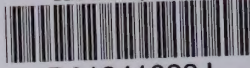

Duke University Libraries

D01341028J

D01341028I

DUKE LSC

DUKE
UNIVERSITY

LIBRARY

A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Éliézer Ben Yehouda
à Jérusalem

Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebräischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

Jerusalem
Ben-Yehuda Hozaa-La'Or
Le zecher Eliezer Ben-Yehuda Ltd.
Publishers.

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

חברו

אליעזר בן-יהודה

ירושלמי

כרך תשיעי

ירושלים

בן-יהודה — הוצאה-לאור

לזכר אליעזר בן-יהודה

בערבון מוגבל.

כל הזכויות שמורות
לחמדה בן-יהודה, ירושלים, ארץ-ישראל.

Copyright by Hemda Ben-Yehuda
JERUSALEM, (Palestine).

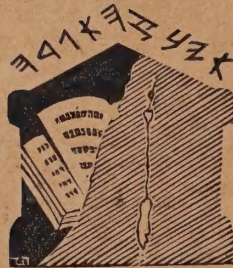

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA
HIEROSOLYMITANO

VOL. IX

HIEROSOLYMAE.
IN AEDIBUS BEN IEHUDAE
IN MEMORIAM ELIESER BEN IEHUDAE

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

כולל:

(א) כל מלות הלשון העברית שבתנ"ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפזיזים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמרב המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

(ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

(ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

(ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והיות בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורי, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחרות.

(ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפי' דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המבקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן-יהודה

ירושלמי

ברך תשיעי

ירושלים

יב להצהרת בלפור

לכבוד

הנדיב לורד מלצ'ט

(אלפרד מונד)

ברגשי כבוד והכרת טובה

משפחת המחבר

ה ע ר ה

הקדמה ומבוא גדול יבואו בכרך מיוחד.
מפני שעוד לא הגיעו החכמים לכלל הסכמה בקביעת זמן הבור קצת חלקי התנ"ך לא הקדמתי על סדר האמנים בדיוק, וחשבתי את כל זמן התנ"ך בשתי תקופות, בתקופה הראשונה רוב הספרים הכתובים בסגנון הלשון הפהורה, הקדומה, ובתקופה השנייה — הספרים שנושאים עליהם מבעב הסגנון של הזמן המאוחר.
את גוף בן סירא, שנמצא בהגניזה במצרים, אעפ"י שהוא בודאי קדום לקצת מזמורי תהלים וכדומה, צינתי בציון שצינתי המקורות מזמן המשנה והתלמוד.
בהמשנה והתלמוד השתמשתי בהדפסים שהיו תחת ידי פה, ובשנויי נוסחאות של רבינוביץ (דקדוקי סופרים) וכמדרכ במתניתא דבני מערבא, ובקצת סדרי המשנה שציאו לאור עם גוף הערבי של פרוש הרמב"ם, וקצת המסכתות שפרסם פרוש' דר' שפראק, ובכ"י של המשניות המקודות שבבית הספרים בפרסה, וקטעים של משני מנקדות שנמצאו בהגניזה. בתלמוד ירושלמי השתמשתי בדפוס ויניצה, וצינתי מראה המקומות לפי מספר הדפים של דפוס זה, ובקטעי הירוש' שנמצאו בהגניזה שפרסם דר' גינז' בשם שרידי הירושלמי, ובשנויי נוסח' של רש"י (אהבת ציון).
בהספרות שלאחר זמן התלמוד ועד ימינו השתמשתי לפי סדר הזמנים. ואף על פי כן, בקצת מקומות לא דקדקתי בזה והבאתי את המשלים על פי ראות עיני לפי הצרך ההגיוני וכיצא בזה.
המלים בלעז בלשונות גרמנית, צרפתית ואנגלית כתבתי על פי הכתיב הנהוג בהמלוניס של Toussaint—Langenscheidt.

ואלה הסימנים שהשתמשתי בהם לציון בהם מקורות המלים:
בלי כל סימן הן מלים מהתנ"ך.
* מלים מגוף בן סירא, מהמשנה, ותלמוד וסדרשים.
י מלים מהספרות שלאחרי התלמוד, מימי הנאונים ואילך.
מ מלים שחדשתי אני ושחנקבלו כבר בספרות של זמננו, או בדבור העברי בארץ ישראל.
ג מלים שחדשו אחרים

לוח מקצת ראשיות

א"א, ארך אנפין.	אה"ע, אבן העזר.	אוצה"ש, אוצר השרשים.
אב', מסכת אבות.	אה"צ, אהבת ציון.	אוצ"ט, אוצר טוב.
איב ב"ס, אלף בית בן סירא.	א"א, אמת ואמונה.	אורח' צד', אורחות צדק.
א"ב דר"ע, אלף בית דרבי עקיבא.	אור' (לרס"ג), אמונת ודעות.	אינ', איוב.
אנ' המוס', אגרת המוסר.	אור', אור ורוע.	איכ', איכה.
אנר' בע"ח, אגרת בעלי חיים.	אורח' חיים.	איל' אהב', אילת אהבים.
אור"ם, אהבת דוד ומיכל.	אורסה', אולסהויון.	אי"ש, איש שלום (Friedman).
אור"ג, אבות דרבי נתן.	אור"ג, אוצר נחמד.	אסור', אמונה רסה.
אור"ה, אהלות.	אוצה"ח, אוצר החיים.	אמסד', אמספרדם.
	אוצה"ס, אוצר הספרות.	א"ס, אין סוף.

אסתר, אסתר.

אעפ"י, אף על פי.

אעפ"יכ, אף על פי כן.

א"ק, אדם קדמון.

ארג'י, מוס, ארגנולד.

אית, אבן תבון.

ב.

ביא, בן אשר.

באה"ג, באר הגולת.

באות, בעל אור תורה (מנחם

מלונגו).

בארמ', בארמית.

ב"ב, כבא בתרא—בר בהלול.

בר"ה, בדבור המתחיל.

בוקש'ר, בוקשדורף.

ביו, בן זאב.

בח"ע, בחינת עולם.

ביהמ"ד, בית המדרש.

בינ', בינוני.

בכו', בכורים.—כבודות.

ב"מ, כבא מציעא.

בסר', בסדרב.

ב"ס, בן סירא.

בסור', בסמית.

בי"ע, בר עלי.

בעבר', בעברית.

בע"ה, בעלי חיים.

בערכ', בערבית.

ב"ק, כבא קמא.

ב"ר, בן רבי.—בראשית רבת.

בראש', בראשית.

בר"ד, בר דור.

ברכ', מסכת ברכות.

ג.

גא', גאון.—גאונים.

גא"י, גלילות ארץ ישראל.

גימ', גיטין.

גיכ, גם כן.

גמ', גמרא.

גני', גניזה (בפרט הגניזה של

ביהכ"נ של קהיר שנמצא בה

גוף העברי של בן סירא ועוד

הרכבה כ"י עתיקים).

ג"ע, גן עדן, של ר"א הקראי.

גסה"ע, גוף פרוש הערבי.

ד.

ד"א, דרך ארץ.

דא"י, דרך ארץ ווטא.

דא"ר, דרך ארץ רבת.

דבר', דברים.

דג"ח, ד' גנובורג, מהדורה חדשה

של התנך.

ד"ה, דבור המתחיל.

דה"י, דברי הימים.

דהי"א, דברי הימים א.

דהי"ב, דברי הימים ב.

דו"מ, דוד ומיכל.

ד"ח, דברי חכמים.

די"ע, דברי ימי עולם.

דל"ע, דקדוק לשון עברית.

דני', דניאל.

ד"ס, דקדוקי סופרים (שנוי נוסח'

בתלמוד בבלי של מ' רבינוביץ).

דרנכ', דרנבורג.

ה.

ה"ג, הלכות גדולות.

הנר"א, הנאון ר' אליהו.

הוס', הוספה.

הוצ', הוצאת.

הור', הוריות.

הוש', הושע.

הלכ' מסוק', הלכות פסוקות.

הקד', הקדמה.

הרא"ש, הרב רבנו אשר.

הרדב"ן, הרב דוד בן זמרי.

הר"ש, הרב רבנו שמשון.

ו.

ויקר', ויקרא.

וכדו', וכדומה.

ז.

ז"א, זעיר אנפין.

זכח', זכחים.

זכר', זכריה.

זיל, זה לשונו.

ח.

ח"א, חלק א.

ח"ב, חלק ב, וכו'.

חבק', חבקוק.

חגי', חגיגה.

חה"י, חמדת הימים.

חה"ג, חלקת הנקד.

חה"ס, חלקת הפעלים.

חז"ה, חובות הלכות.

חזה"ס, חול המועד.

חזה"ס, חול המועד סכות.

חזה"ס, חול המועד פסח.

חז"י, חזת יאיר.

חול', תולין.

חז"מ, חזון משפט.

חז"מ, חיים וליג מלונססקי.

חל"א, חכמי לשון אשורית.

חמ', חמר, חמרים.

חקד', חקד דין.

חת"ס, חתם סופר.

ט.

טכו', טכוד יום.

טהר', טהרות.

טוא"ח, טור אורח חיים.

טוה"מ, טור חזון משפט.

טע' זקנ', טעם זקנים.

י.

י"א, יש אומרים.

יבמ', יבמות.

י"ג, יש גורסים.

יוא', יואל.

יו"ד, יורה דעה.

יוה"כ, יום הכפורים.

יחזק', יחזקאל.

יל"ג, יהודה ליב גורדון.

ילק' שמע', ילקוט שמעוני.

י"מ, יש מפרשים.

יכוה"ח, יסודי התורה.

יסו"ע, יסוד עולם.

ימט', ימטרו (M. Jastrow).

ירוש', ירושלמי.

ירמ', ירמיה.

ישעי, ישעיה.

ישיר, יהודה שלמה ריגיו.

כ.

כז, כתב יד.

כ"ם, כסף משנה.

כס"ב, כמו כן.

כנ', כנוי.

כנה"ג, כנסת הגדולה.

כרית', כריתות.

כשת', כשתלו (Castello).

כתוב', כתובות.

ל.

לקו"ק, לקוטי קרמנויות.

מ.

מ' דמריש, מ' אלדיב, מאיר...

מ"א, מלכים א'—מאיר אלדיב.

מ"ב, מלכים ב'.

מג"א, מגן אבות.

מד', מדות.

מדכ"ם, מחניטא דכני מערבא

(נוסח חמשנה שהוציא W. H.

Lowe עפ"י כ"ו).

מדכ"ע, מדכר כעדו.

מדה"ג, מדרש הגדול.

מדר', מדרש רבה.

מהד', מהדורה.

מהר"י קולון, מורנו הרב יוסף...

מחר"ם מרוטנברג, הרב מאיר...

מהרש"ך, הרב שלמה כהן.

מהרש"ל, הרב רבי שלמה לוריא.

מה"ש, משקלי השמות.

מוא"ר, מוסרי ארץ (של קדמן

שולמן).

מו"ל, מוציא לאור.

מו"ם, מורח ומערב.

מו"נ, מורה נבוכים.

מו"ק, מועד קטן.

מ"ו, משקל זכר—מספר זוגי.

מיכ', מיכה.

מיכאד', מיכאלים.

מי"כ, מיכה יוסף כהן.

מכ"י, מכילתא.

ככ"ר, משה כהן ריכרסון (בעל

חה"ג וחה"ג).

ככש"י, מכשירין.

כל', מלא, מלאים.

מלא', מלאכי.

כל"א, מלון לשון אשורית.

מלא' ההג', מלאכת דהגיון.

מ"ם, מכל מקום.

מנוה"ם, מנורת המאור.

מנח', מנחה, מנחות.

מס', מסכת.

מסו', מסורה.

מ"ע, מצות עשה—מאיר עין (על

הספרי).

מע"ר, מעשר ראשון.

מע"ש, מעשר שני.

מעזר', מעשרות.

מק"ג, מקיצי גדרמים.

מ"ר, מספר רבים.

מ"ש, מנחת שי.

מש"ם, משמעה, משמעה, משמעות.

מח' שפת', מחק' שפתים.

נ.

ננע', ננעים.

נדר', נדרים.

נוסח', נוסחה, נוסחאות.

נוי', נוי—גזירות.

נחז', נחום.

נחמ', נחמיה.

נחמ' ונע', נחמד ונעים.

נ"י, נמוקי יוסף.

גיד', גידה.

גליה', נחי למד הא.

נסמ', נסמך.

נע"ו, נחי עין וו.

נע"י, נחי עין יוד.

נפ"י, נחי פה יו"ד.

נק', נקבה.

ס.

ס' פרנקד', סיגמונד...

סדה"ד, סדר הדורות.

סדע"ר, סדר עולם רבה.

סוט', סוטה.

סה"ח נקה"ע, סדר החכמים וקורות

העתים (גיבוואר).

סהמ"א, ספרות המאונחת.

סה"ש, ספר השרשים, ספרי השנים

סמ"א"צ, סדור מנהג ארם צובה.

ספ"ג, ספר מצות גדולות.

סמ"י, סמיכות.

סנה', סנחדרין.

ע.

עכ', עכר.

עכזה"ק, עבודת הקדש.

ע"ד, על דבר.

עדו', עדיות.

עה"ם, עסק המלך.

עה"ש, ערוך השלם.

עוכד', עובדיה.

עוקצ', עוקצין.

ע"ו, עבודה זרה—על זה.

עור', עזרא.

ע"ה, עץ חיים.

ע"ו, עיון.

עיוה"כ, ערב יום הכפורים.

ע"ש, עין שם.

ע"ח, עשרה ימי תשובה.

ע"ב, עד כאן.

עכ"ם, על כל פנים.

ע"ם, על משקל.

עם' פרנס', עמנואל פרנסים.

עמו', עמוס.

עפ"ר, על פי רוב.

עריה', ערב ראש השנה.

ערוב', ערובין.

ערכ', ערכין.

ערל', ערלה.

ע"ש, על שם.

עת', עתיד.

עתיק', עתיקות.

פ.

פדר"א, פרקי דר' אליעזר.

פה"ם, פה הפעל.

פ"י, פעל יוצא.

פלו', פלוני, פלונית.

פסח', פסחים.

פסיק' רב', פסיקתא רבתא.

פסיק' ריב', פסיקתא רב כהנא.

פ"ע, פועל עומד.—פתחי עולם.

פעו"י, פעל עומד ויוצא.

פרש"י, פרש רש"י.

פתי', פתוחה.

צ"ב

צ"ד, צמח דוד.

צו"ג, צום גדליהו.

צוה"ת, צוהר התיבה.

צ"ל, צריך להיות, לומר.

צפנ', צפניה.

ק"ב

קדוה"ת, קדוש החרש.

קדוש', קדושין.

קהל', קהלת.

קוה', קוהוט.

קונט', קונטרס.

קינ', קינה.

קני', קנים.

ק"מ, קרית ספר.

ק"ש, קדמן שולמן.

ר"ב

ר"א קליר, רבי אליעזר...

ר"א מדינא, רבי אריה...

ר"א הקראי, רבי אהרן...

ר"א דלמדינו, ר' אליהו...

ר"א בחור, רבי אליהו...

רא"ב, " " בחור.

ראב"ד, רבי אברהם בר דוד.

ראב"ע, רבי אברהם בן עזרא.

רנב"ש, ר' גרשון בן שלמה.

רנמ"ה, רבנו גרשון מאור הנולה.

רד"ק, רבנו דוד קמחי.

ר"ה, ראש השנה.

ר"ג, רב האי גאון.

ר"ת, רבנו חננאל.

רמ"ו, רבי חיים ויטאל.

רמ"א, רבי נאמארה, ר' ישראל...

רמ"א, רבי נאמארה, ר' ישראל, רמ"א

סטנוב, ר' יצחק...

ר"י עמדין, ר' יעקב...

ר"י א"ת, רבי יהודה אבן תבון.

ר"י אלכו, ר"י בן אביתור, ר"י

יעב"ץ, רבי יוסף...

ר"י הלוי, ר"י אלהריון, ר"י חיוג,

רבי יהודה...

ר"י מפוסא, ר' יחיאל...

רמ"א, ר' יצחק אברבנאל.

ריב"ג, רבי יונה בן גנאה.

ריב"ל, רבי יצחק בר לוינוון.

ריב"ק, ר' יהודה בן קריש.

ריב"ש, רבי יצחק בר ששח.

רמ"ק, רבי יצחק אלפסי.

רמ"ק, רבי יוסף קמחי.

רמ"ל, רצה לומר.

רמב"ג, רבי לוי בן גרשון.

רמב"ה, רבי לוי בן חביב.

רמ"ד, רבי מאיר.—רבי משה.

רמ"מ, מרטנברג, רמ"מ גבאי, רמ"מ

דרעי, רבי משה...

רמ"א, רבי משה איסרליש.

רמב"ג, ר' מרדכי אהרן גנובורג.

רמב"ם, רבנו משה בן מימון.

רמב"ן, רבנו משה בן נחמן.

רמב"ע, רבי משה בן עזרא.

רמ"ג, ר' מאיר גבאי.

רמב"ל, רבי משה חיים רוצאטו.

רמ"ע, רמב"ם, רבי משה עזריה...

רמ"ק, רבי משה קורדובירו.

רמ"ג, רבנו נסים.—רבנו נתן.

רמב"ה, ר' נפתלי הירץ ווילנא.

רמ"ק, ר' נחמן קרוכמל.

רמב"ם, רב מעריה גאון.

רמב"ם, ר' עובדיה ברטנורה.

רמ"ג, רב עמרם גאון.

רמ"ע, ר' עמנואל פרינס.

ר"ש הנגיד, ר"ש גמל, רבי

שמואל...

רשב"א, ר' שלמה בן אדרת.

רשב"ג, ר' שלמה בן גבירול.

רשב"י, רבי שמעון בר יצחק.

רשב"י הכבלי, רבי שלמה בר

יהודה...

רשב"ם, רבי שלמה בן מאיר.

רשב"צ, רוצאטו, ר' שלמה בן צמח...

רש"ט, פדקיורא, רבי שם טוב...

רש"י, רבנו שלמה יצחקי.

רש"ל, ר' שלמה.

ר"ת, רבנו תם.—ראשי תיבות.

ש"ב

ש"ב בלאך, שמשון...

ש"א, שמואל א'.—שכילי אמונת.

ש"ב, שמואל ב'.

שכ"ו, שבועות.

שכ"ו, שביעית.

שכ"ע, שכילי עזרים.

שרה"פ, שער דקדוק הפעלים.

שרה"ש, שער דקדוק השמות.

שר"ל, שמואל דוד רוצאטו.

שה"ג, שבת הגדול.

שה"ב, שיר הכבוד.

שה"פ, שם הפעולה.

שה"ק, שלשלת הקבלה.

שה"ש, שיר השירים.

ש"ע, שולחן ערוך.

שופט', שופטים.

ש"ת, שאלות ותשובות.

ש"ו, שם זכר.

שו"ג, שם זכר ונקבה.

ש"פ, שמואל יוסף פ"ן.

ש"ר, שלמה יהודה רפפורט.

ש"ה, שני לוחות הברית.

שמה"צ, שמות חצמנים.

שמו", שמות.

שח"ת, שחחות.

שם"ע, שמיני עשרה.

ש"ג, שם נקבה.

שנו"ן, שם נקבה וזכר.

שעה"ש, שער השמים.

שקל', שקלים.

ש"ש, שירי שרמה.

שש"ק, שירי שפת קדש.

ש"ת, שמת תורה.

שתי"ו, שם תאר זכר.	תה"ש, תאר השם.	חמי', חמיר.
שתי"ג, שם תאר נקבה.	תוה"א, תולדות הארץ.	ה"ג, תאר נקבה.
ת.	תוה"ב, תורת הבית.	תנהו', מדרש תנחומא.
ת"א, תרגום אונקלוס. — תרגום ארמית.	תוה"ט, תולדות הטבע.	תנח' כוב', תנחומא שחז"ל כובר.
ת"ב, תשעה באב.	תוס', תוספות.	תענ', תענית.
תגמ' הנפ', תגסולי הנפש.	ת"ו, תאר זכר.	תק' מרה"ג, תקון סדרות הנפש.
תד"א, תנא דבי אליהו.	תחב', תחכמוני.	תרג', תרגום.
תהל', תהלים.	ת"י, תרגום יונתן. — ירושלמי.	תרומו', תרומות.
תה"פ, תאר הפעל.	תל"ע, תלמוד לשון עברי.	תשו', תשובות.
	תבו', תסורות.	ת"ת, תלמוד תורת.

AJSL, the American journal of Semitic Languages.
 Barth, NB, Nominalbildung in den semitischen Sprachen.—Pron., Pronominalbildung.
 BTM, Biblisch. Talmud. Medizin. v. Dr. Preuss.
 Brock, Bpockelmann.
 Cis, Corpus inscriptiorum Semiticarum.
 Ew, Ewald.
 Frw, Fremdwörter.
 Ges, Gesenius.
 GJG, Geschichte d. jüd. Gottesdienstes, v. Dr. J. Elbogen.
 JAs, Journal asiatique.
 JQR, Jewish Quarterly Review.
 JQR NS, Jewish Quarterly Review New Series.
 KMT, Kahle, Der massoretische Text des Alten Testaments nach der Überlieferung der babylonischen Juden.—MdO, die Massoreten des Ostens.
 Kö, König, Lehrgebäude der hebräischen Sprache.
 Lehnw, S. Kraus, Griechische und lateinische

Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum.
 Lidz, M. Lidzbarski.
 MF, Morgenländische Forschungen.
 MOS, Mitteilungen des Orientalischen Seminars.
 Nö, Dr. Th. Nöldeke.
 OLz, Oriental. Litteraturzeitung.
 Olsh, Olshausen.
 Pflzn, Aramäische Pflanzennamen, Dr. J. Löw.
 PSBA, Proceedings of the Society of biblical Archaeology.
 PSm, Payne Smith.
 QGJD, Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland.
 REJ, Revue des études juives.
 SKr, S. Kraus.
 Spi, Spitta, Grammatik des arab. Vulgärdialektes von Ägypten.
 ZAW, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft.
 ZDMG, Zeitschrift der deutschen Morgenländ. Gesellschaft.

בסוף ההקדמה הגדולה תבוא רשימה שלמה מכל הספרים שהשתמשתי בהם לחבור זה.
 מפני מיבו של הספר לא הכנסתי בנוף החבור אלא המלים העבריות או המלים שכבר נכנסו לתוך הסגנון העברי ומצויות במקורות עבריים. אך כדי שיהיה החבור מספיק לכל הספרות העברית, אפרסם בכרך מיוחד בקצרה אוצר המלים הארמיות וגם המלים הנורות, יוניות, רוניות ופרסיות שבתלמוד ומדרשים.

הערה מאת העורך

כמו בכרך שמיני כך גם בכרך זה אני אחראי בעד סדורו של כל החומר שלאחרי המקרא
שאסף והגית המחקר, ובעד הגדרתם ותרגומם של כל הערכים שלאחרי המקרא. בכמה ערכים
הוספתי גם חמר חדש, ביחוד מספרים שהופיעו אחרי מותו של המכתב. ואלו הערכים בכרך זה
שנכתבו על ידי:

[illegible]

המזכיר הראשי במערכת המדון, ה' יעקב כנעני, המציא לנו את החומר למספר של ערכים
נוספים אחרים, ואילו הם :

עֲדָן, עֵינָן, עֶלְטָה, גַּעְלָעַל, גַּעְמַר, בַּעְמָדָה, גַּעְמָדָה, עֲמָדָה, עָמָדָה, עָמוּס, בַּעְמִידָה, עֲנִישָׁה, עֲנָנָל, עֲנִישֵׁי, עֲמִסוֹת, עֶפֶת, עֲצִירוֹה, בַּעְצָר, עֲקָבָה, עֲקָצָה, הַעֲקָל, עֲקָלָה, בַּעֲנָה, עֲרָבָה, דַּעֲרָעָה, גַּעְרָה, עֶשֶׁב, בַּעֲתִיקוֹת, עֲתִירָאֵל.

ההערות שלי במדרש מלים שמתחת לקו מקטנות בסוגרים [ ], כדי להבדילן מהערותיו של המחבר.

מפני סבה חכמית לא נכנסו לדרך זה שיכים של ערכים אחדים. הם יבואו בדרך המלואים.

משה צבי סגל.

מלון הלשון העברית

ה' שנה י"ה ד' ש"ה

שער העין

ע

○

אחרי גלות בבל. וראיה לדבר כי בתרגום השבעים העתקה האות ע שבמקרא לא ככל מקום באותה האות היונית⁽¹⁾.

בלשון העברית בעצמה רפתה הכרת האות עין בקצת מלים ונהפכה לאלף כבר בזמן המקרא, ואמרו במקום ג על ג אל, במקום ת עב ת א ב, ופעמים במקום על אל. וכמו כ כתבו פעמים ע במקום א. על במקום אל.

עם הלשונות האחרות מתחלפת ע בלב אותיות הגרון, ופעמים באות ג, ק, צ.

(1) ברוב המקומות העתקה האות ע באות היונית A או E² וברומי: עפרון Epφwv, ענה Avá, אך בקצת שמות האות ע קעתקה באות γ Γ, כן למשל עמורה Τομόρα, רעואל Παγούλα, עוח Táα, צוער Ζήχωρ ועוד. וראיה לדבר שבהעתקה משנה זו של העין באלה השמות מבשמות וולחם התכונות המעתיקים להכרת האות ע' (a) שבערב' היא שקצת אלה השמות הגויים בלשון הערב' החיה כיום הזה באמת באות ע' (a) ולא באות ע' (b) כמו ע'וה⁽³⁾. ומקצת מאלה השמות שאינם נהוגים בהלשון הערבית החיה יש בערב' שרש דומה לשרש השם העברי שאות הגרונית שלו היא ע' (a) ולא ע' (b)

ע, אות השש עשרה באלף בית העברית ושמה עין, עי' זה הערך.

אות עין הוא סמן לקול גרוני יותר חיצוני מקול האלף. והבדל זה בין האלף וקול העין היה חי בפי היהודים גם בזמן מאוחר, בפרט ביהודה; רק אנשי בית שאן וחופה ושבועון היו מפרסמים בהברתן המקולקלה שקוראים עיינין אלפין, ולכן אסרו עליהם לעבור לפני התבה (יכס' זככ' ז ד). וכן גם בני גליל לא הבדילו בין הכרת עין לאלף⁽¹⁾. ויהודי המזרח החרים אותה כתקונה גם כעת, אך יהודי המערב החרים אותה בהכרת האלף בלי הבדל ביניהם כמו אנשי בית שאן והגליל בכלל. העין סמנה מעקרה שני קולות גרוניים נפרדים זה מזה, האחד הקול שהוכרנו והשני קול שהיה יוצא מהגרון בסיוע קצת נשימה וחכוך בתחית, הוא הקול שבלשון הערבית הוא עורדנו איתן ומצין באות ע'. ושרשי קצת מלים, גם של הלשון העברית, הן מרכבים מזה הקול הגרוני, והיה חי הקול הזה בדבור אצל היהודים עוד גם

(1) עי' עירוב' (ג): גם שבת (טז:), גם סגל Gram. of Mishn. Heb. 41 §; הוא, יסודי הפוניטיקה העברית (עמ' 18-16).

(a) ع (b) ع (c) غزة

א. עב, עב, ט"ז, מ"ה, עבים, — במלאכת הבנין, בעין
מפסל מקרה בעץ או באבן לפני הבית, ישבו עליו
אנשים לבוה ולהשתעות ולחזית מחבר, Bank vor
dem Hause; banquette devant une maison; bench
in front of a house: ואת אולם העמודים עשה
חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו ואולם על
פניהם ועמדים ועב² על פניהם (מ"ח ז ו). ועשויה

חקה ביהודה, ואין לנו שום יסוד לחשב כי הברת
היהודים במצרים היתה משנה בענין זה, ולו כך היו
מוכירים גם אותם במקום שהוכירו את אנשי בית שאן.
וכבר דחה Flashar, במאמרו (ZAW, XXVIII, 217), את
כל דברי רוויקא.

ומלבד כל זה מהלשון בעצמה נראה מציאות שני-
קולות של ע בעבר' לפנים. בקצת מלים בעבר' שצורף
האותיות בהשרש שלהן דומות, משמעותיהן מתחלפות,
ואין אפשרות שנחתעפו כלן משרש אחד בעצמו מפני
שאין ביניהן שום קרבה. ועל כרחונו את אנשי בית שאן.
כי נסתעפו משני שרשים מתחלפים, וההבדל ביניהם היה
בהקול ע וע'. כך למשל שרש עלם שממנו געלם, העלם,
ושרש עלם שממנו עלם, שהוא בערב' ע'לם a), במשמ'
כח ורתיחת הדם. אך מפני שכלשון הכנענית, לפחות
בזמן שהמציאו הכנענים את האלף בית שלהם, כבר
נתמוגו שני הקולות בקול אחד ולא הניחו אלא את
אחת ע, הסתפקו היהודים באות זו האחת לשני הקולות,
כמו שהסתפקו באות ה אחת לשני הקולות ובאות ש
אחת לשני הקולות. ובזמן המסורה כבר היו שני הקולות
ממוזגים גם בפי היהודים, ולכן לא עשו עין ימין ועין
שמאל כמו שעשו באות שין. עד אימתי היה קול ע'
עוד חי בפי היהודים אין לברר, אך בימי הירונים
כבר כנראה פסקה הברה זו לליל, והעתק העתיק כבר את
האות עין בכל מקום באות a הרומית, רק השם עמורה
העתיק Gomora, והעיר ע"ו: sciendum quod g litteram
ע in hebraico non habet sed scribitur per vocalem e.
(de nom. hebr. Lag. Onom. I, 8).

אמר רד"ק ז"ל: מפני דגשות הבית ירמה
ששרשו עבב או יהיו מנחי העין ושרשו עוב ויהיה משקל
עבים כמו ללים כי ימירו הנח בדגש בהרכה מקומות
(ספסלים ערך עב). כך מפסקים גם החדשים, ובתוס' Kō
סבר כי הקמץ הוא תולדת פעולת האות ב, ואולי היו
שני משקלים עב, עב, ואין לו חבר בלשונות האחרות
במשמ' נאותה לכאן, ועי' הערה לקמן.

² השבע' תרגמו כאן πάχος, ר"ל עבה, וביחוק'
σπουδαία ξύλα, עץ חזק. אך לפי הענין נראה כי
הכוונה במלה זו לחלק מיוחד בכנין ולא לעץ בכלל.

ע נבלעת באותיות אחרות כמו נשקה—נשקעה
(עמ' ח ט); בבו—בעכו (מ"ח ט ו); למו—לעמו
(ספ' כח ט).

האות ע היא מאותיות ושרשיות בלבד ואינה
מצטרפת בשרשי הלשון העברית עם א, ה, ח (מנכס).
האות ע משמשת במקום המספר שבעים: ויעקב
על שמו נקרא יו"ד מול העשירי חשוב מבנימן עד
לוי הוא עשירי ע' בשבעים נפש ק' כנגד אותיות
הברכה ויתן לך נשתתרו ב' כנגד שני מלאכי' עולים
(מ"ד צמ"ד יס). ד"א ק"ל של קערה וע' של מורק וי'
של כף הרי ר"י כנגד רד"ו שנים שעשו ישראל
במצרים מיום שירד יעקב למצרים עד שיצאו משם
(סס יג).

ע"א, — ר"ס, עבד אלילים, עבודת אלילים.

עאכ"ר, — ר"ס, על אחת כמה וכמה.

ע"ב, שבעים ושנים, מ"ר עב"ן: והחשבון הזה
כשתחזיר אותו לשכרי השעה תמצא כי ע"ב חלקים
הוא חומש שלישי שעה כי מ"ו עב"ן יש בשעה
(לדס לדרך ז ו 3).

במו עמורה Πομόρεα, בערב' ע'מור a); ציור Ζήωος
בערב' צעיר b).

כל מענותיו של — Zeitschr. für Rud. Ruzicka-
Assyr. XXI, 293-340) מפני שלא בכל מקום שבהשרש
הערבי יש ע' o) השם מעתק בתרגום השבעים באות y,
ולהפך בקצת שמות מעתקת האות ע באות y אע"פ
שכלשון הערב' אין שרש כזה באות ע', אינן מכריעות,
יען בודאי שתי הלשונות האחרות, העברית והערבית, לא
היו מסכימות בכל השרשים בענין שני הקולות ע' וע'
כמו שאינן מסכימות בשאר הקולות מעין זה, כמו ה
יח', ובודאי קצת שרשים היו בעברית באות ע' מה
שבערב' באות ע' וכן להפך. ובקצת שמות אפשר כי
כבר נחמק הקול ע' גם בדבור החי בעברית, ובקצת
שמות נשתבשה ההברה בפי המתרגמים ביוונית, ובקצתם
כתבו על פי הסברה שלהם, אך עכ"פ זו ראייה שהברה
הקול ע' היתה ידועה להם. והשערתו של רוויקא, כי
בהאות y התבנו המתרגמים היוונים להברה הקול ע' d)
הפשוטה, ומה שלא העתיקו בשאר השמות האות ע
באות y הוא מפני שכבר נחמק בפי המתרגמים גם
הקול ע' d) ברוב המקומות והגוהו כמו א, אינה מתקבלת,
יען הברה האות y אינה דומה כלל להברה האות ע' d),
ולמה נשמרה הברה זו דוקא בשמות לא מצויים אלה?
צ"ה, שהלא בזמן התרגום היווני היתה הברה העין בכל

(a) غام

(a) غمر (b) صغر (c) غ (d) ع

המזכיר את הספינה כבר את האסכלה ובור המים
שבתוכו אבל לא מזכיר היציעין והעובין (1)
והאיסקופה והבוצית (יכוס' ז"צ ה ט).

ב. עָבָה סו"כ, סמ' עב, עב, מ"כ עבים, עבֹה, סמ' עָבִי,
כנ' עָבִי, (א) מה שמצמצם ומקבץ יחד; Dichtigkeit;
épaisseur; thickness עב הענן: הנה אנכי בא אליך
בְּעֵב הענן כעבור ישמע העם בדברי עמך (שמו"ע
ט). — ובתלם, אריג גם כמו לבד וכדומ': עב (2)
כסות ותכריך כסות מדרס עב ארגמן ותכריך ארגמן
בית שמאי אומרים מדרס (כלים כו). העבים והרכים
אין בהם משום שלש על שלש (סס כס ח). אלו הן
העבין ואלו הן הדקין כגון הכורסין וכו' הן העבין
(חוספ' סס ז"צ ה יח). — עָב הראש, שם דג: עב
הראש (דיקאפף, הארדער) מראה גבו שחרחר ובטנו
לבן ככסף בקוים שחורים לארכו משכנו בימי איראפא
הדרומי (סיינפלדק, מוס"ל כנ"ג). — בבבל, קבוצ האדום
המתנשאים מהמים שעל פני האדמה ומתקבצים כחלל
האוויר ומכסים פני הרקיע וכשמתקררים יורדות ארצה
מפוז טפות שהוא המטר (3). Wolke; nuage; cloud:
ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עָבִים נטפו מים (שע"י
ה ד). וישת תשך סביבתיו כסות חשרת מים עָבִי
שחקים (ש"ס כנ"ג). ויאמר הנה עב קטנה ככף איש
עלה מים ויאמר עלה אמר אל אחאב אפר ורד ולא
יעצרכה הגשם ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו

האגוף שכירושלם וכו' כדי שיהיו מצורעין מגינין תחתיהן
בחה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ודכוותה
לא קידשו תחת האגוף של הר הבית כדי שיהיו זכין
מגינין תחתיהן כחמ' מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים
(יכוס' סס"ז ז יח).

(1) [בתוספת' (ז"צ ה ט) הגרסה: הי שיוין].
(2) [פרש הערוך וזה לשונו: לבד שעושין ממנו
כסות והוא עב כסות פי' עב ארגמן לבד חשוב צבוי
ארגמן תכריך כסות בגד עב ואין ראוי לעשותו מלבויט
ועושה ממנו בגד שלא כמנהג העולם, ע"כ. וכן פרש
הר"ש. ולדעת הרמב"ם פירושו תיק של עור, וז"ל: ג'לאף
ג'לד יעמל לתצאן פיה אלת'יאב ואסמה אלמשהור
עיבה, ובעבר': תיק מעור הנעשה לשמור בו הבגדים
ושמו ידוע בערב' עיבה (א), ע"כ. ועי' פרינקל (Aram.
[Fremdw. 81].

(3) בערב' עִבֹה (ב), אה, ענן קל.

אליון אל דלתות ההיכל כרובים ותמרים כאשר עשויים
לקירות ועב עץ אל פני האולם מהחיוץ והלונים
אשמות ותמרים מפו ומפו אל כתפות האולם וצלעות
הבית והעבים (יחזק' מח כח-כ). — ובתלם' במשמ' קורה:

ח"י כאן סקופתא, וביחוק' סקפתא, שהוא גם תרגומו
של מפתן כעבר'. והנה, אם הכונה כאמת למפתן קשה
למה עוב כאן את-השם הרגיל מפתן, והשתמש בשם זה.
בעלי התלמוד פירשו עב, עָבִים, מריש וז"ל: דתניא צלעות
הבית אלו המלטסין והעובים אלו המרישין (נ"ק סו).
ומריש מיוע קורה גדולה שנושאת עליה את הגג, וזה
קצת מיוע לתרגום השבע' ביחוק'. אך כבר נדחה פירוש
זה למעלה. ריב"ג: פשר פיה שקאופ וקיל רואשנ, ע"כ,
תרגם ר"י א"ת: פירשו בו תקרות, ע"כ. (והפירוש השני
קיל רואשנ, שהוא כעין חלונות, לא תרגם ר"י א"ת).
דרש"י אמר כי הכונה בהעב עָבִים האלה היא הכלונסות
של ארו הנזכרים במשנה מדות שהיו קבועות מכותלו
של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבטע, ע"כ. והנה
בבר העירו החדשים כי כל אלה הפירושים של עב
אינם מבארים היטב מהותו של הדבר המכונן במלה זו.
Smead בפרושו ל'יחוק' שער כי העב היה כעין מאהילה
בולטת מחכותל לחגן על הדקה שלפני הבית מגשש
וכדומ'. ואחרים ראו בעב כעין מעלה של מדרגות בשער
האולם. אך כל זה דחוק ואינו נראה לפי סגנון הלשון:
ועב על פניהם ועב עץ על פני האולם מהחיוץ שנראה
מזה שהיה שם דבר בנוי על פני כל העמודים ופני כל
האולם. ודבר כזה יש למצא בפרוש הראשון שהביא
ריב"ג בשם מפרשים סתם, פשר פיה, ריל הפרוש המקביל.
זה הפרוש מסר ריב"ג בהמלה הערב' שְקָאִיפָה, ותרגמו
ר"י א"ת: תקרות, אך השם המשמש בלשון ערבי במשמ'
תקרת או גג גבנוני, הוא שְקָפָה (b), הנה המ"ר שלו אינו
שקאופ אלא שְקָפָה (c) שְקָפָה (d), ושְקָאִיפָה (a) הוא הרכים
בהשם שְקָיפָה (e), ופרוש זה השם אינו גג או תקרה, אלא
לוח בכלל, ובפרט ספסל ארוך בולט מכותל הבית ועפי"ר
בשהוא מקרה מלמעלה: זאלשְקָיפָה אלצפה ומנהו שְקָיפָה
בני שאעדה ופי (אל) הדית' אג'תמאע אלמחאג'רין
זאלאנצאר פי שְקָיפָה בני שאעדה היא צפה להא שְקָפָה,
זעבר': והשְקָיפָה היא הצפה וממנו שְקָיפָה בני שאעדה.
ובדחית' היא ספות המהגרים והעוורים באכסדרת בני
שאעדה היא אכסדרה אשר לה תקרה, ע"כ. (וצפה)
בערב' הוא מקום מקרה במסגד שהיו גרים בו העניים.
זאפשר שלוח בן ג"ר ר"י א"ת בתרגומו תקרות.
קצת דומה לזה במקדש בירושלם: לא קידשו תחת

(a) سَقْف (b) سَقْف (c) سَقْف

(d) سَقُوف (a) سَقِيفَة (f) صَفَة

(a) عِيَة (b) غِبُو

עֲבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶשֶׁם גָּדוֹל (מ"א יח מד-מח), ואשיתחו (את הכרם) בתה לא יומר ולא יעדר ובו' ועל העֲבִים אצוה מהממיר עליו מטר (ישעי' סו). הנה יו' רכב על עֲב קל וכא מצרים (סס יע ח). אעלה על במתי עֲב אדמה לאל עליון (סס יד יד). כחרב בציון שאון זרים תכניע חרב בצל עֲב זמיר עריצים יענה (סס כס ס). מי אלה עֲבֵב תעופינה (סס ק ס). המקרה במים עליוותיו השם עֲבֵב רכובו המהלך על כנפי רוח (סס' קד ג). המכסה שמים עֲבֵבִים המכין לארץ מטר (סס קמז ס). אם יעלה לשמים שיאו וראשו לְעֵב יגיע בגלגל לנצח יאבד (חזק' כו ז). עֲבִים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך (סס כז יד). צור מים עֲבֵבִיו ולא נבקע ענן תחתם (סס כו ס). אף אם יבין מפרשי עֲב תשאות סכתו (סס לו כט). אף ברי יטריח עֲב יפיץ ענן אורו (סס לו יח). התדע על מפלשי עֲב מפלאות המים דעים (סס יו). התרים לְעֵב קולך ושפעת מים תכסך (סס לח לד). אם ימלאו העֲבִים גשם על הארץ יריקו (קס' יח ג). שמר רוח לא יורע וראה בעֲבִים לא יקצור (סס ד). ושבו העֲבִים אחר הגשם (סס יב ז). —ומ"ר עֲבֹת: ובאור בקר יורח שמש בקר לא עֲבֹת מנגה ממטר דשא מארץ (ס"ז כג ד). ורמו מים עֲבֹת קול נתנו שחקים אף חצוצר יתהלכו (סס' עז יח). —ואמר המשורר: מאורך ביומך ולילך יאריך אבל לא כשמש תכוסה בעֲבֹת שמש כי בשלח תאושר תבורך בכל הברכות אשר בה כתובות. (כחצ"ט, חלום לפנים). —עֲב מל, משל לדבר נעים: כחם צח עלי אור עֲבֵב מל כחם קציר (ישעי' יח ד). —עֲב מִלְקוֹשׁ, כמו"כ נעים: באור פני מלך חיים ורצונו עֲבֵב מִלְקוֹשׁ (משלי יו יח). —ומשל לדבר מתפור על גלה ולא נשאר ממנו כלום: מחיתי עֲבֵב פשעך ובענן חטאותיך (ישעי' מד כד). —ודבר עֲבֵר במהרה: תדרוך כרוח נדבתי ועֲבֵב עֲבֵרָה ישעתי (חזק' ל יח). —ואמר בן סירא: עשיר דובר הכל נסכתו ואת שכלו עד עֲב יגיעו (נ"ס ג' יג כ). שועת דל עֲבִים חלפה ועד תגיע לא תנוח (סס לז כח). [נאה רצ] [צ] [ונ] [ו] [מן מצוקה בעֲב חוֹזִים בעת בצורת (סס כו). —ובתו"מ: חמשה שמות נקראו לו איר עֲב ענן נשיא חוֹזִי וכו' עֲב שהוא מעב' את הרקיע¹ (ירמי' כעני ג ג). ועצר השמים מן העֲבִים ומן הרוחות (רי יוסף, צצלי סס ג). תנא

ה עֲבִים והרוחות שניות¹) למטר (סס). מים קשים עֲבִים סובלים אותו עֲבִים קשים רוח מפורתך (כ"י, צ"ז י). הרבה מיפין בראתי בעֲבִים וכל מיפה ומיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה (סס עז). היטין שירדו בעֲבִים²) מהו (רי זכא, מנח' סט). העֲבִים משמיעים את קול צינורותיהם לימים והימים משמיעין את קול צינורותיהן לתהומות וכו' והעֲבִים שואכים מים מן התהומות (פסד"א ס). —נתקשרו, נתפורו העֲבִים: הכא בעֲבִים שנתקשרו מערב יום טוב עסקין (רי יוסף, עכוז' מה). בימי הורדוס המלך היו גשמים יורדים כלילות בשחרית נשבה הרוח נתפורו העֲבִים ורחת החמה נתנגבה הארץ (מד"ר יק"ל לס). —נתקשרו השמים בעֲבִים: מיד נתקשרו שמים בעֲבִים ויורו גשמים עד שנתמלאו שמים עשרה מעיינות מים והותירו (לדכ"ו). פעם אחת נתקשרו השמים בעֲבִים וכו' ונתפורו העֲבִים ורחת החמה (צכ"כ כז). ואחרי היום תקופת תמוז היה נתקשרו שמים בעֲבִים ונראה בעין קשת בענן (סג"י יד). — ובסה"מ: נתקשרו השמים בעֲב עבה או טוב כי ירד גשם רב (סס"י, צכ"י נט). קיטרי עֲבִים מתקשרין וגשמים יורדין והיו בימות הגשמים (סול, כ"ס ז). — וקשרו, פוזר עֲבִים: הכל מודים כשהניהם (את הכלים תחת הצנור לקבל מי גשמים) בשעת קישור עֲבִים ממיאם בשעת פיזור עֲבִים ד"ה מהורין לא נחלקו אלא שהניהם בשעת קישור עֲבִים ונתפורו וחזרו ונתקשרו (סס עז). — ואמר הפיטן: צורר מים פלאך במים עביך מים סובל מים (גמ' ספ"ג, דודקון 22). שמעו שחקים והאזינו חלד ניבי עדות עניו מקדם להביא בנים גדלתי ורוממתי עד עֲבִי והם פשעו כי (סס 164). — ואמר המשורר: קנינך דבוק רגבים ואדיס ועֲבִים באונך ורגשת כרוכים רצים ושבים בגאונך (כ"י לזן גיאת, קנינך לרצע יסודות, שער סס"י 19). ובהדבוק בסוף החדש עם החמה אם יהיה תלי ביניהם ועל קו אחד יעמדו שניהם או יעמד הירח לפני השמש בעֲב שחורה ויסתיר מעין כל ראייה מאורה (רש"י, כתר מלכות). ירוז ארצכם עֲבִי שחקים כמו לבי אשר ירוח מצוקיו (סול, כחין נשאו). קסתי בגן נשף העת: ילדת העב עלי חולה וישא אל אפי רוח ריח מהלים

¹ [כמעט שמועילות כמטר עצמו (ס"י)].

² [פרש"י עם המטר כששתו העבים באוקיינוס. בלעו ספינה מליאה חמין, ע"ב].

¹ [במד"ר (נחלש' יג) הגרסה: שהוא מעבב את פני הקרקע, עי' עבב, פס'].

צוארו בעל מלך בבל בחרב וברעב ובדבר אפקד על הגוי ההוא (ס כז ט). והגוי אשר יביא את צוארו בעל מלך בבל וְעָבְדוּ וְהִנַּחְתִּי עַל אֲדָמָתוֹ (ס יח). הביאו את צואריכם בעל מלך בבל וְעָבְדוּ אִתּוֹ וְעָמּוּ וְחָיוּ (ס יצ). על כרול נתתי על צואר כל הגוים האלה לְעָבֵד אֶת נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְעָבְדוּהוּ (ס כח יד). — ובהשאלה, חַיִּית הַשֵּׁרָה: ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה בִּיד נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדֵי וְגַם אֶת חַיִּית הַשֵּׁרָה נָתַתִּי לוֹ לְעָבְדוֹ (ס כז ו). — ובני המדינה את מלכם: ויאמר גֵּל בֶּן עֲבָד מִי אֲבִימֶלֶךְ וּמִי שָׁכַם כִּי נִעְבְּדוּהוּ הֵלֵא בֶן יִרְבֶּעַל וּזְבֻל פְּקִידוֹ עָבְדוּ אֶת אֲנָשֵׁי הַמִּזֵּר אֲבִי שָׁכַם וּמְדוּעַ נִעְבְּדוּהוּ אֲנַחְנוּ (שפ"ט ט כח). הקל מעבדת אביו הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו וְנִעְבְּדֶךָ (מ"ח יד). — ושר המלכות למלכו: והשנית למי אני אֶעְבֵּד הֵלֵא לִפְנֵי בְנוֹ כֹּאשֶׁר עָבְדָתִי לִפְנֵי אֲבִיךָ בֶּן אֲחִיךָ לִפְנֵיךָ (שפ"ט יז). — עָבֵד בַּפְּלוֹנִי בענין זה, הבריות להיות נכנע לו: והיה במלאות שבועים שנה אפקוד על מלך בבל ועל הגוי ההוא נאם יי' אֶת עֹנֶם וְכו' כִּי עָבְדוּ (כס ג) חַמָּה גְּיוֹם רַבִּים (ינ"ט כה יד). והצלתים מִיַּד הָעֲבָדִים בָּהֶם (יס"ק לז כז). — ובהשאלה, כַּשְׁמִי נִפְּשָׁל רְצוֹנוֹ לִפְנֵי פְלוֹנִי, נתן לו מה שהוא מבקש: וידבר אליו (הקונים לרחבעם) לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה וְעָבְדָתָם וְעֵנִיתָם וּדְבַרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל הַיּוֹמִים (מ"ח יז ז). — עָבֵד אֱלֹהִים, האמין בו ושמר תורתו ועשה מצוותיו, הביא לו קרבן: כהוציאך את הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת אֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה (שמות ג יז; גס ד כג; ז יו). וגם מקננו ילך עִמָּנוּ לֹא תִשָּׂא פֶרֶסָה כִּי מִמֶּנּוּ נָקָה לְעָבֵד אֶת יי' אֱלֹהֵינוּ וְאֲנַחְנוּ לֹא נִדְּעַ מֶה נִעְבֵּד אֶת יי' עַד כֹּאנֹה שָׁמָּה (ס"ג כו). והיה כִּי יִבְיֹאֵךְ יי' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְכו' אֶרֶץ זִבְתָּ הַלֵּב וּרְבֹשׁ וְעָבְדָתָ אֶת הָעֲבָדָה הַזֹּאת בְּחֵדָשׁ הַזֶּה (ס"ג ג). לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבָדָם (ס"ג יו). אֲחֵיךָ וְכו' (ס"ג כ; גס כג כד; כה; כג). ופן תשא עֵינֶיךָ

(כמצי"ס, טומא' נח ט ו). — ב) היה עָבֵד לַפְּלוֹנִי, קנין כספו או שבוי, Sklave sein; être esclave; to be a slave: כי תקנה עבד עברי שש שנים וְעָבֵד וּבִשְׁבִיעִית יֵצֵא לַחֲפָשִׁי חֲנֹם (שמות כה ז). ורצע אֲדוֹנָיו אֶת אֹזְנוֹ בַּמִּרְצֵעַ וְעָבְדוֹ לְעוֹלָם (ס"ו). וְכִי יִמּוֹךְ אֲחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לְךָ וְכו' עַד שְ�נַת חִיבָל יַעֲבֹד עִמָּךְ (ויק"י כה לט-מ). כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עָבְדָה שש שנים (דנ"י י"ח). — עָבֵד בַּפְּלוֹנִי, הכריתו לְעָבֵד עֲבֹדָת עָבֵד: וְכִי יִמּוֹךְ אֲחִיךָ וְכו' לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדָת עָבֵד (ויק"י כה לט). וגם מבני החושבים הגרים עִמָּכֶם מִהֶם תִּקְנוּ וְכו' בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ (ס"ט-מ-מ). לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שְׁפָתָתוֹ הָעֲבָרִי וְהָעֲבָרִיָּה חֲפָשִׁים לְבַלְתִּי עָבֵד בָּם בִּיחֻדֵּי אֲחִיהוּ (ינ"ט לז ט). — ובתל"מ: מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד (צ"ח ס"ל, גי' ד ה). שהרי כמה שנים שלא עֲבַדְתֶּם (נְבִיטָא זֶן סְסִיטָא, סְסִיטָא ל"א). — ג) עָבֵד אֶת פְּלוֹנִי, לַפְּלוֹנִי, היה נכנע לו, היה פְּלוֹנִי אֲדוֹן לוֹ, מוֹשֵׁל עָלָיו: וְרַב יַעֲבֹד צִעוֹר (נְכִסְחִי כה כג). וְעָבְדָה עִמָּם וּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֵמִים (ס"ח כז ט). ועל חֶרֶב תַּחֲיָה וְאֶת אֲחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כֹּאשֶׁר תִּרִיד וּפְרָקָת עָלוּ מֵעַל צִוְאָרְךָ (ס"ט). שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת כְּדִרְלֶעֶמֶר וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִרְדּוֹ (ס"ג יד ד). וגם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ (זרעך) דֵּן. אֲנֹכִי (ס"ט טו יד). כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם וְכו' וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לְךָ לָמֶס וְעָבְדוּךָ (דנ"י כ י"ח). וְעָבְדָתָ אֶת אֵיבֶךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנִי יי' בְּךָ (ס"ח מ"ח). וְיַעֲבֹדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת בּוֹשֶׁן רִשְׁעִיתִים שְׁמֹנֶה שָׁנִים (שפ"ט ג ט). הַתְּחֻקּוֹ וְהָיוּ לְאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים מִן תַּעֲבֹדוֹ לְעִבְרִים כֹּאשֶׁר עָבְדוּ לָכֶם (ש"ח ד ט). וְעַל נַחֲשׁ הָעִמּוֹנִי וַיִּחַן עַל יְבוּשׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי יְבוּשׁ אֶל נַחֲשׁ כִּרַּת לָנוּ בְרִית וְנִעְבְּדֶךָ (ס"ח י"ח). וְהָיִיתָ לָנוּ (יִשְׂרָאֵל) לְהַפְּלִשְׁתִּים לְעִבְרִים וְעָבְדָתָם אֲנַחְנוּ (ס"ט יז ט). וְיִשְׁלַחְנוּ (בְּנֵי עַמּוֹן) אֶת יִשְׂרָאֵל וְיַעֲבָדוּם (שפ"ט י"ט). עַם לֹא יָדַעְתִּי וְעָבְדָנִי (ס"ח כז מד). מִן הַנְּהַר אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם מִגִּשְׁיִם מִנְּחָה וְעָבְדִים אֶת שְׁלֹמֹה כָּל יְמֵי חַיָּיו (מ"ח ס"ח). וַיִּסְרֹד בַּמֶּלֶךְ אֲשׁוּר וְלֹא עָבְדוּ (מ"ח י"ח). וְכֹא אֲשׁוּר בַּמִּצְרַיִם וּמִצְרַיִם כֹּאשֶׁר וְעָבְדֵי מִצְרַיִם אֶת אֲשׁוּר (שפ"ט י"ח). בֶּן תַּעֲבֹדוּ זֵרִים בָּאֶרֶץ לֹא לָכֶם (ינ"ט י"ח). וְעָבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֹהָ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל שְׂבָעִים שָׁנָה (ס"ח כ"ח). וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמְּמַלְכָּה אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹדוּ אִתּוֹ אֶת נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן אֶת

(1) כִּי יַעֲבֹד, יוד נשמטה מפני יוד שבמלה שלפניה.

(2) [במקום תַּעֲבָדָם, וכך גם (כג כד; דנ"י ס"ט). וכן וְנִעְבְּדָם (דנ"י ג) בַּמִּקּוֹם וְנִעְבְּדָם; ועי' ריב"ג (הקדמה ס"ל, עמ' 198), ורד"ק 'מכלול סד"ה' (ל"א). ויש מהתרגמים סוברים שהוא הַפִּע' (Kö, I, 259), אבל זה נגד משמעת הכתוב ונגד שמוש הלשון.]

שלא עִבְדֵן בעֲפָצִי ואֲחֵד שְׁלֹא עִבְדֵן לְשֵׁם סֵפֶר תּוֹרָה (נְגִיזִי שְׁכָנִי 3, גִּינְלֹנְכִי 140). וְלֹא הָיוּ לָהֶם סוֹפְרִים שְׁחִיָּה בִּידֵם הִלְכָה לְמַעֲשֵׂה כְּבוֹדָה צַד מִעֲבָדִין אֶת עוֹרוֹת וּבְכִיּוֹת צַד כּוֹתֵכִין סְפָרֵי תּוֹרוֹת וְכו' (ס' 143). וְאִם גּוֹי מִעֲבָדִין וְיִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גִּבּוֹ וּמִסִּיעוֹ מִסִּיעַ זֶה יֵשׁ בּוֹ מִשֵּׁשׁ (כִּנְזִי חֶסֶד, הֶלְכִי ק"ס יב, נְגִיזִי יְרוּשָׁלַם). וְיִשּׁוּר אֶת הַשֶּׁעַר שֶׁלֹּחַן כְּמֵה שִׁירָצָה וְלִעֲבָדֵן בְּמֵלֶךְ וְקָמָה וּפְצָא (ס' יג). אִם הַמִּעֲבָד עִבְדֵן לְשֵׁם סְפָרִים אַחֲרִים וְנִמְלֵךְ עֲלֵיהֶן אַחֵר כִּךְ וְכֵתֵב עֲלֵיהֶן סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ מִכְרֵן לְכָתוּב בְּהֵן סֵפֶר תּוֹרָה סֹסוֹלִין (סְכָלִי הֶלְקֵי, עִנִּין מִפְּסֵלֵי לֵף). —'וּבְמִשְׁמִ' סָרָר וְנָתַן צוּרָה לְחֹמֶר סְפָרֹתֵי, הִשְׁתַּמְשׁוּ בּוֹ בְּרַבּוֹר וּבִסְפָּרוֹת הַחֲרָשָׁה.

—הַחֶסֶד *הַתְּעַבְדָּה, נִתְעַבְדָּה —כְּמוֹ נִמְעַ', נַעֲשֵׂה: בַּעַל מוֹם שְׁלֹא נִתְעַבְדָּה בּוֹ עֲבִירָה מִסּוֹל לְגִבִּי מוֹכֵת (מִמּוֹרֵי כֵס). תּוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר וְחִמּוֹר יוֹכִיב שְׁנֵת עֲבָדָה בְּהֵם עֲבִירָה וּמוֹתָר לְגִבִּי מוֹכֵת (ס' 143). —וְכִי' בְּמִשְׁמִ' שְׁעָבְרוּ בּוֹ לְאַלְחֻת: וְאִעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי יֵשׁ כֵּן לְעִבְדָּה וְיֵשׁ כֵּן לְמִתְעַבְדָּה מִכָּאֵן אִמְרוּ בְּרַבְרִי שְׁמִקְרִיב אוֹתוֹ לְגִבִּי מוֹכֵת וְאִין מְקִרְיָבִים אוֹתוֹ לְעִיזֵי אִם הִקְרִיב אוֹתוֹ לְעִיזֵי חִיִּיב (סְפָרִי דִבְרִי מֵלֵךְ). —וּבִסְחָמָא, נִתְעַבְדָּה הָעוֹר, שְׁעָבְדוּ אוֹתוֹ: לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה (אֶת הָעוֹר) בְּמִקּוֹם דְּרִיסָתָהּ הִרְגִּילִים שׁוֹהֵן צוֹרֵךְ עָבֹד שְׁמֵת עֲבָד עִיזֵי דְרִיסָתָהּ (כִּסְרִי, כִּיזִי י). הִיָּה (הָעוֹר) עֲשׂוֹי בְּקָמָה וְעִדִּין לֹא נִתְעַבְדָּה בְּעַפְצָה שִׁיעוּרוֹ כְּדִי לְכָתוּב עֲלָיו אֶת הַגִּט (כְּמִנְזִי, שְׁנֵת יֵד יד). —'וּבְמִי' קֵל, הִכְרִיחַ אֶת פְּלוֹנִי לְעָבֹד: כּוֹה הוֹוֵהֲרִנּוּ שְׁלֹא יִתְעַבְדָּה אֲדָם בְּחִבְרִיו עֲבֹדָה קִשָּׁה (ס' 143) חֹלְמָה לְדִיקָס, שְׁעַר הַחֲכִיזִים כד).

—הַמִּעַ, *הַתְּעַבְדָּה, שְׁעָשׂוּ אוֹתוֹ לְעָבֹד, וְאִמְרָה הַמִּשְׁחָרֵר: הִנֵּה הַתְּעַבְדָּה הֵבֵן 'שְׁנִתְתִּי תִמּוֹל גִּבּוֹר וְנִתְתִּי בִיד כָּל צָרָה וְהִיתָה לָךְ דְּבִיר (כִּי' הִלְי, יֵס לְמִיחִלִּים, שְׁעַר הַסִּיר 108).

עָבֵד, עוֹבֵד, מִיזִי מִיזִי סִי עָבֵד, כִּי עָבְדִּיו, עָבְדִּיהֶם, —(א) מִי שְׁעָסֵק בְּעִבְדָּה, פֻּעֵל, Arbeiter; ouvrier; workman: מְתוֹקָה שְׁנֵת הַתְּעַבְדָּה אִם מִעֵשׂ וְאִם הִרְכָּה יֹאכֵל (קִסְלִי הִיזִי). —עָבְדִּי הָעִיר: וְהִיתָה תְּכֹוֹתָהּ לְלַחֵם לְעָבְדִּי הָעִיר וְהָעָבֵד (1) הָעִיר יַעֲבֹדוּהוּ (2) מִכָּל

אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יוֹרֵעַ (דִּבְרִי כֹל ד). —וְנִתְעַבְדָּה הָאֲדָמָה, שְׁחִרְשׁוּהָ וּוְרִיעוּהָ וְכו': וְאִתָּה הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וְכו' וּפְנִיתִי אֵלֵיכֶם וְנִתְעַבְדָּתֶם וְנִוְרַתְתֶּם (יִמְחֹק לוֹ מִי). וְהָאֵרֶץ הַנִּשְׁמָחָה תִּתְּנֵךְ תַּחַת אֲשֶׁר הִיתָה שְׁמָחָה לְעִינֵי כָל עוֹבֵד (ס' 143). —וְנִתְעַבְדָּה הָאֲדָמָה, הַשְּׂדֵה, נִהְיָה עָבֵד לוֹ, הִיָּה אֲנוֹס לְעָבְדוֹ כְּמוֹ עָבֵד: מִלֵּךְ לְשֵׁדָה עָבֵד (קִסְלִי ס' 143). —וּבְתַלְמִי, בְּמִשְׁמִ' נַעֲשֵׂה: רֹבֵעַ וְנִרְבַּע שְׁנֵת עֲבָדָה בְּהֵן עֲבִירָה אִינוֹ דִּין שְׁאִסּוֹרִין לְגִבִּי מוֹכֵת (מִמּוֹרֵי כֵס). נִתְעַבְדָּה בְּהֵן עֲבִירָה עַל פִּי עַד אַחֵר אוֹ עַל פִּי הַבְּעִלִּין מִנִּין (ס' 143). —וְעִזְרָתָה: חִיכָה בְּאַחֵר יוֹרֵ בְּנִיִּיר בְּפִינְקָס בְּעוֹדוֹת שְׁאִין נִתְעַבְדִּין וּבְשִׁמּוֹם שֶׁל שְׁמִירוֹת שְׁבִירָיו נִתְּן אֲרִבֵּעַ מֵאוֹת זֶוֹ (חֹסֶסֶת זִיקָה לֵף). הִסֵּר בְּתַמּוֹרָה שְׁחִקְדוּשָׁה חִלָּה עַל בַּעַל מוֹם קָבֹעַ וְאִינוֹהָ יוֹצֵאָה לְחֹלִין לְהַגּוֹ וְלִהְעַבֵּד (מִמּוֹרֵי כֵס ג). —וְכִי', שְׁעָבְדוּ אוֹתָהּ בְּתוֹרֵי אֱלֹהֹת: כָּל הַצִּלְמִים אִסּוֹרִין מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִתְעַבְדִּין אֶתֶּת בִּשְׁנֵה הַמִּלִּים (כִּי מִלִּים, עִיזִי ג' 143). הַנִּרְבַּע וְהַמּוֹקָצָה וְהַנִּתְעַבְדָּה אֶתֶּן וְמִחִיר וְטוֹמָמָם וְאִנְדְּרוּגִינוֹם אִין נִכְנָסִין לְדִיר לְהַתְעַשֵּׁר (חֹסֶסֶת זִכּוֹרִי ז'). יֵשׁ נִתְעַבְדָּה בְּמִחְבֹּרֵי אֶצֶל גִּבּוֹהַּ אוֹ אִין נִתְעַבְדָּה בְּמִחְבֹּרֵי אֶצֶל גִּבּוֹהַּ (כִּיזִי כֵס מִחֵל, עִיזִי נוֹ: 143). —וְאִמְרָה הַמִּשְׁחָרֵר: כִּי הַתְּעַבְדָּה אֲנִשִּׁי אֲמוֹנָה רַק לְכָל נֹכֵחַ לְלוֹד דֶּרֶךְ נִתְעַבְדָּה (כְּמִנְזִי, דִּישׁוֹן מִם זֹלֵל). הַשְּׁחִירִי לְכָבִי יֵד זֶמֶן שְׁמוֹ נִתְעַבְדָּה לְכָל מִצְחָק וְלִפְדִּים אִךְ שְׁעוֹת רֹאשִׁי מֵאֵד שְׁנוֹ מִקּוֹד נִדּוֹד נִוְרַע וְלִפְדִּים (סֹסֶל, הַמִּכְשִׁים סִנֵּן). הַשְּׁלֵכִי בִימָר כָּל הִילּוּדִים וְכָל הָאֲכֹת בְּפֶרֶךְ נִתְעַבְדִּים (כְּמִנְזִי, חֹמֶסֶת לֵף). —וּבְמִשְׁמִ' עָבֵד: אִמְרָתִי הִקְשִׁיבִי נִכְבָּדִים כִּי פִשְׁעוּ בְּנוֹ הַנִּתְעַבְדִּים הַחִיתוֹת עִם עוֹפּוֹת נִצְמָדִים וְעַמְהֵם הִרְגִּים גְּמֻחִים וְיִלְכוּ אֶל מִלֵּךְ הַשְּׂדֵה (סֹסֶל, חֵל זֹלֵלִי, כִּסְחָל). וְהִיָּה בְּתוֹכָם נִשּׂוֹא וְנִכְבֵּד וְכָל אִישׁ לְאַהֲבָתוֹ נִתְעַבְדָּה (כִּיזִי זִכְרֹה, שְׁעָשׂוֹת, דִּישׁוֹן ד). שְׁחִיו חוֹשְׁבִים כִּי קִבְּלָתָם עֲבֹדָתָהּ הַמִּלֵּךְ הַמוֹצֵלֵךְ אוֹ הַחֶסֶד הָהוּא עֲלֵיהֶם כְּבֹר עֲשׂוֹ כּוֹה נִתְתִּי רוּחַ לְמֹלֵךְ הַמִּסִּיב בְּהַשְׁפַּעְתּוֹ לְנִתְעַבְדָּה

הָהוּא (כִּי מוֹסְקָלֵט, קוֹל יְמוֹם לְכוֹזִי כִד, ס' 143).

—מִי, *עָבֵד, עָבֵד אֶת הָעוֹר, הַשִּׁיר אֶת הַשֶּׁעַר וְיִבֵּשׂ אוֹתוֹ עַד שִׁיָּה רֹאשִׁי לְכִתִּיבָה אוֹ לְעִשּׂוֹת מִמֵּנו כְּלִים וְכֹדוֹם, gerben; tanner; to dress (hides): הַצֵּד צִבִּי הַשּׁוֹחֲטִי וְהַמִּפְשִׁיטִי הַמּוֹלֵחַ וְהַמִּעֲבָדִי וְהַמּוֹחֲקִי וְכו' הָרִי אֵלֹו אֲבוֹת מִלֵּאכּוֹת אֲרִבְעִים חֶסֶר אֶחָד (שְׁנֵת ז'). סִיָּת שְׁכִתְתִּי לְפִלוֹנִי גּוֹלִין שְׁלוֹ לֹא עִיבְדִּין לְשִׁמֵן (גִּיזִי נד: 143). —וּבִסְחָמָא: הַמִּשְׁחָה אִסּוֹרִין אֲחֵר

[1] [בִּשְׁבַע] οὐ δε ἐργαζόμενοι, וְעָבְדִי, כְּמוּ בְּפִסּוֹק הַקֶּדֶם.]

[2] [בִּשְׁבַע] ἐργάζονται αὐτὸν, יַעֲבֹדוּהוּ.]

שנתיחה העובדת כוכבים וכו' שאינה נתפשת כגנב על כניסתה וכו' ואפילו משכה העובדת כוכבים וכו' ואפילו הכרוא יוצאה חוץ לקנה אם אין העובדת כוכבים יודעת ה"ל כחה של עובדת כוכבים שלא בכוונה (מדכני ט"ז סמנו). — ועוד פסילים: ויהיה (הקב"ה) אחד לבדו וימלוך על כל העולם ויבושו כל עובדי פסילים וישתתוו לו כל בריות (גמ' סכ"ט ב, גיטלסוונג 165).

עֶבֶד, ש"ז, עֶבֶד, עֶבְדִּי, עֶבְדֶּךָ, עֶבְדְּךָ, עֶבְדְּךָ, מ"ר עֶבְדִּים, עֶבְדֶּם, קמ' עֶבְדִּי, כל' עֶבְדִּי, עֶבְדֶּךָ, עֶבְדִּי, עֶבְדֶּךָ, עֶבְדֶּךָ, עֶבְדִּיכם, עֶבְדֵיכם, — (א) גבר שהוא קנינו של איזה אדם ועשה את עבודתו, מקביל לַאֲמָה, שפחה, Sklave, Knecht, Diener; esclave, serviteur; slave, servant: ולאכרם היטיב בעבורה (בעבור שרה) ויהי וגמלים לו צאן ובקר וחמורים ועֶבְדִּים ושפחות ואחנת (נלכט' י"ז). ויאמר אברהם אל עֶבְדֵּךְ זקן ביתו המשל בכל אשר לו (ס"ד כ"ז; ג"ס כ"ז; ו' מ"א י"ג). למה נמות לעינוך וכו' קנה אתנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עֶבְדֵיךָ לפרעה (ס"ט מ"ז י"ט). הירא את דבר יי' מעבדי פרעה הניס את עֶבְדִּי ואת מקנהו אל הכתים (סמ"ט ט"ז). וכל עֶבֶד איש מקנת כסף ומלחה אתו אז יאכל בו (בפסח) (ס"ט י"ד; ג"ס כ"י; כ"א ז'). כי עֶבְדִּי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עֶבֶד (ויק' כ"ט; ג"ס י"ד; נ"א). וזכרת כי עֶבֶד חיות בארץ מצרים (דנ"ה י"ט; ג"ס י"א; י"ט י"ד; כ"י; כ"ט). ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מן דוד ומי בן ישי היום רבו עֶבְדִּים המתפרצים איש מפני אדניו (ש"א כ"ה י'). ולמפיבשת בן קטן ושמו מיכא וכל מושב בית ציבא עֶבְדִּים למפיבשת (ש"ז ט"ז). ויקם שמעי ויחבש את חמרו וילך גתה אל אביש לבקש את עֶבְדִּי וילך שמעי ויבא את עֶבְדִּי מנת (מ"א ט"ז מ'). והיה כעם ככהן פֶּעֶבֶד כאדניו בשפחה כגברתה כקונה כמוכר (יט' כ"ז). הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל אם יליד בית הוא מדוע היה לבו (ימ"ז ז' י'). כן יכבד אב וְעֶבֶד אדניו (מלא' ח' ו'). הנה בעיני עֶבְדִּים אל יד אדוניהם בעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יי' אלהינו (תהי' קנ"ג). עֶבֶר ביתו יגהל רוח וְעֶבֶר אויל לחכם לב (שלי י"א כ"ט). טוב נקלה וְעֶבֶד לו' מסתכבד וחסר לחם (ס"ט י"ט; ג"ס י"ד; נ"א; כ"ז; כ"ט; כ"י; כ"ט). אם אמאכ משפט עֶבְדִּי ואמתי כרכם עמדי (איז"ל לא יג). עֶבְדִּים משלו בנן סרק אין

שבמי ישראל (יחזק' ט"ז י"ט). — עֶבֶד אדמה, אדם שעסקו הוא לעבד האדמה, אֶבֶר; Landarbeiter; paysan; husbandman: והיה הכל רעה צאן וקין היה עֶבֶד אדמה (נלכט' ד' ז'). ואמר לא נביא אנכי איש עֶבֶד אדמה אנכי (זכרי' י"ח). — וגם בהמה עֶבְדָּה האדמה, חרשת וכו': והאלפים והעירים עֶבְדֵי האדמה בליל חמיץ יאכלו (יט' ל' כ"ד). — עֶבֶד פשטים וכיוצא בזה, עשה המלאכות הנצרכות להתקין הפשתן לטויה וכדומ': ובשו עֶבְדֵי פשטים שריקות וארגים חורי (ס"ט י"ט). — זמם עֶבֶד, כמו עֶבֶד כסם: וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסכול ויהי למס עֶבֶד (נלכט' מט טו). וישב הכנעני בקרב אפרים עד היום הזה ויהי למס עֶבֶד (יהוש' י"י). בניחם אשר נתרו אחריהם בארץ אשר לא וכלו בני ישראל להחריםם ויעלם שלמה למס עֶבֶד עד היום הזה (מ"א ט' כ"א). — עֶבֶד אלהות, מביא קרבן לאלהות, Verehrer (ב). — עֶבֶד אלהים, Anbeter; adorateur; worshipper: בין צדיק לרשע בין עֶבֶד אלהים לאשר לא עבדו (מלאכי ג' י"ט). — עֶבְדִּי הבעל: ועתה כל נביאי הבעל כל עֶבְדִּיו וכל כהניו קראו אלי איש אל יפקד כי זבח גדול לי לבעל כל אשר יפקד לא יהיה ויהוא עשה בעקבה למען האביר את עֶבְדִּי הבעל (מ"ג י"ט; ג"ס כ"א; כ"ג; כ"ה). — עֶבְדִּי פסל: יבשו כל עֶבְדִּי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים (תהי' ל"ז). — וכתובים: הגוים העובדין את ההרים ואת הגבעות אף על פי שהן מותרין עובדיהן בסקילה אדם שנעבד אף על פי שהוא מותר עובדיו בסקילה (חוקמ' ט"ז ו"ט). כשם שנפרעין מן הָעוֹבְדִין כך נפרעין מן הנעבדין (מד"ר ויק' כ'). — ובספח"א: מנהג הָעוֹבְדִים אצלנו איננו נגזר מן העולם שלא יהיה למשא עלינו ויהיה למשא עליו (כ"ה ח"ט, סכוני"ג ח'). — ועֶבֶד כוכבים, עֶבֶד כוכבים ומולות: בשנה ראשונה עלו ישראל לרגל אמר להם דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם עובדי כוכבים ומולות (ספד"א י"ט). — ונקי: וכן אשה שאין שם חששא שמא תחליף שופתת קדירה ע"ג כירה ועובדת כוכבים מגיסה בה עד שתצא מן המרחץ (כ"ט, ט"ז ל"ט). אין מילדין את העובדת כוכבים ומולות בשבת ואפי' בשכר (כ"ט, ט"ז כ"ז). ונהגו ליתן (מתנות כפורים) אף לשפחות ולמיניקות עובדות כוכבים שלא לצורך התינוקת (שנ"י הלקט, סו"ט כ"ז). כמדרסה לי כיון

מידם (ח"כ ס ס). ראיתי עֲבָדִים על סוסים ושרים הלכים פִּעְבְּדִים על הארץ (ספ"י ז). הנה אנחנו היום עֲבָדִים והארץ אשר נתתה לאבותינו לאכל את פריה ואת טובה הנה אנחנו עֲבָדִים עליה (כמ"ו ט לו). ולששן עֲבֵד מצרי ושמו ירחע' (דס"ח ז לז). — עֲבֵד עֲבָדִים, היותר שפל שבעֲבָדִים: ויאמר ארור כנען עֲבֵד עֲבָדִים יהיה לאתיו (בכ"ט ט כס). — עֲבֵד עוֹלָם: ולקחת את המרצע ונתתה באוזנו ובדלת והיה לך עֲבֵד עוֹלָם ואף לאמתך תעשה כן (דנ"י יט יז). ויאמן אביש ברוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל והיה לי לְעֵבֵד עוֹלָם (ש"ח כז יב). היכרת ברית עמך תקחנו לְעֵבֵד עוֹלָם (ח"ז מ כח). — בֵּית עֲבָדִים, כנוי למצרים: אנכי יי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עֲבָדִים (שמות כ ז; גם יג ג יד). השמר לך פן תשכח את יי' אשר הוציאתך מארץ מצרים מבית עֲבָדִים (דנ"י ו יב; גם ז ס; יד יג ו יח). וישלח יי' איש נביא אל בני ישראל ויאמר להם וכו' אנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואוציא אתכם מבית עֲבָדִים (שפ"ו ס). כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ (מ"כ ו ד). — (ב) עֲבֵד לַמֶּלֶךְ, שר וכדומ', נתין המשעבד לו: והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גולו עֲבָדִי אבימלך (בכ"ט כח כח). ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם את כל אשר עשה יי' לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עֲבָדָיו ולכל ארצו (דנ"י כט ח). ויעמד (גלית) ויקרא אל מערכות ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלא אנכי הפלשתי ואתם עֲבָדִים לשאול ברו לבם איש ויגד אלי אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לבם לְעֵבֵדִים ואם אני אוכל לו והכניתי והייתם לנו לְעֵבֵדִים ועברתם אותנו (ש"ח יח ט). ויהי מואב לרוד לְעֵבָדִים נשאי מנחה (ש"ח כ ז). — ובפרט שרים העֲבָדִים לפני המלך ומשרתים אותו: ויעל יוסף לקבר אח אביו ויעלו אותו כל עֲבָדֵי פרעה וקני ביתו וכל וקני ארץ מצרים (בכ"ט כ ז). ויאמרו עֲבָדֵי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו דמוקש (שמות יז). ויאמרו עֲבָדֵי שאול אליו הנה נא רוח אלהים רעה סבתך (ש"ח י"ט). ויבאו עֲבָדֵי דוד ארץ בני עמון (ש"ח יב). וגם באו עֲבָדֵי המלך לברך את אדוניו המלך דוד (מ"ח ח מו). ויבא הספר אל מלך ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה אליך הנה שלחתי אליך את נעמן עֲבָדִי ואספתו מצרעתו (מ"ז ס ו). ויאמרו עֲבָדֵי המלך

אשר בשער המלך לסררכי (חפ"ג ג). — ובמשמ' אנשי חילו: ויצא אבנר בן נר ועֲבָדֵי איש בשת בן שאול ממחנות גבעונה ויואב בן צרויה ועֲבָדֵי דוד יצאו ויפגשו על ברכת גבעון וחדו (ש"ח כ יב יג; גם ח ז יט; כ ו). ויאמר המלך להם קחו את עֲבָדֵי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו אל גחון (מ"ח ח לג). — עֲבֵד יי', העבד אותו ושמר את מצותיו: כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך והטאתם כי רעה גמולך ועתה שא נא לפשע עֲבָדֵי אלהי אביך ויבך יוסף בדברם אליו (בכ"ט כ יז). כי עֲבָדֵי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים (ויק"י כס מז). הרנינו גוים עמו כי דם עֲבָדָיו יקום ונקם וישיב לצרו ויכפר אדמתו עמו (דנ"י כז מג). ויאמר יי' אלהי ישראל אין כמורך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שמר הכרית והחסד לְעֵבְדֶיךָ ההלכים לפניך בכל לבם (מ"ח ס כג). והכניתי את בית אחאב אדניך ונקמתי את דמי עֲבָדֵי הנביאים ודמי כל עֲבָדֵי יי' מיד איובל (מ"ז טז). כל בלי יוצר עליך לא יצלת וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעו זאת נחלת עֲבָדֵי יי' וצדקתם מאתי נאם יי' (ישעי כד יז; גם כג יז; ס ס; טו; סו יז). דרה יי' נפש עֲבָדָיו ולא יאשמו כל החסידים בו (ספ"ו לד כג). נתנו את נבלת עֲבָדֶיךָ מאכל לעוף השמים בשר חסידֶיךָ לחיתו ארץ (סס עז ז). — ותאר למלאכים: הן פִּעְבְּדָיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה (ח"ז ד יח). — ותאר לצדוקים ודועים, כמו האבות: ובר לאברהם ליצחק ולישראל עֲבָדֶיךָ אשר נשבעת להם כך (שמות לז יג). — ואברהם: וירא אליו יי' בלילה ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם אנכיך אל תירא כי אתך אנכי וברכתֶיךָ והרבית את זרעך כעבור אברהם עֲבָדֵי (בכ"ט כ"ח). — יצחק: והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לְעֵבְדֶיךָ ליצחק (סס כד יד). — יעקב: כה אמר אדני יי' בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו בם ונקרשתי בם לעיני הגוים וישבו על אדמתם אשר נתתי לְעֵבְדֵי יעקב (יחזק"ל כח). ורע ישראל עֲבָדֶי בני יעקב בחיריו (דס"ח יז יג). — ורגיל למשה: ויראו העם את יי' ויאמינו ביי' ובמשה עֲבָדֵי (שמות יד לח). לא כן עֲבָדֵי משה בכל ביתי נאמן הוא (במ"ד יז ו). וימת שם משה עֲבֵד יי' בארץ מואב על פי יי' (דנ"י לז ס). כאשר צוה יי' את משה עֲבָדֵי כן צוה משה

את יהושע (יֹסֵפִי יֵאָסֵף), וזכרו תורת משה עֲבָדִי אשר צִוִּיתִי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים (מִלְכָּא ג כג). — גם יהושע: ויהי אחרי הדברים האלה יֹסֵפֶת יהושע בן נון עֲבָד יי' בן מאה ועשר שנים (יֹסֵפִי כד כט). — בָּלָב: וְעַבְדִּי בָלָב עֶקֶב הִיתָח רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה (נִמְד' יד כד). — ואיוב: ויאמר יי' אל השטן השמת לבך על עֲבָדִי איוב כי אין כמחו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע (איוב א ח). ויאמר יי' אל אליפז התימני תרה אפי כך ובשני רעוך כי לא דברתם אלי נכונה וְעַבְדִּי איוב (פס מז ז). — דוד: ועתה עשו כי יי' אמר אל דוד לאמר ביד דוד עֲבָדִי הושיע את עמי ישראל מיד פֹּלְשִׁתִּים ומיד כל איביהם (פס ג יט). ויאמר שלמה אתה עשית עם עֲבָדֶךָ דוד אבי חסד גדול כאשר הלך לגנוך באמת ובצדקה וכישרת לבב עֶמְךָ (מִיִּל ג ו). בעבור דוד עֲבָדֶךָ אל תשב פני משיחך (חֲסִיל קלג י). — אליקים: והיה ביום ההוא וקראתי לְעַבְדִּי לְאֵלִיקִים בן הלקיחו (יִשְׁעִי כג כ). — חזקיהו: ועוד דברו עֲבָדִיו על יי' האלהים ועל יחזקיהו עֲבָדִי (דִּסְיִז לז יו). — ורכבל: ביום ההוא נאם יי' צבאות אֶתְךָ ורכבל בן שאלתיאל עֲבָדִי נאם יי' ושמתוך כחותם (מגי ז בג). — צמח: שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעוך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה כי חנני מביא את עֲבָדִי צמח (זכ' ג ח). — ותאר לנביאים: והכיתה את בית אחאב אדניך ונקמתי את דמי עֲבָדִי הנביאים (יִרְמֵ' ט ז). עד אשר הסיר יי' את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עֲבָדִיו הנביאים (פס יז כג). מקום דבר עֲבָדִי ועצת מלאכיו וישראלים (יִשְׁעִי מד כו). מי ככם ירא יי' שמע בקול עֲבָדִי אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם יי' וישען באלהיו (פס כ י). למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח אליכם את כל עֲבָדִי הנביאים יום השכם ושלח (יִרְמֵ' ז כה). ושלח יי' אליכם את כל עֲבָדִיו הנביאים השכם ושלח ולא שמעתם (פס כס ד). כה אמר אדני יי' האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עֲבָדִי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אתך עליהם (יִסְקִי לח י). כי לא יעשה אדני יי' דבר כי אם גלה סודו אל עֲבָדִיו הנביאים (עמו' ג ז). אך דברי וחקי אשר צויתי את עֲבָדִי הנביאים הלוא השיגו אבחיכם (זכ' ח א). ולא שמעו בקול יי' אלהיו ללכת

בתורתיו אשר נתן לפנינו ביד עֲבָדִיו הנביאים (דני' כ י). — וכן אחיהו: ויקברו אותו ויספרו לו כל ישראל כדבר יי' אשר דבר ביד עֲבָדִי אחיהו הנביא (מִיִּל יד יח). — אליהו: ויאמר דבר יי' הוא אשר דבר ביד עֲבָדִי אליהו התשבי לאמר (מִיִּל ע לו). — יונה: הוא השיב את נבול ישראל מלכוד חמת עד ים הערבה כדבר יי' אלהי ישראל אשר דבר ביד עֲבָדִי יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר (פס יד כח). — ישעיהו: ויאמר יי' כאשר הלך עֲבָדִי ישעיהו ערום ויחף שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש (יִשְׁעִי כג). — וגם נבוכדנאצר המוציא לָעֵל פקודת יי': הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם יי' ואל נבוכדנאצר סלך כבל עֲבָדִי והביאתים על הארץ הזאת ועל ישיבה ועל כל הגוים האלה סביב (יִרְמֵ' כס; נס כז; מנ' י). — ותאר לעם ישראל: ואתה ישראל עֲבָדִי יעקב אשר בחרתיך ורע אברהם אהבי אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאצילות קראתיך ואמר לך עֲבָדִי אתה בחרתיך ולא מאסתך (יִשְׁעִי מל ח-ט). מי עזר כי אם עֲבָדִי וחרש כמלאכי אשלח מי עזר כמשלם ועזר וְעַבְדִּי יי' (פס מז יט; נס מז י; מד ח-ז; כל; מד ד; מח כ; פס ג; נב יג; נג יא א). ואתה אל תירא עֲבָדִי יעקב נאם יי' ואל תחת ישראל כי חנני מושיעך מרחוק (יִרְמֵ' י ל). — (ד) עֲבָדֶךָ, דבור של כבוד לפני גדול: כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עֲבָדֶךָ יעקב עם לבן ברחמי (נִכְלֵס' לז ח). ויאמר עֲבָדֶךָ אבי אלינו אתם וידעתם כי שנים ולדה לי אשתי (פס מד כז). ויקרא לכל בני המלך ובו' ולשלמה עֲבָדֶךָ לא קרא (מִיִּל ח יט). — ובפרט דבור של הכנעה למדבר בעדו במשם' אני: ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עֲבָדֶךָ (נִכְלֵס' יח ג). ויאמר דוד אל שאול אל יפל לב אדם עליו עֲבָדֶךָ ילך וגלחם עם הפלשתי הזה (שִׁמ' יז לז; נס כ-ז-ח; כז ח). ויאמר שמעי למלך טוב תדבר כאשר דבר אדני המלך בן יעשה עֲבָדֶךָ (מִיִּל ז לח). — וכן עֲבָדֶךָ: ויאמר למה זה אדני דרך אחרי עֲבָדֶךָ כי מה עשיתי ומה בידי רעה ועתה ישמע נא אדני המלך את דברי עֲבָדֶךָ (שִׁמ' כו יח-יט). ויפל יואב על פניו ארצה וישתחו ויברך את המלך ויאמר יואב היום ירע עֲבָדֶךָ כי מצאתי חן בעיניך אדני המלך אשר עשה המלך את. דבר עֲבָדֶךָ (2) (שִׁמ' יז כז).

(1) [ויש מפרשים את המקומות האלו על המלך המשיח, או על הנביא וכדומ']. — (2) [כך הכתיב, וחקרי עבדך.]

ושלום לרבו (רצ"ל, סס פט.). כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים (רצ"ל, קידוש כג.). אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם (ר"ל, כהנא נח:). לאחד שכא ליקח עבד אחר לאדונו העבד הזה שאת' מוכר קאקריסין הוא או קאלוחסין הוא א"ל קאקריסין הוא ועל זה אני מוכרו וכו' א"ל מרי היאך לקחת אותי בעבד טוב או בעבד רע א"ל בעבד רע א"ל בעבד רע אתה לקחתני וחבקשני עבד טוב (כ' יסודם צד שלום צדס כ' יסודם צד סימון צדס כ' לוי בן סטעל, מד"כ שמוס זג). ומשל: רוב עבדים גאים (אנא שאלו, יסוד קידוש ד יח). אל תאמין בעבד עד ששה עשר דור (כ' יומן, סס סוריוס ג ז). ובסחמ"א: ואומר הערב כי העבד מחומר אדוניו קורץ וישמעני אדוניו ולשונו עלי הרץ (כ"י זכאס, סעסעי יח, דודסן 128). נתתי אל עבדי ורת בקש אמה (ענוני מחכ' כ). אין המלכים מלכים ברצון בלבד אלא בטבע וכמו כן העבדים עבדים בטבע בתחלה (כס"ע: סלקיסל, רלס' מחכ' 68). — ובחשאלה, ואמר המשורר: איך תהי נראה באישים אשר המה כבוד יגון שקועים ומה תירא ומה ירך לכבד והימים עבדים לך ידעים (כ"ס הנניד, דצניך בחון לני). אוילים עבדי במסג ואהרי עיניהם הליכום (קעס כ"י גני JQR., XVI, 1904, 439). אמרו עבד תבל וחלילה להיות אדוניה עבדיה מה נעמה תבל והיא עץ טוב לו נתנה לנו מגדיה (קעס כ"י גני, סעסעי סמיל). ודע כי כל בני אדם עבדי תאוות העולם (כאכ"ע, צמד' ז). עבד התאוה יותר מדוכא ומעונה מעבד בני אדם (כ"י מריז, מוסרי סמילוסופ' ז יח, 42). עבד התאוות יותר שפל מהעבד הנעבד (משלר מכמים סו). והפושע בו (במוסר) נטור ואבד מן העולם הכא והם הנקראים עבדים אסירי יצרם ועבדי תאוותם (כ"י אצן עקנין, ספי מוסר ז טו). — ובמסקל השור, שוא וחטף, בהבדל מן התנועות¹: אמנם המשוררים יש להם דרך אחרת כי התנועות אצלם ג' מינים המין האחד הוא ו' תנועות וקורין אותן מלכים והן החולם וכו' והמין הב' הוא כי תנועות שלפעמים יקראו מלכים ולפעמים יקראו עבדים והן השורק וכו' והשורק אשר תקרא עבד היא השורק הבאה לפני האותיות השפתיות (כ' סעל' אצן דנאן, מלכ' ססי, יניסולכ' 4). ולא זה בלבד כי גם במלכים ובעבדים יוהרו סאר המשוררים ולא ישימו כי אם עבד תחת

ויאמר ארונה מדוע בא אדני המלך אל עבד ויאמר דוד לקנות מעמך את הגרן (סס כד כח). ויגר לשלמה לאמר הנה אדניהו ירא את המלך שלמה והנה אחו בקרנות המזבח לאמר ישבע לי כיום המלך שלמה אם ימית את עבדו בתרב (מ"א חגל). — ומ"כ: ויאמרו אליו לא אדני ועבדך באו לשבר אכל כלנו בני איש אוזר נחנו כנים אנחנו לא היו עבדך סרגלים (כדלס' וצ יח). אדני שאל את עבדך לאמר היש לכם אב או אח (סס מד יט). ויאמר אליקים ושבנא ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר יהודית באוני העם אשר על החומה (ישי' לו יח). — ובפרט בתפלה לפני יי: ויאמר משה אל יי' בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי (שמוס ד י). ויאמר משה אל יי' למה תרעה לעבדך ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משה כל העם הזה עלי (צמד' יח יח). ויצא סאר ויקרא אל יי' ויאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדולה הזאת (ספטי יס יח). ויאמר עלי לשמאל לך שכב והיה אם יקרא אליך ואמרת דבר יי' כי שמע עבדך (מ"א ג ט). ותקטן עוד זאת בעיניך אדני יי' ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק (ס"ג ז יט). ועתה יי' אלהי אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובה (מ"א ג ז). גם עבדך נוצר בהם כשמוס עקב רב (ססלי יט יג). ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנונו והאר פניך על מדרשך השמם (דני' ט יי). — ואמר בן סירא: עבד משכיל חורים יעבדו... יתאוון (צ"ק גני יכח). — ובתו"ס: עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וכו' עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחוקה (קידוש' ח ג). סמור שנשא שפחה הולד עבד שחררו נמצא הכן בן חורין רבי אליעזר אומר הרי זה עבד סמור (סס ג יג). אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הו כעבדים המשמשין את הרב שלא (על מנת) לקבל פרס (אנטיגנוס ליש סוכו, אבוי ג ג). האוי תנו נכסי לפלוגי ופלוגי עבדי לא זכו בנכסים ולא קנו עצמן בני חורין (תוספת' צ"ב ע י). משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחזור וישתחוו לך (קסמי דצ"ו). ויצא העבד בחותם שבצאורו אבל לא בחותם שבכסותו (שמואל, ססס כס). כלום יש עבד שנותן

(1) [ע"י מלך ג.]

כל עֲבֹדָתָם אשר עבדו בהם בפרך (שמו"ט יד). ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם להביא מדוי העֲבֹדָה למלאכה אשר צוה יי' לעשת אתה (שם לו ט). את קלעי החצר את עמדיה וכו' ואת כל כלי עֲבֹדַת המשכן לאהל מועד (שם לו ו). כי כהן פרצים יקום יי' כעמק בגבעון ירגו לעשות מעשהו וזר מעשהו ולעבד עֲבֹדָתוֹ נכריה עֲבֹדָתוֹ—(ישע' כח כח). מצמיח חציר לכהנת ועשב לעֲבֹדַת האדם להוציא לחם מן הארץ (חפ"י קד יד). יצא אדם לפעלו ולעֲבֹדָתוֹ עדי ערב (שם כג). והחמ הלוים המעשרים בכל ערי עֲבֹדָתוֹ (נחמ"י לח). זקל הסבלים ומנצחים לכל עשה מלאכה לעֲבֹדָה ועֲבֹדָה ומחללים סופרים ושטרים ושוערים (דמ"ג לד יג). —עֲבֹדַת האדמה: ועל עשי מלאכת השדה לעֲבֹדַת האדמה עורג בן כלוב (דמ"א כז כו). —עֲבֹדַת הכֵּץ: בני שלה בן יהודה עבד אבי לכה ולעדה אבי מרשה ומשפחות בית עֲבֹדַת הכֵּץ לכית אשבע (שם ד כח). —עֲבֹדַת הצדקה: והיה מעשה הצדקה שלום ועֲבֹדַת הצדקה חייב: ובשט ער עולם (ישע' לז יז). —מִלְאֶכֶת עֲבֹדָה: ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עֲבֹדָה לא תעשו (ויק' כג ז). ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עֲבֹדָה לא תעשו (צמד' כח יח; גס כט ח). —מִלְאֶכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ: ועשה בצלאל ואהליאב וכו' את כל מלאכת עֲבֹדַת הקדש (שמו"ט לו ח). —בְּלִי עֲבֹדָה: ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר וכו' ואת כל כלי עֲבֹדָתָם ואת כל אשר יעשה להם ועבדו (צמד' ד כו). ומהם (מהלויים) על כל כלי העֲבֹדָה כי במספר יביאום ובמספר יוציאום (דמ"א ט כח). ולמחלקות הכהנים והלוים ולכל מלאכת עֲבֹדַת בית יי' ולכל כלי עֲבֹדַת בית יי' לזהב במשקל לזהב לכל כלי עֲבֹדָה ועֲבֹדָה (שם כח יג-יד). —ואמר בן מירא: כי בעבודתה מעש העמל ולמחר תאכל פריה (צ"ט גי' ו יט). אל תקוץ בצבא מלאכה ועבדה כי מאל נחלקה (שם יז יט). על עבדת עץ יהי פרי בן חשבון על יצר אחד (שם כז ו). —ובתלמו' במשמ' שטח של קרקע הנצרך לעֲבֹדַת הצמח: היתה שדהו וזרועה תבואה וביקש ליטע לתוכה שורה של דלועין נותנין לה לעבודתה ששה מנפוחים (כלל' ג ז). כרם שחב מאמצעו אם אין שם שש עשרה אמה לא יביא וזע לשם היו שם שש עשרה אמה נותנין לה עבודתה וזורע את המותר (שם ד ח). גפן שהיא נמועה בגת אי בנקע נותנין לה עבודתה וזורע את המותר

עבד ומלך תחת מלך (ר"מ חזן חז"י, מנפח לטון, ו). וכל שיר שאיננו שקול במלכים ועבדים בו יבוזו לו לחקת המשוררים (שם ו).

עבד ט"ז, ו"ח כ"י עבדיהם, — מעשה, פעלה, כמו עֲבָדָה: כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם⁽¹⁾ ביד האלהים (קה"ט ח).

עבִידָא⁽²⁾ עובדא, עובדה, — טו"ח, מעשה, עבודה, Tat; action; deed: מה שאתה רואה אותם הצדיקים עובדא שלהם הנגלה היא כמפה מן הים נגד הפנומיות שלהם (נועם אלימלך, חגי' קקוט, ע"א). אל תהי רשע בפני עצמך והטעם הוא כי אם ח"ו יחזיק עצמו כרשע אזי אין לבו בקרבו לעשות איוו מצוה או תורה ותפלה ואיוו עובדא בשרה וישרה כי מתיאש עצמו (שם פרט' טופי). — וי"ח עבדות, עובדות: וכל העובדות האלה מלמדות אותנו שאין ראוי שישתמש אדם מכתרה של תורה (כ"י חזקוני, נחל' חז"י ד, ד"ס אל מעטע ענרס). ולכן אמרו ז"ל במסכת מנהדרין פרק נגמר הדיון תניא ר"א אומר שמעתי שביד מכין ועונשין שלא בדיון ושלא מן התורה לא לעבור על דברי תורה כי אם לעשות סייג לתורה וכו' והביאו שם מעשים ועובדות מורות על זה (סו"ט, קקדו' סמ"י). אם שתעבוד אותו בכל העובדות המנויים והמפורשים בפסוק ואז תהי' כלי יפה ונאה ומוכשר לקבל (נועם אלימלך, פרט' עקב). יש כמה עובדות אחרות שצריך לעשות בגון ציצית ותפילין ושאר מצות (כ' נחמן מברסלב, סימון ג). — ובמשמ' מעשה בנגוד לדעה והשערה, Tatsaache; fait; fact, השתמשו בו בדבור ובספרות החדשה.

עֲבָדָה, עבודה⁽³⁾, ט"ח, ט"י עבדת, עבודת, כ"י עבדתי, עבודתי, עֲבָדָתוֹ, עבודתו, עֲבָדָתָם, עבדתם, עבודתם, — א) מעשה, פעלה, מלאכה, Arbeit, Werk; עבודתם, — א) מעשה, פעלה, מלאכה, travail, ouvrage; labour, work: וימרו את חייהם בעֲבָדָה קשה בחמר ובלבנים וככל עֲבָדָה בשרה את

(1) [בן פרש ראב"ע מעשיהם. וכן תרגמו כל התרגומים חוץ מהארמי. וכן בסור' עבד, ולדעת רד"ק ביצרשיו הוא השם מעבד בהשמטת המס. ורש"י פרש ע"פ התרגום הארמי כמו עבדיהם, כלום' תלמידיהם, משמשיהם].

(2) [מן הארמ' עבד, עובדא].

(3) [הכתוב המלא נמצא רק ברה"י].

ואמרתם זבח פסח הוא ליי' (שמות יב כה-כו). והיה כי יביאך יי' אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העֶבֶדָה הוּאֹת בחדש הזה (סס יג); גס לו; לא כח; לע לנ; (מג). זאת עֶבֶדָת בני קהת באהל מועד קדש הקדשים (צמד' ד ד). מכן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבד עֶבֶדָת עֶבֶדָה ועֶבֶדָת משא באהל מועד (סס מז; גס ז ס; ס יט; יח ד). ולבני קהת לא נתן כי עֶבֶדָת הקדש עלהם בכחם ישאו (סס ז ט). ומכן חמשים שנה ישוב מצבא העֶבֶדָה ולא יעבד עוד (סס ח ס). כי עד הוא בנינו ובנינו ובין דורותינו ואחרינו לעבד את עֶבֶדָת יי' לפניו בעלותינו ובזכותנו ובשלמינו ולא יאמרו בניכם מחר אין לכם חלק ביי' (יהוש' כב כו). ונתתי אותם שמרי משמרת הבית לכל עֶבֶדָתו ולכל אשר יעשה בו (יחזק' מד יד). והעמדנו עלינו מצות לתת עֶבֶדָתו שלישית השקל בשנה לעֶבֶדָת בית אלהינו (נחמ' יג). ויהיו משרתים לפני משכן אהל מועד עד בנות שלמה את בית יי' בירושלם ויעמדו כמשפטם על עֶבֶדָתָם (דסי"א ו יז; גס כג כד; ע יג; כד ג; כה ו; כס יג; כט ג). ויעמד כמשפט דודר אביו את מחלקות הכהנים על עֶבֶדָתָם והלויים על משמרתם (דסי"ב ח יז; גס כד יג; כט ל; לא ל; לא ג; לא ז; לא י). —ובתו"מ: על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים (שמעון סלדיק, אב"ח ח ז). ולעבדו בכל לבבכם איוו היא עבודה שהיא בלב הוא אומר זו תפלה (חגי' ג). תחת אשר לא עבדת את יי' אלהיך בשמחה ובטוב לבב איוו היא עבודה שששמה ובטוב לבב הוא אומר זה שירה (כחמסס, ערכ' יח). לעבד עבודה עבודה איווהו עבודה שצריכה עבודה הוא אומר זו שירה (כ' יחמק, סס). —ובפרש העֶבֶדָה שבבית המקדש: אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו מהור עד שיטבול חמש מביולות (יו"ט ג). ומה עבודה שאינה באה אלא מכת המכשורין הרי היא דוחה שבת מכשורי עבודה שאין [עבודה] באה אלא כבחן אינו דין שידחו את השבת (מכ' ויקהל ח). להזהיר את הכהנים שתהא העבודה נעשית כתקנה שכשעבודה נעשית כתקנה הם כלים את הפורעניות מלבא לעולם (ספרי, צמד' קעז). גבינו כרוז שהיה מכרו בכי המקדש מה היו או הכהנים לעבודה והלוי לדוכן וישראל למעמד (יחוס' שקל' ח ג). אין הכהן נרצע שמא ייעש בעל

(סס ה ד). וכמה היא עבודת הגפן ששה טפחים לכל רוח (סס ו א). עבודת ירק בירק אחר ששה טפחים בין מן האמצע בין מן הצדדים וכו' אפילו אין שם אלא קלה אחד נותן לו עבודתו ששה טפחים (חוספס' סס ז). גפן שנמוע במדריגה נותנין לה עבודתה הזרעים והירקות הנמועים במדריגה נותנין להן עבודתן (סס ז). מהו להקריח בתחילת ששה להיות מיצר והולך. מה אם בשעה (שאין) [ש] עבודה פוגעת בעבודה את אמר מותר באן שאין עבודה פוגעת בעבודה לא כל שכן (יחוס' סס ח). ד' אמות שאמרו כדי עבודת הכרם (צ"ב סג). —ב) עֶבֶדָה ושרות קבועה של עבד, של משעבד, וכדומ', Dienst; service; מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת בעֶבֶדָה אשר תעבד עמדי עוד שבע שנים אחרות (צדלס' כט כ; גס לו). ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העֶבֶדָה ויועקו ותעל שונעתם אל האלהים מן העֶבֶדָה (שמות ג כ; גס ט; יח ו). ובי ימוך אחיך ונמכר לך לא תעבד בו עֶבֶדָת עבד (ויק' כט לט). גלתה יהודה מעני ומרב עֶבֶדָה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח (אי"ח ג). ועל ידם החזיקו התקועים ואדיריהם לא הביאו צורם בעֶבֶדָת אדניהם (נחמ' ג). ועם זה רחם הפחה לא בקשתי כי כבדה העֶבֶדָה על העם הזה (סס יס). להכריזי חשיבתו ואחיו בני חיל אלף יושבע מאות על פקדת ישראל מעבד לירדן מערבה לכל מלאכת יי' ולעֶבֶדָת המלך (סס קו). כי יהיו לו לעבדים וירעו עֶבֶדָתִי ועֶבֶדָת ממלכות הארצות (דסי"ב יח). —עֶבֶדָה קשה: ולא שמעו (בני ישראל) אל משה מקצת רוח ומעֶבֶדָה קשה (שמות ט). וירעו אותנו המצרים ויענונו. ויתנו עלינו עֶבֶדָה קשה (דצ"ו כו). אביך הקשה את עלנו ואחא עתה הקל מעֶבֶדָת אביך הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך (מ"ח יב ד). והיה ביום הנית יי' לך מעצבך ומרגוז ומן העֶבֶדָה הקשה אשר עבד כך (ישע' יג). —ובתלמי: ואם אמור יאמר העבד שתי אמורות אחת בסוף שש ואחת בתחילת שבע אחת בסוף שש עד שהוא בעבודתו ואחת בתחילת שבע (יחוס' קידוש' ח ג). כר"ה כטלה עבודה מאבותינו במצרי' (כ"ס יח). —ג) עֶבֶדָת יי', עֶבֶדָת המקדש: והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן יי' לכם כאשר דבר ושמרתם את העֶבֶדָה הוּאֹת והיה כי ואמרו אליכם בניכם מה העֶבֶדָה הוּאֹת לכם

(אדרי"ג), וכשבאו אצל ר"ג אמר להן העבודה לא חיסרתם ולא הותרתם אלא כך היה מעשה (נכ"י לז:). קפץ ר' חייא ונשבע העבודה כך שמעתי מרבי (יב"י לז:). אמרתי לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה העבודה שאגלתך לשמים (שמעון סלדיק, דברי ט:). העבודה שאני מדמקש ויש שם מקום ששמו הדרך (ר' יוסי בן דורמסקין, מד"ר סה"ט, לולכך כנגדל סטן). — ובסהמ"א: תשובתכם הטובה מאד ערבה לי כי ממנה הבנתי כוונתכם הרצויה והעבדה כי לא היתה חידוש אצלי (לואס הכז כחאל טרזט, משנת חיג. Magaz. XIV, נלליכ, חלז טוז 18). — העבודה לשמים באותה המשמ': אמר הואב אם תניחני לשמור אותם (את הצאן) לא אויב אחת מהן העבודה לשמים שלא אוכל מהן כלום (מעשה משפ, 1861-12, JQR). — ועבדה זרה, עבדת כוכבים, עבדת כוכבים ומולות: חמדת זה האומר גלך ונעבוד עבודה זרה (ספ"י ז י), על אלו דברים נפרעין מן האדם בעוה"ו וכו' על עבודה זרה ועל גלוי עריות (מוסמ' סה"ט ז). בית עבודה זרה מפתחין אותו בפיתחין (שם מ"ט ס"ג). מתלש בשערו מקרע את כסותו משבר את כליר מפור מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעבד עבודה זרה שאילו אמר לו יצרו לך ועבוד עבודה זרה היה עובד שכך הוא עבודתו של יצר הרע (שם ז"ק ט לז). כך אני (יהונתן בן גרשום בן משה) מקובל מבית אבי אבא מכור. עצמך לעבודה זרה ואל תצמרך לבריות (כ' שמעון בן נחמן, ירוש' זכ"ט ג). — ובסהמ"א: כהן שהמיר דתו לעבדות כוכבים וחזר בו לא ישרא את כפיו (בסס ר' נטרוחלי גלון, סזלי סלקט, ספ"י ג). אשה שהמירה דתה לעבדות כוכבים ובנה קטן עמה אז שננבב ונאנס להמיר דתו לעבדות כוכבים ומה אין משמרין עליו אבלות (בסס ר"מ, שם, שמחוס יט). — ובמשמ' פסל: מניין לעבדות כוכבים שהיא מממאה במשא כנידה (ר' עקיבא, שם ט ח). עיר שיש בה עבודה זרה חוצה לה מותר (ע"ז ז ד). הוראה עבודה זרה אומר ברוך ארך אפים (תוספ' זכ"ט ז). לא יאמר אדם להכירו המתן לי בצד עבודה זרה פלונית ואני אמתין לך בצד עבודה זרה פלונית שני ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שם ע"ז יח). גר וגוי שירשו את אביהם גוי יכול הוא לומר טול אתה עבדות-כוכבים ואני מעות אתה ויין ואני פירות (דמלי"ו י).

מום ויפסל מן העבורה (ר"מ, שם קידוש' ח ז). הא למדת שכל המשנה מעבודה לעבודה שטעון טבילה (כ"י, יומי לז:). וחמש עבדות הן חמיר של שחר בכנדי זהב עבדות היום בכנדי לבן (שם). בקש הקב"ה ליתן להם ד' דברים תורה וייסורין ועבדות הקרבנות ותפלה ולא בקשו (כ' חסא, מדי"ר סמוח ל). — ובתפלה: ושעירי עזים נעשה ברצון ובעבדות בית המקדש נשמח כלנו (לואס מדסיס, מוסף לר"מ). — ובפסח, עבדת כה"ג ביום הכפורים: והכי אמר רב נטרונאי גאון מחסיה במנחה של יום הכפורים אין אומר ש"ץ אתה כוננת וסדר עבודה ולא בשחרית אלא במוסף כלבד שמוכיר סדר עבודה והויות והודאות בשעת עבדות כהן גדול (סזר' עמס סטלס נ, קט). — ושחר העבדה של הכהן: אם היה בעל מום נותנה לכהן שבאותו משמר ועבדותה (י) ועורה שלו ואם היה זקן או חולה נותנה לכל כהן שירצה ועבדותה ועורה לאנשי משמר (ז"ק קט). — וברכת רצה שבתפלת י"ח שהיא תפלה על עבדת ביהמ"ק: ומברך עליה שמונה ברכות על התורה ועל העבודה ועל ההודאה (יו"ט ז ח). כל דבר שהוא לכא אומרה בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומרה בהודאה (ירוש' זכ"י ז ג). טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה (ריב"ז, זכ"י כט). וכיון שבאת תפלה באת עבודה וכו' וכיון שבאת עבודה באתה חורה (מגיל' יח). — העבדה, קריאה של שבועה: אמר שמעון הצנוע לפני ר' אליעזר אני נכנסתי לבין האולם ולמזבח שלא רחוק ידים ורגלים אמר לו מי חביב אתה או כהן גדול היה שותק אמר לו בוש אתה לומר שכלבו של כהן גדול חביב הימך אמר לו רבי אפרת אמר לו העבודה אפילו כהן גדול פצעין את מותו בגזירין מה תעשה לא מצאך בעל הפול (תוספ' כל"ס ז"ק ח ו). אמר לו (ר"ט לר"ע) העבודה שלא בידתה אשריך אברתם אבינו שיצא מחלצין עקיבא (ספ"י זמל' עט). אמר לה העבודה לא ראיתי כך מום שאין כיפיך בכל העולם (שם קט). העבודה אם יש בדור הזה יכול להוכיח (כ' עמקן, ספ"ח קדוש' סק"ד). מעשה בכניסין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה ובאתה אשה לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום (י) [פרש"י שחר עבודתה דהיינו בשרה, ע"כ].

שמש לו רבו שפחה כנענית וכלו ימיו שכל זמן שהיה עבד היתה מותרת לו ומשעה שיצא מן העבדות נאסר (ס"ז: הגל' גי', ס"ח: 103). נשקו חותם וזימן עבדות שתולין לעבדים בצואריהם (ס"ח: גי' מנ:). והעבדות שיקבלו הוא שיהיו נבויים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כבושים תחת ידם (כ"ז: ס, מלכ"ס ו ח). — ואמר המליך: ואם שכיר יהיה לך ועבדך חשוב אותו כאלו הוא ילידך ואם הקל לעבדותו לאט לו ושלם חיש שבירותו ופעלו (ס"ג, מוסר הסכל, לקוטי קדמונים 67). ואיך אשרוהו בעבדת מלכים אשר היא בעינו עבדת אשירים (כ"י סלוי, מיוכלו סגרים, סער סגיר 96). דת האלהים שים לך ציץ נורך על ראש ועבדתו תנה לגאון צבי (כ"י סריי, הענק כז).

עֶבְדָּן, עובדן, ש"י, מ"כ עֶבְדָּנִים, עבדנין, עובדנין, — מעבד עורות, בורסי, Gerber; tannear; tanner : בש"א אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום (ס"ח: ח). עורות בעל הבית מחשבה מטמאתן (כל"ס כו ח). הנותן עורות לעבדן מטמאתן (כל"ס כו ח). הנותן עורות לעבדן הקצועין והתלושין הרי אילו של בעל הבית והיוצא עם שטף המים הרי אילו שלו (מוסר' ס"ק יא יז). והנותן עורות לעבדן כולן אצל בעל הבית הרי אילו משל בעל הבית (ס"ז: י). — עֶרְבַת הַעֲבָדִים: דרדור עגלה וקוסטות המלכים ועריבת העבדנין (2) ובור ספינה קטנה והארון אף על פי שמקבלין מטמאין (כל"ס יא ח). עריבת העובדנין שנתן לתוכה קמח שלשה ימים קודם לפסח אינו צריך לבקר (מוסר' ס"ק יא ז). — ובס"ח"א: דהיכי דצריכי לאושכף עשיר שהוא (דל' [צל'א] ד' ככרות לסונוותיו ואנשי ביתו כך צריכי לעבדן עני (כ"ג: ס, ז"צ: ח). אין מופלין אותם במיד להסיר שערן (של הראש ושל הרגלים) דהוי דרך העבדנין (כ"ח: יז' לז'). רוניא רצען היה (ולוקח עורות) ונותן עורות לעבדנין לעשות מהן מעלילין למוכרן בשוק (סו' ז"צ: ס). ואם לקחו העור אחר שהעבירו שערן וחלקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנין עושין (כ"ז: ס, ספלין ח ז). ארבעה ככרות אוכל העבדן שמעבד את העורות ביום

כל ישיבה שישבו ישראל במדבר עשו להם עבדות בוכבים ומלו' (כ"י, מ"ד"ח מו). — ובס"ח"א: מה בין עבדות בוכבים של עובד בוכבים לעבדות בוכבים של ישראל עבדות בוכבים של עובד בוכבים אסורה בהנאה מיד וכו' ושל ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתעבד וכו' (כ"ז: ס, עכו"ס ז ד). — וספר עֶבְדָּה ורה: ולא היה להם סופרים שהיה בידם הלכה למעשה כאיוה צד מעבדין את עורות וכאיוה צד כותבין ספרי תורות וחיו לוקחין ריק מירי גוים שעושין לכתוב בהן ספר עבודה ורה וחיו כותבין בהן ספרי תורה מפני שלא היה בידם הלכה למעשה ועדעין הן בוחנין כך (נבני סעט"ז, גי'לכונג 143).

עֶבְדָּה, ש"י, — שם הקבוץ להעבדים והשפחות, Diener- schaft; personnel, gens; household, servants. ויהי

לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה (נכ"ש' כו יד). ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן וכו' וחמש מאות אתנות ועבדה רבה מאד (איז' ח ג).

עֶבְדָּה, ש"י, — עבד עורות: צריך עבדה לשמו (כ' מנחם היסודלי, קפ' המספיק, זכר 133). אינו צריך עבדה כלל (ס).

עֶבְדָּן, ש"י, — כמו עֶבְדָּה: באיו פורני אמרן בפורני של ישראל או אפ' [ליו] בפורני של גוים נמי כך ראינו שמשנה זו לא משום גוים נגעו אלא משום עבדון חול נגעו בה וכו' ואין גויון אותן במספרים ולמה שהוא נראה כעבדון חול ואין גויון את הירק בתפסות כולן שהוא נראה כעבדון חול וכו' (באזניק II, גי'לכונג 222).

עֶבְדָּתָה, עבדת, ש"י, כ"י עֶבְדָּתָהּ, עבדתה, — מעמד אדם שהוא עבד, Knechtschaft; esclavage; servitude. ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת יי' אלהינו וכו' ולתתנו מחיה מעט פֶּעֶבְדָּתָהּ כי עבדים אנתנו וְעֶבְדָּתָהּ לא עובנו אלהינו (עז' ע ט-ט). ויתנו (יוצאי מצרים) ראש לשוב לְעֶבְדָּתָם במרים (כ"ח: ט יז). — ובתו"ס: הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה (ספ"י ס). ולמה אל הדלת שעל ידי דלת יצאו מעבדות לחירות (נכ"ש, יוס' קידוש' ח ז). אל במדומין אתם ששררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם (כ"ג, סו"י י). כי גר יהיה זרעך וגו' גירות עבדות עינוי בארץ לא להם לארבע מאות שנה לאספטיה שלהם (כ' יודן, מ"ד' נכ"ש' מז, מילודי). — ובס"ח"א: בעבד

(1) [במדכ"ב של עובדן].

(2) [במדכ"ב העובדן]. וכן נקוד בכ"י פרישה

העובדן, וכן הגרסה בכמה דפוסים.]

(מ"ח ז' ס). המסמא את עיניו והמצבה את כריסו והמעבה¹ את שוקיו אין נפטר מן העולם עד שיחא לו כן² (פוסק' פסד ד' יד). האד דלומא בשעיבה על מנת להדל אבל אם עיבה על מנת שלא להדל לא סוף דבר לכיתו אלא אפילו לשוק נותן מן המשוואר על הכל (כ' זעירא, ירו' ס' ג). מתוך שהוא מעבן הן עושות יותר לשנה הבאה (ס' ז' ס). עד כאן הוא מעבה את הכורת מיכן והילך הוא מתייש את כותו (ס' סני' א' ח). — ומק' לעבות: אין נושלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה שמואל אמר בשלא נתכוון לעבותה אבל אם נתכוון לעבותה אמר בשלא היתה (ס' ז' ד ח). — ובסהמ"א: שמעבין חבשיל הקדירה ע"י שממחין קמח לתוכו (כ"ט, פס' לט'). כעכביש אשר יארוג על מאור הבית וכאשר יתמיד יעבה ויתסום וכו' וכל אשר יתמיד הרבר (אריגת העכביש) יחוק ויעבה וימנע אור השמש מעבור בו (כ"י א"ס, סו"ט, מסנן הסס' ג). שהרות דרומית יעבה האוויר ויוריד מה שבו מן הלחות אל המים (כ"ט א"ס, חסום הפנים, סכומוס, כ"י זי"ס כזנאנקי). המימות המלותים הם חמים מאד ואינו מפני חום הקישור שיהוק כם אך כח הארץ תיוצא מהם הוא גובר ויעבם ויקפיאם (כ"י זנאנקי, טעשני' ט, דודסון 111). כשיעלה (האד הלה מן הארץ) ויפגוש המקום הקר חנה הקרירות יעבה אותו ויתהוו ממנו מים (כלז"ג, מלבי"ם). כאשר הגיד עליו האיד הקר שהוא ריעו מה שהגיד ר"ל שעייבה פני הענן ועצר בתוכו האיד הקישורי בדרך שלא יוכל לעלות ולצאת (כלז"ג, חזון נ"ה). ולא נתחדש אלא הכדורים והכלים המעבים אורו בערכם לא בערך האור והחום שבבחו או כחו עתה (עסיס כמזיס' ד ט). אכן מהר"י סגל דרש עיסה שבלילתה רבה אין רשאין להוסיף קמח כדי לעבותה (מהר"ל, סלכי' סקון סמלס). ועשה לו מפלה של מיט סביב לעבותו לשמור חומו בדרך שעזשין לתנורים (כ"ט זנאנקי, ט"ז ז' ט).

— פט', *עבה, רק זני' מעבה, מעובה, — שעשו אותו עבה: ושני ספלים של כסף היו שם ר' יהודה אומר של סיד היו אלא שהיו משחרין פניהם מפני היין ומנקבין כמין שני חמטין דקין אחד מעובה ואחד דק (סוכ' ד ט). הוון בעיין סימר המעובה של מים

שהוא עני וארבע ככרות אוכל בעל העורות שהוא עשיר¹ (מסנ' סרמז"ס). נתן עבדן קמח לעריבה (כ' זכ"ס, סלוי, חסר' לפסח, הגד' מזוירס ומנקדס, כ"י זכ"ט' מוח'). שהעור מתעלה שמתרכך ומצחיל את הפנים וזה טוב מאד למען ריוץ קורא בו כאשר הגידו לי העבדני' שע"י עבוד זה הוא נעשה רך וטוב (כלז"ג סירסי, טו"ט ז' כ, גזי' יושלס, וכעסימ'ר). כי בעלי הבצלים הם בעלי ידיעת האומנות כגון העבדנים והרצענים והצבעים וכו' (כ"י אשן לטיף, חלחס הסמנסה 49). *עבדנות, ט"ט, מלאכת העבדן; Gerberei; tannage ובעודם בשותפות השניה נתן כותי אחד עורות לראובן לעבדם וכל אותם הימים שנתעסק בעורות לא נתעסק במלאכת הרצענות עתה באים חבריו ומבקשים חלקם מן הרווח שהרויח בעבדנות ואומרים שלא הוציאו מכלל השותפות שום דבר כי אם מלאכת הרצענות (כל"ט, טו"ט פט' יז). והשיב ראובן הלא לא היה כונתונו אלא שירותי כל אחד במלאכתו כדי פרנסתו מה לי במלאכת העבדנות מה לי במלאכת הרצענות (טומו"ט, סוספין קטו).

*עבדן². ט"ז, מי שזקנו עב, גדול, רב השער: אני יודע שלא תעשה לי כשפים מעולם מפני שבעלה ולדקן ואני עבדן (א"ב סל ז"ס ס). ועי' ולדקן.

עבה³, ממנו עבה, *עבה, *עפוי, *עבות, עבות, עבות, עבי, עבי, *עביון, *עביות, מעבה.

עבה, ט"ט, עבית, עבה פלוגי, היה או נהיה עבה, בעל גוף רחב, גם, בעל הרבה בשר, diek sein; être; épais; to be thick, fat שמת עבית כשית (דברי' כז יא). קטני עבה ממתיני אבי (מ"א יז י). — ובסהמ"א: ואחר כך כדור הארץ אשר היא המרכז כברה ועבתה כעבור רחקה ממקום התנועה (כ"י א"ס, סכוכי' ס' ז). אילן קטן שגדל ועבה וארץ שהעלתה שרטון הרי זה נוטל בשבח פי שנים (כמז"ס, סלוי' ג' ד).

— פט', *עפה, עיבה, זני' מעפה, — עשה שיהיה עפה: מחפין את הקציעות בקש ר' יהודה אומר אף מעבין

1) והוא תרגום ופרוש של האמרי אנשי: ארבעי לצ"א וארבע לצללא (ז"ב ס). מקום המאמר נשמט מכ"י המחבר.

2) [מרכב מן הארמי עב דקן].
3) גם בארמ', עבר' קצת דומה לזה ע'בי א.

1) [כך בדפ"ר, ובחז' צוקים והמקפת].

2) [כך שחלה כך].

משם (מן הגלגלים) נתעבה וקבל צורת הארץ (כ"י)
 לצרכנאל, שמים מדשים עיון ח, יא). ויש משתין עב וישאר
 עב ויש משתין דק ואחרי כן יתעב' וישאר בעבותו
 (כ"מ חלדני, ש"ח נחיצ ד, מקום הפתח). ויתעבה ויתעבר
 וימאסוהו האיברי' ותשליכם הפה הרוחה המבעית
 מאבר לאבר עד שתוציאם לתחתית הגוף (שם, המהניס).
 ואבוקראט כתב כי הרב' הגורם שינה הוא העשן
 היוצא מהאצטומכא בכשול ראשון שהוא הולך אל
 הלב וחום הלב מעלהו אל הראש ושם יגיע להפליה
 עליונית ויתעבה וירד לאיברי החושים ומבטל
 הרגשותם (שם נחיצ ד, בסנסנס ספיקס). ואם הרגיל נפשו
 בסבות המחייבות לקבץ החללה על מראתה בלכתה
 אחרי התאות או חשך משחור תארה ונתעבה תה
 השכתה ובטלה מהכל הכנתה (כחצ"ס, מאזני דק לאלגולי
 45). אבל השפע עצמה הוא כולו אותיות המתעבה
 בירידתו למטה (כ"מ צד' אלמנ, פס"מ ד, ג:). ואי אפשר
 לכל עשרה כתות המלאכים להתגלים ולהתעבות
 כל כך כמו כתות האישים ובני אלהים (שם, שער קריס
 חצנע קט, קצ:). יצאה ראשונה מלכות בתחילה וז"א
 אחריה וכן כולם ובה הכלי בלוע בהם וראשון שבהם
 חור ונכנס וכן כתר בתחילה וכולם אחריו ונתעבה
 הנשאר ונעשה כלי מניצוצות שנפלו בו בתבא' אורו
 מחורותו של עליון (כחצ"ס, סוקר ומקבל ח ד). אז יתפרדו
 החלקים הקיומוריים שבגשם ויעלו למעלה אל הכובע
 המקורר ושם יתעבו ויגעו בצנור וזמן הצנור יגמפו
 אחת אחת לתוך הקנה החלול (לינדס, ראשית למוזיס 3
 273). — ובהשאלה התעבה הרמיון: גם אנו נאמר
 על האכרופיים בכללות מה שהוא אמת ויציב שכל
 כך התעבה דמיונם במעבה החומר הגולמי עד
 שלא ידעו להבדיל באמונותיהם בין החי ובין המת
 (שאלים הנמלס לד).

— הפע', *העבה, — כמו פע': היו דקות ולא היו מכוונות
 העבן¹ ונעשו מכוונות חרי זה אינו כרם (מוקפמי
 כלל' ג ד). — ובסמ"א: להקפות פירוש להעבות
 ראש הפתילה להרכות אורה מותר (כ"ס, שנה כח).
 פעמים שהוא צריך להעבות את הכתב ופעמים
 שהוא צריך להמעיט את הכתב ולהדיקו (הכל' ספ' מורה,
 גנזי מלכים, חלדני 20). ומקבלת הריאה הקצף שעולה על

החמירק של יין דאמר ר' יונה בשם אימי וכו' (ירוש',
 סס ד ס). פעם אחת ביקש אנריפס המלך ליתן עיניו
 באוכלוס ישראל אמר ליה לכהן גדול תן עיניך
 בפסחים בשל כוליא מכל אחד ונמצאו שם ששים רבוא
 זוגי כליות וכו' והיו קוראין אותו פסח מעובין¹
 (פסמי סד:). תני לוי לא מעבה² ולא מידק אלא
 בינוני (ערכ' כח). — ובסמ"א: אי זו היא עוללת זה
 אשכול הקטן שאינו מעובה כאשכול שאין לו כתף
 (מנז"ס, מחנה עניים ד יו). דרך הקבוך להיות קל כדי
 שיראו ממנו הכובכים הגדולים היתה מעובה כמין
 בית אעפ"י שאין הכובכים נראין מתוכה בשרה (סוף,
 סוכ' ס כח). וצורת גופה (של הלבנה) כדור והוא
 מעובה ושחור חלק אין בו אורה (כ"מ חלדני, ש"ח גג).
 — הפע', *התעבה, נתעבה — נעשה עבה: מפני מה נתעקרו
 אמהות כדי שיהנו בעליהן בגויין שבזמן שהאשה
 מקבלת הריון היא מתעבת ומתעבת (כ"מ מונס נסס
 כ"י מליכ, מד"ר ספ"ס, יונסי צמגי סקלע). — ובסמ"א:
 מפסלין שנוטלין מן הכל כדי שתתעבה הקורה
 מלשון ויפסול שני לוחות אבנים — (ערוך ערך זצל).
 ומתגדל (ע"י הירח) הכבד והטחול וכל דבר חי שהוא
 דק מתעבה (מכמוני, פ"י קפ"י ליעס ט מד, עא:). ומתנאין
 (של הכת הכפורי) שיהיה בתכלית הבהירות כדי
 שיוטבעו בו הצורות הנראות ולא יכנס דבר בינו ובין
 הנראה כענין מי שירדו המים בעיניו ויתעבה הליחות
 הלבניית אשר לפני הכפורי (כחצ"ס, חלדני 28). כשנפלה
 מאה' תרומה על פי המגורה ונתקבצה שם ונתעבה
 בגון שנפלה מאה' חמים של תרומה על פני אוצר גדול
 מחמים (מנז"ס, סוכ' ד יח). כל אשר יקברו הגשמים
 לגדות המרכו התעברו והתעבו עצמם וכבדה
 תנועתם (כ"ס ח"ס, מ"ח ח עב). המים ההם (שנמס בו
 מלח) יתעבו וישונו כדמות החומר ולא ישקעו
 בהם הבצים לעובים (סוף, לוחם ספ"ס, כ"י ציה"ס
 כזמנס). ובשחרתק (השמש) ממנה (מן הארץ) יתקבץ
 האיד שהוא העולה ויתעבה וישונו מים מפני הקור
 (שם). שהאחיר אשר הוא האויר המתלהב העליון
 ירד למטה ויכנס לתוך הארץ לדקותו ויתגעש בתוכה
 למטה ולמעלה ויתנועע הארץ בהתעבותו בתוכה
 וירעישנה (סס). הדברים הגשמיים יתעבה גופם
 ויעפר בדרתם (כ"מ קורדזני, חלדני כח). והמתרחק

[1] [נ"א העבו, ונדפו' סיעתו. ובירוש' (ס א).]

דפו וויניציא: העבי, ודפו' קרמוש': היו עבות, ובר"ש
 שם: היו עבים.]

[1] [פרש"י עב על שם שהעם רב. ע"כ.]

[2] [ברגמ"ה ורש"י: מעובה.]

עָבָה: היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה כפי הכבשן מברך עליו ואם לאו אינו מברך עליו (נכ"י נג.). — פת עָבָה: מאי פת עבה פת מרובה ואמאי קרו ליה פת עבה משום דנמישא בלישה ואי בעית אימא כאתריה דהאי תנא פת מרובה פת עבה קרו ליה (בשם רבינו סקדוט, פס"י נג.). — ובספ"א, מיט עָבָה: סליקוסתא אגודה של גרקים היא והיא דקא אמרינן בכאי זה צד האי גרקים דגיגונתא ושוורין מיט עבה וקובעין אותן אגודות באותו המיט כדי שלא יבשו ויכמשו (פס"י גמלי גמלי, ספ"א 158). והוא התולי הידוע בלי ישמעאל אלא סתמא וישנו שלשה מינין עבה קורין אותו אלוקי ואין בכך ספק כל עיקר (פס"י גמלי סרכי קד). ובגמ' מוקי לה בתבשיל עבה שאין המים נכרים בו (פס"י, צ"ל נג.). חוץ מרבש הויפס מאותו דבש שהוא עבה ויכולין לזייפו לערב משקין אחרים (סוף, נז"כ נג.). ופי חטאת עבין הן מפני אפר פרה שבחן (ספ"א, ספ"א). והלכתא שחיתא עבה מברך בורא מיני מוונות קלישתא מברך שהכל (פוס"י נכ"י נג.). והשני שהשכל הוא עצם רוחני נגור מן העולם העליון הרוחני והוא נכרי בעולם הגופים העב"ם (כ"י א"ס, מ"ס עבודי ספ"א נג.). רוחב הרף הוא לפי הכתב אם דקה אם עבה (כמצינן, ספ"א נג.). והנה כל (מה) שישפל ויורד מהפשוטים אל המרכבים יותר עבה ויותר גס וכל מה שיעלה יהיה יותר וך ויותר דקיק (כש"י פליקל, מקור מ"ס לעצ"ג נג., 28). וכשיהיה היסוד עבה (ספ"א 28). ודווקא בלילתן (של) חלת המשרת) רכה אבל בלילתן עבה חשוב לחם (פ"א מ"ע קמא). אמרתי שאם יהיה הראש קרוב מאד לחוה ולא היה דבר מפסיקו היה קיטור הלב ועשנו חם מאד ועבי הצואר מרחיק זה מזה והחום מתקרר ויהיה מזוג ברוחק המקום ודם העשן העבה מורכך ונחלש ברוחק המקום (כ"י זנאס, פס"י, דודסון 107). כי מה שהוא יותר עבה מן המים לא נשתוו פעולות הטבע בכל חלקיו (כ"י עמנו מ"ס, ספ"א, ספ"א, Merx Archiv 375). — ובהשאלה טבע עָבָה, גס: ולפני האלהים נשפוך שיחנו כמה טבענו עבת וערפנו קשה ואמונתנו מעומת (כ"י א"ס, מ"ס, ספ"א, ספ"א נג.).

עֲבָדָה, עיבוד, ע"י, — א) ספ"א מן עבד, עֲבָדָה העור: המעבדו מה עיבוד היה במשכן שהיו משרטטין בעורות (יב"ט ספ"א נג.). — ובספ"א: אמו מליחה לאר צורך עיבוד הוא (פס"י, ספ"א נג.). — ויהא הקלף

הדם הרומה לקצף על המים לא למוונותיה. שאינה נוונית (אלא) מן הדם אלא לבשולו כדי להעבותו עד שיהא לחלוות לבנה דקה והוא הנקרא בלשון ערבי בלג'ם (כ"י זנאס, ספ"א מוסר נג.).

הַפְּעִי, *הַעֲבָה — כמו פֶּעַ: גם גדול נעשה במטה שאעפ"י שבלע כל אותן המטות שהשליכו וכו' ולא הועבה כל מי שרואה אותו אומר זה מטה אהרן (כ"י יוקי צ"י מניח, מ"ד"ר ספ"א נג.).

נִפְעִי, *נִעְבָה — כמו פֶּעַ: אמרו ז"ל גם גדול נעשה במטה וכו' ובלען מטה אהרן ולא נעבה יותר מזה שהיה (פס"י, זנאס נג.).

עֲבָדָה, *עֲבָדָה, נק' עָבָה, מ"ד"ר עָבָה¹), עבין, — כמו ד. עב: קנה כדי לעשות קולמוס אם היה עבה או מרוסס כדי לבשל ביצה קלה שבכצים מרופה ונתונה באלפס (ספ"א ס). אמר קונס תבשיל שאיני מועם אסור במעשה קדרה רך ומותר בעבה (כ"י ו א). סגוס עבה וכפת עבה אינן מביאין את המומאה עד שיהיו גבוהים מן הארץ פותח ספח (ספ"א יא ג). אין החנוני רשאי להרתית את המידה ולא להקפיצה וכו' ולא יעשה את המחק עבה מצד אחד וצר מצד אחד (מוקמ"י צ"ג ס). אמר אבוי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה (נכ"י נג.). ג' מיני הדיוקן הן של עבירה עבה ושל רעב תפות ושל כשפים דק (ספ"א נג.). ציפהו מקום הנחת פיו או שהיה קולו עבה מחמת הציפוי פסול (יב"ט כ"ס נג.). ואינו הוא אילוניו וכו' רשב"א אומר כל שקולה עבה ואינה ניכרת בין אשה לאיש (יב"ט ס). (מיפת חלב) דנפל ברוטב עבה (כ"י זנאס, מ"ס קס). לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה הציץ המלך וראה אותו א"ל עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי (כ"י נמניס, מ"ד"ר נחש"י נג.). — ויקי עָבָה: ושל וזוכית כדי לצוק בתוכה שמן והכא את אמר הכין רבי אחא רבי מיישא רבי כהן כשם רבנן דקיסרין כאן בעבה כאן בחדה (יב"ט ספ"א). שחיתא רב אמר שהכל נהיה בדברו ושמאל אמר כמ"מ א"ר חסדא ולא פליגי הא בעבה הא ברכה עבה לאכילה עבדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה (נכ"י נג.). ושורין (ת"ק ות"ב) שבושין את השתית בשבת ושותים ויתום המצרי והאמרת אין גובלין ל"ק הא בעבה הא ברכה (ספ"א קנ). — אור

¹ [צורות הנק' ופ"ר אפשר שחן מן ד. עב,

ע"ש הערה.]

(33 ק גני יד ל). — וכן עם ל', לְעֶבֶר: ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לְעֶבֶר נסות אתכם בא האלהים (שמוס כ כ). לְעֶבֶר סבב את פני הדבר עשה עבדך יואב את הדבר הזה (ש"צ יד כ). וי' צוה להפך את עצת אחיחפל הטובה לְעֶבֶר הביא וי' אל אבשלום את הרעה (סס יז יד). — ובתו"מ: ולמה נקרא שמו נקדימון שנקדרה חמה בעבורו חנו רבנן שלשה נקדמה להן חמה בעבורן משה ויהושע ונקדימון בן גוריון (מעני כ). שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו (כ) ילסק, קסה' לט: למלך שבכס על מטרונה וזרחה והוציאה וכו' אני הוא שפסלתי כל הנשים בעבורך (כ) יסועס דסכנין צסס כ' לוי, מז' מז' לזכר, לזכר. — ואמר הפיטון: סיבב טוב עם הנשמעה עורר בעבור התשועה (גני שסג' ג, דודסון 28). כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה כי בעבור זה פחותה יגרועה (שלום חיים סג' טו, למס לזכר ד). ינועו בעבור יציעה יסקוטו (לסס לזכרון, על סס' סי סכרות 117). — ב) לפני פֶּעַל, למען, damit, um zu; afin que; in order that כי את שבע ככשות תקח מידי פֶּעַבֶר תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת (נללש' כל ל). ועשה לר' מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה פֶּעַבֶר תברכך נפשי בשרם אמות (סס כז ד), ואמרתם אנשי מקנה תיו עבדיך מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבתינו פֶּעַבֶר תשבו בארץ גשן כי תועבת מצרים כל רעה צאן (סס מו לד), כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדיך ובעמך פֶּעַבֶר תדע כי אין כמני בכל הארץ (שמוס ט יד), ויאמר וי' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן ושמע העם כדברי עמך (סס יט ט), ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יורשו פֶּעַבֶר ישמרו הקיו ותורתיו ונצרו הללויה (סס' קס מז-מח). — פֶּעַבֶר אשר: והבאת לאביוך ואכל פֶּעַבֶר אשר יברכך לפני מותו (נללש' כז י). — ובלא ב' כראש, עֶבֶר¹, ואמר בן סירא: בני כמאמר ובמעשה כבד

בשו אנשים חפו ראשם (ימי יד ל). כה אמר וי' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על סכרם בכסף צדיק ואביון פֶּעַבֶר נעלים (שמוס ז ו). לקנות בכסף דלים ואביון פֶּעַבֶר נעלים (סס ח ו). קומו ולכו כי לא זאת המנוחה פֶּעַבֶר מַמָּה וי' תחבל וחבל נמרץ (ע"כ ז י). פֶּעַבֶר דוד עבדך אל חשב פני משיחך (סס' קלז י). וידע דוד כי הכינו וי' למלך על ישראל כי נשאת למעלה מלכותו פֶּעַבֶר עמו ישראל (דס"ח יד ז). כי הכניע וי' את יהודה פֶּעַבֶר עמו ישראל (דס"ח כס יט). — וכן עם כ': ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וכו' ארורה האדמה פֶּעַבֶרךָ (נללש' ג יז). אמרי גא אחתי את למען ייטב לי פֶּעַבֶרךָ (סס יט יג). ולאברם היטיב פֶּעַבֶרךָ ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים וכו' (סס טו). ויאמר דוד וי' אלהי ישראל שמע שמע עבדך כי מבקש שאול לבוא אל קעילה לשחת לעיר פֶּעַבֶר (ס"ח כג י). ויקציפו על מי מריבה וירע למשה פֶּעַבֶרם (סס' קו' לז). — ואמר בן סירא: למען תשמח בעבורם ועל מוסר תשא שכל (צ"ס גני' לס ז). בעבורו היה שארית ובכריתו חרל מבול (סס מז יז). — ולפני זה, זאת, בן: ואולם פֶּעַבֶר זאת העמדתך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ (שמוס ט טו). והגדת לבנך ביום ההוא לאמר פֶּעַבֶר זה עשה וי' לי בצאתי ממצרים (סס יז ס). — ואמר בן סירא: לב קניתי לי מתחלתה בעבור בן [לא אעובנה] מעי והמו כתנור לה להביט בה בעבור בן קניתיה קנין טוב (צ"ס גני' כל כ-כח). — ולפני מקי': פֶּעַבֶר הראתך את כחי (שמוס ט טו). ובעסתה צרתה גם כעס פֶּעַבֶר הרעמה כי סגר וי' בעד רחמה (ס"ח א ו). ויאמרו שרי בני עמון אל חנון אדניהם המכבד דוד את אביוך בעינוך כי שלח לך מנחמים הלוא פֶּעַבֶר חקר את העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את עבדיו אליך (ס"ח יג). ואבשלום לקח ויצב לו כחיו את מצבת אשר בעמק הסלך כי אמר אין לי בן פֶּעַבֶר הזכיר שמי (סס יט יס). — ועקו' עם ל': ויאמרו שרי בני עמון לחנון המכבד דוד את אביוך בעינוך כי שלח לך מנחמים הלא פֶּעַבֶר לחקור ולהפך ולרגל הארץ באו עבדיו אליך (דס"ח יט ג). — ואמר בן סירא: הלא מען המתקין מים בעבוד להודיע כל אנוש כחו

¹ כבר השיגו על דונש תלמידי מנחם ואמרו: באמרך עבדך לא תוקש בלבות המורים עבדך במקום בעבור ולא נמצא בכל התורה עבדך ולא יתכן סבנין הלשון לדבר כן. וכן ראב"ע קרא תגר על מעשי הפושטנים ואמר: בגלגלך ובעבדך לא יבאו כ"א בבית והשר (ר"ל המשורר) המסיר הבית הוא סר טעם (ללש' ט, נללש' יז יג) ע"כ. אולם כבר השיבו על זה תלמידי דונש (תשננס 30), וגם ריב"ג הגן על שמוס זה ואמר: וכבר נהגו המשוררים לומר עבדך במקום בעבור כמו שאמנו

כי וכן יצחק ותכניהן ענינו והעצור גדול 'שהיה לו' עבדו בנו יעקב בכמיו' יוסף כמו שנאמר ויבך אותו אביו (כ"ט ע"ק ר"ל; ל"י סיגון 24) — ואמר המליץ: ודין חכם יהי קודם לאחר עבדו הכמתי ודינו אל תאחר (ר"ב, הלל חל, ס"ד מ"ט ע"ט 78) — ואמר הפוסק: ביאור שמם לא שנו ולשונם לא שנו וסודם לא גלו עבדו כן נגאלו (בג"י שכתב 7, דוסקין 18). ערת עגמים עבדו עגומים עליהם מרום הרעים (עדם, יו"ל ז' פסק). ספוני גנויו פנה לחילותיו לבדור עבדו בכל לב אותו לעזור (לומט, יו"ל חס"י פסק). ערך בה חק לעם ספור עבדו מלפנת עקש כמין וזר (מנחם חוקה גז, יו"ל שנת פרה). 'שמנו לנו פת ומקש' ישור בשך יוקש עבדו ממך להעקש (כס"י ז' חזק, חל חל חזק, יו"ל שנת 3888). ויום החמשים ערת קדושים מקדושים חג עצרת עבדו הימן ציר נאמן בטל ביום זה עמרת (כ"י צללוני, חס"י ז' 3). עבדו איתן אשר נתן יחידו לך ענה אותו (יוסף, יחידים צללתי, יו"ס, מנח' רומני). — ועם כן: ולפי שהולך בדרך גדול לקנות יותר מכביתו שיש לו קונים עבדו וגם מוצא כביתו הרבה משום הכי נקט הולך בדרך (מוס"פ מוק' כז). שאלו להר"ם על ראובן שנתפס וגם אשתו נתפסת מצד אחר ומסירין אותה ועמדו קרוביה ופשו עבדו אם יכולין להוציא דמי פדיונה מיד שמעון שיש בידו פקדון אחד משל ראובן בעלה (מנח"מ, כחז"י פסק). ואין בית דין עושין עבדו והן מתפרנסין מן הצדקה (כ"י צללוני, ספ' סטע"י 81). ראובן היה לו סוס בביתו ויצא לשוק וזכא שמעון לביתו של ראובן ולקח הסוס לרכוב עליו מהר עבדו חוב אחד שאם לא ירכוב עתה עבדו יהא בודאי נפסד וכו' (מנח"מ פסקין לו). שמעון אוכל עם חסיו ראובן הוא ואשתו ב' שנים יותר על קצבת הזמן שהגביל לתת להם המזונות לאחר התתונה ועתה בא ראובן וחבט מחתנו שיפיע לו המזונות עבדו ועבדו אשתו אל אותם השנים היתירות וכו' (ספ). שיבקש עבדו מן הכרמל את הגליונות שבאו שם שירי ועבדו את גליונות המליץ (כ"י, חזקוני חל לו). — ואמר הפוסק: נושאים פלל עבדו ולא זועקים (לומט, יו"ל ז' שנוע). מורות ושמשים וכל שמרי מורת עבדו קבעתי עולם בלי נקרה (כ"י שמואל ספ, חזקוני שנת, יו"ל שנת ז' חס"י). — עבדו כי: אמונים גשו לנצחך איום נצה כל היום עבדו כי פנה יום (חל יעקב, ספ' נעיל). — ועבדו ש"י

אביך עבד ושיגור כל ברכית (צ"ס גני' ג ט.)—ואמר
המליץ: והצדק בקש ואל תהיו עקש עבד ואל תנקש
בלבות המורים— (דונס נן לנכט, דעס לני חכמה.)—ומצוי
בסמ"א: ואשר שאלתם נבוננינו עבד מהו לומר
השיאנו ועבד החילוק שיש בין חבמי מקומב'
(סילס' ר"ס, מעשה הגלונים נט, עטעטיין 87). קצת סמך יש
מבאן שנהגים בכל הקהלות שיתיד המדיין עם קהלו
עבד עניני ממים שהקהל גובין ממנו הסם תחלה
ואחר כך אם ירצה ירדו עמו לדין (מזלכ, צ"ס חקבנ).
ותבע אותו עבד ממנו ולא נזדמן לו לפדות ואני
בנכסתי אצלו בערכות בקנין גמור (כ"י צללוני, נוסס
סטר ערכות, ספ' סטער' 68). אלא בלב שלם ובנפש
חפצה וברעת שלימה ובעין יפה נעשיתי לו קבלן
גמור עבד פלוני בן פלוני שלוח ממנו כך וכך
וינרין (סס 88). ואינו נקרא מנחש אלא כשיסמך על
הנחש שיגני מעשיו עבד נחשו (ספ' יחליס נט). נזק
השני שבאצמוכא הוא הכאב ההזה מג' סבות וכו'
הב' עבד חרות מרה הירוקה (כ' טוב' כ, מעשה טובי,
צ"ס מסד). וזה מצוי בורידים הלבנים הנקראים (וינ'י
לאקטיא"ה) עבד צורתם ומין שבהם (סס ו). ופעם
עבד הקילום עצמו ופעם עבד הכלים אם נעלה
בהם עיפוש נולד בהם רוע הקניה (סס ו). אמרה אשת
ראובן לשמעון אל תקח הסום כלל כי בעלי ג"ב צרי'
לרכו' עליו עבד עסק (תכונת מסנ' לו). שאם המת
היה דר בעיר וגם בנו האומר קדיש אחריו ג"ב היה
דר בעיר נמצא יש לו שני חלקים בזכות אמירת
הקדישים חלק אחד עבד המת שהיה תושב וחלק
אחד עבד עצמו שהוא תושב וכו' (ר' יוסמן ער"ס,
סניחו ספ"י צנלי' לצלות מוצא צנבו"י ש"ס ח"ס ג. ה). כי
לא מצינו שאב יאמר קדיש עבד הבן (סס). ויהי

המשורר הוצרך בקש וכו' ויש אנשים מבעלי הדקדוק ויחפשו עליו בזה ואין לתפש בהשבת הדבר אל עקרו לצורך השיר וכן גם עושים בעלי לשון אחת (הרקום סעף ד), ע"כ. וביותר באור בהשרשים: נהגו לשמש במלה זו במקום בתוספת היות אבל הפייטנים הקלו על עצמם בלמשש בלי כיות ואומרים ע ב ד כר וכן ויכר מהה בידם מי שקדמו מבעלי הדקדוק אבל אני איני מודה בידיהם כי הפיוט מקום הדקדק ומפני שהבית בו נוספת אינה מהשרש ויהיה זה כמנהג הערב שאומרים מן אנ'ל כד'א בתוספת מן ואנ'ל כד'א כלי מן, ועכבר': מפני כן וכן ואומרים מן כך וכן מבלתי מן ע"כ. [ועי' דברי שד"ל, במכתב בראש ספי הרקמה].

זעב'ר שהגאווה שרש להרבה מדות פחותות וגם היצר משתתף ומתערב בלב האדם וכו' לכן צריך אתה להתחכם כנגדו (פס' אורחם לדיקים, הגלוס, ג:). השני שלועג על דברי ב"א עב'ר שהוא בז להם מחמת שלא הצליחו גם הם בטמון ובכבוד (פס', הסתיקס, ס:). מי שלועג לרש עב'ר שהוא רש וגראה בעינו מה שהוא רש מחמת חסרון הכמתו (פס'). על כן תמצא ברכות וקללות להפחיד לב הקורא כדי שיעורר לבו כמו שעושו לנער עב'ר שהוא קטן בהכמתו (פס', ירמ'א שמים ק:).

א* עב'ר, עיבור, ט"ז, טס"ט מן עב'ר, — א) פרשת העצור: ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העב'ר (1) ויהיו צרכיהם לפניך בא"י ש"ת (כ' יוסט, זכ"י ד' ז'). — ב) עב'ר דין, עברה על הדין והצדק: לכך אין מצוה שלא להחיר עליה הקב"ה שנאמר ובי ימכור איש את בתו לאמה מי גרם לו כך אלא עיבור הדין שעבר על אחרים (מד"כ שמוס ל). לפי שהפסוק (אומר) (האומר) עצתי תקום וכל חפצי אעשה מי ששומע את הפסוק הזה אומר שמא יש עיבור דין למעלה אמר ר' תנחומא בר אבא מהו וכל חפצי אעשה שאינו חפץ לחייב שום בריה (מכאן מוכיח ט). — ג) עב'ר צורה, העברת הצורה, קלקול בשר הקרבן: משום הכי בעי עיבור צורה שמא יבוא אליהו ויטהרנה (פס' לז'). אפילו פיגול מעון עיבור צורה (מכאן דני רבא זכ"י אלוס, טס לז'). — ד) עב'ר של אשה, התעברותה, הריון, Schwangerschaft; grossesse; pregnancy: וימי עב'ר ה מצטרפין בתוך ימי מיניקותה (כ' יוסט, תוספ' נדס ח'). עיקר עיבורה של דינה זכר היה מאחר שנתפללה לה רחל נעשית נקבה (כ' יוסט, זכ"י נדס יבא, יוסט, זכ"י ט). ימי עיבורה וימי מיניקותה מצטרפין לשלש עונות (טס

נדס חג). עצבונך זה צער גידול בנים והרונך זה צער העיבור (1) (כ' יוסט, זכ"י אלוס, יוסט, זכ"י ק). גדול בי שנים שנה של עיבורה של מלכה ושנה של עיבורה של יסכה (מד"כ זכ"י לז). מתחילת עיבורו שלמאב לא היה לשם זנות אלא לשם שמים (כ' מניא זכ"י ססל, טס נל, מילודי). ו' דברים מכוסים מבני אדם ואלו הם יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ובמה הוא משתכר ומה בלבו של חברו ומה בעיבורה של אשה ומלכות זו של אדם אימתי גופלת (טס קסל, חס ימלאו). — וי"ז: ל"ש אלא בדורות הראשונים ששנותיהן מרובות (ימחין עשר שנים לאשתו ואם לא תלד יוציא) אבל בדורות האחרונים ששנותיה מועטות שתי שנים ומהצה כנגד שלשה עיבורים (כ"י זכ"י דנכ שמואל זכ"י סלח, ינח' קד). — ובסה"א: עברתו עיבורו הריון שלו (פס', יסטי טו ו). * ובהשאלה, לעין פרי: חרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו שבעים שנה וימי עיבורו שלש שנים (זכ"י ט). * ועב'ר נשפה: רשע ורע לו הוא רשע שלא היה לו עיבור נשפה כמדובר ולכן רע לו (כ' אליהו, טנע מוסר נז). — ה) * עב'ר של עיר, בליטה של עיר ותוספת עד שבעים אמה מחוצה לה: הנותן את עירובו בעיבורה של עיר לא עשה ולא כלום (עירובי טו). הנודר מן מן העיר מותר ליכנס לתחומה של עיר ואסור ליכנס לעיבורה (נד"י טו). מהו ליתן עיבור לעיבור מלחא דרבי שמעון בן יוחאי אמר כן נותנין עיבור לעיבור (ירוש' עירובי טו ח). בעיבורה (של יריחו) היה (יהושע) (כ' יודן זכ"י סלוס, טס נד"י טו). והשובת במדינה אפי' היא גדולה כאנטיוכיא מהלך את כולה ועיבורה וחוק מעיבורה אלפים אמה ומהו עיבורה החנויות והפונדקיות שחוק למדינה על הדרך (מכאן נד"י טו, נזכ). — ובסה"א: ויהי בחיות יהושע ביריחו בגבול יריחו ומכאן מסבו ז"ל שעב'רה של עיר דינו כעיר שהרי יהושע לא היה בתוך העיר (נד"י, יוסט' טו ג). כל אדם שדר בעיר יכול לילך בשבת או ביו"ט מעבור העיר כגון שיש לה בית או נפש או גשר שיש בהן בית דירה או כל דומיהן ונקרא על שם אותה העיר מהשבין אותה שתהא ישיבתה מיושבת עד אותה העיבור היוצא ולכן נקרא עיבורה של עיר שעושין אותה במין אשה מעוברת שבריסה בולט מן העובר שבמעיה (כ"י זכ"י, סלמי

זעב'ר שהגאווה שרש להרבה מדות פחותות וגם היצר משתתף ומתערב בלב האדם וכו' לכן צריך אתה להתחכם כנגדו (פס' אורחם לדיקים, הגלוס, ג:). השני שלועג על דברי ב"א עב'ר שהוא בז להם מחמת שלא הצליחו גם הם בטמון ובכבוד (פס', הסתיקס, ס:). מי שלועג לרש עב'ר שהוא רש וגראה בעינו מה שהוא רש מחמת חסרון הכמתו (פס'). על כן תמצא ברכות וקללות להפחיד לב הקורא כדי שיעורר לבו כמו שעושו לנער עב'ר שהוא קטן בהכמתו (פס', ירמ'א שמים ק:).

א* עב'ר, עיבור, ט"ז, טס"ט מן עב'ר, — א) פרשת העצור: ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העב'ר (1) ויהיו צרכיהם לפניך בא"י ש"ת (כ' יוסט, זכ"י ד' ז'). — ב) עב'ר דין, עברה על הדין והצדק: לכך אין מצוה שלא להחיר עליה הקב"ה שנאמר ובי ימכור איש את בתו לאמה מי גרם לו כך אלא עיבור הדין שעבר על אחרים (מד"כ שמוס ל). לפי שהפסוק (אומר) (האומר) עצתי תקום וכל חפצי אעשה מי ששומע את הפסוק הזה אומר שמא יש עיבור דין למעלה אמר ר' תנחומא בר אבא מהו וכל חפצי אעשה שאינו חפץ לחייב שום בריה (מכאן מוכיח ט). — ג) עב'ר צורה, העברת הצורה, קלקול בשר הקרבן: משום הכי בעי עיבור צורה שמא יבוא אליהו ויטהרנה (פס' לז'). אפילו פיגול מעון עיבור צורה (מכאן דני רבא זכ"י אלוס, טס לז'). — ד) עב'ר של אשה, התעברותה, הריון, Schwangerschaft; grossesse; pregnancy: וימי עב'ר ה מצטרפין בתוך ימי מיניקותה (כ' יוסט, תוספ' נדס ח'). עיקר עיבורה של דינה זכר היה מאחר שנתפללה לה רחל נעשית נקבה (כ' יוסט, זכ"י נדס יבא, יוסט, זכ"י ט). ימי עיבורה וימי מיניקותה מצטרפין לשלש עונות (טס

(1) [בכר בימי האמוראים נשתכח פרושו הנכון של בטוי זה, והם פרושוהו בדרך דרש, וז"ל: מאי פרשת העיבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברת יהיו כל צרכיהם לפניך איבא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך (זכ"י ט:), והרמב"ם פרש בפרוש הראשון, ובירוש' (טס) פרשו: רבי אחא בשם רבי אסא כל מה שש"ץ עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך ע"כ. וצריך להעיר שבכ"י פרמה, הגרסה: פרשת העיבור.]

(1) [ע"י מד"ר בראש"י כ ובהערה של תיאודי.]

אחרות שהן מן חוקנים והחכמים שכותבין על מר שרואין לעשות בו אחת מהן והן כתב מינוי כתב עבורי כתב תקנתא כתב מסמך (כ"י זרללוני, ספ"י סעטרוס 181). וכתב השני הוא כתב עיבורית והוא כגון שמעכורין לשלית ציבור או לטבח או לסופר שנמצא בו דבר שאינו הגון (סס).

עֲבוֹת, עֲבֹת, כְּנִי עֲבָתוֹ, שׁוּׁׁׁׁׁ, מִ״כ עֲבוֹתִים, עֲבָתִים, עֲבָתוֹ, עֲבָתוֹ, (א) חֶבֶל עֵב, גְּדוּל, סָפָתֵל וקְלוּעִי, יִשְׁחַמְשׁוּ בוֹ לֵאסֵר אִישׁ, לֵאסֵר הֶעֱל כִּבְהֶמָה, Strick, Sail; corde; rope: ויאסרוהו בשנים עֲבָתִים חֲדָשִׁים ויעלוהו מן הסלע וכו' ותצלח עליו רוח יי' ותחינהו העֲבָתִים אשר על ורעותיו כפשתים אשר כערו באש וימסו אסוריו מעל ידיו (סע"י יג"ד), אם אסור יאסרוני עֲבָתִים חֲדָשִׁים אשר לא נעשה בהם מלאכה וכו' ותקת דלילה עֲבָתִים חֲדָשִׁים ותאסרוהו בהם (סס"ד יא-ג). הנה נתנו עֲבָתִים ואסורך בהם (יס"ג ב). והנה נתתי עליך עֲבָתִים ולא תהפך מצדך אל צדך (סס"ד ט). אסרו חג עֲבָתִים¹ עד קרנות המזבח (סס"ד קס"ז). התקשר רים בתלם עֲבָתוֹ אם ישדר עמקים אחריו (לוי' ל"א). — ובתו"ס: הנוגע בעול ובקשרב בעין ובעבות אפילו בשעת מלאכה טהור (כל"ס כ"ג). כל כלי לרבות הקלע והקמיע והתפילה או יכול שאני מרבה את העץ ואת העבות ת"ל אשר יעשה וכו' (ספ"א שמי' פס"ח). — ובספ"א: ופירוש נזו הוא דבר מחובר ותלוי בדבר אחר כמו התפירה והאריגה ולעשיית הנדילין והעבותות (כ"י"ה, פ"ה ט"ז ע"ג). — ובמשמ' קליעת הקשר של חבל: אבל לא מפקיע החבל לסתור עֲבוֹתוֹ וגדילתו (כע"י, זיל' ל"א). — עֲבוֹת העגלה: הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה הטאה (יס"ג י"ח). — ובתלמוד: יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בזבז ולבסוף דומה בעבותות² העגלה (כ"י חסי, סוכ' כ"ג). — וקצץ עֲבָתִיו במשמ' זו: וי' צדיק קצץ עֲבוֹת רשעים (ספ"ד קט"ד). — ואמר המשורר: קצץ עֲבוֹת חטא יגוד עקבה (כע"י, סולמ"ס, מנח"י יו"ט, סד"כ ע"ג, וכס"ג, ג). לחוק מיתרי אהל ידירות לבל ינתקו לעד עֲבוֹתֵינוּ (כע"י, לפי שכל, דיו"ג כ"ג, זול"ג). — ואמר הפייטן: סבו עגלה הורנית עֲבוֹתִיהָ לקצץ ועוגיה סוף להשכיב סיגיה התאנה

כפרחים ומעשה פתוחים מכסים כירחים בענת עֲבוֹרם (כ"י"ה סג"ד, כע"י ע"ג). — ואמר הפייטן: רגלים לישב זמנים לחשב בעֲבוֹר איך לישב וסוד מה להקשיב (לז"י כל, יו"ל ספ"י סס"ד). עֲבוֹר מעברים לשמרו במועדו (לז"י, סס). — *ומ"ר עֲבוֹרִים, עיבורין: באחד בניסן ראש השנה לחדשים ועיבורין ולתרומת שקלים (כ"י"ה ז). העיר ר' יהושע בן לוי משום קהלא קדישא דירושלים על שני אדרים שמקדשין אותן ביום עיבורי הן (סס י"ט). היה הקב"ה יושב וחושב השבונות ומעבר עיבורים ומקדש את השנים (ספ"י רכ"ג, סס"ד). ומה אם האשה הוו ע"י שפרשה שנים שלשה ימים התורה קורא אותה נדה אנו שפורשנו מבית חיינו ומבית קדשינו ותפארתנו כמה ימים וכמה שנים כמה קיצים וכמה עיבורים על אחת כמה וכמה (מ"ד ויק"י י"ט). אין הרים וגבעות האמורין כאן אלא קצים ועיבורין מדלג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין (כ"י יסוד"ס, סס"ה, קול דודי). — ובספ"א: והיה כל החשבונות מתחשבים לפני הק' עד שנברא אדם ומסר לו בנן עדן חשבון ימים ולילות שנים וחדשים תקופות ומחזורות ועיבורים שנא' זה ספר תולדות אדם (ספ"ד חס"ס, סע"ג 98). ואם יהיו החדשים של עיבורים שלמים בידך (לכ"י"ה סס"ה, הגיון סס"ה, סק"י VII). העבורים קבעו עבור בשנה השלישית אחר שנתים וחצי שנה בעבור שהתחברו מיתרון שנת החמה על שנת הלכנת (לכ"י"ה, ספ"י סע"ג, מ"ה, ג). — ואמר הפייטן: ובחשע מאות עֲבוֹרִים עדיו עֲבֹת היום הורית לעם אשר בחרת (כ"י"ה ע"י, יו"ל ספ"י סס"ד). חשבון מחזור חמה ולכנה שבעה עֲבוֹרִים במ' נמנה זה לתשעה עשר וזה לעשרים ושמונה (גמ' סע"י ג, דוד"ק 114). — *ומ"ר עֲבוֹרִית, עֲבוֹרִית: ודבר זה מפורש בירוש' פסחים ר' ירמיה בעי בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שצריכין בדיקה וכו' עד שהן אוכלים שם בעֲבוֹרִית ובראש־החדשים פירוש בעבור השנה ובקידוש החדש (ספ"י הלל' ל"ק קס).

בִּיעֲבוֹר, עיבור¹, ט"י, — כמו אֵבֶבֶר: בית מאה אחת הניח לו אביו ממנה משח ממנה חמר ממנה עיבור ממנה קטניות (כחז"י ק"ג).

יַעֲבוֹרִי, מ"ז, נק' עֲבוֹרִית, — של העברה, כתב עֲבוֹרִי, עֲבוֹרִית, כתב פטורים: נשתירו עשר שמרות

[1] יש מפרשים כמו ענפים מן עֲבוֹת ב, ע"י בפרושו של חיות].

[2] בסכנה (ט"ז): הגרסה: בעֲבוֹת.]

[1] [כך בארמ']

בגבהו בלב דליותיו (ס' י"ח). הנה אשור ארו בלכנון יפה ענף וכו' ובין עבתיים⁽¹⁾ היתה צמרתו (ס' לא ג). ויתן צמרתו אל בין עבתיים (ס' י).—ובתלמי: נשרו רב עליו ונשתתיו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבבות⁽²⁾ קיימת (ס' לז:).—ובסמ"א: עץ שהוא עבות וענפו חופה את עצו הוי אומר זה הדם (סלמי' ד' יהודאי גלון, סל' פסוק' 28).—ג' "שם כוכב: ויעלו הכוכבי המיושבים ההם התקועים בכדי סוף מזל תאומים כעין הכוכב הגדול ההוא המזוהר הנק' בלשון הגר עבות (אפשר שזהו פי' הפסוק ביום ההוא וכו' חושך בוקר לא עבות) (ובס"א הגירסא הנק' כוכב עבוד) (כ"י פיסללי, יס"ז ג' ו).—ד' "כמו עבה: יוכת כולו היטב ביחד וכבודו אותו בכבדה של סולת ובשל הדבש והחלב ומרוביו ביחד כסיר על האש וירתיחו עד שיהיו עבבותים כמו דבש (ס' 86).

עבבות, ש"י, — כמו עבי: ויש משתין עב וישאר עב ויש משתין דק ואחרי כן יתעב' וישאר בעבות (כ"י חלדני, ס"ח ד' עקס הסקן). וכפי העלתו למעלה למעלה כן ימעיט כבדתו ועבבותו (כ"ד מפנימסיון, מוסדוס חל ט).—ועבבות הקול: והנה בשנת הארבעה עשר בקירוב והוא התחלת החלק השלישי מהו זמנים או נולד ובפרט אצל מין זכר עבות קול דיבורם ותאות הנערות מתחילים אצלם להגלות ולשלוט (כנ"ך מסקלוב, עמודי סמנים ג' ו).—ומ"ל עבבות: וכבר נודע לו כי הויה כנקודת אלהים הם מדותיה של אימא הם הגבורות הממותקות והם המשתנים בעבבותיהם⁽³⁾ אל הכן אדם (כ"י כ"י חלמקן, ע"מ, ע"כ יושל דזעיר חלמין לז).

א.עבט⁽⁴⁾, ממנו עבט, א.עבט.

ובעין זה גם התרגומים העתיקים. ויש מהחדשים המפרשים מלשון עב וענן, עי' הערת הכאה, אולם זה נגד משמ' הכתוב ונגד המסורת.]

⁽¹⁾ [בך פרשו כל המפרשים העברים וכל התרגומים, חוץ מהשבע' שתרגמו, eis μέson verelōn, בין העננים, עי' א.עב. וכן כל החדשים. וי"ת: ועל נגידין שלח שרשוהו, כאלו היה כתוב: ועל יובל ושלח שרשו.]

⁽²⁾ [מפרש שם כנמרא שלשה עלים זה אצל זה.]

⁽³⁾ [ואפשר שצ"ל בעבבותם, מן עבבות.]

⁽⁴⁾ [גם כארמ'. קרוב לעבת, צבט, צבת. באשור]

אבט, אבט, אסר בשלשלת, ואולי גם עבט; עי' דלימש (Handwb. 6).

חנמה פגיה (סלמי', יול' סמ' מוסמ"ס). עורת קבץ שאריות מכפרי גליות לידורי פנים אשא לקצץ עבותי מלכות (גמ' סמ' ג, דוקסן 87). כי להקטיר לפניך על מזבח לא נספר מתי נראנה בארץ וחג בעבבותים נאמר (ס' 169)—ובהשאלה, עבבות אהבה: בהכלי אדם אמשכם בעבבות אהבה ואהיה להם כמרימי על על לחיהם (ס' י"ח ד).—ואמר המשורר: והוא הים אשר נמשך נחלים ולב איש בעבות אהבה משכו כמו אדם אשר יקרב למראה ולא ידע אנוש קץ מהלכו (ס' 232), שאלם על ללני. מי ימשכני בעבבות אהבה מי יתמכני עת צעדי צרו (סל', צימי יקומיל). משכתיך לי בעבות ואהבות ונדבות נהרות האבות הן לא יוכלו לכבות את אהבה (ס' 232), צמכני צמכני. ובשורה שמשא יחשך ימים מקדם חשכה זכרה מקדם עת משכחה בעבבות האהבה (סל', חלמ' על דוד). קשור לבות באין עבות ובדברך עבותך והחברים והחברים כרגע מלאכותך וסולמות במרומות עלות ולירד עשותך וכו' בלחיו הב עבות אהב וימשכחו לביתך (י"ח) למדנו, סלמ' לסמ', הגל' מנק' ומלוי', כ"י צימי מוזי).—נפשי פדות עפרה לור תקרב הכין כפניה ללכו ארב לגזור לכבות בעבות נמשכות אמר לעיניה קחו לי הרב (כ"י זן זמלס, סעשע', דוקסן 135).—ועבבות חשק: ואמר בעבות חשק לבני והתעורר צבור ממצוריו (ס' 232, חל' סלמ').—ב' שרשרת של זהב קלועה ומפתלת: ושתי שרשרת זהב טהור מגבלת תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את שרשרת העבלת על המשבצות (ס' 232, חל' סלמ'). ונתתה את שתי עבלת הזהב על שתי המבצעות אל קצות החשן (ס' 232).—ומעשה עבת: ועשית על החשן שרשרת גבלת מעשה עבת זהב טהור (ס' 232).—ובסמ"א: נקראו חותלות של תמרים וכלי הוא מעלין של דקל שגודלין אותו כארז או כמעשה עבות (ס' 232, חל' סלמ' סכני קס).

עבבות, מ"ר עבבותים, עבתיים, (א' ס' י), כמו עבת: ויראו כל גבעה רמה וכל עץ עבבות ויובחו שם את זבתייהם (יחזק' כ כח).—ב' ס' י, אילן עבת, ענף עבת: ותגבה קומתו על בין עבבותים⁽²⁾ וירא

⁽¹⁾ [בך יוצא מהמאמר בסוכה (לז:).]

⁽²⁾ [אילנות שענפיהם מרובין, רש"י. וכן ר"א מכלגנצי: אילנות גדולים בדרך הגפנים ששריגיה מתפשטים למעלה בגובהו האילנות, ע"ב. ורד"ק: הענף שהוא בין העבבותים שהוא גבוה על כל שאר הענפים.]

ג. עבט⁽¹⁾ ממנו *עבט, *עבטי, *מעבט.

*עבט, עבט, ס"ז. — כמו עבטי א: האוכל מן העבט ומן המשמית של עלים ונפל ממנו גרגר ויחידו אם יש לו חותם מהור (עס"ז יס). ענבים המבוקעות מן העבט ונפלו לאויר התנור מהור (מוסס' סס ג צ). שתי אצבעות שאמרו כינונית של כל אדם ולא אמר בעבט כוית מן הנבלה וכעדרה מן השרץ ספק יש בהן כשיעור ספק אין בו ספקו טמא (סס מקווא' ה ד). אילו דברים שעושים לאכל ביום אכלו דורכים את עבטו וזולמים את יינו וגפים חביוותיו וזיתיו (ירמ' גני' 185). — ועבט של ענבים: תני שוין שאין מוכרין גדיש של חטין ועבט של ענבים ומעטן של זתים אלא לחבר ולמי שהוא יודע שהוא עושה אותן במהרה (סס זמלי' ו). והא תני על העבט של ענבים על המעטן של זתים שמשכן לא יטול מהן ביום מוב (סס צ"ה ס ח).

ג. עבטיט⁽²⁾: הוי המרבה לא לו עד מתי ומכביר עליו עבטיט הלוא פתע יקומו נשכיר ויקצו

[ע"י בשרשו רד"ק, ובהערה שם בשם ראב"ע: כמו יעוותון וככה בלשון ישמעאל], וגרץ: יטון. והנה משמ' עכוב בודאי אינה מתישבת על לשון המליצה כי במשמ' זו היה צריך להיות אח"כ באורחותם, בהוספת ב' בראש. ולכן יותר נראה פרוש המלה של השבע' ומנחם ורש"י במשמ' נטיה ועקול, ואולי יש לו חכר בלשון ערבי בהשרש עטפ א, המשמש בלשון זו במשמ' נטיה בכלל, וגם בפרש בענין נטיה מן תכניתו, שב על עקביו. ועוד בערב' עתב ב) עוב את הדרך הטוב והלך בדרך רע וקשה ללכת בו, וגם נסוג הצדה, ועוב דרך נוח, [וע"י גם לקו"ק לסינסקר קמו].

(1) [ע"י הערה לערך עבטיט].

(2) [כל המפרשים העברים פרושו שהוא מלה מרכבת, עבטיט. ואמר ריב"ג בשרשו וז"ל: הוא בעיני מורכב מעב ומטיט וזה על דרך ההעברה בענין וכו' ואין ענין להיותו מענין עבט כמו שחושבים הפתחים בבני אדם, ע"כ. וכן בפש' עגנא דסינא, והירו' densum lutum. וכעין זה בשבע', אלא שהם נסחו עליו במקום עליו. אולם י"ת תקוף חובין, ונראה שחבר את השם עם א.עבט. וכן החדשים מפרשים שהוא כמו עבט במשקל סגריי. והמחבר העיר בצד הגליון בחבקי שם: צ"ל עבטים מהערב' עטב עליו א, התקצף על פלוני, תקפו, וגם כמו אפד.]

א) عطف ב) عتب ج) عطب د)

א. עבט, פע"י, תעבט, עבט, — לקח או נתן עבט, verpfänden; mettre en gage; to pawn, pledge

— א) עבט תעבט, לקח עבט מאיש: כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דנ"י כד י). — ב) עבט, נתן עבט, לזה מעות בעבט: ואתה לא תעבט (סס יס ו). — ואמר המשוור: העת אשר שמש נעורים פנתה גם צללי השחרות ונשו העוד ישובון או ישובון אל מתי וזקן עבט נוער אשר עבטו (רמב"ע, דילון קכ, גדלי'). — ואמר הפיסן: בעוטה ולעוטה דעבוטה בין אצר ודישון. (אדעה, יול' סנא משונה). פארים פרודים ובגוים עבומים צנפס בסכך מריב וזשפטים (ח"ן מי יקרא, קליס' יוס ח). עובט מעביטי תהיה גואלי תמיד לא יחטיא פתי סמלי ירך תפתח נא לי פתוח (עמרס, ספ' כני וסמח' ז). אודך אלהי עולם בעבור השבת חבול תמונתי אשר עבט תני בעד משאת תנומתי (רס"ס, ד' כוסק, כוס יסוע' ח).

— ספ"י, העבטי, העבט, תעביטו, — העביט את פלוני, הלוח לו מעות פעבט: ולא תקפץ את ירך מאחיק האכיון כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטו די מחסורו אשר יחסר לו (דנ"י יס ח). כי י"י אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבט גוים רבים ואתה לא תעבט (סס ו). — ואמר הפיסן: משכנותיך יסד וקמים תחבט שונא פדוייך כבקש להעבט (נמי סכט' ג, דוקסן 182). עובט מעביטי תהיה גואלי (עמרס, ספ' כני וסמח' ז).

ג. עבטי⁽¹⁾ ממנו ב.עבט.ג. עבטיט⁽²⁾ קל לא נמצא במקרא.

— סט', יעבטון, — עבט דרכו, עקם אותו, לא הלך בדרך ישר, נטה מן הדרך, krümmen, abbiegen (v. Wege); to walk in a crooked path: tortuer, détourner; to walk in a crooked path כגבורים ירוצון (הארבה) כאנשי מלחמה יעלו תומה ואיש בדרכיו ילכון ולא יעבטון (3) ארחותם (יול' ז).

(1) רק בעבר' וע"י הערה להערך.

(2) ע"י הערה לקמן. — (3) ת"י: ולא מעבכין אורחתהון. השבע' ἐκκλίνωσιν, במשמ' נטיה, וכך שאר המתרגמים. מנחם: פתרונו לפי ענינו לשון עיקול דוא, ע"כ. ריב"ג: לא יתחשבו, ע"כ, ובעבר': לא יתעכבו. רש"י: אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו יעקלון, ע"כ. רד"ק: כלומר לא יעכבו באורחותם כי במהרה ירוצון וכו' ויש מפרשין לא ישאלו אורחותם ול"י, ע"כ. ורב' החדשים במשמ' עקול והתבככות. וקצתם יעבטון, יעזותון

חמשים שנה וכו' (י"ח' זכ"ח א' ח). מהארץ ועד לרקיע: מהלך ה' מאות שנה ומרקיע לרקיע מהלך ת"ק שנה. ועביו של רקיע ת"ק שנה (ס"ט א'). כמה מהלך אדם בינוני ביום י' פרסאות מעלות השחר ועד הנץ: החמה ה' מילין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים חמשה מילין נמצא עביו של רקיע אחד מששה: ביום (כ"ה זכ"ח סוף, סס"א לז'). עביה של ארץ מהלך ה' שנה (כ' יס"ט, מד"א ח'). ואורכה אמה ועובייה: רביע כרע מיטה אחת לשנים ושנים לארבעה (ז' י"ד, י"ח' סוף' ז"ג). והלחות ארכן ששה ורחבן ששה. ועביו שלש (ז' י"ד, י"ח' סוף' ז"ג). לפה הקדים אלו לאלו (שמות השבטים) לפי שהם תקרת העולם זה שמתקן תקרה צראוי נותן עוביה של תקרה: זו בצד ראשה של אחרת שאינה שוה לפיכך מקדים אלו לאלו (מד"ר שמו"א ח'). ומשל: מכאן לעל הקורה שיוכנס בעביה של קורה (ז' י"ד, י"ח' סוף' ז"ג). בעל הקורה טוען בעוביה (מד"ר זכ"ח' ז"ג). ובספח"א: בדרך המשפחות שהא' נכנס בעובי הקורה בעד שאר בשור ולא יתנו לזרים מקום למשול בהם (כלי יקר ע"ב ספח"א זכ"ח' ז"ג). וצריך הסופר לשער את הוריעות ואת הדפים ואת השמיין שכותב בכל וכלו במספר ובשיעור במדת הגויל בעביו ובחוקתו (הל"כ ס"ח, גנ"ד מל"ח, חל"כ 19). ואיה יתרון נפשך על גופך ומעלת עולמך על עולמו ועלותה מידידתה וכו' ודקות עצמה מעביו (כ"ח ח"ס, סוף, מסנן ספס"ג). ושתול שוחק בעבור שכבת הטבעי מנקה הדם והמרה השחורה מהעכירות והעובי ובהנקותם תהיה השמחה והשחוק (סוף, ספח"ד ז' כ"א). העושה את הלבד הרי זה תולדת טוהה וחייב והוא שילבד דבר שאפשר למוות ממנו חוטא: אורך ארבעה מפתים בעובי בינוני (כ"ח' סוף, סוף ע' ע"א). היה (מגדל) עומד באויר וטומאה בתוכו כלים: שבעביו טהורים (סוף, טומאת נפשות). עבירות המים קרוי רפש ועביו קרוי טיט וכל זה נמשך במים. מכת הרוח (כ"ח' סוף' י"ח' א' ח). אמרתי שאם יהיה: הראש קרוב מאד לחזה ולא היה דבר מפסיקו היה קישור הלב ועשנו חם מאד ועביו הצואר מרחיק. זה מזה והחום מתקרר ויהיה מווג ברוחב המקום (כ"ח

(1) [אם בא למלטה ממקום למקום לתתה בבנין (רס"י), כלום הוא צריך לשול את הצד היותר עבה: והכונה שמי שנוגע יותר בדבר צריך לקבל עליו את האחריות.]

מועזיער והיית למשמות למו (ספ"ח ז' ו'). ובספח"א במש"מ' מיט עבה: בטיט הפריכע ועבש וכוה אונם הרטיט טרפו בעשר וגאווה לבש והכביר עליו עבמיט (רס"י, ענודס, קונץ מנעס י"ד גלוי קדמו' ז' 18). ולפרקים ביחוד לפני הפסח מתמלאים על כל גדותם ומעלים על הרחובות והשוקים עבמיט ורפש (מגדלי מו"ס, מנעס זנימין ספליט, ספד"ס III 52). ובמש"מ' התעבות הדם הנוזל, (1) *eruo sanguinis*: עבמיט הוא קפיאת דם שופע נראה לחוש (ספ"ח מנעס כג, מ"ח). ומיט כלול במים: הנה מן הרפואות העוצרות הדם הטין הבלול במים קרים עד שישוב עבמיט (קלון ג' ס' ו').

עָבִי, ט"ז, ס"י עָבִי, א) איכות מה שהוא עָבִי, Dieke, Dichtigkeit; épaisseur; thickness: ירוץ אליו בצואר **עָבִי** גבי מגניו (ליז' י"ח כו). ב) כמו מַעֲבָה: ככר הירדן יצקם המלך **עָבִי** האדמה בין סכות ובין צררתה (ד"ח' ז' ד' י').

עָבִי, ט"ז, כ"י עָבִי, — כמו עָבִי א): ועָבִי טפח (מ"ח ז' כו). שמנה עשרה אמה קומה העמד האחר וחוט שתיים עשרה אמה יסבנו ועָבִי ארבע אצבעות נכוב (ינ"י זכ"ח). ובתו"מ: בתוך עוביו של כותל היה מהלך עד שנמצא עומד בין ב' השערים (ז' י"ד, י"ח' סוף' ז"ג). בית תבלין של חרס וקלמרון המתואמות ובית תבלין של עץ נטמא אחד מהן במשקה לא נטמא חברו רבי יוחנן בן גורי אומר חולקין את עביו (כל"ס ז' ז'). מגדל שהוא עומד באויר טומאה בתוכו כלים שבעביו טהורים טומאה בעביו כלים שבתוכו טהורין (ספ"ח ד' ח'). כל המטלמלין מביאין את הטומאה בעובי המדרע (ס"ט ח'). ערוב מקואות בשפופרת הנוד בעביה ובהללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן (מקו"א ז' ו'). ומרדע שאמרו אין בעביו טפח ויש בהיקפו טפח וגזרו על היקפו משום עביו (כ' י"ח, סוף ע"א). אם רצה מביא יתירות גבוהות עשרה מפתים ומשקען בארץ ומביא שלושה מפתים שעוביין יותר מטפח או ארבעה אף על פי שאין עוביין יותר על טפח ומקיפן מבחוץ (ספ"ח' עירוב' ג' ז'). מהט שנמצאת בעובי בית הבוסות בומן שנראית מצד אחד כשרה משני צדדין פסולה (ס"ס חול' ג' י'). — של רקיע, ארץ: וכשם שעביו של רקיע מהלך חמשים שנה כך עוביה של ארץ ועוביה של תהום מהלך

(1) תרג' ד"ר מויא.

ט, דודסון 110). הנפש החסרית איננה עבה כעביות
 החמר ממש (כ"מ קורדוציו, שיעור קומה, כשמוס). אמנם
 צריך שימסור הטיפה הזאת בספי' ב' שתהיה נקבה
 כדי שע"י עקירת ההוויות מן הספי' זכר ומסירתם
 לספי' נקבה יהיה להם עביות וגידול וביצועא להעתיק
 הנמצאות ממציאות אל מציאות (סוף, חלום, מין ממ
 ו יצ). ע"ד האומר להרס ולא יורה ובעד בוכבים
 יחתום ויהיה זה אם כן גם בגרם השמימי או שחדש
 חב"ה באויר עובי ועביות מכופל שלא היה
 עובר בו ניצוץ השמש למצויי (כ"מ אכרנאל, מפעלי
 אלסיס יט). והסכה בזה לעביותה (של הארץ)
 ומקשיותה וכמו שנתבאר כל זה בארוכה (כ"מ אלנליס,
 כלשים יעס, קטו). האור הנמשך ויוצא דרך האון הוא
 אך סאר וכאשר נמשך האור הזה בפנימיות הא"ק עד
 הגיעו אל החוטם ויצא קצת דרך שם הוא מתעבה
 וקונה איוה עביות וגמות (כס"ו, עץ חיים נ, כצ);
 ומהשפעת ההסתר יולד החסרן העביות והשפלות
 וכו' עיני עביות ועיני זכות (כס"ל, דרך ה' צג).
 וכל הבני אדם מדריגה אחת יהיה להם דהיינו מדריגת
 גשמה ולא ישאר חלק העביות בקצת בני אדם
 (כ"מ צ"י אלמקן, עה"מ כו). ואותו היותר וך שבדינים
 נדבק ביותר עם מהחסדים ואותו העביות נדבק
 חלק בחלקו (סס פס). — עביות: שהסודות כל מה
 שיתקרב יותר לשמים הם יותר בהירים ומפריזים
 וכשיתרחקו יותר מן השמים ויסיפו עוביות (כ"י קלדו,
 מולדיל ילק, נלש"ז, צ). והית' הקשת בענן לא הוכר
 קשת לבדו לפי שאין האות הקשת אלא היותו בענן
 וזה האות מתייחס מאד שהענני העבים הערפליים
 יהיו סבה להמסיר תמיד עד שתשחת הארץ וכשלא
 יהיו בזה העוביות וערפלויות לא ימסיר כל כך
 (סס נח, כצ).

* **עָבִימִי** (ש"ז, מ"ד עבִימִים—א) כלי גדול, של חרס
 או מתכת להחזיק בו פירות, נוזלים וכדומ', Gufass,
 Wanne; vaissseau, cuve; vessel, tub
 היה הוא תחלה לקוצרים פוסק עמו על הגדיש ועל
 העביט של ענבים ועל המעטן של זתים (צ"מ ס ז).
 לקחו גדיש של תבואה ועביט של ענבים ומעוטן

(י) [לוי מהברו עם אבט, ע"י ערבו וערך אמבט.
 גם פלישר אצל לוי (מלון למרגומים ס"ג עמ' 678). ולדעת
 י. נ. אפשטיין הוא משרש עבט-עבץ, ומהו מעבט-מעבץ,
 ובארט' של סונה געבט; ע"י תרבי"א, א, 53.]

זכאלה, שטענ' ט, דודסון 107). ולפי שהמוגים הולכים
 בהדרגה וסרור מהעובי אל הדקות (כלצ"ג, מלמ' מ' א יצ).
 אמנם מעבי הגרמים השמימיים צריך
 שנדע כי הם ואם יתנו המוגים הנה יבינו ויניעו
 ויעורו אחד מהקבלים אבל לא יכריחונו בפעולותנו
 כי לא יהיה האדם בעל בחירה (כ"מ סכרצוני, סמל' צמח'ס,
 צמח'ס, ספ' ד"ס לח). השתן כל מה שתקריבוהו אליך
 יוסף עובי וכל עוד שתרחיקהו יוסיף זכות (קלמן
 ח צ ג ח, מאמר כללי צססן). ובשנתנה תורה לישראל
 שאז היה נעקר זה הדעת אשר להם קצת חב"ה
 המולידים עובי ועכירות (דפאל מנול, מנפאל נכס, יז).
 — ואמר הפיטן: במסר לו שער עביו איך לשער
 (לצי כל חספ, יול' פרס הסדש). בעבי רום נכתב דבר
 צחות ראו אל מי מושל בכל רוחות ובברקים שם
 נחזה שחיות (כלצ"ע, צסס חל ס). — עָבִי הַלְחֹת: וכח
 הברסנה יספיק בה לחתך עובי הליחות ולבשלם
 ולהתיכם (ספ'י משה כג, מ:). — וְעָבִי הַחוּם: למה
 הכחשת עוות קומת הוקן מפני חולשת גופו לעמוד
 בקומה וקופה ולא לעובי החום הטבעי ורב צלו
 וחשכתו (כ"מ חלדז, ש"ח נח"ס, סצ). — עָבִי הַתְּשׁוּבָה:
 הנה בהיותם בהתעצמות התלונה מהדברים נכנס אהרן
 עם משה בעובי התשוב' אבל משה התחיל בה
 ואהרן סייעו (כ"מ אכרנאל, ס"י על הסוד, צסס, קכט:).

* **עָבִיּוֹן**, עוביון, ש"ז, — מין מחלה, התעבות הרקמה
 שבגוף, I tumescencia: לכל מיני השתין הצומח
 בצואר וכו' או נפוח או עביון או כמו אגודות קשות
 ונקשחות (לס"ג 51). ויעביר הירקון וירבה הבעירה
 וירביך את העוביון (סס 54). לעביון הלשון אם
 הוא נפוח די ללעום קורנית בכל יום עד הרפא (סס
 58). דבר אחר לעוביון הלשון ולכל שתין שיצמח
 בו האכילהו עוגת לחם אפוייה בנתר וכו' (סס 58).
 ויולשו באודם הביצה היטב והטת על עביון הנפה
 פעמים או ג' (סס 111).

* **עָבִיּוֹת**, עביות, עוביות, ש"י, — כמו עָבִי, עָבִי, עָבִי:
 אם תקח מלח ותשחקהו ותערבהו במים ערבים עד
 שיותך בו היטב ואחר כך תשליך במים ההם ביצים
 יהיו צפים על המים המלוחים כי המים ההם עבים
 ועבורים וישוננו כדמות המים ולא יוכלו לשקוע שם
 לעביותם וישקעו במים הערבים (כ"י זכאלה, שטענ' ט

ג ח). ככל עיטין מחיצות אפי' אוכפין אפי' עביטין אפי' גמלים וכלכר שלא יהא וכו' בין עביט לעביט מלוא עביט (י'ו' ס' א ח). שיורה שחנתה בבקעה והקיפיה בגמלין באוכפות בעביטין בשליפין בקנים בקולחות מטלטלין בתוכה (צבלי ס' טו). — ג) כזו א.עכ"ז, מ'שפון: והלא חנן כישא מפורסם היה ואמר לו רב הונא לאותו האיש לך והתר לו עביטך (1) (תלמודי רב יהודה גלון, סלכי סקוקי' 66).

*עביר, — עי' עביר.

*עבירה, ש"ה, — ט"ס מן עבר: מאן דמר ג' כרי עבירת אדם מאן דמר ארבעה כרי מקום (י'ו' ס' א ח). — ועי' גם עברה ב).

עבר (2), מסנו עבור, *עבור, *עבירה, עבר, עבר, *עבר, עברה, עברה, *עברה, *עברון, עברי, *עברי, *עבריות, *עברון, *עברונות, *עברית, *העברה, *מעבר, *מעבר, *מעברת, *מעברת, *מעברת.

עבר, ש"ה, כ' עברו, מ"ר עברים, ס"ה עברי, כ"י עבריו, עבריהם, — א) צד של נהר, ים, עמק וכדומ' שעברים כרי להגיע אליו, הצד השני, השפה האחרת שלעומת השפה שאחיה עמד עליה או מדבר בה: Seite, jenseits; côté, au delà de; side, across, beyond — עבר ארנון: משם נסעו ויחנו מ'עבר ארנון אשר במדבר היצא מגבל האמרי (צמ' כ' יג). וולך (ישראל) במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממורה שמש לארץ מואב ויחנון מ'עבר ארנון (שפ' י' י'ס). — עבר הים: ולא מ'עבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (דצ' ל' יג). ואת מלכי האי אשר מ'עבר הים (י'ו' ס' כ). ויבאו ויגידו ליהושפט לאמר בא עליך המון רב מ'עבר לים מארם והנם בהצצון תמר היא עין גדי (דס"ג כ' ז). — והעמק: ויראו אנשי ישראל אשר מ'עבר העמק ואשר בעבר הירדן כי נסו אנשי ישראל (ס"א ל' ז). — המדבר: והנה רוח גדולה באה מ'עבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ויפל על הגערים וימותו (איז' ח' יט). — ג'הרי כוש: הוי ארץ צלצל כנפים אשר מ'עבר לנהרי כוש (י'ס' י'ס' ח). מ'עבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובלון מנחתי (מ'ג' ג' י). — וישמענו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה

של זיתים זה מעשר שלו וזה מעשר שלו (חוספ' דמל' י' י'ס). עביט של ענבים ומעומן של ותיים שמשכו אין מסתפקין מהן כיום טוב ואין צריך לומר בשבת (ס' ס' ג' [ד] ט). — ושל זיתים: שאל תלמיד אחר את ר' נחוניא בן הקנה איש אמחוס (ש) אמר לו עביטי ויתים והמש שכלים מה הן לעכב את הורוי אמר לו בערתי הק' מן הבית מה שבכית מעכב לא מה שבשדה (מז' מל'ס, דצ' כ' יג, סופ'ן). — ושל מימי רגלים: גרף של רעי ועביט של מי רגלים עמו בבית הרי זה מרחיק ארבע אמות וקורא (קריאת שמע) (חוספ' דצ' ג' יט). אמר שמואל גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר להוציאו לאשפה (נ'י לו:). התקינו שהיו מניחין אותה (את הכתובה) בבית החמה עשירות עושות אותה קלחות של כסף ושל זהב עניות היו עושות אותה עביט של מימי רגלים (1) (כמו' ס' ז). אסור לאדם שישא מדה חסרה או תורה בתוך ביתו ואפילו הוא עביט של מימי רגלים (כ' י'ס'ס צ'ס כ'י, צ'ס פ'ט:). ספת לה צואה או שנמך לפניה עביט של מימי רגלים חייב (פ"י כ' ז). — וסבה"א: שמעשה באחת שהיתה רוחצת רגליה בעביט בא אחד וחטף וזו מחבירו והשליכו לך (2) אמר לה הרי לך ומקודשת את לי בו (תלמודי רב יהודה גלון, סלכי סקוקי' 82). ופוסק על היין משיבצור הענבים ויתנם בעביט ועל השמן משנתן זיתים במעטן ועל הסיד משישקענה בכבשן (רמב"ם, מלוס זלוס ט' א). — ב) כר של הגמל שרכבים עליו (3), Kamelssattel; bât de chameau; saddle of camel אלו טמאין משום מרכב זריו האשקלוני וכו' ועביט של גמל וכו' (כל'ס כ' ג). איזה המרכב המיוחד זרו האשקלני ומדוכה המדרית ועביט של גמל וטפיטו של סוס (ספ'ח מלוס פ'ק' ג). — וז"ל עביטים, עביטין: שיירא ששרתה בבקעה והקיפיה בגמלים ובעביטין ובאוכפות ובשקים ובקנים ובקולחות אפילו שלשה חבלים זו למעלה מזו מטלטלין לתוכן וכלכר שלא יהא בין גמל לגמל כמלא גמל וכו' (חוספ' ע'י'ו'ו)

(1) [רשי לא גרס של מימי רגלים, ור"ת גרס של נחשת, עי' תוספ' שח].
(2) [כך בדפ', וברור שהוא טעות במקום לה].
(3) [כך בארמ', ובערב' ע'ביט א].

(1) [עי' ב"ק קטו].

(2) [משפח' במעט לכל הלשונות האחרות].

יִעְבְּרֶנְהוּ, יַעֲבֹרֻם, תַּעֲבֹרְנָהּ, — א) עָבַר נחל, נהר, ים וכיוצא בזה, מעבר אחד אל העבר שנגדו, über- את הנהר (נכאש' לא כח). כי במקלי עֲבַרְתִּי את הירדן הזה (סס לז יח). עד יַעֲבֹר עִמָּךְ יי' עד יַעֲבֹר עִם זו קניית (שמוס יס יו). וַעֲבַר לָכֶם כל חלוצי את הירדן (נמד' לז כח). כי אתם עֲבָרִים את הירדן אל ארץ כנען (סס לז כח). עתה קומו וַעֲבֹרוּ לָכֶם את נחל זרד (נזכ' ז יג). וַעֲבַרְתֶּם את הירדן וישבתם בארץ (סס יז י). והיה ביום אשר תַּעֲבֹרוּ את הירדן וכו' ובתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת פֶּעֶבְרָהּ וכו' והיה פֶּעֶבְרָכֶם את הירדן תקימו את האבנים האלה (סס כז ז-ד). מי יַעֲבִירֵנִי אל עבר הים (סס יג). והיה כנסע העם מאחליהם לַעֲבַר את הירדן (יס"ז ג יז). ותַּעֲבֹרוּ את הירדן ותבאו אל יריחו (סס כד יח). וילכד גלעד את מעברות הירדן לאפרים והיה כי יאמרו פלוטי אפרים אַעֲבֹרָה וכו' (ספ"ג יג ס). ועבירים עָבְרוּ את הירדן ארץ גר וגלעד (ס"ח יז ג). ויעמדו מאתים איש אשר פגרו מַעֲבַר את נחל הבשור (סס ל י). עָבְרוּ מיכל המים וכו' קומו וַעֲבֹרוּ מהרה את המים (ס"ז יז כ-כח). וַעֲבֹרָה העֲבֹרָה לַעֲבִיר את בית המלך ולעשות הטוב בעיניו ושמעני בן גורא נפל לפני המלך בַּעֲבָרָו בירדן (סס יע יט). וַעֲבַרְתָּ את נחל קדרון (מ"ח ג ז). חנו מדבר שלחתי נשמו עָבְרוּ ים (יס"ג יז ס). סחר צידון עָבַר ים מלאוך (סס כג ז). חשפי שבל גלי שוק עָבְרִי נהרות (סס מז ז). — ובת"מ: ביון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גרזים וכו' (סו"ט ז ס). — ובהשאלה, עָבַר תלמודו, שנה אותו: זה תלמיד שאינו רגיל בשטנתו ששפתיו נוטפות מור! אעפ"כ עובר הוא ותור ומברר תלמודו (מד"כ ס"ח ט ס, למ"ו). — וַעֲבַר גבול של ארץ: דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל עד אשר נַעֲבַר גִּבְלָךְ (נמד' כ יז). בדרך המלך נלך עד אשר נַעֲבַר גִּבְלָךְ (סס כח כז). ויקם דוד וַיַּעֲבַר הוא ושש מאות איש אשר עמו אל אכיש בן מעוך מלך גת (ס"ח כז ז). וישקף ארונה וירא את המלך ואת עבדיו עָבְרִים עליו ויצא ארונה וישתחו למלך אפיו ארצה (ס"ג כד ס). כה אמר יי' יגיע כפים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יַעֲבֹרוּ ולך יהיו אחריך ולכו בוקים יַעֲבֹרוּ ואלריך ישתחו אליך יתפללו אך כך אל ואין עוד אפס אלהים (יס"ג

מ"ז י). — ובפרט למלחמה: וַיַּעֲבַר יפתח אל בני עמון להלחם בם (ספ"ג יא לז). ואראה כי אינך מושיב ואשימה נפשי בכפי ואַעֲבֹרָה אל בני עמון ויתנם יי' בידי (סס יז ג). והיה היום ויאמר וינתן בן שאול אל הנער נשא כליו לכה ונַעֲבֹרָה אל מצב פלשתים (ס"ח יד ח). — והמים וכדומ' עָבְרוּ את גבולם, את גדותם: עָבְרִי ארצך כיאר בת חרשיש אין מזה עוד (סס כג י). האותי לא תיראו נאם יי' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חוק עולם ולא יַעֲבֹרְנָהוּ ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא יַעֲבֹרְנָהוּ (ינ"ו ה כז). גבול שמת כל יַעֲבֹרוּן כל ישכון לכסות הארץ (ספ"ג קד ע). אחי כגדו כמו נחל באפיק נחלים יַעֲבֹרוּ (ס"ו יז). — ובהשאלה לחיל האויב, שטף ועָבַר: ולכן וגה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרכים את מלך אשר ואת כל כבודו ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע (ספ"ג ח ס). ובא מלכות מלך הנגב ושכ אל אדמתו ובנו יחגרו ואספו הסון חילום רבים ובא בוא ושטף וַעֲבַר וישב ויתגרו עד סעודה (דני' יא ע-י). ובעת קץ יתגנח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות ובא בארצות ושטף וַעֲבַר (סס מ). ובשטף עָבַר בלה יעשה מקומה ואיביו ירדף חשך (סס' ח ס). — וְשָׁטַף: וכפר בריתכם את מות וחזותכם את שאול לא תקום שוט שוטף כי יַעֲבַר והייתם לו למרמס מדי עָבְרוּ יקח אתכם כי בבקר בבקר יַעֲבַר ביום ובלילה (יס"ג כח יח-יט). — ומים וכדומ' עָבְרוּ עַל: כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מַעֲבַר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער כך (סס כד ט). ותשליכני מצלה בלבב ימים ונהר יסבבני כל משברך וגלריך עלי עָבְרוּ (ינ"ו ז ד). תהום אל תהום קורא לקול צנוריד כל משברך וגלריך עלי עָבְרוּ (ספ"ג מז ח). אזי המים שטפונו נחלה עָבַר על נפשנו אזי עָבַר על נפשנו המים הוידורנים (סס קכד ד-ה). — ועון. חרון: כי עונתי עָבְרוּ ראשי כמשא כבד וכבדו ממני (סס לח ס). עלי עָבְרוּ חרוניך בעותיך צמתחוני (סס סח יז). — וַיִּזֶן: הייתי באיש שכור וכנכר עָבְרוּ יין מפני יי' ומפני דברי קדשו (ינ"ו כג ט). — ומר: קמחר אני לפתח לדודי וידי נטפו מור ואצבעתי מור עָבַר (ספ"ג ט ס). לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עָבַר (סס יג). — ותער על ראש, גלח את הראש: כל ימי נדר נזיר תער לא

(1) [כמו מרירות].

(זכריה בן יהוידע הכהן) למה אתם עֹבְרִים את מצות יי' ולא תצליחו (דמ"ז כד כ). — ופה באותה המשכּוּ: למה זה אתם עֹבְרִים את פי יי' והוא לא תצלה (זמ"ד יד מ). ויען בלעם ויאמר אל עבדו בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לַעֲבֹד את פי יי' אלהי לעשות קטנה או גדולה (שם כז יס). ויאמר שואל אל שמואל הטאטאי כי עֲבָרְתִי את פי יי' ואת דברִיךָ (ש"א יס כד). — ואמר בן סירא: ורע נקלה עובר מצוה (ז"א ג"י יט). — ובתו"מ: יכול אם אמר לו אביו ואמו לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה ישמע להם (ספד קנ"ח ה). אם יאמר גוי לישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים יעבור ולא יחרג (צ"ס כ"י יג) וצ"ס כ"י סמטון בן יולדק, יוסי' טז' ד' ז'. — ועל דת: ואלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודית (כמז' ז'). — ועל דין ומשפט: שלא הפך את סדום עד שעברה את הרין וכו' ואף ירושלם לא גלתה עד שעברה את הרין (מז"כ ט"ו ז'). כך אחר הדברות הזהיר הקב"ה על המשפטים שלא יעברו עליהם ישראל (שם). — ועל דברי פלוני: כדוי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל (צכ"א ג). עלו בו צמחים מחמת הכנה נסתרה הכנה חייב לרפותו וחיוב ליתן לו שבתו שלא מחמת הכנה או שעבר על דברי רופא פטור (מקס"ט ז' ק"ז). הלי שעבר על דברי רופא ואכל דבש או כל מינו מתיקה (צ"ס פה). מימי לא מלאני לבי לעבור על דברי חברי (כ"י מ"א, ט"ז קלד). שמעתי שביד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה (כ"א בן יעקב, יצ"א ז'). — ועל דעת פלוני: מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה לרגל ובא לפני ר' יוסי אמר לו ואילו היית יודע שעוברת על דעתך ועולה לרגל בלום הדרתה א"ל לא והתירו ר' יוסי (כ"י כג). — עֲבָרָה על במצות עשה, במצות לא תעשה: השוואת את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה (פס"ס ד). התולש סימני טמאה והכוונה את המחיה עובר בלא תעשה (כ"י ז' ד). שלשה הן וחשובה עם כל אחת ואחד עבר על עשה ושם אינו זו משם עד שמוחלין לו וכו' עבר על לא תעשה ועשה חשובה וכו' עֲבָרָה על כריתות וזמיתות בית דין ועשה חשובה תשובה ויו"ב תולין ויסורין

יעֲבֹר על ראשו (זמ"ד ו ס). — ועבר על פלוני, במשמי' עבר והגיע ושכן על, רוח: ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה (שם ס יד). ויגש צדקיהו בן כנענה ויכה את מיכיהו על הלחי ויאמר אי זה עֲבָרָה רוח יי' מאתי לדבר אותך (מ"א כז כד). — ורעה או דבר: אין כהה לשברך נחלה מכתך כל שמעי שמעך תקעו כף עליך כי על מי לא עֲבָרָה רעתך חמיר (נפ"ו ג יט). התרושו ממני ואדברה אני ויעֲבֹר עלי מה (איז"ג יג). כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעֲבֹר עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמת את אשתו אשר לקח (דבר' כד ס). — ובמדר': מי היה מחכה ליוסף שעברו עליו כל הצרות האילו שיהיה למלך (מז"ר צלח"ט פס). — ובספ"א במשמי' חל על: הטוב לך לבקש משכון ולקחתו אלא מריעך ותכירך אשר אין לו רשות עליך ולא מצותו עוברת עליך (כ"י ח"ה, ט"ו ספ"ט טו). — ובהשאלה: עֲבָרָה ברית, תורה וכו', עֲבָרָה עליה, לא השגיח בה, לא שמר, לא עשה, übertreten; transgresser; to transgress, עֲבָרָה ברית: כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר יי' אלהיך נתן לך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני יי' אלהיך לַעֲבֹר בריתו (דבר' יז ז). חטא ישראל וגם עֲבָרוּ את בריתי אשר צויתי אותם (יס"ט ז יא). פִּעְבְּרֶם את ברית יי' אלהיכם אשר צוה אתכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם וחזרה אף יי' בכם (שם כ"ז). ויחזר אף יי' בישראל ויאמר יען אשר עֲבָרוּ הגוי הזה את בריתי אשר צויתי את אבותם ולא שמעו לקולי (פס"ט ז כ). על אשר לא שמעו בקול יי' אלהיהם ויעֲבָרוּ את בריתו את כל אשר צוה משה עֲבָרָה יי' ולא שמעו ולא עשו (מ"ז יס יז). ונתתי את האנשים העֲבָרִים את בריתי אשר לא הקימו את דברי הברית אשר כרתו לפני וכו' ונתתי אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם (ינ"ו לד י"ב). והמה באדם עֲבָרוּ ברית שם בגדו בי (סו"ט יז). אל חכך שפר כנשר על בית יי' יען עֲבָרוּ בריתי ועל תורתי פשעו (שם ח). — ותורה: והארץ תנפה תחת ישיבה כי עֲבָרוּ תורת חלפו חק הפרו ברית עולם (פס"ט כד ס). וכל ישראל עֲבָרוּ את תורתך יסור לבלתי שמוע בקלך (דני"ג יא). — וחק: ויעמידם יעד לעולם חק נתן ולא יעֲבֹר (ספ"א קמ"ו). — ופסוק: ויאמרו עברי המלך אשר בשער המלך למרדכי מרדע אתה עֲבָרָה את מצות המלך (פס"ט ג ג). ויאמר להם

בנהר, בנחל: וכל הארץ בוכים קול גדול וכל העם עברים והמלך עֵבֶר בנחל קדרון (ס"ז יס כג). ושמיני בן גרא נפל לפני המלך עֵבֶר בירדן (ס"ט יע יט). כי תֵּעָבֶר במים אתה אני ובהנהרות לא ישמפוך כי תלך כמו אש לא תכוה ולהבה לא תבער כך (יט"ז ט"ז). הפך ים ליבשה בנהר יֵעָבֶר ברגל שם נשמחה בו (ס"ט יו ו). — ובתוך ים: ויֵעָבֶר בתוך הים המדברה (צ"ד ל"ג ט). והים בקעת לפניהם ויֵעָבֶר בתוך הים ביבשה (כ"ט ט יא). — ויִשְׁעֶר: עָבְרוּ עָבְרוּ בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה (יט"ז ט"ז). — ויֵעָבֶר את: ותתי על יפתח רוח יי' ויֵעָבֶר את הגלעד ואת מנשה ויֵעָבֶר את מצפה גלעד (שפ"ט יא כט). כי אם שם אדיר יי' לנו מקום נהרים ואירים רחבי ידים כל תלך בו אני שיט וצי אדיר לא ויֵעָבֶרנו (יט"ז ל"ג כח). — ויֵעָבֶר סתם: ויֵעָבֶר יי' לגנף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות (שמות י"ב כג). אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתייתי רק אֶעֱבֶר ברגלי (דנ"ג ז כח). והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כארזה בכהמות יער ככפיר בעדרי צאן אשר אם עָבֶר ורמס וטרף ואין מציל (מ"כ ט"ז). — עָבֶר וְשָׁב: ויאמר להם (משה) וכו' עָבְרוּ ושובו משער לשער במהנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו (שמות ל"ג כז). — ויֵצֵא עָבֶר וְשָׁב: הלך בדרך, נסע: ונתתי את הר שעיר לשממה ושממה והכרתי ממנו עָבֶר וְשָׁב (יחזק' ל"ג ט). ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום והארץ נשמה אהריהם מֵעָבֶר ומִשָּׁב וישימו ארץ חמדה לשמה (זכ"י ז יד). וחנניתי לביתי מצבה מֵעָבֶר ומִשָּׁב (ס"ט ט). — ובתו"מ: והיה כל עובר ושב דומה שהמלך צלוב (חוקט' קס"ט ז). כל המגביה עצמו על ד'ת למה הוא דומה לנבלה מושלכת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה (כ' עקיצה, אד"כ יא). — ומ"ר: מפני מראית העין כיצד שלא יהו עוברים ושבים אומרים ראו פלוני שקצר שדהו ולא נתן ממנה פאה. (כ' שמשון, חוקט' פס"ח ו). מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ושבים פעם אחת היתה בתו עוברת להינשא ושטפה נהר (כ' מג"י צ"ט ר' שמואל זכ נחמן, ירוש' שקל' ט"ז). מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבם של אלו (בני שאול ובני מיכל) הללו בני מלכים הם ומה עשו

ממרקין (יו"ט טו). המלוה את חבירו אינו רשאי למשכנו ואם מושכנו צריך להתחיר לו זעור על כל שם ושם שיש בו (חוקט' צ"מ יח). כל הכובש שכר שכיר עובר בה' שמות הללו (גמ' ס"ס ק"א). ולמה חלקן הכתוב לעבור עליו בשני לאוין (דנ"א ס"ט). בעו מיניה מרב ששת קבלנות עובר עליו משום כל תלין או אין עובר משום כל תלין (ס"ט ק"ב). — עָבֶר את הדין: אמר הקב"ה לישראל כשם שאני יכול לעבור את הדין על העובים וכו' (מד"ר שמות ל). — עָבְרוּ רצונו של הקב"ה: הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברים רצונו (דנ"ב נ). — עָבְרוּ עָבְרָה: ספיתי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברים עבירה (כ' יהודה, סנ"ט ט ח). — ועי' עָבְרָה. — עָבֶר על פשע, עָבֶר עליו ולא השגיח בו, מלח לפלוני את עינו: כי אל כמוך נשא עון ועָבֶר על פשע (מ"כ ז יח). שכל אדם האריך אפו ותפארתו עָבֶר על פשע (מסלי י"א). — ויֵעָבֶר לפלוני סתם במשמי' זו: הנני שם אנך בקרב עמי ישראל לא אוסיף עוד עָבְדוּ לו (עמו' ז ט). — עָבֶר דרך מקום, הלך בכל המקום וזכרו, durchschreiten, durchziehen; traverser, ser, parcourir; to pass through, traverse. ויֵעָבֶר אברהם בארץ עד מקום שכס עד אלון מורה (ג'ל"ח י"ז). ויֵעָבְרֵי בארץ מצרים כלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה (שמות י"ב). — ויֵעָבֶר (שאי) בחר אפרים ויֵעָבֶר בארץ שלשה ילא מצאו ויֵעָבְרוּ בארץ שעלים ואין ויֵעָבֶר בארץ ימיני ולא מצאו (ש"ח ט"ד). ויֵעָבֶר בכל שבטי ישראל אכלה ובית מעבה וכל הכרים (ד"ב כ"ד). ויֵעָבֶר בה בקשה ורעב (יט"ז ט כח). המוליך אתנו במדבר וכו' יבארץ לא עָבֶר בה איש ולא ישב אדם שם (י"מ ז ט). ואנשי חמיר יבדילו עָבְרִים בארץ מקברים את העברים את הנותרים על פני הארץ לטהרה וכו' ויֵעָבְרוּ הָעָבְרִים בארץ וראה עצם אדם ובגה אצלו ציון (יחזק' ל"ג י"ח). — ויֵעָבֶר בקרב: כי אתם ידעתם את אשר ישכנו בארץ מצרים ואת אשר עָבְרֵנו בקרב הגוים אשר עברתם (דנ"ב כ"ט יא). עָבְרוּ בקרב המחנה וצונו את העם לאמר הכינו לכם צדה (יחזק' י"א). — ובכל ברים מספר כי אֶעָבֶר בקרבך אמר יי' (עמו' ט יז). — עָבֶר בתוך: ויאמר יי' אלו (אל יחזקאל) עָבֶר בתוך העיר בתוך ירושלם (יחזק' ט"ד). להם לבנים בתגה הארץ. ולא עָבֶר זר בתוכם (לינו י"ט). — עָבֶר

דח—והרוח: כי רוח עֲבָרָה בו' ואינוני ולא יכורר
 עוד מקומו (ספ' קג יו). בַּעֲבֹר סוּפָה ואין רשע וצדיק
 יסוד עולם (משלי י כב). ועתה לא ראו אור בהיר
 הוא בשחקים ורוח עֲבָרָה ותטהרם (איוב לו כב). —
 ומים: ראוך ויחילו הרים ודם מים עֲבָר נתן תהוב
 קולו רום ידיהו נשא (ספ' ג יז). כי אתה עמל תשכח
 כמים עֲבָרו תזכר (איוב יא יו). —ובינ' עֲבָר 1: ואתנך
 לתרבה ולחרפה בגוים אשר סביבותיך לעניי כל עֲבָר
 (יחזק' ט יד; גס יד עו; יו עו; כס; לג כס; לו לד). מחזיק
 באוני כלב עֲבָר מתעבר על ריב לא לו (משלי כו יז). —
 —ומ"ר: והיה ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר
 בישראל נה העֲבָרִים קדמת הים ותסתם היא את
 העֲבָרִים וקברו שם את גוג ואת כל המונה וקראר
 גיא המון גוג. (יחזק' לט יא). —ואתמול עמי לאויב
 יקום ממול שלמה אדר תפושון מֵעֲבָרִים במה שובר
 מלחמה (מ"כ ז ס). ולא אמרו העֲבָרִים ברכת יי'
 אליכם ברכנו אתכם בשם יי' (ספ' קכט ס). —עֲבָר
 אֶרֶץ: נשמו מסלות שבת. עֲבָר ארץ (ישע' לג ס). —
 עֲבָרִי דרך: למה פרצת גדריה וארוה כל עֲבָרִי דרך
 (ספ' פ יג). שסהו כל עֲבָרִי דרך היה חרפה לשכני
 (ספ' פט מז). לקרא לעֲבָרִי דרך המישרים ארתותם
 (משלי י ט). הלא שאלתם עֲבָרִי דרך ואתתם לא
 תנברו (איוב כב כט). לוא אליכם כל עֲבָרִי דרך הבישר
 וראו אם יש מכאוב כמכאבי אשר עלל לי (איוב א ט). —
 ספקו עליך כפים כל עֲבָרִי דרך שרקו ויגעו ראשם
 על בת ירושלם (ספ' ז יט). —*ועֲבָרִי דרכים: (החופר
 בור) לעֲבָרִי דרכים ממלא ושותה ואסור להבנים
 לתוך ביתו (סוספ' ג' יז). מתניירא היתתי שמא
 יפסקו בי עֲבָרִי דרכם (רי יוס', נכ"ג). אמר
 מלאכי השרת לפני הקב"ה מסילות שהתקנת לירושלים
 שלא יהו עֲבָרִי דרכים פוסקים מהם היאך היר
 לשממה (מד' ח'כ' סח'). —וכן סתם עֲבָר, גִּפֶּע: דריש:
 עובר גלילאה י"ג וזין נאמרו ביין וכו' (ספ' ע). —
 —וכסף העֲבָר מיד ליד: וישקל אברהם את הכסף
 אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף
 עֲבָר לסחר (נכ"ג כג יו). ויאמר יהואש אל הכהנים
 כל כסף הקדשים אשר יובא בות יי' כסף עֲבָר
 איש כסף נפשות ערכו (מ"ז יט ס). —ובספ' א: יש
 מן הרין לראות אם אלו ההובים מטבע עובר
 בארצכם שקונין ומוכרין בו (כ"ף, ס' ט"ז יד). —ד

(1) [כמו עֲבָר ושב למעלה].

פשוט ידיהם בגדים נרורים (כ' יוסן משוס ר' שמעון בן
 יסודק, יצמ' עט). למלך שהיה עובר ממקום למקום
 ונפלה מרגלית מעל ראשו עמר המלך וכל פמליא
 שלו שם והיה עֲבָרִים ושבים אומרים מה מיבו
 של מלך וכל פמליא שלו כאן (רי נכ"ג ור' קימון, מד"ר
 רות ס). —ובה"א הידיעה: ויעש להם משתה בביתו של
 אברהם אבינו היה שהיה מקבל את העֲבָרִים ואת
 השבים (ספ' נכ"ג יז). מה פלפורה זו מבלה את
 העֲבָרִים ואת השבים והיא קיימת לעולם כך בניך
 מכלים את כל אומות העולם (רי נכ"ג יז ספ' חסד, סס
 ט). —עֲבָר בְּרִית, עֲבָר בין בתרי הגוף שהיו זרותים
 לפנים לשם ברית, ובכלל התקשר בקשר של ברית:
 ויהי השמש באה ועלמה היה והנה תנור עשן ולפיד
 אש אשר עֲבָר בין הגזרים האלה ביום ההוא ברת יי'
 את אברהם ברית (נכ"ג יז יט). —לעֲבָרָה כברית יי'
 אלהיך ובאלתו אשר יי' אלהיך ברת עמך היום (נכ"ג
 כט יא). ונתתי את האנשים העֲבָרִים את בריתי אשר
 לא הקימו את דברי הברית אשר כרתו לפני העגל
 אשר כרתו לשנים ויעֲבָרו בין בתריו שרי יהודה ושרי
 ירושלם הסרסים והכהנים וכל עם הארץ העֲבָרִים בין
 בתרי העגל (ימ' לד יט). —ג) עֲבָר והלך בצד פלוני,
 או בצד מקום או דבר, passer; to; vorübergehen;
 pass along, עֲבָר על: כי על כן עֲבָרָתם על עֲבָרָתם
 (נכ"ג יט ס). והבית הזה יהיה עליון כל עֲבָר עליו
 ישם ושרק (מ"א ט ס). לשום ארצם לשמה וכו' כל
 עֲבָר עליה ישם ויניד בראשו (ימ' יט יו). איך היתה
 לשמה מרבץ לחיה כל עֲבָר עליה ושרק יגיע ידו
 (ספ' ז טו). —וכן עֲבָר אל: וילך (אליהו) משם וימצא
 את אלישע בן שפט והוא חרש שנים עשר צמדים
 לפניו והוא בשנים העשר ויעֲבָר אליהו אליו וישלך
 אדרתו אליו (מ"א יט יט). ויהי היום ויעֲבָר אלישע אל
 שונם (מ"ז ד ס). —ועל פניו ויעֲבָר יי' על פניו וכו'
 (ספ' ג' יז). —עֲבָר את: ויזרח לו השמש כאשר עֲבָר
 את פנואל והוא צלע על ירכו (נכ"ג יז ג). ואהוד
 נמלט עד התמהמהם והוא עֲבָר את הפסילים וימלט
 השעירותה (ספ' ג כו). וישלח איש האלהים אל מלך
 ישראל לאמר השמר מֵעֲבָר המקום הזה כי שם ארם
 נחתים (מ"ז טו). —ועֲבָר סתם: ויעֲבָרו אנשים מדינים
 סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור (נכ"ג יז כב).
 והיה פֶּעֶר כבודי ושמתך בנקרת הצור (שמוס לג כב).
 ויהי מדי עֲבָר (אלישע) יסר שמה לאכל לחם (מ"ז

כל זמן שאעבור מנגד פניך שלשים יום (נ"ט: 1).
 —ועברה הצורה במשם: זו: על הפת שעפשה ועל
 היין שהקרים ועל תבשול שעברה צורתו אמר
 שהכל נהיה כדברו (נ"ב: 1). —מס: עבר: אלא נדפל
 ביה מוס עובר מערב יום טוב (נ"ל: כו). —ובסהמ"א.
 במשם: מה שאינו קים, מה שאינו אמת ונכון:
 והשמיני לבאר עניני האחד העובר והאחד האמת
 והתשועי שהאל ית' אחד אמת ואין אחד אמת וילחו
 (כ"י: ח"ט, סו"ס, ע"ס: יסוד: ח). ומהם מי שמיחהו כלבו
 ולשונו אחד שיוני ענין האחד האמת והאחד העובר
 ויביא ראיות על ברור מציאותו ואמתת יחודו (סג).
 והד' אנשים שהוסיפו על מה שהקדמו זכרם בפירוש
 המלות המסופקות בספרי הקודש והנראה מן הפשט
 והקרו עם זה על ידיעת העובר והאמת בלשון
 העברית והשמות הדומים ושאינם דומים (סג עמוד
 הל"ה: 1). מצד כל אלן הג' ראיות נראה שאין דיבורו
 עובר (כ"י: קלח, מולדוס ילמק, ויכל צלק, קי: 1) —
 "במשם" קרה וארע: מה שעבר במדרשו בשבת
 הזאת אשר עברה א"ך א"ם את"ה ל"ו שמענ"ו (1)
 (ס"ו: ג"ה: ס"כ: כ"ח). וילך המשנה ויגר לאלכסנדרוס
 המלך הדברים שעברו (יסוסין יא, דפו' סנכסוט).
 —ובלשון הפלוסופים במשם יכול לקרות, יתכן.
 אפשר: לפי שאמר ברודם פתח לא יעבר שיאמר
 ברודה רודם (ד"ס, ס"ו: על קט"ג 66). אמר הכוזרי
 יעיינו ברוב הספרים כי הרבים לא יעבור עליהם
 הכוב ויניחו היחידים וכן יעשה במעתיקים בשיחלקו
 המיעוט ישובו לדעת הרוב (כ"י: ח"ט, ס"ו: כו).
 ואלה העננים אשר לא יושנו מדרך ההקשה במלום
 פילוסופי וון מפני שההקשה מרחקת מה שלא נראה
 כמוהו וקיומו אותם הנביאים מפני שלא יכלו להבחיש
 מה שראוהו בעין הרוחנית אשר נתן להם יתרון
 בה והיו קהלות וכדורות נחלקים לא תעבור
 עליהם ההסכמה והורו להם התכמים אשר השיגום
 (סג: 7). דע שלא יעבור לשום אדם לקחת מלה
 אחת מענין שכלו דבק ומתחבר להיות לו (כ"ז: 1).
 אגם מ"ן: 1). לא יתכן שתהיה הצורה הנעדרת היא
 המקבלת ולא יעבור ג"ב שהיה העדר האויר ממציא
 אותם (כ"ז: 7, ח"ט: 8). הנה התאמת שלא יעבר
 שהיה במציאות שני אלוהות (סג: 50). התמורה אשר
 נכיון לזכרה הוא שם יפול על הסרת הרבר ממדה

איש אשר באו ברגלו מנת עברים: עי: פני המלך
 (ס"ז: י"ח). כאשר הגה מן המסלה עבר כ: איש
 אחרי יואב לדרף אחרי שבע בן בכרי (ס"כ: יג). —
 *ועבר לפני התכה להתפלל בחור שלית צבור (1):
 העובר לפני התיבה ומטה יעבור אחר תחתיו וכו'
 העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן
 (נ"כ: 1-2). העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון
 של חג האחרון מוכיר (כ' יסוד, ס"ג: ח). אין פוחתין
 משלשה בני אדם עוברים לפני התיבה בהענית
 צבור (מ"כ: ע"מ: 3). מעשה באיש אחד שהיה עומד
 בבית הכנסת ובנו עומד כנגדו וכל העם עונים אחר
 העובר לפני התיבה הללויה ובנו עונה דברים של
 תפלות וכו' (מ"ד: כ"ד: 7). —עבר למנין, על הפקודים:
 זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל
 הקדש וכו' כל העבר על הפקדים מכן עשרים שנה
 ומעלה יתן תרומת יו' (שמו' ל' י"ד). —תחת השבט:
 וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט
 העשירי יהיה קדש ליו' (ויק' כו' 33). ויקמו ויעברו
 במספר שנים עשר לבנימן ולאיש בשת בן שאול
 (ס"ז: 3). בערי ההר בערי השפלה ובערי הנגב ובארץ
 בנימן ובסביבי ירושלם ובערי יהודה עד תעברנה
 הצאן על ידי מונה אמר יו' (יחז' לג: יג). —עבר
 והלך בגולה: עברו לכם וישבת שפיר עריה בשת לא
 יצאה וישבת צאנן וכו' (מ"כ: ח' יח). —עבר ונעלם:
 פתחתיו אני לדורי ודורי חסד עבר נפשי יצאה כדברו
 בקשתיו ולא מצאתיהו קראתיו ולא עניי (ס"ט: 1)
 ו. —ולץ עבר: והיה כאבק דק המון וריר וכמין
 עבר המון עריצים (ס"ט: כ"ח). —וקש: ואפיצם בקש
 עובר לרוח מדבר (יחז' י' כד). —וצל: אדם להבל
 דמה ימיו כצל עובר (ס"ט: קמ"ד). —נחל: אחי בגדו
 כמו נחל באפיק נחלים יעברו (איז' ו' יח). —עבר ובטל,
 פקדה, מנהג: וכדומ': אם על המלך טוב יצא דבר
 מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור
 (א"ס: י"ט). קימו וקבל (2) היהודים עליהם ועל זרעם
 ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את
 שני הימים האלה ככתבם וכוונתם וכו' וימי הפורים
 לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם (סג
 ע"כ: כח). —ובתלם: אלו עוברים בפסח כותח הכבלי
 ושכר המדי וחומץ האדומי (ס"ט: ג' ח). הרי זה גיטך

[1] [עי: Elbogen, Stud. 38.]

[2] [ין הכתיב והקרי וקבלו.]

[1] [בשבת של פרשת חיי שרה.]

(כ"י ח"ס, מ"ס, סימוכין). — והעביר על המחשבה, ציר
ברסיונו: אם תעביר על מחשבתך עגול גדול (כ"י
חריזי, מ"ס ח עב). — (ב) העביר ממקום למקום, העתיק,
העם העביר אתו לערים (1) מקצה גבול מצרים ועד
קצהו (צ"ל מ"ס ח). וירו הרים למלך ואשיהו ויאמר
המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד ויעבירוהו
עבדיו מן המרכבה וירכיבוהו על רכב המשנה אשר לו
(דס"ב נ"ב כג כד). — ודבר לא בע"ח: וצו אותם לאמר
שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכין
שתיים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם
אותם במלון אשר תלינו בו הלילה (יפ"ס ד ג). ויעשו
כן בני ישראל וכו' וישאו שתי עשרה אבנים מתוך
הירדן וכו' ויעברום עמם אל המלון וינחום שם (סס
ח). — העביר נחלת פלוני לפלוני: כן בנות צלפחד
דברת בתן תתן להם אחות נחלה בתוך אחי אביהם
והעברת את נחלת אביהן להן ואל בני ישראל תדבר
לאמר איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו
לבתו (צמ"ד כז ח). — ובתלמי: מעבירין את
המת (2) מלפני כלה וזה מלפני מלך ישראל (כס"ו
יז). שברו (את הפועל) לעשות עמו מלאכה אחרת
אף על פי שאמר לו העבר לי חבית של יין נסך
ממקום למקום שברו מותר (ע"ס ח). גוי שהיה
מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום אם היה
בחזקת המשתמר מותר אם הודיעו שהוא מפליג כדי
שישתום וימחם ויגוב (סס ג). ולא אמרתי לאחד
מהם העבר לי מקל ממקום למקום (סו"י). —
והעביר לזמן אחר: אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם
לאו מעבירין דינו למחר (קס"ה ס). מצאו לו זכות
פטרוהו ואם לאו מעבירין אותה (מוס"פ סס ט). —
"העביר את הומן, עשה שיעבר הומן: העתקתי לעצמי
אלה הישחות כדי להעביר בהם זמני הרע בקצת
העתים ולהפסיד דעתי ולהפיג צערי (מלך חנוך, Magaz.
XII, צנלייכ, סול"ט ע"ז 1). — והעביר לאלהות, קדש:
והעברתם כל פטר רחם ליי' וכל פטר שגר בהמה אשר
יהיה לך הוכרים ליי' (שמו"ס יג י). — ובפ"ט ילדים
לע"ז: וסורעך לא תתן להעביר (3) למלך ולא תחלל את

להעביר את המלך את הירדן (סס י"ו). ועברה העברה
לעביר את בית המלך (סס י"ט). בקע ים ויעבירם
דיצב מים כמו גר (סס"י ע"ג). לגור ים סוף לגורים
זכו והעביר ישראל בתוכו (סס קל"ד). — והעביר רוח:
דיוכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה
אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על הארץ וישבו
המים (צ"ל ס ח). — ותער על הבשר, הראש, לגלה
את השער: ובה תעשה להם לשהרם הוה עליהם מי
חטאת והעבירו תער על כל בשרם ובכסו בגדיהם
והפתרו (צמ"ד ס ז). ואתה בן אדם קח לך חרב חדה
תער הגלבים תחתנה לך והעברת על ראשך ועל זקנך
(יפ"ס ח ס). — ובתו"מ, העביר את הנחר, הים: הרי
שהיה בורח מבית האסורין והיתה מעבורת לפניו א"ל
שול דינר והעבירני (את הנחר) אין לו אלא שכרו
(ג"ק קע"ט). למלך שהיתה לו בת אהובה נתונה בעבר
הנחר פשט המלך את ידו והעבירה והושיבה בקרונין
שלו (מד"ג שמו"ט טו). — ובתפלה: וים סוף בקעת וזדים
מבעת וידידים העברת ויכסו מים צדיהם (עז"א
לנחמיו, סס"י סס"ט). — ואמר המשורר: ורוע רמה
התעוררה ובים עבדים ניצרה וביבשה עברה העברה
להעביר את בית המלך (כ"א ע"ט, מי כמוך סס"ט). —
והעביר על או את הדבר: מי רגלים נחר ובורית וכו'
כדי לכבס בגד קטן כסככה רבי יהודה אומר כדי
להעביר על הכתם (סס"ט ט). לוהשין על העין ועל
הנחש ועל העקרב ומעבירין את העין בשבת
(מוס"פ סס ז [ס כב]). ערים שהעבירו על גבי קנים
הרי הן קנים מחיצה (כ"י סימון, סס כלא' ד ד). בתשעה
באב מרחץ ידיו ומעבירן על פניו (כ"י עיכ"ל כ"ח סס"א,
יפ"ס י"ט ח ס). בשעה שמעביר (רבי) ידיו על
פניו מקבל עליו עול מלכות שמים (כ"י מ"ח, כ"י
יג). ואע"פ שהיה להם חורשים סמוך לבתיהם שדה
קטנה היתה ומעבירין דרך עליה (ג"ק פ). — והעביר
על דעת פלוני: ג' דברים מעבירין את האדם על
דעתו ועל דעת קונו (עיי"ז מ"א). כל המעביר על
דעת של בעל הבית נקרא גולן (ג"מ ע"ה). מליה לא
יקח בו חלוק מפני שמעביר על דעתו של בעל
הבית (סס ע"ה). — ועל חק: אם יבעוס המלך עליך כדי
להעבירך על חוקי התורה אל תתבהל מכעסו כדי
שתלך בעצתו (מד"ג צמ"ד יד). — "העביר על הלשון, דבר,
הביע: ואינם מעלים על מחשבתם להכין אמתת ענין
זה שיעבירו על לשונם מפני הסכלות והעצלות

(1) [השומר' והשבע' גורמים: העביר אתו לעבדו].

(2) [דרך אחרת (כס"י)]. — (3) [פרש ראב"ע וז"ל:
להעביר מותרת השם לר"ת המולך. ורש"י פרש זו העברת
האש, וכן משמע מהמשנ' (קס"ה ז ז); ועי' משמ' ג].

שם אלהיך (ויקרא י"א כ"א). ויבנו את כמות הכעל אשר
בנינו בן הגם להעביר את בניהם ואת כנותיהם למלך
אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה
והזאת (יחזקאל י"א כ"א). ותשחטו את בני ותתנים פהעביר
אותם להם (יחזקאל י"א כ"א). ואממא אותם במתנותם
פהעביר כל פטר רחם למען אשמם (שם כ"א). וגם
את בניהם אשר יולדו לי העבירו להם לאכלה (שם כ"א)
(לז'—ג) העביר במקום, עשה שיעבר דרך מקום,
hindarehführen; faire traverser; to cause to pass
through: לו היה רעה אעביר בארץ ושכלתה והיתה
שממה מבלי עובר מפני החיה (יחזקאל י"א). ויוציאני
אל החצר החיצונה ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר
(שם מ"א). ואומר למלך אם על המלך טוב אגרות
יתנו לי על פחוות עבר הנחר אשר יעבירני עד
אשר אבוא אל יהודה (נחמיה ג' ז'). — ובמשמ' הרשה
לעבר: ולא אבה סיתון מלך חשבון העבירני בו כי
הקשה יי' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו למען
יתנו בידך כיום הזה (דברי ג' ב'). — ובסלפן: ואת העם
אשר בה הוציא וישם במגרה ובחצרי הברול ובמגורות
הברול והעביר (א) אותם במלכין (ש"פ י"א כ"א). — ותחת
השכט למנין: והעברתי אתכם תחת השכט והבאתי
אתכם במסרת הברית (יחזקאל כ' לז'). — העביר קול: ויצו
משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו
עוד מלאכה לתרומת הקדש (שמות לו ו'). ובשנת אחת
לכורש מלך פרס לכלות דבר יי' מפי ירמיה העיר
יי' את רוח כרש מלך פרס ויעברקול בכל מלכותו
(עזרא ח' א'). ויעבירו קול ביהודה וירושלם לכל בני
הגולה להקבץ ירושלם (שם י"ז). ואשר ישמיעו ויעבירו
קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו החר והביאו
עלי וית ועלי עץ שמן ועלי הדם ועלי חמרים ועלי
עץ עבת (נחמיה ח' י"א). ויעמידו דבר להעביר קול בכל
ישראל מכאר שבע ועד דן וכו' (דברי ג' כ"א). — ושפיר:
והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש
ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם (ויקרא כ"ה ט'). —
העביר במים: בצאת האיש קדים וקו בידו וימר אלף
באמה זיעברני במים מי אפסים וימר אלף ויעברני
במים מי ברכים וימר אלף ויעברני מי מתנים (יחזקאל
מ"ג ג'). — ובלי גמ כאשר: כל דבר אשר יבא כאשר
תעבירו כאשר ומהר אך במי גדה יתחמא וכל אשר

(1) [יש מהחדשים שמנסחים והעביר, עי' בפרושו

של סגל.]

לא יבא כאשר תעבירו במים (צמד' ל"א כג'). — ובפרט
העביר ילד כאשר לע"ז (1): לא ימצא בך מעביר בנו
ובתו כאשר (דברי י"א). וגם את בנו העביר כאשר
כתעבות הגוים (ע"ז י"ג). להעביר איש את בנו ואת
בתו כאשר למלך (שם כ"א). פהעביר בניכם כאשר אתם
נשטמים רכל גלוליםכם (יחזקאל כ' ל"א). — העביר נוגש:
ועמד על בנו מעביר נוגש הדר מלכות (דברי י"א כ'). —
— ובתלמו': היה (חמור) אחד מעון ואחד רכוב
מעבירין את המעון מפני הרכוב (מוספ' נ"ק ז' י').
הוציא חצי גרוגרת והניחה וחור והוציא חצי גרוגרת
אם הניחה בתוך ארבע אמות לראשונה חייב ואם
לאו פטור רבי יוסי אומר אם העבירו דרך עליה
חייב ואם לאו פטור (ירוש' שם ח' א'). — (ד) העביר על
פני, לפני פלוני: ויאמר אני אעביר כל טובי על
פניך וקראתי בשם יי' לפניך (שמות לג י"ט). ויקרא ישי
אל אביגרב ויעברו לפני שמואל ויאמר גם בזה
לא בחר יי' ויעבר ישי שמה ויאמר גם בזה לא בחר
יי' ויעבר ישי שבעת בנו לפני שמואל ויאמר שמואל
אל ישי לא בחר יי' באלה (ש"פ י"א ח'). — *והעביר
לפני התכה: אין מעבירין לפני התוכה לא חיפין
ולא בשנין ולא טבעונין מפני שהן עושין חיתין הותין
ועינין אינין (ירוש' זכ"כ ג' ג'). — ובמשמ' עשה שולך
לפני פלוני: ויאמר (יהונתן) לנערו רץ מצא נא את
התצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא ירה החצי
להעבירו. (ש"פ כ' לו). — (ה) עשה שיעבר וילך לו, הסיר,
פטר, ממלכה: בה יעשה אלהים לאכנר וכה יסוף לו
כי כאשר נשבע יי' לדוד כי כן אעשה לו להעביר
הממלכה מבית שאול ולהקים את כסא דוד על ישראל
ועל יהודה (ש"פ ג' ע'). — ועין שלא תראה: העבר עיני
מראות שוא בדרכיך חינו (סל' ק"ע לו). — אדרת:
ויגע הדבר (דברי יי'). אל מלך נינוה ויקם מכסאו
ויעבר אדרתו מעליו ויכס שק וישב על האפר (יו"ד
ו'). — ומבעת: ויסר המלך (אחשורוש) את מבעתו אשר
העביר מהמן ויתנה למרדכי (חש' ח' ז'). — גלולים
וכדום': ויעבר (אסא) הקדשים מן הארץ ויסר את
כל הגלולים אשר עשו אבתיו (ע"ז י"א י'). והיה ביום
ההוא נאם יי' צבאות אברית את שמות העצבים מן
הארץ ולא יוכרו עוד וגם את הנביאים ואת רוח
הטמאה אעביר מן הארץ (זכרי' ג' א'). — חמא ועון:

(1) [ואולי הכונה לא דרך האש, אלא הקדיש
אותו ע"י האש, כמו במשם' ב.].

פלוני בדברים, הרתיקו מהאמת ע"י דברים: וזה שאמר שם דוד לאחימלך ואת הנערי' וידעתי אל מקום פלוני אלמוני אמר כן להעבירו בדברים (כ' ילקח צ"י ארסס, חזק חמוס א נס). — (ו) *כמו קל: היה עומד ומתפלל באסרטיא או בפלטיא הרי זה מעבירו (1) מפני החמור ומפני הקרן (ינש' נכ' ס ח). למדנו שאין מעבירין על האוכלין (2) (עירובי סד:). תנא שלמין מעבירין פתחין אין מעבירין (סס). כל המעביר על מדותיו (3) מעבירין לו על כל פשעיו (נכא, יומ' נב). אין מעבירין על המצות (4) (כ"ל, סס נב). תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון (5) (כ"ס יז). לכך נתן הקב"ה דינין אחר י' הדברות לפי שהבריות מעבירין על הדין והוא נפרע מהם (מד"ר שמות נ).

— (הספ', התעבר, —א) כמו קל, עבר את הומן, דחה ענין מיום ליום, ואמר בן סירא: אל תאחר לשוב אליו (אל יי') ואל תתעבר מיום אל יום כי פתאום יצא זעמו ובעת נקם תספה (צ"ס גי' סז). אל תתקצר בתפלה ובצדקה אל תתעבר (סס ז'). בני בחולי אל תתעבר התפלל אל אל כי הוא ירפא (סס נח ט). — (ב) *התעבר אל זולתו, עבר ענין אל איש אחר: והוא חובות האברים אשר תועלתם ונוקם מתעברים אל זולתו כצדקה והמעשר (כ"י א"ת, מ"ס, סנעסון ד). — ובדקדוק, פעל מתעבר, שפעלתו עוברת מהפעל אל הפעול, פעל יוצא, transitiu(e); transitiu: והפעל השלישי יחלק לשני חלקים אחד מהם מוסף והשני בלתי מוסף וכל אחד מן המוסף ושאינו מוסף יחלק לשני חלקים למתעבר ושאינו מתעבר (סוף, סקמס יד). דע כי הפעלים המתעברים מתעברים אל פעוליהם על שלשה דרכים (סס יו). ואלה וכמותם הם הפעלים המתעברים פעם במלה יתכן נפלה ופעם מבלי המלה ההיא (סס). אבל החכמים וזולתם מן המפרשים שמוהו מענין המנוחה ושמוהו פעל מתעבר

ויאמר נתן אל דוד גם יי' העביר השאתך לא תמות (ש"צ יז יג). ויאמר דוד אל יי' חסאתי מאד אשר עשיתי ועתה יי' העביר נא את עון עבדך כי נסכלתי מאד (סס כד י). ויאמר אליו (המלאך אל יהושע הכהן הגדול) ראה העבדתי מעליך עונך והלכש אתך מחלצות (זכ' ג ד). ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני כי עתה לעפר אשכב ושחרתני ואינני (איז ז כה). — חרפה, רעה: העביר חרפתי אשר יגדתי כי משפטי מובים (סס' קט נט). והסר כעס מלכך והעביר ידע משרך כי הילדות והשחרות הכל (קס' יא י). יתוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו תבך ותתחנן לו להעביר את רעת המן האנגי ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים (סס' מ ג). — ומועד: קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד (ינ' מו יז). — ובתו"ס: האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תכלין (סנח ג ס). מעבירין מעל השלחן פיוריון פחות מכזית (סס כג). כתיב ובתת נחש הנחשת וכו' לא עמד צדיק ממשה ועד חוקיהו להעבירו אלא אותה עטרה הניח לו הקב"ה להתעמר בה (ינש' דמא' ז ח). [מיבלין] מעבירין את היבולת מפרקין בעלין מאבקין עושה לה אבק (סס סניע' ז). כל זמן שרשיה זו על סכתך אכול ושתה מה שהנאתך ורחץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה נוזק ואם אתה מעבירה הרי אתה מעלה גימי (סס' דנ' מ). ולפי שהיה (משה) יסא הכל מתאנים לראותו מי שהיה רואהו לא היה מעביר עצמו מעליו (מד"ר שמות א). — וכמו החליף: כבר נשבענו להקב"ה שאין אנו מעבירין אותו באל אחר ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת (גיט' מ:). — *והעביר את השער, הסיר אותו: מספריים שנחלקה לשנים טהורה לפי שאינה מעברת את השיער אלא בדוחק (כמנ"ס, יא ט). — *והעביר את פלוני, הסיר אותו מעבודתו, ממשמרתו: מי ששחט והוציא טריפה פעם אחת מתחת ידו וכו' אם כבר נכשל ורגלים לזכר מעבירין אותו (כמ"ס, י"ד ז). נסתפק במי שהעבירוהו מהיות שו"ב ע"י עד אחר וכו' אם ראשי לשחוט בביתו וכו' ואפילו העבירוהו ע"פ ב' עדים וכו' (פמ"י טעונס סס). — *וכמ"ש במ"ל: יוחנן כה"ג העביר הודיית המעשר (מע"ש ס עו). — ואמר הפסוק: ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה (ונתנס תק, מוסף יוס"כ). — *העביר את

(1) [בתוספת' (נכ"י ג כ) הגרסה: עובר].

(2) [המוצא אוכלין בדרך אינו ראוי לעבור עליתן וזהניחן שם (כס"י)].

(3) [שאינו מדקדק למדוד מדה למצעים אותו ומניח לו מדותיו והולך לו (כס"י)].

(4) [הפונע במצוה לא יעבור ממנה (כס"י). ואולי הכונה אין דוחין, כמו התפ' א].

(5) [עון שבראשונים הבאים לחתם לקף מעבירו ושוממו (כס"י)].

—הספ, התעבר, התעברת, מתעבר, מתעברו, ותעבר. יתעבר, —התעבר בפלוגי ועם פלוגי, קצף, חרה אפו בו זרנוen; être irrité; to be angry. ואתחנן אל יי בעת ההיא לאמר וכו' ותעבר יי בי למענכם ולא שמע אלי (דברי נב-כו). ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך נארת ברית עבדך חללת לארץ נורו (ספלי) פט לט-נ). — ובדבר לא בע"ה, כארץ וכיוצא בזה: ויסגר לחרב עמו ובנחלתו התעבר בחוריו אכלה אש ובתולותיו לא הללו (שם עט כז-כג). —והתעבר סתם: שמע יי ותעבר ואש נשקה ביעקב וגם אף עלה בישראל (שם כח). שמע אלהים ותעבר וימאס מאד בישראל (שם נט). חסם ירא וסר סרע וכסיל מתעבר (1) ובזמט (ספלי יד יו). —התעבר על דבר, כשבול הרב: מחויק באוני כלב עבר מתעבר על ריב לא לו (שם כו יז). —והתעבר את פלוגי, הכעיס, העלה חרונו בו: נהם ככפיר אימת מלך מתעבר (2) חוטא נפשו (שם כז). —ואמר בן סירא: עד אשר ויעול ויתל כך פעמים שלש יעריצך ובכן יראך ותעבר כך (3) ובראשו ינוע אליך (ז'סגג' יז). —בעדת רשעים ויקרת אש ובגוי חנף נצתה חמה אשר לא נשא לנסיכיו קדם המורים בגבורתם ולא חמל על מגוריו לט המתעברים (4) בגאותם (שם יו ט). —ובמדר' נתעבר: ויתעבר יי בי כאדם שאומר נתעבר בו פלוגי ונתמלא עלי חימה (ספרי נזד' קס). —ואמר המשורר: ולמה נתעבר בוד כי התגבר ומה נוכל דבר בארץ מרחקים (כחצ"ע, מזוז ספרי).

גי. עבר (5), ממנו ג. עבר, *עבר, *עבור (תבואה?).

(1) [והכסיל יתעבר ויבעוס (סמיוסס ללחצ"ע), וכן רלב"ג: כועס ומקנמר. אולם רש"י פרש: מתחוק לעבור בחוקה, ע"ב. וכן בתרגום החמשי של אוריג'נס: διαβαλει, והירוני: transiit, ועי' א. עבר, התפ', והפשט' והתרג' הארמי: מתחלט, גרסו מתעבר, ועי' הערה הבאה.] (2) [כך בפשט' ובתרג' הארמי: ומן דמתחית ליה, וריב"ג: מקצוה, ורש"י: מכעיסו. וכן הירוני: qui provocat eum, ועיין זה גם בשבע' δὲ παροξύνων, αὐτὸν, המתגרה בו. אולם עקיל, סומכ' ותיאוד' תרגמו ὑπερβαλὼν, מן א. עבר. ויש גם גרסה: ἐπεμύενος, [משמ' זו של קצף אינה חולמת הושב את הכתוב, ואולי זה מן א. עבר, וכמו ועבר עליך.] (3) [המתגאים, וכן נדרף עברה לגאווה (ישעי יו).] (4) [בארמ' עבר במשמ' זו. [ויותר נראה שהוא

אמרו החכמים ז"ל וינת לעולמו ביום השביעי ר"ל הפסק הכריאה בו (כ"ט ח"ט, מו"ח א' קז). —ובמשמ' קבל הפעל שם בתור פעול: כמהפכת אלהים את סדם ואת ע' הוא שם במקום המקור ועל כן התעבר אל סדם (כ"י ח"ט, ססכ"ט לריצ"ג, ספד). המלות האלה מתעברים על הרב בבית כאשר אתה רואה ויש שמתעבר בלתי בית כאשר נאמר מושל בגבורתו עולם מושל עמים ויפתחחו (סס, משל).

—פטי, *עבר, —עברה צורה, עשו שיתקלקל חקרבן ותבטל צורתו (1): הפסח שיצא או שנמאס ישרף מיד נמאסו הבעלים או שמתו תעובר צורתו וישרף בששה עשר (ספרי ז' ט). בשר שנמצא בעורה איבריו עולות ותחיבות חטאות בירושלים ובתי שלמים זה וזה תעובר צורתו ויצא לבית השריפה (ספרי ז' ג). אברי חטאת שנחרכו באברי עולה וכו' וחב"א תעובר צורתן ויצא לבית השרפה (זכ"י ס' ד). הביא אשמו ולא הביא גזילו לא יהא ממסר בדמו עד שיביא גזילו אלא תעובר (2) צורתו (ספרי ספרי ד' ח). מצורע שהביא חטאתו קודם לאשמו לא יהא ממסר בדמו עד שיביא אשמו אלא תעובר (2) צורתו ותצא לבית השריפה (ספרי ז' ט). לול קטן היה בין כבש למזבח במערבו של כבש ששם היו וזרקין פסולי חטאת העוף ותעובר צורתן. (כ"י יסאעלל צנו של כ"י יומן צן ברוקס, ספרי לז). —ובסמה"א: הרי הוא מאוס הרי הוא ירוד הרי הוא מעובר הרי הוא כהדיוט (ספרי ג', ספרי ספרי לז).

—ספרי, *העבר, יעבר, יועבר, מעבר, מועבר, —שהעבירו אותו: נאור בעת עבר הדרי כטוב דבר נבול קש יועבר כי הנה הסתיו עבר (נחמ' ח' קד). הך לדקדק חשבון בבל דבר לבל יגלגל חשבון וישמך ויעבר (ז' ח' ח"ט, יולי פס' ספרי). ובאלה הדורות וכו' לא פסקו השבעים סנהדרין וחכמתם על פיהם היו ממנים הממונה ומעבירין המועבר (כ"י ח"ט, ספרי ג' ספ). מלכי צדק הועבר מן הכהונה ונתנה לאברהם לפי שהקדים אברהם להקב"ה בכרבתו (ספרי, זכאש, יד כ).

ביעבר, ממנו ב. עבר, עברה,

ביעבר, קל לא נמצא.

(1) [נראה שהיה דבור מיוחד לעניני קרבנות.]

(2) [כך בדפו', ובהוצ' צוקים: תעובר.]

עֵבֶר, — קל לא נמצא.

סעי', עֵבֶר, — (א) עֵבֶר הַשּׁוֹר את הַפֶּרֶה, עֲשֵׂה אוֹתָהּ הֶרֶה, בּוֹלֵד בְּקֶרְבָּהּ, befruchten (decken); féconder; to impreg-
nate: שוֹרוֹ עֵבֶר וְלֹא יִגְעַל חֶפְלֵם פֶּרְתּוֹ וְלֹא תִשְׁכַּל (לִיזֵן כֹּאִי). — וּבְחֻמִּים בְּמִשְׁמִ' פִּי, עֵפְרָה הִבְהֵמָה: הַגּוֹזֵל את הַפֶּרֶה וְעִיבְרָה אֶצְלוֹ וּשְׁנֵת וּשְׁלִישָׁה אִפִּילוֹ אֲרֻבָּעָה וְחֲמִשָּׁה פַעֲמִים וְכו'. מִשְׁלֵם כִּשְׁעַת הַגּוֹזֵלָה (מוֹסֵף) זָק (ח). גֹּזֵל כְּחוֹשֶׁה וְהַשְׁמִינָה מִחוּרָה בְּעִיבָה מִסְנִי שְׁעִיבָרָה אֶצְלוֹ וְיִלְדָה מִשְׁלֵם כִּשְׁעַת הַגּוֹזֵלָה (כ). סִסְלָה, יְרוּשָׁ' זָק ע"ט). בִּשְׁנִמְרָפָה וּלְכִסּוֹף עִיבָרָה (מולי (ח). — וְעֵפְרָה הָאִשָּׁה: כֹּהֵן שָׂבָא עַל בֵּת יִשְׂרָאֵל לֹא תֹאכַל בְּתֻרֹמָה עִיבְרָה לֹא תֹאכַל יִלְדָה תֹאכַל (יִצְח' ז). רַבִּי יוֹחָנָן כִּי עֵבֶר תּוֹ אִמּוֹ מִתְּ אֲבִיו יִלְדָּהוּ מִתָּה אִמּוֹ (קִדּוּשִׁי לֹא). שְׁלֹמֹה בְּעֶצְמָן (כְּנוֹת לוֹט) וְהִצִּיאוּ עִירוֹתָיו וְעִיבְרוּ כִּמְכִיאוֹהָ שְׁנִיָּה (כִּי מִסְמוּמָה, מִדֵּרֶךְ זִכְרָאֵשׁ מֵס, מִיִּלְדוּת). עִיבְרוּ כָל בְּנֵי בֵיתוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ וְיִלְדוּ וְזָכְרִים (סְקִיָּה זִכְח' מֵצ). כָּל עֲקֵרוֹת שֶׁהָיוּ בְּעוֹלָם נִפְקְדוּ עִם שָׂרָה וְעִיבְרוּ עִמָּה (סס). — וּפִי': אִמִּי אִמִּי לֹא עִבְרָתִי בְּדֶרֶךְ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא יִלְדֵתִי בְּדֶרֶךְ הַיּוֹלָדוֹת (סס כו). — וּבִסְהִמָּא, עֵבֶר הַזָּכֵר: שׁוֹר הוּא הַזָּכֵר הַמְּעַבֵּר וְלֹא יִפְלוֹט הַשִּׁכְבָּה זֶרַע לַחוּץ לְבִשְׁלָה כִּי מִרְבַּ שְׁלוֹתָם אִפִּילוֹ זֶרַע בְּהִמְתָּם הִיָּה נָכוֹן וְלֹא יוּצָא לְבִמְלָה (כִּסְבִּי זֹכֶלָן, חֹסֶה מִשְׁפָּט, זֹלֹזִים לִלְיוֹנִי, קִינ). — (ב) עֵבֶר אֶת הָעִיר, הוֹסִיף עַל גְּבוּלָה מֵה שֶׁנִּמְצָא מִחוּצָה לָהּ: בִּיזָד מַעֲבְרִין (1) אֶת הָעִרִים בֵּית נִכְנֵם בֵּית יוּצָא פְנוֹם נִכְנֵם פְּנוֹם יוּצָא וְכו' (עֵירוֹת ס ח). — (ג) עֵבֶר הַשְּׁנֵה, הוֹסִיף בָּהּ חֹדֶשׁ אֶחָד, עֵבֶר, הַחֹדֶשׁ, הוֹסִיף בּוֹ יוֹם אֶחָד, einschalten; intercaler; to intercalate: עֵבֶר (חֻקִּיהוּ הַמֶּלֶךְ) יִסֵּן בְּנִיסָן וְלֹא חֹדֶר לּוֹ (פֶּסֶח' ד טו). שְׁנִים אֹמ' צְרִיכָה לְעֵבֶר וּשְׁלִישָׁה אֹמ' אֵינָה צְרִיכָה לְעֵבֶר בְּמִלּוֹ שְׁנִים בְּמִיעוּטָן (מוֹסֵף ס כ ח). הַאֲבָ' אֹמ' לְעֵבֶר וּבְנוֹ א' שֶׁלֹא לְעֵבֶר שְׁנֵיהֶם נִימְנִין (סס). הִרִי שְׁעִבְרוּ אֶת אֶדֶר וְלֹא בָא אֲכִיב בּוֹמוֹנוֹ שׁוֹמְעֵנִי שִׁיעִבְרוּ רִית נִיסָן

אֶחָד עִם אֶעֱבֶר, וְפִע' בְּמִיבֵן פִּי, עֲשֵׂה שִׁיעֵבֶר הוֹרַע אֶל הַנִּקְבָּה. וְכֵן בְּאֶרֶם' עֲדָא, עֵבֶר, עֲדָא, עֵבֶר, וְמוֹה עֲדִיו, עִי' עֲרִבִי.]

(1) [וְאִמְרוּ בִירוּשָׁי: רַב אִמֶּר מֵאֲבָרִין וּשְׁמוּאֵל אִמֶּר מֵעֲבָרִין מֵאֵן דְּמֶר מֵאֲבָרִין מוֹסִיפִין לָהּ אֶבֶר מֵאֵן דְּמֶר מֵעֲבָרִין כֹּאשָׁה עוֹבְרָה, עֵבֶר, וְכַעֲנִין זֶה כִּכְבְּלִי (לִסְס כג). וְיִשִּׁי עוֹד אֶעֱבֹר ה].

הִיָּה ר"ש אֹמֵר הִיא אִם אִמְרָת כֵּן נִמְצָאת אֶתָּה עוֹשֶׂה נִיסָן ב' וְאִמְרָה תוֹרָה רִאשׁוֹן הוּא לָכֵם ר' נָתָן אֹמֵר אֶת חֹדֶשׁ [הַאֲכִיב] חֹדֶשׁ הַסְּמוּךְ לְאֲכִיב אֶתָּה מַעֲבֵר וְאִי זֶה הוּא אֹמֵר זֶה אֶדֶר (מִכִּי זֶה ז). מִנִּין שְׁאִין מַעֲבָרִים אֶת הַשָּׁנָה אֲלֵא בְּבֵית דִּין הַגְּדוֹל שִׁבְיָרוּשָׁלַם תִּלְמוּד לִזְמַר רִאשׁוֹן הוּא לָכֵם (סס). מַעֲשֵׂה שְׁעִיבְרוּ הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה רוּעֵי בִקֶּר (כִּי קִרְיָסָל זִסֵּס כִּי יוֹסֵפִן, יְרוּשָׁי ד"ס ז). אִמְרוּן כָּל מִי שִׁסְפִּיקָה בִּידוֹ לְעֵבֶר אֶת הַשָּׁנָה וְאוֹנִי מַעֲבָרָה כֹּאִילוֹ עוֹבֵר עֲבוּדָה וְרָה (סס) מִנִּין ח). אִין מַעֲבָרִין אֶת הַשָּׁנָה אֲלֵא כִּיהוּדָה וְאִם עִיבְרוּהָ בְּגִלְלִי מַעֲבֹר' וְכו' אִין מַעֲבָרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּגִלְלִי וְאִם עִיבְרוּהָ מַעֲבֹרָה (סס נִלְיוֹ ו י). כְּשִׁירְדֵתִי לְנֶהֱרָדְעָא לְעֵבֶר הַשָּׁנָה מִצְאֵתִי נִחְמִיָּה אִישׁ בֵּית דְּלִי (כִּי עֲקִיצָה, יְצִמִי קְטוֹ). אִין מַעֲבָרִין אֶת הַשָּׁנָה לִפְנֵי רִיתָה וְאִם עִיבְרוּהָ אֵינָה מַעֲבֹרָה (סס י). יִצָא יַעֲקֹב לְחוּצָה לְאֶרֶץ וּבִקֶּשׁ לְעֵבֶר אֶת הַשָּׁנָה בְּחוּצָה לְאֶרֶץ אִמֶּר לוֹ הַקֶּבֶ"ה יַעֲקֹב אִין לָךְ רִשׁוֹת לְעֵבֶר אֶת הַשָּׁנָה בְּח"ל (פֶּדִי"ל ח). מִכָּאֵן אִמְרוּ אִפִּילוֹ צְדִיקִים וְתַחֲמִים בְּח"ל וְרוּעָה צֶאֱן וּבִקֶּר בְּאֶרֶץ אִין מַעֲבָרִין אֶת הַשָּׁנָה אֲלֵא עִי רוּעָה צֶאֱן וּבִקֶּר (סס). — וּבִסְהִמָּא: עֵבֶר (חֻקִּיהוּ) הַשָּׁנָה לְעֵצָה בֵּית דִּין וְהַפֶּסֶח שְׁעֲשֵׂה הִיָּה בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁם הַנִּכְבֵּד קִבְּלוּ בְּרֵאיוֹת כְּרוּרוֹת רַק שֶׁנֶּג שֶׁנֶּגָה קִטְנָה שֶׁלֹא עֵבֶר בְּיוֹם שְׁעֵבֶר לִפְנֵי הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן (כִּלְכִּי, חֲגִי, שְׁשֵׁנָה ח). קִנְיִי קוֹנֵטֶסֶס). כִּשְׁמַעֲבָרִין בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ מִסְנִי שֶׁלֹא בָאוּ עֲדִים כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים הָיוּ עוֹלִים לְמִקְדָּם מוֹכֵן וְעוֹשִׁין כּוֹ מַעֲוֵדָה כְּיוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים שֶׁהוּא רִאשׁ חֹדֶשׁ (כְּמִנִּים, קוֹסִי"ס ג ז). וְעַל זֶה מוֹמְכִין וּמַעֲבָרִין חֹדֶשׁ אֶחָד חֹדֶשׁ אוֹ עוֹשִׁין חֹדֶשׁ חֹסֶר אֶחָד חֹדֶשׁ חֹסֶר (סס יט ע). — וְאִמֶּר הַפִּיטָן: וְהַתְּבַנְנוּ קְבוּעַ שְׁנִים וְלִתְקַנָּם בְּמֶרֶץ אֱלֹהֵיכֶם הַמְּשַׁכְּלִיכֶם לְחֹסֶר וּלְעֵבֶר בְּתֶרֶץ (לֹחַ פִּנִי מֶלֶךְ, יוֹלֵ עֲנֵם הַפֶּסֶקִי ז).

— פִּי, *עֵבֶר, רַק זִנִּי בְּמִקְוֹת הַקְּדוּמִים, מַעֲבֵר, מַעֲבֹר, מַעֲבָרָה, מַעֲבֹרָה, — (א) נִקְבָּה שְׁנֵת עֵפְרָה, הֶרֶה: הַחֹלֶץ לִיבְמִתּוֹ וְנִמְצָאת מַעֲבֹרָת וּיִלְדָה בּוֹמֵן שֶׁהוּלֵד שֶׁל קִיטָא הוּא מוֹתֵר בְּקִרְבוּתָהּ וְהִיא מוֹתֵרָה בְּקִרְבוּתִי (יִנְי' ד ח). אִף בֵּת כֹּהֵן לִכְהֵן וְמִתְּ הַנִּיחָה מַעֲבֹרָת לֹא יִאֲכֹלוּ עֲבָדֶיהָ בְּתֻרֹמָה מִסְנִי חֲלָקוֹ שֶׁל עוֹבֵר (סס) וְגַם. הָאִשָּׁה שֶׁחֶלֶךְ בְּעֵלָה וְצִרְתָּה לְמִדִּינַת הַיָּם וּבָאוּ וְאִמְרוּ לָהּ מִתְּ כְּעִלִּיךְ לֹא תִנְשָׂא וְלֹא תִתִּיבֵם עַד אֶתְרַע שְׂמָא מַעֲבֹרָת הִיא צִרְתָּה (סס ע ח). הִיתָה

מנין יונים (תסו' תגל' סככני רמג), ואם היתה שנת בצרה בארץ ישראל ומסכים והנה אין זרע אף כי אכזב הנקבע השנה פשוטה או מעוברת גם אין ספירה נספרת (לכ"ז"ע, הקד' לפרסו על המוסר, כהנא, ז, 67). והשנה המעוברת אם יהיו חרשים כסדרן תהיה יתרה על השנה הסדורה שלשים יום (רמב"ם, קדוש"ה י"ג). — וי"ח, מעפריס, מעוברין: אין פותחין מארבעה חרשים המעוברין בשנה ולא מוסיפין על שמנה חרשים המעוברין (ס"ס י"ט).

— תפס', *התעבר, נתעבר, נתעברה, — א) שנעשתה מעברה, הרה: גול פרה ונתעברה (1) אצלו וילדה וכו' משלם כשעת הגולה (ז"ק ט"ו). עצבונך בומן. שהאשה מתעברת פניה מכוערות ומורקות כל ג' חדשים הראשונים (לד"כ ח). ר"ם סבר אימתי לבשו כרים הצאן בומן שעמקים יעטפו בר ואימתי עמקים יעטפו בר מאדר מתעברות באדר ויולדות באב (כ' יומין, ר"ס ח). וילבו לאהליהם שמחים וטובי לב וכו' שמחים שנהנו מווי השכינה וטובי לב שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בכך זכר (מחליט, מ"ק ט). בשלמא אונן משום לא לו יהיה הורע אלא ער מאי מעמא עבר הכי כדי שלא תתעבר ויכחיש יופיה (יבמי' לד:). הרי שבא על אשת חכירו, דין הוא: שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו נוהג (ע"ז נד:). ר' לוי בר חייתא אמר מביאה ראשונה נתעברה א"ר אלעזר לעולם אין האשה מתעברת מביאה ראשונה (מ"ד נלכ"ז מ"ס). ותיבה הגר אומרת להם שרה גברתי אין סתירה כגלוי נראת צדקת ואינה צדקת אילו היתה צדקת ראו כמה שנים שלא נתעברה ואני כלילה אחת נתעברתי (ס"ס). כל השירות. שבעולם נאמרו בלי נקבות לומר מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדות וחוזרת ויולדת כך הם הצרות. באות עליהן והיו אומרים שירות כלשון נקבות (ס"ס: סמום כג). הנואף הוה כשהוא הולך אצל אשת איש והיא מתעברת הימנו נמצא אותו סמור שאין לו דין חלק בנכסיו בעלה והוא יחלוק עם בניו בנכסיו (ס"ס נמד' י). — ובהשאלה, נתעברה הארץ: וכמקום שיפקוד להם הקב"ה להעלות ולהטיר שם מנשימי מיד הארץ מתעברת וצמחה כאשה אלמנה שהיתה מעוברת מונות (מד"א ס). — נתעברה הנשמה בגוף.

(1) [במדב"מ: ועיברה, וכן כירוש' ובתוספתא]

(י"ח).

מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים באמנת (כחז"ל ח"ט). מעוברת חבירו ומינקת חבירו לא שותה ולא נוטלת כתובה (קט"ו ד' ג). ארבע נשים דיין שעתן בתולה מעוברת מניקה ונקנה (כני' אליעזר, נד"ח ג'). המעוברת לעצמו המינקת לעצמו או שותה או לא נוטלת כתובה (תוספת' סו"ט ס"ג). לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו משום שני אל חסיד גבול עולם ובשדה יתומים אל תבוא (ס"ס ג' ז). התירו למעוברת שתהא מועמת דבר מועט מפני סכנות נפשות (ס"ס וקול' ו'). דומה שאשתי מעוברת עכשיו שאין אשתי מעוברת נכסי לפלוני (ב"ב קמ"ו). היתה אשה אחת מעוברת ורואה אחד מהם אומרת לו נביא מה בבטני וכו' (מנח"מ ויקרי' י' צו"כ). — וי"ח מעפריס, מעוברות: שנים שקידשו שתי נשים ובשעת כניסתן לחופה החליפו את של זה לזה ואת של זה לזה וכו' ומפרישין אותן שלשה חדשים שמא מעוברות הן (יבמי' ג' י). — ובמהמ"א: עובתי אשתי מעוברת ואין לי יורע אם הולידה זכר או נקבה (בב"י סכ"ח, גיט' ד' 289). ורע שהאלתה וההריון הכוזב הם שמות נרדפים להריון כוזב בסבת התקבוצות מים כרומויים ברחם ויתראה במעוברת זמן מה ואחר יתרוקנו פתאם (פ"ט ספ"ט, עין כל [פרוס קאלון ח"ס], כ"י ציה"ד סכ"ט 80). — מעפריס, ואמר המשוור: דעה כי הומן אשת נעורים המעברה (כ"ט הנגיד, ח"י מוקד). — ועפריס, בהשאלה לזכר: אויל עבר שמועה ויחבל לו כחבלי אשה הרה מעולה (ב"ב ז"ס י"ט טז). — (ב) חדש מעבר, שנה מעפריס, שעברו אותם, חדש שהוסיפו לו יום אחד, שנה שהוסיפו לה חדש אחד: ראווה בית דין וכל ישראל נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקורש עד שחשיבה הרי זה מעובר (כ"ט ג' ח). וכן בגליות נוהגין אחד מעובר ואחד שאינו מעובר היו נוהגין תמוז כזמנו והאב מעובר וכו' (תוספת' עכ"ל ח"ס). מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר (כ"ט, ר"ס י"ט). עד מתי שואלין עד שתגיע זמנה של רביעה וכו' אם היתה שנה מעוברת נוהגין לה עיבורה (תוספת' עכ"ל ח"ס). כגון שהיתה שנה מעוברת עיבור שנה ל' יום (כ' משכיל, עכ"ל ט:). — ובמהמ"א: ואסקינן הא אתרוג ראש השנה שלה ט"ו בשבט דחרשים ולא שלחקופה בין בפשוטה ובין במעוברת ואיוו היא שלחקופות זו שלפני

נכנסה אל תוכו: והנה בכואה נשמה זה להתעבר
בנוף זה אם הוא צדיק צריך הקב"ה להביא יסורין
על הצדיק הזה וכו' ובין שאין ביד הצדיק עון כלל
ונלקה על חנם בעבור הנשמה אשר נתעברה בו
צריך הקב"ה להרבות שכרו לעוה"ב יען שנצטער
כדי לחקן את הנשמה המתעברת בו (ר' אליהו, שנת
מוסר כנ). ואפשר לומר דכל זה רמזהו רז"ל באומרם
צדיק וטוב לו צדיק גמור כלומר הנשמה שנתעברה
בו היא נשמת צדיק גמור ולא נתעברה בו כ"א
להדריכו ולשמרו לכל יכשל בשום דבר (שס. ב—)
נתעבר עם העיר, נתוסף על גבול העיר, נתחבר עם
העיר: ואילו שמתעברין עמה נפש שהוא ארבע
אמות על ארבע אמות ר' יהודה אומר כחליה וזויה
מתעברין עמה וכו' וגדר ובורגנין שבתוכה וכו'
שבים מתעברין עמה ואילו שאין מתעברין עמה
וכו' (מספ"ט עירובין ו ד—ס). עיר של רבים שחרכה
ונשתתרו בו גודריות גבוהות עשרה טפחים אף על פי
שאין צורות פתחיה ניכרין הרי זה מתעברת להיות
בעיר (שס ז ד). יכול אני לעשות שתהא בית מעון
מתעברת עם טיבירא (י"ט בן לקיש, יו"ט ס ס ח).
—ג) נתעברה השנה, נעשתה שנה מעברת, נתעבר
החדש, נעשה חדש מעבר: קראו את המגילה באדר
הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר השני
(מגיל א ד). המשכיר בית לחברו לשנה נתעברה השנה
נתעברה למשכיר השכיר לו לחדשים נתעברה
השנה נתעברה למשכיר (ב"מ ס). הואיל והחדש
מתעבר והשנה מתעברת מה החדש אחד ממנו
אף שנה אחד ממנו (מכילתא ז). ר' אומר ניסן לא
נתעבר מימיו וכו' רב אמר תשרי לא נתעבר
מימיו (יו"ט כ"ט ג). העיר ר' חנניה איש אונו אם
אינה (השנה) יכולה להתעבר ביהודה שמעברין
אותה בגליל (שס נד ו י). שנה תמימה וכו' וחכ"א
מונה שנים עשר חדש מיום ליום ואם נתעברה
נתעברה למוכר (יו"ט ס). ראויה היתה אותה שנה
שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע ששנת בצורת
היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות (ספ"ט י).

עבר ט"ז, — חומן שעבר, פעל המסמן פעולה
שנעשתה כבר, Vergangenheit; passé, préterit; past.
tense; preterite: וכל המדקדקים הסכימו דעתן לשקול
כל המלות שיש להם עבר ועומד מגזרת פעל
(כ"א ט"ז, למס ס). אולי אבנה מגזרת בן ועוד יתכן
שהבן הוא כדמות בניין והאב כמו היסוד וכן חסר
ה"א וכן כל חי תאר או פעל עבר (סוף, נכ"א)
יו"ט. להורות על רבים נמצאים שפעולתם לזמן עבר
והנמשל פעולתם (כ"ד, מכלול, ט"ז ס). ועשו כן בעבור
שלא ידמה הצווי לעבר (שס נד). ורוב ענין במשקל
ובמנין הכל הבל ורעיון העבר אין העתיד ערין
וההווה כהרף עין אם בן דאגה מנין (כ"י זליגמן חולנא,

(1) [ואמרו שם: מאי משמע דהאי עובר לישנא
דאקדומי הוא אמר רב נחמן בר יצחק דאמר קרא וירץ
אחימץ דרך הככר ויעבר את הכושי אביי אמר מהבא
והוא עבר לפניו ואבע"א מהבא ויעבר מלכס לפניו.

ע"כ.]

עבר, עובר, — א) ט"ז, של חומן שכבר עבר, קדם
ל—(1) früher als; antérieurement; before, prior.
to: כל שקדם הקדשן את מומן או מום עובר
להקדשן ולאחר מבאן גולד להם מום קבוע ונפרו

(1) [עיי, Jacob, ZDMG 1901, 186.]

חוששת שמא בת עוברת (מזי שכתב, ג, גינלצוב 170).
בת כהן שבא עליה ישראל אין חוששין שמא נתעברה
אלא מובלת ואוכלת לערב וכו' הוכר עוברת הרי
זו מקולקלת למפרע עד מ' יום שכל המ' יום אינו
עובר אלא מים בעולם הוא חשוב (רמב"ם, מרומי
ס ג). אבק נקרא מגין העובר להוציא הכחות
המתחדשים על הקרום ועוצר הכטן (פדונו, לוחם סייס,
בסכין, כ"י ציהמ"ד שכתב). — ואמר הפיטן: על הכל
יתגדל מלך כל סוד עמו כי עד תום זה ההדל עובר
ידך אמו (מן היום, לימי פורים, כק רננים, מג). — *ועפר
של דגים, ביצים של דגים: ידע אנא מפרשה בין
עוברי דגים ממאין לעוברין דגים מהורין עוברי
דגים ממאין עגולין עוברי דגים מהורין ארוכין
(כתן צר צא, ירוש' ע"ז ז י). קרבי דגים ועוברין⁽¹⁾
אין ניקחין אלא מן המומחה (כז, ע"ז טו). כסיסני
ביצים כך סימני עוברי דגים (סס).

עֶבְרָה (מ"כ מ"י עֶבְרָה, — א) כמו מַעְבָּרָה,
שְׁעָבְרִים בה נהר וכדומ', Fart; gué; ford; ועברה
העברה לעביר את בית המלך ולעשות הטוב בעינו
(ס"ז יט יע). ראו אנכי מתמהמה בְּעֶבְרֹתַי⁽²⁾. המדבר
עד בוא דבר מעמכם להגיד לי (ס"ה יס כס). ועתה
שלחו מהרה והגידו לדוד לאמר אל תלך הלילה
בְּעֶבְרֹתַי⁽²⁾ המדבר וגם עבור תעבור פן יבלע למלך
ולכל העם אשר אתו (ס"ז יו). — ובמהמ"א: ומצאתי
בדברי הגאונים ו"ל שאם המחוץ יבש שאין המפינה
יכולה להתקרב ביבשה כדי שיעשו כבש מותר לירד
בעברה היא בוצית קטנה שהעברה היא בגשר
(סנלי סלקט, שנס קיח). — ב) *ש"ס מן עֶבְרָה — כמו
עֶבְרָה: צריכה להיות בודקת וכו' יתרות עליהן כהנות
בשעה שהן אוכלות בתרומה רבי יהודה אומר אף
בשעת עברתן⁽³⁾ מלאכול בתרומה (נדפ"א ז). תיפטר
בשהיה החמור טעון גדיים וכשעת עברתן פשטו
צואריהן ואכלו מפתח החנות (כ"י יס"ג זי נון, ירוש'
צ"ק זד). מנא ליה מעשר גמר עברה עברה מבכור
(צמ"ז ז). שהעברה שאני עובר קשה היא שנאמר
ועברתי בארץ מצרים (מד"ר שמות טו). — ג) *כמו

מרחם סמוכ"ס). ויתכן שיתחברו בכל חלקי הבנין בין
בעבר ובעתיד שהם כבהינת פעלים ובין בבינוני
ובמקור שהם בבהינת שמות (צ"ז, חל"ט ככז). כל עבר
נפעל מפעלים שפאיהם עי"ן ולמדיהם ה"א יוצאים
אצלנו מן הכלל (כ"ט פינסק, מנחם חל הנקוד סלסולי 92).
עֶבְרָה, עובר, ט"ז, מ"ר עֶבְרִים, עוברין, — וילד במעי אמו,
Embryo (n), (1 foetus): בת ישראל שנשאת לכהן ומת
והניחה מעוברת לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו
של עובר (צמ"ז ג). שור שנגח את הפרה וגמצא
עוברת בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגח ילדה אם
משנגחה ילדה וכו' (צ"ק ס ח). בהמה שמת עוברת
בתוך מעיה והושיט הרועה את ידו נגע בו בין כבהמה
ממאה בין כבהמה מהורה מהור (סול' ד ג). הלוקח
עובר חמורו של נכרי והמוכר לו אף על פי שאינו
רשאי וכו' פטור מן הבכורה (בכור' ח ח). המחלק את
העובר במעי אשה ברשות בית דין והיוק פטור מדיני
אדם ודינו מסור לשמים (חוקמ' צ"ק יז). לא תחתך
נכרית העובר במעיה של בת ישראל (סס ע"ז ג ד). מוכר
לו בהמה ומשייר לו עוברת (ירוש' דמלי וג). אפילו
שניהן או' על העובר שבמעיה ממוך הוא אינן
גאמנין (סס קידוש' ד ז). כתיב כי ינצו אנשים וגפנו
אשה הרה ויצאו ילדיה וכו' מה ת"ל הרה מגיד
שאין מתחיי' עד שיכה במקום עוברת (צמ"ז יס"ז
סנ). סס צ"ק סו). מיילד' מבחין אבל לא מכפנים לא
תכנים ידה לפנים שלא תמוק את העובר במעיות
(סס ע"ז צ ח). וכל היולדת לחשעה עוברת ניכר
לשליש ימיה (כ' נסמן, יצמ"ז ג). שלש גשים משמשות
במוך קטנה מעוברת ומניקה וכו' מעוברת שמא תעשה
עוברת מנדל (כז ציצי, סס). דכתיב שופך דם האדם
באדם דמו ישפך איהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה
עובר שבמעיה אמו (קס"ה נז). ר' אליעזר סבר עובר
יך אמו ור' יהושע סבר עובר לאו יך אמו (סול'
כס). — ומ"ר: אין מסורין לא אברים בעובריים
ולא עובריים באברים ולא עובריים ואברים
בשלימים (סמ"ז ג). המוכר מעשרו שדהו לחבירו
וכו' עוברי בהמתו לחבירו לא עשה כלום (ירוש'
דמלי וג). היה רבי מאיר אומר מנין שאפי' עובריים
שבמעיה אמן אמרו שירה שנאמר וכו' (צמ"ז כ). כן
נח נהרג בדיון א' וכו' משום רבי ישמעאל אמרו
אף על העוברין (קס"ה נז). — ובמהמ"א: ולמה

(1) תרגי ד"ר מוא.

(1) [פרש"י ביצים שלהן. ופרש עמ"נ לו שהוא
כמו ovaria, עי' תיאור' במד"ר (צמ"ז לו, 336, סמ"ס 11),
וגם PSm, Thesaurus, ערך וברא.]
(2) [כך הכתיב, והקר' פְּעֻבָּרוֹת, וכן בתרגומים].
(3) [במדב"ט: עבירות].

עני בשבט עברתו (לפי ג' ח). — יום עברה: יום עברה: היום ההוא יום צרה ומצוקה יום שאה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (מנחם י"א). לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות (משלי י"ד). — ואמר בן סירא: אל תבטח על נכסי שקר כי לא יועילך ביום עברה (צ"ס נ"ח ח ט). יום עברת יי: כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת יי נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו (יחזק' י ט). גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם ביום עברת יי וכאש קנאתך תאכל כל הארץ (מנחם י"ח). — ומ"כ, יום עברות: כר ליום איד יחשך רע ליום עברות יובלו (לוי' כ"ג). — ובסמי: קומה יי באפך הנשא פְּעֻרֹת צוררי ועורה אלי משפט ציית (ספ"י ז ט). הפץ עברות אסך וראה כל גאה והשפילו (לוי' י"ח). — ובתו"ס: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשר עוברה יהיו כל צרכיהם לפנוך (כ"ח חקל' גסס ע"ר עוקנל, גר"כ כ"ט). שהיא (גבורת גשמים) אוספת את העברה. שגא' אספת כל עברתך (מד"ר גר"ש י"ג). ד"א פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נתחמא עלי נתמלא עלי עברה כאשר עוברת (ס"ס ט"ה, שחמ"י א"י). באותה שעה נתמלא הקב"ה בעברה עליו (כ"י שולח, סחמ"י וחסמ"י). — ואמר המשורר: נמחו במבול למה ארץ לא מטוהרה היא נח נמלט מעברה ויצא בשלום ותשורה (לכ"ז ע, חסד רבס חמונתך). — ומ"כ, ואמר הפיוטן: שונאי תוכחות ומוסר פורעים עברות יובלו וברגו שבעים (חמ"י שמו, י"ז ז טו). אויל מוכן לעברות מה לבחן בקברות (יכ"ס להל"ל, י"ז ט"ה ג).

* **עֲבָרָה**, עבירה, ש"ה, מ"ר עֲבָרָה, עבירות — מעשה של מי שעבר על מצות אלהים, גדרף עם עון, חטא. Überschreitung des Gesetzes; transgression de la loi; of the law — על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זחירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר (סנה' ג' ו'). תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה: ועל לא תעשה ועל החמורות היא תולה עד שיבא יום הכפורים ויכפר וכו' עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה לחברו (יו"ט ח ט). והרי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה (אנ"י ח' ז). שבעה מיני פורעניות באין לעולם

העברה, — ש"ה מן העבירות, כתב עברה, כמו כתב עבד; וכל בית הכנסת שתראה את כתב עברה הזה יקראוהו ויעשו כאשר פירשנו (קט"ג, מספ"ה גבול' דל').

עֲבָרָה, ש"ה, סמי עֲבָרָה, כ"י עֲבָרָה, עֲבָרָה, עֲבָרָה, מ"ר עֲבָרָה, סמי עֲבָרָה, עֲבָרָה, — פֶּעַס, זַעַם, חֲרוֹן אַף, Zorn; colère; fury: ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה (נחש' מט' ז). הנה יום יי בא אכורי ועברה וחרון אף לשום הארץ לשמה ותמאיה ישמיד ממנה (ישעי' י"ט). מכה עמים פֶּעַבְרָה מכת בלתי סרה רדה באף גוים מרדה בלי חשך (ס"י ד' ו'). שמענו גאון מואב גא מוא גאותו וגאוננו ועברתו לא כן בדיו (ס"י ו'). היו שרי יהודה כמסיגי גבול עליהם אשפוך כמים סברתי (סו"ט ח' י'). אתן לך מלך באפי ואקח פֶּעַבְרָתִי (ס"י י"ח). כה אמר יי על שלשה פשעי אדום ועל ארבעה לא אשיכנו על רדפו בחרב אחיו וישחת רחמיו ויטרף לעד אפו ועברתו שמה נצח (נמו"ח י"ח). הכנהירם חרה יי אם בנהירים אפך אם בים עֲבָרָתְךָ כי תרכב על סוסך מרכתיך ישועה (ספ"י ג' ח'). ישלח בס חרון אפו עֲבָרָה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים (ספ"י כ"ח מט). אספת כל עֲבָרָתְךָ השיבות מחרון אפך (ס"ס ט"ד). בי כל ימינו פנו בעֲבָרָתְךָ (ס"ס ל' ט). מי יודע עז אפך וביראתך עֲבָרָתְךָ (ס"ס י"ח). רצון מלך לעבד משכיל ועברתו תהיה מכיש (משלי י"ד לה). בלע יי וכו' הרס פֶּעַבְרָתוֹ סבצרי בת יהודה (לוי' ג' ז). — עֲבָרָת יי: פֶּעַבְרָת יי צבאות נעתם ארץ והיה העם כמאכלת אש (ישעי' ע' י"ח). על כן שבים ארצו ותרגש הארץ מסקומה פֶּעַבְרָת יי צבאות וביום חרון אפו (ס"ס י"ג). — עֲבָרָת זָדוֹן: זד ויהיר לץ שמו עושה פֶּעַבְרָת זָדוֹן (משלי כ"א כד). — זַעַם עֲבָרָה: בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצוגו לשלל שלל ולבו בו (ישעי' י' ו'). — דֹּר עֲבָרָה: גוי נורף והשליכי ושאי על שמים קנה כי מאס יי וימש את דור עברתו (יחזק' י' ט). — אֵשׁ עֲבָרָה: ושפכתי עליך זעמי כאש עברתי אפתי עליך ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית (יחזק' כ"א לו; גם כ"א כ"א; ל"א; ל"ט י"ט). — שֶׁבֶט עֲבָרָה: זורע עולה וקצור און ושכט עברתו (י' יכלה (משלי כ"ח)). אני הגבר ראח

(י' קשה) רש"י פרש: שבט חממו שרודה בני אדם כלה והולך. ובעין זה ראב"ע, ר"י נחמ"אש ורלב"ג. דר"ם בשרשיו מפרש בשם אביו עברתו כמו עבד, השכט

עברתו.

מינא, סעי' יא:). — והרהור עברה: ג'. עבירות אין אדם ניצל מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה ולשון הרע (כז, כ"ג קסד:). — וכנוי לערוה: יוסף משלו נתנו לו פיו שלא נשק בעבירה על פיך ישק כל עמי צואר שלא הרבינו לעבירה וישם רביד הזהב על צוארו ודיו שלא משמשו בעבירה ויסר פרעה את טבעתו גופו שלא נגע בעבירה וילבש אותו בגדי שש (רעצ"ב, מד"ר ויקר' כג). — ובסחמ"א: כי העבירה האחת ממני שוקלת עבירות רבות משלו מפני שעבירתי מכוסה וצפונה ועבירות נראית ומפורסמת (כ"י ח"ט, מ"ה, ימוד סעעס"ה). חושק בנות גבר ועווב רעיות חיקו עבירותיו גשו לשמוע (כ"י מכ"ז, מסמ"ג). — ובמסמ' עריות: כל הקרובים בעבירה יורשים כבשרים כיצד היה לו אח או בן מסור הרי זה יורש כבשר (שו"ע מ"ט נסלות, רע"ו).

עֵבֶרָה עוברת, עוברת, עוברת, — ס"ה, — מעברת⁽¹⁾, הרה, (Schwangers; enceinte; pregnant: עוברת⁽²⁾)

שהריחה (מאכל ביה"ב) מאכילין אותה עד שתשוב נפשה (יו"ט ס'). חצרות היו בירושלים בנויות על גבי הסלע ובו ומביאים נשים עוברות⁽³⁾ ויולדות שם ומגדלות שם את בניהן (ספ"ג ז). עבירות ומניקות מתענות תשעה באב ויום הכיף⁽⁴⁾ ושלש תעניות שניות של ציבור (תוספת' טע"ג ז (ז)). באותה שעה אמר (רבי) אי לכם חיות שבארץ ישראל אי לכם עוברות שבארץ ישראל (יו"ט כחז"י ג). האומר לשפתתו הרי את שפתה וולדך בן חורין אם היתה עוברת זכתה לו (גיט' כג). עוברת שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה (יו"ט סג). כיצד תולדות (נשים) הישנות כמטת אחת את הדם שנמצא בה) זו בזה עוברת ושאינה עוברת חולה עוברת בשאינה עוברת וכו' היו שתיהן עוברות וכו' (דס"ס). כל אותן י"ג שנה שהיה חושש רבי את שינוי לא הפילה עוברת בארץ ישראל ולא נצטערה וילדת (כי יוסי נר חז"ן, מד"ר צלח"ט, ג). לאשה עוברת שנחבשה בבית האסורין ילדה שם בן גדל אותו הילד עבר המלך לפני בית האסורין התחיל אותו הילד לצוות ארוני המלך למה

על שבעה גופי עבירות (ספ"ס). עבירה יש לה קרן דאין לה פירות (תוספת' ספ"ס א ג). בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הנשמים נעצוין (כ"י סמואל בר כחמי, ירו"ט ס"ג). (לולב) גזול מסוסם יהיה ליה מצוה הבאה בעבירה (ר"י ח"ט, יומ"ג). גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה (ר"י נסמן גר ילמק, יומ"ג כג). דאין אדם מתכפר בדבר הכא מן העבירה (כנס, סמו"ר כ). — עבר עברה: כל המוכה את הרבים אין מספיקין בידו לעבור עבירה כדי שלא יהיו תלמידיו נוהלין העולם והוא יורד לשאול (תוספת' יוס"ט ס"ד). ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמת עשה השוכה (ד"י כ"י יסמטל, כ"י יע). כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם (כ"י אליעזר, ס"ס כס). כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו (כ"י סמואל, יומ"ג פו). כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאלו עבר כל השנה כולה (מ"ה ס'). אין אדם עובר עבירה אלא"ב נכנס בו רוח שטות (ר"י ח"ט, סו"ג). אדם עובר עבירה בסתר והקב"ה מכיר עוליו בגלוי (ספ"ס). — ובסחמ"א: תנופה יש בכאן אני וחבירי נגבנו אני וחבירי גולגו אני וחבירי עברנו עבירות ירעות אני וחבירי עשינו מעשים מקולקל[ים] וכו' (גמ' ספ"ס א, ביכ"ב כ"ג). — ועבר עברה: ענש הכתוב את הנטפל לעוברי עבירה בעוברי עבירה (כ"י, ספ"ס ט). — ובסחמ"א בעניני עריות וזנות: כל מקום שיש קדושין ואין עברה הולד הולך אחר הובר זאיו וזכהנת ליה וישראלית שנישאו לכהן וללוי לישראל (קידוש' ג"ג). ג' מיני הרדוקן הן של עבירה עבה ושל רעב תפוח וכו' סימן לעבירה הרדוקן (שם ג). אין מחינה אלא לשון עבירה ובך הוא אומר תמחן לאחר אשתי (ר"י יוסמן, סו"ג י). ברין שתהא בת ראוייה להיות כבן סורר ומורה שהכל מצויין אצל בעבירה אלא נזירת הכתוב היא בן ולא בת (כ"י סמטון, ספ"ס ט). מיום שחרב בית המקדש גימלה מעם ביאה וציתנה לעוברי עבירה (ר"י ילמק, ס"ס ט). שכשעה שהולך אדם לחטוא השטן מרקד לו עד שגומר את העבירה (מד"ר צמ"ד כ). — וכן דבר עברה: כל העושה דבר עבירה ומתבייש מוחלין לו על כל עונותיו (כ"י, כ"י י). שניהם לדבר עבירה צתבונו (כ"י, ח"ט ג). מלמד שתבען (פרעה) למילדות העבריות לדבר עבירה ולא נתבעו (ר"י יוסי כ"י

(1) [בהשטת מ"ס הבנין, כמו מועם, סמועם, ע', [Segal, Gram. of Mishn. Heb. §. 62, 180]

(2) [במסמ"א: עברה.]

(3) [במסמ"א: עברות.]

זה (סס ז ו). האלך וקראתי לך אשה מינקת סך
העֶבְרִית (סס ז). וי' אלהי העֶבְרִיִּים¹ נקרה עלינו
(סס ג יח). מה קול התרועה הגדולה הזאת במחנה
העֶבְרִיִּים (ס"ח ד ו). התחזקו והיו לאנשים פלשים פך
העֶבְדוּ לְעֶבְרִים כאשר עֲבְדוּ לָכֶם (סס ט). ושאל חֲקֵץ
בשופר בכל הארץ לאמר ישמעו העֶבְרִיִּים² (סס יג ג).
כי אמר³ פלשתים פן יעשו העֶבְרִיִּים חרב או חנית
(סס יט). ועֲבָרִים⁴ עֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן (סס ז). ויאמר
פלשתים הנה עֲבָרִים יצאים מן החרים אשר התחבאו
שם (סס יד יח). והעֲבָרִים² היו לפלשתים כאתמול
שלשם (סס כח). ודוד ואנשיו עֲבָרִים באחרונה עם
אכיש ויאמרו שרי פלשתים מה העֲבָרִים האלה (סס
כז ג). ויאמר אליהם עֲבָרִי אֲנִי ואת יי' אלהי
השמים אֲנִי יְדָא (יו"א ט). ובתו"מ: שני גיטין
שכתבן זה בצד זה ושנים עדים עֲבָרִים כאים מתחת
זה לתחת זה ושנים עדים יוונים כאים מתחת זה
לתחת זה את שהעדים הראשונים נקראים עֲבָרִי ועד
עד אחד עֲבָרִי ועד אחד יוֹנִי ועד אחד עֲבָרִי ועד
אחד יוֹנִי כאין מתחת זה לתחת זה שניהם פסולין
(גיט' ע ו). יש בעֲבֵד עֲבָרִי מה שאין בעֲבָרִייה
ובעֲבָרִייה מה שאין בעֲבֵד עֲבָרִי עֲבֵד עֲבָרִי יוצא
בשנים וכו' (ספרי דני קיח). והלשון והכתב העֲבָרִי:
ד' לשונות נאים שישתמש בהן העולם ואילו הן לעד
לומר רומי לקרב סורסי לאיליאי עֲבָרִי לדיבור וכו'
עֲבָרִי יש לו לשון ואין לו כתב כהו' להם כתב
אשורי ולשון עֲבָרִי (י'ס' מנ"א יח). בתחילה ניתנה
תורה לישראל בכתב עֲבָרִי ולשון הקודש חזרה
וניתנה להם בימי עזרה בכתב אשורית ולשון ארמי
כיררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו
להרויטות כתב עֲבָרִית⁵ ולשון ארמי (מ"א זכר)
ולחיתום מ"א עוקף, ספ"א: כל). בלשון עֲבָרִי שמו יי'
ובלשון ארמי שמו חמר (כ' יסודם הלוי נד שלום, ספ"א
סמ"י ז). ובספ"א: ולא יעבור מן הפירוש הזה
בלשון העֲבָרִים (דונס, ספ"א על קע"ג 14). זה מקרא.

¹ [צורה מלאה זו דרשו במד"ר (ספ"א ג) כשתר
תבות, וז"ל: למה הוא קורא אותם עֲבָרִים על שם
שעֲבָרוּ ים, ע"ב].
² [השבע' גרסום: העֲבָרִים, ע"י בפרושו של
סגל].
³ [כך הכתיב, והקרי: אמרו].
⁴ [השבע' מנקדים וְעֲבָרִים, ע"י בפרושו של
סגל].
⁵ [פרוש ר"ת הגרסה: עֲבָרִי.

אני חבוש בבית האסורים. אמר לו המלך בחמייה
של אמך את נתון כאן (כ' לוי, סס דנ"ט). ובספ"א:
העֲבֹבֶת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העֲבֹבֶת
במעיה בין כסם בין ביד (ספ"א מ"ט, מוצל ספ"א).
ואמר הפיטן: כעֲבֹבֶת המליטה כטרם יבא חבל
(חז"ק ונאס, י"ל שם ספ"א). וע"י עוד עֲבָרָה.

עֲבָרִי, עֲבָרִי—אולי כמו עֲבָר, ואמר הפיטן: גם אל
מרים נסמר מעין באר גנים עליו עת שיר עֲבָרִים
ישקה גאות מדבר בסביבותיו חבר פרח וציץ שרון
וכעת הכל עֲבָרִי מות ולא חיים (כנ"ק רנ"ס,
ספ"א כ).
עֲבָרֹת, עֲבָרֹת—כמו עֲבָר: כי הביא מה שנתחלף
בלשון והשוה בטעמים שהביא המאמרות העומדות
שהם לא עֲבָרֹת ולא עֲתִידוֹת (דונס, ספ"א על קע"ג 122).

עֲבָרִי (א — ח)—נִי, עֲבָרִי, עֲבָרִי, עֲבָרִי,
עֲבָרִית, עֲבָרִית, — שהוא מבני ישראל; hebräisch;
hebräisch; Hebrew; hebräisch: ויאמר מלך מצרים למילדות
העֲבָרִית אשר שם האחת שפּרה ושם השנית פועה
(ספ"א י). וירא (משה) איש מצרי מכה איש עֲבָרִי
מאחיו (סס ז יח). והנה שני עֲבָרִים נצים (סס יג). כי
תקנה עֲבָרִי שש שנים יעֲבֵד (סס כז ג). כי ימכר
לך אחיך העֲבָרִי או העֲבָרִית ויעֲבֹדךָ שש שנים (דנ"י
י"ג). לשלל איש את עֲבָדוֹ ואיש את שפחתו העֲבָרִי
והעֲבָרִית חֲפְשִׁים (י'רמ' ל"ט). — ספ"א: כל אחד
ואחד מבני ישראל, Hebrew; hebräisch; hebräisch: כי
לא יוכלו המצרים לאכל את העֲבָרִים לחם (נחל"א מ)
(ז). ויאמר (פרעה) בלדיכן את העֲבָרִית וראיתן על
האֲבָנִים (שפ"א י). ותאמר (בת פרעה) מילדי העֲבָרִים

¹ [קדמונינו פרשו באופנים שונים, וז"ל: ר"י
אומר כל העולם כולו מעבר אחד והוא (אברהם) מעבר
אחד ר"י אומר שהוא מבני בניו של עֲבָר ורבנן אמרי
שהוא מעבר הנהר והוא משיח בלשון עֲבָרִי, ע"כ (מד"א
גרס"א מנ). ומתמפרשים העֲבָרִים וגם החדשים יש סברים
כמו ר"ג ויש סברים לפרוש הראשון של רבנן ואלו הם
הרב. ודעת רב התקרים נמה שהשם הוא אחד עם השם
תָּבֵרִי הנזכר באגרי קמרה, ע"י Böhl, Kanaanäer u.
Hebräer, 83 ff. במקרא נתיחד השם לשמושים אלו:
בפי הנזכרים (נחל"א ל"ט יד; ספ"א ד ו); בפי ישראל כשהוא
מדבר אל הנזכרי (נחל"א מ י"א; יו"א ט); להבדיל בין
ישראל לנזכרי (נחל"א מ. לז; ספ"א טו); וכן גם תאר
לאברהם (נחל"א י"ג); ולעֲבָר מִיִּשְׂרָאֵל להבדילו מעֲבָר
בנעני (ספ"א כז ג).

עֲבָרִינֹת, עבריונות, ש"י, —מעשה העברין, עברה: אם אין בית דין מכין ועונשין אותו על עבריונותו והן אמת כחא דהיתרא הלוה אלמלא כתוב אפשר לאומרו מכה סברא ישרה (כסא) לזית דוד צ"ט). ואם נשאת בעבריות תצא (כ"י צי"י, שו"ס כח).

עֲבָרִירוֹן, שם מלאך רע: השר השביעי עברירון גונוני כדמות עבים והוא וכל מחניהו מתלבשים בעבים המסבכים בעולם כל מיני נזיקין (כ"י צ"י חלסמן, עה"מ, שער קריס חכנע טו, פד:).

עֲבָרִית, ש"י, —כמו עֲבָרְיָה: ראה ריבה אחת מלקטת שעורים מתחת גללי הסוס אמר להם רבן יוחנן בן זכאי ראיתם ריבה זו מה היא אמרו לו עברית סוס זה של מי הוא אמרו לו פרש ערבי אחד (מכ"י יטו ח). —וכפרט הלשון והכתב העברי: גט שכתבו עברית ועדיו יונית וינית ועדיו עברית עד אחד עברי ועד אחד יוני וכו' בשר (גיט"ע ט). משנין שטרות מעיברית ליוונית ומיוונית לעיברית ועושין לו קיום (תוספ' צ"ז יא ח). קראה (את המגלה) גיפסית עברית עילמית מדינת יוונית לא יצא וכו' גיפסית לגיפסית עברית לעברים וכו' לא יצא (מגיל' יח). אין בותבין לא עברית ולא ארמית ולא מדינת ולא יוונית כתב בכל לשון בכל כתבים לא יקרא בו עד שתהא כתובה אשורית (סופ' א ו). או ששזה אותיותיהן (של תפילין) או שכתבן עברית או שעשאן כמין קמיע הרי אלה פסולים (מסכ' תפילין, סוף קידושין). —ובספ' א: לשון הקדש הכרית אשר היא לשארית בשקלו העברית במשקלים ורים (ספ' פלמדי מנחם ד). בי יש מלות בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה (כס"י, ספ' כז צ). ולא רצה באמרו ולשון עלגים הלועזים אשר אינם מדברים עברית בלל (כ"י א"ס, סקמא VI). ועי' עֲבָרִי.

עֲבָרְיָה, ש"י, —אולי כמו בערות: וידוע כמו כן שהדתות ההם המדמים לדתנו הם דברים שאין להם פנימיות אלא ספורים ודמיונים שהתכוון להם המדמה לכבוד עצמו ולאמר עליו שהיה כפלוני ופלוני והתבארה עברנותו לנגד החכמים ונעשה דבר שחוק וליצינות (כ"י חסם מעכני, חכ"י סימן להרמב"ם 9).

עבשי, ממנו עבש.

(1) עי' שרש עפש, וקרוב לזה גם אבש.

לשון עברי של חומש (כס"י, מגיל' ג). וזולת זה ממנהגיהם ממה שנוהגים גם כן העבריים בלשונם (כ"י א"ס, סקמא XI). ואין להקפיד על צאת הכוכבי' שיש לו שני פירושים שכמה עברי יש בתלמוד שלושם שזה ופירושו חלק (ספ' יחל"ס קכ, לג:). תקרא ספר מגיד סתר אמרי שפר אל דת עברים אל סוד משקל בכד וקל גם עקלקל חא לך מורים (קנלה על מלאכת הסיר צ, ביבולר 19).

עֲבָרְיָאֵל, —שם מלאך: השר הששי עבריא"ל וכל מתנהו (כ"י צ"י חלסמן, עה"מ, סקמא ד, ט).

עֲבָרְיָה, ש"י, מ"ר עֲבָרְיָה — אשה מבני ישראל, — עי' עֲבָרִי.

עֲבָרְיָה, ש"י, — של עֲבָרְיָה: אמנם אם היה העון המחייב זה אמונה כוזבת או מעשה עבריי שהם ב' חלקים ראשונים אשר אליהם תחלק התורה האלהית (כ"י חכנעס ביבולר, דרך אמונה ג, כג:).

עֲבָרְיָה, עבריון, ש"י, מ"ר עֲבָרְיָה, עבריונים, — מי שֶׁעָבַר על התורה, עֲבָרָה; transgressor; transgresseur: אמר רב המקשה עצמו לדעת יהא בנדין וכו' ורב אמר אמר נקרא עבריון שכך אומנות של יצח"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך (נדר יג:). —ובספ' א: כי העושה זה הוא עבריון גמור אשר לא יאבה השם סלות לו (כ"י צ"י חכנעס, מלמד הסלמדיס, קעז:). ואם הוא עבריון באחת מכל מצות האמורות בתורה במזיד ולא עשה תשובה אינו חיי' לא להתייתר ולא להלוותו (ספ' יחל"ס מ). וצריכים העידים להעיד מה שהם יודעים לפני בית דין אם יתבעו בית דין שנאמר או ראה או ידע ובשראה אדם עבריון בדבר צריך להעיד עליו (כ"י חכנעס, ספ' ג"ע, דין סעדים, קלד:). וזה כמו שיתגבר הקמן בגדול כשיהיה שונא או הנקלה בנכבד והעבריון בנויר אלקים (כ"י מסיר ליאון, נוס' לופ' ג יא). קרא עליו ערער שמעון הגו' וקרא לו עבריון בי הפל חק השבועה (פני סלון, שו"ס ג, סומ' טוען ונטען ח). גי"ה הגיעני ע"ד עבדין א' שהקרים כאלו מבר חמצו לנכרי ועבר עליו הפסח (חסס סופר, לו"ס קו). —"ומ"ר: על דעת המקום ועל דעת הקהל וכו' אנו מתירם להתפלל עם העבריונים (ספ' עכ"י יס"כ). ולא כאלה הרשעים העבריונים הקמים ביחוד בבית ומהש"י אינם יראים (סקמא, כוונת ק"ס).

עֲגָבָה עליהם (סס ט). וּמַעֲגֵבָה¹ עליהם למראה עיניה
ותשלח מלאכים אליהם כשרימה (סס יו). וּמַעֲגָבָה על
פלגשיהם אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים
ורמתם (סס כ). —ובמשמ' חֶשֶׁק, ואמר המשורר: אילת
על דוד עגבה יום יום לראותו תאבה כליל ברחובות
סככה עד תמצא את שאהבה (פלאש"ע, חילת על דוד).
בא יום ולא היום אשר קויתי בו ממך חמדת לבבי
ורתי ואֶעֱבֹבָה בכוז חמול הפחתי (ענוני, נחש' ח).
חשכנה על ממות קרשות שן עם חבנים תקוצנה
בבעלים תֶּעֱבֹבָה נתינים (סס). עשיתי לי משם
עוגב למו עופרים בה אֶעֱגֹבָם יחד הרם דגליך
(רס"ס, יציעוט שלמה יח:). —"זניני פטוי: לו עגובה ברה
כחמה וטובה על יציעי תאיר כמו המאורות כלכנה
יפה אדומה לבנה אך קווצות שיערה בלבי שחורות.
(ר' קעדי חנן דלחן, מללכס ספיר, כיצוילכ 12).

—פס' 2. "עֲגָבָה, התעלס באהבים עם פלוני, Liebelelei
—פס' 2. "עֲגָבָה, התעלס באהבים עם פלוני, haben; courtesier; to make love to,
נותן לך רשות להכנס בבית שבתו בו ולשחק עמה
ולעגב³ אותה כרצונך (מנעס יכוסלמי, דה"י של משה,
סא). —ונמשכו דברי אהבה ואחוה ורעות ביניהם עד
שיצא הקול בעיר פלוני עיגב⁴ את פלוני ופלוני
עוגבת את פלוני (ממס יסריס, ש"ס לנ).

—פס' 3. "הַעֲגִיב, יַעֲגִיב, —עשה שתהא אהבה: כהושעת.
חרידי שגב סוף גגב ויעגיב⁵ עגב הכן את.
הבת (כסוטעסס יסודס ולסריס, מחז' ויטרי 450).
—פס' 4. "הַתַּעֲגֵב, —כמו קל: נפשי בין פוך מאסה לשוא
עלי תתעגבי (פסכ"ג, חל נפשו). גודע כי בכסלה
הרבה הנדוד לו התעגבה על דת דהבה כאישון:
ובנות (יונה נכלסה, ספלי יסריס, רס).

עגב, ש"ז, מ"ר עֲגָבָה, —מי שדרכו לעגב, מזנה ולאף.
Buhler; amoureux; paramour: ואחי שדוד מה תעשי
כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפור
עיניך לשוא תתיפי מאסו כך עֲגָבָה נפשו יבקשו
(ירמ' ד ל).

עגבה, ש"י, כ"י עֲגָבָה, —כמו עגב: ותרם אחותה
אהליבה ותשחת עגבתה ממנה ואת תונותיה מזונותיה

מלותיה ותיבותיה (כ"י ח"ס, סקקסס, סקדי). —וכמו קלע
וסרג: סוף גדל במים וכו' ותוכם ספוגי רך וסמנם
יעבתו הכסאות ויעשו סלים ושאר דברים (לינדל,
רלש' למודיס ח ז, ל).

ע"ג, ר"ח — על גב, על גבני עובדי גלולים.

עגא — עי' עגה.

עגב, — עי' עיגב.

עגב, סמנו עגב, עגב, עגבת.

עגב, ש"ז, מ"ר עֲגָבָה, —א אהבה ותאוה להודונות
בין זכר לנקבה, Liebesverlangen; amour sensuel;
sensuous love: ושמעו את דבריך ואותם לא יעשו כי
עֲגָבָה בפיחם וכו' והנך להם כשיר עֲגָבָה יפה קול
ומטיב נגן (ימזקי לג לל-לג). —ואמר הפיסון: ויהי לאבל
כנור ושיר ועגב הקודרים ברנה ותודה התהלך בשגב
(ססזז מרמנו, סליח' לל-לג). —וזכר סבב עקלג ונגב עמלק
יושב בארץ הגגב פגרו טוב רואי מנשף בעגב (זכור,
יולי פס' זכור). —והתפרש בין ידיד לאהוב היא אהבת
החשק והעגב לא כאהבת נשים כי היא אהבת
מסוגלה ונקראת ידידות הנפש (ר' שלמה ז"ר שמואל,
ספ' סמלילה, זכר 18). —ושירי עֲגָבָה, שירת עגבים, ואמר
המשורר: אי ישן סחדש גילים אי שירת עגבים
כל דם נאסר לאצילים בלתי דם עגבים (רלש"ע, ח)
יסן). כל א' וא' סרבה רננים ושירי עגבים ופניהם
פני להבים (קוצן על יד ט, סכדי מעיר, 11). —וגרמא אסור
בענין הנשים המגדלות בנייהן כשירי עגבים ודברי
חשוקים לפי ששירים אלו מטמאים הגוף והנפש (ר'
חליה, סעז מוסר כד). —ב) "מ"י מן עגבות, עי' עגבה.

עגב, ש"ע עגבה, עגבה, תעגב, תעגבה, —עגב האיש,
עגבה האשה, התאוה להודונות וב"ז הודונות בשרית,
einlich lieben; aimer sensuellement; to love carnally
ותחת תונותיה עליהם סבחר בני אשור כלם ובכל
אשר עגבה (ימזקי כג ז). —ועגבה אל פלוני, השתוקקה
אליו להודונות בו: אל בני אשור עגבה סחות וסגנים
(סס יז). —ועגבה על פלוני כמ"ב: ותון אהלה
תחתי וּמַעֲגָבָה על מאהביה אל אשור קרובים (סס
ס). לכן נתתיה ביד מאהביה ביד בני אשור אשר

(1) [בערב' עגיבא, חמה העריץ; עגיבא] אהוב.]

(a) عجب (b) عجب

(1) [ומַעֲגָבָה כתיב וּמַעֲגָבָה קרי.]

(2) [עי' הערות הבאות.]

(3) [אפשר שהוא קל: ולעגוב.] — (4) [אפשר

שצריך לגרום עוגב, קל.] — (5) [במחו' ארג' (כסוטעס'
לשח), הגרסה: ויעגב, פס'.]

אדם עוגתו¹) של מים לנכרי ומחליף עמו משבת למוצ"ש ואינו חושש (תוספת"ו ק"א ח).

א. ענה מסנו *ענה, א. *ענה.

א. ענה *ענה, אגא, ס"ג, —לשון ענה, לשון לעו, המונית: אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וכו' תנא ובגבולין ובלשון ענה²) (קס"א ק"א) — ובסמ"א, ענה: על זה ידו כל הדווים ותוסף הדאגה כי הענינים הראויים להסתר בסתר המדרגה ידרשו בגבולים ובלשון ענה (קס"א ס"ח סק"ד, מנ"ס קכ"א 123).

א. ענה *ענה, ס"ע, דבר בלשון ענה, חרף ולעג: ויחנן להיות סהקנין הוה בחנפי לעגי מעוג כלומו עונים בלעניהם כלומר שהם מחרפים אותו ומיחסים אליו מן הגנות מה שהם עונים בו ודבקים בו והמלה הפוכה ושעורו עוגי לעג³) (כ"י זן גלסח, ס"ה הסכס"ס לרי"ב, ש"ס עוג).

ב. ענה מסנו ב. *ענה.

ב. ענה *ענה, ס"ע, —חפה, קנה: וכבר אמר המשורר בענין העכוב והתחלת פאת צפון וגם תימן אצוה שלומי לך ואחותי תתוה אצוה וגם אכבה אליהן ואענה ועדיהן אקוה (ס"ס, ש"ס ענה).

ענה *ענה, ס"ע, מ"ר עגונים, גדרנות, התיפות, Schön-tun; coquetterie; coquetry: שכן דרך אשה מנאפת

(1) [כך בדפו]. ובהוצ צוק"מ: משכיר אדם עונתו. (2) [פרש הערוך (פנך חג), וז"ל: אגא פי' בגבולין חוץ לירושלים כ"י אג"ע בלשון ליעוג שאינו צריך לכך, ויש אומרים אגא [כמו ענה] כל לשון שאינו עברי הוא עגה והוא הדין בירוש' אבל משום הכי בגבולין שבירושל' לא משתעי בלשון עגה, ע"כ. ורש"י פרש: לעו שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקודש שלנו אלא שאר לועזין עגה לשון בלעגי שפה. ל"א ענה לשון עוגה מקום שיש בו חבורת בני אדם שסדרינ דברי חול, ע"כ. ולוי ואחריו קוהו ויסמך סברים שהוא אחר עם אגא בחרג' השמרני במקום וקב (ויק"ל כ"א). אבל קשה לומר שהכריזא הביאה את החרג' השמרני, וכדור שהיה להם כסוי לשון עגה או אגא. ואפשר שבשם זה קראו ללשון השמרנים, וזהו כונת הפרוש של המשנה (יב"ט ס"ה י"ח) המובא אצל לוי: ר' מנא אומר בגין אילין כותאי דמשתכעין, ע"כ. וע"י גם פלישר אצל לוי (ח"א 278). (3) [שתי התבות האחרונות נמצאות במקור הערבי]. (4) [שרש זה המציאו ר"י חיוג' וריב"ב לגזור מסנו תענה (כ"ח יג), וע"י הערה לערך עגן]. (5) [כמו עגעיג מן עגעיג].

ישעם לי מעם מעדנות שרים הסרוחים על ערשותיהם כמעם עוגת רצפים תחת צל רתם ברתום מרכבות כבודך על ראשי ההרים (רס"ט, ד' כוסות, כוס יסועות ח). — ובחכמת הרפואה, שפך דם שנקרש, placenta sanguinis: ואם לא יהיה שם חפזה חוקה אך כשיהיה מפה מפה ותהיה בעוגות או ראוי שתהיה ההקוה מעט מעט (קלון ג ס"ד). — ועוגת הרחם: והנה זאת הליחה הדקה המדבקת היא מתעבית מירי זמן ומן אשר אחרי התעבותה בשלימות נקראת או בלשון החכמים עוגת הרחם ובל"ל פלאענמא אושערינא (צנן עסקלוב, עמודי פשמים, מפלח ס"ס, ג). — ובמלאכת הרבכת הרפואות, ריקי רפואה קשנים, pastilli¹): או יעשה (טהמסים הנוכרים שם) עוגות וישתה מהן במי בסבור (כצנ"י, לוח מ"ס, כח"י ס"ח א, כ"י ז"ס"מ ש"ס), זראוי שתבא ההרקה בעת שלא תהיה קדחת ואי"פ שהנהגה לפעמים חקל השקוי הנה המורסא מחוירתו זראוי שיתמעט מהם העוגות הקובצות²) ואע"פ שיהיו חוקים כמו עוגות ברבוי וביתוד בעת העצר הטבע (קלון ג י"ד י"ג). עוגות ורדים חצי זוג ומעט מסחיתא אפסנתין (ס"ס י"ד ח). ועוגות הכוכב חוקי תועלת מן הפוקות (ס"ס י"ג). תאר עוגות אפעה זכו' ולא יאות לעוגות אלה כל אפעה אבל וכו' וזכישות תוציא קרבו וכו' ואחר תעשה עוגות דקיקות (ס"ס מוכס ס"ח א"ב). ואם לא יהיה שם חפזה חוקה אך כשיהיה מפה מפה ותהיה בעוגות או ראוי שתהיה ההקוה מעט מעט (ס"ס ג ס"ד). ויקח בכל בוקר כמו דראמה עוגות מקפורה עם מעט מהוילי הנז' וזה תואר העוגות עלי וורדים וכו' (ילסן צן טודרוס, כח"י ל"ח). — *עגול, — כמו חוג, Kreis: מה עשה (חוני המעגל) עג עוגה ועמר בתוכה (תע"ג ח"א). ואמר המשורר: על כן לא תמדר עונתו ולא יודע שעור קומתו (כח"ט, ח"י זן מ"קצ). — ג' בור עגול, כמו עוגיה, עוקה: אין שוחטין לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות ולא לתוך בלים אבל שוחט הוא לתוך עוגה³) של מים (מולי צ"ט). מוכר

(1) תרג' ד"ר מואי.

(2) ע"י ערך קבץ.

(3) [ס"א עוגא, במדכ"מ: העגול, וכן מביא

רש"י וכן גרסת הערוך והוא מביא גם גרסה אוגן, וכן גרסת הרי"ף וכ"י מינב'. וכן גרס הרמב"ם, וע"י כסף משנה, (סל"ה שח"ע ז"ה) גם ד"ס.]

לעשות עגולים ובעגועים למצוא חן (שאלים)
הכחלה (ח).

עגול, עגול, ס"ז מ"ה, עגולים, עיגולין, —א) כלי
עגל שלכשים אל תוכו תאנים בצורת עוגה עגלה;
ליטרא קציעות שדרסה על פי עגול ואינו יודע באיזה
עגול דרסה (צ"ל ג:). — ובפרט עוגה עגלה של
תאנים או של פירות אחרים: רבי יהודה אומר כל
שיש בו שני חייב להכריז כיצד מצא עגול ובתוכו
חרס כבר ובתוכו מעות (צ"מ ז ח). השוכר את הפועלים
לעשות בנטע רבעי שלו הרי אלו לא יאכלו אם לא
הודיעו פודה ומאכילן נתפרסו עיגולין נתפתחו
חביותיו הרי אלו לא יאכלו (ס"ס ז). כתב בחרס ונתן
על פי חבית בנייר ונתן על פי עיגול חייב להכריז
(תוספ' ס"ס ז ד). על דעתיה דחוקיה אפילו עיגולין
מן גוא עיגולין אפילו רמונים מן גוא רמונים
(ירוש' ס"ס ז ב). וכיון שהגיע זמן מולדיהם הולכות
ויולדות בשדה תחת התפוח וכו' והקב"ה שולח מלאך
משמי שמים ומוניקה אותם וכו' ומלקט להם שני
עגולין אחד של שמן ואחד של דבש (מד"כ פ"ט)
ח). — ועגול של דבילה: באמת אמרו העיגול של
דבילה שנשמא מקצתו תורם מן הטחור שיש בו על
הטמא שיש בו וכו' היו שני עיגולין וכו' לא
יתרום מזה על זה (מנו"ז ח). מצילין סל מלא בכרות
ואף על פי שיש בו מאה סעודות ועגול של דבילה
והבית של יין (פ"ט טו ג). ביצין שנקפו בקערה הרי
זה חבור וכו' טרפן במשקין חבור טרפן במימי עצמו
הוכשרו הרי הן בעגול של דבילה (תוספ' ע"ג י"ס
ז יא). כל מקום ששנה ר' גראין עדיין המחלוק'
במקומה חוץ מעיגול של דבילה דדין מודה לדין
ודין מודה לדין (כ"י זכור, ירוש' ינ"ד יא). בעיגול
של דבילה והוציאו לר"ה בקורה והוציאו לר"ה ר'
יהודה אומר אם לא יכול האחד להוציאו והוציאו
שנים חייבין (פ"ט טז). — ועגול דבילה: אלו מציאות
שלו מצא פירות מפורין מעות מפורות כריכות כרשות
הרבים ועגול דבילה וכו' (כ"י ז ח). סקי תבואה
ועיגול דבילה וחביות של גרוגרת כולם בהקפה
אחת תורמין ומעשרין מזה על זה (תוספ' מנו"ז ג י).
כל העגולין מהורין אין מביאין מומאה חוץ מעיגולין
דבילה מפני שהן יושבין תחתיהן במקועות (כ"י ימנ"ז
נו"י, ס"ס ח"ל י"ג ח). עיגול דבילה שנפלו משקין
על מקצתו הרי הוא נוטל עוכי שלש מצבעות על

רוחב מלא קציעה דברי ר' יהודה ותכמים אומרים
אין נוטל היסנו אלא מקום משקה בלבד (ס"ס ע"ג י"ס
ז יב). וכיון שהגיעו אצל פרוודאות אמרו להם להיכר
אחם הולכין אומרים להם לעשות שני עגולין דבילה
במכתשת שלפניו ובעלי שעל כתפיו (פ"ט כח). —
עגול בעגולים: א"ר אבהו כד משיב רבי שמעון בן
לקיש לר' יוחנן הסאה פוטרת את הכל א"ל וכו'
עיגול בעגולין דבר כרי שהתרום עולה בידו ואת
אמרת דבר קל הוא אף הכא קל הוא ויתבטלה שנייה
הא בעיגולין שכבר בטלו (ירוש' ח"ס א"ס). שאמר
שונה עיגול בעגולים עולה (ירוש' לקיש, ינ"ד ס"א).
— עגול שלג, כמו בדור של שלג: עגול שלג
המשוקעים במקוה הרי אלו מעלין (תוספ' מקו"ס ח ח).
— ובסמ"א: עיגול דבילה הגדולים מעלין את
הקטנים הקטנים מעלין את הגדולים (והסמ"א פ"ט ע"ג).
עד שיקפלו המקצועות הסכנים שהם מיוחדים להתוך
התאנים כשעושים מהן עיגולין נקראין מקצועות
וכו' ואף העיגולין עצמן נקראין בן על שכן (כ"י
כ"ד ס"א). והלכה למשה מסיני שעיגול של דבילה
שנשמא מקצתו תורמין לבתלה מן הטחור שבו על
הטמא שבו ולא העיגול בלבד שהוא גוף א' אלא
אפילו וכו' שני עיגולין או שתי אגודות או
שתי ערימות אחת טמאה ואחת טהורה בצידה לא
יתרום מן הטחור על הטמא לבתלה (מנו"ז, מנו"ז
ז). — ועגול של פת: כשהתאנים לחין כותשין אותן
במכתשת ומעמלין אותן בידים ועושין מהן כעיגולין
פ"ט (ע"כ ע"כ ד"ל). ומעיד אני עלי שמי' וארץ איר
עיני ראו ולא זר בעיר ויניציא יע"א שהגוים מוכרים
עיגולים וגלוסקאות נילושות כחמאה ולא עכבר
המורים לקונים ואוכלים אותם בפזם כ"י כ"א
מלולא, מ"ס כ"ס, ס"ס י"ד יב). ואין לבקש היתר מטעם
ד"ר פ"ט פ"ט נילוש' העיגולין עם מים רותחין
ויהי' חלוטין (מס' סו"ס ח"ס ק"ס). — ושל מאכלים
אחרים: מ"ס האוכל המבית העגול ע"י כ"י
מהקערה וכו' עגול א' הרי נאסר העגול והכ"י
ומ"ס המועט שבתוכו (ס"ס). ואחר הנחה זו שיש
בכמה מקומות פירורי חמץ אפי' שהיה אחד מאלה
בכל מקום שהוא נגד התערובות כולו מ"ס אם נעשר
ממנו עגולים קטנים ויהי' בתוך עגול קטן פירור
חמץ קטן ולא יהיה בעיגול מ' כנגדו (ס"ס). —

(1) [ע"י מד"ר (ויק"ר ז): תרין עיגולין דפתא.]

בתכנית עגלה שנשא היהודים על כנדיהם בארצות-הנוצרים לאות קלון: לפיכך אותם עגולים ידוקי-שגור המלכו' שכל יהודי מחוייב להיות לו אחד כנגדו כדי שיכירו בו שהוא יהודי מותר לצאת בהך וכו' דודאי לא ישלפנו מפתח המלכות (פלגוס, ח"ט, טז כג). — ובחכמת השעור והחכונה וכתובת הארץ: העגול כג' פנים בסביבה בחוש וכנג' (נשכח המלות, ח' ד). מצבה עגולה אשר ראשה וכן תושבתה שמה עגול אשר קוטרו י' אמות וגובה המצבה י"ד אמה. ואתה יכול לדעת את תשבתה אם אתה מונה אתה. קוטר העגול אשר הוא י' במנין עצמו ויהיה ק' (כל"ט, הנשיא, המשימם והמסננים ד, ה, הטפס וחלק סג' ח' 26). והחלק הראשון אם תהיה התושבת מעגלה אתה פותח מרובע חצי קוטר העגול מן מרובע. חקו היוצא מהתושבת אל הראש והנשאר מן מרובע. חקו הזה קח את גדרו' והוא יהיה גובה המוצק (סג', 28). כל עיגול אין לו ראשית (כל"ט, ע' 28). ח' קבלי קוטרו'. יש מחלוקת גדולה בין חכמי האומות במדת העגול (סג' ו'). והנה סוד כל התנועות על שלש דרכים התנועה האחת מהמוצק שהיא כנקודה בתוך עגולה וזאת תנועת האויר והאש שהיא תנועת מלמטה אל מעלה (סוף, ספ' לחום, ח'). כי בירושלים: עצמה מורחים ומערכים רבים ושמורה ציון דרך משל: איננו מורה בית המקדש ועגול י' אפקיהם נחלקים: על דרך האמת אשר לא ישיגום החושים (כ"י ח"ט, סכומי כ, סיכספלד 87). וכאשר תרחיק המחשבה שהארץ כדורית ושהיא חלק אחד ממאה וששים ושש מעגול: השמש (סג' ג' ט). כאשר הנקודה אשר באמצע העגולה הוא השרש לכל הקוים היוצאים ממנה אל הקו הסובב. בעגול כן שרש כל ההרגשות במוח (סוף, ח' סג'). כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרות עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב: בעיגול וכן שאר כריות העולם להיות במנהגן שחפץ בו (מנצ"ס, מסובס ד'). תכנית שם נגזר מן בנה וענינו בנין הדבר ותכונתו ד"ל תארו בריבוע והעיגול והשילוש: וזולתם מן התארים (כ"ט ח"ט, מייכ, ח' ג'). עוד יש חמו' אחר' גופנית מעוגלת לא בעגול הכדור אלא עגול אחר ואתה צריך להכירו והוא הרמונה שהחכמים יקראו אותה משופע עגול והוא דומה בתכניתו ומצבו לאוהל נמוי וקרעק המשופע (כ"י הישראלי, יקוד עולם ח' ד, טז). והעיונית (חכמה) מעיינת:

ב) *קורה עגלה של עץ או גלגל של מיט שמוחטים בהם את הענבים בנת: ושיון אלו ואלו שמוענים קורות בית חדר ועיגולי הגת (סג' ח' ט). בין העגול י' ל' לונין רשות הרכים (טכ"י ח'). — ובסמ"א: ומניחין אותן על חוגין ואותו יין שיוצא מהן נקרא חמר והן העיגולין דקאמר עיגולי הגת (ערוך טכ"ט טלסס). — דערשין לאו גת עצמה הוא אלא עיגול של מיט שמכביר על ענבים שבנת לדורכן (חוספ' נדה, ד"ה סדפין, ספ'). — ג) *קו עגל ומכב שכל בקרתיו וחקוקות מן המכרז במרחק שיה: Kreis; eerele; שהמרוכב יתר על העיגול רביע (כל"ט י' ו'). — ובכלל צורה עגלה: והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה (ספ' לט'). — ובסמ"א: והדבר ידוע שרוחב העיגול הוא אלכסונו של מרובע החקוק בתוכו (חלפסי, סג' ג'). ודבר עגול כי מרבעת לה מתוכו ומפקע עיגול שסביב הריבוע לא משכחת ביה ד' מרובעים אי לא הוי עיגולו קרוב לשישה (כ"י, סג' ח'). ומה נאמר לכלי שמתארין בו את העגול מחוגה ובמחוגה יתארהו (כ"י ח"ט, ספ' הספ' לריב"ג, חוג). כל אחד מבני המיעים שפסולת המאכל סובבת בהן הן הנקראין דקין וכו' ויש מהן מלופסין ומוקפין זו לפנים מזו בעיגול כמו נחש שנכרך (מנצ"ס, סמיט ו י'). כל חכמי האומות הולכין סביב העיגול ודעתם ליגע עד הנקודה ואין להם צד על מה שישמכו ליריעת אותה הנקודה מאחר שאינה מסורה להם (ביקלטיילס, נחם לחז' ע, ז'). וימחר ויעש עגול מאבנים ויעש עליהם עצים קטנים (כ"י סכ"ז, סמכ"ז). — זריעות של ירקות, נטיעות של גפנים וכדומ' בצורת עגול: והא אלו ד' המקומות שד' עיגולין הללו פוגמין זה בזה וגמצא ירק מבחיש בירק וכו' אם היה זה העגול זורע תלמי שחי זורע את תלמי זה ערב כדי שיהא מנוכר למראית העין (ספ' הגל' סכ"ז סכ'). הרוצה למלאות כל גנחו מיני ירקות רבים ולא ירחיק ביניהם עושה כל הגנה ערוגות מרובעות אפילו ששה על ששה ועושה בכל ערוגה חמשה עיגולין ארבעה בארבע רוחותיה ואחד באמצע (מנצ"ס, כל"ט ד טו). ובשחתכל הצורות תמצא ז' על ז' והם ס"ט גפן ויצאו מהם ד' גפנים חוץ מן העיגול (סג' ס' ח'). — ותחתית בר

(1) [פרש רח"ג: עיגולין של מיט ועושין אותן כמין ריחיים ושמן ים, וכן בערוך ערך ים].

איראפא (כ"ט צלז, סצ"ט כ, יח). משכנו באזור החום בין עגול היפוך הסרטן ובין קו המשווה (סס יב). ועי' עוד הפוך. — ואמר המשוור: מדברי גלגל מספור נמצאים בהדר אל גל כי יקרו העצים כל ישר מעגל בעגולו רצים (כצ"ט, לזכר). ועלים במכתבתם ורצים בפשטתם עלי קו והעגול נכונות מסכותיו (סול, צסס אל אשכ אשכ, כסלז ח, 193). — (ה) "במשמ" גלגל: ודמיון הסיכות הקרובות כהוצאת המים ממעמקי הארץ בגלגל הכלים המעלים את המים מן הכור וסיבתו הרחוקה האדם שהוא קושר בהכמה אל הגלגל ומניעתו להעלות המי מתחתיות הכאר אל פני הארץ אך הסיכות אשר בין האדם והכלים מצועים בין שני הדברים והם בהכמה והעגולים שמניע קצתם את קצתם והחבלים (כ"י ח"ט, סו"ט, סצטסו ג).

עֶגְרֵלָה, עגולית, ס"ז, נק' עגולית, מ"כ עגולית, — של עגול, בצורת עגול, עגל, kreisförmig, rund; (ar) circulaire: ולמה כמות הארץ כמעשה עגולית (כצ"ט, שאלות, קכ, כסלז ב, 24). כי התנועה הגלגלית הסבובית והעגולית מה שאליו יתנועע מסנו יתנועע (כ' מנסס גינלי גולס, ל"קו"ק, כספ"א, 49). ולהיות השמש יותר גדולה מהארץ הנה בהכרח שחצי כדור הארץ יאיר תמיד מפאת השמא¹ וצל הארץ השמות באויר עגולי תתמעט בעגול עד יכלה תדרו (סלמס בן אצכסס אציגוז, אשגירל ד). כי התנועה העגולית טבעית לו (כ"י סססן, סקד' מנדסס ססכמס, כ"י צלז). ובן העמידם על מתכונתם בתמונה העגולית אשר נפלה בגורלם הסוטל בחיקו ית' ואל אשר יתפוך ימנו (כ"י מוסקטו, קול יסודס לכזרי א פט). כי אין שום מקום פנוי וריק מן הנקודה והרי היא בכח כל התמונות ההנרסיות עגוליות משולשת מרובעת וזולתן לאין תכלית (סול, כפוטס יסודס ג ד, ט). וזאת התנועה יאמר בה חלוף ולא נגד כי אין לתנועת העגולות נגד לפי שאין כנגדה התנועה הישרה וכל שכן שאין כנגדה תנועה אחרת עגולית ואע"פ שהאחת מן המורה למערכ והאחרת ממערכ למורה אין זה נגד (כ"י אלדז, ט"א ג, כ"ס:). ויש לך לדעת שכדור הארץ הוא עגולי וכדורו מכל ששה קצותיו (דוד גז, כסמז ונעיס ח). נהגו לעשו' כדור עגולי חלולי מרצועות דקו' (וקורין לו ספירא) (סס לא). ועל שרשם (של עצי תמר) יניצו הפרחים אשר יעובו אחריהם פרי אבני ארוך עגולי

(1) [כך בדפו', וצ"ל: השמש].

בקים ושטחים בנשמים על דרך כלל ועל דרך שיכולול שפתי כל הנשמים וצייד השטחים והרובע והעגול והשלוש וכו' (כס"ט פלקיול, רלשס כסמס 42). והנקרא זה התבנית בשם הסובבו עגול (כ"י אצן עקנין, ספי מוסר ככ). ראוי לנו לחזור לכאר ולסדר לתלמידים אפני ראשו ועקור עגולי רקיע השמיני (דוד גז, כסמז ונעיס לא). שזה העגול נר' כולו מה שאין כן בשאר עגולים שאין אנו רואי בשום א' מהם רק חציו בלבד וכו' ואינו סובב כשאר עיגולים אפי' כמלא נימא (סס לא). והעגולים הנוכרים בזה המאמר הן תמונות שטחיות (ס"כ מקנדיל, מעין גכס מס' סוד סיקוד ססס ז). הא לך עיגול דרב נחשון גאון (סלזוט, ח"ט ססס). שני העגולים של פנויות השמש (ווענדעצירקעל) עומדים במרחק שזה מן כ"ג מעלות שלשים חלקים נגד קו המשווה (יאוועל, למודי הטבע, כז). — קו העגול: כי אינו רחוק שתהיה מלת מעגל מגזירת עיגול על שהמצות הם נמשלות לקו העיגול באדם שאין אדם רשאי לעברו (כי זכ"י מצללונס, פ"י משלי, הספר ססס ז, 78). ורמו בחוקו חוג ענין הכדורית שדומה לחוג שהוא הכלי שעושים בו קו העגול (סס ס כז, 225). והמשל שאורך קו העגול עם היותו מהדברים שאם היה אפשר שיחבארו בשום חכמה יתבארו בהכמת הנימטריא (כלב"ג, מלחמ"ה ו' ח"ט). והקשת ר"ל קו העגול היוצא מן האופק על יושרו סמטה למעלה (דוד גז, כסמז ונעיס לא). — חצי עגול: ואם היא (החיצונה) עודפת על הפנימית הנכחית הצלעות ההם יהיו חסרים מחצי העגול. ואם היא חסרה מהנכחית יהיו ב' הצלעות הנותרים עודפים על חצי העגול (ס"כ מקנדיל, מעין גכס מסקס סוד סיקוד, ססס ז כז). ההבדל שבין הווית השלושיות וחצי העגול וכו' (סס לא). — עגול הישר, עגול המישור, קו המשווה, Equator: עגול הישר קו השווה אשר לכל א' מהשמות יש טעם בדבר נקרא משווה היום מפני שכל השוכנים תחת זו הקו להם לעולם כל ימות שנה יום ולילה שווים וכו' ומה שנקרא עיגול המישור מפני שהשוכנים תחת זה הקו רואין שני הצירים וכדור הארץ נראה להם כשטח וכארץ מישור (דוד גז, כסמז ונעיס לא). — ועגול הראיה: כיאור עגול השני הנקר' אופן המפריש או אופקי או עגול הראיה או חוג הארץ (סס לא). — עגול הפוך: משכנו תחת חלק עגול הפוך הסרטן הפונה לפאת

גאלם כי הם יתומים (חסה, יול' שנת זכור), סוד כיצא בהנויה צאת עגומים לרויה (ירדס להליל, יול' שנת"ג). ערת עגמים עכור עגומים עליהם מרום הרעים וישפטם וחבטם בעשרה נגעים (עדת, יול' זפתס), תענוג כלבוש משי ומנוח לעגומים יהי לנו מורשה לעולמי עולמים (חשיסה, יול' שנת ד חסה"ס), מה אספר ואנחות עצומות נקטה נפשי ומקהלות עגומות (חבלה, שפרי ל"ג). מתי תגלה קץ שלומים ואין נביא וחווה לבשר לעגומים (סג, יא), להקשיב מאמר עגומים דברים טובים דברים נחומים (גנזי שפרי ג, דודסון 167). העגומים משחת רפסון כי לא יורה בכס עוד אסון (סג 168). — ואמר המליון: והט און לשועת מתחנן ולב עגום תרנין (גן סקוק, חגס 82). ושמעו עגומים למלאך רחמים מן המרומים קול הצעדה (כ"י סלוי, יען ומקיס, שפר הסיר 98), אריכות ימים ושנות קיומים בטוב ובנעימים יהי נא מסוימים לנחם עגומים (ד"ס יהודי מלכים וס"ג, מן 82), אוך לא השאתי מהוני אשה אלמנה ועגומה ולא רויתי דשן נפש יתום או יתומה (עמנו, מחסרי כס), בירו ויביל שי למורא ומשמועה רעה לא יירא מיגיע כפו יפרנס את כל דל ועגום וישתדל לקרות הפרשה ב' מקרא ואחד תרגום (עזרא חבלי, חוכמי מוסר ג, טו): — ונפשו עגומה: ומה שהתירו ר"ל תענית חלום בשבת זהו כשיהיה החלום קשה מאד הרבה והוא שראה אותו נפשו עגומה עליו לפי שאינו יודע מהו (חז"ל הגא' ח, לין 75). כתב חקוק רשומה לשמח נפש עגומה למעלה לוקוק ולרוממה (מנו' חילול' ח, סס): — ועגומת נפש: רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעגומת נפש (תושיע) מהרה בימנו ותבנה מהרה (רמז"ס, חסנה, ספר תפלות, ברכת המפטר).

ב. *עגומי (ס"ז, מגמגם, stotternd; bague; stam-mering: שחה כוס רביעית יצא כל דעתו נשתעממו כל הכליות ונטרף לבו והלשון נפסק מבקש לדבר ואינו יכול אלא לשונו עגום (מד"ר נמד"י).

עגום. מ"ר עגומים, עיגומים, שפ"ס מן עגם, — כמו עגמה: הגלות והחרבן בכו בעיגומים. והשמד קוננו בתסורד ושימומים (יוחסין של חמיען, כיחולר ג, 123).

דומה בתארו לפרי האלון (שיינסחק, מולדו הלמחים נע, יג). פרו עגולי ואדום כגול פרי הקירשע וטעם בשרו טוב (סג, סקד, מז). — ועגוליו: הששה הוא מספר עגוליו (כ"י חבזה, שפ"ס לר' חבזהס כסן חיריכי, וטו). — ומ"ר נק': הצורות עגוליות אשר אתה רואה הנה הנם קרויי אצלם גוללי ציררו רוצה לומר אפס ואין (כסלום לבית דוד מ, עו): כי הצורות השבעיות הנם תמיד מעורבות עם המגדרות אותם כמו שהם השוות ודומות עם בלתי שווי ובלתי דמוי העגוליות עם בעלות הזוויות או ישרות (כ"י חבזה, שפ"ס לר' חבזהס כסן חיריכי, ד יג).

א. *עגום, ס"ז, נק' עגומה, מ"ר עגומים, עגומין, עגומות, עגב, — כמו אגם, betrübt; triste; sad והיו בני ירושלם כותבין מירושלם הגדולה לאלכסנדריאה הקטנה עד מתי ארוסי יושב אצלכם ואני יושבת עגומה עליו (ירוש' מג"ג, ז). אמר לו הקב"ה דיך אני ואתה בעולם אם אינך מקבל עליך למול דיו לעולמי עד כאן ודייה לעורלה עד כאן ודייה למילה שתהא עגומה עד כאן וכי (מד"ר חבזהס, מז, חילול'). ונשיא שמת כל בתי מדרשות בטליו ולא היו בטליו ומטיליו בשוק אלא יושבין ועומדין עגומין ודומין כבני אדם שאין להם פרנס (שם"מ מז): — נפשו, נפשו עגומה: למלך שבא אצל בניו לפרקים כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה קמן שבכולם אמר אפשר שמניח אבא אחיי גדולים ושורה עמי הלך ועמד ופניו כבושות ונפשו עגומה (ספרי דברי סבב). הרואה חלום ונפשו עגומה (2) ילך ויפתרנו כפני שלשה (כ' סנהלר חמי צסס ר' דסס ר' יוסמן, ברכי לה): לפי שהיתה נפשו של משה עגומה עליו ואמר הכל הביאו נדבתן למשכן ואני לא הבאתי (מד"ר ויקר' ח).

ד"א ועניים מרודים אלו אבליים ומרי נפש שנפשו עגומה עליהן ומי משמחן יין (סג לד). — ואמר הפישן: תון להקת ענייך הדלים והעגומים זכור להם בריחך וברית שלשה תמימים (ספר רע"ג, סד קליסוס, חיקון ס). נאוף בת מלהלל לתת לה בעגומים זקן בא בימים (כ' חליס חקון, חסרי, קונן מעשי ידי בחי' קדמו"ג, 71). אתה מלא רחמים ברחמך שמח עגומים

(1) [במדר' תנאים (ג' יג, הושפן 217) הגרסה: עגומה עליו].

(2) [בכ"י מינכי: עגומה עליו, וכן ברוב הספרים, עי' הערת ד"ס].

(1) [בערב' עג'ס א], דבר כלשון לעז, גלעג.

"וגם זכר עגון: ומתקנת רבינו גרשום אסור לומר לאשה בינו לבניה אל תסתרי עם פלוני שמא תסתור ותהיה אסורה לו ולא יוכל לגרשה ויהיה עגון (כ"ח מלניל, ספ' לרסות חיים ז, כחז"ל כז). — ובמשמ' עגור, אסור, ואמר המליץ: ובה (במרת הכילות) יהיה הרבר בפיו (של החכם) עגון לבלתי למד להלמיד שאינו הגון (זכריה זן סעדיה, ספ' המוסר, כ"י סימנ' מחצ"י ו). — (ב) בהמה עגונה, מאחרת, אחרונה⁽¹⁾: שאלו את רבן גמלי' מה הוא לגדל בהמה דקה א' להן מקוימין את העגונה שלשים יום והטבח לוקח ומוכר ובלבד שלא ישייר את האחרונה שבהם ויותר משלשים יום (מוסר' צ"ק ס ז). והטבח לוקח ושוטט לוקח ושוטה: ובלבד שלא ישהה העגונה שבהן ל' יום (צ"ק ס).

עגור, ט"ז, "מ"ר עגורים, — שם עוף: כסוס עגור⁽²⁾ כן אצפנא (יעיני' ל' יד), גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותר וסוס עגור⁽³⁾ שמרו את עת באנה (ימ' ס ז). — ובסמ"א: חרדו לחנן בעדו כל זרע אגור כי הוא לבם ממרום שגור צפצפו לברכהו כסוס ועגור (קטע מזמן הנא', סעדיהס סעטר 74). המצפצפים ומהנים נביא קרי לשון גנאי שהם מצפצפים כעגורים ומהנים כיונים (כס"י, סו"י יז). הגבורה לאריה והמכל לשור והחכמה לעגור והאריה לעכביש וכו' (כ"י זן זלכס סעטעני' ז, דוקסן 76). כמשל העגור שנמל עצם מרדן

(1) [כך פרש רש"י בב"ק והערך, אלא שהערך גרס עגונה, וכבר התקשו בתוספ' בפרוש זה ופרשו יחידה. ואולי באמת הגרסה עגונה כמו בערוך, ובמשמ' רבה וחלשה. והפרוש אחרונה בא להם מסוף הסמ"א בתוספת.].

(2) [י"ת כסוסיא דאחיד ומנציה, כמים הנאחד ומצפנא, כנראה גרס מנור, כלום' בבלוב. וכן סומכוס *ἐπελαλεισμένῃ*. בשבע' חסרה מלה זו. עקי' ותואוד' לא תרגמו אלא העתיקו את המלה באותיות יוניות *εἰσού*. בפש': איך סנוניתא דמנצרא נצרת, כסוס המצפנא אצפנא, פרש כמו על; וכעין זה הירוג' כמו חאר של סיס: *pullus hirundinis*, אפרח של סנונית, כלום' סיס המצפנא. והמפרשים העברים פרשו שהסרה ויו השמוש כמו ועגור, והוא שם עוף, ועי' בפרוש רד"ק: ועי' גם ערך א.סוס.].

(3) [גם כאן העתיק עקי' באותיות יוניות. וכן גם סומכ' וגם השבע', אלא שהסופרים שנו בשבע' מן *εἰσού* ל-*εἰσού*. של שדה. והירוג' תרגם *εἰσού*, והוא העוף *storch; oigogne; storch*. וכן בלקי"ק לפינסק' ריב: ועי' א.סוס.].

***עגוני**, ט"ז, "מ"ר עגונים, עיגונים, — א) כמו עגין: עגין חני רבי חייא אלו עיגונים⁽¹⁾ שלה (צ"ב עג). — ובסמ"א: אכל וכשוכב כראש חבל גגור מן ותורידם בחבל והוא דבר עשוי מחבלים צף על פני המים בים כשמעגנין את הספינות ובו ידוע מקום העגון (כ"י, הסרס', חבל). על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה רסו להרים ולגבעות שהם להכביד הארץ כמו האדנים והעגונים והם סבת עמידתה (מעין ננים לליז' ל' ו). ולוחות הברזל נקראים עגון או זיון (אנקער ארמאטור) (יליועל, למודי טענע, קטו:). אחר כי נסעו ארבעים שעות מיפו הנה השלכנו העגון במים (גוטליבר, ממלכ'ס טל סרנלס 6). — (ב) "סמ"ס עגן, עשית אשה לעגונה, מצב העגונה: ולאשה עברה עור נגע אחד העגון הכל יכול וכוללם יחד (כ"ב, קולו של יוד ה, 28). — (ג) וכסו עגום, ואמר הפימן: רקיקי מצות עושין זכר לעגון⁽²⁾ ולשמן צריך לשמן מחמין כהגון (כ' יוסף זר זכס, אלפי סרסוס, יול' סמ"ג). — ומ"ר עגונים: והיה דווה בדאכונים ומתעגן בעיגונים והינן בחיגונים פני שוכן מעונים (יוסק' ללחיענץ, ניצויאלר 131).

***עגורגה**, ט"ז, "מ"ר עגורגה, — א) אשה הקשורה לבעל ואינה יכולה להנשא לאחר, עובדה סכעלה, אשה המצפה לבעל: בראשונה היה עושה בית דין וכו' מפני תקון העולם וכו' ואמרין בשם ריש לקיש שלא תהא יושבת עגורגה (ימ'ס' גיט' ד ז). משום תקנת עגורגות (כז סקל' אמר לחי'ס, סס צנלי כו). הרבה נשים היו יושבות עגורגות ממתינות להם (לגרב ואביהוא) (כ"י ל'י, מדי' יק"י כ). הלהן תעגנה יכולות אתם יושבות עגורגות לבלתי היות לאיש (סס רוח ז). — ובסמ"א: ואין בודקין עדי אשה בדרישה וחקירה שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל משום התרת עגורגה (כמז"ס, גירוס' יג כח). לפיכך הקילו חכמים בדבר זה וכו'. כדי שלא תשאנה בנות ישראל עגורגות (סס כט), ולפעמים לא ימצאו שם עדים כשמת בעלה או כשהרג אלא היא ואם לא יאמינוה תהיה עגורגה כל ימיה וכו' ומשום עגורגה הקילו בה רבנן וכו' (כ' צניינין זלס, ט"ס ס, צסוף). —

(1) [כך הגרסה בכ"י ובר"ף ובילקוט (ימ'ס' סזו), וכן משמע מפרוש רשכ"ס: והערך גורס עגין, וכדפי' עגונין: ועי' ד"ס הערה (ג), ולהלן ערך עגין.].
(2) [שאכלו לחם עוני (לור זכוע, הלכ' סמ"ס' רנו).]

והוא חרש עשהו ולא אלהים הוא כי שבבים יהיה עֶגֶל שמרון (הו' ס ה-ו). יעשו עֶגֶל בחרב ישהחזו למסכה (סלי קו יט). אף כי עשו להם עֶגֶל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים (סמ' ט יח). — ובתנ"ס, העגל: אותו היום היה קשה לישראל כיום שעשו בו העגל (מוקפת' שם ח י). — מעשה העגל: והוא הטא רבים נשא שכיפר על מעשה העגל (סו' יד). כך אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל (כ' חינו, מד"כ צמד' יט). א"ל הקב"ה למשה דברים גדולים גורתי ועשיתי גזירתך לסחול על מעשה העגל וסלחתי בדברך (הכחמ' שם ח כז).

עֶגְלָה, מ"ר עֶגְלִים, — כמו עגול ג, חתיבה עגלה של בד על כגרי היהודים: ויעשו עגלים למסם ונשיהם לאות על לבושיהם (עלילות דברים, לו"כ ד, 179). עגלום הם עגולים והם הסמנים להכיר היהודים (ס).

עֶגְלָה, עגול, מ"ר עֶגְלִים, נק' עֶגְלָה, עגלות, ס"ז — דבר עֶגֶל שצורתו או הקו המקיפו הוא כמו עגול; round; round: ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב (מ"ח ז כג). ופיה עגל מעשה בן וכו' ומסגרתיהם מרכעות לא עגלות (סס לה). ובראש המכונה חצי האמה קומה עגל סביב (סס לה). וראש עגול לכסה מאחוריו (סס יט). משפתו עד שפתו עגול סביב (דס"ז ד). ומצוי בתלמוד: אלפים אמה לכל רוח עגולות (כ' סנה' בן אבטיגנוס, עירוב ד ס). אלו דברים של גוים אסורין ואסורן אסור הנאה היין וכו' ועורות לבובין רבן שמעון בן גמליאל אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור ומשוך מותר (ע"ז ג). היתה מרובעת ונעשית עגולה או ארובה (נגע' א ס). היתה כלי (השקת שבסלע) ותברה בסוד ממלאין בה וכו' ניקבה מלמטן ופקקה בסמרשט המים שבתוכה פסולין מפני שאינן עגולים כלי (ספס' ז). עד שהוא נתון תחת הכר ונמצא עליו דם עגול טהור משוך מטא (כז' חליעזר ככ"ז לדוק, נדס' ד). ולמה תנינן דירבענה היא והיא ננעה מלא קיטריין והיא אביבא דפילא עגול הוא מלמטן (יבוס' מעש' ה ז). פעמים שהן נעשים כיוצא בו בגל עגול (סס פס' טו). סנהדרין היתה כחצי גזרן עגולה והנשיא היה יושב באמצע כרי שיהו רואין אותו ושומעין קולו (סס ספס' א ז). גלגלי (העין של) אדם עגולין וגלגלי בהמה ארוכין (סס דס' ז). — ובספס' א: דדבר עגול אין

לא למד (יכו' לא יח). העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין כרתיו (סס לד יח). וכף רגליהם ככף רגל עגל (ימז' א ז). השבבים על מטות שן וסרחים על ערשתם ואכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק (עמו' ו ד). במה אקדם יי אכף לאלהי מרום האקדמו בעולות בעגלים בני שנה (מ"כ ו ו). ויצאתם ופשתם בעגלי מרבק (מלכ' ג' ב) — ובתלמוד: אין העגל יוצא בגימין (ססס' ד). מדרין עגלים וסויתים (ברשות הרבים) (סס יח ז). אין ממרין את העגלים אבל מלעיטין אותן (סס כד ג). חזן הכנסת עומד עליה ורצועה של עגל בידו כפולה אחר לשנים ושנים לארבעה ושתי רצועות עולות ויורדות בה (מכ' ג' ז). עגל זה לפדיון בני אין בנו פדוי אבל אם אמר עגל זה בחמש מלעים לפדיון בני וכו' בנו פדוי (חוספ' נכור' ו יג). עגלים וסויתים המקפצין ממקום למקום אין להן תקנה (כ' יומין, יבוס' יב' ג א). עגלים וסויתין מטפלי בהן גי חרשים מכאן ואילך שם דמיהן ומניחין (צ"מ כח). שהיו משרתי עבודת כוכבים נותנין עניניהם בכעלי מומין ומרעבים את העגלים ועושין דמות עצבים ומעמידין בצד אכוסיהן (כ' ימק' דזי כזי חמי, סנה' קג). — ובספס' א: ופי' תור היינו עגל שהוא עיגלא חולתא בן ג' שנים (עמו' ערך ד). תבא לביתי כרנה תשבע בטוב מאכלים לחם חמודות ויין ישן ומבחר עגלים (דלצ"ט, חמו' לננים חליים, סנה' א, 90). רב אחא בר יעקב כשעשה הקיפו כארכו בעורות של עגלים כתב הרוצה לעשות גוילין לספר תורה צריך שיקח את העורות וישיר את השער שלהן (סלכ' ק"ח, גזי מלכים, דלצ"ט 18). — עגל הים: והעושה לרגליו מנעלים מן עור עגל הים לא יכאב כל ימי לכתו במנעלים ההם (סס' 59). עגל הים הוא פוקיון והוא בוקלג' מרינו (סס' 108). — עגל הזהב, צלם זהב בצורת עגל שעשו בני ישראל לפנים: ויתפרקו כל העם את נומי הזהב אשר באוניהם ויביאו אל אהרן ויקח מידם ויצר אתו כחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העליך מארץ מצרים (שמו' לג ג-ד). ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשליכהו כאש ויצא העגל הזה (סס כד). ויועץ המלך (ירבעם בן נבט) ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם (אל עם ישראל) רב לכם מעלות ירושלם (מ"ח יח כח). בן עשה כבית אל לזבח לעגלים אשר עשה (סס כג). וזנח עגלף שמרון וכו'

בתלתן של תרומה אין הישראלית מותרת לחוף אחריה אבל מעגלת שיערה בשערה (רמב"ם, סומו"א ט). ומנהג בישראל לעגל החיות בעת לירותן שוכבי על המטה שלא ישלוט בהן רוחין וליילין (Brülls Jahrb. I, 103). — ובמסמ' עשה עגול: ואם היית צריך לעגלו מבפנים ולהוציא קרנות ריבועי אתה עוגלו בחוט י"ב (רש"י, סוכ' ט). תשע שורות מן הגפנים רוחב ותשע באורך ובשנעגל עגולה בתוך אותו המרובע שיהיה הקפה נוגע בשורות החיצונות כדי שיהיה חצי אלכסון העגולה י"ז אמו' (פ"י רמב"ם, כלל'א ט). ובנגד אותן ראשי קרנות הנוגעין בחודו של עגול החיצון כנגדן אנו סובכין ומעגלן שיהא עיגולו ישר לכל הצדדין וכשאנו מרכעין העיר הו' ואנו מעגלין אותה מבחוץ בעין עיגול החיצון הוה נמצאת העיר משתכרת ד' מאות אמה לכל רוח ורוח (ר"י גדללוי, ספ' עיכוזי סמומין, ספ' העמים טו, 88). — ובחכמת השעור: ואנו מעגלים בצורה הזאת אופן אחד אשר מרכוז מרכז הארץ (רמב"ם הספ'א, ספ' העצור'א). אני מעגל עגולות אופן היוצא מרכז ללבנה והוא העגולה אשר על ארבע רוחותי' (סוף, לוח' הספ'א טו). — וכמו התפ' ב). נעשה עגל: עקולי בעין שרגילין המים לעקול ולעקול סביב ובאותן מים שהתהום תחתיהן והולכין ומעגלין עד שמטביעין מה שצף על גבן (רמב"ם, ע"א כד). חומט אומר אני שהוא מין שרץ שקורין ליגמא הגדל בקליפה ההולכת ומעגלת תמיד כל כמה שגדל (רש"י, מגי' יא). — ואמר הפיסן: גור מי בחור יפגל גם משך ערלה מלעגל בויתו להשאיר והסמאן מלעגל (יוסף דר' שלמה, לוח' כי חכמה, שנת'א' חנוכי).

הספ'א, *התעגל, — א) גלל את עצמו: גוי שנתן שמן על גבי מבלא של שייש להתעגל עליה משעמר מותר לישראל לישב אחריו (תוספ'א דמא'א יט). לא יסוך בהן שמן של תרומה על גבי מבלא של שייש להתעגל עליה (ספ' סמומין י). סך שמן ומתעגל על גבי קטיביליית חדשה ואינו חושש (יוס' שנת'א' ח). — ב) נעשה עגל: מה רוק שמתעגל ויוצא אף כל שמתעגל ויוצא (מס' יט). — בהשאלה: והדבור תיה יוצא ספיו של הקב"ה וזכא ויושב על אוזנו ומתעגל¹ עליה זו היא ועגילים על אוזניך (פסיק' דנח' לג). — ובספ'א: פ'י נחש שבצל העמוד שבתוכו שמתעגל בראשו כסין גבעול ומתקבץ בו זרע הבצל (רש"י).

(1) [ועי' גם בהערת מא"ש].

לו אלכסון (רש"י, עיכוזי נח). והנה הכל (כל הגלגלים) עשרה ע"ב צורות יו"ד כדמות קו עגול שהוא מקיף כל אשר בתוכו (רמב"ם, יסוד מוסד, יא). והירות הדסים וערכה לאגדם כאחת אגודה עגולה והוא עומד בין ההדסים אשר במצלה (ר"י דר' רמב"ם, חזק' י). סביבותי תעלה העגול'ה כשמים עלי ארץ עגול'ה (נמי סכטר ג, דוסקין 213). — חשבון עגל: גם החמשה והששה חשבון עגול כי ימצאו לעולם במרובעם (רמב"ם, ספ' הספ'א, קבול' קונטרס).

עגל, פ"י. — עשה עגול: הרוצה למלאות כל גנתו ירק עושה ערוגה ו' על ו' ועגל בה המשה וכו' (שנת'א ט). — ובספ'א: אם היקפת בחוט של ט"ז אמה בקרקע בריבועא תמצא בתוכו ד' מרובעות ואם היית צריך לעגלו מבפנים ולהוציא קרנות ריבועי אתה עוגלו בחוט י"ב ונמצא חיצון יתר על הפנימי רביע (רש"י, סוכ' ט). עושה ערוגה מרובע ו' על ו' ועגל בה בתוך הריבוע הפנימי ה' על ה' (תוספ'א שנת'א ט). חילך עגול'ה חמשה עגולים אלו בלי שירחיק כלום בין זרע לזרע (ר"י ספ'א מנחש, טו"ט כו). — "ובמסמ' פ"ט, הלך בעגול: ולפי גלגול עוגל העגלה מתגלגלים אלה שני מולות ועגולים והולכים סביב סביב כנגד קצותיה (רש"י דוסקין, ספ' סמומין, פ"י יליד' ו, 147).

נפס', *עגל, נעשה עגל: בשעה שקורעה (את הכהמה) עד שהיא בחיים הוא נפלל ונעגל (רש"י, סוף, יוס' טו"ז ג). — ובספ'א: והמוצקות נחלקות לד' מינים האחד מוצקת אשר כל פלעיו שוות או בעגלות וכל הקוים היוצאים מוויית תושבתם או מהקו הסובב אותה אל ראש המוצק שוים מכל צד (רמב"ם הספ'א, ספ'א טו"ט והמשנכ' ד ט, סוף מלך'א סג'א ח, 27).

ספ'א, *עגל, — גלל בלי עגל על דבר מה: הגרונרות משירוש ומגורה משיעגל היה דש בחבית ומעגל במגורה נשברה החבית ונפתחה המגורה לא יאכל מהם (משנכ'א ח). אלו הן הגולין החורג נפש בשגגה היה מעגל במעגלה ונפלה עליו והרגתו וכו' (מכו' ז א). — וגוף בן אדם: סך כהן עצמו שמן של תרומה ומביא בן בתו ישראל ומעגלו על גביו (תוספ'א סמומין י). תני רבי חייה השף שף כרגל והמעגל מעגל ביד (יוס' קו"ק א י). — ובספ'א: פ"י הייא מהרה נ"א לעגל והוא מהרה חילקם כלשון אבל הפתרון אחד (רש"י, ספ'א ט). כהנת שחפפה ראשה

עֵגֶל, עוגל, ט"ז, א—) כעין ברכה עגלה של מים¹:
 אין שוחטין לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות ולא
 לתוך כלים אבל שוחט הוא לתוך עוגל² של מים
 (מולינז ט). ואיזה חרדלית מי גשמים הבאין מדרון
 רואין אותן אם יש מתחלתן ועד סופן צורך ארבעים
 סאה מטבילין בהן ואם לאו אין מטבילין בהן דברי
 בית שמאי בית הלל אומרים אין מטבילין בהן עד
 שיהא לפניו עוגל ארבעים סאה (תוספתא מקו"ד י).
 —(ב) תכונת מה שהוא עגל, עוגל; runde Form;
 rondeur; roundness: יש אומרים לארכו מדרו ויש
 אומרים לעוגלו (ילקוט שמע' סה"ל כג). —ובסמ"א:
 ולפי גלגול עוגל העגלה מתגלגלים אלה שני מולות
 ועוגלים והולכים סביב סביב כנגד קצותיה (כ"ט דונולי,
 קט' סכמני, פ"י י"ז, ו, 147). כשם ששוחטין נפוא ע"פ
 העוגל כך שוחטין הכא ומניחו על פי הקנה (כנ"ה,
 חולי מה). ועוגל בכל ערוגה ה' וזורע בעוגל מין
 א' ויש היכר מרבה לדבר וא"צ להרחיב בין ערוגה
 לחברתה (כ"ט, טעם פה). דאם יש בו נקב אחד ארוך
 שאין עוגל רואים אותו אם יתנו ארכו לעגלו והיו
 כמלא מקדה היו חסרון (הול, חולי מה). חוג עוגל
 מחוגת שמים כמו ובמחוגה יתאחרו (כ"ט, חולי כג
 יד). אגן עוגל הסהר מה הסהר הזה מתעגל וכו'
 (מס' יערי, 318). עושה ערוגה מרובע ו' על ו' ובתוכה
 מרובע עור ה' על ה' וכו' וימלא העוגל כמין אחד
 (תוספתא טעם פה). ואם תעשה עוגל של עשרה על
 עשרה בתוך ריבוע החיצון יהא העגול בין שני
 הריבועים (סס סוכי ט). ותחזור ותעשה בתוך העוגל
 ריבוע של אלכסונו שבעה כמדת העוגל הזה ליה
 ריבוע פנימי חמשה על חמשה (סס). ואמר הפוסק:
 ועסקו בעשרים וארבעה למתח סוף וסוף בשבעים
 ושנים לעגל גיתון (כ"ה קלי, לו כלים, יז' עקל').
עֵגֶל, ט"ז, —בעל עגלה, עגלון: ותו מעשה שהביאו
 וין ממרתק ללוביין במקום שהיה דר מורי אבי
 העזרי בע"ש ולא הספיקו להורידו עד שקדש עליהם
 היום והיו הרבה סוסים בעגלה והיה אומר להם
 (1) [כך יוצא מהמאמר שבתוספתא. ולדעת הערוך
 הוא כמו אגן].
 (2) [כך הגרסה במדכ"ס ובערוך, וכן מביא רש"י.
 והערוך מביא גם גרסה אונג, וכן בב"י ובר"ף, וכן
 כנראה גרסה הרמב"ם (סלכי שמיעה ט ס, ובמסכ"ס), ובר"ף:
 עוגה, עוגא].

בכינו' כט). ובשחמה מסכת פניה למולה (למול פני
 העשב שנקרא הרני) היא מת עגלת עמה עד
 ששוקעת החמה (ערוך, טכ סכני). משנתלש רוקו בפיו
 בשנת עגל ונאסף לצאת (כ"ט, עירו' לח). מה
 הסהר הזה מתעגל ומשלים פגיתו לסוף י"ד יום
 ואז מבהיק זיוו של עולם (מס' יערי, 318). כי צורת
 השמים כולם צורת כידור מתעגל מכל רוחותיו
 עגול שוה וישר (כאכ"ס הנפיש, לוכה סלכ' י). והנה
 האש היה נמשך ומתגלגל עד שנת עגל בעיגולו
 ומתוך העיגול נתקשה וגהיה לשמים (כאכ"ד, פ"י ספ'
 י"כס ח). איזו היא עוגת המעשרות וכו' התפוחים
 והאתרוגים משיתעגלו מפני שהן ראוין לאכילה
 בשם קטנים (כנ"ס, מעשי כ ט). והתנין הכולע היא
 החכמה הלבדית וקראה תנין לפי שהתנין מתעגל
 בעגולת השמים ורמז כי חכמה זו מעולה מחכמת
 הטבע (כ"ט אכן וינא, טעם יסודס, 64).

הפני, *העגל, —עשה שיהיה עגל: אין לנפלים פתיחת
 הקבר עד שיעגילו ראש כפיקה (סלכ' ז ד). —וכמו
 פני: שפין את הסדקין ומעגילין אותן במעגילה
 ביד וברגל אבל לא במחלצים (מ"ק יא). —ובסמ"א:
 סך הוא הכהן עצמו בשמן של תרומה ומביא בן בתו
 ישראל ומעגילו על גביו (כנ"ס, פרו' יא ח). בעלי
 הקבלה התירו זה כגון לפתוח מים לגנה ולאסור
 הסוס אל הרחם למחון וכו' ולהעגיל על הויתים
 להיות זבים בשבת (כ"י סקלח, ב"ט, ענין טעם ז, כז).
 —ואמר הפוסק: יקרת המלוכה לך ובערך נדגלתה
 בנויך הסגלתה במעגל יושר העגלתה (גנוי טכט
 י, דודסון 83). —ובחכמת החשבון: וראה והפלא בפרס
 מהרב הקורדווריו ו"ל שער הצרף פ"ח שהניח ט' מיני
 מספר מעגיל הקדמי הכריז מוספי מרובע כללי פרטי
 שווי מספריו (כ"י די מודינו, חלי נוס' י, 25).

פני, *עגל, רק ציני מעגל, מעוגל, —כמו עגל: כי
 המרבע דבר המעוגל אינו עורך כי אם רביע (כ"י
 צלולני, סלכ' עינוני חמוני, ס' העמים סו, 83). ויש כדור
 חלול והוא שיש לו שתי תכלית מעוגלות וכאלו
 הן מקבילות בשמתיקן זו לזו (כ"י סיכחלי, יקוד עולס,
 לו, יג). כיון שהארץ היא כדורית כמו שאמרנו הי'
 מדין הטבע המוחלט בחלק הזה משמחה הנק' יבשה
 להיות מעוגל שוה עד מאד בעיגולו (סס ז, כה).
 —לפיכך כנאום בתמונת הששיות ולא עשאו מעוגלים
 (כ"י חלנו, העקרי, סקד' יג).

והמשלשת והעגלה (1) והקשותה (משנת המדע ח).
העגלה כיצד מצרף החוש בתוך עצמו ומשליך
ממנו שביע וחצי שביע והיתר היא המשיחה (סס ז).
שלוש מרות בעגלה ואלו הן התלויה התלויה
והשפלה (סס ט). ג' דברים נאמרו בקשותה ואלו הן
הישרה החסרה והיתרה איזו היא ישרה כל שהוא
עומדת בחצי העגולה לא חסר ולא יתר (סס). אם
מוצק תושבתו (של גולם) מרובעת קורין לו מרובע
תהיה וכו' ואם היא עגולה קורין לה עגולה מוצקת
(לכצ"ס הנשיל, הנשיסה והתשכורת ד, הטוסס מלכץ הנכ ח, ח.
24). שהתורה ספרה על עגלת האש והעפר בראשית
ברא אלהים וכו' (כ"ח ח"ט, ח"ט ללכצ"ס חג ו). אך זאת
התנועה שתראה האש למעלה היא מקרית בעבור
שתצא מעגלת האויר וכאשר תצא מעגלת האויר
ותגיע אל מוצאה תשתנה תנועתה בסוכבה (סס ט).
כאשר הנקודה אשר באמצע העגולה הוא השרש
לכל הקוים היוצאים ממנה אל הקו הסובב בעגלה
בן שרש כל ההרגשות במות (הוא, כוס חן ז). הנה
זה הגלגל סבה ראשונה גשמי בהויה והפסד והיחס
בין האדם וזאת העגולה התחתונה חלוש והוא
כי האדם הוא גשם וזאת העגולה מקרה בגשם
שתי קשתות כשיקובצו יהיה מהם עגולה (לכצ"ס,
לח"ט כ"ו). כי שני הקטבים והברית והעגולה הגדולה
אשר מרחקה משני הקטבים מרחק אחד כלן מקרה
לעגולה מצד שהיא מתנועת (סס 59). וכאשר
נחל מלכמה הנה העגלות הגדולות תשע והעשירי
הוא הקדוש (לכצ"ס, ספ' הסס ג, קבול' קונטקס'). השם
הנשגב לבדו ברא בעולם העליון תשע עגולות
גדולות סובבות את הארץ שהוא העולם השפל (הוא,
ספ' מנפסר' 1). אין מחלוקת בין משכילי חקת השמים
כי שתים עגולות הנה הן הן הפסכות העליונות
שמוצק האחת מוצק הארץ (הוא, לנכ' הססס ספ', קבול'
קונטקס'). ועתה אדבר על הלוח יש בו שלשה עגולות
האחת הקו הסובב והיא עגולות (2) ראש גדי כי לא
יעבר מול אחר עליה רק ראש גדי לבדו ויסתירנה
ותקרא עגולות (2) הפך הסתיו ועגולה השנית היא
עגולות (2) ראש מלה ומאונים כי עליה יעברו הם לבדם
ויסתירוה ותקרא עגולות משווה היום והעגולה
השלישית היא עגולות (2) ראש סרטן כי לא יעבור

העגל או תורידו היין או תצטרכו לשלם לי כל
הוצאות סוסים (1) (לוח זנוע, סו"ס, ססס ז). ומהר"ר מן
אמר שהיה ספחד המגרש שקרובי האשה בפראג
ישובו לתפשו וכי בדרך כבואו מעיר נויסבורג לפראג
הופקד ביד העגל לשומרו אך בפראג לא רצה
להסתין העגל ולשמרו והלך לו וככה נמצא בעדיות
ג"כ שנגנבו (כח"ח, סו"ס טע).

*עגלגלית עגולגלת, ח"ק. —עגלה-ארכה (2). משיכה,
elliptisch; elliptique; elliptico: ובכצ"ס כל
שכודרת ועגולגלת בידוע של עוף טמא וכל
שאינה כודרת ועגולגלת בידוע של עוף טהור
הוא (חוספס' מול' נ כג). ואלו הן סומני כיצים כל
שכודרת ועגולגלת ראשה אחד כר וראשה אחר
חד טהורה (ע"ז מ).

*עגלה (3) עגולה, סינ' ח"ק עגולות, עגולות, (א) כמו
עגול: להתעב אלו עשרת אבירי עגולה ואילו הן
ר' ישמעאל ז' שמעון וכו' (גנוי סססס ח, גילגלוג 236). —
עגלה של דבלה: המקבץ דבלה ועשה ממנה עגולה
או שנקב האנים והכנים החבל בהן עד שנתקבצו גוף
אחד הרי זה תולדת מעמר והייב וכן כל היוצא כזה
(כחצ"ס, ססס חו). — (ב) כמו דעגול, נטיעות של גפנים
בצורת עגול: ומה שאמר הרי זה מקדש מ"ה גפנים
בפי מה שאומר והוא שהוא מקדש לעולם ששה עשר
אמה לכל רוח עגולות כדי שתהיה העגולה שיתקדש
כל מה שבחוכה עגולה שיש באלכסוניה ל"ב אמות
(פ' סמנצ"ס, כח"ח ס ס). יהיו כל הגפנים שיש בתוך
העגולה מ"ה (סס). וכשתחבל בצורה הזאת תמצא
שמה שבתוך העגולה מ"ה גפנים (סס). —ועגלה
כמים: כשתשליך אבן בבריכת מים ותעשה עגולה
לפניו כמים ואותה העגולה תעשה אחרת והאחרת
אחרת עד שיהיו הרבה עגולים זה בתוך זה (כ"ח אלכזי,
ס"ח ד, מ"ח). —עגלה תוך עגלה: ועכביש ראה קלות
פעליו ורשתו לזכוכ פרש ודקרה ועת ארגו עגולה
תוך עגולה כאלו במחוגה הוא תארה (עמנו, מנפס' ח).
—ומצוי מאד בחכמת השעור והתכונה ובחיבת הארץ:
בארבעה דרכים המדידה נקבעת ואלו הן המרבעת

(1) [ועי' גם REJ, IX, 49].

(2) [כך יוצא מפרוש רש"י (חול' סד), וז"ל:
עגולגלת לחודה הוה משמע עגולה כעדרשה וכנבינה וכו'
משיכה לארכה ועגולה לרחבה, ע"כ.]

(3) [כך הוא הנקוד במחב' עטנאל].

(1) [ואפשר שהוא נקי מן עגל.]

(2) [אולי צריך לנקד עגולות, כמו עגל.]

הגדולי ומים המתוקים שבעולם זולתי בנילוס וגם בשום ים מהמים המלוחים אינו נמצא כמו שכתב פליאניאוס המבטיי זולתי בים אוקיאנוס של כוש מפני חווק החום מהעגולה השרופה אשר שם מקורב עם המליחות של ים אוקיאנוס (כ"י אנדנאלל, פי הסורס, ולכל, קיד:). ובמחוגה יתארוהו לאמר יונת מציאות גשם בב"ת ונצייר עליו עגולה וקוים יוצאים ממרכזה אל המקיף וכו' (כ"י מוסקאטו, כסופס יהודס ד, ז, יג). עבים סתר לו ולא ירצה לראות כות העולם השפל ובעגולת שמים המקפת שם יתהלך ולא ישגיח על השפלי' (כצ"ל, סופס, כסופס, כסופס על סיו, קכ"ט). העגולה היא צורה שטוחה יסוב בה קו אחד יאמר לו הסוכב ובפנים מהעגולה נקודה כל הקוים היוצאים מסנה לקו הסוכב שוות מקצתן למקצת ומרכו העגולה היא אותה הנקודה (קד' חקלודוס, כ"י כנמנס, רומס). העגולה היא צורת שטוח יסובבנה קו א' יאמר לו הסוכב ויש בתוך העגולה נקודה כל הקוים הישרים היוצאים מסנה עד הקו הסוכב יש (?) יחס כולם זה לזה (חקלודי של יהודס סנס). העגולות הממששות אלו אלו ולא תחצוב אחת לאחרת יאמר להן העגולות הממששות (סופ, נמד' סנסנס ג, ז). העגולות היא תחלת הצורות והשטוחות והכדור תחלת הגופניות (סס סקד, כ"י ככלין). ואי אפשר העדר המרכו בהיות העגולה כמו שאי אפשר העדר העגולה בהיות המרכו (כ"י סלס סקלס, עץ הנזכר הם עשרה (דוד גז, נמדד ונעים ג). והקשת וכו' נקרא עגולות הנזכה לפי שממנה חלקת גובה השמש והירח ושאר כוכבי' (סס סלס). אם השום רגל א' מהמחוגה בנקודה א' וכו כח ושקט וכרגל השני מהמחוגה נרשום בסיכובה קו א' שלם ומחובר קצה הראשון עם האחרון והתמוג' הוואת תקרא עגולה (נכוד מסקלוד, עמודי ססמים ג). ועתה נציע משולש א ב ג שווית ג' ממנו היא נצבת הג' ונחוג עליו חצי עגולה המקיפת ע"ה האמור למעלה (סס יג). לא יהי קץ המקיף עגולה מסש רק יהי' כמין עגולה ארוכה הנקראת עליפסא (כ"ד משרינסהוין, מוסקדס סכל ג, ז). — ואמר המשורר: נשמת רבבות סגלה ואלפי עגלה מרומסת רוצה תפלה מקדמי תהלה ונגו צדוקים באדני לישירים נאוו תהלה (כ"י סנן אטיסור, נשמת יסכל, עכר פסיקס 11). ושלוס רב ממורה למערב ומעגולה לעקרב

עליה סול אחר חוץ מתחילת סרשן ותקרא עגולות⁽¹⁾ הפוך הקייצי (סופ, כלי כסופס ח). העגולה שסוכבת בה הירח תמיד היא נומה מעל העגולה שסוכבת בה השמש תמיד (כמ"ס, קדוס"ס עז ח). העגולה שהיא עוברת במחצית המולות שבה סהלך השמש אינה עוברת באמצע העולם מחצי המורה לחצי המערב (סס יט ז). ונאמר להם הראיתם כשיתנועע הרכב סכוב שלם הלא החלק אשר במקיפו הלך דרך העגולה הגדולה בוסן ההוא בעצמו אשר הלך בו החלק אשר הוא קרוב לנקודת מרכו העגולה הקטנה אם כן תנועת המקיף יותר ממחרת מתנועת העגולה הפנימית (כ"י סלס, מ"י ח עג). דמיון זה אסרנו בגדר העגולה שהיא תמונה תקיף בה קו אחד לתוכה נקודה (כל מלכס ססגיון, ססופס, מ"ג). וכפי רחוק סרן גלגל מסרן גלגל העליון יעשו עגולות קטנות מרכו אותן העגולות (כ"י סקלס, סס ג"ע, סכל סנס מנסס ד, י:). והמון העגולות הקטנות החקוקות לשם סב' צירי גלגל המישור המקבילות לו בשמחיהן וכו' ואחרים יקראו אותן עגולות הוסן או עגולות המקבילות (כ"י ססכלס, יסוד עולס, כ). עמר ועיין בעגולת נחושת ההיא העשווי' כמין טבעת שטחית גדולה מאוד (סס לע). והמרוצה הוואת הוא שתקרא ויאמר עליה כי היא סהלך הירה האמצעי ברוחב והעגולה הקוית שחוקק מרכו גלגל ההקפה (סס מ"ה). אולס אמצע גלגל המולות בכדור (ר"ל כדור הארץ המלאכותי) היא העגלה הנחלקת לש"ס חלקים שוים וכו' ואלס גלגל משה היום הוא העגלה החולקת וזאת העגלה על ראשי טלה ומאונים (יעקב סן סיון, ספר מנסס ככוד גלגל, כ"י ציסמ"ד סנסר). נוכיר בתחלה ממראי הקשת ונאמר כי הם שלש מראות העגלה העליונה אדומה והשנית ירוקה והשלישית כרכומית (לצי סכלס"ג, כסס"ס ח ז). זכאור זה כי סה שהם באמת מרובעות כשיעיון אותם האדם מרחוק וראה אותם כאילו הם עגולות⁽²⁾ ופעמים רבים יראה סה שהם אלו כנגד אלו שהם מחוברות יחד (כס"ס סלקינד, כס"ס סנסנס 14). ונאמר כי עגולות⁽¹⁾ משה היום היא עגולה חותבת הכדור לשני חלקים שוין (כ' סלס סן אנדנס אטיסור, אטיסור ג, מו). שוה הב"ת אינו נמצא בשום אחד מהנהרות

(1) [ע"י הערה ג] בע"מ הקודם.]

(2) [אפשר שוה נק' סן עגל.]

עֲגָלָתוֹ וּפְרָשָׁיו לֹא יִדְקֻוּ (סס כח כז-כס). הנה אנכי מעיק תחתיהם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר (עמוי ז יג). משבית מלחמות עד קצה הארץ קשה ישבר וקצין חנית עגלות ישראל באש (הסלי מו י). — ובתו"ס: אין עושין חלל תחת רשות הרבים בורות שיחין ומערות רבי אליעזר מתיר כדי ששהא עגלה מהלכת והיא מעונה אבנים (ג"כ ג ח). דרדור עגלה וקוסמות המלכים וכו' אע"פ שמקבלין טמאין (כלים טו ח). שלש עגלות הם העשויה בקתרא טמאה מדרס כמטה טמאה מטה ושל אבנים מהורה מכלום (כלים כד ז). בהמה שנכנסה מאליה לרשות היחיד והיויקה בידה וברגלה ובקרנה ובעול וכו' בעגלה שהיא מושבת משלמת נזק שלם (חוספי' ז"ק לו). השוכר את החמור להביא לתך חטיין והביא שש עשרה שעורים פטור אם הוסיף על משאו הייב וכמה יוסיף על משאו ויהא חייב סומכוס אומר משום ר' מאיר קב לכתף שלש מאין לעגלה וספינה לפי מה שהיא (סס ז"מ ז י). אבל מוכר הוא (האומן בשביעית) מגלד ומגל קציר ועגלה וכל כליה (יב"ט שני"י סו). — עגלה שמוליכים עליה ארון של גרוסות: וארון של גרוסות ר' צדוק סמא וחכמים מטהרין היתה עגלה שלה של מכתב טמאה (כלים יז ד). — וכן עגלה של עריסה; עריסה מאימתי מקבלת טומאה משתגמר מלאכתה ואם עתיד לעשות לה עגלה מהורה עד שיעשה לה עגלה (חוספי' סס ז"מ ס יז). — ועגלה שתחת אלית האילנים: אין הוכרים יוצאין בעגלה שתחת האליה שלהן (סנפס ד). — עגלה של קטן, שהתינוק משחק בה: עגלה של קטן טמאה מדרס ונשלט בשבת ואינה נגררת אלא על גבי כלים רבי יהודה אומר כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת (בב"ב ז י). — ובספ"א: וארכבה אופני שנים לפניו ושנים לאחריה בדרך העגלות הגדולות (לשי', מ"א ז ב). שנקרא בן (השם מעגל) לפי שיכול האדם ללכת בו במרוצה ובמהירות מענין בעגלא ובזמן קרוב וכן העגלות יכולות ללכת בו בנקל (ר"י בן כמחיאל, סי' מש"כ ז י). גלה אחד היה רוכב אחר הר' נתן ג"ע ראה סוס גורר עגלה אחת בלא גלגלים א"ל להר' נתן ג"ע ראה כמה סוס גורר בקלות זו העגלה ומהו ויסר את אופן מרכבותיו וינהגהו בכבודות מה בכדות יש (יוסף סקנא, נדכס חנכס לכבוד נדליכר 82). ואית דמפרשי

(רמב"ם, לגניז דעוס). באיתן שבתן על עגולות ברורות צורות באור חיים ודולקות כנרות (רמב"ם, חנכוס ימים). במסע עגולה וחלדה בחכמה נועצת לבדה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (הו"א, לין חלוס מכלעדין). ועקרב יוצא מהעגולה הנאמנה לפאת נגבה תימנה ונגידנו ושיבנו לעגולת בת רבים למעלה עקרים (הו"א, סי' בן מקיץ). ואזור עגולה כאופן עגלה יגלגל זירעיש צבא רום וירעים (דון שלמה בנכאסיד, סידיס קלכיס, ד"ח פו). בבין עסל וביונת היגונים אני נמשל בקוסר העגולה (עמוי, מנצי' ח). — ובהשאלה: והוקר הדברים בסכותיהם וסוכב סוכב על דרך ההשכלי והחקירה אשר היא עגלה רעיונית ממה שממנו אל מה שאליו (ר"א ביכאנו, דרך חנוס, נג). — ג. ואות האפס בחכמת החשבון: והנה נשים עגולה ונכתוב סביבה מ' מספרים ובעבור היות מ' סוף חשבון יהיה ערוך על עצמו כמספר החשבון שהוא לומינו ולשמאלו ובעבור ההמשה אמצעי ע"כ ויתפכו משם לשוב אחרים עשרה והעשרות אחרים (רמב"ם, ספ' סס ו, קנול קוטר').

עֲגָלָה (1) ש"י, כ"י עגלתו, מ"ר עגלות, סמ' עגלות, — בעין תיבה משתתתיה אופנים ואמורה בעבותתם לבהמה, תשמש להסיע בה משא ממקום למקום או לישב בה אדם ולהמשך בה ממקום למקום, Wagen; charette, voiture; cart, waggon: קחו לכם מארץ מצרים עגלות למטבחם ולנשיכם ונשאחם את אביכם ובאתם (נכאס' מס יט; גס כז; מו' ח). שש עגלות צב ושני עשר בקר עגלה על שני הנשאים ושור לאחר וכו' זיקח משה את העגלות ואת הבקר ויתן אותם אל הלויים את שתי העגלות ואת ארכבת הבקר נתן לבני גרשון כפי עבדתם ואת ארכבת העגלות ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי (נמז' ז ג ס). ועתה קחו ועשו עגלה חדשה אחת וכו' ואסרתם את הפרות בעגלה וכו' ולקחתם את ארון יי' ונתתם אותו אל העגלה (ש"א ו-ז ח). ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו עלה לוי' (סס יד). וירכבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה וכו' ועזא ואחיו בני אבינדב נהגים את העגלה חדשה (ש"ב ג). הוי משכי העון בחבלי השוא ובעבות (2) העגלה הטאה (שני' ס יס). כי לא בחרין יודש קצה ואופן עגלה על כמון יוסב וכו' והמס גלגל

(1) [בך גם בארמ' עגלתא, ובפוגית עגלת (?)]
 (2) [Barhardt, II 1]. — (2) צ"ל השור ובעבות.

אבר, — עפרת, — אופן, — גלגל, חלקי האופן: **גב**, **יָרְוֹעוֹת**, **חִישָׁק**, **חִישוֹר**, **שְׁבוֹר**, **יָדוֹת**, **סָרְן**. — **אָפֶן**, — הסב האופן, — **אָפֶן**, — רוכב על אופנים. — **אָפֶנִּי**, — **אָפֶנִּים** ⁽¹⁾, — מכונה על שני גלגלים. **גִּלְגָל**, אופן של עגלה. — **גִּלְגָל**, — אופן של עגלת הדישה. — **גִּלְגָל**, הניע דבר באופן שיסב סביב עצמו. — **גִּלְגָלֶה**, — עגלה בלי אופנים. נגזרת ומחלקת על השלג.

* **זוּג**, — פעמון בצואר הבהמה.

חֶבֶל, **חֶבְלִים**.

* **חֶסֶם**, **חֶסֶמִּים**, — צפוי פח או ברזל העשויים כעין חסמים לצורך העגלה.

חֶסֶם, — (א) קשט העגלה, (ב) הקצוות הסנקבות ששם עובדות הרצועות.

לֶחֶת, **לֶחָתוֹת**, — הקרשים שמשני צדי העגלה. **מוֹט**, **מוֹטוֹת**, — **מוֹסָרָה**, **מוֹסָרוֹת**, — חבל לקשר בו העל להבהמה. — **מוֹשְׁכָה**, **מוֹשְׁכוֹת**, — * **מִהְרָה**, — יתר בקצה העל. — **מִצְלָה**, — פעמון בצואר הסוס. — * **מִרְיָצָה**, — עגלת ברזל קטנה בת שני אופנים ישתמשו בה להביא חול, עפר ואבנים לצורך בנינים. — * **מִשְׁיָחָה**, **מִשְׁיָחוֹת**, — חבלים. — **מִרְכָּב**, — (א) דבר שישב עליו אדם ברכיבתו, כר וכדומ'. — (ב) שם הקבוץ לרכב הכרזל למלחמה. — **מִרְכָּבָה**, — עגלה של ברזל, רתומה לסוסים לרכיבת שרים.

* **סִמָּךְ**, — הטבעת שבאמצע העל שלתוכה נכנס ראש המרששה או ראש העגלה הנמשכת ע"י הבהמה. **עֲבוֹתוֹת**, — חבל עב, גדול ומסתל, ישתמשו בו לאסר העל בבהמה. — **עֶגֶל**, **עֶגְלוֹן**, **עֶגְלָן**, — נוהג עגלה, בעל-עגלה. — **עֶגְלוֹנוֹת**, — על, — בד כבד של עץ או של ברזל, יקשרוהו במסורות בצואר הבהמה שתמשך את העגלה וכדומ'. — **עֶגְבֹּל**, **עֶגְבָל**, — הלשון המקשקשת בזוג שכצואר הבהמה.

צִיר, **צִירִים**, — סָרְן, גלילי ברזל שגלגלי העגלה מסתובבים עליהם. — * **צִנּוֹרָא**, **צִנּוֹרָה**, — זו עקום. — * **צִפְנִי**, **צִפְנִים**, — על של סתבת. — **קָרָשׁ**, **קָרָשִׁים**, — קרשי העגלה.

רֶכֶב, **רֶכֶב**, **רֶכֶב**, — * **רִצְעוּתָה**, **רִצְעוֹת**, * **תַּחְוִיּוֹת**, — על עגל כעין קערה.

(1) [כך נקד המחבר בח"א, אבל לרדתי יש לנקד

אופנים.]

פרדות עצים הנפרדים סן העגלה שמושכים את העגלה בהם (פעמז"ט, צ"ב ס"ח). חסום העגלה בהאופנים למען תתנהג העגלה בכבוד (ל"ה, קס"ח ס"ד). — עגלה זוחלת: ירתמו על הרוב ד' כלבים בעגלה זוחלת (שליטע) ויסיעו בני אדם או הכבודה אשר להם מסקום למסקום (כ"ט גלוד, שצ"ט ג, לו). — ואמר המשורר: רצו המולות עלי מסלות מאש חצובות ולו תהלות נשאה וראשה לכל עגלות (כ"ח"ט, חל חל"מ). — ושם אחד המולות, **ursa major**: עגלה ⁽¹⁾ בצפון ועקרב בדרום וכל הישוב כולו אינו יושב אלא בין עגלה לעקרב (פס"ז). מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון (ס"ד). כל מאורי אור הגדולים נתונים בדרום חוץ מן העגלה שהיא נתונה בצפון (פ"ח"ט). — בין עקרב לסרטן כבין עגלה לעקרב עגלה בצפון ועקרב בדרום וכו'. המולות כסדינים התלי במלך ועגלה הסנהיג (כ"ח"ט דמזל סקטן ח). — ובס"ח"א: והעגלה הנתונה בצד צפון לתלי קרובה לתלי וקצות העגלה דבקים בטבעת התלי (כ"ט שפ"י דונולו, מכונ"ט, פ' י"ח"ו). ועקרב יוצא מהעגלה הנאמנה לפאת גבבה תיסנה (כ"ח"ט, מכ"י ל' שמואל חנן גל"מ, כהנא ז, 89). ומעם בין השמשות רגע היות נקדת עגלת השמש כנגד שטח הארץ כנגד היושב או חצי עגלת השמש למעלה (ס"ח, קדמ' ז' לפירוש על פסוק, ס"ח 82). ואני אשכון למול עקרב בשחר ולערב נכח העגלה (עמ"י, נח"י ח). התוכנים קוראים אותו דו"ב הגדול וההסון קורים להם העגלה (דוד נח, כח"י נ"ט ח לו). שבוגב הרוב הקטן הנקרא עגלה (כ"ח זמ"ג, ס"י ח"ל"ט ל"ט"כ וקד"ה). הרוב הגדול הנה הוא הכוכב הכהיר והיפה ברקיע הצפון נודע ונכר הוא ע"י שבעה כוכבים הוכים והמאירים אשר בתוכו הנקראים עגלה הגדולה שבצפון בלשון חז"ל (יאוועל, למודי הטבע ד ט). — יצורת אחד הטעמים המשרתים, ירח בן יומו: רביעית היא עגלה עם גלגל כלולה (בן אשכ, ד"ט"ז 17). ושמונה משותים לשעמים חרותים הראשון אולה וכו' החמשי היא עגלה עם גלגל כלולה הששי שופר תואר בו ישפר וכו' (סוכ"ט סוכ"ט, דרכנו"ט 73).

(1) [פרש"י, וז"ל: אותן כוכבים העשויים בעגלה והוא מול שור, ע"כ. אפשר שנקד עגלה, וע"י רש"י (צ"כ נח): רישא דעגלא ראשו של עגל והיינו מול שור, ע"כ.]

וגדחיהם אספתי ופזורם קבצתי (כי מנחם צר זרע, לידע לדרכך, סקד).—וצלם זהב בצורת עגלה: לעגלות¹ בית און יגורו שמוון כי אבל עליו עמו וכמרוי עליו יגילו (הוסי יס).

עֶגְלוֹן, עגלון, ע"י, מ"ר עגלונים, עגלנים,—נוהג עגלה Fuhrmann, Kutscher; voiturier, cocher; waggoner, driver: אבל הבעל עשה בערמה ובשהיה חצי פרסה מחוץ לעיר צוה לעגלון לשוב ולולך לעיר (מעשיות טו, ציה"מ יליכנ ו). מעשה בחכם אחד ובו והיה נסמך מליכנס לבית ע"ז בשעת פטירתו חיו מוציאים אותו להוליכו לבית הקברות והיה ע"ז על שער העיר וברחו הסוסים שלא ברצון העגלון והוליכו העגלה דרך פירצת כותל העיר (קס' סקידים מספיקו). נוסף על זה בעו"ה נתרבו גנבים גולנים עד חרל לספר ובצרוף לזה שבקרב הימים נרצח ר' משה חתן ר' העניך ע"י יהודי עגלון שלו (מסכ"ס ז"ק, חשו, מוצא בקס' העונשים של ספר חסד 124). גם הולכיני העגלון השני ששכרתי לעצמי במ"ש הנ"ל ברמים יקרים (יעז"ץ, מנחם ספר 81). בא' שקנה ד' חביות יין וקנה בדרך התגרים ונתחייב הסוכר להביא היין למקום פ' בשלימות בלי שום חסרון וכו' ואח"כ נתנכר היין בדרך ע"י העגלונים והחלוקה אינו רוצה לקבל היין (פסח' מסופה, שו"ע סו"מ, מקס כהנא). הרצים האיזו בפקידים והעגלונים נלחצו מאת נוגשים (כח"א, הלכחים צדוקים 17). ברבוי סוסים ומרכבות מהודרות בעגלונים מקוששים במנהג הסדינה (ר"א לויטש, שפ"י ג, הסקפה לעונס, יד). ואם בגד מלמד אחד או עגלון אחד מגאלים ברפש או כל העם גבוים ומגאלים פ. סמולניסקין, קנינת סמור יד). אקבע לי עגלון קבוע אשר יבוא לביתך פעם בפעם בהיותו בריגא לקחת את אשר יהיה בורך אלי (לייב, חג"ל ח ד).—ועגלון ד' וזנה בלילה בכפר עם הנערה כבית ע"א אחד ועסהם גויה אשת העגלון הבעל ובבוקר כשהתחייק בדרך שלולה האויב (כח"ש, שו"ת לז ס). כרב החובל הספינה והעגלון העגלה (כח"ז, מ"ץ, קמ' חילים ליש"ר מקדיש). והנה בנסעו כמו שעה והמה באו השבים מיורד הנ"ל פגעו במרכבת האיש חם הסגורה מכל צד וישאלו לעגלון מי היושב בה ולא ענה אותם דבר (כ"י עמוד, הספיקות). וכן עוד שנית ראו עגלון שלו

(1) [החריש' מניהים לעגל מפני בני הזכר שבא

אח"כ.]

עֶגְלָה, ע"י סמי עגלה, כ"י עגלתי, מ"ר סמי עגלות, נקבת בני הבקר: קחה לי עגלה משלשת ועו משלשת ואיל משלש (בכח"י יס ט). ולקחו זקני העיר ההוא (שנמצא חלל בקרבחה) עגלת בקר אשר לא יעבר בה אשר לא משכה בעל וזהוידו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן וכו' וערפו שם את העגלה בנחל וכו' וכל זקני העיר ההוא הקרובים אל החלל ירחצו ידיהם על העגלה הערופה בנחל (דבר' כח ג-ו). עגלת בקר תקח בידך ואסרת לזבח לוי' באתי (ש"ס יו ז). והיה ביום ההוא יתיה איש עגלת בקר ושתי צאן (ישעי' ז כח). עגלה יפהפיה מצרים (ימ"י יו כ). כי תפוש עגלה דשה ותצלהו כאברים (ס"ס כ יח). ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש (סו"י יח).—ועגלה שלשה, תאר למואב: לבי למואב יועק בריחה עד צער עגלת¹ שלשה (ישעי' יס ט). מועקת חשבון עד אלעלה עד יהץ נתנו קולם מצער עד חרנים עגלת¹ שלשה (ימ"י מח לד).—ומשל, חרש בעגלת פלוני, השתמש ברבר שלו בכונה מהכונות: ותגר (אשת שמשון) החידה לבני עמה וכו' ויאמר להם לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי (שפ"י יד יז-יח).—ובתו"ס: ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וחכמים אומרים עגלה בת שתים ופרה בת שלש או בת ארבע (אש"כ ח). הלומד תורה בילדותו למה הוא דומה לעגלה שכיבשוה כשהיא קטנה (אליהו כג). למה בקרא עגלה על שפעחה בעגלה ומהה (כי יהודה כזי סיוון, מד"י סמואל כז).—ועגלה ערופה: ואלו נאמרין בלשון הקדש וכו' ופרשת עגלה ערופה (סו"י ז צ). משרבו הרוצחנים בטלה עגלה ערופה (ס"ס ע ט).—ואמר הפיטן: לחגי זכריה ומלאבי נגלה ולהם אל במחזה גלה קץ זמן פרה ועגלה (אליהו ע"ס, יו"י פס"פ פסח). מרימי עול עגלה להלאות טכאב הגתה להראות אות (מרימי עול, יו"י פס"פ פסח). לחובש ארבעה בוסות של יפיפה עגלה וכרי לשכר אמות עממות משקצות בנעילה (חין ענוך, יו"י פסח"ג). סכו עגלה הורגיה עבותיה לקצץ ועוגיה (אסתר, יו"י סו"מ"ס).—יחרש בעגלה: אבל ישבה לחכמים ולמחכרים אשר קדמוני כי מימיהם אני שותה ועל פיהם אני מדבר ומספריהם אני מספר וכו' וכעגלותם חרשתי

(1) ע"י רש"י ורד"ק. וזב ההרשים סברים שזה

שם עיר כמו עגלים (יחזק' מז י).

אין כמור באלמים דומם ושוותק עמעגים ציוג רבים קמים (אין כמור, יול' שנת א' אהס"ס). ולפכך נהגו רבותינו החכמים שהיו קוראין ביום הכפורים סליחות מעגמות הלכות ומאנחות הנפשות כדי שיוכשר יצר הרע בקריאתם (ר' זכריה הנקדן, ספ' סמיצור וספ' המלך XXXVIII, גאלאסן 37).

—פע' עגם, — כמו הפע': ובבית האסורים שמו ושמה עיגמו ואחר יהודי עמו (יוספי של אמימץ, ג, כיצור 121).

עגם, ש"י, — כמו עגמה, ואמר המקונן: מחולל הוא ביד נוקמי והן גדל לזאת עגמי אלהי חוש וקנא לי וגם בנה להיכלי (מנחם בן נתן, לקר"ק סז).

עגמדה, ש"י, עגב, עער, Kummer; tristesse; sorrow, עגמת נפש: עלו בו (בבית הכנסת שחרב) עשבים לא יתלוש מפני עגמתו) נפש (ר' יהודה, מגיל ג ב). כמה דברים אמורים בישובן אבל בחורבנן מניחין אותן ומגדלין בהם עשבים מפני עגמת נפש (סוף תוספת' סג ג). מפצין באגוזים ומפרכסין ברימונים מן המנתה ולמעלה מפני עגמת נפש (שנה קטו). מקרעין לקטן מפני עגמת נפש (מ"ק יד:). תולין מפתחו ופנקסו של מת בארזו מפני עגמת נפש (שמי' ט). — ובסה"א: אך טובת החומל על העני הכואב לר הוא מבין בה לרחות צער מעל עצמו אשר מאחר מעגמת נפשו וכאבו (ר"י א"ת, סו"ה, ענוד' סלמה, פתי'). כמה דברים של עגמת נפש אומרים בר שאין קינה בעולם גדולה מהם (שנתי הלכות, מוסק קנז). דאף אם אין דרכו למכור כלל (הבתים) רק שהיה מחויבם להכניס בהם דיורים וזכים הבנות דלא נאמר למעט חלק הבנות כ"א הבתים שהיה דר בו האב. ושפיר איבא עגמת נפש (פסמי סענה, שו"ע מו"מ, נחלות רפא).

עגמון, ש"י, — כמו עגמה: השר דעה כי אל [בחר] בשירים מפי גיל ולא מעיצבון ועגמון (גנזי שבער ג, דודסון 313).

עגמות, ש"י, — כמו עגמה: חושבי קצים האנוחים בעגמות ומיון מלכות סבלו וחסמו פה בכלימות (גנזי שבער ג, דודסון 88).

רוכב וסוסיו מושכים בקרון שלו (סוף, שמק סכסיל). עוברא הוה איש א' מעירו שלח קודם פסח עגלן לק"ק פלוני לפלוני המוכר לשלוח לו ב' הין י"ש ראזאל (מס ספד ח"ס קנז). והעגלן בא להמוכר ולקח מסנו ח"ש בע"פ שחרית וכו' והעגלן העלה בא למחוז חפצו בתוך המועד (סס). ואביו של הגויה ישב את עצמו על הקעלני כמו עגלן (פורהמאן) (ר"י פערל, מנחם עמיקין מד, לו). כי עגלן אחר לא יכול להנהיג הסוסים (סס מס למ). העגלן נוסע עמה מעיר לעיר וכו' (סוף, נחמן לדיק 8).

עגלונות, ש"י, — עבותת העגלון, נהוג בדבור העברי ובספרות העברית החדשה.

עגם, ממנו *עגום, *עגום, *עגם, *עגם, *עגמה, *עגמון, *עגמות.

עגם, ש"י, עגמה, — עגמה נפשו לפלוני, היה בצער ובדאגה לפלוני, traurig sein; être triste; to be sorrowful: אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון (איז ל כה). — ובפדר"א: פלוטית בתו של לוט היתה גשואה לא' מגרולי סדום ראתה עני אה' מרוקק ברחוב העיר ועגמה נפשה עליו (פדר"א כה). — ואמר המליץ: והסיר את סבלו לעמו גם חבלו ונפשו עגמה לו ורחמיו נכמרים (תלמודי מנחם, לגנוז צמטורה). עגמתי בלחצי ומחצו פרוך ביד קורצי ופורצי (כס"ג, חנומך, נסוח לעזרה, מח' ספרד'). ומקלל אב ואם נפש לעגמה בצרור אבן במרגמה (ר' אליהו סקן, אהר', קובץ מעשי ידי גאון קדמ' ג, 62). עורה כבודי מה לך נדרמת כי שחרך עלה ומה עגמת (יוס' בן יהודה, כ"י, Jews' Coll., לונדון). אמת שוא צפו רגשת עוגסיך דואבי עלומיך תחו קוו (פסון, הקדמי נכד המוסק חנה חמה, שו"ה). הלא כבר עגמה נפשי עליך לאמר מי יודע העורגו חי (שד"ל, חנני עס).

— נספ', — נעגם, — כמו קל: נעגם (הכהן) בכבי כי הורשע כפתי והם יבכו פן צדיק ירשיעו (ר' יוס' בן יוס', אזכיר נצורות, קדר ענודה). נולד דמעיני כי לכן צרכו נעגמו גם הם ופרשו וכו' (Elbogen. Stud. 175).

— הפע' *העגים, — עשה שיהיה עגום, העציב: מקרעיו לקטן מפני אגמת נפש כדי להעגים נפשות הגדולים ולא ספני שהוא אבל (ערוך ערך אגמה). — ואמר הפיסטן:

[1] (כמו אגמה, עי' ערכו.)

[2] (גרסת הערוך: אגמה.)

[1] [כך בארמ', והוא כמו אגם, עי' ערכו ובהערה

שם.]

ענן¹, מסנו ענן, ענן, ענן, ענן, *ענן, *עננה.

ענן — קל לא נמצא.

—סעי', נענן, העננה, נעננה האשה לפלוגי, היתה ענונה לו, שהיה אסור לה להנשא לוולתו: כי אמרתי יש לי תקוה הייתי היללה לאיש וגם ילדתי בנים הלהן תשכרנה עד אשר יגדלו הלהן העננה² לבלתי היות לאיש (כוח א יצ"י).

—סעי', ענן, (א) עשה שהיה ענין או ענונה, שלא יוכל להנשא: לאו חרזה שלימה היא אחרי שהרשות בידו לעגנה וכו' (מהר"ם מוונטנברג, סערי פסוקי, כ"י פרמה, גללך 38), וראוי לכל בר דעת שלא יעגן עצמו ולא בת זוגו מפני מסון רב (כ"א מלוניל, חכמות חיים 3, הלכ' כחז"ל ג). —ב) החזיק את פלוגי שלא יזווג מן המקום, עי' ענן, ענן (א): שלא היו חכמים רוצים להחמיר עליהם כל כך ולעגן אותם שלא יהיו זיווג כד"א שלהם (כחז"ל, דמיון, עיכוי, ג).

—סעי', ענן, כי ענן, שעננו אותה: כי היא כטוחה שלא ירצה להסתין ולהיות מעוגן עד בלות הכתובה (חוס' כחז"ל ד"ס חלל, סב).

—סעי', התענן, נתענן, עשה עצמו ענין, נעשה ענין, ענונה: ונחי שגם הוא (הבעל) מתענן בדורות הללו מתקנת ר"ג וז"ע מ"ס איהי נמי מעגנא וכ"ש לדברי ראב"ן ז"ל שמתיר לבעל לשא אחרת והיא תתענן (מהר"ם מוונטנברג, סערי פסוקי, כ"י פרמה, גללך 38), דאחחא דמשו' ענונה מקלינן דאם לא תאמינה תתענן כל ימיה: (כ' בנימין זאב, סו"ס ח, בסקו), ופקח עיני העורות להבין ולהורות בדין אשה זו אשר נתעננה זה שנים רבות להתירה לפי ע"ד (ס).

ענן², סעי' — כמו ענן ג). ענן: סוד סנהדרי ערער זקנים שבתו משער מכית לבנון יער עדן נהפך לעגן ובשלו שירי נגן (כ' שמעון נר' יסאק, חל-חל סי' לרכי, סנה 3 חסד"ס).

ענן³, סעי' מ"כ עננות, — כמו ענן: ומים שרוחצים בהם עגנות וכוסות שלקמות צריך לשופכן במקום גבוה (תלמודי כ"י יסודלי גאון, הלכ' פסוק' 16).

ענן⁴, סעי' מ"כ עננים, עוננים, — כמו ענן: גוי שהרכיב פרסק על גבי עוגם אף על פי שאינו

¹ בארמ' סגר, אסר כבית האסורים, והוא קרוי לאנן, הנן. —² [הוקלה הנון מן הדגש, ומטעם זה נזרז ריב"ג מן ענה, אבל עי' רד"ק, שרש ענה].

רשאי לעשות כו נוסל הימנו וחזור ונוטע במקום אחר (חוס' ס' כל' 3 טו), ושאר כל פירות האילן כגון העוגסים והקרוסמילון והפרשין והעורדין אוכלין ממה שבהר על שבעמק וממה שבעמק על שבהר (כי שמעון, סס 120). פני העוגסין הקרוסמילין וכו' כעונתן למעשרות ואין ממטאין טומאת אוכלין (סס עוקלין 2).

ענן⁵, סעי' כ"י, מענע, מענע, מענע, — כמו גענע א): אפרוחין מענעין¹ (בארמ' פסקי' דכ"ב, חסרי מוס).

ענן, מסנו ענן.

ענן², סעי' — שלל, בפרט של דבר נאכל, של צידה³, Bente; butin; booty: בניסין ואב יסרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל (כחז"ל מט כז), או חלק עד שלל⁴ מרבה פסחים כוונן בו (יסעי' נב כג). — ובסה"א: עד הוא שלל ושלל הוא עד ועד הוא שהר (דונס, פסוקי על כס"ג). — ואמר המשורר: ואין יוכל לשי אם הוא מנובל מנת כלב יהי גופו ועדו⁶ (עמ"כ סנסק, לני מוסס, קובץ על יד ח, 105). בקר אכלו עד חלקו שלל בערב (סלום סנסק, ניכ דוד, 187).

ענן³, סעי' — זמן ארוך, נצח, Ewigkeit; éternité, eternity, שכן עד: כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו (יסעי' כו יס). — אבי עד, אב לעולם: כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד⁷ שר שלום (סס ע

¹ [כך הגרסה הנכונה, עי' הערת בובר קעא:]
² [בארמ' עדי, עדיתא, וזה מוכיח שהוא מן שרש ב.ערה, אע"פ שמוכנו רחוק מסש"מ שרש זה, ומחצורה עדודה נראה ששרשו ערה, עי' הערה 4].
³ אולי זה המנה הנחנת להחיל.
⁴ חוספה ופרוש על הגליון.

⁵ [לדעת רד"ק ש"ך לכאן גם צפנ' (נח): ליום קומי לעד, שפרש: כלומר לשלל כמו בבקר יאכל עד, ע"כ, ואחרים מנקדים לעד, וכן יש מפרשים אבי עד (יסעי' ט ה): אבי השלל, ולפי פרוש רבו של רש"י מפרש אבא שאול וביאהו עד (סמח' כ"ג), כמו עד, ועי' הערה לערך ב.עד]. —⁶ ובחערה: לי יאכל עד.
⁷ [אב ואדון לנצח, ומוסב על המלך המשיח שיולד, ורש"י מפרש שמוסב על ה' הנושא של ויקרא, וכן רד"ק, וז"ל: אבי עד שהוא קיים לעולם והוא אבי הזמן וכו'; ועי' גם א.ערה, הערה 5].

נאמנים ונחמדים ל עד ולעולמי עולמים (וילני, ספלי
 שסר'). — ערי עד, כשמש' לעולם: כמחו-ביו' עדי
 עד (שני כו ד). כי אם שישו וגילו עדי עד אשר
 אני בורא (סס סס יס). יבשו ויבהלו עדי עד ויחפרו
 ויאבדו (ספלי סס יס). ויציצו כל פועלי און להשמדם
 עדי עד (סס כס ס). אם ישמרו בנזך בריתי ועדתי
 זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישובו לכסא לך (סס
 קכז יס). זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה
 (סס יד). — ובספר יצירה: י"ב פשוטות וכו' מרתן י"ב
 גבולים וכו' והולכין עדי עד והם זרועות עולם (סס
 יכס פ ס). — ומאתי נדרוש להורותינו הדרך הטובה
 והישרה לבלתי נמות ימין ושמאל ויצילנו מעונש
 הטעות ואל נכשל למען שמו כי הוא יתברך לעדי
 עד הבטית דורשיו שלא יבשו לעולם (גנני סכסכ כ,
 גילגלונס 408). — ואמר המפורר: אמרים מעצת ברים
 שלולים ומדעת בני בין יהיו עד אמת אחר כלות
 ימים ינובון ויהיו אחרי מות עדי עד (למנצח, סכסכס
 י עט-ס). — עד עולמי עד: ישראל נושע ב' חשועת
 עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד (שני
 מה יס). — לעולם ועד, כמו ועד א': ר' ימלך לעולם
 ועד (שמות יס יס). כי כל העמים ילכו איש בשם
 אלהיו ואנחנו נלך בשם ד' אלהינו לעולם ועד (מיכ
 ד ס). גערת נאם אברת רשע ששם מחית לעולם ועד
 (ספלי טו; גס מה יס; קטע מד; קסס א; כס). והמשכילים
 יתורו כוהר הרקיע ומצדיקי הרכים ככוכבים לעולם
 ועד (דני יג ג). — ובתפלה: ועל כלם יתברך ויתרומם
 שמך מלכנו תמיד לעולם ועד (מודים, ספלי י"ס). ויצוב
 ונבון וכו' ומוצ' ויפה הדבר הוה עלינו לעולם ועד
 (וילני, ספלי שסר'). — עולם ועד: ר' מלך עולם ועד
 אברו גוים מארצו (ספלי י; גס כס ס; מה ז; מה יס;
 כס י; קי ס). — ועל זמן העבר, מן עד, מאז, מעולם:
 הוזה ירעת מני עד מני שום אדם עלי ארץ (איז כ ד).
 ג. עיד (2), במליצה עדי (3), כני עדי, עדיה, עדיכם,
 עדיהם (4).

- א) מלת היחס להראות הגבול במקום וכומן שאליו
 (1) [בנקוד העליון ועד, עי' פינסקר (מנוס לנסק"א
 54), ועל נקוד הו"ו עי' ערך ו (עמ' 1258).]
 (2) [משתף ללב לשונות האחרות].
 (3) נחלקו המדקדקים החדשים אם חידו שרשית
 או סמן הרבוי כמו אחרי, ועי' ערך אל, הערה].
 (4) [במקום עדיכם, עדיהם].

ס). — גברת עד, גברת לעולם: ותאמרו לעולם אחיה
 גברת עד (1) לא שפת אלה על לבך לא זכרת אחריתך
 (סס מז ז). — הררי עד, שמתקומים מעולם עד עולם:
 ויתפוצצו הררי עד שחו גבעות עולם (חבק' ג ו). —
 *חיי עד: מה אם מזון שאינו, אלא חיי שעה טעון
 ברכה לפניו ולאחריו תורה שהיא חיי עד לא כל
 שכן (ירוש' ברכי ז ח). — גיל עד: יראת אלהים היא צרי
 כל ציר כי בה משוש עולם והיא גיל עד (כ"י חמ"ז,
 כענכ כז). — לעד, חס"פ, לזמן ארוך, לעולם, ewig;
 toujours; for ever: עתה בוא כתבה על לוח אתם ועל
 ספר חקה ותהי ליום אחרון לעד (2) עד עולם (שני ג
 ס). אל תקצף יי עד מאד ואל לעד תובר עון (סס סד
 ס). ויטרף לעד אפו ועברתו שסרה נצח (עמ' א יח).
 לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא (מיכ' ז יס). כי
 לא לנצח ישבח אביון תקות ענוים (3) תאבד לעד
 (ספלי ע יס). וראת ד' מהורה עומדת לעד (סס יס י).
 כי תשתיהו ברכות לעד תחדוהו בשמחה את פניך
 (סס כס ז). יחי לבבכם לעד (סס כס כז). צדיקים יירשו
 ארץ וישכנו לעד עליה (סס לו כט). בן אומרה שמך
 לעד לשלמי נדרי יום יום (סס סא ט). ושמתי לעד
 זרעו ובסאו כימי שמים (סס סט ל). הוד והדר פעלו
 וצדקתו עמדת לעד (סס קי ג). שפת אמת תבון לעד
 ועד ארגיעה לשון שקר (משלי יב יט). מלך שופט
 באמת דלים כמאז לעד יבון (סס כט יד). מי יתן אפו
 ויכתבו מלי מי יתן בספר ויחקו בעט ברזל ועפרת
 לעד בצור יחצבון (איזכ' יט כג-כד). אם תדרשנו וימצא
 לך ואם תעובנו ויגותך לעד (דסי"א כח ט). — ואמר בן
 סירא: אל תאמין בשונא לעד כי כנחשת רועו יחליא
 (ז"ס גנני י; גס יס ז; מז יג). — ובמשנה: וכל העמלים
 עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שובות
 אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד (אבו' ג ז). —
 ובתפלה: ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים
 (תפלה, ספלי שסר'). כי אתה אלהים אמת ודברך
 אמת וקים ל עד (אלהינו ואלהי חזוננו מלך, ספלי כ"ס
 שסר'). — לעד לעולם: באמנים כל פקודיו פסובים לעד
 לעולם (ספלי קיז ז-ס). ויעמידם (את השמים) לעד
 לעולם (סס, קסס ו). — ובתפלה: ורבריו חיים וקיימים

- (1) [המסורה מפסיקה גברת באמתה, ומחברת עד
 אל הבא].
 (2) ת"י, פשיט' והירוש' מנקדים: לעד.
 (3) [בך הכתיב, והקרי: עניים].

יגיע דבר, ובנגוד ל— אל, וכלול ע"פ רב גם אותו הגבול, bis, bis zu; jusque, jusqu'à; until, as far as, —א) לסמן את הגבול במקום, אחרי פעלים של תנועה, בא עד: ויבאו עד חרן וישבו שם (נח"ל יא לא; נס"י). על כל דבר פשע על שור על חסור וכו' עד האלהים יבא דבר שניהם (שמות כז ח). וחלפת משם והלאה ובאת עד אלון תבור (ש"א יג). ויגד הצפה לאמר בא המלאך עד הסי' ולא שב (מ"ז ט יח). אך בוי' לי אמר צדקות ועו עדין יבוא ויבשו כל הנחלים בו (ישעי' מה כד). כי אנושה מכותיה כי באה עד יהודה נגע עד שער עמי עד ירושלם (מ"א ט). שמע תפלה עדיך כל בשר יבואו (תהי' סג ג). הושעני אלהים כי באו מים עד נפש (ס"ט ז). הלך עד: ויאמר אברהם אל געריי שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם (נח"ל כז ס). כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד ים סוף ויבא קדשה (שפי' יא יו). לפנים בישראל כה אמר האיש בלבתי לדרוש אלהים לבו ונלכה עד הראה (ש"א ט ט). וסרנו פלשתים הלכים אחריהם (אחרי הפרות) עד גבול בית שמש (ס"ו י). —גנש עד: והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו (נח"ל ג ג). ויבא אבימלך עד המגדל וילחם בו ויגש עד פתח המגדל לשרפו באש (שפי' ט כז). —שב עד: והעם לא שב עד הסבכו ואת יי' צבאות לא דרשו (ישעי' ט כז). שובה ישראל עד יי' אלהיך כי כשלת ביעוֹר (תהי' יז ג). —השיב עד: השב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם (תהי' ל ג). —עבר עד: ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה (נח"ל יז ו). —נטה עד: וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה (ס"ט לח ח). וחבר הקניג נפרד מקין מבני חובב חתן משה ויט אהלו עד אלון בצענים אשר את קדש (שפי' ד יא). —נגע עד: ואמר אהה יי' יי' אכן השא השאת לעם הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם ונגעה הרב עד הנפש (ירמ' ד י). זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך (ס"ט יח). כי עתה תבוא אליך ותלא תגע עדיך ותבהל (חזק' ד ה). —הגיע עד: וחלף ביהודה ישפן ועבר עד צואר יגיע (ישעי' ח ט). ומבצר משגב חומתך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר (ס"ט כה י). כי השח וישבי מרום קריה נשגבה וישפילנה וכו' (י)

(י) [מלה אחת (נ"ד), והוא כמו עדיהם].

יגיענה עד עפר (ס"ט כה). —אהל עד: ולום ישב בערי הכבר ויאהל עד סדם (נח"ל י י). —ואחרי פעלים אחרים: החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא (חזק' יא ז). ויצאו אנשי ישראל מן המצפה וירדפו אח פלשתים ויכוס עד מתחת לבית בר (ש"א יא). אל יי' ויאר לנו אסרו חג בעכתים עד קרנות המזבח (תהי' ק"ח כו). ותשלחי צריך עד מרחוק ותשפילי עד שאול (ישעי' נז ט). ותועק חשבון ואלעלה עד יהל נשמע קולם (ס"ט טו ד). קום בלק ושמע האוינה ערי בנו צפור (נח"ל כג י). ועדיכם אחבונן והנה אין לאויב מוכית (חזק' לז י). התכוננת עד רחבי ארץ הגד אם ידעת בלה (ס"ט לח יח). —ובלי פעל: יי' בהשמים חסדך אמונתך עד שחקים (תהי' לו ו). ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבר (נח"ל כד כ). וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר וגם הוא עדי אבר (ס"ט כד). —ואמר בן מירא: עקבת גאום ממסם אלהים וישרשם עד קרקע ארץ (נח"ל ג"י י). —ולפני מלת היתכן, עד אל: ויגד הצפה לאמר בא עד אליהם ולא שב (מ"ז ט כ). —עד לפני: ויבוא (מרחבו) עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק (תהי' ד ז). —עד מתחת: ויכוס עד מתחת לבית בר (ש"א ז י). —עד מעבר: מכית שאן עד אבל מחולה עד מעבר ליקטעם (מ"א ד י). —עד מעל: מהארץ עד מעל הפתח הברובים והתמרים עשויים (יחזק' מא כ). —עד נגד: אחריו החזיק נחמיה וכו' עד נגד קברי דויד (נח"ל ג"ו). והנתינים היו וישבים בעפל עד נגד שער המים למורת (ס"ט כו). —עד נכח: ויקם וילך ויבא עד נכח יכוס היא ירושלם (שפי' יט י). —עד מרחוק: ותרבי רקחך ותשלחי צריך עד מרחוק (ישעי' נז ט). —עד באך: מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה (נח"ל יט כג). ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ עד באך עזה (שפי' ו ד). ויכס מערוער ועד בואך מנית עשרים עיר (ס"ט יא לג). ויקמו אנשי ישראל ויהודה וירעו וירדפו את הפלשתים עד בואך גיא ועד שערי עקרון (ש"א יז כג). ויך (דוד) את פלשתים מגבע עד באך גור (ש"א ס כה). ויד יי' היתה אל אליהו וישנס סתניו ויין לפני אחאב עד כאכה יורעאלה (מ"א יח טו). ועי' עוד בוא—בואך... ועד: כי הנה ישובת הארץ אשר מעלים בואך שורה ועד ארץ מצרים (ש"א כו ח). —מן... עד, וְעַד, לכמן שני גבולות קיצוניים של שטח מקומי: ויהי גבול הכנעני מצידון

באכה גררה עד עזה באכה סדמה ועמרה ואדמה
וצבים עד לשע (צחש' יע; גס יג; יח יח; כה יח).
ושמתי את גבלך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר
עד הגהר (שמוס כג לא). מערער אשר על שפת נחל
ארנון והעיר אשר בנחל ועד הגלעד לא היתה קריה
אשר שגבה ממנו (דנ' ג לו). חנה ימים באים¹ נאם
י' ונכנתה העיר ליי' ממגדל חננאל עד שער הפנה
(יח' לא לו). וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ
(ספ' עז ס).—מקצה ועד קצה: ואת העם העביר אתו
לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו (צחש' מז כח).
מאלהי העמים אשר סביבתיכם הקרבים אליך או
הרחקים ממך מקצה הארץ ועד קצה הארץ (דנ' יג
ס; גס כח סד). וחמש אמות כנף הכרוב האחת וחמש
אמות כנף הכרוב השנית עשר אמות מקצות כנפיו
ועד קצות כנפיו (מ"ח כד). כי חרב ליי' אכלה מקצה
ארץ ועד קצה הארץ אין שלום לכל בשר (יח' יג יג).
—משפה ועד שפה: ויעש את הים מוצק עשר באמה
משפתו עד שפתו עגל סביב (מ"ח ז כג).—ובגוף האדם:
וכסתה הצרעת את כל עור הגנע מראשו ועד רגליו
(ויק' יג יג). יכבה י' בשחין רע על הכרבים ועל
השקים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך
(דנ' לח כה). וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל
להלל מאד מכף רגליו ועד קדקדו לא היה בו מום
(ש"ב יד כה). ויצא השטן מאת פני י' ויך את אויב
בשחין רע מכף רגליו ועד קדקדו (חיוג' ז). מכף רגל
ועד ראש אין בו מתום (ישי' א ו).—לפמן שני סוגים
קיצוניים של בני אדם ובעלי חיים הכוללים את הכל,
במשמ' גס... גס: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי
סדם נסכו על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה
(צחש' יע ד; גס יח). ויך את אנשי העיר מקטן ועד
גדול (ש"ח ה ט). כי מקטנם ועד גדולם כלו בוצע
בצע ומנבוא ועד כהן כלו עשה שקר (יח' יג). ויך
הכרד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם
ועד בהמה ואת כל עשב השדה (שמוס ע כה; גס יח ה;
י יח). מפכם נשיכם וגרר אשר בקרב מחניך מהטב
עציר עד שאב מימיר (דנ' כט י). ויהי כל הנפלים
ביום ההוא מאיש ועד אשה שנים עשר אלף (יהו' ס
כה). עתה לך והכיתה את עמלק ובו' והמתה מאיש
עד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד
חמור (ש"ח יג; גס כז יע). וכבוד יערו וברמלו מנפש

ועד בשר יכלה והיה כמסם גסם (ישי' יח). מעוף
השמים ועד בהמה נדרו הלכו (יח' ט ט).—ולא בעלי
חיים: אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקה מכל אשר
לך (צחש' יד כג). השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב
עד רע (סס לא כד). כל ימי גורו מכל אשר יעשה
סגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל (צמ' ו ד). וידבר
על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר
יצא בקיר (מ"ח ס יג). ויבנו להם (בני ישראל) במות
בכל עריהם ממגדל נוצרים עד עיר מבצר (מ"ב יז ט).
—ואמר בן סירא: מעוטה צניף וציץ ועד עוטה שמלת
שין[ער] (צ"ס גני' ז ד).—מן... עד... עד. ועד: ויאמר
י' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה
מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים (צחש' ו
ז). אם המצא תמצא בידו הגנבה משור עד חמור עד
שה חיים שנים ישלם (שמוס כז ג). ויחרמו את כל
אשר היה בעיר מאיש ועד אשה מנער ועד זקן ועד
שור ושה וחמור למי חרב (יהוש' כח). ויבער (שמשון)
סגדיש ועד קמה ועד כרם וזית (שפי' יח ה; גס כ חס).
ולא נערך להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות
ומשלל ועד כל אשר לקחו להם הכל השיב דוד (ש"ח ל
יע).—ובחשמת מן: כל הולך על גחון וכל הולך על
ארבע עד כל סרבה רגלים לכל השרץ השרץ על
הארץ (ויק' יח יח). וזה מעשה המנורה עד ירכה עד
פרחה מקשה היא (צמ' ח ד). ויתפשט יתהונת את
המעיל אשר עליו ויתנהו לדור ומדיו ועד חרבו ועד
קשתו ועד חגרו (ש"ח יח ד).—ורגיל בתלמוד: הכונה גדר
כינוי ובין רשות הרבים מותר להעמיד עד הסלע
(סני' ג י). נפרצה הכותל (שבין שתי חצירות) עד
עשר אמות מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד
(עירוב' ז ג). בית מלא מסרתי לך וכים מלא מסרתי
לך זהלה אומר איני יודע אלא מה שהנחת אתה
נוטל פטור זה אומר עד היום וזה אומר עד החלון
חייב (פנו' ו ז). כוית מן הסת נתון תחתיה כנגדו
עד התהום טמא על גבה כנגדו עד הרקיע טמא
ובו' (ספ' ע ג).—ואחרי שלילה: עשה ראשה (של
קורה) גולל לקבר אין טמא אלא עד ארבעה טפחים
(סס טו ס). אין טמא אלא עד מקום שהוא יכול
לפשוט את ידו וליגע (טהר' ז ג).—עד פחות: אם רצה
גומס עד פחות מטפה וזורע ואח"כ משרש (כל'י
ז ד).—מן... עד, ועד: שלש ארצות לשביעית כל
שהחיוקו עולי ככל מארץ ישראל ועד כויב לא

[¹] [כך הקרי, ובכתיב חסר].

נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים טובים ועד הנהר ועד אמנה נאכל אכל לא נעבד וכו' (סבי' ו ח). מהלך מסקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה ומעיקרו ועד ביתו אלפים אמה (עירובי ד ז). הדקים שבכלי חרס וכו' שיעורן מכדי סיכת קטן ועד לוג (כלים ז ג). בעופא ר' ינאי אומר (חייבין לבדוק עד) למטה מן האנפים וריש לקיש אמר עד בין אנפים (חול' מו). —עד היכן: עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הכנים שמחה וכו' (ספרי' יו). ועי' היכן. —עד כאן: חזור לאתרויך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תתום שבת (ספרי' עו). ועי' כאן. —ובספרי' א: וזה שאין עולין (הבורסקאים) לרגל לא מפני שהן מצויים לאתרים בריחם אלא מפני שאח[ר]ים מתרחקין מהן ומכנסין את עצמן בגשתם עדיהן לבל יגעו בהם (ספרי' גמלי' גמלי' ספ' 98). עובדה ונלך איש לאהלו כי נגע אל השמים משפטו ועיקולו ונשא עד שחקים עדי רום זבולו (מספרות סלכס סל סקלס סקלמונים, גמלי' ספרי' 496). עשירות כף בראש השם עשירות כף באחריות וכו' ותבוא עד תכונתו (כאמ"ע, עשירות ספ' 87). —ב: לסמן את הגבול בזמן: והמים היו הלוך וחמור עד החרש העשירי (כאמ"ע ס). והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה (שמוס יו; גס יס; יס). —עד היום: ותלד הבכירה בן ותקרא את שמו מואב הוא אבי מואב עד היום (כאמ"ע יט לו; גס לו). ויתצו את בית הבעל וישימהו למחראות עד היום (מ"ב יז). —ואמר בן סירה: ויהן בפלשתים ערים ועד היום שבר קרנם (כ"ס גמלי' עו ז). —עד היום הזה: ויקרא אתה שבעה על בן שם העיר באר שבע עד היום הזה (כאמ"ע כו ג). ועי' יום. —עד עצם היום הזה: ולחם וקלי וברמל לא תאכלו עד עצם היום הזה (ויקרא כג יד). ועי' עצם. —עד יום: ואם לא יעלה חטען ולא יסעו עד יום העלתו (שמוס מ לו). ואת העם צוח יחושע לאמר לא תדעו וכו' עד יום אמרי אליכם תדעו והרועים (יהוש' ו). ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט דבני עד יום גלות הארץ (ספרי' יס לו). —ובמשנה: אל תפריש מן הצבור ואל תאמין בעצמך עד יום מותך (הלל' ספרי' ד). —ואמר חזקוני: כי לא תחפון בנות חפת כי אם בשבוב מדוכו והיה ועד יום מותו תחבון לו (והנהם חתן, חזקוני ד). —עד בקר, עד הפקר: ולא תתירו משנן עד

בקר וחנתר ממנו עד בקר באש תשרפו (שמוס יז י). ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר (ספ' יו כג). —עדי ערב: יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב (ספרי' קל כג). ועי' ערב. —עד עולם: כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננת ולוועך עד עולם (כאמ"ע יס). —ובמשנה: לעולם אוכל פירי פירות עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסיד ובפירותיהן ובפירי פירותיהן עד עולם (כמוס' ע ח). —עד דור ודור: לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור ודור (ספרי' יג כ). —עדי עד, עי' ב.עד. —עד שבע פעמים: ויזורר הנער עד שבע פעמים ויפקח הנער את עיניו (מ"ב ד לו). —ואמר בן סירה: אל [תבחר] בדרך סצליה ובר כי עד מות לא ינקה (כ"ס גמלי' ט י). —עד בלי: יפרח בימיו צדוק ורב שלום עד בלי ירח (ספרי' עב ז). ועי' בלי. —עד בלתי: ויבן אותם (את אנשי העי) עד בלתי השאיר להם שריד ופליט (ספרי' ס כג; ילג; יל; מ"ב י יל). ועי' בלתי. —עד מן: עד ממחרת השבת השביעית חספרו חמשים יום (ויקרא כג יו). —עד אחר: ואמרה אשר לא יפתחום (את שערי ירושלים) עד אחר השבת (כמוס' יג ע). —מן...עד: ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב (שמוס יס יג). בזיר אלהים יהיה הנער (שמשון) מן הכמן עד יום מותו (ספרי' יג ז). —ואמר בן סירה: מיום צאתו מרחם אמו עד יום שובו אל אם כל חי (כ"ס גמלי' ט ז). —מעולם עד עולם: בטרם חרים ילדו ותחולל ארץ ותכל ומעולם עד עולם אתה אל (ספרי' לו ז). —ולפני מקור: בועת אפיר תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת (כאמ"ע ג יע). ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר (ספ' לו כה; גס ס ז; יט כג; כו מ; גס לו ג; לו ה; מ; כה). ואיש בר יסכר בית מושב עיר חומת וחיתה גאלתו עד תם שנת מסכרו (ויקרא כה כט). וגם יד יי' חיתה כם לחמם מקרב הסמנה עד חמם (דבר' ז יק). לא יתיצב איש בפניך עד חשפך אתם (ספ' לו כד). ויחילו (עבדי עגלון) עד בוש וחנן מיננו פתח דלתות העליה (ספרי' ג כה). ויחזרו (העזותים) כל חלילת לאמר עד אור חבקר והרגנחו (ספ' יו ז). וחבית את אדם באפק עד בלח (מ"ב יג יו). —ואמר בן סירה: עד בלתי לשרת מוצה ולפני מערפות עליון (כ"ס גמלי' ט י). —ובמשנה: בין תפלת לברתי (קוראים שמע וגמלתי) עד הנין תחמם (כ' סליעזר, דבר' ט ז). —ולפני תח"פ, עד אנה,

עד חנה, עד כה, עד כמה, עד מתי, עד עתה, עי' ערכים אלו במקומם. — עד בן, עד עכשו: וליהודים: לכהנים וכו' עד בן לא הגדתי (מנחם ז יו). — עד מה, מה: כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשכך (צמד' כד כב). בני איש עד מה כבודי לכלמה (ספלי ד ג; גס עד ט; עס ס; פט מז). — ולפמן את הומן שבין שני גבולות, משך הומן, בינתיים, während; pendant; during: והיה בעבר כבודי ושמתוך בנקרת הצור השכתי כפי עליך עד עברי (שמוס לג כב). ואחוד נמלט עד התמהמהם (שפטי כו). ויתפלל אל יי' ויאמר אנה יי' הלא זה דברי עד היותי על אדמתי (יוסס ד ג). כמה לא תשעה ממני לא תרפני עד בלעי רקי (חיוז ז ט). — ולפני שם: ויהי כראות יהורם את יהוא ויאמר השלום יהוא ויאמר מה השלום עד (י' ונוני איובל אמך וכשפיה הרבים (מ"ב ט' כב). כי רגנת רשעים מקרוב ושמתח הנף עדי רגע (חיוז כ ס). — זרגיל בתלמו': תפלת השחר עד חצות (נכ"ד ד ח). ביוצא בו המשכיר בית לחבירו עד הגשמים (סניע' ט ז). עד ימיו (של יוחנן כהן גדול) היה פטיש מכה בירושלים (סניע' י). עד הקציר עד הבציר עד המסיק אינו אסור אלא עד שיוגיע (נכ"ד ס ג). עד אברהם לא היה זקנה (צ"מ סו). — ובספח"א: ונמצא הראשונים אמרו בחכמה וכו' עד שבכאן חכמה לא נמצא השלמות בה עד הפלוסוף ובכאן חכמה לא נמצא השלמות בה עד גלינוס (לכ"ג, מלס"י ס' ס' ס' יס). — ואחרי שלילה: התקינו שלא יהו מקבלין (עדות החודש) אלא עד המנחה (כ"ס ד ד). הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות (זמ"ס ס' ס). גולד לו (לבכור) מוס וכו' לאחר שנתו אינו ראוי לקימו אלא עד שלשים יום (נכור' ד ג). — מן... ועד: מעצרת ועד החג מביא (בכורים) וקורא מן החג ועד תנוכה מביא ואינו קורא (כ"י יסודס, נכור' ס' ס'). אמר לו (ר' דוסא בן הרכינס לר' יהושע) אם באין אנו לרדן אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לרדן אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשו (ד"ס ט ט). המשכיר בית לחבירו בימות הגשמים אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח (צ"מ ס' ו). עשרה דורות מאדם ועד נח וכו' עשרה דורות מנח ועד

(י) [כמו בעוד, כל זמן שמתקמים זנוני אוכל.

זרד"ק התקשה לפרש: מה ענין השלום שיוגיע עד זנוני

אמר, ע"כ.]

אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו (חזק' ס ז). — מכאן... ועד: (הרי זה גיטך) על מנת שתתני לי מכאן ועד שלשים יום (גיט' ז ס). ועי' מכאן. — ג) לסמן את הגבול הקיצוני של פעולה, במשט' ערך הפלגה של תה"פ, — עד מאד, עי' מאד. — עד סהרה: השלח אמרתו ארץ עד סהרה ירוץ דברו (ספלי קמז יס). — עד אין: כי אפפו עלי רעות עד אין מספר (סס ו יג). — עד אפס: הוי מניעי בית כבית שדה בשרה יקריבו עד אפס מקום (ישע' ס ס). — ובמשט' אפילו: וישלח פרעה והנה לא סת ממקנה ישראל עד אחד (שמוס ט ז; גס יד כס; שפטי ד י; ש"ב ז כב). אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל (דברי ז ס). ויאמר המלך לאסתר במשתה היוין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש (חפ"ס סו; גס ז ג). שבעים בלחם נשכרו ורעבים תדלו עד (י' עקרה ילדה שבעה ורבת' בנים אמללה (פ"א ז ס). הן עד ירח ולא יאחיל וכוכבים לא זכו בעיניו (חיוז כס ס). — ובהשוואה, עד מדרגת, כמו: מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא (ש"ב כג יע). כי עד מירוס סבכים ובסבאם סבואים אכלו בקש יכש מלא (קמס ח י). ולשמעי בנים ששה עשר וכוונת שש ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה (דסי"א ד כז). — ובתלמו': עד כמה הוא נותן לפועלים עד שליש יתר מכאן קוצר כדרכו והולך (כלל' ז ו). עד כמה מומנין עד כוית ר' יהודה אומר עד בכיצה (נכ"י ז ג). תולה (האשה בתם דם שנמצא בכנדה) בפשפש ועד כתורמוס (פ"כ כ"י ילסק, נכ"ס כס). — אמר לו בן עזאי (לר"ע) עד כאן העות ברכך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך (נכ"י סג). בעו מיניה מרב עולה עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד באשקלון וכו' (קידוש' לא). — ד) בהוספת ל' לחזוק, עד ל', ע"פ רב בספרים המאחרים, במקום: וילכו למבוא גדר עד למורת הגיא לבקש מרעה לצאנם (דסי"א ל ט; גס יב י). וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר (דסי"א יב יג). כי עונתינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים (פזי ט ו). — עד לבוא: והארץ הגבלי וכל הלבנון מורה השמש סבכל ג' תחת הר חרמון עד לבוא חמה

(י) [אולם אפשר שהנמחה משבשת, עי' בפרושו

של סגל.]

ותמנו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם
מן השמים (ש"ס כ"י). כי ששת חדשים ישב שם יואב
וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום (ש"ס י"י). ויבא
(יהוא) שפרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשפרון
עד השמדו (מ"ז י"ז). חמים אתה בדרכיך מיום הבראך
עד נמצא עולתה בך (יחזק' כ"י). —ומוסב על זמן
העתיד: וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער
ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו יושבים פה עד מתנו
(מ"ז ז'). ועברו העברים כארץ וראה עצם אדם וכנה
אצלו ציון עד קברו אתו המקברים (יחזק' ל"י).
ועשה כרצו המלך ויתרום ויתגדל על כל אל ועל אל
אלים ידבר נמלאות וחצלות עד בלה ועם (דני' י"ז).
—ועם פעל עתיד על זמן עבר: וידם השמש והירה
עמד עד יקם נזי איביו (יהוש' י"ג). עד אבוא אל
מקדשי אל אבינה לאתריהם (ספ"ג ע"י). הן הותלתי
לדבריהם אוין עד תבונותיכם עד תחקרון מלין (איוב
ל"ג י"א). —ועל זמן העתיד: ויאמר יהודה לחמר כלתו
שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני (צנא"ש ל"ג
י"א). וחנה לא עלתה כי אמרה לאישה עד יגמל הנער
והביאתיו (ש"ס ח כ"ג). ויאמר המלך שבי בירחו (עד 1)
יצחם וקנכם ושבתם (ש"ס י"א). ונגלה באוני וי' צבאות
אם יכפר העון הזה לכם עד תחתון (ישע' כ"ד; כ"ו;
ל"ג; ס"ח; ז'). ובצל כנפיך אחסה עד יעבר הוות
(ספ"ג ז'). שעה מעליו ויחדל עד ירצה כשבור יומו
(חזק' י"ז; ג' כ"א). —ואחר מלת השלילה: לא יסור
שבת מיהודה ומחזק מכין רגליו עד כי יבא שילה
(צנא"ש מ"י). הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא
ישכב עד יאכל טרף (צנא"ש כ"ד). לא יכה ולא יריוץ
עד ישים בארץ משפט (ישע' מ"ד). וגם עד וקנה
ושיבה אלהים אל תעובני עד אגיד ורועך לדור לכל
יבוא גבורתך (ספ"ג ע"י; ג' כ"ח). הן אל לא
ימאס חם ולא יחזיק ביד מרעים (עד 2) וימלה (3) ישחק
פיך ושפתיך תרועה (איוב ס כ"ח). —ואמר בן סירא:
שועת דל עבים חלפה ועד תגיע לא תנוח לא תמוש
עד יפקוד אל (צ"ס ג"י; ל"ג כ"א; ג' כ"ג; כ"ד; כ"ה).
—ואמר המשורר: אמיר כושם אשר רוח תניפו לכל
רוח עדי נקרא הפנפך בעת ארים שמו נהפך לאויב
והוא סבב לרמי עד יושפך (חזק' ע"א; חזק' ע"א).

(יהוש' י"א). חמשת סרני פלשתים וכל הכנעני והצידני
והתני יושב הר הלבנון מהר בעל-חרסון עד לבוא
חמת (ספ"ג ג'). ולמורה ישב עד לבוא מדברה למן
הנהר פרת (דני"א ט'). ויקהל דויד את כל ישראל
מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת להביא את ארון
האלהים מקרית יערים (ס"ג י"א). ויצא שמו (של עזיהו)
עד למרחוק כי הפליא להעזר (דני"א כ"א). —ובזמן:
זאנו ישב משומם עד למנחת הערב (עזר' ט"ז). כי אמר
דויד הניח יי' אלהי ישראל לעמו וישכן בירושלם עד
לעולם (דני"א כ"ג). —ובמשנה: אין פותחין מששה
טלאים המבוקרין כלשכת הטלאים וכו' ומוסיפין עד
לעולם אין פותחין משתי חצוצרות ומוסיפין עד
לעולם וכו' אין פותחין משנים עשר ליום עומדין על
הדוכן ומוסיפין עד לעולם (פס"ג כ"ג). —ועם מקור:
ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו (בביאי הבעל) עד לעלות
המנחה (מ"א י"א). יעמדו נא שרינו לכל הקהל וכל
אשר בערינו ההשיב נשים נכריות יבא לעתים מוסנים
ועמם וקני עיר ועיר ושפטיה עד להשיב חרון אף
אלהינו ממנו (עזר' י"ד). לא ירפך ולא יעוכך עד
לכלות כל מלאכת עבודת בית יי' (דני"א כ"א). וישמחו
כל השרים וכל העם ויביאו וישליכו לארון עד לכלה
(דני"א כ"ד; ג' כ"א; כ"ו; ל"ג כ"ד). —ובמש"ס תה"פ,
להפלגה: כי לעת יום ביום יבאו על דויד לעזרו עד
למתנה גדול כמחנה אלהים (דני"א כ"ג). ויתנו
העמונים מנחה לעזיהו וכו' כי החזיק עד למעלה
(דני"א כ"ח). ועי' ערך מעלה. —וישפרו לו (לאסא)
שרפה גדולה עד למאד (ס"ג י"ד). ויאמר יחזקיהו
המלך והשרים ללויים להלל ליי' בדברי דויד ואסף
החזה ויהללו עד לשמחה (ס"ג כ"ג). ויאמר אליו
עזריהו הכהן הראש לבית צדוק ויאמר מהחל התרום
לביא בית יי' אכול ושבוע והותר עד לרוב וכו' (ס"ג
כ"א). ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים וכוונם דבריו
ומתעקשים בנבואי עד עלות חמת יי' עד לאין מרפא
(ס"ג לו י"א). —עד לחיו: כל מי שיאמר לי קודם
שאבנס לגדולה זו הכנס רוצה אני שארד עמי עד
לחיו (יהוש' כ"ג; חזק' ע"א).

(ב) מלת הקשור —bis; jusqu'à; until; של הזמן עם
פעל עבר המוסב על זמן שעבר: וילכו ויבאו ההרה
וישבו שם שלשת ימים עד שבו הררפים (יהוש' כ"ג).
וישקו איש את רעהו ויכבו איש את רעהו עד דוד
הגדיל (ש"ס כ"ח). ותקח רצפה בת איה את השק

(1) [כדח"א (י"א): עד אשר].

(2) [אולי נקד עד].

(3) [כך הכתיב, והקרי: וימלה].

מפני געקראט אחר מפני געקראט חסמה תנסו עד אם נותרתם כתרן על ראש החר ונכנס על הגבעה (יט"ו ל י"). עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי (כ"ח זכ"ל).—עד כי: ויגדל האיש וילך הלך וגדל עד כי גדל מאד (נכ"ל כ"ו י"; גם מ"א מ"ט). הוא קם ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו (ט"ז כ"ג י"). ויצא שמו (של עוה"ה) עד למרחוק כי הפליא להעור עד כי חוק (ד"ה כ"ו י"). לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים (נכ"ל ט"ו י").—ואמר המשוור: ואשיג אל קצת תאות לבבי על ידי מרמה וכל מה שיהיה שוה עדי כי תאדים שלמה עדי ארדוף ואשיגה ואכה עדי חרמה (נכ"ל ט"ו י").—המקט (כ"ל).—עד ש"י, ש"י, עם פעל עבר: חדלו פרוון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל (ספ"י ז). כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחותי ולא ארפנו עד שהביאתי אל בית אמי ואל חדר חורתי (ספ"י ז).—עם פעל עתיד: השבעתי אתכם בנות ירושלם וכו' אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתהפץ (ס"ז ז; גם י"ז; גם י"ז; גם י"ז).—ורגיל מאד בתו"ס: מאימתי קורין את שמע בערבית וכו' רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר (נכ"ל ח). הבריסין זהבדסין וכו' לא ילכש בהן עד שיבדוק (כל"ע י"ז). אובלין ארעי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים (סל"ג ח). מותר המת יהא מונח עד שיבא אליהו (כ"ט, סק"י ז"ל). היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחזור ומתפלל (נכ"ל כ"ג).—ואחר שלילה: האשת שהלך בעלה וצרתה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך לא תנשא ולא תתייבם עד שתדע שמה מעוברת היא צרתה (יב"ט ט"ז ח). רבי יהודה אומר אמר קונם ויין שאיני טועם עד שיהא הפסח אינו אסור אלא עד לילי הפסח וכו' קונם בשר שאיני טועם עד שיהא הצום אינו אסור אלא עד לילי הצום וכו' ר' יוסי בנו אומר אסור קונם שום שאיני טועם עד שתהא שבת אינו אסור אלא עד לילי שבת (נכ"ל ס"ו). האשה שהיא יצאה ליתרג אין ממתינין לה עד שתלך ישבה על המשכב ממתינין לה עד שתלך (נכ"ל ח ד). לא היה המקטיר מקטיר (את הקטורת) עד שהמסוגה אומר לו הקטיר (פמ"ד ו ג).—וביתור להביע תנאי, במש"כ אלא אם: אין מכריזין על הגז עד שיאותו לאורו (נכ"ל ס"ו). וכל

אספו עד עצמותי רחפו ואויבים שטך גרמו ולא אספו אבל יספו (סוף, ח"ך נג"ל).—עד אשר, עם פעל עבר של זמן העבר: ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר דק (שמו"ל כ"ג). והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים זשמונה שנה (דכ"י ז י"). וכל ישראל עברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן (יט"ו ג י"); גם ס כו). ותלך יד בני ישראל הלך וקשה על יבין מלך כנען עד אשר הכריתו את יבין מלך כנען (פמ"ד ד כד). ולא האמנתי בדברים עד אשר באתי ותראינה עיני (מ"א י"ז; י"ז י"). וימאס וי' בכל זרע ישראל זיענם ויתנם ביד שמים עד אשר השליכם מפניו (מ"ז י"ז; כ"ג; כ"ג י").—ועל זמן העתיד: ואם אל עיר יאסף והשיאו כל ישראל אל העיר ההיא חבלים וסתכנו אתו עד הנחל עד אשר לא נמצא שם גם צרור (ספ"י י"ג). יען בצד ובכתף תהרפו ובקרניכם תנגחו כל הנחלות עד אשר הפיצותם אותנה אל החוצה (יחזק"ל כ"ח).—ועם פעל עתיד על זמן העתיד: וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך (נכ"ל ט"ו ז; גם כ"ט ח). מעט מעט אנרשנו מפניך עד אשר תפירה ונחלת את הארץ (שמו"ל כ"ג; גם כ"ד י"ז) איש איש מורע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר (ויק"ל כ"ד). עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא (נמ"ד י"א כ; גם כ"י). וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים (ט"א כ"ג). אלך אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני (סוף ס"ו י").—ואמר בן סירא: עד אשר יועיל יחל בך פעמים שלש יעריצך (צ"ס ג"י י"ז).—ועל זמן העבר: ויצא יונה מן העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה יהיה בעיר (יונ"ד ד ס). תרתי בלבי למשוך בין את בשרי ולבי נהג כחכמה ולאחו בסכלות עד אשר אראם איוח טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים (קה"ל ז"ג).—עד אשר אם, עד עם: כי לא מעובד עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך (נכ"ל כ"ח י"). ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנום אל מקומם (נמ"ד ל"ג י"). עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם (יחזק"ל י"ח). ותאמר (רמקח לאליעזר) גם לגמליך אשאב קר אם בלו לשחות (נכ"ל כ"ד י"ז; גם ל"ג). אלף אחד

מי שאינו צריך ליטול (מן הצדקה) ונוטל אינו מת
מן הוקנה עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול
ואינו נוטל אינו מת מן הוקנה עד שיפרנס אחרים
משלו (ספ"ח ט). קטנה שאמרה התקבל לי גיטי אינו
גט עד שיגיע גט לידה (גיט' ו ג). המגרף אינו חייב
עד שיופרש השם (ספ"ח ז ט). ומודה ר"ע (לחכמים)
שאין מכיז את מעולתו עד שתתודע לו ויביא עמו
אשם ודאי (כתי' ס ז ט). — ואלא עד: אין מעידין
(לאשה שמת בעלה) אלא עד שתצא נפשו ואפילו
ראוהו מגוייד וצלו וזיה אוכלת בו (יב"ט ז ג). קונם
יין שאינו טועם היום אינו אסור אלא עד שתחשך
(כז' ס ח). — וכסהמ"א: הודעת כל מה שאתה חייב
לדעתו מן המצות אשר אינך רשאי להתעלם בהם ואין
ראוי לך לפשוט בהם עד שנפנית לחשוב כשאלות
בכריות אשר לא תקנה בהם מעלה יתירה בתורתך
ואמונתך (כ"י ס"ח, מו"ס סקד"ו 11). — ב) במשם' משך
הזמן, בינתיים: ויהי עד דבר ששאל אל הכהן וההמון
אשר במחנה פלשתים וילך הלך ורב (ס"ח יד יט).
יפלו במכפריו רשעים יחד אנכי עד אעביר (ספ"ח)
קמ"א י). עד¹ זה מדבר וזה בא וכו' (לינ"ח יט).
ויאמר להם לא יפתחו שערי ירושלם עד חם השמש
ועד הם עמדים יגיפו הדלתות ואחור (כמ"ז ג). — עד
ש': עד שהמלך במסבו נרדף נתן ריחו (ספ"ח ז י).
— ובתו"מ: התיבך הרי אנשי כנסת הגדולה קראו
אותו אכרם אתה הוא יי' האלהים אשר בחרת באכרם
שנייא היא שעד שהוא אכרם בחרת בו (יב"ט נכ')
ס ט). מנין לרבנות העופות והמנחות עד שאני²
מרבה לוג שמן של מצורע ת"ל אשר הם מקדישים
לי (זב"ח מד). כך הקב"ה מראה להם לצדיקים עד
שהם בעולם הזה מתן שכרן מה שהוא עתיד ליתן
להם לעתיד לבא והם ישנים (כני חלוצה, מד"ר בראש
ס). אמרו להן הנוגשים אם אתם הולכים לישן
בבתיכם עד שאנו משלחין אחרים בבקר היום עולה
לשעה ולשתים ואין אתם משלימין את הסכום שלכם
שנאקרו והנוגשים אצים לאמר (ספ"ח טו). תמן תנינן
נותנין לכתולה שנים עשר חדש משחבעה הכעל לפרנס
את עצמה ואני לא עשיתי כן אלא עד שאתם
עוסקין בטיט ולבנים קפצתי וגאלתי אחכם (ספ"ח ט"ז).

אמי מלצנו). עד שאתם בצינן לא גליתם (וי"ט נט)
ספ"ח ט. ספ"ח נכ"י כו). שמה יעשו תשובה עד שהם
נתונים בתוך ארצם והוא עושה לנו כדרך שעשה
לסנחריב (וסלמך ליון, ספ"ח). — עד לא, לפני, קודם: עד
לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות חבל (מל"ח כו). —
וכן עד אשר לא: וזכר את בראיך בימי בתורותיך עד
אשר לא יבאו ימי הרעה (ספ"ח יז ח; נ; ו). — ובתו"מ
עד שלא: מעשה בצדקו אחד שהיה דר עמנו במבוי
ירושלם ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את (כל) הכלים
למבוי עד שלא יוציא ויאסור עליכם (כנן גמליאל,
עירובין ג). דרך ת"ח עד שלא היתה בתו יוצאת מאצלו
אוסר לה כל נדרים שנדרת בתוך ביתי הרי הן מופרין
(כז' י ד). מתו בעליהן עד שלא שתו כש"א נוטלות
כתובה ולא שותות (קט"ו ד ג). בא סימן התחתון עד
שלא בא העליון או חולצת או מתיבמת (כז"ו ח).
ספינה הכאה לים אין יוצאין מתוכה ליבשה אלא
אם כן היתה בתוך התחום עד שלא חשיכה (מוספ'
טנ"י יד יח). הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסין
אין רשאי לשנותן לדבר אחר אלא מדעתן (ספ"ח נג)
ג (ג ד). שחטה עד שלא חשיכה מותר לשחוט את
בתה משחשיכה אסור (ספ"ח טו ח). לאחר שיצא
ליהרג הוא ובניו אסר לספקלטור הרגני עד שלא
תהרוג את בניו (ספ"ח נמ"ד ח). שלח המלך והביאו
ותיבנו לקטוע את ראשו עד שלא יצא ליהרג אסר
המלך מלאו לו מדה של דינרים וחב והוציאו לפניו
(ספ"ח קלח). קצירת שיבולת הראשונה דומה למירותו
עד שלא קצר שיבולת הראשונה לא נתחייבה שדהו
פיאה (כ' יוס', יב"ט ספ"ח ח). שלח להם כך אמר
אבא ק"פ שנה עד שלא חרב הבית פשטה המלכות
על ישראל (כ' יסעטלל כ"י יוס', טנ"ט טו). משך חטיו
ופועליו והכניסן לתוך ביתו בין פסק עד שלא מדר
ובין מדר עד שלא פסק שניהן יכולין לחזור בהן
(נ"ב ספ"ח). אמר לבני העיר דעו שהמלך עליכם כבעם
והוא מבקש לשלוח לגיונות על העיר להחריבה צאו
ופייסוהו ויחזור אצלכם עד שלא ירחיק מכם (כס"ג
נכ"י יונסן, ספ"ח דק"כ, נונ"ק קו). עד שלא יצרתוך
במעי אמך מנתיך להיות מתנבא על עמי (וי"ט נט)
ספ"ח ט. ספ"ח נכ"י כו). בשר ודם מבקש לצור צדקה
כמה סמננין צריך להביא עד שלא צר אותה אבל
הקב"ה צר צורה מתוך טיפה אחת (מסמ"ו מזכ"ג).
ועשה שם (באלוני ממרי) עשר שנים עד שלא נשא

(1) [אולי נקד עד, כמו בפ"ו, יו, וכן בנחמ"י.]

(2) [אחרי שאני מרבה ארכה עמהם אף לוג

שמן (כס"ח).]

לאכול כל מיני תיני תענוגים (סס, סמוכי צלשיות). למלך שהיתה לו בת קטנה עד שלא הגדילה ובאה לידי סימנין היה רואה אותה בשוק מדבר עמה במבואות מדבר עמה כיון שהגדילה וכו' אמר אין כבודה של בתי שאהא מדבר עמה בפרחמיה אלא עשו לה פאפיליון (כ' יהודס צ' חלעלי, פסקי ד"כ, וי"י ציוס כלת משה, צוצ'ק) — וביתוד עד שלא... משה: נטמאת מנתתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותפרה ואם משקדשה בכלי וכו' (סו"ג ו'). שור שנגה את הפרה ונמצא עיברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משלם חצי נוק לפרה ורביע נוק לולד (צ"ק ס). שמיין את האשה כמה היא שוה עד שלא ילדה וכמה היא יפה משולדה (ס"ד). התורם חבית של יין ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינו תרומה ואם משתרמה החמיצה הרי זו תרומה (צ"י, סס סמו"ד ז'). הגותן שרהו קבלה לעמי הארץ עד שלא באו לעונות המעשרות צריך לעשר על ידן משבאו לעונות המעשרות אינו צריך לעשר על ידן (מקס"ה דמ"ז י'). עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים (מכיל, מק"י דמס"ה פסח"ה). בוא וראה מה כת עבירה קשה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה לא היו בהם זבים וזמזרעים (צ"י יו"י סגלילי, סג"י צמ"ז ח). עד שלא נתתם גזר דין ישא ד" פניו אליך ומשנתתם גזר דין אשר לא ישא פנים וכו' (ס"ט מ"ב). זה שהוא עומד ומתפלל צריך לישב שתי ישיבות אחת עד שלא יתפלל ואחת משיתפלל (כ' יהושע צ' לוי, יו"י צ"כ ח). השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה (כ' יהודס צ"ס סמואל, סס צצ"י יא:). עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל ארצות לומר שירה (עכ"ל י'). כמה ששנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הכמות מותרות ועבודה בכורות ומשהוקם נאסרו הכמות ועבודה בכהנים (מ"ד"כ צמ"ד ז'). עד שלא נכנסו לארץ ישראל היו מברכין ברכה אחת הון את הכל משנכנסו לארץ ישראל היו מברכין על הארץ ועל המזון (ס"ט כג). עד שלא הכיר (אחשוורוש באסתר) שהיא יהודית היה מספר עמה על ידי

את הגר (סע"ר ח). שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם ואלו הן תורה וגיהנם וגן עדן וכו' (מ"ד"כ ח ג). — וקודם עד שלא: אילו היה כתיב בשמי ניתח הוא יאות לית כתיב אלא מפני שמי ניתח הוא קודם עד שלא הוכיר את השם כבר ניתח הוא (כ' חזקוני, יו"י צ"כ ח ס). וישע יו' אלהים גן בעדן דבית יוני אמי למא הוא מוכיר שם מלא במטעת הו' שסתחילת ברייתו היא צריכה כיוון קודם עד שלא נוצרה ממעי אמה אדם צריך לכוין את רוחותיה (מ"ד"כ צלש"ט, מ"חוד'). וכל יצר מחשבות מבין קודם עד שלא נוצר יציר מחשבתו גלויה לפניו (מ"ד"י סמואל ח). — וזכס"מ"א: שלשה כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ (רמז"ס, מלכ"ס ו ס). — ועם השנות הפעל, במשמ' קדם... אח"כ: עד שלא נמחקה הסגולה אמרה איני שותה סגולתה נגנות וכו' נמחקה הסגולה ואמרה וכו' (סו"ג ג). לא נתן מן הגדיש נותן מן הכרי עד שלא מירח ואם מירח מעשר ונותן לו (מקס"ה סס"ה ח). כשבא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בבאן ואמרו לו הן בוא והכנס עד שלא נכנס ושוולחן [היה ערוך] לפניו נכנס ואכל ושתה וברך לשם שמים (מ"ד"כ ז). היה יודע לו עדות בשמר עד שלא נעשה גולן ונעשה גולן הוא אינו מעיד על כתב ידו אבל אחרים מעידין (צ"י קנט). הכנס ורחוץ ושקול עצמך עד שלא תכנס ומאחר שתכנס הלך כיון שיצא ושקל עצמו לא חסר כלום (כ' מל"ה, מ"ד"כ צלש"ד ז). — עד שלא ועכשו ש...: רבא בתר צלותיה אמר הכי אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי (צכ"י ח). אמר עד שלא מלתי היו העובדים והשבים באים אצלי עכשו שמלתי לא יבואו אמר לו הקב"ה עד עתה היו בני אדם ערלים באים אצלך עכשו אני ופמליא שלי נגלים עליך (מ"ד"כ צלש"ה מ). — עד שלא... כיון ש...: על פני כל אחיו ישכון הכא את אמר ישכן ולהלן את אמר נפל אלא כל הימים שהיה אברהם קיים ישכון וכיון — שמת נפל עד שלא פשט ידו במקדש ישכון כיון שפשט ידו במקדש נפל וכו' (סס מ"ה, מ"חוד'). שכן אמר ר' עד שלא חטא אדה"ר היה שומע קול הדבור עומד על רגליו ולא היה מתירא כיון שחטא כששמע קול הדבור נתירא ונתחבא (סס ס"ה ט, ס"ק מ"ט). תני עד שלא יחלה אדם אוכל מה שמוציא כיון שחלה מכש

עת שאתם מתקנים את השמות בואו ותקנו את העקבות (כ' יחזקע, נח וי'). בימי מרדכי ונחש הרשע נולד לו בן בתשעה באב והיו מתעניין ממה בתי בחנו' והרליקו גירות ושלחה אשתו ואמרה לו עד שאת מכב' את הברבריו בוא וכבוש את היהודים שטררו כך (יחזק' סוכ' ה'). שאל רבי חנינא בן עזיל את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ודברות האחרונות נאמר בהם טוב א"ל עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו (צ"ק נד'). ר' יוסי מתיר בהרדל חפני שיכול לומר לו עד שאתה אומר לי הרחק הרדלך מן דבוראי הרחק דבורך מן הרדלאי (צ"צ יח.). א"ל (ר' יהושע לר' גמליאל) עד שאתה תמה עלי תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה רבי אלעזר חסמא ורבי בן גודנורא שיודעין לשער כמה טפות יש בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש (סו"י י.). נכנס' מטרונה ולמדה עליהם סניגוריא א"ל אדוני המלך עד שאתה מכיז באלו שאוכלין ושותין ומקללין אותך הביטה באילו שאוכלי' ושותי' ומברכי' אותך (מד"כ סה"ט, נח דו"י). לאדם שהוא בגליל ויש לו כרם ביהודה ואחד ביהודה ויש לו כרם בגליל אותו שבגליל הולך ליהודה לער את כרמו. אותו שביהודה הולך לגליל לער את כרמו עמדו זה עם זה אמרו זה לזה עד שתבא אתה למקומי שמור שלי בתחומך ואני אשמור שלך בתחומי (תנחומי קדוש ו'). —ג) עד בכלל הגבול המסמן נכלל בתוך המשמ' של עד: איבעיא להו עד ו עד בכלל או דילמא עד ולא עד בכלל (נכ"י כו:). איכא עד ו עד בכלל ואיכא עד ולא עד בכלל (נכ"י כו:).

א. עד, כ"י עד, מ"י עדים, ס"י עד, ע"י, כ"י עד, עד, ע"י, ע"יהם, —א) מי שראה בעיניו או שמע באוזניו מעשה מן המעשים ויכול להגיד בשעת הצורך כל מה שראה או שמע שבאמת כך וכך היה המעשה, Zeuge; témoin; witness: אם תענה את כנתי ואם תחק נשים על כנתי אין עמנו ראה אלהים עד ביני ובינך (נכ"י לא כ.). ויאמר יהושע אל העם עדים אתם ככם כי אתם בחרתם לכם את יי' לעבד אותו ויאמרו עדים (יחזק' כד כג). ויאמר אליהם עד יי' ככם ועד משיתו, היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד (ס"י יב ט.). ואעידה לי עדים נאמנים את

מתורגמן משהביר בה התחיל לספר עמה בעצמו (י' חנין, תנחומי אמר ט.). —ועם פעל עתיד: עד שלא יחטא אדם נותנים לו אימה ויראה משהוא חוטא נותנים עליו אימה ויראה (י' שמעון בן יוסף, נדל יח.). —ובספ"א: לולבי ורדין והחרובין עד שלא יפתיקו בגרונת ומשימתיקו כמלא פי גדי (נח"י ס, שנת יח ו.). ושאר כל הנכבשים בין משימתיקו בין עד שלא המתיקו נלקחין (ס"א, מ"ט ונ"י ז ט.). ועי' מן. —לא... עד ש', באותה המשמ': פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שהשיבה אמרו לו לרכן גמליאל מה אנו לירד אמר להן מותרים אתם (ע"י כז ג.). כיון שהיה נותנו (את הבשר) לתוך פיו לא היה מתחיל לפוסק עד שנשמתו יוצאה (ספרי נדל נח.). הנכנס לבית אל ואמר להם תנו לי ואוכל עד שיאמרו לו הם אכול (דכ"א ט.). לא שהה שלשה ימים עד שנתנהו בקברו (תוספ' יח"כ ח ט.). אמרו לא היו ימים מועטים עד שחיפו כהנים מני כל האולם במבלאות של זהב (סס מנח"י יג יט.). לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו הסיד ובין אמה של אותה ריבה (נכ"י יח.). לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן קסמא והלכו כל גדולי רומי לקבורו (ע"י יח.). —לא הספיק עד ש': סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת הרי זו אמורה (מנח"י ט ט.). —ובספ"א: וכן סנדל שהוא טמא מדרס ונפסקה אחת מאוניו ותיקנה טמא מדרס וכו' לא הספיק לתקן את הראשונה עד שנפסקה השנייה או שנפסק עקיבו או ניטל חטמו או נחלק לשנים מהור (נח"י ס, כ"י ז יב.). ועי' בספק, הפע' ב). —ובלי סלת השלילה באותה המשמ': האשה שהפקידה עיסתה או שמכרתה או שנתנתה במתנה עד שיתגלגל בחיטין ותיטמטמים בשעורין וכו' (תוספ' ס"א ח יח.). כיון שאמרו למשה נשלחה אנשים לפנינו התחיל משה עומד ותוהא אמר אפשר לי לעשות דבר עד שאמלך בהקב"ה (מד"י נדל טז.). אמר משה לפנתם ולאנשי הצבא יודע אני שכלעם הרשע הוא שם ליטול שכרו עד שהואב בא לצאן פרשו לו מצודה (סס כג.). הן דעתך עד שיצא מפיך (דכ"י ג.). —וקדם במעלה, להביע חשיבותה של מעולה אחת מתברתה: עד שפותחי' לו בכבוד אביו ואמו יפתחו לו בכבוד המקום (י' לזק, נד"י ט ט.). עד שאנו למדים מן הקנה נלמד מן השער (י"ט, נג"י י ח.).

ג' יז ט.)—עַד שְׁקִירִים: וַיֵּחַ אֲמוֹנָה וַיֵּבֶר צֶדֶק וְעַד שְׁקִירִים בְּרַמָּה (סֵפֶר יִצְיָן; גִּס יֵעָ ס' ע.) עַד כְּבוֹסִים: עַד כְּבוֹסִים יֵאבֵד וַאֲשֵׁי שָׁמַע לְנֹצֶה יֵדְבֵר (סֵפֶר כֹּחַ כח.)—עַד בְּלִיעֵל: עַד בְּלִיעֵל לִיֻץ מִשְׁפָּט וַפִּי רִשְׁעִים יִבְלַע אוֹן (סֵפֶר יֵעָ כח.)—עַד חֶמֶס: אֵל תִּשֶׁת יִדְךָ עִם רִשְׁעֵי הַיֵּהוּת עַד חֶמֶס (שְׁמוֹת כג' א.) כִּי יִקוּם עַד חֶמֶס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סֵרָה (דְּבָרִים י"ז). יְקוֹמוֹן עַרְי חֶמֶס אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתִי וַיִּשְׁאַלֻּנִי (סְפָרִים ל"ה י"א).—עַד חֶנֶם: אֵל תִּהְיוּ עַד חֶנֶם בִּרְעֵךְ (מְשִׁלִּים כד כח.)—ב) כְּמוֹ עֲדוּת; לֹא תַעֲנֶה בִרְעֵךְ (עֵד' שְׁקֵר (שְׁמוֹת כ"ו). וְלֹא תַעֲנֶה בִרְעֵךְ עַד שׂוֹא (דְּבָרִים כ' כ.). מִפִּיךָ וּחֶרֶב וּחֶץ שִׁנוֹן אִישׁ עֲנֶה בִרְעִיָה עַד שְׁקֵר (מְשִׁלִּים כ"ה י"א).—וּבִתְלִמּוֹ: לִידַע לַהֲדוּרִיעַ וּלְהוֹדוּעַ שֶׁהוּא הָאֵל הוּא הַיּוֹצֵר וְכוּ' הוּא הַדִּין הוּא הָעֵד וְכוּ' (כִּנִּי חֲלֻצוֹת סִפְסַר, חֲזוֹן ד' כג.). מִנְהַדְרִין שְׂרָאוֹ אַחַד שֶׁהֵרָג אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּקִצְתָּן נַעֲשׂוּ עֲדִים וּמִקִּצְתָּן נַעֲשׂוּ דִּיּוּנִין דְּבָרֵי רַבִּי טְרַפּוֹן רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר כּוֹלֵן נַעֲשׂוּ עֲדִים וְאִין עַד נַעֲשֶׂה דִּין (כ"ה סה.). הָעֵיד ר' יוֹסֵפִי הִכְהֵן ור' זְכוּרְיָה בֶן הַקֶּצֶב עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁהוֹרֵתָהּ בְּאַשְׁקָלוֹן וּרְיֻחָקוּהָ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתָּהּ וְעֵדֶיהָ מַעֲרִירִים אוֹתָהּ שְׁלֹא נִמְתְּרָה וְשְׁלֹא נִמְסָאָה (כְּחוֹן כו.). (אם מִסַּר לְאוֹמֵן) אִפִּילוּ בְּעֲדִים נִמִּי מִתּוֹךְ שִׁיכּוֹל לֹאִמֵּר לֹה חֲחוּרְתִּי לֹךְ כִּי א"ל לְקוֹחָה הִיא בִּידֵי מַהֲיִסֵּן (צ"ג מ"א.). עֵידֵי חֲתִימָה כְּרָתִי וְכוּ' עֵידֵי מַסִּירָה כְּרָתִי (כִּנִּי, קִידוּשׁ מ"ח.).—עַד זֹמֶם, עֲדִים זֹמְמִים, עֵי עֵרֶךְ זֶמֶם.—וְדִבֵּר לֹא בַע"ח: שְׂאֵלוֹ אֶת רֵא"ר אֲשׁוּנִים גְּדוֹלִים אוֹ אַחֲרוּנִים גְּדוֹלִים אִמֵּר לָהֶם תִּנּוּ עֵינֵיכֶם בְּבִירָה אֲכָא דְאַמְרֵי אִמֵּר לָהֶם תִּנּוּ עֵינֵיכֶם בִּירָה (יו"ט ע.).—וּבִמְשַׁם' עֲדוּת, סֶמֶן: (עַל חֲצִירוֹ שֶׁל בֵּית הַכֶּסֶם) אִם יֵשׁ עֲלֶיהָ עַד (2) מוֹתֵר (כָּז שֶׁמָּה, שֶׁמָּה מ"א.).—וּבִסְמָחָא: מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁלֹא יִדּוֹן אֵלֶּא לִפְנֵי הַיְשִׁיבָה הַקְדוּשָׁה וְאִמֵּר לְבַעַל דִּינוֹ נִכְתּוּב טַעֲנוֹת וּמַעֲנוֹתֶיךָ וְנַעֲרֵד תַּחְתֵּיהֶם עֲדִים וְנִשְׁגַּר לִפְנֵי גִּזְלוֹ וְנִקָּה קִנְיִין כִּי לֹא נִצָּא מִמָּה שִׁיחָקָה בְּחִשּׁוּבָתוֹ (גִּמְי' סִפְסַר צ, גִּמְלָצוֹר 62). וְאִין יִירוּשָׁה נַעֲקֶרֶת מִן הַיּוֹרֵשִׁים

(1) [ואפשר שהוא אחד עם עד א], ופרשו כמו
עד, בתור עד.]

(2) וְאֵשׁ: קָנוּהוּ הַמַּעֲרִיר שְׂעָשׂוּיָהּ לָכֶן מוֹתֵר לְשַׁלְטָנָהּ לְקִינוּהוּ ע"ב; וְלִדְעָת ר"ח הוּא מִן גִּזְעָה, וְזִיל: מִירוּשׁוֹ רָכִינוּ עַד כְּגוֹן סֻמְרוּשׁ אוֹ מְקוּלוּן בְּדַתְנָן הַתַּם מִשְׁמַחַת בְּב' עֲדִים, ע"ב; וְכֵן פֶּרֶשׁ רִי"ף; וְכֵן דַּעַת אֲבִי יִצְחָק וְהַפְּרִיז נִי יִצְחָק וְהַפְּרִיז.

יִצְחָקִים הָבָהּ וְאֵת זְכוּרֶיהָ בֶּן יִצְחָקֶיהָ (יִשְׁעִי מִצ. מ.) מִי
בָּהֶם יִגִּיד וְאֵת וְרֹאשׁוֹנֹת וַתִּנָּחֵם עֲדֵיהֶם וַיִּצְדָּקוּ
(עֵס מִג. ט.) אֶחָד עָרֵי נָאִם וְיִי וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בַּחֲרָתִי
לִמְעַן תִּדְרְעוּ וְתִאֲמִינִי לִי (עֵס י; גֵּם מִד ח. ט.) הֵן עַד (י)
לְאֹמְרִים נִתְּחִיו נִגִּיד וּמִצּוּהָ לְאֹמְרִים (עֵס כֵּה ד.) וְלִעֲנִי
הָעֲדִידִים הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה (יִמֵּי לִצ. ג.) וַיֹּאמֶר בְּעוּ
זֻלָּתֵיכֶם וְכָל הָעָם עָרִים אֶחָד הַיּוֹם כִּי קִנִּיתִי אֶת כָּל
אֲשֶׁר לְאַלְמֹלֶךְ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לְכָלִּיּוֹן וּמַחְלֹן מִיֵּד נִעְמִי
זָכוּ עָרִים אֶחָד הַיּוֹם וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בִּשְׁעַר
הַחֻקִּים עָרִים (רֹכֵץ ז. ט. יח.)—וְדַבֵּר לֹא בַע"ה כְּמוֹ
אֲזַת וְזָכוּרֵךְ כִּי כָךְ וְכָךְ הִיָּה הִרְבֵּה; וְעַתָּה לֹכֵחַ וְנִכְרָתָה
בְּרִית וְהִיָּה לְעָד בִּינִי וּבִינְךָ (בְּרִשָׁה לֵא מִד; גֵּם מִס.)
לִמְעַן תִּהְיֶה לִי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעָד כְּבִנִּי יִשְׂרָאֵל וְכוּ'
הִיָּה כִּי תִמְצָאֵן אֶת־רַעוּת רַבּוֹת וְצָדוֹת וְעִנְתָּה הַשִּׁירָה
הַזֹּאת לִפְנֵי לְעָד כִּי לֹא תִשָּׁבַח מִפִּי זָרְעוּ (דִּבְרִי לֹא
יֵט-כֹּה; גֵּם כֹּה.) וְנֹאמֶר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמּוֹכֶת
לֹא לַעֲלֹהָ וְלֹא לִזְכֹּר כִּי עַד הוּא בִּינִינוּ וּבִינֵיכֶם וּבִין
דְּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ וְכוּ' וְלֹא יֹאמְרוּ בְּנִיכֶם מִחֵר לְבָנֵינוּ
אֵין לָכֶם חֵלֶק בִּינִי (יִחֵסִי כֹה כו-כו.) בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה
מִזְבֵּחַ לִי כִּתּוּךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְכוּ' וְהִיָּה לְאוֹת וּלְעָד
לִי צִבְאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (יִשְׁעִי יֵט יט-ט.) בִּירַח יִכּוֹן
עוֹלָם וְעַד בִּשְׁחָק נִאֲמָן (הַסֵּל מִט לֵא.) וְחֻקִּמְטִי לְעָד
הִיָּת וַיִּקֶּם בִּי כַחֲשִׁי כְּפָנֵי יַעֲקֹב (לִיזֵי יח.)—וּבִפְרָשׁ עַד
שְׁמִידָה כְּפָנֵי בֵּית דִּין וְכֹדֶם מִה שְׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעִנְיִן
הַנִּדּוֹן; וְנִסְתָּרָה (הַאֲשָׁה) וְנִמְטָמָה וְעַד אֵין בָּהּ (נִמְדִי
ה' ג; גֵּם לֵא ל.) עַל פִּי שְׁנַיִם עָרִים אִוּ שְׁלֹשָׁה עָרִים
יִוִּמֵּת הַמֵּת לֹא יוֹמֵת עַל פִּי עַד אַחֵר יִדְּהֻקִּים תִּהְיֶה
בּוֹ בְּרֹאשׁוֹנָה לְחִסְתּוֹ (דִּבְרִי יז יח-יט; גֵּם יֵט יח.) וְאַנְכִּי
הַיּוֹדֵעַ וְעַד (יִמֵּי כֵּה כג.) וְהִיָּיתִי עַד מִסְתָּר בְּמִשְׁפָּטִים
וּבְמִנְאִפִּים וּבְנִשְׁבָּעִים לִשְׁקֵר (מִלָּא ג.) תַּחֲדַשׁ עֲדִיקָה
בְּגָדֶי וְתִרְבֵּה כְּעֶשְׂתֶּךָ עֲמָדִי (לִיזֵי יח.) גֵּם עַתָּה הִנֵּה
בְּשָׂמִים עָרֵי וְשֹׁהַדִּי בְּמִרוּמִים (עֵס יז יט.)—עַד אִמֵּת:
זֶהֱמָה אִמְרוּ אֶל יִרְמִיָּהוּ יְהִי וְיִי בְּנוֹ לְעָד אִמֵּת וְנִאֲמָן
(יִמֵּי מִצ. ט.) מִצִּיל נַפְשׁוֹת עַד אִמֵּת וַיִּפְתַּח כּוֹכָבִים מִרְמָה
(מַעֲשֵׂי יד כה.)—עַד אִמּוֹנִים: עַד אִמּוֹנִים לֹא יִכּוּב (עֵס
ה.)—עַד שֹׁקֵר: וּדְרָשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיּוֹשֵׁב וְהַנֶּה עַד שֹׁקֵר
הָעַד שֹׁקֵר עֲנָה בְּאֲחֻזִּי (דִּבְרִי יט יח.) אֶל תִּתְּנֵם בְּנִפְשׁ
צָרִי כִּי קָמוּ בִּי עָרֵי שֹׁקֵר וַיִּפְתַּח חֲמָם (הַסֵּל יז יח.) וַיִּפְתַּח
כּוֹכָבִים עַד שֹׁקֵר וּמִשְׁלַח מִדְּנִים בֵּין אֲחֵים (מַעֲשֵׂי יז יט;

ג. עד (מ"ב עדים) — חתיכת כנר. תשמש כח האשה לקנח אותו מקום ולקלוטת חרב בשעת ומתה: ונהי כשמה כלנו וכבגד עדים⁽²⁾ כל צדקתנו (יט"ז ס"ה). — ומצוי בתלמוד: כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה והמשמשת בעדים⁽³⁾ הרי זו כפקידה (נ"ה ס"ה). עד שהוא נתון תחת הכר ונמצא עליו דם עגול מהור משוך ממא (ס"ז ס"ד). כדי שתושיט ידיה ותטול העד מתחת הכר או מתחת הדלוסקסום (נ"ה ס"ה). מוספס' ס"ה ח"ה). שימשה בעד אסורה לבית' (כ"י זעירא כ"ה ס"ה) כ"ה ש"ה כ"ה כ"ה ירמיה ס"ה ג"ה). עד שלפני תשמיש אינו מספיק כפקידה (כ"י יהודה כ"ה ס"ה ס"ה). כנ"ה ס"ה). ועם כ"ה: וזהו עד דן⁽⁴⁾ של צנועות (כ"י חמי' ח"ה ר"י ינ"ה ס"ה). — ובסמ"א: וכשתקנח האשה אחריה תראה על העד או שנראה לה אדמומית (ס"ה ס"ה) ג"ה, ח"ה ס"ה). אשה שהרגישה בעצמה שנפתח מקורה

בי אם בעדים [חורין] (ס"ה ס"ה). לקיום השמר זבלא העדאת עדים שיעידו על כתב ידן (כ"ה ס"ה). כח"ה ס"ה). מי שירצה לשקר ירחיק עדיד (כ"י ס"ה). ימ"ה ס"ה). — ואמר המשוור: ידע לבב משכיל בוראו במעבדו כי כל מכתש בו הוא כאמת עדו (כ"ה ס"ה). יסוד מוכח, קד"ה). — ובמשמ' ראיה: שבעתים עד שבעה דורות כי אין זאת המלה ארבעה עשר ולא שלש מאות ומ"ג זה עד ואור החמה יהיה שבעתים וכו' (ח"ה, נ"ה ס"ה ד"ה).

ז. עד ס"ה. — כמו א. עד, גוף כהמה טרופה: אם טרף יטרף (החמור או השח שנתן לשמור) יבאהו עד⁽¹⁾ המרפה לא ישלם (שמו"ה כ"ה).

⁽¹⁾ אונק' קרא עד ותרגם במשמ' עדות: אתי סהדין דתביר, ע"ה, ונראה כי לא קרא יבאהו אלא יבא. זכמו ת"א כך גם דעת ר' יוחנן בר יאשיה, אמר וז"ל: יביא עדים שנטרפה ויהא פטור מלשלם (מ"ה ס"ה ס"ה). וכן גם רס"ג: מליאת בשאחד. והשבע' קראו עד וראו בו מלת השעם עד הרגילה וחכרוה עם הטרפה: יביאהו (את בעל הטרפה) עד הטרפה, וכך גם דעת ר' יוחנן: יביאהו עד הטרפה יוליד הבעלים אצל טרפה ויהא פטור מלשלם (מ"ה ס"ה). וכך גם רב כהנא: עד טרפה ישלם הטרפה עצמה לא ישלם (כ"ה י"ה). ואולם כ"ה דתוק. אך אחד מהכמי התלמוד פרש עד זה במשמ' אחרת: אבא שאול אומר יביא עדודה לביד (ס"ה ס"ה). כך הגרסה בנוסח' הדפי': עדודה, כעין ושתי דלתין, וככ"ה וקצת דפי' ישנים הגרסה עדודה כריש אחרי הו', וכך בפרוש הר"ה, ופרשי: יביא הנבלה כביד לשומה לניוק בתשלומים. ובהערוך הגרסה אדורה, באלף וריש. ולפי גרסה זו של הערוך הובאה מלה זו אדורה למעלה כערך אדורה. ורש"י מקים גרסת עדודה, והביא בשם רבו וז"ל: עדודה נבילה וכו' והכי משמע קרא יביאה עד יביא העדודה כדכתיב בבקר יאכל עד רהיינו שלל כדמחמ"ה עדה מפי מורי, ע"ה. וכן דעת שאר המפרשים והפוסקים כי הנונה בהמלה שהשתמש בה אבא שאול כאן, לכל הגרסאות הכל אחד, היא להנבלה והסכרה מנרעת להגרסה עדודה, שלפי כך השתמש אבא שאול כאן במלה זו ולא במלה נבלה הרגילה. מפני שהוא פרש כך את המלה עד שכתיב, כמו שהרגיש בזה מורי של רש"י. וזהו הפרוש הייותר נאה להכתוב, ורגלים לדבר כי בימי אבא שאול היה נהוג המשקל עדודה במקום המשקל עד בוסן קדום. ונראה דעת מורי של רש"י כי זו היא המלה עד בהכתוב בבקר יאכל עד, ואפשר שכאמ"ה גם כאן צריך לנקד העין כפתח, אבל מפני משא פנים להנקוד של המסורה קבעתי הצורה עד בצירה, שגם זה אפשר.

⁽¹⁾ רק בעבר', ועי' הערה לקמן.
⁽²⁾ תרגמו השבע': *ἐν ὁμολογίᾳ* (מטלית של היושבת בנדה, וכך גם הירוש'). ית: וכלבוש מרחק. רס"ג: כתיב דנס, ר"ל בגד לא נקי, מ"ה. הפשט': ואיך אורקעתא דכפסניתא, ר"ל מטלית של נדה. [סומכ': בגד של הרה, וכך גם ר"ה בפרוש אחד, מן הארמ' מעדיא. עקילס מנקד ומפרש עדים, מלשון עדות, והעיר הירוש' שהכונה לעדות של בתולים, עי' פילד Hexapla. וריב"ג בפרש עד אמר וז"ל: איפשר שיהיה דומה לתרגום שאת או ספתח עמקא או עדיא והוא נגע רע והבגד המושם עליו יהיה נמאס בלי ספק, ע"ה. ובפרש עוד אמר וז"ל: ואפשר שיהיה מן הפרש הזה ומן הענין הזה וכבגד עדים ויהיה החפץ בו מה שנאמר במשנה כנות ישראל משמשות בשני עדים ויהי' הדגש בדת וכבגד עדים בעבור הכלע הנח הרפה אשר בין העין והדלת של עדים כאשר נבלעה היוד ציץ במלת ופטורי ציצים, ע"ה. [רש"י, ע"פ ת"י, מפרש מן עדה במשמ' הסיר. ור"ה בפרושו ובפרושו מביא פרוש זה וגם פרושו של ריב"ג.] והחדשים קבלו את פרושו השני של ריב"ג אך קבעו יחיד עדה, כערב' עדה] הוא מעמד האשה. בוסן' אחרי מות בעלה או הגרושים או בוסן ומתה. והוא מן עדה, מספר (2), אך אינו נראה היחיד בתלמוד' הוא עד וקראים עד.

⁽³⁾ פרש רח"ה: מטלית ומסרטיט של בגד שהאשה כודקת עצמה בהן לאחר תשמיש, ע"ה.
⁽⁴⁾ [הערוך ערך עדן פרש כמו עין וס"ה, ועי' מהרש"ל וגליון הש"ס.]

למדנו (חלל חללי, קליט שחרי יו"כ). מנודד בלי מעורר מאסף חרפתי דבת עם אשמע ובוסר כלבתי (ימי שנות), יולי בנח א חסד"ס). מנה דר מועדי ירד ופלג דודי מדלג הר לעורדי קול דודי (הנעים מדוש שירים, יולי א פסס). ממי חיל"ל, קנ). ואם המה כאדם ומועדה ומטה ידם ואתה נוצר האדם ויתרון מנה לעורד דם (למד בנח המוסר, שחרי יו"כ, סס ז, סא). — ואמר המשורר: עורד בן רפה ידים וזכר רחמי מחמד עינים (כלב"ע), חשי חמונה). במעשה יריך מאד הפחדתי ובפקודיך הכי עורדתי (הוא, חס הפני מלח). אורחותיך למדני עמך חמים עד אהיה ובשפלותי עורדני יי מסית ומחיה (הוא, לוחמתיך למדני). בינה הגיני ועורדני ולעשות רצונך למדני (הוא, חל מנח חס ענדק). והכביד הנדוד עליו ואין לו מעורד בלתי ילדי סעיפו (חגי בנחמס, סמלון ט, 64). שיקרה למי שנפשו עיופה מחוץ החולשה שהמים הקרים אשר ישחה או שיולסר על פניו יעורד נפשו להתעורר ולהתחזק מעש (י"י עממח, יד חשלוס על משלי כו, ד"ס עוב מנח). רבש"ע עורדני בעוסק לי בלימוד תורה תמימה (כי משה שמסון, רבש"ע חנן, ש"ס מוס יחיד רלח, בסקוף). המרחץ ליהודי ארץ מולדת ומדינה חפשיה וכו' ואף הוא יכול בכל בני אדם לעלות שם כמעלות למדרגה גבוהה על האיצטבא העליונה לעורד את נשמתו העגומה (מנדלי מנחם, ספרדס נ, מעטות בנימין הסליטי 68).

— הספיר, התעורר, נתעורר, — עורד את עצמו: המה כרער ונפלו ואנחנו קמנו ונתעורר (הכל כ ט). — ובסבס"א: זכרך יאמץ כל עדי יתחזקו ושמן יסעד כל ויתעורר (גמ' שבער, דודסון 207). כי לא חמנו במ עולם נושענר והתעוררנו וקמנו המה יתדות אהלי והם מיתרי וחבלי (יחזק חנן נחח, יוס לנו לעדי, שער השיר 18). ואולם בעבור זאת קמתי ונתעורדתי אסרתי הנה באתי למען שיחי שומי שאשית אני אוחותי (כי יוסף בן ר' חסין שסון, הקדמי סוכה חמח, סו"ס). ובשם קדשך בצוקר התעורדתי כי אזכרה מקדם פלאך צדק ומשפט מכון כסאך (ימיד לבקס, חנן סד"ל נט, 509). וכמו השחר עלה קמנו התעוררנו לשלשינו בלשונם לענות למדנו (י"י, ע"ל דל קל כניסח, ח, 132). ומרגע לרגע ירב הכעש מחוק המהומה יגדל הרעש אין איש מתעורר אין מי שלום יעש (הוא, משל 17). — גם התעורר: דבר סבות התעוררו עליהם בנינים יסדו ושנים עשר נולדו אלה חילדות יעקב (כלב"ע, חמונה חללי, כהנא ח, 177).

להוציא דם והלכה ובדקה את עצמה מיד ומצאתה על העד ליתלוחית לבן וכו' יש לטהר האשה או לאו (כי יסכאל חסלנן, חמונה סדסן, קמון). — ואמר המשורר: עלי מה אקרעה מלבוש ומדים ולבתי כבגר עש ועדים (כ"ס סגנר, עלי מה). ובמקום שירי דוד הקדושים ישוררו להם שירי הקדשים וכו' ידמו עדים לעדיים והמתים אל חיים (כ"י חריזי, סמכמוני כל). האחשוב בלוי פשתן מגן וצנה בפני חרבות הרף וציונה או אם יש עורד כבגר עדים (כ"ס, חננע כוסקס, כוס סמכמל נ).

עדאל — שם מלאך: כשיצא אדם יחידי לבילה אומר מימיני (בל אמוס) אל ומשמאלי עדאל (סדר רע"ג, דה).

א-עדר, ממנו א-עד (י). ב-עד, *עדודה.

ב-עדר, ממנו ג-עד.

ג-עדר, ממנו א-עדר (2).

ד-עדר (3), ממנו ב-עדר *עדת.

א-עדר, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— סוע', עורר, יעורר, מעורר, — עורר את סלוני, חק, אמק, חוק לבכו, רוחו, aufrichten, ermutigen; restau- rer, encourager; to restore, encourage גרים יתום ואלמנה יעורר ודך רשעים יעות (הכל קמו ט). מעורר ענוים יי משפיל רשעים עדי ארץ (סס קמו ו). — ואמר הפיוט: עורדני בצדק משוי ממים וכפר דרון ומשונה פדנו סמחומה מות ואחור כל נסוגה (חל נח רפא נח, קליט לחסלולי ילדים, סדר רע"ג, יי). כי הוא רחום ומרחם ופתח להם כנשואי רחם מעורד בשלום ליודעי רחם (גמ' שבער, דודסון 48). ידענו דרכיך ועורר רחמיך לעורדנו יי ארחותיך

(1) [אולי זה אחד עם עדי אל (זהר סקודי מנח); עי' שואב (207 Angélogie).]

(2) [כך ריב"ג, וכן משמע מהשמוש אצל הפייטנים, ורד"ק בשרשו סבר שהוא מן עור, וכן דעת כל החדשים. ולפי זה יש לגזור מן א-עור במשמ' חור. שב. וזוה פוע', השיב, שובב וחוק; יי ברט (35 Wurzelunters). אבל נראה שהוא אחד עם ד-עדר, והוראתו העקרית היא קשר, וזוה חק; וכן המקשרות, הקשרים (נחל"ל ל מל- מנ) פרושם מחזקות, חוקים; עי"ש ראב"ע ורמב"ן, וגם רד"ק בשרש קשר.]

(3) [עי' הערה לערך עדה.]

א. **עֲדָה** (עדה), ממנו א. עֲדָה, א. עֲדִי, *עֲדִית (?)

א. **עֲדָה** סִי עֲדִית, עֲדָה, אֲעֲדָה, מִעֲדָה, מִעֲדָה, וּמִעֲדָה. — עֲדָה האשה תכשיטית, לבשתם, שמתם עליה.

עֲדָה: sich schmücken; se parer; to adorn oneself

יכחן פאר וככלה מִעֲדָה כליה (ישע' סא י'), ואת שדור

מה וועש' כי תלבשי שני כי תִּעְדִי עדי זהב (ינצ' ד

ל). עוד תִּעְדִי תפיד ויצאת במחול משחקים (סל לא ג).

וּמִעֲדִי זהב וכסף (יזק' יו יג). כחלת עיניך וְעֲדִית עדי

(סס כג ט). וּמִעֲדָה נומה וחליתה ותלך אחרי מאהביה

(פס' יז יט). — עֲדָה את פלוגי עדי, הלבישו; וּמִעֲדָה

עדי. ואתנה צמירים על ידיך ורכיד על גרונך (יזק'

י יא). — ובהשאלה, עֲדָה גאון וכיוצא כזה; עֲדָה נא

גאון וגבה והוד והדר תלבש (ליז מ י'). — ובסחמ"א:

והוא איננו מתעלם מסך לובש לך בגד הידירות

ו עוֹדָה עדי האהבה לך ונכנס בכלל נאמניך (כ"י

ח"ט, חו"ט, יסוד המעשה). לא תעדה אשה עדי האיש

וכו' ולא יעדה איש עדי אשה וכו' איש שעדה

עדי אשה ואשה שערתה עדי איש לוקח המלקט

שערות לבנות מחוך השחורות מראשו או מקנה

משולקט שיערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה

(רמב"ם, ענינים כוכבים יז י'). מהר לב אהבו וי עֲדָה

תורה ומצות כחרוים וקשורים (כ' שמואל ב' ע"ב, סכ"ג

ז, 59). ויקן פוי חכמות ו עֲדָה סותי חכמה תחת

תבלת וארגמן (סס 61). אל אחינו בית ישראל הקהלות

הקדושות וכו' עֲדֵרוּי עז פועלי פדות וכו' (סס 72).

ואמר המלוי: ספרי יהי זכרי ואעדהו (כד"ק, הפסל

וידוע, מכלול קלד'). שר המלכים בו יקדם ועלון לרוב

ומלכותם מאד שמתה כי מחלצותם בעזו העמיד ויעדם

נזרו וכו' נסרתה (ד"ה יסודי מלכים וכו' ב' מן 287). ואז

שילחום (המצריים את היהודים) וליוום השנים ונמחרים

עֲדֵרוּי כסף וזהב ופנינים יקרים (לז כנולגל, יול' שנה"ג,

קדור מנוק', כ"י זיה"ס כסכתקס'). צדו צעדיה מלכת עדר

עדיה לעיר ממלכת צדו בארי לעיר מהפכת (על מה

נכס, חנכ' שד"ל רט, 499).

— הפע', *העדה. — כמו קל: זכראותי יקר השיר ויקר

הכינותי לנחשו מסלות וה עֲדִיתיו בעדי הכדולה

וה עֲדִיתיו עשרות מתהלות (רמב"ם, הפסל סל). ונשכמ

בבקר אני ואשתי לפנות הבית ולתקנו ולהעדותו

ולהכינו (כ"י ב' זכרית, שטשט' ה, דודסון 46). ענה סגולה

(1) [רק בעבר', ובתור שם גם בארמ'.]

סער ואל תפילך בקהלה (צ"ס גני' ז י'). — ובכלל קבין

הרכה אנשים, חבורה גדולה: כי סכנוני כלבים עֲדָה

מרעים הקיפוני (פסל' כז י'). ודים. קמו עלי וְעֲדָה

עריצים בקשו נפשי (סס מו יד). — וגם חבורת עמים:

וְעֲדָה לאמים תסובך (סס ז ח). — עֲדָה פלוגי, חבורת

אנשים הדבקים בפלוגי, נשמעים לקולו, הולכים בדרכיו

וביוצא כזה: אשר הצו על משה ועל אהרן בְּעֲדָה

קרת (צמד' כו"ט). וידבר אל קרת ואל כל עֲדָתוֹ לאמר

(סס יו ט; גס יא; יו). תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס

על עֲדָה אכירם ותבער אש בְּעֲדָתָם (פסל' קו יז-יט).

— ואמר בן סורא: בְּעֲדָה רשעים יוקדת אש ובגוי

חנף נצתה חמה (צ"ס גני' יו י). — וקבון של בע"ח,

דבורים וכדומ': והנה עֲדָה דברים בגוית האריה ורש

(פסל' יד ט). — ובתו"ם: מה אגרוף הידוע לעדה ולעדים

יף אבן תהא ידועה לעדה ולעדים (שמעון ספימני,

חוקמ' קס"ז יז ב'). ראה חיים עם האשה אשר אהבת

א"ר משום עדה קדושה קנה לך אומנות עם התורה

וכו' למה הוא קורא אותך עדה קדושה ששם היו

ר' יוסי בן משולם ור' שמעון בן מנסיא שהיו משלשין

היום שליש לתורה שליש לחפלה שליש לסלאכה

(מד"כ קס"ל, רלס מ"ס). — ובסחמ"א: ומה בין עדה שהיא

לשון עֲדָה לעדה שהיא קיהול עשרה עדה שהיא

לשון עדות הע' ננקדת בצירה שהיא קמוצה קטנה וכו'

אבל עדה של עשרה הע' נסגלה כגון לעדה הרעה

הזאת וכו' (מד"כ שכל עוז, כזלס' כל ט). — ואמר הפיטן:

[עוזו וז] מירתו קשוב עֲדָתוֹ כי ברחמים תשוב (Kahle,

Masor. d. West. י'). בזעם אם עדה פולסה אפרו יעל

ראש ובצעם זכור כי נשבעתי וחוסה והסך עד יעבור

ועם (רמב"ם, כזלס' ידקדק, ענינים, קובץ מעשי גלוי קדמו

ז, 12). *אליכם עדה נאמנה אשאל מכם מענה מה

נשתנה יום זה מכל השנה (פליכס, קי, ספרד'). אלי

עֲדָתִי והלילי יום בו נפל בלילי זיהי לאבל כגורי (אלי

עמס', קי' ססל', סס). — ואמר המשורר: מה תאנחי יעלת

צבי בי שמחי כי כך אשמחה אך עד יעבור ועם חבי

אתר עיניך אפקחה ושבותך אשיב משבו ואקבץ עדה

גדחה (כזלס' חילת על). ביציאת מצרים זנב בן פלגש

עדת אל כי בן כתוב ויבא עמלק וילחם עם ישראל

(סול, אל סוכות). — ובחכמת הרפואה, קבון של מתנים:

קבוצות מתנים כאלה נקראות בשם עֲדָה וכל

עדה ועדה ירמשו אלפי אלפים מתנים (טוניס,

סדיפסיריה, א).

שאמר לו דוד (לשאלו) ואבי ראה גם ראה א"ל שיה
את בעי מן גלגוי דידך בסירה הו עדה¹ כדאתון
למעגל אמר לו הלא תענה אכנר בכנף אמרת בסירה
הועדה תנית וצפחת בסירה הועדו (מד"ק וק"ל כו).
ג. **עֲדָה** ש"ס, כ"י עֲדָתִי, גוף, קבוץ כל אברי בע"ח
יחד, Organism(us): אך אתה הלאני השמות כל
עדתי² (חז"ל יו"ט).

* **עֲדָה** ש"ס, נבלה, גופה של בהמה שנטרפה, Aas;
carcass(e): אכא שאלו אומר יבוא ערודה³
לביד (ב"ק יח). — ובסמ"א: אם נטרפה בפשיעה
שהוא בר תשלומין יבוא ערודה ויוסף מכותו על
הרמים שהיה שוה בשעת מיתה (רש"י, סס).

* **עֲדָה**⁴ עידון, ש"י, מ"ר עדונים, — הריון, Schwanger-
schaft; grossesse; pregnancy: עצבונך זה צער העיבור
והרונך זה צער העידון⁵ בעצב זה צער הנפלים
(מד"ק נחלש' כ). האשה הו כל זמן שהיא ילדה יש לה
וסתות ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה עידוני⁶
האשה הו כל זמן שהיא ילדה יש לה עדינין ואני
אחרי בלותי היתה לי עדנה ומני (סס מס).

* **עֲדָה** עידון, ש"י, מ"ר עדונים, עידונין — ש"ס מן
עידן, תענוג, ואמר בן סירא: חיי מה לחסר תירוש
והוא לגל נחלק מראש שמחת לב וששון ועידון⁷
יין נשתה בעת וראי (ב"ק נ"ג' לד כס). — ובתלמוד: שכת
ואכל ושתה אל יתראה בפני הצבור ואל ינהיג
עידונין בעצמו (מס"י י). — ובסמ"א: אחרי שבליתר
וזקנתי איך תתחדש לי עידון ועונג הנוער (כא"פ).

(1) [פרש"י: בקוק הוסרה סמך כנף מעיל, ע"כ].
(2) [ע"י רלב"ג, וז"ל: שמת כל אברי שוממים.
ע"כ. ורב הדרשים מפרשים שהכונה לבני ביתו ואוהביו].
(3) [אמר רה"ג, וז"ל: ושאלת יבוא ארורה (ב"ק
יח). לבית דין היכי גירסה ופירושה ויש בנוסחאות
ערעורה וכו' אבל עוקר הא בריתא-מסיפרי דבי רב
היא וכו' יבוא ערידה לביד וכו' וכללו של דבר בין
למאן דתאני ערידה ובין למאן דתאני ארורה וערעורה
פרוש מדעס מן נבלה או מן מאי דהאוי סימן לטרפה
כגון שתי כרעים או בדל און שהרועה מציל שיביאחו
ער (מס"י סג"א סכנ"י כט).] — (4) [תרג' של עפור].
(5) [משך התריון בהבדל מן עפור שהוא ההתעברות.
וע"י גם הגרסה בעירוב' (ק): והערת תיאוד'].
(6) [בנוסחאות מדויקות עידונין, וע"י תיאוד':
וע"י גם תרג' יונ' ויורש' (נחלש' יס יג)].
(7) [בכ"י: ועדונין].

והעדה ממלחת ענה נין ממלא אמתחת וגם מביא
ממפחת (ענה חיומה, סמ"ל, חכ"י).
— **הַתְּעָדָה**, יתעדה, — עדה את עצמו: פתח מענה
רך להשיב חימה פחו מטהו מתוודה ולא יתעדה
(Elbog., Stud. 163).

ב. **עֲדָה** (ממנו ב.עדה, *עדוי, ב.עדוי).

ב. **עֲדָה** ש"ט, עדה הארי, וכדום' על דרך, עבר עליו
vorübergehen; passer; to pass by: נתיב לא ידעו
עיוט ולא שופתו עין איה לא הדריכוהו בני שחץ ולא
עדה עליו שחל (חז"ל כס"ז). — ובסמ"א: ויקח לו
לאשה על אשתו ויקרא עשו את שמה עדה לאמר
עדה ממנו הברכה (ס"י ס"ס, כס"ל מולד). — ובשתי
המשמ' יחד, ואמר המשורר: ינחמוני באמרם לי
בשיכה תאריך עדה והיא דמתה לגור דמה טרוף
אותי ביום עדה (רמב"ם, סמ"ס ס"ס-ס).

— **סָעַ**, העדה, בי' מעדה, — העדה בגד, פשטו, entfernen
— **מַעְדָה** בלי השמטת הא הבנין²: וכשרואה הנביא
קרה חטין על נחר ושר בשרים על לב רע (מס"י
כה כ). — ובמדר': יום שנודווג נבוכדנצר לישראל
העדה מהן שני לבושין בגדי כהונה ובגדי מלכות
(ר' סימון, מד"כ ל"ב, מס"י). — ואמר הפוסק: ידעו הרוויים
ויספרו על כי חלל לארץ נור העדו איך נפלו
גבורים ויאבדו (כתיב כנחם, סל"ח מוסק יו"כ). ויד
יקדים בעת יעדס וראש עת יחלוץ אתם (יד
עליון, יו"ל סס"ע עקב). חרש חכם במקדס חוצה וצא
מלהאדם חברו בראשו מלהעדס ומראש הררי קדם
(למנה כן לעכוכה, יו"ל סמ"ס, מנח' חט"ל ב, קפט). — וגי'
מַעְדָה בלי השמטת הא הבנין²: וכשרואה הנביא
בעין הנסתרת הצורה התמיסה שבצורות אשר ראה
אותה בדמות מלך או שופט יושב על כסא דין בענין
צווי ואוהרה מהקם ומהעדה ידע שהיא צורה ראויה
למלך געבך בשמע (כ"י ס"ס, סכ"ז דג). והסדר לשאר
בני אדם על מדרגות כאשר יוצא ממנו יתברך סדר
העולם ומתכונות ורואים אותו בעת שהוא מהעדה
ומהקם ודן את המלכים (סס).

— **סָעַ**, *העדה, העדו, הועדו, — שהעבירו והסירו אותו:

(1) [בארמ' עדא, וכן בערב' עדא], ובכושית
(2) [כמו בארמ' (דני' ג כח)].

(מנדלי מוכ"ס, מקטעו צניינ'ן הסל"ס, ג, 6) — ואמר הפישן: נפע כל עץ מאכל וכל מיני עדרונים נבראו לקומתם ומאליהם פרי טעונים (אגורס, יולי טנפס חס"ס). חשק עידונים מסך וטעימה חשתה לברא יצור מאדמה (משולס צן קלוימוס, אלגונין 126). בורא ארץ עידון משמני הארץ היות כרכה בארץ חפץ בלי צוחה ופרץ (כי סמואל, גזי סכער, ג, דודסון 40).

א. ***עידור**, עידור, — ספ"ס מן ג. עדר: אין לי אלא וידוע וזימור מניין לניכוש ולעידור ולכיסוח ח"ל שרץ (מו"ק ג). וביוון שהגיע (אברהם) לסולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש בעידור בשעת העידור אמר הלואי יהי חלקי בארץ הזאת (כי לוי, מד"ר נחש"ל, לט). — ובספ"ס: אף כל עבודה וכו' כגון כל הני פרטי יצא קשקוש ועידור (כס"י, מו"ק ג).

ב. ***עידור**, עידור, ס"י, ספ"ס מן א. עדר, — חסרון, ואמר הפישן: שים מיעוט דמי כדמ המצאה עידור חלבי שעה כחלב הקלאה (כי משס צר' סמואל, אל ימטע, סל"ס יס ז). — ובספ"ס: פטירה ומיתה: וגם נחברר לפננו ח"ם שזהו חוק קבוע מעתה ועד עולם אצל הקופטול שבכל עת שיארע ח"ו עידור בהגמון שלא יפחתי עכ"פ מליתן לכל שר ושר מאה ר"ט וכו' בכך יצא מאתנו ח"ם מעתה ועד עולם שבכל עת וזמן שיארע ח"ו עידור כנ"ל וכו' (פנקס ק"ק צמזנו 14). אך שם בעיר בודון הנ"ל אין להם שום חקנה קבועה על דבר העידור אלא כל א' וא' משם עד"ר עד"ר לבדו דהיינו מקצתם מתנים וכותבים בשטר תנאים בזה הלשון ומחמת העידור והחזרה יתקנו בשטר כתוב ותתום קודם החזפה כחקנת ק"ק שו"ם (כי חסרון טעון, מוכס חמ"ס, שו"ס כד, ע"ד). — שטר עידור: כותבין שטר תורה וקורין לו שטר עידור וזה נוסחו וכו' (חסס לני, שו"ס סח).

***עידור**, עי אדורה, עידור.

א. ***עידות**, עידות, ס"י, מ"כ עידות, — כמו ב. עדה, לוחות העדות: ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות לוח אבן כתבים באצבע אלהים (שמוס לא יס; גס לא יס; כד כט). — ובלי לוחות: וגתה אל הארץ את העדות אשר אתן אליך (שמוס כה ז; גס כה; לא ז; מ כ). — ארון העדות, שבו היו מנחתים שני לוחות העדות: ודברתי אתך מעל הכפרת מכין שני

נחש"ל יס יז). וכן ענין ושלם נות צדקך וישלם שוכנת צדקך וכו' ודמה אותה בשוכנת ככתים בעבור ענוה ועדונה וזה כמו שאומרים ליושבת בחדרים חודרת (כ"י ח"ס, ספ"ס טע"ל לניצ"ל, נוס). אין דברי תורה מתקיימין בסי שטרפה עצמו עליה ולא באלו שלומדין מתוך עידון ופתוך אכילה ושתיה (כמנ"ס, סל"ס ס"ס ג יג). אע"פ שאין השמש הזה הגשמי פועל בנשמות בחומו ולא מערן בעדונו רק שהם משלים גרמוים בדברים דקים פנימיים (כמנ"ס, מחזור על יסעעאל, מל"ס חל). המחיצה השלישית והיא החומה הפנימית שם העידוני' שלמים בלי שום רוגז כלל ושם הם החסידים הגמורים משרתי עליון (כ"י חל"ס, ט"ט, ק"י). ימכאן אתה למד שאין לו לאדם לקנאת בכל טובת שבעולם הוה וגם לא באנשי רשע ובדרכיהם ועדונם שאם כן נראה שמוסף ומתאוה בדרכם (כ"י חל"ס, נוסח"ס, כד ח, סקד"י). וצריך לידע ממנו במה היה רגיל לעדור שאולי הוא רגיל בעדונים אם הוא כן טובים (סס"ג ח). הצדיקים שמניחים עידוני הגוף ועוסקין בעדוני הנפש אין ממשלתם ראוייה להיות בעולם הזה (סס"ג ז). כי אין שתוק הליותן וזלזול זה לקבץ בו בכל יום מעין ברכותיו מעדוני המצו' שהצדיקי' מתאוו' בלבב שלם (כמ"ס מחס"ס, חמ"ס, חקיר דין ח ז). כי מרוב תאות הגוף אכילה ושתיה ועידוני העוה"ז שהוא עול' שוא ושקר וחושב לאסוף הון רב אין כח הנשמה לחשוב אחר הבורא ית' (ספ"ס חל"ס, לניקיס, טער ספ"ס, יט). וחשב באיתן קשתו (של יוסף) עם גודל יפיו ועדונו והוא בכחחותו (כי סלמה אלעמי, חגס מוסר, ז). ואם עד אלה לא נכנע היצר ידמה נגד עיניו שיושב בטוילים ועידונין ומעדנים ובמנותות וכו' וידמה נגד עיניו שאם יעשה העבירה מאבר כל זה (כי חל"ס, טע"ל מוסר, יז). ביום התענית לא ינהוג עידונין בעצמו אלא יהא דואג ואונן ויגור מכל נדנוד עבירה (כ"י חל"ס, חס"ס, חס"ס, חס"ס). והנה מה שהורנו חו"ל הוא שהאדם לא נברא אלא להתענג על יי' ולהינות מיוו שכינתו שוהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים לימצא ומקום העידון הזה הוא באמת העוה"כ (כמנ"ס, מל"ס יס"ס ח). המותרות המשמשות לעונג ועידון בני האדם (ספ"ס סמ"ס, סמ"ס, סמ"ס). ובשעת עידון וחרוה זו נתגלגלה מרת הרמזים לזכות איתו בריוה טוב של ק"ן מיליון אדומים כבת אחת

עֲדֹתָיו אֲשֶׁר הָעִיר בָּם (מ"ב יז יא), ויעמר המלך על
העמור ויכרת את הברית לפניו וי ללכת אחר יי
ולשמר מצותיו ואת עֲדֹתָיו ואת חתתיו בכל לב ובכל
נפש (סג כג), ולא שמעוהו בקול יי ובתורתו ובחתתיו
ובעֲדֹתָיו לא הלכתם (ימ"ז מז כג), ולא הקשיבו אל
מצותיך ולעֲדֹתֶיךָ אֲשֶׁר הָעִירָת בָּהֶם (נח"ט ט זל), בדרך
עֲדֹתֶיךָ ששתי בעל כל חון (סח"י קט"ז יד, גם נל; נז;
לט; קיא; קכט; קמז; קנז).

ב. *עֲדוּתָהּ, ט"ז, מ"ד עֲדוּתוֹת—מה שמעיד העד, Zeugnis; ט"ז, מ"ד עֲדוּתוֹת, témoignage; testimony ואמר בן מירא: חן עדות למראש מעשיך והקם חזון דבר בשמך (צ"ס גני' לג כ). טוב על לחם תכרך שפה עדות טובו נאמנה (סס לד כג).—ובתו"ס: קבלנו עדותכם אבל מה נעשה שגור רבן יוחנן בן זכאי שלא להושיב בתי דינים על כך (רפ"ג, ע"ז חג). משעה שיצאת עדות ברורה יצאת (י"ט' כח"ב) ז. ב. ביום גזרו על פיתן (של גוים) וכו' ועל לשונן ועל עדותן וכו' (כ"ט פ"ח יומי, י"ט' ס"ג ח). מעידותו של ר' עקיבה היא דתנינן חמן הוסיף ר' עקיבה וכו' (כ' יוחנן, סס מ"ג) ז. כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו (צרכ' יד). סימני לא הערתי אלא עדות אחת והעלו עכר לכהונה על פי (כ"ח צד לזק, יצני' לט). מעדותו של ר' יוחנן בן גודגדא אמר לעדים ראו נט זה שאני נותן ואמר לה כנסו שטר חוב זה הרי זו מגורשת (נכא, סס ק"ג). כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים (כח"ב כ). עד שתשקך גופה של עדות (מכוס ט).—ומ"ר: שלשה אחים ואחד מצטרף עמהן הרי אלו שלשה עדויות והן עדות אחת להומה (צ"ג ג ד). היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה ואחד מתרה בו באמצע בזמן שמצטנן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו הרי אלו שתי עדויות (מכוס ח ט). כשם שבדקין אותו (את החולה או המשותק) לבטימן כך בדקין אותו למסקחות ולמטנות לירשות ולעדויות (תוספ' ינ"ז ז ח). החזיקה בפני שנים שנה הראשונה בפני שנים שנה שנייה בפני שנים שנה השלישית הרי אילו שלש עדויות והן עדות אחת להומה (סס צ"ג ג ט). אמר להם הקב"ה מה עדויות לא הערתי ביד הנביאים (פסיק' רנ"ה לג).—ובמשמ' סמני הבתולים: לשושבין כתו של מלך שהיו עדותיה בידו עמד אחר מן המסובין וקלל את השושבין ואמר

חֲבֻרִים אֲשֶׁר עַל אַרְוֹן הָעֵדֻת (שם כה כג; נס כו זל-
 זל; לו כו; זל לז; זג; ס; כח). וְבֵא אַהֲרֹן וּבָנָיו בְּנֹסַע
 הַמִּחְנֶה וַהֲוֹדֻּוּ אֶת פִּרְכַּת הַמִּסַּךְ וּכְסוּ בָּהּ אֶת אֶרֶן
 הָעֵדֻת (צמ"ד' ה; נס ז פט). צִוָּה אֶת הַכֹּהֲנִים נִשְׂאִי
 אֶרְוֹן הָעֵדֻת וַיַּעֲלוּ מִן הִירְדֵן (יח"ט' ד יו).—וּבָלִי אֶרְוֹן;
 וַיִּנְחִתּוּ אַהֲרֹן (אֶת הַמֶּן) לַפְּנֵי הָעֵדֻת לְמַשְׁכַּת (שְׁמוֹת
 י' זל; נס כו כח; ל' ו; לו). וְנָתַן אֶת הַקִּשְׁתָּה עַל הָאֵשׁ
 לַפְּנֵי י' וּכְסָה עֵינֵי הַקִּשְׁתָּה אֶת הַכִּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת
 וְלֹא יָמוּת (ויק"ר י' יז). וַהֲנַחְתָּם (אֶת מִטּוֹת הַשִּׁבְעִים)
 בְּאַהֲל מוֹעֵד לַפְּנֵי הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֲוֶעֶד לָכֶם שָׁמָּה (צמ"ד'
 י' יע; כח).—מִשְׁכֵּן הָעֵדֻת, הַמִּשְׁכָּן שָׁבוּ עִמָּךְ אֶרְוֹן
 הָעֵדֻת: אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכֵּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פָּקַד
 עַל פִּי מֹשֶׁה (שְׁמוֹת ל כח). וְאַתָּה הַפָּקֵד אֶת הַלְוִיִּם
 עַל מִשְׁכֵּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל כְּלָיו וְעַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ (צמ"ד'
 ח' כג; יח).—אֵהָל הָעֵדֻת, כִּמּוֹן מִשְׁכֵּן הָעֵדֻת:
 וּבָיִים הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן כִּסֵּה הָעֵינֵן אֶת הַמִּשְׁכָּן אֵהָל
 הָעֵדֻת וּבְעֶרְבֹה יִהְיֶה עַל הַמִּשְׁכָּן כִּמְרֹאֶה אֵשׁ עַד בֹּקֶר
 (צמ"ד' ט' י; יז כג; יח. יג). וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לִיהוֹיָדָה
 הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר לוֹ מְדוּעַ לֹא דִרְשַׁת עַל הַלְוִיִּם לְהִבְיֹא
 מִיְּהוּדָה וּמִירוּשָׁלַם אֶת מִשְׁאֵת מֹשֶׁה עִבְדִּי וַיְהַקֵּל
 לְיִשְׂרָאֵל לֵאמֹל הָעֵדֻת. (דְּהַי"ז כד ו).—פִּרְכַּת הָעֵדֻת,
 שְׂהִיתָה פְּרוּשָׁה לַפְּנֵי אֶרְוֹן הָעֵדֻת: מִתּוֹץ לְפִרְכַּת
 הָעֵדֻת בְּאַהֲל מוֹעֵד יַעֲרוֹךְ אֹתוֹ (אֶת נֹר הַתְּמִיד) אַהֲרֹן
 וּבָנָיו. מְעַרְב עַד בֹּקֶר לַפְּנֵי י' תְּמִיד (ויק"ר כד ג).—
 וּבְמִשְׁמֵ' תוֹרָה: תּוֹרַת י' תְּמִידָה מְשִׁיבָה נֶפֶשׁ עֵדֻת
 י' נִאֲמָנָה מִתְּכִימַת פְּתִי (סְפָלִי י' ח; גס ע' ח; פ' ז;
 ק"ט פ' ח; קצ ד).—וַיּוֹצֵא (יְהוֹיָדָה הַכֹּהֵן) אֶת בֶּן הַמֶּלֶךְ
 וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַנֹּזֵר וְאֵת הָעֵדֻת! וַיִּמְלְכוּ אֹתוֹ
 וַיִּמְשַׁחְתּוּ וַיִּבְּרוּ כֹף וַיֹּאמְרוּ וַיְחִי הַמֶּלֶךְ (מ"ב יח יז).—
 שֵׁם נְבִיָּה מִהַנְּבִיאוֹת שֶׁנִּגְזְרוּ בָּהֶם מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים, שׁוֹשֵׁן,
 שׁוֹשֵׁנִים עֲדוֹת: לְמַנְצָה עַל שׁוֹשֵׁן עֲדוֹת! מִכָּתֵם לְדוֹד
 לְלִמֵּד (סְפָלִי' ח' א). לְמַנְצָה אֶל שְׁשִׁנִּים עֲדוֹת! לְאִסָּף
 מִזְמוֹר (שֵׁם ס' ח).—וַיִּשְׁעֵר עֲדוֹת: לְשַׁמֵּר חֻקֵּי מִצְוֹתָיו
 וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוּתָיו כְּכָתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה (מ"ב ח ג). וַיִּאֲמָרוּ
 אֶת חֻקָּיו וְאֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אֲבוֹתָם וְאֶת

(1) [רש"י פרש שהכונה לתורה (ע"פ דברי יצ"ע), וכן רלב"ג. ורוב"ג בשרש ערה כמו ערו ותכשיט מן א.עדה, וכן רד"ק. והחדשים מניחים: והעדים או ההצטרות (ע"פ ס"ב א' 1).]

(2) [ריב"ג מפרש גם כאן כמו עדי.]

(3) [המנקדים הפרידו ע"י טעם מפסיק בין שונים
ובין עדות, אבל ברור שהוא אחד עם שושי עדות.]

האמתיות (כ"י ל"ט, מ"ט, סנטמן ד). כבר בארנו זה בארבע בראיות ידועות והתקיים בעדויות ברורות כי ענין האחדות האמתי דבק אל עצם כבודו (ספ סימול ד). רבים חכמים אמרו (בהה) כמו השך ועדותן ותכניה עיניו (כלל"ט, ויק"י גו).—וזכרון עדות: במה דברים אמורים שהיה כתוב בלשון שמזכיר שלא היו כ"ד כגון זכרון עדות אבל אם כתוב בלשון כ"ד כגון זכרון דברי' ובפנינו ב"ד הודה ואין חתום בו אלא שנים וכו' (עומ"מ; עולם ולו לט).— ואמר הפוסק: שמעו חתקים והאויני חלד ניכר עדות ענין מקדם להביא בנים גדולי ורוממתי עד עני והם פשעו בי (גמ' סנטר ג, דודסון 164). אי עדות 1) אלי אשר האמנתי איה ברית אל אשר אצורה איה חסידים בעדם נשענתי מי זה זרעם ואני אקצורה (עמנו, תכ"ד ד).

[illegible]

לא היו בתולים לבתו של מלך וכו' (מדר' צמד' יח).
כלה זו יושבת בפוריה ואומרת ראו שאני מהרה
וזו עדותי מעידה עלי (ספ' ספ"ט, ספ' טפ"ט). בנות
גוים משמרות עצמן במקום עידות (1) ומפסידות
מקום אחר (מזכ"ג ספ"ט, מי ספ"ה, וספ"ה טו"ב מלכא).
— ובספ"ה א': ומתוך שהיה מיסית עם בני אדם או'
להן ראיתי יהודי במקום פלן נידון בשלטון ומת וכו'
בודקין אם בכוננה בא על שם להעיד אותה העידות
או קרובי האשה שמת בעלה הלכו והביאו אותו
(מטע"ס דגני חז' ישרלח, תרנ"ז ח, ל"ז 98). אבל ודאי כל
עידויות שמעידין לפני שכיב מרע וכל פקדונות
שמצוה שכיב מרע ככתובין וכמסורין דומין (תלמוד'
כז ירושל' נאמן, הלכ' ספוק' 91). ויש מקומות ובפרס'
ומרחקים שאינן כך אלא שקרנות וכוכנות ידועה
בהן וגומלין הן ונהנין מעדויותיהן (ספ' הגל' תרכ"ז
רע"ה). דעה כי משפטי תורה השוקים ולחמשה חלקים
הם חלוקים ממנונן גם קנסות גם עדויות ולמלקיות
ולנפשות צדויות (כז ספ' נאמן, הלכ' חל' סד"מ וס"ט, 24-
25). שאף על פי שעדות החזקה של עדויות הן הרי
הן בעדות אחת להומה (למנ"ס, עדות כז א'). כי שכרו
עדי שקר נגד הכת העלובה והעידו עליהם עדויות
רבות ורעות לפני שופטי הארץ והוזמו (הלכ' הספ'
מלכ' נוד, מנכ" ע"ד ספרי תמנ"ס, חמדה נחנה ח, עדלמן,
יט.). אם יתאמת הפרסום הנזכר שיקבלו העדויות
ועל פיהם ידונו מה שיראה להם מקו ישר ונהנה יצאו
לפניהם עדויות שזה נסתם וכו' (לכ"ס, ספ"ה יז ח).
וגם לא יקבלו העדות שלא בפניה ושלא בפני בעלה
בדין כל העדויות שיבא בעל השור ויעמוד על שורו
(הלכות, ספ"ה יז ד). ורבו הקטמות ביניהם לבלי חזק
עד שהווקעו נחמו ח"מ כדי להשקיט ריב וסדון
מביניהם לקבל כל העדויות הנמצאות על החצר
הנזכר (מהספ"ד, ספ"ה, ספ"ה מ"ט ע"ו). והעדויות ההם הטה
אזנו וגזר גירוש כולל בכל שמשלחו ועל זה היה
רוח לב כל היהודים (כ"ס חזן וינכא, סנע' יהודה 38). —
ובמשמ' הוכחה וראיה: אמנם היות לשמים תנועית
נפשויות ברצון הנה כבר בארנו עדויותיהם מן
הכתובים (לכ"ז, חמ"ז 62). ויישב דעתו על מה שיבטא
עליו מן הראיות והמורגשות והעדויות הגלויות

מחביט צלח (יוסף נר שלמה, לודק כי חספס, שנה א חנוכי).
אתה קלים הכבדת זא עדיי ערמוני קרבת בא (בואם)
אלי ויחריםני (דוד זרעו זכאלו נצנת, קני, ממז' חטלו, ח,
קע:), — ומעשה באדם אחד שהיה מוכר עדי וכו'
(וס'סיר ויקר', קז). מהם אלצוני להעתיק להם זה הספר
הנותן אמרי שפר כי הוא עדי הלשון וחלי ההגיון
(כ"י מניין, מוסרי הפלסוף, פחי). ונשכם בכקר אני ואשתי
לפנות הבית ולתקנו ולהעדותו ולהכיני ולא מצאנו
מאסה מחבגדים וחללים והחכמיים והעדיים (כ"י
זכאס, שטעו' ה, דודקון 46).

בי. עדי, ש"ז, כ"י עדיי, — עדי הסוס, מרוצתו; Lauf;
carrière; course: אל תהיו כסוס כפרד אין הכין
במתג ורסן עדיי (1) לבלום כל קרב אליך (הפל' לעט).
— ובסמ"א במשם' פה: ואל יצר אשר מלב גרשתיו
והריתי בשבלי והמתיו ואל פי באמר צדק חסמתיו
ועדיי מדבר עתק בלמתיו (כ"י נן זכאס, שטעו').
הקדמי, דודקון 4). פתי במתג דום עדי סבלך בלום
של נעלך של ואל תקרב הלום (חכמי סכונ'נילס, סיריס
קלריס, פ). כי אמנם כן טבע רב ב"א בעלי דווע רמה
אשר בהתוכתם את האדם הכפוף תחת ידם וכו' ובכה
הזרוע עדיי יבלומו להודות לדבריהם (כ"י סטענו, דברי
ריצום, ס). אף רוכבו יבלום עדיי בעוז ידו (מלש, חספס
ליון ע). — ואעדי ובעדי יחד: יעלה כמו בוכב
ביד עופר הכוס ומערבו ישו עדיי ויזרחו אוריו עלי
לחיו ויף בהודו מצבי עדיי (כמ"ע, סטעס 3 א-35).

* עדיין (2) עדיין, "עדאין, עדעדיין, — ספ"ס של הומן,
עוד, עד אז, עד עכשו, לפעמים במשם' נגודית,
בכל זאת, noeh, noch immer; encore; still, yet: אף
המשיא בתו הקטנה ונתאלמנה או נתגרשה וחזרה
אצלו עדיין היא נערה (כ"י, נד' יא י). כיצד מקנא
לה (לאשתו) אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש
פלוגי ודברה עמו עדיין היא מותרת לביתה ומותרת
לאכול בתרומה (סו' א 3). בו ביום דרש רבי יהושע

ואמר בן סירא: עדי זהב עולה וסוכרותיה פתיל
תכלת צ"ג גמי' ג' ב). תואר שמים והדר כוכב ועדי
משריק במרומי אל (סס' מג' ט). — ובתו"ס: רוני רוני
זשיטה וכו' המהוללה בדבור ארמון ומפוארה בעדי
עדיים (כ"י ספסל, ע"ז כד:). ויהי ביום השלישי ותלבש
אסתר בגדי יפיה ואת עדי תפארתה ותקח עמה את
שתי נערותיה וכו' והנערה השנית הולכת אחרי גברתה
וסומכת עדיה לבלתי נגוע הוהב אשר עליה ארצה
(מד"ר ספ"ט). — ואמר המשורר: רעון ורצון הליו
ועדיי ראויו לשלם נשוו בקשיו רגבים יכלו שרשיו
ופריו ראויו יאמרו אוי רבה רעת האדם (כס"ג, אלני
מה חס). איך תאמרו לי עדיך הורד ופשוט רבידה
מגרוניה (סו), נפש אשר עלו מחוניה). לחיה כשושנה כדם
מאדמת אראה בשפים בה ואינה מכשפה תעדה עדי
זהב ומני בדלחים וככל יקר אבן ספיר מעלפה (סו),
ני זלם כמו שחר עלה). וצפונים לבת האיתנים' בעדיי
קשורים (סו), כלל שדי חספס, לזכר). שכחי אלהים איה
והכם וחלי עדיהם היש בהם אשר יחיה ובעפר
יסודיהם (כמ"ע, מדיס' לניס' חספס). רקמת גייתה
מהודרה תדמה לבלה תעדה עדיה (כמ"ע, ח'ק חספס).
מה תאונני בתי קומי לך צאי אתי אביאך לבית
תפארתו אני אישך ואת אשתי עדי עדיך והתנחמת
(סו, חיומתי). ומול בתולה בלי חץ נפוי וראש לו חפוי
וכבודה בת מלך בעדי רב כחול אז תשמה בתולה
במחול (סו, ח' מן חקין). קראוה תכל והיא כאשה תכל
ראשה אבל וסופה ציר וחכל חשיא אתכם בעדיה
ותענב עליכם בויפה (כ"י מניין, חסכמוני 3). ובתוכה
מורע הקדש קהלה עדי הישר תעדה רכבה כצסה
תשדה (סס' מו). ומכל לץ ובער אחשך את תבונתי
ועוצם דברותי לבל על אף חזיר אתן נומי ועל כלב
עדיי מתלפזתי (כ' משה סקלר, לק"ק 33). עדי קשטתי
סוסי צר להבהילה סונים לירות ולזרוק בנבכי מצולה
(כמ"י סטט' ג, דודקון 61). — ואמר הפיוטן: כל עדיה
פתחה הכלה כום מוגה לקרואי הלולה ככשו פניהם

(1) [התרג' ורש"י פרשו מן א.עדי, וכן עקילם
וסומכ', וריב"ג פרש לפי הענין פיהו, והשבע': לחיים,
וכן הירוש', וכן מביא ראב"ע בשם ר' משה, והפשט':
מן מליותהוין, מנעוריהם.]
(2) [נראה שהוא הרחבה מן עדין שנכתב בכתב
א"י מאוחר גם עדאין, וכן עדיין—עדאין, ע"י להלן,
ואפשר שהרחבת הצורה באה בהשפעת הארמ' אדין
שהוא קרוב לאדי העברי.]

בגנוד לנעוריהי הבא, תברו עם עוד, ומן, וכעין זה
סומכ' סוס ἔτι ἐπαινον ἔτι, אולי גרס: עדיי, השבע':
ἐπαινον σου, תאודך, חרג' חפשי, כמו נפשך, עי'
ראב"ע. עקילם פרש תכשים, וכן הירוש', חפשי: גושמכי,
גופך. ריב"ג מפרש פיר, וגם מלשון עדי: שמפארך
ומקשטך כרב מה שגשגך מן הטוב, ע"כ. וכעין זה גם
ראב"ע.]

בן הורקנוס לא עבד איוב את הקדוש ברוך הוא
אלא מאהבה שנאמר הן יקטלני לו איחל ועדין
הדבר שקול (שס פ ס). ומודים (ב"ש לב"ה) בשוכת
בחדר שהוא מהור א"ר יוסי עדיין מחלוקת במקומה
עומדת (מקול' ד' ח). והלא מכני יעקב נאמר ביד
הנשה ועדיין בהמה מטמה מותרת להן (כ' יסוהס,
סול' ז). א"ל ר' יהושע (לרבן גמליאל) הכתוב אומר
ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ועדיין לא
שבו (ידס ד ד). כשהוא אומר ויאמר משה אל העם
זכור את היום הזה וכו' עדיין הדבר שקול וכו'
(מכ"ז ז). ועדיין לא היה יודע משה כיצד יקריבו
בשואים (ספרי צמח' מז). א"ל (משה ליהושע) עם זה
שאני מוסר לך גדיים הן עדיין תינוקת הן אל
תקפיד עליהם (שס זכ"ז ס). תנא דבי ר' ישמעאל
שש תקיעות חוקעין ע"ש התחיל לתקוע תקיעה
ראשונה נמנעו העומדים בשדה מלעדרו וכו' ועדיין
חנויות פתוחות ותריסין מונחים (שנח' לט). בראשונה
היו כותבין לבתולה מאתים ולא למנה מנה והיו מוקינין
ולא היו נושאין נשים התקינו שיהו מניחין אותה
בבית אביה ועדיין כשהוא כועס עליה אומר לה
לכי אצל כתובתך התקינו שיהו מניחין אותה בבית
חמיה (רז יסוהס, כמז' נ). אפילו אלף אלפי פעמים
בן עדיין לחצי כבוד לא הגיע (פסיק' רבתי' י' הדברות
רנעייסח). —ובספ"א: טען שעדיין שותפי אתה
ונשאר לי אצלך כך וכך וזה אומר כבר חלקנו וכו'
(רמז'ס, סלומין' ג). —עדאין: המבכר כרמו של חברו
שכורת אותו ועדאין סמדר הוא וכו' (גלויקס' ב,
גילגלונ' 246). נכנס (ישעיה בן אמוק) לבית חמישי
ומצא שם הפחות והסגנים והגיוברין ופרעה הרשע
(והמצריים) —שיחם ועדאין פר' הרשע יושב ומשמר
(גנזי שכת' ח, סול' 205). —עדעין: והיו כותבין בהן
(בעורות מעובדים לשם ע"ז) ספרי תורה מפני שלא
היה בידם הלכה למעשה ועדעין הן נוהגין כך
(גנזי שכת' ב, סול' 143).

עדינה ^{ה"פ} מ"ר "עדינות, —אשה מתענגת, מתפנקת,

verzärteltes Weib; femme indolente; self-indul-
gent woman, ובהשאלה חאר לבבל: ועתה שמעי
ואת עדינה הישבת לבטח האמרה כלבבה אני ואפסי
עוד לא אשב אלמנה ולא אדע שכול (ישע' מז ס).
—ואמר הפסמן: רגלי מבשר החיש וקול-קורא במדבר
ועול עדינה מעליה ישבר' (כ' יכח', גנזי שכת' ג, דודסון

28). שנה בשנה אחנה כיונה כי עיר עדינה היתה
ליונה (שנח' נשנה, מפלג יסריס, רטע:). כמו נגדעה קרן
עדינה היא גברת כל מדינה (רלצ"ע, ספי' לכות, ז).
בסיסרא בקישון כיבין בקלשון בלע דשון ואצר ודישון
ואבד עדינה בגיהון ופישון (כ' שלמה, גנזי שכת' ג,
דודסון 98). אך במר לב שחתי לעדינות בוסחות
נא שמען קולי יעבר עלי מה עד ירפא שברי אל
ימינו רמה (רלצ"ע, חיסרה עת). —ובמשמ' רבה וענוגה:
כבודה כבת מלך עדינה מענגה רית כריח מקטר
מר ובשרפה (רלצ"ג, מי' זלס' כמו שסח). ובנות עדינות
הגלו מסדינות מסמיות רענגות ומזוחות שאנגות (כ"י
סלוי, יזנה נסלסס). איחרה עת פדותי ואין מצפים וגולים
קץ שבתי וגדים בני עדינה וגולים (רלצ"ע, חיסרה
עת). מיונת רחוקים נשמע קול חנינה אם בין השפתיים
שכבה עדינה כנפיה בכסף נחפה כי באמנה (סול',
חיס' גוללנ'). ומי יספר בעד החושקים כי אם דמעתה
אן יהיה תחנות הלכבות העדינות כי אם על
הריה ועל גבעתה (עמנו', נסכ' טז). תכון נא משאת
אנחותי קמרת לפניך נפש עדינה קחי נכסי עיני
כנסבי קרבן כי קדשו (רלצ"ע, חלצ' כוסקול, כוס הסרעלס
ס). בתוחלת ממושכה ועדינה הלא נפשי שמתני
גבר מאושר וצולח (ר"ס גלוק, טנע"ע, סקד' ג). ואתה
נפש עדינה זכה ומהורה (שס' ג). עלמה עדינה
ויעלת חן (מלס', סלסס' ליון ג). —ובמשמ' מלאה ערן
ותענוג: צדקו דברי מליצי הפרסיים באמרם כי בערך
שאר בני חלד יחדמו יושבי קאשעמיר לבני עליון
המועדים לגור בארץ עדינה אשר גם היא בערך
שאר ארצות חבל לגן ערן תחשב (כ"ס גלוק, טנע"ע
ג, פס' לא). —וכן ס"ז עדין, רך וענוג, השתמשו בו
ברבור ובספרות החדשה.

*עדינה ^{ה"פ} עדינה, ש"ח, כסוי של בור': אשר ישבב
עליו הוב יטמא יכול אפי' שבב על עדינה
ועל הדלת ת"ל משכב ולא עדינה ולא הדלת
(סלס' מלולס' זכיס' סס' ג).

*עדיף ^{ה"פ} עדיף, יתר טוב, משבח: besser,
vorzüglicher; mieux, préférable; better, preferable
חביבה תורה כששאל דוד לא שאל אלא תורה שנאמר
טוב אתה ומטיב למדני חקיר טובך עדיף עלי ועל
(1) [כמו אודיינו (צ"צ קמ'ד) שפרש רגמ"ה: בור
וכסויו, וכן רשכ"ס. ור"ת פרש באופן אחר, עי' שם
בתוספ', גם אצל יסמיר; קרויס (לכחילול' I, 274).

אלא דהתם בנידון הריב"ש ו"ל היה עדיפות
זה דגם בני הקהל הסכימו באלה ובשבעה לקיום
חותם המלך (מורפורנו, שמש לדקס ז, לט.) — ובמשמ'
תוספת: שימכור אפי' חכשיתיו במכירה גמורה לחכירו
שבמכירתו אפי' בזול ואח"כ יחזור ויקחנו ממנו
בעדיפות הרבית שחשב עליו הלוקח (דברי חכמים
ודעת חכמים צ יו).

***עֲדִיר**, ש"י, — כמו עֲדִיר: יד הקדרום של בקוע ושל
עֲדִיר (1) ששה (כלים כע ז).

***עֲדִירָה**, ש"י, מ"ר עֲדִירוֹת, ש"ס מן עֲדָר, — חפירה;
גם בלילה לא שכב לבו מאהר שהיה אחד
מישראל משלים מלאכתו היה אומר לו הצרי עֲדִיר
לי שתי עֲדִירוֹת (2) ובקע לי שתי בקיעות (מ"ר קס"י
ח), — ובסהמ"א: ואפי' נשחת כל הברזל בעֲדִירָה
מחזיר לו הנצב של עץ וכן כל כיוצא בזה (מנ"ס,
שאלה וסקדן ח ז).

***עֲדִית** (3), עֲדִית, ש"י, — אדמה טובה ומשבת: לוף של
ערב שבויעית שנכנס לשבויעית וכן בצלים הקיצוניים
וכן פואה של עֲדִית כש"א עוקרין אותן במאורפות
של עץ וב"ה אומרים בקדרומות של מתכות (שני'
ד), הניזקין ששין להם בעֲדִית ובעל חוב בכנינות
(גי' ה ח), אחד נזקי אדם ואחד נזקי בהמה שמיין
להם מן העֲדִית (תוספת"ז ח ח), — ובהשאלה,
מבחר, ואמר הפישן: סכנתי בלילה היא יהודית
סודה ברזך ופעם עֲדִית סוחרה לעמה וליון לפירות
(כ' יוסף נב שלמה, אודך כי חספה, שם ח חנוכ').

***עֲדִית** או עֲדִית, — שמה של אשת לוט: עֲדִית (4)
אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה הנשואות
בסדום והביטה אחריה לראות אם היו הולכות אחריה
וראתה אחריה השכינה ונעשית נציב מלח (פיר"ח כ).

(1) [בכמה דפו' נשתבש: עֲדִיר].

(2) [במ"ד (נח) הגרסה: עֲדִירוֹת].

(3) [כן בארם' ופרשוהו מלשון עדי ותבשית, וזה
רחיק, והנכון כדעת קוהוש שהוא כמו הערבי עֲדִי'ה],
ארץ טובה ומכריאה, מן עֲדִי'ה, היתה הארץ, האוויר,
כריאה; ועי' גם S. Fränkel, Beiträge z. Assyriol.
[I, 76].

(4) [כך גם בילק' (דפו' ורספ), על גרסות אחרות
עי' הקרות הר"ל, ועי' גם אוצר ישראל VI, 17].

(a) عِدَّة (b) عِدَا

כל באי העולם (ספר צנז' קט), דרבי יהודה סבר
מין שבעה עדיף ורבין סברי מין חביב עדיף (פולא,
צרכי מל), פשיטא לי גר ביתו וגר חנוכה גר ביתו
עדיף משום שלום ביתו (נבא, שם נב), מקרא מגילה
עדיף וכו' מת מצוה עדיף (מגיל' ג), וחכם עדיף
מנביא שנאמר ונביא לבב חכמה מי נתלה במי חוי
אומר קמן נתלה בגדול (צ"צ יב), חד אמר מיני עדיף
וחד אמר עוקר הרים עדיף (סוכ' יד), — ובסהמ"א:
שלא מצינו המפל עדיף מן העיקר (כ"ס, פס"י לו),
היה העד חכם גדול והיה בבית דין פחות ממנו
בחכמה הואיל ואין כבודו שילך לפניהם עשה של
כבוד תורה עדיף ויש לו להשגה (מנ"ס, עדות ח ז),
— וקני: י' ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים וכו'
והיא האם הגדולה וממנו יצאו כל התולדות והיא
עדיפה ומשובחת מכל שרשים (כ"י צללני, מ"י ספ'
י"ב 179), — וגם עדיפא: מערכה גדולה עדיפא
שכן בפרתה מרובה אדרבה מערכה שניה עדיפא
שכן מכניסין ממנה לפנים וכו' (יו"ט לב), — ובסהמ"א:
וגאמן הלוח לומר פרעתי ושובר היה לי ואבד ואפילו
שיש בו נאמנות דהוכחה זו עדיפא (לבוש מ"מ,
טוען ומטען פה ח).

***עֲדִיפָה**, ש"י, — גלות מי שהוא עדיף, יתרון, Vorzug;
lichkeit; préférence: עד שלא נבראו המאורות
[ביום ד] שלשה ימים הראשונים שיום במדת שעותיהם
ובשיעוריהם וכו' אבל משנבראו המאורות ביום הרביעי
נתן הקב"ה [ל]לילה ויום עדיפה או מעושה (מנ"ר
מסע"א ח, לפשטין), — ובסהמ"א: עדיפת הריבור על
השכל פתוי ועדיפת השכל על הרבור גנות והטוב
שייפה זה את זה (כ"י ח"ט, מנח' ספניס לרש"י 41),
ומדת העדיפה במקום הזה אשר היום הארוך עדיף
על השנה אינה מוספת על שעה אחת (כאצ"ט הנסיון,
ספ' סעניז' ח א), שנאמר ותחסריהו מעט מאלהים שיש
לו צלם ודמות דעת ומוימה מחשבת הלב ורגיל הלשון
ותשמיש כח באבריו חצונים עדיפת אדם מן הבהמה
ועדיפת בהמה על הצמחים (כ"ל סמלך, י:).

***עֲדִיפָה**, ש"י, — כמו עדיפה: אפי' ר' יהודה מודה
דאין עדיפות בשבעת המינין אלא מברך על
איוה שירצה תחלה החביב לו מאי טעמא דרבי יהודה
דאמר שבעת המינין עדיף מאי עדיפות שייב'
בהו אחר שאינן יכולין לפטור שאר מינין ומשני
דה עדיפות הני מן ההקדמה (תוספ' צרכי מל).

הערן חפנימי מקום כל הערונים (כש"ט, ספ' סלמונות וו.)—וערן גן: נזיר אחים ומי ראוי ערן וערן גן למי ראוי לדירה ומי יבנה בעולם הנשמות לשבתו בית וכול ארמון ומירה (פמנני, מחז' ס.)—ומ"כ ערנים: האויב בקומו לעורר מדנים ודמה להכרית פרחי ערנים ומס לשקול לגנוי אדונים (סליח' סעניס אסמך, סדר רע"ג ב, רי"ד:). וולתך בעלונני אדני זדים עורוני מערני חויר כרסם מערני עורי מעס יי' (מנחם צר מכי, סמוך וקס לרה, יולי שנת הספקה ח.)—צות ערן, תאר או ברכה לצדיק מת: ואמרנו בישיבה כששינן גאון אבא מארי נוח ערן את הפרק הזה דהרין גירסא מפי דק (גנזי כסתר ב, גינלצונג 59), שאל ר' מנחם את ר' נתן גותו ערן והשיב לו ואמ' ששאל וכו' (מעספ סגל, חפסעין 26), אשכחן מירושא משמא דאדוננו מר רב יהודאי ובפירושי אדוננו סעדיה גאון גותם ערן דאמריו וכו' (פסח' סגל' גני, חספ 212).—צובהשאלה, תאר של התכמה: והתכמה היא הנקרא ערן שהיא מרכבה לבתר (כש"ט, ספ' סלמונות וו.)—גן ערן: בערן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פטרה ויהלם וכו' (יחזק' כח יג; גס לא ט; יו; יח). ואמר הארץ הלז הנשמה היתה כגן ערן (סס לו לס). כגן ערן הארץ לפניו (לפני הארבה) ואחריו מדבר שטמה (יול' ז ג).—ובתו"ס: כל המוכה את הרבים אין חטא בא על ידו מ"ט כדי שלא יהא הוא בניהנם ותלמידיו כגן ערן שנא' וכו' (יולי סז). הבא את אמר וכל שיח השרה ולהלן את אמר ויצמח יי' אלהים מן הארמה א"ר חנינא להלן לגן ערן וכאן לישובו של עולם (מד"כ גדלש' יג). גם את זה לעומת זה זה גיהנם וכן ערן כמה ביניהם טפח (סס קהל' ז).—ובספ"א: ור' יהושע בן לוי שהיה גם הוא צדיק גמור ואהוב למלאך המות פעם אחת אמר למלאך המות הראני גן ערן אמר לו בשמחה (אלמא ציחא דגן סילא, כט). דע כי הגן ערן שיעד הקב"ה לצדיקים והוכיחו הנביאים ברמו במקרא גם חכמי התלמוד הביאוהו כאלפי מקומות בגמ' בכלית וירושלמית ובאגדות מדרגות ההנעה אליו הוא על דרך שאומר לך עתה (כי הלל מוירזאל, חנני הנספ, כח:). ואני שמעתי מן האפיפיור וההגמונים שכל מי שאינו מקבל טבילת ישו הוא טמא לעולם ולא יוכל לבוא לגן ערן (כ"ט חזן וינא, שנת ידועה 30). אם תקבלו דת הנוצרים אחינו אתם ותקבלו ממנו בכל יום כבוד ותועלת ותחיו עמנו

ערל, ע"ז,—מין צמח, כמו ארל, ע"י ערכו: לולבי ורדים ושל ערל¹) ועלי הלוח השוטה אינן מטמאין טומאת אוכלים עד שימתקו (עוקל' ג ד).

ערלמ'י, ע"מ,—מתוך בין גברים לנשים זונות, מי שסותר בזונות: ערולמ'י²) הוא שם תאר לכל מי שמשרך נשים לאנשים בדרך זנות רופאן בלעז (אנולרזי, REJ. 1890, oct. 269).

א. ערן³), ממנו *ערין, ערניה, א. ערן, ערן, ערניה, א. מערן, ב. *מערניה.

א. ערן, ע"ז, מ"כ ערנים, כ"י ערניה, (א) שם מקום יפה, משקה מאד, שנמשע שם אלהים גן והשכין בו את אדם הראשון: ויטע יי' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר (נכלש' ז ס; גס י; יח; ג כג; כד; ד יו). כי נחם יי' ציון נחם כל חרבתיא וישם מרבחה בעדן וערבחה כגן יי' (ישע' נא ג).—ואמר בן סירא: יראת אלהים בעדן ברכה ועל כל כבוד חפתה (נ"ס גני' מ כז).—ובתו"ס: מאי עין לא ראתה אריב"ל זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ר' שמואל בר בחמי אמר זה ערן שלא שלמה בו עין כל בריה (נכ"ל:). מצינו שכל העולם כלו בכיסוי קררה לגיהנם: ועולם אחר מששים בעדן אין לה שיעור (כ"י ידן כח אלעזר, מד"כ סה"ט, חספ היח).—ואמר המשורר: ארכב עלי כמתי ימות אלי חיי עולם ואלך אלי ערן עלי חופת (פמנני, ז) ומחללה נסס ר"ס הנניד, כ"י ילין). צורה החיחני איך מותי כשלה צורת ראש אהבים להט עם ברובים על ערן נציבים (רלז"ע, לורה הסחני). כלכל ערני מחישות יסרני קשות מקששות כונתו חולת חשישות סמכוני באשיות (לור' יסט, יול' ז פסס, מחז' איטלי ח, קי"ז). כי אין לכו כי אם לערמה כי מדוע לא בחר במקום ההוא להיות מנוחתו ותענוגו ועדנו (כ"י זכחלה, שטעני' ז, דודסין 24). והוא חייו והוא כחו ועדנו ויהפך בכל נתח למינו (סול, צמי הנספ, סס 168). היוסף אוהבי נצב כצר לי ותפת נהפך גני ועדני (טדוס הלז, קטע כ"י גני' צידי ספירא).—ובספריו הוזהר נמצא העדן העליון למעלה מכל ערן והוא

(1) [רח"ג סביא גרסה אדל, ובספר"ם: ערל].

(2) [ע"פ בראש' לח ב].

(3) [גם בסורי, ובערב' ערן א], רך ועיפית].

—הספי, התעדרן, אכלו ושתו מעדנים, התפנקו; wohl leben; vivre dans les délices; to live in luxury וישבעו וישמינו ויתעדרנו בטובך הגדול (כמ"ע כה). —ובתו"ם: צדיקים מתרפאין בה וכו' ולא עוד אלא שמתעדרין בה (כ"ש בן לקיש, ע"ז ד). לכן מלך שעמד מחליו א"ל פרננו ילך בנך לאיסכולי א"ל המלך עדיין לא בא בני בויו שנסתנה מחליו אלא יתעדרן ויתענג בשלשה חדשים במאכל ובמשתה ואח"כ ילך לאיסכולי וכו' אמר להם הקב"ה וכו' יתעדרנו בני עד ג' חדשים כבאר זמן ושלו ואח"כ אתן להם התורה (מד"ר סה"ט, סוכני צלש"ט). —בתעדרן הכשר, היה רך וענוג: אחר שנתבלה הכשר ורבו הקמטין נתעדרן הכשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו (כ"י חסד, ז"מ פז). —ובספ"א: מי הוא אשר ירוץ להתענג ולהתעדרן בנעוטים שהוא יכול על זה יותר ממני (כ"י ח"ט, ספ"ט לרי"ג, נח). וחבב אליהם להתעדרן ולהתנשא בו (בעולם) עד אשר צללו במצולות ימיו וחייבם היצר לסכול צער גליהם והעולם מושל בהם (פז, חו"ט, ספ"ט צ). ראשו של לוייתן בנן עדן להתעדרן שם ושם הצדיקים (ספ"י ספ"י ספ"ט ספ"ט ספ"ט). אהבי תענוגי העולם הזה לא יתעדרן בטוב הגדול (קטע כ"י גני, JQR. 1904, 430). על בן יחושו נחליו ויתרוצצו גליו לחנות בגבוליו ולנשוק מדרך רגליו ולתעדרן בוהר הדתו ולהתברך בברכתו (כ"י יוסף בן נחמס הידעלמי, מכת' אל ר' דוד בן אברהם בן הרמב"ם, מעמודי מקדשים, 19, קובץ על יד ט). שבמו שיש ג"ע של טטה שהוא מקום תעדרנו בו הנפשות כן הגהנים הוא מקום מוכן אל העונש והיסורין (כ"י מפיסא, מכת' קנא' 82). שלא תתעדרן כלל לא בשינה ולא אפילו בתנומה שהיא פחותה מהשינה (כ"י בן נחמ"ט, ס"י משלי ו ט). ונשקפה על פני הישימון פירוש נראית על פני המדבר לתענוג: להם ולמקניהם לשתיה ולתעדרן ולהתקרר (פענח נזח, ספ"ט, נג). צורת החיות מתעדרות כפי חפיצן והאהונות רועות על ידיהן (משל הקדמוני ח). (היין) משמח לב החכם ומחוק הנפש החכמה בחכמה ובתבונה אשר בהם הנפש שמחה ומתעדרת ערי יפיה (כ"י אלדני, ס"א ד, פה). ואמר הפיטן: זה זכרם שלחו למקנה להתעדרן בפרי סחרם (Eldog., Stud. 146). —ואמר המשורר: יגיעים כימיו מצאה נפשם נפישא אשר התעדרנה תבל בחסדו כאלו היתה היום חדשה (רשב"ג, סלמך לו דכר). שתו והיותו

חיים ערבים גם בגן עדן נשב יחדיו (ספ"ט 67). והוא דוגמא הג"ע העליון כאמרם ו"ל הביאני המלך חדריו אלו חדריו ג"ע (כ"י מפיסא, מכת' קנא' 76). ואמרו חכמים הוקף גן עדן במאוסים והוקף ניהגם בתענוגים (כחצ"ט, מזני לך ללנזלי 71). —ועם כ': והפילוסופים קוראים גותן המדרגה הזאת השכל הפועל וישימוהו מלאך אחרי האלהים וכאשר שכלי בני אדם נדבקים בו הוא גן עדנם והמדרגה הנצחית (כ"י ח"ט, ספ"ט הכוזבי ס כג). בגן עדנה להתעדרן. רצוני ועתות צמאני הוא בהרי (כחצ"ט, צדח אל חזקת). —גן עדנים: העם קראתי בנים לתחתיו ממונים סתה בענן הכאתו לתוך גן עדנים תחת שבעה עננים בצל שדי ותלונן (כ"י הלוי, יוס נחם גלולים). —וגנת עדנים: אחפש בו חדר חכמה ואעל בלי סלם אלי גנת עדני (כחצ"ט, ספ"ט ח). —וגני עדנים: ועל כן יש שני גני עדנים טטה ומעלה (כ"י ז' לילון, נפש הסכמה ג). —ב מאכל או משתה טוב המעם מאד: אכלנו הממנו נבוכדראצר מלך בבל הציגנו כלי ריק בלענו כתנין מלא כרשו מעדני¹ הריחנו (ימ"י נא לז). ירוין מרשן ביתך ונחל עדני² תשקם (ספ"י לו ט). —ובספ"א: ארץ דגן תירוש ויצהר רבת תנובות ועדנים וכל מיני מגדים (מנחם בן סוק, מכת' כ"י חסד'י חנן ספרות למלך הכוזבים). ראה בגן הושבתך ומפרי עדניו האכלתיך ותאוה אחת מנעתך ביני ובינך מה היא (כחצ"ט, חסד כה חמונת). זיורוק על חטאיו מי סליחות לכבות אש יגונים ואנחות ונפש להטה לה יט עינו וצמאה וישרו מימי עדניו ועם נפשות חרדים אל דברו צרורה תהיה בצרור יקרו (כ"י זכר, צמ"ט, נפש, דוקטון 167).

ביעדן²). —כמו א. עדי: בנות ישראל אל שאול בכינה המלבישן שני עם עדנים³ המעלה עדי זהב על לבושכן (ספ"י ח כד).

א. עדין, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

¹ כך נקוד המסורה, אך יש לפקפק, כי מלא מדבר אינו נהוג בלשון ונמצא רק פעם אחת: מלא את אשפתו מהם (ספ"י קכו ט). ואולי היתה הכונה כאן מעדני?² עי הערה לקמן.

³ הקדמוני פירשו גם עדנים זה במשמ' הרגיל, בענין תענוג ותפנוק, אך זה דחוק כאן, כי אין זו מליצה שבעית חלביש את פלוגי תענוגים, זהסוגר של הפסוק אומר בפרוש כי הכונה בעדנים זה הוא ערי זהב. ואולי הוא ש"ס במק"י עדיים, [ועי' בפרושו של סגל].

שאין השמש מִזְרָח הגשמי פועל בנשמות בחומו ולא מעדן בעדונו רק שהם משלים נרמזים בדברים דקים פנימיים (כש"ח, מאמר על ישמעאל, פלגס מל), ומראה להם (לצדיקים) השחק כרי שיראו שמעדן ומענג להם לויתן (קס' מקידים מחמשת), ויהיה זה הדבר דומה לדבש שנפל לחובו סם המות שאבילתו מעדנת והורגת (כ' בנכים סנקין, ספ' המצור וקפ' המלך VI, גלאלין: 8), ואם יצאו השרה צנה או חום ויוקום עד שובם אל היק אמם תחמם ותעדנם (אלשיך לחיוב לט ד). — ואמר הפישן: דגלים העלים באהבה ועידנם בחופת גנה דבר צום והמירו וגורשו ממנה דלים (כסע"ג, חללים ים מקס, טלזיון 122). חופתיו במדבר מן ושליו כשסע גרגשי להדום בארץ צבי ואקדום ויעדבוני לשדום וקפתני ימינו המוני ממרוד כפרא ואדום (פיוטיס וסיכיס, נגזי סכטר ג, דוסקן 65).

— פט', *עדן, מעדן, מעורן, — שעדנו אותו, שהוא רך וענוג: אבל אם היה מרוכך מעורן מפונק כל שכן שכפול בו צערו (מכ"י משפט' ח), מה ת"ל המעלה עדי זהב על לכושכן שאין תכשיט נאה אלא על גוף מעורן (ינז"י נד"י ט יא). — ובסהמ"א: כדי שיהא (לויתן) מעורן לעתיד לבוא ויאכלהו בכל מיני תאותם (קס' מקידים מחמשת). — ואמר הפישן: צאתי לאלוש עדגתי בדרת טל צעקתי והוכר לי ברית ולדות טל (כ"ח הקירי, חללנה, ספלי טל). צבאו פתה ארמון הגמון מעדן נבל וכילי צהל לקראתם ואמר כואו לכדכם אלי (חלד' כ, ינז"י סג"ז סוכ''). עלי נשערי וגועי המעורן וצורתי אשר יפתח בצורות ועל ארו יפה ענף וקוסה (חמוני כ, סח"ל ששעה). — ואמר המשורר: ראש אקרת וסר אצרת על גולת אשביליה על אצילים הם חללים ובניהם בשכיה ועל בנות מעודנות נמסרו לרת נכריה (כח"ע, חס"י יד). לחיה מעלה שחרים ושערה מעריב ערבים תחי בה נפשך מעודנות ותחי לך סכנת (כ"י סכני, מחמוני' ו).

— הפס', *העדן, — היה עדן, התעדן, ואמר הפישן: מצות ותקים דת ודיון משם למרו מאמצי הדיון מדשן ביתך וכו' להעדיון משמים השמעת דין (שלמים במחוס, ינז"י ז סנוע').

— קל', *עדן, ביל' פטו' עדון, מ"כ עדונים: עדונים להיות שבע בצל רעננים סימן לשבעה עננים בחג הסוכות (אנוו חמלת, ליל ז סוכ'). — ובמ"י עדנים: ואברהם המון כל הנדיבים אשר נמץ פרי עדן עדונים אבי סעד

כשמן טוב עלי ראשם להתעדן ביר משחו (כח"ע, חס' קדמו לוחי). ונוראות ירדן כם אתעדן ובמו בעדן לב ארחיבה (כ"י סנוי, ינז' ומקיס). פרקו הנזמים וזרקו הכשמים ועבדן יתעדן בקנסמן וגרדן (סח, ינז' גליות). בגן עדנה להתעדן רצוני ועתות צמאני הוא נהרי (כח"ע, נגז' חל חלצקה). בי שהדי לנורא עלילה אתעדנה בדעתו וגילה (סח, חלצה לסס). אל תתן מאויי מחרפי ותפל תחנתי לפניך ראש מסכי עמל פיסו יבסם ואל יתעדנו בעדניך (סח, י"י סקסני). יביאנו לגן עדנך ושם תהיה ישיבתי ואתעדן באורך (סח, לך חלי שוקסי, כחלס ח, 207). ואל תשים חלקי עם רודפי תאות העולם וטובותיו והמתעדנים בתענוגותיו (כ"י סכני, מחמוני' יד). השיבתני ואם כן בהלום קום ונתעדן ביופי הראייה (נגז' סכטר ג, דוסקן 231). מלאו הגביעים דם ענב וזמר ובמעדני המלך התעדנו (בטלזוכ, ממלכיס טל סכקל 67).

— פט', *עדן, — עשה שיתעדן, שיתענג: למלך שהיו לו אפוזרופסים במדינה וכו' ואמר להם כל זמן שבני עושה לי רצוני היו מערבים ומעדנים אותו (ספרי דנ"י לו). אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהן נפש כל חי (כי ינז' נסס כי שמוען ססידל, ינז' ברכי' ח). תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן (כסע"ג, טגס לנ:). מה שמן מעדן הראש והגוף (מד"ר טה"ס, כי טוסיס). — ובמשמ' עשה שיהיה רך: אנפיקנון שמן ית שלא הביאה שליש ולמה מכין אותו שמשיר את השיער ומעדן את הבשר (טגס פ:). עדינו העצני כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו בתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ (מו"ק טז:). — עדן את העשבים, את הפרות: מה רביבים הללו יורדין על העשבים ומעדנין אותן ומפרנקין אותן כך דברי תורה מעדנין אותך ומפרנקין אותך (מד"ר תחלס לז, סופמן). מטר משקה מרוה ומובל ומעדן וממשיך (כז סנן נגדחלח' כחזי' י:). התקשור מעדנות כיסה או מושכות כסיל תפתח ר' חנינה בר פפא ור' סימן אמר כימה מעדנת' את הפירות (מד"ר כחלס י'). — ובסהמ"א: ואסכך בשמן לעדן הבשר שנחקשה בעבוד' בחסר ובלבני' (כד"ק, יחזק' טז ט). כי הסנהג לסוך בו (בשמן המור) גם הידים לעדן ולרכב אותם (רמב"ן, שמוס ל כג). אע"פ

(1) ויש מפרשים: מקשרת, מן מעדנות משרש עדן-ענר, ע"י הערת תיאור, וע"י גם א.מ.ע.ד.ה.]

העידנין ועד עכור ה' עידנין היא הנפש מתאחדת מאוד עם הגוף ומראיתו כה וכל כה הנפש המגדלת (ס).

עֵדֵן (1) סה"ס, — עֵדֵן: וטוב משניהם את אשה עֵדֵן לא היה אשר לא ראה את המעשה הרע אשר נעשה חת השמש (קהל' ד ג), — ובסה"מ: ולא בריך מפני שהיה אוכל הרבה כלומר שעדן לא שבתי שאומר ואכלת ושבעת (מלוקס ג, גינלצונג 341). חרתא דארגני עיר שיש סמוכה לעירונו ברחוק פרסה אחד ושמה חרתא דארגני ארגני איש א[מ]ניו ושי היה והיה רב [המנו]נא [דר שמה] ועדן [קבו]רתו שם (מס' סנה' גי' א, סף 155). כל זמן שאוכל מהן בין שלחן לפניו ואוכל עליו בין גמר סעוד ועדן שלחן לפניו וכו' כל זמן שלא בריך ברכת המזון מברך לפניו ואין מברך לאחריו (ס' 74). רב [הונא] אכל י"ג ריפי שהן בני ג' ג' לקבא וכו' ולא בריך מפני שהיה אוכל הרבה שעדן לא שבתי (א"ל סנה' א, לוין 94). — ואמר המשורר: גדפו חסידך אשר מאומה אין עדן עבדיך קומה ורומה על שמי כבודך ויחזו מה נחלו עבדיך (כא"ע, ח'י צלחני). — ועדאן: ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתהלת שש מה טעם גזירה משום יום המעונן שאם תתיר לו לאכול בחמש פעמים שתגיע שבע עדאן חמש הן (הלמודי רב יהודה גלון, הלכ' פסוקי 12). כיון שבכל מאו מקום לשון ארמי ולשון כשרי ועדאן בכל העיירות כלשון ארמי וכשרי מספרין הכל בין ישראל ובין הגויים (א"ל סנה' א, לוין 94). ובאותן השנים היה מנהג כל אדם להפרר מאילו בעלי אומניות (ברסקאים) ולא היו יושבין עמהן ולא מתערבין בהם ומתרחקין מהן ולפיכך היו להם בתי כנסיות לבדן ועדאן בכמה מ[קום]ות יש (מס' סנה' גי' א, סף 98). אבל אם נמוקי שני פעמים בודאי הולכת שהוא לח ביותר ועדאן השמנונית מצויה בו (ס' 108). שבכל ימות [השבת] הוא מד[ליק] את הנר ונתן בה שמן ארבעה וחמש[הן] פעמים ועדאן [היא] כובא אבל בלילי שבת מדלוקה

סעוד אל בתסדו והמשירו בכל קצוות ו[א]נים (ד"ס יהודי מלכיס וכו', ג, ע' 76). הנה הראשונה היא העיד למכנינים בה גרש האדם מגן העדונים (עמנו' מלכ' א).

עֵדֵן, ממנו במעדרן, אמצעיה.

עֵדֵן (2) מ"כ עֵדֵן, — זמן, ואמר הפיוטן: מס וידא ועדן שנה יקץ כישן וער כשישנה (חזית עם דודים, יול' מס' הסעס). חלף זמן ועדן נגרע ענג ומערן ארכו קצים ומוערן (ר"י טוב עלם, חריוס הדימו, יול' סנה' ג אס"ס). ממערכי לב משהו כל גבון ורבן נעלם משך העדן ונסתם בשש החרבן ספו תמו תמיד כפרה ובשל הקרבן (י' חלפי יסחל, קלי' ד, ע"ה). כבד עלי עול סבל ואיך אנחם כוח יום בכל שנה עידן עלי שנה והגני עגומה ועגומה יתר מאלף שנה (ח'י מחמוני, ק"י). — וע"כ: היה בכל זמנים לאבותי הקדמונים ויהיה בכל עדנים לבנים ולבני בנים (אחיעזר, ס' יוסקין, כינוי ס' 112). דברך נצב לעולמי עדנים דרבי טובך נצח לא שונים (כ' שלמה צ' יסחק, ח' חלפי, קלי' ע"ה). קרב קץ עדני קול להשמיע לעיני (כ' עמנון צ' יסחק, ח'יך וחמק, קלי' ג' ע"ה). קהלים נוסדו מדני לשנים עשר עדני רב ריב יי' על יושבי אבדני (ח'י לוק, יול' סנה' חסוכ). והרו מצא בנס לימים שמונה לשקדני קבוע לכן הימים האלה לדורות עדני (ח'יך כ', יול' סנה' חסוכ). — כמה ופאות תעלה בעדניה (2) ככל אשר יורו הרופאים מפייהם או מפי כתבם פתשגן אגרתא (ח'יך נוסק, ויניל ס' א). — עֵדֵן עֵדֵן: השבתי עדן עדנים (3) עיני כלות לזמנים לפי רוב השנים (כ' חסרי צ' יסחק, חלפי צ' אסחק, יול' סנה' ד אס"ס). — עֵדֵן וסת: אפשר אחר שוקנתי וחזור לי עדן וסת וכו' שאין אשה יכולה להיתעבר א"כ וחזור לה עדן וסת (הנה צלחס הדק, כ"ס:). — ובמשמ' תקופה בחיי האדם: אמנם בשארי דברים הם שווים לזמן הקודם שאין התחדשות יותר מתחדש כגופם עד השנה השביעית שהוא החלק הב' מחלקי שבעה עידנין שחלקו החכמים מיני בריאות מאדם והשתנות שמתחדשים בגופו (כ' צינך משקלוב, עמודי הסעס, ספח'ס האדם, ו). והנה אז האדם עומד בימי הנערות שהם עד שנת המ"א בקירוב עד עכור כל משך שבעה

(1) [מן הארמי].

(2) [מליצה ע"פ המשל: תעלה בעדניה סגיד ליה (מגיל' טז:). — השתתחה לשועל בומנו].

(3) [ע"י דני' (ז' סה)].

(1) [קצור מן עדנה שהוא קצור מן עד הנה, ואמר ראב"ע (נפשו לקהל' ד ג), וז"ל: עדנה חסר הא והוא עד הנה וכו' מלת עדן מורכבת והיא חסרת הא לפני הנון ואחריו כמו עדנה, ע"כ. וכן רד"ק כשרשיו וכל החרישים: אבל אולי הוא להפך שעדן הוא מן עד בחוספת נזן. כמו גרין, ועדנה הוא צורה מארכת מן עדן.]

ההוויות כמו הנחר שמשנו נמשכו המים מהנכוח לעמוק
(כס"ט, ספי' האמונות ו' ו').

עדרה (1) ממנו *עדרה, *עדרפה, *עדרפות, עדרה, *עדרה,
*עדרפות.

עדרה עדרה, עדרים, עדרפת, — עדרה דבר, היה יותר
מהצורך, מהמדה: to be in excess שבת קדש ליי' מחר את אשר תאפו
אפו ואת אשר תכשלו בשלו ואת כל העדרה הנחית לכם
למשמרת עד הבקר (שמות י"ב). — ועדרה במדה, שהוא
יותר ארוך יותר רחב מדבר וזולתו: וסרת העדרה ביריעת
האהל חצי היריעה העדרפת חסרה על אחרי המשכן
והאמה מזה והאמה מזה בעדרה בארך יריעת האהל
יהיה סרוט על צדי המשכן מזה ומזה לכסותו (סס כו
יז-יג).

— יותר במנין, במספר, יותר מהחשבון: כי
ימוך אחיך ומכר מאחותו וכו' והשיגה ידו ומצא
(כסף) כדי גאלתו וחשב את שני מסכרו והשיב את
העדרה לאיש אשר מכר לו (ויקרי' כס כז-כז). ואת פדויו
השלשה והשבעים והמאתים העדרפים על הלויים מככור
בני ישראל וכו' ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויו
העדרפים בהם ויקח משה את כסף הפדוים מאת העדרפים
על פדויו הלויים (צמל' ג מו-מט). — ובתלמוד: אם יש
לה (למבלא שהיא מלאה קערות) לזכו עורף נטמאת
אחת מהם נטמאו כלן (כלים ז' ז). כלי חדש שיש לו
שלשה שפיות הפנימית עורפת הכל מהוך (סס ד' ד).
לפסין זו בתוך זו ושפתותיהן שוות וכו' השרץ בעליונה
והתחתונה עורפת היא והתחתונה מטאה (סס י' ח).
נסר שהוא נתון על פי תנור חדש ועורף מכל צדדיו
בפותח מפה מטאה תחתיו כלים שעל גביו מהורים
(חכ"י י' ח). א"ר חנינא שה' אחד של בן לוי פטר
כמה פטרי מהורים מישראל אמר אביו תדע שהרי
מנה הכתוב עורפים באדם ולא מנה עורפין כבהמה
(נכורי' ד' ז). — ועדרה על: שפתו העליונה עורפת על
התחתונה והתחתונה עורפת על העליונה הרי זה
בום (קס משנ' ז' ס). פתחו של אולם גובהו ארבעים
אמה ורחבו עשרים אמה וחמש מלתראות' של מילת
היו על גביו התחתונה עורפת על הפתח אמה מזה
ואמה מזה (מנחות ג' ז). והאולם עורף עליו חמש

מבעור יום והלך לבית המדרש וכו' ועד אן היא
דולקת (גמ' שט"ז ח, גי' נכונ' ב). — ועידאן: צא וחשב
תתקב"ב כי כן החשבון מחרבן הבית ועידאן (ספ"ט)
סגל' הכנזי (מס).

עדרנה (1) חס"ס, — כמו עדרן: ושבת אני את הבתים
שכבר מתי מן החיים אשר המה חיים עדרנה (קסל'
ד' ז). — ובספ"ט: עוד זכור אוכרה עדנה לא
שבתתי (חס"ס הספן לנפסן, חס"ס ולמוס' ח' ז).

עדרנה ט"ז, מ"כ עדרנות, — תענוג, Vergnügen, Wonne;
délices, plaisir; delight, pleasure ותצחק שרה
בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדרנה ואדני וקן
(נכלש' י' יג). — ובספ"ט: מעדן גותן עדנה וזיו
בפירות (כס"ט, כחז' י'). — ואמר המשוור: שמואל בן
יוסף שמע דברי כסף שמואל בן יוסף ועדרנה ספירם
(כ"ט הנגיד, צלש"מס עכ"ט). — ואמר המליון: ברועה אלו
זכרתיה בהיותי עם יעלה על ערש רעננה לא תהיה לי
כל הלילה עדנה (עמנו', מס"ז ז). הייתי שעשועי לבות
צביות הן כי תגלה בי תשבתנה עדנה אותי על ראש
שפחתי תעלינה (סס ד'). — ובכס"ט: ימי העלומים (2) שהם
זמן התענוגים: יוצרי ורועי ואני בעדרנה נפשי וגוי
קניית לעשות רצונך מתרפה (כ"י סלוי, מי ימכני ענד, מלל'
סס"ס, גי' ג, לם). והלמני דבר עון אשר אצבור נשמשו
ימי עדנה ובא העת לקבור (כס"ט, וכן י' קלח"ק).
ואלו איש אסיר שיבה. ישורה יהי שב מוסן וקנה
לעדנה (כ"י סלוי, סס"מס"ז כ). כל הרואה נסיעתו מן
הנוער אל העדרנה ידע כי בן יסע מן העדרנה אל
הזקנה (סס מד). ומעיר (היון) בלב כולי נדבה ומאריך
העדנה ומאחר הזקנה (כ"י זכא"ס, סס"ט"ז, דודסן 12).
ואם יהיה ביום ג' תהיה בעדרנתו מכאן ואילך תהיה
בזקנתו (סס, י' 187). הה לומני כתב שטנה עלי לא
השאיר לי עדנה (עמנו', מס"ז ד). ובצאתו מן הנוער
אל העדרנה והוא כבן שלשים שנה נשא אשה
מכנות הנדיבים (סס כד). — עדרנות הגן: והנהר הוא
הבינה שהוא משקה כל עדנות הגן (3) וממנה נמשכו

(1) [עי' הערה לערך עדרן].

(2) [ע"פ תרג' אונקלוס (נכלש' י' ז): עדנה —
עולמו, ועי' רש"י שם, וז"ל: דבר אחר לשון עידן
וזמן וסת נדות, ע"כ, ע"פ סד"ר (נכלש' מס); וכן ריב"ג
בשרשיו מפרש עדנה בחרות].

(3) [מליצה לקוחה מן הדברי עדן גן, עי' א.עדן

(1) [כך בארמ', ובערב' ע'דפ' א].

(2) ג'דף

..א

(כ"י סכני, סכנוני ח).—ובלשון הקראים במשם עֲרִיף: ויש תשובה אחרת על זה שבעל קרי אינו צריך רחיצה אלא בעבור המקדש ואם על מחנה קטון צריך פנות ערב ובמצא מחנה קטון ערוף מן המקדש (כ"א סקלח, ג"ע, עמ"ס וט"ס, קט"ו). אומרים שאם שנת השמטה פחותה מן המועד בשביתה ונקראת בשם שבת הרין להקרא המועד בשם שבת שהוא ערוף בשביתה מלאכה (ס, ענין מן הסנוני, קדמי, כ:). ואיך מפני צורך מעבירין את החדש והצורך ההוא יהיה ערוף מהלול השבת וזה דבר שאי אפשר (ס, ענין קדו"ס ט, י:). וכבר הודענו שהשבת ערופה מן המועד שהמועד יש בו החר מעשה אכל ובשבת הוא באסור (ס, ענין מן הסנוני, קדמי, כ:). ומה שיש לנו לומר בעבור שטמאת המת ערופה מכל הטמאות (ס, עמ"ס נח ד, קכ"ג).

העֲרִיף, העֲרִיף, פ"ע.—העֲרִיף פלוגי, היה לו עֲרִף, מצא יותר מהמדה הקצובה, avoir du superflu; to have a surplus ויטרו בעמר ולא העֲרִיף המרבה והממעיט לא תחסיר איש לפי אכלו לקטו (שמו"י יח).—ובתנ"כ, במשם עשה יותר מן המדה, הרבה: קונם שאני עושה לפיך אין צריך להפך ר"ע אומר יפר שמא תעדיף, עליו יותר מן הראוי לו (כד' י"ד ד). שנים לוקחין ושנים מוכרין אף על פי שמעדיפין זה על זה אין בכך כלום (תוספת' ז"ע ד יז). שני זיוין זה על גבי זה וכו' סתר את התחתון או שהעדיף עליו שיעורו כל שהוא (ס' חילוי י"ט). מוכך עדיף עלי ולא כל באי העולם יעדיף מוכך עלי ולמדני חקך (פס'י צמד' קיט).—ובספ"א: שהקב"ה בגודל רחמיו העדיף טובתו וחנותו על בני אדם (כ"א"ס הנשיא, סנין סנ"ס, ט). ואם העדיף ה' לו טובה יותר על אחרים ראוי לו להלל לה' המעדיף טובו עליו (פלא יועץ, סו).—המעדיף על מעשרותיו מעשרותיו מקולקלין ופירותיו מתוקנין (י"טו' דמ"א ס' כד). והא אפשר לצמצם אמר רבי אמי במעדיף (פירוש' ע"ו). ב' בתים בב' צידו ר"ה זה עושה מעקה לחצי גגו וזה עושה מעקה לחצי גגו זה שלא כנגד זה ומעדיף (א"י, צ"ב ו'). גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפן הקב"ה יותר מכלבדו (פס'י רכ"ה, י" ס' דנ"ג ו').—ובספ"א: משהיה מרבה לא היה מעדיף שני לא העדיף המרבה הממעיט (גמ' סנ"ט א, נ"ג ו' ד). כי כן דרך האיסטומאכ כשיעדיף

יעשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום (ס' ד' ז). ראה לשון שלימדנו בן הנפת אילו אמר בעיבורה הייתי אומר אילו אחד עשר יום שהחמיה עורפת על לבנה (כ' יונק, י"טו' סנ"א ח' ז). כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים ונשים משלימות לטהורים ועורפות עליהם (כ' א"ש, צנ"ל ס, י"ג).—ובספ"א: והויות שלש מהם הויות נצבה וכו' ומהם הויות נרות והיא העורפת על הויות הנצבה (כ"א"ס הנשיא, הנשיא והסנוני ח, 10). אין מעמידין את הציון במקום הטומאה אלא יהי ערוף מכאן ומכאן בצידי הטומאה שלא להפסיד את הטהרות (כ"א"ס, עמ"ס נח ט ט). שני זיוין זה על גבי זה וכו' יהיה העליון ערוף על התחתון פותח מפת וטומאה תחת התחתון או ביניהן תחתיהן וביניהן טמא (ס' י"ד).—ובשאלה במשם יתר, מרבה: והתגדלם בצבות האלהים העורפות והתגדלם בהם עד ששבו אצלם רגילות וידועת (כ"י א"ס, מ"ה, סנ"ס, פס"י). וכשיחבר כל זה ממנו לכושר יתחייב שתנוה נפשו עליו וישען אליו בעבור מה שקדם לו עליו מן הטובות העורפות והתעלות המתמידות (ס, סנ"ס ו' ז). וכשיכיר העבד מאדוניו סימני טובותיו העורפות בנפשו וגופו וכל תנועותיו (ס, סנ"ס סנ"ס ג). והם בעלי ברית לשעירים אשר זוגים אחריהם ואולי אחוריהם יעופו בשערותם אשר עדפו ילכו ולא יעפּו (נח"י ג' חז"ן 12).—ואמר המשורר: לו נפשך לה כן תהי מדרת סרח אשר עדיך בשמך תחשב סרח ואז תשוב לך בודדת. (י"סו' חז"ן חז"ן, סנ"ס, סנ"ס סנ"ס 129).—וכמו עדיף: אבל: נפל ביתו ומבקש לישב בו הוא מוציא אפילו בימות הנשמים ואע"פ שלא הודיעו שלשים יום ואומר לו אין את ערוף ממני (חלומי' כ"ב יחז"ל חז"ן, סנ"ס סנ"ס 56). קרן בלא שבועה ערוף מיכאל בשבועה (ס' 58).—וב"י פנ"י, עדיף, ערופה, מרבה, יתר: ונהיה דורשים על סרת שנת החמה התמימה ויעלה בידנו מרת שנה ערופה ואין זה דרך החקירה (כ"א"ס הנשיא, ס' סנ"ס א, 77).—ואמר המשורר: וכן חקו להחבאש בחפזם ולשלים עם מתי דמים ומרמה וטובתו לכל כילי ערופה ואיפתו לכל גדיב ועומה (כ"א"ס, ס' סנ"ס סנ"ס). טוהר גמילות חסד בין דל ובין עשיר וכבוד אב ואם והבאת שלום ערופה (כ"י צ"ב חז"ן, חז"ן, י"א). אמרתם צרופה עמליצתם רצופה ונרבחתם ערופה ולשונם חרב שלופה

ובתם; וזן ביד עבדיו עֲדָר עֲדָר לבדו ויאמר אל עבדיו עבדו לפני ורות השימו בין עֲדָר ובין עֲדָר (נכחש' לז יז; גס כ). למה ישבת בין המשפּתים לשמע שרקות עֲדָרִים (שפּט' ה י). עוֹבוֹת ערי ערער לַעֲדָרִים תהיינה ורבעו ואין מתרוד (ישע' יז צ; גס לז יד; מ"ח). אליה יבאו רעים וְעֲדָרֵיהֶם תקעו עליה אהלים סביב רעו איש את ידו (ימ' ו; גס לא ט; כג; נא כג). גבולות ישיגו עֲדָר גולו וירעו (חזק' כד ז). שלמה אחיה בעמיה על עֲדָרֵי הברִיךְ (ספ"ט ח ז). ומסכנות לתבואת דגן ותירוש ויצהר וארות לכל בהמה ובחמה וְעֲדָרִים לאורות (דמ"ז לז כח).—ובהשאלה במליצה לאנשים, לעם: ותדר עיני דמעה כי נשבה עֲדָר יי' (ימ' ג י). שאי עיניכם וראי הבאים מצפון איה העֲדָר נתן לך צאן תפארתך (סס כ). כי פקר יי' צבאות את עֲדָרֵי את בית יהודה (זכרי' י ג).—ובתו"ס: מי שנדר בנויר וכו' נשאל לחכם והתירו והיתה לו בהמה מופרשת חצא ותראה בעדר (מיז' ג). אלו מביאין וחוצצין השירה והתיבה וכו' ועדר (בהמה מנחה ושהורה ומכונות חיה ועוף וכו' (אפ"ל ח א). יצא עדר גמלים ועדר רחלים ומכונת חיה ועוף ששכנו ממאות שאין מפורשות מן התורה (חוספ"ט סנוי' ח ז). וכן עדר בהמה חיה ועוף וכן החיים שהיו מהלכין. זה אחר זה אפילו ראשו של זה בין רגליו של זה וראשו של זה בין רגליו של זה אין הנויר מגלה עליהן (סס אפ"ל ט א). בעא מיניה רבא מר' נחמן כמה שעירים משלח א"ל וכו' עדרו משלח אמר לו וכו' עדרו שורף (יומ' קא). מאי אחד מיותר שבעדרו (סס ע:). הנכנס לתוך עדרו בלילה וראה בעשר כחמש עשרה מבכורות וכו' (נכו' כד). — ובהשאלה לבני אדם: וכיון שמתגדליון (ילדי ישראל במצרים) באין עדרים עדרים בכתיבהם שגא' ותבאי בעדי עדיום אל תקרי בעדי עדיום אלא בעדרי עדרים (מד"כ סמוט ח). הולכת ויושבת לה עדרים עדרים במדבר (דני' י' יא). סס סה"ט, החלפ"ט. את מוצא עד שלא גלו ישראל היו עשויים עדרים עדרים עדרים כהונה לכד עדרו לווה לכד עדרו ישראל לכד וכיון שגלו נעשו עדר אחד כי נשבה עדר יי' (סס א"כ סח'). ועל אותו הדור נאמר ותהי האמת נעדרת ומתי נעדרת שבעלי האמת נעשו עדרים עדרים והולכים ובורחים ומתחבאים במערות ובמחילות עפר (חומות

דאוי לעמוד המקובל במקום המושבל כי המושבל משיג בהתקן והקרוב כאחד וכל העתים כאחד בשוה ואין עדפנות לאיש אחד מאיש אחר (כ"ח סקל' ג"ט, ענין קדש"ט י, יא:). ואם זה חיוס ומעשהו הוא ליואט על התשובה' היתה לחשובת זה חיוס עדפנות מתשובת ימים אחרים (סס ענין יוס הפסוקים ח, ס:). כמו שרן הכתוב בדם נדה הראשון שהוא זולת השני ואמר שבעת ימים תהיה בנדחתה חיונו דנים גם אם תראה האשה דם זולת השבעה אולי יהיה עדפנות לראשון מן השני (סס, ענין טמאס וטסס ז, קיג:). וכאשר יש להעביר (המילה) מן העת הראשון אל העת השני כן יש להעביר מן חיוס הראשון אל חיוס השני לא שיש לחיוס השני עדפנות על חיוס הראשון (סס, וילסו, קסג:). והאמת כי לשניהם דין אחד שצריך לפרעו בעדים שאין לשמר עדפנות מן העדים (סס, דין קיסס סדנסיס, קסס:). טהרתם ועדפנותם מהם עדופים על מקצתם אשר הועדף הבל ושת מקין (כ"י דסי, ספ"כ כס).

עדר, ממנו עדר.

עֲדָרִי, ס"ז, כני עֲדָרִי, מ"ד עֲדָרִים, ס"י עֲדָרִי. עֲדָר צאן, עֲדָר עוֹים, עֲדָר בקר, הרבה צאן, עוֹים וכדומ', הלכים יחד לרעות בשדה וביוצא בה, Herde; troupeau; hard, flock וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עֲדָרֵי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים (נכחש' כט ז; גס ג; ס; ל ט). רעה היה עבדך לאביו בצאן וכא הארי ואת הדוב ונשא שה מהעֲדָר (ס"ח יז לז). כבקרת רעה עֲדָרֵי ביום היותו בתוך צאנו גפרשות כן אבקר את צאני (יחזק' לז יג). מה נאנחה בהמה נכבו עדרי בקר כי אין סרעה להם גם עֲדָרֵי צאן נאשמו (יו"א' ח יס). ויסע בצאן עמו וינהגם בעֲדָר במדבר (חל' עט נב). ידע תדע פני צאנך שית לכך לַעֲדָרִים (מפ"ל כז כג). שניך בעֲדָר הרחלים שעלו מן הרחצה (ספ"ט ו; גס ד ג).—של עוֹים: הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמחך שערך בעֲדָר העוֹים שגלשו מהר גלעד (ספ"ט ז ח; ו א).—של בקר: מה נאנחה בהמה נכבו עֲדָרֵי בקר כי אין סרעה להם (יו"א' ח יס).

(1) [כך בארמ' עדרא. השבט' מעתיקים את השם מגדל עדר (נכחש' לה כח [יו]) Padeq. ולפי זה יש לשער ששרשו עֲדָרָה והוא א"כ מן כ.עדר.]

(א) עֲדָר,

(1) [נראה שהערוך גרס אדר, ע"י ר"ש.]

42). וגדול החטא ועצם הרשע ונעדרה האמת והצדק איננו (יסקינן כז). ולא יתכן שיהיה המסולק הנעדר הוא המקבל לצורת המתחדש כי מתנאר המקבל שישאר עם המקובל (כאצ"ד, חמו"כ 10). בר בורא העולם יתעלה לא מתרבה ולא נעדר ולא מתודש (כ"י ח"ט, חו"ט, סיחוד י). בכמו המקומות האלה: וזולתם יצטרך האדם אל בעלי הנרסא ואנשי הקבלה: אשר נעדרו ממנו בפאה הזאת (סוף, סקמא ל, 197). והחלק השני דברים מצויים בעל כרחינו או נעדרים בעל כרחינו (כ"י חזן עקינן, ספי מוסק צ עט). כן העתקת: המעתיק הוא הפועל ודברי הספר המועתק הם החומר ואם לא ידעם המעתיק הנם לו כדברי הספר החתום וכאלו נעדרו ממנו (כ"י ח"ט, ספי מוסק צ עט). שאלו הדברים אשר נדעם עתה אינם ידיעותינו אשר ידענום אתמול אבל נעדרו המדעים ההם ונבראו מדעים אחרים כמותם (סס ח עט, קיע:). ונעדר ההרגשה יקרא חוטא (סוף, פ"י סקמא צ"ל לנכות ס). שמשלמות השם ומעלתו הוא להשיגה בשפלים ובנעדריו היכולת להושיעם מיד שושיהם (כ"י חזן, סקמא ח יא). אמרתי במה טובות נעדרות מהאדם כעבור העצלה והאיתור (כ"י זכארה, סעטו ס, דוסקין 88). אמנם אמרנו אחד הוא כאמרנו נעדר הרבוי (כ"י חזן, ס"ח ח יא). ועוד ע"כ קודם המשתכן היו נעדריו מציאות (דמס"ל, מוסק ומקל 8). כי השומע מופת מה על ענין מה תרמו הנפש שהמופת הוא הסכה והאמונה הוא המסוכב אשר בהעדר הסכה יעדר המסוכב (זכור חו"כ צ עט, זכלין סקמא).—ואמר המשורר: וכתדו אל שדי באמרם כי יש די בארבע מוסדי אשר הם עקרים להמציא הנעדר כאל חי הנאדר (כסנ"ג, סמלס סממא). והוא הוא התאם שנים אב ואם בשמות יקראו ואינם נעדרים (סס). מעמק יה לשרך ככני רפתים מאכלם בועם ולעפר שפותים נעדרה מלדת כפיל לתוגה נמצון ודרדר להצמיח בערוגה (כי משולס בן קלנימוס, חשום נפלחחח, Elbog, Stud. 127).—ומשל: מי שנעלם חליו נעדר מזוור (מסלי סממא קמא).—ובמסמ' פטירה ומיתה: והנני מודה בפניכם היום איך אמת ויציב הוא שאם ח"ו אעדר אני או תעדר זוגתי הנ"ל ולא ישאר ממנו ושא"כ הרי אני זכ"ב מתוויבים להחזיר לזוגתי הנ"ל וליוורשיה כל מה שהכניסה לי כבדוני (ססס זכ, ס"ח סח).

—ספי, עדר, יעדרו, עדר דבר, החסיר, לא נתן; ובכלל

המסמ, זכ"ה יליקנ, 58).—ומ"כ עדרות: אמר שמעון בן מתתיה נותרין היו עדרות¹ באיסטרטית של מלך והיו עולי רגלים מפקיעין ברם עד רכובותיהם ולא חשו להם משום מוסמא (מוסמא עדי ג צ).—ואמר המשורר: ומצאו בעיניו זאבי יערים כחן הבתולות בעני נערים וחשב יענים לשרים ונגנים ושאגת כפירים שרקות עדרים (כ"י חזן, סיוכלו סממא). מעון ימינך הרם ושיית לכך לעדרים אשר בחטאם נמכרים לכפירים בכל יערים (כאצ"ע, ח"ך מנג סאקך). דרך נבואות צרפית לבי בתי על משענותם תעמדי בשעריך ובקבותם תרעי את עדרריך (סוף, יעלס יסא). חכמך המאוששים ומונים עדרים עדרים ותורה מפרשים ויססור טעמיהם אבי חוים ויושישים (גמ' סכטכ ג, דוסקין 72). סח סתק למרעית עדרים עמוסי ידרשוני וחיו ושלמו נדרים (סס 80).

נעדר²). ממנו א. עדר, העדר, העדר.

א. עדר קל לא נהוג.

—ספי, נעדר, נעדר, נעדרה, נעדרת, —נעדר פלוני, או דבר פלוני, לא היה איש או הדבר במקום מן המקומות, חסר, fehlen; manquer; to be lacking, fail: ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק וכו' ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות ומשלל ועד כל אשר לקחו להם (ס"ח יח יט). ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן עד אור הבקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר (ס"ז יז כג). דרשו מעל ספר י"י וקראו אחת מהנה לא נעדרה אשה רעותה לא פקדו (יסעי לז יו). המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואמין כח איש לא נעדר (סס מ כו). ותחי האמת נעדרת וסר טרע משתולל (סס נט יא).—וסתם, לא נעדר, לא יחסר: בבקר בבקר משפטו ותן לאור לא נעדר ולא יודע עול בשת (נסיג ס).—ובסמ"א: יתיל לבנו על זאת ותחי רוחנו כי נעדר נעדר מפינו הנות קדש מעונו (כסנ"ג, ספי סאקין, סקמא סענ"ל כד). עוד שאלת על מיני היסורים הרעב והחלי והפחד וכו' למה מן האדם לא נעדרים כל אלה שאלה אחת והרבות דברים (סוף, על ספי סכלכ, דוסקין

(1) [בירוש' (סקלי ס ח), הגרסה: עדרות].

(2) בערב' עדר' a, סגרי, נחשל

וכפורת וכרובים ולא אורים ותומים ולא רוח הקודש ולא אש עליונה ולא שמן המשחה כאשר היה בבית ראשון אשר מהעדר אלו הח' דברים נתעדר השלום ביניהם (כי ילחם בני חנניה, חזק חנוכה ח' לד).

עדר (י), ממנו כ. עדר, מעדר.

עדרה קל לא נמצא.

—כספי, יעדר, יעדרון. —נעדרה הארמה, נחפרה ונעשתה תחוחה לא במחרשת אלא במעדר behaakt worden; être houé; to be hoed לא יומר ולא יעדר ועלה שמור ושיט (ישע' סו). וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא חבוא שמה וראה שמור ושיט (ס' ז כס). —ובתלמו: חצר הנעדרה הרי היא כנינה ואוכלין ארעי (כ' נחמי, חוספס' מ"כ ז כ). —ובסהמ"א: חצר שהיא נעדרת הרי היא כננה ואוכלין כתובה עראי והוא שיעדר רובה ואם ורע רובה אין אוכלין עראי (כמנ"ס, מעש' ד יד). —ואמר המלוי: הופרין גדרו ומרמס הושמתי ואחיה בתה ולא נעדרתי (חגי סכס, חילת הספד ו, כג). —ובמשמ' א. עדר וב. עדר יחד: הכט רום כרקב יבלה גם כוכביהם יעדרון אף ההרים יבלו ומעדר כליון יעדרון (כ"י סכ"ז, הענק קכג).

—קל, *עדר, (א) חפר את הארמה וכדומ' במעדר: אומר אדם לתכירו נכש עמי ואנכש עמך עדר עמי ואעדר עמך (נ"ט ס' י). כיצד ראיית הנגע האיש נראה כעדר וכמוסס וזים האשה כעורכת ובסניקה את בנה (נגי' ז ד). ועודרין אותו (את הוכל) כרי שיחפח (כ' מליכ, חוספס' סני' ז יד). שכרו לנכש וגמר את שדהו לא יאמר לו בוא ועדר (ס' ז"ח' ז). רשאי בעל הבית לשנותו למלאכה קלה אבל לא למלאכה חמורה הא כי זה צד שכרו לנכש וגמר שדה ואמ' לו מדעתו בוא ועדר שתי גפנים (ס' ו). יצא המנכש בשום ובבצלים והמסמר בגפנים והעדר תחת הוחי' (יכ"ט מעש' ז י). שש תקיעות חוקקין ע"ש התחיל לתקוע תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדה מל עדר ומלתחיל ומלעשות כל מלאכה שבשדות (מנח' דני דני ימנעאל, שנה לה:). יכול לא יקשקש תחת הויתים ולא יעדר תחת הגפנים וכו' ת"ל שדך לא

(¹) [כך גם בערב' המדברת בסוריה עדר a].

הנצבים האלה את המלך שלמה וכו' איש חדשו לא יעדרו דבר (מ"ח ס' ז).

—כספי, *העדר, עשה שיהיה נעדר, שלל: [ד]ע וראה כי אלוה לטובת יצורים יוסרם למען ידעו כאב המוסרים ותמורם ויתדלו מעשות רע אשר לזה יסגירם ולא היו מכירים אילו העדירים (כספי, י"ב' על מוי סבלי, דודקון 42). והנה אתם לכם יכולת להטות ההימם ולהעדיר מהם חיי העולם הזה כי תהרגו וזי תמיתו אבל אין בידכם יכולת על המתים לשפוטם או להציל אותם מן האבדון אף כי להתיותם (ויקפון ג). אע"פ שיש יכולת לו יתעלה לשנותו כולו (את העולם) או להעדרו או להעדיר אי זה טבע שורצה מטבעיו (כ"ט ח"ט, מוי' ז כט). ששמו חובה עלינו בכל שבת ושבת בשתי הכניסיות שנחלל עליו במעמד להקויתנו ולא נעדירה את שבתו גם בראש מרגא ורבנא דויד הלוי (ד"ס יהודי מלכ' וס"י, ז, מן 87). והיו שוללים השגחת השם יתברך מעולם השפל עד שהעדרו מציאותו והיו אומרים כי הגלגל הוא האלוה (כ"ח סקל, ב"ט, ענין קדו"ס כ, ד:). שזה לא יתדיין שמשחק עם השם וזולתו ולא שמקצר בהשגתו ולא שמינו בחלוק מה שהוא אלא מעדר מציאותו ית' מכל חסרון (ס' ענין ספלה, ספי, ע:). ואם נאמר השם ית' העדרו (כ"ח זן חסן סקל, ע' חס' ו). וההיולי הוא המקבל הוויה וחפסד כי הוא מקבל צורה ומעדר צורה (ס' טו, מוי', הקד' ד). החושבים עליהם (על חכמי התלמוד) כי רצו הם ז"ל להעדר הסבה הטבעית וכו' (מהר"ל מפני, נכר הגולה ו). הלא הן סברות מעדירות האמת (כ"י מסקני, מ"י על הכנ"ע הקדמי, נבליכ, לול טו, Magaz, 1878). ואולם זה א"א שימצא בוולתו שיהי' אמיתותו מברחת לו השלימות ומעדרת ממנו החסרונות וכו' ויהי' הוא מעדר מעצמו החסרונות וכו' (כמח"ל, יד' ח' א' ז). שאם היות שאין ההעדר כח פועל בעצמו עם כל זה להיותו מעדר הצורה הקודמת הוא בכחינה מה סבה להגעת הצורה הנמשכת (שלמה מיימון, נצחם המורה ח' י).

—קל, *עדר, ציף פטוי, עדר, עדרות, —כמו נפע': ואם אתה חסר ש[כל] ובינה ודעות מלבדך עדרות בעיני כל אנוש [י]שכיל ויבין אני פ[טור] ושירותי פטורות (כספי, גני, JQR. 1913, 71).

—כספי, *העדר, נתעדר, —כמו נפע': אבל בבית שני לא שכן הכבוד בתוכו כלל כי לא היה לחם איין

תורע (מ"ק ג.) (אין עושין את האמה וכו') פליגי בה רבי יוירא ור' אבא בר ממל חד אמר מפני שגוראה כעודר וחד אמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה (ספ ד:) מציאת פועל לעצמו אימתי בזמן שאמר לו בעל הבית נכש עמי היום או עדר עמי היום (נ"מ ק"ס.) השוכר את הפועל לעדר ולקשקש תחת הויתים הרי זה לא יאכל (נ"מ ט:.) הרי שחרשת וזרעת ועדרת וכסתת וקצרת ועמרת ודשת ועשית תבואה בגרניה אם אין הקב"ה מוציא לך מעט רוח שתורה מהיכן אתה תי (כ' לוי, מ"ד ויקי' כס.) מאחר שהיה בן ישראל גומר את מלאכתו היה אומר לו עדר לי שתי עדריות בקע לי שתי בקעיות (ספ נחל' כ ז.) —ובחשאלה, עדר את ההלכה: מלך זה בעל תלמוד לשדה עבד זה בעל משנה שהוא עדר לפני את ההלכה (ספ קט"ו ח.) —ובספ"א: ואין עדרין עם הנכרי בכלאים אבל עוקרין עמו כדי למעט הטיפלה (רמב"ם, כלא' ס ח.) שאלו לעדר כו פרסים (הרבה של) עדר בו כל הפרסים שלו ואפילו נשחת כל הברזל בעדירה (סוף, ט"א וספ"ד ח.) —(ב) לקט תאנים, ירקות וכדומ': פועלין שהיו עדרין⁽¹⁾ בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בויתים אע"פ שמפסיקין ואוכלין וכו' אין צריך לברך (תוספ' נרכ' ד"ט.) הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין ועדרין אותן ועושין אותן דבילה וכוונסין אותן בחביות (ספ טע"ז ח ח.) ואין לי אלא קוצר בוצר מוסק גודר עדר מניין (נ"מ ט"א, נ"מ קט"ז.) מנכשי זרעים ועדרין ירקות בזמן שבעה"ב מקפיד עליהן יש בהן משום גזל (נ"מ קט"ז.)

—ע', עדר, —כמו קל: מובלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה (טע"ז ז.) פועלין שהיו מנכשין בשדה ומעדרין בשדה לא יאכלו מן הית' זמן התאניה אלא אם כן נתן להם בעל הבית רשות (תוספ' מעש' ז ג.) הרי אדם שלא עמל ולא חרש וכו' ולא עידר ובשעת הקציר בא שדפון וירקון וחילקה ואין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש ועדר וכסה ובשעת הקציר בא שדפון וחילקה הרי שינויו שלו קהות (ספ"א נמוק' סק"ס.) הראשונים חרשו וזרעו וכו' עידרו קצרו וכו' ואנו אין לנו מה לזבל (כ' ט"ז, י"ט סק"ס ח.) מה קביון הזה כל זמן

(1) [הקרוך עדר, אר, גר, גורס: אורין, וכן הרימב"א.]

שאתה מובלו ומעדרו הוא עושה פירות וכו' (נ"ל, מ"ד נחל' מו.) השדה חזו כל זמן שאתה מובלה ומעדרת היא עושה פירות (ספ טז.) אמרו לו טוב כשהוא מוכר שדה אחת ומובלה ומעדרה ממי שהוא הוכר שדות הרבה ומכירן (ספ טז.) אחד מהם עומד ונוטע מעדר ומנכש (מכחול' ט"ז ג.) לאדם שהוא בגליל ויש לו כרם ביהודה ואחד ביהודה ויש לו כרם בגליל אותו שבגליל הולך ליהודה לעדר את כרמו אותו שביהודה הולך לגליל לעדר את כרמו (ספ קט"ז ו.)

—פס', עדר, עדר, שער, שער, ואמר המקונן: עדר ונחרש יסודך לשדה בור וגור לחכה ואכלה סביבך אש פלדך (נ"מ ל"ט, ק"י.)

ד. עדר⁽¹⁾, ממנו ג. עדר.

ג. עדר, פס', לעדר, —עדר, השתתף במערכות המלחמה: מובלין ויוצאי צבא ערכי מלחמה בכל בלי מלחמה חפשים אלף ולעדר⁽²⁾ בלא לב ולב (דמ"ח יז ל.) כל אלה אנשי מלחמה עדרין⁽³⁾ מערכה בלבב שלם באו, חכרונה להמליך את דויד על כל ישראל (ספ טז.) —ואמר המשורר: ובלא לב ולב במלחמה זאת עדרו ובכל כת ארצם את חיליו אורו (י"ג, מלחמות דוד בפסחים, ז ו, 4.)

—פס', עדר, תעדר, —העמיד במערכה: בעצתך הנכבד תאדריני ובאדרת שיער תאדריני במקבותיך החוקים תעדרוני ובמערכות מלחמותיך תעדרוני (עזרא כג"ג, חוכים' מוס', ספ.)

עד"ש, —ר"ס: ערוב דבר שחין: ר' יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ב עד"ש באח"ב (ספ"י דנ"ב ט"א.)

עד"ש⁽¹⁾, עד"ש, מ"ד עדשים, עדשין, — מין מטיני הקטניות, צורתו קצת כוצית פחוטה, קצתו האחר כך

(1) ע"י הערה להערך.
(2) [מ' כ"ו והשבע' והירונ' גרסום: לעזור. ואמר ריב"ג וז"ל: הוא ההשתדלות לערוך מערכות המלחמה מענין עדר עדר לבדו וישת' לו עדרים מערכות ושויות, ע"כ. וכן רד"ק בפרושו ובשרשו. ובפרוש המיחס לרש"י פרש, וז"ל: לשון עדר ממש וכו' ומתוך כך יעסדו הם העורכי מלחמה, ויש אומרים לעדרו כמו לערוך מלחמה. ע"כ.] — (3) [ככ' אחרים ובכמה נוסחאות של השבע': ערכי.] — (4) [בערב' ערש' א, עדשים, והיחיד עדש' ב.]

(ר"ח קהל, ג"ב, עמ"ס וט"ס ו, ק"ע:). — ערשי הפנים, Sommersprossen; taches de rousseur; summer freckles: אם תחבוש המקום ברם ארנבת יסיר ערשי הפנים (כח"ט, ספ' סקסיונות ג ד). מערשי הפנים הנקרא כלף (קלון ז צ פח"ט). ואמנם המימות הגפרתיים הנה הם מנקים העצבים וכו' ומנקים היצוני הגוף וכו' והכתמים המגונים וערשי הפנים וכו' (ס"ס ז צ ח יט). באלכלף הם ערשי הפנים והכתמים (גרנוני, אלכמ מ"ס ז ח, כ"י צ"ט, טענר). — וערשי המים, מין צמח מימי: ערשי המים שקורין אלמחלב והוא ירוקה שעל פני המים (רס"ץ דולק, מנן צח"ט, סלך יעקב ד סל:). — וערשי הים: אם התרנגולים הולכים בתצר סגור טוב להאכילם לפעמים חציר ועשב שלש העלים וכו' גם חתיכות בשר וערשי הים (מעערלינוען) (אזרנווניק, פוס"ט, סעוף, 254). — ומ"י ערש, ואמר הפיטן: הדרם מגר נווד ערש כהיום הוה יחדש בגורש (קיסמ, יול' מרסי הסודס). בצדק אב זר ערש (ציוס הלננס טעני, מח"י רומני). אל גא ספק ספק בכל חדש וחדש וברך ארו ורוחן ופול וערש (אל נא אולכר, טושענס רנא). — יהיד החלק הדומה לערש באחריות בולט וחלק (קלון ד ג ח). בהוקתא מים אדמדם בצורת ערש ולפעמים שחור (מלון למס דוק, ככריוס, יס:).

ערש*, ש"י, מ"ר ערשים, ערשות, (א) כמו ערש¹: מקום ערשה ארבע שערות (גנ' ו ח). אימתי בוסן שהיא כערשה מובאת היתה יתרה מכערשה הסותר סימן פשיון לפנימית והחיצונה טמאה היה בהק פחות מכערשה סימן פשיון לפנימית ואין סימן פשיון לחיצונה (כ' טענר, סס ו). אמרו במערבא משמיה דרבה בר מרי מה ערשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה וכו' מה ערשה זו מגולגלת אף אבל ומהחזרת על באי העולם (צ"צ עז:). — ומ"י: מקום הגרים תשע ערשות (גנ' ו ח). — (ב) מין בלי שמוח ועגל בצורת ערשה²: לא יתן (אדם) ערשה מלאה חמין על מעיו (חוקמ"י שג"ג ז). אין ממלאין בערשה בשבת ואם כתם על החבל ועל המשיחה מותר (ס"ס עירובי יא כח). — וכן כף המאונז בצורת ערשה: בערשה (הולכין) אחר המסמר³ (כ' כמ"ס,

והשני חר, Linse; lentille; lentil: ויעקב נתן לעשו לחם ונויד ערשים ויאכל וישת (בראש' כו לד). וחמים ושערים וקמח וקלי ופול וערשים (ש"י ז כס). ואתה קח לך חמים ושערים ופול וערשים ודחן ובסמים ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אותם לך לחם (ימק' ד ט). — ובשרה בקמתם: ותהי שם חלקת השדה מלאה ערשים (ש"י כג יח). — ובתו"ם: שום בעל בכי וכו' והערשים המצויים (מעט"ס ז). המוציא אוכלין בגרונת מצטרפין זה עם זה וכו' רבי יהודה אומר חוץ מקליפי ערשים שמתבשלות עמהן (שנ"ג ד). מעבירין מעל השלחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושל ערשין מפני שהוא מאכל בהמה (ס"ס כג). ר' יעקב דכפר חנן אמר ערשין היו אלא שהיתה ענבה שלהן יפה בשל שעורין א"ר לוי אילו הן הפלשתים שהיו באין וקופין כשעורין והולכין להן נמוכין בערשין (יו"ט סנ"ג ז ס). הרגיל בערשי אחת לשלושים יום מונע אסכרה מתוך ביתו (כ' מ"י ח"י יוסק, נכ"מ). לא שנו אלא שאמר מן השעורים אבל אמר מן הערשים לא מייתי ולא כלום (מ"ר ט). הלוקח יין לתת לתוך המוריים או לתוך האלונתית כרשינין לעשותן מהן מחינין ערשים לעשות מהן רסיסין חייב משום דמאי (סול' ו). בדרך שבני אדם מוציאים טהה בקליפתה ושעורה בקליפתה וערשים בקליפתן (מס' דני כ' ישמעאל, ס"ס ק"ט). אם קירמך חבורך בערשים קרמנו בבשר למה שהוא גמל עליך תחלה (כ' יוסק, מד"ר בראש' נס). מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצה המלכה שהיו גשמים וורדים בלילי שבתות עד שנעשו חמים ככליות ושעורים כנרעיני הזתים וערשים כדגיני זהב (ס"ס ויק"ר נס). כתוב אחד אומר ערשים וכתוב אחד אומר שעורים ר' יעקב אמר ערשים היו אלא שהיתה ענבתן דומה לשעורים (ס"ס רות ס). — ובספ"א: [יום] טוב שחל להיות ערב השבת עושה עירוב [תבשילין מביא דג וצנח] שעליו שהן שני תבשילין אפילו ערשין ובצל (גמ' טענר ח, גיטלנצ' 42). הערשים קרים ממעימים את הדם דוחין את האסכרה מרבים את הגוף מחוקין את הכוח ואת הבטן (82 qf). — וברפואה: כעלי הקבלה אמרו קרחת אלו הם השחקים גבחת אלו הם הערשים

ונראה שהיחיד גם בעברית הוא ערשה כמו בתו"ם, וכמו טהה-חמים וכדומ', והיחיד ערש של הפיטנים הוא יצירה מלאכותית.

(1) ע"י הערה לערך הקודם. מ"ר ערשות משמש רק בהשאלה במשמי מרת השעור.
(2) [וכן ביוג' φαγός וברומ' lenticula, ע"י קוהוט].
(3) [בשבת (פ) הגרמא בערסי הלך אחר שלשלוטיו,

סס כלים צ"מ ג יג.)—ג) עגול של גת מטיט בצורת ערשה: מי שהיו גתיו וכדיו טמאין. ומבקש לטהרן הדפין והלולבין והעדשות¹ מנגבין והן טהורין (סס ט"ז ח ג.)—ובחכמת הרפואה, נגע שבעור: ויקרו הנגעים כשהירח מאחד מד' נקודות אם הוא על ראש מלה יקרה לו (לגולד) בכף ועל מאזנים צרעת ועל גדי הנגע הנקרא עדשה וכו' (ר"י הספן מעוליתולא, חומס סטמיס ונטמטי סוכזים, ס.).—ערשה של העין, *lens crystallina*²: הכלי המקרב את הדבר הרחוק לעין הנקרא קנה הבטה (פערנגלאו) מורכב מן שני מיני זכוכית הרמים ובולטים משני עבריהם אשר האחד יושם נגד העין הנקרא עדשה של העין (אויגענלינז) והשני אשר בקצה השני וכו' (ליחוועל, למודי הטעם, ס.).

ערשי, ערשי, מ"ר ערשיים, ס"ז— בצורת ערשה, *linsenförmig; lentculaire; lenticular*: כי הצפאק מקבל הצד הרחב מהחלק העדשי וכו' שחלקי הדבר העדשי העגול למחתך הזה הוא מאחור ויחתך וכו' (קלנן ד ס ג ח). ראוי שתושה נקרת עצם המוח ההווה מן החתך והנקודת אם במגדרים ואם בדבר מן המחתכים הדומים השער והם העדשיים (סס).—ועי' גם ערך מחתך.

ערשין, ס"ה— אדם שעורו מנגע בעדשי הפנים *sommersprossig; lentigineux; summer freckled*: כאיש עדשן שבוין ערשה לערשה מבהיק הכשר בלובן צח (כס"י, ויקי יג לט).

ע"ה,—ר"ם: עורת השם, עליו השלום, עם הארץ.

עדיב,—ר"ם: עולם הבא.

עדיז,—ר"ם: עולם הזה.

עדיה,—ר"ם: על החתום.

עדיק,—ר"ם: עיר הקדש, ערוך הקצר.

עדיש,—ר"ם: ערוך השלם.

עוב, ממנו בעב, געב, ד. עב.

עוג, ממנו בעוג, עגה, *עוגיה. א. עוג.

אולם הערוך גורס גם שם בערשה, וכן כ"י מינב, עי' ר"ם (הערס i) (ס.).

⁽¹⁾ [בתוספת' (טסרי יא יו) הגרסה: והעדשים.

רש"י (ט"ז ט"ז). פרש: נת עצמה, אבל עי' ר"ש (טסרי יא).

⁽²⁾ תרג' ד"ר קווא.

א. עוג, ס"י, *עוגנה, — א) עשה עגה: ועגה שעריב תאכלנה והיא כגלילי צאת האדם *עוגנה¹ לעיניהם (יחזק' ד יג.).—ובסהמ"א: ותעוג בהם שאר הסמנים (ספ' רפח' לסרונז"ס, גרונז"ג 20).—ב) עג עוגה, עשה חוג, עי' עגה ב): מה עשה (חוני המעל) עג עוגה ועמד בתוכה ואמר רבונו של עולם וכו' נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן עד שחרהם על בניך (מעני ג ס.). באותה שעה עג משה עוגה קטנה ועמד בתוכה וביקש רחמים עליה ואמר איני זו מכאן עד שתפא טרים אחותי (חלני ס.). זכיון שראה משה שנחתם עליו גזר דין גזר עליו העניית ועג עוגה קטנה ועמד בתוכה ואמר איני זו מכאן עד שתבטל אותה גזירה (מד"כ דבר יח).

—הפער, *הועג, יועג, —שעשה אותו עגה: ויש מן הרפואות המורכבות המקוילות מזה עוגות דילי ותארים ורדים טחונים עשרה זווים נרד ב' זווים ועפראן וזו וכו' יודקו הסמנים ויותר הדילי ביון ויולשו בו הסמנים ויועגו והשתיה שלשה זווים (קלנן ג יב ג יח).

ב. עוג, ס"ז, *מש עוגים, —כמו עוגין: סבו עגלה הורגיה עבותיה לקצץ ועוגיה סוף להשכית סיגיה התאנה חנמה פניה (חזוניק, יול' טעם מוסמ"ס).

*עוגין², ס"ז, מ"ר עוגינים, עוגינין, — כרול כבד שמורידים אל המים כדי להעמיד את הספינה *Anker; ancre; anchor*: (המוכר) את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת העוגין ואת כל המנהנין אותה (צ"ס ח). כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתר של מחרישה רשכ"ג אומר אף העוגין³ של ספינה (מוספי טעם יח ח). עוגין תני ר' חייא אלו עוגינין⁴ שלה וכן הוא אומר

(1) [גון רפה, עי' רד"ק בפרושה. וס"א גון דגושה. עי' רד"ק בשרשיו, גם מ"ש וגניצבורג.]

(2) [גורוהו בגמ' מן עגן, כלום' דבר המעכב, עי' ערוך ורשכ"ס (צ"צ עג); אולם בירוש' (צ"צ ס ח) הגרסה: הוגין, ובכן עגן זה נדרף להגן, אגן ואולר אגן. אבל קשה הצורה עוגין. בחירק, ונראה שצריך לנקד בצירה כמו ביני פוע'. וכן באמת במדב"ם (צ"ב ס ח): ההוגן, שאמנם אפשר גם לנקד ההוגן, הָגוּן, וכן בסלוח: העוגן. לדעת פרינקל (Aram. Fremdw. 229).

היא מלה זרה שצריך לנקד עוגין, אבל זה רחוק.]

(3) [כך בדפו', ובהוצ' צוק"ם: אגון. הנרא

מגיה: העיגול. —(4) [כך בדפו', ועי' עגון הערה 1].

(יז).—עוד מעט: ויצעק משה אל יי' ואמר מה
אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני (שמות יז ד). עי'
מעט. — ולפני שם המספר: כי לימים עוד שבעה
אנכי מסמיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה
(בראש' ז ד; גס ס יב; כט כז; ל). ויצא בנימין לקראתם
על הגבעה ביום השני וישתיתו בכני ישראל עוד
שמות עשר אלף איש ארצה (שפי' כ כס). ויחל ויגה
לבוא בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר עוד ארבעים
יום ויגיונה נהפכת (יזס ג ד). בי כה אמר יי' צבאות
עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת
הארץ וכו' (מגי ז ו). ועתה אמת אניד לך הנה עוד
שלשה מלכים עמדים לפרס (דני' יב ג). — ובתלמו':
בכל יום היו שם (במקדש) עשרים ואחת חקיעות
וכו' ובמוספין היו מוסיפין עוד תשע ובערב שבת
היו מוסיפין עוד שש (סוכ' ה ה). מעשה בחילוני
המלכה שהלך בנה למלחמה ואמרה אם יבא בני
מן המלחמה בשלום אהא נזירה שבע שנים וכו'
בנה מן המלחמה בשלום והיתה נזירה שבע שנים
בסוף שבע שנים עלתה לארץ והורו בית הלל שתהא
נזירה עוד שבע שנים אחרות (כז' גו). ומנין להביא
עוד שלשה (למספר ב' של סנהדרי קטנה) ממשמע
שנאמר וכו' המייתך לטובה על פי א' המייתך לרעה
על פי שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם
עוד אחד (קס"א ו). דיני ממונות בשלשה זה בורר
לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהן בוררין להן עוד
אחד דברי רבי מאיר והכמים אוסרים שני דייגין
בוררין להן עוד אחד (סס ג ח). האשה שאמרה
הרי עלי קן כשאלד זכר ילדה ובר טביאה שתי קנים
א' לגדרה ואחד לחובתה וכו' והכתן צריך לעשות
שלש פרודות למעלן ואחד מלמטן ולא עשה כן
אלא עשה שתיים למעלן ושתיים למטן ולא נמלך
צריכה להביא עוד פרייה אחת (קנ"ג ו). — עוד מי:
ויאמרו האנשים אל לוי עוד מי לך פה חתן ובניך
ובנתריך וכל אשר לך בעיר הוצא מן המקום (בראש'
יט יג). — ולפני ל': ויאמר ישראל למה הרעתם לי
להגיד לאיש העוד לכם אח (סס מג ו). ויחר לשאול
מאד וכו' ויאמר נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים
ועוד לו אך המלוכה (ס"א יח ס). ותאמר נעמי שבנה
בנתי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו
לכם לאנשים (דוד ח יא). — לפני כנוי הרמו: כה אמר
יי' אלהים עוד זאת גרפו אותי אבותיכם כסעלם כי

מעל (יזק' כ כז). — ואמר בן סירא: עוד כאלה ולא
נסוף וקץ דבר הוא הבל (צ"ס בני' מג כז). — ובתלמו':
ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה שכל עיר
שהיא רואה ושומעת וקורבה ויכולה לבוא תוקעין
וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד (צ"ס ד
ג). ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפילו
ראש בית דין בכל מקום שלא יהו העדים הולכין
אלא למקום הוועד (כ' יסופע בן קמס, סס ד). — אחרי
שם: ויאמר המלך (אחשורוש) לאסתר המלכה וכו'
ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש (אסתר'
ט יג). אחרי אין. אפס: אתה הראת לדעת כי יי'
הוא האלהים אין עוד מלבדו (דנ"ד ד לפ). וידעת היום
והשבת אל לבבך כי יי' הוא האלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת אין עוד. (סס לט). למען דעת כל
עמי הארץ כי יי' הוא האלהים אין עוד (מ"א ס ס).
ויאמר יהושפט האין פה נביא ליי' עוד וגדרשה
מאותו (סס כז ז). ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל
בנה הגוישה אלי עוד כלי ויאמר אלה אין עוד כלי
(מ"ב ד ו). אני יי' ואין עוד זולתי אין. אלהים (סס'
מס ה ו; יד; יח; כא; כב; מז ט). וידעתם כי בקרב
ישראל אני ואני יי' אלהיכם ואין עוד (יז"א ז כז).
כי החיים יודעים שימותו והמתים אינם יודעים מאומה
ואין עוד להם שכר (קס"ט ט). ויאמר המלך האפס
עוד איש לבית שאול ואעשה עמו חסד אלהים (ס"ג
ט ג). ועתה שמעי זאת עדינה הישבת לבטח האמרה
בלבכה אני ואפסי עוד (סס' מז ג; נס י). זאת העיר
העלויה היושבת לבטח האמרה בלבכה אני ואפסי
עוד איך היתה לשמה (לג' ז יא). — אחרי יש:
בן סירא: מג[ד] לוי יי' הרימו קול בכל תוכלו כי
יש עוד (צ"ס בני' מג ל). — ובתשמיט יש: ויאמר
מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרוש את
יי' סאתו ואני שנאתיו (מ"א כז ח). ונשאו דודו ומסרפו
להוציא עצמים מן הכית ואמר לאשר בירכתי הכית
העוד עמך ואמר אפס (עמוס ו י). — לפני פעל, כמו
תה"פ: ויאמר שמואל אל ישי התמו הנערים ויאמר
עוד שאר הקטן והנה רעה בצאן (ס"א יו יא). לכן
עוד אריב אתכם נאם יי' ואת בני בניכם אריב
(יזמ' ז ט). ויאמר יי' אלי עוד לך אהב אשה אהבת
רע ומנאפת (תנ"ח ג ח). אשרי יושבי ביתך (עזר' י)
יהללוך סלה (תהי' פד ה). כי יש לעץ תקוה אם יכרת

עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליי' (וי"ג ה' י'; גס כד ז'). על מה תבו עֹד הוסיפו סרה (יט"ב ח' ה'; גס ד' ה' ד'; י' ח'; כג י'; כו כא; ל כ'; למ יא; כד ע'; קד ד'). לאשר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עֹד (יט"ו ג' ח'; גס י' כז; י' יד; לא יט). כי אני יי' אדבר את אשר אדבר דבר ויעשה לא תמשך עֹד (יחזק' י' כס; גס כס; י' כא; כג). ותהר עֹד ותלד בת ויאמר לו קרא שמה לא רחמה כי לא אוסיף עֹד ארחם את בית ישראל (סו"ט ח' ו'). ויען יי' ויאמר לעמו חנני שולח לכם את הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אתו ולא אתן אתכם עֹד חרפה בגוים (יו"ל ז' יט). ותשנה קולו ותבכינה עֹד ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה (נו"ט ח' יד). טוב ילד מסכן וחכם ממלך וכן וכסיל אשר לא ידע להוהר עֹד (קה"ל ד' יג). לא ישוב עֹד לביתו ולא יבירונו עֹד מקומו (אי"ז ז' י'; לז י'; י"ז כד; נג) — ובספר"א: והוא מה שאמרו ו"ל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם ובשנתמכל עֹד בדבר תראה כי השלימות האמיתי הוא רק הרביקות בו ית' (דמס"ל, וסל"ט יס"ט ח'). — ועוד ש': שאלתי את ר' אליעזר בבית מותבא רבא מה נשתנו פטרי תמורים מפטרי סוסים וגמלים א"ל גזירת הכתוב הוא ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם מסצרים (פ' מנינא, נכ"ו ה'). — ודכו' ולא עֹד אלא, במשמ' עֹד, ועוד יותר, לפני אף: כתב המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקנאות אין מסתכלין בו ולא עוד אלא אף בחול אין מסתכלין בדיוקנאות משום שנאמר אל תפנו אל האלילים (תוספ' סנה"ז ח'). ולא עוד אלא אע"פ שהיה הענין עושה כל המדבר מישור היה מניח מקום גבוה למשכן שיהא שם חנייתו (תנחומי חוקק לו). — ולפני אפילו: אמר עד אחד אני ראיתי שנתממאת לא היתה שותה ולא עוד אלא אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין (סו"ט ו' ג'). מרביצין שדה בערב שביעית כדי שתעלה ירקוה בשביעית ולא עוד אלא אפי' בשביעית מרביצין אותן (תוספ' סנע"י ז' ח'). מדור אלמנה שנפל אין הורשין חייבין לבנותו ולא עוד אלא אפי' היא אומרת הניתוני ואבננו משלי אין שומעין לה (כח"ו קג.). גר שקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ולא עוד אלא אפילו דקדוק אחד מדקדוקי תורה או מדקדוקי סופרים (כ' יוס', תנחומי ויקר' ג'). — ולפני ש': נושא אדם אשה ופוסק עמה

ועֹד יחליף ויונקתו לא תחדל (אי"ז י' ז'). ישכחהו רחם מתקו רמה עֹד לא יזכר ותשכר כעץ עולה (סס כד כ'). ועֹד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה חרשע וכו' (קה"ל ג' י'; גס י' ט). ויגבה לבו (של יהושפט) כדרכו יי' ועֹד הסיר את הכמות ואת האששים מיהודה (דמ"ז י' ו'). — ובתלמוד: ועוד אמרו לפניו אומר היה רבי אליעזר וכו' (סנע"י ס' י'). מעשה שכאו שנים ואמרו ראינוהו (את הירח) שחרית במזרח וערבית במערב אמר ר' יוחנן בן גוריון עדי שקר הם וכשכאו ליכנה קבלן רבן גמליאל ועוד כאו שנים ואמרו וכו' (כ"ה ז' ס'). מעשה שירדו קנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי חנוור שדפון באשקלון ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן (סנע"י ג' ו'). ועוד שאלן ר"ע אבר המדולדל בבהמה מהו (כתיב' ג' ס'). ר' מתון בעא קומי ר' יוחנן ומאלישע אנו למדין תורה א"ל מתון מתון מה חסמ' משהוא מסתלק עֹד אינו רואהו כך זה משנסתלק עֹד לא ראהו (ירוש' מ"ו"ג א'). — ובספר"א: ועוד אבאר העונות שאינן מתבפרות אלא לאחר נקמה (כ' צרכים הנקדו, ספ' הסיצור וספ' הכולף XXXIX, גולח"ק 38). — ובפרט אחרי פעל: וידע אדם עֹד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שות (נב"א"י ד' כס; גס י' כ'; כא; ע' יא; יס' י' ס'; י' כט; כד כ'; כט כג; לד; לס; ל' ז'; יט; לז כט; לט ע'; י' לו ה'; ס' ט; מו כט). ויאמר עֹד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל (סמו"ס י' ג; גס ד' ו; ט' כט; י' כט; לו ו'). ויאמר יי' אלי (אל משה) רב לך אל תוסף דבר אלי עֹד כדבר הזה (דצ"י כו; גס י' י'; לא ז' ד'). וגשמע וימס לבבנו ולא קמה עֹד רוח באיש מפניכם (יח"ט ז' יא). ויוסף עֹד געל לדבר ויאמר וכו' (ספ"י ע' לו; י"ט ט; כ' כס). ותאמר (חנה לעלי) תמצא שפחתך תן בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא היו לה עֹד (ס"א ח' יס; ז' י'; יכ; יס כט; כג; כד). ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל העם ולא ירדפו עֹד אחרי ישראל ולא יספו עֹד להלחם (ס"ז ד' כס; כג; ס' יג; כז; ח' ז'; ז' י' כג; י' י' לו; כ' י'; יס' יט). ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה ומאכל שלחנו ומושב עבדיו וכו' ועלתו אשר יעלה בית יי' ולא היה בה עֹד רוח ותאמר אל המלך וכו' (מ"א י' ד'; גס י' כ'). ויאמר נעמן ולא יתן נא לעבדך משא צמר פרדים אדמה כי לוא יעשה עֹד עבדך

על מנת שלא לזון על מנת שלא לפרנס ולא עוד
אלא שאדם נושא אשה ופוסק עמה על מנת שתהא
זנתו ומפרנסו ומלמדתו תורה (מסכת נהני' ד' ו'). מי
לנו גדול כיוסף שלא נתעסק בו אלא משה וכו' ולא
עוד. אלא שעם יעקב עלו עבדו פרעה וקני ביתו
ועם יוסף הארון והשכינה וכו' ולא עוד אלא שהיה
מסלך ארובו של יוסף עם ארון חי העולמים (מכ' י
פסלם ז'). ולא עוד אלא שמצטרע (הים) ואין יכול
לעשות בענין שנאמר והמ גליו ולא יוכלו (סמי
דכ"ט טו). כל העוסק בתורה לשמה וזכה לדברים הרבה
ולא עוד אלא שכל העולם כולו בראי הוא לו
(אכ"ו ו' ח'). ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים
אחת של ג"ע ואחת של גיהנם (כ' חליצוהו, זכ"כ כס').
לפי שהיה אברהם אבינו מפחד וכו' א"ל הקב"ה לך
אני פוסך סביבך אב ואם וכו' ולא עוד אלא
שאני מקדים מיתתו ליציאתך בתחלה ויסת תרת בחן
ואח"כ ויאמר ה' אל אברהם (מד"ר זכא"ט לט). והלא
נשמת אדם נושמת בהמה הכל הולכין אל מקום
אחד ולא עוד אלא שאחד האדם ואחד הבהמ' מקרה
אחד להם ליום המות (מד"ר זכ"כ ד"ע כ', זכא"ט יליק
נ' 88). — אני עשיתי כדבריו בית הלל ואתה עשית
כדבריו בית שמאי ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים
ויעקבו הלכה לדורות (זכ"כ יא). — ובלי קשור אחרי
אלא: אמר לו הקב"ה (לאברהם) מנוח לא העמדתי
מגינים של צדיקים אבל מסך אני מעמיד מגינים
של צדיקים ולא עוד אלא בשעה שיהיו בניך באים
לירי עבירות ומעשים רעים אני רואה צדיק אחד
בהן שיכול לומר למידת הדין דיי אני נוסלו וכספרו
עליהן (מד"ר זכא"ט מה, חלודי). והיה אברהם מתפלל
(על אבימלך ובני ביתו) וכולם מתרפאים מן עצירתם
ולא עוד אלא עיברו כל בני ביתו של אבימלך
וילדו זכרים (פסיק' רנ"ה מז). — ובספ"א: ולא עוד
אלא המוכר קרקע שלו לאחר יש לחבירו שהוא
בצר המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולמלך אותו (דמ"ט
מכ"י י"ט). ולא עוד אלא שאפילו אם עשה מצוה
בזמן מלאכתו לא לצדקה תחשב לו (דמ"ט ז', מקלם
יט' יח'). — ובספ"א: גם: עוד הוא כדברי נחמיה
(כ' יסמן, יד"ט זכ"כ ס' ח'). עוד היא בשלל אמר יוכי
לי ד' אמות שלי (ר"ש בן לקיש, ט"ס פס"ד ז'). — ובספ"א:
מי שנשא שתיים או שלש או ארבע נשים וקבר את
הראשונה ויש לו סמנה כנים וכו' ואחר כך סת האיש

וסתה עוד היא ועמדו כניהן ליטול את כתובת אימותן
(נעשים לנבי' ח"י, פס"ג ח, לין 84). כל מי שאינו תוכף
גאולה לתפלה למה הוא דומה לאותו של מלך שבא
ודבק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש
ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג (ט"ס 88). — ואחרי
השם: למה לא חסכתם כליוכם עוד (ט"ס 82).

— (ב' *ש"ז, במש"מ חוספת מועט לשעור: שמונה אמות
ועוד נותנין לו כדי עבודתו וזו"ע את המותר (כלל'
ו' ו'). ר' אליעזר אומר חרומה עולה כאחד ומאה רבי
יהושע אומר במאה ועוד ועוד זה אין לו שיעור
(סנו"ל ז'). מלוא תרודו ועוד עשר קב"ו פסא ר' י
שמעון מסהר (חל"י ז' 3). בהרת כגרים ופשתה חצי
גרים ועוד והלך מן האום כחצי גרים רבי עקיבא
מסמא (נגע' ד' ט'). שנים שבאו אצל בהן כזה בהרת
כגרים וזה כסלע כפוף שבוך כזה כסלע ועוד
וכזה כסלע ועוד שניהן פסאין (ט"ס ס' ס') לעולם
הוא בפסולו עד שיצא מסנו מלואו ועוד (תק"ף ג'
ח'). שיער רבי ב' בצים ועוד כמה הוא ועוד אחד
מעשרים בבוצה (פירוש' ע"ג). — ומ"כ ועודים, ועודין:
נמצאו עשרת קבים ירושלמיים שהן ששה עשרונות
ועודין (1) (נמ"ז 3). — ובספ"א: ונמצא אותן ב' ידות
[מסצה] (במצה) של תורה שהן ב' קבין ירושלי שהן
ו' עשרונות ועודין ועודין (2) היינו ב' שלישיין (נמ"כ,
נמ"כ פו'). — וגם ועודות: נמצאת שליש של צפורי
בועודות (3) של רבי יתירה על מחצה של מדבריות
שליש ביצה (פירוש' ע"ג).

— (ג' במש"מ המשך הזמן והפעלה, עד הנה, ע"ן.
während, noch; encore, pendant; still, yet, הן עוד
היום גדול לא עת האסף המקנה (נחל"ט כ"ט). אם
עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו כמסך מקנתו
(ויק' כ"ט נח). ויאמר יי' אל גרעון עוד העם רב
(שע"י ז' ד'). ויאמר דוד הכי יש עוד אשך נותר לבית
שואל (ש"י ס' ח' ג' י"ג). רק הכמות לא סרו עוד
העם מוכתים ומקמדים בבמות (מ"ז ד' ז'). והיה פרס
יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשפך (ש"י
ס' כד). ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים נאמן
(מס"י י"ח). לא ורו מתאותם עוד אכלם בפיהם (מס"י

(1) [כך במדב"ם ובפרש' הרב"ם, ובגמ' (ע"ט):
ועודין, וכדפו' נשתבש ועדוין, ובירוש' (כלל' ו' ס'):
ועדוין]. (2) [כפל משבש, וצ"ל ועודים או ועודין].
(3) [כך ברש"י ובכ"פ. בדפו': בועודיות].

עם ל). עוד זה מדבר וזה בא ויאמר וכו' (איזו א יו; גם י). —ואמר המשרור: צנפני זמן מיום היותי ועוד לא גם הדר אפי ולחו (כעצ"ע, עלה משכיל, כספ' סגב בסטינטינדר, 39). —ובשאלה: ותען רחל ולאח ותאמרנה לו (ליעקב) העוד לנו חלק ונתלה בבית אבינו (נכאש' לא יד; גם מסג). העוד הורע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הית לא נשא (מגי צ יע). —עוד ב: ועוד בה עשירה ושבה והיתה לבער (שע"ו יג). —ואמר בן מירא: הוי למות מה [פ] וכרך לאיש שוק[מ] על מכונתו איש שליו ומצליח בכל ועוד בן חיל לקבל ותענוב (צ"ס גני מחא ח). —כל עוד: ויאמר אלי עמר נא עלי ומתתני כי אחוזי השבץ כי כל עוד (ד) נפשו בי (ש"צ ח ט). בי כל עוד נשמתו בי ורוח אלוה באפי (איזו כז ג). —ובסמ"א: כל עוד שמתגדל האדם מניח הכעס והאכזריות ומקבל הרחמים וההמלה (כעצ"ע, פתחי סמכמה כז). —ועם כל: ואברהם עודנו עמד לפני יי' (נכאש' יס כג; גם מג כז; כח; מו ל). וילך משה וישב אל יתר חתנו ויאמר לו אלהה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים (שמו"ד יס). כי אם מאן אתה לשלח (את ישראל) ועודך מחזיק במהנה יד יי' הויה במקנך (סס ט ג; גם יז). הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף יי' חרה בעם (נמ"ד יא לג). עודני היום חוק כאשר ביום שלח אותי משה (יחזק' יד יא). עד היום הזה עודנו (המזבח אשר בנה גדעון) בעפרת אבי העזרי (שפ"ו כד; גם ס כ). ושאל עודנו בגלגל וכל העם חררו אחריו (ש"ח יג ז). והנה עודנה מדברת (בת שבע) עם המלך ונתן הנביא בא (מ"ח א כג; גם מג; מ"ב לג). ויהי דבר יי' אל ורמיהו שנית והוא עודנו עצור בחצר המטרה (ימ"ג לג ח; גם מ ס). אספרם מחול ירכון הקיצותי ועודי עמך (סמ"ל קלט יס). ועודנו (איוב) מחזיק בתמותו (איזו ג ג; גם ס יב). עודנה (תבלינה עינינו אל עזרתנו הבל בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע (איזו ד יז). עודם מדברים וסריסי המלך הגיעו (חס"ו יד). ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו (דמ"ג לד ג). —ובתלמו: עודה הסל על בתצו קורא (המביא בכורים) מהגדתי היום וכו' (נכז' י)

גו). בהרת ואין בה כלום בתחלה בסוף שבוע ראשון יסגיר בסוף שבוע שני לאחר הפטור יפטר עודהו מסגירו ופוטרו ונולדו לו סימני טומאה יחליט וכו' עודהו מחליטו והלכו להן סימני טומאה וכו' (קנ"ג יג). שלשל דלי למלאות ונפסק תחבל מידו אם עד שלא הגיע למים חשב עליו מערה וצריך לנגב עודהו במים וחשב עליו מערה ואין צריך לנגב (תוספ' ספ"ה ס ס). בריא שכתב דייתקי חזור בו ולא עוד הוא בריא ודכוותה שכיב מרע שכתב מתנה חזור בו ולא עודהו שכיב מרע (ימ"ס ספ"ה ט). עודהו (הציץ) על מצחו מרצה אין עודהו (עודהו) על מצחו אינו מרצה (כ"י יסודס, יומ"ז). מה אם רשות שלמטן שיש בה כוב ושקר וגניבות דעת וכו' והיום עודנו וסתר איננו וכו' רשות של מעלן וכו' על אחת כמה וכמה (כ"י חנה, ימ"ס יס). עודה שפתה ונשתחררה עודה נכרית ונתגיירה משבאת לישראל ילדה בכור לנתלה ואינו בכור לכהן (נכז' ס ח). משל משלו חכמים באשה פגה בוחל וצמל פגה עודה תינוקת בוחל אלו ימי נעורים (כס"ס ז). פסק להבניסה ערומה לא יאמר הכעל כשתבא לביתי אכסנה בכסותי אלא מכסה ועודה בבית אביה (כסז' ו ס). היו בה מומין ועודה בכית אביה האב צריך להביא ראי' (סס ז ס). ראתה (דס) ועודה בבית אביה בית שמאי אומרים וכו' (כס"ס ח). וכן אגודה של ירק מתניתן שניטמאת ועודה אגודה אבל ניטמאת קלחין ואגדן לא ברא ואין סופו ליחלק ולעשות שתיים (ימ"ס מכו"ג ח). חר אמר עודן בידו מותר ע"ג קרקע אסור (שנחלס:). והתניא אע"פ שאין עודן עליו אסור (סס מג). מעות שעל הכה וכו' ארכב"ח א"ר יוחנן לא שנו אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטלו ועודן עליו (סס קמז:). —ובסמ"א: עודם באותו מושב בא תחול וקוטע תינוק יצא רב ודרש תחול אסור לקיימו מפני שחשבו כארי וזאב ופרדלס ונחש (תשו"ת הגא' סכ"ג כעז). —ואמר הפיטן: שש ודן שלול נות בית עודו צג בפרוודור הבית (מן הסל למטוני, יז' ג טב"ש). — וכמו שם: אל תראג אם עושרך אכזר אם שכלך נשמר והודך כי איך תהיה דואג עלי תער העוד החרב בידך (כש"ט פלקיאל, ל"ה היגון 16). —ובסמ"א חיים: כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כל ימי עודו (שנלי סלקט, שמיני סקדמי, קל"ג:).

(1) [בסנה' (יב) הגרסה: עודו.]

(1) [ע"י בפרושו של סגל.]

(2) [בתביב עודנה עם כני לנסתרות, וכן משמע מתרג' ורש"י. הקרי עודנו עם כני' למדברים, וכן מדינחאי ובשכע' ובולג'.]

ואם' וכו' באותה שעה אם' ר' יהושע מעידני על שמים וארץ שאיני זו מיכאן עד שאפדה אותו (חוספת' סורי' 3 ו'). מעידני עלי שמים וארץ שיותר מד' וה' פעמים לקה עקיבא על ידי לפני ר"ג שהייתי קובל לו עליו (כני יוחנן בן נורי, ספרא קדוש' ספד ד). מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא וכו' (יבמ' טו.). — והעיד עדים על שטר וכדומ', עשה שיתחמו עליו: קח לך גליון גדול וכתב עליו וכו' ואעידה עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יכרכיהו (ישע' ח טז-טז). ואכתב בספר ואחתם ואעיד עדים (יבמ' לז י). ואתה אמרת אלי אדני יי' קנה לך השרה בכסף והעיד עדים (שס כס.). — העיד אח פלוני, הגיד עליו עדות, Zeagniss ablegen; rendre témoignage; to give evidence והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעדהו לאמר ברכת אלהים ומלך (מ"א כא י). ויבאו שני האנשים בני בליעל וישבו נגדו ויעדהו אנשי הבליעל את נבות נגד העם לאמר ברך נבות אלהים ומלך (שס יג). כי און שמעה ותאשרני ועין ראתה ותעידני¹ (לוי' כט יא). — והעיד סתם, היה עז בדבר: כי יי' העיד בינך ובין אשת געוריר (מלאכי' ג יד). — ובתנ"כ: היו שנים מעידין אותו שאכלה שלש שנים ונמצאו זוממין משלמין לו את הכל (ג"ב ג ד). בהן גדול דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו חולץ וחולצין לאשתו וכו' (קנסי' ג ח). ראה שמתחייב בדיון ואמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיה מתוך אפונתו הרי זה אינו כלום (שס ג ח). שבועה שלא געידך בשבע לבטל את המצוה (סנועי' ג ס). חסודר הנאה מחבירו מביא לו ארון ותכריכין חלילין ומקוננות שאין הנאה למתים ומעידו עדות ממון ולא עדות נפשות (חוספת' נדכ' ג ז). אם' לעדים בואו והעידוני שיש לי ביד פלוני מאתים וזו מעסקי שכר שכיר וממון אשה ונכות שבועה שלא געידך הרי אילו פטורין עד שיאמרו שמועה (שס סנועי' ג יא). אין אומרין למי שלא ראה את החדש יבוא ויעיד אלא למי שראה (ר' אליעזר, שס נדס ח ט). אמר לו (ר"ג לר' יהושע) עמוד על רגליך ויעידוך והיה רבן גסליאל וישב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו (יבמ' נדכ' ד ח). עבד שרבו מקרבו לדונו וממחר לתעידו תקנה יש לו (מגי' ט). העיד ר' יוסי הכהן ור' זכריה

[¹ העידה על צדקתי ותם לבכי (לכ"ג).]

תעיד, ותעד, ויעד, יעדו, — א) העיד פלוני, הוחר אותה, אמר לו לעשות כך וכך ואם אין כן וכך, warnen, feierlich erklären; avertir, affirmer solennellement; to warn, affirm solemnly יהודה העיד העד בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אהיכם אתכם (בראש' מג ג). רד העד בעם פן יהרסו אל יי' לראות ונפל ממנו רב (שמות יט כא). לא יוכל העם לעלת אל הר סיני כי אתה העדתה בנו לאמר הנבל את ההר וקדשתו (שס כג). והיה אם שכח תשכח את יי' אלהיך וכו' העדתי בכם היום כי אבד תאבדון (דבר' ח יט). שימו לבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום (שס לז מו). ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם (ש"ח ט ט). הלא השבעתך ביי' ואעיד כך לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה ידע תדע כי מות תמות (מ"א ג זג). ויעד יי' בישראל וביהודה ביד כל נביאו כל חזה לאמר שבו מדרכיכם הרעים וכו' וימאסו את הקיו וכו' ואת עדותיו אשר העיד כם (מ"ב יז יג-יט). שמעו והעידו בבית יעקב וכו' כי ביום פקדי את פשעי ישראל עליו ופקדתי על מזבחות בית אל (עמו' ג יג-יד). על מי אדברה ואעידה וישמעו הנח ערלה אונם ולא יוכלו להקשיב (יבמ' ר י). כי העד העלתי באבותיכם ביום העלותי אותם מארץ מצרים ועד היום הזה חשכם והעיד לאמר שמעו בקולי (שס יא ז) דבר יי' עליכם שארית יהודה אל תבאו מצרים ידע תדעו כי העידתי בכם היום (שס מג יט). ויעד מלאך יי' ביהושע לאמר (זכר' ג ו). שמעה עמי ואדברה. שראל ואעידה כך אלהים אלהיך אנכי (סהל' נ ו). ואת נביאיך הרגו אשר העידו כם להשיבם אליך (נחמ' ט כו). ותעד כם להשיבם אל תורתך (שס כט). ואעיד ביום מחר ציד (שס יג יט). ואעידה בהם ואמרת אליהם מדוע אתם לגים נגד החומה (שס כא). — ואמר בן סירא: חכמות למדה בניח ותעיד לכל מבינים בה (ב"ב מגי' ד יא). — ב) העיד את פלוני, עשהו עד על דבר, zum Zeugen nehmen; prendre à témoin; to take as witness היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר (דבר' ד כו). הקהילו אלי את כל זקני שבטכם וכו' ואעידה כם את השמים ואת הארץ (שס לא כא). — ואמר בן סירא: ועת נוחו על משכבו העיד ויי' ומשיתו (ב"ב מגי' מו יט). — ובתנ"כ: נקנה אותו תינוק

בַּחֲבִיתִי עֵץ (אִיכ' נ.)—וּבַחֲלָמוֹ: עֵזִים מְחִימִן בְּאוֹ
לִמָּה נִקְרָא שְׁמֵן עֵזִים שְׁעִי וִי¹) אֶת מִקְוֵן דָּ"א
שְׁעִי וִי²) לְאַלְהוֹת הָרֶבֶה (מֹלִי p.)—וְאָמַר הַמְשׁוֹרֵר:
וְזֹאת הוּמָן יִצְדָּר וְעָלִי נִתְבִּיחִ יוֹם לְיוֹם בְּנוֹי (שֶׁל הוּמָן)
יִעֲוֹ (כַּמְצֵ"שׁ, דִּילֹן כד.) כִּי בֵּה תַפְלֵס לָךְ נִתְבִּיחֹת גִּיל
בִּרְדִּי יִגְנוּת הוּמָן עוֹן (כַּ"י מְרִיץ, מִסְכְּמוֹ' s.)

עֲדָרָה, ט״ז עוות, חרבן, כמו עַי, rain(e) Zerstörung; עוּה עוּה אשימנה גם זאת לא היה עוד בא אשר לו המשפט ונתתיו (יסקי כלל) — ואמר היסין; פלטוך סגרו לפי חרב סגרו דעתם נגרו ושמוני עוה (אלי לוי, קליט מוסק יוסף). רומה יחד תציתנה לירכתי בור תשפחנה עוה עוה תציתנה (אפרים צר-ילסק, אליה נך חסכן, יולי שנת ה'תרס"ט). גדלני ורוממי לתאוה ננקמתי בשמור מצוה גרר בשומי עוה שהורה אני ובאה (אהוביך, יולי שנת תשנ"ט). — ואמר המשוור; קצרה ידי ולשוני מדבר צחות עוה עוה לפני מלוה כל שר מאור חבמתו אך הוא לא לזה (רמבי"ם, מה חסינ, Monats. 1896, 198).

עוה"ז, — ר"ת : עולם הזה.

עֵינֵיכֶם, שֶׁ—סֵפֶם מִן עוֹת, מַעֲשֵׂה הַמָּא וְעוֹן: עוֹת עוֹת
עוֹת אֲשִׁימְנָה עֵינֵי עֵוֹת עֵוֹתָהּ וְלֹקְחָה אֲשִׁימְנָה (פס"ו,
פ"ז). —וְאָמַר הַיָּשׁוּן: זֶעֱמֹס בַּעֲוִיִּים וּמִמָּוִים
נִסְחָו זֶרֶם בִּאֲפָסִים וְלֹא נָחוּ (לֹאֲזֵן חֶסֶד, סְלִיחַ עֲשֵׂי עֲשֵׂי
אֲסִי). הָרֵב הַבְּכֶסֶם תִּמְחַר מֵעוֹיִם אוֹתָם לִשְׂרָר
(שְׁאוֹן, יוֹלֵ שֶׁנָּח פֶּתַח).

קָלָה עֲוֹתָהּ, עֲוֹנֶיהָ — עֲוֹת הָאָדָם, כִּמוֹ הָעוֹת, עֲוֹת עַל פְּלוֹנִי, הָמָּה לּוֹ: לֹא עַל הַמֶּלֶךְ לִבְדּוֹ עֲוֹתָהּ וְשֵׁתִי

---

(1) [כך הגרסה בערוך וברש"י ובילק' (כ"י דנב' זרז), 'ע' ד"ס הערת (ג), ובילק' (סו"ס כב): שְׁעוֹ, בְּגִמְרָה: שְׁעוֹתָהּ].

א. [עי' בפרושו של סגל.]

סופר מן המלכה לשמוע כל העיוותותי שנעשו בעיר בין מן השר בין מן העירוניים ואז באנו בתוך הכאים וקבלנו על העירוניים וספרנו לפניו העיוותות שיש לעשות לנו. (מפס"ל, שו"ת לם). — ובמשמ' העקרות: עקום: אלו הדברים שיקרו כשיחיה נשים מיושר השחיטה ועב"ז אינם פוסלים את השחיטה כגון ששחט את הסימנים בעוות לא על שור אחד ישר ואם נכרתו הסימנים עב"פ השחיטה כשרה (כ"א סקרא, ג"ע, ענין שמיטה י, פס"י). — ושם מחלה, כמו עוות: כי בששה קולות משוררים לפניו מידות נושאי כסא כבודו כרוכים והאופנים וחיות הקורש בקול שמעולה מחברו ומשונה משלפניו קול הראשון קול השומע אותו מיד משתגע ומשתטה וכו' קול השלישי השומע אותו אחרת עוות ומיד מת (היכלי רבתי, ד, יליקנ). — יאחזם עוות שקורין קראמפף (כש"י, קס"י, יג). — א"ב (אמר גלינוס) העוות יתחדש באיברים אשר ימשכו העצבים וכו' (יעקב בן יוסי זלכס, סג' פקקי אנוקרט, כ"י ביה"ט שכתב 30). — והפך זה נראה תמיד שהוא (השלשול) מחדש צער גדול ועוותים בבטן וחלשה וסבוב דראש (אמריקני אנוקרט, ח, כ"י בלנין). — ועוות: הפה, (1) paralysis facialis: והפלאה הוא פרליסיאדה ועוות הפה ועמקום העינים והסנורים (כ' שמי דנוולג, סמוכין, פי' ספי' יליקס, סד"י).

עורל

עורל, פ"ט, עוקר, לעזר, Zuflucht suchen; se réfugier; עורל, פ"ט, עוקר, לעזר, to take refuge: ההלכים לרדח מצרים ופי' לא שאלר לעזר במעון פרעה ולחסות בצל מצרים (שפי' ל ז). — פסטי, העזר העזר, העזר, (א) פ"י, העזר את המקנה. — אסף אותם מהשדה וכדום אל מחסה, in Sicherheit: bringen; mettre à couvert; to bring into safety: ועתה שלח העזר את מקנך ואת כל אשר לך בשדה כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה ויורד עליהם הברד ומתו (שמו"ט, ע"ב). — פסטי, העזר, נאספו יחד למחסה: נדרה מרמנה ישיבי הגבים. העזר (שפי' ל ז). — שאו גם ציונה העזר אל תעמדו כי רעה אנכי מכיא מצפון ושבר גדול (יכ"ד ו).

עורל, פ"ט, כמו עורל, ואמר הפיטן: די שקלי עד לא שקלתי. הנם למס עובר היום שקלתי ובחשתי עורל שקל לרשע נשקלתי (חלפ' אצרכה, יול' שנת שקל). מהר' היחיד ושב בנותים מוחלין לו נואש ולא שב אין תקנה לעורלו (גנינין, זו ענת, קליס' ל"ג). — עורל פשעי עיוול פשעי כמו ועולתה קפצה פיה (כ' יוסף קרא, פי' חכי' ד"ס ים).

עורל, פ"ט, שפי' מן עורל, — עוות הדיון: חרב בא לעולם על ענוי הדיון ועל עוות הדיון ועל המורים בתורה שלא כהלכה (לפניו ס ס). בעון עינוי הדיון ועיוות הדיון וקלקול הדיון וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא (שפי' ל ג). ויקם משה ויושיען וישק את צאנם בא משה וישב עליהם בדיון אמר להם מנהגו של עולם אנשים ממלאין נשים משקות כאן נשים דולות ואנשים משקין עיוות הדיון יש כאן חייבין בדיון חייבין לשעה (לדרכ' כ). — ואמר המליון: ירא חרב אשר באה להחרים עבוד עיוות ועינוי דיון ומורים (כס"י, חלפ' חל, שמי' וש"ס 87). — כי זה ידוע כי כל מלכות צדק תעמוד כי הצדק ככנין והעיוות כהרסות ברגע ופול הקיר (לדרכ' ע, דרכ' סה טו). וכל שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבית דין ודנין אותו כפי רשעו (כס"י, סס"י ח ח). וענין סודרה וסדר ענין העוות והשתנו' מהמנהג (כד"ק, חוש' ד טו). וי"ל כי למך לא אמר בדרך נבואה רק שהתפלל כך דרך תפלה שכשמת אדם נולד נוח והתפלל יתקן זה עיוותו של זה (שפי' חל על חנוכה, נדרכ' ג). — עוות מאונים ומשקלות: רוב העולם בשאיש ואשתו עוללים במעות בלא אונס או בעיוות קאונים ובעיוות משקלות ובכסף ובמעות גם הבנים רעים באותו עניין (ספ' סקידים ססלח). — עוות קומה: ואם יאמר אומר למא הכחשת עוות קומת הוקן מפני תולשת גופו לעמוד בקומה זקופה וכו' (כ"י חלני, ס"א ס ס). — ובמשמ' קלקול, שנוי בשליות לרעה: נתן מעות לשלוחו לקנות לו קרקע וקנה לו שלא באחריות הרי זה עוות (כס"י, סלומין ח ג). כל שינוי שהשליח משנה לעיוות מקחו ומסכרו במל בכל שהוא וכו' דעיות משהו בשלוח מבטל המעשה (לדרכ' ע, סגנום סס). אם התנה עמו (עם השליח) בין לחקון בין לעיוות אפילו מחל לו על הכל מהול (עומי' סליס, קכ"י). — ועי' עוותים, עיוותים: וקיו דוחים אותנו בלך ושוב עד שנתגלגל הדבר שבא

(1) הרג' ד"ר מויא.

(2) [בערב' עאר' עור' א], ועי' א-מקו, הערה.]

לעויות ולפיקה ולא מדרבי האמ' עמד עצם בגרונ
נותן על ראשו מאותו המין (חוספת' שנת' כח). המשמש
משתו מעומד אוחותו עויות⁽¹⁾ מיושב אוחותו דלריא
(ביעי' ע.). עוים שכל הרואה אותם אוחותו עויות (מול'
ס:). ראית מיסך חסור עויות עליו גמל עויות
עליו⁽²⁾ אלא איבן הייסורין מצוין בכני ארם (רבי
שמואל בר כהנא, מד"ר קטל' ח).

עויל⁽³⁾, ממנו עול, עָלָה, עוֹלָה (?), *עוֹלָה.

עול, ט"ז, — ילד, תינוק, שעודנו יונק שדי אמו, Säug-
ling; nourrisson; suckling: התשכח אשה עוֹלָה מרחם
בן בטנה (שע' מע יס). — ועול ימים: לא יהיה משם
עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו (סס קה
כ). — ואמר המליץ: אם תוכל השיבני על מלולי ערכה
לפני התיצבה למולי ואל תשב בחדר עם גערי ועולי
להתהלל נגד פתני קהלי (ססל בן מללי ססס, לקו"ק,
נכסס' 27). אויל עבר שמועה וחבל לו בחבלי אשה
הרה מעולה (צ"ז צ"ס יט טז). — ובמשמ' נעורים: יש
עם כאכלם ילכשו לבן סקום שחור והיום אל גבולם
באתי ואלמרה חקם ואל אכרן ימי עולי לחיי ילכשו
שיבתי (רצ"ט, ע"ס, כהנא ח, 35). — ועול ימים: שוקד
ללקוט ענב סמדר עם בסר זקן ועול ימים רש
ויוצר עצר (כ"י גי'אחא, ילדי גפן, עולס מדס נב).

עויל⁽⁴⁾, ממנו *עוֹלָה, עוֹלָה, עוֹלָה, עוֹלָה *עוֹלָה,
*עוֹלָה, *עוֹלָה.

עול, ט"ז, ס"י, עול, כ"י עוֹלָה, — מעשה שלא בצדק
וישר ומשפט, Unrecht; injustice: לא תעשו עול
במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק
תשפט עמיך (ויק' יע"ט; גס' לט). לא יהיה לך בכיסך

(1) [בערוך ערך אלריא הגרסה: עועית, והוא
קצור מן עוועיות, ומכאן הצורה אבא בית בהערה
הבאה].

(2) [במדר' הגדול, שכמר (נכאס' ג יד, ד"ס וילנא
אלהים אל הנס), הגרסה: ששעת מיסך אומרין חסור
זה עוועיות עלו בו גמל זה אכאבית באה עליו, ע"כ.
ועי' אכבית].

(3) [בערב' ע'ול a) היניקה ההרה, עול b) זון,
פרנס].

(4) [כך בארמ', ובערב' עול b), נטה, סר מן
הצדק וכדומ'; כבוש' עלו, עקם, השחית].

a) غول b) عول

העו בני בנימן מקרב ירושלם ובחקוע תקעו שופר
(סס ו ח).

עוין, מין עוף טמא, כמו עוגית⁽¹⁾: ויש בהם שנברא
ביום הראשון טומאה בשני אין בו טומאה בשלישי
יש בו טומאה ברביעי ובחמישי אין בהם טומאה חוץ
מכנף העוז וכו' אמר יוחנן בן נורי מה נשתנה
כנף העוז מכל הכנפים (כלים יז יד).

עויל⁽²⁾, ט"ז, *עוֹלָה, כ"י עוֹלָה, — ילד קטן, גער,
בפרט בכונת קצת זולו, Junge, Schlingel; garçon, boy, youngster
gamin: יסגרני אל אל עויל⁽³⁾ ועל
ידי רשעים ירמני (איו"י יח). רוחי זרה לאשתי וחנותי
לבני בשני גם עוֹלָהם מאסו בי אקומה וידברו בי (סס
יע יז-יח). — ישלחו כצאן עוֹלָהם⁽⁴⁾ וילדיהם ירקדון
(סס כל יח). — ואמר חפיתן: יצרו הורגל לחאות רבעו
ושלחה עוֹלָה עובר ורועה (כ"י י"י, חסס כוכנס, מעשי
ידי גלוי' קדמי' ג, 112). — ואמר המשורר: והשם את
גבורתם והיו במלחמתם לנשים ועוֹלָהם (כ"ס הנגי,
סלי טסס). אישים בכור מבחן צרופ ושרוף עוֹלָהם
בויק כבלי חרונך יעד להם והעבירם בויק (כמז"ט,
סמכס' ח לט-ט). — ובמשמ' עול ורשע: ודברין הם אליהם
למובח עולים לחוטאים עוֹלָהם להמציא כפורים
(דונס, לדורס סמכסות). ערב לך להעבירני מן העולם
זאיק תשעבדנו לעוֹלָהם פדיתנו אז מקשה פרך למה
תניחנו בעל פרא (יוספ' אבן אציוס, חס מי זנסס לנסס,
ססס סס"ר 15). צור יסר עוֹלָהם והלבו בניו גאולים
זפרעה בנגעים גדולים וחרפתו ושיב לו (כמז"ט, מי
כמוך אל). הוא רופא אליל כסיל בן עויל (כ"י חר"י,
סמכסות' כו). אל תאמין אל העוֹלָהם נוֹאֵלִים אם
במרומים יתנו הסכל הוצא כספך בספרי היקר תמצא
תמורתם והכ השכל (עמנו', מחז' יד). אמור לי סודי
מצילי עד אן עוֹלָה מנהילי ירעני רועה אוילי ויהי
הכל רועה צאן (כ' אלעזר עכאק, ספ' סמכסות' סו).

עוֹרִית, ט"ז, — מין מחלה שגורמת התעוותות והתקמטות
האברים: Krampf; orampe; convulsion: מבעיתין

(1) [והערך הוסף: וי"א אוו, ע"כ].

(2) אולי הקטן' מן עול, משק' פעיל בערבי.

(3) קצת סברים כי הוא כמו עול אך במשמ'

זו היה צריך להיות עויל, ולפי הנקוד ערף מן עול.

(4) [עי' מדר' (נכאס' לו): אמר לוי בערביה צנחין

לינוקא עוֹלָה, ועי' שם הערת תיאור].

הפסידו ריבונות לפני השופטים שבו למרמס רגל וכל אדם יעוולם אחרי היותם בזה האופן מן החלשה והעדר היכולת (ר"י מנחם ליהון, נוס' לוס' 3 ו' 68). מי זה מצא ידו לעשוק ולא עשק לעול רעהו ולא עול (צ"ז צ"ס לא טז).

ספס, "התעול, מתעול, שעשו לו עול: שכבר עול ועשק בין שתי זה ברצון או בבלתי רצון ר"ל ברצון המעול והסתעול או בבלתי רצונם (יסק קס"א, קס"ב סמוק ס, כ"י וטיקן).

עוֹלָה, ע"י, — איש עשה עול: ולא יודע עול בשת (פס"ג ב). אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל (חיו"ט כח). יהי כרשע איבי ומתקוממי בעול (שס כז ז). ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך מרף (שס כט יז). הלא איד לעול ונכר לפעלי און (שס לא ג). — ואמר בן סירא: לא ימלט בגול עול ולא ישיבת תקות צדיקים (צ"ס ג"י י"ג). — ואמר המשורר: דעה כי אין בשלמונים כמושל אשר חפניו עלי עול מריביו (ר"ש הסניד, צ"מ 125, סכני 182). עול עוד תפתח פוך סורו מריעים סורו (כמ"ל, לשרים ספלה ג).

עוֹלָה, ע"י, — כמו עול: כנפל לפני בני עוֹלָה נפלה (ס"ג ב ל). ולא יסיפו בני עוֹלָה לעונותו כאשר בראשונה (שס ז י). "שפחותיכם דברו שקר לשונכם עוֹלָה תהגה (שס"ט נט ג). יי' צדוק בקרבה לא יעשה עוֹלָה בבקר בבקר משפטו יתן (פס"ג ב). שארית ישראל לא יעשו עוֹלָה ולא ידברו כוב (שס"ג). תורת אמת היתה בפיהו ועוֹלָה לא נמצא בשפתיו (מלא' ג ו). אל תתחר במרעים אל תקנא בעשוי עוֹלָה כי כחציר מהרה ימלו וכירק דשא יבולון (פס"ל לו א). מאיש מרמה ועוֹלָה תפלטני (שס עג א). לא ישוא אויב בו ובן עוֹלָה לא יעננו (שס מט כג). וראו ישרים וישפחו וכל עוֹלָה קצצה פיה (שס קו עז). אף לא פעלו עוֹלָה בדרכיו חלכו (שס קט ג). ורע עוֹלָה יקצור און (מש"ל כג ט). היש בלשוני עוֹלָה אם חבי לא יבין חוות (חיו"ט ו). אם און בידך הרחיקהו ואל השכן באחליך עוֹלָה כי אז חשא פניך מסום (שס יח י"ה). הלאל חדרבו עוֹלָה ולו חדרבו רמיה (שס י"ז ז). חן בקדשו לא יאמין ושמים לא זכו בעינוי אף כי נחעב ונאלח איש יחת כמים עוֹלָה (שס י"ח י"ו). ותשבר כעין עוֹלָה (שס כז כ). אין עם יי' מלחיו עוֹלָה ומשא פנים ומקא יחד (ד"ה"ט י"ז). — ובמשנה: ברוך הוא שאין לפניו לא עוֹלָה ולא שכחה וכו'.

אבן זאבן גדולה וקטנה וכו' כי תועבת יי' אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול (דברי כס י"ו). הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא (שס לז ד). בה אמר יי' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רתקו מעלי וילכו אחרי החבל ויהבלו (יח"ז ב). בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול וסת עליהם בעולו אשר עשה ימות (יסק י"ט כ; כד; נ כ; לג י"ג; י"ט; י"ט). מרב עוניך בעול רבלתך חללת מקדשיך (שס כס י"ט). יי' אלהי אם עשיתי זאת אם יש עול בכפי אם נמלתי שלמי רע ואחלצה צוררי ריקם ירדף אויב נפשי (פס"ל ז ב-ד). השחתיו והתעבו עול אין עשה טוב (שס גג ב). עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשא (שס פג ב). תועבת צדיקים איש עול ותועבת רשעים ישר דרך (מש"ל כט כו). חלילה לאל מרשע ושדי מעול כי פעל אדם ישלם לו (חיו"ט לד י"ח). אם עול פעלתי לא אסיף (שס לז). — ובמדר': אמר הקב"ה אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול אדם הראשון לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול (ילק ח"כ ספ"ה). — ובספ"ה: אך אדוני המלך לא חמאתי לך וכל עול לא נמצא בי לפניך (עק"טן ג, דבר סנכס, י"ט). דוברי מישורים ועול וחמס מתעבים (ר"ש שמואל בן נלי, קונ' חז"ר, סנכס ג 62). העול והחמס הוא הפך הצדק והמשפט והוא לעקם הישרה ולפעול שלא כדון (שלמה סייס מנח טו, נוס' ד"ק כח, כ). אל תקנא בעול כי לא ידעת מה אחריתו (צ"ז צ"ס ט טו). — ואמר המשורר: בני אל תעמד מלכות בעול ולא חברה במדינים ופרץ (ר"ש הסניד, צ"מ 12, סכני 182). — ומ"ר עולים: ומפני זה יראו שיריעת הדברים השונים והעולים אינם חכמה (יסק קס"א, קל"ח סמ"ק ס, כ"י וטיקן).

עוֹלָה, קל לא נמצא.

ע"י, עול, יעול, מעול, — עשה עול: יחן רשע כל למד צדק בארץ נבחת יעול ובל יראה גאות יי' (יש"י כ"י). אלהי פלמני מיד רשע מכף מעול וחומץ (פס"ל פ"ח ז). — גתלמוי: שבעה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעה הבריות וכו' המעול במידות ומשקר במשקלות וכו' (פוסט"א צ"ק ז ט). — ובספ"ה: וישרצה בכל ענין שיתעונו אליו ואם ישיבנהו יודח וישבח ואם ירעיבהו ויצה ויסבול לא יחשדנו בדיונו ולא יעוולנו בנדרתו (ר"י ח"כ, פ"ה, עננה פלמניס י"ח). והאנשים אשר נחמסו פעמים רבות גם אשר

עוֹלָה עוֹלָה שׁוֹ, מִ"ר עוֹלָלִים, עוֹלָלִים, שׁוֹ עוֹלָלִי, כִּי עוֹלָלִיָּהֶם, עוֹלָלִיָּהֶם, —כִּמו עוֹלָל: והמת מאיש ועד אשה עוֹלָל ועד יונק (ש"ס י"ג), כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועוֹלָלִיָּהֶם תרשש והרתיהם תבקע (מ"ז ח יז). ועוֹלָלִיָּהֶם ירששו לעיניהם (ש"ס י"ג יו). להכרית לכם איש ואשה עוֹלָל ויונק מתוך יהודה (י"מ מד ז). עוֹלָלִיָּהֶם ירששו והריותיו יבקעו (ש"ס י"ח). מפי עוֹלָלִים ויונקים יסדת עוֹ (ספ"ס ג). ישבעו בנים והגיתו יתרם לעוֹלָלִיָּהֶם (ש"ס י"ז). או כנפל ממון לא אחיה בעוֹלָלִים לא ראו אור (לוי ג יו). בעטף עוֹלָל ויונק ברחכות קריה וכו' בהשתפך נפשם אל חיק אמתם (לוי ג י"ג). אם תאכלנה נשים פרים עוֹלָלִי מנחים (ש"ס כ). —ובתלמו: בשעה שהיו אבותינו בים היה מושל עוֹלָל (ל"א) על ברכה של אמו ותינוק ויונק משדי אמו (כ"י יק"י סג"ל, יד"ש ס"ט ה'). — ובספ"ס א': שוח ושיחו בו עם אלהינו בצאתם וכבואם ובכל משלח ידם ובחררי משכבם ואל עוֹלָלִיָּהֶם (כס"ג). ספ' האגרון, ספ"ד ס"ג נ"ז, כי כבוד אל בהיכלי והקדושה באהלי ואור עולם על דגלי והחסידות באצילי והנבואה בקני יעוֹלָלִי (כ"י ס"ז, ספ"ס מ"ו). יוחק מוחות הצפרים והיונים חמשים במספר וחלמון ביצת תנגולים עוֹלָלִים ימים עשרים (קס"ו). ג כ ח כח). אמנם העוֹלָלִים שמכעם חלוש ואין בו יכולת למנוע השתן מלצאת לכן ישתינו בשינה (כ"י חלדני, ש"ס ח ע"ג). מינקת תישן עוֹלָלָה בזמר ספרה (שלוס הספ"ס, כי דוד 68).

עוֹלָלָה שׁוֹ, מִ"ר עוֹלָלִים, עוֹלָלִים, שׁוֹ עוֹלָלִי, כִּי עוֹלָלִיָּהֶם, עוֹלָלִיָּהֶם, —כִּמו עוֹלָל: והמת מאיש ועד אשה עוֹלָל ועד יונק (ש"ס י"ג), כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועוֹלָלִיָּהֶם תרשש והרתיהם תבקע (מ"ז ח יז). ועוֹלָלִיָּהֶם ירששו לעיניהם (ש"ס י"ג יו). להכרית לכם איש ואשה עוֹלָל ויונק מתוך יהודה (י"מ מד ז). עוֹלָלִיָּהֶם ירששו והריותיו יבקעו (ש"ס י"ח). מפי עוֹלָלִים ויונקים יסדת עוֹ (ספ"ס ג). ישבעו בנים והגיתו יתרם לעוֹלָלִיָּהֶם (ש"ס י"ז). או כנפל ממון לא אחיה בעוֹלָלִים לא ראו אור (לוי ג יו). בעטף עוֹלָל ויונק ברחכות קריה וכו' בהשתפך נפשם אל חיק אמתם (לוי ג י"ג). אם תאכלנה נשים פרים עוֹלָלִי מנחים (ש"ס כ). —ובתלמו: בשעה שהיו אבותינו בים היה מושל עוֹלָל (ל"א) על ברכה של אמו ותינוק ויונק משדי אמו (כ"י יק"י סג"ל, יד"ש ס"ט ה'). — ובספ"ס א': שוח ושיחו בו עם אלהינו בצאתם וכבואם ובכל משלח ידם ובחררי משכבם ואל עוֹלָלִיָּהֶם (כס"ג). ספ' האגרון, ספ"ד ס"ג נ"ז, כי כבוד אל בהיכלי והקדושה באהלי ואור עולם על דגלי והחסידות באצילי והנבואה בקני יעוֹלָלִי (כ"י ס"ז, ספ"ס מ"ו). יוחק מוחות הצפרים והיונים חמשים במספר וחלמון ביצת תנגולים עוֹלָלִים ימים עשרים (קס"ו). ג כ ח כח). אמנם העוֹלָלִים שמכעם חלוש ואין בו יכולת למנוע השתן מלצאת לכן ישתינו בשינה (כ"י חלדני, ש"ס ח ע"ג). מינקת תישן עוֹלָלָה בזמר ספרה (שלוס הספ"ס, כי דוד 68).

[1] [אפשר גם לנקד עוֹלָל, וכן במאמרים הבאים]

[2] [ע"פ המצוה בויקרי (ע"י).]

(כ' חלעזר הקסר, חצ"ד כז). — ואמר המלך: ולא נשגה באהבת אל ותורת אמת לשתות בצמא את דברה ראה כי נחרוש רשע ועוֹלָה הכי נקצור ונאכל מעבורה (עמו, מחצ' ח). ומעולם לא יצא מתחת ידם דבר שאינו מתוקן ולא נמצא עוֹלָה בשעתם (כ"י צר טסה, טו"ס קס"ג). — בני עוֹלָה, ואמר הפיטן: יונה חמה עלה רגשו בני עוֹלָה מי זאת עולה (אור יט, י"ג) ז פסס, ממו חט"ל ח, קי"ג). סורי בני עוֹלָה סורי ממני (דמס"ל, ליטריס ספ"ס ג).

עוֹלָה שׁוֹ, מִ"ר עוֹלָלִים, עוֹלָלִים, שׁוֹ עוֹלָלִי, כִּי עוֹלָלִיָּהֶם, עוֹלָלִיָּהֶם, —כִּמו עוֹלָל: והמת מאיש ועד אשה עוֹלָל ועד יונק (ש"ס י"ג), כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועוֹלָלִיָּהֶם תרשש והרתיהם תבקע (מ"ז ח יז). ועוֹלָלִיָּהֶם ירששו לעיניהם (ש"ס י"ג יו). להכרית לכם איש ואשה עוֹלָל ויונק מתוך יהודה (י"מ מד ז). עוֹלָלִיָּהֶם ירששו והריותיו יבקעו (ש"ס י"ח). מפי עוֹלָלִים ויונקים יסדת עוֹ (ספ"ס ג). ישבעו בנים והגיתו יתרם לעוֹלָלִיָּהֶם (ש"ס י"ז). או כנפל ממון לא אחיה בעוֹלָלִים לא ראו אור (לוי ג יו). בעטף עוֹלָל ויונק ברחכות קריה וכו' בהשתפך נפשם אל חיק אמתם (לוי ג י"ג). אם תאכלנה נשים פרים עוֹלָלִי מנחים (ש"ס כ). —ובתלמו: בשעה שהיו אבותינו בים היה מושל עוֹלָל (ל"א) על ברכה של אמו ותינוק ויונק משדי אמו (כ"י יק"י סג"ל, יד"ש ס"ט ה'). — ובספ"ס א': שוח ושיחו בו עם אלהינו בצאתם וכבואם ובכל משלח ידם ובחררי משכבם ואל עוֹלָלִיָּהֶם (כס"ג). ספ' האגרון, ספ"ד ס"ג נ"ז, כי כבוד אל בהיכלי והקדושה באהלי ואור עולם על דגלי והחסידות באצילי והנבואה בקני יעוֹלָלִי (כ"י ס"ז, ספ"ס מ"ו). יוחק מוחות הצפרים והיונים חמשים במספר וחלמון ביצת תנגולים עוֹלָלִים ימים עשרים (קס"ו). ג כ ח כח). אמנם העוֹלָלִים שמכעם חלוש ואין בו יכולת למנוע השתן מלצאת לכן ישתינו בשינה (כ"י חלדני, ש"ס ח ע"ג). מינקת תישן עוֹלָלָה בזמר ספרה (שלוס הספ"ס, כי דוד 68).

עוֹלָה שׁוֹ, מִ"ר עוֹלָלִים, עוֹלָלִים, שׁוֹ עוֹלָלִי, כִּי עוֹלָלִיָּהֶם, עוֹלָלִיָּהֶם, —כִּמו עוֹלָל: והמת מאיש ועד אשה עוֹלָל ועד יונק (ש"ס י"ג), כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועוֹלָלִיָּהֶם תרשש והרתיהם תבקע (מ"ז ח יז). ועוֹלָלִיָּהֶם ירששו לעיניהם (ש"ס י"ג יו). להכרית לכם איש ואשה עוֹלָל ויונק מתוך יהודה (י"מ מד ז). עוֹלָלִיָּהֶם ירששו והריותיו יבקעו (ש"ס י"ח). מפי עוֹלָלִים ויונקים יסדת עוֹ (ספ"ס ג). ישבעו בנים והגיתו יתרם לעוֹלָלִיָּהֶם (ש"ס י"ז). או כנפל ממון לא אחיה בעוֹלָלִים לא ראו אור (לוי ג יו). בעטף עוֹלָל ויונק ברחכות קריה וכו' בהשתפך נפשם אל חיק אמתם (לוי ג י"ג). אם תאכלנה נשים פרים עוֹלָלִי מנחים (ש"ס כ). —ובתלמו: בשעה שהיו אבותינו בים היה מושל עוֹלָל (ל"א) על ברכה של אמו ותינוק ויונק משדי אמו (כ"י יק"י סג"ל, יד"ש ס"ט ה'). — ובספ"ס א': שוח ושיחו בו עם אלהינו בצאתם וכבואם ובכל משלח ידם ובחררי משכבם ואל עוֹלָלִיָּהֶם (כס"ג). ספ' האגרון, ספ"ד ס"ג נ"ז, כי כבוד אל בהיכלי והקדושה באהלי ואור עולם על דגלי והחסידות באצילי והנבואה בקני יעוֹלָלִי (כ"י ס"ז, ספ"ס מ"ו). יוחק מוחות הצפרים והיונים חמשים במספר וחלמון ביצת תנגולים עוֹלָלִים ימים עשרים (קס"ו). ג כ ח כח). אמנם העוֹלָלִים שמכעם חלוש ואין בו יכולת למנוע השתן מלצאת לכן ישתינו בשינה (כ"י חלדני, ש"ס ח ע"ג). מינקת תישן עוֹלָלָה בזמר ספרה (שלוס הספ"ס, כי דוד 68).

עוֹלָל עוֹלָל שׁוֹ, מִ"ר עוֹלָלִים, עוֹלָלִים, שׁוֹ עוֹלָלִי, כִּי עוֹלָלִיָּהֶם, עוֹלָלִיָּהֶם, —כִּמו עוֹלָל: והמת מאיש ועד אשה עוֹלָל ועד יונק (ש"ס י"ג), כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועוֹלָלִיָּהֶם תרשש והרתיהם תבקע (מ"ז ח יז). ועוֹלָלִיָּהֶם ירששו לעיניהם (ש"ס י"ג יו). להכרית לכם איש ואשה עוֹלָל ויונק מתוך יהודה (י"מ מד ז). עוֹלָלִיָּהֶם ירששו והריותיו יבקעו (ש"ס י"ח). מפי עוֹלָלִים ויונקים יסדת עוֹ (ספ"ס ג). ישבעו בנים והגיתו יתרם לעוֹלָלִיָּהֶם (ש"ס י"ז). או כנפל ממון לא אחיה בעוֹלָלִים לא ראו אור (לוי ג יו). בעטף עוֹלָל ויונק ברחכות קריה וכו' בהשתפך נפשם אל חיק אמתם (לוי ג י"ג). אם תאכלנה נשים פרים עוֹלָלִי מנחים (ש"ס כ). —ובתלמו: בשעה שהיו אבותינו בים היה מושל עוֹלָל (ל"א) על ברכה של אמו ותינוק ויונק משדי אמו (כ"י יק"י סג"ל, יד"ש ס"ט ה'). — ובספ"ס א': שוח ושיחו בו עם אלהינו בצאתם וכבואם ובכל משלח ידם ובחררי משכבם ואל עוֹלָלִיָּהֶם (כס"ג). ספ' האגרון, ספ"ד ס"ג נ"ז, כי כבוד אל בהיכלי והקדושה באהלי ואור עולם על דגלי והחסידות באצילי והנבואה בקני יעוֹלָלִי (כ"י ס"ז, ספ"ס מ"ו). יוחק מוחות הצפרים והיונים חמשים במספר וחלמון ביצת תנגולים עוֹלָלִים ימים עשרים (קס"ו). ג כ ח כח). אמנם העוֹלָלִים שמכעם חלוש ואין בו יכולת למנוע השתן מלצאת לכן ישתינו בשינה (כ"י חלדני, ש"ס ח ע"ג). מינקת תישן עוֹלָלָה בזמר ספרה (שלוס הספ"ס, כי דוד 68).

[1] [ע"י רש"י (ספ"ס ג), גם K6, II 162]

[2] [אולי: אך כלכם.]

[3] [רגלים לדבר כי הגרסה משבשת [תרג' ורש"י]

פרשו כמו עוֹלָלִים. — (4) [אולי עוֹלָלִיָּהֶם?]

בלי גבול בעבר או בעתיד, ימי קדם, תמיד, נצחיות, Fortdauer (in Vergangenheit oder Zukunft), Ewigkeit; longue durée (au passé ou au futur), éternité; long duration (in past or future), eternity.

(א) מושג שעבר כסופך לשם, ארץ עולם: הארץ עולם תשבור אשר דרכו מתי און (חיזכ כז יט).—במות עולם: כה אמר אדני יי' יען אמר האויב עליכם האח ובמות עולם למורשה היתה לנו לכן הנבא ואמרת וכו' (יסקי לו כג).—גבול עולם: אל חסג גבול עולם אשר עשו אבותיך (משלי כז כס; גם כז יט).—גבעות עולם: ברכת אביך גברו על ברכת הווי עד תאות גבעת עולם תהיון לראש יוסף ולקרקר גויר אחיו (בראש' מע כו). ומראש הררי קדם ומסגד גבעות עולם (דברי לב יט).—זרועות עולם: מענה אלהי קדם ומתחת זרועות עולם (סס לג כו).—חרבות עולם: ובנו מסך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם (ישעי כס יב; גם סל ד).—ימי עולם: בכל צרתם לא¹ צר וכו' וינשלם וינשאם כל ימי עולם וכו' ויזכר ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רעה צאנו (סס כג ט-יח). כיום הוא אקים את סכת דוד הנפלת וגדרתי את פרציהן והרסתי.

אקים ובניתי בימי עולם (עמו ע יח). מסך (סכית לחם) לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאתיו מקדם מימי עולם (מייס' ס' גס ז יד). — ימות עולם: זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר (דברי לב ז).—ואמר בן סירא: רב כבוד חלק להם עליון וגדלו מימות עולם (ב"ס ג' מד ז).—מתי עולם: כי דרך אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשבים כמתי עולם (סהל' קנב ג). — נתיבות עולם: כה אמר יי' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם (יכני' ו י). — עם עולם: וי' כמוגי יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם ואתיות אשר תבאנה ויגידו למו (ישעי' מד ז). והורדתיך את יורדי בור אל עם עולם והושבתיך בארץ תחתיות (יחזק' כו).—פתחי עולם: שאו שערים ראשונים והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד וכו' שאו שערים ראשונים ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד (סהל' כז ז-ט). — שבילי עולם: כי שכתני עמי לשוא וקטרו ויכשלום בדרכיהם שבילי עולם ללכת נתיבות דרך לא סלולה (יכני' יט).—מעולם: וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה

לבעל הבית וכו' אין לעניים בעוללות קודם הצביר המקדיש את כרמו עד שלא נודעו בו העוללות אין העוללות לעניים משנודעו בו העוללות העוללות לעניים (פס' ז-ז). גור שמכר כרמו לישראל לבצור חייב בעוללות וישראל שמכר כרמו לגוי לבצור פטור מן העוללות (חוקט' סס ג יז). מקום שדורכין את העוללות נאמן עני לומר. יין זה של עוללות הוא (ס' ד ח). ד"א מעולל מקטפין עוללותיהן (מד'ר חס' ג). אמר להם הקב"ה שומים שבעולם אדם נבנס לכרם ואוכל עד שישבע ולקט ויוצא לו שמא יאמר אלקוט עוללותי של נפן ואתה לקחת עד העוללות ואף אני משלם לך כך (מד'ר סהל' קכ). — וע"י עוללה: מעשה בחסיד אחד שיצא לכרמו בשבת וראה עוללה אחת וברך עליה אמר כדאי היא העוללה הווי שנברך עליה (מד'ר כח' כט). — ועוללה: איהו עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף וכו' עוללת שבארכובה אם נקצרת עם האשכול הרי הוא של בעה"ב ואם לאו הרי הוא של עניים נגרר יחידי רבי יהודה אומר אשכול וחכ"א עוללת (פס' ז ד).

עוללות. ט"ב. — ימי העוללה, ילדות, Kindheit; enfances; infancy: וכן נמצא האדם בהקשתו אצל שאר מיני החיים שאינם מדברים חסר ותלש מכל ויראה לך מה בג' עינים אחד מהם בעיני גדול ועוללותו כי נמצא שאר מיני החיים חוקים ממנו וכו' (כ"י ח"ט, מו"ס, עבודת הסלסים, פס"י).

עולם. עולם, כ"י עולם, מ"ר עולם, עולם, *עולמות, ס"י עולם, ט"ז, — משך זמן ארך עד מאד, משך זמן

(1) [גם כמובא] ובכנעני' עולם; בארמ' עולם, עולם; בערב' וכוש' עולם a. גורוה מן א.עלם, מה שנפטר ונעלם, ואמר ר"י בר' אנטולי (מלמד הסלמידיס נס, יח). וז"ל: וכבר אמרו בעלי הלשון שהעולם נגזר מן העלם ואמרו כי נקרא כן לרב סתריו ועומק עניניו, ע"כ. ור' אהרן הקראי (ס' ב"ע, ענין ספלה, כ, עב). אמר, וז"ל: ולא נקרא העולם עולם אלא מפני שהוא מחודש שלשון עולם לשון חדוש מגזרת בן מי זה העלם, ע"כ. וזה רחוק. אחרים מחברים אותו עם הכוש' עלת, וכן, יום, ששרשו ועל; אשור' אלו, אלא, הוסיף הרחוק. העבר הרחוק (Del., Handw. 65). וא"כ הסיוס—ס הוא סיום נוסף של היתם, כמו יוםם וכדומ'.]

הגברים אשר מעולם אנשי השם (בראש ו ד). ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר יי' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם (יחזק' כד ז). ויעל דוד זאנשיו ויפשטו אל הגשורי והגרוי והעמלקי כי הנה ישובות הארץ אשר מעולם (ש"א כז ס). החשיתי מעולם אחריש אתאפק (ישע' מז יד; גס מז ט; מז יא; קג יז; יט; קד ג). כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך (יחזק' כג; גס ס טו). והושבתיך בארץ תחתיות בתרבות מעולם את יורדי בור (יחזק' כז). וזכר רחמיך יי' וחסידיך כי מעולם המה (ספר' כסו; גס לג ז; קיש כז). מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ (משלי מ כג). — ואמר בן סירא: ואזכרה את רחמי יי' וחסידי אשר מעולם (צ"ס נ"י גל ס). — ובספר"א: שמוניות שבין שוק ליוך מהור או סמא כך נהוגים אנחנו מעולם ומביתים שלמדו מן החכמ' ליטול אותו (גמ' סכת' ג, גיטל' כ"ג 104). — ובתו"ס עם שלילה, במשמ' אף לא פעם אחת: מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים והיו תאנים נסכרות משלש ומארבע באיסור ולא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם (מעשר' ז ס). כל חוקה שאין עמה מענה אינה חוקה כיצד אמר לו מה אתה עושה בתוך שלי והוא אמר לו שלא אמר לי אדם דבר מעולם אינה חוקה (צ"ג ג). רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אלו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם (מכ' ס י). עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם (חזק' ס ס). (הפשפש) שבררו לא נכנס בו אדם מעולם (תנ"י ג). אמרו עליו על יוסף הכהן שלא נמצא כתב ידו ביד גוי מעולם (חוספ' טנה יג יג). אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק (נכ"י יז). א"ל (רבי) בר קפרא איני מכירך מעולם (מ"ק טו). — לא היו דברים מעולם, שקר הדבר: אדם שאמר לחבירו תן לי מנה שאתה חייב לי אמר לו לא היו דברים מעולם (יחזק' צ"מ א ס). — ובראש המאמר: מעולם לא נתמערך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל שנתמערך בו זקן אחד (פס' סד:). מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון (נבי' טס לד:). מעולם לא שנה אדם כה (בקשות) (יו"ט כו). מעולם לא קדם צד שמאל לצד ימין (נבי'

הגברים אשר מעולם אנשי השם (בראש ו ד). ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר יי' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם (יחזק' כד ז). ויעל דוד זאנשיו ויפשטו אל הגשורי והגרוי והעמלקי כי הנה ישובות הארץ אשר מעולם (ש"א כז ס). החשיתי מעולם אחריש אתאפק (ישע' מז יד; גס מז ט; מז יא; קג יז; יט; קד ג). כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך (יחזק' כג; גס ס טו). והושבתיך בארץ תחתיות בתרבות מעולם את יורדי בור (יחזק' כז). וזכר רחמיך יי' וחסידיך כי מעולם המה (ספר' כסו; גס לג ז; קיש כז). מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ (משלי מ כג). — ואמר בן סירא: ואזכרה את רחמי יי' וחסידי אשר מעולם (צ"ס נ"י גל ס). — ובספר"א: שמוניות שבין שוק ליוך מהור או סמא כך נהוגים אנחנו מעולם ומביתים שלמדו מן החכמ' ליטול אותו (גמ' סכת' ג, גיטל' כ"ג 104). — ובתו"ס עם שלילה, במשמ' אף לא פעם אחת: מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים והיו תאנים נסכרות משלש ומארבע באיסור ולא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם (מעשר' ז ס). כל חוקה שאין עמה מענה אינה חוקה כיצד אמר לו מה אתה עושה בתוך שלי והוא אמר לו שלא אמר לי אדם דבר מעולם אינה חוקה (צ"ג ג). רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אלו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם (מכ' ס י). עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם (חזק' ס ס). (הפשפש) שבררו לא נכנס בו אדם מעולם (תנ"י ג). אמרו עליו על יוסף הכהן שלא נמצא כתב ידו ביד גוי מעולם (חוספ' טנה יג יג). אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק (נכ"י יז). א"ל (רבי) בר קפרא איני מכירך מעולם (מ"ק טו). — לא היו דברים מעולם, שקר הדבר: אדם שאמר לחבירו תן לי מנה שאתה חייב לי אמר לו לא היו דברים מעולם (יחזק' צ"מ א ס). — ובראש המאמר: מעולם לא נתמערך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל שנתמערך בו זקן אחד (פס' סד:). מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון (נבי' טס לד:). מעולם לא שנה אדם כה (בקשות) (יו"ט כו). מעולם לא קדם צד שמאל לצד ימין (נבי'

[1] במה כ"י של השבעי גרסים מפילם, עי'

פרוש של סגל.]

— (ב) מוסר העתיד, במשמ' זמן רב, כל הימים, כסמך לשם, גאלת עולם: ועני הלויים בתי ערי אחוזתם גאלת עולם תהיה ללויים (ויק' כה נג). — הרת עולם: ותהי לי אמי קברי ורחמי הרת עולם (יחזק' ב י). — חרפת עולם: ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות עולם אשר לא תשכח (יחזק' כג ט). — כלמת עולם: ויי' אותי בגבור ערוץ על כן רדפתי יכשלו ולא יכלו בשו מאד כי לא השבילו כלמת עולם לא תשכח (סס כ יא). — עבר עולם: ולקחת את הברצע ונתתה באונו ובדלת והיה לך עבר עולם (דנ"י יא). ויאמן אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל והיה לו לעבר עולם (ש"א כז י). היבחר ברית עמך תקחנו לעבר עולם (חזק' ט כס). — מוס עולם, ואמר בן סירא: גור מרע כי רע ויליד למה מוס עולם תשא (צ"ס נ"י יא נג). — ובתלמי: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו דברי ר' מאיר וחכ"א מוכרים אותו ממכר עולם חוץ מארבעה דברים למרחק ולברסקי ולטבילה ולבית המים (מגיל' ג ג). עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם אבל נקבותיהם מותרות מיד וכו' קל וחומר הדברים ומה אם במקום שאמר את הזכרים איסור עולם התיר את הנקבות מיד וכו' מסורין ונתנינן אסורין ואיסורן איסור עולם אחד זכרים ואחד נקבות (יחזק' ה ג; גס סט' ו ג). מה בין נזיר עולם לנזיר שמשון

כס לד). — איבת עולם: כח אמר אדני יי' יען עשות שלשתים בנקמה וינקמו נקם בשאט נפש למשחית איבת עולם (יחזק' כס יט; גס לס ס). — אל עולם: וישע (אברהם) אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יי' אל עולם (בראש' כא לג). — אלהי עולם: הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יי' בורא קצות הארץ לא יועף ולא ייגע (ישע' נ כס). — ובתפלה: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו (פסליך לארץ, פסלי שחרי). — בית עולם, הקבר: וינאץ השקר ויסתכל החגב ותסר האביונה כי הולך האדם אל בית עולם (פסלי יט ס). — ובסה"ס א: נאספה לבית עולמה האשה הזקנה וכו' (מלכס מעדן, O.H., מנולסון 126). נאסף לבית עולם פרח בר יהואש (מלכס, סס 130). שמואל אשר גדל בישראל לעמזות הדרגו וכו' וילקח אל בית עולמו להיות בכלל ישיבת בני עליה (כי שמואל בן עמי, לזכר, סכנין ז, 78). עי' בית. — ברית עולם: והיתה הקשח בענן וראייתה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ (בראש' ט י; גס י ו; יב; יט; שמוס לא י; ויקר' כד ס; ש"ב כג ס; ישע' כד ס; כס ג; סא ס; ידע' לג ט; כ; יחזק' י ס; לו כ; דס"ח יו י). — ברית מלח עולם: כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל ליי' נתתי לך ולבניך ולבנותיך אתך לחק עולם ברית מלח עולם הוא לפני יי' לך ולזרעך אתך (צמ"י יט). — ברית כהנת עולם: והיתה לו (לפנתם) ולזרעו אחריה ברית כהנת עולם (פס כס יג). — גאון עולם: תחת היותך עובד ושנואה ואין עובר ושמתוך לגאון עולם משוש דור ודור (ישע' ס יס). — דורות עולם: ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם (בראש' ט יג). — דראון עולם: ורבים מישני אדמת עפר יקצו וכו' ואלה לתרפות לדראון עולם (דני' יג ז). — דרך עולם: וראה אם דרך עצב כי ונחני בדרך עולם (פסלי קלט כד). — זכר עולם: כי לעולם לא ימוט לזכר עולם והיה צדיק (סס קצו ו). — חיי עולם: ורבים מישני אדמת עפר יקצו אלה לחיי עולם וכו' (דני' יג ח). — ובתלמו: מניתין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה (רש"י, סכס לג). — ואמר הפישן: קוניהם לחיי עולם עתידים רב טוב הצפון לחסידים (אליהו, י"ז ז שנוט'). — הי העולם: לבוש הברים אשר ממעל למימי היאר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בתי העולם (פס ז). — ובתלמו: מודים אנחנו לך אדון כל הבריות

נויר עולם הכביר שערו מיקל בתער וכו' נויר שמשון אינו מיקל וכו' (כז"י ח ז). אמרו לו (החכמים לר' אליעזר) יטמא נויר שאין קדושתו קדושת עולם ואל יטמא כהן שקדושתו קדושת עולם (פס ז ח). כל חממות צורות מהורות חוץ משל ערביון ר' מאיר אומר צדור שעה מהורה צדור עולם טמאה (כלים כו ד). — ועם פסל: ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרחו (פסלי סא ס). כי אמרתי עולם חסד יבנה (סס טט ז). — וביחוד לעולם: והגישו אדוניו אל האלהים והגישו (את העבד) אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם (שמוס כא ו). והתנחלם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעולם בהם תעבדו (ויקרי' כס טו). ותאמר (בת שבע) יחי אדני המלך דוד לעולם (מ"ח ח לא). ואמר למלך המלך לעולם יהיה (כחמי' ז ג). נשי עמי תגרשון סבית תענגיה מעל עלליה תקחו הדרי לעולם (מ"כ ז ט). וישמחו כל חוסי כך לעולם ירגנו ותסך עלימו (פסלי ס יג). כספו לא נתן בגשך ושחר על נקי לא לקח עשה אלה לא ימוט לעולם (סס טו ס; גס ל ז; יג; לא ז; לו כ; כס; מא יג; מד ט; נכ יא; כס כג; עכ כ; עס י; עט יג; סו יג; קט ט; פס; קיא; קיז; קסח). צדיק לעולם כל ימוט ורשעים לא ישכנו ארץ (משלי י ל). — ואמר בן סירא: בכל מעשיך זכור אחריית ולעולם לא תשחת (צ"ס ג"ז לו). — וכן עד עולם: והנה לא עלחה כי אמרה לאישה עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את פני יי' וישב שם עד עולם (ש"ח א כז). — ועולם ועד: חיים שאל ממך נתתה לו ארך ימים עולם ועד (פסלי כא ס; גס קט מד). — עי' בעד. — ובמשמ' זמן בלי קץ, עדי עד, לנצח, כסומך לשם, אהבת עולם: מרחוק יי' נראה לי ואהבת עולם אהבתך על כן משכתיך חסד (ירמ' לא ז). — אור עולם: לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולגנה הירח לא יאיר לך והיה לך יי' לאור עולם ואלהיך לתפארתך (ישע' ס יט; גס כ). — אות עולם: תחת הנעוצין יעלה ברוש ותחת המרפד יעלה הרם והיה לוי' לשם לאות עולם לא יכרת (סס כס יג). — ואמר בן סירא: זגם ירת ירח עת עת ממשלת קץ ואות עולם (צ"ס ג"ח טו ו). — אחות עולם: ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחות עולם (בראש' יז ס; גס טס ד). ושדה מגרש עירא: לא יסבר כי אחות עולם הוא להם (ויקרי' 1) אולי יש לבקר לעולם ולפרש כמו פרנסה, מזון.

עולם ששמה עד היום הזה (יחזק' ט כח).—ואמר בן סירא: טוב למות מחיים רעים וזנות עולם מכאב עומד (צ"ג ג' ל ט).—אסור עולם, בעם עולם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי וכו' שאם כועס עלי אין בעסו בעם עולם ואם אוסרני אין אוסור אוסור עולם וכו' אעפ"כ הייתי בוכה (כ' חלעזר, צכ"י כח).—משוש עולם: יראת אלהים היא צרי כל ציד כי בה משוש עולם (כ"י סריו, הענק כב). ואיך נמכור משוש עולם ונצחי בעד הבל ותכל האורורה (עמנו, מנח' ט).—סוד עולם: ספר ספירות כל יצור סופר שכל ומבע חם שני עדיו צופה לסוד עולם נתתי כי כל רו וכל סתום במעצרו (כ"י חבן, לטיף, לורט, העולם, הקדמי).—וכן עד עולם: ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם (שמוי יב כד).—ע'י. בעד.—וכן עולם ועד: כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות (סכ"ל מט יא). וע'י. בעד.—ואחרי פל: משל בגבורתו עולם עינו בגוים תצפינה (סס קו ז). כירח וכו' עולם ועד בשחק נאמן מלה (סס פט לח).—לעולם: ויאמר עוד אלהים אל משה וכו' זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר (שמות ג יא; גס לא יא). ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם (שפט' צ ח). כי טוב יי' כי לעולם חסדו (ירמי לג יא). וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב וכו' המה ובניהם ובני בניהם עד עולם (יחזק' לז כס). לקצבי הרים ירדתי הארץ בריחיה בעדי לעולם (יו"י צ ז). קרבם בתימו לעולם משכנתם לדור ודר (סכ"ל מט יב; גס לז ט; קס; קו ח; קי ח; קיח א; קיס ח; ג; ד; כע; קיט קמז; קמד; קלס יג; קלו ח; קלס ח). כי לא לעולם חסן (משלי כו כד). כי אין זכרון להם עם הבסיל לעולם (קס"ל צ י; גס ג יד; טו).—ועם פל: ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם (בראש' ג כ; גס ו ג). וגם כך (במשה) יאמינו לעולם (שמות יט ט; גס לז יג). מי יתן וחייה לכם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם (דבר' כו; גס כג; ז; לז ט). ועתה הואל וברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך (ש"צ ז כט). וישבו דמיהם בראש יואב ובראש ורעו לעולם (מ"ח צ לג; גס טס; יט; מ"ב ט כ; כז). לא תחד אתם בקבורה כי ארצך שחת עמך הרגת לא יקרא לעולם ורע מרעים (ישע' יד; גס כה; ד; ל; מ; ס; מז; כלו; ס; ג; י; סכ"א). הינסור לעולם אם ישמר לנצח

אלוה התשבחות צור עולמים חי העולם יוצר בראשית יכו' (ירמ' צכ"י ח ט).—*וחי העולמים: אשר ברא נפשות רבות להתיות בהן נפש כל חי בא"י חי העולמים (סס יא). התולך לעבוד ע"ו מצילון אותו בנפשו אם מפני כבוד בשר ודם מצילון אותו בנפשו לא כל שכן מפני חי העולמים (סס קס"י ט).—ובתפלה: אל ההודאות אדון הנפלאות הכותר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים (תפלה ספריה, יסמנח).—ובספר יצירה: ברוך ומבורך שמו של חי העולמים (יג"ר ט ט).—חסד עולם: בשפף קצף הסתרת פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יי' (ישע' נד ט).—חק, חקת עולם: וחתם אתו (את הספח) חג לוי' לדרתכם חקת עולם תחנהו (שמות יג). והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל (סס כט כח; גס כח; כח ט; כט ט; ל כא; ויקר' ג י; ו יא; יא; לז; לו; יט; יא; יט; כט; לא; לז; יז; כג יד; לא; מא; כד ג; ט; צמד' י; ט; יא; יט; כג; יט; י; כא; ירמ' ס כ; יחזק' מו יד).—חרבות עולם: הגני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם יי' ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והבאתים על הארץ הזאת ועל ישיביה וכו' ושמתי לשמה ולשרקה ולחרבות עולם (ירמי כה ט). כי בי נשבעתי נאם יי' כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה תהיה בצרה וכל עריה תהייה לחרבות עולם (סס מט יג).—חרפת עולם: ויד צריו אחור חרפת עולם נתן למו (סכ"ל עט קו).—כהנת עולם: ומשחת אתם כאשר משחת את אביהם ובהנו לי והיתה להיות להם משחתם לכהנת עולם לדרתם (שמות ו יא).—שם עולם: שם עולם אתן לו אשר לא יברת (ישע' נו ט).—שמשחת עולם: ופרווי יי' ישבון ובאו ציון ברגה ושמשחת עולם על ראשם (סס לה י; גס כא יא; סא ז).—שמשות עולם: והיה כמלאת שבעים שנה אפקד על מלך בבל ועל הגוי ההוא נאם יי' את עונם ועל ארץ כשרים ושמתי אתו לשמשות עולם (ירמ' כה י; גס כח; כ; ק; יחזק' ל ט).—שנת עולם: בחסם אשית את משתייהם והשכרתים למען יעלו וישנו שנת עולם ולא יקיצו (סס כח לט; גס כז).—שרוקת עולם: לשום ארצם לשמה שרוקת עולם כל עובר עליה ישם ויניד בראשו (ירמ' יט י).—תל עולם: ואת כל שללה (של עיר הנדחת) תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לוי' אלהיך והיתה תל עולם לא תבנה עוד (דבר' יג י). וישרף יהושע את העי וישימה תל

הנה דברתי ותעשי הרעות ותוכל (יכמ' גס; יב; יז
 כס; לא מ). בלחות אתנך ואינך ותבקשי ולא תמצאי
 עוד לעולם נאם אדני יי' (יחזק' כו כא; גס לו כו; כס;
 זג; ז; ט). וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק
 ובמשפט ובחסד וברחמים (סופט' ז כח). ולא יבשו עמי
 לעולם (יחז' ז כו; גס כז; ד; כ). מחמם אחיך יעקב תכסך
 בישה ובכרת לעולם (עוזד' י). אבותיכם איה הם
 והנבאים הלעולם יחיו (זכר' א ה). וי' לעולם ישב
 בונן למשפט כסאו (סהל' ט ח; גס יב ח; כע י; לג יא;
 לו יס; מה ג; מע ט; כה כז; עב י; יע; עט קט; פא י; פה ו;
 שט כט; לו; נג; קב יג; קט; קד לא; קה ח; קיח ס; מ; ט;
 קיז ו; קיז ג; קיז לג; קיח; קכז; קס; קסח; קמה ח; ז;
 קמו ו; י; קמס ו). צדיק לעולם בל ימוט ורשעים לא
 ישכנו ארץ (משלי י ל). מאסתי לא לעולם אחיה חרל
 ממני כי הבל ימי (חזק' ז יז). כי לא יונה לעולם
 יי' (חזק' ג לא; גס ס יט). דור הלך ודור בא והארץ
 לעולם עמדת (סהל' ח ד). זכרו לעולם בריות דבר צוה
 לאלה דור (דסי' א יז; גס יז כז; כה כה; כע יס; דסי' ג ט
 ס; ל; ג; ד) — ואיך עולמים, בתור סוסך; בשחו ביי'
 עדי עד כי ביה יי' צור עולמים (ישע' כו ד). ישראל
 גושע ביי' תשועת עולמים (סס מה יז). שבעים שבעים
 נחתך על עמך ועל עיר קרשך לבלא הפשע ולחתם
 חמאות ולכפר עון ולהביא צדק עולמים (דני' ט כד).
 — ובמדר': עד שלא נבחר בית עולמים היתה
 ירושלים ראויה לשכינה משנבחר בית עולמים
 יצאת ירושלים (מכ' מסכ' פסח' פה' — ובתפלה: צור
 העולמים ארון כל הבריות (פל הכל יתגדל, נקד'
 דע' ג). — פל עולמים: מלכותך מלכות כל עולמים
 יסמשתלך בכל דור ודר (סהל' קמס יג). — קמ' עולמים:
 לא תבשו ולא חבלמו עד עולמי עד (ישע' מה יז). —
 ובמדר': כל ימך לעולם ולעולמי עולמים (סמרי
 יבנ' כח). — ובתפלה: ודבריו חיים וקיימים נאמנים
 ונחמדים לעד ולעולמי עולמים (ויילי, סהל' סמרי).
 — ואמר הפיון: תענוג כלבוש משי וסנוח לעגומים
 יהי לנו מורשה לעולמי עולמים (אשימס, יול' שנה ד
 חסס' ס). דברך צנב לעולמי ערנים דרכי סובך נצח
 לא שונים (כ' שלמה צד ילמך, יי' אלסי, סליח' ער' ס). —
 ועם פעל, כמו לעולם: בנה בניתי בית זבל לך מכון
 לשבתך עולמים (ע"ס ח יג). אגורה באהלך עולמים
 (סהל' סא ה). הלעולמים יונח יי' ולא יסיף לרצות עוד
 (סהל' עז ס). — ובתלמוד': וכי עלתה על דעתי של דוד

שהוא חי וקיים לעולמים (ירוש' סקל' ז ס). — ואמר
 המליון: לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים
 לוולתו (יגדל, סהל' סמרי). ויישימהו (המלך את הפרש)
 בכלא אכורי לעולמים (רי ידעיה סנדט, ספ' ספדק
 ח, חלס' סג, 4). — מעולם עד עולם: כתרם הרים ילדו
 ותחולל ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה אל (סהל'
 ז ג). ויאמרו הלויים ישוע וכו' קמו ברכו את יי'
 אליהם מן העולם עד העולם (נמ' ט ט). ברוך יי'
 אלהי ישראל מן העולם ועד העולם (דסי' א יז לו). —
 ושכנתי אתכם במקום הזה בארץ אשר נתתי לאבותיכם
 למן עולם ועד עולם (ירמ' ז ז; גס כה ס). — ואמר בן
 סירא: מעולם ועד עולם יביט ואין נפלא וחוק
 סמנו (ב"ס גני' נט כ). — ובתלמוד': לעולם במשם' תמיד,
 בכל זמן, בכל אופן: לעולם היא ברשות האב
 עד שתכנס לרשות הבעל לנשואין (כתוב' ד ס). — ועי'
 ערך לעולם. — ובסה"מ: לעולם חושש למיתה
 (תלמוד' ד' סודלי גאון, סהל' סקוק' 88). ולעולם לא
 ישאל החבר מע"ה לא אוכלין ולא משקין ולא
 כלי חרס אלא על דעת שהן טמאין (דמ"ס, טומאת
 מע כג ח). — *בסוף המאמר: כל זמן שהיא בבית
 בעלה גובה כתובתה לעולם (כתוב' יב ד). אמר קונס
 שדי שאיני חורש בה לעולם (מד' ד ו). בת חלל
 זכר פסולה מן הכהונה לעולם (קידוש' ד ו). אין
 פוחתין משה טלאים וכו' ומוסיפין עד לעולם
 אין פוחתין משתי חצוצרות ומוסיפין עד לעולם
 וכו' (ערכ' ז ס). תניי בית דין שאין מחשבה הולכת
 אלא אחר העובר לעולם (כ' יוסי, סוספס' זכס' ס יג).
 שאין הדין בטל מלפניו לעולם (מכ' משא ח). הלכה
 ברבי אליעזר לעולם (ירוש' זכס' ס ג). אין אדם
 מתחייב בתוך ארבע אמות לעולם (סס שנה ח ח). —
 ובסה"מ: ואחר כך תחזור אצל רוח הירח הראשון
 ותקח שני שלישי לעולם (דמ"ס, קדוס' יז יז).

(ג' במשם' תבל ומלוואה¹). Welt; monde; world: את
 הכל עשה יפה כעתו גם את העולם² נתן כלבם
 טבלי אשר לא יצא האדם את המעשה אשר עשה

(1) [כך גם בארמ' ובערב'. ואמר ר' הישראלי
 (יקוד עולם יז), וז"ל: דע כי שם העולם נאמר בחכמת
 התכונה על השמים והארץ וכל צבאם על הכדור העליון
 ומה שבתוכו.]

(2) [כך מפרש רש"י, וכן הירוש': mundum
 וראב"ע ורב המפרשים החדשים מכארים גם כאן במשם'
 נצחיות, עיי' בדברי ראב"ע.]

האלהים מראש ועד סוף (קל"ג יח).—ואמר בן סירא:
מעט נפשוך מכל גדולת עולם ולפני אל תמצא
רחמים (צ"ט ג"ג יח). אשר לא נשא לנסיכי קדם
המורים עולם בגבורתם (ס"ו יז).—ומצוי מאד בתו"ם:
על הויקין ועל הוועות וכו' אומר ברוך שכוהו וגבורתו
מלא עולם (צ"כ ע"ג). כל חותמי ברכות שהיו במקדש
היו אומרים מן העולם משקללו האפיקורסים ואמרו
אין עולם אלא אחד התקינו שיהיו אומרים מן
העולם ועד העולם (ס"ה). שכל זמן שהרשעים
בעולם חרון אף בעולם נאבדו רשעים מן העולם
נפתלק חרון אף מן העולם (ס"ו יו). על שלשה
דברים העולם עומד על חתורה ועל העבודה
ועל גמילות הסדים (שמעון סלדיק, חז"ו ח"ג). הכל צפוי
והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב
המעשה (ס"ג יח). בעשרה מאמרות נברא העולם ומה
תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא
להפרע מהרשעים שמאכדין את העולם שנברא
בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין
את העולם שנברא בעשרה מאמרות (ס"ה ח). שבעה
מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירות
וכו' דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה
שלא נמסרו לבית דין וכו' חרב בא לעולם על
ענוי הדין וכו' היה רעה באה לעולם על שבעת
שוא וכו' גלות בא לעולם על עובדי אלילים וכו'
(ס"ח ט). הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו
מביא גאולה לעולם שנאמר וכו' (ס"ו יו). הנוי
והכח והעושר והכבוד והחכמה והוקנה והשיבה והבנים
נאה לצדיקים ונאה לעולם שנאמר וכו' (כ"י שמעון
צן מנסיח מוסס כ"י שמעון צן יומאי, ס"ח). מה אעשה
חשקה נפשי בתורה ויתקיים העולם על ידי אחרים
(צן עזרי, חספת' יצ"ח ט"ד). חל (עצרת) להיות בחמשה
סימן רע לעולם (ר' יצחק, ס"ט עכ"ה ח"ט). חמיה אנו
אם יאריך איתו האיש ימים בעולם (ירוש' יומ' ח"ה).
לפי שבכל מקום אין אדם מוכה אלא למי שהוא
בעולם וכאן למי שאינו בעולם (ר' עזריאל, ס"ט כח"י
ד"ב). ליבתי הרוח היו כולן פפורין חמן אמרי' ברוח
של אונסי' היא מתנית' אבל ברוח שהעולם מתנהג
בו חייב (ס"ג ק"ו ד). שמיחתן של רשעים הנייה להן
והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם (ס"ט
קנ"ה ט"ז). עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים
למעלה (כ"י יוסף ד"צ"ל, מס' כ"ג). כי ישבו אחים

יחרו שהיתה להם ישיבה אחת בעולם (כ"י יוסף
חז"ר, יצ"ח י"ז). עולם כמנהגו נוהג ושומים שקלקלו
עתידין ליתן הדין (ע"ז כ"ד). בעונתו נברא העולם:
לא היה העולם ראוי להבראות קודם לכן (ר"י
מסמואל, מד"ר צלח"ה ח, מילודי).—דבר שלא בא לעולם,
שאינו עדין במציאות: אדם מקנה דבר שלא בא
לעולם (צ"ח ט"ז).—ובמהמ"א, ואמר המפורר: והוא
מעורר מדי חדש בחדשו עולם וקורותיו וטובותיו
ורעותיו ברצון הכורא אותו להודיע לבני אדם גבורותיו
(כ"כ"ג, כח"ר מלכות). אם יחליק לך עולם לשון חשב
אותו חובר חבר (כ"כ"ע, ספ"ש ס"ט). אשרי רואה כל
טוב עולם חציר יצמח תוך גן ירק ונצורת לב חשב
חבל ובפניה ירק ירק (ס"ט ס"ק). העולם כארצ'
ומעול ברזל עליו כה וכה (כ"כ"ע, ע"ג ספ"ש ספ"ש)
המזמרה, כהנא ט"ז, 89).—באשר יבין הנלכב את העולם
ימצאנו אויב שלובש כסות אוהב (ר"י ח"ה, ע"ג)
הפנינים לרשע"ג 68). נמצא כל העולם לענין מצות
התלויות בארץ נחלקת לג' מחלוקות א"י וסוריא וח"ל
(כ"כ"ס, סכ"ח ח"ו). ומרב אהבת האל באשכול לואת
תלה מכון עולם באשכול (ר"י חז"ר, ספ"ש ספ"ש).
העולם ים גדול ורחב ידיים והאדם ספינה משוטטת
בתוכו (א"צן צמן ע"י). כי מי בעולם מסתפק
במשמעותו (ר"י קמאי, ספ"ה ג"ג 106). —*כל העולם
כלו: שאין כל העולם כלו כדאי כיום שניתן בו
שיר השירים לישראל (יד"ס ג"ה). היה מחור בכל
העולם כולו ורואה אי זו נטיעה יפה ונוטעה בתוך
פרדסו (ירוש' צ"כ ח"ה). של כל העולם כולו לקה
שלו (של אותו חסיד) לא לקה (ס"ט, צ"כ י"ח).—ועם
כ"י: וכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא
לכבודו (א"צ"ו י"ח). היה לי בעולמי גוי אחד צדיק
ונתתי לו שכרו ופזרתיו מעולמי (ר' חיים, ירוש'
ס"ח ח"ה). אבסקנמא לא אמר (ר"ג) אלא שכך ברא
בריות נאות בעולמו (ס"ט צ"כ ע"ג). בעון משכב
זכור אמר הקב"ה אתה וזעזעתה איברך על דבר
שאינו שלך חייך שאני מועזע עולמי על אותו
האיש (כ"י חס"ה, ס"ט ע"ג). אחת לשבע שנים הקב"ה
מחלף את עולמו (ר' יומאי צ"כ צ"י צ"י צ"י צ"י, ס"ט
ספ"ח ח"ג). עולמך תראה בחיך ואחריתך לחיי העה"ב
(צ"כ י"ח). כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין
קיבל עולמו (כ"י ר' יצחק, עכ"ה ט"ז). כך אמר
הקב"ה לעולמו עולמי עולמי הלואי תהא מעלה

חן לפני בכל עת בשם שהעלית חן לפני כשעה זו (כ') יונתן, מד"כ נכח' ט). אמר לו הקב"ה (לאל"ף) עולמי ומלואו לא נבראו אלא בזכות התורה (כ') חלעזר נר חזון נסס ר' חסד, סס סס"ס, נלשו כסס פז). אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי שאלו לא קבלה תורת הייתי מחזיר עולמי לתוהו ובוהו (נסס ר' ירמיה, סס, סוני סוני)—ואמר המשורר: כי אתה מקום עולמך ואין עולמך מקומך (כ"י חניז, סססססס, סקדמ' ט).—*ובמשמ' זמן החיים שבעולם: אשת אדשו שלא היה בעולם (ינז' ח ח). שני אחיו בעולם אחד ומת אחד מהן בלא ולד (סס גמרי, יט). וישב שם עד עולם והלא אין עולמו של לוי אלא חמשים שנה (ינז' נכ' ד ח). ועברו לעולם כל ימי עולמו שלרוע (קטע מכ"י דרסס, JQR. 1904, 445).—וסופך לשמות, אבות העולם: ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם (עדו' ח ד).—אפוא העולם: בכל יום ויום אומות העולם משלחין נוסריהן ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון (כ' יודס, ינז' סוני' ט). מיד יתרה אפו של ארמילוס הרשע ויקבוץ כל חילי אומות העולם לעמק החרון וילחם עם ישראל ויתרגו ממנו חילי חילים וינגפו ישראל מעט ויהרג משיח ה' ובאים מלאכי השרת ונוטלים אותו ומטמינים אותו עם אבות העולם (אסופי המסית, סיססס' ילינק' ט). ועי' אפוא.—*אנשי העולם: ומי הוא זה מאנשי העולם והשררה שלא יתן אתונות עשרים ועירים עשרה (עמנו', ממני' י).—*באי עולם: בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו בבני מרון (כ"ס ח ט). והלא אם מתכנסים כל באי העולם לבראות יתוש אחד ולהכניס בו נשמה אינן יכולים לבראותו (ספרי דנז' נז). וכי מה צורך לבאי עולם בכך (סס לז). הרי כתר תורה מונח כרי שלא יתן פתחון פה לבאי העולם לומר אלו היה כתר מלכות וכתר כהונה מונחים הייתי זוכה בהן ונוטלן (סס צמדי' קט). ועי' בנא, פתחון.—בריות העולם: שאין כתיב בהן יצירה מתחילת ברייתו של עולם (ינז' נסס ט). אין בכח האדם למצוא עומק המצב ר"ל התחלת בריאת העולם והרע הוא הפסדו (דוגס נן ממס, ס"י ספי' ילינס' ל).—ובפרט במנין השנים: ושוב כותבין (בגס מקושר) בשמה (השנת) [המיתית] בשנת כך וכך לבריות עולם (ספך עכד נט). בשלישי

בשבת כתשעה ועשרי' לירח מרחשון שנת חמשת אלפים ושמונה עשרה לבריות עולם למנין שאנו מניין כאן בפריש (סוסס סגט מרנינו יחיאל מסלרס, סמי' מ"ט, גירוס', קלג). בארבעת אלפים וחמש מאות ושמונים ושתיים שנה לבריות עולם (מלכס, Ascoli, Inscrizion, 25).—גלגל עינו של עולם: הה"ד וישבו ויבאו אל עין משפט היא קדש לא בקשו להדרוג אלא לגלגל עינו של עולם עין שעשתה מרת הדין בעולם בקשו לסמותה (כ' סוססל נר סססס, מד"כ סססס ח).—חדוש העולם: ואמנם העירותיך על זה שלא תרומה שהנה אפשר שישמך לחשוד אדם יום אחד בספק שישפיקו על חדוש העולם ותוסת מהרה (כ"ס ח"ס, מוי' נ טג). החלק הא' מצאנוס ח' הא' חדוש העולם הב' השאר' הנפש וכו' (כ"ס קרישקס, סוכ' יי ג ו).—חשק העולם: נתן בלבי חשק העולם לדרוך אחרי ימים והכלם אכן בהשפטי על כל געלם ירא אני את אדני המלך (נמס'ן, מלכס מקדמי' סולמיס, מלכ ססססס לגיג, 40).—יסודי עולם: אע"פ שהן יסודי עולם אין מחזיקין טובה לעצמן (ספך עכד מרגל).—*ישוב העולם: להלן לכן ערן וכאן לישבו של עולם (כ' סניכס, מד"כ נכח'ס יג). עי' ישוב.—בבשנו של עולם: דברים שהן בבשנו של עולם (מגי' יג).—ובסממ"א: והריני אני מכאר לכס ראשי פרקים מאלה הדברים שהם בבשנו של עולם (נמס'ן, סגרי' ססססס).—סציאות העולם: היה (הבורא) נמצא ראשון קודם סציאות העולם (כ"י סכססססל, סססלי' ססססס).—סוף העולם: חמש עשרה שנים פשוטות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה וסן היכוס עד סוף העולם (ינז' ח ח). כיצד מאיימין את העדים וכו' הוו יודעין שלא כריני מסונות דיני נפשות וכו' דיני נפשות דמו ורס ורעותיו תלוים בו עד סוף העולם (ססס' ד ס). אתה הוא עקיבא ששסך הולך מסוף העולם ועד סופו (סססגמרי' טו).—ובסמ"א: דור הולך ודור בא מאנשים ובעלי חיים וצמח והיא כן עומדת עד סוף עולםה (כ"י ח"ס, סגרי' לרססס' ח ד).—סתר' של עולם: לכך משה אמר יושב בסתר עליון הקב"ה שהוא יושב בסתר' של עולם הוא רואה הכל ואינו נראה (מד"כ צמדי' יג).—עניי עולם: סמחוי לעניי עולם קוסה לעניי העיר (צ"ס ס:).—*עניי העולם: ומסס סהסססס כאלהים יביאהו בסחונו לסנות את לבו מעניי העולם וליחר לבבו לעניי העבודה (כ"י ח"ס, סגרי' סססססססססס). וביון סאתה עוסה זה

בעניני עולם הכלה כל שכן שתעשה כפלים בעניני
אחריה הקיימת (סס ימוד המעשה ו). — עסקי העולם:
בודקין על אדם נאמן ושיש לו כח בעסקי העולם
כדי לשמור נכסים ולהרוויח בהן ומעמידו אותו על
הקשנים (כמנ"ס, נמלות יו). — *פירות העולם: אמר
קונם פירות העולם עלי הרי זה יפר (פסרי צמדי
קמס). — *צורת עולם: חותם תורה ניתן צורה ספר נקרא
צורת עולם כי בו ניבוי רמו וכיא מפי נביא על כל
נעלם (כ"י חנן לטיף, לורס סטולס, סקמ'). — *צרך העולם:
אלו לדבר שאינו צורך העולם⁽¹⁾ בו היו עובדין היה
מבטלו הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים יאבד
עולמו מפני השמים (ע"ז ד). — ובסמ"א: והמתעסק
בהן אינו מתעסק בדבר ריק אלא בדבר שהוא מצורך
העולם והמצות ואני רואה חכמת המנין ואם שהיא
מצורך העולם ומועילה בעסקיו ובעסק מצות רבות
אינה קשה להבין (כחנ"ס סמ"א, סמ"ס וסמ"ס, סקמ').
(2). — *קיום העולם: כל א' וא' (מן המלאכים) מסונה
על י"ב אלף ממני' אחרי' והם מסונים על קיום
העולם ואלה נקי מאונים וכו' (כ"י קורדובינו, סדק
מוניס כג ח). — *קרקע עולם: בדקה קרקע עולם
וישבה עליה ומצאה דם עליה טהורה (שמואל, נדס נז).
— ראש השנה של עולם: התיב ר' יודן בר פליא קומי
ר' יונה הרי חרובין הרי הן חונטין קודם ראש השנה
של עולם והן מתעשרין לבא (ירוש' טעני' סח). — רבון
העולם: עלה ספר משנה תורה ונשתמח לפני הקב"ה
אמר לפניו רבון העולם כתבת בתורתך כל דייתיקי
שבטלה מקצת בטלה כולה וכו' (כ"י צנ יומי, ירוש'
קמס' צו). אמרה רבון העולם אתמול אמרת לי
הרבה ארבה את ורעך והיום הוא מת מיד ויקרא
מלאך אלהים אל הגר (י' נכסיה, מד"כ שמו"ג). בקשו
מלאכי השרת לקטרגו (על ישמעאל) אמרו לפניו
רבון העולם אדם שעתיד להמית בניך בצמא אתה
מעלה לו את הכאר (סס). וכיוון שהיתה יולדת עוונות
הנער ומסרת אותו להקב"ה ואומרת רבון העולם
אני עשיתי את שלי ואתה עשה שלך (י' יוהס, סס
כג). — רבוננו של עולם: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך
הוא רבוננו של עולם לא חסיד אני וכו' (צרכ' ד).
אמר לפניו רבוננו של עולם אני ראשון של אותיות
ולא בראת בי (את עולמך) אתמא (מד"כ צמ"ס ח).

(1) [כך הגרסה בסדכ"ם ובירוש', אולם בדפו'
גרסה: לעולם.]

מחלוק']. — *רבון כל העולמים: רבון כל העולמים
לא על צדקותינו אנהנו מפילים תחנונינו לפניך (תפלת
השחר). — *שביעית של עולם: ובשביעית יצא שביעית
של מבירה לא שביעית של עולם (ירוש' קידוש' ח
ג). — *שמאל של עולם: וצריך לכתוב בימינו ואישר
בשמאל של עולם שהוא אליו ימין ושולש בשתי
ידיו יכתו' בימין העולם (ספ' סמנומס, תפלין דה, ד"ס
סמס סמנומס). — *תקון העולם: התקין רבן גמליאל הזקן
שלא יהו עושין כן מפני תיקון העולם (גיט' ד ג).
אין עושין כתובת אשה מן המטלטלין מפני תיקון
העולם (מספס' כסופ' יג ג). הלוקח מביא ביבורין
מפני תיקון העולם (ירוש' דמאי' ס ט). — ובסמ"א:
כל אותם הימים שמיטפל באברה קודם שימכרנה
בכו' דין אם האכילה משלו נוטל מהבעלים בלא
שכועה מפני תיקון העולם (שו"ע מ"ג חניס' כס)
כו). — העולם הזה, העולם הבא, העולם הנצחי שאחרי
המות: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם
הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם
וכו' (פסח' ח ט). יגיע כפיך כי תאכל אשריך ושוב לך
אשריך בעולם הזה ושוב לך לעולם הבא (צנ
זומל, חנו' ד ח). העולם הזה דומה לפרוודור כפני
העולם הבא (י' יעקב, סס עז). גדולה תורה שהיא
נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא
(סס וז). — חיי העולם הבא: קנה לו דברי תורה קנה
לו חיי העולם הבא (הלל, סס זז). יצתה בת קול
ואמרה כולכם מוומנין לחיי העולם הבא (י' סנדק
צסס' י' יומק, מ"ק ט). — חלק לעולם הבא: כל ישראל
יש להם חלק לעולם הבא (קמס' י ח). היום הזה
אתה עבד ואי אתה עבד לעולם הבא ויש לך חלק
בו (מד"כ צמדי' כג). — בן העולם הבא: כל שקבוע
בארץ ישראל ומדבר לשון הקדש וכו' יהא מבושר
שבן העולם הבא הוא (צסס' ד"מ, ירוש' שקל' ג ד).
איוהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה
של ערבית (י' יומק, צרכ' ד). — ובתפלה: אתה הוא
עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם
אתה הוא בעולם הזה אתה הוא בעולם הבא
(תפלת השחר). — ובסמ"א: ובשראו הכהנים שבשביל
כן נתמטטה האמונה של עולם הבא התקינו שיהיו
אומרים מן העולם ועד העולם (פסוק עכ עס). —
ואמר המשורר: שם יחליפו כח ושם יגוהו יגיעי כח
ואלה בני נח וכו' נועם בלי תכלית וקצבה והוא

העולם הבא (כצ"ג, ספר מלכות). והקים צדיקים הוריתנו להנחותינו במעגלי ישר וכו' ולפדות נפשותינו מסוטים הזמן ומן תאות העולם הזה (כי נמ"י, י"י שפתי פסחה, בסוף חו"ס). כן לא תתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא (כ"י ח"ס, חו"ס, ששנן סגסג ג). שער פרישות מהעולם הזה ואהבת העולם הבא אמר החכם מולות העולם הזה על הכורא שאין מסרין אותו כי אם בו וכו' (סוף, זכר הפנינים לכס"ג 68). ואמר שחכם ראה אדם אחד דואג אמר אם דאגתך על העולם הזה כבר הינח (1) לך אלהים ממנו ואם דאגתך על העולם הבא יוסיף לך האלהים דאגה (ס 68). ולא יאמר באביו ובאמו ולא יאמר כך יוכה לעולם הבא (ס' סקידים פסח'ק). אמר החכם העולם הזה למי שיוגבר עליו (פניני המלילות, גמ' פערצונג, סוף גוללנד). עשה מה שתמצא ירך בעולם הזה כאלו לצנח חיתך ועשה מה שתמצא לעולם כאלו הגיע זמן מותך (ס' נח). ואמר הכון לעולם הזה כאלו לעולם תחיה (כ"י בן זכר, ששנן ז, דודסון 73). ואמר הכון לעולם הבא כאלו מחר תמות (ס). כי גרושי תכל המה נשואי העולם הבא (עמנו, מסנ"י יע). ולכן תעבוד בעולם הזה עבודה מי שיחיה לעולם וחשוב לעולם הבא כמו שימות למחר (קוד פסוקים 127). וצוה פילוסוף לתלמידו ואמר לו די לך מן העולם הזה מה שיוסיף לך חקך ומה שירעה צמאונך וכו' (כ"י אלדז, ש"ס ס' ט). —ובלי הא הידיעה: בעולם זה זרע זרע צדקה ומה זרוע בו עת זרוע תהי קוצר בעולם בא אלומות אשר תלאה לנשאת על זרע (כ"י סריז, ס' הענק ג, ס' זכרון לסרנזי). עורה אנוש מרם לעולמך חסע וקח צידה בעולם זה (ס' נח). —ובלי הוה: ולא נמה עם אל העולם עד שנמו מן התורה (כ"י ח"ס, חו"ס, פסוקים 3). —ונסמך לשם: בראתיו עולם הברואה שם גשמות הצדיקים וגנוי ברכה וחיים (מס' מלילות). יצרתיו עולם היצירה שם חיות הקדש שראה יתקאל בן בוזי הכהן (ס). אף עשיתיו עולם העשייה שם אופנים ומקבלי התפלות והבקשות (ס). הנה יתבאר כן לפי שהמציאות בכלל ג' חלקים עליון והוא עולם המלאכים אמצעי והוא עולם הגלגלים שפל והוא עולם היסודות (כ"י קרישק, חו"י צו ג). ומי יבנה בעולם הנשמות

(1) הניח בבאור.

בית וכול ארמון וטירה (עמנו, מסנ"י ס). אשה אשר תמות בתולה אין לה בעולם הנשמות חלק (ס' מס' עז). וחיינו שברא העולם במד"ד דהיינו ההנהגה הרחוקה כדפי' ראה שאין העולם מתקיים ירעה אם תתרחק לעולם הכחות שהיא הנהגת שם אלהים (כ"י קודצני, שער קומס, בוס עולמות ומסנ"י). כי כל זה בחי' הכתים והוא נקרא עולם אצילות אשר בתוכו יושב האדם העליון וכו' ואח"כ נברא עולם הבריאה (כס"י, סיני חז"ע). מתחילת בריאתו של עולם רמו לנו אלה העולמות אבי"ע ארבעתן באופן זה כי בעולם המלכות הוא אור לבוש שנת' עליו עוטה אור כשלמה רמו לנו עולם האצילות אשר כל הנאצלים נאצלים ממנו (כ"י צ"י חלמן, עמ"ס, עולם הפנינים ג). וצדקו בזה דברי ספר הזכרון שאמ' שהספירו' הן זו אחר זו כשלשל' דהיינו דווקא במצב הזה שהיו בעולם הנקודות ובעול' התוהו (ס, עולי הסוף יצ). עולם הנקודים והוא עולם התוהו ועולם התיקון עולם הנקודים הוא מה שהאצילות עם כל ענפיו היו הולכים ונעשים באופן העושה כלי מהתיכת עץ (כמס"ל, מס' סכנה לו-ז). וכל אלו הם סוד הגבורות והדינים וזה הוא הנקרא עולם התוהו (עמנואל סי' יק, עמ"ס סקידים 33). ולמטה הכלילות הנמשך מן הכתר יקרה אל הכל וישיגו כלם הניצוץ של הכלילות הנזכר וגם בעולם התיקון (כ"י צ"י חלמן, עמ"ס, עולם הסוף י). ולעשות לו הכנה כדי שיתוקן בעולם התיקון (ס' יצ). חלק האצילות והיא נשמה נקראה בשם אלוקית וחלק הב' אינם אלוקית ונקראי' עולם הפירוד (כמס"ל, מוקד ומקל 2). ובשכתי פה אינני יודע מן הענינים המתחדשים בעולם היהודים אלא במקרה (סלל הספר מלחן נוד, מס' ע"ד ספרי פסוקים, חו"י גח, עולמן יס). —ועם תאר: זהצורה הוואת אשר אינה מתדבקת אל ההיולי הוא צורת המלאכים והשרפים והנפשות וכל הצורות המיוחסות אל העולם העליוני (כמס"ל, כמס"ל, הנין סגסג 3). השם הנשגב לבדו ברא בעולם העליון תשע עגולות גדולות סובבות את הארץ שהוא העולם השפל (לח"ע, ס' המספר 1). וזכר שלש פעמים קדוש כנגד שלשה עולמות עולם העליון והוא עולם המלאכים והנשמות ועולם התיקון והוא עולם הגלגלים והכוכבים ועולם השפל והוא זה העולם והנכבד בזה העולם הוא האדם ואמר שהוא קדוש ומרום ונעלה מג' העולמות וכשני

החדש (מקור ישראל של מנשה בן ישראל, י). ובגדר זה מצאו בעולם החדש אנשים לבנים ומגדולי זקן (סס יע). — *שבעולם: מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה (קידוש ד יד). כל שמינישו מרובין מהכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרעפין ושרשו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות וגושבות בו אין מזויות אותו ממקומו (לנו' ג יז). בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה (כ' יוס' בן קשמא, סס ו ט). אמר לו רבו אתה יודע כי שאלו היו נותנין [לי] כל ממון שבעולם אין אני מבדה (מכ' משפט' כ). והרי כל האומות שבעולם אומרים שבחו של הקב"ה אבל שלי נעים ונאה לפניו יותר משלהם (סס נשלם ג). שבתחלה הוא מותר בכל הנשים שבעולם והיא מותרת בכל האנשים שבעולם קדשה הוא ואוסרה והיא אוסרתו (כ' יוס', יצו' לה). בנוהג שבעולם אדם נבשל בעבירה וכו' (יוב' יוס' קוט' ז ט). — ועו' זהב. — ולחפלה: אמרו לו (ר"ג רב"י ראב"ע זר"ע לטין אחד) רשע שבעולם אין אדם רשאי לטלטל בתוך חצירו בשבת אמר להם הן אמרו לו עליונים ותחתונים חצירו של הקב"ה (מד"ר שמות ל). שהיינו כאחד וגנבנו כאחד וגולנו כאחד ועשינו כל מעשים רעים שבעולם כאחד (סס קהל, מעות). — ובסנה"א: כירה גרופה וקטומה משהין עליה כל תבשיל שבעולם (כ"ן על סנה"א, סנה יז). — *בעולם, בעין תה"פ במשמ' סתם, בלבד, אינו אלא: blossom; just, only; ment; just, only עכשיו שכתב יקנו בתחלה מכסף שקנה ושטר לראיה בעולם (סלמידי רב יודאי גלון, סלכי פסוק' 61). אמר רב יוסף על מי אתה סומך על שטר שטר חרש בעולם (סס 69). והלכה שאין קידושין תופשין באשת איש ואם אדם [קדשה] קידושין בעולם קידשה ולא כנסה אינה צריכה גם ממנו (סס 98). וגם חליצה בין שנכתב ביום ונתתם בלילה כשר שלראיה בעולם הוא (סס 100). ואשה שהפילה שוליה בעולם אע"פ שאין בו וולד נאמר אין אפשר לשוליה בלא וולד (סס 102). הפלגת דברים בעולם הוא (ססו גלוי' קדמי, קהל קיד). אל תאמרו מים מים שאין שם מים כל עיקר

העולמות יקדישוהו וירוממוהו בתהלתם והאדם גם כן בעולם השפל (כד"ק, יט"ו ו ג). והיינו סוד אומרו והיה אור הלבנה כאור החמה והמעס שהנשמות נתקנו וקנו עולמם בעולם התחתון והגבירו הטוב על הרע (כ"מ קורדונינו, שפון קומה, זונס עולמות ומסרינן). ובינו במקרה עולם התחתון תבונותיו מוצאיו ומוכאיו איך נקשר זה בזה בשלוב (כס"פ, ד' כנסת, כוס ציד ס' י). — עולם גדול, macrocosmos, עולם קטן, microcosmos: העולם הגדול הולך על ד' בעים וכן העולם הקטן שהוא האדם (כ"י א"ת, סקן מדוס סנסס לכס"ג י). אמר מי שקנה הרב במעט והכיר כל אלו הצרות ומושל בתאוות עולם קטן בעבור עולם גדול אשריו ואשריו (הוה, מנכר הסנייט לכס"ג 69). החכמה תחיה האדם שהוא עולם קטן (כ"א"ע, משלי ג טו). בצלם אלהים האדם עולם קטן או העולם אדם גדול במאמר יחזקאל וכו' (הוה, שיעס כלסונס מפ"י סתורס, חו"כ כ, 214). ולמה נקרא (האדם) עולם קטן ונקרא עולם גדול הנה אלו הענינים כלם מיחוד בשם החכמה הפילוסופית (הסתקוט ממלזכי העיונים לחצומד חלגזלי כ"י פריס) סק"י נקבולת נפש הסכמה, סס 197). ועל כן נקרא האדם עולם קטן לפי שיש בו דמות מכל מה שבעולם גופו כמעלת העולם הגשמי ונפשו החכמה כמעלת העולם הרוחאני (רצי יוסף חזן לדיק, סטולס סקטן, סקדמי). ולחיות הענין כן נק' האדם עולם קטן לפי שבמתכונת גופו ונשמתו הוא דוגמא לכל העולמות (כ"י מפיקס, מנסי קנלי 87). — *עולם חדש: כל מי שנאמר בו היה ראה עולם חדש (כ' לוי, מד"ר נחש' ל). — *עולם החדש, ובפרט אמריקה: וזה עולם החדש שמצאו הוא לגל מובדל מהקודם ורחוק ממנו מצד הצפוני שהוא היותר קרוב כמו שלש מאות וחמשים פרסה בקירוב (למונס מכמים ד, 64). ועתה נדבר מעולם חדש הנמצא וזה אמעריקא הנתגלה ע"י קאלומבוס (לכמוס טולס כס). וקראוהו עולם חדש לגדלו ואורכו (סס כט). והחלק הב' הוא מה שאנו קורין עולם החדש או אמריק"א והחלק הזה העליון הוא מתחיל סמרינת פורטוגאל וכו' העולם החדש הזה כפי המורגל כפי ההמון לא נודע ממנו בימים הקדמונים (כ"י מוסקלסון, סולר כסמד לנחני ג ט, יט). והוא החלק העולם החדש שקורין נאבא זוגרע אשר שם יבשה ותבת ידים (דוד גנן, כסמד ונסיס ג סד). סימן ע"ג כמצאות עולם חדש הנקרא אמוריק"ו (סס עג). וברכות העתים נתישבה מהם כל העולם

(1) [מן הארץ בעלמא.]

(2) [מן הארץ' חספא בעלמא, כלום' אינו שוה

כלום.]

תרי בן שהוא עתיד לבחול שני עולמות העולם הזה והעולם הבא (כי הוזהר, פס דברי ג' 3). רובב על כרוב קל שלו ושם בשמונה עשר אלף עולמות (ע"ג 2). שבעה הכלים שאמר קהל בנגדו עולמות שאדם רואה (מד"ר קט"ו ח). וביציאתו (הילד) בוכה ולמה מפני שמחליפין לו שבעה עולמות באותה שעה (סדר יצירת סולד, ציה"ר ילינק ח, 164).—ובספ"א: כתיב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו מלמד שברא הקב"ה ארבע עולמות וכו' (מס' חילוק). יש עוד ע' עולמות בסוד הב' שהיא ע' שמשים השפיע ע' שנה לדור הם אלף אלו הם אלף דורות אלף עולמות (כ"מ קונזוניו, שער קומה, בוכס עולמות ומחירן).

עוֹלָמִי, ח"ו, נק' עולמית, עולמית, מ"כ עולמית, עולמיות, א מה שהוא לעולם, נצחי, ewig; eternal; everlasting: כי זאת היא התכלית הטובה העולמית אשר אם יגיע אדם אליה תכלה עינו תמיד להגיע אל מה שלמעלה ממנה (כ"י ח"ס, מקו' מדו' ספ"י לכס"ג ג'). ומהענין הזה משובה נצחת כלומר תמידה עולמית משקלו נפעלת ועקרו נגצחת (סוף, ספ"י ספ"ס לבי"ג, נלח). כי זה הסוד יוצא לומר בה המות הנצחית והעולמית אשר תהיה לבפש האדם הרוף לתאוות החושיות (כ' זכ"י מזכ"ל, פ"י משפ"ז כז, ספ"ס 219). כי בירידת הכלים אלו תתל חייושה העולמית הנצחית אשר לא תפול תחת גבול ההעדר (מכ"י מיוחס לספ"ס, ספ"י גמול, ע"ל, מ"ג). והכל בא להוכיח האדם שלא יטה אחר גופו ולא ישים השתדלותו בו לפי שהנצחית ההיא היא טומאה עולמית (כ"י נ"י חט"ו, מלמד ספ"ס, פ"ט). לפי שידוע שהאשה החושאת תחת אישה אין ספק שדבר מכרית גרם לה לשכחה את השם ועגשו לסלק מעליה אימת בעלה ולקנות לה שם רע עולמי בין שכנותיה (ספ"קב). וכן ראו בכל דור ודור לכל אנשי השם הנמצאים בכל דור ודור שילך לפניהם שכלם לתור להם מנוחה עולמית בשלשלת הזמנים העוברים על האדם (ספ"קל). הדבר הנעדר אפשרות הגעת התועלת ראוי שיחדה דחו עולמי (כ"י מסי' ליחון, סוף' סוף' ג' יג). והסבה בהשחוקם כל דבר שדעותיהם מבלבלות לא נתישבו עדין על מה שראוי מהענינים העולמיים ואין סברותיהם קימות (ספ"ג יס). אחר שהש"י ייעד לישראל בשבעות האלה לבאול אותם מזו הגלות

אלא דמות בעולם נראית (כ"ח, סוף' יד). אבל גבי לויית ממך מנה דהיינו נפילה דרבים שיש לחוש מאיש אחר בעולם נפל ואיש אחר בעולם מצאו (כס"ס, ג"ג, קצ"ג). בת כהן שבא עליה ישראל וכו' הובר עוברה הרי זו מקולקלת לספרע עד מי יום שכל המ' יום אינו עובר אלא מים בעולם הוא חשוב (כס"ס, סוף' ס' ג).—ובספ"א יושבי העולם, בני אדם: שרגילין העולם לומר אינו אומר כנגדך הרעה שהקורה לי (ע"כ ע"כ קבל). כדי שאם יבא למבור קרקע לא יבינו העולם שהוא דחוק לפרוע מעות (כס"י, ג"ג מ"ג). וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה שבה גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים (ספ"ס ככ"ג ג). ומה שהעולם אין נוהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה כאלו המלכיות (ספ"י יומ' ע"ז). ומה שנהגו העולם להדליק הנר מ"ט לחבירו ואין מרדקין אם הוא לילה וכו' (ספ"ג י"ג כג). והעולם נהגו שלא להגעול כלי שיש בו טלאי (כ"י מיוחס, סוף' זכ"י, פס"ס, כס"ג). שלא להוציא לעו על קדושין הראשונים שהעולם יאמרו אין קדושי שליח כלום (מכ"י, קדוש' סוף). ודרך העולם למחול מעות עד שחיות (עומד' סוף' כס"ג). נהגו העולם שלא לאכול כפסח לא גבינה ישנה ילא דגים מלוחים (לכס"ס ח"ס סוף' ס). על מה ששואלין העולם לפי סוד העבור היכן היה נשמתו וכו' (ספ"קט"ו ח, לז). כיון שהעולם מבשלים אותו לאכילה וכו' ואפשר שעל זה סמכו העולם לברך שהכל על הקאוי לצאת ידו ספק (מיוחס, סוף' זכ"י, יג). לכך נהגו העולם לתת האפיקומן תחת המפה וכו' לצורות כשמתות (מיוחס, סוף' סוף' יג). והעולם נהגו לכרוך שלישי ולא לעשות חוליות (לכס"ג, סוף' ג). אומרים העולם שהוא יסוד ר' יצ"ל, מנחם למח' בני כוונת, י).—ומ"י עולמים: רבון כל העולמים כן הגון להם שתתן להם ותהרגם (ספ"ס סוף' יז). וזכה ונחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא (כ' יוס' נ"כ מניח, ככ"י נל).—ובספ"א: ובצאת הדברים מן המציאות אל האפיסה ומן האפיסה אל המציאות יתכן להמציא עולמים רבים (יוסף בן לדיק, סוף' סוף' חג).—ועולמות: סכותה לראשי ביום נשק וכו' ביום ששני עולמות נושקין זה את זה העולם הזה יוצא והעולם הבא נכנס (יוסף יצ"ל יג). ביצחק וכו' בוי"ת

אם להתעדנו בעיון ואם להתכבד בן שהם כלם דברים
עולמיים (כ"י חכנכנל, כחלי חכוי, ד, ד"ס הלמד ע"י
ללמד). ולפי שרוב עסקי האדם ועניניו העולמיים
הלא הם להתמדת כבודו (סס, כל העקיים חס הסורס).
כי אין זכרון, ארך ימים ושנים לדברים העולמיים
אם אין על מה שיסמכו מאיות מעשה ופועל עומד
(כסחוס לזים דוד ד כח, מס). ולבש בגדים אחרים שלא
מהעולמיים מורי הוראה שיצא מדעתו לבחור בחיי
הפרישות מעולם הזה (סס ז מס, עט). והנה כפי מדרגת
השפעתם של הימים האלה (שבת ויו"ט) כן הוצרכו
לינתק מן העסק העולמי וכפי איסור המלאכות בהם
(כמח"ל, דרך סי ד ז). והתחילו הנאות העולמיות
להתגב מעט מעט בחיי האיש הישראלי (כ"ל לויסל,
שע"י ג, הסקסס לעונס, יג).

***עולמית**, ספ"פ—לעולם, immer; toujours; for ever.

במי שבא לכלל עוני הכת' מדבר יצא נשיא
ומשיח שאינן באין לבלל עוני שקדושתן עולמית
(סופספ' שנוע' יו). הפר לאשתו הפר עולמית הפר
לעבדו יצא לחירות משלים נזירותו (מד"כ צמד' י).
ובסה"א: שומרת יבם שנשאת בלא חליצה אם אין
לה בנים תצא מזה ומהו סבעל בגט ומיבם בחליצה
ואסורה להן עולמית (פלמז"י כז יסודלי גלון, סכ"י פסוק'
109). כיון שבנפילה ראשונה לא היתה ראויה לו
אע"פ שבנפילה שניה היתה ראויה לו אסורה עליו
עולמית (וסזסי ויקר', פס). כי יד על כס יה ידו
של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה
ואיבה בעמלק עולמית (כס"י, שמוס יז עט). לצמחות
לפסיקה למכירה פסוקה עולמית (סוף, ויקר' כז
כג). בלע המות וכסנו ויעלימונו עולמית מישראל
(סוף, יסעי כס ח). ואחרים הוציאו זמנם כולו בגשמיות
לבד ויצאו ממנו כאשר באו כלעומת שבא כן ילך
והפסידותו כולו הפסד עולמית (כ"ס ח"ס, סי' סד"ו
לצנזס יע). נוהג שבועלם אשה ראשונה שאדם בועל
אהבתו תקועה בלבו עולמית (סזקזי על הסורס, כחש'
כע ל). —ואמר המשורר: הלחות כנעם אדני צמית
ולשרת פניו עולמית שובי שובי השולמית (כ"י
סלוי, יקסס מיקר). בחרתי היות לך לרעי ולעמית ולהיות
שמי חרות על לוח ספרך עולמית (עמחי, מסד',
הקדמי). —וביתוד עם שלילה, nimmer, nie; jamais;
never: עשן לו (לגוי בשבת) ארון וחפרו לו קבר
יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל לא יקבר בו

גאולה שליטה עולמית מ"ם לא מאסם ולא השליכם
מיאום עולמי והשלכה נצחית (כ"י זכ"ר חכנס, סזק
למונס ח כח). נבואת משה באמון אין למעלה ממנו
זהוא אמון עולמי (כ"ל זכ"ר חליס הקדלי, עץ סינס לע).
—(ב) של העולם הזה, מה שאינו רוחני, weltlich;
mondain; worldly, secular: לפי שקצת המוענים
עלינו יכוונו לפי שבתורתנו לא ימצא בה גמול
ולא עונש אלא עולמי (כחכ"ד, חמו"ר 89). ובמה
שלמטה מזה מן החרושים העולמיים והעקתק
המלכיות שיצאו באמצעים (סס 86). אחר שקנה מן
הקנינים העולמיים זמן המתכות והצמחים או משאר
הקנינים (כ"י ח"ס, הקר' מדוי' הספ' לכסכ"ג, ג, הסכס סנו). אבל
כוחות המדה השנית הן מותרי הדבור ורב חברת בני
אדם וכו' והקנאה בהם בקנינים העולמיים וכו' (סוף,
ח"ס, טצודס סלססס). אך תועלת הכסחון בעולם מהם
בנאות חלב מן הראגות העולמיות והשלוה מנדרוד
הנפש וצערת לחסרון תאוותיה הגופיות (סס, סנעסון
סס"ח). לא עמדנו על איות מלאכה מן המלאכות טובה
לנו ויותר ראויה לבקשת הטרף והבריאות והטוב
ולא באיות סחורה ובאיוז דרך ובאיות מעשה מן
המעשים העולמיים נצליח כשנתגלגל בהם (סס ד).
ופנו נפשותם ולבותם לעניני תורתם ועבודת אלהיהם
לכבודו ורוממותו ולשמור מצותיו וגופותם עולמיות
ולבותם רוחניות (סס, חסכס י" ז). ומישר כלי המחשב
ומפנה אותו מכל אשר קדם מהמחשבות העולמיות
(סוף, סכחכ"ג ס). אלה דיניו יתברך העולמיים
(סס יע). וכאשר יגיע קצו יאבר גנו העולמי ויובור
אוצרו ומעשיו ומצאם בלתי מספיקים להיות כופר
בפשו וישלטי עליו כעס הכורא ויענישהו העונשים
המרים עונש נצחי (כ"י ידעיס הנדכס', ספי' ספרדס ח, חולס"ס
ג, 4). ההצלחה השנייה והיא הצלחה רוחנית כחכמת
האדם בהנהגת עולמית (כס"ע פלסיקל, כחש' סכמו'
6). ונתינת עורף אויביהם ואריכות ימים עולמיים
ונתינת שובע בארצות מרובי כסף. וזהב (כ"י ילסס חסן
לטיף, חכר' ססססס 57). כי כל הרעות העולמיות
אינן רק מצד מעוט ההסתפקות בני אדם בהכרחי
(דוד צן יו"ע בן צילס, יסודוס העסכיל, ד"ס כס). ולא יבקש
היותו ראש ופרנס על הצבור בעסקיהם העולמיים
(פריסעס דורכ' סלוי, מעסס ססד, סקד' 5). והיה הכתב
באוצר למה שירצה האדם וזכירתו בהשתרלותיו ועסקיו
העולמיים (סס ס, 84). לפי שהיתה תלמודו מכון

האשה: ותפקד עלי עון האשה הוואת (ס"ג כ). — עון בצע: בעון בצעו קצפתי ואכזהו הסתר ואקצף (שעי' כו י). — עונות חרב: גורו לכם מפני חרב כי חמת עונות חרב למען תרעון (חזק' יע כט). — עונות נעורים: כי תכתב עלי מרות ותורישני עונות נעורי' (ס"ג כו). — עון פלילי: כי הוא זמה והוא עון פלילים (ס"ג לא יח). גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל (ס"ג כח). — ואמר המקונן: גדר ארחות שבילי וגלתה עדת חבילי כנפקד עון פלילי יום ענו כי עונותי ובושתי מכל עלילותי (חזק' עז' קי"ט ספרד'). — מכשול עון: כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת יי' נפשם לא ישבעו ומעיהם לא יסלאו כי מכשול עונם היה (חזק' ז יט). ועי' מכשול. — סר עון: ויגע על פי (השרף) ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך ותמטתך חכפר (שעי' ו ז). — מצא עון: ויאמר יהודה מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצמדק האלהים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדני (נחש' מד י). ויאמרו (המצרעים) איש אל רעהו לא כן אנחנו עשים היום הוה יום כשרה הוא ואנחנו מחשים ותכינו עד אור הכקר ומצאנו עון (נחש' ט). — נשא עון: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע ותמטה (שמו' לד ז). עי' נשא ג). — סלה עון: וסלת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו (ס"ג ט). ועי' סלה. — פקד עון: ותמטא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את יושביה (ויק' י"ט כח). ועי' פקד. — ובמשמ' ענש העון: וישבע לה שאול ויאמר חי יי' אם יקרר עון! כדבר הוה (ש"א כח י). — ובתו"ס: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון (רנן גולילא' בנו של ר' יסודה סנשיא' חז"ל ז' ג). וכשמת דיקדקו חכמים על כל מעשיו ולא מצאו אלא עון וזו אותה העיו בלבד (פוס' קט"ו ט, גי' 221). בעון נדרים מתה אשה של אדם (כ"י נחן, שנת לז'). בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה ובני אדם אוכלים בשר בניהם ובנותיהן (ס"ג ועוד ס"ג, ולג). גר שבא להתגיר בזמן הוה ובו ומודיעין אותו עון לקט שבתה ופאה (יבמ' מז). לא נתת לי אח שלך אלא שתהא אתה ואביך אוכלין ושותין ומרצין

להלמית את בני (מ"ח י"ח). הוי גוי חטא עם כבד עון ורע מרעים בנים משחיתים (שעי' א ד). הוי משכי העון כחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה (ס"ג ס יח). הכינו לבניי משבח בעון אבתם (ס"ג יד כח). דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד יי' כפלים בכל חטאתיה (ס"ג י"ג; גס נג כד; כ ח). והוא מחלל מפשעינו מדבא ומעונותינו (ס"ג נג ס). ועונתם הוא יסבל (ס"ג יח; גס נג; ס ד; ס). כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני (ירמ' ז כ; גס ג י; ס כ; יג כ; יז י; לא ל; גס ח). אם עוננו ענו בנו יי' עשה למען ישמך (ס"ג יז). נסו מתוך ככל ומלטו איש נפשו אל תדרמו בעונה (ס"ג לא ו). הוא רשע בעוננו ימות ודמו ימירך אבקש (חזק' ג יח; גס יז מע; כח כ; כד כ; כח ח; לז כ; לו ג; זכ י). ואפרים יכשלו בעונם בשל גס יהודה עמם (פוס' ס ס). כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא (ס"ג ט; גס יג י; יד ג). ישוב ורחמנו ויכבש עונותינו ותשליך במצלות ים כל חטאתם (מנח' ז יט). זמשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד (זכר' ג ט). זרבים השיב מעון (מלכ' ז ו). כשל בעוני כחי ועצמי עששו (ס"ג לא יח). כי עונתי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני (ס"ג לא ס). בתוכחות על עון יסרת איש (ספ"ל לט יג). השיבנו עונתי ולא יכלתי לראות (ס"ג מ י). למה אירא בימי רע עון עקבי יסבני (ש"ס מע ז). הרבה כבסני מעוני ומחטאתי טהרני (ס"ג לא ד). הסתר פניך מחטאי וכל עונתי מחה (ס"ג יח). תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך (ס"ג ס כח). שת עונותינו לנגדך עלמנו למאור פניך (ס"ג ס). הסלת לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי (ס"ג ק ג). פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתו ויטכו בעונם (ס"ג קו מג). עונותיו ילכדנו את הרשע (מנח' ס כז). אם חטאתי ושחרתני ומעוני לא תנקני (חזק' יד). ורע כי ישה לך אלה מעונך (ס"ג יח ו; גס יח ס; כח ה; לא ג). מחטאת נביאיה עונות כהניה השפכים בקרבה דם צדיקים (חזק' ד י). — עון אבות: אנכי יי' אלהיך אל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים (שמו' כ ס). והנשארים ככם יסכו בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם אתם ימקו (ויק' כו לט). עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם (יבמ' לז יח). — עון אשמת: והשווא אותם עון אשמה באכלם את קדושהם (ויק' כז י). — עון

(י) [יש מפרשים כך גם בראש' ד י] ועוד מקומות, כמו בדבור נשא עון. עי' להלן; ועי' גם ראב"ע (ס"ג).

ועצמו התלאות (כ"י צללוני, ספ' סטטוטוס 137). ויש לדעת שהחשובה מפלת כלל העונות ואם יהיו לאדם זכויות ועונות שקול המאזנים נתחייב מדין השכל ומדין התורה (כ"ל הקדמי, ספ' גיט, ענין יו"כ ד, קצ:). ואמרנו שהחכמים בחכמה שנו פעם חטא ועברה ופעם עון כי יש הבדל בין חטא לעון החטאים הם בדרכי החכמה שבכל דבר ממנה יש דרך לטוב ודרך לרע וכו' והעונות הם בדרכי הבינה שאיך בדבר מהן דרך והפכו אלא דרך אחד לבד (כנסיו, ספ' צוה, ג, כג). — ומ"ר ע"ג: בכל עת יהיו בגדיך לבנים וחמיד תנקי מעונים (כנס"ט, טכס חננה, דוקס 93). ושער ראש בהתלכן ויוהיר אשר יתלבנו כתמי עונים (כש"ט פלקיאל, הסנכס יח). — ודבור בעונות, להביע צער, כמו לדאבנו, *malheureusement*; *leider*; *unfortunately*: ושאלתם צבור דמצלו תפלת ערכית וקרו ק"ש קודם צאת הכוכבים ולא יכול איניש לעכונינהו דבעונות כמה קהלות אקילי על נפשיהו בכך (כס"ג, חולק גמל' ח, ליון 2). וירא אני מאד פן ילך ויביא שטר מהבטול הן שיהיה בדרך אמת או בשקר כי בעונות הרבר הזה מצוי (כ"כ גי'רנדי, טו"ט זנג). ויאמר שמעו שמים ותאזינו ארץ כמו שזכירת פרצה בגבול' הוכיות פרץ ועמנואל דודי בעיני לא יוחן כי הוא בעונות שכתן (עמנו, מחז"ט). אבל אנר בעונות שכתן (זכ"י בן ספדים חללכ"י ספ' המוסק, מחז"י, כ"י חיימי). לאחר שסיימו הלימוד ורצה לילך לביתו קרא האר"י ז"ל למהר"ר אביגדור בנו של הר"ר יוסף לחץ ואל' אחיך הקטן איך שלומי אל' ולמה שואל הארון הוא ישן במטה אל' בעונות שהנר סיפר לו שימות (לקטים מפי' העלומות חכמה, מד:). — וכן הן בע"ן¹: אחרי כי הן בעון באנו לגזול ונמצינו גזוים (שליח טמלה, נעב). כי הן בעון מלצר המעוקשים רבו אשר בשם תלמודיים יכנו והם עמי הארץ גמורים (סס' לנג). המדבר בגנות חכרו ואומר אמת והן בעון אין אדם ניצול ממנו (כ"ל מלח, פלא יועץ, ל קסס). — ע"ן גליון, כמו און גליון, *Eὐαγγέλιον*, ע"י און: אלה בשיבון עון גליון² ואלה בהגיון שוא קנאוני (מנו לשונס, חסכה לשנח וחלח, קדור ענוה. צלצ). — וכן ע"ן בליון: ועוד כתב להם ספרי כובימו

זה לזה ויהא עון תלוי בראשו (צ"צ קלד). אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אוחו עון שלא יאמרו הר שבכם צפור גדרתו (קס' קז). — ובסמ"א: אמ' רב פפא אם טועה התנא הוה ואין יודע במה יצאו בעוננו מאחר ארבעת אלפים שנה וכו' (חשו' סגל' סרכנ' מה). ואין לחשוב עון על מי שהתנצל (כ"י ח"ס, מנחי' הסניני לרש"י 35). דע כי פשע קשה מעון (כס"ג, שמוס לז ז). — ואמר. המשורר: הנה העון נרצה ואדני בעמו רוצה ולנפש קצרה וקצה צרי ותעלה ימצא (כ"י סלוי, ירושלים למוניק). וישב במארב עון מריך הרב ועם נפשך התוכח ומעשיך אל תשבח (כס"ג, ע, לזכיה צפ'). היה שערי כמו טורי דיו מעון נער כתבים והן נמחו בשיבתי (יהודה חנן גיחם, מנין טפח'ס, טכר הסיק, 124) — ע"ן השרשו, הנטיה לעון שירשו בני אדם מאדם הראשון: הפרק השלישי לבאר ענין ההגשמה אשר האמינוה נחסיבה התכליתית שלה בעניין העוון השרשו אשר קראה אורגינאל (פרופ"ע דוראן, ספ' כלמס הגוים, סלוס מלחן סג' 103). — ומ"ר ע"ג: מעשה באתר שהיה יוצא ליהרג אמרו לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי וכו' (ירוש' קס' ו ד). כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו פוחלין לו על כל עוונותיו (צכ"י ה). שני אלפים ימות המשיח ובעוונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו (דצי חליסו, קס"י לו:). למה היה יוסף דומה לצלוחית שהיה עליה פסק ולא היה ריחה ניכר כך כל זמן שהיה בבית אביו לא היו מעשיו נכרין וכוון [שחורק] מכלי אל בלי והלך בגולה בעוונות מיד נכרו מעשיו (מד' שפ"ש ח ג גי'רנדי). — ובסמ"א: אם יש תפילין עם עונות בכף מאזנים בעון שפשע ולא הניח תפילין היא מברעת ואם היה זהיר במצות תפילין כף של זכויות מברעת (חולק גמל' ח, ליון 40). שלג הם עונותיו של אדם שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ולבינו וכשם שהשלג מיד נעשה סמנו טים והולכים לים כך עונותיו של אדם מיד כשיעשה תשובה ימחו למים שנאמר וכו' (חלח טולס קטן, ציהמ"ד לינק ס). — ואמר הפישן: אבל עונות אבותינו החריבונו נוח ותטאיתנו האריכו קצו (חלח מוסק יו"ס). כי בעונותינו ובעונות אבותינו חסרנו כל אלה (סס). — אנו זקנים ומנהיגים וראשי קהל מדינה פלוגית בך היה שבעוונותינו ובעון דורנו נכרו היגונות

(1) [מן תהלי' גא ז].

(2) [ברפ' אחרים: ע"י רעיון. כנראה מפני חקון הבלרה].

תאמר תשרי הרי יש בו עונת גשמים הוי בכושרות (סס צמ"ג). — ושל מים: משכיר אדם עונתו של מים לגוי ומחליף עמו משבת למוצאי שבת ואינו חושש (תוס' מ"ק ז' א'). ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות דברי רבי מאיר והכמים ואמרו שלש (סצ"ג ע"ט). אלו דברים העושין לאכל בימי אבולו וכו' ומרכיזין שדהו משתגיע עונת המים שלו (מ"ק ב'). — עונת המעשרות: וכל אילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקצצו (סצ"ג ד' י'). ושאר כל פירות האילן בעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית (סס ד' ט). — של תאנה, של צדיקים: בעל התאנה יודע אימתי עונתה של תאנה ללקוט (והיה) (והוא) לוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן מן העולם והוא מסלקן (י"ט' נכ"ז ב' ס'). התאנה הוי בשעה שהיא נלקטה בעונתה ופה לה ופה לתאנה (כ"ז אה"ה מ"ד' נכ"א' ס'). — ושל ק"ש ותפלה: ולמה אמרו בשוכת כרי שהוא אדם מורו בעצמו לקרותה בעונתה (י"ט' נכ"ז ב' ס'). הקורא מיכן והולך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה הא בעונתה חביבה היא ביותר מדברי תורה (סס ט"ז א'). ולמדנו רבנו היה רובק על חמור והגיע עונת תפלה כיצד יעשה וכו' (תכמ"ו מולד' ב'). — ובספ"א: ור' יהודה והרבה מן החכמים שהיו מתפללין תפלת המנחה בעונתה בין מנחה גדולה ובין מנחה קטנה (כ"ה, א' מול' ספ"א' א', נכ"א, ל"ו' 81). — *עונת נדרים: קטן שלא הביא שתי שערות וכו' ר' יוסי אומ' אם עד שלא בא לעונת נדריו אין הרומתו תרומה (תכמ"ו ספ"א' א'). — באחד באדר משמיעין וכו' ולמה באדר באדר כרי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן (סס ט"ז א'). חמשה דברים נאמרו בשושבניות נגבית בבית דין והוזרת בעונתה ואין בה משום רבית (צ"ג קנ"א). הכל מודים שאם הווקצו לעונתו של שער ונמצאת עונתו מכוונת בשבת אין בעשרה בחשרי ששטר מאוחר הוא וכשר (כ' ספ"ה סס קנ"א). — ובספ"א: ורוב השטרות בעונת הובן משכונן להו (תכ"ה ספ"א' סכ"ז ב' ס'). — *של סעודה: וכיון שהגיע עונתה של סעודה וכו' הלכה ונטלה הפך (של שמן) מתוך הכירה (לד"כ כ"ז נכ"א' ז'). — בעונתו נברא העולם לא היה העולם ראוי לבראות קודם לכן (כ' תכמ"ו, מ"ד' נכ"א' א', מילוד'). שהשקיעה הקב"ה גלגל המה

וקרא אותם עו"ן כליו"ן והם סכרו שהוא אומר אב"ן גליו"ן כלומר אב וכן (מולד' ישוע, 115). וירכב שמעון על העב ויקבץ את אנשי עי אל המגדל וימסור להם את ספר העון כליו"ן ויצו להם לבשיוולדו להם בנים שיורקו על הכנים מים (סס 118). לקיים את דברי העון כליו"ן כחוק אשר נאמר בה עון כליו"ן (סס 126).

עון: ממנו א.מ.עון, א.מ.עונה.

עונה (ס"ה, כ"י עונה, ס"ה *עונה, מ"ד *עונות — זמן קבוע לדבר מהדברים, ובפרט לחשימש המטה Beiwohnung; cohabitation: אם אהרת יקח לו שארה כסותה ועונה²) לא יגרע (שמו"ם כל' י). — ובתו"ם: העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום וכו' (כחז' סו). עונה של תלמידיו הכמים אימת אמר רבי יהודה אמר שמואל מע"ש לע"ש (כחז' סג): — מצות עונה: למימרא דרבי יוסי מצות עונה לא קיים (סס ק"ס): — ובספ"א: נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שיה בלל אדם אלא לפי הטורה המוטל עליו (כ"ה, נכ"א' נ"ז). — ואמר המשורר: ולא יגרע אותה שארה ובסותה ומשכב עונתה בקחתו בת אחרים (סס"ג, אס"ר, מ"ג): — *במשמ' ומן, הרוח ומוריד הגשם בעונתו (כ' אליעזר, ספ"א' ח' ס'). המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים רבי אליעזר אומר אם עונת גשמים, הוא אם יש בו כמעט מים כבור ישבר ואם לאו לא ישבר (מקול' צ"ז). כיב שהוא קמור ארבע אמות ברשות הרבים אין שופכין לתוכו מים בשבת ותני עלה אם היתה מוחילה מותר עונת גשמים מותר (י"ט' כל' ע"ז). אם היה שעת דוחק או עונת גשמים אפילו (אבל) על אביו ועל אמו מרבה בעסקיו (סס מ"ק ג' ס'). רבנן אמרי כבר הבר מצו ועונ' הגשמים עברה ועדיין השרב לא בא (מ"ד' נכ"א' סג). ואם

- [1] (קרבן ל"ע"ת שהוא ג"כ כנראה מן שרש ענה. אחרים מחברים אותו עם אענה או אפילו עם בענה, אבל זה נגד השמוש בתו"ם.)
- [2] (ד"ל: כחז' מ"ז): אמרו וז"ל: עונתה זו עונה האמורה בתורה וכו' רבי אליעזר אומר וכו' עונתה אלו מונות וכו' רבי אליעזר בן יעקב אומר וכו'. ועונתה לפום עונתה הן כמותה שלא יתן חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים, ע"ב, וכן מבי' (אשכנזי' ג.)

כעונתה בשביל לרבר עם יעקב אבינו בצנעה (מס קט.) — ובסהמ"א: לסוף בא אליהו ז"ל אצלו אמ' לו כבר הגיעה העונה ליטול מה שנתתי לכם זכו' (מסו' סנה' גיז', סוף 252). כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כרי שילין שם (כס"י, נחלש' כס"א). — *של עסה: ואימתי עונתה של עיסה להרבק בתנור הוי אוסר בשעה שהוא מוסק (מ"ד' נחלש' י). — מה ראה זה לומר שלא בעונתו (מס'ק' נחל', ויסי' נפת סקססה). — ובסהמ"א: יובא (הצלף) בשתי עונות בימי ניסן וכו' (מסו' הגל' סכנני' טעס). היתומה הקטנה שהגיעה לעונת הפעוטות שהשיאה אמה או אחיה לדעתה או שנשאת היא לדעתה היא שיכולה למאן (כ"י נללנוני, ספר סעטוס 27). ומגבין אות' (את מס הקופה לפרנסת הדיונים) בעונתו כמו ארנונית כרי שיהא מקובץ ומוכן לו (עומ"מ קס"ט ט). — ובפרומא: ואמנם זמן עונתה (של הקדחת) הגה היא מן ארבעה שעות עד כ"ד שעות (קלמן ד"א זכ). הקדחת היומית היא אותה שתקרה עונתה ביום ופשיורה כלילה (ס"ט נ). ואמנם אורך עונת הקדחת הגה תורה על זמן החולי כי היא כל מה שיהיה ארכה יותר רב הגה היא תורה על תוספת החולי (קנולי גליוס, כ"י מס'ס). מהם (מהקדחות) מה שיהיו עונותיהם שלישיות ומהם מה שיהיו רביעיות ומהם שעונותיהם בכל יום (מקוס סק' גליוס, כ"י מס'ס). שלשי כי ראוי שיהיה הרופא חכם ונכון כמו שהעיר גלויאנו בעצמו בכוא החולה לפניו מהות הליחה המתליאה אותו ואז ידע בנקלה סדר העונות העתידות להקיף בחולי ההוא ועתותיו וכו' שאם יכיר הליחה המתליאה אותו היא אדומה ידע שהעונות הבאות משלשי לשלשי וכו' (אפוקרימי' אנוקרט י', כ"י נללני). ותהיה (קדחת יום) עונה אחת לא תשוב ופעמים נראתה אותה העונה כי ימים או ג' ולא יותר (נכנולי, לורס מ"ס נקדסס יוס, כ"י ציסמ"ד טכט). שהקאה משוכחת בתחלת כל קדחת מפסקת וביותר בקדחת רביעית וטוב לעשותה שעה אחת שהן שתיים קודם העונה (עוניס'ס, מעסס עוניס, משמס סניס סקד' ד). — ואמר המישן: רוממה בתנינה כי געה עונה¹ ועת לחננה (זכור לס, יז' נפת זכור). סלה יסכית תחנה בכל עת ובכל עונה ויתקיומו ברננה (חל ממססל, יז' נפת סק'ס). כשל חיים במושבו כיורה ומלקוש בעונתו

¹ [הגיעה העונה.]

¹ [ואמר שם בגמ' (ט); וז"ל: כמה עונה אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה עונה בינונית שלשים יום ורבה אמר רב הסא עשרים יום ולא פליגי יב"ב ע"כ.]

עוֹנֵי (1) — פיי, כלכל, ואמר הפיטן: סוגה עוֹנֵי סוגיה
מוף כדננ למוגניה סערה מאנחה להפינה התאנה
חנשה פניה (לפיק רנן, יול' 3 פסק).

עוֹנֵים (2) — סז, רק מ"ה, — סלוף ועווה, ובהשאלה לכלול,
טרוף הרעת, Verwirrung; confusion: יי' מסך בקרבה
רוח עוֹנֵים והתעו את מצרים ככל מעשהו כהתעוה
שבור בקיאו (ישעי י"ז). — ואמר הפיטן: עושקיהם
יקניאום ונתנום לשסוף עוֹנֵים ימסכו ויהיו לססוף
(לזון ססן, קליס' ה, עיי"ס). נבקה רוחם ונבלעה עצתם
מסך עוֹנֵים נמסכו להתעוהם (תנכל' יול' 2 פסק). —
דבר המבקש אל העשיר התנונים ודבר בנתח נשמעים
אולי יכנע לבבו הערל וישוב מדרכיו הרעים ויחדש
בקרבו רוח נכון תחת רוח עוֹנֵים (כש"ע פלקיאל,
המנכ"ש עו). בקום עש ורמה עלי עש וכימה לדבר
בסרמה דבר שוא ועוֹנֵים ושוטף חרבות ועורב
ערבות בגלגל ערבות יבקע בקיעים (זון שלום בנלש"ה,
סיריס קליס, ד"ס טו).

עוֹף (3) — ממנו עוֹף, עוֹף, עוֹפּוֹת, עוֹפּוֹת, ב. עוֹפּוֹת,
עוֹפּוֹת, עוֹפּוֹת, עוֹפּוֹת, עוֹפּוֹת, עוֹפּוֹת.

עוֹף — סז, *מ"כ עוֹפּוֹת, — בע"ח שיש לו כנפים להתרום
באוויר ולהעתק באוויר ממקום למקום: oiseau; fowl, birds (coll.).
העוֹף את בשרך מעליך (נלכ"ש מ"ע). ואת אלה תשקצו
מן העוֹף לא יאכלו שקק הם לכם (ויקרי י"ג). וידבר
(שלמה) על הבהמה ועל העוֹף ועל הרמש ועל הדגים
(מ"א פ"ג). והיה בעוֹף נודד קן משלה (ישעי י"ז). בכלוב
מלא עוֹף כן בתיהם מלאים פרסה (ינ"ט ס"ז). — עוֹף
השמים, כנ' להעופות מפני שהם עפים במרום האוויר;
ולכל חית הארץ ולכל עוֹף השמים (נלכ"ש ח"ג). והיה
נבלתם למאכל לכל עוֹף השמים ולבהמת הארץ (דנרי
כ"ט). ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי ואתנה את
בשרך לעוֹף השמים ולבהמת השדה (ש"א י"ז ע"ל). ונתתי
פגר מתנה פלשתים היום הוה לעוֹף השמים ולחית
הארץ (ס"ט ע"ל). ולא נתנה עוֹף השמים לנוח עליהם יוסם
ואת חית השדה לילה (ש"כ כ"א י). וזכרתי להם ברית
היום ההוא עם חית השדה ועם עוֹף השמים ורמש

אבא א"ר יוחנן או יום או לילה וכו' אמר רבה בר
בר חנה א"ר יוחנן חצי יום וחצי לילה וכו' ולא
פליגי וכו' (ס"ס ס"ה). חכמים תיקנו להן לבנות ישראל
שיהיו בודקות עצמן שחרית וערבית וכו' וזו הואיל
ולא בדקה הפסידה עונה (כ' יסודע מער שמואל, ס"ס
ד'). נדה לזו בית הלל אומרים כל הלילה שלה רבן
שמעון בן גמליאל אומר נותנין לה עונת שלמה
חצי יום ולילן (מוספ' ס"ס ט'). ואם יצאת מקצת
עונה ראשונה משלימים לו מקצת עונה ששית
(כ' עקינא, ספרא מנורע זכ"ס פק"ו). — וחלק של שעה:
ארבע משמרות כלילה העונה אחת מעשרים וארבע
בשעה והעת אחת מעשרים וארבע כ' עונה והרגע
אחת מעשרים וארבע בעת (כ"י, מוספ' נכ"י ח"ג).
דבר אחר הצור התקוף תמים פעלו פעולתו שלמה
אם כל באי העולם ואין להרהר אחר מעשיו אפי'
(עונה) [עולה] של כלום (ילק' דנרי ספ"ג ע"ג). — ואמר
הפיטן: ועונות היום חמש מאות ושבעים ויש רגעי
העונה בעונות כל היום (לז' רל"ס, יול' שנת סק"ל).

ב-עוֹנָה — ס"ה, מ"ר עוֹנָה, כנ' עוֹנָה, — כמו. מענה,
מענית: באותי ואסרם ואספו עליהם עמים באסרם
לשתי עוֹנָהם (1) ואפרים עגלה מלפדה אהבתי לרש
ואני עברתי על טוב צוארה ארכיב אפרים יחרוש
יהודה ישדר לו יעקב (ס"ס י"י י"ח).

ג-עוֹנָה — ס"ה, מ"ר עוֹנָה, — כמו ענוי, יסורים: זאת זו
עוֹנָה (2) של מדבר גם זאת זו עוֹנָה של בעל
פעור ואף גם זאת זו עוֹנָה של סלבי האמורי (ספרא
במקפ' פק"ט). כי אין חרצובות לפותם ובריא אולם
לא הרהרתיים בחלאים ולא צבתיים בעונות (3) אלא
ובריא אולם עשיתים בריאים כאלום (ו"ד"ר ויקרי י"ז).

(1) [כך הקרי, והכתוב: עיגתם, ופרש ר"א
מכלגנצי לשתי מענות שלהם. וכן רד"ק, וז"ל: כמו
מעניתם והם הרישות האדמה הנקראות גדודי ותלי
העפר מזה ומה נקרא תלמי, ע"כ. ויב"ג פרש שהתכה
שלנו היא כינוי פועלות מן ענה במש"מ חרש, כלום
חורשות, ורש"י מפרש כנראה ע"פ הכתיב כמו עינים,
זו"ל: דימה יסוריהם לפרה שמיניעין אותה בחרישה
ויאסרוה בעול המתרישה וסימלוגי העול נוקבין ויורדין
אחר מכאן ואחר מכאן אצל שני עיני השור, ע"כ.
ועי' עין, והשבע' והפש' והירוג' נקדו: עוֹנָה, ועי'
עור כפרוש' של וויינקופ, הוצ' כהנא].

(2) [אולי זה מן א. עוֹנָה].

(3) [עי' מתנות כהונה].

(1) [פעל נגזר מן עוֹנֵים, עי' הערך הבא].

(2) [מן היחיד עוֹנָה, מעקרו עוֹנֵי, צורה כפולה

מן עוה].

(3) [משתף לרב הלשונות האחרות].

האדמה (פס' ז כ), אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים (פס' א ג). ראיתי והנה אין האדם וכל עוף השמים נדרו (ימי' ד כה), והפקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יי' את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית (פס' יג ג). בסעפתיו קננו כל עוף השמים ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה (יחזק' לא ו). נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חבידיך לחיתו ארץ (פס' עז ג). עליהם עוף השמים ישכון מבין עפאים יתנו קול (פס' קד יג). שאל נא בהמות ותורר ועוף השמים ויגד לך (חיו' ז יז). ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה (פס' כס כח). גם במדעך מלך אל תקלל וכו' כי עוף השמים יוליד את הקול (קה' י כ). —עוף בנף: ויבא אלהים את התנינים וכו' ואת כל עוף בנף לסיניהו (דברים' א כח). — עוף הרים: ידעתי כל עוף הרים וויז שרי עמדי (פס' כ יח). — שרץ העוף, חרוק בעל כנפים: geflügeltes Insekt; insecte ailé; winged insect: כל שרץ העוף ההלך על ארבע שקץ הוא לכם (ויק' יא כ). וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו (דברי יד יט). — ואמר בן סירא: אליל בעוף דברה וראש תנובות פריה (צ"ס גני' יא ג). בעוף אחוז בבלוב לב גאה וכמרגל יראה ערוה (פס' ל). — ובתו"ס: ומשולש בכתובים¹ כל עוף למינו ישכון ובן אדם לרומה לו (צ"ס לז:). דרוסת הזאב בדקה ודרוסת הארי בגסה דרוסת הנץ בעוף הדק ודרוסת הגם בעוף הגם (רבי יסודה, מו"ל ג ח). ואלו טרפות בעוף נקובת הוושט וכו' (פס' ג). ואלו כשרות בעוף ניקבה הגרגרת או שנמדקה וכו' (פס' ד). סימני בהמה וחיה נאמרו מן התירה וסימני העוף לא נאמרו אבל אמרו חכמים כל עוף הדורס טמא וכו' ר' אליעזר בר צדוק אומר כל עוף ההולק את רגליו טמא (פס' ו). כל שיש לו אצבע יתירה בעוף טהור כל העוף הדורס טמא (כנן שמועין זן גמליאל, מוסק' סו"ל ג כז). עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור והטמא אין נקרא אלא עוף בלבד (רי' יוסק, פס' דצ"ק). עוף שאסור משום נבלה יכול יהא אסור לבשל בחלב ת"ל בחלב אמו יצא עוף שאין לו חלב (רי' יוסי הגלילי, פס' קד). עוף אחד יש בכרכי הים וברום שמו וכיון שחמה וזרחת מתהפך לכמה גווניו (צרכ' ו:). — עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו

(1) [ע'י ב"ס גני' (יג עו-עו)].

(פס' כח). הלכתא עוף הבא בסימן אחד טהור (מולי' סב). ואמר לך של עוף פלוני וטהור הוא סמוך עליהם (פס' סד). כל עוף הקולט מן האוויר טמא (רי"ש זן חלנזר, פס' סה). — עוף של מים: סיפא אתאן ל עוף של מים הואיל ואין לו קרנן וכו' הואיל וקרנן רך (פס' נו). — ובסמ"א: ויש מאכלות שהם רעים ואינן בסו' אלו והם עוף המים ובני יונה (כנ"ס, דעות ד ו). ודגרה היא קריאה שה עוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו (פס"י, יסעי' לד עז). עשו עוף ראשונה ורג. באתרוגה צלו עוד בן יונה קנו לו צמוקים (רמב"ם, נדוד סק"ר, פס"ל ח, 30). עוף האביה (שיינסק, חולדות סמיים, מערכת הטוף קטו). עוף הגשם (פס' סח). עוף הדבש (פס' קלד). עוף הזקן (פס' קלז). עוף החצוצרה (פס' קעח). עוף המות (פס' קלח). עוף המלך (פס' קפז). עוף המפואר (פס' קנח). עוף הנבער (פס' קעס). עוף הנחשים (פס' קעס). עוף הסוף (פס' קפז; גם צנור לינדל, ראשית למוזים א ו, יז:). עוף הסערה (פס' קעו). עוף הערן (צנור לינדל, ראשית למוזים א ו). עוף העצל (שיינסק, חולדות סמיים, מערכת הטוף, קסג). עוף הפטרדה (פס' קפז). עוף הפלפל (פס' קכח). עוף הפרדס (פס' קלח). עוף הפשטה (פס' קנח). עוף הקרח. (פס' קפז; גם צנור לינדל, ראשית למוזים א ו). עוף הרעש (צנור לינדל, ראשית למוזים א ו). — *ומו"כ מאה עופות יש במזרח וכולן מין איה הן (אפי' כג יסוד, פס' דצ"ק). העופות כלן נותנין את בניהם תחת רגליהם מפני שהן מתייראין מעוף אחר שהוא פורח באויר (מכ"י יסוד' ז). שלשה עזין הן. ישראל באומות כלב בחליות חרנגול בעופות (צ"ל כס:). עופות יש להם קשקשת ברגליהם כדגים (מולי' כז). עופות טהורים קורקבנן נקלף וטמאין אין קורקבנן נקלף (פס' סג:). עשרים וארבעה עופות טמאין הן (כז סנן צ"ס דכנא חמר כז, פס' סג). גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורין מרובין על הטמאין לפיכך מנה הכתוב בטמאין (כז, פס' סג:). ו' מאות מיני דגים הן וז' מאות מיני חגבים ולעופות אין מספר (אביימי צ"ס דר' אבהו, פס' סג). — ובסמ"א: ומלאים ועופות כשהן בעזרותיהן וכו' ובשביל העופות ששאלתם שהולכין לשם ואינן תיריין ואין אתם יודעין אם סוגה היא או לא וכו' (גמליקס, ג' גמליקס 118). השלית השני הוא השור הלך אל שאמור"ך מלך העופות אשר אינן דורסים (ר

קלונניום, בעלי חיים ז' ד). עופות האדם רגליהם ארוכות למען אשר יוכלו לעבור בהם לצרכם. בבצאת ואגמי מים (טייטשק, חולד' הסיים, מערכת העוף קכג).

עוֹף, פֿעֵן, עֵפוּ, עָפָה, עָפֹת, עוֹף, אֶעֱפֶה, יֵעוֹף, וְיֵעָף, וְיֵעָף, תֵּעוֹף, וְעָפָה, יֵעָפוּ, תֵּעוֹפִינָה, —עָף הַנֶּשֶׁר וּבְיוֹצֵא בּוֹ, נֵעַ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: בַּחֲלָל הָאוֹיֵר עָיִ תְּנוּעַת כְּנָפָיו, *fly; volar; fliegen*: כל צפור כנף אשר תעוף בשמים (דבר' ד י'). בצפורים עָפֹת כן יגן יי' צבאות על ירושלם (ישע' לא ה). ולך פשט וְיֵעָף (נמו' ג יו). ואמר מי יתן לי אבר כיונה אֶעֱפֶה ואשכנה (ספ' כה ז). כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יֵעוֹף השמים (משלי כה ה). בצפור לגוד כדורו לעוף כן קללת חנם לא תבא (ספ' כו ז). —ומלאך וכדום': וְיֵעָף אלי אחד מן השרפים (ישע' יו). וירכב על כרוב וְיֵעָף (ספ' יח יא). —ובני רשף: כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף (איוב ז). —ובחשאלה לכל תנועה ממקום למקום בחלל האויר, הענן וכדום': וְעָפוּ בכתף פלשתים ימה (ישע' יח יד). מי אלה כֵּעַב תֵּעוֹפִינָה (ספ' כה). —ומגלה עָפָה: ואשוב ואשא עיני ואראה והנה מגלה עָפָה¹) ויאמר אלי מה אתה ראה ואמר אני ראה מגלה עָפָה¹) ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה (זכ' ס"ח ז). —והחץ וביוצא בוח: לא תירא מפתח לילה מחץ יֵעוֹף יומם (ספ' לא ה). —ובחרחבה, להליכה מהירה מאד: ופרשיו מרחוק יבאו יֵעָפוּ כנשר חש לאכול (חזק' א ח). —והעין: התעופף²) עיניך בו ואיננו וכו' אל תלחם את להם רע עין (משלי כה ה). —ובמשמ' עבר וחלף מהרה: כי גז חיש וְעָפָה (ספ' י). כחלום יֵעוֹף לא ימצאו וירד בחזיון לילה (איוב כח). —ובתלמו' בחשאלה, מלה האש: אין סרליקין בנפש לבן בחול ואצ"ל בשבת וכו' מפני שהוא עוף³) (שם כו). —ובספ' א: אם הסופר מכתב סממני הדיו ועוף מהן אבק על הקלף וכתב באצבעו על האבק (ענין ענין אבק). שרף של קטף שהוא עוף ואם מעמידו

¹) [כך התרגומים ור"י חיוג' והחרישים. ולדעת רז"ל פרושו כפולה, מן הארץ עוף, עי' עירוב' (כא). ור"ח שם, וז"ל: פי' עפה כפולה כדמרגמינן רבוע יהיה כפול ארבעה יהא עוף, ע"כ; וכן רש"י שם. ועי' עוד רש"י כאן וריב"ג בשרשיו.]

²) [כך הכתיב, וא"כ צריך לגרוס עינך כמו הקרי בכמה כ"י ובשבע' ובתרגום' והפשט'; ועי' הפע'.]

³) [ונדבק בכתלי הבית ומדליק את הבית (רש"י).]

כנגד הנר אף על פי שמרחק מיד עף ובא הנר ודולק בו (ספ' ענין ספרמון). —ואמה המשורר: וברק ענן אורו כמו ניצוץ עף על פני כוכבי מהליה תשמע שאון רעמו בהוללת ארץ יבקע קול תלוליה (כ"ט סג"ד, ספ' יחידתי). ואלו אהיה כזבוב וא עוף עלי דודי עקרני בידו (רש"י, זמן כוגד). ועל כן ברוח ברחתי ולו יכולתי עפתי פרחתי כי עד מאד סבלתי (ד"ה יסודי מלרים וז"ל, מן 181). ושחרתיו ואיננו בשכבר בתוך עפר כמו עף עם רננים (כ' שמואל בן ע"י, אגב', סרנין ב, 76). —ואמר הפיסן: סע ועף בבצע שקלי חשדי וגשאו את דרדיו מעלי שדרו (בכרמי מלון, מוס' פס' שקל'). סחי ים השריץ שבע מאות מיני טהורים וכושר עפים לאין חקר ומספרים (כ' צניזין, אלהינו אלהים חנח, יול' שבת בראש, מוס' חט"ו א, סג).

—סוע' יֵעוֹפָה, מְעוֹפָה, עוֹפָפִי, —א) פֿעֵן, כמו קל: ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יֵעוֹפָף על הארץ על פני רקיע השמים (בנח' א כ). —ומלאך: שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים לאחד בשתים יבסה פניו ובשתים יבסה רגליו ובשתים יֵעוֹפָף (ישע' יז). —ובחשאלה לנחש מודק במהירות באויר: כי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מְעוֹפָף (ספ' יד כט). אפעה ושרף מְעוֹפָף (ספ' לו). —ובחז"ם: היתה מעופפת¹) בומן שכנפיה נוגעות בקן חוב לשלח (ספ' יב). כשהיא רוכצת עליהם פרט למעופפת יכול אעפ"י שכנפיה נוגעים בהם (ספ' דבר' כז). —ובחשאלה: א"ר הונא בר ברכיה משום ר' אלעזר הקפד כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו וכו' ר' שמואל בר נחמני אמר פרנסתו מעופפת לו בצפור (ברכ' קג). —ובספ' א: וזה כי אתה לקחת הכנף בענין ההצטרפות כי לא יהיה אלא למעופף ולא לקחת המעופף בענין ההצטרפות (כא"ז, חמו"כ ד). נראו אליו כאלו הם מעופפים אל הפך צד מרוצתו (ספ' 51). והרביעית סימן החכמה הנראה במיני שאר החיים מקטנם ועד גדולם מהם המעופף והשווה הוחל (כ"י א"ת. מו"ס, ספ' 7). וכנפיהם היו פרודות מהגוף ופרושות למעלה לעופף (כ"ד, ק, ימק' א יא). עוף אחד היה משוטט ומעופף אחריו והחזיר ראשו לאחוריו וראהו אמר וראי שליחותא אית בניה רצה לומר שהוא בשליחות (דק חמס על הסק, ואלכ, כס). שדרך העופות

¹) [ריב"ג בשרש עוף גרם מעפפת, וכן ר"י.]

פרחון במחברת העיריך.]

ובשנלכדות בפה מבקשות לעופף (כ"י בן כמח"ש, סי' משלי י כז). ונזול להמשיך ולרשום מעלת האהבה בעוף יעופף על הארץ (שלום מ"ס מזכ עוב, למח ידיק, 7). ואמר המשורר: ולא נחלקה רוחי לעמדה לנגד מהרה שלחתי לעופף באיש דואה (כס"ב, JQR. NS. I, 233). קניג המלח מעופף ואופן משפך באונד וכרוב ינפף בנף לעופף בגאונד (למח חנן גילס, קניג, שער השיר 19). ובנפול עלי עיני תנומה ותרדמה תעופף שנת עיני ותדר תנומתי (כס"ב, ידידי שמו). חושב הישב ואחר כן תדרר והבן כי לשון כל איש כמו קן ומליך יעופפו לאזנם ולהם לא יהיה על לבך קן (כמ"ב, הסכ"ט, י 35-36). לבות בני בין עופפו אל שיר נעים להתבונן יקר חנם ימכרו בהם בני חורים יעבדום שרי זמן חנם (סוף, הגניז כספלו נאונד). הקרן המתהלך יחלק לשתי רוחות והם עופף לעשר משפחות (כמ"ב, חכ"מ מ"ב מ"ק). אני הגבר ממבחר ילדי עבר שוטטתי בכל עבר ועופפתי מים ועד מזרח בלי אבר (כ"י סריי, מסכמו' כ). — ובהשאלה: החוטאים מהם יקרא מעופף ומהם חולשה (ס' סמדות ללחיקטו ז, ע, קטעו). החטא אשר הוא בלתי נעצב הוא הנקרא מעופף (סס). מהחוטאים אטנם טובים הם נקראים מעופפים (סס י). והנה החוט הנ"ל עם המשקל יכונה בשם משקל מעופף (pendulum) (ברוך לנדל, כלשים למו"ס 3 ד). לימודי זכילי תנועת המעופף והמסתעפים ממנו הם רבים ועמוקים עד מאד (סס). — (ב ס"י, בהרחבה, עופף חרב וכדומ', עשה בו תנועה מהירה מאד באויר: יעופפי חרבי על פניהם (יסק' לז י). — ואמר הפיטן: מלך אבינו תנומה תעופפו תרדמה תעופפנו תהו ישופנו עד פתי ימלך (מלך עליון, מוסף כ"ס ח). — בי יש מעופף יעופפוהו הרוח (כמ"ב, חמ"ד, חמ"ד). ולחנם לבני מכאבו בהוכיחי חרפת הזמן וטובו ובעופפי חרבי על פני אשר כמו פניהם בחלבם (עמנו, חמ"ד ח). הנמצא חן בשירות נערבות וחנית כי נגיעה מהרה בהחרב נעופף על פני איש הכי תופיע עלי נפש ברה (סס ח).

ויתעופף וחסה בבין ארץ ותוך מהמרותיו (כמ"ב, 355 חל ח"ש חמ"ד, כס"ב ח 196). — ואמר הפיטן: קול ינופפון ויתעופפון עשות חפץ אל נאדר (יקודי ח"ש, יול' שנת חס"ה).

— סעי' תעוף, — תעוף עיני, הכיש במהירות גדולה בדבר: תעוף (1) עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף בשמים (משלי כ"ב). — ואמר בן סירא: למענו ברא אונד [וי עף ע' ב] [כ' צפרי] (3) גי' מ"ד). — ואמר המשורר: ותשכיבו (את הפרעוש) בלילה האפילה עלי גבי והשחר יעופו (מסכמו' ד). הלא יתן את לבו כי עשה יעשה לו כנפים הונו ומחר תעוף עיני (2) בו ואינו (כ"ט פלקיכא, כלשים סכמ"ד). לבי הלא ללכת אליו (אל יושר) פעמי מאילת יער ישא ויריץ אף יעוף כנשר (כמ"ב, ל"ט כ"ס סכמ"ד).

עוף, ממנו ב. עוף, עופה, מועף, א. עופף.

עוף, ס"ע, תעפה, — היה חשך, dunkel sein; être obscur; to be dark ומצאיהם יקום חלד תעפה (3) כבקר תהיה (ח"ז יא י). — ואמר הפיטן: תנומה תעופפו תרדמה תעופפון (מלך עליון, מוס' כ"ס ח).

עוף, ס"ע, — כמו ב. עוף, עוף: השחיו את הסבין ועף (4) בא חבירו ושחט אם שהה כרי שחיטה פסולה (ח"ז ג). כנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא מרוב עונות שלי הצדקים שבי עפים ומתעלפים (מד' שמואל כג).

עופפות, ס"י, פעלת העוף, פריחה, מיסה, Flag; vol; flight, flying: כי לא היו בחיות אלא שתיים לעופף ושתיים לכסות גוויתיהן כמו שאמ' ושתיי מכסות את גוויתיהנה ובשתיים שהיו פרודות מלמעלה

(1) [כך הקרי ועי' קל, ועל פרושיהם של קרמונינו עי' ר"י נחמ"אש].

(2) [בהערות: עיניך].

(3) [אמר ראב"ע וז"ל: י"א מסתכל וכן תעוף עיניך בו ואחר' אמרו כי תעופה מן עופה וזה נכון והענין וכו' וכעת החשך חושך כבקר, ע"ב. ורל"ג פרש תאיר ותהיר. ורש"י אמר וז"ל: אפולך כבקר תהיה פ"א תעופה לשון עפעפי שחר שאם הוא לשון אופל היה לו לומר תעופה נקוד בשבא כמו תנופה תקומה תרומה, ע"כ. וכאמרת כך מנקדים לב החרשים ע"פ תרגי והפשי].

(4) [נתייגע (כס"י), ורמב"ם מפרש: ונסתלק, כנראה מן א. עוף].

הס' יתעופף, — תעופף העוף, עף לו מהרה מן המקום — יתעופף, wegfliegen; s'envoler; to fly away לדבר לא בע"ה, במשמ' עבר וחלף מהרה; תעופף כבודו של פלוני: אפרים בעוף יתעופף כבודם (ס' יח) — ואמר המשורר: ובהם חי אשר יצעד וישעה

הס' יתעופף, — תעופף העוף, עף לו מהרה מן המקום — יתעופף, wegfliegen; s'envoler; to fly away לדבר לא בע"ה, במשמ' עבר וחלף מהרה; תעופף כבודו של פלוני: אפרים בעוף יתעופף כבודם (ס' יח) — ואמר המשורר: ובהם חי אשר יצעד וישעה

ותפר דברו דבר ולא יקום כי עשנו אל (ישע' ס י').
—ואמר הפיוטן: לץ כבוא ללוצץ פלץ ונחלוצץ כעץ
מחצצים לחצץ כניץ על צפור לנצץ (אץ קולץ, יול' שנת
זכור). סקרת כי למוקש ולצנין יעמד עצת זה לזה
שמע במעמד עתיד שקלים מראש חדש ללמד (מסכת
מלוס, יול' שנת סקלי). ברעת ראשית דרכו עץ אדם
למעת (קס"ב, צלחי ידקו, עזרס, קובץ מטע' ידי גלח
קדמוני' ז, 11). למען ספר שמך עצת חשש מאות מהלך
רצת ולסוף בסוף לחמו נפצת וכל שאונו במאסאה
לחצת (בשס, יול' ז סס). בנין בערכו בי עץ צרכו
בשעשוע ברכו ראשית דרכו (לחן למנני, יול' ח שנוע').
הטה אלהי אונך לעצו עצה וחשבו מוסה כל יוכלר
(הטה חלסי, קיני).

עֵנִי צִיָּת (ש"י, —כנוי לאדם 1); ראש מבית רשע נמחין
בעץ חמשים בפסח שתי אלה רגע חביא לעוצית
בפסח (לומץ גזרומי, מהי חילול ח, קב).

עֵקָה (ש"י, מ"ר עֵקִים, עוֹקִים, עוֹקִין, —שלב של
סלם, חוק, Stufe; échelon; step, rung; מקום המרוב
בחדר יש לו חוקה מקום קילוהו בחדר אין לו חוקה
דבית רבי ינאי אמרו עד ג' עוֹקִין 8) בכסא (יומ'
ז"ג ג ח). מלמד שהראה הקב"ה ליעקב אבינו שרה
של בבל עולה ע' עוֹקִין 4) ושל מדי ג"ב ושל יוון
ק"פ ושל אדום עולה ולא יודע כמה (כני שמואל זכ
נמון, מ"ר יקרי כט). לסולם גדול ועטרה בראשו אמר
המלך כל מי שיעלה לראשו נוטל העטרה עלה אחד
והגיע לשני עוקים ונפל כך השני כך השלישי עלה
אחד שהיה בן בינה כשעלה שנים או שלשה עוקים
נחמוטשו וגליו התחיל קורא אדני המלך סעדני (כני
מכסם הכהן זכ חמא, ילקוט מכיני ספלי יז יד, צסס סמחוא"ס).

עֵקָה (ש"י, מ"ר עֵקֹת, ש"י, —א) כמו עָה ג), עֵקָה.
עָה א): השמן משירה לעוקה (מעסרי ח ז). חצר

- (1) [ע"פ איכה (ז כל)].
- (2) [כך נקד המחבר חק; אחרים מנקדים עוק.
ואולי צריך לנקד עוק כמו שזר או עוק כמו שוק.
והוא מן עוק, עיק, מפני שדוחקים ודומסים אותו ברגל.
כמו בבש].
- (3) [בבבלי (פירוש: מן ז"ב כט); ח ו ו ק ין].
- (4) [כך גם בפסיק' דר"ב (קבל); ובתנחומ' (ויאל
ז) ובפדר"א (לס) הגרסה: עוקים, ובילק' (נחש' קבל)
הגרסה: חווקים; וכן בערוד. וע' חוק].
- (5) [ע' הערת גרינבוט].

היתה העופפות (כדיק, ישע' ו ג). ענין העופפות
וענין הכסוי פרשנו למעלה (סוף פרק מרכבה, סוף
יחזקאל). והוא נאמר בדרך השתוף או בדרך המשל
לפי שקלות העופפות מיוחסת לנשרים (כ"י זכ'
אנטוני, מלמד סתמידיס, ז). לפי שידוע שהמלאך מתואר
בתנועת עופפות כמו שאמר ובשמים יעופף והוא
בעל כנפים כמ"ש שש כנפים לאחד (סס מז). חוק
העופפות (העורב) המרבה ללכת בדרך רחוקה
המשומש בקצוות המגיד העתידות (כ' קלוגיומוס, נעלי
סיס ז ג). הנה אני עם גודל גוף ואומץ כחי ומהירות
עופפותי עובתי בתי' וברחתי מהם אל האיו'
הרחוקים ואל ההר' הרמי' והנשא' (סס ט). החי לא
ינשא על הדבור והעופפות ואמנם ינשא על המדבר
והמעופף (כל"ב, מלחמות ס' ג ז). וכן לא זכרה התורה
יסוד האוויר הפשוט ואפי' בעופפות העופות אמר
על פני דקיע השמים ולא אמר באוויר להיותו בלתי
מוחש (כ"י אצנדנאל, נחש' ח, ד"ס רוס). ויעץ אלי אחד
מן השרפים שהוא מלשון עופפות בא במקץ (סוף,
ס"ז כל, ד"ס וספי עוד נלחמם). ולא היה העופפות
לסלוק שכינה (כס"ץ דולק, ענן חזות, סלך שוכינו ג).
דאה היא ראה שבמשנה תורה ויש לה שני דברים
הצריכים לדרוש אחד שרואה מאד מרחוק כאו"ל
שיושבת בארץ ישראל ורואה נבילה בכבל ונקרא
וולפור והוא שם העופפות השני שפורחת במהרה
להשיג הגדרם (כ"י קלון, סולדוס ילקח, סס). אלופי לא
זו הדרך והיא רחוקה מחיי האדם והוא עופפות
לשמים בלי כנפים (כס"ז זכס, סס' חילס ליס"ר מקדילס
י). ומלאכת העופפות' לבני האדם נחפרסם בוסננו
והמרגיל עצמו יעופף באוויר כאשר על ידי ההרגל
ישוט בים כרג (סס, מעין מוסס מו).

עֹפֶפֶת, ש"י, —עוף נקבה: שלא יסתכל אדם באשה
נאה אפילו פנויה באשת איש אפי' מכוערה
וכו' ולא בעוף ולא בעופפות בשעה שזקקין זה
לזה (כ"י חזקוני, מנח"מ ח ז ג ג).

עֵצִי, עֵצוּ, ש"י, —כמו יעץ: והיה כל הראה ואמר
לא נהיתה ולא נראתה כזאת (כמעשה פלגש בגבעה)
למיום עלות בני ישראל מארץ מצרים עד היום הזה
שימו לכם עליה עֵצוּ ודברו (ספ"י יט ט). עֵצוּ עצה

- (1) [בכר הביאור המחבר בשרש יעץ, וכן רד"ק,
אכל ברור שהוא שרש לעצמו].

כשילדים בהכנסת בית הבליעה—שדומה לעוקה של בית הכר ולעוקת המים (סע ערך לעפ).—ג) "במשמ' עגול, ובהוד שבעת של הנגרת: עיקור מי ששחט בהמה ועוקר קנה מן הקוע ואין מניח שיעור שתי שיעורות מן הקוע אפילו עוקה אחת מריפה (תלמודי כר יסודלי גלון, הלכ' מקור' 141).

עורי¹ ממונו עור, ער, *מעורר, הערה, *מעורה.

עור, — פשוט, עורה, עורי, יעורנו, ער פלוני משנתו, הקין, עברה השנה ממנו, ובהשאלה התחזק ברוחו לעשות דבר, התגבר על רפיונו, על לא הפצו, sich ermuntern, aufwachen, sich erregen; s'éveiller, se réveiller; to awake, rouse oneself עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר (פסטי ס יג). עורי עורי לבשי עז ורוע יי' עורי בימי קדם דורות עולמים (שעי נא ט). קומה יי' באפך הנשא בעברות צוררי ועורה אלי משפט ציות (סהל' ז; גס נט ט). וגם לדבר לא בע"ה, במשם' התחיל לעשות דבר, ער הרוח, התחיל לנשם: עורי צפון: ובואי תימן הפיהי גני (פסטי ד יו). — ולעיר: עורי עורי לבשי עור ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם כי לא יוסף יבא כך ערל וממא (שעי נב ט). — ולחבר: חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי נאם יי' צבאות ה' את הרעה ותפוצין הצאן (זכרי יג ז). — ולדבר משפט, לכבוד, ולכלי נגינה: עורה כבודי עורה הנבל וכנור (סהל' נ ט). — ובמשם' העקרות כענין השנה: הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם (סנף' נ יט). עורה למה תישן יי' הקיצה אל תונח לנצח (סהל' מז כד). — ופ"י, ער את פלוני, עשה שיקין משנתו: לא אכור כי יעורנו² (את הליותן) ומי הוא לפני יתיצב (ליוז מל ז). — ואמר המשורר: בגדי נקמה לבש באף וחמה עורה למה מישן יי' (כאנ"ע, אל אל חקל). עור מתנומות לשחר צורך וגל תעלומות לפני יוצרך (שז דל, קליח' כ"ה, סמל' סמד). קומי אורי עורי עורי שיר דברי (כי סלמה חלקנך, לכס דודי).

— פסטי, העיר, פשוט, העירותי, העליתיהו, מעיר, מעירב, העירה, העירו, אעירה, יעיר, יעיר, יעורני.

(1) [כך בארטי, ובאשור' איר; וחברוהו עם הערב' עיר ע'א' א], קנא. — (2) [כך הקרינ]

(א) غیر غار

שהוא פתוחה מארבע אמות אין שופכין בתוכה מים בשבת, אלא אם כן עשו לה עוקה מחזקת סאתים (עירוב' ט). (וכן) שתי דיוטאות זו כנגד זו מקצתן עשו עוקה ומקצתן לא עשו עוקה את שעשו עוקה מותרין את שלא עשו עוקה אכורין (פס יח). מים שאובין ומי גשמים שנחשבו כחצר ובועוקה ועל מעלות המערה אם רוב מן הבשר כשר (מקו' ד ד). עוקת המערה אין מטבילין בה אלא אם כן היתה נקובה כשופרת הנור (סו ו ח). עוקה שבהצר מחזקת סאתים אף על פי שנתמלאת מערב שבת שופכין לתוכה מים (מוספי' עירוב' ט יט). מכאן אמרו התבואה משתמרת והיין משתקפה והשמן משירד לעוקה (פסטי צמד' קכח). ניקבת העוקה אית תני אין צריך לפוק ואית תני צריך לפוק נתמלאת העוקה אית תני צריך לשפוך אית תני אין צריך (ירוש' עירוב' ט ח). בימות הגשמים עוקה מחזיק סאתים נותנין לו סאתים מחזיק סאה נותנין לו סאה (כז נחמן, סס צבלי פס:). — ובסהמ"א: ראובן ושמעון שהיו הולכין מי תשמיש ביתו דרך סילון אל בית שמעון והיו מתקבצים עם מי תשמישו של שמעון בעוקה שתחת הארץ וכשהיו מצטרבין לפנות העוקה אחר שנתמלאה היה אומר שמעון לראובן תן עמי בהוצאה (כ"י אבן עזרא, שו"פ קצ, לשון המחקר). היתה העוקה פתוחה מסאתים שופכין לה במלואה (רמב"ם, סנה מו יז). והיו מימיו נשפכין לעוקה שבקרקע (כ"י על הכ"ף, סנה יט). ובקהלתינו עשוים מימי הגאונים הקדמונים ב' עוקות זו בצד זו ושניהם מלאים ונקובים זה לזה נקב גדול (סס ספס, יו"ד כיד). — (ב) החלל שבתוך הושט, בית הבליעה, Schlund; gosier; gullet, עוקת נפש: מי גרוסין לעיסת גרוסין של פול עוקת¹ נפש (נדס ט ז). לעיסת גרוסין של פול עוקת² נפש (מוספי' סס ט). — ובסהמ"א: ואמר לנו משום רב האי גאון תרי טעמי עוקת נפש כלומר שכל כך הוא נלעם שכבר עומד ליבולע בתוך עוקת הגרון דהיינו נפש (ערוך ערך חק). בהאשה פרק ט' בגדה לעיסת גרוסין של פול על עוקת נפש פירוש כשילעום אדם גרוסין יפה ופה ולא נשאר בהם כלום אלא הם בעוקת נפשו פירוש

(1) [כך גרסת רה"ג, ועי' להלן; ובדפו' חלוקת]

(2) [משבש, בדפו': עור עוקת נפש, ג"כ משבש.

אבל ברור שהגרמה עוקת היא נכונה כגרסת רה"ג.]

(1) [לדעת ריב"ג הוא מן א.נער, עי' בשרשי (ט"ז נ"ב), 0puscules, הוצ' דרנבורג (עמ' 98-99 ועמ' 258). וכן דעת ר"י קמחי, עי' רד"ק (ט"ז נ"ב).]

(2) [רש"י: בתחוק וניתוסף איסורו.]

וזכרונה משה ישראל משעו בענין העל והיו חובים
 בליה על פי הדין והשם העירו לבקש בעדם (כ"א)
 כ"י ח"ט הקדמי, ע"י חיים מל). — ובפרט העיר בדברים
 לשים לב לאיזה ענין: ובעשות מה שהעירונו אליו
 שם לשוב אל שני ספרו ר' יהודה (כ"י ח"ט, ספר)
 לרי"ב ג, הקדמי). ובשם עירום את בעלי השבועות להביר
 אופני יתרונו ומגלים להם מה שנעלם מדעתם מהם
 גדל שבחם וחרבה הודאתם (סוף, מ"ה, הנמיס, פמ"ה).
 וכבר וכתרים והעירות עליהן כמה שנודמן לי מן
 הכתוב (ס, הנעמן ג). הנה העירות על מקום ספר
 ואין אצלי בו ספר (סוף, סכז ח' טו). וכבר בארנו
 בחבורינו התלמודיים כללים מזה הענין והעירונו על
 ענינים רבים (כ"ט ח"ט, מ"ה, פמ"ה). ואמנם העירותיך
 על זה שלא תרומה שהנה אפשר שישימך לחשוד אדם
 יום אחד בספק שימסקהו על תרומה העולם (סכז ח' טו).
 ולא חדלתי בעוד חברתך עמי בכוא וזכר סכך או
 דבר מדברי חכמים המעיר אל ענין מופלא לבאר
 אותו לך (כ"י ח"ט, סכ"ה, פמ"ה). אבל כשנבאר לו המשל
 ההוא או נעיר הו להבין כי הוא משל (סכ),
 לפי שאינו בא לגזור פירוש או מאמר לא בפסוקים
 אלה ולא באחרים אבל להעיר עליהם (כ"י ח' טו)
 אטעול, נלמד מסמליים, הקדמי, ד). יש בקצת פירושו
 בביאור ברייתא של לשכות דברים מובלבלים שאני
 צריך להעריך בהן דרך קצרה (פמ"ה, י"ח, ח' טו).
 ושהעירו אח"כ להיות זהיר בעשיית המצוות וכו'
 ושהעירות אח"כ בעשיית המצוות ומניעת העבירות
 וכו' (סוף, מ"ה, סכז ח' טו). כבר העירותי אל מצאות
 התכלית האחרונה שהיא תכלית התכליות (כ"י ח' טו)
 לנ"ח, פמ"ה, סכז ח' טו). והנה העיר בו כי
 הקנינים מהחכמה וכו' (כ"כ, מ"ה, ח' טו). ד"ה מכלה
 מהחכם. והרמב"ם בספר מורה הנבוכים פרק ל"ה ח"ב
 העיר על היות הנס הזה בערך ישראל לא בערך
 הגלגל (כ"י ח' טו, סכז ח' טו). — ובספרות
 הקראים: אודות הדברים העירונו שגוראים לפי
 דעתך שהם נוטים מדרך הישרים (מכס גי' ח' טו),
 לקי"ק, כספ"ה (47). ועוד יש לחוש במאמר זה החכם
 איך לא חשש להעיר מה הסבה (כ"ט ח' טו)
 הקדמי, ע"י חיים מל). כבר העירונו בפתיחת ענינו
 זה כי התורה בנויה באמצעות הנבואה לפי חכמת
 המבטא ולפי בחינת הדבור (כ"ט ח' טו, ע"י חיים מל)
 ח' טו). — העיר הערה: ואלה חוקרין ומביאין ראיות

בין כבהמה בין כחיה ובעוף וכו' אבל אם העלם זה על זה בלבוש שעוררן בקול מכין אותו מכת מרדות (רמב"ם, כלל' ט ז). לא תעורר אשה על מת שלה שלשים יום קודם לחג (הוא, חג יא ו). אבל אם יונה האיש ההוא הטובן במזגו אל זאת המעלה מכלתי למור כלל ולא יעורר כחותיו ישאר סכל בלי ספק (כ"ט ח"ט, שמונה פקים לסמנ"ס ט). אמר אם לא אחיה אני בעצמי המעורר נפשי למעלה מי יעירה שאין לו מעורר מחוץ (הוא, חג טו ט). והיה מנהג אחד מן הפילוסופים בשכנתו בבית משתה היין אמר לקראת בעל המוסיקא עורר הנפש לקראת כחתיה הנכבדות מן הענוה והיושר וסבר הפנים (כ"י מחזק, מוסרי פילוסופי' ח יט). אמנם באלה הענינים שרוחק עוררתני ובהם הזכרתני והעירותני (מנחם ביכלי הגולה, לקו"ק, כספ"י 48). וזאת היתה הסבה הראשונה אשר עוררתני בראותי התלמיד החשוב הנזכר שולח ידיו בפרי עץ הדעת טוב ורע (כ"י זכ"ר יסודם לנזל, סגור, קדמ', ג). (הפרק) הרביעי בעת שהיו הכהנים מעוררין אותו אחר שהניחותו זקנים אלו והלכו להם (המליד, יומ' פסח"י). ור"ל חכמי האמת יודעי הצפונות אשר דבריהם בדרכונות הביאו על זה מאמר מעורר נפלא ריחו כשמן הטוב מורק (בחי', נחש"ט, ו). ומעלים אותה למעלה ומעוררין עמה נחש קדמוני הליתן נחש עקלתון שיעלה ויעורר קללות נפרצות (י' חליטו די וידעש, נחש"ט חכמ' י', כח). כבר קדם לנו בפרקים העוברים שכל אלו הענינים שאנו עושים בימים הללו (בימים הנוראים) הגה הם לעורר המדות העליונות (כ"י חלזילדס, נחש"ט דעת, לט). ועורר בדברים לשים לב לדבר: לכן חייב שעורר על טבע מהו ועל מה יאמר באמת ועל מה יאמר בהעברה (כאנ"ד, חזו"ר ג). וכשנבאר לו המשל ההוא או בעורר על היותו משל ימלט וינצל מן המבוכה ההיא (כ"ט ח"ט, מו"כ פסח"י). וכבר בארנו בחבורי ספרינו בתלמוד כללים מהענין הזה ועוררנו על ענינים רבים (כ"י מחזק, סס פסח"י). והנה אעיר אותך על עומק מחשבות אריסטו ופליאט השנת שכלו (סס זכ). ואני המעורר אין מחשבתי ששיג שכלי אפילו בטיפה מן היס באמתת הענין (כ"ט חלזילדס, מנחם ביכלי, סס, סמנ"ס, חל, קט"ו). ואחר שעוררנוך על זה יש לנו לעוררך על היות אלקים שם הכא אחר שם י"ה כמו שביארנו למעלה (כ"י גיקאטיילד, נחש"ט חג, יא). וכן הוא ענין המחקר

—מוע', עורר, עוררתי, עוררתה, ערר, עוררה, מערר, מעררו, מעוררו, —כמו הפע', עורר את פלוני מהשנה, וכמליצה את המתים: שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך עורר לך רמאים כל עתודי ארץ הקים מכסאותם כל מלכי גוים (ישע' יד ט). —ועורר את פלוני על פלוני, לאיבה, למלחמה: ועוררתי בניך ציון על בניך יון ושמתוך כחרב גבור (זכרי' ט יג). —ועורר אהבה וברום: אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחמץ (ספ"ט ז). —וגבורה: לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך (ספ"ט ט). —ומדנים: שנאה מערר מדנים ועל כל פשעים תבסה אהבה (משלי יג). —והספר על מת: יקבהו אררי יום העתידים ערר לויתן (איוב ג ט). —עי' לויתן. —ובהשאלה מליצית, עורר את פלוני, הביאו מאין לישי, עשה שיתחזה, הולידו: תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך (ספ"ט ט ט). —עורר חנית, שוט, הניף, הניף על פלוני: והוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל (ס"ב כג יח). ועורר עליו יי' צבאות שוט כמכת מדין בצור עורב (ישע' י' כו). —ובתו"ם: לא יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום (מז"ק ח ט). והיה יצרו מקטרגי ואומר לו דוד דרכן של מלכים להיות השחר מעוררן ואת אמר אעירה שחר (יחזק' זכ"ח א). היותם מספרכם הוא יעורר אתכם (כ' מ"ט כס"כ י' וימנן, סס ט ג). דבר שהוא בטל דבר תורה מעורר (א) את מינו לואמר (כ' יומ', סס סמנ"ס ט). והו שאמר הכתוב שנאה עורר מדנים וגומר שנאה שנחנו ישראל ביניהם לבין אביהן שבשמים עוררה להן דיגי דיגין (מד"כ ויק' ז). אוכיחך ואערכה לעיניך תרין אמוראין חד אמר אעורר כל לעיניך וחד אמר אמדור כל לעיניך (סס דכ"ח א). ויצא משה למחנה ישראל והיה מעורר אותם משינתם (סד"ח מ"א). —וכמו ערר, ערער: מכיון שערר עמו ג' שני הראשונים עוד אין צריך לעורר עליו (ס"ה דכ"ב כס"כ כג, יחזק' זכ"ב ג). ועי' מעורר. —ובספ"ט: לשון חבת אשת געורים המעוררת את דודה כלילות בתנומות עלי משכב מחבקתי ומנשקתי (כס"י, ספ"ט ט ט). המחשבה והחכמה אשר עוררוהו לדבר כדי להביא הנחשב מתהו אל ממש בדרך שב"ע וחכמה מעוררים הבינה ליצירה (כאנ"ד, ס"י ספ"י יח, כג). המרכיב זכר על נקבה שאינו מינו

(א) [עי' נסע' למעלה (ע"י ע"ג)].

מלחמות גדולות ועצומות בין בכל ובין רומנים בים וביבשה (יוסיפון ג'). אמר להז חוני המעגל התחת אלהים אני להסיר מלחמות שהתעוררו ברוב עינות וחמאות (דברי מלכי צים פני 1). — ודע שפן הכח המדמה הזה יבאו שלשה עניינים האחד הוא השגת חכונת המוחשי והרכבתם וכו' והג' הוא שמתעורר להרחיק הדבר המזיק ולכוון אל הנאות לו (כ"י ח"ט, כוס חן ג'). ומפני שהמסכים לעשות דבר יתעורר לעשותו בקימה נאמר לכל מי שיתעורר לאיזה ענין שהוא קם (כ"ט ח"ט, מו"כ א' ב'). שמעלות המדות כולם ימצאו לחלק המתעורר לחלקי הנפש (סוף, חנוס ג'). וכן הוא ידוע אצל הפילוסופים והרופאים שהנפש המתעוררת היא בלב והלב חדרה וכליה אליו תיוחס (סס). ולפי שהמלאך והבהמה אין תולדותם שזה על בן יתעוררו מלחמו גדולות בגוף האדם כל ימי חייו (סמ"ג, סקד' מלכות עסס). — כח מתעורר: והמוג היותר נאות הוא אשר לו תוספת על מה שוכרנו שני כחות והם בשלוח השגה והנעה ושניהם יעבדו כח בו בהם יכרת מן המזיק ויקרב אל הערב והוא יקרא כח מתעורר (כל"ז, חנוס"ג 28). לפי שפני האדם צריך למלאכות רבות אשר לא ישלמו אלא בכח השכל המעשי הראשון שהוא באמת כח המדמה ומכח המתעורר והוכרנו אותו למעלה (כ"י ח"ט, כוס חן ד') והמתעורר הוא הכח אשר בו ישתוקק האדם ויבקש דבר או יכרת ממנו (כס"ט סלקיכל, סמנלום ג, 32). והם זיל לקחו ריע בדרך דרש מגורת רע וכשלא יאמן הרע ההוא יפרד הדל ממנו גם אחיו שהם הכח המדמה וכן המתעורר וכן ההרגשה (כ"י צ'י חנוס"ג, מלמד סמנל' ע"ה). לפי שהחלק השכלי שהוא החלק הנבחר מחלקי הנפש הוא המלך וכו' כי הוא משל לכל ההנאות הנופיות שאינן כלל לחלק הזה רק לשאר חלקי הנפש והם המרגיש והמתעורר (סס קל). הכח המתעורר כשיהיה לדבר הערב נקראת תאווה (כ"ט ח' ח' סקל' ע' מ"ס ע"ה). — הוקשה לי זה ימים הכתוב הזה וכו' ונתעוררתי עתה מפני שראיתי בזה הפרק אמר רבי אבהו וכו' (סמ"א, סמ"א ס). ואל תתמה כי כבר נתעוררת אתה לדעת כי אין בכל פרטי המצוי מצוה שאינה רומזת אל עניני החכמה (סס ל'). כי הלב הוא המרגיש והמתעורר מכל האברים (כ"י בן נון, סמ"א פ' משלי כג ע"ה). שכל הרוח הערתו

(1) [מראה המקום נשמט מכ"י המחבר.]

שמעוררי' הלבבות להניע הרעיונים בסכרות וראיות עד שישנינו מהם המבוקש (סמ"א, סקד' למשל). ומכל אלה הדברים אשר עוררנוך עליהם יש לך להקיש על כל מה שתמצא בתורה מענין אוהב ואויב נגדו ית' (כ"י חנוס"ג, ס"א, ע"ה). — ואמר הפיוטן: סיבר טוב עם הנשמעה עורר בעבור התשועה (כ"י יני, גני סכ"ט ג, דוסמן 28). את ישיני מערות את תעורר בתפארות בעבור רווח לצרות בניך להציל ממאורות (Kahle, Masor. d. West, ג). [עו] רר ערי מקטרי סממטי פיוטמי בושם ערוגה (סס יד). — ואמר המשורר: שירה חדשה שוררו ואהבה ישנה עוררו וביבשה עברו ואת אויביהם כסה הים (כ"י סלוי, מי כמוד). אהבה עוררו כי הנה גמלות יעוררו חן למאהבי ונקמה לעובי כי נוטר לאיבי אני ונצר חסד לאהבי (סוף, יס למיחלים). ובכנות יענה אבל אסדר וקניתי ונחיתי מעורר (ד"ס יסודי מ"א ח"ט ג, מן 15). וכן אמר המשורר לכל איש אשר תאותו עליו עורר (כ"י חנוס"ג, סמנלום, דוסמן 10). — סמנלום, התעורר, התעוררתי, יתעורר, — התעורר לעשות דבר, כמו קל: התעורר התעורר קומי ירושלם (יס"ט לא י'). ואין קורא בשם מתעורר להחזיק כך (סס קי ו'). — התעורר על פלוני, לאיבה, להע על: ישמו ישרים על זאת ונקי על חנף יתעורר (חיזק י"ח). — ובמשמ' שמח על דבר: אם אשמח בפיר משנאי והתעוררתי כי מצאו רע (סס לא כט). — ובמדר: עורי צפון זו העולה שהיתה נשחטת בצפון מהו עורי דבר שהיה ישן ומתעורר (מד"ר נחלש' כג). עתיד הקב"ה להתעורר עליך ולשלם לך כל צדקות שעשית (כג מ"ס זכ חנל, סס ע"ה). קרוב לתשע מאות שנה היתה השנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים מיום שיצאו בני ישראל ממצרים ועד שנה שנתעוררה עליהן בימי יחזקאל (סס ויק' ז). עורי צפון לכשיתעוררו הגליות הנתונות בצפון יבאו ויחננו בדרום (סס ט). לכשיתעורר גוג ומגוג שנתון בצפון ויבא ויפול בדרום וכו' לכשיתעורר מלך המשיח שנתון בצפון ויבא ויבנה בית המקדש (סס סמ"ט, עוכי למן). חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש (המן) ומאבדו מן העולם (סס סמ"ט, וילמד מן). והקב"ה אמר בני התעוררו עלי לפי רצונכם (מד"ר סמ"ט קמט). ומשנפלו ארמיים בדבר אלישע לא עמדו אלא שנתעוררו בימי אחו ונפלו (סמ"ט כ). — ובמהמ"א: ויהי מקץ מאתים וח' שנה ויתעוררו

בפתיחת דבריו ויכיר כי בו דברים נעלמים ויבין עצמו להתעורר לתת לב בהבנתם (המליכי, פ"י משלי, הקדמי). ויש מהם שהוקדשו שיתחלקו הפירות לכד ושאר הקרן קיים ביד הגבאי ועבשו נתעוררו קצת ממנהיגי הקהל (כ"כ ביכוכדי, טו"ס ז). ראובן ושמעון ולוי נתחברו והתעוררו לעבור הים ולהתקרב לארץ ישראל (פס זל). ואדרבה נראה שהיתה דעתו קרובה אצל רבי חיים הנו' שכתר בו להיותו סופר עמו מוולתו אמת הוא שר' אברהם נתעורר לשאל הספרות בעד עצמו (בר ששח, טו"ס קס). והיה מי שהתעורר ראשונה: התחיל לכתב בחכמה הזאת הגאון רבינו סעדיה (פריפוט דוראן הלוי, מעשה חסד ח). וכאשר באו ב' כתות הראשונות בתוך הכתבים כי הם נתעוררו מזה: באשר הוזכר בלשון הרב (כ"ט זכ עמודל נכחויס, מכתב, גנני' קנל' יס). וכתב אפלאטון צריך האדם להתרחק מההשק כי הוא תקוה מתעוררת כלב ויתקבצו בו בחות מן התאוה (כ"ט, אלדני, ט"א ח, פס): ובשמעי הדברים האלה בלהות בעתתני ורוח קנאה הציקתני ונתעוררתי ללמוד בספרים החיצונים (פס ח, קו:). ואפשר שהתעורר לזה מהמלחמות אשר ראה (כ"י יצברכאל, מ"ב יד ח). אלא נתעורר בזאת החשנה (כ"א זכ חליס הקלח, עץ חיים מל). ותמר התעוררה ותאמר (מלסו, חסנכ ליון י). — ובמשמ' שם לבו לדבר, העיף הערה, פרש: ודי למתעורר שיתעורר אל כלל הבוונה ואל עיקר הענין ואין צורך גדול לפרטים (כ"ט חל"ט, יקו חיים ז, 149). זהו מה שיראה שצריך להתעורר עליו בתשובת הרב (כ' סדלי הקשקש, חוכ"י ג' ד). ראו להתעורר מה היתה תסיבה להודיע סדר הקבלה (המליכי, פ"י אגו' פמיח'). הולך וכויל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר וצריך להתעורר על אמרו מגלה סוד מכסה דבר ולא אמר בשניהם סוד או בשניהם דבר (כ"י זכ חנוולי, מלמד המלמידים, זכ). ומה שאמ' בקליפוי דטמיר' וכולא התעורר מאד על מלת בקליפוי (הקנטי, פ"י סמוס, ד:). יש לך להתעורר על מה שעוררתך בכר כי כל הדברים העליונים בהגלותן נגלה בעולם חשפל דוגמתם וכפי ההתעוררות הנעשה למטה כך בעשה למעלה (פס, י:). ונתעוררו רח"ל על מלת ויזכור מפני שהמכול בא ככה מרת הרין וכו' (פס, נח יעו). ומצאתי שרבותינו זכרונם לברכה נתעוררו במדרש רות על מה ששואלין העולם לפי סוד העיבור

היאיך היה נשמתו ותיכין (פס, וישנ לז). ועם היות דב' סי' חכס חן הנה לא התיר הספקות אשר הערותי ולא התעורר לתת הסבה למה סדרו חכמינו ו"ל שמות חלקי כתבי הקדש בזה האופן תורה נביאים כתובים (כ"י יצברכאל, פ"י נביאים חלסו', הקדמי). והרלב"ג לא התעורר אליה כלל (פס, מ"ב יג). וכבר התעוררו המפרשים למה נזכרו כאן הדברים האלה (פס ששע' ז). ראו שנתעורר במ"ש הרב וכו' (סוף, מ"ב ז ח). ראו שנתעורר שפרש (הרמב"ם) ראשונה המאוחר בדברי אריסטו שהוא דעתנו ופירש באחרונה מלת שכלנו שזכר אריסטו ראשונה (סוף, שמים מדעים, עין ח). וכבר נתעוררו חז"ל ואמרו שבשכול יחיד שעש' חשובה כגון זו מוחלין לכל צבור (מ"ב מלסו, מקור דין ח יד, חלמי עהורי). ולהיות נשמתם צורות בצדו התיים למעלה ולא להיות למטה הרי נרא' שאין זה מה שהתעוררנו עד עתה ולא מה שאומרי' רוב אנשי העולם (אצקס כוכל ז, ח). וראוי להתעורר ככאנתו ראשונה בקשר אומרו ראש דברך אמת עם אומרו וה' אלקים אמת וכו' (כ"ט אלבילס, חלסין דעס, זכ). דע שכבר התעורר על זאת הסבוכה בעל מאור עינים גם אחרים וולתו (דוד גנ, כחמד ונעים פס). תחלה יש לנו להתעורר על אמרו קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (כ"י מוסקלטו, נפולי יסודס לז). — ואמר המשורר: ולכי יתעורר להשיב ולברר דבר המשתור עלי כל הפתרים (מלמידי מנחם, לגנוד נחעודס). מי יעמד בצד להשיב צוררים כי יערימו סוד ויתעוררו (דענז, צימי יקתיאל). אתעוררה אתגברה על שוררה משתוררה פה פעה על סוערה ואחברה שה פורה לי שברה לא אוכרה חסד נעוריה (דלצ"ט, חלסס זכ). אמצת המחצבת מדוכא כחלל ככן יתעוררו הגליות לנואי מכלל גורי צמח ומרשעת תאמלל (פיוטס ופיוטס, גנזי שכתר ג, דודסון 76). כאשר חדרתם ונתעוררתם ועזרתם בהונכם בנפשותיכם בן תחרדו וכצפור מפצרים ותתעוררו לבוא לירושלים (ד"ק יהודי מלסין וז"י ז, מן 157). התעוררי התעוררי כי בא אורך קומי אורי (כ' שלמס אלקנץ, לזס דוד). ותכל נפש דוד עליו נבמרו רחמיו כי נחם על אסנון ואהבתו התעוררה (שלוס סכסן, כי זוד 320).

— הפע', *הוער—שהעירו אותו: ותהר ותלד בן ותקרא שמו ער שהוער מן העולם (מד"ר בראש' פס). — ובספח"א: אריות נוסו כי אריה הוער לצמר פליטת

[זו ב.)

א. עֲוֹת²) ס"י, לעות: אדני יי' נתן לי לשון למודים

ועתיו (של הזמן) מחרו לעות יעמים עליצותם ולרגוע

יעפים דברים כצופים וקור מי עדנים ולא מי גבאים

עליו (ר"י ח"ת, פסקי לריב"ב, סקדמ'). — ולענות דבר

חכמה עלי צמאי דעת למען תרב לעות את יעף

את יעף דבר חכמת בונה השמר לך מכחש בגדולות

את הגזיר בצניעות (זכר' בן סעדים, קס' המוסק, מחצ' ד,

ורמיה בארץ נשיה לעות לנו בקודש חזיתם מה

אתה לו ידיד היודע לעות דבר (יכ"ג, חג' סה).

אמר יעקותו מאן דמר יאותו אך בזאת נאות לכם

צרכי חז).

בִּיעוֹת⁵). — קל לא נמצא.

המאונים, הכריעם לצד אחד, לא למי הצדק והישר,

_____ : falsity, pervert

(³) [מנחם וכל הבאים אחריו חברותו עם עַתָּה.]

כפולים כמו לבזר (קסלי ע א), במקום לבר. ועי' ריב"ג
בשרשיו שהאריך בזה. ובבר חלק על זה דונש, ועי'

(4) [יבואו בעתם].

עֲרֻרֹת. ט"ב, — כמו עֲרֹרָן: והייתי עור ד' שנים וכל

ג, סנקטי מונסטר). ובעת אשר היית קובר את המתים

כי ימי צדיק יבתן (שם יב').

לסבת דברים העוריים (קלסון 73 א לו). הוא נעצין

עורריו (לעדערארטיג) ויקלעו ממנו כלים שונים

ועבים מטבע עזרי פרו עגולי וארום (סס מז).

מס' 1000000 (1000000)

ענין, פ"ע, עישן, — במו עור (?) : עישן²) ובאו כל
הגוים מסביב ונשבעו שמה הנחת יי' נבוריר (יט' ז

דעת ועץ חיים ואל תשתעו עושו ובואו תמצאו

שחקים). קרבו רומי קשת משמאילים מימינים עושו

(עמנו' פרינקס, מחק פפטים, מבוא 16).

באסיף להעיש ולהאסיף... וגם לו בבסיף עד פה

(1) [חברוהו החדשים עם הערב 'ע'את' a], סכאית

לפי הענין; וע"פ זה מפרש רש"י: מן עשת ברזל המכונס

ואמר ר"א מבלגנצי, וז"ל: היו נוקבים ומבקעים לבא

ואחרים עוררו, כמו העירו (יולי ז ט), יעורו (סס יב).

ענין ארץ מתי יעבר החדש ונשכירה שכר והשבת
ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולענות מאוני
מרמה (עמ' ס ד-ה).—עות את פלוני כמשפטו, בריכו
וכדומ', הכריע הדבר לרעתו של פלוני: יבשו ודים
בי שקר ענותני אני אשוח בפקודיך (ספ' קט עט).
דעו אפו כי אלוה עותני ומצודו עלי הקף (ליונ יע
ז). להטות משפט גבר נגר פני עליון לעות אדם
בריו (לכ' ג לה-ו).—עות משפט, עות צדק, קלקל
הצדק, שפט לא בצדק: האל יעות משפט ואם שדי
יעות צדק (ליונ ס ג; גס לז יג).—עות דרכו של פלוני,
עשה אותה לא ישר: יתום ואלמנה יעודד ודרך
רשעים יעות (ספ' קמו ט).—ובכלל עות דבר, קלקלו,
השחיתו: ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן
את אשר עתו (קס' ז יג).—ובתו"ם: ק"ו לשאר
כל אדם המענים את הדין והמעוותין את הדין
עאכ"ו (ספ' נמדי קס). למה אתה מעוות עלינו
את הכתובים מעודני עלי שמים וארץ שחורנו על
כל המקומות שבתורה (סס דנ"ח ח). דור שבן דוד בא
בו העוות תרבה והיוקר יעות¹ והנפן יתן פרו
והיין ביוקר (כני כחמ"ס קס"ה לז). עוים מתימן באו
ולמה בקרא שמן עוים שעירותו את מקומן (מול' ס:).
אין בודקין אותן (את בנות ישראל שהגיעו לפרקן)
ביר מפני שמעוותות אותן אלא סבות אותן בשמן
מכפנים ומקנהות אותן מבחוח והן נבדקות מאליהן
(כני יסודס, כס"י:). אשה שאין לה וסת אסורה לשמש
זכו ר"ח בן אנשיגנוס אומר משמש בשני עדים הן
עוותות הן תקנה (סס יג). נראין דבריו (של
ר"א בר"ש) מדבריו שהוא מתקנה ואני מעוותת
(כ' סס גג:). ומתוך כך משבחין את התורה ומעוותין
את הדין (מ"ד נמדי י). אם אין אדם מעוות עצמו
מד"ת יכול הוא לתקן את עצמו (סס קס"ח ח). ושלמה
צות מקום המשפט שמה הרשע שלמה היה צופה
איך הרשעים מעוותין במקדש (מכומי ויקי ס).
אמר דוד אע"פ שהרשעים הם מעוותים אותי לא
הנחתי את התורה (מזכ' ספ' קט עט).—ובספ"א:
לא אמרנו אלא כיתומים עצמן שחלקו זה עם זה
אבל שליה זה ושלית זה שחלקו יכול לומר לתקן
שלחתיך ושלא לעוות (תלמודי רב יסודי גלון, ספ'י
מס'י 45). ומה שאמרו קדמונינו ז"ל כי מעם השחית

¹ [עני' רש"י, בסוטה (מט:): חגרסה: יאמיר,
וכן במשנה שם (ע עו).]

כל כשר את דרכו שכל חי לא שמר דרך תולדתו
ועות הנתיב הידוע נכון הוא (כחצ"ט, כחצ"ט ו יח).
כמו הפרה הרעה שמעקלת ומעוותה עצמה מתחת
העול ולא זוכל אדם לחרוש בה כן סרר ישראל
מתחת אלהיהם שקבלו עליהם עול התורה והמצות
אשר צום ועותו עצמם מתחת העול (כד"ק, סו"ש ד
עז). איש חכם רמו לך שהחכם צריך לו שיהיה נוח
בדיבורו ושלא יעשה בתוך דבריו תנועות משתנות
ומרגיזות באיבריו ובידיו כמו שעושים הרבה בני אדם
בדברים עד שידברו עם אבריהם כלם ומעוותים
צורותיהם וכו' (כ' זכמי' מזללוס, פ"ו משל' כט ע, הספ"ר
306). והג' שהיו עוד מעוותים המאונים ועושין
מאוני מרמה אחר שעוותו אותן (כ' ילמך כני' לזכסס,
סוק למונ' ח ל). ואם אחד סיפר עליו מעשים רעים
אם אמר הדבר לא יתפוש לעוות את האמת לנקות
עצמו (לזכסס לדיקס, ספנס, ס). והנה הוא מעוות
במשבתו את היושר (כס"ה, י"ן לזכני, פ"ו לזכסס, כג.).
—ואמר הפיטן: עמלך אשר בא ועות מחנות וחקר
אתכם בפני בנות (לזכסס חל דמי, י"ל ספ"ר זכר). ברע
שופטי במעועות עותם ופנים הסתיר מהם כשר
עותתם (לזכסס חלמ"ס, קי"). ויסבב חומה ויעות הפון
(זכר חלמ"ס טס, סס).—ואמר המשורר: שכתו וראיתי
בכעס גדפו ולעוותו ולביושו כללים (כחצ"ט, כחצ"ט
זס, כסס"ח, ל). איגע להצילת ולא אוכל כי עותוני
כוכבי שמי (סוף, גלגל ומולות, סס 10). עיניו כעיני
היונים ורקתו ככלת הרמונים לא עותה קובתו ולא
כשל בתו (סוף, מי צן מקין). שוא ידבר והבל ימלל
צדק יעות ואמת יהולל תהפכות בלבו און יחשוב
על משכבו (סס). חס לבי בתוך קרבי על נפשי אשר
עותה ומאדצה מהוו חפצה לארץ טמאה גלתה (סוף,
לס"ה יד).

—סע', מעות, —עות הדבר, נחלקל, נשחת, דבר מעות,
מקלקל, נשחת: מעות לא יוכל לתקן ומסרון לא
יוכל להמנות¹ (קס"ח יט). —ובספ"ר: כשר ודם
פדותיו ועלילותיו מעוותיו¹ הן (מ"ד סמנס ז). בעותיו
מי שהוא מעוות יכול להתקן ומי שהוא כחסרון
יכול להמנות אבל לע"ל מי שהוא מעוות אינו
יכול להתקן (סס קס"ח ח). —ובספ"א: לשמור את
כל דבריו כי הוא יתקן המעוותים בכחו (כחצ"ט,
דני' י ע). שתנועת הרוח תנועה מעוותת מפני

¹ אולי להמלאות.

שהאיר יעלה למעלה ואח"כ ישוב סובב סביב הארץ וישוב מעוות (כ"ס ח"ט, לוחם הסמים, כ"י זיה"ס כזכאנאי). ואשר אכתוב [על דרך] הלימוד פעמים יהיו השירות מיושרות פעמים יהיו מעוותות (ד"ה יהודי מלריס ול"י ג, מן 146). — ואמר המשורר: בעץ יבש מעות לא יתוקן ויתקן בעידו לה ורמז (כ"ס הכניד, כ"מ ג עה, הכניד 137). קומה כמו חומה ושקים כשני עצי יער בכרתים וכו' ולחי כפחם רק שפתיה שפתי חסור גרם מעותים (כ"י סכיו, סכמוני ו). שור נא קצה משוט אל תוך המים הן רק מעות ומעקל תראהו (כ"מ סל, ליסכים סהסל ג). — ובחכמת החכונה, שעות מעותות, בנגוד לשעות ישראל: השער השישי ביריעת כמה שעות עברו מן היום השעות המעוותות וכו' ועיון נוכח השמש על כמה שעות נפל מן המעוותות וככה שעות עברו מעוותות (רמז"ע, כלי נסוחס עו). ההקדמה השנית כי השעה הנסבם עליה בעבור מהשעות המעוותות ר"ל מעוותות שהם י"ב ביום וי"ב בלילה בכל עתות השנה (רמז"ס, מסגון העמוד, ד"ס כד). ועי' מעות.

—הספ', התענות, — התענות האדם, נתקלקל, נשחת: ביום שיועו שומרי הבית והתענותו אנשי החיל (קס"י יב ג). — ובתו"ס: אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחילה ונתעוות (כס"י, סג"י ח ז). מיום שנבר אנרופה של חנופה נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים (כ' שמעון זן סלסל, סג"י ח א). דבר אחר מעוות לא יוכל לתקן משנתעוותו המים מששת ימי בראשית עוד לא נתקנו וכו' דבר אחר מעוות לא יוכל לתקן משנתעוותו דור המבול במעשיהם הרעים שוב לא נתקנו (מד"ר קס"י ח). — ובסה"א: ואנוב (האליל) היה גדול בעיני העם מאסירם להתעוותם יותר (ויקרא סג, סכנסי). או כחוש דבר של סתכת הנתך באש ויצוק על הארץ ויורד כחוש מתעוות פה ופה כאש חיה וכהרף עין נראה לעין (כ' סכני דונולו, סכמוני, פ' י"כס, סג). בלי עץ שהכובס סכה בו הכנדים על אבן בעת שמלבנן ואלו כולן קפיד עליהן שלא יתעוותו או יפגמו (ד"ס, סנח סכג). יצאו משם ונתעוות (מקומם) שחרב (כ"י, סג"י, סג"י סג). איך נתעוות האדם ואיך היתה האמירה ואיך באו הרעות ועל מי יתאונן (כ"ס, סכ"י נגד דונס ג). דמיון זה האיש יתעוות פניו ויקרה לו עקום (כל מלכס הסגיון המוסס, מנ). ויחתלו גופו בנה' כרי שלא

יתעוותו איבריו וירחצוהו בכל יום במים מושרין באויר ממוצע (כ"י סלדני, ש"ס ס, עה). ילפתו ובעת שיוורכו ילפתו ארחות דרכם ויתעוותו ללכת אנה ואנה עד שיפסקו לגמרי (כס"ז, לוחס מוספט, סלוריס סליוס, סג). — ואמר המשורר: אם בשמאל דוחם בימין קרבם אל ואמרו גואש בעת יתעוותו אך ואמינו כי לעולם הם וכו' לא ישבתו עד יום וליל ישבתו (כ"י סלוי, שנס ויכס).

עֲוֹתָן ^{ש"ז} — מי שמעוה את הצדק; היוקר יעות שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד ל"א היוקר יעות מכובד שבתן יהא עוותן ורמאי (כ"י, סנח' סג' לז).

עֲוֹתָהּ ^{ש"ז} — חסם ולא צדק, Gewalt; violence; perversion (of justice): רבת יי' ריבי נפשי גאלת חיי ראיתי יי' עֲוֹתָהּ שפטה משפמי (ס"י ג נח-נע). — ואמר המקובן: בלע שופטי במועצות עותם ופנים הסתיר מהם כשר עותתם ויומר לאבק מטרם להבעיתם (ס"י סלסל, ס"י). ראה רוב בעותותי השימות כל עדתי ראיתי יי' עותתי (ס"י סלסל, סס). — ואמר המשורר: העותי ובעותתי אדברה אני כי אלוה עותני (כ"י נכ"ס, רננו סל עולס, עולס מדס נג). כי לא לתקן עותתי עתה יכול אני וכבר הודי שחתי (כ"מ סל, ליסכים סהסל).

עֲזָה ^{ש"י} — מ"ר עזים, כ"י עזיה, — נקבת בע"ח ביתי, מהבהמות הדקות, בעל קרנים, מכסה שערות ארכות, נותן חלב, Ziege; chèvre; goat: קחה לי עגלה משלשת ועו משלשת ואיל משולש (כ"ס סלסל, סג). ויסר ביום ההוא את התישים העקרים והסלואים ואת כל העזים הנקרות והסלואות (סס ל סג). זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיה לא שכלו (סס סל סג). גם לז"ס). ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך (עש"י סג כז). — (ב) שם כללי לכל המין, חובר והנקבה: מן הכבשים ומן העזים תקח (סמון יב ס). ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים או מן העזים לעלה וזכר תמים יקריבנו (ויקרא י א). כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו (סס ז כג). אך בכור שור או בכור כשב או

(1) [בך בפניתי: עז, מ"ר עזם (לידנז 344); בארמ' עזוא, מ"ר עזיון; בסור' עזוא, סס' עזו; באשור' אנו (דליטס 99); בערב' עזא; במצר' הקדומה ענה, וסוה נראה שהישרש ענו.]

חֲכֵמָה אֲדָמָה תֵּאֵדָר עֲנִי וְעַל מִנִּי יִשְׁמָה (קֹהֵל טו. ח.)
(ב) קֶצֶת בְּמִשְׁמֵי מִן וּמִחֲסֵה; וּמִגְדֵּל עַל הִיא בְּתוֹךְ
הָעֵינִי וַיִּנְסוּ שִׁמְהָ כָּל הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְכָל בְּעָלֵי הָעֵינִי
וַיִּסְגְּרוּ בְּעֶדְמָה (שֹׁפְטִי טו. ח.). בְּיוֹם הַהוּא וַיִּשְׁרַח הַשִּׁיר
הַזֶּה בְּאַרְצָה יְהוּדָה עֵיר עַל לִנּוּ יִשׁוּעָה יִשְׁתָּה חֹמֹת
וְחָל (יִשְׁעִי כו. ח.), וּאֲכַבֵּד בְּעֵינֵי יי' וְאֱלֹהֵי הִיא עֵינִי
שֶׁסּ מֵעַ ס. יי' עֵינִי וּמַעְמִי וּמִנּוּסִי בְּיוֹם צָרָה (יִצְחָק י'
יט.), כִּי תַעֲלֶה בְּכָל הַשָּׁמַיִם וְכִי תִבְצֹר מִרוֹם עֵנָה
מֵאֵתִי יִבְאוּ שׁוֹדְרִים לֹחַ נָאִם יי' (שֶׁסּ כג. א.) אֱלֹהִים
לִנּוּ מִחֲסֵה וְעַל עֹרֶה בְּצִרּוֹת נִמְצָא מֵאֵד (סֹהֵל מו. ג.).
עַל אֱלֹהִים יִשְׁעִי וְכַבּוּדִי צוּר עֵינִי מִחֲסֵי בְּאֱלֹהִים (שֶׁסּ
קצ. ס.). וְאַתָּה מִחֲסִי עַל (שֶׁסּ עא. ז.). בִּירְאָתָה יי' מִבְּמִתָּה
עַל וּלְבַנִּי יִהְיֶה מִחֲסֵה (מִשְׁלִי יד. כו.). הֵן עֲשִׂיר קִרִּית
עֵנָה וְכַחֲמָה נִשְׁגָּבָה בְּמִשְׁכִּיתוֹ (שֶׁסּ יס. יח.). אִחַ נִפְשָׁע
מִקִּרְיָתָ עַל (שֶׁסּ יט.), עֵיר גְּבוּרִים עֲלֶיהָ חֲכָם וַיּוֹרֵד עַל (י'
מבְּמִתָּה) (שֶׁסּ כח. כג.). —וְעֵינִי עֵינִי. (ג) כְּמוֹ פֶּאֶר וְהָדָר;
אֲך' בִּינִי לִי אִמְרַת צִדְקוֹת וְעַל עֵדֵי יִבּוֹא וַיִּבְשּׁוּ כָּל
הַנְּתָרִים בּוֹ (יִשְׁעִי מֵס. כד.). עֲדֵי עֲדֵי לְבָשִׁי עֵנָה צִיּוֹן
לְבָשִׁי בְּגָדִי תִפְאָרְתְּךָ יְרוּשָׁלַם עֵיר הַקֹּדֶשׁ (שֶׁסּ כז. ח.).
גָּדוֹ לוֹ כָּל סִבְיָכִיו וְכָל יַדְעֵי שְׁמוֹ אִמְרוּ אִיכָּה נִשְׁבַּר
מִטָּה עַל מִקַּל תִּפְאָרָה (יִצְחָק מֵס. יי'). וְתִתֵּשׁ (הַגִּפֶּן)
בְּחִמָּה לְאַרְץ הַשְּׁלֹכָה וְרוּחַ הַקִּדְּמִים הוֹבִישׁ פְּרִיָה תִּתְפָּקוּ
וַיִּבְשּׁוּ מִטָּה עֵנָה אִשׁ אֲכַלְתָּהּ (יִסְחָק י' יג.). הַנְּנִי
מִחֲלָל אֶת מִקְדְּשִׁי גֵּאוֹן עֲזָבָם מִחֲמַד עֵינֵיכֶם וּמִחֲסֵל
נִפְשָׁכֶם (שֶׁסּ כד. ח.). וּנְפָלוּ סִסְבֵּי מִצְרַיִם וַיִּרֶד גֵּאוֹן
עֵנָה (שֶׁסּ לו. ו.). עֵמֶךְ בְּתֶרֶב יִהְיֶה וּמִצְבוֹת עֵנָה לְאַרְץ
תִּרְדַּ (שֶׁסּ כו. יח.). צֵד וּסְבִיב הָאֲרֶץ וְהוֹרֵד מִסֶּךָ עֵנָה
וְנִבְנוּ אֲרַמְנוֹתֶיךָ (עֲמֹנִי ג. יח.). וְעַמִּד וְרַעָה כְּעַל יי'
בְּנֵאוֹן שֶׁסּ יי' אֱלֹהֵיוֹ (מִיכָה ס. ג.). כִּסֵּה שָׁמַיִם הִדְּרוּ וְכִי
וְנָגַה כְּאוֹר תִּהְיֶה קִרְנִים עֲמִדוֹ לֹא וְשֶׁסּ חֲבִיּוֹן עֵנָה
(סִנְקִי ג. ג. ד.). מִפִּי עוֹלָלִים וַיּוֹנְקִים יִסְדָּתָ עַל לִמְעַן
צוֹרִירֶךָ לְהַשְׁבִּיתָ אוֹיִב וּמִתְנַקֵּם (סֹהֵל ס. ג.). הִבּוֹ לִי
בְּנֵי אֱלֹים הִבּוֹ לִי כְּבוֹד וְעַל הִבּוֹ לִי כְּבוֹד שְׁמוֹ
(שֶׁסּ ט. ח.). כִּי עַל לְאֱלֹהִים (שֶׁסּ קצ. יג.). כֵּן בְּקֹדֶשׁ
חֻוִּיתֶיךָ לְרֹאוֹת עֵנָה וְכַבּוּדָךְ (שֶׁסּ כג. ג.). תִּנּוּ עַל לְאֱלֹהִים
עַל יִשְׂרָאֵל גֵּאוֹתוֹ וְעַל בְּשִׁחְקִים (שֶׁסּ קס. לה.). וַיִּתֵּן
לְשָׁבִי עֵנָה וּתְפֹאֲרָתוֹ בִּיד צֵר (שֶׁסּ עס. סח.). כִּי תִפְאָרָתָ
עֲזָמוֹ (2) אֵתָה וּבְרִצְוֹנֶךָ תִּרּוֹם קִרְגָּנוֹ (שֶׁסּ עט. יח.). יי'
מֶלֶךְ גֵּאוֹת לְבָשׁ לְבָשׁ יי' עַל. הַתְּאוֹר אֶף תִּכּוֹן חֲבֵל

ב) תמוט (סס זג ח), הוד והדר לפניו על ותאמרה במקדשו (סס לו ו), ועו מלך משפט אהב (סס זט ד). דרשו יי' ועוז בקשו פניו תמיד (סס קה ד), הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עוז (סס קח ח), עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (משל לא כח), הוד והדר לפניו על וחרוה במקומו (דסי"ח י כח), ומהללים ליוי יום יום הליום והכהנים בכלי על ליוי (דסי"ז כ לא י). — ואמר בן סירא: וילבישוהו כליל תפארת ותפארה בכבוד ועו (כ"ג גני"ח סח), — ובתפלה: אדון עוזו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו וכו' מאורות נתן סביבות עו פנות צבאיו קדושים רוממי שרי (המליך ללך, חפלי שחרי) — ובתפלה: ומנין שהתפלן עוז הם לישראל דכתיב וכו' (ככ"ו ו). ר' יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתצוין בבשתינו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוזך ותתעטף בחסידותך (סס עז:). — ואמר הפיטן: עוז אכנט התאור (הכהן הגדול) במוח ארוב בד ולא כלאים (כ' יסי זן יסי, אזכיר בצרכי, ענוה, מעשי ידי גלוי קדמוני, ד, שר יבין נלחמו בו כוכבי לילה עוז וגאונו אשה הפילה (כ' יי', גני שטער ג, דודסן 28), יסם לבכי מעו כאבי (היכל יי', שנת איכס, ססד'), והיה (משנה) במגדל עוז לדליו ואבינוני (סס"ג, לנני, JQR. NS. 1. 240). — ואמר המשורר: בעוז מלכו כלם בטעמו הפילם ולשאול השפילם כריקים ופחחים (דונס, דעה לני סכמה). ויצחק אשר תצחק אדמה בלכתו בה ותעז ותתגאה בעוז בגאותי (כס"ג, ידידי שנו מני), יום בצר נכבדת ואלי נחמדת ולך עז יסדת מפי עוללים (כ"י סהי, יוס לינסס), האל התולה על בלמה חבל וכאשכול תולה אותה בלי חבל והיא כרקב חבלה ועוז לא יבל (כע"ש, סלס סתולה, דוקס 82). ועז התלי לעוזר ולכשיל דמות תנין וזבו תבוסתו והעז מראשתי (כ"ב"ע, צסס אל אשכ אלמי), ומנהו יהיו יגון וחרוה ועז מצח ושפלות ענוה (כ"י זכארה, צמי סנסס, דודסן 166). עלמות מהטבות לחופף שירי, סגן עוזך כי צמח איומה התבשרי נצוח הודיות במשכנות חצרי (גני שטער ג, דודסן 71), ולא הוא לבדו סף וגמלט המון עוז ולא רק מעט מעט בא על המונו ומשפחתו (סס 201), אדוננו משה השר האדיר בישראל עוז הישי(בה)

(1) בקצת המשלים קשה להכריע לאיזו מן המשמ' התכוון בעל המאמר.

(1) אולי עז החלק הגבוה במגרל המחסה.
(2) אולי עזבו.

(ספ"ג, צ"ג יקו"ס). והם (הצפרים וינקי הרבש) עזין לערך טבע רפיונם ורבות טבעם (ש"ינחאק, מולד' ספ"ס, מערכת העוף טו, קכז). — מראה עין, חוק: מראות נגעים שנים שהן ארבע בהרת עזה כשלג וכו' (גמ' ח' א'). — ומים ויין: אין משערין במים מפני שהמים עזין ומעכרין אותו (מוספ' ד'ס ד' יא). יין קפריסין למה היא באה שבה שרין את הצפורין מפני שהיא זה (יב"ט יומ' ד' ס). חני ר' יהודה בר הביבא אין עושין מי מלח עזין מאי מלח עזין רבה ורב יוסף בר אבא דאמרי תרוייהו כל שהביצה צפה בהן (ספ"ה קס): — ולשון: מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בלשון עזה דכתיב וכו' (ר"ב מנח' ד'ס מ"ג, מ"ד, מ"ה). — ובספ"ה א': אבל חית' ועין' אותיות הגרון חסה וכו' אבל האחת עזה מרעוטה כי היא מפניה ממה והוא עיין' (מנח' מנח' ס' 6). ובתשובות עזות השבתי על זאת והואל נא לחוות חכם כל היצוריות (תלמודי מנח'ס, לגבור כחמורה, טע' הסי' ד'). לפי שהעופות מחליק את החרס ואינו מניחו לבלוע אבל היוקסים מעורב צריך שקורין אל"ם בתוך העופות והוא עז ומחלחל את החרס ובלוע (כ"ט, כסוף קז): — עז פנים, שאינו יודע המלה ורחמים: גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן (דני' כ' כ). ובאחרית מלכותם כחתם הפשעים יעמד מלך עז פנים ומבין חידות וכו' ונפלאות ישותיה והצלית ועשה והשחית עצומים ועם קרשים (דני' ס' כג' כד). עז נפש, עי' נפש. — ובתלמודי: עז פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן (יסוד' ד'ן מנח'ס, ח'ו' ה' כ'). ציץ אית דבעי מימר על הגורפנים אית דבעי מימר על עזי פנים (יב"ט יומ' ס'). חמשת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן וכו' הן עזי פנים שבכהונה (יב"ט, ס', יב"ט ג'). רבי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעוות פנים (בב' עז'). התפתחין והגפתחין והוחתחין והורודין ועזי פנים ובעלי זרועות עליהם הכתוב אומר וכו' (ד"א ד'). — ובספ"ה א': ופי שהוא עז פנים תראה אותו ברוב העניינים מסקר העינים לא יחדר לבושת (כ"י ח"א, מקו מד' ספ"ס לנפ"צ יד). זאיך לא יתבייש זה העז פנים לבקש מן הבורא שיקדים מכות גדולות על מה שקדם לו אצלו ויכבד החוב עליו (פול' מו"ס, העמק' ו). ואמר ד' יהורא לכלתו האנוש גמל את עזי פנים חוצפה פנים היכן ראית מעש'

זכו' (קטע זיי גיט, REG. LXVI 66), ובבבזי אסרז כל ימותי וגם אספוד כהנה הי וקינוס לבן יקיר זילד שעשועים ועוז מורים ותפארת מבינים (כי שמואל זן עלי, קוצן אגרי, חרנצין 76), הן כל גבורה אין כגבורת גבר כובש בעוז יצרו שליש ברוח (מחשיל, לישיס מהלה), עוז עמך מגן גוי מרעיתך הדרת תהלתנו מלכותך יכין בורא שמים עד עולמי עד סלה (סול, ססג).

עָזָא, עֵז, חֵז, כֵּן, עֲזָה, מִי־רָעָם, עֲזָתָה, מִי־עֵז, חֲלוֹק—
 בעל עז בנפח או ברוח, stark, mächtig; hart; fort;
 puissant, violent; strong, mighty, fierce
 גֵּאוֹן עֵינִים ונחלז מקדשיהם (יחזק' ז כד). המבליג שר
 על עֵז ושר על מבצר יבוא (עמו' ס ט). יגורו עלי
 עֵינִים לא משעי ולא הטאתי יי' (ספלי נט ד).—ברברים
 מפשטים, בעס: ארור אפס כי עֵז ועברתם כי קשתה
 (בראש' וט ז). מתן בכתר יבפה אף ויחד בחק חמה
 עֲזָה (מסלי כל יא).—ואהבה: כי עֲזָה כמות אהבה קשה
 כשאל קנאה (ספס' ס ח).—ורוח: ויולך יי' את הים
 ברוח קדים עֲזָה כל הלילה (שמו' יד כא).—ומים עֵינִים,
 רבים סערים: כה אמר יי' הנותן בים דרך ובמים עֵינִים
 נתיבה (ישע' מג יו). והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך
 הים ביבשה ואת רדפיהם השלבת במצולת כמו אכן
 במים עֵינִים (נחמ' י ט).—וחוק וקשה בכה גופני:
 אפס כי עֵז העם הישב בארץ והערים בצרות גרלה
 מאד (נבז' יג כא). מהאכל יצא מאכל וּמֵעֵז יצא מתוק
 (ספטי יד יד). מה מתוק מדבש ומה עֵז מאיר (סס יח).
 יצילני מאויבי עֵז משנאי כי אמצו ממני (ש"ב כג יח).
 וסכרתני את מצרים ביד אדנים קשה ומלך עֵז ימשל
 בהם (ספ' יט ד). על כן יבכדוך עם עֵז קרית גוים
 עריצים ייראוך (סס כג ג). הנמלים עם לא עֵז ויבינו
 בקיץ לחמם (משלי ג כא). — וגבול עֵז, מבצר וקשה
 לכבשו: ויירש (ישראל) את ארצו (של סיחון) עד
 יבק עד בני עמון כי עֵז גבול בני עמון (נבז' כל
 כד).—ובתוכם: הוי עֵז בנמר וקל כנשר וכו' (יחזק'
 נח חמא, לחי' ס כ). עואול שיהא עֵז וקשה (יומ' קז:).
 תנא משמיה דר' מאיר מפני מה גתנה תורה לישראל
 מפני שהן עֵז ין וכו' והיינו דאמר ר"ש בן לקיש
 שלשה עֵז ין הן ישראל באומות וכו' (בבלי' סא:).
 אתה מוצא מי שהוא עֵז אינו תופס מדת הדין
 אבל הקב"ה וכו' (ילק' ספלי' סחג).—ואמר חששור:
 אם לעני עֵינִים ועליונים לך הנה מאד מפחדך ספרו

בזאת שאשה מגרשת את בעלה (סעי' ס"ח, ס"ח ק"ב).
עז פנים לגיהנם דלא שייך בעז פנים לעשות רצון
אביך שבשמים ואם ראית עז פנים בידוע לך שהוא
רשע וסופו לירש גיהנם (כ"ה, י"ז לנכון, פ"י חנו', מסמך
ה, ק"ו). — עזות, דברים עזים, קשים: תחנונים ידבר
רש ועשיר יענה עזות (מסלי י"ט כג). — ואמר המשוור:
בדבר רך תדבר אל שלשה ואם ענו לך עזות
וקשה אלי מלך כך ישלום ואל איש אשר חלה
חלי כבד ואשה (כ"ה סג"ד, כ"ה כ"ו, הכ"ה). ענה עזות
הסכל (פרעה) בסכלו מי יי אשר אשמע בקולו (כ"י
נ"א, ח"ה, מ"י כח"ה, עולם מד"ס). — ואמר המסונן: למה
ברחוק תעמוד בדברם עזות נמת הנשמה אושיב
פרוות (איכה ח"ה, ק"י). נביאויך תעו תרמית שוא
חוות ואדרוש לסלות ופצתי אי לזאת פתיתים וכנגדי
השיבו עזות (איכה ח"ה, ח"ה).

עזא * עזא, — שם מלאך שמרד באלהים בתחלת
הבריאה ונפל ארצה וחטא עם בנות האדם: אמרה
לפניו (אשתו של משה) רבש"ע מאצל שכונתך ממרום
ירדו שני מלאכים עזה ועזאל וחמרו בנות ארצות
והשחיתו דרכם על הארץ וכו' אבל בן עמרם מיום
שנולד אליו בסנה לא בא לאשתו (מד"ר דכ"י י"א).
ומה עזא ועזאל שגופן אש כשירדו לארץ חטאו אנו
לא כש"כ (פסיק' רנ"ה י"ד). את הכשל בעיניך שאין
מכשול אלא בעינים שכן אתה מוצא עזה ועזאל
לא נכשלו אלא בעיניהם (כלה רנ"ה ג). — ובסמ"א:
והיה שם (המלך שלמה) בכל יום אצל עזא ועזאל
על כסא שהיה עומד על גשר (כ"י כ"י חלמן, ע"ה,
הקדמ' ס:). מעשה בשלמה המלך ע"ה אשר היה
שט בכל יום לרקיע לשמוע סודות מפי עזא (סס,
סיקוני המסונן, הקדמ' יד:). ויש מהן צורת שעירים
ומאלה היו כת עזא ועזאל ושניהם לבדם צורת
אדם ממש וכשנפלו מן השמים שהוא חלק אחד מן
האוויר שזכרנו נתלבשו בכח זה האוויר (סס, ק"ה
לכ"ה ע"ה, סה:). וצריך אתה לדעת כי עזא ועזאל
הם המלאכים שקטרגו על אדם (סס ק"ה, ק"ו). הלך
ופתר בכישופיו להרי חושך והגיע לאותם שלשלאות
של ברזל שהם על רגלי עזא ועזאל (סס ק"ה, ק"ו:).

עזא * עזא, שם מלאך, — כמו עזא: עזאל שמכפר
על מעשה עזא ועזאל (יו"ט ק"ו). — (ב) שר של
מצרים: בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד עזא
שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע

עזא, שם מלאך, — כמו עזא: עזאל שמכפר
על מעשה עזא ועזאל (יו"ט ק"ו). — (ב) שר של
מצרים: בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד עזא
שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע

ההלך עמך לא ירפך ולא יעֹבֶבְךָ (סס לא ז). כאשר
 הייתי עם משה אחיה עמך לא ארפך ולא אעֹבֶבְךָ
 (יח"ט ח ט). ותשמעו בקולי לכל אשר צוית, אתכם
 לא עֹבֶבְתֶּם את אחיכם זה ימים רבים עד היום הזה
 (סס כג ז-ב). נער מצרי אנכי עבד לאיש עמלקי
 ויעֹבֶבְנִי אדוני כי תליתי היום שלשה (ס"ח ל יג).
 ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אֶעֱבֹב את עמי ישראל
 (מ"ח ו יג). יחי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם
 אבותינו אל יעֹבֶבְנוּ ואל ימשנו (סס ח כו). כי גם אילת
 בשדה ילדה וְעֹבֹב כי לא היה רשע (יח"ט יד ט). עֹבֶבָה
 יתמיד אני אחיה (סס מע יח). ובניכם ובנותיכם אשר
 עֹבֶבְתֶּם בחרב יפלו (יחזק' כד כח). הוי רעי האליל
 עֹבֵבִי הצאן (זכרי' יח יז). ויבטחו בך יודעי שמך כי
 לא עֹבֶבְתָּ דרשך יי (ספ"ט ט יח). עליך יֵעֹבֵב חלבה
 יתום אתה היית עוֹזֵר (סס י יד). אל תמשני ואל
 תַּעֲבֹבְנִי אלהי ישעי כי אבי ואמי עֹבֶבְנִי ויי יאספני
 (סס כז ט-י). כי יי אהב משפט ולא יֵעֹבֵב את חסידיו
 לעולם (סס לו כח). צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו
 יי לא יֵעֹבֶבְנוּ בידו (סס לז-לג). כי לא ישש יי עמו
 ונחלתו לא יֵעֹבֵב (סס לד יד). —ובשנאה: וחרה אפי
 ביום ההוא וְעֹבֶבְתֶּם ותסתרתני פני מהם (דנ"י לא יז).
 ותאמר ציון עֹבֶבְנִי יי (ישעי' מט יד). ברגע קטן עֹבֶבְתִּיךָ
 וברחמים גדולים אקבצך (סס נד ז). מי יתנני במדבר
 מלון אורחים ואעֹבֶבָה את עמי ואלכה מאתם כי כלם
 מנאפים עצרת בגדים (יח"ט ט ח). אלי אלי למה
 עֹבֶבְתָּנִי (ספ"ט כג ז). אלהים יֵעֹבֵב רדפו ותפשוהו כי
 אין מציל (סס ע"ח יח). למה לנצח תשכחנו תַּעֲבֹבְנוּ
 לארך ימים (אי"כ ח כ). כי עבדים אנחנו ובעברתנו
 לא עֹבֶבְנוּ אלהינו (עזרי' ט ט). ובנוה להם ישוּבוּ לעשות
 רע לפניך ותַּעֲבֹבֵם ביד איביהם (נחמ' ע כח). בה אמר
 יי אתם עֹבֶבְתֶּם אתי ואף אני עֹבֶבְתִּי אתכם ביד
 שישק (דנ"י ז ט). כי עֹבֵב אתי במחללים רבים (סס
 כד כח). וכן במלוצי שרי בכל וכו' עֹבֵבֵי האלהים
 לנפשותיו (סס לז לא). —עֹבֵב עיר, ארץ וכדומ', יצא
 ממנה: ויַּעֲבֹב את הערים וינסו (ס"ח לא ז). מיום
 עֹבֶבָה⁽¹⁾ את הארץ ועד עתה (מ"ח ח ו). עֹבֶבֹת ערי
 ערער לעדרים תהיינה (ישעי' יז ג). פַּעֲוֶבֶת החרש

וגעבר אח הבעלים (סס י י). ואתם עֹבֶבְתֶּם אותי
 ותעברו אלהים אחרים (סס יג). על אשר עֹבֵב את
 יי אלהיהם (מ"ח ט ט). יען אשר עֹבֶבְנִי וישתחוו
 לעשתרת אלהי צידונין (סס יח לג). הוי גוי חמא וכו'
 עֹבֵבֵי את יי נאצו את קדוש ישראל נזרו אתור (ישעי'
 ח ד). ועֹבֵבֵי יי יכלו (סס כח). ואתם עֹבֵבֵי יי השבחים
 את ה' קדשו (סס סס יח). ודברתי משפטי אותם על
 כל רעתם אשר עֹבֶבְנִי ויקטרו לאלהים אחרים (יח"ט
 ח יו). הלא זאת תעשה לך עֹבֶבְךָ את יי אלהיך (סס
 ג י). מקוה ישראל יי כל עֹבֶבְךָ ויבשו (סס יז יג).
 איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים
 לא עֹבֵבוּ (יחזק' כ ט). יד אלהינו על כל מבקשיו
 למוכה ועזו ואפו על כלי עֹבֵבֵי (עזרי' ח כג). אם
 תדרשנו ימצא לך ואם תַּעֲבֹבְנוּ ויניחך לעד (דנ"ח כח
 ט). —ואשה את בעלה: להצילך מאשה ורה מנכריה
 אמריה החליקה העֹבֶבֶת אלוף געוריה (משלי ג יז-יז).
 —ואדם את חברו: עֹבֵבֵי פתאים⁽¹⁾ וחיו ואשרו בדרך
 בינה (סס ט ו). —ודבר משפט, תורה, ברית, וכדומ',
 במשמי' זו: על אשר עֹבֵב את ברית יי אלהי אבותם
 (דנ"ב כט כד). לא עברתי את ישראל כי אם אתה
 וברית אביך פַּעֲוֶבְכֶם את מצות יי (מ"ח יח יח). קנא
 קנאתי ליי. אלהי צבאות כי עֹבֵב ברייתך בני ישראל
 (סס יע י). ויעֹבֵבוּ את כל מצות יי אלהיהם (מ"ג יז
 יו). על עֹבֶבֶם את תורתו אשר נתתי לפניהם ולא
 שמעו בקולי ולא הלכו בה (יח"ט יז יג). על אשר
 עֹבֵבוּ את ברית יי אלהיהם (סס כז ט). אם יַעֲבֹבוּ
 בניו תורתו ובמשפטי לא ילכו (ספ"ט ט לח). ולעפה
 אחותני מרשעים עֹבֵבֵי תורתך (סס קע נג). כי לקח
 טוב נתתי לך תורתי על תַּעֲבֹבֵי (משלי ד ג). קנה חכמה
 אכו' אל תַּעֲבֹבָה ותשמרך (סס ה-ו). ויראת שדי יֵעֹבֵב
 (חזק' ו יד). —ג) הניחו לבדו, בלי עזרה: והנה אנכי
 עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשבתך אל האדמה
 הזאת כי לא אֶעֱבֹבָה עד אשר אם עשיתי את אשר
 דברתי לך (נחמ' כח יח). ויאמר (משה לחותנו) אל
 גא תַּעֲבֹב אתנו כי על כן ידעת חנתנו במדבר והיית
 לנו לְעֵינִים (נחמ' י לח). השמר לך פן תַּעֲבֹב את הלוי
 (דנ"ב יז ט). והלוי אשר בשעריך לא תַּעֲבֹבְנוּ כי אין
 לו חלק ונחלה עמך (סס יד כז). כי יי אלהיך הוא

ח כג), כמו את הפתיות, וכן פרשו התרגומים העתיקים.
 ושלש הפרושים נמצאים במיהם לראב"ה ע'.

⁽¹⁾ [הא רפה לפי הסמורה במקום עובה, עיי

ריב"ג בשרשיו ורד"ק].

⁽¹⁾ [כמו את הפתאים, ואפשר לפרש כמו רש"י
 ורלב"ג שפתאים הוא נושא, וצריך להשלים: את דרך
 הפתיות, ועוד, שפתאים הוא שם משפט, מ"ר מן פתי (סס

והאמיר אשר עֹבּוּ ספני בני ישראל (סס ט). כל העיר עֹבּוּה ואין יושב בהן איש (ימ' ד כט). בשנו מאד כי עֹבּוּה ארץ כי השליכו משכנותינו (סס ט יח). עֹבּ כפיר סכו (סס כה לח). עֹבּוּ ערים ושכנו בסלע יושבי מואב (סס מח כח). רפאנו את בבל ולא נרפחה עֹבּוּה ונלך איש אל ארצו (סס נח ט). כי עזה עֹבּוּה תהיה ואשקלון לשממה (ספני ד). ולא נעֹבּ את בית אלהינו (ססמ' י ט). עֹבּ את פלוני, לא לקחו אותו: למה זה עֹבּתן את האיש קראן לו ויאכל לחם (סמון כ). —ונתן לו ללכת: ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פה וכו' ויאמר אלישע חי יי' וחי נפשו אם אֶעֱבֹךְ וירדו בית אל (מ"ז ד). —והניחו לנפשו, זו ממנו: ויעֹב את הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך (מ"ח יט כ). —והאמר אם הנער (לאלישע) חי יי' וחי נפשו אם אֶעֱבֹךְ ויקם וילך אחריה (מ"ז ד ל). —ודבר משמש, נתן לו שלא יהיה יותר אצלו: אם תמתיק בפיו רעה יכחידנה תחת לשונו יחמל עליה ולא יעֹבְנָה וימנענה בתוך סכו (ליו' כ יג). —ולא לקח דבר: הִיעֹבּ מצור שדי שלג לבנון (ימ' יח יד). —עֹבּ חוב, לא דרש, לא חבֵּעַ: וגם אני אחי וגערי נשים בהם כסף נֶעֱבָה נא את המשא הזה (ססמ' ט י). —עֹבּ דבר ביד פלוני, לא עסק בדבר זה, לא שם לבו לו, נתן לפלוני לעסק בו: ויעֹבּ כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אותו מאומה (נלס' לט ו). —(ו) עֹבּ עצה וכדום, רחה, לא עשה כמו שיעצו: ויעֹבּ (רחבעם) את עצת חזקנים אשר יעצוהו (מ"ח יז ס). —ותוכחת: ועֹבּ תוכחת מתעה (מסלי י י). —(ז) עֹבּ דבר, פרש מהדבר שלא לעשותו, עֹבּ חסד וכדום' מעם פלוני: ברוך יי' אלהי אדני אברהם אשר לא עֹבּ חסדו ואמחו מעם אדני (נלס' כז כז). משמרים חבלי שוא חסדם יעֹבּוּ ואני בקול תורה אובחָה לך (יו"ז ט-י). ברוך הוא ליי' אשר לא עֹבּ חסדו את החיים ואת המתים (נוס' כ). —ועֹבּ חמה, לא כעס יותר: הרף מאף. ועֹבּ חמה (סס' לו ט). —עֹבּ פשעיו, נדר לא לפשע: מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועֹבּ ירחם (מסלי כח יג). —תונותיה: ואת תונותיה מספרים לא עֹבּה (ימק' כג ט). —עֹבּ פניו, יגונו, חדל מזה: אם אמרי אשכחה שיחי אֶעֱבֹב פני ואבליגה (ליו' ט כז). —עֹבּ ארח, לא הלך יותר בדרך שהלך עד כה, וכהשאלה, במנהגיו ומעשיו: יעֹבּ רשע דרכו ואיש

און מחשבותיו וישוב אל יי' וירחמהו (סס' נח י). העֹבִים ארחות ישר ללכת בדרכי השך (מסלי ג יג). מוסר רע לעֹב ארח (סס יט י). —ח) עֹבּ לפלוני, נתן לו יכלת, רשות לעשות דבר: מה היהודים האמללים עשים הִיעֹבּוּ להם היובחה היכלו ביום היתיו את האבנים מערמות העפר (ססמ' ג לד). —והניחו כמר שהוא, כך וכך: ויעֹבּוּ את העיר פתוחה (ימס' ט יז). וגם אני לא אומיף להוריש איש מפניהם מן חגיוש אשר עֹבּ יהושע וימח (ססמ' ג כח). ועשו אותך בשנאה ולקחו כל יגיעך ועֹבּוּךְ ערם ועריה (ימק' כג כט). כי רצץ עֹבּוּךְ דלים בית גול ולא יבנהו (ליו' כ יט). —ודבר לא בע"ח, הכח וכדום', עֹבּוּךְ כחו, נפסק, לא היה לו יותר כח: לבי סחרחר עֹבּוּךְ כחי ואור עיני גם הם אין אתי (סס' לט יח). —לבר עֹבּוּךְ, במשמ' דעתו, לא היה בו יותר דעת: עצמר (הרעות) משערות ראשי ולבי עֹבּוּךְ (סס ט יג). —וחסד ואמת, חדל ממנו: חסד ואמת אל יעֹבְךָ קשרם על גרגרותיך (מסלי ג נ). —ועשר: קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעֹבְכוּ ובאחריתו יהיה נבל (ימ' יז יח). —ובתו"מ: וכתוב במגילת חסידים אם תעֹבְבוּ יום יומים אֶעֱבֹךְ (ספרי דכ"ז טח). אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רכוננו של עולם אדם נושא אשה על אשתו הראשונה זוכר מעשה וזראשונה אתה עֹבְבַתני ושכחתני (י"ב לקס, נכ"ז לז). עֹבּוּה זו מרים ולמה נקרא שמה עֹבּוּה שהכל עֹבּוּה מתחילתה (סו' יג). סומי עֹבּוּה דא (כז יס' נלס' כ"ח, כ"ח ספ). אמר (יעקב) לפני רבון העולם כשם שהיתה ברעתי של לבן לעשית עמי רעה ולא עֹבְבַתו אף מחשבות של עשו אחי שמחשב עלי להורגני הפר דעתי (מ"ד נלס' טח). עשיתם לפני קטיגור ואמרתם מה אנוש כי תוכרנו ולא עֹבְבַתם אותי עד ששרפתי מכם כחות באש (ספ' נכ"ח, מן סו'ס). אל הקב"ה לירמיה ירמיה וכו' אני עֹבְבַת ים תחילה (סס, וסלמ' לו) —ובספ'מ"א: עֹבְבַת אשתי מעוברת ואי[ג] יודע אם הולידה זכר או נקבה (נבני סכט' א, גינזברג 289). [אמר רבן יוחנן] בן זכאי חס[שה בתי דינין יש] בג[הינס] וכולן ראה אותן ישעיה בן אמוץ וכו' וראה בני אדם שהן אוהוין מים ומסלאין ומשליבין לתוך הכאר והכאר אינה מתסלאת ובני אדם אינן עֹבְבִין

(1) כך הנקוד הספור, אך אולי עֹבּ?

ג.עזב (ממנו ג.עזב, *מעזיבה).

ג.עזב, ס"י, יעזבן — במלאכת הכנין, אולי חזק, חזק: ועל ידו החזיק (בכנין חומת ירושלים) חנניה בן הרקחים ויעזבו (2) ירושלם עד החומה הרחבה (נחמ' ג מ). — ובסמ"א: שר השרים ונגיד הנגידים ועזב לבית ישראל הנגיד הגדול נג הגולה וכו' (ד"ס יסודי מלכים וס"י ג, מן 252). — א.עזב וג.עזב יחד, ואמר המשוור: אחמה לאפריון עפרים נמשו אותו ועל אהל צבאים עזבו אחר אשר תוכו בנער רצפו אהב וקירותיו בחשק עזבו (למנ"ט, סמכ"ט, ספ-ספ).

עזבון (3), ס"ז, מ"ר כ"י עזבונת, — א) סחורה: Ware; marchandise; wares: תרשיש סחרתך מרב כל הון בכסף ברזל ברזל ועופרת נתנו עזבונת יון תובל ומשך המה רכליך בנפש אדם וכלי נחשת נתנו מערכך מבית חוגרמה סוסים ופרשים ופרדים נתנו עזבונת בני דרן רכליך איום רבים סחרת ירך קרנות שן וכו' וראמת וכדכד נתנו עזבונת וכו' ודן ויון מאוול עזבונת נתנו וכו' וזהב נתנו עזבונת וכו' הונך ועזבונת מערכך מלחך והכליך וכו' יפלו בלב ימים ביום מפלחך (יזמן, כז יז-כז). בצאת עזבונת מימים השבעת עמים רבים ברב הונך ומערכך העשרת מלכי ארץ (ספ לב). — ואמר הפישן: לא תחמוד סתר רעך הונך ועזבונך אף מכל מאכל אשר אסר לך (קס"ג, חס"י, קוזן מעטס י"ג גלו' קדמ' ג, 52). — ב) *מה שנשאר מאדם במותו לבניו, ירושה וכדומ': Vermächtnis; legs; bequest: ונמצא העד השני של גמ עד אחד

ואין סומכין עליו להוציא את ירושתה מחזקת ירושת האיש ולפיכך ראוי להיות הקרקעות ההם עם כל עזבון האשה בחזקת יורשי הבעל (קטע כ"י גכ"י, JQR. 1904. 854, XVI). כגון שהיה עזבון מורישם קרקע שוה ת"ג דינרים (ערוך ערך וסכ). ואנו כ"ד הקרנו אחר עזבון פלו' בעלה הנפטר (כ"י גללוני, ספ"ה סע"ח 37). ויש לך שטר אחד שכותבין בית דין על האפטרופוס כסך עזבון הנפטר ומנתיים אותו אצל נאמן (ספ 91). התם בשלא הניח האב עזבון כלל במה להשלים התנאי אבל היכא שנתן עזבון וכו' למה לא יפרע מעזבונו וכו' (ספ 129). מה שהודת בפנינו ראובן שיש עליו מממון עזבון יעקב כך וכך (עוס"מ מלוס ולוס סא). עשיר אחד שצוה לפני מותו וכו' על א' מבניו שאם ידרוש ברכים בבית הבנסת שהן לו סך מה מעזבונו יתר על חלקו (מנוס יעקב, ע"ס 3 קמו). הגת נכתב שם לירד לנחלה ולחלוק עזבון (מסעי מסנס על ט"ע סו"מ, נחל' ספ"ה). — ונ"ל עזבונות: ונעתקו הספרים ההם לידי הטובים רבי חלב הסכלים אשר אין אצלם מאונים ידעו בהם האמת מן השקר והסתורם ונמצאו בעזבונותם ונחשב בהם שהם אמת (כ"ט ס"ט, מו"ח א, ספ). ושם בלבו ר' נתן בנו לצאת בשביל עזבונותיו שלא יאבדו ופייסנוהו למנות שליח ולא יטריח הוא על עצמו (ד"ס יסודי מלכים וס"י ג, מן 24).

*עזר, עזות, ס"י, הנקבה של התיש: וצבי שעלת על גבי עיז זה (כי למזר, ידוש' נכור' ז, ר).

עזוב, ס"ז, — פנוי, שאין לו אשה, רזק, Junggeselle; garçon, célibataire; bachelor ועזוב: כי יראה כי אולת יד ואפס עצור ועזוב ואמר אי אלהים (דברי לז לו-לז). והכרתי לירבעם משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל (מ"ח יד י). והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל (מ"צ ע מ). כי ראה יי' את עני ישראל מרה מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עזר לישראל (ספ יד כ). — ובסמ"א: ואז פשעו כל עבדי יהודה אשר כבשו אבותינו ויתנו כתף סוררת ואפס עצור ועזוב (יוסף קדמ' 12). — ועזור ועזוב: וברך צורנו שלא נתינתם דורינו ולא הוואפס עזור ועזוב (והביט בהכשר דלים ונכוסים) (כ"ט, ספ"ה).

(1) [לפי פרושו של רש"י (דברי לז לו): מחזק,

מן ג.עזב].

(1) [אולי כמו בסמכ"א: עזב, תקן, בערב' מעוב א], אכן של בנין. ועוד אולי צריך לחברו עם ב.עזב, פעל ועשה].
(2) [כך פרש ריב"ג: ענין החזק והכנין, וכן רד"ק, ורש"י: מלאוה עפר עד החומה הרחבה כדי להחזיקה, ע"כ, וראב"י: מלשון הכמים מעזיבה ויש אומרים כי כן עזב תעזוב עמו, ע"כ].
(3) [פרש ריב"ג, וז"ל: נאמר במסחרים הנמכרים הנעזבים אצל קוניהם בארצות אשר יובילו אליהם, ע"כ, ורש"י פרש ממון, מן ג.עזב, וז"ל: וממנו של אדם הוא חזקו המעמידו על רגליו, ע"כ, אמנם גזרון זה הנהו דרש, אבל עם הפרוש ממון יש להשוות שבאשור' אזוב, אזב, תשלום כסף של עזיבה, עי' דליטש [Handw. 35].

(א) מְרַב

חדל לכם מסנו כי יהודי הוא ואיש גורא מאד ועוזו יפרוץ בכם וישחיתכם (יוסיפן ג, ספנסק). — ואמר המליץ: אתה עוזו והכל כך יעז אתה גדול והכל גדולתך יביע (כ' נחמ' י"י ספני ספנסק, ספנסק חו"ס). — (ב) שם הקבוק, הנבורים, ראשי המלחמה: המוציא רכב וסוס חיל ועוזו יתרו (יסעי מג יז). — מ"כ י"א עוזים: ורץ גלגל והוא הולך לאטו ונצה בעצלו את דריוויו ולו יצא למלחמה וזנו בחרב נכנעו לו כל עוזויו (כ"י הלוי, נלס חספ, סכנ"י ח). — (ג) ש"ה, מ"כ נק' עוזות: תחבולות במצרות ועוזות צנורות וכלים תלולים דקים מן הדקים (לגרות סכנ"י, מועד לגיט ח, הקדמי נח). — (ד) וכמו עוזו: אהבת עוזו (ו) ותקף חבה ברית געורים זכור וחסד תאוה (לחנח עזת, סליס ח ע"י"ח). — עוזו (ו) הדריך בנעלים יופי פעמי נעלים ערף קמי בשעלים אחוזו דנו שעלים (לסיק נון, יולי ז ספנסק).

עֲזוּבָה — סה"ס מן עזק: וכן אם עזקו וברק בשעה עזוק מלמטה ומלמעלה לא עשה כלום (רמב"ם, עומלח מ"י יז). — ובמשמ' גדר וסיג, ואמר המליץ: צרימו צמתו עזוקי (2) צרחו להפר חוקיו צור כל משפט יקו צו לצו קו (לדיק, מעמנוי סלמנוב ח יג, סמב"ד טז, 345).

עֲזוּת, סה"י — העזת, הצמח, Frechheit; insolence; impudence: עשרה קבים עזות (3) ידרו לעולם תשעה נטלה מישן (קדוש' מט:). דור שכן דור בא העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פריז והיין ביוקר (כז, כחמ"ס, סנה' לז). — גלוי ראש עזות תקיפה הוא (כלל דנח' ז). א"ל הקיסר (לר' יהודה בן כבא) כמה עוי פנים אתם שעל פתח מיתה אתם עומדים ועדיין עזות אתכם (מדכס חלס חזכרס, כיהמ"ד יליכ ז). — ואמר הפישן: תורה נתתי בסניי אותה עזבתם בעזות ההיתה כואת הלא מידכם לא עלי (מ"י סלכ, קיני, סכנ"י). לחם כובים כל יסותם לחמו לבם בפת עזות ואון יסעדו (יעקב זן חלעז, לל חלמסה על' לחס"ס, סכר סכ"י 164). — וימנער ריבובים שמוש דמאנת הכלם שהיה כך עזות (כס"י, סכנ"י ז). — וכן תראה עיני הרשעים אנשי העזות הופיות וזיגין נחות (כ"י ח"ס, סק"י מד"י סכ"י ללכנ"ג, יד).

(1) [ברשו' מנקד: עזוז, ואפשר שצריך לנקד:

[עזוז].

(2) [ואפשר שהוא בינ' פעול מן עזק].

(3) [מפורות (כס"י), שהמפורים עוי פנים הם,

ע"י מסכ' בלה ב].

קנול' קנע"י, ז). — ואמר הפישן: עזוב ולא עזור ואין בי עזרתי (לס"י, יולי סנח ח חסכ"ס).

עֲזוּבָה, סה"י, אשה שעזבה בעלה: לא יאמר לך עוד עזובה ולא רצך לא יאמר עוד שממה כי לך וקרא חפצי בה ולא רצך בעולה (יסעי סכ"ד). — ומ"כ י"א עזובות, ואמר המשורר: ותבנה מהרוסיה בצורות ותקים מנהוציה תלולות ותבעל מננותיה עזובות אשר היו לצוריהן בעולות (רמב"ם, סלס חל). — וס"ס: כי כאשר עזובה ועזובות רוח קראך יי' ואשת געורים כי תמאס אמר אלהיך (יסעי נד ו). — ואמר המשורר: ותחי לבנה כאשר עזובה ביד צריה עלובה (לכנ"י, ח"י כי לנ"י).

בִּעְזוּבָהּ, סה"י, מעמד דבר עזוב, שאין שם אדם, שאין אדם מצוא בו וכדום, Verlassenheit; abandon; desertion: עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה תשאה שממה ורחק יי' את האדם ורכה העזובה בקרב הארץ (יסעי ו ח"י).

עֲזוּבָה, סה"י, כ"י עזוז, — כמו עז: וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה (יסעי זכ"ס). הדר כבוד הודך ודברי נפלאותך אשיחה ועוזו גוראותך יאמרו וגדלותך אספרנה (סל"י קסח סו). לא נכחד מבניהם לדור אחרון מספרים תהלות יי' ועוזו ונפלאותיו אשר עשה (סס עח ז). — ואמר בן סירא: ויחרו בו זרים ויקנאו בו במדבר אנשי דתן ואבירים ועדת קרה בעזוז אפס (ב"ס גני' ע"ס יס). — ואמר הפישן: כי קהל עמה בכל צרה ודריסה גם כך לא חסה ובעזוזו הרליל עמוסה בתוך אבן מעמסה (זכור חל, יולי סנח זכור). מוליד לימין משה ורוע עזו בוקע מים להראות עזוזו גער פרעה בחמת רוגזו וגאל בשמחה גנת אגוזו (כ"י יוסף סלנלדל"י, גל"י סכנ"י ג, דוקסן 85). עזוזך וחלו פחדו וגם תולחלו צורים אחוזם וחלו (סס 126). בעזוז נפש אותם ענה או לך מנו לילות עטל לכב ככר להם מנה (כ"י יוסף זן סלס, ח"ס יוסס, דוקסן 102). — ומ"כ י"א עזובות: ותן כבוד למצרים והקל פעמך ואל תרדף עזובות בחוצות עברה בט השכינה לכש דם ברית על המווות (כ"י הלוי, נלס חספ, סכנ"י ח).

עֲזוּבָה, סה"י, — א) בעל עז וכח: מי זה מלך הכבוד יי' עזו וגבור יי' גבור מלחמה (סל"י כ"ס). — ובתלמוד: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזו והיראוי חזק והאמין והוראי והנכבד (נכ"ל לנ"י). — ובספנסק:

עז (עז). ממנו עז, עז, *עזא, *עזא, *עזאל, *עזאל.
עזו, עזו, *עזת, עזו, עזי, *עזאל, *עזי,
העזו, מועז.

עז עזו, עזת, יעז, יעזו, מעז, מעז—מ"ע, היה עז,
חזק, stark, mächtig sein; être fort, puissant; to be strong, mighty
ויתן יי' בידו (של עתניאל בן קנז)
את כושן רשעתים מלך ארם וּמַעֲזוּ יָדוֹ עַל כּוֹשֵׁן
רשעתים (ספ' ג' י). וּמַעֲזוּ יָד מַדִּינָה עַל יִשְׂרָאֵל (ס' ו
ג). קומה יי' אל יעז אנוש ישפטו גוים על פניך
(ספ' ט' כ). הנה הגבר לא נשים אלהים מעוון ויבטח
ברב עשרו יעז בהותו (ס' כ' ט). צוה אלהיך עז
עזוה אלהים זו פעלת לנו (ס' ס' כט). לך רוע עם
גבורה מעז ירך תרום ימינך (ס' ס' ט' י). באמצו
שחקים ממעל בעזו עינות תהום (מס' י' כ). ההכמה
מעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר (קס"ז
יט). ונשא ההמון ירום לבבו והפיל רבאות ולא יעז
(דני' י' יג). —ואמר הפיטן: תרום ירך תעזו ימינך
בליל התקדש חג פסח (חומ' ג' נכומיך, מס' ח' ט"ז א,
קנ'). —ואמר המשוור: ויצחק אשר תצחק ארסה
בלבתו בה ותעז ותתגאה בעזי בגאותי (כס"ג,
ידי' עט). אשרי אדם יעז בצורו עד עולם לא
ימער אשורו (כס"ג, אש' א' 88, דק' 88). מעזו ברדיו
ואנעם ממגדיו ושל פיהו יכבה יקוד חשקי וצמאתי
(כ"י א' ב' ג' ח, מ' צ' ע' פ' ס' ט' 125).

—ספ', העז, העזו, העזו, היה עז פנים, התחזף
—העזו, העזו, העזו, היה עז פנים, היה עז פנים, היה עז פנים,
בו ונשקה לו העז (2) פניה ותאמר לו ובחי שלמים
עלי (מס' י' יג). —והעז בפניו: העז איש רשע
בפניו וישר הוא יבין דרכיו (ס' כ' ט). —וכמו מן
עזו, העזו מצה, ואמר בן סירא: עם בעל אף אל
תעזו מצה ואל תרכב עמו בדרך (כ"ג ג' י). —
וכן בתו"מ, העזו פנים: א"ל בן עזאי (לר"ע) עד
כאן העזות פניך ברבך (כ"ג ס'). אשה שאמרה
לבעלה גירשתי נאמנת חוקה אין אשה מעיזה

- [1] (במו יעז. בכנעני' עז (ליד' 388), ובן בארמ',
ובערב' עז א); ובאשור' אַזְזִי, קצף (דלי' 85); בכוש'
עזו, היה חזק; ובסבא' עזת, עז.
[2] (בקלות הוי"ו והיתה ראויה להרגש (כ"ק
נשכס'ו).]

(a) עז

וכאשר יתהלל החכם בחכמתו והגבור בגבורתו יתהללו
קצתם בשקריהם ובמרמותם וקצתם בשגעונותם וקצתם
ברכילותם וקצתם בעזותם ופריצותם (כ"י ז' א' א',
ספ' ט' יג, דק' 142). העזות היא מדה גרועה
ברוב פעולותיה והיא הפוך ממדת הבושת (לורנס
ליקיס, ספר העזות). וה"ה דלא אצטרך למתני דרך
הרעה שבעזות דאנא ידענא שהעזות הרעה
היא דרך רעה ועזות רעה שייבא בכל הדברים
וכדפי' שהעזות היא השקירה שהאדם שוקד על
ענינו ואינו שב ממנו (כס"ו, ס' א' א' ס' קי). —עזות
אף, ואמר ב"ס: לא נחלק לאנוש וזון ועזות
אף לילוד אשה (כ"ג ג' י' י'). —עזות פנים: יחי
רצון מלפניך ה' אלהינו שתצילני היום מעזי פנים
ומעזות פנים בדברי תורה (כ"ג, ספ' ט' א'). כל
אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה
(כ"ג המנוח, ספ' ט' א'). כל אדם שיש לו עזות פנים
יותר לקרותו רשע (כ"ג כ' כ' ספ', ס'). ארבע מאות
עבדים ואמרי לי ארבעת אלפי עבדים היו לו לפשחור
בן אימר וכולם נשפטו בכהונה גדולה וכל כהן שיש
בו עזות פנים אינו אלא סהם (כ"ג י' א' א' ספ', ספ',
קדוש' ע'). שנו רבותינו ארבעה נקראו רשעים הפושט
ידו לחבירו להכותו וכו' והלוה ואינו משלם וכו' ומי
שיש בו עזות פנים ואינו מחבייש לפני מי שגדול
ממנו וכו' ומי שהוא בעל מחלוקת (מ"ד כ' כ' י').
—ובספ' ח"א: בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך
לפרסם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם (כ"ג ס',
ספ' ט' א'). וכן אמר לישראל לשמש ממנו ביום
שעזות פנים היא לו (כ"ג ס', אש' א' א' כ' י'). יבאו
בעזות פנים כאילו דוח קדים שהיא עזה שתתה פניהם
או השקתה (כ"ד ק', ספ' ט' א'). מי שהוא עזות פנים
לא יתבויש לפני איש אך עומד בעזות (לורנס
ליקיס, ספר העזות). —*עזות מצח: אם ראית כהן
בעזות מצח אל תהרהר אחריו (כ' א' י' א', קדוש'
ע'). ויש מהמדות שהם רעות לגמרי ולא נמצאו
בהם קצוות משובחות ולא אמצעיות משובחות כמו
עזות המצח והקנאה והניאוף וכו' (רש"י פל' קל',
כ"ג ס' כ' א'). —ובתפלה: ועל חמא שחמאנו לפניך
בעזות מצח (על חמא, מעיני יו"ה כ'). ועי' מצח. —עזות
תאר: הטוי דין לכפר בזהורן בולד נפסלים מרצה
מחילים ומטהר עזות תוארן (מס' אש' א' א' ספ', מס'
ח' ט' א').

רנן ושירים לנושאי על גשרים אשורר כ עז שרים
שיר השירים (חסיק רנן, יולי 3 ספח).
עזיאל, עזיאל, — שם מלאך: מלאכים עזיאל
סמונה עליהם (מסעי חז"ל). ועשרה מלאכים
שנבראו תחלה הם ממונים על עשר מתנות אלו אשר
אלה שמותם וכו' עזיאל על המלאכים חשמל
על החשמלים וכו' (ר"ן זכ"י חלקן, עה"מ, עולם היצירה ח,
קטח). מלאכים ושרם עזיאל בני האלקים ושרם
הפניאל וכו' (מחש"ל, ספחי סכמה).

עזיבה, ע"ז, — (א) סה"פ מן א. עזב: בר נגרי שנייה
היא בלקט ובשכחה ובפיהא שהן בעזיבה (כ)
חזק, יוסף סה"פ ד). יש לך עזיבה אחרת כזו מה זו
לעניים ולא לעשירים אף מה שני במקום אחר לעניים
ולא לעשירים (שסו ח). מעשר עני ניתן בזכייה ואילו
(לקט שכחה ופאה) בעזיבה (שס נכ"ג ח). ארבעה
דברים אמר ירמיה מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה
(כ"י יהושע זכ חזין, שס, ח"כ, למה ללכת חשכמו). אני משיב
אתכם על עזיבה ושכיחה שתבעו אותי (פסיק' רבתי
לח). — ובסה"מ"א: ואמר (החכם) העושר והגדולה היא
עזיבת החמדה (כ"י ח"ת, מנחת הפניני' לרשב"י 19). כקש
מה שאתה צריך לו ועוזב מה שאין אתה צריך לו
כי בעזיבת מה שאין אתה צריך לו תשיג מה
שאתה צריך לו (שס 63). ואם ואמר כי הוימון ההוא
צריך למי שיודמן ועזיבת הוימון צריך למי שלא
הודמן כבר הודה בסבות אמצעיות ושבהם עמירת
המתאחרות (הול, הכחזי ס כ). שער בעזיבת העולם
וזכרון משלי תנואותיו (ידעיה סדנש, ספרד ח, חולס"ס
ג). כל מבקש שלמות צריך שיעזוב עזיבה גמורה
כל בעל מדה רעה או בעל אמונת פחותה (כ"י זכ"י
חטולי, מלמד החלומים, ג:). — (ב) סה"פ מן ב. עזב: ואמר
וחרלת מעוזב לו עוזב תעוזב עמו וענין העזיבה
צריך לעוזב המשא מן החמור זה מצד זה ובעל
החמור מצד זה (כ"ל ספרי, ג"ע, דין הסדרה, קסח). —
(ג) סה"פ מן ג. עזב: ואין עזיבה אלא פרנסה היך
מה דאת אמר ולא ראיתי צדיק געזב (כ"י חסיק, מד"כ
זכ"ש סט).

עזיז, ע"ז, — סה"פ, נקי מ"ר עזיזות, — כמו עז: עמדו בנסיונם
וקבלו דין בעליות ולא נסוג אחור לב ועינים
נלוות ראויים לקבע תפלות עזיזות (למוי סלומי,
ישראל, סלי"ח כ סיון). ואחרי זאת הבין לחוות לעשות
עזיזות קשות ועזות (י'מסקין של חסימ"ע, כינולכ ז, 113).

פניה בפני בעלה (כ"ז המנוח, יצ"י קטו). חוקה אין
אדם מעז פניו בפני בעל חובו (כחז"י יח). ילדות
היתה בי והעזתי פני בנתן הכבלי (כ"ז, ז"ב קלח).
רשע הוא זה עז פניך בו (כ"ז יומן, זכ"י קכ).
שמתחלה נאמר לו לא תלך כיון שהעז פנים
להלך הלך שכן כתוב ויתר אף אלהים כי הולך
הוא (מד"ר צמד כ). למה אינך שותה מן המים המרים
העזות פניך (פסיק' רבתי, ויסי נעם סקססה). — והעז
סתם, באותה המשמ' חלק שמעיו בו עשיר לזה
תאוה ולזה תאוה שניהם שוין לקבר הכל הכל (מד"ר
קטל, הכל הנלים). — ובסה"מ"א: ויתגר מלחמה בחצים
ובקשתות וברמחים מול היהודים ויעזו היהודים
על המקדונים ויכו בהם היהודים אשר מחוץ לחומה
(י'סיון סטו). ובתוך הסעודה אירע מקרה בלתי טהור
שנתקטש ראובן עם בנו והעז בנו עמו ונתמלא
ראובן אף וחומה (פני סלון, סו"ס יו"ד יג, יח). —
העז הצבע, נעשה עז: והנה הנגע עמר בעינו
שאם העז וכהה כהה והעז כאילו לא כהה (ספרי
מזכ"ה נעמי פרשה פ"ק ז). — ובסה"מ"א: נשתנו מראיהן
בין שהעז או שכהה יראה בתחילה כיצד עכו"ם
שהיתה בו בחרת כקרום ביצה וכו' (מנצ"ס, עומלס
לכ"מ ד). — ועל דרך השלמים, העז, ואמר הפיטן:
וחט חרוט בברזל צוין לעזריאל ועזו לסעזים
אל גורל ליי' וכו' (Elbog, Stud. 179).

— הספ', **ההעז**, נתעז, — כמו הפע': אל יתעזזון
במלכותן ואל יתעזזון בשלותן ישפטו גוים על
פניך (מד"ה סט"ט). — ואמר הפיטן: בעזו עינות
תהום וכו' נתעזזו מימי מסימי תהום (נעזו, יולי
ח סנוע).

— נפע', **נעזו**, — נעשה עז, ואמר הפיטן: בעזו עינות
תהום נעזו מעיני ממעינות תהום (שס). בטרם
נעזו עוים עזה הייתי על תהום (שס). שירת מצוקי
נעזוים תואר אתיני חרוזים שבס זרועי מפוזים קרות
בתניו ארוים (לסונדק, יולי סנה מופה"ס).

— סע', **עז**, זכי מעז, — חזק: חכם הגדול מעז
ומיקר ומהדר את היודע אמתת הנפש הנבנית והנשכלית
שבאדם (סכנוס קדום של ח"ד לרש"י, לין סחל, 79).

עזרי, ע"ז, — גבור, גבור מלחמה, מנצח: אשירה ליי'
כי גאה גאה סוס ורובנו רמה בים עזרי (עזרי) וזמרת יה
ויהי לי לישועה (שמות יח א-ב). — ואמר הפיטן: אפיק

(1) עי' הערה לערך זמרת, הסו"מ בפרוש מלה זה

עֲזָפְנוֹת, ע"ז — כמו עוות פנים: עשה או דבר בעופנות (עס עכריות, כס). ידון עופנות (עס). כעס וחמה עופנות תאווה לא נהוגה (עס עס); רחב חווק עופנות (עס עס).

עֲזָקִי, ממנו עֲזָק.

עֲזָקִי, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— עֲזָק, יִעְזָקְהוּ, — עֲזָק את החרם וכדומ', חפר באדמה לעשותה תחוחה לנטיעה, umgraben; bécher; to dig round: כרם היה לירידו בכרם בן שמן ויִעְזָקְהוּ (2) ויסקלחו וישעוהו שרק (ישע' ס א-ב). — ובמהמ"א: שמכר הקרקע ומוציא ממנה עצים המכוסין בקרקע מסקל ומעזק הארץ (הערוך ע"ד זך). וך גם כמו נצח כבר הקרקע מסקל ומעזק הארץ ומצא בערוך (מלון) למס' דוד, נכריות, נכ). — ואמר המליון: כרמיה שורקים מסקלים ומעזקים שרשיה על יובל תשלח (כאכ"ע). אגרי' מי נעזק? חרקו ברקו ארקו סרקו עזקו חרוקו חקו עושקו לחשוקו קרוש' (אלהים נאסמילך, יול' צ שבוט, מוס' אילע' א, קסג). פסיעות עמי לסקל ולעזק צר לבי להנוק (גנוי שטי' ג, דודסון 118).

— קל, *עזק, — א) כמו פִּע': אף העזק (8) בית הפרס טהור (כ' שמיני, אסל' יס ס). עזקו (את בית הפרס) אין לך בריקה גדולה מזו (פוסקס' אסל' יס ט). ומצאו שהיה עזק תחת זיתיו (נחמ' סס). — ואמר המליון: בחמתך גפרית עלי חבוק ואת כרמי במגליך תעזק

(1) גם בערב' עזק א) במשמ' חפירה מסביב לשרשי הנטע [בכוש' עזקת, בור, באר, בארם' עזקה (דנ' ו יס) עזקתא, טבעת. ומן חבור המשמ' בערב' ובארמ' יש להסיק שעקב פרוש השרש הוא: חפר חפירה עגלה כמו עוגה, עזקה].

(2) [רש"י פרש': פייגו ונדרו. מביב מוקף כמין טבעת, דמרגמינן עזקא, ע"כ. וכן מביא רד"ק; ועי' הערה הקודמת].

(3) [רח"ג פרש' שעשה לו גדר אבנים, כמו רש"י לישע' (ע"י סעכס סקודמט). ועי' תוספ' (נחמ' סד, וסו). הערוך מביא פרוש זה בשם וי"ט, והוא עצמו מפרש: משליך אבנים, ורמב"ם מפרש, וז"ל: כלשון ערב אל תעזק והוא שממלך האבנים ומנקה אותן עד שיהיה שוה, ע"כ. ור"ש וראש"ש מפרשים חופר ומשליך אבנים, כמו בערוך. ורגמ"ה (נחמ' סס). פרש': חופר; ושם רש"י: שחופר מביב הויה כעין טבעת כמו עזקתא, ע"כ].

עֲזָמָה, ע"ז, — עז, אסין: דרש ר' ישמעאל וחבריו שבעה רקיע' ברעת פלוסופי עזמי (2) הוברי' שמי' החווים בכוכבים ומודיעים תולדות לבנה ולהרשים (כ"י סדס, אס"כ סב).

עֲזָמָה, ע"ז, אסין, Entschluss; résolution; reso- luteness: והרמת הרוח ושפעת העזמה בעת בשלה כזו אינן מביאות רוב תועלת (מלמד ראש' נסמלין סכס"א ד א"כ).

עֲזָנִיָּה, ע"ז, — שם עוף דורס: ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הפרס ואת העזנייה (ויק' יא יג). והפרס והעזנייה והרמה (דנכ' יד יג-יג). — ובמהמ"א: והיית בעזניית עזאול ודמית קאת מרבר וכוסו (כשכ"ג, נמר מסליל), השליח השלישי הוא העזנייה פלך העופות הדורסים (כ' קלונימוס, נכלי מייס צ ד). אדוני שליח עופות הדורסי' אני ויאמר לו ופי שלחך פח אמר מלכנו ומי הוא מלככם ויאמר עזני' ה נפלא' מאד (סס ג י). אמר המלך תאר לי צורת העזני' ה מדותיה והנהגותיה ויאמר כן אעשה אדוני המלך (סס). ומהעופות אלעזקבן שהיא עזנייה (ל'סס לנכך א כט). עזנייה היא עזה וחזקה לדרוס ושמה אבישטרוץ ואוכלת ברול וחוכית וגם לזה נקרא עזנייה (כ"י קלכו, מולד' ילסק, סס). **עֲזָיָאֵל**, — שם מלאך: ולצר צפון ב' (מלאכים) אחרים ושמש עזיאל קטריהאל וכל אחד שמונה על י"ב אלף ממזנים אחרים (4) (כ"י ס, סכס' רמזים כד ג).

עֲזָיָאֵל, ע"ז, — עז פנים: אנשטון עזפן (מלון למס' דוד, נכריות, ג). נאה גא גאים גאיונים עזפן (סס עכריות, יג). ויד ווד עזפן (סס כס). עזפן תואר למי שאין לו בושה (עס נכריות, קסג).

(1) [בערב' עזם א].

(2) [מן החרו עם השמות הבאים מוכח שצ"ל: פלוסופים עזמים].

(3) [ע"י עז. הקדמונים שלנו גורוהו מן עז, ואמר ראב"ע (ויק' יא יד) וז"ל: ועזנייה מן עזו והנוין נוסף והוא הנקרא עקאב, ע"כ. ורד"ק (כשכ"ט) אמר, וז"ל: בי על רוב עזה נקראת כן, ע"כ. וכן חוקוני (ויק' סס): העזנייה אורפריש ועל שם עזותה ועקשותה בקראת כך; ועי' גם ריב"ג (כשכ"ט). ואולי הוא שם נכרי. (4) [ע"י והר פקודי (סס)].

פֶּע', מְעֻקָּה, — כִּמוֹ נֶעֱעַ, רַק זִכִּי מְעֻקָּה, מְעֻקָּה: מִפְּרִדִּים וּמִעֻזָּה וְגַדְרָה מִבֵּיב לִי (כִּפְשִׁי יִצְחָי קִצְבָּה), — וְאָמַר הַמִּשְׁנֹר: מְעֻזּוֹתֶיהָ יִפְּצוּ וּצְמִחָהּ יִצְּצוּ כְרָמֶיהָ יִשְׁרָקִים מִסּוּקִלִים וּמִעֻזּוֹקִים (לִדְבָרֶיךָ, מִי בֶן מִקֶּץ), — וּבִהַשְׁאֵלָה, וְאָמַר הַפִּיטָן: בֵּל תְּהִי מִצּוֹת סָבָה בְּעִינֶיךָ קֶלֶה כִּי כִנְגַד כָּל מִצּוֹת דַּת חֻקֹּתֶיהָ שְׁקוּלָה הַמְעֻקָּה הַמִּסְפָּלָה (בֵּל סִפִּי, יוֹלֵז סוֹכִי). יִתִּירָה חֵיבַתְךָ תִּשְׁקָה חֲשׂוּקָה עִם הַכֹּל הַסּוּדָה מִעֻזָּה מֵאֵת ה' תִּהְיֶה חֻקָּה (כִּי שִׁמְעוֹן בְּדוּלָה, רָשָׁם לִסְמָן, מֵמָז' וְיַעֲרִי סָפָה, 598). יִדְבֹרָה עַל אִפֶּן חֻקָּה הַמִּסְפָּלָה וְהַמְעֻקָּה וְדִשְׁוֹנָה יִרְשֹׁן לִמְשַׁמֵּר חֻקָּה (לְחֹלֶמֶת לֹאֵן, יוֹלֵז סָנֵם סָפָה). הַנּוּהָ וְהַמְעֻזָּנָה בַּחֲשׂוֹקִים לְדִלּוּתֶיךָ נְשׁוּעוֹת שׁוֹרֵק וּמִעֻזּוֹקֹת (פִּיטוֹ' וְיִנִּי, בְּמִי שִׁכְעָה, וְדוֹקֵן 85).

עֶזְקָן, שם, מ"ר עֲזָקִים, עֹזְקִין, — סבוב של צמר או צמר
Woolst von Wolle oder Baumwolle; ouate de
laine ou de coton; pad of wool or cotton
שגוויון אותה (את הרחל) מומנין לה עֹזֵק³) בשמן
ומניחין לה על פרתתה כדי שלא תצטנן (כך חשב כד
עושה, טבת נד:). בשעה שבורת (רחל) לילד מומנין
לה שני עֲזָקִין של שמן ומניחין לה אחד על
פרתתה ואחד על הרתם (כך פסא כד עושה, טס).

*עֵינָךְ עוֹקֶה, ס"י, — פֶּרֶס יִשְׁקוּ אוֹתוֹ: נִבְרִי שְׁחִית
מוֹכֵר פִּירוֹת בְּשׁוֹק וְאִמֵּר פִּירוֹת הִלְלוּ שֶׁל עֵרְלָה הֵן

- [.בוסס]

(3) [לא נתברר מקורו, והוא אחד עם הסורי עקמא, קווצות ומחלפות שער, בחלוקת ידד. וכן גרס הערוך בצורה ארמ' ער ק (טנמ כד); ובכ"ז א"פ הגרסה; ער ק משבוש, עי' ד"ס שם הערה.]

יְעֻזְבָּד, ש"כ— כמו עֵזָק, עֹזָקָה, ואמר המַשׁוּרֵר: ויש
פרי בכנ כרם ויוסף פרי אחר ומירה ועֹזָקָה ואור
פני אוי ירכה בחורבות מאור בית בתקצץ אבוֹקָה
(כ"ט טנגיד, ידידות).

א. (עזר²), ממנו א. עזר, נ. עזר, עזר, עזרת, "עזריאל,
עזרת, עזרתה.

[illegible]

נפשנו חתה לוי' וזינו ומגנו הוא (סס לב), ישראל
בטח בוי' עורם ומגנם הוא (סס קיה ט), אשא עיני
אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם יי' עשה שמים
וארץ (סס קכא ח-ב), אשרי שאל יעקב בעזרו שברז

- (1) 'עיי' הערוך, רש"י ותוספ', ובתוספ' (ענין סד), מובא פרוש שהוא על העיר עוקה שפרותיה משוכחים. ובתוספ' ברפ"י (דמ"א ס ג) 'הרסה: עוק, וכן בירוש' (דמ"א ג ו, ס"ז לזנז).
- (2) 'בן כנענא' בשמות בני אדם; בתרמור' עדר וגם עור (למלכ"ט 838); בניבים ארמים אחרים עדר; ובערב' עדר א, וכן בערב' הדרומית.
- (3) 'חקיי עורו, ות"י והשבע' והשש' בתרגומים:

עוריו.] (4) אולי לעור.

(5) אולי עזרה.

(a) عذو

(1) אולי : ואל.

כ (י), ומצרים הכל רוקי וְעָזְרוּ (שע"ל ז'). ואכ"מ ואין
עֹזֵר ואשתומם ואין סומך (סס סג ה). על היום הכא
לשדוד את כל פלשתים להכרית לצר ולצידון כל
שריר עֹזֵר (יכ"מ מז ד). בתתי א"ש במצרים ונשכרו כל
עֹזְרֵהָ (יחזק' ל ט) ודברו לו אלי גבורים מתוך שאלו
את עֹזְרֵיו (סס נב כה). בנפל עמה ביד צר ואין עֹזֵר
לה (חזק' ח ז). והמה בגבורים עֹזְרֵי המלחמה (דחי"א
יג ח; גס יט). וממנשה נפלו על דוד בבאו עם פלשתים
על שאלו למלחמה ולא עֹזְרָם (סס יט). והמה עֹזְרו
עם דוד על הגדוד כי גבורי חיל כלם וכו' יום ביום
ויבאו על דוד לעֹזְרוֹ עד למחנה גדול (סס כה-כז).
ויצא אל פניו יהוא בן חנני החזה ויאמר אל המלך
והושפט הירשע לְעֹזֵר ולשנאי יי תאהב (דחי"ב יט ז;
גס כה ט; כו יג; כח יו). והנה מיכאל אחד השרים
הראשנים בא לְעֹזְרָנִי (דני' י"ג). ובא עד קצו ואין
עֹזֵר לוֹ (סס יח טה). כי בשתי לשאלו מן המלך חיל
ופרשים לְעֹזְרָנִי מאויב בדרך (עזר' ט כז).—עֹזְרֵי רחב
אלות לא ישיב אמו תחתו שחתו עֹזְרֵי רחב (חזק' ט
יג).—זכרי' ט"ו: וי' ומה ידו וכשל עוזר ונפל עֹזֵר
ויחרו כלם יכליון (שע"ל לא ג).—ובמלחמה: איש את
רעהו וְעֹזְרוֹ ולאחיו ויאמר חזק (שע"ל נח ו). ויצו דוד
לכל שרי ישראל לְעֹזֵר לשלמה בנו (בכנין המקדש)
(דחי"א כז יז). ויועץ (יחזקיהו) עם שריו וגבריו לסתום
את מימי העינות אשר מחוץ לעיר ויַעֲזְרוּהָ ויקבצו
עם רב ויסתמו את כל המעינות (דחי"א נב ז-ג).—
ובבקשה והחלטה וכיוצא בזה: אך יונתן בן עשהאל
ויהויה בן תקוה עמדו על זאת (בענין אספת הקהל)
ומשלם ושכתי הלוי עֹזְרָם (עזר' י"ה).—ואמר בן סירא:
נגד קמי הייתה לי עֹזְרָתִי ברוב חסדיך (צ"ק ג"י נח
ג). ואפנה סביב ואין עוזר לי ואצפה סומך ואין
(סס ז).—ובתו"מ: אשכחיה ר' יוסי לאלוהו א"ל בתיב
אעשה לו עזר במה אשה עוזרתו לאדם (ינ"א ג).
לשני כלבים שהיו בעדר וכו' בא זאב על האחר
אמר האחר אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר
בא אלי (קנה קה). הוא המשק אליעזר שבשכילו
דרפתי מלכים עד דמשק ועוזרני האל (מז"ר נח"א
מז). אמרה להם (קמחית לחכמים) כך יעזרו עלי
אם ראו קורות ביתי שערות ראשי מימי (סס נח"ב
ג).—ובמסמ"א: אבל דין האשה הואת כמה שפירשנו
למעלה שכבר קנתה בחליפ' מה שהקנה לה לפי מה
שפירשנו וכך הרין כרוך העוזר (רס"ג, חס"י גא"ה

—כפ"ל. בעזרתי, להעזר, ויעזרו. — בעזר פלוני, שנתן
לו כח להנצל מצרה וכדומ': וי' עזי ומגיני בו
במה לבו ויַעֲזְרֵתִי ויעלו לבו (סהל' כח ז).—בעזר על
על פלוני, התגבר עליו בכח העזר שבא לו: ויעשר
מלחמה עם ההגריאים וימור ונפיש ונודר ויעזרו
עליהם וינתנו בידם ההגריאים (דחי"א ט"ז-ט"ח).—בעזר
במשמ' אֶפֶס כח למען יחזק: ויעש בירושלם חשבנות
וכו' ויצא שמו עד למרחק כי הפליא להעזר עד כי
חזק (דחי"ב כו יט).—ובמשמ' מצא עזר: ובהשלים
יעזרו עזר מעט וגלוו עליהם רבים בחלקלקות (דני'

תחת כתר זה. אולם כ"י מינב' ובדפוס' קדמוני' הגרסה

תחת כתר זה. אולם ככ"י מינב' ובדפוס' קדמוני' הגרסה

ולשחימת קרשים קלין (חוספת' כלים נ"א ק ט). — ואמר חטימן: ספרו לו (לכהן הגדול) כי ברק נוגח ורץ למקוה שוהר לבית עזרה סבו מחיצת שש בינו לבין עם (יסי' בן יוסי, מזכיר גזרות, עזרה, קונן מעשי ידי גאון קדמון' ב, 6). צו עונש מיתת לבאי עזרה להרחיק ידים ורגלים בבואם (פס' ד). שופך שאר בחוץ כיסוד פני פתח כי בם יכפר על עזרת הקדש (פס' ט). עולם עזר או ירצה ולמכזה העזרה חזור (אל חלסים, עזרה, פס' ט, 28). ברביצת פוך וספיר חקה חוק עזרתי ברוש תדור ותאשור רהימי ברותי תורתי (אמונתך, יול' שנת כ"ח). — וכן תמצא בעזרות המוכה וביצא בו תמצא בענין הזה הרבה (כ"א מנגלני, יחזק' מ ז). באמרם בעזרה כי חצנתו לפניהם לתשורה (דון וידעל שלמה, חכמי' מן משפט, מפלגת סיגס ללונדן, 151).

עֲזָרְיָאֵל, שם מלאך, — ואמר חטימן: וחס חרוט בברול ציוין לעזריאל ועזו למעוזים אל (Elbog., Stud. 179). — ואם בתקופה שלישית וכו' ושרה עזריאל'ל ובריא'ל שמעיא'ל (מיאל סמלך, ד:). וזה הפחד מכפר על הרחור עבירה ותוכף טובל עצמו בנהר דינור ועזריאל המלאך עזר לו ומוציאו מהגיהנם (כ"ן נכ"י חלמק, עמ"ס, קדים חננע קלד, קינ).

עֲזָרְיָה, עוזר, עוזר, פ"ז, מ"ח עזרים, עוזרין, עוזרין, — מין פרי באילן, תפוח קטן, Mispel; néfle; medlar: הקלין שנדמאי השיתין והרימין והעוזרין⁽²⁾ ובנות שוח ובנות שקמה וגובלות התמרה וכו' (דמאי' ח). ובאילן האגסין והקרוסתמלין והפרישים והעוזרין⁽³⁾ אינן בלאים זה בזה (כלל' ח ד). האגסים והקרוסתמלין והפרישים והעוזרין⁽⁴⁾ משוקרתי (מעשר' ח ג). שיתין ארכב"ח א"ר יוחנן מין תאינים רימין כנדי העוזרין מולשי (נכ"י מ:). פעם אחת נתארחתי אני ורבי למקום אחד והביאו לפנינו ביצים מצופות בעוזרין ואכלנו מהן הרבה (רעמ"א נכ

סרה ממנו הרעת ויפול לארץ לשיגעון במלאות החורש ציוו להשקותו מן המשתה הזה עזרה במים של אפיתיומן עם מעט דבש (פס'). — ועזרה גדולה: משקה הנקרא עזרה הגדולה ויעיל לכל מחלה (פס' 179).

עֲזָרָה (1), פ"ח, קני' *עזרת, מ"ח *עזרת, — חדר גדול, אולם מיוחד בכנין, וכפרש כבית המקדש, Halle; sala; hall: ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה שתיים אמות ורחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה (ימק' נג יד). והעזרה ארבע עשרה ארך בארבע עשרה רחב אל ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי האמה והחיק לה אמה סביב (פס' י). ולקחת מרוב ונתתה על ארבע קרנותיו ואל ארבע פנות העזרה (פס' כ). ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה ודלתותיהם צפה נחשה (דמ"ג ד ט). כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה (פס' יג). — ואמר בן סירא: בעלותו על מזבח חזר ויהרר עזרת מקדש (פ"ס גני' לא יח). — ובתו"ס: אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחר (פס' ח ט). ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרות הנשים וכו' עזרת ישראל היתה ארך מאה ושלשים וחמש על רחב אחת עשרה וכן עזרת כהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב אחת עשרה וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים (מז' ז ו). — מספר העזרה, ס"ח שהיה מונח בעזרה: ואין מגיהין אות אחת אפילו בספר העזרה⁽²⁾ (מ"ק ג ד). כל הספרים משמאין את הודים חוץ מספר העזרה (כל' יפ ו). כל העזרה: כשרה לאכילת קדשי קדשים

(1) [רש"י פרש: מלבן המוכה, וכן כל החדשים שמבדילים בין הממש' ביחוק' למשמ' שבדח"ב. אולם ד"א מכלגנצי פרש, וז"ל: כל רחבה שמכיכות מקום מיוחד קורא עזרה ואינו יודע בו משמע, ע"ב. וכן רד"ק, וז"ל: מקום מעמד הכהנים המקריבים על המזבח, ע"ב. ובדח"ב (ד ט) מוסיף, וז"ל: ונקראת עזרה שהיו געזבים בה בהתפללם שם, ע"ב. וכן בשרשו, וזה דרש. והחדשים תברוהו עם הערב' ע"ר'ה, רחבה לפני הכית; ועם מעד'ה, בסבא' ובערב' בניבים שונים, בטוי חכמי בקשר עם בנין.]
(2) [כך הגרסה בירוש', במדב"ט, ב"י מינכי, ועוד. ובדפ' עזרא, ועי' ד"ס הערה (ס) (מ"ק יס:).]

(1) [בדפ' בכל מקום. עזרין אבל צריך לומר עזרין, עוזרין, והוא כמו בסור' עזרא: עי' לו (סמ"ח סלמס, עמ' 288), וקוהט. ור"ג (עוק' ח ו), פרש: ועזר'ה. עי' גם פרינקל (142, Fremdw.).]
(2) [במדב"ט: והעוזרין, עי' חורר.]
(3) [במדב"ט: והעוזרין.]
(4) [במדב"ט: והעוזרין, וכך עוקצ' (א ו).]

בעט העט קטן בכמותו גדול על כל גדול באיכותו (ס' ז יו). העט הוא הכשף חחוק (ס' יו). השמחה על בשורת השלום ועצבון על אשר מנעת ממני את עטך ולא וכתני לראות את טורי יהלומך (הלל חסד מלכך נוד, מכת' ע"ד ספני המצניס, המדה נחום יח). ומה לי פה לחלל גאון יפעתך בקנה רצוף בעט י הכהה (כ"ס ננוך, שני"ע, ג, סקדמ' ב). ואמר המשורר: לך העט אשר נכבד ונחמד והוא נבזה חלל תאר וקוסה (יוסף בן חסדאי, הללני חן, סער סער 28). לך חלק עליון בעט ובגליון וגולת עם אביון בביחק מסתורם (כ"ס הנני, נאמנה ערכ). ושית אתה כמנפת עלי ידך מקשרת ותכתב בלכתך בעט ברול ועפרת (הול, סלח יונס מנכר). וכף עפר בעט מאין דיו על פני כנור ככף כותב ונוקד (הול, יידי קוס), ליל כתבו עטם עלי המון צורות וצורות האדמה מהו (כס"ג, חולי דמעות). היא כל תהלתך ואולם לאט על עט שגה בכתבו כל לא כל ולא חציה (הול, גמן סחולס). מחכים ברוח פיו לכב פתי ורוק עטו דמי כסל זמן הדיו (כס"ג, חולי דמעות). חסר אשר לכו, דיון עט, נודל). ראה העט ביד השר יכתב אבל ירקום וכברק ירוצץ (סס, דיון קעצ). ימינו על פני ספר תחקק בפי העט כתב משי ורקמה (הול, מדה נכסה חנל). בעט ספר יתי עשה אחי בין אשר לא יעשה גבור בחרב (הול, הנני נכסלו נאוקד). אשר עטו אלי מורח ומערב מאד ארך ואם קסתר קסרה¹ (כ' יסודס בן יוסף, למי חקשור, JQR. NS. I. 245), ולמה דבור העט נשאר לזכרון (כס"ג, חלול, כסלח ב, 24). אנחנו ליקר עמוד ותמיד בעטנון בפאר המלוכה (כ"י, חניז, סחכונ' מ). פליאה דעת העט ממני ור מעשהו (דון סס טוב נכ"י חרדוטיל, ד"ס מז). עט בלי לב יבין לחשו וכלי און ישמע רחשי (סס). עצר דיו ועט קרה בצנתו עד כי ליר סופר שחקו בני ביתו כי לא נתנו קור לגמור כתיבתו השליך כסור קרחו שלא כתיבתו נסה טבול עטו שנית ונשכרה רגלו ולא עלתה טבילתו (סס ב). כמטה עט יבקע ים תעודות ויתן ברוח פיו דרכים (ידי משה, סיסס קלרים, סס פנ). עטיו עט סופר קומה ופצה פיד (כ"ג, חס עדי ח, 122). — ומ"ד: עיטיו בפייהם רוש לפי שמים ועל חק הישרים ציף ולשפתים (כס"ג, עינות סוסס, דיון פנ, נודל). ויעשו עיטיו אשר לא יעשו חוגרי חרבות לקרב הורקן (הול, חולי בקרע, סס קעח). נלאו העטים לחק מעלתך

[1] צ"ל: קצרה.

מינח, שנה לח). סוחטין בגננין ובפרשין ובפורדין אבל לא ברמונים (סס קמז). — ובסמ"א: האוכל פורדין ארומים חולאים יבאו לו וכו' (כ"ס חלמולי, סח"י חלומי, מ). — ועורורים: ולא אצל המלך ממנה (מאשתו שחלתה ושבה ונרפאה) משאלת כי היא אשה יפה משכלת ותאמר למלך אולי ימצא לה פורורים והסתיו והשלג וכו' האילנות טרם יפריחו וכו' פרישים ורמונים ופורורים (זכר' בן קעזי חללחרי, סס סוסק, כ"י מינח, מחברי מנ). וערך הוא להם תאנים פורורים (סס).

עזרת (ש"ג) — כמו עזרה: הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם (סל' ס יג).

עזרתה (א) — צווי, כמו עזרה²: קומה עזרתה לנו ופרנו למען חסדך (סל' מד כז). — (ב) כמו עזרה, עזרת: כי היית עזרתה לי ובצל כנפיד ארנן (סס מג ט). לולי יי עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי (סס לז יז).

עט (ג) ש"י, מ"ר ע"טים — כלי ברול או קנה חד בקצהו לכתב בו, Griffel, Stift; burin; stylus, reed pen: חטאת יהודה כתובה פקע ברול בצפרן שמיר חרושה על לוח לבם ולקרנות מוכותיהם (יח"ז יז ח). איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יי אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר ספרים (סס מח). לשוני עט סופר מהיר (סל' מס ז). מי יתן אפו ויכתבון מלי מי יתן בספר ויוחקו פקע ברול ועפרת לעד בצור יחצבון (חיוז יע כג כד). — ובסמ"א: מכתבא שהוא עט ברול נוקב את הצור כך דגלא שהוא מכוב מכיר ככוכבות חבירו (עיון ערך דגל). וכן עט של מכתב שכותבים בראשו האחד ובראשו השני מוחקין נוטל הכותב טמא (כס"ג, כליס יא ב). ואמר (סוקרט) בעט תנועות העט רמן על תנועת יתרי הכנור (כ"י חניז, מוסקי סלוקוס ז ח). ואמר (אלכסנדר) על העט לולי העט לא היה העולם מתקיים ולא תישר המלוכה (סס ט). אמר

[1] משק' זמרת וכו' עי"ש.

[2] כך פרשו התרגומים העתיקים, אבל המפרשים פרשו כמו עזרתה ב: להיות עזרה לנו, או שהוא תאר לוי כמו אתה עזרתנו.

[3] לא נחברר מקורו. יש מחברים עם הערב' ע"ט, ע"אטא, שקע, חדר (Kö, II 88). ואולי הוא קרוב לחמט. ובאשור' חט, שבט (Del., 273).

א) غوط غلب

ומעטה תהלה יעטמו וחלקם בחיים יחי נצח (סז)
הגאון הכנזי (קד). אמר החכם וכו' מי שעטה הו
מעיל הבושת יעלמו מומיו מבני אדם (כ"ח ח"ת, מזמ'
סכנין לרש"ג 21). עוטי סותי אמונה ובפיהם מחמוך
בשוחד גוערים (ר' שמואל זן עלי, אגרי, חרצין ב, 59).
שמואל אשר גדל בישראל לעסות הדרנו לרשת
מצבנו ומטהרנו ולחבוש פארנו (ש 78) — ואמר
המשורר: ומשך השומה זקנתו מוטה אשר היתה
עטה מלוכה כגברים (דנש, דמ לני מכנה). זקן יראה
חבר תורה ומוסר ישיש תלמוד שארית הנכונים והנבר
בעטי הגדלים והנכבד בעטי הסרינים ובראותם
באפריקי כבודו חשבוהו כאחד מגאונים (ר"ש הנניד,
ידיד). לבשו (החוללים) לבוש הפך ובגד בוגדים
עטו ובתנות האמת פשטו (רמב"ע, דיואן סג, נודלי).
סה מצאו ימים באנשי האמת בי לענו להם ובהם
עטו מלאו ירי רעים כלכותם כהון עתק ולטובים מעט
צבטו (סס). אובא לגן בשב ואשכח שד ואתה
גיל יום לגן אובל (הוא, הנניד נכסלו בלורד). סות אהבו
עסות טובו מכל מרים ועליו איך תלוני ולחשוק כך
הקרים חבו ממחקים וכולו מחמרים (רש"ע, ח"ס עוסק).
לשירם נבהלו אנשי לבבות ועטה הזמן בגדי חרות
(כ"ח חר"ז, מסכמוי יח). לכן פשוט סות אור והשפחה
לבש וחלוץ מעיל יגון והשלוח תעט (סס ה). אויה
לי כי אברה ארין תפארתי בעטותו אדרתו לשמור
את משמרתו (גנזי סכער ג, דודסון 262). יפת תואר יפת
מראה עדינה עטי צבייך ואת עדיך עדי נא (כ"ח
נב"ח, יפת חולק, עולם חזק קט). — ואמר הפיוט:
ימיני לבש חן ונסמך על עוטה גאונות (אגרי, סליח'
חסת). הלעיטה רמש והיא משכה לעופר הוערמו
ועטו עליהם ולא עדי (אזכר סלה, ענודה, מח' חילי'
ג, קט). — ונסתר עט: אור עט אדרת נוגה עושרת
סביבו סוחרת ברכו (קונטרס סיוט' ד). טרם בעלותו
יקדימו סגן ביכתנות כד עט כמו מסוים (Elbog.,
Stud. 187). אור עו ועט קנאה בשריון וכבע נראה
(אזכר, יול' חסר' פסח). נקמנת וקנאה יעט שוגאוי להדוף
כמו לשעבר עט לגרופ (מפה, סס). — וצ"ח עט: צבאות
דגים ותוקף תנינים התוית ליודעך עטווי קשקשת
(כ"ח יני, חסה כוננת, קונד מעשי ידי בלוי קדמוני ב, 111).
סגולים ששים רבוא נכללו עטוים בששים אותיות
ובם נדגלו פוצחים שרי משמרותיה כהודגלו (נני
סכער ג, דודסון 70). נודה לוי' אדוננו כי חסדיו עלינו

(עמנו, מחז' יח). ואם צנה גם קור מימי חריו גוול
ואין העט גוול קה לך עט כרול יעו לך מעשרה
עטים (זון ס"ט גר"י ארדוטי, ד"ס ל). את הכל עשה יפה
בעתו ויעלני מרלות מימי רהמים כתבונה משנה עטים
שירה כתובה בלא עט ודיו רצה נא באצפר (סס).

א. עטרה, ממנו עטה, "עטיה, מעטה.

א. עטרה, סט"ו, עטו, עטה, העטה, ועט, העטו,
יעטו, — עטה בגד, מעיל, התכסה והתעטף בו, sich
einhüllen; s'envelopper; to wrap oneself
עלה והוא עטה מעיל (ש"ח כח יד). ועטה את ארץ
מצרים כאשר יעטה² הרעה את כנדר (ירמ' מג יז).
וילבש בגדו נקם תלבשת יעט כמעיל קנאה (יעט'
נע יז). — ובהשאלה: עטה אור בשלמה (סהל' קד נ).
תהי לו כבגד יעטה² ולמחז תמיד יתגרה (סס קט
יע). ילבשו שמיני כלמה יעטו כמעיל בשתם (סס כט).
יבשו יכלו שמיני נפשי יעטו חרפה וכלמה מבקשי
רעתי (סס עח יג). — עטה על שפם, כסה כבגד את
שפמו לאות מטמה או אבל, verhüllen; envelopper;
to enwrap: והצדוע אשר יהיה בו הנגע בגדיו יהיו
פרמים וראשו יהיה סרוע ועל שפם יעטה² וטמא
טמא יקרא (ויקרי יג מה). האנק דם סתים אבל לא
תעשה פארך חבוש עליו ונעליך תשים כרגליך ולא
תעטה³ על שפם (יחזק' כד יז). ועשיתם כאשר עשיתי
על שפם לא תעטו⁴ (סס כז). ובשו החוים וחסרו
הקסמים ועטו על שפם כלם כי אין מענה אלהים
(ויכ' ג ז). — ואמר בן סירא: בעטה א[פ]ר אל תהתל
ואל תקלם במרדיו יום (צ"ס נני יח ד). מעושה צניף
ועד עוטה שמלת שי[ער] (סס נ ד). — ובתו"ס: ברוך
שעטנו מעיל (כד' מט:). שלא אהיה כאכל הזה
שהוא עוטה על שפמו ובוכה וכו' שלא אהיה כרועה
זה שנכנסו ואכנס בתוך עדרו ובקעוהו ועטה את
בגדו ויצא (מד"ר סה"ש ח ז). — ובספ"א: מלך הכבוד
יפתח לך אור עינינו ולכל תלמידי חכמ' שבקירואן
משוש לבנו חביבנו ידירנו שערי חכמה ושערי בינה

(1) [כך בארמ', ובערב' ע'שא א]; ובסורית גם
ישחית, ככה; באשור' אטו, חשך [Del., Handw. 45].

(2) [ס"א: יעטה] — (ס"א: תעטה).

(4) [ס"א: תעטו].

שכל עֵטָה פֿיס ברעב וַעפֿים הָם בצמא (למנ"ע, חרד
לכסה חגל). לשון כּוֹסוּ דבק לחכו בצמא ושפתי שלחנר
עֵטָה פֿיס 'ברעב' (ר"י זלצה, שטענע' יב, דודקון 182).
—זנק' עֵטָה: נפש עֵטָה בעת זכרי לאשך הלא
נכבה (זיין לפרס, קינ').

ב. *עֵטָה, ח"ז, יק' עֵטָה, מ"ר עֵטָה פֿיס, —לבוש עֵטָה:
הרי שהיה עֵטָה במעפורת בכידום ובפלדום אין
כבוד שיקרא ויתרגם ויעבור לפני התיבה וישא את
כפיו (מספח' מגיל' ד ל). הרי שמצאו עומד בשוק
ועֵטָה פֿיס שומע אני שהוא רשאי ליטלנה מעל
כתפו ת"ל בחוק תעמוד (כ' נסן, מדרי' חנאים, דבר' כד
יא), אין נשאלין נדרים אלא עֵטָה פֿיס ויושבים
והנשאל יושב והשואל צריך להיות עומד וכו' (יב"ט
נדר' י). כי אתא רב דימי אמר עֵטָה (תאשה)
כאכל ומנודה מכל אדם (נדר' קד). כשהיו ישראל
נראין לעמונים נראין עֵטָה פֿיס לשלום ולמואבים
נראים מווינין למלחמה (מדרי' נדר' כ). ר' ישמעאל
בר' יוסי בעא קמיה רבי א"ל מה דין דכתיב כי
ליושבים לפני ה' יהיה סחרה א"ל כנון את וחברך
ושני עֵטָה פֿיס סדינין כיוצא בך שאין אתם חשוכין
בעצמכם כלום (ס' קה"ח). —ובספח' א: אמרו רבותינו
עמדו שפחותיו באותה הלילה ועשו נ"ר טלאות של
תכלת ובכרך בא לו אצל משה הוא ונ' ור' איש
עֵטָה פֿיס טלאות של תכלת (גמ' שפ"ח, גיטל' 215).
דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן
עֵטָה פֿיס (למנ"ע, חסד' ה). ואז יוחנן בן מתתיה
עשה לו חרב שתי זרתות ארכה זורת רחבה תחת
בגדיו עֵטָה פֿיס (מגיל' חגיג' 10). —ואמר המשורר: אראה
היום במקדש מעט עֵטָה פֿיס כאכיון בגלותי כפי כחי
כפי ארחץ בנקיון (ר"י סלוי, חלח' היום). —וא. עֵטָה
וב. עֵטָה יחד: ישנים בלילם הלא תקראו אל להתיר
אסורים בחשק עֵטָה פֿיס ורועים כסילים באצל בעת
כל בני איש כסותי שחרים עֵטָה פֿיס (למנ"ע, חסד' 10).

ג. *עֵטָה, ח"ז, סחבר: ולא יהיה וגדרות צאן עֵטָה
על כחות רעים אלא על נות לבדו (ר"י ח"ט, חסד' 10).
לרצ"ה, כס). ודע כי וסורש תאר לגיו עֵטָה על
סמוך (ס' מעט). ואמרו ראה בטוב מקור והוא עֵטָה
על אמרו בשטחה לא על אנסכה (ס' נקד). ואמרו
כוכב אלהיהם רומז אל שבתו או אל זולתו וכו'
ובוכב עֵטָה על מה שלפניו (ס' ספח).

גמיוּם ורחמיו עֵטָה פֿיס ובטובו אנו נחווים (כ'
סוואל בן עלי, חרד' 3, 61). בטולטלים בכל פאה
נפוצים בסדינות סחובים מנוי עיו עֵטָה פֿיס בסדינות
פקוד דמעת עשוקים (חסר לו כל חסד, קמ"ל, חרד').
—הפעי, העֵטָה, העֵטָה, יעֵטָה, ס"י, — כמו קל: עכרי
בעמק הבכא מעין ישיחהו גם ברכות יעֵטָה (1) מורה
(סל' 10 ד). העֵטָה עליו בושה (ס' מע' 10). —ואמר
המשורר: הוא יום ביום משתחוה לך גם את מעֵטָה
עליו מעול הדר (למנ"ע, שטע' כסח). בזה ושמה למה
ושמה ובן האמה העֵטָה אימה (ר"י סלוי, יונה כסח).
וארצי חנפה תחתיו כאלו תמול לא העֵטָה נ"י את
מעולה (עמנו, חסד' 10).

—הפעי, *העֵטָה, — שהעֵטָה אותו, ואמר הפיטן: הוד
אפרנו נמה ועל גבנון אותו המה זה סיני גאות עֵטָה
חידות כעל אברה העֵטָה (לכך, יל' ח' סנע'). ועי'
גם ב. עיט, הפעי.

—הפעי, *העֵטָה, — עֵטָה את עצמו, ואמר המשורר:
בושה יעֵטָה וכלמה ית עֵטָה ירך כתנטה ובשמי
תבטה (גמ' שפ"ח, דודקון 101).

ב. עֵטָה, ממנו ב. עֵטָה.

ב. *עֵטָה, ס"י, עֵטָה, עֵטָה, — עֵטָה את פלוגי, העתיקו
והנידו ממקום למקום: הנה י"י משלטלך טלמלה
גבר ועֵטָה עֵטָה (יפ"י כז' 10). —ועֵטָה, תעה ממקום
למקום: הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה
תרביץ בצהרים שלמה אחיה עֵטָה על עדרי חבריך
(ס' ח' 10). —ואמר המשורר: אלו הרבה עלי תורה
אשר הלכה לבית ציה אשר היתה עלי עדרי חבריה
כמו עֵטָה (ר"י חגיג', חסד' 10). לזכוב אשר
בקצה יאור מצרים נשכני ושכתי עֵטָה (עמנו,
חסד' 10). עודנו מדבר והנה כסופות בנגב חולפות
עֵטָה ונכלמות ושוממות וכיוני הנאייות כולם
חוסות (ס' סח).

א. *עֵטָה, ס"י, מ"ר עֵטָה פֿיס, —חלש, כלי כח, schwach,
kraftlos; débile, défailant; feeble, faint
עֵטָה פֿיס: ובהעֵטָה הצאן לא ישים והיה העֵטָה פֿיס
ללכך והקשרים ליעקב (בכש' 10 מג). שאי אליו בפוך
על נפש עולליך העֵטָה פֿיס ברעב בראש כל חוצות
(ר"י 10). —ואמר המשורר: ובי עינו לטוב ישים
עליהם ויורם מחשבות מדע וערמה לפת מוסר ומו

(1) [כ"א: יעֵטָה].

טעם לאשר לפניו (כ"ש ח"ט, יקו חמ"ט לו).—ווי העטורף וו החכור: ומה שהיה מן ווי העטורף דינה להיות בשבא ונפלה (כ"י ח"ט, הקדמה טו, 102). ומה שהיה דינה מן ווי העטורף להיות בשורק כמו ושמרתם לעשות וכו' (ס 103). כאשר תהיה ואו העטורף במלה גבירה ר"ל מלעיל תהיה הואו ההיא כרוב דבריהם קמוצה (ס 118). אך כאשר לא יהיה ענינה העתידות ולא יהיה בה ואו העטורף השבאית מלחה תהיה מלעיל (ס 202).

א. *עטורף, עיטור, ש"ז, מ"ר עטורים, עיטורין, סה"ס מן א.עטר, —עטור הכבורים, הפרות שהיו מקשטים בהם את הכבורים: שלש מדות בכבורים הכבורים ותוספת הכבורים ועיטור הכבורים תוספת הכבורים מין כמינו ועיטור הכבורים מין כשאינו מינו תוספת הכבורים נאכלת כשהרהר ופטורה מן הדמאי ועיטור הכבורים חייב בדמאי (כ"ס, זכוכ' ג').—ואמר הפישן: ארסמך בעטור בכורי בקלות מזהבות ולא בתורמל כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרמל (לזר), מעריז ליל דפסח).—וקשט של כוס: שלשה דברים נאמרו בכוס של ברכה סלא עיטור' ומודה (כי חסח, יכוש' נכ"ז ו'). תנא עשר דברים נאמרו בכוס של ברכה מעון הדת' ושטיפ' חי ומלא עיטור ועיטור וכו' (ס 333, נח).—ושל סכה: עיטורי סוכה הרי בעינין הן ואינן בהבנן (כי ימ"ט, יכוש' סג ג'). מקרקע סוכה את מודר עשרים אמה היתה למטה מעשרה ותולה בה עיטורין שהן ראויין לסכך בהן ממעטין בה לפסול (ס סוכ' ח א). ר' ירמיה בער עיטורי סוכה מה הן חור ר' ירמיה ואמר כל שבעה הן בטילין על גב סוכה (ס 333 ח א).—ובסמ"א: עיטורי סוכה שנפלו בשבת אסורין באכילה ואסורין לשלטון מסקמן (כ"ש, סוכ' ד, נזכר).—*ומשמ' נוי וקשט: עד שבא אברהם ונתן לו הקב"ה את העטרה הו' (הוקן) שהוא עיטור לאדם כשהוא מוקין (תכסווי) מ"י סכ"ד, נזכר).—ואמר הפישן: אל נא ברך בעטור שנה אמרי רצה בפלפולי ביום הושענא (אל נא תעינו, הושע"ר).

ב. *עטורף, סה"ס מן ב.עטר, —חסרה, עטור סופרים. השמטת וו החכור במקרא ע"י הסופרים: מקרא

ר. *עטורף, ח"י, מ"י נקי עטורות, —עקים וכפוף: ולשון התפעל אל התהדר לפני מלך ענינו התנאות והתניפות והדורים אישר הם התיבות העטורות והסבוכים של דרכים (ס 353). והקשטות עטורות כנחשים והחצים יוצאים מפיהם כצפעונים מחוריהם גרושים (כ"י חז"י, תכסווי, קאמינקא 483).

א. *עטורף, עיטורף ש"ז, —סה"ס מן ד.עטרף: תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה מעון הדתה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטור' (1) נטלו בשתי ידיו ונתנו בימין וכו' (נכ"ז נח).—ובסמ"א: כך האיש הישר הנותן בתו לת"ח אף שלבשו קרעים ועמפו כלים רעים ואין משים לבו ע"י באמרו כי אין אלו דברי דבוקים בגופו כי הוא רואה מה שבתוכו ובהסיר אותו עיטורף מעליו מראה תוארו ואור תורתו (כי ח"ט, סג מוסר סה). ולעומת זה החלונגתי עליו על כן על היסודין שעברו עלי לא יתנהג עמי בתואר שמאל וכו' כי אם שאם מתחלה היה שמאל עתה גם שיקרב בימין יהיה בעיטורף מה כי יעטורף ימין ולא יפשוט אות' (חלשך, ח"ט כג ע).—ומ"ר קמ': מאותו יום (פיוס שקבל כתב מסמך) ולהלן קורין אותו כל אדם ר' וממנין אותו בדיונין ובסודות החכמים ושמשו ומלבושו כשמשו החכמים ועטורי החכמים והחכרים והרבנים הנסמכים (כ"י נללוגי, ספר הספרות 132).

ב. *עטורף, ש"ז, סה"ס מן א.עטרף, —התעלפות: ויתחדשו הגעש והקיא ודפיקת הלב ועטורף ואם יגברו בהן אלה המקרים וכו' (נכ"ז, חסח ח"ט נזכרות, כ"י ציהמ"ד סכ"ס 412). ואם החום חזק ויפתד פה עטורף ימשח באחרים העצלים (ס 333 דקס). רפואת העטורף להרית סמי הרית ורדים והדם וכו' (ס 333). רפואתו (של האש הפרסי) כהתחלה להקין במקום המתהלף אשר מנגד ערי יתחדש העטורף ויובל לשרוט המקום אחרי ההרקה (ס 333 חל"ט דקס).

ג. *עטורף⁽²⁾, ש"ז, —ברדוק, חכור וקשור; Konjunktion; conjunction; ויעש גם הוא מטעמים ותהיה לעטורף במקום הואו (כ"י ח"ט, הסכ"ס לרי"ג, גס). לא בענין עטורף אך בענין שכל מאוחר מהם

(1) [מפרש שם כגמרא: רב פפא מעטר (נעליהו, כ"י) ויתביב רב אסי פרים סודרא על רישיה, ע"כ].

(2) [ע"י ג.עטורף].

(1) [בציצים ופרחים כדרך היונים (כ"י) סנכקל צפרושן וע"י גם עטור].

עֲשֵׂה, נפיתה: עשה לו הטחור הוא עמי חשרשו, הנרבק בחור התחתון להוציא הגלל והדומן והצואה והרוח של עמוש שלו הנולד מן הקרבים ומן המעים (ר' שני דוולו, כמזכיר, פ' ספי ילדיו, סג.), ובבקע' צריך להתרחק כדי שלא ישמע חברו עמושים של מטה אכל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו (רש"י, נכ"י סג.). אמר לו למה נבראו עימושים אמ' לו אלולי עמושים היה אדם נחרו בכנריו וכשירע אדם שעמושים באים עליו ילך ויעשה צרכיו שלא יבא לידי בושה וישב בכנריו מטופנים (חלש' ציח' דנן סינח), כשראתה שלשה פעמים בעמושין או שלשת פעמים במיהוקין (רש"י, חורס הנח, ג' חס' סג.), ומדרכי ע"כ הצניעות הוא ג"כ שלא ילכו שני בני אדם יחד לבית הכסא אחר שלא יראה האחד פירועו של חברו או ישמע עימושו (הלכות ח"ט ג' ג'). ולא יעמש בתפלתו עמוש מלפניה בא לו עמוש ואינו יכול לעמוד על עצמו או שנאנס ונתעמש וכו' (סג.) ורפואה המביאה לידי עמוש, כמו עמוש: וראוי בשיקרה למעוברת קושי הלירה שתכנס במי' נתבשרו בהם חולבה וכו' ויעשו לה עמוש בלבוני ותלך בנחת במקום מורד ומדרון (כ"ט חלד' ס"ה, סג., ע"ד::). עמוש שנסה אותו גאלינוס וכו' ויריח אותו החולה וינשם אותו וכו' (סג' סלקיח), לדי הגוף, כ"י כריט' מוזי). ויעשה עמוש באלגברא וכו' תשחקו אותו ויעמש בהם (סג.). ויעשה מיני העמוש שקרמו למעלה ויעשה עמוש בשמן גרד או בשמן באכונג ויצוק על האון על צד הכאב (סג.).

עֲמִי, ממנו עֲמִי.

עֲמִי, קל לא נמצא.

— **עֲמִי**, העמיט, — חתך כאלכסון בצורת העץ: כל שחיטה העשויה כעמ' (1) שרפה ואם העמיטה מתחת ארבע חותמות החבוקות אל השבעת הגדולה שהור הוא ואם העמיטה מתחת השבעת הגדולה כשלשה חותמות שרפה היא (חלד' סג', סג' ע"ס ג' סג' חלד' סג').

* **עֲמִי**, ע"י, — עצה ומזמה, Aufhetzung; Instigation; ארבעה מות בעמיט (2) של נחש ואלו הן בנימין בן

(1) [ע'י חול' (ג'): ובשחיטה העשויה כקולמוס, ופרש רגמ"ה, וז"ל: שחותר המסיר באלכסון, ע"כ.

(2) [פרש רש"י בעמיט כמו עמא ומעמ' (דני' ג' יד), וכן רגמ"ה (כ"ג יד). והערוך מביא גם פרוש מלשון עמ: קולמוס שנכתב בו המות, ע"כ. ואחרים פרשו במי חמא, וזה רחוק.]

סופרים ועיטור סופרים (1) וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני (ר' יצחק, נד"י לו:).

* **עֲמִי**, ע"י, ה"ר עמושים, ש"ס מן עמוש, — התעמש: ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עמוש ויעה שלשול קרי ושינה וחלום (נכ"י מ:). — ובסמ"א: מיד כל שעה שבא לה העימוש היתה עומדת ברגליה זמרחבת בין עיניה כאשר אמר לה וסובלת עצמה וסוגרה את פיה מעט מעט ונפסק ממנה העימוש בלל (חלש' ציח' דנן סינח). כדי להבדיל אותו מקול השעול והעמוש והדומה להם מהקולות שאינם בהכחמה בקולות הבהמות (רש"י מלקיח, חלש' סג' 24). גם יאמינו כי הנשים חמות מן האנשים ושהעמוש גבול החולי (ר"י סינחלי, מוסר סופרים 6). כל בעלי הנולדים יקבלו הוק בתחלת התחדשם בעמוש (סג' מ"ס ע"ד). העמוש הוא תנועה חיובית מן המוח לדרות הליחה (כרזוני, חורס מייס ו' ח' כ"י ציח' סג' סג'). ומהם (מסקרי הגוף) מושג לנשמע בכח בעימוש ופיהוק יציאה לרוח וקויאם ומעמים כפי איש המוצים (שלמה סופר נכניס, מוזי חנן סינח). ואולם העמושים אם נמנה אותם כסוג הנה הוא הרפואה אשר תושם בנחירים להריק מותר הראש (פרוס חנן כשד על מוזי חנן סינח). העמוש היא תנועה מיוחדת מן המוח לדרות ליחה או חמרים אחרים בעור מן האויר הנשאף (קאנון ג' ג' ז). ולפעמים ידקדקו או יוילו המימיות אל הכיס וינקבו מן הכיס הצפאק מעט מעט והוא הנהגה טובה מועילה וזה בעמוש ובכל מה שימשוך המימיות למטה וראוי אז שתוהר מבקיעה מן יקרה מן העמוש בקיעה (סג' יד' יד'). העמוש תנועה מסגלת מן המוח לדרות הלאים רעים מתקבצים בסוח (סג' סלקיח, לדי הגוף, כ"י כריט' מוזי). העימוש יהיה מן הראש כאשר נתחמם המוח ונרטב המקום הפנוי מן הראש וירד האויר אשר בו ונשמע קולו כי עברו ויציאתו יהיה במקום צר (יעקב דן יוסף חנן חלש' סג' חלד' סג' ע"ד סג' סג'). וממין הנחש העמוש אצל ההמון כמו שאמרנו כמה פעמים נתעמש שנים או שלשה וקוראים העמוש נחש הראש (כ"י נד"י, מוסר סג' יד' ג'). — עמוש של

(1) [ע'י ערוך, תשו' הגא' הרבני המוכח בערך עפירה; רש"י אמר על ישמעאל (לד): פירוש הסרת סופרים, וכן הראש. ורש"י ור"ן פרשו ברחק כמו א.עטור.]

מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך (כצנז' חז"ל, שמו"ז). וקראה עטיפה לפי שהולדות ההם חלושים מלשון נפשם בהם התעמף (כ"י חצבזכנל' בראש' ז).

ג. עִטְיָה ש"י, ש"י, ש"י מן ד. עִטְיָה—כמו ג. עִטְיָה: יש לוואו המהפכת או בחינה אחרת כי היא לא תשיב את העוברים לעתידים אלא כשתהיה המלה מלרע כי כשתבוא המלה מלעיל לא יצא דינה מהעטיפה (כ"ד חז"ל יחיא, לשון למוז"ס א ג).

ד. עִטְיָה ש"י, ש"י, ש"י מן ב. עִטְיָה—עקום: הלוח וספוף תלכנה כבר נזכר בספר בעלי הכפל וענינו לפי המקום הולכות בעטיפת הגוף ונענונו אצל צד (כ"י ח"ס, הסרעס לרי"ג, עפ"י). —ועקום של הדרך: ורצה באמרו והדרים אישר הרכים המעוקלים הקשים אשר הם כמו ברוכים לעטיפות אשר בהם ועל הדעת הזאת אמר התרגום בזהיה העקוב למישור: ויהא כפלא למישרא כלומר שהוא כמו כפול ובורך לעטיפות אשר בו (סס, סדל). **עִטְיָה** מ"י—אולי ערומה, ובהשאלה שוממה: אליך שורק הנמועה בקרן בן שמן מבחר קרחתיו ועטולית כולה זרע עלי עין פאורות שלחתה (כש"י, משי, קנול' קוטלס' א).

ה. עִטְיָה ש"י, ש"י, ש"י מן ב. עִטְיָה—הסרה: עימור סופרים פי' לשון עטירה הוא תרג' רק הבמות לא סרו ולא עטרא (ענוך ענך עטל).

ו. עִטְיָה ש"י, ש"י, ש"י מן עִטְיָה—דחיה פתאמית של רוח בקול מיוחד מהנחירים *das Niesen; éternuement; sneezing*: עִטְיָה (של הליות) תהל אור ועיניו כעפעפי שחר (חיז' מ"י). —ובמדר': לפיכך חייב אדם לומר בעטיתו חיים שנחפך המות הזה לאור שנא' וכו' (סדכ"א נב). עטיותיו של מטטרון תהל אור ועיניו כעפעפי שחר (מסכ' חל"ל). —ובספ"א: אמר התדע מתנועת העטיתשה אמרתי ליתח או רוח יווקן את המוח ועל כן ידיתנו הטבע אל העצם הנקרב ככברה וכו'.

(1) [בערב' עִטְיָה, עִטְיָה], היה ריק, היתה בלי חשימים; הלך כמי; ובבנין הכבד עִטְיָה, גם הישם ארץ מיושבה, או הוא כמו ערטל בארץ שפרושו ערום.]

(a) غطال عطل

* עִטְיָה ש"י, ש"י, ש"י מן עִטְיָה—שמתעטפים בה' צריך ואדם שיהו לו שני עטיפים (2) אחד לחול ואחד לשבת (סס פס"ס ס).

א. עִטְיָה ש"י, ש"י, ש"י מן ג. עִטְיָה, כמו א. עִטְיָה: תלמידיו חכמים ניכרים בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק (ספ"י דנ"י ענ"ג). בעטיפתו בחול כן עטיפתו בשבת (יחז' סס"ס ס). מנודה מהו בעטיפת הראש א"ר יוסף תא שמע והן מתעטפין ויושבין כמנודין וכאבלים עד שירחמו עליהן מן השמים (מ"ק טו). וכל עטיפה שאינה בעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה (3) (שמואל, סס כד). ר' יצחק (אמר) בירכו במן וקידשו במקושר בירכו בעטיפה רב הונא אמר צריך להתליף (מ"ד' בראש' ז, חילוף). שני תלמידים משל ר' יהודה שינו עטיפתן בשעת השמד וכו' (סס פג). דגול מרבבה א"ר אבא בר כהנא מלך בשר ודם מעטיפתו ניכר ברם הכא הוא אש ומשרתיו אש (סס, סס"ג, מ"ד דוד). ת"ח צריך שיהא צנוע באכילה ובשתיה ברתיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל בהליכתו ובעטיפתו ובקולו (דל"ז ז). —ובספ"א: וכו' מאחר שהתבונן בציציותיו בשעת עטיפתו וברך עליהן לאחר מכאן למה אותן בידו וכו' (חול' סגל' א, לין 86). ואלה תולדות אהרן ומשה רבות אמרו לא מפני שהיו עטיפת פניהם שווה לפיכך ייחס האבות עם הבנים וכו' (גמ' ספ"ר א, גי' 2076). כל בית דין של ישראל שהוא הגון שכינה עמהם לפיכך צריכין הדיינים לישב באימה וזראה ועטיפה וכו' ראש (רנ"ס, סס"ג ז). —עִטְיָה הארץ: דשא ארברי"ן עטיפת הארץ מבוסה בירק (כש"י, דנ"י נב ז).

ב. עִטְיָה ש"י, ש"י, ש"י מן א. עִטְיָה, כמו ב. עִטְיָה: כי יעטוף עטיפת נפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה ויהרר לפני ה' ישפוך שיהו שמונה עשרה (כש"י, ע"י ז). ולהחליף בגדים בלבוש שק ואפר ולבכות עד עטיפת רוח (תקס"ס סס"ס של סקל"ס סקדונוס, גמ' ספ"ר ז, גל"ז 486). הכמיה הנביא שהתפלה שהיא

(1) [בערב' עִטְיָה].

(2) [אולי זה מ"ר מן עטיפה. ס"א עטיפים, וכן מדר' רות (ורסל'א), ומ"ב גרם שם: עטיפים].

(3) [פרש ר"ח (סס), וז"ל: מסכה שפמו ווקנו וחוטמו במצנפתו או בטליתו].

(a) عطف

מחוצה לארץ לארץ אבל לא מארץ לחוצה לארץ
וכו' ולא זיתים מחוצה לארץ לארץ ועוטנין אותן
בארץ (מוקפס' סניע' ד יט). הגיע זמן זיתים שלוחי
בית דין שוכרין פועלים מוסקין אותן ועוטנין אותן
בבית הכר (סס ח). ובלבד שלא יהא הוא מלקט
והן אוגרין על ידיו בוצר ודורכין על ידיו מוסק
ועוטנין על ידיו (סס חלה ז ס). העוטנין ויתיו
בין שני בדין כיון שגמר אחד מהן הוכשרו לקבל
טומאה (סס עס' י ד). — וזני פנוי: דרך בני אדם
לוכל זיתיהם עוטנין (כני יוחנן, ירוש' דמאי ו).
— פני: עֶטָף, זני מֶעֱטָף, מעטוף, — שעטנו אותו: לאהוב
למעלה וחמר למטה וכו' המוכתר במגורגור ומעוטני'
בראש הוית (כס"י, חס"י, קנול' קונטרס' יד).

עֶטָף, ממנו אֶעֱטֹף, ב. עֶטָף, ב. עֶטָפָה, אֶעֱטֹפָה.

עֶטָף, עֶטָפִים, עֶטָף, יֶעֱטָף, יֶעֱטָף, — עֶטָף מרעב וכדום,
היה חלש בלי כח; schwach, ohnmächtig sein; être faible, délaillant; to be weak, faint
היה בצער גדול וכדום: תפלה לעני כי יֶעֱטָף ולפני
י' ישפך ישיחו (סהל' קב ח). — וְעֶטָף הלב במשם' זו:
מקצה הארץ אליך אקרא יֶעֱטָף לבי (סס סא ג). —
ובמשם' התפלה, ואמר המשורר: לך נפשי וטוב רחמי
אל אשפור לפניך וחין אטף בדל יֶעֱטָף למצא חן
בעיניך (כ"י חנן גילת, יד מחיק, שער ססי' 21). לך עטפתי
גם שטפתי דמעי במשכבי (כס"ג, סמר גני, ליוס"ב,
קדור סימני, כ"י זכיע' מוז'). נפשי ליאשיה תעטוף
תהמה המות יונה כנגד בודדת (כס"ג, דיוחן מס, גדולי').
אצפה לעברם ואֶעֱטָף בקברם ועיני לשברם יפצוץ
נהרים (כ"י הלוי, היוכלו סגרים). — והרביעי שיתחנן אל
האלהים ויֶעֱטָף אליו הוֹדִיר לכפר עונותיו ולמחול
לו ולקבל תשובתו (כ"י ח"ס, מו"ס, הסגסום ס).

— נֶעֱטָף, נֶעֱטָפָה (במקום הֶעֱטָפָה). — נֶעֱטָף הילד ברעב
וכדום, כמו אֶעֱטֹף; כלו בדמעות עיני וכו' על שבר
בת עמי יֶעֱטָף עולל ויונק ברחבות קריה (ח"י ז יח).
— ובסחמ"א: כי רוח מלפני וכו' כשרוחו נֶעֱטָפָה
והוא נכנע (כס"י, ישי' נז טו). — ואמר הפייטן: קרב בן
ישאף לצל חסדיך חוטה כלב נֶעֱטָף צורי אל תם
כאף אל עבדך (מה לך, קליס', קד' כ"ג ז). — ואמר
המשורר: נדיבים נאספו היום אל מעוניו רעבים
נעטפו וצמאים לפניו (כס"ג, חס"י, וסקז, דוקס' 78).

זעל וח ישמע קול העמישה (כ"י זכאס, סטט' ט
דוקס' 102). לפי שמתפורים מכה עמישותיו המים
או מוציא ראשו מהם להתעטש ויתגלו עיניו ויארר
העולם (כס"ג, חוכז משפט, פ' חיוז קלד').

עֶטָלָה (ס"י, מ"ר עֶטָלָה), — מין עכבר בעל כנפים
שיועף בלילה, Fledermans; chauve-souris; bat;
ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את
הנשר וכו' ואת הדוכיפת ואת העֶטָלָה (ויק' יא יג-יט).
ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי
זהבו אשר עשו לו להשתחות לחפור פרות ולעֶטָלָה
(ישי' ז כ). — ובתלמי': צבוע זכר לאחר שבע שנים
נעשה עֶטָלָה (2) עֶטָלָה לאחר שבע שנים נעשה
ערפד (ז"ק טו). לתרגול ועֶטָלָה שהיו מצפין לאור
א"ל תרגול לעֶטָלָה אני מצפה לאורה שאורה שלי
היא ואתה למה לך אורה (קס"א נס:). כל המוליד
מניק וכל המטיל ביצים מלקט חוץ מעֶטָלָה שאף
על פי שמטיל ביצים מניק (זכור' ז:). — ובסחמ"א:
המוסר מעביר מהדעתן שכרות ויוסף לשוטה שכרות
במו שהיום מוסיף לבעלי העינים ראות ולעֶטָלָה
עורון (כ"י ח"ס, מנסי ספני' לכס"ג 28). — ואמר המשורר:
אשר פרש כנפיו כעֶטָלָה ועפו עורכי שחק (כס"ג,
ח"י חס"ס, דוקס' 10). אך נסגור לפני מאור שמש לעת
ערב ולצאת כעֶטָלָה חשו (למה חסכי לז, סייס, ד"ס
ח). — ובמשם' סנונית: העֶטָלָה (שוואלבע) הוא
ידוע להיות נמצא ברוב המקומות מאכלו כל מיני
חולעיים ודבורים (גד' לנדל, ראשי' למודים חו). במדינות
שוועדען וענגלאנד יבואו העֶטָלָה כאשר יתחיל
לפרוח פרח-היער (יאונגל, למודי הטבע ז יג). סימנים על
ירידת הנשם מגדר החי אם העֶטָלָה יעוף קרוב
למים והארמה (סס אז:).

עֶטָן (ס"י, ממו' ב. עֶטָן, *עֶטָן, *מֶעֱטָן).

עֶטָן (ס"י, — עֶטָן וזיתים, שם אותם במעטן: הוית
השלישי עוטנין בבית הכר עד שילקה ומעלהו
ומנגבו בראש הגג (מנסי ח ד). מביאין שתלים וקרומנין
(1) [לא נתברר מקורו; כך גם בארם, ובכנעני'
העתק יוני cetholabab].
(2) [בסדר רב עמרם השלם (ח"ס קלס): חגרסה;
צקנה, וכן כ"י סינב' ובילק', עיי' ד"ס, הערה].
(3) [כערב' עטנא, מנן והרטיב].

אקצף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישי)
 (ז יו).

ב. עֵטָף (1) ממנו ב. עֵטָף, א. עֵטָף, *עֵטָף, א. עֵטָף.
 ג. עֵטָף, מֵעֵטָף.

ג. עֵטָף, יעֵטָף, יעֵטָפוּ, — עֵטָף בגד וכדומ', כמו עֵטָף.
 ג. sich umhüllen; s'envelopper; to wrap oneself

ובהשאלה, עֵטָף לכוש של חסם וכדומ': לכן ענקתו
 גאווה יעֵטָף שית חסם למו (סס' ענ ו). — ובהשאלה,
 העמקים בר, יתכסו: לבשו כרים הצאן ועמקים יעֵטָפו
 בר (סס סא יל). — ובתוס': ולשם (לחצר המעורבת)
 מוציא כל כלי תשמישו ולבוש כל מה שיכול ללבוש
 ועושה כל מה שיכול לעשות (סס עז ד). עתיד
 עשו הרשע לעטוף שליטתו ולישב עם הצדיקים כגן
 עדן וכו' (כי מנחם, ינסי נדנ' ג יצ), מימך בא אדם
 אצלך לדון או לשאלך ועכבתו עד שתהא שותה
 כוסך ונועל סנדלך או עוטף שליטך (כי ישמעאל
 כס"ג, מנ' משפטי יח). זה נקרא ר' וזה נקרא ר' זה
 חכם וזה חכם זה עוטף בשליטתו וזה עוטף בשליטתו
 אם כן למה חכמתו או יותר (מד"כ קטל ח, ססס עיני
 נלשון). שלא תהא תפילין נושא (ושליטך) עוטף
 והולך ועובר עברות (ססי' נצח' כג). — ובהשאלה עֵטָף
 אור, כמו עֵטָף אור: משעֵטָף את האור חור וברא
 את העולם (מד"כ שמות טו). — ואמר המשורר: היה רעה
 ומשכלת זוקן כי יחסיא פי חטפי חשבת יום צרה
 ומבוכה זוקן כי המעֵטָף פי עֵטָפי (עמנו, נחצ' ד).
 בר נחב אין קצה יעטוף אדם רב כעטוף הים
 מים (לס ססן לנכון, מלס מזיון לילס).

נפסי, *נעֵטָף, — כמו קל: דרכים ששוח (אנדרג'וס)
 בהן לאנשים וכו' וחייב בכל המצות האמורות בחורה
 כאנשים ואינו נעֵטָף (2) ומספר באנשים (תוספ' זכורי
 ז ד). היה נעֵטָף בשליטתו וטמאות וטהרות בצדו
 וטמאות וטהרות למעלה ספק נגע ספק לא נגע ספק
 טהור ואם אי אפשר לו לבון ספקי טמא (סס טכנות)
 ד ח). האיש נעֵטָף (3) ומספר ואין האשה נעֵטָפת (4).
 ומספרת (סס סו' ז ט).

— סע', *עֵטָף, מֵעֵטָף, — עֵטָף את פלוני, הליביש:
 והסליבש והמנעיל והמעֵטָף (4) הרי אלו באזהרה

(1) [ע' הערה לב. עֵטָף].

(2) [כשהוא מצורע, ע' ויקר' (יג מה)].

(3) [בדפו' מעֵטָף, מעֵטָפת].

(4) [בספרי (דג' לא) הגרסה: והמעֵטָף].

ולשלחנות ערובים מהרו אכול והותר מי ברעב נעמסו
 (סוף, דיוחן קנ, צודל).

— סס', התעֵטָף, התעֵטָפם, התעֵטָף, *התעֵטָף, הילד,
 נחלש, נעֵטָף, כמו א. עֵטָף: לאמתם יאמרו איה דגן
 ויין הִתְעֵטָפם כחלל ברחבות עיר בהשתפך נפשם אל
 חיק אמותם (לי' ז יג). — ובהשאלה, התעֵטָפה הנפש,
 נחלשה מרוב צער ויגון: הִתְעֵטָפה עלי נפשו את יי
 זכרתי (יו' ז ס). רעבים גם צמאים נפשם בהם הִתְעֵטָפה
 (סס' ק ט). — והתעֵטָפה הרוח: אוכרה אלהים ואהמיה
 אשיחה וְהִתְעֵטָפה רוחי (סס עז ד). אפשר לפנוי שיחי
 צרתי לפנוי אנכי הִתְעֵטָפה עלי רוחי (סס קמג ג-ד).
 וְהִתְעֵטָפה עלי רוחי כתובי ישתומם לבי (סס קמג ד).
 — ובמדר': הלכו להם ביער ונתעטף רוח האב
 ולבו עיני הבן דמעות על ענים (תנחומי סלזינו ס). —
 ואמר המשורר: אלהים אלי אתה רם לכל שאל נדרש
 רצני בהתעטפי כעני ורש (כס"ג, חלסיס חלי חסס).
 צמאה לך נפשי וכו' ותתעטף עלי להוכיח את שמך
 ולהרבות זכרך (נמיי, נקסס נסוף מו"ס). בפיך נחלי נפת
 וצופים ואתעטף בצירי בין צמאים (כס"ג, לכל חסס,
 דוקס 97). בהתעטף רוחי, אוכרה נעמך הבט לכבודך
 יום בו ארוממך (כס"ג, נכנ יי קלסמך). ויצחק אלי
 ויאמר אלו רעבת כאשר דברת והיתה נפשך ברעב
 סתעטפת ובצמא מתעלפת היית אוכל צללי הרפת
 ולא היית שואל צנון ולפת (כ"י זכרס, טעסע' ד, דודסון
 42). ובאחרית הגענו אל גשר רעוע ותחתיו נחל
 שומץ וכאילו רואיו גזול וחוטף ואו החלה גפשי
 להתעטף (עמנו, מחצ' כס). אני נפשי החלל לו בכל
 יום ותתעטף בפלולים ושיחה (נמיעט סיר, מנחם)

לסס, סס"ל, סס"ד).

— סס', העֵטָף, העֵטָפי, — כמו קל, העֵטָף הצאן: ובהעֵטָף
 הצאן לא ישים (את המקלות) והיה העֵטָפים ללכון
 וחקשרים ליעקב (נלש' ל מז).

ב. עֵטָף (1) ממנו ד. *עֵטָפה, ב. עֵטָף.

ב. עֵטָף, יעֵטָף, *יֵטָף, ימין וכדומ', נטה ועבר
 וחלף: שמאול בעשתו ולא אחו יעֵטָף ימין ולא
 אראח (ליזנ' כג ט). כי לא לעולם אריב ולא לנצח

(1) [בערב' עֵטָף ג, נטה, סכב, קפל, עֵטָף שליט,
 עֵטָף חפר].

(2) عطف

מעטרין את הכבורים אלא משבעת המינים (ניכור ג ט). מי שהיו לו ביכורים גרונות היה מעטרן תאינים וציטוקים היה מעטרן ענבים (יב"ט ס"ג ג). היתה פתוחה (החנות) לרי הרבים פותח אחד ונועל אחד ובערב יום טוב האחרון מוציא ומעטר את כל השוק (תוספ' מו"ק י"ג). וערב יום טוב האחרון של חג מוציא ומעטר את שוקי העיר בפירות (מו"ק י"ג). עיטור¹ (של כוס) רב יהודה מעטרהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה כנטלי (נכ"י כ"א). סככה כחלכתה ועטרה בקרמם ובסרינין המצוירין וכו' (צ"ל י"ג). מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו כזהובים (תע"י כ"א). אברהם תבע זקנה אמר לפניו רבון העולמים אדם ובנו נכסין למקום ואין אדם יודע למי מכבד מתוך שאתה מעטרו בוקנה אדם יודע למי מכבד (י"י יסודם זכ קימו, מד"כ כ"א ט"ק). אותו היום פרווביט של פרעה היה וכו' משעטרו אותו ה' בשה ואהרן עומדין על פתח פלטרין של פרעה וכו' כיון שעלו היה מסתכל בהן שמא יעטרו אותו או שמא יתנו לו כתבים ואף לא שאלו בשלומם (י"י ט"א זכ כ"א) נסס כי יומן, סס שמוס). למלך בשר, ודם שנכנס למדינה מכבדין אותה ומרביצין אותה ומעטרי אותה ומפרשין קיטאות וכלי נאים ומדליקין נרות (סס כט). בא וראה כמה מצות מעטרות את ישראל (סס נ"ד י). למלך שנשא אשה והביא הנייר והבלבל משלו עיטרה משלו והכניסה לביתו (סס נ"ד ג). ביום שירד הקב"ה ליתן תורה לישראל ירדו ששים רבוא של מלאכי השרת וכל אחד מהם עטרה בידו כדי לעטר את ישראל (י"י יומן, סקיקי ד"כ ט"ז, נזכ). — ואמר הפיטן: [וזכר רץ] אל הבקר ועטרינו ששון ויקר (Kahle, Masor. d. West.). מים אביב במ גיא לעטר לכל יעצרו כנשיון שמר (י"א סקלי, חק נ"י, סמ"ל גס). נעלי להר ציון ומקדש וידנו בגולה ג עטרי, חלבינו (גמ"י שכת"ג, גי'לצורג 256). צנות ורמחים צבאו עטרי צנועים כהשיג מערים להאמר (סס ג, דוקמן 104). עמר בעב עולים דרך עופרת משולים ענו גוי שעולים אחזו לנו שועלים (חנניס חזקיס, סמ"י ח"ט, ח, קד). יוסף עיטור ע"ל שימשות שוהם טרם יורבק (Elbog., Stud. 188). — ואמר המשורר: העומדים בסודך לעשות הכרך חשים

[1] (ע"י א.עטרי.)

בכרך מתאורים וראשם בשמך מעטרים (כ"א ט"ז, חלולים מסודך).

— הפע"י, העטיר, מעטירה, — ארץ מעטירה, מארה, לבושה עטרה בראשה: מי יעץ זאת על צר הפעטירה אשר סחירה שרים כנעניה נכבדי ארץ (יט"ז כ"ג ס). — ובמדר': ובאו כל המלכים כלן (אל פרעה) לכבדו והביאו דוראות של עפרות והיו מעטירין אותו שהוא יום קוזמוקרטור (מד"כ שמוס ס). — ואמר הפיטן: הלשונות מאמירות מעריצות מעטירות הנשמות מאדירות בין להבין ולהורות (אננוס סל"ג, יול' פס' יחון). גבהי שחק העטיר מאורות וצבא גבולם ודוברם כחוק ולא נעדרו (חזק סל"ג, ענזוס, סמ"י ח"ט, ח, קט). הנאות אור תורה העטירי דתים נחמדים מזהב וספז הכתירי געות עד כמה יעובב סכרי (גמ"י שכת"ג, דוקמן 79). — ואמר המשורר: רצון תעטיר כצנת גבור שמרי תעודתך ותסיר מהם מגנת לב ועשו עבודתך (כ"א ט"ז, סל"ג יול"ג). נגיד בתורת אל מעטיר יורוק רם כרת קרבני גרות טב עת יקטיר קטורת תמיד לפני יי (סול, חזקיס סד"ג ענזוס). — והנה גם המכתיר גם העוטר גם קודם שיכתירו ויעטירו נכר היו בצורה עגולה כמו הכתר והעטרה (סד"ג, ציס סול"ג, 189).

— פע"י, *עטר, רק ציני מעטר, מעוטר, מ"י נק' מעטרות, מעטורות, — שעטרו אותו: עיר שיש בה ע"א והיו בה הניות מעטורות ושאינן מעטורות זה היה מעשה כבית שאן ואמרו הכמים המעטורות אסורות ושאינן מעטורות מותרות (ע"י ח"ד). החמה רוכב בלרכבה ועולה מעוטר כחתן וישיש כגבור (סד"כ ח"ו). וכשיצא יעקב מאת פני יצחק אביו יצא מעוטר כחתן וככלה בקשוויה (סס נ"ג). מה המלך עטרה בראשו כך היה מרדכי מעוטר שנא' ועטרת זהב גדולה (סס כ). מפני דת עינים של והדריאל ה' אלהי ישראל שמעוטר ובא על כסא כבודו (סד"כ סיקלוס ד). — ובספח"א: מודיע אני לך שבא אלינו כתבך המעוטר בנועם הלשון ע"י יהודי מארץ נמץ (נכסס זן סקוק, מכת' ס"ח סד"א למלך הסחכים, ל"ג). ויתר הקהל גדלים וקטנים שבים ונערים יברכם כלם עושה אורים וכאישון יהיו שמורים ובשמו מתגברים וחסדו יהיו מעטרים מביטים אליו ונוהרים (י"י שמואל זן ע"י, חזקיס ג, 59). — ואמר הפיטן: קרב העמר שוקי ירושלים בפירות מעטרים בוריות בית דין מחצות רחוקים מתרים (חזקיס, מעניס זן ססס). המעטר בקול מצרף מעש קול

ב. **עמר** (1). ממנו ב. **עמר** ב. **עמר**.

ב. **עמר**, קל לא נמצא.

—קט', **עמר**—הסיר: עיטור סופרים תרג' רק הכמות לא סרו לחוד במתא לא עשרא שהיה טועין במקראות הללו ואמרין ואחר תלך ואח' תעברו ומשפטיך תהום רבה ואחר גוגנים עד שעיתרום הסופרים וכירורם (תשוי הגל' הכנכי נט).

עמר, ט"ה, מ"כ עשרות, — א) בעין טבעת גדולה עשויה פרחים או כסף וזהב, ושימוש על ראש אדם לכבוד או לשמחה וששון וכיוצא בזה: Kranz, Krone; guirlande, couronne; wreath, crown צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעשרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמת לו (ספ"ט ג יח). בה אמר ארמי יי' הסיר המצנפת והירים העטרה (יחזק' כג לא). ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמת בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול (זכרי' ו יח).—ענר עטרה, ע"י ענר. ובמליצה, ענר את פלוני לעטרה, עשה לעצמו את פלוני לעטרה מפני אהבה ובכבוד לפלוני: מי יתן לי שמע לי וכו' אם לא על שכמי אשאנו אענרנו עטרות לי (איזנ לא לה-לו).—ובתנ"ך, עטרה של צמחים, עלים ופרחים: אויהו מחיר כלב אלו חלופי כלב שנא' תסכר ענך בלא הון החליף עמו פרכילי ענבים ועטרות של שובלים יינות שמנים ומלתות (תוספת' סו"ד ד). רב ירמ'י' שוישב ולבש עטרה של זית (ירמ'י' סו"ד טו). מצא בראשו מעות וכו' א"ר יונתן לא סוף דבר עטרות שיבולים אלא אפי' עטרות של וורד (ספ"ט ד ג). ותלה בה אגוזים שקדים וכו' יינות שמנים ומלתות ועטרות שבילים אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג (ב"י ל:).—ועטרה של מלך וכדומ': ובאו כל המלכים כגן לכבדו (את פרעה) והביאו דוראות של עטרות וכו' אותה שעה בעם ואמר וכו' לא היה יודע לשלח לי עטרה (מדר' שמו"ס). לבן מלכים שמסר לו אביו ב' אפטרופין וכל עטרה שהיה אביו מעטרו לא היה מעטרו אלא על ידיהן (ספ"ט דנ"י). באותה שעה בעם הקב"ה עליו ואמר שלמה ולשמחה מה-זו עושה מה עטרה זו בראשך רד מכאמי (מדר' ספ"ט ג, גרימנעו כט).— של חתנים וכלות: כפולמוס של אספיינוס גורו על עטרות חתנים ועל האירוס כפולמוס של מיטוס

מגבע בלבשו שמנה בהדרון (מחני אחזו חלמס, מחז' חיל' ג, טע). כי המלך ככם מלכותי יושב כפו ועמרה וחתן באפרינו בבלת חתנים בעומרה (כ' חילעזר זכ' נקח' רשום לחמיס, Monats. 1895, 34). ואם האנוש נתעב ונאלח בגופתו הלא הוא יקר והוד מעוטר בנשמתו (רש"ט מלקיח, ראש' חמס' 1). משם נסעו ויחנו במקהלות חסידים יושבים מעוטרים כבוד והדר בגינת ביתן המלך וה' בראשם (רש"ט, חכנע כוסות, כוס ציד פי ז).

—הספ', **התעטרה**, נתעטר, — עטר את עצמו, התקשט: משכיר אדם מעותיו לשולחני להתנאות בהן להתלמד בהן ולהתעטר בהן נגנבו או שאבדו חייב באחריותן (תוספת' ז"ע ד ז). כתיב וכתב נחש הנחשת וכו' לא עטר צדיק ממשה ועד חוקיה להעבירו אלא אותה עטרה הניח לו הקב"ה להתעטר בה ואנן העטרה הזאת הניח הקב"ה לנו להתעטר בה (ירמ'י' דמ"א ז ח). שנשא (ויתמאל) אשה גויה להתעטר בה (ספ' ספ"ט ג ג). הוסיפו עליהן הסיף והעטרה והטבעי' הסיף שהורג בו והעטרה שמתעטר בה טבעת שחותם בה (ספ"ט ז ח). כתיב אשת חיל עטרת בעלה וכו' בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה (כ"י חסד, מדר' נחל' יו). ד"א אפרתים כל אותה העטרה שנתעטר אפרים מאבינו יעקב בשעת פטירתו מן העולם (כ' ספ"ט, ספ' רות ג). אל תשימם בעטרה להתעטר בהן ולא כקורדום (זל"ט ג).—ובספ"ט: ולכן בכל עת היות ישראל מחזיקים בתורתו ומתעטרים בעבודתו לא תנוח בהם רק טובה ושפע ברכה (כ"ל הלוי מזלנלום, ספ"ט סז). יתהלך בדמותו ובצלמו יתעטר בנורו וציץ נוסו ותהי משרת התורה על שכמו (כ"י חכנעל, כחל' חזק, הקד'). ומשם יעלו למעלות הרמות להשכיל ולהתעטר בנצח נעימות (כ"י משיסח, מנח' קנח' 10). וקורם בואם וחולם בנף יורדות דרך ג"ע של מטה ומתעטרות שם במעלות העליונות ההם (ספ' 75).—ואמר המשורר: הן לעקור שאר שרשי צר נוטר ובכתמי יקר תרשישי יתעטר (ר"י הלוי, לזן חזקת גלום). עליו כבוד והדר ודעת מתפאר ובשכל מתעטר (חכנע, מי זן קנ'). נאוו בנות עירי בהוד' תפארת מתעטרות מוסר ולא תפרענה (כ' מנח' חזק, דכ"י נעס, י).— ואמר הפישן: באפיו פת מרותו מעט מאלהים לתסרה בעדן גן שמו כבוד והדר להתעטרה (כ' חילעזר זכ' נקח, רשום לחמיס, Monats. 1895, 34).

בתקרת האולם שבה פרחי כהונה עולים ורואים את העטרות שבחלונות⁽¹⁾ (מדו' ג ט).—וזר על בלי: עשה לה (לשקת) עטרה של טיט והלכו המים לשם פסולין (ספ' ס ז).—וגדר עגל: עשר גשיות מפוררות בתוך בית סאה וכו' היו עשויות שורה ומקפות עטרה אין חורשין להם אלא לצדדין (סני' ח ו).—ג) ראש גיד הזכרות: אלו הן ציצין המעכבין את הטילה בשר החופה את רוב העטרה ואינו אוכל בתרומה (סני' י ו). אילו הן ציצין המעכבין את הטילה ר' אבינא בשם ר' ירמי' בחופה רוב גובהה של עטרה (ירוש' ס' י' ו). וברות שפכה כל שנכרת הגיד ואם נשתייר מהעטרה אפילו כחוט השערה בשר (ינמי' ח ט). איוו היא הערייה וכו' עד שתכנס העטרה (ר' יוחנן, ס' יוש' ו ח).—ובסמ"א: וסוד הפריעה שאמרנו שהוא סוד גלוי העטרה הוא שמתגלים החסדים סכח מתוק (ר"ב זר"י חלמקן, ע"מ, עול' הנדל"י י, קס"ט).—ד) ההקף שמסביב לעקץ הדר שבאשה: אלו הן סימני בגרות וכו' ר' יוסי אומר משתקף העטרה (נדה וו).—ה) הבשר מעל הערוה: או משתשקף עטרת האשה היא הבשר התפוח שלמעלה מהערוה לעומת הכרס (ספ'ס, נדיקס חילניס, לו:).

עֶטְרָה⁽²⁾ ט"ז.—כמו עֶטְרָה: ויקח את עֶטְרָת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד (ש"ב יז ל). הוי עֶטְרָת גאות שכורי אפרים וכו' אשר על ראש גיא שמנים (ישעי' כח ח). אמר למלך ולגבירה השפילו שבת כי ירד מראשתיכם עֶטְרָת תפארתכם (ירמ' יג יח). ואתן גזם על אפך ועגילים על אוזניך ועֶטְרָת תפארת בראשך (יחזק' יז יב). ויתנו צמידים אל ידיהן ועֶטְרָת תפארת על ראשיהן (ס' כג נב). וי' בערך ישמה מלך וכו' חשיה לראשו עֶטְרָת פז (תהי' כח ז-ד). ומרדכי יצא מלפני המלך כלבוש מלכות תכלת וחזר ועֶטְרָת זהב גדולה ותכריך בויץ וארגמן (חס' ס י).—ובהשאלה, כבוד ותפארה: ביום ההוא יהיה יי' צבאות לעֶטְרָת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו (ישעי' כח ט). והיית עֶטְרָת תפארת ביד יי' וצנוף מלוכה בכף אלהיך (ס' סג ג). תתן (החכמה) לראשך לזית הן עֶטְרָת תפארת תסגנך (משלי ד ט). אשת חיל עֶטְרָת בעלה וזרקב בעצמותיו מבישה

גזרו על עטרות כלות (סו' ט יד). שלשה דברים נאמרו באיסטמא אין בה משום כלאים וכו' רבי שמעון בן אלעזר אומר אף אין בה משום עטרה לכלות (ירוש' שנה ו ח).—וזר במשתה: מר"ה עד יוה"כ לא היו עבדים נפטרין לבתיהן וכו' אלא אוכלין ושותין ושמיחין ועטרותיהן בראשיהן (ר' ישמעאל נזי ס' ר' יוחנן זן נדוקא, ר"ס ס).—ובמלוצה: העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מויו שכינה (כז, נכ"י יז). עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק (סני' קי"ח).—ובמש"כ כבוד ותפארה: אל תעשם (את דברי התורה) עטרה להתגדל בהם וכו' (ר' לודק, חז"י ד' ס). מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסוליסה (ר' לודק זר חלמקן, ירוש' שנה ו ח). אותו יום (שבו הוקם המשכן) נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית וכו' (ס' נצ"י ס:). למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה (ר"ב"ל, יומ' ט:). האבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות (מד"ר נדל"י סג). ואת החזיר זו אדום וכו' זלמה נקרא שמה חזיר שמתורת עטרה לבעליה (ס' יק"י יג).—ובסמ"א: וכיון שראה שנסתלקו כל הכבודות והעטרות מי' מיד התחיל לקבול ולעצוק (גנזי סכט"ח, גינלצורג 257). הטורח בהכמה ובמוסר סקנה העטרות והנזירים יעשו העטרות מזהב הלשון המדברת ויושבו בראשי אוהביהם (ר"י ח"ט, מנח' סניני לכס"ג ע). ואלה עשיתי לאיש עשה פתוחי כסף ועטרה לספר תורה (ר"י סניני, מחכמו' נ). וסייפין אותן במקום הסנוח על הראש וקורין לה עטרה (הלכות חו"מ י י). מנהג יפה הוא מנהג ארצות הישמעאלים שאין עושין עטרות לשליתות להראות שאין עקרו נעשה לכך וכו' (ס').—ואמר הפיטן: ספרו לעל כפים חקוקים עטרות ענודות לקבוצי ממרחקים (גנזי סכט"ח, נדקסן 166).—ואמר המשורר: ולקחת לך כסף וזהב. ועשית לראשיהם עטרות (ר"י הלוי, נדקס' סוכה). אכן כמודך לא העמדתי לזבוק בהודך עטרות ענדתי (הלצ"ע, חס' חס"י מלח).—ב) זר של בנין לקשוט⁽¹⁾: העטרות והפתוחים מביאים את המוסאה בפותח טפה (הס"י יד ח). ושרשות של זהב היו קבועות

⁽¹⁾ [כך במד"מ ובערוך, ובדפו' חסר.]

⁽²⁾ [נראה שהוא הנסמך מן עטרה, אבל בסמ"א השתמשו בו גם כנפרד.]

⁽¹⁾ [כך רב המפרשים, ור"ה"ג פרש, וז"ל: בנין למעלה מן החלון ויש בו חזרין עגולים כסין עטרות, ע"כ, וכן בערוך; וע"י המאמר הבא.]

עֵטֶשׂ (עֵטֶשׂ), מִמֶּנּוּ *עֵטֶשׂ, עֵטֶשׂה, *עֵטֶשׂ.

*עֵטֶשׂ, ס"ע, —זורר, niesen; éternuer; to sneeze, (כי חלשח נן שאל, העוטש בתפלתו סימן רע לו (כי חלשח נן שאל, ינוס' נכ"ג ס). עד ימי יעקב היה אדם עוטש ומת תדע לך שכן הוא אדם עוטש והוא אומר לו חיים טובים (ילמדנו, ויס' כי זקן ילחק, עיני ער עטש). מיוס שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה אמ"כ היו בא בדרך או בשוק היה עוטש והי' נשמתו יוצאת מנחיריו (ס"כ"ג ס). מיד היה קצפאל השר' דורך קשתו ועטש ומביא לך רוח סערה וכו' (ס"כ"ג ס). —ובסכ"מ"א: אמר לה אביך גור עלי שאעטוש אלף עטושים לפניו (חלשח נחל דנן ס"כ). אמרה לו אל תדאג בזה אני אלך במקומך ואעטוש לפניך אלף עטושים בשבילך ובשבילי (סס). ביום השלישי לקחה לאביה ואמר לה לבי עטשי לאביך אלפים עטושים באה לפניו ולא יכולה לעטוש אפילו פעם אחת (סס). אבל עטשה פעם אחת וראתה ופתקה פעם אחת וראתה וחששה פעם אחת בפי כריסה פעם אחת וראתה לא קבעה לה ומת שאין מקרי' אלו קובעין ומת כל אחד לחברו (כס"ג, סוכה פ"ג, ג"ס ס"ג).

—ס"י, *עֵטֶשׂ, זיני מעטש, —כמו קל: ואלו הן הוסתות מפקחת ומעטשת וחוששת בפי כריסה וכו' (כס"ג ס). אני ראיתי את רבי מפקח ומעטש ונתן ידיו על פיו אבל לא רוקק (כי חנינל, ינוס' נכ"ג ס). —ובסכ"מ"א, מעטש, שם של רפואה המביאה לירי עטוש: ומי שיעשו לו המעטשים ולא יתעטש לא תקוה בריאותו כלל (קט"ו ג ס ז). המעטשים הקלים הם אופי אם יורה בענפו באדרוג (סס ט).

—ס"פ, *התעטש, תעטש, —כמו קל: עוים היו לבית אביא בהרי מכייר והיו מתעטשות מריה פטום הקסרה (כי חלשח נן דגלח, חז"ל ג ס). אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק וגתעטש ורק וממשמש בכגדו (כי חנינל נכ"ג ס). המתעטש בתפלתו סימן רע לו (סס כד). עין אחד יש בכריה הים וחנן שמו ומביאין קיסם ומניחין

(סס יז ד). עִטְרַת חכמים עשרם (סס יז כד). עִטְרַת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא (סס יז לה). עִטְרַת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם (סס יז ו). כבודי מעלי הפשיט ויסר עִטְרַת ראשי (חז"ל יט ט). שבת משוש לבנו נהפך לאכל מחולנו נפלה עִטְרַת ראשונו (חז"ל ס י"ז). —ואמר בן מירא: עִטְרַת פו מעיל מצנפת ציץ [חרות חות] קדש (צ"ס ג"י מה יז). —ובהשאלה: סכיב לו עִטְרַת בנים כשתילי ארזים בלבנון (סס יז). —ובתלמוד: משמת ר' אלעזר בן עזריה בטלה עִטְרַת חכמים שעִטְרַת חכמים עשרם (מוספ' ס"י ג). —ובסכ"מ"א: וכמו שאמר הקיסר אוקטאביאנו כאשר הביאו עִטְרַת מלכות להמליכו ברובה לקח העִטְרַת בידו ואמר עִטְרַת עִטְרַת אלו ידע האדם העמל והכאב אשר תחתיו אעפ"י שימצאך בחוץ מושלכת ארצה לא יקח בידו (כ"י חז"ל חלל, שופט' ט, משל יוסס). —ואמר הפיטן: וכימה מהם אינה נספרת והיא לפלה זנב ולשור עִטְרַת (כ"ל קל"ז, חז"ל חלל, יז). שער הסגור בסחרה הסעיד שער העין בעִטְרַת תעור (יוסף חנן חנינו, סיני ס"ח, ס"ח ס"ח). —*ובנין עגל שעל הכירה, בעין זר: עִטְרַת כירה טהורה (כל"ס ס ג).

*עִטְרִיָּאל, שם מלאך: לצד צפון שנים אחריו ושמי פתחאל עִטְרִיָּאל וכל אי וא' ממונה על י"ב אלף ממונים אחרים (כמ"ק, פסוק רמזים כב ח). ונקרא עִטְרִיָּאל על שם העטרה הגדולה שהיא בדמיון הוהב הנמשל לסרת הרין (כ"י חנן נחל, עבודת הקדש טז).

*עִטְרִין, ס"י, —מין שרף של עץ בעין שמן שריחו רע ומשמש למאור: אין מדליקין בעִטְרִין (1) מפני כבוד השבת (כי ישמעאל, סנח צ צ). פלפלת כל שהוא ועִטְרִין (2) כל שהוא מיני בשמים ומיני מחכות כל שהן (סס טו). מדליקין בשמן דגים ובִּעִיִּשְׁרִין (מוספ' סס צ ד). הלא אין דרכן של ערביים להיות נושאים אלא עורות ריח רע ועִיִּשְׁרִין (כי ערמו, סס נכ"ג ד יד). —ובסכ"מ"א: שלשה טיפין של פסולת זפת והוא העִיִּטְרִין (גורן ערך כפר).

(1) [פרשו בגמרא (סנח כ): פסולת דויפתא, ופרש רש"י, וז"ל: לאחר שיוצא הופת מן העץ וב ממנו על ידי האור פסולת צלול כשמן והוא עִיִּטְרִין, ע"כ].

(2) [פרש הרמב"ם, וז"ל: עִטְרִין ידוע ובלשון ירבי קשראן, ועי' פרינקל (Aram. Fremdhw. 150; 291)].

(1) [כך בסורית בשמות כמו עֵטֶשׂה, עוטשא. ובערב' עֵטֶשׂה, ובכוש' עֵטֶשׂה, וגם בניבים החדשים של כוש'.]

(2) عَطَس

— פס', *העיב, החשיך, ואמר המשורר: והחקדו ברים
הכבות וסתחום הלכות עבות זכות בלי אכזבות יפעת
אורי מעיבות ופעת גילי מדיבות (כ"י מרזי,
תכחול' טז).

עיר, מסנו *עיר, *עיר.

*עיר' פ', מ"ר עיר'ם, חג ומועד של עובדי אלילים,
Fest; jour de fête; festival: לפני עיריהם (2) של
עובדי בוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם
(ע"ז ח"א). יום אחד בגלות לפני עיריהן אסור
(תוספת' סג), ועי' איר.
*עיר, קל לא נמצא.

— פס', *עיר, מ"ה, קבע חג ומועד: והוא מעבר
השנים והמוריש מעייד והוא פושט השנים (לקי"ק
נפס' 92).

*עיר, עית, ט"ז, כמו עי, ואמר המקונן: ראה גורל
אותי הושם לרועים לעית ולקאת מדבר הייתי
דמוית (איכה תפלת' קי').

*עיר' קל לא נמצא.

— פס', *עיר, — עשה לעי, החריב: כפיר מושלו משיה
משנים חלקו מציח בכוש עוינים ולעיה ולרן אמר
דן גור אריה (למנח כנן חכוכס, מנח' ח"על' 3, קסע).

*עירב, ט"ז, — סה"ס מן עירב: ולפני קינו רוחו ונפשו
נשפכת זכות ענושים לחיוב לעירב מהפכת (כ"י חליה
בר שניעס, חכנן וקלרן, קליס' ג ע"ס).

עיר'כ, ר"ח: ערב יום הבפורים.

עיר'ם, ר"ח: ערב יום טוב.

עיר'כ, ר"ח: ערב יום כפור.

*עירן, ט"ז, — סה"ס מן עירן, (א) עירן תפלה, כונה
בתפלה: ששה דברים אדם אוכל פיורותיהן בעולם הזה
והקין קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחין
וביקור תולים ועירן תפלה והשבת בית המדרש
וכו' (כ"י חלי' ח' יוחנן, שנת קנא). שלשה דברים

(1) [בערב' עיר'א], ולפי זה צריך לנקד עיר,

אולם מהשני איר ברור שכמאז אותו בצירה.]

(2) [שנו לאיריהם, עי' בגמ' (ע"ז 3) וירוש'
(סס ח"ג).]

(3) [פעל שנגזר מן השם עיר].

(3) עיר

מכור' עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועירן
תפלה (1) ומ"ר דין על חבירו לשמים (כ"י ילח' זרכי
כס). שלש עבירות אין אדם נוצל מהן בכל יום
הרהור עבירה ועירן תפלה ולשון הרע (כ"י עמס
ח"כ, ז"צ קסד). — ומצינו מאד בסה"א: ועירן לנפשך
עירן שיאות לכבוד ויהיה שקול עם שכלך (כ"י ח"ת,
מ"ס, תשנ"ב י). והי' יודע כי המלות תהינה בלשון
בקליפה והעירן במלות כלב והתפלה כגוף וכו'
(סס תשנן תשנ"ג). וכן נמי אם ישבו בית דין והוצרך
להם לעירן ולאחר הדבר בין מפני מירוף השעה בין
מפני עירן הדין לעירן בדבר כותבין שטר שימוש על
כך (כ"י ברלונ' ספ' השערות 91). אין עומדין להתפלל
לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש וכו' אלא
מתוך דברי תורה שאין בה עירן כגון הלכות פסוקות
(רמב"ם, פסל' ד יח), מי שירצו צעדיו יחסר עירנו
(כ"י מרזי, מוסף פסוקים ח"א) ולא תקרא אותו קריאת
העברה וקצור אלא קריאה השלמה ועירן אמתי
(פ' המעשי לרמב"ם, מנ"י ג). ואפילו בדברים פשוטים
מן עומק העירן נקלים (מנחם גינלי הקדמי, לקו"ה,
נפס' 28). בשם אשר מעשיו לו עדים נתחיל ענין
המועדים והעירן בתחלה בענין הפסח (כ"י הקדמי, ג"ע,
ענין פסח, הקדמי, לז:). נקל לבטל עשות ומה שאינו
עושה מחשבתו בעירן ומיתון רק העולה על רוחו
כפעם הראשונה עושה (כ"י נפס' ח"א, מנ"י כג). איש
אחד יפליג בעירנו מתבודד ויסירו המצנפת מעל
ראשו והוא לא ירגיש בהסרתו אבל תמיד ישב
בהתבודדותו (כ"י חכנ"ל, מ"ג ז"צ). — עירן בספר,
קריאה בספר: וגם לא ליודעים הן רצה לומר על
חוש הראות שלא תהיה דעה כי אם בהארכת עירן
בספרים ותתמדת הלמוד והגורסא בהם (כ"י ח"ת, חק'י
מד' חכ' לרש"י יא). וכן הדין בלילי פסחים שחל
להיות בשבת וצריך לו לומר הגדה על השלתן אם
הוא יחידי אסור לקרות בספר ולא יועיל בעירנו
אשתו עמו אם אינה יודעת לקרות בספר אבל עירנו
ראשי הדברים שיודע לגמור בחוק מותר (כ"י לזקיס
בר' חכנ"ס תרפ"א, שני' פלג' שנת קל). וכן אחר שיתחיל

(1) [שמחשב דעתו אכיון דעתי בתפילתי כדי
שיעשו לי רצוני והיינו שדומה כמו מנסה לבוראו] (ערוך
ט"ז כנ"מ) ור"ח (כ"ה ע"ז): המעירן בתפלה שתתקבל
ותכחו שאלתו וסוך בצדקתו, ע"כ. ועי' ש גם רש"י
ותוספ', רש"י ותוספ' (ז"צ קסד:).

ללמוד עמו גמרא יקבע לו עכ"פ יו' א' בכל שבוע למקרא באופן שלא ימוש המקרא עד שיגיע לכלל [ה] עיון מעצמו (פיקס ועדי הקבלות, סימן סג, טונים 193). — עיון בחכמה, הסתכלות והתבוננות עסקה, Speculation: ולזה יחשבו רבים מאנשי דורנו ש"ה עיון באלה חכמות הדקות סמה שיוק באמת (רמב"ם, חנו"כ 2). אמנם נושא העיון הזה הנה מבואר שהוא פילוסופי ומעשית מצד היותה ברת מקובלת ובפילוסופיא האמיתית מבוארת כסופת (405). וזהו שבועה ענינים עם המתון על מלאכת העיון עד השלמתה תצא לנו האמת (כ"י ח"ט, חו"ד לרע"ג, סקדמי). והחלק השלישי מחלקי היתוד הוא יתוד הבורא ובלשון אחר שיוכל להביא עליו דאיו' על אמתת מציאותו בדרך העיון מבלי דעת ענין האחד האמת והאחר העובר (סוף, חו"ה, סימון 3). אמר התכר זה שאתה אומר היא הרת ההקשית המנהגית מכיא אליה העיון ונכנסים בה ספקות רבות (סוף, סכו"כ 2), ותהיה במדרגת רבי עקיבא ע"ה אשר נכנס בשלום ויצא בשלום בעיונו באלו הענינים האלהיים (כ"ט ח"ט, חו"כ 2). מה שתוכל להמציאו מדרך העיון טוב ומה שלא תשיג בו יד העיון השאירה על שרש הקבלה (סמא"ר, פי' משלי, סקדמי). מי שלא הגיעה מדרגת עיונו להאמין הכתובים בדרך מסכים אל האמת ומאמין בפשטן וכי איננו יוצא בזה מכלל בעלי התורה הלילה (כ"י חלכו, סקדמי 3). ולהיות הדבר מצד העיון מסופק הוצרכה התורה לומר בראשית ברא אלהים בי. מצד העיון לא נכריע מהחדוש המוחלט על הקדמות (כ"י מפי"א, חו"כ קנ"ד 2). ועל כן צריך לעיין בנמצאים עיון יותר כולל מהעיון הסבקי (כ"ט סקדמי, חלכו חכ"י 21). — ובמסמ' חקירה: וזה עיון דק מאד יחבינהו. (כ"ט ח"ט, חו"כ 2). ובכר יצאנו מענינו. ונכבד ועיונו הרק אל העיון במטל שגוען יראה במולו לכל משכיל בעיון (סס קכ). לכאר הסכון מצד הפשט בעיון מופלא (כ"ט ח"ט סקדמי, ע"י ח"ט חלכו). וזה הרעת יצא להם מעיונם הנפסד שהוא עיון גופני (כ"י ח"ט, חו"כ סלמ"ד, ז). חיי בני ומווני לאו בוכותא תליא מילתא אלא במולא וזה יכר אמתו והוא עיון פילוסופי (כ"ט סקדמי, חלכו חכ"י 6). ששני השרשים האלה רצונו לומר מציאותו והיותו אחר אמנם יושג בעיון האנושי וכל מה שיגיע בו בסופת משפט הנפוא בן (י"ט ח"ט, דברי ספן, עילתו 2).

ועתה אתה המעיין עמוד והתבונן בפלאות אל ושימ לבך לזה העיון הנכבד הרק העמוק האמתי (כ"י חלכו לטיף, טע"ס כד, סס"כ 3, 101). וכבר עיון וולתי בודה הפסוק עיון נאות (סמא"ר, פי' משלי י"א 2). והמבקר יכתיש התחלות התכוני והנחתו מצד העיון הסבקי (כ"י חלכו, סקדמי 2). או שמא השיאך העיון הפילוסופי להפוך קערה על פניה (כ"י יוסטע חלוקי, נוסס חכ"י, ד"ס חלכו). והיה כל חכם מהם כותב האמת שהוא בשם היהודי והיה משבחו על עיונו הרק (סו"ס דגדג למוז סחכמות, סס ע"ה). ופי' שפליג עיונו בדברי אבן רשד ירגיש בלכולו בשאלה הזאת (כ"י חלכו, סלכו, טמ"ס חכ"י, עיון 2). אמרות מהורות מזוקקות שבעתים בעליל האמת ובהתמדת העיון האמתי והפלגת החקירה (כ"י מפי"א, חו"כ קנ"ד 2). כי התורה הקדושה לא תתלה התיים הנצחיים בעיון המושכלות כי אם בלמוד התורה ועשיית המצות (סס 22). — תחלת העיון: והסתכל איך אלו הענינים המופלאים האמתיים אשר אליהם הגיע עיון המעולים שבפילוסופים מפורזים במדרשות כשיעיון בהם האיש החכם שאינו מודה על האמת בתחלת העיון ישחק מהם למה שיראהו בפשוטיהם מההבדל מאמתת המציאות (כ"י ח"ט, חו"כ 2). עוד אמר דברי חכמים כדרבנות ובמסמרות נמוקים ונומר ר"ל אל יעלה על לב אדם שדברי ספרים אלה הם למטה מסעלת דברי חכמי התורה הנאמרים בדרך קבלה כמו שיראה בתחלת עיון (כ"י ח"ט, חו"כ סלמ"ד, סקדמי 2). על כן הערימה תורה ונתנה רשות להכשית למתחיל העיון כשכר שהוא כמפה לים אצל העתיד לבא והוא שקול בעיניו יותר מהשכר והעדרו הגדול הבא בסוף (כ"י חלכו, חו"כ ד"ס ח"ט). — אנשי, בעלי, חכמי העיון ואיך לבדך על זה כי אם רבים מאנשי העיון בגלילנו זה (רמב"ם, חנו"כ 2). וכבר הגיע המאמר באנשים מבעלי העיון באמנם כי תארו יתעלה אינם עצמו ולא דבר יוצא מעצמו (כ"ט ח"ט, חו"כ חלכו). א"כ אשר השיגו משה רבינו ע"ה ושלמה הוא: אשר ישיג האיש האחר מקצת דורשי החכמה וזה: אי אפשר בו תוספת אבל מן המפורסם אצל בעלי התורה וגם אצל בעלי עיון הפילוסופי כי היתרון בזה הרבה (סס 22). ולפי שחכמי העיון חולקים על זה ומבקשים מדרך השינוי והרבוז הנמשכים ליריעת הפרשים אמר כמתרץ קושיהם זה הפסוק (כ"י ח"ט חלכו).

תבחר מסחר העבודה והמדע כי תאהב זהב הפריוש
והעיון (כי ידעם סדכסי, נחיתם עולם עו). רעיונו מכל
עיון לא ילאו קסן וגדול שם הוא (כ"י פרכסיש, חק
ספסיס 104). אשר יפרון בעיונו הלא הוא כמו אכן
בעסקי ים צלולה נישתכש ולא ידע להשיב לבד קול
אך והברה צלולה (כ"י חן סני, דכ"י נעס עו).—(ב)
"הבטה בעין: והעיון העומד מבלי עפעוף ותנועה
רע (קלון ד צ א ל ג).—(ג) כמו עצם אצל הפילוסופים:
האדם נכלל בשער העיון כי הוא עין האדם והיודע
ובשער הספירה (א) כי הוא נברא מחלקים מקובצים
(מנצ"ט, עכ"י סנס, לין 3, 119).—(ד) מעשה רקמה
ותשבץ בתבנית עינים: ועשית משבצות זהב וכתנת
תשבץ הכל רקמה ועיון (2) רצוני לומר עינים עינים
כמלאכת בגדי המשי כי אחוני השבץ תפשוני העיון (3)
רצוני לומר [ההקפה] שהקיפוהו אנשי המלחמה וסבבוהו
ולא יוכל להנצל מהם (כ"י ח"ט, סנס' לכ"ב, סנצ).
ועי' עין ד, בעיונה.

עיוני, ס"ז, נק' עיונית, מ"כ עיונים, עיוניות, עיוניות,
—של העיון, מסגלת העיון, תורני, מה שאינו
מעשי, speculativ, theoretisch; spéculatif, théorique;
speculative, theoretical: והאנשיות הם אשר בהם
יוכלל מין האדם ככחות עיוניות ומעשיות תיחדוהו
(לכ"ז, חנו"כ 23). וכבר קיימו לך שכל הכחות
הם עובדים למתעורר והמתעורר יעבוד לזה הכח
הדבר והעיוני במה שיחבב אליו דברים וימאס
אליו דברים (סס 33). אבל מה שאמרתי לך הוא
שורש אמונתם כי תכלית ההצלחה לאדם איננה כי
אם המדע העיוני (כ"י ח"ט, סנצ' ד יט). וקיום
התחלות החכמות העיוניות מהמוסריות והשבועיות
מן הרבריות (סס ס יצ). והנפש המדברת כשהיא מקבילה
אל החכמות נקראת פעולתה שכל עיוני (סס). חשכל
האנושי יחלק לשכל מעשי ולשכל עיוני וחשכל
המעשי הוא אשר בו יבחר האדם הטוב מן חרע
(סול, רוס ס ג). הלא תראה בהחלש הכחות הגופניים
לעת הזקנה שינכר זה הכח העיוני ויתחוק באדם
והוא קצת ראייה שלא יכלה בכלות הגוף (סס). כל

לנעולי, מלמד הסלמידים, קעט:). וצריך האדם שהוא בעל
חכמה ועיון והוא נכלל מהמון בדעתו שתהיה דעתו
בבקשת הכמתו גדולה מדעתן כפי יתרונן עליהם
(כס"ט סלכיל, כס"י חכמ' 17).—צריך עיון, צ"ע: בפרק
ביצד הרגל בנמרא אם נהנית רבי חייה בר אבא
גתישב בדבר פ"י ישב ועיון בדבר ולא עמד על
בירור אמר עדיין צריך עיון (ענין עכ"ט). ולעיל
אמרנו על אביו ואמו קורע לעולם וצ"ע (תוספ' מ"ק
כד). אין אנו חוששים אם יתפרנו הנכרי ולכאורה היה
יותר ועוד צ"ע (סס כו). אמר (גלינוס) שהליתות
והחום מתחסרים מעת הולד ב"ח עד אחרית הימים
וצריך עיון (ספ"י משה כס, כס:).—וספק שדורש עיון:
זה הכח יש בו עיון אם הוא במצוה הגלגל אם
לא (כ"י ח"ט, מ"י ח סנצ). יש לי קצת עיון (כי
לכנסה די טונן, לסס משה על סנס"ס, טונן ונטען: ס).—
ומ"י עיונים: מי שיכלה הזמן וישים כל מחשבתו
לעיונים הארוכים ולשאלות הקשות וענינים לא
קרו ולא יקרו לעולם כסבורים שהם מצרף השכל
ולמישה אליו והוא באמת איבוד הזמן (לכ"ז, חנו"כ
46). והחוקרים מהבטי ישמעאל שעמדו אחר בטלמו"ס
חקרו בעיוניהם על זה (כ"י סנסל, יסוד עולם, כד).
ומתוך רעיונים ומצחיל פנים ומאיר עיונים (כ"י
זכר, סנס' ח, דוקון 12). וראיתי שעשיתי בזה
ארבעה עיונים הראשון בביאור דברי הפרק הזה
וכו' בעיון השני אוציא מדרך כלל מדברי הפרק
המענות וכו' (כ"י לנסל, סניס מדסי, סקדמ'). האנשים
אשר הם משתכשים בעיוניהם וכו' האנשים אשר
הם מורגלים בשבועים בדעות (כ"י סנסל, יד לנסלס
על משל צ י). וצבא השכל הם עיוניו והקשיו (של
חי) (כ"י מוסקלט, נפולס יסודס לו). ועתה במציאת
נבראי ובורא ית"ש הרי לנו ככאן ב' העיונים עיון
בנבראים והעיון בבורא ית"ש (כנס"ל, מוקד ומקנל 51).
ואלו העיונים נקראים מעטם זה בשם עיונים
היצונים בעבור שאין עיונם הכרתי אל תוכיות המעשה
זקיום המצות (כי יסלל לנסלס, כלס יסלל, סקדמ').—
זכר: להיות מצות התורה הם הנותנות שלמות אחרון
אל הנשמה המסבלת ולא עיוני החכמות המחקריות
(כ"י מסיס, מנסי קנל' 72). וכן הוא עיוני היהודים
היום כמו שראיתי בישיבתם אשר שאלתי מהם מסקנת
הדברים ואין גם אחד שידע להשיב (כ"י חן וינל,
סנצ יסודס 114).— ואמר המליו: מה טובו אהליה כי

(1) [הכמות].

(2) [בערב' תעיון a].

(3) [בערב' אלעיון b].

המכונה אל האם (סס כג, ד"ס כלל ז), ראיתי להודיעך בזה שני דרושים עיוניים כפי מה שביארם חכמי הפילוסופים (כ"י אברבנאל, צלח' ח), ואחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת הנה אנכי בא אליך בעב עיוני לבטל דעת ארוסמו (סול, שמים חדשים, עיון ז), ואין ענין כניסת הפרדס כמו שחשב ר' ידעיה ז"ל וכאשר יראו אחרים זולתו שירצו בזה פרד(ת) [ס] החכמות והשגת הדעות העיוניות (כ"י מפ"סא, מנח' קנאו' 104). אף גם זאת בכל דור ודור הוא קיים כל משפט צדקו כיושר לבב הסברה העיונית השכלית שלא ננעלו שערי העיון בפני הדופקים על דלתותיו (כ"י מוסקאטו, נפול' יסוד' ד), וההולך בחקירה העיונית הולך בלי משען ומשענה וכי הוא כהולך בחצי הלילה במדבר יחיד במקום חשך ענן וערפל (סס טו, מו"כ, פס"ח). אמנם עוד אחת אני שואל וכו' שאם ימצא בחבורי זה או בספר השני במלאכת הרפואה עיונית ומעשית איזו שגיאה בלשון או בדקדוק שיבערנה ויתקנה וידינני לכך וכות (עוז'ס כ"ץ, מעס' עוז'ס, סקדני, 26). והנה וכינו לספר רפואות תעלה אשר בוננו יריך ושם אתנו בלשון עברי דרכים לדעת בקלות כל הרפואה העיונית (כ"י זכ, כס' ג, ספ' ח"ס ליסר מקדני, י).—ואדם עיוני, שאינו מעשי, שעוסק בחכמה עיונית: אל תחשוב שבעבור שזכרתי תולדות יפת ותולדות חם ולא נזכרו עדינה תולדות שם שלא היו לו בנים ושלחיות אלהי ועיוני חסיד לא נזדווג לאשה אין הדבר בן (כ"י אברבנאל, פי' פסוק, נס, ד"ס בני יפת). הודיעני נא את דרכיך וסדרתך אם אתה עיוני כמותלש או סדיני (סול, נסל' לזנו, ד"ס טהס' ר' יוס' בן קסמח).

עִיּוֹן, ע"ז, טה"ס מן ע"ף, כמו עִיפּוֹת, יגיעה, -
daug; fatigue; weariness: ולא נתעלף לשון עיון ואיבא דאמרי ולא נתבייש לשון ויתעלף (נכמ"ס, חז"ל ג).—ואמר הפסן: יה הכט רגל ייהוסי יום נפש עיוני יהי רצון שלא אינקש כמספ' יהיו לר' א' פי (כ"י סקלי, Elbog., Stud. 119). אילת אווי תשוקות להלזה עיון שוקקות אסמי שבע להשקות ישקני ששוקות (לזכ, יול' ח סס). רבה שהים ודאים להבזות להתן בידה רמס ובהמה וחיתיו ארץ קרא בלא עיון ויגיעה כל הנכרא ברה בלא מעצר וכשיל כי אם באמירה (כ"י אלעזר כ"י נק, רשות לכתוב, 84, Monats, 1895).

עיון, — כ"ס: על ידי זה.

חכמה אמיתית ר"ל עיונית היא וראת יי' (סס). מין המקובלות נוסל ג"כ בדברים המעשיים כמו שנופל בדברים העיוניים (סס). והשם מלאכה אצל הקודמים שם משתף ויטלוהו על כל חכמה עיונית ויפילוהו גם בן על כל המעשים המלאכתיים (מלות סגיון ד). ויקראו כל חכמה מחכמת הפילוסופיא מלאכה עיונית (סס). ויפול אצלם השם הזה (פילוסופיא) על שתי חכמות יקראו אחת מב' החכמות הפילוסופיא העיונית והחכמה האחרת הפילוסופיא המעשית (סס). ואלו הן המלאכות העיוניות בחכמת הטבע וזולת זה מהחכמות (כל מלאכת הסגיון, סנוסס, סס). גדלה מעלתך בעיני רוב וריוותך על הדישה ולמה שראיתי כשיריד מחוץ התשוקה לרברים העיוניים (כ"ס ח"ס, מו"כ, פס"ח, ג). יחלשו תשוקותיו העיוניות וישתקעו (סס ח' לד). ואלו הפעולות מהן מעשי ומהן עיוני המעשי ממנו מלאכות מחשבות וממנו מחשבי והעיוני אשר בו ידע האדם הנמצאות שאינן משתנות כפי מה שהן עליו והם אשר יקראו חכמה סתם (סול, טמס' פקיס לסרמ"ס ח). וחכמת הנגון נחלקת לשני חלקים האחד חכמת הנגון המעשית והשני חכמת הנגון העיונית (כס"ט פלקיאל, ראש' חכ"י 46). והמון העם הם האנשים אשר יספיקם בדיעותיהם העיוניות מה שיחייב אותו תחילה המחשבה המשותפת לכל (סס 69). מלבד מה שהקדמנו מזכרון הראויות העיוניות הנקיות מן היוף המכרועות אסונת החרוש על הדעות הנמשכות אחר הקדמות (כ"י לזן לטיק, ססמ' כ, טס"ס ג, 132). שרש מציאות הם ועיקר היותו היא סתר עליון תורני תלוי באילן גבוה נעלם מעיני כל בעלי המחקר העיוני (סול, רכ' פעליס ז, ד). ההפרש העיוני שבין יש למצוי יש בו עיון דק (סס מז, יד). או לחוק בהם הפנות העיוניות או להתחילש ולבטל דעתיהם במה שהורגלו לחלוק עמנו בפנות התורות (סמאלי, פי' משל, סקדני). ראיתי לחבר דברים מועילים למשכילים החושדים חסיד לשכלם מאמינים שיש שם השגה שהיא למעלה מן השגה העיונית (כ"י דוד כ"י סט' זין נילא, יסוד'ס סמס"ס, סקדני, ד"ס נו). אמנם במעשים העיוניים אשר ישמח בהם השכל לא יתערב בהם כח מן הכחות הגופניים לעורר ולחמכו (כ"י עממאס, יד' צלשוס על משל יי, ד"ס לז' יודע). ההצעות העיוניות והמעשיות (סס ככ, ד"ס למר עלל). כי על שני מיני המלמודים ידבר העיוני אשר הוא מכונה אל האב והמעשי אשר הוא

עֵיט

ממנו אֵיט, בֵּיט (י?), אֵיט (י?). בֵּיט.

אֵיט

שם עוף מורף שוכן בהרים, Raubvogel; oiseau de proie; bird of prey. יורד העיט על הפגרים ויטב אותם אברם (צדקס יס יא). יעובו יתר לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף (ישע יא ו). העיט צבוע נחלתי לי העיט סבוב עליה (ירמ יב ט). על הרי ישראל תפול אתה וכל אנפיו ועמם אשר אתך לעיט צפור כל כנף וחית השדה נתתיך לאלכלה (יחזק לט ד). נתיב לא ידעו עיט ולא שופתו עין איה (איז כח ז). ובמדר': כצאת השמש היה אברהם יושב ומניף עליהם (על הכתרים) בסודרו כרי שלא ימשול בהם העיט עד שבא הערב (סדר"א כח). ובמסמ"א: לנשר הממחר כעיט לעוף מארץ מרחקים וכן מצאנו במקרא המלכ' נמשלו בעיט ובעוף (דונס, תשוב' עס הכרע' ד"ח 31). אמרתי אלך אל מצרים ולא התמהמהתי ויצאו עלינו לסמים מורפים וחושפים כעיטים (ד"ה יסודי מלכים וא"י 3, מן 39). כי עין ה' נבחר לנשב ממך עיטי הטבע העושרים על פגרי (כ"ש, ארבע כוסות, כוס זיד ה' 3). עיט הרים וכו' מראה הזכר הוא שחור (אברמוביץ, סוה"ע, העוף 58). וביום מועד יקשרו עיט אחד עיט אחד בגב כל שור אחרי דקרוהו מעט לראשונה ברומח (סס 55). ואמר המשוור: ועטה שת עיט ועוף הוא העיט ולא ידע שיט ונשלך בנהרים (דונס, תשו' עס הכרע' ד"ח 31). במקום לא ידעו עיט שפים ואף רגל בני איש לא רמסו (רשב"ג, נחמ"ג, נחמ"ג). יערב' מענה גרונה ויחריש קול ומירם לסים עלי ציץ ועיטים (רמב"ע, ספרות 30). אשר מחקו לשון ימים יצפץ בגן כופר כמו תורים ועיטים בשניו צוף אמונה לישירים ובהם לעגת זרים ושמים (סוף, דיואן קד). ולשון אשר חושל והועד ובעיט יצפץ לבאר מחקרי לב וחירותיו (רמב"ע, נחמ"ג, אשכנזי, כסא ח, 198).

אֵיט

כ. עיט, עייט, ש"י. — ציצית וגדיל שבקצה האריג (Fränse; frange; frange). עייט² של צמר שנתנו

(1) [חברוהו עם הערב' עיט, עיט, צות, גער, והעוף נקרא כן על שם צעקתו, אבל זה רחוק].
(2) [כנראה הוא כמו סוף במשנה (כלל' ט ט),

כפשתן מותר עשה שני ראשים לצד אחד אכור (תוספת' כלל' ס כ).

א. עיט, ש"ע, יעט, — עט בלוגי התנהג אתו בנסות. דבר לו קשות: ולאביגיל אשת נבל הניר נער אחד מהנערים לאמר הנה שלח דוד מלאכים מהמדבר לבקש את אדנינו ויעט בהם והאנשים טבים לנו מאד (ש"ס כה יד-יז).

— הפע', "העיט, — כמו קל: והאיש רע מעללים העיט בגומלהו נתן דפי כדוד נלעב במלאכהו (סלום הספן, יזכ דוד 182). או אל נא תעמי² בו אל נא תקצפי (ילג"ג, אל חלמינו, משלי יסודס ד ט).

ב. עיט, ש"ע, יעט, תעט, במליצה עט אל השלל, טע והתנפל על השלל כמו עיט³: ויכו ביום ההוא בפלשתים מסבמש אילנה ויעף העט מאד ויעט⁴ העט אל השלל ויחוקו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה (ש"ס יד לא-לב). ולמה לא שמעת בקול יי' ותעט אל השלל (סס יס יט). — ועל לחם, ואמר בן סירא: עין רע עין תעיט על לחם ומאוסה אין על שלחנו (צ"ס גני' יד י). אכול כאיש דבר ששם לפניך ואל תעט פן תגעל (סס לד יו). — ובמסמ"א: העטלף גרו"ט עוף קטן עט ועף בלילה ואין לו עינים (מחזקני, על הסוכס, שמיני יא יט).

— הפע', "העיט, — עשה שיעוף: משליך ציור בצפרים וכן גרסת מנחת בכורים, וכדפו' עיפו, והגר"א מניה: כיפה.

(1) בערב' עיט^א, במשמ' כעס? [פרשו במדר' מלשון עיט: ואפרחיונו במליון, הפרית וגרשם כדברים: וכן ריב"ג (נחמ"ג), וז"ל: העיף אותם והענין גרשם ודחה אותם במלים, ע"ב. וכן ביתר באור בספר התוספת ישלו (Opusculas, סוף דרכנו, עמ' 96), וכן רש"י ורד"ק. עי' גם הערה לשרש למעלה, ובפרושו של סגל.]

(2) [צ"ל: תעוטי].

(3) [כך פרש רש"י לנכון. ובא יוד כפתה כמו ותחש (איז לא ה). אולם ריב"ג גזרו מן עטה מפני נקוד היוד כפתה במקום קמץ: עי' בשרשיו (ש"ס עט), ובס' התוספת (דרכנו, סס): וכן רד"ק. ור' ישעיה: נתפורי לבאן ולכאן לשלול שלל, ע"ב. ורלב"ג: סר וסבכ לקחת מהשלל, ע"ב. ולזה מסכים גם קניג (Lehrge-bäude I, 517-8), אבל זה נגד משמ' הכתוב כיחוד בש"א יה יט.]

(4) [כך הקרי, והכתיב: ויעש.]

(a) עֵיט

(a) עֵיט

נא אך הפעם חזח האלהים ומאנמח נקם אחת משתי עיני מפלשתים (ספ"י יז כס). בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר פְּעִינִי ועשה (סס כח כס). ויעל וישכב על חילד וישם פיו על פיו וְעִינָיו על עִינָיו ובפיו על כמו ויגהר עליו ויחם בשר הילד (מ"ג ד לד). ואת בני צדקיהו שחטו לְעִינָיו ואת עִינֵי צדקיהו עור (סס כח ז). הנמע און הלא ישמע אם יצר עֵין הלא יביט (ספ"י לד ט). — של בעלי חיים: והיה בכל יחם הצאן המקשרות ושם יעקב את המקלות לְעִינֵי הצאן ברהמים (נכ"ש ל מח). כי חנם מורה הרשת פְּעִינֵי כל בעל כנף (מש"א יז). נתיב לא ידעו עיט ולא שופתו עֵין איה (איזכ כח ז). משם חפר אבל למרחוק עִינָיו ויביט (סס נט כט). פְּעִינָיו וקחנו במוקשים ינקב אף (סס מ כד). — של יי: יי' בהיכל קדשו יי' בשמים כסאו עִינָיו יתוו עפעפיו ויבחנו בני אדם (ספ"י יא ד). — של אלילים: פה להם ולא ידברו עִינֵים להם ולא יראו (סס קס ס). — של אופני המרכבה: וגבתם מלאות עִינֵים סביב לארבעתן (יזק"א יט). — ושל אבן (בחקון): כי הנה האבן אשר נתתי לפני יחושע על אבן אחת שבעה עִינֵים (זכ"י ג ט). — ובתח"ם: איווחו תרום הכוחל שתי עִינָיו כאחת שתי עִינָיו למעלה ושתי עִינָיו למטה וכו' עִינָיו גדולות בשל עגל או קטנות בשל אווז (נכ"ז יז ג-ד). יד ל עֵין תיקצץ (שנח קס:). — ובספ"א: ולעולם אל ישלים אדם דעתו אחריהו שה עִינֵים הם לפנים ולא לאחור (נכ"ז ס, חג"י לחכ"י מנש"ל). — *מלא עִינֵים: שלא יסתכל אדם באשה נאה וכו' ואפי' מלא עִינֵים כמלאך המות (ע"ז כ:). — ומשל: עִינֵים להרים ואזנים לכותלים (פסקי רצניו סקדוס ג ג, גרינקוט לד). — *ה עֵין תורגמן ללב (מש"י סכמים טו). — *עִינֵי של עולם: הוא (המלך הורדוס שהרג את חכמי ישראל) סימא עִינֵי של עולם ילך ויתעסק בעִינֵי של עולם (בתקון בית המקדש) (נ"ג ד). — עֵין הזמן, עי' עֵזר. — *עֵין הלב: ראיתיה בעֵין הלב ואחר בתורתך ככה נאדרי (נכ"ז ט, צדס אל חזנ"קס). ואיך לא אחי צופה כבודו בעֵין לבי ודעה אשר שם בי ונפש מעידותיו (סוף, צדס אל חשך חמך, כסנ"א ח, 192). — *ותאר לאליל: את (האליל) שקורין לו פני אלוה קורין אותו פני כלב עֵין כוס"י קורין אותה עֵין קוץ (יזש"י ע"ג ז ח). — *ובהשאלה תאר לאדם חשוב: בעל החושם כלומר עֵין שבהם

(1) [בכבלי (ע"ז מו), הגרסה: כל ל.]

חשוב שבהם (1) (נכ"ז ס, חש"י כט). — עֵין העדה: ראיבן היה שוכן במדינה וידוע שהוא עֵין העדה (חש"י סג"ל סכ"ז לו). — עִינֵים רבות: וְעִינֵי לאה רבות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה (נכ"ש כט יז). — עִינֵים עורות: לפקח עִינֵים עורות להוציא מססגר אסיר מבית כלא ישבי חשך (ישע"י מז ז). עי' עֵזר. — עִינֵים כיונים, עי' יונה. — ובכרכות, עי' ברכה. — אישון, בכת עֵין, עי' ערכים אלו. — בכת עֵין, כמו בכת עֵין: שמרני כאישון בת עֵין בצל כנפך תסתירני (ספ"י ז ס). הורירי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוגת לך אל תדם בת עִינֵך (אי"כ ז יט). — ואמר המשורר: חקקתם עיני לוח לכבי ויתרת בכדי ואישון עֵין ימיני ובכתי (נכ"ז ג, יד"י טעו). — גִּפְתִּי, רִסְמִי, גִּלְגִּל, חֲבִלִּיזִת, חֲבִלִּילִי, לִפְלֹף עִינֵים, עי' ערכים אלו. — *גב, קרקע הָעֵין: איוה הוא רוק שצף על גבי העין ולא המשוקע בקרקע ה עֵין חלון כמשמעו נחש כמשמעו וכו' (מספ"ח נכ"ז ד ג). יין בתוך העין אסור על גב העין מותר (שנח קס:). — ובספ"א: שעלתה קרמית על גב עִינֵי (ענוך ערך ירח). — *ראש, זנב הָעֵין: מי שלחלוות נמשכת מראש עִינֵי מכנגד החושם או מונב עִינֵי מצד צדעיו וכו' הואיל ויש בין שתיהן שינוי ס"מ פסול (נכ"ז ס, צ"ח ספקס ס ו). — *חשור, לבן, אלם של הָעֵין: אובכמא שחור של עֵין ציהרא אדום הסוכב את השחור (ענוך ערך לז). — ואמר המשורר: ולבן בעִינֵיהם ושחור בציצהם וירוק במראיהם ואדם בצמחותיו (נכ"ז ט, צדס אל חשך חמך, כסנ"א ח, 192). — ונמשלו הסגנים בלובן בעבור שאין בעִינֵים כמותו והוא כאור (סוף, נכ"ש לו כ). וצבע מראות העִינֵים הוא בעִינֵים מתחלפים יש מהן שצבע מראה העין ירוקה כדמות גלאני וכו' ועל זה ראות עֵין השחורה איננו חר אך עֵין הגלאני הוא חר הראות (אי"כ סלכ"ג, טע"ס ט). — מכת עֵין, מכה בְּעֵין: שמי שעומד במקום מלך פרס ושואל איוהו חשוב הוא איש מלחמתו מכת עֵין תוחבו (ענוך ערך מכת). — יפה עִינֵים: וישלח (ישי) ויביאהו (את דוד) והוא אדמוני עם יפה עִינֵים ומוב ראי (ס"א יז יז). עי' יפה. — ובתלמ"י: לכלה שהיא בבית אכית כל זמן שעִינֵיה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה (פנ"י כד). — ובספ"א: מאד הם יושבים יפה אילו העִינֵים וכו' במקום שמתקבצין כל

(1) [עי' ספרא (ויק"א פכ"ד ד): מה עִינֵי האסור להלך ב"ד אף כאן ב"ד.]

יתלה בה עיניו (כס"י, גרש' לנ"ז), לפי שהעניים והאביונים בחמאם ובעניותם תולין עיניהם על התבואות בראיתם בעלי השדות סאלמים אלומים (כ"ח סלוי ענללונה, ס' המטק מקנז). שהסוסה תולה עיניה באיש אחר (כ"י בן כמניא, ס' מסלוי יס). החזיר לו חובו ולא אמר לו כן יכול להיות עיניו תלויות בו ומסבב עמו דברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתם לך (לנוס סרימ, סטרי קו לו). ואמר הפישן: ואם כעבדים עיניו לך תלויות עד שתחנני (סיוס סרס עולס, מוק' כ"ס). — ומראה העינים, עי' מראה. — *מראית עין, עי' מראית — הרף עין, עי' הרף. — שומשו העינים: עיני יי' המה משומשים בכל הארץ (זכר' ד' י). — ואמר הפישן: סובל כבחו שמי עליותיו עיניו משומשות במעש בריותיו (בנזי סכסג, דודסן 195). — שנה לעין: אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה (ספלי קלד ד). כי גם ביום ובלילה שנה פעיניו איבנו ראה (קסלי' ס' י). — ובסמ"א: לא נבראה העין לישון כי אם שעה ידועה גם לכוכבים תנועה כנשמה (כחז"ע, יסעי' כו עו). — ובסליצה, רדומי עין, המתים הישנים בעפר: כביחון עין נתאב ללחום לחם רע עין ונתאמת לו מתוך העין נדבה ברכה לחם בסוב עין מאמין בשל תחית רדומי עין (בנזי סכסג, דודסן 89). — העין מקור דמעה: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואכבה יומם ולילה את חללי בת עמי (ימ' ס כג). עי' דמעה. — ואמר הפישן: סרמיעים עין כביקושים עת מכהן מתפרשים הוא דורש גדרשים והם לפניו דורשים (Elbog., Stad. 172). — פלגי מים ירדו עיני על לא שברו תורתך (ספלי' קיע קל). עי' ירד. — מליצין רעי אל. אלוה דלפה עיני (חיוז י' ס). עיני נגרה ולא תרמה מאין הפגות (איכ' ג' מט). עי' נגר, ולג. — ואמר המסורר: תוחלתי נכובה ועיני כבכי זבה וכל אויל אני דמעה יגוני וענה הבה (כחז"ע, קוסלמי' כחז"ע). ועצמי ברקב תבלה ועיני שליחה יכלי כבי (סס). — ובהשאלה, עיני שחק, ענן: ילד העב חניק הגן ותלמיו באבך דק שחק עד כי שחקו פיות צציו חעת בכי עיני שחק (כחז"ע, סגני' כספלו צלוקד). עיני ענינים ברכי נמאסו עד עקבי גן ההרם נחמסו (סול, דיואן קס). — *מי עיני, דמעות: מי עינים סלוחים (תחמו' סוקס' ח). — העין תהיה מוקנה: ויהי כי זקן יצחק ותבהין עיניו מדאות (כחז"ע' כו ח). עי' כחה, ועיני ישראל כבדו מזקן לא

העולם לחשב חשבון כל יומי עיני הנשים היפות (מחז' יסעי' 319). — *עין של זהב: עשה לה עין של זהב שן של זהב (ימ' כד' ע' י). — עין רואה, חווה, מביטה ושרה: והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימן בוי פי הסדבר אליכם (כחז"ע' ע' י). מלך בופיו תחוינה עיניה תראינה ארץ טרחקים (יסעי' לג' י). ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני (ספלי' לנ' י). ועין נאף שמה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים (חיוז כד' י). — ואמר בן סירא: ועין יי צפתתו לטוב ויגערותו מעפר צחנה (צ"ס גני' יא' י). — ובתלמו: דע מה למעלה מסך עין רואה ואוון שומעת (כני, חז"ע' כ' ח). — ואמר המסורר: ובין לב שרתיך ואמנם אתה גוהי (כ"י סלוי, חלסיס סמכתק). — זהאדם נושא עיניו ורואה: וישא לוש את עיניו וירא את כל ככר הירדן (כחז"ע' י' י). עי' נשא. — ובתלמו: הנושא את עיניו באשתו שתמות וירשנה או ישא את אחותה סוף קוברתו (מקסמ' סוט' ס' י). אף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין קורין את המגילה גובין ומחלקין. כו ביום לפי שאין עיניהם של עניים בשואות אלא ליום מקרא (סס' מגיל' ס' ד). — ומשל: חשא עיניך לשמים ולבך בין תנור וכירים (שנע' מוק' כט). — וכן זקף עיניו: מעשה בר' יהודה בן בתירה ור' מתאי בן חרש ור' חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יונתן שהיו יוצאים ח"ל והגיעו לפלסום וזכרו את ארץ ישראל וקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם (ספסי' דכ"ה ס'). — וכן תלה עיניו: אף לא יתלה עיניו על המקה בשעה שאין לו דמים (צ"ח' כס'). — לאתליסום שהוא עומד ומתגושש עם בנו של מלך תלה עיניו וראה את המלך עומד על גביו והרפיש עצמו לפניו (כ' חמל' ככ' סכיסל, מד"ר כחז"ע' עו). לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם והיו בניו סובבין את מטתו ובו' תלה עיניו והביט במלך אמר להם זכו' (סס' לס). כיון שיצא פרעה והמצריים לרדוף אחריהם תלו עיניהם לשמים וראו שרן של מצרים פורה באויר (סס' סמון כח). שכיון שרדפו אחריהם וראו אותן נתייראו מאד ותלו עיניהם למרום ועשו תשובה והתפללו (סס'). ואין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים ותולת עיניו כנגדה ומישר את רגליו ומברך (סופר' כ' ח). — ובסמ"א: בכלל האמהות נגשות לפני הבנים אבל ברת' יוסף נגש לפניו אמר אסי יפת תאר שמא

יובל לראות (סס גח י). ועלי בן תשעים ושמונה שנה
ועיניו קמה לא יוכל לראות (סס ד יס).—דלו עיני
למרום אדני עשקה לי ערבי (סס י ד). עיני דאבה
מני עני קראתיך וי' בכל יום (סס י פס).—ואמר בן
סירא: בני אל תלעג לחיי עני ואל תדאיב עיני מר
רוח (ב"ס גני' ד ח).—על זה היה דוח לבנו על אלה
חשבו עינינו (איס' ס יז).—גלה עין, עי' גלה.—גלה
עפר מן העין: דרש רבי יהודה בן פרויה מי יגלה
עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לעמוד
בצוויך אפי' שעה אחת והרי בניך ממתינין לערלה
ג' שנים (מד"ר נחל' כח).—פקח את העין: ויפקח
אלהים את עיניו (של הגר) ותרא באר מים (נחל' כח
כא יט). עי' פקח.—ובסהמ"א: ויצטייר לך כל ענין
נעלם בנפשך ותראה צורות האמתות בעיניו
פקחות (כ"י ח"ט מ"ה, סטנן סנס' ד).—עינים פתוחות:
להיות עיניו¹ פתוחות אל הבית הזה לילה ויום
(ח"א ח כט). עי' פתח, עמך, עצם, עצמה.—מאור
עינים: מאור עינים ישמה לב שמעה טובה תרשן
עצם (מס' יס ג). עי' מאור.—ובסהמ"א: ונותרנו
מעם מהרבה ומדרש התנאים כמו שזכרנו כי כל נער
מאור עינים היה מובל למדרש המשנה ועתה
אין איש מביא (מס' גמ' ד, JQR. 1818, 147). וכך אמ'
בה מר' יצחק גאון מאור עינינו (חז"ל גמ' ד
ח, ל"ז 117).—אורי העינים, האיר את העינים, עי'
אור קל והפעל.—ובתלמוד: אי זהו רבו וכו' כל
שהאיר עיניו במשנתו (כ"י יס, יוס' יוס' מ"ק ג ז). אם
כשהוא חורש בתוך חצי שדהו שקעה פרתו וגשברה
יורד להעלותה והאיר הב"ה עיניו ומצא סימא וכו'
(ס' הור' ג ז). לא נמצאת מאירה (האשה) עיניו
ומעמידתו על רגליו (כ"י יס, יוס' יוס' מ"ק ג ז). אם
מהם מורדים במדה מחוקה ומהם גורשים מאירי
עינים במאור[ה] ומישור שמים מעקשים (כ"י שמואל בן
עלי, חג' תרצ"ג, 80).—גלוי, שתום עינים: וישא
(בלעם) משלו ויאמר נאם בלעם בנו בעור ונאם
הגבר שחם העין נאם שמע אמרי אל אשר מוחה
שרי יחזה נפל וגלוי עינים (מד' כד ג ד).—טה, השע
את העינים: לא ידעו ולא יבינו כי טה מראות
עיניהם מהשכיל לבתם (סס' מד יס). השכן לב העם
הזה ואזניו חכבר ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו
ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו (סס ו י).—העלים

[1] [חסר י.]

עין: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תדבר
תפלה איננו שמע (סס ס יס). עי' עלם.—כסות עינים:
ולשרה אמר (אבימלך) הנה נתתי אלך כסף לאחייך
הנה הוא לך כסות עינים לבל אשר אתך (נחל' כ
י).—ואמר המשוור: משי ורקמה הם כסות גופך
אבל החן והופי כסות עיניך (כ"י סג' י, נס לך לז"ס).
—כחל את העינים: ואף כי תשלחנה לאנשים באים
אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו לאשר רחצת
כחלת עיניו ועדיה עדי (יסק' כג ח). עי' כחל.—וכן
שים, קרע בפור עינים: ויבוא יהוא וזרעאלה ואיובל
שמעה ותשם בפור עיניה ותוטב את ראשה ותשקף
בעד החלון (מ"ז ע ט). ואתי שדוד מה תעשי כי תלבשי
שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפור עיניו לשוא
תחופי מאמו כך עגבים (ינ"ז ד).—למש עינים: ילמש
עיניו לי (חיו' יו יט).—קריץ עינים: שנאי חנם יקרצו
עין (סס' לז יט). עי' קריץ.—רמו העינים: מה יקחד
לבך ומה ירמוץ עיניו (חיו' יס יז).—וכן ירמו בעיניו:
שבכל יום ויום היו אומות העולם מחרקין שיניהם
ומרמוין בעיניהם ומנענעים בראשיהם ומפפורים
בשפתותיהם (מס' ק' נח' לז).—נקר את העינים: ויאתוהו
פלשתים (את שמשון) וינקרו את עיניו ויורידו אותו
עוטה (סס' יז כח). עי' נקר, קור, סמא.—שים עין על
פלוני: ותאמר אל עבדך הורידוהו אלי ואשימה עיני
עליו (נחל' מד כח). עי' שים.—ובלי פעל: ארץ אשר
י' אלהיך דרש אתה תמיד עיני י' אלהיך בזה
פרשית השנה ועד אחרית שנה (דכ"י יס יז). עיני
בנאמני ארץ (סס' קח ז). הנה עין י' אל יראיו
למיתלים לחסדו (סס' לג יס). אשכולך ואזורך בחרך
זו תלך איעצה עליך עיני (סס' לז ס). יחך לך ללבטח
וישען ועיניהו על דרכיהם (חיו' כד כג).—גלדעיה:
הנה עיני אדני י' בממלכה החמאה (ענו' ע ס). לא
תשורני עין ראי עיניו בי ואינני (חיו' ז ס).—שית
עינים: עיניהם ישיחו (הרשעים) לנשות בארץ (סס'
י יז).—שער עינים: מצודות¹ היו לו להרבן גמליאל
שהיה משער בה עיניו במישר (ירוש' ערוב ד ס).
עי' שער.—ועם פעלים אחרים: אף בלעם וזבית
בהם ויצאה עיבו כנגדן שלא היה יכול ליתעב בהם
(מד"ר נד"ג ב). וקרה שפקח היה מזה ראות לעינות
שמות זו אלא עיבו הטעתו (סס' ח' יס, ע"ה).
היכהו על מותו וירדד מים ומתפא את ע"ה י' על

[1] מצופות?

עֵינַי וַיֵּצְאוּ בְנוֹת מֶלֶךְ זַמְזָמָה אֶת עֵינָיו יֵצְאוּ בִן
 חֹרִין (מִסְפָּת' ז"ק ט כו), וְשֵׁם הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּחְוֹן זֶה
 מִדֵּי שְׁחִית הַמֶּן שֶׁן עֵינַיִם בְּנֶחֱשׁ עַל שֵׁם גִּחְוֹךְ
 תֹּלֶךְ (מִדֵּי' זֶרֶח' ג), חֵשׁ בְּעֵינַיִם: אֲדָם חֵשׁ בְּעֵינָיו
 גִּחְוֹן מִמֶּן לְרוֹמָא מִסָּק מִתְרַמָּא מִסָּק אִינוּ מִתְרַמָּא
 (כ' לִחְסוֹ, כְּחוֹב' קה), — וּבִסְתָחָ"א: הַחוּשֵׁשׁ בְּעֵינָיו
 בִּשְׂכַת מַחוּ שִׁיתָן לְחֹכְהָ יִין לְתֹךְ הָעֵין אִסּוּר עַל גֵּב
 הָעֵין מוֹתֵר (חֲלֻמִּי' כִּז יִסְדֹּחִי גִחְוֹן, הֶלֶכ' מִסְקו' 6), — *מַחוּ
 כִּבְלַע א"ר לֹוי אִם רֹואִים בְּאֵרוֹן כִּבְלַע הֹוֶה שְׁחֹא
 גּוֹפֵל מִן הָעֵין מִיד חֵם מִתִּים (מִדֵּי' זֶרֶח' ס), — בְּתִי
 עֵינַיִם, מִשְׁקָפִים, Brillen; lunettes; spectacles: הַדְּכָרִים
 הַמְּחֻוּקִים הָעֵין וְהַרְאוֹת הֵן הַפִּינוֹקִיאוּ וְיִרְבִּינָה שׁוֹשְׁנִים
 צִילִידוֹנִיָּה רוֹמָה הַבְּטָה בְּמַעֲיִין וּבִמְרָאָה בְּתִי עֵינַיִם
 הַבְּטָה כְּעֹשִׂים יִרְקִים רְאוֹת בִּכְכָר כְּהִירִים וּבְעֶרֶב
 בְּמַעֲיִין רְחִיצָה בְּשִׁתְרִית הָעֵינַיִם וְהִידִים (כ"י לִסְלוֹן,
 חֲלֻמִּי' ס, ח), וְעוֹד יֵשׁ שִׁנּוּי אַחֵר שֶׁל מִצֵּב הַלְחֹת
 הֹוֶה שֶׁאִם יֵצֵא וַיִּבְלַט לְחוּץ אֹזֶל אִישׁוֹן הָעֵין אִו רֹאֶה
 דְּבָר יוֹתֵר בְּרוֹחַק מִקְּרִיב כִּנְרָאָה בּוֹקֵנִים וְאִם יִכְנַס תּוֹכוֹ
 יִעֻמֵּק אִו רֹאֶה יוֹתֵר הַקְּרִיב מִהַרְחֹק וְצִרִיךְ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ
 מִבְּתִי עֵינַיִם נִקְרָא מִיֹּאפִיָּאָה (ס ז ג), וְהִיא הַיּוֹם
 הַיֵּת יוֹשֵׁב וּמִלְמֵד אֶל מִשְׁכּוּלֵי עַמּוּנוּ וְהִי לֹו בְּתִי
 עֵינַיִם בְּחוּמָטוֹ כְּמִשְׁפַּט הוֹקֵנִים וְאוֹמֵר לֹו אֲדוֹנִי בְּתִי
 עֵינַיִם אֲשֶׁר בְּחוּמָטָךְ הֵם מִרְאִים לְעוֹנֵי בְּנֵי אֲדָם
 הַאֲנָשִׁים רֹאשִׁם לְמַטָּה וְרִגְלֵיהֶם לְמַעְלָה וְכו' אִו אִמְרָתִי
 שִׁיתָן לִי בְּתִי עֵינַיִם שְׁלֹו וְאִישִׁים אֹתָם רְחוֹק מַעֲיִנוֹ
 מִנְּקוּדַת הָעֶרְבּוֹב וְהַלָּאָה וִירָאָה בְּעֵינָיו הוּא וְכֹל
 הַעוֹמְדִים שָׁם מִה שְׁלֹא הוּא אֲפֹשֶׁר לָהֶם לְהֵאמִין (חֲזִי
 עֵד טֵר שְׁלוֹם, חֲמוּנָה סְכָמִים יג), וְתִיק שֶׁל בְּתִי עֵינַיִם
 שְׁקִיר בְּרִילִי"ן אֲעִי"פ שֶׁהִתִּיק הוּא שֶׁל כֶּסֶף אִסּוּר לְצֹאת
 בֹו שֶׁהִבְתִּי עֵינַיִם הֵם עִיקָר וְהֵם מִשְׁוֵי וְאִין לְוֹמֵר
 שֶׁהִבְתִּי עֵינַיִם יִהְיוּ בְּטָלִים אֲגִב הִתִּיק שֶׁהוּא חֲשׁוֹב
 שֶׁהוּא שֶׁל כֶּסֶף דֹּאדְרָבָה בְּתִי עֵינַיִם הֵם עִיקָר
 שְׁאִין אֹמְרִים נַעֲשֶׂה בְּתִי עֵינַיִם לְתִיק אֵלָא אֹמְרִי
 גַּעֲשֶׂה תִיק לְבְּתִי עֵינַיִם (סְלֻסֵּס חֲזִי"ס, סִכָּת טֵר יח),
 מִשֶּׁל הַתְּפִילִין לְבְּתִי עֵינַיִם מִלָּא מִלֹּאכַת מַעֲשֶׂה
 חוּשֵׁב מִרָאָה וְכוּכִית תְּעוּר עֵינַיִם חוּשׁ תְּרֹאוֹת נִשְׁמֵר
 וְגַם כְּפָלִים תּוֹסִיף רֹאִיָּה נִגְרַעְתָּ הַשֵּׁב (כ' שְׁמֹון כֶּהן,
 קוֹל מוֹסֵר כח), כִּמוּ שִׁבְתִּי עֵינַיִם א"א שִׁישׁוּה לְכֹל
 עֵין כֶּךְ אִין מְלוֹת לְכֹל הַלְכָבוֹת וְהַשְׁבָּלִים (כְּמִס"ג,
 מוֹקֵד וּמִקְבֵּל 20).

— (ב) בַּחֲשָׁלָה לְמִדּוֹת הַנֶּפֶשׁ וְהַרְגִּישׁוּתִיהָ הַמִּשְׁתַּקְפִּים

בְּעֵינַיִם, גִּחְוֹה: עֵינִי גִבְהוֹת אֲדָם שְׁפֵל וּשְׁחֵ רֹמָם
 אֲנָשִׁים (יִשְׁע' ז יח), וְיִשְׁחֵ אֲדָם וְיִשְׁפֵּל אֲנָשׁ וְעֵינֵי
 גִבְהִים תִּשְׁפֹּלְנָה (סֵס ס יס), גִּבְהָ עֵינַיִם וְרַחֵב לִבָּב
 אוֹתוֹ לֹא אוֹכֵל (סֵסל' קא ס), רֹמָם עֵינַיִם וְרַחֵב לִבָּב נִר
 רִשְׁעִים חֲטָאת (מַשְׁלִי כל ד), וְהִיָּה כִי יִבְצַע וְיִי אֵת כֹּל
 מַעֲשָׂהוּ בְּהֵר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם אֲפַקֵּד עַל פְּרִי גִדֵּל לִבָּב
 מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְעַל תְּפֹאֶרֶת רֹמָם עֵינֵי (יִשְׁע' יג), כִּי אֵתָּה
 עִם עֵנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינַיִם רְמוֹת תִּשְׁפִּיל (סֵסל' יס כס),
 וְיִי לֹא גִבְהָ לְכִי וְלֹא רְמוֹ עֵינֵי וְלֹא הִלְכִיתִי בְּגִדְלוֹת
 וּבְכִנְפִלְאוֹת מִמֶּנִּי (סֵס קלֵא ח), שֵׁשׁ הִנֵּה שְׁנֵא וְיִי וּשְׁבַע
 תּוֹעֲבוֹת נִפְשׁוּ עֵינַיִם רְמוֹת לִשׁוֹן שְׁקֵר וְכו' (מַשְׁלִי ו
 ע"י), — וּבְתוֹ"ם: עֵינָיו שֶׁל אֲבָא חָיו גִּבְהוֹת וְנִשָּׂא
 אִשָּׁה שְׁאִינָה הוֹגֵגֶת לוֹ וְחִילָל אֵת אוֹתוֹ הָאִישׁ (יִרֹס'
 סִנְיִי' ו ח), אִמֵּר הַקִּבְ"ה לֹא אֲבָרָא אוֹתָהּ מִן הָעֵין
 שֶׁלֹא תִהְיֶה עֵינָהּ רַמָּה (כ' יִסְעֵס דִּסְכִּין, מִדֵּי' דִּכְרִי ו),
 וְיִתְפַּלֵּל מִרְדְּכִי אֶל וְיֹאמֵר וְכו' כִּי לֹא מִגִּבְהוֹת
 לֵב וּמִרֹמָם עֵין עֲשִׂיתִי אֲשֶׁר לֹא הִשְׁתַּחֲוִיתִי לְהַמֵּן
 (סֵס חֲסִי' ד יס), — וּבִסְתָחָ"א: הִיָּה מִהֶלֶךְ בְּגוֹבֵה עֵינַיִם
 וּמִכִּיָּם לִכְאֵן וְלִכְאֵן עַד שֶׁנִּכְשַׁל בְּרֹאִיָּת אוֹתָהּ הָאִשָּׁה
 וְהִעֲלָה לְבוֹ מִינָא (כִּס"ג, חֲזִי' תִּכָּא ח, ח לִיּוֹן 44), — וְאִמֵּר
 הַמִּשְׁוֹרֵר: בְּעָלִי קוֹמוֹת וּבְמִנֵּם כְּעִרְמוֹת לָהֶם נִפְשׁוֹת
 בּוֹזוּיֹת וְעִיבֵיהֶם רְמוֹת (כ"י סִכִּין, סִכְסִכּוֹ"כ ד), — עֲנוּהָ:
 וְשֵׁחַ עֵינַיִם יוֹשִׁיעַ (חֲזִי' כ כ כע), — וּבִסְתָחָ"א: וּמוֹכֵרֶת הוּא
 שְׁבוּשֶׁת פָּנִים יִבָּא מִחֲמַת שִׁיָּהָ שֶׁחַ עֵינַיִם שֶׁאִם הוּא
 גִּבְהָ עֵינַיִם וְרֹאִי שְׁאִין לוֹ בּוֹשֶׁת (כ"א חֲזִי' דִּיִּלְחָשׁ, חֲלָשׁ'
 סִכְסִי, סִקְדוּסָה), — שֶׁחַ בְּעֵין: שֶׁאֵל גֵּא כְּתָבִי אֵת שְׁלוֹמִי
 שֶׁאֵל שֶׁחַ בְּעֵין נִפְשׁוֹ וְהוּא נִשָּׂא (כ' חֲלִיעִזֵּר בִּן יִעֲקֹב
 סִכְסִי, Babil. Geon., מוֹנִסְקִי 67), וְיִדְוֵעַ שֶׁהִתְעוֹרְרוֹת
 חִיצוֹן מִסִּיּוֹעַ לְהִתְעוֹרְרוֹת פְּנִימִי וְע"י הַתְּחַנְּגוֹ כְּבוֹדֵר
 רֹאשׁ וּשְׁחוֹת עֵינַיִם (סֵסל' יִעֵז, חוֹס ט, קִסל), — בּוֹז
 וְלַעֲג: עֵין תִּלְעַג לֹאכּ וְחִבּוֹ לִיקָהָת אִם יִקְרוּהָ עֶרְבִי
 נָחַל וְיֹאכְלוּהָ בְּנֵי נִשֵּׁר (מַשְׁלִי יג), — חֲמִלָּה: וְעֵינֶכֶם
 אֵל תַּחֵם עַל כְּלִיכֶם כִּי טוֹב כֹּל אֶרֶץ מִצְרַיִם לִכֵּם הוּא
 (זִכְרָשׁ' מֵס כ), ע"י חוֹס, אִהִי דְכָרִיךְ מוֹת אִהִי קִטְבֵּךְ
 שְׁאוּל נָחֵם יִסְתֵּר מַעֲיִנִי (סֵס' יג יג), — נִדְרִיבוֹת וּקְסִנְצוֹת:
 טוֹב עֵין הוּא יִבּוֹרֵךְ כִּי נָתַן מִלְחָמוֹ לְדָל (מַשְׁלִי כ ט),
 אֵל תִּלְחֵם אֵת לָחֶם רַע עֵין וְאֵל תִּתְּנוּ לְמַטְעֲמִיתִי (סֵס
 כג), נִכְחַל לְחוּן אִישׁ רַע עֵין וְלֹא יִדְעַ כִּי חֲסֵר יִבְאֵנִי
 (סֵס כס כג), — וְאִמֵּר בֵּן סִירָא: תֵּן לְעִלְיוֹן כְּמִתְגַּנֵּן
 וּבְמִטּוֹב עֵין כְּחִשְׁיָנָה יִד (זִכְרָשׁ' גִּנִּי' לֵס יג), לֵלֵב קִטּוֹן
 לֹא גִחְוֹה עוֹשֵׁר וְלֹאִישׁ רַע עֵין לִמַּח חֲרוֹץ (סֵס יג ג).

עין רע עין תעוה על לחם ומאומה אין על שלחנו
(סס י). רע מעין מה חלק על כן מפני כל גם לחם
(סס לג יג). — ובתו"ס, עין טובה, יפה, רעה, צרה: אמר
לחם (ריב"ז) צאו וראו איזוהי דרך ישרה שירבק בה
האדם ר' אליעזר אומר עין טובה וכו' (חגי"ג ט).
ומשם היו שולחין בכל עיירות שבארץ ישראל וכל
מי שהיו מוצאין אותו חכם עניו שפוי עין טובה
וכו' מושיבין אותו בבית דין שכתר הבית וכו' (ירוש'
ספ"ה ז ג). למלך שהיה בנו הולך למדינה אחת הלך
ושרה אצל עשיר אחד וקיבל העשיר בנו של מלך
בעין טובה וכו' (מדרש שמות כ). הראשונים היו חובטים
ויתיהם ונוהגים בהם עין יפה (ספרי דברי יסד). שהאיש
עיניו יפה והאשה עיניה רעה (סס נמד' ק'). איזוהי
דרך רעה שיתרחק ממנה האדם וכו' עין רעה (חגי'
ז ט). עין הרע ויצר הרע ושנאת הכריות מוציאין
אז האדם מן העולם (סס יח). הרוצה שיתן (צדקה)
ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים יתנו אחרים
והוא לא יתן עינו רעה בשלו (סס פ יג). מה דגים
שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת
בהם אף זרעו של יוסף אין ע"ה שולטת בהן (ר"י
דרי סניח, דברי"ב). — ובספ"ה: וספני זה אמר נביא
הישמעאלי ש עין הרע יכניס האדם לקבר והשה
לקדרה (ר"י לזכרונות, ספ"ה חנו"ב, ד"ס כני יסועט לזכר).
שדבר אחד הוא עין הרע ודבר אחר הוא לשון הרע
וכמו שהנשים הלוחשות על מי שחלה מעין הרע
ומשליכות מפות שמן על כלי מים אומרות אחת על
עין הרע ואחת על לשון הרע (ר"י קלח, פולד' יספ',
ע"ה). — ובהשמשות רע: רב ור' חיה רבה תריהון אמרין
תשעים ותשעה מתים בעין ואחד בירי שמים (ירוש'
סנח"ב ג). אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין
שולטת בו (דרי כני ישמעאל, ספ"ה ח). אמר לחם (יעקב
לבניו) אל תוציאו בידכם פרוסה ואל תכנסו כולכם
כפתח אחד מפני העין (מדרש נחש"ל ח). — משרבו צרי
העין וטורפו טרף חן חן שפכי דמים רבו אומצי
הלב וכל אחד ואחד קומץ יד מחבירו (תוספת' קוט'
יד ז). ניהוי אדם גבור בתורה חיה אלא שהיו בו ג'
דברים עין צרה ופריץ בערוה וכו' (ירוש' סנח"ב ג).
לא שהיתה עינו צרה אלא שהיה חושש לדבריו
חכמים (ספ"ה פס' ד ט). שכל מי שעינו צרות בתלמידיו
חכמים בעולם חזו מתחלפות עיניו עשן לעולם
חבא (ר' סניח, ד"ס טה). — ואמר חזיטן: ועל חסא

שהטאנו לפניך בצרות עין (על חסא, ספ"ה יוס"ב). —
תאות: ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכו' תאות
הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל (נחש"ל ג י). ולא
תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם ונים
אחריהם (נמד' יס לט). וזכרו פליטיהם אותי בגוים
אשר נשבו עם אשר נשברתי את לבם הוונה אשר
סר מעלי ואת עיניהם הונות אחרי גלוליהם (יחזק'
ו ט). ברית כרתי לעיני וסא אתכונון על בתולה (חגי'
לא ח). אם תטה אשרי מני הדרך ואחר עיני הלך
לבי (סס ז). לא יוכל איש לדבר לא תשבע עין לראות
ולא תמלא און משמע (קס"ה ח). — ובתלמוד: מאי
אנפוריא אר"י אמר שמואל כלים חדשים שלא שבעתך
העין (נ"ח כג). — ואמר המשורר: עינים לא שבעו
לראות פלאים נודעו והאזנים שמעו כי אתה יי'
(נחש"ל, חזונוך נודע). — וכל אשר שאלו עיני לא
אצלתו מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה (קס"ה ז
י). — ובמדר': ותשא אסתה את עיניה ותרא את פני
ההלך והנה עיניו כאש בוערות מרוב התמה אשר
בלבו (מדר' חס"ה ח). — מחמד עינים: בן אדם הגור
לקח מסך את מחמד עיניו במגפה (יחזק' כז י). —
ואמר בן סירא: ינפי ונע[ם] [יחזק' כז י]. ומשניהם
צמחי שדה (צ"ס מ כג). עי' מחמד. — שקוצי עינים:
ואמר אלהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים
אל תטמאו (יחזק' כ ז). — גנב, אחו את העינים, אחיות
עינים, עי' ערכים אלו.
— (ג) ואחרי אות או מלת היחס, בעינים, טוב, יטב,
יקר, ישר בעיני פלוני, עי' ערכים אלו. — רע בעיני
פלוני: כי תוליד בנים ובני בנים וגושנתם בארץ וכו'
ועשיתם הרע בעיני יי' אלהיך להבעימו (דברי' ד כס).
עי' רע. — חרה בעיני פלוני, עי' חרה. — מצא חן בעיני
פלוני, עי' חן, מצא. — נפלא בעיני פלוני: ויפלא בעיני
אמנון לעשות לה (לחמר אחותו) מאומה (ש"י יג ג).
כה אמר יי' צבאות כי ויפלא בעיני שארית העם הזה
בימים ההם גם בעיני ויפלא באם יי' צבאות (זכרי' ס ו).
— גבוה, זך, חכם, טהור, טמא, נכרי, צדיק, קל, צנינים.
שכים בעיני פלוני, עי' ערכים אלו. — חיה בעיני פלוני
כמו: ויאמר (לוש אל חתניו) קימו צאו מן המקום
הזה כי משחית יי' את העיר ויהי כמצחק בעיני
חתניו (נחש"ל יע"ד). וחיותי בעיניו כמתעתע והבאתי
עלי קללה ולא ברכה (סס כז יג). ויעבר יעקב ברחל
שכני שנים ויהיו בעיניו בימים אחרים באהבתו אחת

כס ס). — ובתו"ט פֿעין, כמראה, כמו¹): ואם היה משקה עומד אפילו כעין החרדל מצטרף (פס"ח ס. ח). היה אוכל בתרומה והרגיש שנודעו אבריו אוהו באסה וכולע את התרומה ומטמאים בכל שהן אפילו כעין החרדל ובפחות מכן (כס ס. ז). הרואה טיפה כעין החרדל וישבת ומשמרת עליו שבעה נקיים (כס סו"ט). כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ומחמשת המינין אומר עליו בורא מיני מזונות (כ"י יעקב דר ח"ד דס"ד ח"י ח"א, ס"ו ח). מצות חליצה בשלשה שיודעין להקרות כעין דיינים ר"י אומר בחמשה (צ"ח ח"א). כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט (ד"י י' שמעאל, זכ"ח ד'). — ובסה"א: פ"י כעין אלו שחורשין עם החמור או סוס או פרד וביאו בגדים של צמר או של עור או של שק וכו' (ערוך ערך עז). פת גדולה האפויה בתנור גדול כעין תנורים שלנו שהתנורים שלהם היו קטנים ומטללין (רש"י, פס"ח ח"א): *פֿעין, בצורה הרגילה, בשלמות: כל גוילה שהיא בעינה ולא שינה אותה מבירוייתה אומר לו הרי שלך לפניך (חזקוני צ"ח ד'). שילח האב שושבינות כשהיא חוזרת בעיניה (ס"ז צ"ח ז'). ראשי לפתות ששקלן אם כעין ג' הן אומר עליהן בורא פרי האדמה (כ"י זעורל דס"ט ח"א, יוס"ח ח). אין לך דבר שהוא כעין ואינו בהכרח אלא דבר אחד בלבד (כ"י יוס"ח, ס"ט ס"ז ג'). — ובסה"א: מי שנשל מעות בעסקא מבירוי וסת או שלקח ממנו מעות לעשות בהן כלים וישני לעסקא כעין וסת וכו' (תלמודי דב יחזקאל ג' ח"א, הלכ' פסוק' 41). ואם יש חכשומין שכתב לה בכתובתה וכו' וישנן כעין ג' הן בין ישנן עמה בין ישנן עמו נגבה ממנו ונתן לה (ס"ט ז'). אסור להכיר לומר תבואה שיש לי במקום פלוני תהא תרומה על זו שמא אותה שעה אינה בעין ואם עשה עשוי (סו"ט, גיט' ל'). וסירי שהגט כבר בעין דאם אינו בעין אפילו במסון לא שייך מעמד ג' (חזקוני ג' י'). כיצד מגעילין משפחה תחלה כדי להעביר איסור הגדבך על פני הכלי שאין הגעילה לאיסור שבעין ואח"כ מגעיל (כס"ח ח"א, חזקוני סו"ט ח"א ד, קכג). ועוד אם היה ענין היותו אדם הוא כעין ענין היותו אחד לא יעבור שיהיה אדם אחד וסוס אחד ואילן אחד ואבן אחת (כס"ח ד, חזקוני ס"ו). או מתי ראינו אותם נתקיים אל אלה הארבעה כעין ג' אם

(ס"ט כס. כ). — ואמר בן סירא: [א]ל ת[ת]מה ב[דרכי] ר[ע] [ק]רוין ליי וקוה לא[ו]רן כי נכת בעיני יי ב[פ]תע פתאם [ת]שיר [דל] [ב"ס ג"י יח כח]. — ובתלמוד: אמר לו ר' אליעזר (לר"ע) כך אני בעיניך שדיני בזה שחייב מיתה אין דיני אלא כשהמית אדם ע"פ עד אחד (ב"ק מ"א:). — לֵעִינִי פלוני, לפניו, כשהוא רואה: לֵעִינִי בני עמי נתתה לך קבור סתך (נחל"ט כג יח). ועוד רבים. — ואמר בן סירא: כאשר נקדשת לעיניהם בנו בן לעינינו הכבד במ (ב"ס ג"י לו ד). — וכן נגד, לנגד, מנגד עיני פלוני, ע"י נגד. — ובהשאלה לֵעִינִים, להראות הדרך, מורה דרך: ויאמר (משה לחותנו) אל גא תקוב אתנו כי על כן ידעת חנתנו בסדכר והיית לנו לֵעִינִים (דמ"ד י ח). — מֵעִינִי פלוני: ותדד שנתי מֵעִינִי (נחל"ט ח"א). — נסחתי, הסתיר, נעלם מֵעִינִי פלוני, ע"י ערכים אלו. — בין עִינִים: והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עִינִיךָ למֵעַן תהיה תורת יי בפיך (שמו"ט ט). וקשרתם לאות על ירך והיו למטפות בין עִינִיךָ (דמ"ד י ח). לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עִינִיכם למֵעַן (ס"ט י ח). והצפיר קרן חוות בין עִינִי (דמ"ד י ח; גס לז ח). — ראה עֵין את עין: וצדקיה מלך יהודה לא ימלט מיד הכשדים כי הנתן ינתן ביד מלך בבל ודבר פיו עם פיו וְעִינִי את עינו תראינה (יח"ל לז ד; גס לז ג). — ראה עֵין פֿעין: ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה יי בקרב העם הזה אשר עֵין פֿעין נראה אתה יי וענגך עמר עליהם (דמ"ד י י'). קול צפיר נשאו קול יחדו וירננו כי עֵין פֿעין יראו בשבט יי ציון (ישע"ה כס ח). — עֵין תחת עֵין: ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת תחת נפש עֵין תחת עֵין שן תחת שן וכו' (שמו"ט כח כג). — וכן עֵין פֿעין: ולא תהום עֵינִיךָ נפש בנפש עֵין פֿעין שן בשן וכו' (דמ"ד יט כח). — *ובמחשבי בדיוק, במצפון, שלא תכריע כף המאזנים את חברתה: היה שוקל עין בעין נתן לו גירמויו (צ"ח ס יח). — ובסה"א: במה דברים אמורים במקום שנהגו למכור עין בעין (רמב"ם, גיט' ס ד'). — ושבועה, על עיני: ותענה הצפרדע על ראשי ועל עיני כי תעבור במים אתך אנו' (זכריה דן סעדיה אלכסארי, ספי' המוס' צ, כ"י סו"ט). — בהשאלה, מה שרואים בעין, תאר ומראה של הדבר הנראה, עין הארץ, שטח הארץ: וכסה (הארבה) את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ (שמו"ט יח). הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ (דמ"ד

[1] [באר"ט כגון].

ינתק חלק אל דמות העפר אינו עפר (כ"א ח"ט, סכוכי
 ס"ד). ואין אותו החמימות (של האש) החמימות ההוא
 בעינו מפני שהאש המתלק' וישאר זה החמימות
 באויר וכו' (והאור המתפשט על הארץ) אינו האור
 הנשוא בעצמו בעינו (כ"ט פלקירא, עקור מ"ס לנצ"ג
 ג' יא). כי הדבר האחר בעינו באשר נכתן מצד מה
 שיוסדר ממנו דבר וולתו נקרא יכול או פועל (נכנול
 מ"ט ח' נח). אשר הוקדמו עצתם לסבה אחת בעינה
 (לנצ"ג, מלסח' ססס, הקדמ'). וזה השקר בעינו יתחייב
 (ס"ח ח'). ומברכין על המוגמר כד' שמברכין על
 המתגמר אם היה בעין אם הוא עין מברך עצי
 בשמים ואם הוא עשב בורא עשבי בשמים (עור לו"ס
 נרכי יו). שצד חלקי הגלגל אשר תשעה ביום היותם
 למעלה הוא בעינו יהיה בלילה מטה (כ"י חננאלגל,
 טמ"ס חס"ס ג, יט). וקשה עוד מזה (בהפרושים על
 משלי) הראות בו ההכפל בהשבת הרבה דברים בעינם
 אם כמלות שונות או בהן עצמן (כ"י עמלס, יד חסלס
 על משלי, הקדמ'). כבר היו לו קצת עזרות מוכנים
 בעיין (דכ"י ריטס, ט"ס קס). ראובן שמסר ביד שמעון
 פקדון בעין בשבתם באיתן מושבם בכדון להוליכו
 לבנו: ראדו (כ"ח טסון, טוס חס"ס קמל). — ובספ
 פֶּעִין. בשלמותו, טוסן: ובמקום שהכניסה לו מעות
 וישנן בעיניהן או שעושין בהם משא ומתן וכו'
 (תלמודי רב יודא' גלון, הלכ' פסוק' 89). דכיון דישנו
 (הבספ) בעין נוטל כל אחד כחשבון שהפיל (כ"י,
 כסנ' ג:). אם מעות של גוים בעין ולא מעות
 של יהודים וכו' ואם מעות של גוים אבודים ושל
 ישראל בעין וכו' (ספ' ספ"ד ססססס). בן חבורה
 זו שהתנה ואמר שמהצית מה שירור יחא לחברת
 חולים אם במקדיש מעכשיו אתה תופסו לא אמר
 כלום אלא אם כן היה לו אותו מנה בעין (כ"י גירונדי,
 סס"ח). עוד שאלת אם האשה אינה רוצה בכליה כי
 אם במעו' בעין אם יכול הבעל לכופה ליטול כליה
 (כ"י ט"ס ט"ס). ואפילו בש"מ שהרי אינו מונח בעין
 שיוכל המקבל מתנה לשלו כמו שהוא (כ"י קולון, ט"ס
 ס). ואין הוחוכים בעין כאשר חשבתי שלא היו
 בעין בגדון הזה (סס). — יוכן מעין, דומה לדבר,
 קצור דומה לדבר: אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל
 שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה (כ"י עקיצה,
 נכ"י ג' ד). מברך על הרעה מעין על הטובה ועל
 הטובה מעין על הרעה (סס ע"ג). העושה מלאכות

הרבה מעין מלאכה אינו חייב אלא חטאת אחת
 (סס"ז ח'). שריון שנחלקו לארכו טהור לרחבו אם
 משמש מעין מלאכתה ראשונה טמא ואם לאו טהור
 (תוספ' כל"ס נ"ג ח'). וחכמים אומרים בלי מחכות
 שנתרועעו אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה טמאין
 ואם לאו טהורין (סס"ז ח'). כל שהוא בעין פולח
 דכעין תלוש ופחמשת המינין אומר עליו בורא מיני
 מוונות ומפטר לאתריה ברפח אתה מעין שלש' (כ"י
 יעקב כל ח"ד נסס' כ"י פניאל, ידנ' נכ"י ח'). כל זמן שיש
 בו קרבן מוסף בגון ראש חודש ותולדו של מועד
 צריך להוכיח מעין המאורע אם לא הוכיח מחורין
 אותו (סס"ז ח'). נשיעה מעין עשר וזקנה מעין שלש
 (סס' נשי' ז' ז'). המכדיל צריך שיאמר מעין תחילה
 כמוך לתחתיתו (כ"י יהודס חננ' שמואל, פסח' קד'). וצראה
 לאילו [ולאילו] מעין דוגמה שלחם (פסיק' נכ"י כג).
 — ובסס"א: גומר כל ברכה וברכה כתיקונה ולחתום
 כמעין אותה ברכה (כ"י נכ"י, גנ' סכט' נ, גיטלנרג 558).
 הברכות יש בהן כללות ופרטות וכל מין ומין תן לו
 מעין ברכותיו (ח"י סג"ח ח' ג, לין 65). השבע נפש
 רעיוה ונפש שוקקה מלא טוב תהי רועי לא אחסר
 וכיוצא באלו בכל ברכה מעין התורף שלה וכו' (סס
 ח' ח' 141). — צבע של דבר: וראתו הכהן ביום השביעי
 והנה הנגע עמד פֶּעִינוּ לא פשה הנגע בעור וכו'
 (ויק' י"ב ס'). והמן בורע גד הוא וְעֵינוּ פֶּעִין הברלח
 (נכ"י י"ח ז'). וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון
 ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה פֶּעִין
 החשמל (ימק' ח' ד; גס' ס; י"ט). וגויתו כתרשיש ופניו
 כמראה ברק ועיניו כלפידיו אש וזרעתיו וזרגלתי
 פֶּעִין נחשת קלל (דכ"י יו). — ושל יין: אל תרא יין
 כי יתאדם כי יתן בכוס עֵינוּ יתהלך במשרים (משלי
 כ"ח). — ובמסנה: בש"א אין נותנין אונין של פשתן
 לתוך התנור. אלא כדי שיהבילו מבעוד יום ולא את
 הצמר ליורה אלא כדי שוקלוט העין ובית הלל
 מתירין (סס"ח ו'). — ובסס"א: צהוב בלשון ישמעאל
 קרוב מעין הלובן (כ"י ע"י, ויק' י"ג). ככרמל יש
 אומרי' הק' הכרמל ואיננו כי אם עין וכן בדברי
 הימים כתוב וכרמל עם ארגמן (סול, סס"ז ז, סס
 ח'). העושה עין הצבע הרי זה תולדת צובע וחייב
 (כ"י סס' ע"ד). ולחקין חוש צמר שנצבע בעין
 הרקיע וזוכרין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא
 חבלת (סול, ליל' ח' ג). ושנוי עין הבגדים או הכתים

של מתכת בלחיון וכעריין שמא (כלים כל נ). העיין
שבמצעד ו ה ע י י נ שבמחירשה והמסוה שבמצעד
בוסן שהן קבועין חיבור למסמא ולהואה (מקסמ)
כלים נ"ב ח ז). — עין של מחט, קוף המחט: ואם ראשה
(של מחט) למעלה ועינה למטה לא חלבה אלא דרך
הקנה ולא נקבה וכשרה (ומסיר ויקר מ). — הנקבים
שבמעשה אריג וקליעה: האלף כסף נתתי לאחריך
שיקנה לך בו כסות נאה שהיא עשויה עינים עינים
(כד"ק, הסרס, עין). שלא יהיה שם בסריות אלו או
בעיני המשפלות או בין חבל לחבל פותח מפה
(כמנ"ס, עומאס מ"ג ס). מפני שעיני אותה הסככה
דקין ביותר (הוא, כלים נכב). — כלי מדידה: אמר להם
כפניכם הוא גבור ובעל קומה איני יודע הרי העין
אם יהא בו קומה מדרו ונמצא קטן ונפסל (לגד)
נכאס' מ). — ובחכמת הנתוח, עין הכתף: והחוספת
הזאת (בעצם הכתף) כמו הסנסן בחוליות נבראת
להגן ונקראת עין הכתף (קלון ח א ח י). מין פרי
עין: ובלשון ישמעאל אנאץ עיין בקר ומברכין עליהן
כורא פרי העין (פזוך ערך דמקקן). ושמענו שיש מן
המפרשים שאומר שהבכאים הם אילנות ידועות שקורין
בלשון ערבי אנאץ והם בלעז פרוגץ וגם קצת קורין
אותן בלשון ערב עין בקר (כ"י בללוי, מ"י ספ' ילרס
מ, 186). — עין שור השמאלי, שם כובב: עין שור
השמאלי הוא הנקרא אלדבראן הוא במול שור (כאכ"י,
כלי נמשכט). וכתב כי הנכון בעיניו כי הוא (ביטה)
כובב אחד והוא כובב גדול וקרא עין השור השמאלי
(כד"ק, הסרס, כיס).

ב. עין, ס"ה, עין, עינה ס"ה עין, מ"ר עינות, ר"ת, ס"ה
עינות, ר"ת, פתיחה בקרקע שמשם נבעים ויוצאים
מים חיים מכאן האדמה, Quelle; source; spring:
וימצאה מלאך יי על עין המים במדבר על העין
בדרך שור (נכאס' יו ז). הנה אנכי נצב על עין המים
(סס כל יג). ותרד העינה ותמלא כרה ותעל (סס יי).
וירץ לכן אל האיש החוצה אל העין (סס כט). ותרד
העינה ותשאב (סס מה). בן פרת יוסף בן פרת עלי
עין (סס מע כב). ויבאו אלימה ושם שטים עשרה עינות
מים (שמות יס כז). וירד הנבל משם הרבלה מקום
לעין (במד' לד יא). ארץ נחלי מים עינות ותחמת יצאים
בבקעה ובהר (דבר' ח ז). וישראל חנים בעין (אשר
ביורעאל (פ"א כט ח). כאמצו שחקים ממעל בעוון

(1) ואולי שעי"ס?

קרוי צרעת (הוא, עומאס לרעט עז י). האדום כיצד הוא
ע"גו כעמוד שיצא ראשון מדם הקוה של בני אדם
גזון הדם ככום ומקיף לו ורואהו והשחור בעין הדיו
חיבש (הוא, חסודי בלס ס). והמעם שלא יוכל המאכל
להתעכל עכול ראשון או שני וכו' ואינו מתעכל יפה
ויהפך לדם דומה לעין הורד (כ"י חנן עקיף, ספ' מוס'
ז יג). ומי רגלים עצמם מביטים (מהם) ראייה על
העכול השני שכבד מסתכלין בעיניו הלבן הוא או
אדום או ירוק וכו' (סס). נדבק והוסיף ולא נהפך
הרי זה חולה כמו בעלי הנתק שמוסיף המאכל
באבריהם ואינו משתנה אל עינם מפני הכח המשתנה
שהוא חלוש (סס). ומה שתראה האשה שחור שמא
החכמים שאמרו שהוא דם נשרף ואין הפרש בין
שיהיה עין הדם עמוק או יהיה נוטה אל הלבנות
וכו' אבל אם תראה האשה עין לבן לגמרי או ירוק
מה שאין עיניו נוטה אל אדם החכמים שהורוהו
(כ"י סקלר, ג"ע, עיני עומאס וספס ד, ק"י). — ואמר
המשורר: ברך אשר עיניו בעין ברקת שלל לגינת
ההדס מינקת (כמנ"ס, קטע כ"י גי"י, יד ספיר). — ומ"ר
עינים: לבנה האדמדת משני העינים (כאכ"י, ע"י
י"ט). ומן העינים (של כובב צדק) האדמדות וכל
מין מכות כעבור היות זה העין בין הלבון והשחרות
(הוא, ספ' העעמ"ס, כ"י פרי). — ומ"ר עינות: כל
הגלגלים אינם לא קלים ולא כבדים ואין להם לא
עין אדום ולא עין שחור ולא שאר עינות וזה שאנו
רואין אותם כעין התכלת למראית העין בלבד הוא
לפי גובה האוויר (כמנ"ס, יסודי ספורס ג ג). אם היה
הדם במראה דם ההקנה ושאר העינות המתדמות
או עמוק מהן הנה שמא ואם לאו שחור (כ"י סקלר,
עיני עומאס וספס ד, ק"י).

(ד) כנוי לרברים שונים שדומים לעין, *עין של תנור,
של כירה ויוצא בזה, — נקב להכנים בו רוח או להוציא
העשן: השרץ שנמצא בעין של תנור בעין של כירה
בעין כופח מן השפה הפנימית ולחוף שהור (כלים ס ז).
תנור שנקב מעינו שצורו מלא כוש נכנס ויוצא דולק
(סס ע"ס). תנור שהוא עומד בתוך הבית ועיניו
קמורה לחוף והאחיליו עליו קוברי חמת בש"א הכל
שמא וכו' התנור שמא והפת שהור (אס"י ח א). עין
של תנור שעשה לה לימודין מבפנים וכו' (מקסמ' כלים
צ"ק ז ט). — ופכעת בצורת עין: חנוגע בעול ובקטריב
בעין ובעבות אפילו פשעת מלאכה שחור וכו' בעין

עֵינֹת הַחוּם (משלי ס כח). ויועץ (יחזקיהו) עם שריו ונבריו לסתום את מימי העֵינֹת אשר מחוץ לעיר (דכ"ג ז ג). — עֵין יַעֲקֹב, תאר לישראל: וישכן ישראל במדבר ברך עֵין יַעֲקֹב! אל ארץ דגן ותירוש אף שמו יערפו של (דנ"ר לג כח). — ובתנ"כ: מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן העין ונאנסה (כ' יוסי, כמז' א י). למה זה דומה וכו' לעובר את העין וחוזרת וצוללת (ירוש' ס"א ז). כל הנשים יורדות וממלאות מן העין וזו (רבקה) כיון שראו אותה המים מיד עלו (מד"ר בראש' פ). — ובספרים: שלחה קצירה עד ים ואל נהר ויונקות אל עֵינָם (כ' שמואל בן עלי, אג'י, סרצ'ן ז, 78).

ג. *עֵין, מ"ר עֵינִים, עֵינִים, עֵינִין, — שם האות ע: מאן דא' לרעץ ניתנה התורה עין מעשה גימט (כ' לוי, ירוש' מגיל' א יא). גו'ן ספ"ך עי"ן נונא סמא לעינים (שמואל, דנ"ר נד:). בשביל מה הקדים פה לעין בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם (כ"א ח"כ יוסף, סנה' קד:). — ומ"ר: ובכתבם כתב שלם סמא אמרו כתב לאלפים עינים ולעינים אלפים וכו' הרי אלו יגנוו (ספ"ר דנ"ר לו). תנא אין מעבירין לפני התיבה לא חפנין ולא בישנין ולא סיבעונין מפני שהן עושי' היהיה חיתין ועינין אין (2) (ירוש' דנ"ר ז ד). רבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפין עינין ולעינין אלפין (ס"ס דנ"ר ז). שלא יכתוב אלפין עינין עינין אלפין (סל"ח ס"ח, גמ' מל"ח ז). — ובספרים: התבונן ואל תתעלם מן המעשים המסוכנות בפה וב עין ובלמד שלהן (דונס, על רש"י 36). וחכם גדול בדקדוק לשון ישמעאל חבר ספר בדקדוק הלשון ושם הספר ספר העין בעבור כי ממנו החל כי העין הוא אות היוצא בתחילה מהגרון רק החית וה עין הם קשים (כ"א ז, ספ"י למוס', ז:). ראה עין אשר דרכו להמרות לבר בער ולברות עברות (כ' שלמה סרצ'ן סה"כ, לקוטי קדמונים 17). — עֵין הפעל, האות השניה של השרש: ותקרא האות הראשונה סהבנין ההוא

(1) [אמר דונס (תש"י דונס ע"ס סה"כ ר"ח 80), וז"ל: משל לשורש יעקב, ובאשר נמשל האב בעין נמשלה האם בכור וכו' (ישע' נ"א ח), ובאשר נמשלו האב והאם בעין ובכור כן נמשלו הבנים במים בכתוב וממי יחודה יצאו (ס"ס נ"א ח) וכו' ועוד כאשר נמשל בעין יעקב נמשל במקור ישראל וכו' (תהי' ס"ח ז), ע"כ. ועי' גם ריב"ג יראב"ע.]

(2) [בגמ' הגרסה: ועינים אינים.]

פא הפעל כי היא נכח פא פעל ותקרא השנית עין כי היא נכח עין הפעל וכו' (ר"י א"ח, סה"כ יא). פעמים רבות תשמעני שאומר פא הפועל ועין הפועל ולמד הפועל (הוא, סה"כ לריב"ג, סה"כ). — ועם כן: ותמוגנו מן הפעל הסתכן עיניו והוא כמו גמגמו כל יושבי כנען (דונס, על רש"י 46). וסמנו מה שהלמד שלו ממקום עיניו והוא מעט מן הראשון (כ"י א"ח, סה"כ יא). וזה יורה על ששני הפנים נכונים בכל פעל שלישי אשר עיניו ולמדו במלכות מאותיות הגרון (84 ס). ואמר אות פלוני היא פא המלה הזאת ואות פלי היא עינה ואות פלי היא למדה (הוא, סה"כ, סה"כ). — ומ"ר סני: וכן הנח הנסתר אשר בשב וקם שהוא על משקל פעל והנח עומד במקום עין כנהפך לזו ביקום ישוב שגם ווין אלו וחבריהם הם עיני הפעלים (כ' משפ' סה"כ נקטיל, ג' ספ"ר דקדוק מריב"ג, יט 30).

עֵין, ס"י, זי"ן עֵין, — הביט בעין, ובפרט בשנאה, schel blicken; regarder de mauvais oeil; to look askance ויהי שואל עין (1) את דוד (ס"י א"ח ע). — ובספרים: שהעיוין את האנשים בעין רעה ימלא בטנו ממזמי האנשים ובמקום סבה כנודות חדשים יבקע (כ"א ד' וידע, רש"י מנחם, ענוס ס). ואם היה ראובן מחוריו ללוי היה שמעון עיוין עליו כל ימיו (סל"ח, גמ' סנה"א ז). סר לב שואל נפש צדיק נאלחה עיון את דוד ביקר שכן קנאחו (שלום סה"כ, כי דוד 87). ודרכם של אלו להיות עינים זה את זה כל אחד ואחד מהם מרבה לספר בגנות חברו (כ"א לוי"ט, ע"י ג, ס"ס משפ' ע"י). — עֵין, *עֵין, עֵין, — את עין, הביט, בפרט בתוך הספר. קרא: אסור למתרגם לעיון בתורה ולתרגם (תנחומי כי חס"ל ד). — ורגיל בסה"א במשפ' קרא בספר בהתבוננות: דנין יג"ל מיג"ל עיין בערך תבטש (ערוך ערך יגל). ומפני שהכתב המצוות שבתורה על שני עינים האחד מהם גלוי והשני נסתר עיני נתי בספרי הקדמו' וכו' (כ"י א"ח, מו"ס סה"כ). ואני מבקש מן הסעיינים בספרים האלה וכו' (הוא, סה"כ, סה"כ). ועתה מפיל אני תחנתי לפני כל מעיין בספר הזה אשר אם ימצא בהעתקה טעות וכו' שיתקנה וידיני לכת' זכות (כ"ס א"ח, מו"ס סה"כ). שאין ראוי למעיון בספריו שיתקנהו כמה שיחקר עליו לעזות (ס"א ס).

(1) [כך קרי, והכתוב: עין. ויש ספרים שזה משקל פועל במקום מעיון, עי' בפרושו של סג"ל.]

בה סוף בא לידו כאב לב (כ' מילי זר חנא צס רבי יוסק, נכ" נה).—ובסמ"א: במעשה של גט שנמצא בבית דינו של רב הונא וכו' אל רב חסדא לרבא צא ועיין (1) בה (תלמידי רב יסודלי גלון, הלכ' סק"י 100). עיינו על כל מה שכתוב בשאלה זו ואם כן היה הדבר כאשר כתוב בה כך ראינו וכו' (סו' הגלי סכני ר'). אין אומרים קדוש אלא בשבת ובימים טובים בלבד ודברים הללו אין מעיין אותן ומדקדק בהם (באויקס 3, 52). וכאשר עינתים והנה הם חילוף מה שאמר (דונס, על רס"ג 6), וצריך לפשפש ולחקור ולעיין אחריהם אם יש להן יורשין וכו' צריך לעיין לכל הבאין מכה אחיו (תנ"י, ד"צ קטו). עיינו בשאלה זו וראינו כי השטר לא היה בו מהיום ולאחר מיתה ואעפ"כ השטר מקויים (תנ"י, סו"ת כג). כאשר הכסנו בתלמוד ועיינו בדרכיו מצינו ענייניו חמשה וכו' (נזי שטר 3, גלגל 407). ועוד תרע שהעצם יחלק אל גשמי ובלתי גשמי והעצם הגשמי הוא אשר נעיין בו עתה (תלמוד, חמ"ר 11). והתקלמו מעיין במה שאין להם רשות להתעלם ממנו מעניני נפשות (כ"ח, סו"ת, עמודם הלכ"ס 7). וכן כשהוא צריך ללכת בדרך רחוקה מוטין עניני הליכותו קודם לכן בימים ויעיין במה שהוא עובר במקום שהוא הולך אליו מן המסחרים (סס, חסנו סכסג). והנחין ממה שיעיין עליו היחיד הוא חלק הכל שיתננו ולא יתעלם ממנו (סול, סכני ג"ע). בן אדם אלו היית מעיין במעט שגשאר מימך היית מואס במה שתקוהו ממעט מאויך (סול, מנח' סכניי לרס"ג 60). מי שנתייב מיתה בחולו של מועד מעיין בדינו ואוכלין בית דין ושותין ואחר כך גומרין את דינו סמוך לשקיעת החמה והורגין אותו (תנ"י, סכ"י ג"ע). בעינן שת עיין כמה יש בין היום אשר תקבע בו ר"ה אותה שנה ובין היום אשר תקבע בשנה הבאה (סול, חסנו סכני, ד"ס לח). נעמו לי דבריו החבר חיים כי חיים הם למוצאיהם ויפה עינת ואל האמת כיונת ולחלכה הסכמת (מ"ץ מו"ס, חר זכע, יו"ט ע"י). ואין אסורם (של העריות) מן הדעת כשנעיין אלא גורת מלך הם (כ"י נשיי, עכ"ס, סק"ג ג-3, 60). ואולם מצות שבאו בתורה שתלויות בזמן המעיין בהם ימצא ענינים גבוהים ורמיזות עצומות (כ"ח סק"ל, ג"ע סק"ו, ג). ועתה רבותי חושו לצרכי ועיינו במזונותי (כ"י נללוי, ספ' סעטרי

מי שמעיין בספרו (הכורי) תהי משכורתו שלמה מעם ה' אלהי ישראל (כ"י מסיסל, מנח' קנ"י 107). ואולם מדרגות הלמוד הנעשה בזה הספר הנה ראוי שקדם העיין למעיין בו במאמר השביעי והשמיני והתשיעי מאקלדיים (תל"ג, מנח' סכני, סק"ו). יעינו בספרי הפילוסופים כדי להכיר מעלת תורתנו הקדושה על שאר התכמות והדתות הניסוסיות (כ' דוד זר יוס טוב נן נילל, יקודם סעסכיל, סק"ו, ד"ס נ). על כן בראותי עצלות בני אדם מלעיין בחבורים הגדולים וכו' (כ"י סכסס, מנח"ס, סק"ו). וזה רמזים וחידות לא יבינום כלל אלא הם עינים בספרי התכמות הסבארים אותם הענינים (ס"ס, סק"ל, חל"ס סכ"י 21). ואבקש מהם עיין בזאת האגרת כי אם יראה בה שניאה שתהיה מסתרת אל יתן אליה בעין רעה אלא בטובה (סול, סכסס 3). דע אתה המעיין אלהים יתנך ויצילך מן התועים (כ"י חל"ס, ס"ח ס, ק:).—החביט בהתכונות: כי הם עיינו אל מראה הלבון אשר בזה הגיור דרך שסל וראו שהלבון במחלם יותר כולל ממנו וכו' (תל"ג, חמ"ר 5). ואם היה השמש מערבי בלקיחתך גובהה שים אותה בגשרים המערכים ועיין גובה השמש וכו' (תל"ג, כלי סכסס טו). כשת עיין בעיניך תשיג מה שבבך ראותך שתשיגהו וכשתכריח עיניך ותפליג בעיין ותטרה לעיין על רוחק גדול יותר ארוך ממה שבבך לעיין ברוחקו וכו'. לא יחלש ראותך על זה אשר לא תוכל לבד אבל יחלש גם כן על מה שבבך שתשיגהו (כ"ס ח"ס, מו"ח 33). כי הוא העיד ואמר כי בכל שהיה מעיין את הירח בכל ימי החדש וזלתי עת ההקבלה ועת הקבוץ האמצעיים היה בודק ומצא כל אחד מזויות הלופו עורפת על המדה הראויה לה לפי חלופו הפשוט (כ"י סיסללי, יקוד עולם, נג).—ובמסמ' השניה: ראובן היה בדעתו לילך למדינת הים והיה לו קרקעות אמר לשמעון עיין לי בשדות אלו (כ"י, סו"ת ע).—ובמו קל: יעיין אותם בעין רעה (תל"ג, ח"ס טז). וילמוש עיניו לי לעיין אותי בעין רעה (סס). עוד המעיין את חבירו בעין טובה לא יתמלא כעס עליו מזה (כ"י ויללס, חל"ס סכני, ענ"ס).—ב) החביט בעין השכל, הסתכל, התבונן: אין לי אלא זרעה זרע זרעה מניין תיל זרע אין לה עיין (1) לה (קידוש ד).—עין כחפלה: כל המאריך בתפלתו ומעיין

(1) [ע"י גמ"י (כז) 1]

(1) [ע"י רש"י (ינ"ח כז); רמב"ם, ורש"ם (צ"צ קטו).]

מן העבירות והזכויות מברירות (ידי' קנה' יא ח). מהו כי עין בעין אמר ר"ל חרי מאונים מעוין (מד"ר נדד' פז). אמר משה רבש"ע חרי מרת הדין בכף מאונים מעוין (סס דנכ"ס). ושוקל את העונות כנגד הזכויות והם נשקלים העונות והזכויות אילו כנגד אילו ושתי הכפיות של המאונים נמצאים מעויןנות (פסיק' נתי' מס). —ובסהמ"א: כשהקדוש ברוך הוא דן את האדם בראש השנה והוא שקול ומעוין מרת רב חסד שלו שהוא מטה כלפי חסד פוטרו מגיהנם (כמזין, שער המול, ח:). הנה נא בפעם הזאת ערבתי משפט ערוך ומעוין שהוא על ענין רב האיכות (כ"מ אלשיך, סי' ליוז ג יס). ועי' מעין. —ב) "שעיני והתכונונו בו: והוא הצד אשר יעוין בהם בחכמה הזאת (ספר שמע הטבעי של בן נדד, יד). והיותר מיוחד ויותר מבורר שבהם לפי כונת זה הספר הוא שכאשר יעויןנו הנמצאות נראה שהם כולם ככללם יגיעו לתכלית אחד והוא הסדור הנמצא בעולם כסדור הנמצא במחנה (כ"י אלנז, העקרי' ג יג). —וזת הדעת כשיעויןנו בו ימצא בפסד הפסד גמור (סס ג ח). כאשר יעויןנו הברלם כל אחד בסגנון שלו (כ"י עמלס, יד אלסלוס על משל, הקדמ'). כאשר יעויןנו שני הדרכים האלה וכו' כבר התאחרו הדרכים האלה בעצמם (כ"י אלנזלל, שמי' חדשים, עיון ג). ובשני אלו הכללים נכללי' המצות כשיעויןנו בהם (כסל' ננוכלי, מנכס' לנכס, יס:). —ג) נראה, שראוי אותו והביטו בו: וחכמת המראות (אפטיקא) ומעיוני' בקו והשטח והגוף מצד מה שהם מעויןנים (כש"ע פלקיכל, המנקס, עג). דע כי זאת החכמה מעיונת כפי ובשטח ובגוף מצד שהם מעויןנים (סס פח). ומהם תהבולות מראיות במלאכת כלים ידריכו העיונים להשיג אמתות הדברים המעויןנים אליהם אשר הם רחוקים (סול, כלש' סכמ' 48). —ד) קבוע, מידה, bestimmt; definite; definite: וממה שמאמץ להיות עובדיך ומערכך מסתרים ודברים מעויןנים אמרו הונך ועובדיך מערביך ומלחך וחבליך (כ"י ליח, סכמ' לרייני, עכב). הסוג שראוי שיהי' לאיש אחד מעויןן עד שיהי' נמצא חי ובראי (קלון ח א ח). השיב בכעס ואמר לא ידעתי איזה יום היה קודם תענית ולא הוכיר יום מעויןן (כ"י שסון, סוכס' לנכס, ש"ס יז). ואותה הנקודה מגלגל המולות צריך היותה מעיונת תמיד בתחלת החדש שלא תשתנה שלא יבא פעם בארוכה ופעם בקצרה (כ"י פקליס, ע"ע, ענין קדוס"ס ג ג:). אבל מראה

62). וישים חקירתו בחכמת מעיונת בגופים ומכניהם ועצמם ומקריהם וחומר וצורתו (כש"ע פלקיכל, כלש' סכמ' 4). אלו החכמות כולם הם מעיונות בקיום ובשטחים והמוגשמים ומספרים וכו' (סס 47). חקר על מרת השנה ע"ד האמת עמד ועיון בעגולת נחושת ההיא העשויה' כמין טבעת שטחית גדולה (כ"י פקליס, יסוד עולס, לע:). כאשר עיוננו ביצירת הבעל חי זשלמות כל אבריהם מצאנו שהשניה הבורא ביצירתם השגחה נפלאה לחקן ענייניהם (כ"י אלנז, העקרי' ח י). לא דורך שאתה מתרשל ואין אתה מעיון אלא שאתה מתרין כנגדי (כדכ"ז, ש"ס ד נכט). אם לאחר שנתרצה הלוח או הנפקד ליתן למקבל אומר עיונתי כחשבוני וכו' (ס"ע ס"מ סכסס קכו יג). —ועי' מעין. —ג) *שקל בדיוק ובצמצום, עין בעין: מנין שלא יעיון במקום שמכריעים ולא יכריע במקום שמעיונים ת"ל וכו' (סכ"י דנכ"ס, ריני מעיון במקום שמכריעין וכו' והריני מכריע במקום שמעיונין (צ"כ סט). ועי' ברע, הפע'. —ד) "ובמשמ' קבע, יחד': באומר זה וזה אני נוטל אעפ"י שלא עיון האפרוחים אלא אמר מעיו"ט מזה השבך אני נוטל וכו' (כ"מ, צ"י י). ומפני מה נשתנה דין החטאת והפסח מכל הובחים ודין מנחת חוטא ומנחת קנאות מכל המנחות שעיון עליהם הכתוב (כמכ"ס, ספולי סווקדשין טו ג). דעת זה האיש כי התורה לא עינה דרך אחת מכלל דרכי הירח (כ"י סקלס, ענין קדוס"ס ז). כי הם היו מעיונים בכל יום ששי לדרת אל נמל במטילי הברול זה אי אפשר (סס, ענין סססס יד, לג). ויהיה עוד ראוי לעיון מלאכה אחרת יקבל הטמאה כיצד מיר אשר הקרקע שלו כדמות קערה יהיה טמא משום קערה (סס, ענין עמלס ועסס י קג:). וצריך לעיון בזמנו אם עיון לו זמן ואם שבת יש לו לקיימו אחרי הזמן ההוא ובמהותו ואיכותו וכמותו (סס, דיני גדיס, קעג). דבר שעיון הלוח שיפרע המלוח ממנו בעדות אפילו נכסר מוציאו מיד הקונה (סס, דין קיוס הדכריס, קסט).

—מעי' *עין, צ"י מעין, מעוין, מעיונים, מעיונים, מעיונות, מעיונות, —א) שקול, שמשקל מדק, עין בעין, כלי הכרע: היה מעוין וכו' הקב"ה חוטף שטר אחד

(1) [כמו בערב' עין א].

(א) עין

שהיה עֵיף מן היגיעה אמרה לו אדוני משה למה אתה עֵיף אפר לה וכו' (ספ' דברי יל'). שאין דברי תורה נכלעין אלא במי שהוא עֵיף להם (חלש ונטי יל). ואמר הפיטמן רץ ותקרה בדרך עֵיף מרתת דרך (כ"ל סקליד, חץ קולן, יל' שנת זכור), שישו דברי דת המשעשעים נפש עֵיפָה במים קרים (גנוי שפני נ, גינלכורג 406). וישן מאשר הרע פֿעֵיף או בשכרה ותעש לו אשר תחפץ ותשחק בו בצפורת (כ"ש ספרי, חמי מוסר). מהם נסיכות ומהם משרתות מהם צבאות רצות ובאות לא עֵיפֹת ולא גלאות רואות ולא נראות (כשנ"ג, כס' מלכות). ויורם מחשבות מדע וערמה לפת מוסר ומי שכל עטופים ברעב ועיפֹים הם בצמא (כשנ"ג, מדרס לנפש מכל). ותעיתי בתלאובות פתיות והיא אל קר רסיסיה עֵיפָה (סוף, כשנ"ג ספרי, דיוחן קס, צדלן). צרי היגון ומרשא לא נחה בו ימצאו גיל ושמתח לאוכר ולמרי נפש אתן מנתח כל עֵיף הטרדות ויגע המקרים יתור בו מנוחה (כשנ"ג ספרי, דיוחן קס, צדלן).

עֵיפָה ס"ט, עֵיפָה, — כמו עֵיף, עֵיפָה נפשו, נחלשה, דכאה מפני רב צער וכדומ': כי קול כחולה שמעתי צרה במכבירה קול בת ציון תתפח תפרש כפיה וזוי נא לי עֵיפָה נפשי להרגים (יח' ד ל). — ובספר ח"א: ונחלשו הסוסים מן המרוצה עד כחללים נאקו ועיפֹו התרבות משפך דם צעקו (כ"י מכוז, ספרי, קלוינקא 482). הגיעה עת הצהרים ידי הבוצרים והבוצרות עיפֹו וישטחו להם שטוח בכל פנות הכרם לצחק ולהחליף כח (מלח, ספרי, ליון ס).

— ספרי, **הַתְּעִיף**, **מִתְעִיף**, — כמו קל: פוי הברכים שמת עיפֹו מפני המוּקֵין שסומכין עליהם (ענוך ענד ספ).

עֵיפָה ס"ט, — מעמד של מי שהוא עֵיף, כהמות עֵיפֹת: היו עצביהם לחיה ולבהמה נשאתים עמוסות משא לְעֵיפָה (ישע' מו ח).

עֵיפָה ס"ט, — תחלת אור חיוס, נדרף עם שחר: כי הנה יוצר הרים וברא רוח ומגיד לאדם מה שחו עשה שחר עֵיפָה (2) ודרך על כמתי ארץ יי' אלהי

עֵיף ס"ט, ויעף, — עֵיף, נהיה עֵיף, נחלש: ותתקע (יעל) את היתד ברוקתו (של סיסמא) ותצנח בארץ והוא נרדם ויעף (1) וימת (ספרי ד כה). ארור האיש אשר יאכל לחם היום ויעף העם (ש"ל יד כה). וירר דוד ועבריו עמו וילחמו את פלשתים ויעף דוד (ש"ל כה יס).

עֵיף ס"ט, נקי עֵיפָה, מ"ר עֵיפֹים, עֵיפֹת, חלש, בלי כח, מפני יגיעה, מפני רעב וצמא, müde, erschöpft; fatigué, faible; weary, faint: ויבא עשו מן השדה והוא עֵיף ויאמר עשו אל יעקב הלעיסני נא מן האדם האדם הזה כי עֵיף אנכי (צלח' כס כט-ל). אשר קרך בדרך ויונב בך כל הנחשלים אתריך ואתה עֵיף ויגע (דברי כה יס). ויבא נדעון הירדנה עבר הוא ושלש מאות האיש אתו עֵיפֹים ורדפים ויאמר לאנשי סבות תנו נא ככרות לחם לעם אשר ברגלי כי עֵיפֹים הם (ספרי ח דס). ויבא המלך (דוד) וכל העם אשר אתו עֵיפֹים וינפש שם (ש"ל י יד). ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול כי אמרו העם רעב ויעף וצמא במדבר (ס' פס כט). אין עֵיף ואין כושל בו (ישע' כז). אשר אמר אלהים זאת הסנוחה הניתו לְעֵיף וזאת המרגע (ס' כס יב). — ובפרט חלש מפני צמא ומשתוקק למים: כאשר יחלם הרעב והנה אוכל והקין ורקו נפשו וכאשר יחלם הצמא והנה שתה והקין והנה עֵיף ונפשו שוקק (ס' כס ח). כי הרויתי נפש עֵיפָה וכל נפש דאכה מלאתי (יח' לא כה). מים קרים על נפש עֵיפָה ושמועה טובה מארץ מרחק (משלי כה כה). לא מים עֵיף תשקה ומרעב תמנע לחם (חזק כז ז). — ובהשאלה ארץ עֵיפָה, יבשה, מאין גשם: כפלגי מים בציון בצל סלע כבד בארץ עֵיפָה (ישע' לז ב). צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועֵיף בלי מים (ספרי קג ב). פרשתי ידו אליך נפשי בארץ עֵיפָה לך (ס' קנז ו). — ובתוים: אין נמסר עם עֵיף בתורה ביד מי המצוק לו (כ' חלעזר צד נרכיה, ספרי לז). נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילני מפסחך מפני שהיו עייפֹים מן הריה (מד"ר שמוס יט). ד"א עיפֹתה השרשעים עייפֹים בה (ס' לז). משנתיגע הרבה פגעה בו סגולה וראתה משה (1) [במקום: ויעף, ואמר רד"ק, וז"ל: העין בפתח להבדיל כינו ובין ויעף אלי שהוא ענין אחר, ע"כ, וכן לש"ב (כ"ה יס), ובשרש עוף, וע"י גם בפרושו של סגל לשמואל].

(1) ע"י הערה לקמן.

(2) מליצה דחוקה מאד, ופרשו הקדמו' שהוא עֵשָׂה את השחר חשך, ואין כל יסוד לבאור חשם עֵיפָה במשם' חשך, ומה שהביאו המפרשים הקדמו' סמך לזה מהכתוב ארץ עפֹתה, כמו אפל, אינו מכריע, מפני שבפעם פרוש המלה עפֹתה במשם' חשך יש לפקפק, ויש מפרשים גם

מיוס' לרמז"ס, כפס' פלך סדור, לג:), ואיך יאמר באלהו
שהוא נשאר בגופו לחיותו מועק בזה כגשם העפרוי
(סס ז, לס:).

עִיקָר, — ע' עִקָר

עִירָי, סמנו א. עיר, עִירָה, עִירָו, *עִירָוִי, *עִירָוִית,
*עִירָוִי.

א. עִיר, ש"י, העִירָה, עִירִי, עִירָה, עִירָה, עִירָה, עִירָה,
ע"י עִירִים, עִירִים, *עִירָוִת, מ"כ סמ' עִירִי, כ"י עִירִי,
עִירָה, עִירָה, עִירָוִי, עִירָוִי, עִירָוִי, עִירָה, עִירָה, — א)
מקום יושבו בו בני אדם בבתיים מסדרים ברחובות
וכדומ', Stadt; ville, cité; town, city: וידע קין את
אשתו וחתר וחתלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם
העִיר כשם בנו חנוך (בכש"י ד יז). הבאתי להם על אם
בחוץ שדרד בצהרים הפלתי עליה פתאם עיר² ובהלות
(יכ"י יח ט). לא אשוב לשחת אפדים כי אל אנכי ולא
איש בקרבך קדוש ולא אכזב בעיר³ (יח"י יח ט). — ועם
תארים שונים, עיר גדולה: ואת רסן בין בינוה ובין כלה
הוא העִיר הגדלה (בכש"י יז). והיה כי יביאך וי' אלהיך
אל הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב
לתת לך ערים גדלות וטבת אשר לא בנוי (דכ"י ו י).
ובינוה היתה עיר גדולה לאלהים סהלך שלשת ימים
(יכ"י ג ג). — עיר קטנה: עיר קטנה ואנשים בה מעט
(סכ"י ט יד). — עיר רחבת ידים: והעִיר רחבת ידים וגדלה
והעם מעט בתוכה ואין בתים בנוים (כמ"י ז ד). — עיר
נושבת: והעִיר הנושבת תחרבנה והארץ שממה
תהיה (יחזק' יב כ). — עיר הוסייה: תשאות מלאה עיר
הוסייה קריה עליוה (ישעי' כג כ). — עיר עליוה: ואת

החולו שהוא הסרת המעיק (כ"י אנוס, כסר פיסוק,
מלונע, כל:). כשיהיו המים למעלה כשיכריחם מעיק
אי אפשר שיתחיל בתנועה עד שיסתלק המעיק א"כ
אלו היסודות תחת תנועתם היא במהות ומסיר
המעיק (סס טו, מו"י ז, סקד"י יז). ומלבד היותה בלתי
נותנת שלמות לעוסקים בה הגה היא באופן מה
מעיקה לשלמותם (כ"י מוסקלטו, קול יהודה לכוזרי ח ג).
וכשיסרו המעיקים ההם וההפכים יחברו אל הסכמה
אחת או תבנה ותכונן הדת וארמונה על משפטו ישב
(סס פ). שהיו המדינות רשעות ומעיקות אל ההצלחה
המנהיגים בהם רעים מבנים החכמה והידיעה (כ"י יוסף
סס טו, כדור אלפיס, יד). ואחר זה באר מעיקי האומה
בכללה והורה שהם שני מינים אם מעיקי הגוף
בעבודה קשה בעול הגלות הזה אם מעיקי הנפש
בטענות מוויפות לחלוק על התורה (הכרס סלס, נוס
סלס ט ט, קסט). כל מי שקורא ק"ש בתקנה ואין בו
שמץ דופי של חטא נשמתו עולה בשיבה של מעלה
בלי מעיק (כ"י זכ"י אלמנן, טה"י, קריס חכנע קלה). —
צורה מעיקה: ואחר שהדבר אמנם יתהוו מצד ההערר
המוסד עם שיש בו צורה מעיקה ומשנה כ"ש שיתהוו
הדבר מההערר אשך אין בו צורה מעיקה ולא משנה
כלל והוא ההערר הגמור (כ"י אכנזאלל, מפעלי אלפיס
ד ז). — ועיקר מעיק: ומהם ענינים יבואו מחוץ ויעוררו
על התנועה התגברות וניצוח וכו' או מעיקים יעיקו
מתנועה הברחית עד שנאשר יסתלקו תהיה התנועה
(ככ"י ד, אמו"ר 42). כי ליסודות חומר משותף מתפעל
לא ישפע על דבר מהם שלמותו אלא על מוג מה
ותכונה מה ואם יעיק מעיק מחוץ מהגיע זה המוג
לא יהיה שפע זאת הצורה או כחותיה על השלמות
(סס 94). עיניך וביטו אל היושר והאמת ולא יעיקך
מעיק ועפעפך יישירו בנך (ככ"י, משלי ד, כקוף).
ולוה כאשר יתבדר באהבתו ויסכימו בו התנאים
וישלימו ההכנות כאשר לא יעיק מעיק מחוץ אין
ספק בשיושפע עליו רוח נבואי (כ"י קרישק, חור"י ז
ד ז). אי אפשר שיהיו מים בפועל מבלתי שיעיקם
מעיק לירר למטה לא ירדו לעולם (סס טו, מו"י ז,
סקד"י יז). העם המושג מהאל יהיה נערר המונעים
מהשיג שלמותו ולא יהיו לו מעיקים יעיקוהו
מהצלחתו (כ"י סלס, נוס סלס ט ו, קסט).

— הפע', הועק, מועק, שהעיקו אותו: ויתבאר או היותו
קציר יד ונמנע ומועק מדבקות ההצלחה (פסקי הפללסא ח,

[1] [לא נתברר מקורו. אולי מהשומרית אר;
ואולי כן ער מואב.] — [2] [ת"י: משרון בתכף וחבילא
קרויהו, מחנות פתאום וחרבן עריהם. וע"פ זה מפרש
רש"י: גייסות של עיר. והוא מוסוף; ויש פותרים עיר
לשון שנאה. וכן מביא רד"ק כשם אכזב. ורד"ק בעצמו
מפרש: חרבן הערים. גם עקלים וסומכום והירוב' מתרגמים
כמו קריה. אולם בשב"ע מתרגמים: רעד ופחד.
וכעין זה הסורי: רלוהיא. וכך רב המפרשים החדשים
שמחברים אותו עם עור והתעוררות, אבל זה רחוק.]
[3] [התרגומים העתיקים וכל קדמוניו פשוט קריה,
ע' רד"ק. והחדשים מפרשים: בקצף ובחמה, ע"פ הפרוש
שהמציאו להם לפסוק הקודם מן ירם' (י"ח ט), או מגיהים
אכזר, או לכזר, כמקום אכזר בעיר. והמחבר רשם
בגליון התנ"ך שלו שצריך למחוק אכזר ב, ותהיה
הגרסה: ולא עיר.]

עָרִי אֶרֶץ וְהָרַסְתִּי כָל מִבְצָרֶיךָ (מִי־ס י'). — עִיר גְּבוּרִים
עִיר גְּבוּרִים עָלָה חֶמֶם וַיִּרַד עַד מִבְּטָחָהּ (מִשְׁלִי כ א כג). —
עָרֵי גֹרֶל: וּלְמִשְׁפַּחֹת בְּנֵי קָהָת הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי
קָהָת וַיְהִי עָרֵי גֹרֶלם מִמֶּמֶה אֲפָרִים (יִסְחָק כ א כ). —
עִיר דְּמִים: וְאַתָּה בֶּן אָדָם הַתְּשַׁפֵּט הַתְּשַׁפֵּט אֶת עִיר
הַדְּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֶת כָּל תּוֹעֲבֹתֶיהָ (יִסְחָק י כג ז). הוּא
עִיר דְּמִים כָּלָה כֶּחֶשׁ פָּרַק מִלֵּאָה לֹא יִמִּישׁ טָרֶף (נִחִי
ג ח). — עִיר הָהָרִם: כּוּיֹם הֵהוּא וַיְהִי חֲמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִדְּבָרוֹת שֶׁפֶת כְּנָעַן וְנִשְׁבָּעוֹת לִי צִבְאוֹת עִיר
הָהָרִם וַיֹּאמֶר לֵאחָתָה (יִשְׁעִי יט יס). — עִיר חוֹמָה: וַאֲשִׁי
כִּי יִמְכַר בֵּית. מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה וְהִיתָה גְּאֻלָּתָה עַד תֵּם
שְׁנַת מִמְּכָרָהּ (וִיקְרִי כ א כט). — עָרֵי הַכֶּכֶר: וַיְהִי בִשְׁחַת
אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכֶּכֶר וַיּוֹכֵר אֱלֹהִים אֶת אֲבֹרָהֶם (נִחִי
יט כ). — עִיר מִבְצָר, מִבְּחֹר: וְהַכִּיתֶם כָּל עִיר מִבְצָר וְכָל
עִיר מִבְּחֹר וְכו' (מִי־ז ג יט). וַיִּכְנוּ (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) לָהֶם
כְּמוֹת בְּכָל עָרֵיהֶם מִמְּגִדָּל נֹצְרִים עַד עִיר מִבְצָר.
(שֵׁם יז ט). וְאַתָּה בֵּית גִּמְרָה וְאַתָּה בֵּית הָרֶן עָרֵי מִבְצָר.
וְגִדְרֹת צֶאֱן (צִמְדִּי לז לו). — עָרֵי הַמוֹעֵדָה: אֱלֹהֵי הוּא עָרֵי
הַמוֹעֵדָה לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרֵי הַגֵּר בְּתוֹכָם לְנוֹם
שְׁמָה כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָהָה (יִסְחָק יט כ). — עִיר מִגְרֵשׁ:
וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל קָהָל יִשְׂרָאֵל אִם עֲלֵיכֶם טוֹב וְמִן יְיָ
אֱלֹהֵינוּ נִפְרָעָה נִשְׁלַחַח עַל אֲחֵינוּ הַנִּשְׁאָרִים בְּכָל
אֶרְצוֹת יִשְׂרָאֵל וְעַמָּהֶם הַכְּהֻנִּים וְהַלְוִיִּם. פְּעָרֵי מִגְרֵשֵׁיהֶם
וַיּוֹכְצוּ אֲלֵינוּ (דִּשְׁיִי ג יג). — עִיר מוֹשֵׁב: תַּעֲזוּ בְּמִדְבָּר
בִּישׁוּמוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשֵׁב לֹא מִצָּאוּ (פִּסְלִי קז ד). — עִיר
הַמִּים: וַיִּשְׁלַח יוֹאָב מַלְאָכִים אֶל דָּוִד וַיֹּאמְרוּ נִלְחַמְתִּי
בְּרֵבָה גַם לְכַדְתִּי אֶת עִיר הַמִּים (שֵׁם יז כז). — עָרֵי
מִישׁוֹר: וְכָל עָרֵי הַמִּישׁוֹר וְכָל מִמְּלָכוֹת. מִיָּחוּן מֶלֶךְ
הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ בַּחֲשָׁבוֹן (יִסְחָק יג כא). — עִיר הַמְּלֹכָה,
הַמִּמְּלָכָה: וַיִּלְחֶם יוֹאָב בְּרֵבֶת בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּלְכֹּד אֶת
עִיר הַמְּלֹכָה (שֵׁם יז כו). וַיִּירָאוּ מֵאֵד כִּי עִיר גְּדוֹלָה
נִבְעִין כֹּאחָתָה עָרֵי הַמִּמְּלָכָה (יִסְחָק יג ז). — עָרֵי מִסְכְּנוֹת:
וַיִּבְנֶן (עַם יִשְׂרָאֵל) עָרֵי מִסְכְּנוֹת לַפְּרִיעָה (שְׁמוֹת ח ח). —
עִיר מַעוֹ: כּוּיֹם הֵהוּא וַיְהִי עָרֵי מַעוֹ כְּעוֹבֹת. הָחֵרֶשׁ
וְהָאֲמִיר וְכו' וְהִיתָה שְׁמָהָ (יִשְׁעִי יז יט). — עִיר מַצוֹר:
בְּרוּךְ יְיָ כִּי הִפְלִיא חֲסִדּוֹ לִי פְעָרֵי מַצוֹר (פִּסְלִי ל א
כז). וַיִּבְנֶן אֶת בֵּית חוֹרוֹן הָעִלְיוֹן וְאֶת בֵּית חוֹרוֹן
הַתַּחְתּוֹן עָרֵי מַצוֹר דְּלָתִים וּבִרְחִי (דִּשְׁיִי ס ס). וַיִּשָּׁב
רַחֲבֶכֶם בִּירוּשָׁלַם וַיִּבְנֶן עָרִים לַמַּצוֹר בִּיהוּדָה (שֵׁם יז
ס). וְעִי' מַצוֹר. — עִיר מִקְלָט: וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֶצַח
מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהִשִּׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ

הָעִיר הָעִלְיוֹה הַיּוֹשֶׁבֶת לְבִטָּחָה הָאֲמִירָה בְּלִכְכָּה אֲנִי
וְאֲפָסִי עוֹד אֵיךְ הִיתָה לְשִׁמָּה מִרְבֵּץ לְחַיָּה (לִפְסִי ז יס).
— עִיר הָלָלָה: וְנִשְׁאוּ עֲלֶיךָ קִינָה וְאָמְרוּ לֵךְ אֵיךְ
אֲבֹרָתָה נִשְׁבָּתָה מִיָּמִים הָעִיר הַתְּלָלָה אֲשֶׁר הִיתָה חֹקֶה
כּוּיֹם הִיא וַיִּשְׁבִּיָּה (יִסְחָק יז י). — עִיר הַיּוֹנָה: הוּא מוֹרָאָה
וְנִגְלָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה (לִפְסִי ג ח). — עִיר שְׁפָתָה דָם: כֹּה
אָמַר אֲדֹנִי יְיָ עִיר שְׁפָתָה דָם בְּתוֹכָהּ לְבֹאָה עָתָה
וְעִשְׂתָּה גְּלוּלִים עָלֶיהָ לְמִטְמָאָה (יִסְחָק יג ז). — עִיר בְּצוֹרָה:
כִּי עִיר בְּצוֹרָה בְּדָד גּוֹה. מִשְׁלַח וְנִעוֹב כְּמִדְבָּר (יִשְׁעִי
כז י). אֲחִינוּ הַמִּסּוּ אֶת לְבַבְנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וְרַם
מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלָת וּבְצוֹרָתָה בְּשִׁמְיֹם (דִּשְׁיִי ח כס). עִי'
בְּצִר. — עִיר נְצוּרָה: וְנוֹתָרָה בְּתַּצִּיּוֹן כְּסִכָּה כְּכֶרֶם
בְּמִלּוֹנָהּ בְּמִקְשָׁה פְּעִיר נְצוּרָה (יִשְׁעִי ח ח). — עִיר פְּרוּצָה:
עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אִישׁ אֵין מִעֲצֵר לְרוּחוֹ
(מִשְׁלִי כ א כס). — עִיר מִבְּדִלָה: וְהָעָרִים הַמִּבְּדִלּוֹת לְבְנֵי
אֲפָרִים בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי מִנְשֵׁה כָּל הָעָרִים וְחִצְרֵיהֶן
(יִסְחָק יז ט). — עִיר מִכְּקָהָה: מִקּוֹל פֶּרֶשׁ וּגְלָגֵל וּרְכָב
תִּרְעַשְׁנָה חוֹמוֹתֶיהָ בְּבֹאוֹ בְּשַׁעֲרֶיהָ כְּמִבְּאוֹי עִיר מִכְּקָהָה
(יִסְחָק יז י). — עִיר חֲרָבָה: וְהָעָרִים הַחֲרָבוֹת וְהַנִּשְׁמָוֹת
וְהַנִּהְרָסוֹת בְּצוֹרוֹת וַיִּשְׁכּוּ (שֵׁם לו ל). — עִיר נִחְרָבָה:
כֹּה אָמַר אֲדֹנִי יְיָ בְּתַתִּי אֶתְךָ עִיר נִחְרָבָה כְּעָרִים אֲשֶׁר
לֹא נִוְשְׁבוּ (שֵׁם כו יט). — עִיר נִשְׁמָה: וְשִׁכְתִּי אֶת שְׁבוֹת
עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי עָרִים נִשְׁמָוֹת וַיִּשְׁכּוּ (עַמּוֹ ט יד). —
עִיר עוֹבֹבָה: עוֹבֹבוֹת עָרֵי עֲרַעֲרָה לְעִדְרִים תְּהִינָה (יִשְׁעִי
יז ג). — עִיר נְעוּבָה: וְלֵךְ (לִירוּשָׁלַם) וַיִּקְרָא דְּרוּשָׁה עִיר
לֹא נְעוּבָה (שֵׁם קז יג). כֹּה אָמַר אֲדֹנִי יְיָ לְהָרִים
וּלְגִבְעוֹת וְכו' וְלָעָרִים הַנִּעוּבֹת וְכו' (יִסְחָק לו ד). — עִיר
רְחוּקָה: כִּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הָרְחוּקָה מִמֶּךָ מֵאֵד
(דִּשְׁיִי כ יס). — עִיר נִמְצָאָה: גַּם כָּל הָעָרִים הַנִּמְצָאוֹת
שָׁלְחוּ בָאֵשׁ (שְׁמִי כ כמ). — עִיר שְׂרוּפָה: אֶרֶץכֶּם שְׁמָהָ
עָרֵיכֶם שְׂרָפוֹת אֵשׁ (יִשְׁעִי ח י). — עִיר רִבְתִּי עִם: אֵיכָה
יִשְׁבָּה בְּדָד הָעִיר רִבְתִּי עִם הִיתָה כְּאַלְמָנָה (יִסְחָק ח ח).
— וְנִסְמָךְ לְשִׁמּוֹת שׁוֹנִים, עִיר אֲחֻזָּה: וְאֲשֶׁר יִגְאֵל
מִן הַלְוִיִּם וַיֵּצֵא מִמֶּכָּר בֵּית וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בְּיוֹבֵל כִּי
בְּתִי עָרֵי הַלְוִיִּם הוּא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (וִיקְרִי
כ א ל). — עִיר אֱלֹהִים, תֹּאֵר לִירוּשָׁלַם: נִהַר פִּלְגִּיו
יִשְׁמָחוּ עִיר אֱלֹהִים קִדְשׁ מִשְׁכְּנֵי עֲלִיוֹן (פִּסְלִי מו ס). —
עִיר יְיָ: וַקְרָאוּ לָךְ עִיר יְיָ צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (יִשְׁעִי
ג יד). חֹזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמּוֹ וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ וַיְיָ
יַעֲשֶׂה הַטוֹב בְּעִינֵינוּ (שֵׁם יז יג). — עִיר אִמָּת: וְנִקְרָאָה
יִירוּשָׁלַם עִיר הָאִמָּת (זְכַרְיָה סג). — עָרֵי הָאֶרֶץ: וְהִכְרַתִּי

אשר נס שמה (צמד' לט כה). ואת הערים אשר תתנו
ללויים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה
הרצח (ס"ו). עיר מתים; ונלכד את כל ערי בעת
ההוא ונהרס את כל עיר מתם והנשים והמפ לא
השאירו שריד (דברי' ז לד)—ערי הנגב: ערי הנגב
יסגרו ואין פתח הגלת יהודה כלה הגלת שלומים
(יחזק' יג יט).—ערי עבודה: והם הלויים המעשרים בכל
ערי עבודתנו (נחמ' י למ).—עיר עז: כיום ההוא יושר
השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה וישית
חומות וחל (ישע' כו ח).—ערי הפרוי: כל אלה ערים
בצרות חומה גבוהה דלתים וברית לבד מערי הפרוי
הרכה מאד (דברי' ג ס). על כן היהודים הפרושים היושבים
בערי הפרוות עושים את יום הארבעה עשר לחדש
אדר. שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש
לרעהו (אספ' ט טי).—עיר קברות: אם על המלך טוב
ואם יוטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל יהודה אל
עיר קברות אבותי ואבננה (נחמ' ג ס).—עיר הקדש,
תאר לירושלים: כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי
ישראל נסמכו (ישע' מ"ב ג).—ערי הרכב, הפרשים; ויבן
שלמה את גזר וכו' ואת ערי הרכב ואת ערי הפרשים
זכו' (מ"ח ט יז יט).—עיר רכלים: את ראש יניקותיו
קטף ויביאנהו אל ארץ כנען בעיר רכלים שמו (יחזק'
יז ד).—ערי השדה: ויאמר דוד אל אכיש אם נא
מצאתי חן בעיניך יתנו לי מקום באחת ערי השדה
ואשבה שם ולמה ישב עבדך בעיר הממלכה עמך
(ש"ח כו ח).—ערי השפלה: ופולשתיים פשטו בערי
השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת
אילון וכו' (דני"ל כ"א יט).—עיר תהלה: איך לא עזבה
עיר תהלה קרית משובי (יחזק' מ"ג כה).—עיר התמרים,
תאר ליריחו: ואת הנגב ואת הככר בקעת יריחו עיר
התמרים עד צער (דברי' לד ג).—ועיר של פלוני: ויקם
(אליעזר עבד אברהם) וילך אל ארם נהרים אל עיר
נחור (צרח' כ"ד י).—בן תעשה לכל הערים הרחקות
מסך מאד אשר לא מערי הגוים האלה הנה רק מערי
העמים האלה אשר יי' אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה
וכל נשמה (דברים כ"ה יו). לא נסור אל עיר נכרי אשר
לא בבני ישראל הנה (פס"ט יט יג). ואת נב עיר
הבגדים הכה (שואל) לפי חרב (ש"ח כ"ג יט). ויבא אל
עיר הנביא חוקן. לספר ולקברו (מ"ח יג כט).—ובפרט
עיר דוד, תאר לציון: וילכד דוד את מצדת ציון היא
עיר דוד (ש"ח פ ט). ועיר, ערי יהודה: ויהי אחרי כן

וישאל דוד כו' לאמר האעלה באחת ערי יהודה
ויאמר יי' אליו עלה (ש"ח ז ח). ובארבע עשרה שנה
למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי
יהודה הבצורות ויתפשט (מ"ב י"ג יג).—ערי ישראל: ויהי
בכואם בשוב דוד מהכות את הפלשתי ותצאנה הנשים
מכל ערי ישראל לשור והסתלות לקראת שואל המלך
בתפים בשמחה ובשלשים (ש"ח י"ו).—וסומך לשמות,
אותות העיר: כל התרומה חמשה ועשרים אלף בחמשה
ועשרים אלף רבועית תרומו את תרומת הקדש אל אות
העיר (יחזק' מ"ב כ).—אנשי העיר: שרם ישכבו ואנשי
העיר אנשי שרם נסכו על הכית מנער ועד זקן כל העם
מקצה (נחש' י"ד ד).—בת, בנות העיר, עיי בת, בעלי
העיר: ומגדל עז היה בתוך העיר וינסו שמה כל
האנשים והנשים וכל בעלי העיר ויסגרו בעדם (שענ'
ט כח).—גבול עיר: ואם יצא הרצח את גבול
עיר מקלטו וכו'. ורצח גאל הדם את הרצח אין לו
דם (צמד' לט כו כז).—גדולי העיר: ובני המלך (אחאב)
שבעים איש את גדולי העיר מגדלים אותם (מ"ב י ו).
—דרך העיר: כי יצא עמך למלחמה על איביו בדרך
אשר תשלחם והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר
בחרת בה וכו' ושמעת מן השמים את תפלתם ואת
תחנונם (דני"ל ז לד לה).—המון עיר: כי ארמון נשש
המון עיר עוב עפל ובחן היה בעד מערות עד עולם
(ישע' ל"ג יד).—זקני העיר: והיה העיר הקרבה אל
החלל ולקחו זקני העיר והוא את עגלת בקר אשר
לא עבד בה אשר לא משכה בעל והורדו זקני העיר
ההוא את העגלה אל נחל איתן וכו' וערפו שם את
העגלה בנחל וכו' וכל זקני העיר ההוא הקרבים אל
החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל
וענו ואמרו ידינו לא שפכה את הדם הזה וכו' (דברי'
כ"ג ג).—חומת העיר: והיה במשך בקרן חיובל
בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה
ונפלה חומת העיר תחתיה (יחזק' ו ס).—חסן העיר:
ונתתי את כל חסן העיר והזאת ואת כל יגיעה וכו'
ביר איביהם ובזוהם (יחזק' כ ס).—מבוא העיר: ויראו
השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא
את מבוא העיר ועשינו עמך חסד ויראם את מבוא
העיר (שענ' ח כ"ג כה).—מבנה עיר: במראות אלהים
הביאני אל ארץ ישראל ויניחני אל הר גבוה מאד
ועליו כסבנה עיר הנגב (יחזק' מ ג).—מגרשי הערים:
ימגרשי הערים אשר תתנו ללויים מקור העיר ותוצה

אלף אמה סביב (צמ"ד ל"ד).—מושב הָעִיר: ויאמרו אנשי הָעִיר (יריחו) אל אלישע הנה בא מושב הָעִיר טוב כאשר אדני ראה והמים רעים והארץ משכלת (מ"ז ז יט).—מעלה הָעִיר: המה (שואל וגערו) עלים במעלה הָעִיר והמה מצאו גערות ויוצאות לשאב מים (ש"ח ט ח).—סביבות הָעִיר: וכל התצרים אשר סביבות הָעִיר האלה עד בעלת באר ראמת נגב ואת נחלת מטה בני שמעון למשפחתם (יחז"ל י"ט ט).—עון הָעִיר: וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלומ לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות פן תספה בעון הָעִיר (בראש"י י"ט).—עשן הָעִיר: ויפנו אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן הָעִיר השמימה (יחז"ל ט כ).—פקדות הָעִיר: ויקרא באוני קול גדול לאמר קרבו פקדות הָעִיר ואיש כלי משחתו בידו (יחז"ל ט ח).—פרץ עיר: וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו (מ"ח ט כז).—פתח הָעִיר: ויקם וילך צרפתה ויבא אל פתח הָעִיר והנה שם אשה אלמנה מקששת עצים (ס"ז י').—קיר הָעִיר: ומגרשי הערים אשר תתנו ללויים מקיר הָעִיר ותוצה אלף אמה סביב (צמ"ד ל"ד).—קצה הָעִיר: המה יורדים בקצה הָעִיר ושמואל אמר אל שואל אמר לנער וכו' (ש"ח ט כז).—רחוב הָעִיר: ויבא וישב ברחב הָעִיר ואין איש מאסף אותם הביתה ללון (ספ"י י"ט).—לאמתם ויאמרו איה דגן ויוין בהתעטפם כחלל ברחבות עיר בהשתפך גפשמם אל חיק אמתם (חז"ל י"ז).—שדה הָעִיר: ויקבץ (יוסף) את כל אכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ויתן אכל בערים אכל שדה הָעִיר אשר סביבותיה נתן בתוכה (בראש"י מא"מ).—שועת הָעִיר: והאנשים אשר לא מתו הכו בעפלים ותעל שועת הָעִיר השמים (ש"ח ט יז).—שלל הָעִיר: רק הבהמה בוזנו לנו ושלל הָעִיר אשר לכדנו (דנ"י ז לט).—שם הָעִיר: וילך יהודה את שמעון אחיו ויבן את הכנעני וישב צפת ויתרמו אותה ויקרא את שם הָעִיר חרמה (ספ"י ח יז). ויקראו בשמות את שמות הָעִיר אשר בנו (צמ"ד ל"ב).—שער הָעִיר: והוצאתם את שניהם אל שער הָעִיר והוא ומקלתם אתם באבנים ומתו (דנ"י כז כד). ויורידו את נבלתו (של מלך עי) מן העץ וישליכו אותה אל פתח שער הָעִיר (יחז"ל ט כט). ויקם (שמשון) בחצי הלילה ויאהז בדרתות שער הָעִיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הכריח וישם

על כתפיו (ספ"י י"ז).—שר הָעִיר: וישמע וכל שר הָעִיר את דברי געל בן עבר ויתר אפו (ס"ט ט).—תוצאת הָעִיר: ואלה תוצאת הָעִיר מפאת צפון חמש מאות וארבעת אלפים מדה (יחז"ל ט כ).—דבורים שונים, עיר וָעִיר: והימים האלה (ימי הפורים) נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה וָעִיר וָעִיר (חס"ט ט כט).—כל עיר וָעִיר: ויבא שדר אל כל עיר וָעִיר לא תכלט (יחז"ל ט כ).—עיר ואם: אתה מבקש להמית עיר ואם בישראל למה תבלע נחלת יי' (ס"ז כ יט).—עיר על תלה: רק כל הָעִיר העמדות על תלם לא שרפם ישראל (יחז"ל יח יג). כה אמר יי' הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונכנתה עיר על תלה וארמונו על משפטו ישב (יחז"ל ט כ).—עיר ויושבי בה: מן גשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל הארץ ויבואו ויאבלו ארץ ומלואה עיר ויושבי בה (ס"ט ט).—עיר ומלואה: מתעב אנכי את גאון יעקב וארמנותיו שנאותי והסגרתיו עיר ומלואה (עמו"ל ו).—ונושא לעפלים שונים, ישבה שפלה, מלאה, פצה, שבה, צהלה, נבוכה, נבקעה, נצדה, נתצה הָעִיר, עי' ערכים אלו. —זפעי' לכמה פעלים, בא, הבדיל, בוז, בחר, בנה, הפר, חקק, חקר, חתרים, יסף, יצא, הצית, ירש, לכה, מאם, מדר, מלט, מצא, הכה, חקק, נתן, שב, שדר, השחית, שרף את הָעִיר, עי' ערכים אלו. —ועם מלת או אות היחס. ארב לעיר, בא, יצא, סר, צר, קרב אל עיר; גנן, פשט, שם על עיר; עבר מן עיר, פץ מעל עיר, עיד ערכים אלו. —ב) בהשאלה, וישובי הָעִיר: והאיש בא להגיד בעיר ותועק כל הָעִיר (ש"ח ד יג). הלילי שער ועקי עיר גמוג פלשת כלך (שע"י יד לח). ותלכנה שתיהן (נעמי ורות) עד בואנה בית לחם ויהי כבואנה בית לחם ותהם כל הָעִיר עליהן ותאמרנה הוצאת נעמי (כ"ח ח יט).—ואמר בן סירא: נורא בעיר איש לשון ונושא על פיהו ישונא (כ"ט ג"י ט יט). כשופט עמו בן מליציו וכראש עיר בן יושביה מלך פרוע ישחית עמו ועיר נושבת בשכל שריה (ס"י ז-ג). ילד ועיר ועמידו שם ומשניהם אשה נחשקת (ס"ט ט יט). יחזקיה חוק עירו בהמות אל תוכה מים ויחצב בנחשת צורים ויחסום הרים מקוה (ס"ט ט"ז). הדואג לעמו מחתף ומחוק עירו מצר (ס"כ ד). —ורגיל בתים: איוו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרת: כמלנין (מגיל"א ג). כמה יהא בעיר ותהא ראויה

מיום עלותו (כצנ"ט, חלק נעורים). — **עיר** עירום: ויהי לו (ליאיר הנלעף) שלשים בנים רכבים על שלשים ערים ושלשים ערים לאם להם יקראו חת יאיר עד היום הזה (ספ"י ד) — **עיר** — **עיר** (עירום) * **עיר** (כפרים ועיירות גדולות קרין) **עיר** (אסתר) כ"ד (באדר) (מגיל' א ח). שפעמים בשפת בתי דיון יושבין בעירות במס שני וכיום החמישי (כמו' א ח). נמצא מכוון בין שתי עירות שחיהן מביאות שתי עגלות (כ' חלעז, קוט' עב). לא כל העיירות ראויות לחוסה (כצנ"ג, צצ' א ח). וכל העיירות הסמוכות לשם (למקום קצירת העומר) מחנכות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול (מכ"י ג). עיירות המקופות חומה מקודשות סמנה (כל"ס ז). מעשה שנכנסו רבותינו לעיירות של כותים שעל יד הדרך (כ' מעטן, סוספ' דמל"ס כד). בראשונה היו שלחי בית דין מחורין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוסלין אותן ממנו (ס' ספ"י ח ח). שכן דרך השוק להיות עומד בעיירות מערב שבת לערב שבת (ס' צ"ע ג כ). שלשה עיירות הללו אין בונין אותן לא ברכים גדולים ולא מידים קטנים (ס' ספ"י ג ח). אם ראית עיירות שמתלשו ממקומן בארץ ישראל דע שלא החזיקו בשכר סופרים ומשני' (ספ"י, יוס' ח"י א ז). אין בונין אותם (את ערי המקלט) לא ברכי גדולים ולא עיירות קטנות אלא בינוניות (כ' ספ"י, ס' ספ"י ג). אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכוונתן אלף ספינות בים (יו"ט לה). לא א"ר יוחנן אלא בשוק של עיירות דלא קביע תרעיותו (כצ' אס, צ"ע עב). ומורה ר"ה כריה דרב יהושע ברוכלין המחזירין בעיירות דלא מצי מעכב (צ"צ כג). אמר להם (פרעה למשה ואהרן) בחור הוא (אלהי ישראל) או וכן הוא כמה שנותיו כמה עיירות ככש כמה מדינות לכד (מ"ר שמו"ה). מדר הקב"ה את כל העיירות ולא מצא עיר שיבנה בו בית המקדש אלא ירושלים (כצ"י, ס' ויק' ג). מעשה בינאי המלך שהיו לו ב' אלפים עיירות וכולם נחרבו על שבעות אמת (ס' צמ"ד כג). מגיבה עד אנטיפטרס ששים רבוא עיירות ואין לך עיירות מקולקלות בכלן כבית אל ויריחו (כ' יומא, ס' ספ"ט, כס' ספ"ט). — **עיר** נדחת: אין עושין שלש עיירות נידמות בארץ ישראל כדי שלא

(1) [במקום מ"ר ערים שאינו רגיל בחיטום].

לסנהדרין מאה ועשרים (ספ"י א ח). א"ב עשה לה בעיר חדשה שבממלכה שיש בה חמשים דורות (יוס' עיכונ' א ח). עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקא ארבעה מודדים לה משפת הנחל (כ' יוסף צס' רנ"י צר אצ"ל צס' כ' הו"ל, ס' צנ"ל, ס' ח). — **העיר**, ירושלים: אין מוסיפין על העיר ועל העורות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד (ספ"י א ח). ירושלים הבנויה בעיר שחוכרה לה יחדיו עיר שהיא עושה כל ישראל חברים (רמב"ל, יוס' ח"י ג ו). — **עיר** של זהב, חכמים של זהב עם ציור של עיר ירושלים: לא תצא אשה לא בחושי צמר ומ' ולא בעיר של זהב (ספ"י א ח). כל חכמי נשים ממאים עיר של זהב קטליות נוסים וכו' (כל"ס יא ח). מעשה בר' עקיבא שעשה לאשתו עיר של זהב (יוס' סנ"ו א ח). — **עיר** הנדחת, שנדחת וישובה לעבדות אלילים: אין עושין עיר הנדחת אלא בבית דין של שבעים ואחד ואין עושין עיר הנדחת בספר (ספ"י א ח). ועי' נדח. — **מן עיר**: מן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא (את המגילה) במקומו (מגיל' א ח). — **ראש העיר**: כל מקום שהיו בכנסים חיות עושה לראש העיר למות וכיון שהיו בכנסין מוצאין כל בני העיר מספלים עם ראש העיר (מכאן סוס' לשל' י). — **חבר עיר**, עיר חבר. — **זבסחמ"א**: אל תקראו עיר הלולים קראו במת ערלים (נמי ספ"י ג, דוסקין 150). הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר וכו' (ספ"י ח"ס סל"א ח). — ואמר המקונן: חמול עיר החרבה תמור מוקד שביב (מכאן ספ"י, קי"י). — **זכנ"י**: לא מבאן ולא סכאן הריני בכני עירי (ספ"י ג ח). שמחים בכנין עירך וששים בעבודתך וכו' (כ' עקיבא, ספ"י י). בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עיריה (גי' ד צ). — ואמר המקונן: אלי ציון וערגה כמו אשה בצריה וכתולה חגורת שק על בעל נעוריה (אלי ציון, ס'). — ואמר המשורר: אמר לעירי עירי שירך שירי משיחך שורי (כ' חל"י, יענע' מלכ'י). — **זכנ"י ערים**: כיצד מעבירים את הערים וכו' (עיכונ' א ח). מעשה שירדו וקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שרפון באשקלון (תעני' ג). כהנים ולוים עולים לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית (ס' ד צ). — ואמר המשורר: אשר בערים קם ונתש ערים ובאמתו גזלה נחלתו

עירי'ם מסובים (מנוי' חנן קינא, תנאי ספקס, 186 : כ"י גדלין).

עיר, ש"י, עירה, מ"כ עירי'ם, — ילד של החמור, jungar של האסר, Esel, Eselsfüllen; ânon, âne; young ass עירה ולשרקה בני אחנו (כחש' מע"ה). אתנות עשרים ועירי'ם עשרה (סל' ל'י). ויהי לו שלשים בנים רכבים על שלשים עירי'ם (ספ' י"ד). ויהי לו ארבעים בנים ושלשים בני בנים רכבים על שבעים עירי'ם (ס' י"ז). ישאו על כתף עירי'ם (1) חלילה ועל רכשת גמלים אוצרתם (ישע' ל'). והאלפים והעירי'ם עבדי האדמה בליל חמץ יאכלו (ס' כד). עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתנות (זכ' ט"ו). ואיש נכבד ילבב ועיר פרא אדם יולד (חזק' י"ב). — ובתלמו' : אם משים אדם עצמו כעיר הזה שמהלך אחר סיתה נאה מה כתוב אחריו כי איש יצאה מחשבון (צ"צ עמ' :). — ובסהמ"א : ואין בין זבדני וזבת תולדה כאשר אין בין הסוס הבחור לעיר השבור (דונס, על קע"ג 21). ויקח עמו אתון מנקת עייר ויאסור את העייר בנה במכא המקום (ויק' ט"ז). — ואמר המשורר : ואולי כי חשבתי לשמן ועל כן וזהל מראש פתני ולר אהיה כעיר בן אתנות אוי מלאה כרסה מעדני (פמנו', מס' ז'). ישלח רוכב בעיר להביא מרחוק בניך בגדולה (כ"י ג' ארכ, יומ' סן, עולם פמני' ככ). — ועיר'ה : מרפא נגעי צירך יהיה צירך כי רוכב על עיר'ך יושב עירך (כחש' ע, לחס' נע). — ועיר' עיר'ת, מ"י עיר'ת נמרים : צ' פרים היודעים לנצות ולהריב ארבעים פילין ועיר'ת נמרים ג' מאות (ויק' ט"ז).

* **עיר'ה**, ש"י, מ"כ עירי'ן, עיר'אין, כמו איר'ה : הנוגע בכבד העליון בכבד התחתון וכו' ובעיר'ה שאינו עתיד להתחזק מהור (כל'ס כ"ה). — ובסהמ"א : והנוגע בחרב ובבורך וכו' וב עיר'אין טמא (דנצ"ס, כל'ס כ"ד).

עיר'ה, עיר'ה, ש"י, — עיר קטנה, השתמשו בו ברבור ובספרות החדשה.

עיר'ון, ש"י, מ"כ עיר'נים, עיר'נים, — אורח ותושב קבוע של העיר, Städter, Bürger; citizen, bourgeois; citizen, burgher, ובמשמ' אורח שאינו יהודי : ושואלתם על העיר'ונים שבנו מבדל על יסוד חומת ראובן וכו'.

יחריבו את ארץ ישראל (חוקמ' סנ' י"ד). — ובסהמ"א : וכשנכנסין ישראל בבתי כנסיות להתפלל בעיר'ות עומד חוץ הכנסת ופותח ברוך שאמר והיה העולם (סדר רפ"ג ח, סט). כאן שחוקף חומה ולבסוף ישוב שנתנו חם ללזים לית להו [דין] בתי ערי חומה דשוברין חומתן ועושין אותן עיר'ות בינוניות (דנצ"ס, עמ' לג). בד"א בעיר'ות אבל בכרכים אחר ימות החמה ואחר ימות הגשמים צריך להודיעו י"ב חדש מקדם (דנצ"ס, פכ"ח וז'). הסוחרים שמביאין סחורתם לסכור כתוך העיר'ות בני העיר מעכבין עליהם (סל' סכ' י"ז). על חרבך תחיה וקשה ובי רצה שיעסקו ברציחות וי"ל שר"ל בחרבך תשמור אותו ורכבו ועיר'ותיו (ספ"ח חל, פולחם, עו'). וכל העיר'ות הקרובות שמתו מאד מפני מורח עלייתם לירושלים ובן מפני ההגאה מן העולים (כ"ס חנן וינגא, שט' יסוד' 22). ב' עיר'ות מצרניות זו לזו צור וצידון (כ"י נ"י ס"ס, עמ' סכ"ן, ט"ס סל' ק"ז). — ואמר הפוסק : זכור פליטים אשר באך הסעיר צבאי בלכתם אל הר שעיר קנא לנקום עיר'ות שעיר (זכור ח"ט, י"ז סנ' זכור). — ראש העיר'ות, ירושלים, ואמר המשורר : תבנה ראש העיר'ות תחפוף שי בעזרות (כ"י סל'י, לחס' סל'). ועיר' עיר'ה.

ב. **עיר'ה**, ש"י, מ"כ עירי'ם, עירי'ן, מלאך (1) : ומה יעצור כת רב ועצור ודוי ופלא לקדש ועיר (כ' שלמס, חנן ע"י יקרא, כל'ס סכ"י יוס"כ). אני ישנה ולבי ער ביאת עיר משעירים תוחלת יסחבום צעירים (לכ"ס וכל"ס, י"ז' 3 ספ"ח, עמ' חל'ט' ח, ק"צ). עיר' וקדוש שת סביבו סתר אבן אתה אל מסחתר (ס"י ס"ס, י"ס ד). גם קדישין ועירי'ן דובבים ומשוררים הוד מבתורים (כשנ' סל'ו"ס, קנטי' ספ"ט' סל'). וסוד עירי'ן אשר בעין קלל בוערים לפני שיר זה לא מפארים (סל' נקרא, י"ז' ספ"ט' ספ"ט). יביט תמונת צור במחזה וך ופה אל פה דובר בו דברים ברים מבחר יצירת האנושי הוא באין מסך והשיג מעלת הוד עיר'ים גשמו בלי נמנע (JQR, 1915, V, 539). ויתמיד להיות בפעל וישהר ויתקדש בעיר'ים (כ"י ספ"ט' ספ"ט' ס"ס).

ג. **עיר'ה**, ש"י, ס"ס' מן עור, — התעוררות משנה : ראשית עיר' שיר ומבחר שיר כזב ותכלית כזב פליאה ואחרית פלא דעת (ספ"ח 3 נ"ט עו). זמן חום וחורף

(1) כך הקרי, והכתיב : עורים.

(1) [מן הארמ' (דנ"י ד' יד)].

וראובן אמר שהעירונים העבירו עליו את הדרך וכו' העירונים אמרו שבדין בנה (מס"ס מנוענוב, סערי מסנ' קפ, 221). וכבר היה מעשה ברענשפורק ששלח עירון¹ שלחה אחר מאכל יהודי ושלחו לו ע"פ (רופאי) [חכמי] העיר (מרכזי, טנח כנב). הרבה מהם ברחו דרך הצרות לבית העירונים ונמלטו (ס' מסידים מתסכסכ). כי העירונים שכל עיר ועיר אשר באו שם התועים התגורו בנו כי גם ידם היתה עמהם להכרית שרש ובפן (הנזכר הישנות, שנסת מסנ' 3). ויקח מקצה העירונים ויקץ את ידם (ס' 4). ואנחנו בני מגנצא נהחנו ספרי התורה כלי חמדתינו וספרים וכל מאורינו בין זאיבי ערב בין העירונים להקל מעלינו לברוח על גפשינו (Monats, 1895, 458). ובקשו מ"ו הרב ר' יעקב ובנו הר"ר מאיר הי"ד מן העירונים שיתנו להם רשות לתקן עצמם נגד הקירוש (A. Epstein, Wormser Minhagbücher, XI). ובשנת תש"ז לפ"ק היה עירון חשוב נקרא רילוא (ס' XXVI). זכרון מה מאירע... שנעשה ריב וקטטה בין העירונים ובין השרים דלבורג אשר להם היה המשפט ללוות מתי ישראל ע"י אנשיהם מימים קדמונים (לקוטי פנקס הסקדס של ק"ק וימיש, מק"ט, 12). ובפנינו החתומים מסר הנדיב ר' יהודה בר' שמואל כתב זה לעירונים המסומים לאצור הכתבים והחותמות של מכירת קרקעות להיותו בידים לעדות נאמנה (QGJD. I, 18). הקרקעות והבתים שהיו של שני עירונים (ס' 45). או נתקצבו התועים והעירונים ועמי הארץ עלינו ויאמרו אלינו איה ההבטחה שלכם איך תוכלו להנצל (שלמה נר שמוען, ס' II, 4). אם יאמר לך חברך קח לך כ' כבורות ותחלקם לפרשי' ולעירונים ולכפרים לפרש שתי כבורות ולעירון ככר אח' ולכפרי חצי ככר וכו' (יחזקאל נן שלמה, מידות, JQR, 1899, XI, 380). עירונים או פקידים שלחו אחריו או שהלך מעצמו אליהם מהמת חוב שיש לו על ארמאים (ר"י חסדיון, מנומס סדסן ס' 3). חבורת אנשים ונשים והרבה נפשות הלכו מעיר לעיר לשמחת נישואין ועבור דרך עיר אחת של מושל רשע וכל משרתיו רשעים והעלילו עליהם לחייבם מיתה והריגה ותפושום כולם וחלקום העירונים בכל העיר בבתיהם כל איש וכל אשה לבד (ס' רמא, עא). שמעון תבע את ראובן איך שהשיג גבולו וקפח מחייתו כי ככר קנה היין שרף מן העירונים על ג' שני'

(1) [כך בדפוס].

ובעבור זאת עקר דירתו למקום הגליל שקנ' בתיבו היין ועבשיו קודם כלות הג' שנים הלך ראובן ורצה לקנות אותו מן העירונים כלא ידיעתו וכששמעו שרצה ראובן לקנות את היין או השתדל הוא עם השר והעירונים עד שהחזירו לו היין שרף על ג' שני' אחריו (מסכסל, טו"ס לח). בשנת רמ"ג אלף תפ"ג לנוצרי' התקשרו המון דלת העם בעיר פראג אשר נפו אחריו דת יאהנים הום וקמו על עירוני ווקני העיר והרגו אותם (דוד גנו, למס' דוד 3, רמא, כד). בעיר הגדולה ערפורט היה המולה ותלונת העם על וקני ועירוני העיר בעבור שלוו כמה אלפים וחובים בלתי ידיעת העדה אשר בעבור זה לקחו את ראש העירונים וכו' ותלו אותו על עץ גם בעיר קוילן ושפיאד נהרג ריגוס נקהלו בעת ההיא עדת ההגמון על עירוני ווקני העיר להרגם (ס' רמא, כה). עירון שלח לפרנס הרגיל ונשוא פנים אצלו בע"ש דג גדול קרפון פתוח מופלג בשמנוני' ונשאלתי מה שיהא הישראל מותר לאכלו (מוס' יחזק, טו"ס קעט). אחד מן העירונים היה חייב לראובן והוא היה מן הפשרני' וכשביול שגרר בדבר וכו' מעכב את שלו כדון וכו' ומוען שמעון שאינו מחויב ליתן מה שהעירון מעכב משלו שלא כדון ילך ויתבע את העירון עוד מוען שהעירון אמר שהוא מעכב בשביל שהוא עושה לו טובות הרבה בכל השנה וראובן משיב שהגוי עיוב בשביל מה שעשה טובה בחוב זה וכו' גם שמעון הביא עד אחד שאמר העירון עליו כמו שמוען (מוס' ספני, טו"ס לח). מה שיראה מדבריו (של בעל חוט השני) רשמעון מחייב ליתן כפי כל החוב שהיה לראובן אצל העירון ובאמת נראה דיש לשום החוב כפי שווי לפי נכסי העירון ואלמותו (פסמי מסנ' על טו"ס חו"מ, טנוס' לא ג). — ובמשמ' אורה יהודי: יש שם (בעיר) עוד כמה וכמה דרים שאינם בכלל הקהלה ונקראים חוצים אע"פ שנושאים בעול ופורעים מסים אבל אין חוקת עירונים' בהקהלה והם כולם ממאנים ולא ירצו לקבל גזירות אוסור שהוסי חוץ (חפס סופר חו"מ קי). — ועי' עירונים. — וכן עירונים: אח"כ הלבא וקנתנו לאה ואמנו ואבינו וציוו לבתוב בפניקס העירנים שהם מכרו לנו בית הנ"ל והעירונים קבלו הודאתה ולקחו שכרם כנהוג (רמ"א, טו"ס קט, לא). יום א' כ"ד מנחם ת"ל שלחו היקרים והבורים ראשי ומנהיגי ק"ק מאהילא"ו יצ"ו

ונער שהוא בר מצוה באותו שבת ואף שלא יהיה לו דין עירנות פה עולה לסמית (סלנוס, ח"ט ספ"ח רמ"ז, נמסס). דמי שאין לו דין עירנות אינו דוחה שום חיוב (מן חנכס, ספ"ח). שכל מי שקבל כאן מן ג"ץ או מן גבאי פיקס מהיום והלאה הן שיש לו עירנות כאן הן שאין לו עירנות כאן וכו' (RBJ, 1889, 189).

*עירני, ט"ז, מ"ח עירנים, עירנין, עירניות, — כמו עירוני: כגון העירנין הללו (כ' יוסף, יוש' ספ"ח ס"ג). מיתכני ר' שסעון בן אלעזר אומר כחול אם לרפואה כדי לכתול עין אחת אם לקשט בב' עינים תרגמא הילל בריה דרב שמואל בר נחמני כי תניא ההוא בעירניות (י' טנ"ח). למדינה שהיה לה פטרונין אחד בן מדינה ואחד עירני ובעם המלך ובקש לרדת: ואמר המלך אם רדתי אתם בפני בן המדינה עכשיו ואמר אילו היה עירני כאן היה מתקיים עלינו ואילו היה בפני עירני עכשיו הן אומרין אילו בן המדינה שם עכשיו היה מתקיים עלינו (מדר' גרש' ב' סו"ט) — ובספ"ח: וגם מדינו אינו מוכר לקרוא לכן כפר עירני ומדינו (סו"ט) סג"ל ספ"ח ס"ח.

*עירניות, ט"ז, מ"ח עירניות, — כמו אירניות: ואין עושין אלמסין אירניות ביום טוב וכו' וכו' אירניות אמר רבי יהודה עירניות (י' טנ"ח) סג"ל ספ"ח ס"ח.

*עירניות, ט"ז, מ"ח עירניות, חריפה, *aufgeweckt; bien éveillée*: עלן בבקרה אחרונות *wide awake*: עירניות (י' טנ"ח) ספ"ח ס"ח.

עירם, — עי' עירם.

עירוש, ט"ז, מ"ח עירוש, *ein Sternbild; une constellation*: החציה מנחת בקתו ועי' על בניה תנחם (חיו"ט ל"ח). ועי' כ"ע — ובתלמוד: שבשעה שהקב"ה בקש להביא סבול לעולם נטל עיניו

(1) [בנות כפרים (רש"י) — (2) [בן הגרסה בעירך ערן וכו' מינב; ובדפו' עירניות, ועי' ד"ס העירי] (3) [פרשו בנמר, ח"ט: אמרי לה אשה ואמרי לה מסכתא, ע"כ; ופרש רש"י: אשה עירנית בעלת דין חריפה כאדם ער וכו' מסכתא עירנית עשקה חסודה ומעוררת לזמירות, ע"כ. ור"ח גרס: עירניות ואפרש אשה מכנות הכפרים, מסכתא מנחת חצונה, ע"כ. ופרש רש"י יותר מתקבל על הדעת.] (4) [לדעת קדמונים הוא עירן מן ה"ח הגדול.]

בפקודת עירני המקום את השמש של הקהל וכו' (כ' מלך כ"ח, ט"ז, ספ"ח גזרם חנכס). ועשו עם הערני' פשר ויתחברו הערנים עם הצוררים (ל"ח) ספ"ח ס"ח.

*עירוני, ט"ז, מ"ח עירונים, בן עיר קטנה, קרתיני, כמו עירני, *Kleinstädter; provincial; rustie*: נראין דברי ר"מ בעירוני (י"ח ספ"ח ס"ד). לעירוני שהיה עובר לפני חנותו של זנג והיה לפני קופה מלאה כוסות ודייטרוסין והפשיל במקל ושיבין עמר ותפשו (כ' י"ח ספ"ח ס"ד). עירוני שיהיה נשוי בת טקילה, מדר' גרש' (י' טנ"ח). לעירוני שיהיה נשוי בת מלכים אע"פ שמאכילה כל מעדני עולם אינו יוצא י"ח (כ' ל"ח, ט"ז, ספ"ח ס"ד). בני ציון והקרים מה ויהיה יקרנות עירוני שנשא ירושלמית היה נותן לה משקלה והב וכן ירושלמי שנשא עירנית היו נותנין לו משקלו זהב (ספ"ח ס"ח, ט"ז, ספ"ח ס"ד). ירמיה ע"י שהיה עירוני מענות היה נכנס לירושלם ואמר לישראל דברים של נחומים (פס"ק ד"כ י"ח, טנ"ח). למה הדבר דומה לשליח של מלך שהלך לגבות (את העיר) (בעיר) משגבה אותה מצאו עירוני אחד בדרך (לסמים) קיפחו ונטל את כליו ואת המונבה שהיתה בידו וכו' (מסכת' סו"ט ס"ח). — ובספ"ח: מכה ישראל החליף פרתו עם גוי עירוני על פרתו מה שיש לו בכפר אצל גוי א' (ספ"ח ספ"ח, ט"ז, ספ"ח ס"ח).

*עיריאל, שם מלאך: ויש ממונה אחד תחת ידו הנקרא עיריאל והוא יוצא ומרים קולו והכרוז יוצא ממנו עד שנשמע קולו בהיכל (י' טנ"ח) ספ"ח ס"ח.

*עירייה, ט"ז, מ"ח עירייה, הסתדרות חושבי העיר, *Stadt; Verwaltung; municipalité*: נתקבל בדבריו ובספרות (י' טנ"ח) ספ"ח ס"ח.

*עירית, ט"ז, מ"ח עירית: העירית (י' טנ"ח) ספ"ח ס"ח.

*עירנות, עירונות, ט"ז, מ"ח עירנות, שם — מעמד וכות של עירון, *Bürgerrecht; droit de bourgeoisie; citizenship*

(1) [עי' מאמרי ביכלר ובאכר, RBJ, XLI, 154,] (2) [עי' ותר פקודי (לע"ה) —] (3) [במאור שנת תרע"א תרע"ב ואולי עוד קודם ההחלתי להשתמש במלה זו.] (4) [בדפו' הגרסה: העירית.]

שאינ מעכבין את הודוי (מלס ס י). התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת (מכס' ד ח). יש כמחיה שהמחיה מטמאה בקרחת ובגבחת הפוכה ושלל הפוכה ומעכבת את ההופך כלו לבן (כנע' ד ג). ברכת כהן גדול מעכבת זו את זו (מקספ' מנכ' ו יצ). ברכות ותקיעות מעכבות זו את זו (סס). תרומה אינה מעכבת את הביכורין (ינכ' מנכ' ג ז). אילו ציצין המעכבין את המילה (ינכ' טז יע ח). כהנים ולוים וישראל ושיר מעכבין את הקרבן (כ' שמעון בן לעזר, סס מקס' ד, גכ"י 110). יצאו הקטר אמורים שאינ מעכבות את הכפרה (סס ס ד). —ואתפלוגי: מגיד שמילת עכבו מעכבתו (מכיל' נא טו). —וכלי הפעול: אמר רבי אליעזר ככה יעשה כל דבר שהוא מעשה מעכב אמר לו רבי עקיבא משם רביה ככה יעשה לאיש כל דבר שהוא מעשה באיש (ינכ' יצ ג). ודמן טעון הויה על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת (זנכ' ס ח). חליצה מעכבת ואין ריקקה מעכבת (כ' שמעון משם כ' עקיבא, מקספ' ינכ' י טו). אם היה שם אחד מעכב הופך את החיות אצלי (כ' ינכ' סס כ"ג יא כב). פקע מקרנה וממלפה ומפרסה אין צריך להחזיר שאין זבח שאין מעכבת בחייה אין מעכבת בשרפתה (סס פסג ג יצ). היה קורא בתורה וכו' א"ר בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות (ינכ' נכ"ז ח). חבריאי אמרי שאינו מתורה ברביעית אלא בחמישית א"ר הילא שאינו מעכב ודאי ברביעית אלא בחמישית (סס מ"ט ס ס). אית תני תני כל המצות שבתורה מעכבות אית תני תני כל המצות שבפרשה מעכבות (סס ז). לולב מעכב מצרים אינה מעכבת הרי מצאנו דבר מעכב למד מדבר שאינו מעכב ודבר שאינו מעכב למד מדבר מעכב (סס ינכ' ח). הסולס והקשש אין מעכבין (סס מו"ק ג ס). אף השבילה מעכבת (כ' יסעס, סס קידוש ג יד). ורבי אלכסנדר ברי דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות (נכ"ז ז). הרגיל בשמן שמן מעכבו (לענין ברכה) (כ"ג סס מ"ג). על אביו ועל אמו קורע את כולן ואפיקרסותו אינה מעכבת אתר האיש ואחר האשה (מו"ק כ"ג). וכו' מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב מידת הדין מעכבת (סס

לי אבא אלהים יראה לו השם לו לעולה בני לא עכבתי על דבריך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח (סס ח"כ פס"ח). —ועכב על ידי פלוני: אלמנה שאמרה אי אפשי לזון מבית בעלי אין היורשין יכולין לעכב על ידה שכן כבודו של בעלה (מקספ' כמנ"י יצ ג). הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שבר ורצה אחד מהם ליושנן חבירו מעכב על ידו (סס כ"ג ד יח). השם בהמה מחבירו אין מיטפל בה פחות משנים עשר חודש עשה בה כל ימות החמה ומבקש למוכרה בימות הגשמים יכול לעכב על ידו עד שיעשה בה כל ימות הגשמים (סס ס ט). חמש חצירות הפתוחות למכוי כולן משמשות עם החיצונה וכו' רצו בני פנימית לפתוח להם פתח במקום אחר יכולין לעכב על ידו (סס יא יע). יש לו חנות ברשות הרבים ומבקש לפותחה לחצר השותפין יכולין לעכב על ידיו מפני שמרבה עליהן את הדרך (סס כ"ג ח ד). לא תעשה משפט א"ר יהודה ברבי סימון כשבקשתה לדון את עולמך מסרת אותה ביד שנים רובים ורובילוס שאם בקש אחד מהם לעשות דבר חבירו מעכב על ידו ואת כשביל שאין מי שיעכב על ידך לא תעשה משפט (מ"ד נכ"ח ט"ט). —עכב בפלוני: ומילת זכריו ועבדיו מעכבת בו מלאכול בפסח ואין מילת זכריו ועבדיו מעכבת בתרומה (ינכ' ע). ג' דברים מעכבין בה (בסושה) עד שלא קרב הקומץ ועד שלא נמחקה מגילה ועד שלא תקבל עליה שבועה (סו"ט יט). —ועכב בידו: הלכו ישראל אל משה אמרו לו בקש עלינו מלפני המקום ויכול שיעכב משה בידו ת"ל ויצעק משה אל ה' ויכול שיעכב בידו המקום ת"ל וכו' (ספרי נמד' סו). —עכב איוה מעשה: חטש שהעלתה חלודה אם מעכבת את התפירה טהורה ואם לאו טמאה (כל"ס יג ס). ניקב (את השופר) וסתמו אפילו במינו אם מעכב את התקיעה פסול (מקספ' כ"ג ד). שפה מויתת לזוית א"ר אמי ובשפה המעכבת¹ (מו"ק יח). —ובסחמ"א: והשפתים לעכב המשתה כדי שיהא הנצוק ממנו בשעור ובכינה (כ"י ח"ט, סו"ט, סכמים ס). —ובהשאלה עכב דבר את דבר, עכב הדבר החסר את הדבר שלא יהיה כראוי, כפי הדין: ולא למנה זה מעשר עני. הלקט והשכחה והפיאה ואף על פי

[1] [מסוף הפה לסוף האחר מותר לגלח שהרי מעכבת אכילה ושתייה ומאים (כ"י)].

אם אני הורגם מיד מיד אני מת כשם שעשה משה רבינו מה עשה התחיל מעכב במלחמתם (שם כג). תדע לך בשעה שבקש הקב"ה לשלוח אותו בשליחותו התחיל מעכב א"ל הקב"ה אי אחת זכור מה שעשיתי לאכילי פרעה (שם דברי ז). — ומוקי לעיבתו¹, לעכב: עצתי להגיד לך מה עשו פורקי עלך הרוצים אמרך לעכב² (קטע גני, JQR. Oct. 1911).

— סעי' *עכב, זני מעכב, מעוכב, מעכבת, מעוכבת, מעכבים, מעוכבים, מעכבות, מעוכבות, — שעכבו אותו: הלך משה ועמד על גילום בהר ואמ' יוסף יוסף הגיע השעה שהקב"ה גואל את ישראל ממצר' שכינה מעוכבות² לך ישראל' מעוכבין² לך ענני כבוד מעוכבות² לך (מוספי' סו"ט יד ז). תן כבוד ליי' אלהי ישראל ואל תעכב את (גאולתך) גאולתנו כי בגללך אנו מעוכבים אם לאו נקיים אנו משכועתך (מכילי) נשלח נ, ספיס', ומכיון שהוא מעוכב מלשמוע עמה כמי שהוא מעכבה מלאכול בוכחים (יוס' סו"ט ז ח). גר מעוכב לאכול בקדרשים עד שיביא קינו (כרס' ס:). — ובספ'א: ובשביל תקנה זו הוא מעוכב מליכנס כאחד בשבת (רש"י, סו"ט ז). לפי שאינו מעוכב ביום מליך לשדות לבית הכסא בכל עת שורצה (שם י:). ועדיין יהא חובו מעוכב בידו עד השלמת עשר משיהא פורע לו בחובו (שם קי). המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גם שחרור ומעוכב גם שחרור אוכל בתרומה (מוס' גי' ט). ואע"פ שיש מצות שאין נוהגים עכשיו וכו' אין אחת מהן בטלה אלא ש מעוכבת מחמת שאי אפשר לה בלתי המקום והדברים הצריכים להם (רש"י, ח, מאמר על יסעאל, פלג' ס). וקרובי הבחורה כששמעו הכרוז יחזרו ועכבו הכרוז וכו' והמנהג לכל מי שמעכב הכרוז שהולך המעוכב לפני החצר או לפני השר ואם המעכב אינו מעכב בדין ופטרו למעוכב (ריב"ש, סו"ט קכז). כיון שהחמץ שלו וחבית עדין מעוכב אצלו (פלג' סו"ט מלו ח). ועדיין היה החמץ מעוכב ביד השר הנוכח (מס' סהק, סו"ט ע' קעה). שם ארח להוראת הדרך הרחבה שיש בו רוחה לעובדים ושבים שאינם צריכין לעכב זה את זה מחמת צמצום הדרך וגם לא יעוכבו

15:). אמרו לו (אנשי דור המבול לנה) ומי מעכב אמר לה פרידה אחת יש לי להוציא מכס (רי יוקי דמן קיסרי, שם קמ). אין לי אלא מתן שבע שמעכבות בכל מקום מתן ד' מניין ת"ל וכו' (זנח' לט). אשכחן שעיר ונשיא בין למצוה בין לעכב (שחיטה בצפון) שאר הטאות נמי אשכחן למצוה לעכב (שם נמ:). אמרה לו (רחל ליעקב) אם הדבר הזה מעכב הנה אמתו בלחה בא אליה (מד"ר צרח' עח). — ובמשמ' החזיק בו, עצר אותו ועשה שיאחר: אמר לו רבי ישמעאל לרבי שמעון מימך בא אדם אצלך לדין או לשאלך ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונוטל סנדלך או עוטף מליכת (מכילי משפ' יט). כיצד לאלמנה הוא תובעה והיא מעכבתו היא תובעתו והוא מעכבה נותנין לו לפרנס את עצמו (שם יז). — ובספ'א: בכקשה ממך אל תעכבני שמה ירגוז עלי (גני סכט' ח, גינלצונ' 289). לאחר שסחרתים עמך עיכבתך אצלך יותר מג' חדשים (שם ז, 272). בדרך שמוהר בעה"ב שלא יגזול שבר עני ולא יעכבנו כך העני מוהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב (רמב"ם, טכיות יג ז). דוקא שאכל כבר הפירות כרי התביעה שמוען עליו אז הוא נאמן לעכבם בחובו (עוסק' מ, חזקת קרקעות קי ו). — עכב אשה אצלו: האונס אם רצה אביה ולא רצה הוא כופין אותו אבל אם עכבה בין היא בין אביה אין כופין אותה (רי"ף, טו"ס לו). — ואמר הפיסן: ודון לבכם השיאכם המלכה לבכוש זמנה להעביר ולעכבה עד בוש (ח' סכרס', יול' טז"ג). — ואת הדין: בית דין הגדול קרוב ממקומם אם הוצרך הדבר לשאל מעכבין את הדין וכותבין ושולחין (גני סכט' ז, גינלצונ' 64). — (ב) *ס"ט, כמו התפ', מנע את עצמו מלעשות דבר, הסס, אחר, zögern, מנע את עצמו מלעשות דבר, הסס, אחר, saümen; hésiter, s'arrêter; to hesitare, delay שעה אמר יצחק הלואי היה נגלה עלי הקב"ה ואומר לי שאהתך אחר מאיברי ולא אעכב מיד והאלהים נסה את אברהם (מד"ר צרח' נה). מעלה אני עליך כאילו אמרתי לך הקרב עצמך לי ולא עיכבת (שם נו). מגיד הכתוב שמיד היו ישראל ורזוים לקיים דברי המקום בדגלים ולא עכבו לעשות (שם נמד' ז). ויעש משה כאשר צוה ה' ללמדך שאע"פ שאמר לו גורה רעה על אחרון לא עיכב (שם יע). אם יבא יצליח אם יעכב שעה אחת אין בו תוחלת (שם כ). אבל יהושע כיון שבא להלחם עם ליא מלכים אמר

(1) [לפי הערת דוידסון אפשר לקרוא בכ"י גם

לעכבה].

(2) [בפסיק' דר"ב (ויהי נשלח) הגרסה: מעכבת,

מעכבין].

עֶכְבָּר, ט״ל, —דבר המעכב, מעצור, מניעה, Hindernis, Verzögerung; empêchement délay; hindrance, delay: כל עכבה שאינה היסנה הרי זה גם (כענין, גי' ז ו), —ובמשמ' התעכבות, שהיה: כל עכבה שהיא מן האיש באלו היא אשתו (כי אליהו בן יעקב, יצו י ג), אין ישיבה למעלה ולא אכילה ולא ישיבה ולא שינה ולא פריה ורביה וכו' ולא עורף ולא עיפוי ולא עכבה (דל"ז ג), —ובמסמ'א: שמו ת"ק פרחים ערבות שאם יבא שלא יעשו לו שום עכבה (כניש, ט"ס קפז), —ואמר המליץ: תמיד נראהו מיצר ודואג על עכבתו (עמנו, מסנ' כג), —ומ"ר עכבות: ויעמוד השמש יש במשמעה שתי עכבות אחת בחצי השמים והיינו בחצי היום זאת סמוך לשקיעתו (כש"י, ע"ז כה), —*עֶכְבָּת יין, קצת יין שנחשכך מן הכלי ולא נשפך ממנו: נטל את המשפך ומדר לתוך צלוחיתו של גוי וחור ומדר לתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו עכבת (יין אסור (ע"ז ס ז), גוי ששילח לגינו אצל ישר ומקצת עכבת יין לתוכו הרי זה מסלא לו את הלגין ונטמל ממנו דמי כולו ואינו חושש (מקסמ' סס ז י), —ובמסמ'א: גוי שהיה בירו קיתון של יין ומוג ושחה ונשאר בקיתון עכבת יין (כע"ח, ט"ס ס).

עֶכְבָּר, ט"ז, —כמו עֶכְבָּר: ובשאר בעלי היום כמו הכלב שוקק בעצמות החתול בעכבור השממית בזבוב וכן הרבה ביתר בעלי חיים (עו"ש כ"ז, מעשה עו"ש, ד"ס חסג ג), —עֶכְבָּר ראש, גנב, רמאי: מלך ממלכי ארמה גור שלא יהא יומא דשוקא כי אם פעם או שנים בשנה וכו' ויצו את עבדיו שלא יבואו שמה כי אם הפרתמים ועבדי המלך הסרים אל משמעתו ואנשי אמת שונאי בצע ומהחמסנים והחוטפים ומעבבורי ראש כל ימצא (אורי וישעי, ענין חסמ' ג, למצב, לג:).

עֶכְבָּישׁ (2), ט"ז, —בע"ח קטן, ממין הזבוב וכיוצא בו, יוצא מפיו כעין ריר שיהפך לחוט דק מאד (1) [בירוש' ובמסמ'א: עקבת, וכן גרס הערוך, אלא שהוא מביא גם הגרסה: עכבת, ובדפו' נאפולי: עק י"ב ת, ועי' ד"ס (ע"ז עכ, הערס עו)], (2) [קרוב לעכש' ב, בארמ' עכוניתא: בערב' ענכבא, ענכבותא]; עי' לקו"ק לפינסקר, ריב].

(2) עֶכְבָּ עֶכְבָּ עֶכְבָּ

מן שום ערעור מבני אדם אחר שהוא רשות הרבים (כש"ס, יריעות שלמס' ח ג ג, מנ), —ואמר המקונן: איבה מעכב זמן לדתך ועד אן תהי את נקשרת בחיל צירי אחודיך (ליון לפיכס, קינ).

—סס"י, *התעכב, נתעכב, עכב את עצמו, התאחר: משמר שומנו קבוע היה נוטל עשר חלות והמתעכב בוטל שמים (סכ' ס ס), מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר ותתעב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר (סו"ט ח ט), וכן את מוצא בעומר של מן אם בא בוסמן מיד הוא כלה ואם לאו מתעכב הוא לשלשה ימים (מקסמ' כ"ס ח י), הכתמים אסורין בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהן ונמצא מתעכב מן המצוה (ירוש' בכ"ז ג ח), מכיון שהוא שבת ואינו מזה עליו נמצא מתעכב מן המצוה (סס פס"ו ג), אמר משה ילך אדם אצל אשתו ונמצאו מתעכבין מלקבל את התורה (סכ"ח ח), כיון ששמעו שנתעכבו במדבר מ' שנה היו סבורים שבמדבר תהא דירחם (כ"ס זכ ח"א גס כ' יוסק, מדר' שמוס' כ), אמר אעלה ואראה מה טיבו שבני מתעכב עליה ומצאו שהכישו נחש ומת מושלך בין החביות (סס קפ"ח ח), —ובמסמ'א: והעם לא נסע זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור (כש"י, נמד' י י), בשלא היה לו פנאי להקטיר בלילה כל האיברים שנתעכבו מבערב וכו' ונעשה בהן גם ולא היו מסריחין כל זמן עכבתן (סו"ט ח"א ס ס), והח' שבעל הכימא"ה איננו מתעכב בשום מקום מיראתו שמא יתגלה סודו (כ"י ח"ס, סו"ס, סנטסון, סח"י), ופרוש מסיני הגנבה והאונאה והגול ומהרע לוולתך והתעכב בתנועת ירך (סס פס"ט ס), ואילו היה מה שאתה מבקש ממני לא היינו מתעכבים בגלות הזה עם מה שיש לאלהים בנו סוד וחכמה (סו"ט, סכח"י ד כג), רץ כצני מתעכב כמו הדוב (קוד הסודות, מיו"ט לאריקטו, גסר IV, 47), הוא נראה במתעכב ומהלך במתינות (כ"י היסטורי, יקוד עולם, מו), —ואמר המשורר: הנזיר מאחרי תכל ואל תתעכבו (כע"ג, מ"ס לך יחיד), —ואמר המקונן: געו על נהרות בכל בנתעכבו ובעוללו עוללו חוצה שכבו (איכה ח"א ח, קינ).

—ספ"י, *העכב, תעכב, תועכב, —כמו פ"י: מחצות יום מיעטו מינו סעודה מקרה פן יטנפו ותועכב עבודה (Elbog., Stud. 175).

הוא מימית ואוירית גם העכבישית אוירית כי לא יוכל חוש העין להשיג הסרטים אלא אחר שיחקקנו (אני סלנציג, טעטיט ט). יעלה עליו גוף דומה לאריגת העכביש וזאת היא המחיצה העכבישית ויש שהיה תכליתית וכו' והילדים בעת לידתם יהיו עיניהם תכליתיות ואח"כ יעקקו אל המראה הטבעי אשר לוח הולד (כסנין זולקן, מנן חנוח, סלק יעקב ג, נז). בלי הראות הוא סבואר שהם העינים וכל אח' מורכב משבעה מעילות ויש להם ג' ליחות וכו' אחריות העכבישית דומה לאריגת העכביש שהוא דקת מאד (עמס נכ זכס, לידס לנדך א יז).

*עכבית, שני, מ"כ עכביות, מין דרדר שאשיר לאכול אותו⁽¹⁾; החותך מן האדם מן החכמות ומן החיות וכו' ר' שמעון אומר חוץ מן העכביות וכו' היו אלו צריכין מחשבה וחכמה (עק"ג ג). איך מספרין את הירק במספרות אבל מספרין את הקונדס ואת העכביות (תוספטי יוט ג יט). אבל מתקנין את הקונדס ואת העכביות ומסיקין ואופין בפורני (גילי לז). וקוין ודרדר תצמיח לך קוין זה קנדים דרדר אלו עכביות ויש מתלפין קוין אלו עכביות דרדר זה קנדים שהיא עשוי דרים דרים (מ"ד נגלש"ג כ). ובסמ"א: פירוש אשדן הן עכביות ומיני דרים הן (עמוך עיך חטז). קוין ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלים על ידי תיקון (פסיי, נגלש"ג יט). וקוין ודרדר הוא ממיני הקוצים ובבראש' דר' אושיא ודרדר אלו עכביות והוא בלשון ערבי ברשף (כ"י ח"א, חשמי לניצ"ג, דס).

*עכבר⁽²⁾, ש"ה, מ"כ סמ' עכברי, כלי עכבריהם, — א) שרץ הלך על ארבע, דר בחורי האדמה ויוצא בפרש כלולה לבקש לו מזון, והחתול הוא אויבו ודרסו: Maus; souris; mouse: וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ החלט והעכבר והצב לסינחו (ויקרא יא כט), וצלמי עכבריהם המשתחיתים את הארץ (ס"ח ו ס). אכלי בשר החזיר והשקן והעכבר (יטע"י קו י). — וצלם של עכבר עשוי זהב; והמשה עכברי זהב (ס"ח וד). — ובתו"ס: צדין את האישות ואת העכברים

והוא אורג לו מזה כעין רשת לשבתו וצד בה זכוכים וכדום, Spinn; araignée; spider: כיצי צבעוני בקעו זקורי עכביש יארנו (יסט"ט ט ס). אשר יקום בסלו ובית עכביש מבטחו (חיו"ט יז). — ובמדר': בתחלה דומה לחוט של עכביש ולבסוף נעשה כקלע הוו של ספינה (מ"ד נגלש"ג כב). — ובסמ"א: פעם אחת היה דוד מלך ישראל ע"ה יושב בגנו וראה צירעה אוכלת עכביש ובא שומה ובידו עץ והיה מגרשם (חלש"ג יס"ח דנ מ"ח). עכביש יארוג כל השנה ולא ילבישו (סס). ואם יבא ששן המחשבה להראות לו העיול על הארנבת כאשר היא מאכל לצבועים והזכוכ לעכביש ישיב עליו השכל וינער בו (כ"י ח"א, סכחתי ג יא). הגבורה לאריה והסבל לשור והחכמה לעגור והארינה לעכביש והכנין לדבורים ועשיות האוצרות לצמלים (כ"י זלש"ג, טעטטיט, דוקמ"ז). נייער כמו הדבורה בורה כמו החיטט דואג כמו העכביש עניו כמו הנמלה (סוד הסודות, מ"ח' לריטט, נסמ"ד IV, 47). יבית אל הנמלה המבינה בקיץ לחמה ושכל אין לה ולעכביש האורגת לצוד ציד למאכלה (פסיי פלקיח, חלש"ג חמ"ז). והעכביש תארוג מצודה לצוד ציד למאכליה (חל, עמס"ג כט). פלאים חתה ודבר גבורה בעכביש אשר רשתה מזורה (סס). ומעלותה יש לעכביש שמושל בהם (ברמשים) וגם שמה ברוקה פעם או פעמים ביום ואין רוק אלא בדי מניה אחת (ס"ה סמ"ח חמס"ג). ועכביש ראה קלות פעלו ורשחו לזכוכ פרש ודקרה (עמנו, מוס"ס). בעכביש ימיו גראה שענינו קרוב מהקרב הומי (קלמן דוס כד). שיש להביא ראה מן העכביש שמטבעה לארוג אריגות לשבתו במ ולתפוש שם הזכוכים והיתושים למאכלה (כ"י עמס"ג, יד חשטוס על משל"ל, ד"ס חרצטה). עכביש הבית (הויו שפינגע) היא אשר תתפש בהדרים או בתלונות (ברוך לניח, חלש' למוד"ג, 83). עכביש חמים (וואסער שפינגע) וכל אחד ממינם יש לו שמונה עינים (סס).

*עכבישית, ס"ז, נק' עכבישית, עכבישית, מ"כ וישתרגו השני זוגות האלו שריגים עכבישיים קרובים מן ההרגש וכו' (קלמן חל"ג). ואחריה אהרי הקרום הביציות שבעין) העכבישית והיא דומה כאריגת העכביש ברוקתה לפי שהיא דקת מאד (כסן פלקיח, לני סוף, כ"י ביעיט מוז). כי הליחה הספירית

(1) [ע"י לו (שמוס סלמחיס, עמי 202)].

(2) [כך בארמ' עכברא, ובס' עוקברא, אנברא.

בערבי עכאבר a].

—עֶבְכָּר גדול: מה שנמתק מעלתו אי עֶבְכָּר גדול שקורין (ראמץ) יש לו דרוסה (מסס סוסר י"ד נח). —עֶבְכָּר הרים: רוב עושרו (של הצי האי קסצ'סקה) חיתו יער לרוב שועלים מכל מיני צבעים צאבעל עֶבְכָּר הרים וכו' (כ"ט צלז, סני"ע ג, כוס"א צלז"א, ו). עֶבְכָּר דולג: (בארץ ערב ישנם) קופים לרוב אשר ישחיתו את אילני קאווע עֶבְכָּר ים הדולגים (יערכוויאם) עֶבְכָּר פאראניים הערביים יאכלו גם את בשרם (סס נח). —עֶבְכָּר האנוז: עֶבְכָּר האנוז דומה לשאר עֶבְכָּרים אך הוא אוהב לאכול אנוזים משאר פירות (צנז לנדל, כל"ט למוד"א ו, י). —עֶבְכָּר הכים: עֶבְכָּר הכים ארץ מולדתו הוא אמריקא גדול כחתול הבית (סס). בין הרבה חיתו יער אשר שמה (בהודו) ימצא גם חיתו כים והוא מסין עֶבְכָּר הכים (כ"ט צלז, סני"ע ג, סוז, נח). —עֶבְכָּר השדה: עֶבְכָּר השדה דומה לעֶבְכָּר הבית ומשכנו חסיד בשדה (צנז לנדל, כל"ט למוד"א ו, י). —עֶבְכָּר המערי: העֶבְכָּר המערי גדול כחתול (סס, י). —אָזֶן העֶבְכָּר, מין עֶשֶׁב: ואלו ג' עֶשְׂבִים שהוכירו נכנסים ברפואות הרבה ושמותם ברפואות מטה הרועה ואזן העֶבְכָּר וחי לעולם (ס"ט צנז למוד. הסכמות, ד"ס סד). —ב שריר שכוף, Muskel; musole: ועוד יש שמונה מוסקולי והם כמן חתוכי בשר בצורת עֶבְכָּר בלשון לאמינו נקרא מוס (כ"י להלז, חל"ט ט ד). העֶבְכָּרים (מוסקולן) הוא שם הכולל לחתיכת בשר מעשה רשת מפתילים וורידים דקים מתעקמים מלוכשים בעור דק תוארו כצורת העֶבְכָּר ויוכל להכווץ ולהתפשט כמו העֶבְכָּר (צנז לנדל, כל"ט למוד"א ט, מל:). שם מוסקולי הוא שם כולל חתיכה בשר תואר כצורת העֶבְכָּר ויוכל להכווץ ולהתפשט והוא מורכב מעורקים וגידין וחללים (צנז מסקלז, עמודי סמ"ס, ספאלס חס, י). וה עֶבְכָּר ים הם מספר גדול אשר הגוף מכוסה עפסם מאוד מאוד באין מקום מפני (סס). עֶבְכָּר ים העיניים הם י"ב המניעים את העין למעלה נק' עֶבְכָּר ים האווה מפני שהגיא יש לו גבתות העינים (סס יל). והמניעים את העין למטה נק' עֶבְכָּר ים הענווה מפני שהעניו שח עיניים (סס). וכמו כן שני זוגות המניעין את העין למטה כאלכסון ונקרא עֶבְכָּר ים האהבה מפני שהאזהבים מכישים א' על חבירו והופכי את פיהם לכל צד נגד האהוב (סס). עֶבְכָּר ים התנוכים של הגרון הם י"ד במספר ז' ככל צד (סס יל). והנה

משרה האילן ומשרה הלבן שלא כדרכו במועד ובשביעית (מ"ק ח ד). עֶבְכָּר שחציו בשר וחציו אדמה הנוגע בכשר טמא באדמה טהור (חול' טו). מפני מה הכל נשאלין על העֶבְכָּר מפני שניסקו רע (חוספס' סור"י ז י). דתנינן גמל פורח באויר ניתני עֶבְכָּר פורח באויר (יוס' כד"י ג ז). שאלו תלמודיו את ר"א מפני מה הכלב מכיר את קונו וחתול אינו מכיר את קונו אמר להם ומה האוכל ממה ש עֶבְכָּר אוכל משכח האוכל עֶבְכָּר עצמו עאכ"ו שאלו תלמודיו את ר"א מפני מה הכל מושלים בעֶבְכָּר ים מפני שסורן רע (סור"י ג). ושוב מעשה בר"פ בן יאיר שהלך לעיר אחת והיו העֶבְכָּר ים אוכלים בתחומה של אותה העיר (מד"ר דכ"ג ג). —ובספ"א: והללו סימנין של חלדה שרצא וחרצא ושוקיה דקין והוא מין עֶבְכָּר ים (גלניקס ג, גילצורב 249). פעם אחת ישב עֶבְכָּר עם נקבתו אצל חתול וכו' (לפלא ציחא דזן סילא). אך באמריך עצם העפר נשתנה וקבל צורה חיונית עד שנעש' ממנו העֶבְכָּר הודעת המקרה המשיג לעצם שהוא בהשתנותו מצורה לצורה (כ"י ח"ט, כוס סן י). זהיו באים עֶבְכָּר ים ושומשים את המעי ההוא ושעל ההוליו צוו לעשות עפוליו זהב ועל העֶבְכָּר ים שהיו מכים אותם שם צוו לעשות עֶבְכָּר ים זהב (כ"י חצנצנל, ס"א ו, ד"ס ויקרלו פלסחים לכהנים). —ואלו היה רואה בו דבר מכוער היה מתבייש וגמאם בעיניו והיה ממטין את עצמו באמתחת עֶבְכָּר מגודל הבושה (נעס חליעל, הסני סלס טו). — ואמר המשורר: כמו עֶבְכָּר אשר נכנס בתוך חור ועוב חוץ בפי חתול זנבו (כ"י חריו, ססמנוי נ). שנאו הדלים אשר מכל טוב חסרים כשנאת הישמעלים את החוררים ובנות החן את בני הגוירים והחתולים את העֶבְכָּר ים (עמנו, ומנ"י כס). —עֶבְכָּר של ים: מתוך שנאמר עֶבְכָּר יבול אף עֶבְכָּר של ים יטמא (ססל סמיוי פרס"ס). —עֶבְכָּר מדברי: ואם יתלה עליו (על הנכפה) ראש עֶבְכָּר מדברי יתרפא מן הנפילה (צנז, חל"ט ג יל, כ"י ציסמ"ד סעק). —עֶבְכָּר פרעה: ואב"ן אד"ס הוא עֶבְכָּר אף פרעה אם ילקח אותו ב"ח ויהפך אותו בעקיצתו יבריא מיד (סניק' מ"ט כח). —עֶבְכָּר מצרי: זאת החיה המסוכנת (צפרוע של משה) גדולה וחולכת כל זמן שמוקנת ומארבת ימים מאד אלא שברא לה הקב"ה העֶבְכָּר המצרי הגדל בכרכי נהר נילוס לאויב ולשמן לה בכל דרכיה (מודע לניס, חגר"ג י).

עֶבְרִי, ח"ז, נק' עֶבְרִית, — של עֶבֶב, המעכב, תנועה עֶבְרִית: אבל מציאות גלגל חשיעו יש בו ספק כי במלמדים חשב שיש שם תנועה עֶבְרִית לגלגל המולות מלבד התנועה היוסית (כס"ע פלקיחל, מורה המורה א עב).

עֶבְרִי, עֶבֶב, ס"ז, — מקום העגבות של בהמה: אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת וכו' ר"ע אומר מושיבו על עֶבְרִי (2) וממערך אם יש ביצה סופה לצאת (נכור וו). מעשה כפרה של בית מנחם שהושיבו על עֶבֶב ומועכוהו בביצים ולא יצאו אחת ונשחטה וכו' (כי יוסף, חספס"ד סס, ד ס).

עֶבְרִי, עֶבֶב, מ"ר עֶבְרִי, ס"ז עֶבְרִי, עֶבְרִי, — סה"ס מן עֶבֶל, כמו אֶבֶל, (א) גמר אכילת המזון בקבה והסיכתו לחמרי הונה של הגוף, Verdaunung; digestion: כמה שיעור עֶבְרִי א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב (נרכי נב). ומה למעלה (בפה) שאינו עושה עֶבְרִי מציול למטה (בבני מעיים) שעושה עֶבְרִי אִינוֹ דִּין שִׁמְצִיל (חול' עא). בעא ר"א מר' אמי אבל חצי וית והקיא וחור ואכלו מהו מאי קא מיבעיה ליה אי הוי עֶבְרִי או לאו הוי עֶבְרִי ולתיבעי ליה כוית (סס קג). — ובסה"א: ויצטרך השבע להוציא (את רוח העשני) מקנה הריאה להכניס רוח קר מחוץ לנשב בו על כל הבשול כדי שלא יכבה החום הטבעי אשר בלב או תחלש איש הבשול אשר בכבר ויבטל העכול ויסות החי (אזכוסל דוסנן חמיס, מ"י קס' יזכס כח). ובעל נפש חסידה תהינה חלומותיו צודקות על הרוב ולזה יהיו החלומות הנראים לבקרים אחר השלמת הטבע מן העכול צודקות על הרוב (סס נח). ושלשת העיבולים הללו משמשינן אותם ארבע כחות (כ"י חנן עקינן, קס' מוס' ז יג). אמנם בעכול כי העכול ישלם בפירוק חלקי מה שהוא עב וגם (קלנון א ח וג). וכן ענין המזון במדרגתו השלישית והוא אשר יאמר העכול השלישי בשניו והתהפכות (יעקב בן יעקב זכאכס, סקרי אזכוסקט, כ"י גיטמ"ד

בתוך שני העוקצים העומדי' לצד פני הגוף קבועים ומחוברים הקצה הא' של עכברי הרקות הנק' בל"ל מושקאלי טעמפאראליש (סס יז). — ונכ העכבר, דפק, Puls; pouls; pulse: ותשים הדפק אשר נקרא ונכ העכבר החזור פעם שנית (סקרי משה ד). יש מין (דפק) ונקרא ונכ לעכבר ונדע לכל איש משכיל ונכר (שלמה רובאנבגוס, סדרי חנן סינח, כ"י נכלין). לוח סוגי הדפקים וכו' ונכ עכבר וכו' (עוזניה כ"ז, מעשה עוזניה 3 ד 3).

עכיד, — כ"ס: עד כאן דבריו.

עָכָה, קל לא נמצא.

עָכָה, *הָעָכָה, נ"י מַעֲכָה, — אולי כמו מעך: הולך וחזק מאד מנהג ההריוס כל זמן שהוא הולך [קולו] מחליש ומעכה לו) אבל כאן כל זמן שהוא הולך קולו מגביר (מכ"י ימרו, מקסי דמסד ד).

עֶבְבִי, עֶבֶב, סה"ס מן עֶבֶב, — כמו עֶבְבָה: חמן צלי איש כי אם צלי איש שנה עליו הכתו' לעיכוב (ידוע סס"ז ז). מאי כדון למצוה או לעיכוב (סס ע"ז נ ס). אם היתה עיכובה מחמת גיונות משלו (כ"י זל, סס כס"ז סג). המתפס עולה לבד"ה אין בה אלא עיכוב גוברין בלבד (עולא, ממור' זכ). — ובסה"א: הקיצה אחי משיגת פתיוך וכו' ובמה יעד מתי העכוב הזה וכבר בלית ימיר כרצון תאותך (כ"י ח"ס, מ"ס, סה"ס י). אבל לא חמנע המענה הזאת שיקח האדם העצה הטובה ותומן כלי מלחמה לאויבך והמזון לרעבונך וכו'. שתבחור בוריות ובהשתדלה או בעצלה זב עכוב (סוף, סכח"ס ס). אמרו שאדם אחד עמד בשער המלך וכו' כתב באגרת ארבעה מורים האחד הצורך והתחלת הביאנוני אליך השני עם החסרון אין סבל על העכוב וכו' (סוף, מנח' סג"י' לרש"ג 16). — ואמר הפיסן: צמצם שכנו מרכבי יום חנוך כרכובי צפיתי פה עכובי על משכבי (חור, יול' א סס). בעשר מכות פתרוסים הפרכת זארכא למו הארכת לשלח בלי עכוב עם אשר בדרת (נעסח, יול' ז סס). צדיק נאלמתי בעכובי תאלתי סתם ועכבי צערוני לילות לעכבי על משכבי (לכנים מדועי סיקים, יול' א סס, מנח' ח"ט' א, קד).

(1) [בתנחומי' (יחור יג) הגרסה: קולו עמה וכהה. וברש"י (סמ"ח יע"ט): מחליש וכו' ה.ה. וע"י הערת מא"ש שם.]

(1) [לא נתברר מקורו. יסתר' מחברו עם כוונ, וזה רחוק. ואולי הוא מן הסורי כווא, כושה. וביוני' $\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\alpha$, $\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\alpha$, ערוה של אשה. וע"י גם אכנוו.]

(2) [בערוב' (כז): שאלו: עכוו תנ' או אכנוו חנן, ובערוך ערך הרגו, הגרסה: הרגו, ופרוש הרמב"ם הרגיו, וז"ל: והרגיו הוא סוף חליות השדרה ויש מי שקורא עכוו, ע"כ. ויש גם גרסה: עכוו, אכנוו.]

כאשר שמנים שמן עכור העולה למעלה על פני השמן (דננ"ס, נכירי יח ט). ראוהן שמכר לשמעון נאד שמן ולא פתחו אלא סמך על המוכר שא"ל שהוא טוב וכשפתחו מצאו עכור ישבע המוכר שנתן לו שמן טוב כמו שהתנה עמו (סו"ט ח"ג חונאס ל"ב יז). וישקע העכור בעכור (כ"י חז"ר, מוסרי השילוספי ח ו). ובהשאלה לדברי מינות: שנה מים מכורך שנה מים של בוראך ואל תשתה עכורים ותמירך עם דברי מינות (כ"י שמונן בן מנחם, ספרי דברי יח). —תפלה עכורה, לא זכה, לא טהורה: וכי יש תפלה עכורה אלא כל מי שידיו מלוכלכות בגול הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו וכי מנין שכל מי שהגול בידו שתפלתו עכורה שנא' וכו' (מד"ר שמו"ט כג). —זמי שהוא בצרה, ברעה: ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' כיום הזה היום הוא אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ויש לך חלק בו (ס"ט נמ"י כג). —אמונה עכורה: כי אמונת הרשעים וכל מי שהוא מן הכת שלהם והנמשך אחר דעתם היא אמונה מבלבלת ועכורה והיא כמו האפילה שהגולך בה יהיה נכשל (כ"י דברי מנחם, ס"י משל"ה, פסוק כ"ג, 169). —ואמר המשוור: ועיר ההללה ביפי נגבלה לאחריו משפלה וישכיה עכורים (תלמודי מנחם, לגזר במעשה, סער סער, 6). שניהם בעלי שכל ותורה ראו כמה פעולתם עכורה ומיריהם שחוק אל הכסילים ועל דרך אמת המה כפירה (ענו"ה, מנח"ס, ח). זה עכורה תשוקתו וזו תתאו והר את זה תתעב מומאה וזו תתכס מהר (שלוס הכסן, כי"ז 107). —חמר עכור, חמר לגוף: כי הם (בעלי החיים) לפי שהחמרם עכור ועפרי הספיק לו מלבושו הנוצר עמו (כ"י ברי אשכול, וולעד התלמידים, ק). שאם היה ענין הנפש דבר אלהי נצחי ומצד עצמה היא שלמה בתכלית מה ניתנה הסבה בבאה בחמר העכור הוה (כ"י מנחם, מנח"ס קנ"ה, 84).

עכורי, ח"י, —כמו עכור: לשמטה הקדושה הטהורה בגוף האדם העפרי והעכורי שהוא קשה לשכל (כ"י קלר, תולד' ילסק, עט).
עכ"י, —כ"י: עם כל זה.
עכין, ח"י, מ"ד עכין, עכין, —כמו עכין: עם חמט וזחלי עפר שיהיו מוזהלים בעפר דבר אחר אלו עכין (2) שאין שלשונן אלא בעפר (ילקו דברי סת"ה).

[1] ואפשר שהוא מ"ר מן עכיןא.

[2] (בספרי דברי סת"ה) הגרסה: הכינים.

שכער, 12). כאשר גלעם המון בין השונים נקרא עיכול ראשון (ענין כ"י, מנחם טו"ט, בית חז"ג 3). וכן מי שמוזנו מצוי בדגים ועופות שם עיכולו מהיר מאד (ספרי מנחם, מנחם לנס, כה:). —ב' בליה וגמר, בפרט על ידי אש: בעינן נמי עיכול בשר (סנה"מ:). —ובסנה"מ: ואפילו לא נתעכלו כדשן הם חשוכים שחצות לילה עושה עיכול והנהגה בהם לא מעל (המל"ה, יומ"ה, ח, כ). —ואמר הפיטן: קשוב מקראות וחנן סדרים בעין איברים ועיכול פורים (הפסל ספרי, ספרי ט"ה). —ג' *מ"ה, מה שפקע ונתן מן האש שעל גבי המוכה: עיכולי עולה אתה מחויר ואי אתה מחויר עיכולי קשורת (יומ"ה): עיכולי עולה אתה מחויר ואי אתה מחויר עיכולי גידין ועצמות (זכ"י מ).

עכול, ח"י, עב וגם (3): ואם המאכלת קצרה והצואר עכול (2) הרבה ושחט אותה פעמים וכו' ואם חיש גדול הוא ועורו עכול (2) עד למאד ועליו שער גדול (אלדד דברי, ספרי ט"ה, כ"י אשט"ן).

עכום, —כ"י: עוכדי כוכבים ומזלות: ג' אין מתקנאין בהן ואלו הן עכום קטן ונחש (פס"ה ק"ה). וכבר אר"ל ש'עכום' בומן הזה לאו עוכדי כוכבים הם (סו"ט ח"י, ספרי יח יב).

עכורה, ח"י, נק' עכורה, מ"ד עכורים, עכורין, —משקה שאינו צלול, דלוה, trübe; trouble; turbid: לוג יין צלול שנפל לתוך סאה לוגין עכורין אין מוציאין שמרים שבהם (ספרי סו"ט) אין שוחטין לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות ולא לתוך מים עכורין (ס"ט מ"ה). משערין אותן עכורין ואין משערין אותן צלולין (ס"ט נ"ה ב' יח). ואם לאו יתכסה במים ויקרא מתניתא בעכורין אבל בצלולין אסור (ירוש' נרכ' ג' ס). וכן לוג יין צלול שנפל לסאה לוג יין עכור אין את מוציא שמרים שבו (ס"ט סו"ט). נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא (זעירי, ספ"ה קל"ט). ואין בודקין אותן צלולין אלא עכורין צללו חוזר ועוכן (נ"ה ב'). עכורה היתה ההבית וצללנו אותה (כ"י יח"ה ב' סו"ט, מד"ה, נלח"ס, ס). —ובסנה"מ: ומקבל

[1] עי' הערה הבאה.

[2] המ"ל א. אפשטין מעיר בהערה, וז"ל: הרמ"ש קורא עכול ופירש גם וגבות וכו' אפשר שצ"ל עכול ועל בערבית הוראתו עכ וגם.

וכו'. (קלון ח צ ג ח). ובשנתנה תורה לישראל וכו' אסר להם קצת הב"ח המולידים עובי ועכירות (כי כפאל מוכלי, מכפל לנפס, יז). ושמה תאמר הלא מצד עכירות עולם השפל לא יהיה לו מכא בו ויניחהו למולות לא כן הוא (כ"מ חלש, פ"י חיוט ט ח). ואיך יהיה לו מכא בחשך עכירות עולם השפל אם גם עין האדם להיותו גשמי והחושך הוא במינו וחשך לא תראה מה גם עתה מי שהוא נוכח שמים רוחני עד אין תכלית כי איזה הדרך יהיה לו מכא אל עכירות הגשמות (סס כז יז). ויקרא אלקים לאור יום שהמשילם ליום לרוב בהירותו וזכותו והחשך החמרי ללילה לרוב ערכבו ועכירותו ורוע סדורו (כ"י חרצחל, מפעלי חלסים גז). — עכירות המים: ותדלה ותרפוש ענין אחד במלות שונות ענין הדרים' במים עם עכירות המי' (כד"ק, יחזקי' לז ז). רפש ומיט עכירות המים קרוי רפש ועכו קרוי מיט וכל זה נמשך במים מבח הרוח (כד"ק, פ"י ספר ילירס ח יח). מעכירות המים נעשה שלג (סס ג). עכירות החמר: והרכב' היא חוספ' גדול' בעכירות החומר בהיות חומר מעורב עם חומר (כ"י חרצחל, נסר פישון, וג:). — ובהשאלה, עכירות החושים: האות (של המחלה) כוכד הראש ועכירות החושים (כדכוכ, ח"ס ג, צמלי חרש, כ"י ציהמ"ד סנטק). ואלו הקולות לא ישמעו החרשים כאשר לא יביטו העורים מעשה ה' נוראים ע"ב פ"י אם מצד ההרגל התמירי או מצד עכירות החושים (כ"י מוקסלטו, כסלי יסודס ח). — ועכירות הקול: והמרי' (של כרוב חס ויבש) שלו ילחלח הכטן ויעורר השת' ועצמו יבש ועצור ויועיל לעכירות הקול (כ"מ חרצחל, פ"ח ס, סס:).

עכל, ממנו *עכל, *עכול.

*עכל, פ"י — כמו אכל, עכלה האש, verzehren; והחזירן רבה אמר. חצות שני עוכלתן רב חסדא אמר עמוד השחר עוכלתן (זכח, פז). — הפס, *התעכל, נתעכל, — א) שעכלה אותו האש, נגמר ובלה: נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותו במקומן. (פס"ו ו). נותן על גבי המזבח עם שקיעת החמה מתעכלין והולכין כל הלילה (מוקסמ) מנח"ס ו). היא העולה על מזקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר שיהא נותנן מבוא השמש והם

*עכיר, פ"י, מ"ד עכירים, עכירין — כלי שמשתמשים בו בבית הכד לבכש את הויתים⁽¹⁾: המזכר את בית הכד מכר את הים ואת המל ואת התולות אבל לא מכר את העכירין⁽²⁾. ואת הגלגל ואת הקורה (צ"ג ד ט). המזכר את בית הכד וכו' לא מכר לא את העכירים ולא את המרצופין (סס צנלי פז).

*עכירה, פ"י, ס"ח — ס"ח מן עכר: ובתוספת נון ובתבואת רשע נעכרת אשר היא שם העכירה (כ"י ח"ס, ספס' לריצ"ג, נסח). תרפשו ותרפשו כתוב בשין וחם ענין הרמיסה במים והעכירה (כד"ק, יחזקי' לז יט). — ובהשאלה עכירת הקול: ופועלת (הכיצה) לחזה וכלי נשימה ולריאה ורקיקת הדם ולעכירת הקול (כ"י חרצחל, פ"ח ס, פג). עכירת הדם: פעולתו (של המחול) משיכת עכירת הדם אשר יתבשל בככר (כ"מ צנלי, פ"י ספר ילירס ג ט).

*עכירותה, פ"י, ס"ח — כמו עכירה: ומחול שוחק כעבור שבכח הטבעי מנקה הדם והמרה השחורה מהעכירות והעובי ובהנקותם תהיה השמחה והשחוק (כ"י ח"ס, סכנח"ד ט). ואמר הללו את יי' מן הארץ וזה לפי שהארץ היא המורגשת יותר לפי עכירותה וככדותה (כ"י צ"י חרצחל, מלמד הסלמיים, ס). ולמה הוא (הצדיק) דומה למעיון שדולחין ורומסין ברגל וחזור עכור לשעה שאותו עכירות אינו לעולם ואין לו קיימא כי עתיד הוא שיחזור לצלילותו (כדכוכ, כס"י, ויטלס, צנלס ספס'). ושכלם וך נקוי ואין בו דופי ולא עכירות כמו שאמר כדנחאל והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע וכו' (כ"י זכח, סנרללני, פ"י מפלי, ססכר ב, 169). סוג המראה סוג הממשות וסוג הזכות והעכירות וכו' וסבת העכירות ערוב חלקים ורי המראה חשוכים

(1) [בגמרא (צ"ג טז): מפרשים כבשי, ופרש רגמ"ה, וז"ל: אותן קציען שמימיין על הקרשים, ע"כ. ורשב"ם מפרש, וז"ל: נסרים שנותנים על הויתים בבית הכד כשמורידין הקורה עליהן לבכשן, ע"כ. ורשב"ם: הנסרים הככדים שמכבידין אותן על האפחות ששמים בהם הויתים הכתושים ועליהם נתלית האבן וכובשן, ע"כ. והערוך מביא שני פירושים: כבשי שכובשין את הויתים בבית הכד והוא קורה פ"י אחר עכירין הן העגילין וכו' וזה גלגלי אבנים נקובות כאמצע ומחזין וכובשין בהן הויתים, ע"כ. וע"י גם אכיר.]

(2) [כך מביא רח"ג (כל"ס י"ח), וכן גרס הערוך. במשנה שבכ"י: עכירים, ובידור: הכירים, ובמדב"ם: העיבורים, ובכ"י מינב: העמודים, ע"י ד"ס (סנרס ו, ז).]

מתעכלים והולכים על המוכה כל הלילה (ספר שו"ת).
 א. ופני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי
 אברים ופרדים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים
 כל הלילה (נרדכי כו:). ואחת לאיברים ופרדים שלא
 נתעכלו מבערב (כני מלי, יומ' מה). מה הבשר
 מתעכל כמיר כך נתעכלו שם שהרגם מלך מואב
 ולא נמלץ מהם אלא אחי אחר לדוד שבר' אצל נחש
 בני עמון (מד"ר צמדי יד). — ובספר"א: ואפילו לא
 נתעכלו בדרשן הם חשובים שחצות לילה עושה
 עיכול והנהגה בהם לא מעל (המלי, יומ' ח, כ.).
 ואסמכוה רבנן כנגד אברי ופרדים שלא נתעכלו
 מבערב שני' בה היא העולה על מוקדה ואם נתעכלו
 מבערב נתעכלו (אין סיכוי, סנסיני, דיני ספסל הערב
 סג. — ב) *נתעכל המזון בקבה: ועד מתי מברך עד
 כדי שיתעכל המזון שבמעיו (נרדכי נא:). — ובספר"א:
 פי' כשיאכל אותם עד שיתעכלו במעיו לא יישן
 כי השינה מיד מוזקתו (ר"ס, מו"ק, יא.). וזה קורם
 שיתעכל אכל לאחר שיתעכל טוב לשתות עליו
 מן היין ומן השכר (ערוך ערך כוונ). (אכילתו) סקבת
 אינה מתעכלת לעשות ובל (כ"ס, סנה מל). והטעם
 שלא יוכל המאכל להתעכל עכול ראשון או שני מה
 שאנו אומרים אפשר שיאכל האדם וקורם שיתעכל
 במעיו או בכבד מתנדנד ואוכל מאכל שיני ובעת
 שיתעכל הראשון יורד מן המעין אל הכבד ומוצץ
 הכבד האוכל המעוכל ואינו מתעכל יפה ויהפך
 לדם דומה לעין הורד (כ"ס, אגן עקנין, ס' מוס' צ יג).
 — ואמר המשורר: באוכלך אל תתאו מים באיין לבר
 אם יהיה מוגז ביין עדי יתחיל להתעכל מוגז
 אוי תרוית במים די רצונך (כ"ס, מלי, רפואות הנויית).
 — ג) *בשמי' נתקלקל ונשתת: עצם של ירך שהוא
 עצם של מוח שנוח ממקומו מרפה כשנתעכלו
 החושים (ומוסרי ויק' מז). ואם נשטט עצם אמצעי
 בעצם הירך אף שנתעכל הניבין לא מצינו בו מ'
 (כ"ס, מד"ר נחמיה, הלכות ג, י"ח טרפות בקלס, 85). מעושה
 מתעכל ומתמקט כבדול על רוב מבח (כ"ס, מנלגלי,
 יחזק' כל כח). ויש מפרשים בוו של משנתנו אכול
 התניבים לבר והוא מחשש שמא יתעכל החיך
 ויסתכן (המלי, יומ' ס, 33). ומשהין אותן בקיץ יום
 אחד ובחורף ג' ימים ואין משהין אותם יותר כדי שלא
 יתעכלו (כ"ס, סיכוי, גני ירושלים, שו"ס כח).

מתעכלות, — שעכלה אותו האש: נטל את המחמה ועלה
 לראש המוכה ופנה גחלים אילך ואילך ותותה מן
 המעוכלות! הפנימיות ויורד והניחה על הרובד הרביעי
 שבעורה (יומ' דג). — ועפל המזון בקבה: אמנם כאשר
 יעוכל המזון ויפסק העשן או יתחזק הכח בהוא
 וחלומותיו צורקים (ר' ישכאל, ס' ס' יליד של חסדסל
 לח, נהפס). ולכן יש לומר שכל מה שיהיה המאכל
 בעת החלום יותר מעוכל יהיה החלום יותר צורק
 (כ"ס, חלומי, ספר' חלומי, יג). ואפילו אם הנבלה בתוך
 מעיו ועדיין לא עוכל הוא יוצא לירי מהרה (כ"ס
 סקל, ג"פ, ענין טעם וטעם ד, קד). עכול מה שהוא
 בלתי נבנע באצטומא ונשאר מה מעוכל הנשמע
 אליו (קלנין: יו"ח ח).

— פ', *עפל, — גמר את אכילת המזון בקבה, הפך אותו
 לחמרי הנהגה של הגוף, *verdaeren; digérer; to digest*:
 ואמנם השנים והמלחמות לחתוך המאכל ומחיתו עד
 שירר אל האצטומא למחון ויקל עליה לעכלו
 (חסדסל דונס בן מתי, ס' ס' יליד טוב). והשלישי כח
 יקרא מעכל ומשנה ירמה הנמשך לגשם הנמשך
 עליו ויתחמכה אל שריגים ועלים פרחים וזולתם
 (כ"ס, חלומי, 25). המדה הזאת גורמת כגוף חלאים
 ומדיום גדולים ורבים כמו הכובד והנפת וכו' והדומה
 לאלה מן החלאים המשונוים אשר יקרו ממיעוט כח
 המעכל (כ"ס, חלומי, סק' מדוי' ס' לס' ג' מז). וחקן
 בתוכו עוד ארכעה אוצרות לארכעה פקידים ר"ל
 הכח המושך והכח המחזיק והכח המעכל והכח
 הרוחה (סוף, סוף, ענוס סלסלס ט). ואין המשיב בו
 אצלי אלא כמי שיוון הנער היונק בלחם החמה
 והבשר ושתיית היין שהוא ימיתו בלא ספק לא
 שאלו המזונות רעים בלתי מבעיים לאדם אבל לחולשת
 לוקחם לעכלם עד שיוגיע לקבל התועלת בהם
 (כ"ס, חלומי, מו"ס ח ג). לפה יהיה הצנון מעכל ולא
 יתעכל מפני שאינו מעכל בכל חלקיו אלא בעצם
 הדק אשר בו וכשיכלה ישאר העצם העב' ולא יוכל
 חכה לעכלו (כ"ס, סלסלס, מנעקס לז). ואם יאכילוהו
 או מזון אחר יביאו עליו חליים גדולים לפי שהכח
 המכבי שבו אינו חזק כל כך לעכל שום מאכל זולתו
 החלב לבר (כ"ס, חלומי, ס' ס, עט). והכח המעכל
 יפעל כחח חחום (כ"ס, חלומי, ג, כחל' סלסלס ח, ח).

(1) [במדרש"ם (ממ"א ד) הגרסה: המאוכלות, וכן שם בגמרא.]

(יכס' קנח' יז), אמרו לה עכנא עכנא פתחי פיד ויבנס בן אצל אביו (צ"מ מד:), והיתה אותו הריח מפעפע בהן כארס של עכנא והיה הקב"ה אומר לישעיה מה אלו עושות כאן יקומו ויגלו מכאן (מד"ר יקני טז), לעכנא שהיה יושב על פרשת דרכים ונושכת לעוברים ולשבים בא הדרכון וישב לו כנגדה בא החבר וראה אותן אמר זו עכנא כך היא דרכה לישוך על זה אני תמיה שבא ונדבק לה (כ' ימק), סס דנכ' ו). לחבר אחד קשה שראה עכנא אחת קשה אמר מי יוכל לחב' את זו אמרו לו ולא את החב' הכל סמך (סס ז), — ובסהמ"א: עכנא נקבה של נחשים וזה שנתכוונו לדמותן לדברים בעכנא מפני שהקיפו דבריהן עליו בראיות ברורות וכו' בעכנא זו שאם מקפת על שום דבר וסוגרת עליו לא יהיה לו ממנה מפלט (כ"ה, נכ"י יט:), שנאי בצע ששונאין את ממונן וב"ש ממון ישראל שאין מקבלין את שוחד שהשוחד קשה הוא לפני המקום ולמה הוא דומה לעכנא שנושכת את החברים (וזהו שמועס מנ:).

עכס⁽¹⁾, ממנו עכס, עכס.

עכס⁽²⁾, ש"ז ו"ר עכסים, "עכסין, א) חכמים של אשה, כעין אצורה על הרגלים ושרשרת של זהב מחברת ביניהם: ביום ההוא יסיר יי' את תפארת העכסים והשכיסים והשהרנים (ישעי ג יס). — ואמר המשורר: עדי היו נומינו עטרות והיו טבעותינו עכסים (רסנ"ג, רזיני דמען). ואל תרהה לעינים כיונים אשר שכרו אבל מיין חסמים ויעמד לכך בחבוק ורעות באצערות ותפארת עכסים (רמב"ע, הכיט זכ). בנות אשר ילכו נטויות צוארי גאזה לאט משקרות עינים הלוח וספוף⁽³⁾ ילכו ויגבהו בצבי עכסים שעלי רגלים (הול, דיואן סד, נודלי). המשבצות מגוללות בבצות וישבו כלי הרקמות כלי נקמות והעכסים נרמסים (כ"י מכיון, מסכנוי כט). את רגלי תשים בעכסים ותשחית לי תפארת העכסים כארית תעמוד על האבוסים ותאכל כל שוורים האבוסים (כ' עזאל הנצלי, סוכ' ווס', נט:). ברקתו פאות ראשו כמעט נותרו בעכסי כסף נעלי רגליו סגרו (לערים, נסעל ציסחל 88, נסוק הספר

(1) בערב' עכאש a, [ככל ברגלי הגמל].

(2) עי' הערה לקמן. — (3) כך בכ"י.

(a) عكس

כ"י ניהמ"ד שכטר). והשלישית היא המעבלת והיא המפורת אותו לאיבריו (כ' נכס' סנדק, לו"ד של רסנ"ג, Monats. 1870, 418).

עכ"ל, — ר"ס: עד כאן לשונו.

עכלא^{*}, עוכלא, שם מרח' : עוכלא תכלין ולישראל ירק ועשרה אגוזין (ר"ס זן חלמז, עכוני כט). קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא⁽²⁾ מנין (קטי' ס:), ולוג וחצי לוג ורביעית וחצי תומן ועוכלא (צ"ב סט:). אבל עושה הוא סאה תרקב וחצי תרקב זקב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא זכמה היא עוכלא אחד מחמשה רביעי (סס). — ואמר הפישן: אשמתנו גדלה עד תמן ועוכלא אתה יי' רחמך לא תכלא (תוספת, סליס' צ ע"ח).

עכס⁽³⁾, קל לא נמצא.

החם', "התעכס, נתעכס, נעשה דומה לעכס', לאינו יהודי: אחב"י היושבים בארצות צרפת בריטאניה ואשכנז כבר נתעכסו ונתעכמו כמעט שפתם נתבלבלה שפותיהם נשתקעו והם ומנהגיהם נטמעו בין האומות (ר"ח לויפל, טע"י ד, 58).

עכין⁽⁴⁾, ממנו *עכין, *עכני, *עכנת.

עכין, קל לא נמצא.

— סט', *עכין עיכן, בהשאלה סבב וגלגל: ולמה נקרא שמו עכין שעיכו⁽⁵⁾ עונותיהן של ישראל (קנח' מד:).

עכנאי^{*}, ש"ז — כמו עכנא: שהקיפוהו הלכות בעכנאי⁽⁶⁾ זה וטמאווה (נכ"י יט).

עכנדה^{*}, עכנא, עכנא, ש"ה — מין נחש⁽⁷⁾: כיון שהוא שותה היה היין בוער בו ככריסה של עכנא וכו'.

(1) [שם ארמי, כמו שמוכח מהכתיב ומוזוגו עם תומן, לא נתברר מקורו].

(2) [בירוש' (קטי' ח ז), הגרסה: ואוכלא].

(3) [נגזר באופן מלאכותי מן עכו'ס].

(4) [בערב' עכנא, נתקפל הכתוב].

(5) [פרש הערוך, וז"ל: בעכנא שמסכת ומעקמת, ע"כ, ורש"י פרש, וז"ל: גלגל עליהם פקודות עונותיהם בעכנא זו שמתגלגלת בהיקף עגול, ע"כ].

(6) [בר"ס הגרסה: עכנא].

(7) [כך רש"י (צ"מ מד:), ור"ן (נכ"י יט:), מפרש: עכנא נקבה של נחשים, חברוהו עם היוני ἔχιδνα, ונחלקו הנסחות בכתיב שם זה, עי' עכין].

(a) عكن

לרקב בעסים (לזכר קלה, יול' שנה זכור). מורח ובעסים מורדתי מעמסים שובה ישראל יקשנו עכסים יחתנו מכעסים ואיך נשוב (למרחי לפוטעים, יול' יוס"כ, מוס' חיל' ג, קצ): במקום געילת העכסים ישחו ארס העכסים במקום שמן משחתם יפלו כבור שחתם (כ' עזרא הסגל, מוס' מוס', פג). — ואם היתה חמתו של מלך בעכסים (כ"ז חללסר, קפי המוס', מוס' ג, כ"י סימני). במחלקה הזאת נכללו העכסים וכו' המצוינים בואת אשר קשקשי הונב התחתונים מסודרים בטור אחד (לנמנין, מוס' ע, מלג' סומלים, 199). — "ובמשמ' ארס ורעל: ובערתי מן הארץ מות ועכס לבלי עוד ירימו לתפחה מכס (ילג, משלי יסודס א כס). — (ד) במשמ' ככש וטלה 1: וכן המשורר אומר פדיום שם לו עכס ומרא (כ"י זן נחמיאס, סי' משלי ז ככ).

עכס, קל לא נמצא.

עכס, עכס, העכסנה, עכסה. האשה ברגליה, השמיעה קול צלוצל בהעכסים שברגליה: יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים הלך וטפף תלכנה וברגליהם העכסנה ושפף יי' קרקד בנות ציון (ישעי' ג יו"י). — ובסמ"א: הגוף מרקד ורגל העכס וכל אדם מכרכר ומפזז (כ' חנניס זכ' עמולל חלונסניס, ספר סלום, ענינס זני לככוד גרן 87). אשר בהגיחה גוה מעכס חרצובות אמריה רמושת יתר קשת (ר"ס חסכן זכ' יוסף, סקדנ' למורח חמס, ס"ס). — ואמר המשורר: מי זה אשר נתן לרגל כאבה רגל מעכסת ויד תפסת (כ"י סלוי, סעוד ליליות). ולמי ינגן החון ברגל מעכסת ויד מפרכסת רק לקירות בית הכנסת (כ"י חניני, חסמנוי כד).

עכ"פ, — ר"ס: על כל פנים.

"עכפפת, — כמו אכפת: מה עכפת לעכרת ורה אם מתקין יש' את' שלו אם' לאו (גלונניס, גילנזוכב 198). ומה עכפת לה אם ככת אחת מככה אם כסודוגין (פסו' גללו' סככני ע).

עכר, ממנו *עכור, *עכורי, *עכיר, *עכירה, *עכירות, עכר, *עכרון, *עכריות, *עכירות, *עכרון, *עכרית.

עכר (2), סי', עכרתי, עכרתינו, עכרתי, עכר, עכר, עכרתי, יעפרה, — עכר את פלוני, הביא עליו צרה, רעה גדולה. butrüben, verwirren; troubler, affliger; to

ממלכיס של סנקט). — ובמשמ' ככל ושרשרת: והעכבים קוראים לעכסים ולכבלים שם אחר [הגל] כמו שעשו העכריים שקראו שניהם חת (כ"י ח"ס, סנסט' לכיכ' חת). האצורה וכו' והוריענו דין אחר והוא כי העכסין אינן מקבלין. מומאה (סי' סנסט' סנסט' ד). כי עכס שם הכבל שהוא עגול כמו העכסים שנותנין הגשים בידיהם וברגליהם לגוי (כ"י זן נחמיאס, סי' משלי ז ככ). ואמנם בשמע הנה כמו שיתחלש שלא ישמע אלא הקרוב או הקול הרם או שיתכלבל שישמע מה שאין לו מציאות מחוץ כמו ההמיה כהמיה המים הרבים או כמכה בפטיש עם הקורנוס או כתפוף בתמים או בעכס פעמונים (קלון ג י א ח). שחוקי הנערים אשר הם יצחקו יום יום בקוטנם בכדור באגוזים בתמרים בגורי הכלבים בחתולים עכסים פעמונים גם ניירים (מסס מלוננו, דכ מייס סמיה). וחפון עכסי כנפיו יאיץ לפעור ארובות שחקי חבם' כי עמסם חשך (ר"ס חסכן זכ' יוסף שסון, סקדנ' למורח חמס, ס"ס). — בלכ (2): הולך אחרית פתאם כשור אל מבח יבא ובעכס 1) אל מוסר אויל ער יפלה חץ ככדו (משלי ז ככ-כג). — ג) *מין נחש 2): אין אפעה אלא עכס אמרו שעכס זה רואה צל עוף. שהוא פורח באויר ומיד מת ואכדיו נושרין (מכ' זסלס ד ח). יצא עליה העכס ונשכה וחתה (מכ' סנליס, סנסט' לז כ). — ואמר הפישן: גחון גח מבין עכסים דראוני להוכיר

1) כך הנסחה המסורה, ואין לברר אם כך באמת היתה הנסחה הראשונה. השבע' תרגמו ἀσπερ βάπτει ἐν δαεμόνι, כתבו, אפוא, במקום המלה עכס שנסחתה המסורה את השם היווני לכלב, ואין להכריע אם בנסחתה שלהם היה כתוב כלב או שהם תרגמו את המלה עכס בכלב, וכמו השבע' כך גם תי': היך כלבא לאסורו. [וכן הפשיט'. סומכוס מתרגם ἀσπερ βάπτει ἐν δαεμόνι, הירו' agnus, כבש. וכן מביא ר"י בן נחמיאש בשם ר' יעקב גאני, וז"ל: הוא הכבש או המלה שתולין בצוארו פעמון ומשמיע קול, ע"כ. רב המפרשים העכבים פרשו ככל ובאופנים שונים. כך ריב"ג ורד"ק כשרשיהם, המיוחס לראב"ע, ר' רחיה מברצלונה, נחמיאש, רלב"ג ואחרים, ועוד מביא נחמיאש, וז"ל: וי"ם שמשפמו ובעכס אויל מוסר כי בעסו (ל"ל ככס) של אויל בשעה שמיסירום אותו ויהיה עכס ובעס ככש וכשכ וי"ם ובעכס וכו' מבמת רדיוו שמכים ומרדים בעת שמיסירין אותו ומפרש ברגליהם תעכסנת מכות האדמה בהליכתן, ע"כ. ורש"י מפרש ארס נחש מן משמ' ג.].

(2) [כמו היווני ἔχξις.]

(1) [עי' הערה הקודמת.]

(2) [בארמ' ובתנ"כ במשמ' העקרית, דלח מים

162). עבר שארו איך יומיב לאחר הוא לא יצלח בעשרו (ב"ז כ"ס יד ט). — *ובמשמ' העקרית, דלה ורפש: פחותה מכנות שלש שנים ויום אחד וכו' למה זו דומה וכו' לעובר את העין¹ וחזרת וצוללת (יחסי' כסנ' ח ז). שפיר מרוקם וכו' אין בודקין אותו במים מפני שהן עוין ועוברים אותו וכו' (סס כדס ג ג). מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא וי"א עוברן ברגלו (צכ' כס). ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קומעה עוברתו אדם וכו' (כ' חלכסדק, סנ' ט). וכשהוא עוברן אין עוברן ביד אלא בכלי (כדס ט). רבנן אמרי צלולה היתה ההבית ועברתם אותה (מד"ר כלאש ט).

— כסנ' נעפר, צי' נעפר, כף נעפרת, שעברו אותו: נאלמתי דומיה החשיתי מטוב ובאבי נעפר (סנ' לט ג) בית צדיק חסן רב ובתכונות רשע נעפרת (עשלי יסו). — ואמר בן סירא: אך עם איש מפחד תמיד אשר חרע שומר מצות אשר בלבבו כלבבך ואם תבשל יעבר כך (צ"ס ג' לו ז). — ואמר המשוור: מה אנושה מבתי ומה נעברת וכיום הזה סרה ממני כל תפארת (כסנ' ע, ח' ח' ח' ח'). המטר מטר גפרית ואש עליו עד כי ביד מות יהי נעבר (כ"י חז"ל, סמכמוני כ). בלב נעבר במספד מר אקונן ואננה ובכבי אמר (ד"ה יהודי מלכיס וכו' ז, 15 ט). ראיתי עמדתו מרעיד לבי יתר מתדדתי כי נעברתי עד וברתי חמדת לבי וסגלתי (עמנו, נח' ט). הבטן עקר ומשתיתו נעבר הנחש נחש בריח רותח ומלית (כ' יוסף ידוידס, לצי סנא, ככף כניס, ענ). — *ובמשמ' שרלחו אותו, שנעשה עבה: לא משום זה אלא שהלח נעבר² והיבש אינו נעבר² (כ' יוסף, נח' ט). שאין החלב נעבר אלא לאחר שלשה חדשים (מוספ' כדס ג ג). וצללו ולא יעברו (יחסי' סס ז). דם נעבר ונעשה חלב (סס צנלי ט). — ובסמ"א: ומשקע מים המי' הצלולי' ששקע הטיט ולא נעברו ברגלי' (כס"י, יחזק' לד יט).

— ע' *עפר, כמו קל: אמר ליה (שמואל לרב חמא בר גוריא) לעבר מוחך (ציק לט): — ובסמ"א: שאם אינן עכוורין (המים) אינו רשאי לקרות (ק"ש) אלא יעבר המים ברגליו (ד"ה, חז"ל סנ' ח, כסנ' לוין 28). ואין שיעור למים ולא לעפר ומעברן בכלי ומשער בהן לשעתו ובמקומו כשהן עכוורין ואם צללו חזר

trouble, disturb: ויאמר יעקב אל שמעון ולוי (אשר הרגו את אנשי שכם) עברתם אתי להכאישיני בישב הארץ כבנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי (נכאש' ל ל). ויאמר יהושע (לעכן אשר לקח מהחרם וגרם ספלה לישראל) מה עברתנו יעקבך וי' ביום הזה (יחסי' ז כס). והי כראותו אותה (יפתח את בתו) ויאמר אהה כתי הברע הברעתני ואח הית פלכר¹ ואני פציתי פי אל וי' ולא אוכל לשוב (שוס' יא לט). — עבר ישראל: והי בראות אחאב את אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה עבר ישראל ויאמר (אליהו) לא עברתי את ישראל כי אם אתה וזית אביך (ע"ה יס י"ח). ובני כרמי עבר עזר ישראל אשר מעל בחרם (דסי"ח ז). — ואת הארץ: ויאמר וינתן עבר אבי את הארץ (במה שאמר להצבא לאכל) ראו נא כי ארו עיני כי מעמתי מעט דבש הזה וכו' (ש"ה יד כט-ל). — ואת גופו: גמל נפשו איש חסד ועבר שארו אכורי (עשלי יא יו). — וביתו: עבר ביתו ונחל רוח (סס כט). עבר ביתו בוצע בצע (סס יס כ). — ובתלמו: כל שאפשר לו לעסוק בתורה זאינו עוסק הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו (צכ' ט). כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעה עוברתו (כז מסלס וליחסי' כז עוקבא, סנ' ט). — ובסמ"א: מי שבוצע בצע סופו לעבור ולהשחית את ביתו (כ"י נן נחסי' אט, פ' עשלי טו כ). חנך בנך ויסר אותו בכל כחך ולא תעברך תרבות רעתו (ב"ז כ"ס ל ז). — ואמר הפישן: חמסי אם גבר לעבור חסידים אלו והריגתם זכור (חזק' כי חנפת, יול' סנא ח מנוס). פועל שטימת בכורה ל עכור צמיתות צאן קדשים למבור (חזק' סנא, יול' סנא זכור). ותפקוד ותזכור כאב צר לעבור פיהו למבור לנוע כשבור (אל נח, יול' סנא' זכור, קד' כ"ע. ססלס ז, כס). — ואמר המשוור: חדר מבר וחת עבר ולו הכר וסיו מבר בבזו נבר עדי שבר ואך זכר לבן ובבר (כסנ' ע, ח' ח' ח' ח'). — עבר נפשו, שארו: עזוב בני ואל תלך בחברת איש עבר נפשו חזק לבך אל גאלך והדרבך בשם קדשו (סנא, מלסס קבונים, כסנא ח).

ע"י עפר וטיט, או יין ע"י שמרים וכדומ'. וכן בערב' עכר².

(1) אולי לשון נוכל על לשון.

(2) עכר

(1) [המעין].

(2) [ג"א: נעפר, כמרב"ם: נעבר].

עֶכְרִין, ט"ז, — אדם עָבֵר: והמתעמש מלמטה סיסך רע לו ויש אומרים ניכר שהוא עכרין (1) (חלסני, נכני, עו). — ובמשמ' רשע: רב שקה שהמיר ולקח לר אשה תמורות שהמירה גם היא ולקחה בגיותן וקדשה כדוניהם וילדה בת ממנו וכו' שגדלה בגיותן והשיאה אותה לעכרן מותר גם הוא והולידו בן ערל ומיב הדוננים עברו על ראשו ונתגדל בגיניהם סתם אבל ומכוסם שחה (רמ"א, טו"ס סג).

עֶכְשׁוֹב, ט"ז, מין עכביש גדול שמוק בארסוֹ: tarantula: שגנו לשונם כמו נחש חמת עֶכְשׁוֹב (2) חתת שפתימו מלה (ספ"י קע ד). — ובתלמוד: נפל לתוכן עכשוב שיבאו ביבאי דגה וצפרדע ונתבקעו ונשתנו הרי הן פסולין (פוסק' סנה טו). — ואמר המשורר: רודף בחייו רוח נשוב רודה במותו חמת עכשוב (רשב"י, חזקוני ועוזניס).

עֶכְשְׁבוֹנִית, ט"ז, — מין מחלה שנגרמת ע"י עֶכְשׁוֹב, או שמופיעה בצורת עכשוב: הדא עכשבונית (3) סכנה (ר' חזקוני ועוזניס, יוס' ט"ז ז 3).

עַתָּה (עכשיו — א) סה"ס של הומו, עתה, בזמן זה, jetzt, nun; maintenant, à présent; now, at present: מפני כמול עניים כיצד שלא יהו עניים

(1) [פרש"ר יונה: עכור במעיו. ובגמרי (נכני, כד):] הגרסה: מכוער. (2) [תרגו': דעכויותא, וכן רש"י: עכביש איריונא בלעו. וכן אמר ריב"ג, וז"ל: אמרו שהוא תילא בערב' 8, ע"כ. וראב"ע אמר, וז"ל: שם חיה רעה נושכת. ורד"ק בשרשו מפרש, וז"ל: אחד מוחלי עפר ממין פתן, ע"כ. וכן השב"ע: δὸς ἀσπίδων, ועקילם: δὸς βασιλίσκου, והפשיט': דאספס, והירוב': δαυטאספס, aspidum, פרוש זה מיוסד רק על התקבלת עם נחש, ולפיכך יותר קדוב הפרוש הראשון, שהוא ע"פ פרוס: האותיות מן עכביש.]

(3) [כירוש' (סנה יד ד), הגרסה: עכשבוניתה.] (4) [לא נחברו מקורו, אבל ברור שהוא מלה מרכבת. גיבוי שער שהוא מרכב מן עד כשעה, לוי: עד כשעה היא, יסטר': עתה כמו שהוא. ואולי מן עד כשהוא, ונשתנה ל-ו, כמו בסיום למסר יחרו, בגיבוי על הכתיב חסר עי' בתשכ"י. ובנקוד העליון מנקר עכשו, גם עכשו.]

ומעכרין (רמב"ם חזק' נ"א ס ט). וכן מימי אדמה נוטל מבקעה אדמה ונותן עליה מים עד שיעלה המים על העפר כקליפת השום ומעברו כבלי ומשער בהם לשעתו כשהן עכורין ואם צללו חוזר ומעכר (ר"ח סקרא, ג"ע, ענין טמאה וטמא, ד, ק"א).

הפס', "העכור, — כמו קל: כשדורס אדם במים שאינם עמוקים שיוכל לגעת ברגלו בארץ מעלה המים ומעכיר המים (רמ"ק, יחזק' לז ז). העפר מעכיר את המים (ר"י חזקוני, נכר פישון, וכו'). כי מדי עברו איש לפתח ביתה שעדיין אינה בפתח רק מתקרב כאמור לפתח ולא בפתח שם תעוררו אשת כסילות יצרו לה עכירין (ר"מ חלסני, משלי ט יג).

הפס', "התעכר, נתעכר, — נעשה עכור, — עבה וגם: שלא יתעכר החלב (רמב"ם, נדון' יא כה). כל אשר יקדו הנשמים לנקודת המרכז התעכרו ותתעבו עצמם וכבר תנועתם (ר"ש ח"ט, מו"כ א עג). זה הנכרם כשיתעכר יתגשם וכשיתגשם יתגרם וכשיתגרם יעמד (ר' חלסני זן חזקוני, יסוד עולם, קס' השנים, ציה"ד נדספט 1898-9, 21). כי למה שנתעכר חמרנו בזהחמת נחש תעכב וזהחמתנו מלקבל בגוף ונפש מערכת שולחנו יתברך מלא דשן אשר הכין לנו (ר"מ חלסני, משלי ט ד). האדם אשר יחמא תרבק החמא בנפשו ותתעכר כמראה אשר קבל עשן בבית ונתעכר (קס' מלכאל, ס).

עֶכְרִין, ט"ז, — עמל, צרה: פניתי אחר ההבל ועכר עכרון פקודה קרב ומלאני שכרון (פלח, קלימי יז חמח, מחז' חיל' א, קסא).

עֶכְרִיּוֹת, ט"ז, כמו עֲכִירוֹת: ודע כי עכריות (1) כל היסודות ירד בטבע אל מרכז הארץ ולזה נעשה טבעה קר בקר המוחלט והיושב המוחלט (חזקוני חזק' זן חמח, ס"י קס' יליכס כד).

עֶכְרִירוֹת, ט"ז, — כמו עֲכִירוֹת: האסמטמא כרי לבשל המזון אשר ירד אליה מחון ואז יקל עליה בשולו והכדל עכרירותו מוכותו (סס עו). זה הענין נאצל מכחו יתן רק מהאמצעיים לצד עכרירות החמר (ר"ח נב' חליס סקרא, עץ חיים סו). אי אפשר היות הנהגתו על פי החוב כי הנה מין האדם עצמו שגולד בעל מום ולא קדם לו חמא ואומי שזה מצד עכרירות החמר וזה עומד כנגד מאמ' הכתיב וכו' (סס סח).

(1) [אפשר שצריך לגרוס עכרירות.]

(2) ריב"ג

(צ"ע ט"ז), כתבו מעכשיו ותנו אם לא באתי (ג"י מ). מי מקבל עליו מעכשיו לילך בשליחותי (פסוק דנח"ל). — ובסה"א: כי ידע מעכשיו כי נסתמו לפניו הגדולות והגדולות האלה בכוונת, מכון ורצון עושה (ד"ס, ד' סוקס, כוס נד"ס ז'). — *עד עכשיו: א"ל בעלה היכן היית עד עכשיו אמרה לו שנמעת הייתי לך מאיר דורש (מד"ר דכ"ה ט). — ובסה"א: עד עכשיו אין אומרים בארץ ישראל קדוש ושמע אלא בשבת או בימים טובים בלבד (צ"ח צדצ"ו, גנ"ז סכט"ז, ג"ל צדכ"ז 556). ולא שבחו תורה שבעל פה ולא הלכה למעשה שתי ישיבות מימות עולם ועד עכשיו (ס"ס 568). — של עכשיו: צא ועשה עלי כשער של עכשיו ואני אעלה לך כל שנים עשר חדש אסור (ג"י ט"ז). — ובגנ"ד לזמן העבר בראשונה, בתחלה... עכשיו: בראשונה היה חומץ שביהודה פסור מן המעשרות וכו' ועכשיו שהיון מחמץ תייב (כ"י יד"ה, יד"ה דמ"א ח). אין מעבירין על האובלין רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו דא דמר בראשונה אבל עכשיו מותר מפני הכשפים (ס"ס ג). בראשונה כשהיו השנים כתיקנן אבל עכשיו שאין השנים כתיקנן היא שביעית היא שאר שני שבוע (כ"י מ"א, ס"ס סק"י ח, ג"י 121). דא דאמר בראשונה אבל עכשיו אפי' הלכות (כ"י יד"ה, ס"ס מ"ק ג). בראשונה שהיו מחבונין לשם מצוה עכשיו שאין מחבונין לשם מצוה אחר מצות חליצה קודמת למצות יובם (ג"י יד"ה). בתחלה שבאו עלי אנשים שאינם מהוגנים אחרת מקדשת אני עכשיו שבאו עלי אנשים מהוגנים עמדתו וקדשתי את עצמי (כמו' כ). — עד ש... עד שלא... ועכשיו: עד שנכנסו לתוך הבית את היית מלוח אותי ועכשיו אתה אומר לי הדלק את הנר הזה והאיר לי (מד"כ צמ"ד עו). זכרי יום שהחזיר הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך עד שבאו בני להר סיני וקבלו אותך וכברך ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם (ס"ס ח"י מ"ח). — רבא בחר צלותיה אמר הכי אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי (כ"י יד"ה). הני יודע שעד שלא באת לסבה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה ענוש מקילה ועכשיו אכלת חלב ענוש כרת חללת שבת ענוש מקילה (ג"י יד"ה). צרפית אמרה עד שלא באתה אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה

יושבין ומשמרין כל היום ויאמרו עכשיו נותן פאה ועכשיו נותן פאה (כ"י מ"ט, מוסק"ה ס"ה ח). שאין עולה ערופה באה אלא על הספק ועכשיו בגלוי רוצמין (ס"ס מ"י ח). אמר להן ר' יהושע (לאנשו אלכסנדריא) עכשיו שאלתם דבר של הבמה (ס"ס נג"ד ע"ט). עכשיו יחו אומות העולם מקישות עליו כוונ (מ"י נג"ד ח). שרי יהודה פסול שנה לי וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי עכשיו ששנית לי פסול החזרת לי אכרתי (י"ס סג"ל, מ"ח יח). בנ"י מקומות בא הקדוש ב"ה להתוכח עם ישראל ושמחו אומות העולם ואמרו כלום אינן יכולין להתוכח עם כוראן עכשיו הוא מכלן מן העולם (כ"י מנח"ל צ"ד נחמן, מד"ר ויק"י כז). התחיל משה מיצר אמר עכשיו עתידה המחלוקת להנתן בין השבטים (ס"ס נד"ד ז). מהו ועתה אלא שאמר לו הקב"ה אפי' עכשיו יעשה תשובה ואני מקבלך (כ"י מנח"ל צ"ד נג"ד). כיון שראה עכן כך אמר עכשיו אני נלכד בגורל איני מאמין ונחשב כוונ לפני יהושע (ס"ס כב). ובששמע יעקב נתיירא הרבה מאד שאמר עכשיו יצאו כל עמי הארץ ויאספו עלי (מד"ה ל"ח). — ובסה"א: עכשיו אם שאלו שנים חלוק אחד זה לילך בו שחרית לבית המדרש לרוח מורה וזה לילך בו ערבית לבית הכנסת לרוח מערב וכו' (אלפסי, צ"ל סח"ק). וידעת שני מינים הללו בוסן העובר ובוסן הבינוני שבין העובר והעתיד הנקרא עכשיו וידעתנו בהן שזה (כ"י ח"ן עק"ן, ס"ס מ"ט ז"ט). — עכשיו ויאמרו: אמר משה לפני הקב"ה עכשיו ויאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל (כ"י מנח"ל צ"ד נג"ד). עכשיו ויאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם (ס"ס קג). הכל יודעים שאיך ירא שמים הוא עכשיו ויאמרו אמו גרמה לו (מ"ס ספ"י, ס"ס ע"ג). אמר לו הקב"ה למשה שכך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר עכשיו ויאמרו אין לדור המדבר חלק לעולם הבא (מנח"ל סק"ל, נג"ד). — *מעכשיו: זה גטך לאחר ביתה לא אמר כלום מהיום אם מתי מעכשיו אם מתי הרי זה גט (ג"י יד"ה). בת ישראל לכה תאכל בתרומה מעכשיו ולאחר שלשים יום ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום מקודשת (קדוש ג"ח). השכיר לו את חצרו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בעשרה סלעים לשנה ואם של חדש בחדש בסלע לחדש סותי

אינו שלו ראוי להיות שלו אחר שיפדה (עומ"מ גינס ס"ב). — ב) במאמר של תנאי להציע את הסיפה: אי לי אם אומר או לי אם לא אומר עכשו מלמד אני את הרמאין לרמות אם לא אומר עכשו אני מונע את התלמוד (מוקפס) כלים ז"מ ז ט). אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי וכו' הייתי בוכה ועכשו שמוליכין אותי לפני מלך הקב"ה וכו' ולא אבכה (כ' יומן זן זכא, זכ"כ כס). עכשו שאנו יושבים ועוסקים בתורה וכו' כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"כ (כ"ט, זכ"כ סא). אילו זה לגדל וזה לגדל זה להעביר וזה להעביר יפה אתם אומרים עכשו נזיר להעביר ומצורע לגדל (רש"י, זכ"כ ס:). יודע אני בכך שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי עכשו איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא (כ"ט, ע"ז כז). אמר הקב"ה אם נכנס נח להיבה בלילה עכשו יהיו כל דגיו אומרים כך לא היינו יודעים בו (מד"כ זכ"כ זכ). אם אהרונ איתו עכשו אני מתחייב מיתה למלך (סס מל, מילואי). אמר הקב"ה אם רודה אני אותם ביום עכשו הן אומרים אלו היתה לבנה שם היתה מתקיימת (סס כ). אלמלא אתם שמעתם לבדכם והם לא שמעו הייתם אומרים עכשו כולם שמעו ומדוע תתנשאו (סס זמ"ד יח). אם אני משיבו יודע אני בו שהוא חכם גדול ועכשו יקפחני בדבריו ואני מתרצה לו בעל כרחי (סס). — ובסהמ"א: ממתנו מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפוס היה נבאר ממיתתנו עכשו שנקוד בשורק נבאר מאשר נמות (כס"י, סע"ז יז). שאלו היה רפה הייתי מפרשו וכו' עכשו הוא משמע תלינו את אחרים (סס טו ז).

על, על, ס"י, — מה שלמעלה, רום, Höhe; hauteur; height: נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקס על (ס"ז כג ח). ישובו לא על היו קקשת רמיה יפלו בחרב שריהם מועם לשונם (ס"ז יז). — אל על, למעלה: ועמי תלואים למשובתי ואל על יקראוהו יחד לא ירום (סס יח ז). — מעל, ממעל: ויען יצחק אביו ויאמר אליו (אל עשו) הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד (זכ"כ כז לט"ג). מאל אביך ויעורך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת ההום רבצת תחת (סס מט כח). יקרא אל השמים מעל (י)

עירי והיו מעשוי רבים על מעשה עירי עכשו שבתא אצלי הוכרתה עוני והמתה את בני (זכ"כ כ' סמל זכ"כ מניח, מד"כ זכ"כ כ, מילואי). שפייסו הקב"ה איל למשה מה לשעבר הייתי נוהג עמהם במדת רחמים עד שלא עשו אותו המעשה כך עכשו במדת רחמים אנהוג עמהם (כ' סימן, סס זמ"ד יז). ועי' עד. — מפני מה אשתקד של כל העולם כלו לקה ושלך לא לקה ועכשו של כל העולם כלו נשדף ושלך לא נשדף (זכ"כ יח). כל ימי וכו' אפרתי מתי יבא לידי ואקיימו ועכשו שבא לידי לא אקיימו (סס סא:). כל השנים הללו הוא עמה ועכשו הוא אומר לה הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (מד"כ זכ"כ יח). — כך אל הקב"ה למשה בשרציתי לא רצית עכשו שאתה רוצה איני רוצה (משמו של כ' יהושע בן קרח, זכ"כ ז). אמר הקב"ה אני אפרתי יהיו כמלאכי השרת עכשו אני מטריח אותם שלש פרסאות (יו"ט עס:). נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשו בטל (זכ"כ ס:). רשע כל הדרך הוא רץ בשבילה ועכשו אין אתה נותנה לפניו (מד"כ סמ"ל כד טו, סוסמן). — ובסהמ"א: לא תאמר לו אמש היית עובד ע"ז ועכשו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה (כס"י, ויקר"י יע לג). — *בסדומה אני שאתם נכונים בפושרים עכשו אי אתם נכונים אפילו בחמין חמין (זכ"כ עז:). דומה שאשתי מעוברת עכשו שאין אשתי מעוברת נכסי לפלוני (זכ"כ קמז). דאמרה בסבורה אני שאני יכולה לקבל עכשו אין אני יכולה לקבל (כחז"י ע:). בסבורה הייתי שאבא נותן עלי ועכשו שאין אבא נותן עלי מה אני יכולה לעשות (לדמו, סס קט). — **עכשו**: כשהייתם שם (במצרים) היתה מהברכת בשבילכם ולא כעכשו שאין ברכה עליה (סס"י זכ"כ לח). — ובגודל לזמן העתיד: אם אין אני לי מי לי ובשאיני לעצמי מה אני ואם לא עכשו אימתי (סלל, חז"ל ח יד). ר' יהודה אומר נפרעין מהן מפני שהוא מצר אמרו לו אף על פי שהוא מצר עכשו שמה הוא לאחר זמן (ע"ז ח ח). ויש מהן שילדו עכשו ויש מהן שילדו לאחר זמן (יכ"ס נד"ה ח ג). באו להם (בני ישראל) אל משה אמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לו פעם שניה לוואי ישקני מנשיקות פיהו וכו' אמר להם אין זו עכשו לעתיד לבא הוא (כ' נמיה, מד"כ סס"ט, יסק"י). — ובסהמ"א: גנב עמר חמור קודם שנפדה משלם כאל אעפ"י שעכשו

(1) [בכ"י אחד הגרסה: סס על].

—ועם הפעלים שים, שית, נתן, צוה, כתב, נטל, עזב, גלל, השליך, סקר וכדומ'—ובלי פעל: כל מחסורך עָלִי (שפֿע' יע כ), ובחי שלמים עָלִי (מסלי ז יד)—ועם מקו': וְעָלִי לתת לך עשרה כסף (ש"י יח)—ועם היה: חדש בשנה יהיה עַל אחד (לכלכל מ"ח ד ז), —ובתלמו': האומר הרי עָלִי עצים (סקל' ו ו), הרי עָלִי לגלגל חצי נזיר (כזיר צ ו), כל המקבל עָלָיו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות (חזני ג ס), האומר לחבירו נשכים ונשנה פרק זה עָלָיו להשכים (כג גילגל נסס כב, נדנ' מ), קא סברו רבנן עַל המוֹיֵק להרחיק את עצמו (ב"צ יס); האשה שהיו עָלֶיהָ ספק חמש לידות וכו' מביאה קרבן אחד ואוכלת בובחים (סס קסו), מחוי להו ר' ינאי בר ישמעאל עָלֶיהָ ועל צוארי (ע"ז ב), ב"ד גזרין שלשה תעניות על הצבור (תענ' א ס)—ובסהמ"א: ותיח עָלֶיךָ להצדיקם בזה כאשר הצדקת אותם בענינים ובפירושים (תלמודי מנסס, חסו' 44), עָלִי שלשה דברים שאשים עיני עָלָיו כשהוא בא ושארחיב לו מושב כשהוא יושב וכו' (ר"י ח"ט, מנסי ספני' לרסנ"ג 28)—(ד) להביע שאיזה רגש או מצב נפשי מתהווה בנושא עצמו ופועל עָלָיו: מה תשתוחחי נפשי ותהמי עָלִי (תסל' נ"ו ו), בהתעמק עָלִי רוחי (סס קנ"ד), עָלִי לבי דוד (ינ"מ ס יח), נהפך עָלִי לבי (סס' יח ס), ותתפעם רוחו (של נככדנצר) ושנתו בהיתה עָלָיו (דנ"ז ח), והודי נהפך עָלִי למשחית (סס יח), וימלך לְבִי עָלִי ואריכה את החרים ואת הסגנים (נמ"ס יז), אם עַל המלך טוב יכתב לאכרם (אסמ' ג ט), ולב נבל טוב עָלָיו והוא שבר עד מאד (ס"ח כס לו), —(ה) היה עַל: ועל חרבך תהיה (נרלש' כז מ), לא עַל הלחם לבדו יתיה האדם (דנ"ח ג), ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עָלֵיהֶם הוא יתיה (יחזק' לג יט), —(ו) לסמן את המעם והסכה לאיוו פעולה, כאלו הפעולה נמצאת מלמעלה לסכה, או נשענת עָלֶיהָ: הנך מת עַל האשה אשר לקחת (נרלש' כג), כי עָלֶיהָ הרגנו כל היום (תסל' מד כג), כי לא עַל צדקתינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי עַל רחמך הרבים (דנ"ט יח), —וכן ברבורים עַל זה, זאת, עַל מה, עַל אדות, עַל דבר, עַל כן, עי' ערכים אלו—ועם מקו': ויקרא שם המקום מסה ומריבה עַל ריב בני ישראל ועל נסתם את יי' (סמוס יז ז), הנני נשפט אותך עַל

[1] [האחד קרי.]

אמרך לא חמאתי (ינ"מ צ לט), כה אמר יי' וכו' עַל דושם בחרצות הברול את הגלעד (סמו' א ג), —ואחר פעלים ככה, ספר, שחק, שמה, חרה, נחם וכדומ', עי' ערכים אלו, —ובמשנה: עַל שלש עבירות נשים מתות (סנח צ ו), כחם עַל הנר וכו' (סס ס), ומעשה ושאלר את ר"ט עָלֶיהָ ועל החלה שנשמאה (צ"ל ג ס), —ובסהמ"א: לפי שבעלי שלמות השכל הזה הם עַל מעלות חלוקות (ר"י חזנוני, מלמד הסלמדיס, לו), ולר השכול הנמצאות עַל הפנים אשר הם עָלֵיהֶם נמצאים חיו קודמות בטבע אליו עַל צד מה שיוקדם המושכל לשכל (ר"י סרדנזני, סמלמך נכמיה, ד"ס מ), —על הרבר, הספוט: וישבע לו עַל הרבר הזה (נרלש' כז ט), הגה דם הברית אשר כרת יי' עמכם עַל כל הדברים האלה (סמוס כז ס), ושפטו העדה בין המכה ובין גאל הרם עַל המשפטים האלה (נמד' לה כד), ונבנתה עיר עַל תלה וארמון עַל משפטו ישב (ינ"מ יח), —*ולסמן את האמצעי, כמו עַל ידי: של בית נמר היו מלקטין עַל החבל ונותנים פאה מכל אומן ואומן (פסח ד ס), שלא ימחה עַל המים (סוט' ח ד), —הניח בנות גדולות וקטנות אין הגדולות מתפרנסות עַל הקטנות ולא הקטנות נוונות עַל הגדולות אלא חולקות בשוה (ב"צ ח ס), הכנות נוונות עַל הכנים (סס), לא ישחוט עָלָיו (נכוכ' ס צ), נוטל נפשו עָלֶיהָ (מכ"ג ג טו), כל המכבד את התורה גופו מכובד עַל הבריות וכו' גופו מחולל עַל הבריות (חזני ד ו)—ובסהמ"א: שאין אדם נודר אלא עַל לשון שהוא רגיל לדבר (נסי"י ר"ס יצ), —וכן עַל פה: קראה (את המגלה) עַל פה (מנ"י ח ח), המחלק נכסיו עַל פיו (ב"צ ט ז), —בעל פה, תורה שבעל פה, בנגזר לתורה שבכתב, עי' פה—ודבורים עַל פי, עַל שם, עַל ידי, עי' ערכים אלו, ובסימ' כפי, לפי, כמו: הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים עַל צבאתם (סמוס ו כו), ויתילדו עַל משפחתם לבית אבתם (נמד' ח יח), אתה כהן לעולם עַל דברתך מלכי צדק (תסל' קי ד), —ובתלמו': עַל כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים (תענ' צ ז), —לסמן דבר שבשבילר נעשית הפעולה: השלט עַל נפשך (נרלש' יט יז), אשר נלחם אבי עָלֵיכֶם (סס"ט ט יז), אנכי אדבר עָלֶיךָ אל המלך (מ"ח ד יח), לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו עַל עמה (אסמ' ד ס), לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עָלֶי (סס יו), מיכאל השר הגדול העמד עַל בני עמך (דנ"י יח ח), ואלה יעמדו

יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך (דנר' כג ג), אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני (קהל' א יו), וכל דבר חכמת בינה אשר בקש מהם המלך וימצאם עשר ידות על כל החרטמים האשפים אשר בכל מלכותו (דני' א כ), — ובתלמו, להביע ערך היתרון: אם הפרוץ מרובה על העומד ואם העומד מרובה על הפרוץ (כלל' ד ד). אף על פי שהעור מרובה על הכשר (מ"ש א ג), יתרות על הראשונות (תע"א ו), יתרות על הבנין (עכו"א ח). יתרות על בנות ג' (כחז' א ד), יתר על ג' סלע (עכ"ז ב ח). — והרבויר יתר על כן, ע"י יתר, יתר, — שפתי העליונה עורפת על התחתונה (צכורי ז ס), ע"י עדף, — (א) במשם' בוסף ל': ואם תקח נשים על בנתי (צכש' לא כ), ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם (צמד' לא ח), ימים על שנה חרגונה בטחות (ישע' לז י), הוה על הוה תבוא (ימק' ז כו), — ועם פעל: ולא שתם על צאן לבן (צכש' ל מ), וילוו עליך וישרתוך (צמד' יח ג), עוד אקבץ עליי לנקבציו (ישע' נו ח), תנה עון על עונם (קהל' סט כח), — ובמשנה: נושאין על האנוסה ועל המפותה (נשי' יא ח), מוסף עליו וכו' (כחז' ג ס), — (יב) במשם' ביחד עם: פן יבוא והכני אם על בנים (צכש' לז יז), על מרורים יאכלהו (את הפסח) (שמו"א ח), ויבאו האנשים על הנשים וכו' (ס"ט לא כז), לא תאכלו על הדם (ויק' י"ז כו), לא תאכל עליי (על הפסח) חמץ שבעת ימים תאכל עליי מצות (דנר' י"ג), — (יג) במשם' התעלות, גבוה מן, מעלה מן: ולתת עליון על כל הגוים (ס"ט כו יע), חגר אשר בקרבך יעלה עלייך מעלה מעלה (ס"ט כח זג), רומה על השמים אלהים (סהל' נו ו), כי אל גדול יי' ומלך גדול על כל אלהים (ס"ט לא ג), ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה (נמ"א ט ס), — וכך עם הפעלים גבר, גדל, חזק, נשא, עז, ע"י ערכים אלו, — ובפרט לסמן שלטון וממשלה כמו עם הפעלים מלך, הפקיד, היה, שם, שת, נתן, ועם השמות סלף, שר, פקיד וכדומ', — וכלי פעל: ועל צבאו נחשון בן עמינדב (צמד' י יז), ויואב בן צרויה על הצבא (ש"ש ח י), ויאמר (יוסף) לאשר על ביתו (צכש' נג יו), שכנא אשר על הבית (ישע' כז יב), אדרם אשר על המס (מ"א י"ח), וישלח אשר על הבית ואשר על העיר והוקנים והאמנים אל יהוא לאמיר וכו' (נשי' ז ס), ויאמר (יהוא) לאשר על המלחה וכו' (ס"ט כז), — ובמשנה: פינחס על החותמות

על הקללה (דנר' כז יג), וצר חטאת תעשה ליום על הכפרים (שמו"א כט ז), ע"י כפר, — ובמשנה: כשהיה מתפלל על החולים (צכ' ס ס), מברך על איזה מהם שירצה (ס"ט ו ד), האומר לבניו הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מבם ראשון לירושלים וכו' (פסח' ח ג), — (ח) במשם' נגד, למרות: על דעתך כי לא ארשע (חז"ל יז), על משפטי אכזב (ס"ט לד ו), — ובמשנה: וכל המתנה על שכתוב בתורה תנאו בטל (כחז' ט ח), — (ט) במשם' בנוגע ל..., אחרי פעלים אמר, דבר, הגיד, שמע, צוה, צעק, התודה, חטא, נבא, וכדומ': ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים (צכש' מא לז), על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלטה על כל אברה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם (שמו"א כז ח), נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי' וכו' על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה (ויק' א כח-כז), וזאת לפנים בישראל על האלה ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש בעלו ונתן לרעהו (רות ד ז), — ובתלמו: ואמרו לה על בתה (נו"א יא), השומע על פתו (פסח' צז), כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם (צ"ח א ז), אמרו עליו על רבי זכריה בן אבקלוס שהיה מחזיר פניו אחורי המטה וזורקן (ס"ט קמג), — נאמנין על הלקט ועל השכחה ועל הפאה (פסח' ס ז), מפני שהשורדין על הרביעה וכו' על העריות וכו' על שפיכות דמים (ע"ז ג א), חוששין על שכרו משום שביעית וכו' (ירוש' דמ"א ו יא), — ובסנה"א: ולא שנאני אדם שלא התפללתי בעדו שיושרהו הבורא ולא האמין אדם אותי על סודו וגליתיו (כ"י א"ח, מנח' ספ"י לרשב"א 84), ודע לך אלכסנדר כי הודענוך כל הדברים אשר אנחנו עליהם (י' ויסקין קט), — "ובמשם' בוסן של?; מה שאומרים על התחונה מילתא דברייתא ואומרים מקודם על רמז וכו' (מגיד שמו"א ל' כחז' מנח' לז ב), — (י) במשם' יותר מן: ואני נתתי לך שכמ אחד על אחיך (צכש' נח כז), והיה ביום הששי והבינו את אשר יבואו והיה משנה על אשר ילקמו יום יום (שמו"א י ס), או כי תווב על נדתה (ויק' י"ב כ), זאת פדווי השלשה והשבעים והמאתים העדפים על הלויים סכבור בני ישראל (צמד' ג מו), ארבעים יבנו לא יוסף פן

(1) [הדברים אשר עלינו]

(2) [דבור גרמני]

אחיה על הנסכים (שקל' ס ח), ואין עושיין שררה על הצבור פחות משנים (סס ס ז), ויוחנן שהוא ממונה על החותמות (סס ס ד) — (יד) במשמ' ממעלה לדבר, גבוה ממנו ואינו נוגע בו, über, sur, au-dessus de; ober, above; ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים (נכחש' ח כ), השמש יצא על הארץ (סס יט כג), אם זרחה השמש עליו דמים לו (שמות כג ז), ביוםו התן שכרו ולא תבוא עליו השמש (דבר' כד יס) — וענן יי' עליהם וימם (נמד' י לד); והיו שמיך אשר על ראשך נחשת (דבר' כח כג), יהי עליכם סחרה (סס לז כח), וברא יי' על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן וימם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כבוד חפה (ישע' ד ה), ויי' עליהם יראה (זכר' ט יד), בהלו נרו עלי ראשי (חזק' כט ג) — ועם פעלים של תנועה ממעל לדבר: הרם את מסך ונטה את ירך על הים ובקעתו (שמות יד יו), והניף ידו על הנהר בעים רוחו (ישע' יח י), הנשקף על גי הצבעים (ש"א יג יח) — נקרא שם על: וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליה (דבר' כח י), עי' קרא — השמיע על: השמיעו על ירושלם נצרים באים מארץ המרחק (יחזק' ד יו), עי' שמע — *איים על: ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עדי נפשות (סו' ח ד) — ובהשאלה ישן על: ולא יושן על המלווי (קלמן ח ג ס ח) — (יה) במשמ' סמוך לדבר, אצל, כאלו הוא שוחה מעל להדבר, an, bei; près de; by, near; וימצאה מלאך יי' על עין המים כמדבר על העין בדרך יסור (נכחש' יו ז), והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה (סס כט ז), הקדשה הוא בעינים על הדרך (סס כח כח), בראש מרמים עלי הרך (משלי כ ז), וישינו אותם חנים על הים וכו' על פי החירת וכו' (שמות יד ט), ותהי עליו רוח אלהים (נמד' כד ג), ועלי הכהן ישב על הכסא על סוודת היכל יי' (ש"א ח ט), ועל גבול בנימן וכו' ועל גבול שמעון וכו' (יחזק' נח כד-כה), והיה כעץ שתול על פלגי מים (ספ"א ח ג), אם נפתח לכי על אשה ועל פתח רעי ארבתיו (חזק' לא ט) — ובמשנה: על כל סוכה יסוכה אומרים לו הרי-מוזן והרי מים (יומ' ו ה) — וכן על יד, ירך, כתף, עי' ערכים אלו — ומאכילה ושתיה: מי יתן מוחנו כיד יי' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר (שמות יו ג), ואתה תאכל לחם על

שלחנו (ש"צ ט ז), למאחרים על היין (משלי כג ל), אם ירין (הרים) על אבוסך (חזק' כט ט), ובמשנה: היה איכל עשו על השלחן והניח לפניו לגין וכו' (שנח' ס), שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מובתי מתיים (כזי שמעון, חנו' ג ד), ובפרט עם הפעלים נצב, עמד: שלשה אנשים נצבים עליו (נכחש' יח ג), והוא (אברהם) עומד עליהם תחת העין ויאכלו (סס ח), עי' יצב, עמד, ובמשנה: שמרה עומדת על פתח חצרה (ב"ק ח ו), ובסמ"א: לפי שמספרין בתחלת הלילה ברחוב העיר על פתחיהן זה עם זה (חזק' סג' ח ג, לז' ג), — (יו) אחרי פעל של תנועה מלמעלה למטה: כי לא הסמיר יי' אלהים על הארץ (נכחש' ז ה), וירד העיט על הפגרים (סס יח יח), ויפל אברם על פניו (סס יז ג), ויצק שמן על ראשה (סס כח יח), וישלך עליו בנר (ש"צ כ יג), — ובמדר': והרי המאכלת על צוארו (של יצחק) וכו' מלאכי השרת ונפלו דמעוניהם על הסכין (מד' יז'שע, ד"ח ג), — ובהשאלה: ויפל יי' אלהים תרדמה על האדם ויושן (נכחש' ז כח), ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים (סס ט ג), ויפל פחד יי' על העם (ש"א יח ז), אשפוך חמתי עליה (יחזק' ז ח), — וכן הביא רעה, חסאה על פלוגי, עי' ערכים אלו, — וכלי פעל: חמסי עליה (נכחש' יו ס), עלי קללתך בני (סס כו יג), עלי אדני המלך העון ועל בית אבי (ש"צ יד ט), — וכן בהשאלה עם פעלים שונים להכיע את המטרה של הפעולה, כמו רחם, חמל, חוס; התפאר, התענג, שמה, גיל, שוש, שחק, בכה, ספר, אבל, נשא קינה, נשא משל; הנבא, העיר, שמר, שקד; חשב, יעין, דבר, התורה, עי' ערכים אלו, — ובתנ"כ: ליגלג עליו (ב"ק כ), והיה אוסות העולם רואין אותן תמיהתין עליהם (מד' כ נכחש' למ), האלהים חם על כבודן של ישראל (סס נמד' ט), — (יז) אחרי פעל של תנועה מלמעלה למעלה, עם פעל עלה, עי' ערכו, — (יח) אחרי פעל של תנועה בקו ישר, כדי לעמד על הדבר: בעוד שלשה ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך (נכחש' מ יג), השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה (שמות לד יג), ענתה לך על שדיך (ש"א כ כן), ורוח יי' ישאך על אשר לא אדע (סס יח יג), — ועל פלוגי, כמו אל פלוגי: ויעל (יהודה) על גווי צאנו (נכחש' לח יג), ויקהל העם על אהרן (שמות לז ח), והם לא ידעו כי נגעת עליהם הרעה

[י"ח] בעת שרובן מלא מיד אחרי האכילה.]

הביריו על בן ננס (כי חנא זר מנל ח"ה, כ"ז קה). הרי שהיה אוכל שדה ובא בחוקת שהיא שלו וקרא עליה אחד ערער לומר שלי הוא וכו' (כ"ט נן לקט, טס קיד:). — ובסמ"א: ומעוט הנקמה אחר היבולת עליה כאשר נאמר על אחד המלכים שאמר למי שנתהייב אצלו וכו' הי' לולא חוקת בעמי עליך הייתי נוקם ממך נקמה גדולה (כ"י ח"ט, מ"ה, סכניעס). כי אתה מוצא עצמך יכול על הדבור ועל השחיקה (סוף, סכניעס כ). — ועליו, במשמי נגדו, לדעתו, בנגוד אל לו: ויש על האדם מאורה מוסר שיורה על האמת הן לו הן עליו (סלנייזי מנסס, מסו 19). אשר ואכל אכלים הראוים לגופתו יהי לו מאכלו והאוכל אכלים לא ראויים תהי עליו אכילתו ולא לו (כ"ט סגני, כ"ט, סרכני 184). ואל תסמוך על דבר שאין לך בו זכות ותנוה דעתך על הטענה שהיא עליך ולא לך (כ"י ח"ט, סו"ה, משנן הפסג ג). מי שיהיו דבריו יותר משכבלי יהיו דבריו עליו וכו' ששכבלי יותר מדבריו יהיו דבריו לו (סוף, מנסי סכניי לרשנ"ג 41). — (ב) כמו אל, ל: אם על המלך טוב (חס"ט ח יט). אם עליכם טוב (דס"ט יג ז). אף נחלת שפרה עלי (סל"ו יו). יערב עלי שחי (סס קד לד). יי' גמל עליכם (סס קיו ז). רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש (סל"ז יז). הלאל יסכן גבר כי יסכן עלימו משכיל (חיו"כ כז ז). ועלי הטא חסד לפני המלך (עוז"ז כח). כל אשר עשיתי על העם הוה (כס"ה יט). ותמשך עליהם שנים רבות (סס ט ז). — ובסמ"א: לפי שהפנימית יש לה דרך על החיצונה (כ"ט, מעש"י ג ה). — בא *להציע את הפעול, כמו את: להעביר עלי' הכתם (סנ"ט ט ה). ללמד על מעשה הקטרת (יומ"ג יח). שלא תהא אשה נותנת עוניה באתר ומקלקלת על בעלה (כד"י יח יז). כבש עליו לתוך המים (סנה"ט ט ח). הצביע עליו (סננו"ט ז). מצול על הכל (עדו"ח יד). אין משנין על המנהג (יומ"ג יז ד). — (כב) ולפני מלות אחרות על אחרי: ומדד ארך הבנין אל פני הגורה אשר על אחריה (יחזק"ל יח). — על בין: ותגבה קומתו על בין עבתיים (סס יט יח). — על לפני: ועל פני השער היאתון על לפני אלם השער הפנימי (סס יח יח). — על מעל: על מעל לפתח ועד הבית הפנימי (סס מ"א יז). — על עבר: והאיר על עבר פניה (שמו"ט כה לו). — על ככה: ומה ראו על ככה

(1) [במדר"ם וירוש' בדפו': אתה.]

(סנ"ט כ לד). מי ישמני שפט בארץ ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט (ס"ב יח ד). ועל מקום, אל מקום: הנידו לי ואפנה על ימין או על שמאל (צח"ט כד מט). וירכתו על צידו (סס מט י). וילך מלקנה הרמתה על ביתו (ס"ח ז ח). — ובמשנה: מהלכין על כל האחין (יבמ"ד ה). והלכה לה על לבו (סנ"ט ט ז). יחזרו! על הפתחים (כסנ"י ג ג). איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקות לפניו (מד"ח ז). — בא על אשה? ואיש אין בארץ לבוא עלינו בדרך כל הארץ (צח"ט יט לח). — ורגיל בתלמוד: ישראל שבא על בת כהן כהן שבא על בת ישראל (יבמ"ד ה). ואשה המביאה את הבהמה עליה (ככ"ט ח ח). עיי' בוא. — וכן להביע פעולה נפשית המכונה אל פלוני או אל דבר: וידע יואב בן צריה כי לב המלך על אבשלום (ס"ג יד ח). כי אין ענינך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק ועל המרוצת לעשות (ירמ' כז יח). אשרי שאל יעקב בעורו שברו על יי' אלהיו (סל"י קמו ה). אני לדודי ועלי תשוקתו (סס"ט ז יז). לי היתה המלוכה ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך (מ"ח ז יח). ביום ההוא ישעה האדם על עשהו (ישע"י יז ז). — יט עם פעלים המביעים פעולה של איבה, התקפה נגד פלוני: ויבאו (שמעון ולוי) על העיר במח ויהרגו כל זכר (צח"ט לד כה). ונאספו עלי והכנינו (סס ל). ויקצף פרעה על שני מדיסיו על שר המשקים ועל שר האופים (סס מ ז). ואתם תשבחתם עלי רעה (סס נ כ). החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת יי' במדין (צמ"ד לח ג). דבר מרה על יי' אלהיכם (דנ"ג יג ו). אחבירה עליכם במלים ואניעה עליכם כמו ראשי (חיו"כ יו ד). חקק עלי כשניו (סס ט). — וכן עם הפעלים לון, עמד, קום, נלחם, חנה, צור, שפך סוללה וכדומ'. — ובלי פעל: לכן הגני על הנביאים (ירמ' כג ל). יתרו חמה על יהודה (ישע"י ז ט). פלשתים עליה שמשון (ספ"י יו יז). וה הדבר אשר נעשה לגבעה עליה בגורל (סס ט ט). — ובתלמוד: בפולמוס של אספסיונים גזרו על עשרות חתנים ועל האירוס (סו"ט יד). אין להם זה על זה אלא תרעומות (צ"ט ו ח). הריני כמשיב על טרפון אחי (כי יחזק"ל יד ג). אוטרין צדוקין קובלין אנו עליכם פרושים (סס ז). חלוקין עליו חבריו על סומכוס (צ"ק סה). חולקין עליו:

(1) [במדר"ם: יושא לו.]

(כד.) ויד לב דוד אתו על אשר כרת את כנף אשר לשאול (ש"ס כד ו.) ועו' אשר—ועם כי: ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבנו מצאנו הרעות האלה (דנר' לא יז.) על כי עשו את הרע בעיני יי' (שפ"ג ב.)—ולפני הא הידיעה: וישמה יחזקיהו וכל העם על ההכין האלהים לעם (דס"ג כט לו.)—ובמשמ' אף על פי, למרות, al-; quous; thought: ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במתיו על לא חסם עשה (שפ"ג כט.) על לא חסם בכפי (איוג יו יז.) *על ש': אמר הקב"ה על שאהב את ישראל (מד"כ שמות ח.) אמר הקב"ה אם מעכב אני עליהם הם אומרים על שאינה טובה לא הראה אותה לנו (פס נמד' טו.) *על מנת ש', *על תנאי ש', על שם ש', אף על פי ש', אף על פי כן, עני' מנת, תנאי, אף.

(ג) — עם אותיות היחס, פֶּעַל: בדרך ערויך ששתי פֶּעַל כל הון (פסל' קט יד.)—פֶּעַל... פֶּעַל... כפי... בר: פֶּעַל גמלות פֶּעַל ושלם חסה לצריו גמול לאיביו (שפ"ג נט יט.)—פֶּעַל, (א) עם פעלים המביעים הצרה או תנועה של דבר מן איזה שטח: הן גרשת אתי היום פֶּעַל הארץ פני הארמה (נכח' ד יד.) ותם (התכה) פֶּעַל הארץ (ש"ס יז.) ותורר (רבה) ברה פֶּעַל (ש"ס כד סו.) ופרקת עלו פֶּעַל צוארך (ש"ס כז ט.) וגללו את האבן פֶּעַל פי הבאר והשקו את הצאן (ש"ס כט ג.) ותסר (תסר) בגדי אלמנות פֶּעַל (ש"ס נט יד.) בעור שלשת ימים ישא פרעה את ראשך פֶּעַל (ש"ס ע"ט.) ולפי העלות-הענן פֶּעַל האהל (נמד' ט יז.) שמתך לא בלתה פֶּעַל (דנר' ס ד.) וירד סוסא פֶּעַל המרכבה (שפ"ג ד יט.) ויקם דוד פֶּעַל משכבו (ש"ג יז ב.) דרשו פֶּעַל ספר יי' (שפ"ג לד יו.) לילה עצמי נקר פֶּעַל (איוג ל יז.)—ובחשאלה: סר צלם פֶּעַל (נמד' יז ט.) ויסר בחו פֶּעַל (שפ"ג יו יט.) הסייר את יינך פֶּעַל (ש"ס ח יז.)—ב) והסרת רעה או דבר המכביר על פלוגי: ויסר פֶּעַל רק את המות הזה (שמות י יז.) ויסר פֶּעַל את הנחש (נמד' כח ז.) הסר פֶּעַל נגדך (פסל' נט ח.) ויאמר לו פרעה לך פֶּעַל (שמות י"ח.) שלחו נא את זאת פֶּעַל החוצה (ש"ג יג יז.)—והקל פֶּעַל ונשאו אתך (שמות יס כז.) וישתק הים פֶּעַל וכו' וישתק הים פֶּעַל (יו"ח ח יא-יג.)—וצבא: וישב יואב פֶּעַל בני עמון (ש"ג י יד.) ואלכה פֶּעַל העיר (ש"ס כ כח.) לך הסרה את ברייך את בעשה מלך ישראל ויעלה פֶּעַל (מ"ח יא יט.) ועתה ברת (דוד) מן הארץ פֶּעַל אכשולם (ש"ב יע י.) ויש

(אפ"ט ט כו.)—וכן על יד, על ידי, על פי, על פני, על אחר, על שם, על מנת, על גב, על צד, בעל כרח, עי' ערכים אלו.—"ודבור אשר הוא, שהוא, הם עליו, בלשון הפילוסופים במשמ' לפי טבעו ותכונותיו: וזה כי היושר יגזור שישפיע על כל בעל מוג צורה הראויה לחמור ומגו ובאשר תהיה ראויה לו הושפעה עליו והיו הנמצאות על זה הסדור אשר הם עליו (כח"ד, חמו"כ 99). וכדור הארץ מרכז עומד כאמצעיות מבלי נמיה ולא סבה ושם סדר הכל על מה שהוא עליו מהכמות והאיכות והתמונות (כ"י ח"ט, הכוזב ז ו.) בהכרח לבחון הנמצאות כלם כפי מה שהם עליו (כ"ט ח"ט, מו"ט ח לד.) החמר מתיצה גדולה ומסך מונע השגת השכל הנפרד כפי מה שהוא עליו (ס"ג ט.) כל מה שהוא כטבע ההווה וההפסד הנה השתנותו ממה שהוא עליו אצל משה ע"ה הוא משער האפשר וכו' והעולם הזה כפי מה שהוא עליו דבק אל מציאות הכורא כדבוק העלול לעלה (פרכי' מש"כ.) לא יתהפך ולא ישתנה ולא יצא מן תנאו אשר עליו הוא מותנה (מנחם גנלי סגולה, לקו"ק, נכפ' 50). ומה החכמה במציאת הדברים לפי מה שהם עליו ומה המהווה מהם (המקום מנחמי העיונים לאנחמד חלגולי כ"י פריס) פרכ' י סגולה נכפ' סחמס, ח"כ ג, 196). וצריך לתקן עניינים על אשר יועתקו ממה שהם עליו מההנהגות והעצות אל האמת וההנהגות המוכות (כש"ע פל"ק, ח"כ' סכ"מ 77). בחקרנו בהם למה היו במה שהם עליו מהמציאות (כל"ג, מש"י ז.) ולמה היה הכובד הזה או הגלגל הזה או העולם כולו במדה הזאת שהוא עליו ולא במדה אחרת גדולה ממנה (כ"י היסטורלי, יסוד עולם ג, כח:). המראה אשר שלמותה בשיראו בה הצורות היפות כפי מה שהם עליו מבלי עוות ושנוי (יחזק' בן שלום נחן, כוונת הפילוסופים לחלגולי).—וכן שאחה עליו: ואין ראוי שתסתיר מבני אדם מה שאחה עליו מן החסידות (כ"י ח"ט, מו"ט, יסוד המעשה ס.)

(ב) מלות הקשור, (א) להביע טעם וסבה, יען, מפני wagen, weil; parce que; because: ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי ברת הוא (נכח' לא כ.) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך (פסל' קט קלו.) וכל העם הריעו תרועה גדולה כהלל לוי' על חופר בית יי' (עזר' ג יח.) ועם אשר: ויגף יי' את העם על אשר עשו את העגל (שמות לז לה.) ואמרו על אשר עזבו את ברית יי' אלהי אבותם (דנר' כט

ומעל הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך (מ"ח י"ד). אבי העמים עליכם על כבוד ואני אסוף על עולכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים (ס"ח). קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואתכם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת ענף מאד (שנ"י מז ו). — נתן על על צואר פלוני, שעבדו אליו, עשהו לעבד לו, העבירו עבודה קשה: ועבדת את איביך וכו' ונתן על ברול על צוארך עד השמידו אתך (דנ"י כ"ט). בי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל על ברול נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבד את נבכדנצר מלך בבל ועבדהו (ימ"ז כ"ט). — נתן את צוארו בעל פלוני: והיה חגוי והממלכה וכו' אשר לא יתן צוארו בעל מלך בבל בחרב וברעב אפקד על חגוי ההוא (ימ"ז כ"ט). — הביאו את צוארכם בעל מלך בבל וכו' ונתן אתו ואת עמו וחיו (ס"ח י"ג). — פרק העל מעל צוארו, השתחרר מהעבדות: ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עליו מעל צוארך (נח"ל כ"ט). — ושבר את עליו, שחררו: כי מעולם שברתי ענף נתקתי מוסרותיך ותאמר לא אעבדו (ימ"ז כ"ט). אך חמה יחדו שברו עול נתקו מוסרות (ס"ח ס"ט). שברתי את על מלך בבל וכו' נאם יי' כי אשבר את על מלך בבל (ס"ח כ"ד). — ע"ב ממות עליו: אני יי' אלהיך אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מזהות להם עבדים ואשבר ממות עולכם ואולך אתכם קוסמות (ויק"י כ"ג). והיו על אדמתם לבטח וידעו כי אני יי' בשברו את ממות עלם והצלתו מיד העבדים בהם (ימ"ז כ"ט). — תחת את עליו של פלוני, שחררו: כי את על סבלו וכו' תחת כיום מדין (שנ"י ע"ג). — סר עליו: והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועליו מעל צוארך וחבל על פניו שמן (ס"ח כ"ט). — לשבר אשור בארצו ועל חרי אבוסנו וסר מעליהם עליו וסבלו מעל שכמו יסור (ס"ח כ"ט). — ובהשאלה, על הפשעים: נשקד על פשעי בידו וישרגו עליו על צוארו (אי"ז ח"ד). — נשא על, נכנע, סבל מה שהטל עליו: טוב לגבר כי ישא על בנעוריו (ס"ח כ"ט). — ובתו"ם: הטמאין שבעגלה העול של מתכת והקטרים וכו' הטמאין שבעגלה העול המצופה וכנפים העשויות לגוי וכו' (כל"י י"ד-ט). הנוגע בעול ובקטריב בעין ובעבות אפילו בשעת מלאכה מהור (ס"ח כ"ג). כמה רחב (של התלם) מלא העול השרונני דומה לעול של ברמים (חוקט"י כל"י ז"ח). בעול שלא

ישראל מעליו (נח"ל כ"ח). — ובמשמ' מאצל: ויעל אלהים מעל אברהם (נח"ל י"ז כ"ג). אל נא תעבד מעל עבדך (ס"ח י"ג). ויצאו מעליו כל העמדים עליו (שנ"י ג"ט). רחקו מעלי (ימ"ז כ"ט). ואת יראתי אתן בלבכם לבחתי סור מעלי (ס"ח כ"ט). הלויים אשר רחקו מעלי בתעות ישראל אשר העו מעלי אחרי גלוליהם (ימ"ז מד י). לא סר (יהוא) מעל חטאות ירבעם (מ"ז י"ח). אחי מעלי הרחיק (ח"ז י"ט י"ג). כי קרע ישראל מעל בית דוד (מ"ז י"ח). הבדל וברדלני יי' מעל עמו (שנ"י כ"ג). ונית מעל אלהיך (ס"ח ט"ח). (ד' וכמו על: ויתן את כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בכבל (מ"ז כ"ח). כי גדול מעל שמים חסדך (סנ"י ק"ח). כי גבה מעל גבה שמר (סנ"י ט"ז). ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה (כמ"ז פ"ט). והחמנים אשר למעלה מעליהם גדע (דס"ז כ"ד). — ה) מעל ל-, כמו על או ממעל ל-: ויבדל (אלהים) בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע (נח"ל ח"ז). ויחגר דוד את חרבו מעל לסדיו (ש"ח י"ז כ"ט). ויסן יי' אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על ראשו (וי"ז ד ו). ויגדל יי' מעל לגבול ישראל (מלכ"י ח"ט). — ובמשמ' אצל: והצרעת ורחת במצחו (של המלך עזריהו) לפני הכהנים בבית יי' מעל למזבח חקטרת (דס"ז כ"ט). ע"ה. עול, ע"ה, ענף, ענף, ענף, ענף, ענף, ענף *עלים, עולין, — בד כבוד של עין או של ברול וקשרו במסורות כצואר הבהמה החורשת שתמשך בו את המחורשה וברום', *dooh; yoke; yoke*: ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה סום אשר לא עלה עליה על (נח"ל י"ט ז). ולקחו זקני העיר ההוא עגלה בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל (דנ"י כ"ג). ועתה קחו ועשו עגלה חדשה אחת ושתי פרות עלות אשר לא עלה עליהם על (ש"ח ו"ז). — ובהשאלה, על כבוד, שלטון קשה של אדון על עבדו, כפרט של מלך על בני עמו, על עמים אחרים: הכביר עליו עליהם, מלך עליהם בקשו, הטיל עליהם מסים כבדים: איך הקשה את עליו ואתה עתה חקל מעבדת איביך הקשה

(י) [במאורים הכנענים שבאגרות עמרנה ח"ל, ח"ל (ע"ה, ע"ה), ובערב' על א], שלשלת לקשר את הידים לערף.]

אחר הולבין שם אחר הכנוי (סוף, נדרי א טו), והעלגים מכנין אותה (את השבועה) ואומרים מזה כיון שאמר לשון שמשמעו וענינו שבועה הרי זה חייב כמו שהוציא לשון שבועה (סוף, סטו"ז ג ס), ולא השבועה בלבד אלא כל כינויי שבועה כשבועה כגון שהיו אנשי אותו מקום עלגים והיו קוראים לשבועה שבותה או שקוקה וכו' (סס), והוספתי תימה האיק יהיה טבע בן שנולד בין העלגים (סוף, אגרי, אגרי סטו"ז ס, י). העלג אעפ"י שהוא אנוס צריך להזהר בכל כחו ושימעת בדבורו בדברים שהוא עלג באותיותיהן (כד"ק, מכלול, עג). מי שהיה עלג או מקומות שהכל עלגין ודרבן לומר במקו' נזיר נזיק נזית או פזית ואמר אחד מלשונות אלו על עצמו וכו' הרי זה נזיר (כ"א סלוי מנרללום, סהנוק, טעז), ש"ם נשתתק כפפת הוא אלא שאינו יכול להגיד כמו העלגים (עטור ז א). ויש מקצת מכני אדם אשר לשונם עבה מאד ולא יוכלו לדבר כהוגן והם נקראים עלגים ובכדי לשון (אגרי סכל"ג, טע"ט), ואחרים שלשונם דבוק מלמטה ולא יוכלו לדבר וכל אלה נקראים עלגים ובכדי לשון (כ"ט חלד"ג, ט"א ד, כג). העלגים יבוא להם השלשול הארוך כסגולה (מכרי חנוקע ו לא, כ"י נכלין). מדבר בלשון לעז, מקלקלת: ומימי קדם היו חסידים עולם בלשון הקדש שמחים והיום פריצי עמנו וכו' וכל בניה עובי לשונם ושוב עלגים וכספם היה לסיגים (כ"י חריו, סהמנוני, סקדו"ז). וחמנעו אותם מן לשון העלגים אשר היתה לנו למורשה מאבותינו האחרונים לבשתנו ולבשת אומתנו (יל"ג, אגרי א סס). ואמר המשורר: התחתים שם שוחות וחונות כנחות ועלג הצחות בפשר נפגרים (תלמיד דוכס, ססו"ז 11). איה צבי עלג ואנה פנה עפר מקטר מר דרור ולבונה (כ"ט סגיד, חס לבי עג). כל עלגי העוף למינו החליף ומיר לעמת נגנים פצחו (רמב"ע, אש קדמו לוכיו). ושפתי עלגים צחות ויובון לקומם בניני גיל ההרוסים (סוף, סקיס מר).

עֲלָג, קל לא נמצא.

— פטי, "עֲלָג, בתי מַעֲלָג, — עשה שיהיה עֲלָג, קלקל את הלשון: התכוון בני בשפת הקדש למצחצחיה ונוסה ממעלגיה ומנחתיה (דוכס, על קטע"ז 11). — פס, "התעֲלָג, — נעשה עֲלָג, דבר בעלג: כאלה ישיג המשכול לדעת שפת יתר ובהם יתכוון אמרי שפר לדבר צחות וכו' יצמצם מלוי ולא יתעלג כמו

אביו חבע (כ' שטען צן חלעזר, טנס סס). מי שמבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני (כ' חלוי"א צן סכדיו, ט"ז יס). אתה אל ראי א"ר אייבו אתה הוא הרואה בעלבון של עלובין (מד"ר נחלש' מס). בעודני תי אותה שישבה על הבאר ואמרה לתי העולטים ראה בעלבוני (סס סח). מה האתון שאין לה וכו' נצטויתי לתבוע עלבונה מידך אומה שלימה שאתה בא לעוקרה עאכ"ו (סס צמדי כ). קבל עליך דברי תורה בצער ואל תהי מבקש עלבונך (דח"ז צ). — ובסה"מ: אוי להם לאותן הדיינים שנהגו בכך מעלבון תורת משה שבו דיניה והשפילוה עד ארץ (רמב"ס, סנס"ס כס ד). ואם רצו לפטור נמי אחד מפורעי חסם לגמרי עד כך וכך שנה מפני עלבוננו או מפני הפסדו או מפני שגרבו השלטון כותבין עליו כפי מה שיראו (כ"י נרללנ"ז, סס' סטערות 188). ואמר המשורר: ואביהם רואה עלבונם בעת צרתם ואין עונם (כח"ט, ח"י כי לבי). — ואמר הפיוטן: נושא עון ורואה בעלבון מחשב חשבון כחכם וגבון (מי ימלל, מוסף יוס"כ, מח"י חט"ז ג, קסב). — ומ"ר: ושירי ביד עושק ומני ועלבוניו כגבור ואין חרב בידו כאלו לא גבירי בנו נתן גדודיו ולגיוניו (קטע כ"י בני, JQR, NS. I, 242). והנה הם עשו נגדו (נגד יוסף) שלשה עלבונים (כ"י חכנצחל"כ, פ"י סהנס, מק"ק ד"ס יקסו סחלש"ס סח סהנס). ואמר הפיוטן: מדוי אמונה לאל הצילני נא מעלבונים פן יבא והכני אם על בנים (אדס בקוס, סלי"ח טעני ססח).

עֲלָג, ממנו עֲלָג, "עֲלָג, "עֲלָג, "עֲלָג, "עֲלָג.

עֲלָג, ט"ז, מ"כ עלגים — בעל מוס שאינו יכול לדבר היטב, שלשונו אינה מסהרת לדבר stammelnd; היטב, שלשונו אינה מסהרת לדבר bague; stammering ולבב נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים תמהר לדבר צחות (יטע"ז נז ד). — ובסה"מ: ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה בתפלת בעלי הלשון הצחה ומפני ענין זה תקנו כל הכרכות והתפלות מסודרות כפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך כפי העלג (רמב"ס, ספ"א ד). וכן העלג כגון מי שקורא לאל"ף ע"ן או לעי"ן אל"ף וכל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתיקונן אין ממנין אותו שליח צבור (סס ח צ). יש מקומות שאנשיהם עלגים ומפסידין את הלשון ומכנין על דבר בדבר

leaf: ויתפרו עליה תאנה (נכס"ג ז), ותבא אליו היונה והנה עליה זית מרף בפיח (ס"ס יב), וררף אתכם קול עליה נרף (ויק"י כו לב), כי תהיו באלה נבלת עליה וכנגנה אשר מים אין לה (ישע"א ל ז), ונבל פעלה כלנו (ס"ס קד), אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה ובעלה נבל (יחז"ל ס"ג), והיה כעין שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא ירא כי יבוא חם והיה עליהו רענן (ס"ס יז), ועל הנחל יעלה על שפתו מזה וזוה כל עץ מאכל לא יבול עליהו ולא יתם פרוי (יחז"ל מו יב), ובעלה צדיקים ופרוהו (משנ"י יא כח), העלה נרף תערוץ ואת קש יוש תררף (איז"ג כ), הקטפים מלוח עלי שית ושרש רתמים לחמם (ס"ס ל ד), צאו החר והביאו עלי וית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת (נחמ"ס יס), — ובתו"ס: אף נוסל הוא את העלה מן האשכול בשביעית (כי שמעון, שני"ז ז ז), אלו מותרין באכילה חלב שחלבו עובר אליהם וישראל רואהו וכו' ועלה של חלית וכו' (ש"ז ז ז), איזו היא ערבה פסולה קנה שלה לבן עליה שלה עגול (תוספ"ט סוכ"ז ז), אין לוקחין קורט של מילתית אלא מן המופתה והעלה ניקח מכל מקום (ס"ס ע"ז ד יג), אבל עליה ירק ושתה כוס של יין מצטרף (משנ"ס דכ"א, נכ"י ע"ג), יש לה (ריאה לעוף) וישנה בעלה של וורד בין אנפים (כי יוסן, מו"ל נ), — ומ"כ: לוף שעברה עליו שביעית רבי אליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו יעשה חשבון עם העניים (שני"ס ג), אבל לעלין יש ביעור מפני שנושרין מאביהן (ס"ס ז), המוציא וכו' עלי שום ועלי פצלום לחים בגרונות ויבשין במלוא פי גדי (שנ"ס ז ד), יש מהן שהילכו אחר הפרי ויש מהן שהילכו אחר העלין חלפת והצננו הילכו בהן אחר הפרי חלפת והנפוס הילכו בהן אחר העלין (כי יוסן, יוס"י כנ"א ח), מחוצאת עלין ועד הפגין חמשים יום (נכ"ג, ס"ס שני"ס ח), בתרופת מעשר אין העלין תלושין על העלין ולא הקלחים תלושין על הקלחים (ס"ס, סוכ"י יא ד), גותנין על גבי מכה בשבת שאינו אלא במשמרה א"ר תנחומא הוין מעלי גפנים שהן לרפואה (ס"ס שנ"ו ו), עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתונות האוכל עלי קנים ועלי גפנים ולולכי

(1) [לדעת אבי הר"ק שייך לכאן גם יפקד עליה (ישע"א כו ג)].

כמו (מנחם זן סוק, הקדמי, Literat. Histor. Mittheil. II, 130), עתה אפרשם למחלקותם לבעבור לא תתעלג כמו כל לשון ולא תתעלג כמו כל שפה (מנחם זן שלמה, חזן נוסן, עטרת לזי לגר, 111), — ואמר הפיטן: יה ילבין בשלג חט מאדם כשני ופה קטיגור כמתעלג ילבין ולא ילשין (בנזק"ש אל וסיכלו, מנח"י יוס"כ, מח"י כוונ"י).

עֲלָהָה ש"י, — לעז, קלקול הלשון, Verderbais (der Sprache); corruption (de la langue; of language): נגלינו אף אחריו בכל שערי ארץ ואיי הימה לא היה גוי שלא באו בו נדחיו גם בחוכם רבינו ילדינו לשונותם למדנו וחלם עלגותם על שפר אמרינו ולא נכון. בן (כסע"ג, ס"י הסגנון, הקדמי כד).

עֲלָגוּת ש"י, — כמו עֲלָה, תכונת העֲלָה, Stammeln; bégaiement; stammering: לשון עלגים חמיה לדבר צחות והחפץ בו עלגות הלשון (כ"י ח"ס, הסכ"ס פרי"ב, לנב), ודע כי יש נדיבות שהיא כבילות ויש מהירות הדבור שהיא בעילגות ויש חכמה שהיא כסבלות (כס"ע פליקל, המנכ"ס), קונטרס אחד שכתב האיש המקולקל המוח והמבלבל השכל כלו מלא טעות ושבושים ברב דברים ודמיונות ועלגות (כי קעדיס צ"י מיומן חזן דלח, שאלה ע"ד הסגנון, מחז"ל גכ"ז, יג), — ואמר המשורר: כלכלה בציה דרורי למות ימינו תרעה לעתיד מגדלים ביתמות מופפו למלך בלי עלגות ואלמות (גמ"י סכ"ג, דורקון 68), — ובחלת העלגות: ויש מפגעי (של הלשון) העלגות וכבר הלשון הנקרא בלף ובלש (קלחון גו ד), העלגות הבא מלחות רע בעצם הלשון (המפס"ס למק"י חזקוני ל), ויקרה מנשיכתו (של הלמאה) כאב חוק והתלהבות אשוי בנוף ומורסא חמה בלשון וככרות לשון ועלגותו ורעדה ותרדמת איברים (ספ"ר הסכ"ס וספ"ר קש"ט ז, הפליט 80).

עֲלָגָה חז"ל, מ"כ ק"י עֲלָגוּת, — כמו עֲלָה; ויתר מה שנמצא במערכת לשוני מן הגמות וערכוביא מלשונות עלגיות וממעוט הדיוק על דקדוק הלשון צחותו ונקיונו (כס"ס, יריעם שלמה ח, הקדמי, יב:).

עֲלָה ש"י, סמי עליה, כ"י עליה, מ"כ סמי עלי, כ"י עליה, *עלים, עלין, — עלי הצמח, עלי האילן וכיוצא בזה, כעין דף דק פחות או יותר גדול, עפ"י ילק הגון, שצמח מקלתי הצמחים וענפי האילנות, Blatt; feuille;

(שמוס כ כו). ויבא אל שער אשר פניו דרך הקדושה ויעל במעלתו (יחזק' מו). —ובמשנה: בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם ובזמן שהן מרובין רצין ועולין בכבש וכו' מעשה שהיו שנים שוין ורצין ועולין בכבש ודחק אחד מהן את חברו ונפל ונשברה רגלו (יומ' ז ח-ג). עלה בכבש ופנה לשמאלו (סוכ' ד ט). החלו (הכהנים) עולים במעלות האולם וכו' (תני' ו ח). היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה אינו גולה (מכ' ז ח).

(ב) עלה אל, על, לקראת פלוני: ויהי כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני (נחש' מד כד). עלו אלי ועורני ונכה את גבעון (יסוס' יד). ויעלו אליה (אל דבורה) בני ישראל למשפט (שפי' ד ס). וינחם יהודה ויעל על גזוי צאנו (נחש' לט ז). ויאמר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה (ספ' מו כט). ומלאכים שלח (גדעון) כאשר ובזבולון ובנפתלי ויעלו לקראתם (שפי' ו ס). ומלאך יי' דבר אל אליה התשבי קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון ודבר אלהם וכו' (מ"צ ג). —ואל יי': ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יי' מן ההר לאמר (שמוס יג). ויאמר יי' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם (ספ' כד ז). —ולמלחמה: ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל ביי' לאמר מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם (שפי' ח ח). ויעלו סרני פלשתים אל ישראל וישמעו בני ישראל ויראו מפני פלשתים (ש"ח ז). וישמעו בני ישראל (כי שבטי עבר הירדן בנו מזבח) ויקהלו כל עדת בני ישראל ללחם עליהם לצבא (יחזק' כג י). ויאמר איש יהודה למה עליהם עלינו ויאמרו (הפלשתים) לאסור את שמשון עלינו (שפי' יט י). ואם בה יאמרו עלו עלינו ועלינו כי נתגם יי' בידנו (ש"ח יד י). ויהי כימי אחז בן יותם בן עוזיהו מלך יהודה עלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה עליה (שפי' ז ח). רדי מכבוד ושכר בצמא ישבת בת דיבון כי שודר מואב עלה בך שחת מבצור (יחזק' מ ח). —ועלה אחרי פלוני: ויעלו אחרי דוד בארבע מאות איש ומאתים ישבו על הכי ים (ש"ח כה יג). ועליהם אחריו ובא וישב על כסאי והוא ימלך תחתיו (ש"ח ח ס). —ומעל פלוני: ויכל לזכר אתו ויעל אלהים מעל אברהם (נחש' יז כג). ויאמרו אנשי בית שמש מי ויכל לעמוד לפני יי' האלהים הקדוש הזה ואל מי יעלה מעלינו (ש"ח ו ס). ויעל

המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה (מ"צ ד). ויקח חוקיהו את הספרים מיד המלאכים ויעל בית יי' (ספ' יד). כי מעלה הלהות בכבי יעלה בכי כי במורד חורנים צרי צעקת שכר שמעו (יחזק' מ ח). כגבורים ירוצון (הארבה) כאנשי מלחמה יעלו חומה ואיש בדרכיו ילכו (יוח' ז). ובקע עלה השער וישב שם (דוד ד ח). —ועם מלת או-אות היחס: ויאמר משה אל יי' לא יוכל העם לעלת אל הר סיני וכו' (שמוס יט כג). כי יפלא סמך דבר למשפט וכו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר יי' אלהיך בו (דברי יח ס). והלכו עמים רבים ואמרו לבו ונעלה אל הר יי' אל בית אלהי יעקב (שפי' ז ג). ויקח דוד מידה את אשר הביאה לו ולה אמר עלי לשלום לבייתך (ש"ח כה ס). ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ (צמז' לט ט). ויהי אחרי כן וישאל דוד ביי' לאמר האעלה באחת ערי יהודה (ש"ח ז ח). מי יעלה בהר יי' ומי יקום במקום קדשו (ספ' כד ג). והמה פרס ישכבון והוא עלתה עליהם על הגג (יסוס' ז ס). אעלה על כהתי עב אדמה לעליון (שפי' יד י). —ואמר בן סירא: בעלותו על מזבח הוד ויהדר עזרת מקדש (צ"ס גי' כ יח). —ובתלמוד: לירושלים (ספ' ח ג). מעשה מי שיעלה מכס ראשון לירושלים (ספ' ח ג). מעשה בבירא אחד שאמר כתבו גמ לאשתי ועלה לראש הגג ונפל ומת ארשב"ג וכו' (נעי' ו). ומסבה היתה עולה מקרן מורתית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים (מז' ד ס). העושה מזבח בראש העגלה או בראש הספינה כשרה ועולין לה כיום טוב בראש האילן או על גבי גמל כשרה ואין עולין לה כיום טוב וכו' (סוכ' ג). כשעלה משה למרום מצאו לתקב"ה שיושב וכותב ארך אפים (ספ' קיח). —ובספ' א' עלה לתורה: אם לא נמצא מי שיודע להפסיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה וכו' (שפי' ח"ס כה ס). —ועם ב': לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה (נ"ל ס ג). —עלה דרך: ויפנו ויעלו דרך הבשן (צמז' כה ג). ויעל גדעון דרך השכוני באחלים מקדם לנבה ויגבהה (שפי' ח יח). וראיתם אם דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את הדעה הגדולה הזאת (ש"ח ו ס). —ובמשנה: כל העולים למזבח עולין דרך ימין ומקיפין ויורדין דרך שמאל (צמז' ז). —עלה דבר: ויחלם (יעקב) והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים יורדים בו (נחש' כח יז). ולא תעלה במעלה על מזבחי

בבזר יי' מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר (יחזק' יא כג).—ובהלחם על פלוגי: לך הפרה את בריתך את בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי (מ"א יס ט). ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים זבוי ואת כל הזהב הנמצא באצרות בית יי' ובית המלך וישלח לחזאל מלך ארם ויעל מעל ירושלם (מ"ג יב ט). דרש נא בעדנו את יי' כי נבוכרדנאצר מלך בבל נלחם עלינו אולי יעשה יי' אותנו ככל גפלאותיו ויעלה מעלינו (יחזק' כא ז).

(ג) והנושא בעלי חיים: והנה מן היאור עלת שבע פרות ופות מראה ובריות בשר (נחל'ס' מא ז). ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל סמךך (שמו"ס כח). ויהי בערב ותעל השלש ותכנס את המחנה (ס"ו יג). לא יהיה שם אריה ופריץ חיות כל יעלה (ישעי' לט ט). עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו (יחזק' ד ז). כי גוי עלה על ארצי עצום ואין מספר שניו שני אריה ומתלעות לביא לו (יחזק' ח ו). בעיר ישקו בחומה וירצון בכתיים יעלו בעד ההלונים יבאו כנגב (ס"ז ט). שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה שלם מתאימות ושכלה אין בהם (ש"ס ד ז).—ובמשנה: כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו (פס"ס יס ז). עלתה (הבהמה) לראשי צוקין ונפלה הרי זה אונס (ב"מ י).—וזכר על הנקבה: ויהי בעת יהם הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה העתדים העלים על הצאן עקדים גקדים וברדים (נחל'ס' לא י).—ובמשנה: עלה עליה (על הפרה האדומה) וזכר פסולה (פס"ס ד).

(ד) וצמחים: ובגפן שלשה שריגים והיא כפרת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים (נחל'ס' מ י). ויחלם (פרעה) שנית והנה שבע שבלים עלת בקנה אחד בריאות וטבות (ס"ס מא ט). גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תורע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב (דבר' כט כז). ואשיתו (את הכרם) בתה לא יוסר לא יעדר ועלה שמיר ושית (ישעי' ח ו). תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס והיה לוי' לשם לאות עולם (ס"ס נ"ג). ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו (יחזק' מו יג). ונשמדו במות און הטאת ישראל קיץ ודרדר יעלה על מוכותם (יחזק' י ט). ויטן יי' אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו (יחזק' ד ו). והנה עלה כלו קמשונים כסו

פניו חרלים וגדר אבניו נהרסה (משלי כד לא). חוז עלה ביד שכור ומשל בפי כסילים (ס"ס כו ט).—ובהשאלה קרן: ואשא עיני ואראה והנה איל אחד עמד לפני האבל ולו קרנים וחקרנים גבהות והאחת גבהה מן השנית והגבהה עלה באחרונה (דני"ס ג).—ובמשנה: עלתה (על רובו של אתרוג) נשלח פטמתו וכו' פסול עלתה (בבית כנסת שחרב) וכו' בשר (סוכ' ג ו). עלו בו (בבית כנסת שחרב) עשבו לא יתלוש מפני עגמת נפש (מג"ג ג). תבואה שעלו בה ספיחי אסמים וכן מקום הגרנות שעלו בהן מינין הרבה וכו' אין מחייבין אותו לנכש (כלל' ס"ה). הנוטע ברושות הרבים וכו' והעולה מאליו חייב בערלה (ענלי' ח ז). הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו הרי זה לא קנה קרקע וכו' הגדילו לא ישפה והעולה מן הגזע שלו זמן השרשים של בעל הקרקע וכו' (ב"ב ס"ד). מרביצין שדה בערב בשביעית כדי שתעלה ירקות בשביעית (מספ"ס שביע' ח ז).—ובהשאלה: הכחו חייב לרפאותו עלו בו צמחים אם מחמת המכה חייב שלא מחמת המכה פסול (ב"ב ס"ח). משלו משל למח הרבר דומה לאחד שעלתה לו מכה בדגלו והיה רופא כופתו ומתחך בדגלו כדי לראותו (ס"ס סק"ל ח). כהן שעלתה לו יבלת במתניו חבירו חותכה לו בשיניו במקדש אבל לא במדינה ואם בכלי כאן וכאן אסור (ס"ס עירובי' יא כ). איוהו סימניה רבי יוסי הגלילי אומר משיעלה הקטט תחת הדר (נדר' ס"ח). מעשה ביוסף בן פנחס שעלת נומי על רגלו ובקש הרופא לחותכה וכו' (ספ"ס חזק' פס"ח). עלה ונעשה שלם, נתחברו שבריו והיו לאחד: אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסף (פנ"י ד ו). וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארבות המטה לא שתעלה אלא שלא תוסף (שנ"ח כג ט).

(ה) ודברים שונים, אך וענן: ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה (נחל'ס' ז ו). ויהי בשביעית ויאמר הנה עב קטנה בכף איש עלה מים (מ"א יס מד). הנה כעננים יעלה וכסופה מרכבותיו קלו מנשרים סוסיו אוי לכו כי שרדנו (יחזק' ד יג).—שחר: וכמו שחר עלה ויאצו המלאכים בלום לאמר וכו' (נחל'ס' י"ט י). עי' שחר.—ובמשנה: מאימתי קורין את שמע בערבית וכו' רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד

(1) בכ"י מנקד של ביהמ"ד שבמ"ר, הגרסה: עלת.

יפו דבריר' עלי'ת עלי כל בחכמת שעריר' (כחצ"ט, יעלה יפס).

(ז) — עלה המאכל, היה טוב לבריאות: שנות לב טוב תחת מטעמים ומאכלו יעלה עליו (צ"ס גני' ל' כס'). — ובמדר': האוכל אוכלין שאינם עולים על גופו עובר משום ג' לאוין (כ' עקיצה, חר"ס כו').

(ח) — *עלה המנין, היה המנין בסך הכל: וכן מררי מונה אותם מן חדש ועולה מניינן ו אלף ומאתים (מד"כ צמ"ס). אין לך בכל השבטים פחות במנין במשנה שלא עלה מניינם אלא ל"ב אלף ור' (סג). — ובספרים: "א" ובשטרפס עולה השבטים מאתים ואחד כבר ואחד עשר מנה (כמ"ס, צכ"ס). כל אלו המספרים כל מה שהוא ממעלה אחת יחד הכל ומה שיעלה יותר מעשרה או עשרה כתבהו אחר המעלה ההוא ויעלה המחובר מ"ה אלפים ופ"ה (כחצ"ט, ספר המספר). דאפילו לא נשתתפו אלא היה לכל אחד מעותיו בביתו היה עולה לו זה הריית או ההפסד (עומו"מ שותפין קטו).

(ט) — *עלה דבר במדה, לחשבון, למנין וברוב, נמנה ונכלל בתוך המדה, החשבון והמנין: כל שהוא בתוך בית רובע עולה במדת בית רובע אכילת הגפן והקבר והסלע עולין במדת בית רובע (כל"ג צו). לא היה כלה עורב עולה מן המדה אלא ארבע אמות היה מעקה (כ"י יוסף, מד"ד). בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין בסדרן ואין עולין להם מן החשבון (מגיל' גו). ואם גלח (מי שנולד שתי נזירות) יום ששים חסר אחד יצא שיום שלשים עולה לו מן המנין (כ"ג צו). אין עולין (הקטנים) למנין ואין עומדין על הדוכן (עכ"ז צו). היתה שנת שדפן וירקון או שביעית אינה עולה לו מן המנין (ס"ט טו). וגזבר חולך וקורא ונותן לו מן המטבע העולה לו לפי חשבון (מוספס שקל' צ"ג). בית השלמים שלחם ובהמת אחרים בית השלחין שלחן קודמת לבהמת אחרים וכולן עולין לחשבון באחרונה (ס"ט י"א לו). שכל נכודנצר דכתיב בירמיה חי היה כרם הכאמת היה ואינו עולה להם מן החשבון אית' מן תנאי תני עולה להם מן החשבון (י"ס מגיל' גז). היה הוא חולה או שהיתה היא חולה וכו' אין עולין להן מן המנין (מוספס יצ"ט ד). ישיבתו בחוצה לארץ אינה עולה לו מן המנין (כ"ס לק"ט, מד"כ צכ"ס מ"ה, סיחודי). הרגל עולה לאכל למנין שלשים ואין עולה לו למנין שבעה (שם"ז). — והפעל סתם,

(ז) — עי' דעת. — אבל הקב"ה אינו כן אלא את השמים שמים שעלו במחשבה ואת הארץ הארץ שעלת במחשבה (מד"כ צכ"ס ח, סיחודי). עי' מחשבה. — וכן *עלה לפני יי': כך עלתה לפני (סד"ח כ). — חמה ואף: והיה אם תעלה חמת הסלך ואמר לך וכו' (ס"ג י"א כ). ויהיו מלעיזים במלאכי האלהים וכו' עד עלות חמת יי' בעמו (ד"ה"ז ל"ג יו). — ואמר המשורר: עולם דומה אל גוף גבר אך אברהם רוח אפו ישקוט כל עת ויהיה רוצה ומאד ירגו בעלות אפו (כמ"ס, סמ"ס ח ל"ג-לד). — ורוח: אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח (קס"ג ד). — שועה וכדום: ויהי בימים הרבים. החם ויסת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים (שמות צ כג). והאנשים אשר לא סתו הכו בעפלים ותעל שועת העיר השמים (ס"ה ס"ג). — יען: התרגוץ אלי ושאתנך עלה באוני ושמתני חתי באפך ומתני בשפתך (מ"ג י"ט כח). קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני (יו"ד ח צ). — והגבול עלה מן העמק אל ההר: ועלה הגבול בית חגלה ועבר מצפון לבית הערבה ועלה הגבול אכן בהן כן ראובן (י"ס"ו י"ו). ויהי להם הגבול לפאת צפונה מן הירדן ועלה הגבול אל כתף יריחו מצפון ועלה בחר ימה (ס"ט י"ט צ). עי' ירד. — *כרם: כרם רבעי היה עולה לירושלים מחלף יום אחד לכל צד (מ"ט ס"ג). — והפירות לירושלים: והכ"א יעלו הפירות (של דמאי) ויאכלו בירושלים (דמאי צו). מעות בירושלים ופירות במדינה ואמר הרי המעות האלו מחוללין על פירות ההם וכלבד שיעלו הפירות ויאכלו בירושלים (מ"ט ג ד). — קדרה: ארובה שהיא בתוך הבית וקדרה נתונה תחתיה שאם תעלה אין שפתותיה נוגעות בארובה וכו' (סל"י יו). — טומאה: טומאה תחתיה בתוכה או על גבה טומאה בוקע ועולה בוקעת ויורדת (ס"ט). — שטרות: כל השטרות העולים בערבאות של נכרים אף על פי שחומתיהם נכרים כשרים (ג"ט ח ט).

(ו) — במשמי' היה מעלה, עדיף: הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה חרד מטה מטה (דנ"י כח). רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה (משלי לא כח). — ובספרים: אלא בודאי עלו אהרדי ברמים (כמ"ס, צ"ג ז). שטר שכתוב בו שחייב פלוני לפלוני כך גרש"ש לזמן פלוני בין יעלו בין ירדו (מכ"י"ט, ס"ט ט, מ:). — ואמר המשורר: יעלה יפת קול מה

(יא) *עלה ביד פלוני, בא אל ידו, כפרט מקצת מהרכה: תרם ועלה בידו אחד ממששים תרומה ואינו צריך לתרום וכו'. עלה בידו ממששים ואחד תרומה ויחזור ויתרום (תכונ' ד ג), מעשה בעמיא באחד ששלשלוהו לים ולא עלה בידם אלא רגלו וכו' (ינ"י עז ד), דינר זהב שיעלה בידו ראשון הרי הוא הקדש ועלה של כסף כ"ש אומרים הקדש וב"ה אומרים אינו הקדש חבית של יין שתעלה בידו ראשונה הרי הקדש ועלתה של שמן כ"ש אומרים הקדש וב"ה אינו הקדש (כ"ז ס ג), קמץ ועלה בידו צרור או גרגיר מלה או קורט של לבונה פסול (מכ"ל ג). נתכוון לתרום אחד מעשרה ועלה בידו מעשרים משלשים ומארבעים וכו' תרומתו תרומה (מוספ' מרומ' ס ס). מי שנתכוון לעלות בידו בשר מלה ועלה בידו בשר חזיר וכו' המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר (חס' נן יסודס, כ"ז כג). — ובמשמ' בא הדבר ליד פלוני, השיגו, הצליח ברבר: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידו כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידו (אנ"י, נכ"ל לה). בשר דום בונה בנין בשעה שהבנין עולה בידו הוא מרחיב ועולה (מ"ד נחל"ס ג ח). — ובספר יצירה: וביון שצפה א"א ע"ה והביס והקר והבין והקץ והצב וצרף ועלתה בידו אז נגלה עליו אדון כל (ספר יצירה ו). — וכמו משמ' י, בא עליו: דומה שלא עלת בידו אלא הטחה זו בלבד (ינ"י סג ו ט). — זבלי בידו במשמ' וו, הצליח, היה מתאים ושוב: בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה (כ' יוסמן, סק"י מט). — "ובמשמ' הצליח, יכול לעשות: ויוליכוהו אל מקום כלו אורה אין חושך ואין צלמות וכו' מה שאין הלשון עולה לספר (רש"ע פלקיול, סמנ"ס כג).

(יב) *עלה באחד וחמשים, באחד ומאה, באחד ומאתים, נמתק ויצא ממנו: סאה תרומה שנפלה על פי מגורה וקפאה ר' אליעזר אומר אם יש בקפוי סאה סאה תעלה באחד ומאה ר' יהושע אומר לא תעלה וכו' ואם כן למא אסרו תרומה עולה כאחת ומאה כשאינו ידוע וכו' לא שהתרומה עולה בחמשים ואחד אלא שהיו שם מאה ושני חצאים (ספרי ד י"ג). תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת תרלק רפת נתערבה באחרות תעלה באחד ומאתים (ער"ג ס). — והפעל סתם: סאה תרומה שפאה שנפלה לחיך סאה תולין שהורין ר' אליעזר אומר תירום ותשרף

במשמ' נחשב: שבת (לענין קבורה) עולה ואינה מפסקת רגלים מפסיקין ואינן עולין (מ"ק ב ס). רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה ודון רבי שמעון אומר שלשה כתריום הם וכו' ובהר שם טוב עולה על גביהן (אנ"י ד יג). — ואמר המפורסם: כי עזר לא בזמנו עלה כרפואה אחרי מות החלה (י"ג). משלי יסודס ח יט). — ועם אות היחס ל', במשמ' נמנה הדבר לפלוני, נחשב לו, יצא בו ידי חובתו: נמצאו או שהחזירום הגנבים אלו ואלו שקלין ואין עולין לשנה הבאה (סק"ג ח). גלח (הנזיר) על המוכה ונמצא פסול חגלתו פסולה וכתיו לא עלו לו וכו' רבי שמעון אומר אותו הוכה לא עלה לו אבל שאר זכחים עלו לו (מ"ו י). כל הוכחים שנזכחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה (זמ"ח ח). הקומץ שנתערב במנחה שלא נקמצה לא יקטיר ואם הקטיר או שנקמצה עלתה לבעלים וזו שלא נקמצה לא עלתה לבעלים וכו' (מנ"י ג). הביא צפורים ונתנגע לא עלו לו עד שיביא את הטאתו (כ"ח ג). הנוטע והמבריך והמרכיב שלשים יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה זמורה לקיימן בשביעית (מוספ' סני"ג ג). מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה (כ"ח ג). שאין הרגל עולה לו שיתעסקו בו הרבים ומלאכתו נעשית על ידי אחרים וכו' (מוספ' מו"ק ג י). הרי שהיה נזיר ומצורע טהו שיגלה תגלחת אחת ותעלה לו לנזירותו ולצערותו (ספרי צמ"ד לה). פתחה עיניה ביותר או עצמה ביותר לא עלתה לה טבילה (ר' יוסמן, נה"ס קז). א"ר הונא גר שיש לה שתי פיות עולה לב' בני אדם אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם לא כפה עליה כלי וכו' ואפילו לאחד נמי אינה עולה (ספרי כג). דילמא זכרון אחד עולה לכאן ולכאן (ערובי י).

(י) *עלה לפלוני, קרה לו, באה עליו צרה וכדומ': אמרו לו תלמידיו (לנחום איש גמון) רבי וכו' מאחר שצדיק גמור אחת למח עלתה לך כך (ספרי כח). אמרו הראיתם נעמי שיצאה מארץ לחו"ל מה עלתה לה (לק"י כוס ח). באיתה שעה כיון ששמעתי את קול החוק הזה נרתעתי וגרממתי לאחורי עד שבא הרפואל הדריאל הדרינאל אשר נתן בי רוח וגשמה והעמידני ואמר לי ידירי מה עלתה לך (ספר נע"ג ח יג).

ע כח).—ה) העֲלָה בעלי חיים: נסה את ירך במשך עֲלֵה הנהרת על. היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים (שמות ט ח). העֲלֵה סוס בילק סמר (ירמ' נח כ). והעֲלֵה אחד מגריו כפיר היה וילמד למרפֹּר שרף (יחזק' יט ג). כלה בחכה העֲלָה (י) יגרוהו בחורמו ויאספיהו במכמרתו (מק' ט ח).—ובתלמו': כן אנשיגנום העלה בכורות מכבל ולא קבלו ממנו (מלכ ד ח). העלה (את הכהמה) לראשי צוקין ונפלה ומתה אינה אונס (צ"מ יט). מה שאירש מאבא מכור לך ומה שתעלה מצורתי מכור לך לא אמ' כלום מה שאירש מאבא היום מכור לך ומה שתעלה מצורתי היום מכור לך דבריו קיימין (פוסק' צ"מ ד י).—העלה ובר על בהמה: עלה עליה (על פרה אדומה) ובר פסולה רבי יהודה אומר אם העלהו פסולה ואם מעצמו בשרה (שם ד ז).—עשה שיעלה דבר, גרה: כל מפרסת פרסה ושספת שסע פורסת מעלת גרה כבהמה אתה תאכלו (ויק' יא ג). עי' גרה. —גרה ועשית את גרתיה שבעה והעלה את גרתיה והאיר על עבר פניה (שמות כה לו). עי' גר. —פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את עצמתי מזה (נחש' כ כח).—והמועד היה לאיש ישראל עם הארב הרב להעלותם משאת העשן מן העיר (שפי' כ לט).—וילך דוד וכל העם אשר אתו מבלי יהודה להעלות משם את ארון האלהים (ש"ס ו צ). —נשיאים: מעלה נשיאים מקצה הארץ ברכים למטר עשה (תהי' קלס ז). —והמקום שמעלים אליו ביחס הפעול: ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על ים יפר ואתה תעלה אתם ירושלם (דסי"ב ז יט).—ועם אל: ויסעם (את דלתות שער העיר) עם הכרית וישם על כתפיו ויעלם אל ראש ההר (שפי' יו ג). וקהל דויד את כל ישראל אל ירושלם להעלות את ארון יי' אל מקומו אשר הכין לו. (דסי"א יט ג). —ולפלוני, אל פלוני: ויעלו לה סרני פלשתים שבעה יתרים לחים (שפי' יו ח). ומעיל קטן תעשה לו אצו והעלתה לו מימים ימימה (ש"פ ז י). ררו העלו אתו (את ארון יי') אליכם (שם ו כח). וימצא מלך אשור כחושע קשר אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ולא העלה מנחה למלך אשור בשנה בשנה (מ"ב יז ד).—ועם על:

ובו' (מ"ב ז ח). נכנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם ולא אנחנו וזכרים מימי אסר חרן מלך אשור המעלה אתנו פה (עזר' ד ז).—ועם אל, ל': תני לי את בנך ויקחהו סחיקה ויעלהו אל העליה (מ"א יז יע). ויתן ידו ויעלהו אליו אל (ה) המרכבה (מ"ב ז יט). ואת כת פרעה העלה שלמה מעיר דויד לבית אשר בנה לה (דסי"ב ט יא).—ובתו"ם: מסרוהו זקני בית דין (את הכהן הגדול) לוקני כהונה והעלוהו לעלית בית אבטינס (יחז' ט ח). הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין (כספי' יג יא). היו מעלין אותה (את הסוטה) לבית דין הגדול שבירושלים ומאיימין עליה (סו"ט ח ד). וכשכא אל אמו אמרה לו היכן היית בני אמר לה נשלני אבא והעלני הרים והורדני גבעות והעלני להר אחד (מ"ד כ קט"ו ח).—והעלה לכהונה: רבי יהודה אומר אין מעלין לכהונה על פי עד אחד אמר רבי אלעזר אימתי במקום שיש עוררין אבל במקום שאין עוררין מעלין לכהונה על פי עד אחד וכו' (כספי' ע"ט ס).—ובתפלה: יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותשענו בגבולנו (תכנת שבת, מוקף לשבת).—ועם על: ויצא אליו בן הדר ויעלהו על המרכבה (מ"א כ ג). ויתחוק (ויתחוקהו) ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלות (דסי"ב לז ס).—מעל: ואעלה את שרי יהודה מעל לחומה (כספי' יז לט).—ב) עשה שיעלה פלוני אל פלוני, לפלוני: וישלח שאול את המלאכים לראות את דוד לאמר העלו אותו במטה אלי להמתו (ש"פ יט יט). ויתפשו את המלך ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתהו (מ"ב כו ט). קסומי נא לי באוב והעלי לי את אשר אמר אליך (ש"פ כח ט). ועל פלוני, נגר פלוני להלחם בו: הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל קהל גוים גדלים מארץ צפון (ירמ' כ ט). והעלו עליך קהל ורגמו אותך באבן (יחזק' יז ט). הנני עליך צור והעליתי עליך גוים רבים והעלות הים לגליו (ס"ב כו ג). ויעל עליהם את מלך כשדדים ויהרג בחוריהם בחרב בכית מקדשם (דסי"ב לו יז).—ג) העלה מן העולם, מן החיים: אמר אלי אל תעלני בחצי ימי (תהי' קכ כח).—ד) העלה מס, למס: ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל (מ"א ח כז). ויעלם שלמה למס עבר עד היום הזה (ס"ב

(1) [אמר רד"ק וז"ל: ומלת העלה משונה בניקוד: מהמנהג כי יהי"א נקודה בצרי והע"י בשוא ופתח וכמוהו למה העברת העבר (יחזק' יז ט), ע"כ.]

(1) [ס"א: על.]

(2) [הירוג' מתרגם: tarres desuper, עליה מגדלות.]

גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה
 הזה יֵעָלֶם יי' עליך עד השמדך (דברי כס סא). ויֵעָלֶם
 עַלְיָ רֵאשֶׁם (יחזק' לו). עי' עפר. בנות ישראל אל
 שאול בכינה המלבשכם שני עם עדנים הַעֲלָה עדי
 זהב על לבושכם (ש"ב ח כד). ויעש המלך שלמה
 מאתים צנה זהב שחוט שש מאות זהב יֵעָלָה על
 הצנה האחת (מ"ח יו). כי אֲעֹלָה ארכה לך וממכותיך
 ארפאך (יחזק' לו). עי' ארכה. ונתתי עליכם גידים
 וְהַעֲלֵתִי עליכם בשר וקַרְמִתִּי עליכם עור (יחזק' לו).
 והפכתי חגיכם לאכל וכל שיריכם לקינה וְהַעֲלֵתִי
 על כל מתנים שק (עמו' מ י). —ובתלמו': הַמֵּלָה
 את העוף עם הגבינה על השלתן אינו עובר בלא
 תעשה (חול' ס ג). שבר את החמר ואת הקדר להביא
 פריפיון וחלילים לבלה או למת ופועלין. להעלות
 פשתנו מן המשרה וכל דבר שאבר וחורו בהן (צ"מ
 ו ח). המעלה מן הפקעת לחברתה מן הסליל לחברו
 וכו' (נגע' י ט). צנון 'שכמעה נדה מדיחתו וחוא
 טהור הַעֲלָתוֹ כל שהוא מן המים טמא (מכס"י ד).
 כיצד מַעֲלִין את הכבורים כל העירות שבמעמד
 מתכנסות לעיר של מעמד וכו' (בכור' ג ז). לא יאמר
 אדם לחבירו הַעֲלֵ לִי פירות הללו לירושלם לחלק
 אלא אומ' לו הַעֲלֵם שנאכלם ושנשתם בירושלם
 (מוספי' שני' ו כג). לאדם שאמר לשלוהו העלה לי
 בור חמין לעלייה הלך והעלה לו א"ל עירבת לי
 בהן קב חומטין א"ל לאו א"ל מוטב אם לא העליתם
 (שנה לא). מביא אדם את אבניו ומפרקן על פתח
 ביתו ברשות הרבים להעלותן לראש הדימוס (מוספי'
 צ"מ יא ח). ומצית בהן את האור ומוליך ומביא ומעלה
 ומוריד (כ"ס ג ג). צלותית שפיה צר טובל ומעלה
 בדרכו (פס' יד ז). שיכול לומר לו למחר אתה יוצא
 ממנה ומעלה 1) לפני עשבים (צ"מ ז ד). וכן תלתן
 שהעלית מיני עשבים אין מחיבין אותו לנבש
 (ירוש' כלא' ז ו). —ובסהמ"א: האום של ריאה שנקמצת
 סמוכה לרופן בין שהעלת צמחים בין שלא העלת
 חוששין לה שמא ניקבה (נצנים, שחי' ז ס). —השהין
 והמכוה והקדת ונעשו צרבת טהורים הראש והוקן עד
 שלא העלו שער (נגע' ז ח). מחט שהעלתה חלודה
 אם מעכבת את התפיר טהורה (כלים יג ס). מעֲלִין
 אונים בשבת⁽²⁾ (דבש צד וזעזע ח"ר חנינא, ע"ז כס). פירש

(1) [במשנ' שנגמר' ובגמר' ובבשר' מ' עלות;
 ועי' ד"ס.] (2) [גידו אונים פעמים שיורדין לשמה

ימחפרקין הלחיים וצריך להעלותן ויש סכנה בדבר
 - (דס"י).]

בחצר חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר הלוהו ודר בחצירו צריך להעלות לו שכר (ר' יוסף בר טיטום א"ר כהנא, ג"מ סד:). — ומוזנות: לא יאמר להם צאו ועשו מלאכה ואני זן לכם אלא הם יושבין ומעלה להם מוזנות (מוספ' כחז' י' ז). ואם גירש הרי יפה ואם לאו יעלה לה מוזנות (ירוש' ס' ז' ב'). — (י) עשה שיעלה בחשבון, חשב, עי' קל ט': ואיזהו צאן ברזל היו לפניו מאה צאן ואמ' לו הרי הן עשויות עליך במאה של זהב הוולדות והגזיון שלך ואתה העלה עלי סלע מכל אחד ואחד באחרונה אסור (מוספ' ג"מ ס' יד). הרי שהיו חמרו ופועליו תובעים אותו בשוק ואמר לשולחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם ואני מעלה לך יפה דינר וטריסית ממעות שיש לי בבית אם יש לו מעות מותר ואם לאו אסור (ס' גמ' מו). ישראל שלוח מעות מן הנכרי בריבית וביקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר וא"ל חנם לי ואני מעלה לך בדרך שאתה מעלה לו אסור (ס' טא:). אסר לו חטים יש לי שאני נותן לך צא ועשה עלי' כשער של עכשיו ואני מעלה לך כל שנים עשר חדש אסור (ס' קב:). השוכר את השדה מחבירו בעשרה כורים חטין לשנה ואומר לו תן לי מאתים זו ואפרנסנה ואני מעלה לך שנים עשר כורים לשנה מותר (ס' קט:). כל שאילו יחלק ושמו עליו חולקין אם לאו מעלין אותו בדמים (ג' ג' ג'). המקבל בהמה מן הנכרי וילדה מעלין אותו בשווה ונותן חצי דמיו לכהן (גמ' י' ג'). — ובסמ"א: חנם (את המעות) לי ואני מעלה לך בדרך שאתה מעלה לו (אלפסי, ג"מ סמ'). אין בהן כדי לזה וברי לזה מעלין אותו בדמים ויש (לו) לומר לחבירו או מכור לי או קנה ממני (נמ"ס, סכ"ב ס'). השם פרה מחבירו ואומר לו הרי פרתך עשויה עלי בשלשים דינרין ואני מעלה לך סלע בחדש (ר"י גלגליני, ס' פסטי' 81). כגון שהוא משים לו בשיתוף מאה דינרין ויעלה בהן ריוח מ' דינרין או מ' דינרין הפסד (ס' 112). במה דברים אמורים? כששני הבתים שוים וחלקו כנגד בית ולא הוצרכו לשום אותם ולהעלות בדמי' (ש"ע מו"מ חלקה ט"ז) קע"ז. — ואמר הפוסק: ורצה החתן לזכות את ישראל עם גורלו ולהעלות נכסים אלו בפרי ישוה לו (ר"י נ"א, ס' כחז' למה הסגנון, נב:). — ומקו' להעל, כמו להעלות: או מאז ומית בכל סועל במספר במשקל

שם הרי ארץ ישראל (חול' ס:). — העלה חן, מצא חן; עולמי עולמי הלאו תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו (מד"כ נכא"ט ט). — וזכרון: עוד הנני מצוה וזכרה פני מעלתכם שתעלו וזכרון נשחתי מדוי שבת בשבתו (לוא"ה כ' נחנאל טרנזט, חול' ט"ז 17, MWJ. 1887, 17). — ובמשמ' העדית, החשיב יותר, עשה למעלה: תדבק לשוני לחכי אם לא אוכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שחתי (ספ"י קל"ו). — ובמשנה: אם אמרו יתומים אנחנו מעלין על נכסי אבינו יתר דינר כדי שימלו כתובת אמן אין שומעין להן (כחז' י' ז). על של שיש בותנין להם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין בקדש ולא מורידין (ספ"י ד' ד). — ודבור לא מעלה ולא מוריד, אין לו שום חשיבות: מזה זה לא מעלה ולא מוריד (חול' מס:). דברי הלומות לא מעלין ולא מורידין (נע' נב:). — ובסמ"א: כי לעולם היה לאדם יכולת לדקדק ולומר בכל שיעור שאין מעלה ומוריד בו לפחות או להוסיף ממנו משהו (ריטב"א, פ"י כ"ט א, טז:). — (ה) העלה קרבן על הסוכה, או עשה שיעלה באש: ויקח (נח) מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח (נחא"ס ח' כ). עי' עלה, לא תעלו עליו קטרת וזה (סמ"א ט). ויעל בלע ובלעם פר ואיל במזבח (במד' כג ז). בתלקי נהל חלקך הם הם גורלך גם להם שפכת נסך העלית מנחה (ישע' נ"ו). — ובלי סעו': והשכתי למואב נאם יי' מעלה במה ומקטיר לאלהיו (ירמ' מ"ט ט). ובדבר יום כיום להעלות כמצות משה לשבתות ולחדשים וכו' (דמ"ז ח' ג). וכבלות להעלות ברעו המלך וכל הנמצאים אתו וישתחוו (ס' כ"ט כט). — ובמשנה: שחט מבפנים והעלה בחוץ חייב שחט בחוץ והעלה בחוץ פטור שלא העלה אלא דבר פסול (ר"י גלגליני, זכתי י"ג א). המעלה מבשר חמאת מבשר אשם וכו' (ס' י"ד ג). — שור זה עולה ואומרים כמה אד מרוצה ליתן כשור זה להעלותו עולה שאינו רשאי (ערכ' ז' ז). אמר להם הממונה בואו והפיסו מי שוחט מי זורק וכו' מי מעלה אברים לכבש וכו' (ממ"ד א' ב). — (ט) העלת שכר, שלם: אף זה דר בחור ביתו של חבירו צריך להעלות לו שכר (רבי יהודה, ג"מ י' ג). מעלים היו שכר ללוויים (הרוצחים שגלו לעיר המקלט) דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר לא היו מעלים להן שכר (מכ"ז ב' ז). אע"פ שאמרו הדר

יהוא בן חנני אשר העלה על ספר מלכי ישראל (דס"ב כ לד).—ובתלמו': לויתן בכתה הו על ה' מה יעשו דגי רקק (מ"ק כס').—ואמר המשורר: היה יקויתאל בתרן העלה על הר אשר בו עקרים אשרו (כס"ג, גימ' יקויתאל).—ואמר הפוסטן: בחורים מוטטו כשל בי לחרב ושכינה הו עלה מקרב ובשלו איש באחיו במפני חרב (ח"כ' חשפון, ק"י). עודנו עף כבוד ועלה ועשר מסעות הועלה עיניו עוללה (סס). שפועי מוכח על מכונותיו נבללו הננתי עולות עליו כהעלו (גנ"ז סכט"ג, דודק"ג, 78).—ויכבר על העצם העלה משחת ועלה על חיש קל כמון לפני רוח (נוטלנכ, מנלכיס של מנכקל 192).

—הספ' התעלה, יתעל, א) העלה את עצמו, עלה: אל ידרך הדרך קשתי ואל יתעל! בסרינו (יכ"י נל"ג).—ובתפלה: וביום השביעי נתעלה וישב על כסא קדשו (לאל אשר שבת, חפ"ל שבת, שח"ר).—וענין מועף בועף מתעלה למעלה ר"ל שראה אותו מתעלה באויר יכול שיהיה להתעלותו בו לעוף (כ"י ח"ס, ספר' לריב"ג, יעף). ואלוהו כקנאו את קנאת התורה נתעלה השמימה (ס' משמוינס, סול' טו"ל ו').—ואמר הפוסטן: למען ציר עלה ונתעלה ברכב וסוסי אש למען קדושים משלכים באש (למען ח"ס, סופט"ל).—ב) *ובחשאלה, עלה למדרגה גבוהה, התרום: וכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה (ר' יוסעפן לוי, חז"ר ו'). מטרף בנו עלית מטרפו של יוסף עלית ונתעלית מטרפה של חמר עלית ונתעלית (מד"ר גנל"ל, נס). עשרה צדיקים ראשי דורות היו מלפנים ולא זכה אחר מהם להתעלה בעולם אלא אחת (סקי' רנ"ה, ג').—ואמר המלוי: שירה לבצח במחולות קניה מושיעה חולות מן הנשים נתעלות המשוררים עזו תחלות (סוכינס סקורל, דכנוב"ג 148).—ואמר הפוסטן: חשי הרים לקבל שכינתו חפצים להתעלות ביקר תפארתו (שלנינס, יול' ג' זנוע"ג).—ובספ"א: אמי שמעי דברי והסתכני בהם והתחוקי בטוב נחמה וזה על י טהרמות לשאר נשים בעיפות החררה ובתעוררות יגון האבל (כס"ט סלקירא, לני סזון 14). לפי שנפשו מתעלות על ידי

1) [ואל, פרש רד"ק, וז"ל: אל אשר יתעלה ויחננה בשריונו שהוא לבוש, ע"כ, וזה קשה, ובכמה ספרים הגרסה: ואל, וכן הסורי והירוגי, ובתי יש שתי גרסות: ולה, ולא, ע"י רד"ק (ספר' שש חל"ה), וגם בשב"ע הגרסות מחולקות, ע"י (Field, Hexapl. II. 728).

כל לך להעל גדת בכנ למשוו ממי שעל (חז"ל, וז"ל, סרטי שקל').—ובחשאלה: וכל העמלים עם הצבור ובו ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיהם (כנ' גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא, חז"ר ו'). המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואמר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו (ר' שמוען, סס"ז). בין שנתן בין שלא נתן כפר ומעליון עליו כאלו לא כפר (גנ"י יד י'). מכיון שקיבלו עליהן בסב' פני' יפות העלה עליהן המקום כאילו מאיליהן קיבלו עליהן את המעשרות (יפ"ס' קדוש' ח"ט). ישראל כשהם חוטאים אין הקב"ה מעלה עליהם (מד"ר צמ"ד ג'). כל המעמץ את עיני הגוסס מעליון עליו כאילו הוא נוטל נשמתו (שמי' ח"ד).—העלה את המקוה, העלה אותו עד השעור, השלים אותו: יש מעליון את המקוה ולא פוסליון פוסליון ולא מעליון לא מעליון ולא פוסליון וכו' מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת נפל מהם סאה לחוכו והעלהו נמצא מעליון ולא פוסליון (מקו' ז' ח').—יא) עשה שיסתלק ויצא, שלא יפסול, ע"י קל יב): רבי יהושע אוסר תאנים שחורות מעלות את הלבנות והלבנות מעלות את השחורות עגולי דבלה הגדולים מעלים את הקטנים והקטנים מעלים את הגדולים העגולים מעלים את המלבנים והמלבנים מעלים את העגולים ר' אליעזר אוסר ורבי עקיבא אוסר בידוע מה נפלה אין מעלות זו את זו ובשאינו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו (פרק' ז' ד). התרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה וכו' הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה וכו' (עכ"ל ז' ג'). בין יש בהן להעלות כמאה ואחד בין אין בהן להעלות כמאה ואחד (סול' נט.).—יב) העלה על פלוני, הכריח אותו: מעליון על אדם להלך באמצע ולא יהא נוטה לכאן ולכאן (סופט' מג"ז ו').—יג) העלה בידו, הצליח בדברו: זיפתם תורחכם ולא העלייתם בידכם כלום (ר' אליעזר צ"י יוס' קמ"ל).

—הפעי, העלה, העלתה, שפעלו אותו: והצב גלתה העלתה ואמתהיה מנהגות בקול יונים מתפפות על לבבהן (כס"ז ח').—וקרבן על המזבח: וישיבמו אנשי העיר בבקר והנה נתן מוכח הבעל והאשרה אשר עליו כרתה ואת הפר השני העלה על המזבח הבנוי (ספ"ט ו' כ). העלה על ספר, נכתב: ויתר דברי יהושפט הראשונים והאחרונים הנם כתובים בדברי

היה רב ענינו בספר קהלת (כ"י ענומה, יד אשכול על משלי, הקדמי). מי שהוא נכבד ומעולה שלא יועיל לו הבויון כלל (סס יא, ד"ס לדקס). ספר הכתוב שאחרי הבנין המעולה והגדול אשר עשה שלמה בבית ה' ובביתו באה עליו הנבואה (כ"י אצנבל, ס"י כז"א, מ"א ט, ד"ס ויכ"א ה' חל שלמה סכית). אמנם הנאה הוא הדבר המשובח וטוב וערב מצד מה שהוא טוב וערב הנבחר בגלל עצמו והמעולה היא קנין משער לכל פעל הוא טוב מצד אותה ההשערה או יחשב בו שהוא טוב (כ"י יסודס מ"ס לילון, נוס' לופ' ז' ז'). — ואמר הפיטן: בצלם ובדמות אותו לדמות כאחד מסבו מעלה באימות ומוראו על חיות ובהמות (במקו מוקדס, יול' ח סנוי). — ותאר לאדם חשוב: באו לפנינו עדים ח"ם מעלות הברורים שהם המעולה כמחר"ר בנימין בכמר יוסף מארישאני יצ"ו והמעולה ב' משה בכמר יחיאל ג"ע וכו' (סכיד מ"ס יד, קונן על יד, 4). בפני המעולה ב' מרדכי מצופיריאני יצ"ו ובפני המעולה ב' מצליח וכו' (סס 5). — ולנקי מעלית, מעולית: המין הב' מן התשובה שהיא מאהבה שלמה ויראה פנימית מעולית מאד באמרו קחו עמכם דברים (כ"י מוקקטע, נפול' יסוד' לג). הנהגת ירושלים ע"י המלך הצדיק וסיעתו היחה מעולית מכל צד (סס מט).

עֲלָה, עולה, ט"י, מ"י עליה, עולים, סמ' עֲלָה, א— פלוני או דבר העולה: וגיר עליו רעו מקנה אף על עֲלָה (1) (ליז לו לג). — ובתו"מ: מי שאינו מניח את הענינים ללקוט וכו' הרי זה גזול את הענינים על זה נאמר אל תסג גבול עולים (2) (פסס סו). — עֲלָה בכל, מצרים, ירושלים: שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי כלל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אכל לא נעבד (סני' ו ח). בור של יחיד ברגלי היחיד וכו' ושל עולי כלל ברגלי הממלא

(1) [קשה, ראב"ע פרש' כמו עלה, בהמה מניקה. גרץ ופרלס מניחים: עלעולה, סערה. אחרים: על עולה.]

(2) [בך הגרסה בדר' ובשירי הירוש' (טו' 40), ובמדרב"ם וירוש' וכ"י מינב' ועוד, הגרסה: עולם. אולם מן הפרוש בירוש' מוכח שהגרסה עולים עקר, וז"ל: רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו עולי מצרים והרנה אלו שירדו מנכסיהן לסמיא צותחין סגיא נהוריא (כלום) לעקר קוראים רב המאור) ע"כ. ועי' בפירוש הרמב"ם. וגיר (קולס מלאני' 54) כבר שצריך לנקד עולים, קטנים.]

יתעלה יומי ששתק יגלה לציפורי (ססס לג). — ואמר הפיטן: כבוד שמך מעלים בשיר ובתחן מתפללים כחשבון ראש רגלים (לוח זס, יול' סכ"י ססס). — **עֲלָה**, — שעלו אותו שנתעלה לסדרגה יותר גבוהה, ואמר הפיטן: עלה ויחם שמות חמשה עגל פר אלף שור בקר ברת חמשה (לז, יול' ז ססס). — **עֲלָה**, — ורגיל צני' *מעלה (1) מעולה, סמ"ז, נקי מעלה, מעולה, מ"י מעלים, מעולים, מעולות, מעולות, נבחר, היותר טוב, vorzüglich; excellent: למאן דאמר אכסדרה מאי עליית מעולה שבכתיב (צכ"י י). זו היא מעולה שבכרבות (כז סמנוס, סס יח). מאי עלייה אמר רבי אלעזר במעולה שבנכסיו וכו' אצל מעולים שבמספחה ומאן נינהו דוד ושלמה (כ"ק עז). — המעולות שבהם יהיו בביתך (כז יסודס צכ סלס, מ"ד סמנו י). אותן כלים שהיה (עשו) לובש ומשמש בהן את אביו הן מעולים (כסנ"ג, סס דכ" ח). שה"ש המשובח שבשירים המעולה שבשירים המסולסל שבשירים (סס סס"ט, ס"ק). זה משה המעולה בשבטים (סס לזנכני). אילולי שיש בידו (של אברהם) דבר מעולה לא היונו עולים לו בכך והוא מקבל (סמנו' נוצר, לך לך ס). אם היה מעולה בדמים מותר (כ' סניס, כלס דכ"י י). אינכם מעולים ממני (לקי' סמנו' ס). — ובסמ"א: ועירי בר חמא וכו' אמר לו ליוסף בן ר' יהושע בן לוי בוא אצמך לך דבר מעולה שהיה עושה אביך (פלמליי כז יסודלי גלוק, סלכ' סקוק' 23). שקיום שמות משל חכמים הוא שם עידות מעולה הוא וקרב על צורה הוא מעיר (סס 49). אבל ודאי שבועות על דברים שהן מתקיימין בנדרים הרי זה נדר מעולה וסחוק בשבועה (סס' סגל' סכנזי כנח). ומי לו כשמך המעולה והנאה (כס"ג, JQR. NS. I. 234). אביר שרים ושר בן שר מעלה וראש ראשים ומשרתו עלויה (ד"ס יסודי מלכיס יח"י ז, 11). וכן כשיפנה (האישי) במחשבתו אל ענין מעולה ונכבד יאמר עלה (כ"ס ח"ס, מ"י ח"י). מידות המעולות הם אדם עוצר מחשבותיו ונלחם עם הרהוריו (ס"י סקידס ססססססס). ונתן לנו התורה אשר בה כל חכמה כלולה וצונו להתנות בו יומם ולילה כדי להתבונן מסנ' דרך אמונתנו המעולה (כ"י חלדצי, ט"ח, הקדמי, ז). הלא הוא כלל גדול בהכנת כונתו בכלל בספר הזה המעולה (משלי) כמו שכן

(1) [נשמט מן אות מ.]

המלך ואת מנחתו ואת עלת כל עם הארץ (י"ז י"ח). ויעשו את חג הסוכות ככתוב ועלת יום ביום במספר במשפט דבר יום ביומו (עז' ג ד). קנו אקנה מאותך במחיר ולא אעלה ליי עלות תנם (ש"כ כד כז). עלות מחים אעלה לך עם קטרת אילים (תה"ל סו י"ט). — ובתלמו: עולת העוף געשית למעלה ועולת בהמה למטה (ק"י ח א). עולות צבור ששחטן שלא לשמן הרי זה חייב ויקטיר אימורין לערב חטאת יחיד ועולת יחיד ששחטן בשבת לשמן זורק דמן שלא לשמן הרי זה חייב והורצו הבעלים (תוספ' פס' ס ז). — וסומך: וישכם אברהם בבקר וכו' ויבקע עצי עלה (גנלש' ג ג). וסמך ירו על ראש העלה ונרצה לו (ויק' א ד). ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות מזבח העלה ואת דמו ישפך אל יסוד מזבח העלה (ס"ד כס). צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה (ס"ו ז). ויקרב את איל העלה וכו' (ס"ט ס י). — ובמשנה: מותר עולה לעולת מיתר מנחה למנחה (עק"ב ג ס). שלשה עשר שופרות היו במקדש וכתוב עליהן תקלין חרתין ותקלין עתיקין קנין וגוילי עולה וכו' קנין הן תורין וגוילי עולה הן בני יונה וכו' (ס"ו ס). האומר קרבן עולה מנחה חטאת תורה שלמים שאני אוכל לך אסור רבי יהודה מתיר (גד' ח ד). דמי עולה יבואו עולה דמי שלמים יבואו שלמים (נע"י ג ז). אמר לו (ר' ישמעאל לר' יהושע) והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה וכו' (ע"ז ג ס). חטאת העוף שעשאה למטה כמעשה חטאת לשם חטאת כשרה כמעשה חטאת לשם עולה כמעשה עולה לשם חטאת כמעשה עולה לשם עולה פסולה (זמ"ז ז ח). אכרי חטאת שנתערבו באכרי עולה וכו' (ס"ח ד). תמורת עולה וולד תמורה וכו' (תמור' ג א). ילדה שני זכרים אחד מהן יקריב עולה והשני ימכר לחיובי עולה ודמיו לחולין (ס"ט ז).

עֲלָה, עולה, ס"ק, סה"פ מן עֲלָה, — כמו עליה: ויוצא לעתות אצור הספחרים ועתות מבירתם וצופה עניני השער וחוקר אל יוקר הסחורות וזולתם עולתם וירידתם בכל קצוי הארץ (כ"י ח"ט, מ"ה, חסדן סכס"ג).

עֲלָה, ח"ק, מ"ר עֲלָה, — פרה או כבשה עֲלָה, מניקה. *säugend; qui allaite; that gives suck, nursing* אדני ידע כי הילדים רכים והצאן והבקר עֲלָה עלי

ח ד). כיצד מערימים על הככר מכבדת שהיתה מעוברת ואמר מה שבמעייה של זנ אם זכר עולה ילדה זכר יקרב עולה וכו' ילדה זכר ונקבה הזכר יקרב עולה והנקבה תקרב שלמים (תמור' ס ח). — הביא עֲלָה: והבאתם שמה עֲלֵתֵיכֶם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם (דנ"י י"ו). לא הביאת לי שה עֲלֵתֵיךָ וזבחיך לא כבדנני (ישעי מג כג). ובאו מערי יהודה ומסביבות ירושלם וכו' מבאים עֲלָה וזבח ומנחה ולבונה (ירמ' י"ז כו). — ובמשנה: כשי"א מביאין שלמים ואין סומכין עליהם אבל לא עולות ובה"א מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן (גי' ז ד). המפריש נקבה לעולה וילדה זכר ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא כדמיו עולה (תמור' ג ג). המקריש נכסיו וחיו כהן דברים ראויין על גבי המזבח וכו' ימכרו לצרכי אותו הסין ויביא בדמיהם עולות (עק"ב ד ס). — שחט עֲלָה: וישחט את העלה וימצאו בני אהרן אליו את הדם (ויק' ע"ג). — וזב עֲלָה: מזבח אדמה תעשה לך וזבחת עליו את עֲלֵתֵיךָ ואת שלמיך. (שמות כ ד). — הריח עֲלָה: ולשכה ופתחה באילים השערים שם ידיתו את העלה (יחזק' מ ל"ח). — עשה עֲלָה: ואת השני יעשה עֲלָה כמשפט (ויק' ס י). ועשית עֲלֵתֵיךָ הבשר והדם על מזבח יי' אלהיך (דנ"י י"ז כו). ואם תעשה עֲלָה ליי תעלנה (ספ"י ג יו). ביום ההוא קדש המלך (שלמה) את תוך החצר אשר לפני בית יי' כי עשה שם את העלה ואת המנחה (מ"ח ס סד). — הקטיר עֲלָה: ויקטיר (המלך) את עֲלָתוֹ ואת מנחתו (מ"ז יו ג). ומקטירים ליי עֲלָה בבקר בבקר ובערב בערב (דס"ז י"ג יח). — והפשיט: והפשיט את העלה ונתח אתה לנתחיה (ויק' ח ו). רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העֲלָה (דס"ז כ"ד). — והבדיל עֲלָה: לא הסיר לא את המזבח ולא את הנוצה וכו' ולא הבדיל בעולה פסול (זמ"ז ו). — ונאמ': והכהן המקריב את עֲלָת איש וכו' (ויק' ס ז). ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם ובפר בעדו ובפר ביתו (ס"ו יו כד). ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטיר על המזבח מלבד עֲלָת הבקר (ס"ט ע"ו). עֲלָת שבת כשבתו על עֲלָת החמיר ונסכה (נוד' כ"י). ושעיר עזים אחד לחטאת ליי על עֲלָת החמיר יעשה ונסכו (ס"ט יח). ויוצחו המלך אחז את אוריה הכהן לאמר על המזבח הגדול הקטיר את עֲלָת הבקר ואת מנחת הערב ואת עֲלָת

ואם לא נמצא להם עילה מודיעין אותן כושר עול התורה וכו' (דמנ"ס, חסורי ניסא יג יד). והוא (פרעה) לרוע בחירתו בקש עילות ותואנות לחלות בהן ענין הטבות (כ' נפאל מנורלי, מנפאל ננסט, נל). — ומצוי ביחוד במשם' סבה: כל תשרי שיש בו עיבור וגולד קודם רנ"ו וכו' ועילת הדבר בזמן שמולד שלשנה מעוברת וכו' (דסע"ג, מנפאל נגלי ריז). ואין אנו יודעין אמטת עלת הדבר ואף אין אנו יודעין כי בודאי סרה העילה שזה הדבר תלוי בה (דסע"ג, חסורי ניסא). ליק"ח. והחלק הב' מצות השמע וכו' שנעלמו ממנו עילות איסורם ועילת חיוב משה שנתייבנו מהן (כ"י א"ח, סו"ה, סקד"מ 3) והקדמון הוא שאין לו עלה ומה שאין לו עלה אין לו תחלה (סס סימורס). אנשים ראו חסרון מי שקדם זכרם והשתדלו לדעת עילות הנקוד והמעמים וחברו אליהם דעת שמוש הלשון וקדוקו (סס ענורי סלפסיס ד). ואם יקראו האלהים יתברך בורא הוא על דרך העברה לא על המובן מהמלה אך הוא רוצה באמרו בורא ויוצר שהוא בכתו ועלתו (סול, סכוכי ד יג). כי שמתו תכונת שבע ביום הלחית' קודם תכונת הלך וכו' בעבור אז עלה הנזכרת (סול, ססנסי לרבי"ג, סקד"מ ד). ויש שתהיה עלת שנותו שיתבאר ממנו שמוש העבריים בקצת המלות פעם בתוספת אות ופעם בלעדי תוספת (סס 8). ואי אפשר לאמר מה הטעם והעילה כי אות זה יורד וזה עולה או זו קטנה וזו גדולה (הוריס סקול, דנכנכנ 8). ובמה חטאו המשנים אשר שמו לטוב עלה ולרע עלה (ס"י ס' יליכס של חנזסל, נל). וכבר שמו אנשים מן הראשונים הנצים מן האכרים הראשים לעלת בשול הזרע בהם והזרע עלת ההולדה (סס עו). לפי שפרוי שם תחבמה ידיעת העלות הרחוקות למצוא המצואים כלם מהנבראים וידיעת העלות הקרובות בראיית האמת שהם מצויים ומה הם והיאך הם (כ"י חנז עקני, סס' מנפאל יא). עלת תנועת העורקים עלה טבעית (כ"י חלנזי, ס"ח ד, נס:). כי אין כל העלות הכרחיות ולא פעולתם הכרחית (כ"י סנכנזי, סמאלל נכניכס, ד"ס נט). לפי מה שנתבאר בסופת הוא שיש בעולם נמצא מהוייב המציאות בעצמו שאין לו עלה ולא דומה לו (כ"י חלנזי, סקד"מ ד). ואמרו מקדם ירמיו לעילה הקדומה אשר האצילה זה העדן אשר הוא עולם הרוחניות (כ' דוד מנקיט, זכוס אלס, נדיל 15). שעומדת עליהם (על הענינים) מארבע העלות הטבעיות שהם העלה

ודפסום יום אחד ומתו כל הצאן (נרלס' נג יג). קחו ועשו עגלה חדשה אחת ושתי פרות עלות וכו' והשיבתם בניהם מאחריהם הביתה (ס"ח וז). ויעשו האנשים כן ויקחו שתי פרות עלות ויאסרום בעגלה ואת בניהם כלו בבית (סס י). כרעה עדרו ורעה בורעו יקבץ מלאים ובחיקו ישא עלות ינהל (יסע"ג יא). מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו (ססלי עמ עח). — ובסהמ"א: וכן הוא מנהיג גדולותן במקלו ועלותיהם וילדיהם ינהל לאט ויניקם מדרי בעלי החלב (כ"י נכ"י חלנזי, מנלד ססלמידס, נכ:).

עֲלָה (עלה, עילא, ע"ה, מ"כ יעלות, עילות, — עיללה, תואנה, סבה, Vorwand; prétexte; excuse, מצא עלה: מעשה ברבן גמליאל שהפיל שן מבי עכדו אתא גבי דר' יהושע א"ל מבי עכדי מצאתי עילה לשחררו וכו' (ינסי' סכוכי ג ט). עילה 2) מצאו וסיהרו את ארץ ישראל (כ"ס לקיס, סכוכי נ:). בגון שבאו שני בני אדם בתוך ביתו ועמד והפגין בלילה ואמר נגנבו כליו ב"ש עילא 3) מצא (נ"ק קיד:). — ובמשם' עולה: שמה עילה 4) מצאת בי (עדי' ד יז). בקש עלה: עילא היו מבקשין להתיר דמן של בעלי מחלוקת (כ"י יסא, ינסי' ססס ח). מעשה שירדתי להעיד על עד אחד באושא ולא היו צריכין לי אלא עילה ביקשתי להקביל פני חבריי (ינסי' ר"ס ח). — נטוש זה שיצא לרע' תדע לך שעילה היה רוצה להכריחו מנכסיו (סמולל, סס ינ"ט טו ג). המוצי' את אשתו משום נדר לא יחזיר וכו' תדע לך שעילה היה רוצה לגרשה שהרי נדר שאינו צריך חקירת חכם היה (כ' זעירל, סס געי' ד יז). לפיכך נפלו עליהם בעילה (ססיק' נכס' נכ). — ובמשם' סבה מיוחדת: מעולם לא גוקק הקב"ה להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת ואף היא ע"י עילה (ננס רני חלנזי נכ סמנז, מנ"ר נרלס' מנ). — ובסהמ"א: כשיבא הגר או הגיורת להתנייד בודקין אתרו שמה בגלל סמון שיטול וכו'

(1) [כך בארמ', ובערב' עילה a].

(2) [בנויר (סס:), הגרסה: עילא. והערוך מביא גרסה: 'עלעא', צלע, וכן לפי פרוש ר"ה ובתוספ' (כחנזי סס)].

(3) [הערוך גרס: שעילה].

(4) [במדב"ם: עולה, וכן בכמה דפו'. ובכ"י

מינכ': עול].

החמירה והצורות והפועלת והשלמית (קס"ס נר שלמה ד"ה, חנ"ה חנור ילמך סרפסא יסרכל'י, כספ' הסב לטעינסניד 132). והנה זאת העלה היא סבה גדולה וממנה זאת המכשלה (מנחם בינאי הגולה, לקו"ק, נספח' 48). וההפך השלישי אשר הוא שכל בלתי הרגשו לא תבקש לו עלה וסבה ולא תפול בו מחשבה (ס"ס 50). לא תחרש בשור וגו' עלת זה כי זה חלש זה חזק (יעקב בן יצחק, הקדמ', ס"ס 86). אכן ההסכמה (על התחלת השנה) נפלה מעת הכנס השמש במול מלה וזה יהיה לעלות ידועות (כ"ח הקדמ', ג"ע, ענין קדושים ח, ג), ואם היתה העלה כדי שיהיו כל ישראל עושים יום אחד הלא בגלות בבל שהיו ביניהם נביאים לא חששו בשביל זה העלה (ס"ס 50). ואני כשעיינתי בספר רבינו ישועה ג"ע בהביאו דרך העלות הכתובות והעלות המוצאות בסדר מאמריו הבינותים בדרך אחרת (ס"ס, ענין 7, קלג). ואמר המליץ: אחס בני עליון שונים באהבתו התכוננו וראו נוחלים בתורתו נמצא מחוייב יש סבה לכל מצוי אפשר כעצמותו ראוי בעלתו (JQR. NS. V. 538). ותאר לבזרא: ושכח לראש כל ראש זאדון ועלה לכל הווה ונצחו וסבתו (רש"י פליקס, רש"י חמ"ו 1). ואחשבה ואדעה כי הוא עלת מציאות כל וסבתו (ענוני, מרחים על יג עקרים, JQR. NS. V. 534). — וכן עלה ראשונה: וסבות הפעלים האלה וההפעליות האלה כאשר תבקשם ימנע ממך השגתם ואפשר שתמצא סבות סבותם עד שתגיע אל הפלכים ואחר כך אל עלות הפלכים ואחר כך אל העלה הראשונה ובאמת אמר האומר כי הכל בגזירת הבורא (כ"י ח"ס, הכח"ס כ). הפילוסופים כמו שידעת יקראו השם ית' העלה הראשונה והסבה הראשונה (כ"ס ח"ס, מ"ח ח"ס). ואומר בתחלה שבת וגדולה ועוז וממשלה לנורא עלילה אשר על כל מאד נעלה כי הוא עלה ראשונה לכל עלה. (כ"מ חלדני, ס"ח, סקדמ', ג). — וכן עלת העלות: ואמת אמר הפלוסוף באמרו לא יוכל לעבוד עילת העילות ותחלת ההתחלות אלא נביא הדור בשבעו (כ"י ח"ס, מ"ח, סימור ג), וכל אשר נחקר על עלות העלות ההן למעלה נמצא מספרן פחות מהן וכל אשר תעלינה יתמעט מספרן עד שיגיע אל עלה אחת והיא עלת העלות (ס"ס 50). ואם יאמרו הפילוסופים שהוא בראך הם אומרים זה על דרך העברה מפני שהוא עלת העלות בבריאת כל נברא (סוף, סכמ"ח ח), וא"ת היא העילה הראשונה

כמו שקוראין אותו וכו' וא"ת עילות העילות וכו' (רמב"ם, ספ' העלמים, ס). והסוד כי עילת העילות יתחייב ממנו כתר עליון שכל פשוט בתכלית הפשטות עד שאין כינוי ובין עילתו דבר אלא שזה עילה וזה עלול (רמב"ם, ספ' יצירה, סקדמ', ג). הלא טוב היה להאמין כאמנות כל קהל ישראל שעילות העילות הוא אחר בתכלית האחרות ושהוא מנהיג עולמו (רמב"ם, מוקד ומקבל ז). — ואמר המליץ: תהלה לאל נורא עלילות ועלת העילות החונן לאדם המושכלות (רש"י פליקס, רש"י חמ"ו 6). — ובגדוד לעלול: עוד נקח זה הענין אשר עיינו אליו מצד אחר ונאמר שהנמצאות מתחלקות אל עלה ועלול (רמב"ם, חמ"ו 47). כי הוא רם על כל רמים ועליון על כל העליונים וראש כל תחלה ועלת כל עלה ועלול (ר"י ח"ס, מ"ח, סימור ז). אם תהיה העלה בכח העלול בכח ואם תהיה בפעל העלול בפעל והבורא יתברך עלה בפעל ועלולו בפעל בעוד שהוא עלתו (סוף, סכמ"ח ד יג). והעלה מעלתו גדולה מסעלת העלול (סוף, סקדמ' ח). וכשנמצא דבר שהוא עלה בלבד נדע כי איננו עלול (רמב"ם, ענין, סנסוס, ל"ן ג, 122). וכל אחד יש בה ראש וסוף ותוך הרי שלשים וכח עלה וכח העלול הרי ל"ב כחות לנתיבות ההכמה (רמב"ם, ספ' יצירה, סקדמ', ג). קודם בעילה הוא כל דבר שהוא עילת חבירו ואי אפשר להמצא העלה בלתי העלול ולא העלול בלתי העלה (כ"י ח"ס, כ"ח ס"ס). וכמו שאמרין בעילה שהיא למעלה מן העלול (רמב"ם, יסודי ספורס ג). ואין לאל ית' בונה בבריאה אבל העולם עלולו והוא העלה בדרך שהנר עלה לאורו והעמוד עלה לצלו ואי אפשר לעלה שחקרם לעלול ולא עלול בלא עלה (תלמידי הרמב"ם, חג"ר הרמב"ם, ג). ונחזור אל מה שהיינו בו ונאמר שהרע אמנם העלות הטוב והטוב מצד הבורא ומאצילו הראשון אי אפשר שיוסר כי עלתו לא הוסרה עד שיוסר העלול ויעלה בהעלתו עלתו (פ"י ספ' יצירה לחזקת, ג). ובהיות אצילות השכלית דרך עלה ועלול נתחייב באחרון שבהם האחרות והפשטות (ר"י מ"ס, מנח' קדמ' 85). כי ישינו (הנביאים) העלול באמצעות העלה שהיא השגת המאוחר עם הקודם והעלה עם העלול (ס"ס 118). כי העלה היא אשר בהמצאה ימצא העלול (כ"ס קרקס, ח"ס ג). ואמר לא באש יי' להגיד שמציאותו ומחותו יתעלה נכדל ממציאות המלאכים כי

ודברי ב"ש (כני אצל צדק שמואל, ערוז יג). רבש"ע
עלוב ושאנו עלוב צדק ורשע מי נדחה מפני מי
(תעני עז). עלובה היא העיסה שנחתמה מעיד עליה
(י' חיי' רבא, מ"ד כ' צדק' לז). עלוב הוא השאור שמר
שברא אותו מעיד עליו שהוא רע (אצל יוסי הסומרי,
סס). עלובה הנטיעה שמי שנמעה מעיד עליה שהיא
רעה (סס). והיתה שרה אומרת להם צאו ושאור
בשלומה של עלובה והיתה הגר אומרת להם שרה
גברתי אין סתירה בגלוי (סס מה). אלו העקרות שהן
אסורות בתוך בתיהן ועלובות וכיון שהקב"ה פוקדן
בבנים הן נוקפות (סס עח). עלובה היא הכלה
שמקלקלת בתוך חופתה (י' שמוען בן חלמסא, סס ס"ה, מ'
זאט עולם). מכין שניהם (פינחס ויפתח) אברהם ההוא
עלובה (בת יפתח) ושניהם נתחייבו כרמיה (מנחם)
במקומו (י). רכון של תלמידי חכמים עניו ושפל רוח ווריו
ממולא עלוב ואהוב לכל אדם (ד"ה ח'). הוי עלוב
ואהוב להשיב ליודעך (סס ג). אמר לו (השמן ליצחק)
הא עלוב בנה של עלובה כמה תעניות נתענית אמך
וכמה תפילות [נתפללה] עד שלא באה לה והוקן
הזה נשתמה מוקנתו והולך לשוחטך (פקי' רבתי ע').
אמר לה (השמן לשרה) עלובה איך יקחו שניך
על בנך שאינך יודעת שלובות הוליו (מדי' ויטע.
ד"ס ג). לעולם תהא נאה בצאתך ובבואך ותהא עלוב
לאנשי ביתך (פקי' רבתי סקדוס יא). סקדוס על גריסוס
ג, (סס). — ובסמ"א: אנו העניים העלובים. על אחת
כמה ובמה (סל' ס"ה, גזי' מלריס, חלד' 81). ושמו תחת
אבות בנים ממלאי מקום תמיד יען כי טוב מליץ
עלובים להחליץ מיד מפליץ (ד"ה יהודי מלריס וח"י
ג, מ"ן 151). ובאשר הומן ישלח חפשי השובב. העלוב
ויתן הנשר בכלוב דמותו החכמים לבק מאונים וישפילו
היתרים ויעלו החסרים (רע"ט סלקיאל, לרי סיגון, ס).
והעלוב יוסף בן חיון וכו' (סס"ז ד כד). יהיה מן
העלובים אפי' מאשתו ובי' אף שלא ירא מהם
(כ"ד סופנהייס, סהסוס חס, כס). — ואמר המשורר, ונתי
לבזה כאשה עוובה ביד צריה עלובה (רל"ג, ח').
כי לזי'. על יוי השליכו יהכים פור נתנו לאביונים
עלובים צדקתם עומדת לעד ובספר זכרון כתובים
(י' שמואל בן עזי, חרי, סכנין ג, 82).

עֲלֹבָה, ס"ה, ס"ה מן עלג. — הרביר של עלג, יש
שהיו אומרים, שהמפולגים בעלוב היו מדברים בן
(ח"ט, גזי' י:).

הם עלולים ואפשרי המציאות והוא ית' עלה ומחוייב
המציאות (כ"י חכרצאל, מ"ח יע"ז). וענין ההשתלשלות
הזה הממשמש ועולה וורה על עלות ועלולים (כ"י
מוקקלט, נפול יסוד ד). כדעת המונים המאמינים שהוא
ית' עלה והם עלולים (מנחם גינלי סגול, לקו"ק 49). לא
קראוהו בשם כי אם בשם עלה (כ"י חרי חליס הקדמי,
עץ מייס ע). והשם עלה והעולם עלול וכבר בארנו
שהעולם מחודש (סס). — ואמר המשורר: ובמשלת
תלאתי לעלה קדומה ואני לה בעלולה ודמיתי זמני
אש ומקריו לעצים ואני השה לעולה (עמנו, מנחם)
ח. אמונתי בלבך שים ותשיג בגן עדן אכול בפרי
מגדיו אמונתי באל נמצא וממציא לכל עלול ועלה
בלעדיו (סוה, JQR. NS. V. 587). — ובנגוד למעלה: כי
העילות כל אשר תקרבה מהמעולל תמעה יכלתם
להועיל למעולל ולהויקו (כ"י ח"ט, סו"ה, סכטסון ז).
ואף תכנים עצמך בחכמת שרשי המופת ואיכות
הדיבר וכו' ואיכות הילוך העילה עם המעולל וכו'
מפני עמקם ודקות עינים (סס, יסוד המעשה ה).

בִּי-עֲלָה "ע"ה, — חלשה, מחלה) Schwäche, Krankheit; (העלה
faiblesse, maladie; weakness, sickness
אשר יקראוהו הרופאים עלת הכבד היא עלת רוע
מוג מבלי מורסא (פקי' משה כג). אמר גאלינוס דע
אתה פיקוליאם שאני הייתי חושב שאון לך צריך
לדבר מצואתינו בעלת הנער (סכן בן יוסף, סס גאלינוס
צנהסנס הנער סכמס, 177, 1894). — ובחשאלה,
אות עלה, אות של רפיון, אות רפויה ונחה: והדומה
לזה מן השמות אשר עיניהם אות עלה (כ"י ח"ט,
סכטסון ו).

עֲלֹבָה, סו"ה, גקי' עלובה, מ"כ עלובים, עלובות, —
ענו, שפל, ססכן, אמלל, demütig, unglücklich; humble, malheureux; lowly, unfortunate
שבעלובים זה שהוא עלוב כמשה רבינו שנאמר
וכו' (חרי"ג גג). ותאמר נשלח אנשים לפגינו ויחפרו
לנו את הארץ. א"ר שמוען עלובים בני אדם שכך
בקשו להם מרגלים (סס"י דג"י כ). ויקחו מפרי הארץ
א"ר שמוען עלובים בני אדם שכך גמלו בידם (סס
כג). עלוב הוא אדם זה שצריך ללמד מן הנמלה
(כ"ס בן חלמסא, סס טו). מפני מה וכו' ביה לקבוע הלכה
כמותן מפני שנותין ועלובין היו ושונין דבריהן

התוספת והעילוי (רצנו צמי, ח"י שרם, ד"ס מלח שנה).
 ובהתפשטות עשר ספירות הנסתרות במציאות נאצלו
 מאמתו עשר מעלות דקות שלמות עליונות כתבולית
 התקון והשלמות והעלוי (ח"י שרם, ספ' ספירות
 ד' יט). העילוי מהשפחה והמצוה המוכחרת היא
 להרבות במתנות לאביונים (ח"י אבן עזר, מנוח"מ ג' ד'
 ג'). וכשהחבור הוא ביריעה כראוי הוא עלוי גדול
 השכינה שרויה ביניהם והקב"ה שותף עמו והוא שותף
 להקב"ה (ס' ג' ו'). יתעלה האל ממאמר המורדים
 והפושעים עלוי גדול (ח"י אבן עזר, מנוח"מ ג' ד'
 ג'). שללו ממנו היריעה מהם על צד עלוי ורוממות (ח"י
 נר' אליהו הקדוש, עץ חיים ט"ז). תפארת החכמה החיה
 הן מצד עלוי נושאה הן מצד מדרגת כירור מופתיה
 (ח"י מוסקלס, נפול' יהודה יצ'). יתעלה בכבוד מזה
 וביוצא בו עלוי רב (שד"ל, חג"י סד'). זה זה הוא
 כבודו וזו זו היא גדולתו שכל עלויו לא היה אלא
 מעצמו (ח"י ליפלי, שעי"ג, 12). — מעלוי לעלוי: הנשמה
 מתעלה מעלוי לעלוי מן העולם הזה שהוא עולם
 הגופות לעולם הנשמות וכו' (רצנו צמי, נדל"ש, ד"ס
 יס' מלכות). נמצא שכל הדברי' נעשית למזון וולחם
 אות' שהם למעלה מהם עד שהולכין מעלוי לעלוי
 עד למעלה (ח"י אבן עזר, מנוח"מ ג' ו'). והסוד אני
 לדודי תשוקתי להתעלות מעלוי לעלוי עד התיחד
 עמו בנשיקה (ח"י אבן עזר, עבוד' סקדס, סקדמ' 8). —
 ואמר הפיטן: פדה דבקיך סתריך וכלוי פלסם מעון
 ותנם לעלוי צוה ישועות מסחרך בחלוי (חזון סוף,
 קליס' ס' ע"ה). לופדת וזקוקיה יהיה סמדרת עלויה
 וכל מתנותיה ההונחלו נוגה תמרותיה לחוות עמים
 בקהל (גמ' טכנ"ג, דודקון 70). להלך ותומך בשלך
 בהדרת כל סלך ושרים עלוויים (ד"ס יסודי מלכים וס'
 3, מן 22). — והשיבות מיחדת, יתרון ועדיפה לרבר אחד
 על השני: ואם אמרנו שהיתה חלוקת הארץ לגלגלם
 במספר שמות יקשה אם כן מה שברך יעקב ליוסף
 שנתן לו הבכורה באומרו אפרים ומנשה כראובן
 ושמעון וכו' ותהיה לפי זה ברכה לבטלה ומתנה בלי
 עילוי (ח"י אבן עזר, מנוח"מ ג' ו'). וכונתם
 לתת עלוי לפעולות הרצוניות על הפעולות הטבעיות
 (ח"י אבן עזר, מנוח"מ ג' ו'). כי לענין שבעה אין שום
 עלוי לחושב על האורח (הלכות אורח קבל' ח'). ויש
 עלוי יותר לתורף על המושפ' משום זמן שבו (ס'
 מו"מ, ס' פו). אבל רסון גם כן שואב ר"ל השכל

עֲלִיָּה ש"י, — כמו עֲלָה, בסרום האותיות ¹: מימי
 הגבעה חטאת ישראל שם עמדו לא תשיגם בגבעה
 מלחמה על בני עֲלָה (סו"ט י"ט). — ואמר הפיטן: הלכו
 יסותי באין שלוח וספו בלי חרדה וירשו בני עלויה
 מקום אהלי ([רסון] למלעך, קונטרס הפיטן נז'). מי אל
 זולל ישוה יקר או איש ישר לבני עלויה איכה
 יתחר את הסוסים מי עם רגלים אין לו שלוח (למנ"ט,
 י"ה חשיב, 1896, 198). צורי פדני כאהבה מיד
 בני עלויה (ח' סעדיה בן יוסף, מנוח"מ נסכרים, עק"כ ט, 27).
עֲלִיָּה ש"י, מ"ר עלוויים, סה"פ מן עלוי, — שמחה:
 ההרהור והמהשבה והעצה והעלוי והשמחה עם
 הקול מן הכליות ומן הלב (ח"י דודקון, מנוח"מ ט). —
 ואמר הפיטן: צעד לאיתון בעילויים וכליותיו
 מעלויים צדידיו שני זרועים (Elbog., Stud. 179).

עֲלִיָּה ש"י, מ"ר עלוויים, עילויים, סה"פ מן עלוי,
 — (א) כמו עֲלָה, הליכה ממקום נמוך למקום גבוה:
 מי זאת עלויה מן המדבר עילוייה מן המדבר חילוקה
 מן המדבר (מד"כ סה"פ ג'). — (ב) ובהשאלה, עליה למדרגה
 יותר גבוהה, השיבות: דרך עילוייה הית קרב כיצד
 דרך עילוייה הראש והרגל החזה וכו' (ח' יוסף סגללי,
 יומ"כ כה'). הה"ד עלית למרום שבית שבי כל עלויך
 לא היו אלא מן המרום (מד"כ שנות לג'). אין ויקח
 אלא לשון עילוי שנאמר ותקח האשה בית פרעה
 (סנח"מ נספיק ג'). — ובסמ"א: והפתאים לא יקחום
 על דרך המשל וכו' ולא על דרך ההפלה בעילוי
 מעלה ומדרגה לעוצם גבורתו ית' במציאותו (ח' זכ"י
 מנכ"ל, סה"פ ג' 71). שאין כל נביא שיבוא
 קורא עלוי ספר מי שהקדימו כמו שלא יבוא מרע"ה
 קריאת עלוי נבואת אברהם יצחק ויעקב ויוסף ונח
 (רסנ"ח, חלומ' על יסודות, סל"ס, ט'). כי הפעולות ג' אם
 פועל מעולה או פועל פחות או סמה שלא יפול בו
 לא פחותות ולא עלוי (ח' ס' יליה של אבן עזר, נז').
 שהואיל ובה לכלל עלוויין שהם זכים וסועדין את
 הלב נעשין כמין בפני עצמן לברך עליהן ברכה
 מיוחדת (חזקוני, סדר נכוח, קז'). והנה אין ספק שאת
 הפרידה ואם היא עלוי ותועלת אצל החשוב ההוא
 הנה היא יותר מועילס מעט כבודו והוא עמהם (ח'
 יעדיה סדכ"ס, ספדס ח, חלומ' ג'). הנעירות הוא זמן

¹ [ע"י רד"ק. ובכמה ספרים הגרסה: עֲלָה,

ובס"א בתיב עלויה וזרי עולה ע"י גיבצבורג].

ראובן ולקח המוקטע' בחברת שמעון בעלוי גדול והוצאה מרובה (ס' קנב).—(ד) צמחים שעולים מ'אליהם'. עי' עלה, קל ד): ומקייסין את העלוויים (1) שבנג אבל אין משקין אותן (תוספ' שני' ח' יב).—(ה) 'עליה' של הקול בגנינה: כי יתחלקו (השעמים) לג' חלקים ידיעה והעמדה ועלוי וכו' ומיני העלוי ששה והם זרקא וכו'. (ג' ספרי דקוק לר"י מינ' נוט 128).—ושם לאחד השעמים, מנח: תמונת העלוי הוא המונח ממש (כי אליהו האשכנזי, ספ' טז טעם ה). שופר מכרבל שופר עלוי ותרין חוטרין (קלויטוס, מקס' אברהם, עמ' צעמי סקרא).—(ו) תלמיד חכם צעיר המצין בהריותו ובבקיאותו: אך עלוי הוא בקי בשלש בבות (י"ג). קולו של יוד, 7.

עֵלֹל, שו"ס, ק"י, עֵלֹלָה, מ"ר, עֵלֹלִים, עֵלֹלוֹת, — (א) מה שבא מן עֵלָה, מִסְבָּב, Folge; résultat; effect: הבחינה בברואים היא העיון בפנות העולם וכו' והדרת רוחניות העולם ועלוליו ומעוללו וכו' (כ"י ח"ס, מו"ס פנינים ג). וזה שאתה כשתחק העלה גם כן בכח תהיה היא קודמת לעלולה בזמן אמנם. כשתהיה עלה בפעל יהיה עלולה נמצא במציאות. העלה בפעל בהכרח (ח"ס ח"ס, מו"ס א' טע). מכח בלי תכלית נראה (כ"י) ראוי שימשך עלול בלי תכלית (ח"ס הכסן יחיד, טע"ס ח' יב). אמנם הראשון הוא בעלולים עצמם והשני בהצטרפות אל סבתם (ס). ולדעתי הוא הצמצום והוא התאסף הא"ס כ"ה בעצמו בהתפרד מעלולו (ס). אמנם בבחינת השכלתי תכלית האמורה מצטרף אל עלוליו העתידים ע"י התפשטות מינים ממינים שונים (ס). כי ההולכים לרגל סוברים כי הבורא ית' ראשית כל האצול שכל עלול אחד שלם בתכלית מה שאפשר (כ"י מוקטע, נפול' יהודה ס). כי שלא תאבד העלולה לא יאבד העלול ונפשות הכסילים לא תאבד באבוד גופן (כ"י ח' ענין, מאמר על הכסף, דברי חסד 27). — ואמר המפורר: ארץ עלולה שם לפנים קננה מינות ושמה: כופרים דגרו (כי מטלים צל' שלמה, יסו מזמור, סירי: מקוצים, ד"ס עז). ועי' עֵלָה. — (ב) חולה, חלש: והחבס גאלינוס כתב בספר הסמים כי עשב שנקרא דרור מביאים אמותיהם לבנים כשהם עלולים בעיניהם ונקרא כן על שם רפואתם כצפור דרור והיא טובה מאד לכל עין ב"ח (אזי סלזניג, טע"ס ד). וזכרו קצתם

(1) [כך בדפוס, ואצל צוק"ם: העלואין].

שוחט את הכן וכו' רוצה לומר שבוש את החומר והחומר מסכים להכבש תחתיו בעלותו גם הוא למדרגת רוחניות והוא מה שחלוי בו עלוי מדרגתו על מדרגת הנברלים (כ"י מוקטע, נפול' יהודה לד). ושם על הארץ בהמה והיה ועוף וכו' הכל מוכן ומזומן לאדם אשר ברא מוכתר מכל הברואה ונתן לו עלוי ומעלה על כל הנבראים (כי אליהו, טע' מוסר ח).—(ג) *ערך, מחיר שווי, כפרט העלאת המחיר, עי' עלה, קל ח): עשרים וחמש הבעלים נותנין שלשים שאין מוסיפין חומש על עלויו של זה (כ"י ח' ג). אמר לאדם עילויין עלי סידורו עלי שומו עלי ערכו עלי נותן את ערכו (י"ט' נזיר צ ב). אמור מעתה מקדישו אתה הקדש עילוי ואין אתה מקדישו הקדש מובה (עכ"ס ח' ז). ומקדישין אותן הקדש עילוי ומתרימין אותן (תנ"י ח' ג).—ובספ' ח"א: לשון הבאי הוא והוא נקרא גזומא כי הוסיף בעילוייו של דבר כלומר אילו היה בן אדם ויכול לשנות כך היה זה שותה אף כך הוסיף עליו בעלוי תפוח (ערוך ערך נחמל). מעילוייא דאב לפי אומד עילוי דעת וותרנותו (כ"י ח' כח' ז). מפני שעילוי דמיהן של (פירות) חדשות אינן כפי שהן מובות כישנות אלא שאדם רוצה לישנן (כ"י ח' כח' ז). וחלוקה זו על ידי חולקים כשרים ובקאין במדה ובאומד קרקעות ובעילויין ובקאין אלו בירנום וקבלנום על עצמינו (כ"י צללוני, ס' טע"ס 51). והוסיפו הבעלים על עלויו אפילו פרוטה אחת (כ"י ח' כח' ז). עכ"כ ומכאן מן. ראובן שלוח משמעון והתנו שיעלה המנה דבר ידוע לחדש ולבטחון המנה והעלוי עשה ראובן לשמעון שטר מכר וכו' ואחרי עבור שנה או שנתיים הביא שמעון לראובן לעשות החשבון ועולה לפי חשבון העילוי קרו' למאתים וכו' (כ"י ביכודי, שו"ס ח' מל). אם יבא שום אדם בתוך ימי ההכרזה ויעלה חקרקע יותר מאשר שמוה ב"ד והמלוח רוצה ליקח חקרקע צריך לקבלו באותו עילוי (טומ"ע גצייס מוז קיד עו). אחין שחלקו והגיע החצר לאחר והבית לשני והיה לאביהם חלונות פתוחים מן הבית לחצר צריך לסותמן וכו' שלא היה דעתם בעילוי זה אלא על בנין הכית וכו' וה"ר כתב דוקא שפירשו שלא היה העילוי אלא בשביל הבנין (ס' טע"ס קיד לו). והפסיד ראובן מאותם הסחורות שקנה משמעון סך רב שכבר לקחם בהיות המטבע בעילוי עתה כבר נפחתו משווינם (כ"י ח' טע"ס, חוס' חמ"ס, שו"ס טז). ואחר כמה ימים חר

(כש"ס, חרנצ'ק, כוס נ"ד, ו'). — ובדרוק, רפיון השרש: זה עלול להוואת מכלל מה שלא הרגיש בו אדם וולתנו (כ"י ח"ט, הרקמה 103).

עלום, ש"ס, — ש"ס מן ע"ל: ואין לשער מרכבות כבודך ואין לפרש עלום¹ שמך (אין קנזה, מוס' ר"ה ח). לעון עבדיך עלם ובכוש בעלוםך (קלח נח, מעריב יו"ט כ).

עלומה, תוס"ט, מ"ר עלומות, — נעלם ונסתר, ואמר הפישן: קוממיות עלומה וגם לא בלומה כתבנית היכל רמה מאה אמה (כ"י י"י, פסל כך, גמ' שבער ג, דודסן 8). גלומה עלומה ונקוקה דבורה על אפן חקוקה (חלל, יו"ט שנת מ"ה). — ואמר המשורר: רמה על מחשבת חכמתו ויגלה לרועים עלומתו: ובאר מים חיים היא דתו (כ"ז ע, חודש עליון). — בראשית כל יסוד הכן יסודך חקור למצוא מציאות הקדומה אמת נמצא יחיד עולם לבדו והוא קדמון וקדמותו עלומה (כ"מ חלדני, ש"ח, י, קצט). אפתח בכינור על עלומות שיר (עמנו, סרוז מיוסד על י"ג עיקרים, JQR. NS. V. 584). — ובמו עלמים, חמאות נסתרות: הטל עולה ומחפסם עלומות מלבין ובוהן (חזקיה מוקדס, יו"ל גין יו"ט כ לכו"י).

עלומים, עלומיה, עלומיו, ש"ס, — השנים שאדם הוא עלם, Jugend; jeunesse; youth. כי בשח עלומיה תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תוכי עיד (ש"ע נד ד). הקצרת ימי עלומיו העמית עליו כושה מלה (תהי סט מו). רמפיש בשרו מנער ישוב לימי עלומיו (איוג נג כה). — ובמשמ' כח של זמן העלומים: עצמותיו מלא עלומיו² ועמו על עפר תשכב (סס כ"ח). — ובסחמ"א: ינהגנו על מות וכו' אמר הגאון ישיבנו לימי עלומנו ובכה פירש ר' משה הכהן ספרדי ור"א פ' מגורת נעלם (כ"ז ע, שפס יח ק). ובאשר פנו לערוב ימי עלומים וחמאי נעורים היו בתולע אדומים (כש"ע פלקיח, סמקס, ט). — ואמר המליון: אני באמת והמות תאומים וינקנו שדי אם מעלומים (כ"י חז"י, סמכמו ז). — ומ"ר עלומות: חלפו כצל ימי עלומותי וקלו מנשרים שנותי ולא אוכר מומן שמחותי לא יום ולא לילה (כ"ז ע, נפשי חזיחך בליה). — ומ"י עלום: גרע רום קרנם ועלומם הקציר ובאבהת חרב שעריהם הציר (א"כ ספארת, קי").

שראוי שיוקה קנטרידש ויותו ראשיתם ובנפיהם ואח' יותך גויותיהם במי הרבש ויכנס העלול למרחץ ואחר ישחה זה או יאכל בו הלחם וזה אצלי סכנה גדולה (קלחן ג יד כ"ג). מעשה באשה עלולה מ"ו שנים רצופים וקרה לה הריון גם הפילה הולד אבל מאז הוסר הכאב ולא חזר יותר (עוזי כ"ץ, מעשס עוזי, צ"ח מס ח). ולפעמים ישתתף לו כאב גדול באופן שישתגע העלול ולפעמים בא לידי כיוון (סס ד). אלו היה בסכת האויר הלא אנו רואים באותו הזמן כסה חלאים העלולים בקרחיות או בחולי הצד ולמה לא נפלו בדבר הפועל יותר חזק בגוף הנחלש (סס, מעמרת סניח כ"ג). כמדומה שאין תקנה לעלולי המדות לרפואתם ולשנותם להחליפם בוולחם אין תרופה למחלתם (כ"י עמדין, צ"ח מגדל ע, נה). — ובהשאלה ימים עלולים, ימים שאין לשמוח בהם, הימים שבין ימי חמיו ות"ב: מכל מקום הימים האלו עלולים הן אין להרכות בהן מיני שמחות (סצלי סלקט, סניי רכג). — ג) בדרוק רפיו, בעל אות נחה: המלות העלולות העין והמלות העלולות הלמד (כ"י ח"ט, ספרס לריצ"ג, קדמ' ד). וכבר (הראה) ר' יהודה המופתים על טעותם בזה וכדומה לו מהפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל (סח). סקמ' 12). ומה שיהיה מן הפעלים העלולי העין פאו עין או יחית או שתהיה הלמד שלו עין או חית או ריש פא הפעל ההוא ברוב דבריהם מונעת בפתח (סס 106). ומה שיהיה על דמיון פועל ממה שהוא עלול הלמד ישתנה בסמכו אל השמות הנראים (סס 128). וכל שהוא פחות משלש אותיות ואמרו שיש בו אות נעלם בתחלתו או בסופו או באמצעו כמו קם יש בו אלף נעלם נח כמו וקאם שאון בעמיד לכך היא עלולת אות אמצעית לפי שאינו יוצא בלשון (סוכים סקורא, דרכנוג 88). אמרו החכמים ז"ל ויגה לעולם ביום השביעי ר"ל הפסק הברואה בו ואפשר שיהיה מעלולי הפא או עלולי הלמד ויהיה ענינו והנוח (כ"ס ח"ט, מו"כ סז). ובתב החכם רבי יונה כי סר וזקע מפעלי הכפל וראייתו שהוא פתח ואילו היה מפעלי העין היה קמץ כי התארים עלולי העין קמוצים (כ"ד ק, ספרס, סור).

עלולה, ש"ס, — רפיון, חלשה: ואם יודע האלקים עלולתך אל מכות גדולות ונאמנות מסהר האלקים לשסות עתידותיהם במי המרים אשר בידך

[1] [בכמה דפי' מנקד: עלום].

[2] [כך הקרי, והכתוב עלומי].

שבהעצר הנדות בהולד הולד מאותו העצר וכו' יתחדשו עלופים (כ"י אצרכאל, פ"י הסופר, חלם תולדות). כי מצד הצער והראגה שנתחדשו בו בשמעו זכרון יוסף ושהוא חי בחשבו שלא היה כן קרהו עלוף בהכנס הרוח לפנים (סס, ויגס, ד"ס ויעלו מנצרים), וחשבו רבים מהמעיינים שיסבור הרב שקרה לגער חולי העלוף ולא נרגשה נשימתו ושלא מת בהחלט (סוף, מ"ח יז). כאלו נפשה יוצאה בדברה וכאלו באין אליה כמין עלופים (כ"י יוסף דון יסיאל, פ"י סס"ט, כספח).

ורפרוני בתפוחי שר"ל חוקניו בתפוחים טובי הריח המוציאים חוצה כוחות ורוחות הגוף אשר נתקבצו בפנים מפני העילוף (סס). ולכלתי לכת אחרי הרצום אשר יצאו רחופים בקריאתם בהתעלפם בעילוף צום תעניתם (חמדת הימים ז, שמונה העשרים בגמילה ג). דורות הראשונים התחילו בהקות הדם אבל האחרונים אינם מסכימים מאימת העלופים (מוציא כ"ף, מעשה טוביה, צים ססג ז).—ואמר הפישן: בעבור זאת ראתה עלוף כובשה אמנה מהקטין וחורה זהב חבושה (ויסע, י"ז) שצח א' אס"פ. שכבו בעלוף כתוא סכמור ואין דולה (איכס ספאכס, קי"ז).

עלופי פ"י, נקי עלופיות, מחכונת העלוף, הגורם לעלוף: ולפעמים יהיה הרעב הזה עלופיו אם תאחר עמו המון יפול בעלוף (קלחון ג י"א טו). הקדחת העלופיות הליתית זאת באה ברוב בסבת ליחה לבנה (סס ז ד ז כס). הקדחת הרקיקה העלופית וכו' (סס טו).—ובהשאלה: בעוד היות האהוב עלופית ומתאוננת על העדר אהובתה ממנה ומספרת עם כנות עירה את אשר היתה לה אחו בימים חלפו למו (כ"י יוסף דון יסיאל, פ"י סס"ט, ד"ס ססצט"י).

עלופין פ"י, מ"כ עלופים, סס"ט מן עלוף.—כמו עלום: סגל לי נביאים נבואות פצים עת שמעי חמו מעי בעלופים פרשגן הנשתון לחוק נרצים (גמזי ססכר ג, דוקסן זד).

עלוף פ"י, מ"כ עלופים, של עלוקה או גיהנם ו', המביא לענש גיהנם: תולעי חמוקים כצמר מנוקים עונותיכם עלוקים במים מצוקים ומשוד פינוקים ומסעודי חפנוקים לבו אכלו סמנים ושמו מסתקים (Elbog., Stad. 181).

עלומים—ע"י עלמים.

עלום פ"י, מ"כ עלומים, סס"ט מן עלם.—ואמר הפישן: ומת בו ביום עלום כנף רגלים (אסיסה, יול' שנת ד אס"ט). ישר ענניו בעלומים קשר לה ככתרי הדמים (כ"י הקליר, חלק הכניסה, מפארת טיבה ללונץ, 205). מלך הכבוד מלאכי המלאכים אוכלוסיו אמן לממלכת כהנים שעשועי עלום ו' (כ"י מאיר בר' יצחק, חזק, ונאה, יול' שנת, חסר סנע'י).

עלוף פ"י, מ"כ עלופים, סס"ט מן עלוף.—כמו א.עסיסה: ושער שלך אשר בפני עילופיך ועישופיך שתור והגון כשער עררי עוים (כסצ"ס, סס"ט ז ח, קולי ילינק).—ואמר המליון: וגדול שם אלוף ותחול כל עלוף ובניהם חלוף (סלמירי דונט, סס"ז ז, 12).

עלוף פ"י, מ"כ עלופים, סס"ט מן עלוף.—התעלפות הלשה: דברי חכמי התלמוד אשר כלשון משנה עילוף הוא פריחת הרוח כמו חיושיון שמא נתעלפה (כ"י על דונט, ססלפסס, 84). לפעמים יקרה העלוף לרבים מחוק מקרי הנפש ורוב מה שיקרה זה לחולים ולזקנים ולחלשים (פרכי משה ז), וכן דעת אונקלוס שתרגם בבאן (על הפסוק ויגע) ואתנגיד והוא העלוף כלשון התנגיד ואתפח (כסצ"י, כס"ט כס"י). כי הירוע בעלוף הזה שיצקו לו וירגילו אותו בשמתה וכו' (סס וס כו). שבא עליה בשעת עלופה דפשוטא שזה חשיב אונס ראין לך אונס גדול מזה (כ"י קולון, ט"ס קט). וימשך אחר תנועתו לחוף קור הפנימי ולפעמים יפליג זה ויתך כבת אחת ויתקור החיצוני והפנימי וימשך אחריו עלוף או מות (קלחון א צ יד). העלוף הוא במול רוב הכח המניע והמרגיש וכו' (סס ג יא ג ו). ובאלה העניינים תבטח בהתחדש העלוף שהוא חבר חמות (כסצ"י, א"ח, צכ"י ססג ג, כ"י ציסמ"ד ססכר). ראוי שתריק הדם עד שיוגיע לעלוף הדם (סס, צכ"י ססס ז). מי שימצאה פעמים רבות עילוף חזק מבלתי סבה נגלית הנה ימות פתאם (יעקב זן יוסי זכאס, סכג' פרכי אצוקט, כ"י ציסמ"ד ססכר, 14). הנה וראה העלוף מורה על מיתה פחאומית כשיתחברו עמו שלשה חתנאים אשר זכר (כסצ"ט של סכרי אצוקט ז חא). שאורך ישיבת המרחץ יפחד ממנו העלוף וכו' שהרושם הראשון אשר יעשה בגוף מחמום הלב הוא העלוף (כס"ט ססכר, עין כל (פרס קלחון), כ"י ציסמ"ד ססכר 82). לפי

עֵלָה, חַיִּים—מי שֶׁעָלוּ שְׂמֵחָה, frohlockend; joyeux; exultant: יורד הדרה והמנה ושאוֹנה וְעָלוּ בֵּה (שֶׁ) עִי' . — ואמר המלִּיץ: הִיָּה מֵרָאָה וְרָוַע עִם גְּבוּרָה בִּתְעַמְקָה וּפְגַע רַע יֵאָוָן וְיוֹם צִרְתָּ בִּלְבַּעַל חֶקֶל כּוּיֹם מִזְבֵּה וּכְבָּה אֶת הַחַיִּיךְ (שֶׁשֶׁ) מִלְּקִיָּלָה, לְכִי הַיּוֹנָה. (ב.) — מִזֶּה נִמְשָׁךְ שֶׁאֵין עָלוּ בְּקוֹנֵי מִוֹלָתִי יִדְוָעָה מִזֶּה (שֶׁדָּלָה לִּבִּי מִזֶּה) .

[illegible]

ישמחו השמים ותגל הארץ וירעם הים וזמלאו יַעֲלֹ
שָׂרֵי וּבָל אֲשֶׁר בּוֹ אִזּוּ וּרְנְנוּ כָּל עַצֵּי יַעַר (תהי' לוֹ יֵא-
י.)—וַאֲמַר הַפִּיטוֹן: עֲלִיּוֹנִים שָׂשׂוּ וּתְחַתּוֹנִים עָלִזוּ
בַּקֶּבֶל תּוֹרָה הַכְּתוּבָה מִסִּינִי (אז שֶׁסּ מֵאוֹת, מוֹקִי, אֶ
שִׁבּוּעִי), מִעַתָּה בְּעֵנָן כְּבוֹדָךְ לַהֲנֹחַת צֶאֱן יֶדְךָ נָחִית
בַּחֲסֶדךָ עִם כָּךְ יַעֲלֹזוּן בְּתוֹךְ הַיָּם בְּגוֹז שִׁמְעוּ עַמִּים
וּרְגִזּוּן (אֲזַפֵּל מִמּוֹנִי, יוֹלֵם סָסֶס, מַחֲזִי אֵינִילֵי אֶ, קְבוֹ). אֲרִי
עָלִז בּוֹיֹם הָלוּ וְחָקִי קִלְקֵל לְמוֹל עִיר (שֶׁסֶס, קִלְסִי י
נִצַּח). כִּי בִישׁוּעָתְךָ יִגְלוּ וְיִשְׁרֻוּ יִתְרַעְעוּ שְׂאֲרֵית צֶאֱנֶךָ

על לוקה (ש"נ, מ"ר עלוקה—א) שם לברית דמוניות
ממין השדים (2)? : עלוקה שתי בנות הב
(משל ל ית). —ב) כע"ה סימני ממין החולעת וכדומ',
מתרבך בפיו לגוף כע"ה יונק את דמו, וישתמשו בו
לרפואה, להוציא דם רע מהגוף, Blutegel; saugsue; leech:
ובוב לצירעה פשפש על לוקה (3) גזש לחפית
(יכ"ט זכ"ט ע ג). ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה
מאי סכנה סכנת עלוקה (ע"י 3): —ובסכמ"א: וכבר
נאמר כי שלוח העלוקה על הצדעים מועיל (קלטון
ג ג ד ו). אמנם העלוקות הנכבדות להשיש אותם
על איבריו הם אותם שגונון כגון הכבד (משפח
הכפואה, כ"י צר"ט מו"ח, 97). מי שבלע עלוקה כדי
שילבינה יקחי פשפשים ויתנו אותם על אש ויפתה
פיו ויקבל אותו עשן ויפול העלוקה (כי חליהו, שטע
מוסר יח). כשיחדש בפי האצטמוכא קציעה או חפץ
קיא או מצוק או עלוקה או פוקה הנה או הדפס
ישוב תכוף מאד וקטן (פרכי משה ד). הדם כשיקפא
וישוב בעלוקה במקוה (סו ו). —ובמשמ"ג גיהנם: וזה
האכדון הוא שקורין אותו הנביאים דרך משל באר
שחת ואכדון ותפתה ועלוקה וכל לשון כלייה
והשהתה (כנז"ס, ספנה ס ס). —ואמר המשורר: ישלח
אל עלי אישים וכתבם אשר שלח עלי נסי עוקה
ויכלימם כתוך ארצו וירדו מכוסים בכלמה אל עליקה
(כ"ש הגיג, יידותך). בשבתו לכסא מתנשא באש
עלוקה באפו נשקה כי באש אדוני נשפט (כ"י
הגוי, המוכים המוכים).

עֵלּוּקָה, ק"ז, מ"ר עֵלּוּקִים, — מחכונת העֵלּוּקָה; והמימות אשר יתערב עמהם עצם מחכני או מה שיריץ מרצתו או המימות העלוקיים הם בלם רעים (קלמן ז צ י).

על⁴), ממנו עלו, עלו, *עלזה, עלוזין, עליו, "עלויות.

(1) [כך בארמ' ובערב' עלקה a].

2) [ר"ל פרשו בדרך דרש גיהנם (ע"ז יז):] ובעין זה רסע"ג: אכדון וכליון, וכן מבאי ריב"ג. רד"ק בשרשיון ורלב"ג ואחרים פרשו כמו משמ"ב, וכן מתרגם בישע' וואצל היורנ'. המיסל לראב"ע מפרש שהוא בסדום ואיתות (במו ע ק ו ל ה' עינות. ולדעת רי"ת (אוסף ערכי' יט, ע"ז חסד) הוא שם חסד.]

(3) [צורה ארמית.] — (4) [קרוב לעלם, עלץ.]

התחיל כי לשלום גרי כבה, אותו לעלוט סבכוני חיל
כשרים ואין מפליט לפלוט (אריס עלה מקכנה, קליס יי
טבה, סמח"ל, חפ"ז). פור בהפך באויבים לשלום צליבה
הוכן אנגי לקלוט קלע ובלע פני הלוט הלוט ריבר
עם באשמים לעלוט (אסח סחל, קליס חנוי אספר, סדר
רע"ב ב, רטו). — וזכר פנו: ותבריק מאור לעלוטים
כאישון גם אתה כמו כן אל שחק שוכן פדות לעמך
הכן (ידיי סילוח, סוסע"ל, א, ספרד').

—ספ"י, "העלום, זכ"ל מעלום, בהשאלה אויב לוחץ
בלע מעלומי שרו מעליטי בור שומטי וחומסי ולובטי
(סוספי סליטי, מנח"ל יוס"כ), סלה ארומסך מושיע ושלום
מוציאי לחפשי מבית מעלום (אליס זלעדך, יול"ל סה"ג).
—ספ"י, "העלום, הועלם, שהעלום אותו: עת בא אחור
נהרים אשר ורת ממורת העלום כאפל ובעשור נמרת
(אליסטי, יול"ל טבת ז' אה"ט).

—ספ"י, "העלום, נתעלם, חשך, היה אפל: ואם תנשב
רוח מערב ותתעלם הארץ ויהיה חנק ושרב דע כי
יתגרו הלאים בבני אדם (אסח 127). כל אדם אשר
אחותו קרחת רכה (?) וכאב ראשו או נתעלם עיניו
או אחוז מכאוב בקרבו העליון דע כי יקראוהו קיא
ובו (סס 145).

—ספ"י, "עלום, זכ"ל נק' מעלום מעולמה, — כמו הפע' 1
ואם תהיה השנה מעולמה בנוסף בכל עת תתגרה
קרחת חדה לשמן על בור אדם (סס 127).

עלום, ס"י, — כמו עלום, תשלח אסירך מבור העלום
תשובך קוראך ברני פלם שמע תחתם ואון אל
תשלם (אנן חנו, סומי סחרי יוס"כ). שביום ומלם מאשמי
עלום עדי עד יסובבם עו בני פלם (שמעון זכ"ל יוס"כ).
חורס הקדוס, קליס' לוס גדלי, ממורת האיר עלום
מאפלו צדק יקראהו לרגלו (סוח, סנסי וכלס, יול"ל ז' ר"ה).
עלום ואור איך אמן רקמו חשך אי זה מקומו (קעט
כ"י סלמיר חור, JQR. 1901, 359).

עלטה, ס"י, מ"כ "עלמות—חשך, בין השמשות (?).
Finsternis; obscurité; darkness: ויהי השמש באה
ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש (נכא"ש יס"ז).
ואתה תצא בערב לעיניהם כסוצאי גולה וכו' לעיניהם
על כתף תשא פעלטה תוציא (את הכלים). פינד
תבסה ולא תראה את הארץ וכו' כלי הוצאתי ככלי
גולה ויוסם ובערב חתרתי לי בקיר ביד פעלטה הוצאתי

(1) באשור: atalu (Boitr. z. Assyriologie 8, 86).

וחוסף לעלוט המעוקשה (כ"י גילסר, יסאשון לך רעיוני,
עולה סניד י). — ואמר המשורר: לא אעלו בה
(בתבל) לעולם לא יעלץ לה גאוני (כסב"ג, סכר בקרחי).
יעזו ויעלו לכבי כם בהשתומסי הם שעשועי ובהם
כל גניתי (כ"י אנן גילס, מנין עסא"ס). בנים אלי
אביהם יום שעו מהם בני אמתם לא שעו היא
תעלו ויעיניהם שעו (כסב"ג, עכר עלי). ההוא שמחת
עולם בוכרו לבות עולום דמיתו מדברות בערו ותארו
מחיים החווים (סוח, חיס עופר). עת יעלה נצן ורם
נפן יעלו עלי וזיר לקול אמיר (כ"י סחרי, סחכמוס'
ה). המעט קחתך הצביות מחמד עיניו אשר עלזנו
בם בימי עלומינו (עמנו, מנח"ל, כו).

—ספ"י, "העליו, —עשה שיהיה עלום, גלה כבודו
במנה לחזוי דבר בקרשו לחרי ולהעליו (אלי סומס,
יול"ל טבת"ג, מנח"ל יוס"כ, א, 1).

—ספ"י, "עלום, א) כמו הפע': ואם שוד יעלו וברין
ליוו וצדק ירוץ לאחוז בקול חיל שופר (אסח דעי,
מוס' ר"ה ח) ב) כמו קל: וכליותי מעלום צדרי
שני וריוים (Elbog., Stud. 179).

—ספ"י, "עלום, —כמו קל: לפי שיעקב לא ירד למצרים
אנוס כי אם שמח ונעלו (כ"י אכרנאכל, זנח ססח, מו).
עליו, ס"י, —רעה והתרגנות: ואמרו אם כן קרית עליוה
הוא מעלו (1) המות (כ"י ח"ס, סרס' לריצ"ג, עלז).
*עליו, ס"י, —ספ"י מן עלום: בעשרה לשונות של
שמחה נקראו ישראל גילה שישח שמחת רינה
פצחה צהלה עלצה עלזה חדוה תרועה (מל"כ סה"ט,
כנילה וסמסס). — ואמר המשורר: ענות ענות תנות
תנות לא עת גילה לא עת עלזה (כ"י ועמנו סרכסיס,
זני מודס, קנץ על יד א, 102).

עליון, ס"י, —כמו עלום: ספק בר ומוון ואל תשיתנו
רוון ונודה לך בעליון (אספון סיח, ססלי על עליסם
בשמים, חילס ססכר, קס).

עלמ (2), ממנו עלום, עלום עלטה, עלטה.

עלמ, ס"י, —החשך, שם בחשך; finster machen; obscurer; to make dark היום הזה מלך בכל

(1) [מן הערב' a].
(2) [חברוהו עם הערב' עלט' b], עכה, או עם
הערב' ע'ט' c], מכסה בענק, ע' ברת (Etymol. Stud. 5).

a) علز الموت b) علظ c) غلط

היטב (כ"ט דונולו, ספ' מנרקוס, טיטשני II). — ובמשמ' מבחש: ואחרי שיהיה הדבש מרותח להחבשל כחק הדת אז תתן הבשמים הכתובים (צ"ל הכתותים) הנכבדים בתוך העלי (סס). ויכתוש את מרקחת המשקה בכל כוחו בתוך העלי ככה (סס). — וכחשאלה, כלי הנקבות של הפרה, נהוג בדבור העברי ובספרות החדשה.

עֲלִיָּה ^{ס"ז} נק' עֲלִיָּה, נ"כ עֲלִיָּה, — כמו עֲלִיָּה: ויתן לה כלב את גלת עֲלִיָּה ואת גלת תחתית (ספטי ח יס). ויתן לה את גלת עֲלִיָּה ואת גלת תחתית (יסט) יס יט). — ובמדר': למלך שכנה פלטין משכנה תחתית בונה העלית (מד"כ צחשי ח). — ובסהמ"א: לא יחפור בשוה לאחרים אלא מלמטה יחפור אותו ויהא אמה בינתים כעין עֲלִיָּה ותחתית (כס"ג, צ"ג, קא:). הבתים אשר להם בחצר המבונה קורטיג'ו די בוטון שהם בית א' תחתית וא' עֲלִיָּה על גבו (פסס ט"ט סהסן ח). ראובן שהיה לו בית עֲלִיָּה על אויר שתחתיו הוא שטח קרקע שהוא מעבר לשאר השכנים שבחצר (סס עג). וכן יקרא אותו החלק שבנושא הנוגע בנושא או סמוך לו תחתית ותחל' השני שעל אותו החלק הסמוך לנושא יקרא עֲלִיָּה (רס"ט, יכ"ט) שלם ס ג, פסס, לז:). ואמר תשמיעני ששון ושמחה זהו מעלת רוח הקדש שהוא על ידי מצוע המרה האדומה כסתנצל בזה האסמר שמוה הכח יבואו מרות עֲלִיָּה ומרות תחתית (כ"ח סקכל, ג"ט, טנלס וטכס יח, קכו:). — וכמו עליה ג: מדין תורה שאין בעל חוב נפרע מן העלית שהרי בעבוס אומר בחוץ תעמוד וכו' (סס קסס). — ואמר המשורר: ותיות עֲלִיָּה חיצוניות ופנימיות הליכות צופיות (כס"ג, כסס וטכס). גזר אומר להיות בגלות עֲלִיָּה ותחתית אור מתרועע לחיות באור פני מלך (כס"ג, ע, מי כמך ססס יס). על ארץ עֲלִיָּה מפי כל נקראו כדמות הרי נשף נראים לעין (י"ג, הוי סס ח, 187).

עֲלִיָּבָה ^{ס"ח} נק' עֲלִיָּבָה, — סס"ט מן עֲלִיָּב: עושין מאהבת המקום ושמהים ביסורים על עֲלִיָּבָה הבאה עליהם (כס"ח, שנת פס). ופירושו יחבול שור אלמנה כמו יקחו משכון האלמנה בחוב שיש להם אצלה וזה הרבר נמצע בעבור עֲלִיָּבָה האלמנה (כד"ק, ססס, ססג).

עֲלִיָּבוּת ^{ס"ח} נק' עֲלִיָּבוּת: טח מראות עיניהם מהשכול לבותם ועל האביונים ירבו את עליבותם (עזרא סגגלי, סוכס' מוסר, סקדמי).

על כתף נשאתי לעיניהם (יסז' יז ד-י). והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא פֶּעֱלָטָה ויצא (סס יז). — ובסהמ"א: ויבא הוא במקום וימצא אויר המקום מעונן בעלמה ואיר ולא ראו איש אל רעהו (יוספון לו). ועד שהוא השמש עובר ועולה עוביה של חלון להראות בישוב יהא שחר שנאמר וכמו השחר עלה ועד שהוא בא והולך ונמשך במושבו (צ"ל בעוביו) של מבוי יהיה עלמה (כ"ט דונולו, ספר סמולס, פניי סד"ל). רוח צפון וכו' לפיכך מסהר עוביו של אויר חומו ועלמטו יגיה השמש בלא חשך ענן וערפל (כזיל סללך, כ:). אם לא תהיה מניעה מצד חומן מצד עלמט העבים ואז צריך להסמך עליו מתחלתו (כ"ח סקכל, ג"ט, ענין סדל סס טסס ז, יט). — ועלמה בתוך השתן: ואם ראיתה את השתן בעודיניו הם מאד ועלמה בתוך באמצע השתן גם זה יסחר להירפא ואם ראיתה את העלמה למעלה במרום השתן כשברי וזוכית (ססס 144:). — ומ"כ, ואמר המשורר: מזמתי נמעות ביום בואם לבית עלמות אשר אין דרך לנשות (כ"י בן רחוב, ססס מילי, שער ססס 57). לא תרצח סתר או גלוי גודע בכל סתרי עלמות עיני אדני המה משומטות (כ"י סלוי, ויכד חיס).

עֲלָמָה ^{ס"ח} נק' עֲלָמָה: אסולה לבתי כמו איש מלהמט לנוכח תועבות עיני סבטת לעשות באור ובבעלמט מעשה אשה זונה שלמט (כ' דוד, סלולס לנסי, סדור ססססס כנסס סקכלס ג, קכו:).

עֲלִיָּה ^{ס"ח} נק' עֲלִיָּה: כלי בעץ או במתכת קצהו האחד דחב וכבר, לכתש בו במכתשת, Stössel; pilon; pestle. אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות פֶּעֱלִיָּה (1) לא תסור מעליו אולחו (משלי כו כג). — ובתלמו': בית שמאי אומרים אין נוטלין את העלית (2) לקצב עליו בשר ובית הלל מתירין (צ"ח ס). וסודים (ב"ה לב"ש) שאם קיצב על העלי שאסור למלטלו (סס מוססס ח יח). היה מביא את הביכורים ועושן במין סלין ומתחן בקציעות ונוטל את הסל ואת העלי על כתיו ועולה וכו' לעשות קציעות הללו שתי כפין של דבילה במכתש הלו שלפני בעלי זה שבידי (סס ססס ד יז). — ובסהמ"א: ואז ישימם (את השרשים) לברם במכתש ויכתשם וימעכם בעלי עד אשר יתרכבו

(1) [פרש רש"י, וז"ל: על שם שמעלין אותו ומכין בו תמיד נקרא עלי, ע"כ, וכן רד"ק והחדשים].
(2) [בגמרא' (סס י), פרש רש"י: דף עב ובכר.]

וירד זכו' (יחזק' נצח' ס ט), אם העבירו (חצי הגרונות) דרך עליה תיבב ואם לאו פטור (דבי יוסף, סס טבה ח ט), ישראל וכהן שהיו שותפין בתנו' ממלא הוא ישראל את הנר שמן שרים' ועולה בו לעלייה ויורד בו לתנות לעשות צרכיו של כהן אבל לא צרכיו של ישראל (סס ז ח), נמנו בעליית בית ארים התלמוד קודם למעשה (סס מה' ז), נודווג לו גוי לישראל בתונו לימינו זכו' עולה עמו לעלייה ויורד עמו לתרות (סס ע"ז ח), נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הממוכה לר"ה (שם טז:), אמרו להם ב"ה לבי"ש לדבריהם אדם בונה עלייה ואחר כך בונה בית (חגי יג), בעלייה התקינו שיהו בנות נזירות מן המטלטלין (סמו"ז כ), ואת מניקתו בחדר המטות מהו בחדר המטות זכו' רבי אלעזר אמר בתאים ור' שמואל בר נתן בעליות ולא פליגי מ"ד בתאים בימות הגשמים מ"ד בעליות בימות החמה (נדר"כ סס"ט, הפך יס' נדר'), מעשה באחד מגדולי ככל שהיה משיא את בנו ועשה לעודה גדולה לחכמים אמר לבנו עלה והבא לנו חבית יין פלונית מן העלייה עלה לעלייה הכישו נחש בין החביות ומת (תנחומ' שמיני ג), —ובסהמ"א: ותבא השמועה אל שער הישיבה ובעליית דרב אלכבד ראוך אנשים כשרים תחת הנערים עם כתבי הקדש (קטע'), ונפטר הגוי (ל), כיבר בעל חבית ורבץ עלייתו או שרבה בה תלונות כדי לעשות בו אוצר זכו' (קמ"ז, סכ"ט יג), —ואמר המשורר: ועשה משרתי אש ולהט ומלאכיו ורותות ואף קרה במים עליותיו (לכ"ז, עס אל אשך אמר), —ותאר לשמים: והקים מתלציו האלהים כמותו שר בתוך אום הקביות ענקיו בחכמה עם תבונה ויראת שדי אל אשר שוכן עליה (ד"ס יסודי ונצרים ולי"ג, מן 12), —ובהשאלה: *חלק של הרחם: משל משלו חכמים באשה החדר והפרודור והעלייה דם החדר טמא נמצא בפרודור ספקו טמא לפי שחוקתו מן המקום (נדס ז ט), —ובסהמ"א: והשבילים שבהן מתבטלת שכבת הזרע שלה מקום זה הוא הנקרא עליה (קמ"ז, סקורי ביטא ט ד), —ב) *ס"ט מן עלה: כל הכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה טמאים דרך עלייה טהורין שלא כדרך ירידתן עליותן (דבי מלי, סקל"ז ט), טבל ועלה אומר בעליותו דרך אקבמו' על הטבילה (נצח' נח), —ואמר הפוסק:

[illegible]

(1) [כך גם בארמ', ובערב' עליה a], חדר האכל,
שאל מן הארמ'; עי' פרינקל (20, Fremdw.).
(2) [פעם אחת גם ש"ז (ינ"ג) כב י"ד].

ובסהמ"א: ומה תדאוג פה להפקד בלי מלחמה דמית
 מבני עליה (כ' ידעים סדרים, בח"ע ד').
עֲלִיָּה ש"ס—כמו עֲלִיָּה ב: קיחת עליית עקד היא
 נצבה בפקד (קיסס, יול' שנת הסדס).
עֲלִיּוֹן—א) ס"ז, כק' עֲלִיּוֹנָה, מ"כ עֲלִיּוֹנִים, עֲלִיּוֹת, —
 דבר עֲלִיּוֹן שהוא על דבר אחר, ההפך מן תחתון
 ober; supérieur; upper בחלומי והנה שלשה סלי
 חרי על ראשי ובסל העֲלִיּוֹן מכל מאכל פרעה (נכחש'
 מ י"ד). ולתתך עֲלִיּוֹן על כל הגוים (דברי כו"ט). בית
 חרון עֲלִיּוֹן (יסוס י"ה). והבית הזה יהיה עֲלִיּוֹן (מ"ח
 ע ס). הוא בנה את שער בית יי' העֲלִיּוֹן (מ"ב י"ס לס).
 ויעמדו בתעלת הכרבה העֲלִיּוֹנָה (ס"ס י"ז). בשער
 בנימן העֲלִיּוֹן (יכ"ז כ"ג). מדרך שער העֲלִיּוֹן (יחזק'
 ע"ג). וכן התחננה יעלה על העֲלִיּוֹנָה לתיכונה (ס"ס
 מ"ז ז). והלשכות העֲלִיּוֹנֹת קצרות (ס"ס מ"ז ס). אף אני
 בכור אתנהו עֲלִיּוֹן למלכי ארץ (סס"ז פ"ט כס). והמגדל
 היוצא מבית המלך העֲלִיּוֹן אשר לחצר המטרה (נחמי
 ג סס). ותכן את בית חורון התחתון ואת העֲלִיּוֹן
 (דס"ח ז כד). והוא יחוקיהו סתם את מוצא מימי
 גיתון העֲלִיּוֹן ויורשם למטה מערבה לעיר דוד (דס"ח
 ל"ג). —ותאר לאלהים, אל עֲלִיּוֹן: והוא כהן לאל
 עֲלִיּוֹן (נכחש' י"ד יס). —ובתפלה: האל הגדול הגבור
 והנורא אל עֲלִיּוֹן גומל חסדים טובים (ספ"ז ש"ט).
 —יי' עֲלִיּוֹן: כי יי' עֲלִיּוֹן נורא מלך גדול, על כל
 הארץ (ספ"ז מ"ג). —ובתו"ס: זרע לוף העֲלִיּוֹן
 וכי ושאר זרעוני גגה שאינן נאכלים פטורים מן
 המעשרות ונלקחים מכל ארם בשביעית (מנש"ה
 ס). הבית והעליה של שנים שנפלו וכו' ורואין את
 העֲלִיּוֹנוֹת כאילו הן ראויות להשתכר (מוספ'
 ז"מ י"ח ס). הקב"ה פתח להם מעיינות עֲלִיּוֹנִים
 ותחתונים כדי לאכדם (כ' יוס' בן דונשקיס, ספ"ז דברי
 מ"ג). צופה הייתי בין מים העֲלִיּוֹנִים למים התחתונים
 ואין בין זה לזה אלא שלש אצבעות בלבד (בן זנוח,
 סג"י ע"ג). המוכר בית לחבירו ואמר לו על מנת שדיוטא
 העֲלִיּוֹנָה שלי דיוטא העֲלִיּוֹנָה שלו (ז"כ סד). מה
 השמן הזה עליון על כל המשקין כך הם ישראל
 עֲלִיּוֹנִים על כל האומות (מד"ר ס"ח, ל"ח שמיני). —
 ובסהמ"א: עשה לו תקרה העֲלִיּוֹנָה שעל הפה היא
 הנמועות בה השנים והמתלעות כדמות הרקיע הזה
 שעלינו וכמו שמבדיל הרקיע הזה שעלינו בין מים
 למים וכו' גם כן התקרה העֲלִיּוֹנָה של פה מבדלת

אל הר המור גבעת הוריה בית עקד הרועים ותשר
 העליה גדול בענקים כהשכים לזכר והשתחוויה דבקתו
 חבכתו ותוציאו לרויה (כ' מלי' כ"י ילסק, כל ס"ס סעוד,
 סלי' כ"י ע"ס). —ועליה: לרגל: אלמלא לא עלינו
 אלא לאכול פירות גוססר בירושלים דיונו נמצא
 עליה שלא לשמה (פס"ס ס:). —עליה לתורה, גשת
 הקרואים לברך על קריאת התורה: לפעמים ימצאו כיום
 אחד כמה חיובים לעלות לתורה והכהן אינו רוצה
 למחול על עלייתו לתורה וכו' (סס"ס סופר, חו"ס כס).
 —עליית הקרבן למזבח: השוחט והמעלה בחיץ חייב
 על השחיטה ותייב על עלייתו (זכ"ס י"ג ס). חומר
 בשחיטה מבעליה ובעליה מבשחיטה וכו' חומר
 בעליה שנים שאחזו בסכין ושחטו פטורים. וכו' העלה
 וחזר והעלה וחזר והעלה חייב על כל עליה ועליה
 דברי רבי שמעון (ס"ס ג). —ועליה מן תבואה אסורה כדי
 לבטל את האסור, עי' עלה קל יב, הפע' יא: מה בין
 מעשר מה בין ביכורין מעשר אין לו עליה בכורים
 יש להן עליה (יכ"ס ביכור' ס"ג). —ובחשאלה, עליה
 למדרגה גבוהה: לא ירד משם (התלמיד שהעלוהו)
 כל אותו היום כדי שלא תהא עלייתו יורדה לו
 (מוספ' ס"ה ע"ג). כהן גדול שחטא מלקין אותו אין
 תימר בעשרים ושלשה נמצאת עלייתו (זכ"ס ר"ס
 לק"ס, יכ"ס ס"ג ס). —ובסהמ"א: כי כל נפש ורוח
 כל בשר איש יש לה חוק וגבול להשגת עלייתה
 כי על בן הצדיק מתגלגל עד השיגו אל שלמות
 הראוי לנפשו לפי בחינתה (כ"מ חלפ"ק, מ"י ח"ב כ"י).
 —ועליה של המלה: ואם היה נוטה להתכרכם
 בכרכמות הקרוב לאודם ואז הוא עליה ועוד
 כשירקיק העלול ריקה בקלה וכו' אז היא ההעמדה
 וכו' ועם ההעדר הכאב וחסרון המקרים הנה היא אז
 היורדה (קלנון ג"ד ס). —ועליית המטבע בערכו: ומעשים
 בכל יום בשנים שהמילן לבים א' מנה וא' מאתים
 וכשבאים לירי חלוקה עלה המטבע אז ירד כל א'
 מה שהניח הוא נוטל ואין משגיחין בעליית המטבע
 ויורדתה כלל (פס"ס סעוד על ס"ע מ"ע קט"ו). —ג)
 *במשמ' המעלה שבנכסים, עדיה: מה בין תם למועד
 אלא שהתם משלם חצי נוק מגופו ומועד משלם נוק
 שלם מן העליה (נכ"פ ד'). —בני עליה, עלייה, ראיתי
 בני עלייה (א) והן מועטין אם אלה הם אני ובני מהם
 וכו' אם שנים הם אני ובני הם (נכ"פ, ס"ה לז). —

(א) זאת המקבילין פני השכינה (רש"י, ספ"ה מ"ה).

בין הליחה שבראש לבין הליחה שבקרב העליון (ר"ש דונולו, ספ' סמנוני, הקדמ' ח). שלשה בשפתים ואלו הן מי ששפתו העליונה עורפת על התחתונה מי ששפתו התחתונה עורפת על העליונה מי ששני רפוי ורירו יורד מפיו (רמב"ם, ביאט המקדש ח. ט.) (ב) שם, כנוי לאלהים, (Allerhöchste; Très-Haut; the Most High): גאם ששם אמרי אל וידע דעת עליון (במד"ד כד יו). בהנחל עליון גוים (דנ"ל לז ט). ירעם מן שמים יי' ועליון יתן קולו (ש"ב כז יד). אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישע"י יד). אומרה שמך עליון (מסל' ע ג). ובה לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך (שס כ יד). ויוסיפו עוד לחטא לו למרות עליון בציה (שס עט י). אני אסרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם אכן כאדם תמותון (שס פז ו-ז). ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן (שס לא ח). להטות משפט גבר נגד פני עליון (איכ"ג ג). מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (שס לא). —ואמר בן־סירא: והתבוננת ביראת עליון ובמצותיו הגה תמיד (צ"ס גנ"ו ו). זה חלק כל בשר מאל ומה תמאס בתורת עליון] (שס עא ד). רב כבוד חלק להם עליון וגדלו מימות עולם (שס מד ז). —ועליון העליונים: והדרך הזאת תפשו בעליון העליונים אמר וכובע ישועה בראשו וכו' (רמב"ם, שמוס יע כ). ובתו"ס כמו א): התחתון נותן את התקרה והעליון את המעויבה (כ"י יס', צ"ע ז). שתי גנות זו על גבי זו והירק בגתים רבי מאיר אומר של עליון רבי יהודה אומר של תחתון אמר רבי מאיר אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק וכו' אמר רבי שמעון כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו (ע"ס). הכל הולך אחר התחתון אם בן למא כותבין את העליון שאם תמחק אות אחת מן התחתון ילמד מן העליון (צ"צ יז). היה מוגדרן באמצע הסבוי לעליונים נידון משום חריץ (יב"ט ענ"ב ח). עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה (כז יוסף ג' ד' כ"ל, מס' ז). —ובמשמ' יושבי מרום, מלאכים: סלקא אמתיה דרבי לאיגרא אמרה עליונים סבקים את רבי והתחתונים סבקים את רבי יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים (כמונ' קד). בשישי בא לבראות את האדם אמר אם בורא אני אותו מן העליונים עליונים רבים על התחתונים בריה אחת ואין שלום בעולם וכו' אלא הריני בורא מן העליונים ומן התחתונים בשביל

של ים (מד"ר צ"ח"ט ז, מילודי). בכל יום ויום העליונים סבתירין להקב"ה ג' קדושות (שס ויקי' כד). —ובתפלה: ומי בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה (אסס סוף, מפל' סס"י). —ואמר המשורר: מה אעשה יום ירדו אל פי שאל עליוני אף כי בעת יפקדו עלי עוני (רמב"ם, ככל ילודי). סמכו באור עליוני ונשא אליו פניו וערך שלחן לפניו מלא כרבת יי' (סוף, חו"ט). ויתרוצצו סביב עליונים שבעה פנימים חיצונים המה השרים הראשונים המשרתים את פני המלך (סוף, מ"י כמון אש"ט). עליונים היו לאגודה בעמוד מליון חמדה ועלה באיל ונפדה על יד איש משרי המלך (סס). —ונסמ' עליוני, החלקים הגבוהים: מוריא כמה מדינות היא כגון דמשק וחלב ומנבג ועד חרן אותן מקומות שעל עליוני פרת קרויין מוריא (חז"ל הגא' ח א, לין 86). והעורקים הבלתי דופקים יורדים אל המות מעליוני המות כדי שחלק הולת המזון אל המות (פס"י ע"ס ח). כשתהות הליחה הולכת אל עליוני הפה או אל הלא"ה הגה תגרתה אל הפה יהיה בערעורים ברפואות התריפות (שס ט). —ועם כן: ויעבור על לבו כל מה שהשיג בחושיו משרשי העולם וענפיו ופשוטו ומורכבו ועליונו ותחתונו שכלו עומד בדבר יי' (כ"י ח"ט, סוף, מסנן הכפ"ג). בעליית האש היסודית היורדת עליונה בהכרח מורידה לסבות עליונו והיא תעלה בטבע לשוב ליסודה (כ' סל' מוירנא, סנ' הכפ"ג). —*יד פלוני על העליונה, לו הכח והכח: בזמן שהמזכר חוזר בו יד לוקח על העליונה וכו' ובזמן שלוקח חוזר בו יד מוכר על העליונה (צ"מ ע"ז). ושכיב מרע שאמר תנו מאתים לפלונית אשתי כראוי לה נוטלת ונוטלת את כתובתה אם אמר בכתובתה ידה על העליונה רצה נוטלת רצה נוטלת בכתובתה (צ"צ קל"א). וכן העבר שקנה או מכר או נתן מתנה או נתן לו יד הארון על העליוני (ש"ע מ"מ, חונאס כלס כד). —וכן לעליונה: הב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם לעולם ירך לעליונה (י' יכ"ט צכ"ז ע"ז).

עֲלִיּוֹנָה, ש"ס. —סגלת העליון. —א) במובן חמרי, גבה, רום, מקום גבוה, Höhe; hauteur; height: ונאמר שהטבע הוא התחלה מה לתנועת מה שהוא בו ומנותחו בעצם ולא במקרה ר"ל שהוא יניע האבן אל מקום מה וכו' לא כהנעת הבנאי לאבן אל עליונות

(1) [במד"ר (ויק' כס). הגרסה: בעליונה.]

(מו). ומן המבואר כי הישר בריאות הנפש ויש לו יתרון על בריאות הגוף כפי מעלת הנפש על הגוף ובאמצעות הנפש שיהיה למושל בה אשר הוא העליוני יתרון על המשועבד אשר הוא שפלי (פס"ט פלקיאל, סמטלוס 3, 45), שהנפש המשכלת והיודעת היא דבר נשגב ועליוני מאד אין לשתפה עם שאר הנבראי (כ"י מזיכאל, מנסי קנל 72). וזה דבר תלוי בכוונת החבור איש ואשתו בעת הווגו וכו' ולזה ענין החבור הוא נשגב ועליוני מאד כשהוא בקדושה ובטהרה (ס 83). הנה נשארה בו עדין זאת התשוקה כי היא עליונית ואלהית (ס 78). ולא יוכלו לשנות הגזרה העליונית ונתיעץ עם משנהו ושריו שיהרג כל גולד באותה שנה (כ"י קלויניוס, צ"ס 7). ועל דרך השכל ענין הסנה ירמוז למציאת החומר השפל הכוער באש העליונית והיה ראוי וכו' (דננו צסי, שמוס, ס:). כי כל דבר עליוני יש לו דוגמה וענין בזה העולם (הסקנטי, פ"י סהוס 3, כ:). האמונה ההיא סותרת התורה לגמרי שאם אין השגחה עליונית אין תורה עליונית (כ"ש ח"ט, יקו המיס יצ). אשר אברי גופם יתהפכו לדבר רוחני כענין מוח ואליוהו ווישוה השגה עליונית יותר ויותר ממה שהיו משיגים בעה"ז (כ"י מזיכאל, מנסי קנל 80). עם הדעת הזו (אמונת גלגל הנפש) יתחילו בודאי ליחס יסוריו לרשעת נפשו הקרוסה בנוף אחר ויתחיל להאשי בתוך צערו ההנהגה העליונית (ס 84). ודע שיסוד האש נחלק לשני חלקים החלק העליוני הוא יותר חם מן התחתון (כ"י ח"ט, רוס מן ז). ותענוגות הגוף בדבר ניתך ועל כן תענוגות נפש הפילוסוף יותר מפני ששני חלקי נפשו השפליים משועבדים אל החלק העליוני (כ"ש פלקיאל, סמטלוס 9). כהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני וכו' נתן בה כח רב לפעול אפילו כמה שהוא חוץ ממנה (כ"א סלוי מנדללונס, ספ' סמנוך ללח). יען היות השכל האנושי שהוא נשמת האדם חלק עליוני (כ"א סקלי, ג"ע, ענין ערכים, פסיס, קכמ:). איה עשרת הפרישות הרבני ואיה זמרת הישות העליוני איך סברת הקיים והנעלה בכלה ופרי עץ חיים בעלה (עמנו, מנסי ג). כי התלמיד ימצא כלבו כשהוא משתדל בחכמה כח עליוני רוחני אין בכח אדם להועילו בו (כ"י ח"ט, ס"ס, מסכנו הספ"ג). ויתחדש לך כח עליוני נכרי לא ידעתו בכל אשר הרגלת בו מכתותיך (ס 7). והוא כח

הגב והנחתו אותה בה (כ"א 7, חמו"כ 14). ומוה נאמר יושבת העסק כלומר הרחוקות בעליונות והגובה (כ"י ח"ט, הסקטי, עמק). ואמנם הכוונה בזה הפרק כי רם ונשא אין ענינו המובן ממנו עליונות מקום אבל עליונות מעלה (כ"ש ח"ט, מו"כ ח כ). ולפי שיש לגלגל עליונות מקום זה על זה ושנוי מצד תנועתם בפאות העולם ימצא השנוי בין הענינים הנמשכים אל העצם כעושר וריש וכיוצא בהם (כ"י נכ' חטולי, מלמד סתלמידים, נד:). ובכא העשן ההוא על עליונות מות הראש או הוא בתכלית עלייתו (כ"י מנסי נכ זכס, ג"ס לדרך, מו). כי הנה לא ייוחס דבר לשמים להיותו בעליונות האויר אלא להיות התחלתו מן השמים (כ"י חכנכנל, פ"י סהוס, נשלס, ענין סמ). מדברי מעלתו בענין קשקשים נראה שהקשקשים גורמים ששוכנים באויר בעליונות המים ואינו כן (ססס סוס, י"ד עה). — (ב) במובן רוחני, רוממות, חשיבות עליונה, Hoheit; sublimité(y), grandeur: אמר החבר וכו' אנו דוחים שיש לעליונות מעשה בארציות (כ"י ח"ט, סכוכי ד ט). גלות לבני אדם שרוממות השם ועליונותו בכל מיני העליונות הן עליונות מציאות הן זולתו וכו' (כ"ש ח"ט, יקו המיס יצ). ואכילה בעליונותם המופלא ממנו (כ"י ידעיס סדנסי, נמ"ע יצ). וזהו שאמר ולתתך עליון והורה עליונותם ועליונים בשלשה דברים וכו' (כ"י חכנכס סלס, כוס סלס י, ס:). וירא וירץ לקראתם להורות כי בראשונה נשא ענינו וחבין בעליונותם המופלא (כ"י חכנכס סנע, לכוס סמור, ויכל, יט:). ויש דעה בעליון ששללו ההשגחה מעולם השפל מצד עליונותו (כ"א נכ' חליס סקלי, עץ סיס סה). וכפי גדולת נושא שבו הן בתכלית העליונות (כסנ מין, ספ' חילס ליס"כ מקדילס). על כן שמתי פני בחליש לקדם פני עליונותו (כסנ זכס 3, סס). ראיתי לבדי באספקלריא המאירה מה שלא ראתה עינם של אלה החכמים המדקדקים אשר אין ערוך אל עליונותם מערכי השפל והנמוך (כ"ש, ידעיס סלס ח, סקדמי, 3).

עֲלִיּוֹנִי, ת"י, נקי עֲלִיּוֹנִית, — כמו עֲלִיּוֹן: וכבר שנה ר"א זה הענין בעצמו וגלה בו ר"ל היותם שני חמרים עליוני ותחתוני (כ"ש ח"ט, מו"כ 3 כו). כי רכב האבן העליונית הרוכבת על התחתונת הנקראת שכב (כ"י קמחי, ספ' סגלי 152). ואולי הסבה בזה עליונית כובכית (כ"י סלל מוירובל, סמ"י, ספ'י,

[illegible]

עֲלִידָה * שֵׁן, מִזֵּר "עֲלִיזוֹת", שֵׁסֶס מִן עֵלֹ, —כְּמוֹ עֲלִיזָה;
בַּעֲשֶׂרָה לַשָּׁנוֹת נִקְרָא שְׂמַחַה גִּילָה שְׂמַחַה שִׂישָׁה
עֲלִיסָה עֲלִיזָה פָּתַח רִנָּה צָהֳלָה חֲדוּהָ הָרִיעָה (לִדְרָכִי)
(לד), — וּבִסְמָא': מִן הַלֵּב וּבִ' הַכְּלִיּוֹת יִבָּא הַחֲהֲרֹר
וְהַמַּחֲשָׁבָה וְהַעֲצָה וְהַעֲלִיזָה מִן הַכְּלִיּוֹת (כ"ס דְּוִנְלוּ,
מִכְמוֹתֵי ה'). וְאֵנִי עֲתִיד לִבְאֵר עֵינֵי הָעֲלִיזָה בְּכֹחַ
הָעֵינִי בַּעֲ"ה (כ"י אִסִּם, סִפְסֵס' לִכְיִצֵּי, כ'). — שֶׁהָעֲלִיזָה
וְהַעֲצָה מִן הַכְּלִיּוֹת דְּכֹתִיב וְתַעֲלֹזָנָה בְּלִיּוֹתִי (כִּיחֵל)
הַמֶּלֶךְ, מ.). —וּמִיָּד, וְאִם הָפִיטִן: גַּעֲי בְּכִבְיָה מַעֲטֵרָת
בַּעֲלִיזוֹת הִיט מִקֶּדֶם וְהִנֵּךְ לְבֹזוֹת (לִמְנֵחִי שֶׁנִּי,
קִינִי), לְהִקְדִּים קְרִיאת שְׁקִלִים בַּחֲדוּהָ וּבַעֲלִיזוֹת
שְׁמוֹר תִּשְׁמְרוֹן אֶת כָּל הַמְצוּהָ הַזֹּאת (אִם שֶׁנִּי מֶלֶךְ, יוֹלִ'
שֶׁנִּי סִפְסֵקָה צ).

עליוני הנאחו מן הש' היא הבינה (הקדם שקד'ו) (ס). וזה פרי התורה ומצותיה זכוונת הבריאה וזות משלים הכוונה ומציא הכח העליוני הרשום והנשוע בנפש לפועל (כ"מ אלן גנלי, ענינים הקדם, שקד'ו) (ג). כי כל כח עליוני אף כי הוא רוחני המציא דוגמה למטה ומשם אצילות הברכה למכריע שני הרמזו בברית (סרקנטי, פ"י ספרים, כרכש, ה). למה ישראל בשעה שעוסקי בתורת הם מתנועעים לפי שנשמתן בא מבח עליוני נשגב אשר אינו משהכר לעולם כמו אור הנר אשר לעולם מתנוועע לכאן ולכאן (כ"י מפיסא, מנח' קנא' 89). ובשפלו (עזא ועזאל) מן השמים שהוא חלק אחד מן האויר. שוכרנו נתלכשו בכח זה האויר אשר עלינו ונתגשמו גשמיז בני אדם ממש ונחלש הכח העליוני וקבלו הכח התחתוני (כ"ן כ"י אלסאן, ע"ה"מ, קריס אלכע ע"ז, סה). לי כתר התורה העליוני ובתר המלכות הרוחני ותפארת העולם הרבני (עמתי, מנח' ח). או במדת רחמים עליונית שתעשה בהם אותות ומופתים (רמב"ם, שמונ' ג' יג, ד"ס ואלמוי לו מה סענו). אמור מעט ועשה הרבה זו מדה עליונית היא (רש"י זולקא, מנח' אלכע ח ע"ו). ויהיה אופן המישור חולק את המצויות העליוניות בנתיים חציו לצפון וחציו לדרום (כרכש"ס הנסיל, לוכס הלכך, ססס ז). שינויע לקנין החכמות והשגת האמתיות וידמה למערכה העליונית בהקשי אליו והיא מערכת המלאכים (כרכש"ס, מלזני לך לאלכני 88). יודרך אחיך ובית אחיך בי כך בחר השכל לתתך סגולה לסגולה וכו' ולמלאת משכנות ההכנות מסוב מציאות העליוני ומומרת הישות ללמד בני יהודה (עמתי, מנח' יג). ואחר כך נסח בו (בארם) נפש עליונית (רמב"ם, כרכש"ס ח כד). ומפני כן אמרו שכורכין חוס התכלת על הלכך שהנפש היא העליונית והגוף תחתון (כ"ס סלוי מכללונס, ס"ס סססון סמו). והוא שיתרבק בנפש העליונית לקבל אורה מאור הדיעה (נפ"ס כד שלמס ר"ס, חכ"ג חצור ילמס הכוסס סיכמלי, ספר ססס לשטיינכייכ 183). המעלה היתרה והוהר העליוני להכנס בבית האמת (סס). כי מי שיש בו נשמה עליונית באפו וחלך. אחר הגוף לא יעשה טוב (כ"י קנאס, ס"ס סגלוי 49). ואם לא זכתה נסתלק ממנו כח הנשמה העליונית ותשאר הנפש לקבל ענשה (כ"י מפיסא, מנח' קנא' 76). וכן פירש אדוני אבי ו"ל לא יהיה רוחי העליוני שנפחתי באדם במריבה עוד לעולם עם הגוף (כ"י ס"ס ס"ס 170).

(1) [אצל רסע"ג, ר"י ברצלונני וכוזרי (ד כפ)
הגרסה: עלי צים.]

שנראים בעליל ופעמים שלא בעליל (כ"ש אקוולנטי, ערוג' הנוסח ב). מחמת שנראה בעליל כי כמה נערים אשר אין להם מורה דרך חולבים אחרי בצעם ומומתם (פנקס קדאקא שנת ט"ח, חולס"ס ד, 682). כל זה ראית בעליל ולא בחלום (יל"ג, קס"ט סדק). ואמר הפישן: רבודים זר וכליל כמו נגיד ופליל כנראה בעליל (גנז' סכער ג, דודקון 280).—ובלי הפעל: בורק כשהר בעליל עברו אל דורו פורק ומה לבם ולאליל והוא נעור ורק (דסע"ג, בלדי ידקו, ענדס, קונז' ונע"י גלוי קדמו"ז, 12). דגר שנית בחרב לחובה נש בשלויש בעליל בחובה (תמימ"ס, יז' שנת זכור). על מה מכל אום שח עלי כפו זאת בעליל כי פיד חקוק ככפו (חלי אש, קי).—ועליל: המוציא גלגל חצי עליל וחצי משקיע (שלו מנסה, יז' שנת נחמו). ולמה החכם מכסה אותו תחת כנפיו וכו' שלא לעשותו עליל ופומבי לעוברי דרכים (מחז' יט"י 629). —*ובעליל העיר, לעיר: נמצא בעליל העיר היו מודרין שמצות עיסוק מדידה (מספ"י סו"ט ע ח). ומדרו שאפילו נמצא בעליל לעיר היו מודרין שמצות לעסוק במדידה (גמ' ט"ז ס"ה). — ובסמ"א: אפילו נמצא בעליל מצוה לעסוק במדידה שמתוך שיהיו עמוקים כדבר יבאו מתוך הערים הנמדדות ומי שהלך מביתו ולא חזר באים בני משפחתו ומכירים הנרצח (מקוני על הסוכה, שפ"ט כ"ז).

עלילה, ט"ז, סו' עלילת, מ"ז סו' עלילת, עלילות, כ"י עלילות, ח"ה עלילות, עלילות, עלילות, ליתיו, עלילות, (א) תואנה, האשמה, Vorwand, Beschuldigung; prétexte, accusation; pretext, charge שם עלילת דברים על פלוני, אמר עליו שהוא עשה דבר מהדברים, ח"ב אותו: כי יקח איש אשה ובא עליה ושנאה ושם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע (דג"ל כ"ז י"ד). והנה הוא שם עלילת דברים לאמר לא מצאתי לבתך בתולים (ס"ז). — ובמדר': והדר כנבלה עם אשתו והמוציא עליה עלילות דברים בשביל לגרשה עליהם הכתוב אומר וכו' (ד"א ז). — ובסמ"א: נראה להם (לדינים) שאינו בא אלא בעלילות דברים ובמצנות של דופי (מנצ"ס, מלח וזה כ"ז). — יע"ס פעל, בא בעלילה: שלשה באו בעלילה אלו הן קין עשו וסנשה (ס"ס ק"א). א"ל (יהודה ליוסף) מתחלה באת עלינו בעלילה כמה מדינות ירדו למצרים לשבר אוכל ולא שאלת

עליות, ט"ז, כמו עליות: פתח לבבך ולאחבה אותו ולהשבע בשמו בעליות ונקית משבעתי זאת (כ"י זר רחוק, חס"י, ס). ובפחותם ובחיותם ובעליותם יבעיסוני (סנז' לטנס, יז' ס"ט ויח). וינפש העם בקבלם חרוזות ודרשו מהם קלות וחמורות בעליות (ח"ס מנכאש"ס, מחז' יט"י 602). קביעת חקי בעליות רחשתי לעם מי זאת (גנז' סכער ג, דודקון 158). — והשם מצהלות ובו' כולם ענין עליות (כ"ד, ק, השכ"ס, להכ).

עליל, ט"ז, (א) אולי כור ומצרף 1; Schmelzofen; creuset; érucible: כסף צרוף בעליל לארץ מוקק שבעתים (חלי י"ז). — ואמר המשוור: צרופה צרופה רעיונים במצרף לב וגם בעליל וקוקה (כ"י הלוי, ויט נח ט"ז). וגם אתה הכון והכן לך שירים צרופים בעליל היופים ומוקקים שבעתים מאין דופי (עמנו, מחז' י"ז). — ואמר הפישן: ועת נקני כבעליל מסטיני או ייליל כי לבי לך כליל (כ"י ימק, יט' נצח, סליח ד ע"ח). שמעו מצרים התמוגגו כי כל חכמיהם בעליל צרף אותם לאמר חזו אין בס כסף כי אם בדיל (ליל סמוריס, קנ"ח, ט"ז). — ואם בין בוכבים אשים קנו בעליל לארץ מוקק ממעבה הגשמיית בין רגלי החיות האוכלים למעדנים לחם שמים (כ"ס, חכנע כוקס, כוס ז"ד ס"ח). — (ב) *גלוי, פרהסיה 2) offenbar; évidemment; openly, נראה בעליל: בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחלליף עליו את השבת רבי יוסי אומר אם נראה בעליל אין מחלליף עליו את השבת (כ"ס ח"ס). — ובסמ"א: ועם זה ידע הקורא שגם חרבור גם שלותו פעמים

(1) [כך תרגם יונתן: בכורא, והוא לפי הענין. השבע' ואחריתם הסורי והירוני' תרגמו כמו נדרף לצרוף, וגם זה לפי הענין, ולא שהיתה להם מסרת בפרוש המלה. ובעין זה פרש ר"י בן קריש: מוצק (דסלח, כח). וכך רדב"א (לקו"ק לפינסקק ק"ה). ובגמ' (כ"ס כ"א). פרשו: לישנא דמגלי, ובירוש' (ס"ס ח"ה) אמרו: מהו בעליל מסורס; וזהו לפי השמוש בלשון המאחרת, רש"י מביא פרוש זה ועוד פרושים, וז"ל: לשון גילוי הוא וכו' ויש מפרשים בעליל לשון מעלה וכו' כי כורי המצרף יעשה אדם מן העפר המשובח ל"א בעליל כמו עלי בתוך הריפות וכו' ל"א בעליל לשון בעלים כלומר אדון הארץ ע"כ. ועי' גם ריב"ג (בסכ"ט), רד"ק (בסכ"ט) ובפרוש, וראב"ע. ורמב"ם גזר אותו מן עלל, עשה מעשה. וגיגר גזר אותו מן עלל, בא, מביא. אבל כל זה רחוק. ועי' גם בפרוש של תיבת לתהלים.]

(2) [או כפ"ל, כמו עלילות.]

אחד מהם (מד"כ נחש"ל ג). המן הרשע בעלילה גדולה בא על ישראל (כ"י יסמך נפסח, שם חסתי, חס על המלך עובד). אמר (משה) לפניו רבנו של עולם-בעלילה אתה בא עלי אתה תופש את החבל בשני ראשים ואבד משה ואלף כמותו. ואל יאבד אחד מישראל (תנחומי וחסמין ו). — ובסמ"א: יבא עליו (על האפיקורוס) בעלילה כיצד נפל לבור ויש סולם כבוד וסלקנו בעלילה שיאמ' לו הריני צריך להוריד בני מן הגג וכן כל כיוצא בזה (תנחומי נזיקין ספ). — וע"י עלילה: ומ"מ ע"י עלילה גמורה ונכונה באו עליהם (בני יעקב על בני העיר שכם) (מזקוני על הסורה, וישלם לז' ג'). — *הביא עלילות: עלילות הביא הקב"ה (פסיקי רנ"ה, שו"א כצ"ה). — לידו עלילה: מה זאת עשה אלהים לנו להביאנו לידו עלילה זו שלא חושב אלא להתעלל עלינו (רש"י, נחש"ל נכ"ה). — בא, באה, עלילה: אם נודע להכירו שגבגול ואעפ"כ חלק עמו הגניבה ואח"כ בא שום עלילה על הגנב מחמת זה וכן אם קנה גניבה וחלק עם חבירו ובא אחר כך עלילה עליו כיוון שלקח וקבל הריוח גם ההפסד לאמצע (לכנס סומפין קצו ג'). — *בקש עלילה: כמתאוננים אין מתאוננים אלא מתרעמים מבקשים עלילה לפרוש מאחרי המקום (פסיקי נזד"ה ס'). שהיו מבקשים עלילה האריך לחזור למצרים (נחש"ל, מד"כ נזד"ה ז'). — מצא עלילה: א"ל אליהו פר פר אל תירא לך עמהם ואל ימצאו עלילה שבשם ששמו של הקב"ה מתקדש על אותו שעמי כך מתקדש עליך (ס"ה כג). ראה האריך חמצא עלילה לירמיהו ותפרע הימנו (פסיקי רנ"ה, ויהי צעם סקמס). — ובסמ"א: ואלכסגדרה אם הבחור בקשה להמית את נפשה ובחרה בתיים למען חמצא עלילה לעשות נקמה באורודים (יסקין רס). ולא דברה אלכסגדרה כי אם במרמה להיות מעט אחריה אולי תוכל לנקום נקמתה ולמצא עלילה להרוג את אורודים (ס"ה נה). וישמח כסתיוא על דברי אגריפס כי מצא עלילה לעשות נקמה ביהודים (ס"ה סג). — *נתן עלילה: שהולכו בידם כל מיני קסמים שהיו קוסמין בהם שלא יתן לו עלילות וביד וקני מדין היו הקסמים (מד"כ נזד"ה כ). — *העליל עלילות: חללה של רשות בריש גמי דשבת פ"י שמעלילין עלילות על בני אדם (טיון ערך נשות). להעליל עלילות שקר (שנטי הגנוריס על הדי"ק, כתוב ד: ד"ס וצנזקוס סגסגו). צעם אחת המצרים בא אליה שופט זקן ובסיל וכו'

והיה שונא היהודים וכו' והיה מעליל עליהם עלילות ברשע וכו' (יוסף קמנרי, לקוטי נכלינר 10). כי מלך ממלכי מערב רצה להעליל עלילות על אחד משריו (ר"י זן נחמיאש, פ"י משלי יד ז). — עשה עלילה: כיוון שדחקו רב פפא לגוי במלוח שלו רצה הגוי לעשות לו עלילה במרמה כדי להנצל בה מן התביעה (רנ"ה נכ"ס, נפסח על נכ"י, יג). — ויקצוף האדון עליו בעלילה כדי לעשות גדולה לצדיק ויהוירוהו לכנו ולמשמרת הרפואה (אזיטכר כספן, קטע מכתב מזמן הגאון, סעדיאס סכער 90). כי הכל מורים כי כל מי שיש לו כוח הדעת ויובל להחליק מועד מיום ליום בעלילה גם יובל להדית שבת בעלילה (מקצרות סלכס של סקראיס הקדמונים, גנ"י סכער ג, גינלזונג 458). והתנפל עלינו המסור קרויו בעלילותיו בשנת שס"ז שכמעט באנו עם כלל אחינו שבכל אשכנז לירי סכנה שאין למעלה הימנו (Brülls Jahrb. I, 107, הערה 93). — ובלי פועל: הודאה גמורה בלא שום מענה וערמה ועלילה אלא הודאה שלימה וברורה (ר"י נכלזוני, ס"ה סעטות 42). ואתן אותם לו בכל מענה ועלילה (ס"ה 49). כי המלך יודע היה בימים הקדמונים שכל מה שמדברים על היהודים עלילה הם וכבר נתאמת אצלו כי אין עליהם אשמה (ר"י זן וינגל, שג"ס יסודס, 86). — וצמני: היוצא בקולר בעלילת המלך ויתנוהו בסוגר (ר"י טנ"י ד' ה). גם תושבי העיר והם ספרדים נבונים ופקחים שבאומות האמינו הבלי וקנות משיחות כשמות לאור הלבנה ועלילות עריצים ובקשו עילה למלא חסרונם בעמל אחרים (ר"י זן וינגל, שג"ס יסודס 9). — עלילת דם, האשמת שקר שהיהודים הורגים ילדים כדי לאכול את דםם בססת: והוציאו מאמר מן המלך לאמר שכל עלילת דם וכו' שלא ישמע לפני שר ושופט, כי אם לפני שער המלך וכו' (יוסף קמנרי, לקוטי נכלינר 58). מאמר התנצלות נגד עלילת דם שנתחדשה בימינו (רנ"ה, ספסלס ליסרלס, יג). — ובמשמ' עלה וסבה: כמו עץ הדעת עלילת מות כח יין ושבר עלילת סכלות (קטע הניקוד ... והמעט ולא חילוף עשרים וארבעה ספרים (ד"ס יהודי מלכ"ס וס"ג, מן 49). — ב) כמו מעשה, מפעל, Tat, Handlung; oeuvre, action; act, deed של אלהים: כי אל דעות י"י ולא נתכנו עלילות (ש"ס נ"ה). הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו להכירו כי נשגב שמו (ישע' יד), לכו וראו מפעלות אלהים נורא

ב. *עֲלִילָה שׁ"י, סה"פ מן עֲלִילָה — הכשרה וסגולה לדבר, Fähigkeit; capacité; susceptibilité, suitability: דמשקין עֲלִילִין לקבל מומאה ומה היא עֲלִילָתָן¹ שמקבלין מומאה שלא בהכשר (פסח יט:). *עֲלִילֹת, שׁ"י, סה"פ מן עֲלִילָה — בעֲלִילֹת, במעשה, בפעל, in der Tat; au fait; in fact: לאשה שאמרה לבעלה ראיתי בחלום שאת מגרשני אמר לה למה בחלום הא בעֲלִילֹת (כ' לוי, מד"כ נכאש' כג, סילוחי).

עֲלִילָה שׁ"י, מ"ר עֲלִילֹת, — כמו עֲלִילָה ב: גדל העצה ורב העֲלִילָה אשר עיניו פקחות על כל דרכי בני אדם (יכני' לז יט). — ואמר המשורר: הלא תרהו ואם לא תעריצו רב עֲלִילָה (כ"ש סנגיד, סמנוס פליג'ס). רבת תועלת כל עוד מושלת כי כל תושיה היא העֲלִילָה (יל"ג, סענרס, ח, 80). — ומ"ר, ואמר המשורר: ידעתי ועיני צופיות הליכות רב עֲלִילֹת ופחד נפשות וגויות יבואו למשפט אל המלך (כאז"ט, מ' כוונך חס"ט). — ואמר הפיוטן: חמדות באר לו האותיות כי קצף עליו רב העֲלִילֹת וכו' בלילה נהרג בשאיות (חמור, יול' ז פסח).

*עֲלִימִית, שׁ"י, חוק, — כמו אֶעֱלִימֶנּוּ: הוא ינהננו עלמות בעֲלִימֹת בוריוות (כ' מניס, ירוש' נג"ז ג).

*עֲלִיסָה שׁ"י, סה"פ מן עֲלִיסָה: בעשרה לשונות נקרא שמחה גילה שמחה שישה עֲלִיסָה עליוה פצחה רנה צחלה חדרה הריעה (פסיק' דר"כ כ).

*עֲלִיין שׁ"י, מ"ר עֲלִינים, עֲלִינֹת, — כמו עֲלִין: וצר בהם מזלות וחרשים ומנהיגים ב' לועזים וכו' עֲלִינים וכו' וועצים וכו' עֲלִינים וכו' מורפין וכו' ציידין (כ"ש דוכולו, סמנוס, ס). — ואמר המשורר: יאלמו שפתי יגונות מענות כאשר גבוהה העֲלִינֹת שחו משקה למש עיני בנגהו ועלי אוני קרא בשמו ויתפתחו (כאז"ט, ח' חס"ט). — ואמר הסלין: ועפרות התכרה למוצק הפרידה הוצקו ועד לא העֲלִינֹת בכור הרמי נמקו (כ"י מני, סמנוס, ט). וללצים אני אלין אני חרון אני סלין אני שש אני עֲלִין ועצמות בווערים אחלין (עמנו, מחז' ט). כשמוע השר השירים והמליצות העֲלִינֹת וזה העֲלִינֹת אשר חברתי אל יהודה גור אריה (ס"ג). והכנות העֲלִינֹת אשר היו צבי לכל הארצות שבו כאבני גיר מנפצות (ס"כ).

¹ ובחוספ' (ס"ס) הגרסה: עֲלִילֹתָן.

עֲלִילָה על בני אדם (ספ' סו ט). והגיתי בכל פעלך ובעֲלִילֹתֶיךָ אשיחה (ס"ט עז יג). וישכחו עֲלִילֹתֶיךָ ונפלאותיו אשר הראם (ס"ט עז יח). וידוע דרכיו למשה לבני ישראל עֲלִילֹתֶיךָ (ס"ט ק"ז). — ושל בני אדם: כי תראו את דרכם ואת עֲלִילֹתָם וידעתם כי לא הנם עשיתי את כל אשר עשיתי בה (יחזק' יד כג). וזכרתם שם את דרכיכם ואת כל עֲלִילֹתֵיכֶם אשר נטמאתם בם וכו' לא כדרכיכם הרעים ובעֲלִילֹתֵיכֶם הנשחתות (ס"ט ס"ג מג מד). כדרכיך ובעֲלִילֹתֶיךָ שפטוך (ס"ט כד יד). השכימו השמיתו כל עֲלִילֹתָם (למנ"ג ג ז). ביום ההוא לא תבושו מכל עֲלִילֹתֶיךָ אשר פשעת בי (ס"ט יח). השחיתו התעובו עֲלִילָה אין עשה טוב (ספ' יד ח). אל נשא היות להם ונקם על עֲלִילֹתָם (ס"ט ק"ז). — ובסדר: ב"ו מדותיו ועֲלִילֹתֶיךָ מעוותות הן וכו' אבל מדותיו ועֲלִילֹתֶיךָ של הקב"ה רחמניות הן (מד"כ סמנוס ג). שעשה עֲלִילֹתֶיךָ במצרים כדי שיספרו ישראל עֲלִילֹתֶיךָ שעשה הקב"ה למצרים (ס"ט). — ובסמנוס: ומלת וירד יי' בעבור שכל מעשה התחתיים תלויים הם בבח הגבוה' ומהשמים יתכנו כל העֲלִילֹת (כאז"ט, נכאש' יח ט). ואמץ כח תולדת הכליות ויתנו עֲלִילֹת הורע (סוף, סמנוס כג ט). — ואמר הפיוטן: וזכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקודתו ועֲלִילֹת מעדרי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו יצרו מעללי איש (חס"ט זכ"כ, מוקף כ"ה). — ואמר המשורר: ומושל ביומם וליל ובך לא ימשלו ולך נתבנו עֲלִילֹת ואתך לא תבנו (כ"י חזן גיח, יס כל לפסח, סער סס"י טז). וכל ששע אשר השמע ישמיע תהלה וכל ריח תריח יודיע עֲלִילֹתוֹ (כאז"ט, חס"י סמנוס). השחיתו בני איש עֲלִילֹת לעשות במגדל גדולות (סוף, מ' כוונך חל). אבל הוא אשר נודע בראשית עֲלִילֹתיו בכחו וחכמתו ועוז העצמותיו (סוף, נס"ט חל חס"י חס"י). והיה לפניך ועמך אשר לו נתבנו כל העֲלִילֹת (ד"ס יהודי מלכ"ס וכו' ג, טז). ההרסים במצלה ענו אותמו המרם תדעו כי בעֲלִילֹת אלוה אין אברן נצה כי טובת כלם (יל"ג, משלי יסוד ד ח). — התעולל עֲלִילֹת: אל תמ לבי לדבר רע להתעולל עֲלִילֹת ברשע את אישים פעלי און (ס"ט קמ"ד). — ואמר המשורר: ובעפר שרשו נחבא ועדה המצבה בשונו אל הארמה דובר גדולות להתעולל עֲלִילֹת בעור יש בו הנשמה (כ"י סלוי, יספאנו, דכ"י סס"ג). השקנו מצרים כוסות תרעלות להכבית כל עולל להתעולל עֲלִילֹת (כאז"ט, יוס' סענו).

ויואמר המלך צדקיה אל ירמיהו אני דאג את הנהוידים אשר נפלו אל הכשדים פן יתנו אתי בידם והתעללה בי (ימי' ל"ט ט).—ולבסוף, התעללה הכהמה בפלוני, התנהגה אתו שלא כהוגן: ויאמר בלעם לאתון כי התעללה בי לו יש חרב בירי כי עתה הרגתיך (צמ"ד כ"ט).—ובפרט התעלל באשה, אנס אותה, בעלה הרבה פעמים על כרחה, שלא כרצונה: ויחוק האיש בפילגשו ויצא אליהם החוץ וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה (שמי' י"ט כ).—ובספר"א: ואל תאמן במו כי לא יתווך לשוכה או לחסד אך לחרפה ישמרך: אשר היא קשה טמות למען יתעללו בך בחרפה: גדופיהם (יוסיפון ח'). לא תלך אשה בשוק ובגדי אחריה גזירה שמה יתפשו בנה ותלך אחריה להתחורר ויתעללו בה הרשעים שתפסותו דרך שחוק (צמ"ט, חסורי' כ"ט כ"א י'). הילך חפצו ורצונו להתעלל ולשחק, ובחור ועלם בקשתו בתנועה ותשמיש (מולדום חלכסלכר, לוי' 4). ידעתי גם אני וגם ראיתי בעיני מדרך הנהגתו יתברך, כי יתעלל על בני אדם המועים: בכוננתו (ר"מ חלמיק, פ"א ח"ב י"ט). לכן גם אתה, התעלל לך במו כמתעלל בילדים אין הבין (כס"ה, סכ"ה, סלמה י"ט כ). אל תתחרה באיש מתעלל כי צודה הוא לדבריהם (צ"ז צ"ס יד).—ונתעלל, נתעללה: ותתעצב מאד כי נתעללה לאיש (שכמסמה הובאד אל המקדש ושם שגל אותה הבחור) (יוסיפון כ"ג, פרכסי'). וכמו עניניהם שלא יקילוך שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאתר שנתעלל בה (אבימלך בשרה) החוריה (כס"ה, בראש' כ"ט).

הספוט', התעלל: אל תס לבי לדבר רע להתעלל עלולות ברשע (ספ"י קמ"ד).—ובמדר': אדם שתפסותו לסמים והיה כאו"א מתעולל בו להכותו (מד"י ספ"י, נזכר).—ובספר"א: וישלפתור והתשומטנה והתעולל לנה בובל גדרות צאן (רס"ה, ימי' מט ג). ואין הפרש בין עושק שכיר או מתעולל עליו להוציאו מבלי שכירות (ר"ס ח"ט, מ"ח ג מט). ואחר מהם היה תלמי שנכתבה לו התורה בלשון יונית שהיה מתעולל ומתאנה על ישראל (דברי מלכי ג'ט ט"ז).—ואמר הפיטון: עו בכך יתמלל מפי יונק ועולל למשבית צר ומתעולל כל הגשמה תהלל (אין ל"ח חלף, יו"ל סכ"ח חנוכ'). זכור ונתעולל לרבע באשה ודון לבו השיאו באשה (זכור ח"ט, יו"ל סכ"ח חנוכ').—ואמר

י'עליצה, ש"ה, מ"ח עליצות, — כמו עליצות: ימלא משאלו וירצה מפעלי ועמי וקהלי יקבץ בעליצה (גמ' שבת ג, ד"ד ס"ג). וחלילו לעומתי וללה ובתבו לעליצה (ג' חליצה ס"ט). ועל מה זה מתאחר דין העליצה? שלוחים הריצו לזה ולזו במרוצה (חמי' ונכנון, יו"ל סכ"ה ג).—ומ"ח: עמדה בראש מחנות האויב עליצותיו להפג וחלילו לדיב על ראשו גמולו לחיב (אודך כ, יו"ל סכ"ח חנוכ').

עליצת, עליצות, ש"ה, ס"ה—ס"ה מן ע"ץ: נקבת במיני ראש פרוו יסערו והפיצו עליצתם כמו לאכל ע"י במסחר (מק"י ג' ד).—ואמר המסור: דאג מפשעך ובעת עליצות ועת כעס אלהים נגדך שים (ר"ס הנגיד, צ"ח ד, הכ"ז 151). אלהים אלי אתה ודע מסתרי מליצות יגוני הסר והסר בעליצות (כס"ה, חלמיק ח"א חס"ה). והבתים ירגנו ומקיר צרור יען ומעצים כפויים ופנים ועפים לבשו עליצות ועליונים מתי יגון וששים (כמ"ט, ח"ט ח"א).—ואמר הפיטון: אנה חיש עליצותם להאזין חין מליצתם כאז מנוף בצאתם (ח"ט ח"א חס"ה, יו"ל סכ"ח חס"ה).

ע"ל (ש"ה, מ"ח) — מין שרף של עץ: וימרחו בשמנים הנוברים כשער צמיחת השינים ובדבש מעורב בשמן קאמפומילא ובדבש עם עלך אלכנוט (קאנון ח"א ח"א, כס"ה יחידים).

עלר (ש"ה, מ"ח) — ממנו א"עלה, *עלול, א"עלילה, ב"עלילה, *עלילות, *עלילה, א"עלל, *עלל.

א"עלל, קל לא בא במסורות הקדומים.

הספ', התעלל, התעללתי, התעללתי, התעללתי, יתעללתי, התעלל בפלוני, עשו לו מעשים רעים, קשים, באיבה בבזיון: ולמען תספר כאזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שטתי במ (שמו"י ג). ולמה תכבדו את לבכם כאשר כבד ומצרים ופרעה את לבם הלא כאשר התעלל בהם וישלחום ויילכו (ש"א ו'). ויאמר שאלו לנשא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן יבאו הערלים האלה ודקרני והתעללו בי (ס"ח לא ד).

[1] [אולי זה נק' מן ע"ל.]

[2] [מן הערב' ע"ל א.]

[3] [בערב' ע"ל ב.]

[4] א. ע"ל ב. ע

אם יש מכאוב במכאובי אשר עלול לי (א"כ א יצ).
—וצ"י כמו שם מעולל¹, מסבב, כמו עלול: כי
העילות כל אשר תקרבנה מהמעולל תמטט וכלהם
להעיל למעולל ולהיוקו (כ"י א"ס, מ"ה, טעמון ז).
ואל תכנים עצמך בחכמת שרשי המופת ואיכות
הדיבר וכו' ואיכות הילוך העילה עם המעולל וכו'
מפני עמקם ודקות ענינם (סס, ימוד העצמס ס), ותקשיא
שמקשים שמהם יהיו עושים היום ומהם למחר הואיל
וקדוש החדש יהיה על הראייה כפי העלה יהיה
המעולל (כ"י א הקדמי, ג"ש, ענין קדוה"ס ע, י).

—על *עלל, פ"ע, התעסק בדבר: למלך שהיה לו כרם
ומסרו לארים לעלול בו כשעושה יין טוב אומר
המלך כמה חמריה דכרמי דידי מב ובשעושה יין רע
אומר המלך חמריה דברמא דאריסי ביש (מז"כ קטל)
(ח). —וצ"י פטו', *עלול, א) עשוי לאיוז פעולה, מכשר,
מסגל, *fähig, ausgesetzt; capable, apte à; capable*
of, liable to: מפני מה אמרו אם לא הריח טהור
שאין המים שבגבו עלולין לקבל טומאה עד שיתלשו
(כ' כחמ"ס, חקש"א מקול' ח א). אמרו בית שמאי לבית
הלל וכו' מי הוא עלול לקבל טומאה אדם או
משקין אמרו להן משקין אמרו להן וכו' מה אדם
שאינו עלול לקבל טומאה כיון שנגע בה טומאה
נטמא משקין שכתובו אינו דין שיהו טמאין (פס
חסי' טו ט). ומה כלי חרס שהם עלולים לקבל
טומאה הרי הם מצילים צמיד פתיל באהל המת כלי
אבנים כלי אדמה שאין עלולים וכו' אינו דין
שיצילו (פס"י מז"כ קכו). —ובס"מ א: ומשה היה רועה
וכו' והטעם כדי שיתרחק מן הישוב שהוא עלול
אצל החטא (רננו כמ"י, שמו"ס ז:). אדם שהוא עלול
לנזילות ולא יכול לנלות ראשו מפני הקרירות שמוק
לו וכו' מוטב שנתיר לו להניחם על הכובע הרק
הסמוך לראש (הלגוס ח"ס כז ס). ואשר שאלתני אשה
עלולה לכאב ראש ולהלישות וציוו הרופאים בלתי
הרטיב ראשה בין במים קרים בין בפורשים (נשמים
כאש, שו"ס רמ"א). —ב) נגרם ע"י עלה וסכה, מסבב,
ע"י עלול: שהעולם הוא מתורש חרוש מוחלט ואולם
כשהונת השכל הפועל עלול ממניעי הגרמים השמימים
לא יפול זה החפץ (כל"ג, ג, מלחמות ס"ג יג). כי יראו
שמיניע הגלגל העליון הוא עלול מהסכה ראשונה
(כ"י מפיסל, מנ"י קנ"ה 20). כי עלול היצירה עלול

המליץ: ובעת שיאמרו פלונית פעמים היא תתעולל
יאמרו פלונית אשה יראת ה' היא תתהלל (עמנו',
אמנו' ח). —התעולל עלילות: והרגיש הדברים שרצה
להתעולל עליו עלילות ברשע (אז"ל הגאון א ח, לין
21). כי מאהבתו להקראות במחבירי פתרון ובמתקני
ספר נשאו לכו להתעולל עלילות להכזיב מנחם
בן סרוק בספר פתרוניו (פלמנדי נחמס, חס"י 19). ויהי
לימים וישומטו האנשים לתור סביבות בית דניאל
לדעת את אשר יעשה לשמן מצוא עלילה להתעולל
למחשבותם על דניאל (יוסףון כג). —ואמר המליץ:
עתה כל חכם מדבריו (ך) יתבונן כי עלילות תתעולל
ועונן תעונן (רס"ג, פל מ"י סגל, דודמון 62), וע"י עלילה
בסופו. —ונתעולל: ותשמע האשה ותתעצב מאד כי
בתעוללה ותלך ותספר לבעלה ולא היה לו מענה
לשו' להריב עם אשתו (יוסףון סס).

—מו', עוללה, עוללה, עוללה, עולל, א) עולל לפלוני,
עשה לו, בפרט מעשה רע: תבוא כל רעתם לפיך
ועולל למו כאשר עוללה לי על כל פשעי (א"כ א כג).
ראה יי' והביטה למי עוללה כה אם תאכלנה נשים
פרים (פס כ ג). —עיונו עוללה לו: עיני עוללה לנפשי
מכל בנות עירי (סס ג נח). —וצ"י מעולל: עמי נוגשו
מעולל (1) ונשים משלו בו (ש"י ג יג). —ב) עולל
בעפר: שק חפרתי עלי גלדי ועללתי (2) בעפר קרני
(א"כ יו יס). —ואמר המקונן: עיני מעוללת ביונית
גבויה עשה ונחם וקרא לבכיה (שנח סוכו מנו, קי'). —
בי לא לחנם חוקבע חיינו המנהג הקדום להכות המן
דווקא בענין מפלתו לא זולת ולא כאשר תעלולים
עוללו למו (פמ"ס סימ"ס ג, ג, עז:).

—מו', עולל, שעוללו לו, הובא עליו: הביטו וראו

(1) [כך רש"י, ר"י חיוג פרש מן א.עול, כמו
עולל, וכן רד"ק; וי"ת מן ב.עלל].

(2) [מנחם חברו עם ב.עלל, והוסיף, וי"ל: ואף
יתכן להיות מנורת עול, ע"כ, ותלך עליו דונש ופרש
מן הארמי עלל, בא, נכנס, וכן בערב' ע"ל, שם בתוך
דבר. והשיג עליו ר"ת (הכנ"י 88). אבל גם ר"י חיוג
חברו עם עלל וריב"ג חולק עליו ומפרש מלשון רוממות
ועליה, העליתי עפר על ראשי. וראב"ע בפרושו מחליט
בפרוש ר"י חיוג, רש"י פרש: ולכלכתי וגנתי וכו' לשון
ביוון, ע"כ. רד"ק בפרשיו מפרש פשוט עשיתי, והנכון
בפרושו של דונש אלא שגם על שוך לשרש זה.]

שהעליל (כ"ח ששון, ש"ח, חוכה חמה, סה). ה' יפיר עצתם ויקלקל מחשבתם הרעה ויצמיח ישע תשובתנו ואשר עד הנה עזרונו רחמיו שהמעלילה עצמה הודתה שהוסתה והודתה מקצת מבני עירנו (לגר' ק"ק מונן לק"ק. זכלין, 176, 1868, Monats). ואליפו לא היה יודע דבר זה בבירור כי עכשיו לא רצה להעלילו בדברים לא היה יודע בהן (כשז"ך, חוכה משפט לחיוב, נח). אבל אליפו מחפצו להרשיעו במעשה ובאמונות העלילר בדברים לא היו בו (סס קכא). ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע והניה ממון רב קרוב שני אלפים פרחים מהם פיוז לשרים ולסגנים קרוב ארבע מאות פרחים על אודות העלילה אשר העלילוהו ומהם שללו השוללים וכו'. (כי אליס מוזסי נקדנייל, שו"ס קר. מוצא נקצן על יד, 8). ועדיין אין שמנה חדשים שבא הנה קרובו אלגיו הדר באי שיאו על דבר עלילה אחת שהעלילוהו על אודות אשה משומדת שברתה משיאר ואמרו הוא חגורם (סס 9). היה גירוש האחרון בצרפת בימי מלך קארל השישי שהעלילו על היהודי שהרגו מומר אחד (פאליס ישכאל כ). ושתי שנים אחרי זה העלילו על היהודים שגנבו חינוך נוצרי וסלו אותו ושחטו אותו לפסח (סס כח).—ואמר הפישן: מוניס לנקום להעלילו נוסדו יחד למולו התבינו עלילות מעללו הבה נתחכמה לו (לון מושיע, יול' שס 3 סוכ').

(ב) עשה שיהיה עלול, שיצא המסכך מן הסכבה: א"כ יקשה שזה שנקרא עילת כל העילות הוא ח"ו חירוש בו שהיה קודם שהעלילים לא נקרא עלית כל העילות (ספר סודים ח ט).

(ג) "עלל" — (א) כמו הפע"א: חללה של רשות בריש גמ' דשבת פירוש שמעלילין עלילות על בני אדם (ענוך ענך נסוח). — (ב) ובלשון הקראים, עשה עלה, נתן סבה ומעם לדבר: כי אלו כשר לו לעלל בשכיבה בקריאת שם האשה ערוה (יעקב בן שמואל, ספי היסר (הערכות) ליסועס סקלוי 58). אכילת המצה בחיוב ככל שבעת הימים כאשר אמר שבעת ימים תאכל עליו מצות וכו' (ועל ל 1) עלה באמרו למען תזכור יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (כ"י סקלוי. ג"ע, ענין סג סמולט ג, מז). ואע"פ שעל ל 1) עשויה המלאכה ליום כפור משום שהוא יום כפורים וזאת העלה לא תכלול למי שהוא זולת בוגר (סס, ענין יוס הכסודים, פתיס: ס). ועל כן על ל 1) החכם משום היותה

(1) [ואולי זה קל].

ממנה ובאמצעותה נצטוו כל הצורות המצוירות ציור רוחני פנימי כנגד העולם הנבדל (כ' סס טוז, ספי סלמונד 7 ט). הוא שכל בעצמו מבלי שיצטרך אל זולתו והעלול ממנו יצטרך אליו (כ"ח סכדוכי, סמלמכ צנמיה, ד"ח נט). כי מה שכתבתי למעלה כי כת"ר אינו בכלל ולא במנין הספירות לא יובן מזה שיהיה הוא האי"ן סוף הוא עלול ממנו והוא שמו שאינו נבדל ואינו חוץ ממנו (כ"ח סכן גכא, ענודס סקדס, הייסוד ג).

(הפעל, העליל, — א) מצא עלילה, הוציא דבה, האשים באשמת שקר: אשכח יגוקי מלעיל וסבי מלתחת כדי להעליל על האדם אם יקדים שלום לאלו או לאלו (לגמ"ה, זכורי ח:). המוכר עבדו לפרהנג נכרי פי' בקונטרס מציג ושם עלילות ומכרו לו כאותן דמים שהעליל (חוקש גי' מד). ערל אלם השכין לי זקוק זהב והפקדתי בידך ופעם אחת מלאך לכך לצאת מן העיר ובקשתיך להחזיר לי החוב שלא יעליל עלי הגוי ואמרת לי בוא עמי אל הגוי ואפטרך (מסכ"ס ארכטנכר, סערי תסודי ריט). כיון שלא ראה (יוסף) את בנימין עמהם חשב ואת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו (לגמ"ה, זכורי ח ט). שכבר חסם ב' אנשים והעלילים עד שמכרו לו בזול וכו' אם יביא ראובן ראיה שהעליל אותו הגזבר שני אנשים (לגמ"ה, שו"ס סקקעו). שיעלילוהו שאמר אז עשה עלה כנגדם מה שאינו כן (לגמ"ה, פי' משלי יט). מנהג העולם שמעלילין ומבקשים תואנות על העשיר (כ"י בן נחמיאש, סס יג ט). ומי שיודעים בו שהוא רש אינם מעלילים עליו (סס). והדברים ההם בדא אותם מלבו כדי להעליל אותך כי שקר הם (ריב"ש, שו"ס סעג). ובשנת ה' ב' ליצירה העלילו על היאודים לפני המלך שהיאודים עושים זיוף במטבע והמלך חקר ודרש ומצא כי המעלילים הם המזויפים היו ממלילים האשמה על היאודים ונמלטו (יוסף קנצרי, לקוים, זכלין 28). השיב המלך חמתי עליך טומאש כי הכנת ממני שאני מאמין מה שמעלילים על היהודים ולחרפה נחשב לי הדבר הזה (כ"ס סכן יוכנא, סצט יסודס 9). והמעלילים כאשר ידעו שהיהודים שלחו שלוחי רדפו אחריהם והיהודי יראו מאד ונחכאו בתוך היער (סס 25). הודה ואמר איך השליך את הנער מת בבית היהודית להעליל עליה (סס 85). שלפי שלא רצה ראובן לקנות מהשר משי לשתפות העליל עליו מה

מן הצדקה כאילו עובד ע"א (כ' יוסטס זן קרסס, ז"צ י').
(לגימה) מרתקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים
ומעלם עינים מן הרשעים (כ' יוסן, קס"י קנ').
ותלך העלמה למה קראה הכתוב עלמה שהלכה
בזיונות ר' שמואל אמר שהעלימה את דבריה (תר"י
סמוס ח'). העלים הקב"ה ממנו שהליכתו מאכזרו מן
העולם ומוליכתו לבאר שחת (סס צמד' ב). ד"א על
כן עלמות אהבוך על שהעלם מהם יום המיתה
ויום הנחמה אהבוך וכו' על שהעלם מהם מתן
שכרן של צדיקים (סס סס"ט, לריס שמ"ק). אמר הקב"ה
ומה אם שעה שהעלם מתי מהם שם המפורש הם
הורגים בכינוי אלו נתתי וגליתי להם שם המפורש
עאכ"ו (סס קל"ג). אילולי שהעלים הקב"ה מכני
אדם יום המיתה לא היה אדם לא בונה ולא נוטע
שהיה אומר למחר אני מת למה אני עומד לוגע
כשביל אחרים לפיכך העלים הקב"ה לבות בני
אדם מן המיתה (הסמו' קדוש' ס, נונל). ובסמ"א:
במים רותחים בקדרה ונשכין לחוץ כי הקדרה לא
תכילם לפיכך מה שניטל מן הקדרה באותה שעה הרי
הוא נשמר וכו' ואם מעלימין עין הרי הוא נשפך
ארצה (חול' סג"ח ח, לזין 139). פעם יוצץ לנו האמת
עד שנחשכנו יום ואחר כך עלימו זהו הטבעים
והמנהיגים עד שנשוב לביל חשוך (ל"ט ח"ט, מו"י סמ"י).
—ואמר המפורש: לענ שוטני שמעה אזני וכלבי אני
אקרא את יי' מענות אלם אונך תעלם ויכלם כל
מבקש יי' (לכז"ט, חל חל חקח). חמר תעלים השמש
מדי צאתה כאשר תעלים השמש אור הכוכבים
ביפעתה (עמוי, מוס' ב).

—הסמ', התעלמם, התעלם, תעלם, יתעלם, —א)
התעלם מדבר, העלים עיניו מהדבר לבלתי יראה,
עשה עצמו כאלו אינו רואה הדבר: לא תראה את שור
אחיק או את שיו נדחים והתעלמם מהם השב תשובם
לאחיק (צנ"י כח). וכן תעשה לכל אכדת אחיק אשר
תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם לא תראה את
חמור אחיק או שורו נפלים כדרך והתעלמם מהם
הקם תקים עמו (סס ג-ד). כי תראה ערס וכסיתו
ומבשרך לא תתעלם (יט"ו כח ז). —התעלם מתחנת
פלוגי, לא הטא און לכששתו: האוינה אלהים תפילתי
ואל תתעלם מתחנתי (סס' כס ב). —התעלם השלג
על הקרת וכדומ', נפל ונצבר עליו וכסהו: כאפיק.
נחלים יעברו הקדרים מני קרח עלימו יתעלם שלג

האי הוא נעלם קח מספר הבי' (צדק משקליו, עמודי
ספמים, ו:). —מדרש הנעלם, שם ספר שנוסף על הוהר:
אמרו המגיהים מתוך הלשון ניכר שאינו מספר הוהר
והאור. נבר מתוך החשך ולדעתנו כי הוא ממדרש
הנעלם ובלשון הקדש היה (הגסו וסי על סוהר,
ריח:). —ומשל: רע נעלם מן העין דאגה עליו אין
(צ"ז, מלך גמני עברי, עכ וויקסנ). —ואמר המפורש:
אין ואן לא אבקשך גוהי נעלם ופעלך נכחי
(לכז"ט, חן וחן). אל אשר נשא ונעלם וחסדיו יודון
פיות שובבה בנים לגכולם ובקדם יהר להיות (סוה,
נעלי ריני, כסנל ח, 56). —ונעלמים: שמע תמיד לדברי
החכמים וסורה מאנשים נעלמים (כס"ג, יל סאל). —
יברקדוק, אות שאינה נראה, שאינה הגויה: ונקרא
כן מגורת ויתקרו שן ויתכן חיות אחרי גוה נעלם
שהוא יוד כמו ריב ומדון ופעם יתסרוהו מהמכתב
כמו לא תענה על ריב (לכז"ט, ס' לחס ח). רק הוא
על משקל מפעל כי הנח נעלם תחת פ"א (סס ו).
—ובשם' גוף נסתר: "תשפוט על כל מוסף על השרש
מצד הקנינים ובר ונקבה רבים ורבות נמצא ונעלם
ונוכח (ס' ס' ילרי ללכוססאל, סד).

—ספע', העלים, העלימו, מעלים, העלים, מעלים, העלים,
תעלם, יעלימו—העלים דבר מפלוגי, הסתירו, לא הגיד
לו, לא הראה לו, לא הודיעו, verbergen; cacher;
celer; to conceal, hide: הרפה לה כי נפשה מרה לה
ויי' העלים ממני ולא הגיד לי (מ"ג ד כו). מי זה
מעלים¹ עצה בלי דעת (חיונ מצ ג). —העלים עינו
מדבר, הסב עינו מהדבר ולא ראה את הדבר, ובכלל,
לא ראה ולא ידע: ואם העלם יעלימו עם הארץ את
עיניהם מן האיש ההוא וכו' לבלתי המית אתו ושמתי
אני את פני באיש ההוא (ויק' כ-ד-ט). ומיד מי לקחתי
וכפר ואעלים עיני כו (ש"ח יב ג). ומשבתותי העלימו
עיניהם (יחזק' ככ כו). נתן לרש אין מחסור ומעלים
עיניו (מן העני) רב מארות (משלי ככ כו). —והעלים
און, לבלתי ישמע: קולי שמעת אל תעלם אונך
לרותחי לשועתי (ח"כ ג כו). —והעלים סתם, במשם'
העלים עין: למה יי' תעמוד ברחוק מעלים לעתות
בצרה (סס' יח). —ואמר בן סירא: אל תועץ עם חמיר
ומסקנא העלים סוד (צ"ס גני' לו י). —ובת"מ: אמרה
ליה (חמר ליתודה) בבקשה ממך חכר פני בוראך ואל
תעלים עיניך ממני (סו"י י). כל המעלים עיניו

¹ (י' אילי במשם' אחרת?).

(a) غلام

הַסֵּעַ, הָעֵלֶם, הוֹעֵלֶם, — שֶׁהֵעִלְמוּ אוֹתוֹ: הָעוֹלָם
הוֹעֵלֶם מֵהֶם שֶׁם הַמְּפֹרָשׁ (כִּי אֲמוּנָה זָכִירָה דִּבְרֵי זִכְרָא,

עַלְמָה¹): ששים המה מלכות ושמינים פילגשים ועלמות
 אין מספר (סס ו ח),—(ב) עלמות, בנוי לקול הרק,
 כמו קול העלמות², Soprano, falsetto: לסנצח לבני
 קרח על עלמות שיר (סהל' וו ח), וזכריה ועזראל
 וכו' (מסנים לנגן) בנבלים על עלמות ומתתיה וכו'
 בכנרות על השמינית לנצח (דס"ח עו כ-כח),—ובסדר:
 עתיד הקב"ה לעשות ראש מחולה לצדיקים לעתיד
 לבא שנאמר שיתו לבכם לחילה לחולה כתיב לחולה
 שהם חלין לפניו כעלמות ומראין עליו באצבע
 (נצס ר' חנינא, מד"כ קסל, חין וכו'),—ואמר הפישן:
 כרתה ברית עם עלמה תופפת גועה ונאספת ולא
 היה מים (כ"י יוס', אזכיר בנזכר, קד ענודס), עדי יפיה
 הגידו למלך עלמה שאין כמוה בפלך (כ"י יוסף נכ
 שלום, חודך כ"י, נצח חנוכי), מטפפת בעדיה כעלמה
 (כ"י יוסף חבן סקדלי, הללני סן, שער הסיר 20), עלמות
 מחטבות לתופף שירי סגן (בגזי סכער ג, דזסון 71),—
 ואמר המלך: ורמנים לחייהם כעלמות והמה
 ממאור עין איש צפונים (כ"י חז"ן, סחכמוני 35), על
 מה עלמה על מעל מה עלמה עת ישקוט עת ירוד
 או בו תחפון או יד תפסין ותצו לו לין דוד או
 לנרוד (עמנוי, מס' ז), האם בחשוק צביות ועלמות
 תקבל את פני יוצרה וצורה (סס ח), עלמה גברת
 עלמות (כ"י נביט' מוז', סירי חיימן, נלכך 41), שדי
 עלמה תוך לבי (סס),—ובהשאלה, כנוי לשירות:
 ושירותי חלי כחם ואיה אנוש יכיר פניני שיר ומלות
 עלמות לא ידעם איש ואיכה לאישים בוערים יהיו
 בעולות (כמנ"ע, דיואן קס, נודלי),—ואמר המשורר:
 יונתי ויו יפעתך דמה לבסיל וכיסות ואני לאהבתך
 אשיר שיר על עלמות (כ"ח עירדקי סכסן, ספ' הפיזמוני,
 סירים חיימן, לס:),—ובשתי המשמעות: ראה מה נעשה

הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך
 המלך אם ידעתי ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה
 העלם (ס"ח י נ-כו), והנה אשלה את הנער לך מצא
 את החצים אם אבנר אבנר, לנער הנה החצים ממך
 והנה וכו' ואם כה אבנר לעלם הנה החצים ממך
 והלאה וכו' (סס כח-כצ),—ובסמ"א: עלם זכור יום
 מפני זקן תנוד כנוד צפור דרור סקן (עמנוי, מס' ז),
 וירץ לקראתם כנער ועלם להודרו למצות השם (כ'
 חזרסס סנע, לנוד המור, ויכא, יט),—ומ"ר: ויש בעלמים
 מסכל חכמים וצער לוימים סבאר פלאים (כמנ"ע,
 דיואן נודלי, 130), ר' נתום ידע עד מאד כי אין לאל
 ידו להשיב חרפה אל חזק העלמים האלה ודברים
 אין בפיו להוכיח מעלתו עליהם (כ"ח נזכרס, סדס
 וסמ"ס ח, 14).

ב. עַלְמִי¹, ס"ז חשוב, יקר: ואל תבת' בכל יקר
 ועלם (כס"ג, שער סנודסס, קנול' קונטרס 64).

* עַלְמָה² (עלם 2) ע"כ סמ' עַלְמִי, עולמי,—כמו א.עלם:
 הדוראים נתנו רים אלו עולמי ישראל שלא מעמו
 מעם המא (עד"כ ספ"ש, הדודלס).

* עַלְמָה³, ס"ז,—כמו העלם, שנעלם סמנו אסורו של
 הדבר: אכל כמה ויתים בכמה פרסים בעלם
 אחד אינו חייב אלא אחת (יב"ט סנח ח).

עַלְמָה⁴, ס"ח מ"ר עַלְמָה³ (3) — (א) ס"ח מן א.עלם,
 Mädchen, junge Frau; jeune fille, femme; girl,
 young woman: הנה אנכי נצב על עין המים והיה
 העלמה היצאת לשאב מים וכו' (נרלס' כד נג), ותאמר
 אחתו (של משה) אל בת פרעה האלך וקראתי לך
 וכו' ותאמר לה בת פרעה לבי ותלך העלמה ותקרא
 את אם הילד (סמון נ ז-ס), הנה העלמה הרה וילדת
 בן (יסע' ז יד), קדמו שרים אחר נגנים בתוך עלמות
 תופפות (סהל' סס כו), שלשה הקה נפלאו ממני וארבע
 לא ידעתים דרך הנשר בשמים וכו' ודרך גבר בעלמה
 (מסלי י יט), לריה שמניך טובים שמן תורק שמך
 על כן עלמות אהבך (ספ"ס ג),—במצרות המלכום
 לפנים, האשה במדרגה השלישית, מלכה, פלגש,

[1] [מערבי]

[2] [צורה ארמ', ובעין זה בערב' עַלְמָה א.]

[3] [בכנעני עלמת (ליזנ' 342)].

[1] [בתדמור' משמש גם כמובן זונה].

[2] [כעין זה בעקילס ἐπὶ νεανίστων, והשבע'
 וח"י והסורי והירוני' תרגמו נסתרות, מן א.עלם; וכן
 רד"ק, וסומכום תרגם נצחיות מלשון עולם ועד. מנחם
 ורש"י מפרשים שהוא שם כלי זמר. וכן גרץ סבר שהוא
 כלי זמר שבא מן ארץ עולם, כמו הגתית מן עיר גת.
 וראב"ע פרש שם פיוט, ובעין זה ריב"ג. מנחם מחבר
 לכאן גם על מות לבן (סהל' ח), ע"י גם רש"י בפרוש
 וראב"ע וכן אחרים, ע"י לקו"ק לפינאקסר ריב, וכך גם
 החדשים. וע"י גם דונש (סחי על קסע"ג 69), ועוד סברים
 החדשים שגם על מות (סהל' מס יס) שיר לכאן, ושצירך
 לחברו אל א.מ. וע"י עלמות].

א ח א י ל:). — ואמר הפישן: השב אותי לעלמותי קץ פדותי נא תמהר משיחנו לעירנו ולהיכלנו אל נא נהר (פנחס, סחלון ע ז, 46). — ובמש' נצחיות, כמו עולם, א.עלמון: ארח צדקה ועלמות נחית דברוך אמן להעצים עשות רצונך ודברוך (סליח) מנח' יו"ס).

עלם¹

עלם, ס"ע, — כמו עלו: משיב יגע ולא יבלע בחול תמורתו ולא יעלם (חיוז כ יס).

— נפע', געלסה, — כמו קל: כנף רגלים געלסה אס אברה חסידה ונצה (סס לט יג), — ובסה"א: בל"י מין עוף אשר זנבה געלם מלא עינים מגוונים שונים (כ' צנימין מוספיל, הסהס לערוך, ערך עווס), בריכות יולו מים יטיפו בתעלה ויעלו בצנורות ופרדס יגדל עץ וכו' אשר שם צפורים יקננו ועוף יעופף בהגיונם געלסים ונעלצים בצפצופם (סלמה חוליליו, חכ' חילת חסידים, ח:), ולקול זמיר צפרים וכן רגלים געלסה כנועם המאור הגדול (משו, חסידים ליון ז), — ואמר המשורר: יפרח חתן כשושן בקרב ידידים געלסים ויהי כמלך בגדודיו בחפת הדר מתכסים (כ"י הלוי, יסחסן), ויתעלם לבב כל באהבים ויעלם זמן כנפך רגנה (סול, צכל חף), וגיל בחור קאילת אהבים והרגינו שניכם געלסים והתערן בקומת חן כתמר אבל גנע כבדי ההדסים (רענ"ט, סחיס זר), קרושים ברשת זר נתפשו ואברו כולם או געלסו ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה (כאצ"ט, חוסוס חל צנעסיו), או רץ (אברהם) ואחו בו (באיל) ואותו עשה במקום בנו עולה ביד געלסה נפשו בקול תודה מאד נצהלת (כ"י נגלרה, נפשי לך סערה, עולם חדס מו).

— סס', נתעלסה, — התעלם באהבים, נאות, התענג בתענוגי בשרים, geniesen; jouir; to enjoy: לכה גרוה דדים עד הכקר נתעלסה באהבים (מסלי ז יס), — ובסה"א: כנף רגלים שם עוף נקרא כן אולי הוא מרגן ויפה קול או מרגן ומתעלם בכנפיו שהן יפות (כד"ק, ססכט, רנן), וציצית התוגות נובלת ובין השמחות פורח עמו מתעלסים באהבים והודודאים נתנו רית (כס"ט סלקירל, סנצקס טו), בהיותנו בימי הנעורים עם קצת החברים מתעלסים בספורי המאמרים (כ' יעציה

עפרה תשורר עלי כנור ותופפות עלמות יספרו נעים יפיה בשרים והיא להם תשורר שיר עלמות (רענ"ט, ססכטס ז סס), יפי קול קדמו כנור ליפות ושרים אחרי נוגנים חלפות עלמות לעלמות נעלמות (כ"י הלוי, יפי קול).

א. יעלמון, ס"ז, — נצחיות, כמו עולם: יוכני שוכן קדמון היותי אצלו אמון בארץ חי ובית עלמון (כ' סנעסן סזקן, ססו ר"ס ט).

ב. יעלמון, ס"ז, — מין חיה, proteus anguineus: העלמון הוא מין חי נפלא מאד וכו' הוא האחד מסלמנדרי הרג הנמצא באירופה וטמיר ונעלם במימי הנהרות (אצנמוניץ, סוס"ט, מפלגי סוסלס 259).

* יעלמות¹, ס"ה, א — חוק ואמץ, כמו בימי העלומים: ד"א על כן עלמות אהבוך בעלמות ובוריות (מד"ר סס"ט, לריס סמיקד), — ובסה"א: ותלך העלסה הלכה בוריות ועלמות כעלם (כס"י, סמוס ז ס), — ואמר הפישן: נקבה תסוכב גבר פרק שיר נחל סוד נהוג עלמות כעלמות תופפות אחר חיל (חלמוכסך חמסי, יול' ססס ר"ס), הוא ינהגנו עלמות הוא ינהגנו עלמות הוא ינהגנו בלי עלמות (קיני, מחו' רומני), — (ב) ובמש' ימי העלומים: קבלת העלמות אחר הולדות והבחרות אחר העלמות והוקנה אחר הבחרות וזו היא סבה מצד הטבע (כ"ל מוירכסל, סגנו' ססס, יג), ושם איש כנוי לתחלת המעמד שנכנס בו האדם אחר צאתו ממעמד הנערות והעלמות (כס"ט, יעציה סלמה

1) יוש לחבר לכאן גם תהלי' (מס יס): הוא ינהגנו על מות, שנכתב במסורה בשתי חיבות, אבל הקדמונים גרסו כתבה אחת, וכן בירוש' (מגי' ז ג), פרשו וז"ל: עלמות בעלימות בוריות כאילין עלמות, ע"כ, וכן תי': ביומי שליותנא, וכן מביא דונש בשם רסע"ג (ססו 189), ור' משה אצל ראב"ע, ובעין זה רש"י: כאדם המנהג את בנו הקטן לאט, ע"כ, והשבע' והירוג' תרגמו מלשון עולם ונצחיות, וכן תרגם סומכוס, וכן פרשו מנחם וראב"ע, ובעין זה שם בירוש', וז"ל: הוא ינהגנו בעולם הזה הוא ינהגנו לעתיד לבוא, ע"כ, וכן במדרש שותר טוב, כאלו היה מנקד עלמות, ועוד אמרו שם, וז"ל: תירגם עקילם אתא נסייא, עולם שאין בו מות, ובאמת כן מובא בהקספלה בשם עקילם ἀθανάτια, ע"י פילד, וזה שנוי גרסה: אל מות, או כמו שתרגם הסורי לעיל מן מותא, ודונש נדחק לפרש מלשון נעלם ונסתתר, וחלק עליו ראב"ע (ססס יס ק), ובעלי המסורה שהלקו לשתי חיבות פרשו כמו עד מות, ע"י ראב"ע ורד"ק בשרשו.

(1) [כמו עלו, עלץ.]

עֵלְסוֹן, ע"ז, — כמו עֵלִיסָה, שמה: גילה ללכך יצוה ועלסון נכור ישיחך גם חסון (קטע מזמ' הגל', קעדילס שטער 71). ויפי דברו לו לששון וגיל ועלסון (מכתב שמואל הכסן ראש-הישיבה 1). — ואמר הפיטן: מיעת צר תלשת אשר כאלונים חסון יה ברחמיך ולא כפעלינו עשית לעלבון בן מלטנו העת כמלשת את אבוהיך מאסון (זכר מנללך, קליס' לוס אסטר, קמא"ל חבל).

עֵלְעֵי, ממנו עֵלְעֵי.

עֵלְעֵי, קל לא נמצא.

— ע"ז, יעלע, — עֵלְעֵי העוף דם וכרום, שחה, בלע, סמו שהעוף עשה, schlürfen; lapper; to lap, swallow. ואפרחיו יעלעו (2) דם ובאשר חללים שם הוא (חינו לט ל). — ואמר הפיטן: עריסת החמץ והלאתו תהם כאשר עלעו והוצאתי את בלעו (אשאלס כשיון, יול' סה"ג, חילט שסח, קג). חרפתנו אצו ברוחם יעלעו אפרוחם למה תהיה כאיש נדהם ואורך זורחם (זכור חיכה, עכ"ז לח"ב, מזמ' חילט' ח, קסח). — והאפרוחים טהם יעלעו (כ' יסוף ברוך, קדעו, עין משפט על הסלמוד). ודמי הרונים הם עלעו כנחלים (מכ"ל, יעל וקיסרל), ועי' בעלעל.

עֵלְעֵי (3) ע"ז, מ"ר, עֵלְעֵי, עילעין — כמו צלע: שררה שגירד רוב עילעין (4) שבה טהורה (כזכ כג).

עֵלְעוֹל, עֵלְעוֹל ע"ז, מ"ר עֵלְעוֹלִים, עלעולין, — רוח סערה, Sturm; tempête; storm. ואמר בן סירא: קול רעמו יחיל ארצו ובכוהו יועים הרים אימתו תחרף תימן עלעול צפון סופה וסערה (כ"ס גני' מג יו). — ובמדר': אין לך עלעול קשה מן העילעול חוה שהוא בא מן הצפון ועולה ומכסוף את הכריות שנתונות בדרום (מדר' סה"ט, מלאכי שמוערים). משל לשני ספינות פורשות לים הגדול אחת יוצאת מן הלמן ואחת נכנסת ללמן וכו' היה שם פקח אחד אמר

סנדקס', ספ' הסדקס, פחיס', חלס"ס ג). הניעני רוח הומן ואני בן שמנה עשרה שנה ותשאני רוח העת להתעלם כחברת נכבדים ומביני מדע (הול, חלס"ב נסיס, חפאכס טיבס ללונג 1). ושב בהכרת לזכור הדרך ההולכת אל האוצר כי אין וולתה להתעלם לשבח צרתו (הול, הסדקס ח, חלס"ס ג). המלאים למו באביב כל חמדה וכל ענג להשתעשע ולהתעלם שמה באהבים (ר"ט נלוד, סנ"י ג, סקדו 1). ונתעלסתי בצחותם ורוממותם (סד"ל נחום ב' יהודה 4). משנה שמה ישמחו ויתעלסו באהבים באין מחיר (כ"ח נסו, חלס"ב ליון כט). — ואמר הפיטן: אל נשא ארנן בהתעלסה אומץ עשה אגיד בכנסה (כ' סלמה צ' יסודס סנצלי, חל נשא, יול' טבס בראש). גדי קשור ידיים ברכות לשא באהב עוד גדיו שכינה נתעלסה (גדי קשור, מוס' סס' סקלי). דבוקות לבסא הומות מול הלל לנשאו ומתעלסות לנישואו (גנזי סכטר ג, דודקון 112). נחת בירי מאוני משפט ופלס אם לחסד ימציאני בו אתעלס ואם לרעה יהיה לעג וקלם כי לא היתה מאת המלך (רמז"ן, מלאש מקדמי עולמים, מלא ספניס לגיג' מ). לו אהיה אהל ואתה שוכני נתעלסה אהב בגיל נתאורה (כ' יסרלל, יוד טיבס טיני, סמוני חיל' ס). — ואמר המליץ: ועל ערש אהבים יתעלס בנעימה וכו' (ר"י סכ"ז, סחמוני, סקדו). וקשרתי עפעפי בעפעפי שחרים וכנפי בכנפי נשרים להתעלס בכפרים במקום נרדים עם כפרים ומרעה עפרים (סס ג). והאם רובצת עליהם ומתעלסת עמהם והם פקח בחיקה ישנים ובמרעה טוב דשנים (סס כס). והתעלסנו כל הימים אשר נצמדנו עד אשר מחיק החכרה נפרדנו ולכל צד נדרנו (סס). שכב בצל שיחים ומתעלס על קול שאון מים ושיר יונים (הול סענק רמז). נקח צכיות מאוילים שמנו נתעלסה נחנו והם יאברו רעה תכואמו והמרגעת (עמנו, מחזי ז). ראה דובים אשר אורבים צבירה להתקלם להתעלס ביופיה (ר"י גניאלה, עולת חמז קסט).

— ע"ז, עֵלְסֵי, — עשה שיעלס, שיהיה עלו, ואמר הפיטן: כהושעת ברכות וארובות וגבוהות מעלסים כפשירתן יופי לך מזהב מקלסים בן הושע נא (כחושעת חס, סוסעני לטבת). עילסם וכו' לו לשער היסוד עמידת שעירים (Elbogen, Stud. 160). — חוכחותם נחמדות מפנינים יעלסו שומעיהם כרנגים גם המה כחצים שנונים (ר"ב סלמוד וסלוקוסים, כנסת יסרלל ג, סענס, חירוח חילס"ב 3).

(1) [מראה המקום נשמט מכ"י המחבר.]

(2) [מנחם חבור עם לע, וכבר השיג עליו דונש (סשו' דונש עם הכללי ר"ח 86). וכן גם ריב"ג מחברו עם לו, ובכתאב אלמסתחלק (Derebourg, Opusculs 82) הוא אומר שהוא במקום ילעע, ילועעו, וכן רד"ק (מכלול סענ"ס 86). ורב החדשים גרסים ילעלעו.]

(3) [מן הארם].

(4) [ברש"י הגרסה: צלעות, ובחוספ': עלעולין ובחוספתי (חל"ב ג ח), הגרסה: חליות.]

—הסם' התעלף, התעלף—התעלפה האשה בצעיף וכדומ'.
 כרכה את פניה בהצעיף, sieh einhüllen; s'envelopper; to wrap oneself
 to: ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס
 בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך
 חמנתה (נחש' למ יד). — ובסמ"א: תתעלפה
 בצעיפיהם הבתולות היפות והבתורים כבגדיהם וכו'
 המתעלפות ומתעלפים באפרים ובצעיפים (כ"ה).
 חסוי דונס עס הכנע' כ"ח 84). — ואמר המליץ: ברועה
 לולי במעילה תתעלף לא הכרתיה מן העטלף
 (עמנו', מחבר' 3).

—סע' עלף, מעלפת—עלף דבר אבנים יקרות וכדומ'.
 נקבעו בו אבנים יקרות, כסה בהן, besetzt; inerasté;
 inerasté: ידיו גלילי והב סמלאים בתרשיש מעיר
 עשת שן מעלפת ספירים (ש"ס ש"ה יד). — ובסמ"א:
 בכל יום שלשה תפלות מסודרים וכו' בלשון צחה
 מעולפת ספירים ובשכחות ובראשי חדשים ובימים
 טובים הוסיפו תפלה רביעית כנגד מוספים הקרבים
 (חזקוני, סקדמ'). — ואמר המשורר: לחיה כשושנה
 כדם מאדמת אראה כשפים בה ואינה מכשפה תערה
 עדי והב ומיני בדלחים וככל יקר אבן ספיר מעלפה
 (רשנ"ב, מ"זח כמו שסר). שירים בספירי וידות עלפר
 וביהלמי אהבה מלאו ותפארו כוכבי שחקים במ
 הכי על ישם אחיהם הכבור נקראו (רשנ"ב, ע"ז מה
 גמון 1896, 35). כי פארו שמך עלי כל שיר
 וכל מוריו בתרשישי כבודך עלפרו (סול, דיוחן קי,
 נודל'). ואשר רצון אל בקשה תשכן מירה בספירים.
 מעלפת (כ"י חז"י, הענק קס). ראה פשרה מוורופת
 בספירים מעולפת (גמ"י שטער ג, דודסון 289). — ובסמ"א:
 כסה, עמף: המהללה כדביר ארמון המעולפת מבין
 שני כרובים (נחש' למ יד). ועי' עדי. — ובסמ"א:
 דרך הוונה לשבת בפתח עינים מעולפת הצעיף
 (רשנ"ב, נחש' למ עו). — ובהשאלה: השמים יתעלפו
 במעולפת שלהבת יה מחט המאגנעט יטה מסדר
 הוראתו לרוב תהווה קודם וועה שנה גשומה (לחוטט,
 למודי העצט, ס). — ואמר הפיטן: והגבירה והצפירה
 בראש דוד השימנה ומצנפת מעלפת בראש אהרן
 תקימנה (שני זמס, יולי שנת ח חנוכי). — ואמר המשורר:
 קחה שירה מישרת ישרה תשורת אהבה וכה קדומה
 מעלפת בכליה ככלה (כ' יוסף אבן סקלר, הלל'י סן, עטר
 הסיר 29). ובכר עמר הסהר כהצי השמים ובכל חמון
 כוכביהם השחקים עלפרו (י"ג, מלחמות דוד שפליס 3).

להם וכו' זו שהיתה יוצאה מן הלמן לא צריכין לשמות
 עמה שאין יודעין באיזה פרק עומדת וכו' כמה
 עלעולין הן מזדונות (סס קהל, עוז סס). — ואמר
 הפיטן: נמשלו כארוים כחיות יער עולים יהרסו כבא
 מהבנות כקש בעלעולים (ויפט, יולי שנת ח חס"ס).
 ועי' עלה הערה.

א. *עלעל, ס"י. — עלעלה הרוח, סערה, הפיצה בסערה
 durcheinanderwirbeln; tourbillonner; to hurl,
 drive about: הרוח שעלעלה את הנפנים על גבי
 תבואה יגדור מיד (כלל' 12). — ואמר הפיטן: כסוחים
 באש לעלעל וגו' צללי האומות לשכרם תרעל טרוד
 וטרוד הסוס ברושים להרעל (גמ"י שטער ג, דודסון 68).
 ב. *עלעל, ס"י. — עלעלה היונה, חיו לה צלעות מלאות
 דם: בני יונה משיעלעלו או עד שיצחיכו
 תורין משיפריחו (מוספי' חול' ח יס).

ג. *עלעל², ס"י. הפך את הרפים של ספר, דפדף
 umblättern; feuilletter; to turn the leaves of a
 book: רגע עובה את הראי ותשב על יד המנים בידה
 הרכות עלעלה את כתבי המנגינה ותכר את אשר
 ישרו בעיניה (כ. ח. כוידס, סמון, חול' ג, 2).

ד. *עלעלת, ס"י. — כמו עלעל, ואמר הפיטן: אונך
 המית שועי לקשוב איבתי כקש בעלעלת
 לנשוב (כ' יוסף כר שלמס, חודך כ' יולי שנת ח חנוכי).

ה. *עלעלת, ס"י. — שם צמח: ושורש עלעלת הוא
 כסוניא והוא (בלשון) יוון פומיריון (חסק 170).

א. *עלה³, ממנו א. עלף, א. עלף.

א. עלף, קל לא נמצא.

(1) [כך הגרסה בדפו', ובהוצ' צוק"מ בטעות:
 מששלעו. וכך גרסת הערוך וכ"י מינכי ודפו' ישנים
 בגמר' (סול' כז:), עי' ד"ס הערה (ס), ובדפו' שם בגמר':
 משויעלו, כמו מן עלע. ואמרו שם וז"ל: הוא (ר'
 יעקב) תני לה והוא אמר לה אפרוחיו יעלעו דם,
 אבל זה רק אסמכתא על הפסוק שגרסה לשנוי הגרסה
 בגמר'. ואמרו שם עוד: אימת אמר אביו מבי שמיט
 גרפא מיניה ואחי דמא (בששוממין ממנו את הכנף והדם
 בא). ולפי זה ברור שהוא מן עלע, כמו שפרשו בתוספ']
 (2) [נגזר מן עלה.]

(3) בערב' עלפ' א, עלפ' ב, מכסה, צפוי,
 מעטפה וכדומ'.

(a) غالف (b) غلاف

עשרים וארבעה שעות ויחשבוהו מת ויקברוהו והוא חי (כ"י סמ"ז, מוסרי סגלוקס' 3). אלו רעב כ אשר דברת והיתה נפשך ברעב מתעטפת ובצמא מתעלפת (כ"י זנארה, טעשע' 7, דודקון 42). אותם שמתעלפים הרבה וכלי סבה ימותו פתאם (ספרי חנוקת 3 זא). ולבו כל עמו מצרת בניו ואשתו המצפים לו ואינו יודע אם ימצאם מתעלפים כתיים או מתים (כ"י חל"ה, טעט מוסר ט). —נתעלפה סברתם: שאמרת שרעת קצת בני עמנו בעררה ונתבלבלה ונטה לבכם והתחרש להם ספק ונתעלפה סברתם (כ"י יחוס מערני, חל"ה טעט לרמב"ם). —ואמר הפישן: מתעלפות ספח רם וישב על כסא נראות נישאות והם נישאות עם כסא (יחוס חל"ה, מוסר כ"ה ח). אם תתעלפנה הבתולות והבחורים בצמאון צחיתים (חס חל"ה, קי"ז). —ואמר המשורר: יונתי מה לך נודרת סקן אל קן תרחפי וכזהר תקריב ללדת בהבל תתעלפי (כ"י יסחל נב"ה, יחוס, עולח חמ"ד י). —ובשתי המשש' יחד: נפשי מאד תחול ותבהל בראות אחות שמש ותתעלף תדמה להחיל עת תכס בצעיף שער מאור אפה ותתעלף (כענ"ע, ספריס 7 ד כד-ה).

—עלף עלפה (?), עלף האדם, כמו התעלף: שתיים הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנהמך בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר (ישי' נא י"ב). —ובהשאלה, לצמח, עלף האילן וכדומ', נבל, נבמש: ואקדר עליו לבנון וכל עצי השדה עליו עלפה¹ מקול מפלתו הרעשתי גוים (יחוס, נא י"ז). —ובמדר': ולא מוציאין ולא מכניסין מעולפים מריח הים (מכיל' נשלה, ספרי השיע' 1). מעולפת ספירים מעולפת כהן של בני אדם (מדר' סה"ש, ידיוגליני זכס). —ובסה"א: כאשר התוא מעולף במכמך כן בניך מעולפים במצודים וחרמים וברשת ברגליהם (כ"ה, ספרי דונס עס הסכני כ"ה 84). ולזה יהיה המעולף כשיצחק לו אדם בקול רם ישמע (קיצוני גליוס 2), וזהו ותחי רוח יעקב אביהם שחיתת רוחו

ב.עלף¹ (כ"י). ממנו ב.עלף, התעלפות, עלף, ב.עלף, עלפה, עלפה, עלפוי, עלפון, עלפוניית. ב.עלף, קל לא נמצא.

—הספרי, יתעלף, תתעלפנה, התעלף האדם, חלש וכמי כסלו חושיו, למשל מצמא, מרב הם וכיוצא בזה. schwach, ohnmächtig werden; être faible, s'évanouir: ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא (עמו' ח יג). ותך השמש על ראש יונה ויתעלף וישאל את נפשו למות (ינ"ד ד ח). —ובתיים: מי שיש לו חולה בתוך ביתו ונתעלף וכמדומה שמת וקרע ואחר כך מת לא יצא ידי קריעה (כד' מז). אם נתעלף אדם בדברי תורה והלכה סוף שנעשה בהם ספיר (כ"י חל"ה זכ מול. מדר' סה"ש, ידיו גלילי זכס). כנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא מרוב עונות שלי צדיקים שבי עפים ומתעלפים (מדר' שמואל כג). אמרה לו (אשת פוטיפר ליוסף) אהובי ורעי מפני מה נתעלפתה (מדר' טכט, יושב, ד"ה ויהי כסיוס חס). —ובכשם' התיגע: מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין עליה אפר מקלה ולא היו מתעלפין עליה ואחר יושב ומשמרה כל היום (תוספ' מעני ח ח). מכות בשלשה אחד מכה ואחד מונה ואחר קורא ולא היו מתעלפין עליו רצועה ולא היתה ארוכה אלא קצרה (עס מכות ס טו). —ובסה"א: הלא על חסמי אני בוכה ועל משפטי עיני דמע דולפת ועל סלף דיני תתעלפנה עצמי גם לבבי ימם ויתר כבדי (מנחם בן סרוק, סלמידי מנחם, ספרי סקד' XXVII). מה נד צפור ועומד כך מצריין צורין ועומדין והיו מתעלפין מריח הים (גנזי סכט' ח, גילגל' 352). ולפעמים יתעלף הנביא מחוקת המראה (כח"ה, חמ"ר 72). אמנם האנשים המלומדים במוסרים ותוכחת התוריות והמתענגים במדות הפילוסופיות הם מקנים להם חוק נפש וגבורה והם גבורים באמת עד אשר לא תתעלפנה נפשותיהם לדברי' אלו (כס"ט סל"ה, ל"ה סגן 6). ואיפשר שינאק נאקה ויתעלף בו נפשו

¹ [דונש (ספרי דונס עס הסכני כ"ה 84), מפרש שהוא שם כשש' חרב ויבשות. וכן רד"ק מפרש שהוא שם תאר בתוספת הא כמו אשה, תפתח, וכן הוריות הקורא (לכנ"ה 41), וכן הוא השמוש בסה"א. ומהחדשים פברים כך (Olsbaussen, Lehrbuch 409) ואחרים. ורב החדשים סברים כמו המחבר שהוא פ'י, במקום עלפה. [2] [מראה המקום נשמש מכ"י המחבר.]

¹ [לדעת ברת (Etymol. Stud. 28) הוא כמו הערב' לעיב²], כסיום אותיות וחלוק פ"ב, ואחרים סברים שהוא אחד עם א.עלף, וכן א.עטף, אחד עם ג.עטף, עי' ערכים אלו.]

ב. **עֵלָה**, ש"ז, התעלפות, ובהשאלה, עמל ויגיעה: עוללי אשר טפחתי בעלף ואיך גזו מני בחלף (חזקוני, קי').

* **עֵלָפָה** (1), — כמו ב.עלף.

— **הַסֵּס**, **נַתְעֵלָפָה**, **יַתְעֵלָפָה**: ולא למרחץ להויע בעלמא לכתחלה אמאי לא גזירה שמא יתעלפה (סנעט:). בד"א ששחטו לפנינו ב' וג' פעמים ולא נתעלפה (2) אבל לא שחט לפנינו ב' וג' פעמים לא ושחט שמא יתעלפה (3) ואם שחט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי שחיתתו כשרה (מנ"י ג:). גזרה שמא יתעלפה (4) (כנ, נדס סט:). — ובסנהדרין: לפעמים בעת שילך ימצא קור גדול והרעב כבד יהיה לו ויתעלפה ולפעמים ימות (ספ' חלמנא דו, כ"י וסניק). — ואמר הפוסט: היש לי פתחון פה לשוני יתעלפה בחסדך אף תכפה יה צור עולמים (ספר חסידים, לוס גדלים, קמ"ח, סקט:).

* **עֵלָפָה**, ש"ז, — כמו ב.עלף: משה עלה ומות כי גזרה היא שתמות לא אמות לא אמות לא אמות ועל מה אמות אם גמלתי בעלפה בסנה בדבור פה בדברי פה אל פה (לס חסידים, נס"ח, מנ"י חט"ל, ב, קנ"ג). — וס"ז, מתעלף, חלש ויגע: ראה עבדך עלפה (עמנו, מנ"י חט"ל). ויהי כראות האיש כי הרחבנו עליו פה ולמחלתו אין מרפא היה כאיש נדהם ועולפה (סס יז). שם ירמון עליהם (של עצי התמר) הרחבים והארוכים מחסה ומסתור להיעפים במדבר אשר בנפש עולפה ישאפו צל (כ"ט חזקוני, סנ"י חט"ל, ד, ט).

* **עֵלָפוּי**, ש"ז, סה"ס מן עלפה, — כמו ב.עלף: גם מדמן תרומי לשון עלפוי ועיפות (סנח, מנ"י חט"ל, דוס). יעף ובו' פ' לשון עלפוי ועילוף (סס, יעף). ואין ספק כי כמו שיקרה בלילה כן יקרה ביום עלפוי על ההרגש (כ"ח חט"ל, עץ חיים לט). ודע זה שאמרנו שיקרה עלפוי על ההרגש ביום ויהיה מפתח בידך שבו תפתח קשרים (סס).

* **עֵלָפוּן**, ש"ז, — כמו ב.עלף, עלפוי: ואם היתה פכת זה המרה יהיה לחולה חמיו' וצמאון ועלפון עשני (כ"ט חזקוני, ס"ח ד, נו:).

(1) גזרה שנתארך מן עלף ע"י השפעת הצורה עלפה. — (2) [בך הגרסה בכ"י מינב] ובכמה דפוסים ישנים בגמ' וברגמ"ה ובראש. ובדפו': נתעלף. (3) [בך הגרסה בערוך וב"י מינב] ובכמה דפוסים ישנים בגמ' ובראש. ובדפו': יתעלף. ועי' ד"ס. (4) [הוב דומה למת, רש"י].

תחת היותו מעולף (כ"י חזקוני, מ"י ספר, ויגס, ד"ס ויעלו ממלכים). — ואמר המקונן: עלפתי כחורב בציון עד אשר יופיע אלהים מציון (חכ"ס חט"ל, קי'). והכלות לבושות שנים מעלות בורעות חתנים (סנ"י, סס). — ואמר הפוסט: וברוח סוף הרתיח מעל פים ערמומית נלקחה ולעדת קדושים לריחתי בשמים נפקח (וישע חט, יול' שנת חט"ס). היותו בגוש עפר מעולף והוא כחציר גגות ימל בבקר ציץ וחלף (Elbog., Stud. 145). נפש בתענוגי זמן תגיל וים דין תהי מרה מעלפת (כ"י קריי, הענק קס). ועלפה: בשנים הראשונים היתם עלפה כי הסכיתום מפה אל פה (חז, יול' חט"ל). הכרת פארת פרת השלך אל כל עבר ובו' עלפה עד אין מרפא (גזל נזל, סמ"ח ס"ג ספר'י). וכל איש על פני אדמתו נדהם וכל עצי השרה עלינו עולפה כי חמות הממנו אכלנו בכל פה (כ"י חזקוני, סס, המוסר מה, קצ' על יד ע, מעמדי מוסרים 22). — ואמר המשוור: את ישועת דוד אצפה אחכה אם יתמהמה כי לבבי עליו עלפה ובשרי אליו כמה (כ"י חט"ל, סנ"י חט"ל, עולת המיד קיב). מגד תנובות שדי תחתיו ימוללו עלפה עין פרי מגועם יסחו (מ"כ"ל, הכינות טרי"ח 18).

— **עֵלָף**, — עשה שיתעלף: שובב לי בקדם דת מורשה אשר בה עלפתי בלפידים וקול (חזקוני, מנ"י חט"ל, סס). סלעמו סוד נמלכים עלפו ונסגו אחור ונסכיכים (מקול, יול' חט"ל, סס). בחר ועצר מל עלפת להם זמר טורף וטולטל קדוש הביט לכל תופר ברית מל (קטע כ"י גני צידי סני"ח).

— **עֵלָפָה**, כמו התפעל: אז נרדמתי וגם בעלפתי וינחני הרוח בבקעת דורא (דוסק, ספר שט"ל, 0XX). מפני שאין לבו דבר אשר יעיד עליו הנסיון יותר מבטול הדפק בעלפיים ונתנקים (מאכקוס הענן הכושל, מכתב יח).

* **עֵלָף**, ש"ז, — בסוי ועמיפה: גלי צמתך חשפי שכל מבעד לצמתך ענין עלף הם (מנ"י, מנ"י חט"ל, זמ"ט). כמות וקדרות ועלף ענין אחד הם (כ"י, סנ"י חט"ל, עס סנ"י חט"ל, 84). גררו נחתו עשרים ושנים גלם כאחת בעלף צורותם (חט"ל, סנ"י חט"ל, קטעני סני"י). הכלי הסתום יש ממנו שהיה טמא מומא יום והוא כשיהי' הכלי גוגע בעלף וממנו יהיה טהור כשיהיה בין הכלי ובין העלף דבר שאינו מקבל מומא (כ"ח סקרי"ה, ג"ע, ענין עמלה וטהרה ד).

עֵלְפֹנִיית, ס"ג—של עֵלְפֹן, מה שגורם להתעלפות: קדחת יום עלפוניית הגה יקרה למי שיתעלף להתגעשות תבועת הרוח חום מתחלף ויתהפך לקדחת (קאמין דאא בט).

עֵלְץ (1), ממנו עֵלְץ, עֵלְצית, *עֵלְץ, *עֵלְצָה, *עֵלְצֹן.

עֵלְץ, פ"ע עֵלְץ, אֶעְלֶצָה, יֵעְלֶץ, תֵּעְלֶץ, יִעְלֶצָה, יִעְלֶצֹן. — עֵלְץ בדבר, כמו עָלוּ שָׁמָּה: ותחלל חנה ותאמר עֵלְץ לבי ביי רמה קרני ביי, רחב פי על אויבי כי שמתתי בישועתך (ש"ס ז ח). — אשמחה ואֶעְלֶצָה כך אומרה שמך עליון (ספ"ג ע). — וישמחו כל חוסי כך לעולם ויגנו ותסך עלינו ויֵעְלֶצֶנּוּ כך אהבי שמך (מס ס יב). — וצדיקים ישמחו ויֵעְלֶצֶנּוּ לפני אלהים וישישו בשמחה (ספ"ס ד). — כמוב צדיקים תֵּעְלֶץ קריה ובאבד רשעים רגה (משלי יא י). — פֵּעְלֶץ צדיקים רבה תפארת (ספ"ס יב). — ועֵלְץ לפלוגי במשמי' שמה לרעתו של פלוגי: אלהי כך בשמתי אל אבושה אל יֵעְלֶצֶנּוּ אויבי לי (ספ"ג כה ז). — ובהשאלה, במליצה, עֵלְץ השרה: ירעם הים ופלוגו יֵעְלֶץ (2). השרה וכל אשר בו אז ירגנו עצי היער (דמ"א יז לזג). — ובספ"ס א: וראיתי אדוננו גאון טוב לב למאוד מסכתבך הכאים עליך וששתי ושמחתי ועלצתי בדבר הזה (ד"ס יהודי מ"אס וא"י ז, מן 136). — ואמר הפיטן: עיר ויושיבה בכשר בחוותה עלצה ותלך עמה שפחתה (כ"י זכ שלמה, חודך כי, יולי שנת א סתוכ). — יוקשים כהתעו זו במעשה העגל רבים עלצו ופצו אין ישועתה לסגל (אז, יולי ז ספ"ס). — מנין מעות עשרים נתינת עניים ועשרים סמיכת כל הנספדים עולצים בכל עכרים (אספ"ס אסנת, יולי ספ"ס סק"ג). — עולצי בשמחות וישו ברב הצלחות ויתמלטו מכל אנתות (אוס זס, יולי ספ"ס ספ"ס). — עלצו הכנות כנוסות וארוסות לאכתת חרב לקדם דצות וששות (אמכ"ס טע, קינ). — גלים בירשתם רוננים כפור חלקתם עולצים באחרותם חדים את אל. בחדותם (כי אספ"ס מועד, זי סוק). — שמחי מאד עולצי טוב מענה תמלצי כי יש ארובה לצירך ולמורירך (יסכאל, יונס וא"ך סכנ"ג, סמוני מיינ"ק קו). — נפשי בישועתך עלצה אחוה קידה לך ארצה (שמחי ספ"ס ספ"ס). — אל בת עמי ובשר טוב וכו' ואמר קומי אל גן רטוב עלצי עם דוד מאו הלך (כ"י נביארה, לנצי ס"ס, עולם סמ"ד, ככה). — נאם אל

חפצו ובכרית עלצו חזקו ואמצו כי הנצו חרמונים (כרנס וגילס, סמוני למילה, ספ"ס, ספ"ס). — ואמר המשורר: לקטו חצירי מאמר להם ביום אקמף אני ציציו בעת פתחו עד עלצו בהם בני השיר (כמנ"ע, אס קדמו חור"י). — עניים רבקים בעושם עלץ לבי ביי (כמנ"ע, אס זכר"ס, ספ"ס ספ"ס). — אגילה כך ואעלוצה ברודירך אשמה ואשיש מיון הרקת ומעסים (ספ"ס, מי בן מקיץ). — לא יאכלו סחקם המחצה יעלצו עד כי השמש יצא (ספ"ס, אל חסד, כסכ"ס ח, 110). — וביני ספ"ס, עלוצה: ותן נשאה סאד נאה כרחל וכלאה בגרלך עלוצה עלוצה (אגודת ספ"ס, ממו" ויט"י 602). — וביני ספ"ס, במשמי' ס"י: עגמתי בלחצי ומחצי פרוך ביד קורצי ופורצי צפיתי לאומצי ועולצי כי הוא יוציא (כמנ"ע, אסמך, כסוס לעכוס).

— ספ"ס, *העֵלְץ. — עשה שיעלץ, שִׁמַּח, ואמר בן סירא: יון ושכר יעלצו לב ומשניהם אהבת דודים (ז"ס גני" מ כ). — ואמר הפיטן: להעריץ ולהעליון להרגיש להקדיש בשיר עירון כשירות קדישין (כ"ס סק"ג, אספ"ס זכאסן, יולי א ספ"ס). — ארורה זרש גפריה לחצי ברוכה אסתר דפקה לה עלצי ארור הפן האגני ברוך מרדכי וזרעו בחגי (אספ"ס, ממו" ויט"י 217). — וענני רחב הלב והגאון ויעלצני רוב ההון והאון (כ"י סרני, ממכ"ס אספ"ס יב).

— ספ"ס, *עֵלְץ, — כמו הפיטן: ואמר הפיטן: גם אתה חלץ אליון ממאלץ ומריו לב תעלץ (כספ"ס יקר, ספ"ס ד, ספ"ס). — עלץ בישעך עם תורחך שומר פשעו מנגב ענינך וממר (גני" ספ"ס ג, דודסן 127).

— ספ"ס, *נֵעְלֶץ, — כמו קל: נעלץ צועד נאמן עד נוטריה מועד נחפסים מהמעד (אל נסא, יולי שנת זכאס"י).

— ספ"ס, *תֵּעְלֶצְתִּי, נִתְעַלֶצְתִּי, — כמו קל: לבושי עוז כר רביתי נאוצים מעלות לבנין נתעלצתי כגעו קצים בגיד צוה ושב וקבל קרצים (גני" ספ"ס ג, דודסן 27).

עֵלְץ, ס"י, מ"ר עֵלְצִים, — כמו עֵלְצָה, שמחה, ואמר הפיטן: רומסות שרי אפרוש ואחגור חלץ ראו די ערבו למוצאו בעלץ (כמנ"ע, ספ"ס, מיקון ליב שנת ז"ר כ"ס ליה"כ, ספ"ס כמנ"ע, זג, לג). — יען היותך כל כך חשוכה יפה לך בעלץ ולשמות כסוכה (אז) במלאת (קינ). — ומו"ר, ואמר המשורר: וידבק לעצמי השכורים וגון לבי כטבעת לבדים למות אתי מנוחיה ועלצים לנפשי עד ימי עולם סגדים (כ"ס ספ"ס, עניי מה אספ"ס).

(1) [כמו עלו, עלם].

(2) כתה"ל (זי יב): יעלו, ועי' עלו.

***עֲלִישׁ** (ש"י, מ"ד עֲלִישִׁים²). עולשין, — מין ממין הירקות, Endive; endive: חורח וחורח גלים עולשין ועולשי שדה וכו' אינם כלאים זה בזה (כלל' ח ז). כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית וכו' ואיזה זה עלה הלוף וכו' העולשין והכרושין וכו' (שני' ז ח). ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחורח ובעולשין ובתמכא וכו' (פסח' ז ו). עולשין שלקטן לבהמה ואחר כך חשב עליהן לאדם אין צריכין הכשר (תוספ' עוק' ג ז). ר' בעה מישרי שמיטתא סלק ר' פינחס בן יאיר לגביה א"ל מה עיבוריא עבדין א"ל עולשין ופות (ירוש' חגי' ג ח). התולש עולשין והמורד ורדים אם לאכילה כגורגרת אם לבהמה כמלא פי הגדי (שם קד). עולשין שזרען מתחילה לבהמה וגמלך עליהן לאדם צריכות מחשבה (כד' כ). — ובסמ"א: הנדבא הוא הנקרא כלשון הקדש עולשין וכיוצא אדיבא וכן בלעז אינדיביא (מסמ' הספולס). ואם ירגיש בעפעף החיכוך ירחצם במים קרים או ישים עליהם תחבושת משמן בנפסג' עם מיץ עולשין (כ"מ חלד'י, ש"א ד, מט:). — ואמר הפיטן: פנה לחורח ועולשין תמכה וחרחבינה ורמור למנעמך (כ' זמס' הלוי, חזק'י לפסח, הגדה מליכס ומנקדס, כ"י צר'י מוז').

עֲלָתָה ש"י, — כמו עֲלָה, עֲלָתָה: וישע מחרב מפיהם ומיד חוק אביון ותתי לדל תקוה ועֲלָתָה קפצה פיה (ליזס יס-יו). — ובתפלה: ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו' ועֲלָתָה תקפץ פיה (תפיל' ר"ס סדר רע"ג ז, קלס:).

אֵעִם, ש"י, מ"ד, כ"י עֲפִיָה, עֲפִיָה, עֲפִיָה: עם של פלוני, בן משפחה אחת, קרוב לו קרבת משפחה³ (Verwandter; parent; relation, kin, רק צמ"ר: ונכרתה הנפש ההוא מעֲפִיָה (צחש' יז יד). — נאסף אל עֲפִיָה, סדר רע"ג ז, קלס:).

(1) [בארמ' רק מ"ד עולתין, ובערב' עלת א; עי' לו (שמות הלמח' 255)].
(2) [בכ"י בריש' מוז', Add. 27210. Or. 5558.1].
(3) [בערב' עפ' ב, אחי האב, עפ' א, אחות האב, וכן בערב' הדרום' עפ', אחי האב ובסור' אמתא, אחות האב].

(a) עלת. (b) עם. (c) עתה

***עֲלָצָה** ש"י, — כמו עֲלָה, שמחה: בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל גילה וכו' עלצה עלזה חדרה תרועה (מד"ר ספ"ט, גילה וכשמחה).

***עֲלָצוֹן** ש"י, — כמו עֲלָצָה: יהי רצון מלפניך ה' אוא"א שתהא שנה זו הבאה עלינו ועל כל עמך ישראל בכל מקום שהם וכו' שנת ששון שנת עלצון שנת פדות שנת צהלה (כ' יוקי בן יוקי סכס, יס' לז'ן, סדר רע"ג, מוקי יוס"כ). — ואמר הפיטן: תשמור מוצא שפתך כי תדור ותפליא להויר לרצון תקריב אם תטמא בפחע ועל תורת נורך לעלצון (רע"ג, ח' י"י חלמך תיכל, סר"ג, קונץ מע"י י"י גחז' קדמו"י ז, 31). — שבע ורשן בפנימי וחצון ים ודרום יורש בעלצון (חש"י העם שנו כס, יול' ס"ח). מלאכי צבאות בעלצון מחן שנאן גודודך מאורי וקות חלצון (מחם צר מוכי, מלחמי לזכות, יול' שם הספ"ח). שערי תפלה פנימי וחצון שדי תפתח דלתותם בעלצון (לטיכס סכר, מח' חיל'י, יז:). יוסף פצה מקמיו הצילחו מלחצון פלולו קלל בשמחה ועלצון צדקת הוריו וכו' (יוסף אשר מנקדס, קלימ' סכר יוס"כ, מח' חיל'י, ז, קד). כונן עמי לכך ועזבה כל לצון לכה איעצך שובה בכל לבבך ובעלצון (ישראל עס קדש, קלימ' ר"ס, סמ"ל, חמ"י). ענני בעת רצון וקרב שנת עלצון ופרה את מעט הצאן מאיש עושה רמיה (ר"ח עכלקי הסכן, הס' דגלי, ספ' פזמוני סימני, לח). מתחללים על חיי אחינו בכל רגעי עיתותינו להפיקם רצון בגיל ועלצון נצח (כ' שמואל בן עלי, חג"י, סכ"ז, 46). בעת יורון כמו שפה ברורה אלהיהם ויאמרן הללויה בקבוץ עם כמו שמת ועלצון אלי ציון ואבן השתיה (ד"ה יסודי מנחם וס"י ז, מן 13).

עֲלָקָה, ממנו עֲלָקָה, עֲלָקָה, עֲלָקָה. **עֲלָקָה** ש"י, — כמו עֲלָקָה, תאר לגיהנם¹: יקרו כהבחי על ק חרחר ריה וחלק עקור מתן חלק חג ומנורה דולק (כ' שמואל צ"י יסודס הנצלי, חין לור, יול' שם ח מוכי).

***עֲלָקָה**, אולי ש"י, — חוטא חטאים המביאים לגיהנם (?), או חוטא שענשו גיהנם²: על ק שבר לגלע גררו וקלעו בקלע עלומה בסחורת סלע (חנניס חדשי סייס, יול' ח פסח, מח' חיל'י, קד).

(1) [עי' עֲלָקָה הערה, ובתוספ' (עכ"ז יע), ד"ה: והאיכא תפתח].
(2) [עי' עֲלָקָה].

סת: וימת אברהם בשיבה טובה וכו' ויאסף אל עֲמֵינו
 (ס כס כ). עי' אסף. לנפש לא ימאס בְּעֲמֵינוּ כי אִם
 לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבני ולבתו וכו'
 (ויק' כ"א ח-ג). כי אם בתולה מְעֵמֵנו יקה אשה (סס
 יד). וראיתה אותה (את הארץ) ונאספת אל עֲמֵינָה גם
 אתה (בנדי כו יג).

[illegible]

לְהוֹיֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה (דְּבִי ז' ו'). עוֹי סֻגְלָה. — קָחֶלָּה עִם; וּיְרוֹמְמוּהוּ בְּקָחֶל עִם וּבְמוֹשָׁב זָקִינִים וְהִלְלוּהוּ (סֻפְלִי קז לב). וּיְחִיזְבוּ פָנוֹת כָּל הָעָם כָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל בְּקָחֶל עִם הָאֱלֹהִים (סֻפְט' כ ז). — וְאָמַר בֶּן מִירָא: דְּבַת עִיר זָקְחֶלֶת עִם וְהוֹבִישְׁתָּךְ [בְּעִדָּת שְׁעָר 'צ"ס וי"ג נ"ז יח]. — קָחֶל עִפְמִים: וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אַתָּךְ וְיִפְרֹךְ וְיִרְבֵּךְ וְהִיִּית לְקָחֶל עִפְמִים (נִכְלָשׁ' כג-כ), וּפְרִשְׁתִּי עֲלֶיךָ אֶת רִשְׁתִּי בְּקָחֶל עִפְמִים רַבִּים (יִסְחֹף' לב ג). — עִם הָקָהֶל: וּבִכְפָּר אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ זָכוֹי וְעַל כָּל עִם הָקָהֶל יִכְפָּר (וִיקָרִי' יו לב). — מִשְׁפַּחוֹת עִפְמִים: הָבּוֹ לִיִּי מִשְׁפַּחוֹת עִפְמִים הָבּוֹ לִיִּי בְּכּוֹד וְעוֹ (סֻפְלִי ז' ז). — הָעָם הוּא: לְמַה הִרְעַת לְעַבְדְּךָ וְלִמָּה לֹא מִצַּאתִי חֹן בְּעִנְיֶיךָ לְשׁוֹם אֶת מִשָּׁא כָּל הָעָם הוּא עָלִי הָאֲנֹכִי הִרְתִּי אֶת כָּל הָעָם הוּא וְכוֹי מֵאִין לִי בְּשָׂר לֶחֶת לְכָל הָעָם הוּא כִּי יִכְבּוֹ עָלִי וְכוֹי (בְּנִדִי' יח יח-יג). אֵל תַּפֵּן אֵל קִשֵּׁי הָעָם הוּא וְאֵל רִשְׁעוֹ וְאֵל חֲטָאתוֹ (דְּבִי ט כו). — *צִמְזִיכ' בְּמֹו גוֹיִם, אֹמֹת הָעוֹלָם: יוֹסִי בֶן יוֹעִיר אִישׁ צִרְדָּא וְיוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַם גִּירוֹ מִזְמָאָה עַל אֶרֶץ הָעַפְמִים וְעַל כָּלִי זִבְכִּית (סֻפְט' ז'). — וְבִהַשְׁלָא לְבַע"ח: יוֹם חֲשֵׁךְ וְאַפְלָה יוֹם עֵנָן וְעַרְפֵּל כִּשְׁחַר פֶּרֶשׁ עַל הָהָרִים עִם רַב וְעִצְיוֹם כְּמֹהוּ לֹא נִהְיָ מִן הָעוֹלָם (יִזְח' ז ז). אַתָּה רִצַּצְתָּ רֵאשִׁי לְוִיתָן תַּתְּנוּ מֵאֵכֶל לְעָם לְצִיִּים (סֻפְלִי נ"ז ז'). הַנְּמַלִּים עִם לֹא עוֹ וּיִכְבּוּ בְּקִיץ לַחֲמֵם שְׁפָנִים עִם לֹא עִצְיוֹם וְיִשְׁיֹמוּ בְּסַלְעַ בֵּיתָם (מִשְׁלִי' לז-כו). — (ב) חֶלֶק שֶׁל הָאִמָּה, שְׁכֵמִים: אֶף חֶבֶב עִפְמִים¹ כָּל קִדְשֵׁי בִידֶךָ (דְּבִי ג' ג). נִצַּב לְרִיב יוֹי וְעַמָּר לְדִין עִפְמִים² (יִסְטִי' ג יג). וְקָאָם שְׁאוֹן בְּעִפְיָה³ וְכָל מִבְּצִירֵי יוֹשֵׁד (סֻפְט' י ז'). — וְתוֹשְׁבֵי הָעִיר: סֻרָם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנִשֵּׁי הָעִיר אֲנִשֵּׁי סֻרָם נִסְכּוּ עַל הַבֵּית מִנְעֵר וְעַד זָקֵן כָּל הָעָם מִקְצָה (נִכְלָשׁ' י ז'). וְאַלֶּה דְּבָרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שִׁלַּח יוֹרְמִיָה הַנְּבִיא מִירוּשָׁלַם אֶל יֵתֶר זָקִנֵי הַגּוֹלָה וְאֵל הַבְּהֵנִים וְאֵל הַנְּבִיאִים וְאֵל כָּל הָעָם אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְרֶאצַּר מִירוּשָׁלַם כְּבָלָה (יִמְט' כט א). וְיֹאמַר לְעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֶחֶת מִנֶּת הַכְּהֵנִים וְהַלְוִיִם לְמַעַן

(1) [כך אונקלוס, אולם השב' ורב החדשים
גִּרְסִים: עִמּוֹ.]

(2) [בשבוע': עִמּוֹ.]

(3) [כתיב בידר והוא לשון רבים ר"ל על השבטים,
והתרגומים גִּרְסִים בַּעֲמָה. והחדשים מְגִיחִים: בַּעֲרִיף
וּבְדוּמִי.]

י' מפני שעמה מועטין (ספס' ז). שאלו להלל
הוקן מה לעשות לעם שלא הביאו סביניהן עמהן
(יכוס' שפס יט ח). נהגו העם בערבו' להיות גובה מן
הכושם ומן הגמלים וכו' (כ' יוסקן, סס ססג' י ג). —
ובסהמ"א: והסתכלתי במה שאמרו העם הזה ומצאתיו
רובו אמת (כ"י ח"ס, חו"ד לרספ"ג י ד) — וי' י' י'
עממ' (1), קמ' עממ' : מני אפרים שרשם בעמלק
אחריו בנימין עממיה (שפס' י ד). ותתן להם ממלכות
ועממ' ותחלקם לפאה (כמ"ט ע כג). ויבאו הבנים
ויירשו את הארץ וכו' ותתנם בידם ואת מלכיהם ואת
עממ' הארץ לעשות בהם כרצונם (סס כד). — ובתנ"ך:
נאמר כאן ארץ ובת חלב ודבש ונאמר להלן ארץ
ובת חלב ודבש מה להלן ארץ חמשת עממ' אף
כאן ארץ חמשת עממ' (ספס' דנ"ר טל). מגיד הכתוב
שמעשיהם של מצרים מקולקלים מכל עממין ואותו
המקום שישבו בו ישראל מקולקל מכולם (קסכ' חסרי
ג). ר' אומר אין לך וכו' ואין לך בעממ' קשה
מאמורי בשאדם קשה קורים אותו אמורי (מד"ר כחש' י'
ט (ח), חסריו). כך עלה בדעתו של הקב"ה שמנחיל
לישראל עשרת עממ' ולא נתן להם אלא שבעה
וכו' (כ' יוסקן, סס מד). — ובמשמ' גויס, נכרים; מה ביום
טוב ראשון יתעסקו בו עממ' מה ביום שני יתעסקו
בו ישראל (כח, זיל' ז). — ובסהמ"א: ומפני שלא יוכלו
להתעסק בו למחר התירו לקוברו ע"י עממ' (כס"י,
שפס קלע'). — ואמר חפיתין: גנון נעים למולם מנעמים
נשאים מעממ' עליהם למלך (אכיקס' מלכ, מוס' כ"ה
ח). הים וגליו בעור פוררו הירדן הובשת וברגל עברו
ובמדבר כלכלתם ודבר לא חסרו וממלכות ועממ' בידם
נמסרו (כ' גרש' נד יחזק, חס' כל, קליח' ד). שדי כן
משבעים עממ' חשק והבריל מעמי עמ' (חלמ' יו'
שפס ג). צירים אחוזם מתקוממים קרואים ולקוחים
מעממ' רצו ונמשכו משלמים שדי הולכים שלמים
(מנוממוך, יול' ז ספס). וישגיה ספרומים ויבין מעש
עממ' (מלך חזק, יול' ח סס' חזק' חיל' ז, לג:). מעילם
ועליו ועלון ועממיהם ספוט ופוט ופול ופולטיהם
(מלכוד, חושפ' ג, קמח"ל, סס' חס' חס'). — ואמר המסורר: ראו
עממ' יום סיני בעינם אותות עצומים גם ששעו
באזנם מופתים קמים על זאת שוא וחנם (כחש' חס' חס'
קדוסיס). — ועממ' : וכדי לשכר אמות עממ' (2)

בי שהוא, עבדים וכדומ': וירא יעקב מאד ויצר לו
יחזיק את העם אשר אתו (כחש' נכ ח). ויהי כאשר
בלה (אהור בן גרא) להקריב את המנחה וישלח את
העם נשאי המנחה (שפס' ג יס). ויצא המלך וכל
העם ברגליו (ש"פ יס יז). ויסכו כל העם אשר שבה
ישמעאל מן המצפה וישבו וילכו אל יוחנן בן קרח
(יכמ' חל' ד). ועתה קום לילה אתה והעם אשר אתך
יארב בשדה (שפס' ט כג). — ג. וצבא: ויהי ממחרת
זישם שאל את העם שלשה ראשים וכו' ויכו את
עמון עד חם היום (ש"פ יא יא). אם יששק עפר שמרון
לשעלים לכל העם אשר ברגלי (מ"ח כ י). ויצא אדום
לקראתו פֶּעַם כבר וכיד חזקה (נמד' כ כ). ויאמר י'
אל יהושע וכו' קח עמך את כל עם המלחמה וקום
עלה העי (יחז' ח ח). — ד. והמון העם בנגוד לשרים
ולעשירים: אלה שרי הנצבים אשר על המלאכה
לשלמה חמשים וחמש מאות הדרים פֶּעַם העשים
במלאכה (מ"ח ט כג). ואחרי כן נאם י' אתן את
צדקיהו מלך יהודה ואת עבדיו ואת העם וכו' ביד
גבוכדראצר מלך בבל (יכמ' כח ז). ותחי צעקת העם
ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודים (כמ"ט ח). ואקבצה
את החרים ואת הסגנים ואת העם להתיחש (סס ז ח).
— ובתלמו': פוטר היה רבן גמליאל אפילו עם
שבשדות (כ' חס' נד עזרא ח"ר שמעון סקידה, כ"ה לה).
עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה (סס). — ובמשמ'
ההמון הנבער: ואמנות העם היא שאין כל מה
שישכיל דבר יתוויב שיהיה הוא אותו הדבר (כחש' ד,
חמו"ר 66). אלא שהעם עיינו וראו שאין מן החיוב
שהיו אלה הענינים המתחלפים הם הגותנים הצורות
המתחלפות (סס). — ה. ובמשמ' בני אדם בכלל:
ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען
עשה כיום הזה להחיות עם רב (כחש' נכ). ובמה יודע
אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך (שמוס' לג יו).
זיכרא את שם המקום ההוא קברות התאווה כי שם
קברו את העם המתאווים (נמד' יא לד). וישלח י' פֶּעַם
את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב
מישראל (סס כח ו). אכן חציר העם (ישע' וז). כי אתה
עם עני תושיע ועינים רמות תשפיל (חל' יס כח).
ואנכי תולעת ולא איש הרפת אדם ובווי עם (סס כג
ז). — ובלעג, בני אדם סופלאים, חכמים: אמנם כי
אתם עם ועמכם תמות חכמה (חזק' יז כ). — ובתלמו':
מימיהם של כת שלושית לא הגיעה לאהבתי כי ישמע

(1) [במו בארמ' המקראית: עממ' (דכ"ג ג ז).]

(2) [לזוג עם אמות].

אודע זמה נפשי בקצות רוחות (צ"ס גני' יו י.) — הם קבאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא ע"ם בגוי נבל אכעוסם (דבר' לב כל). אז ירד שריר לאדירים ע"ם יי' ירד לי בגבורים (שפ"ט ס יג). ויקשר עליו (על זכריהו בן ירבעם) שלם בן יכש ויכהו קבל ע"ם (י' וימיתו וימלך תחתיו (מ"ז יס י). יי' רמה ירך בל יחיוון יחוו ויבשו קנאת ע"ם אף אש צריך תאכלם (ישי' כו יח). ואצרך ואתנך לברית ע"ם לאור גוים (סס מז ו). ויבואו אליך כמבוא ע"ם וישבו לפניך עמי (יסז' לב כל). ותעלו על שפת לשון ודבת ע"ם (סס לו ג). איכה ישבה בדר העיר רבתי ע"ם היתה כאלמנה (אי' ח ח). ויכתב ככל אשר צוה ה'מן אל אחשדרפני המלך וכו' ואל שרי ע"ם וע"ם מדינה ומדינה ככתבת וע"ם וע"ם כלשונו (חפ"ג ג יג). ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון ע"ם וע"ם (כחמ' יב כד). — בגוי חנף אשחנו ועל ע"ם עברתי אצוני (ישי' יו) כי לא ע"ם בינות הוא על כן לא ירחמנו עשהו (סס כו יח). את ע"ם נועז לא תראה ע"ם עמקי שפה משמע נלעג לשון אין כינה (סס לב יע). כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד ועל ע"ם חרמי למשפט (סס לד ס). פרשתי ידי כל היום אל ע"ם סורר ההלכים הדרך לא טוב (סס סה ז). והוררתיו את יורדי. בור אל ע"ם עולם (יסז' כו כ). והשארתי בקרבך ע"ם עני ודל וחסו בשם יי' (ספ"ג יג). וזרעות הנגב לא יעמדו וע"ם מבחריו ואין כח לעמר (נני' יח יח). — ואמר בן סירא: חכם ע"ם ינהל כבוד ושמו עומד לחיו עולם (צ"ס גני' לו כו). — יי' ע"ם הארץ, האמה בכלל: ויקם אברהם וישתחו לע"ם הארץ לבני חת (צחל' כו ז). ואם נפש אחת תחטא בשגגה מע"ם הארץ בעשתה אחת מסצות יי' אשר לא תעשינה ואשם (ויק' ד כז). ע"ם הארץ ירגמהו באבן (סס כ ז). וכל ע"ם הארץ שמה ותקע בחצצרות (מ"ז יח יד). ויחתם בן המלך על הבית שפט את ע"ם הארץ (סס עו ס). ויך ע"ם הארץ את כל הקשרים על המלך אמן וימליכו ע"ם הארץ את יאשיהו בנו תחתיו (סס כד). — ואמר בן סירא: וירגו כל ע"ם הארץ בחפלה לפני רחום (צ"ס גני' כ יע). — ובנגוד לתשובים שבאמה: והגלה את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החול ובן' לא נשאר זולת דלת ע"ם הארץ (מ"ז כד יד). ונתתי את האנשים העברים את בריתי וכו' שרי

משקצות בנעילה (אין ערך, יול' סנה"ג). — בני ע"ם, ע"ם בני, חברים, בני אמה אחת: לא אדני שמעני וכו' לעיני בני ע"מי נתתיה לך. (צחל' כו יח). לא תקם ולא חטר את בני ע"מך (ויק' יע יס). וישלח (בלק) מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני ע"מי (לקרא לו (צמד' כז ס). החדה חדתה לבני ע"מי ולי לא הגדתה (שפ"ט יד יו). בן אדם דבר אל בני ע"מך ואמרת אליהם וכו' (יסז' לג ז). — ואמר בן סירא: להשמיע בדביר קולו לזכרון לבני ע"מי (צ"ס גני' יח ט). — בני הע"ם, הדלים שבק"ם: וישלך את עפרה על קבר בני הע"ם (מ"ז כו ו). וישלך את נבלתו (של אוריהו) אל קברי בני הע"ם (ינ"ו כו כג). — ובמשמ' הע"ם בכלל: כה אמר יי' אלי הלך ועמדת בשער בני הע"ם (אשר יבאו בו מלכי יהודה (ינ"ו י יע). ועמדו בקדש לפלגות בית האבות לאתיכם בני הע"ם (דכ"ז ל ס). — ובמליצה, בת ע"מי, תאר לישאל: על כן אמרתי שעו מני אמר בכבי אל תאיצו לנהמני על שד בת ע"מי (ישי' כד ז). בעת ההיא יאמר לע"ם הזה ולירושלם רוח צח שפים במדבר דרך בת ע"מי (ינ"ו ד יח). נשפך לארץ כבדי על שבר בת ע"מי (אי' ג יח). — וכן בתולת בת ע"מי: שבר גדול נשברה בתולת בת ע"מי מכה נחלה מאד (ינ"ו יד יז). — ח וק': תכן אין נתן לעבריך ולבנים אומרים לנו עשו והנה עבדיך מכים וחטאת ע"מך (שמות ה יו). וילכו המשת האנשים ויבאו לישא ויראו את הע"ם (אשר בקרבה וישבת לבטח (שפ"ט יח ז). — מדוע שוכבה (הע"ם הזה ירושלם משבה נצחת (ינ"ו ס ס). — ואמר המשוור: התנערי מעפר קומי לבשי בגדי תפארתך עמי על יד בן ישי בית הלחמי (כי שלום חלקנך, לךם יודי). — ט' ודבורים מיוחדים: לע"ם נכרי לא ימשל למכרה (את האמה) בכגדו כה (שמות כח ס). — ואמר בן סירא: הניף יד על ע"ם נכר ויראו את גבורתיו (צ"ס גני' לג ג). — ויצא אדום לקראתו פ"עם ככד וביד חזקה (צמד' כ כ). — ואמר בן סירא: בע"ם ככד לא

(1) [כחמ' כ"י ובשומר' והסור' והירונ' ג'רסים:

ע"מי].

(2) [בך הקרי והכתיב: ע"מי].

(3) [ע"י ראב"ע. והחדשים מגיהים ע"פ השב"ע: וחטאת לעמך, או כמו סומכוס: וחטאת ע"מך].

(4) [החדשים מגיהים באופנים שונים].

(5) [החדשים מגיהים: שוכב].

(1) [החדשים מגיהים ע"פ לוקיאן: פִּיבִלְעָם].

הארץ בטהרה אבל עושין עיסת זוליו בטהרה (מסס
ר' אלעזר בן סמאל, גיט' ספ.)—ובנגוד להבר: אשת חבר
משאלת לאשת עם הארץ גפה ובכרה (שני' ע ט).
המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לה
ויבש (דמאי ג). עם הארץ שקיבל עליו דברי חבירות
חזין מדבר אחד אין מקבלין אותו (מוספ' סס ז ט).
לא ישמש חבר במשחה עם הארץ ולא בסעודת עם
הארץ אלא אם כן היה הכל מתוקן ומעושר מתחת
יבו ואפילו מניקת של יין (יב' סס ז ג).—ובנגוד
לפרוש: בגדי עם הארץ מדרס לפרושין (מגי' ז ט).
בית שמאי אומרים לא יאכל זב פרוש עם זב עם
הארץ (יב' סס ז ט).—ובסנה'א: אוי לו לעם הארץ
שפעמים שבורות שלו גורם לו למות מיתה מנוולת
(ר' שניכס גלון, מונס' דכ"ט על סוף, סס' טז). ואם עם
הארץ הוא (הכהן הגדול) מסיתין לפניו (Elbog.,
Stud. 104), ולמה לא אמרו בלי חרם של ע"ה לא
יציל על הכל ושל חבר יציל על הכל שהרי הוא
טהור מפני שאין עם הארץ ממש בעיני עצמו (רמב"ם,
טומאת מה כג ט).—ומ"ר *ע"פ הארץ: שינה של שחרית
וכו' ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין
את האדם מן העולם (רבי דוסא בן סכניס, חנו' ג י).
השולח ביד עמי הארץ וביד הכותי אינו חושש משום
מעשר ומשום שביעית (מוספ' דמאי ד כו). וקנים שאלו
בהלכה שב' תנה לנו מלך לשפטינו אבל עמי הארץ
חורו וקילקלו (סס סס' ד ט), ואל יסב (הת"ח) בחבורה
של עמי הארץ (בכ"י מג). רוב עמי הארץ מעשרין
הן (כנא, סס' ז ג), הלכות הקדש תרומות ומעשרות
הן הן גופי תורה ונמסרו לעמי הארץ (רמב"ם, סס
לז). מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף
ולא יאכילו לעמי הארץ סבלים (רבי, ערו' לז).
גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם
יותר משנאה ששונאים עכו"ם את ישראל (סס' מט).
חברים אין שאילת שלום ביניהם עמי הארץ ששואלין
מתורין להם בשפה רפה ובכובר ראש (מגי' יד). מה
החמר הזה עושה תמרים רומבי' ניקלוסין גובלות
ועושה סולין כך הם ישראל יש בהם בני תורה
ויש בהם עמי הארץ ויש בהם כורים (מד"ר צמד'
ג).—ובסנה'א: ודבר זה (הרחתה בשר בלא מלה)
אסור למסור לגשים ולעמי הארץ שאין יכולין
לעמוד על הלכות חליטה (גמ' סס' ג ג'ל' סס' 102).
וכל שכן רוב אנשי ומגו זה אשר ולול' בחכמה

יהודה ושרי ירושלם חסרנים והכהנים וכל עם הארץ
זכו' ביד איביהם (יב' ל' יב-כ). ועשה הנשיא ביום
ההוא בערו ובעד כל עם הארץ פר חטאת (יחזק' מה
כב). ועתה חזק ורכבך נאם יי' וחזק יהושע בן יהוצדק
הכהן הגדול וחזק כל עם הארץ נאם יי' (מגי' ד ז).
אמר אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר זכו' (זכרי'
ז ט).—והגוים היושבים בארץ ישראל: ואחם אל
חיראוא את עם הארץ כי לחמנו הם (צמד' יד ט). ויהי
עם הארץ מרפים ידי עם יהודה (עזר' ד ז).—ע"פ
הארץ, אמות העולם: למען דעת כל ע"פ הארץ את
יד יי' כי חזקה היא (יב' סס' ד כ). כי אתה הברלחם
ילך לנחלה מכל ע"פ הארץ כאשר דברת ביד משה
עבדך (מ"א ס כג). כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל
ע"פ הארץ (מגי' ג כ). וידברו אל אלהי ירושלם כעל
אלהי ע"פ הארץ מעשה ידי האדם (דס"ז לז יע).—
והיושבים בארץ ישראל: אנחנו מעלנו באלהינו ונשב
בשים נכריות מע"פ הארץ (עזר' י ז). ועתה תנו תודה
ליי' אלהי אבותיכם ועשו רצונו והבדלו מע"פ הארץ
אמן הנשים הנכריות (סס יא). ואשר לא נתן בנתינו
לע"פ הארץ ואת בנתיהם לא נקח לבנינו (כמ"י י לב).
—וכן ע"פ הארצות: הארץ אשר אתם באים לרשתה
ארץ נדה היא בגדת ע"פ הארצות (עזר' ט יא). ותעד
בם ברותך ביד נביאך ולא האוינו ותתנם ביד ע"פ
הארצות (כמ"י ט ל). ואשר העם הכהנים הלויים השוערים
וכו' וכל הנבדל מע"פ הארצות (סס י כט). הלא תדעו
מה עשיתי אני (מנח'א) ואבותי לכל ע"פ הארצות
(דס"ז לז יג).—ובספ' של מ"י, אדם בלא ידיעת התורה
והחכמה, אדם גס, בער, Unwissender, grob; illettré,
grossier; illiterate, coarse: אין בור ירא חטא ולא
עם הארץ חסיד (סלל, חנו' ז ט). האומר וכו' שלי
שלך ושלך שלי עם הארץ (סס י). והכותי מומנים
עליו אסאי לא יחא אלא עם הארץ ותניא אין
מומנין על ע"ה (בכ"י מז). אם עם הארץ הוא חסיד
אל תדור בשכונתו (ר' שמעון בן לקיס, סס' סג). ופנחם
אמר אני כהן גדול ובן כהן גדול ואלך אצל עם
הארץ זה (יפתח) (מד"ר ויקי' לו).—ובפרט מי שאינו
זחור בתרומות ומעשרות וכדיני ממונה וטהרה: דרמאי
אין לו חושש ואין לו ביעור וכו' ונתינו לו עם הארץ
ויאכל כנגדו וכו' (דמאי ז ט). ואיזהו עם הארץ כל
שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר' מאיר וחכמי אומ'
בל שאינו מעשר (מוספ' ע"ז ג י). אין עושין חלת עם

השמר לך פן תדבר עם יעקב משוב עד רע (שם לא כד). וחשב עם קהו משנת המכרו לו עד שנת היבל (ויק' כס כ). על כן לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו (דנר' יט). חלקו שלל איביכם עם אחיכם (יס' ככ ח). עם שונים אל תתערב (משלי כד כח). — ואמר בן סירא: אל תתאחר מבוכים ועם אכלים תתאכל (צ"ס גני' ז לד). עם פותה אל תסתיר כי לא יוכל לכסות מורך (שס ח' יז). עם נכון יהי חשבונך (שס ט יח). השמר והיה זהיר ואל תהלך עם אנשי המס (סס יג יג). אל תועץ עם חמיר (שס לז י). — ובתלמוד: משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעיות נפה ובכרה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תסתן עמה (שבוע' ס ט). ולא תתיחד אשה עמהן (עם גוים) מפני שחשודין על העריות (ע"ז ז ח). לא ישא אדם ויתן עם חגיו ביום אידו (מוספ' סס ז ח). רשאי בעל הבית שיואמר לו אין לי חשבון עם כל אדם אלא עומך (שס צ"ט ט ג). מוטב שנקליטיה עולין ויורדין עמה שומטן ודיין (ג' יסא, יס' מ"ק ט). כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן ולא היו יושבין בדון אלא א"כ יודעין מי יושב עמהן ולא היו נכנסין בסעודה אלא א"כ יודעין מי מיסב עמהן (קנ' כג). — ובספ' א': ולא יערב טהורים עם ממאים לא במעשה ולא בדרור ולא במאכל ולא במשתה (כ' אליהו, שט' מוקד לו). — ד) ועם פעולה משתפת של התנגדות בין הפועלים, במשפ' נגד: ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר וכו' (צנאש' כו כ). ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי גם יכלתי (שם ל ט). שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (שם לז כט). יי' במשפט יבוא עם וקני עמו ושריו (ישע' ג יד). מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פעלי און (ספ' לז יי). אף כי אנכי מענגו אבחרה דברי עפז (איז' ט יד). — וכן עם הפעלים נאבק, נלחם, ריב, נשפט, המרה, עי' ערכים אלו. — ואמר בן סירא: אל תריב עם איש גדול למה תפול בידו (צ"ס גני' ח ח). אל תינן עם איש לשון ואל תתן על איש ע"ן (שם ג). עם בעל אף אל תעיו מצח (שס יי). — ה) לסמן פעולה או יחס בין איש לרעהו בין לטובה בין לרעה: הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם (צנאש' כד יז). תהי נא אלה בינותינו וכו' אם תעשה עפזנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עפזך רק

טוב ונשלחך בשלום (שם כו כח-כט). שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עפזך (שם לז י). ואם תלכו עפמי קרי ולא תאבו לשמע' לו וכו' (ויק' כו כח). והצנע לכת עם אלהיך (מ"כ ו יח). אם ראית גנב וחרץ עפז ועם מנאפים חלקך (ספ' כ יח). עתה יי' אלהים יאמן דברך עם דוד אבי (דנר' צ ח ט). — ועם תאר: תמים תהיה עם יי' אלהיך (דנר' יח יג). והיה לבבכם שלם עם יי' אלהינו (ע"ח ח סא). ולבם לא נכון עפז (ספ' עח לו). — ואמר בן סירא: כי בהתנבר אלך עמו ולפנים אבחרנו בנסיונות (צ"ס גני' ד יז). אם יש לך ייטיב דבריו עמך (שס יו ס). צורך לו עמך והשיע לך (שס יו). — ובתלמוד: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את בעמי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים (כז זוט' כד טוניה' אמר כז, צרכי ז). אמר להן הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתו עמכם שלא בעסתי בימי בלעם הרשע (כ' אלעזר, שס). בני אפ' אתה עושה להן כסעודת שלסה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שכן בני אברהם יצחק ויעקב (כ' יומא, צ"ט מו:). — ו) במשפ' ביחד את, כמו: זיגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע (צנאש' יח כג). לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל (ישע' לח יח). אל תאסף עם חמאים גפשי ועם אנשי דמים חיי (ספ' כו ט). אל תשכנו עם רשעים ועם פעלי און דברי שלום עם רעיהם ורעה בלבכם (שס כח ג). בעמל אנוש אינימו ועם אדם לא ינגעו (שס עג ג). חמאנו עם אבתינו העוינו הרשענו (שס קו ו). כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי או יגוז לי עם מלכים ויעצי ארץ הבגים חרבות למו או עם שרים וזה להם הממלאים בתיהם כסף (איז' ג יג-יח). כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם וכו' ואיך ימות החכם עם הכסיל (ספ' צ יי). — ז) וכן בהשוואה, במשפ' כמו: צורי אל תחרש ממני פן תחשה ממני ונמשלתי עם יורדי בור (ספ' כח ח). נחשבתי עם יורדי בור הייתי כגבר אין איל (שס סח ט). חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (שס קכ ד). חלפר עם אניות אבה כנשר ימוש עלי אכל (איז' ע כו). תרקיע עפז לשחקים חוקים כראי מוצק (שם לו יח). — ח) בהוראה וזמנית, ביחד, בזמן, כל זמן. ולפני ירח דור דורים (ספ' עז ט). כל כלים לזהב ולכסף וכו' הכל העלה ששבצר עם העלות הגולה

מבבל לירושלם (עזרי א יח). ויהי לימים מימים ובעת צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו עם חליו וימת בתחללים רעים (דמ"ז כא יט). — ואמר בן סירא: מושבת מת ישכות זכרו והנחם עם צאת נפשו (צ"ס ג"י לה כג). — ובתו"ס: אין מעצצין את המת בשבת ולא בתול עם יציאת הנפש (שם כג ז). בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס עובד כוכבים אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובבבלין בית הלל מתירין עם השמש (שם ח א). נותן על גבי המזבח עם שקיעת החמה מתעכלין והולכין כל הלילה (תוספ' נחמ"ו ו ס). מצות וידוי ערב יום הכיפורים עם תשובה (שם יוס"כ ס יד). לא יצא החיים במתו התחובה בבגדו בע"ש עם חשכה (שם יא:). — ובסה"א: בערב שבת עם חשכה פטור מפני שחבנוי פרוד (תלמודי ר' יסודאי גאון, סלכי פקוקי 75). ועי' חשכה. לאחר שהיה מהלך בדרך עם דמדומי חמה (ר' יוסקן, פסיק' ד"כ, צונז כא). ועי' דמדום. תאינה עם נפילתה נמאסת (רז פסא, צ"ע כא:). — ומלת הקשור במשם' זו, עם ש': משל למלך שקדש מטרונה בכ' מרגליות מיד ליד וכו' עם שהיתה משחקת עם אוהבה אברה את ב' המרגליות שנתן לה. המלך (ר"ש פס' ריב"ל, מד"ר שונו' מז). עם שהוא מפרש בים הגדול שקעה ספינתו בים וירד לעמקי תהום (פסיק' ד"כ, צונז יא). עם שהוא בורא גופן (של המוויקין) קדש יום השבת והניחן ונשארו רוח בלא גוף (ר' בנייא, סמנו' צלש' צונז יז). מי שהוא מכה את האויל עם שהוא מעלה את השבט להיות שונה לו הוא שוכח את הראשון (שם נס כד). עם שהן (אברהם ויצחק) הולכין בא השטן מימינו של יצחק ואמר וכו' (ר' אבין סלוי צנזי, ס' וירא מו). עם שהרשע מקלסן בקש לגנותן (ילק' שוטי, זלק השעל). — ובסה"א: עיקור כיצד כגון שהיה עומד טבח ושוחט בהמה ושבת היה גיבור ועם שהיה אחוז סימנין של בהמה נתעקרו סימניה ואפילו אחד מהן קודם שישחוט (תלמודי ר' יסודאי גאון, הלכי פסוקי 136). — *ועם ש': לאחר שגב נרחיקו של רומא עם כשהוא יוצא נפצע בנו חור אצלו ואמר לו וכו' (ר' יוסקן צנזי, יוס' צנז' ס"ג). איוהו חסיד שוטה ראה חינו' מבעבע בנהר אמר לכשאחלוץ תפילי אצילינו עם כשהוא חולץ תפילי הוציא זה את נפשו (ס' סעי' ג ד). עם כשהלכו להם ירד לחרוש בתוך הצי שרהו עם כשהוא חורש בתוך הצי שרהו שקעה

פרתו ונשברה וכו' (ס' סעי' ג ז). לציור שהוא יושב וצר בלקטורים של שלטון עם כשהוא יושב וצר באו ואמרו לו נתחלק השלטון מיד רפו ידיו (פסיק' צנז' כד). עם כשהוא יוצא ממעי אמו וזרתיה מתוחה לקיבליה (סמנו' סל, צונז ד). — (ט) ולסמן את האמצעי, על ידי: ובכאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו (ס' ט כס). — ובסה"א: ויראתי השכחה על מה שעלה במחשבותי מהם והתכת מה שקפא בריעוני מעיניהם עם מעוט העוורים מאנשי דורנו עליהם והסכמתו לבתכם על ספר (ר"י א"ס, מו"ס, סקדמ'). שלא תגיעי בו אל משאלותיך עם אורך השתדלותך בהם (שם צנז' סלס' ס). — (י) בהוראה מקומית, אצל מקום פלוני: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וישיב יצחק עם באר לחי ראי (צלש' כס יא). ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עם שכם (שם לה ד). וישלח יהושע אנשים מיריחו העי אשר עם בית און מקרב לבית אל (יוס' ז ג). המת עם בית מיכה והמה הכירו את קול הנער הלוי (שפטי יס ג). וימת שם (עוה) עם ארון האלהים (ס' צו ז). — ואצל פלוני: לכה נשקה את אבינו ויין ונשכבה עמו (שם יט לב). גר ותושב אנבי עמכם (צלש' כג ז). וישבת עמו ימים אחדים (שם כז מד). הלא ברחל עבדתי עמך (שם כט כס). עם לבן גרתי (צלש' לב ה). ושכבתי עם אבתי (שם מז ל). שבעת ימים יהיה (הכבור) עם אמו (שמוס כז כט). אני האשה הנצבת עמך בזה (ש"א ח כו). — ובתו"ס: באמת אמרו בין בשכר שעשיתי עמך ובין בשכר שאעשה עמך אינה מקודשת (ר' יסודאי פסטי, צ"ק לט). אמר הקב"ה לישראל בניי עשו עמכם ששה ימים ועשו עמי יום אחד (פסיק' צנז' כג). אמרו לאחר חייך העמידנו עם אבא יודן אמר להם אותו האיש ומי יכול לעמוד עם המלך. ולא עמו (מד"ר דנז' ד). — ואמר המשורר: ועמי ועקו מקיר אבניו ומעץ יענה עמי כפיסו (רענ"ג, זכר נחמ"ל). — ובהוספת הוראה של קנין: גם חבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון (צלש' כז כס). והיתה (התורה) עמו וקרא בו כל ימי חייו (דנז' יו יע). תנה את המנה אשר נתתי לך אשר אמרתי אליך שים אתה עמך (ש"א ט כג). — ומשמות מפשטים: נכל שמו ונכלה עמו (ש"א כס כס). כי עם יי' החסד והרחבה עמו מדות (סלס')

קל ז). עמ' חכמה וגבורה (חיוצ יצ'ג). אבל דברים טובים נמצאו עמ' (לחייצ יע'ג). כי לא לאדם תשפטו כי לוי' ועמכם בדבר משפט (ס'ו). — ואמר בן סירא: כי רחמים ואף עמו (צ"ס ג"י ס'ו). מכאוב ונדרי שינה וצער ותשניק ופני הפוכות עם איש בסיל (ס'ס ל' כ). ויתן לבלב עצמה ועד שיבה עמדה עמו (ס'ס מו ט). — (יא) במשם' חברות וידידות: וירא יעקב את פני לבן והנה אינינו עמ' כתמול שלשום (בראש' ל' ז). היש את לבבך ישר כאשר לבבי עם לבבך (מ"ב י' יס). אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמ' (משלי כ' ז). — (יב) ובמשם' בתוך פלוני, בתוך לבו ונפשו: ועברי בלב עקב היתה רוח אחרת עמ' וימלא אחרי וכו' (נבלי יד כד). יען אשר היתה זאת עמ' ולא שמרת בריתי וחקתי וכו' (מ"ח י' יח). ואלה צפנת בלבבך ידעתי כי זאת עמ' (ח' י' יג). מה ידעתי ולא גרע תבין ולא עפנו הוא (ס'ס י' ט). בי יושלם חקי וכהנו רבות עמ' (ס'ס כ' יד). — וכן עם לבב פלוני: וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו יי' אלהיך מיסרך (דנ"ז ס'ס). השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וכו' (ס'ס י' ט). ואשב אותו דבר כאשר עם לבבי (יחסי' יד ז). ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית לשם יי' אלהי ישראל (מ"ח ס'יז). אתדבר אליו את כל אשר היה עם לבבה (ס'ס י' ז). יען אשר היתה זאת עם לבבך ולא שאלת עשר וכו' (דנ"ב ח' יח). ויהי אחרי בן היה עם לב יואש לחדש את בית יי' (ס'ס כד ז). עתה עם לבבי לברות ברית לוי' אלהי ישראל (ס'ס כ' י). — ובמשם' א: והחובות לאלפים ולרבבות ולבו כל עמו מצרת בניו ואשתו (כ' חליוס, ס'ס מוסר ט). — ובמשם' בעיניו: והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עם יי' וגם עם אנשים (ש"ח ז כו). וגקלתי עוד מואת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה (ש"ז ו כז). — (יג) במשם' בכל זאת, אף על פי כן, *trotz, dennoch; malgré, néanmoins; in spite of, nevertheless*: ועם זה לחם הפחה לא בקשתי כי בכדה העבודה על העם הוה (כמ"י ס'ס). — ואמר בן סירא: ועם כל אלה העתר אל אל אשר יכין באמת צעדיך (צ"ס ג"י ל' יס). — ובמשם' א: אבל עם כל זה אינינו נמנע להודות לבוראי ולשכחו על מה שהגני מן הטובה (כ"י ח"ס, סק' מד' ס'ס' לנכ"ג כה). ומלבד זה היו תמיד מקריבים בכמות אם לשם ע"ו ואם לשם ה' אשר

לא ברת ועם זה לא היו עושים השמטות (כ"י ח'כחכחל, ס'י מ"ב כג כט). ושלח משה ואהרן עם חולשתם ועמדו כנגד פרעה עם חוקתו באותות ובמופתים ובשנוי המנהגים (כ"י ח"ס, סכז"ח ל סג). ואם אתה נוהג בחריצות הוואת וההשתדלות הוואת בתקנת גופך עם פחיתותו וגנותו ועם חלישותך וכו' (סוף, סו"ה, ס'סון ס'ספ' ג). וזה יתכן גם כן עם החוקנו באמונת החדוש כי החדוש לא ימנע הנצחית (כ"י נכ' ח'טולי, מלמד הסלמדיס יח). — ובעין מלת הקשור, עם מה: שהעם עם מה שהאמינו במה שבא משה אחר המופתים האלה (כ"י ח"ס, סכז"ח ל סז). הלא תראה מה שאמר יהושע לא תוכלו לעבוד את ה' כי אלהים קדושים הוא וזה עם מה שהייתה בו עדתו מן החסידות והזהירות (ס'ס ז סס). ואמר עם רוב מה שאני מוצא מן המכאובים והנגעים מאנה נפשי העניה להפדר מגופו ולסור ממנו (סוף, ס'ס'ס לנ"ב, כט). ואל יאשימונו אדם בחברנו הענין הוה אל לשון לא תעשון כן עם שאנו סוכרים בו מה שאמרו רז"ל וכו' (סוף, ס'ס'ס ל'ד). ומה שנראה לי בזה הוא שעם שוה התועלת היה מגיע מלשון אעשה אדם כתב נעשה כדי שיובן ממנו גם כן ענין אחר יותר עמוק והכרחי (כ"י ח'לז, ס'ס'קיס ח יח). ועל זה בעצמן אמר כי עם שדרך בקשת עניני זה העולם הנה הוא ישר וחזק ובטוח כרצון איש ואיש הנה אחריתו דרכי מות (כ"י עמ'ס, יד ח'ס'ס'ס על משלי יד, ד"ס ל' יודע). ואף גם זאת עם שהוא מבואר שעל כל בעל תורת משה להאמין ביאת הגואל מדברי הנביאים מנבואות פרטיות המורות על ביאתו (כ' ס'סל מ'סולי, מ'ס'ס ל'ס'ס, ל'ס:). — ועם היות: שהגדיב עם היות מתקן לתת לכל מבקש מתקן גם כן שלא לחשוות מתנותיו (ס'ס'ס'י, ס'י מ'סלי יח, ד"ס מ'ס'ס). הלא תראה כי מרדכי עם היותו יודע כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם במטבת המלך אין להשיב הנה עם כל זה לא רפו ידיו (ל'ס'ג, סוף ח'ס'י, מ'ס'סל כט). וזה שאנחנו נמצא השכל התיוולאני עם היות מרדכי לחשיג הצורות הנה הוא ישיג זאת ההכנה רקח מן הצורות (סוף, מלחמ' ס' ח ז). שעם היותו אלהי השמים ידע אותי ידיעה פרטית ודבר לי ונשבע לי (כ"י ח'לז, ס'ס'קיס ח יח). והטבעי יכתיש התחלות התכוני והנחותיו מצד העיון הטבעי עם היות החוש מסכים לדברי התכוני (ס'ס ז).

על רגליו, הפך מן יֵשֶׁב וּשְׁכַב, לֹא יֵשֶׁב וְלֹא שָׁכַב, stehen; être debout; to stand עם מלות הוֹחֵם: וַיִּקַּח חֲמָה וְכו' וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאבְלוּ (נִכְלָשׁ יִסָּח). שֶׁל נִעְלִיךְ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קֶדֶשׁ הוּא (שְׁמוֹ ג' ה'). וַיַּעֲבֵר דָּוִד הָעֶבֶר וַיַּעֲמֵד עַל רֹאשׁ הָהָר מִרְחָק (ש"ח כו יג). וַיִּתְקַבְּצוּ בְנֵי בְנִימִן וְכו' וַיַּעֲמֵדוּ עַל רֹאשׁ גִּבְעָה אַחַת (ש"ז ז כה). וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה (שְׁמוֹ ג' נב כו). וַיַּעֲמֵד מֶלֶאכֶּי יי' בְּמִשְׁעוֹל הַכֹּרֵמִים גֵּר מִזֶּה וְגֵר מִזֶּה (צִמְדִּי כז כד). וַיִּרְץ דָּוִד וַיַּעֲמֵד אֶל הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת חַרְבּוֹ וְכו' (ש"ח יז כה). וְהוּא בֹא וַיַּעֲמֵד אֶל אֲדֹנָיו (מ"ס יח כה). וַיִּלֶּךְ הַנְּבִיא וַיַּעֲמֵד לִמְלַךְ אֶל הַדֶּרֶךְ וַיִּתְחַפֵּשׂ בְּאַפֵּר עַל עֵינָיו (מ"א כ'לח). וְהָנָה שֶׁבַע פְּרוֹת אַחֲרוֹת עֲלוֹת אַחֲרֵיהֶן וְכו' וַתַּעֲמִדְנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל שַׁפַּת הַיָּאֵר (נִכְלָשׁ יח ג'). וְהָנָה שֶׁשָּׁה אֲנָשִׁים וְכו' וַיִּבְאוּ וַיַּעֲמֵדוּ אֶצֶל מִוֶּכֶת הַנִּחֲשֶׁת (יִסְחָק ט ז). וַיִּפְּנוּ מִשֶּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּלְכוּ סֶרְמָה וּבִאֲבָרֶם עֹדוּנָה עֹמֵד לִפְנֵי יי' (נִכְלָשׁ יח כב). אִז תִּבְאֵנָה שְׁתֵּים נָשִׁים זָנוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמִדְנָה לִפְנָיו (מ"א ג יו). — וְעָמַד בְּחַפְּזָה: וַיִּשְׁכַּם אֲבָרָהָם בַּכֶּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי יי' (נִכְלָשׁ יז כז). יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יי' אֱלֹהֶיךָ בַּחֶרֶב (דְּנִי ד י). — וְכוּתוֹמִם: הִיָּה עוֹמֵד וּמִקְרִיב עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶן גִּרְוֹשָׁה אוֹ בֶן חֲלוּצָה וְכו' (סְכוּמִי ח ח). הָעֵנִי עוֹמֵד בַּחוּץ וּבְעַל הַבֵּית בַּפְּנִים (שִׁנָּה ח ח). נָטַל אֶת הָרֶם מִמִּי שֶׁהִיָּה מִמֶּרֶם בֹּז נִכְנָם לַמָּקוֹם שֶׁנִּכְנָם וְעָמַד בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד וְהוּא מִמֶּנּוּ אַחַת לַמַּעֲלָה וּשְׁבַע לַמַּטָּה (יוֹמִי ס ג'). י' נִסִּים נַעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּבִהמ"ק לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מִרִּית בֶּשֶׁר הַקֹּדֶשׁ וְכו' עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִּים רוּחִים וְכו' (לִצְנִי ס ס). שָׁכַח בְּעַל הַבֵּית וְלֹא שִׁכְחוּהוּ פּוֹעֲלִים עָמְדוּ הָעֵנִים בַּפְּנִי אוֹ שִׁחִיפוּהוּ בְּקֶשׁ הָרִי זֶה אֵינִי שִׁכְחָה (סְפָרִי, חֲלָל כֶּסֶף). וְהִיָּה רֶכֶן גַּמְלִיָּאל יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ ור' יְהוֹשֻׁעַ עוֹמֵד עַל רִגְלָיו עַד שֶׁרִינְגוּ בּוֹ כָּל הָעָם (יִכּוֹסִי חֲמִי ד ח). וְעוֹצֵם עֵינָיו מֵרֹאוֹת בְּרַע א"ר חֵיִיא כִּר אֲבָא זֶה שְׁאִין מִסְתַּכֵּל בְּנָשִׁים בְּשַׁעָה שְׁעוֹמְדוֹת עַל הַכְּבִיסָה (צ"צ נז:). עַד שֶׁרְבוּתֵינוּ הוֹדִירָן עֲבָרֵי בְּאוֹתוֹ מִקּוֹם אֲמָרוּ לְאַחַד חֵיִיק הָעַמִּידֵנוּ עִם אֲבָא יוֹדֵן אֲמָר לָהֶם אוֹתוֹ הָאִישׁ זֶה יִכּוֹל לַעֲמֹד עִם הַמֶּלֶךְ וְלֹא עָמָּה (מִדְּכָל רָחֵם ד'). — וּבִסְהִמָּא: גַּם רַבִּינוּ מֵאִיר הַתִּיר לִיגַע בְּשַׁבַּת בְּמַעֲמַד שֶׁלִּפְנֵי אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ וְהַנּוֹרֹת דּוֹלְקוֹת וְעוֹמְדוֹת עָלָיו (מִדְּכָל, שִׁנָּה ס). — *וְעָמַד בּוֹמֵן: תִּנָּה

אֵין מוֹסְרִין אֶת הַשֵּׁם לְכָל אָדָם וְלֹא לַעֲמוֹד בַּחֲצִי יָמָיו אֲלֹא לְמִי שִׁיָּצְאוּ רֹב שָׁנָיו (מִדְּכָל קֶהֱלִי, חֲלָל הַכֵּל עֲסָה יִסָּה צִמְדוֹ). — ב) עָמַד וְעִשָּׂה דָּבָר: וַיַּעֲמֵד וַאֲמַר לֹא חֲפַצְתִּי לִקְחָתָהּ (דְּנִי כה ס). וַיַּעֲמֵד וַיִּקְרָא אֶל מַעֲרַכַת יִשְׂרָאֵל (ש"ח יז ח). וַיַּעֲמֵד וַיִּבְרַךְ אֶת כָּל קָהֵל יִשְׂרָאֵל (מ"א ח נה). וְהִי בִּבְקֶר וַיָּצָא וַיַּעֲמֵד וַאֲמַר אֶל כָּל הָעָם צִדְקִים אַתֶּם (מ"ז י ט). וַיַּעֲמֵד רַב־שָׁקָה וַיִּקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל יְהוּדִית (סס יח כה). וְלֹא יָכְלוּ הַכְּהֵנִים לַעֲמֵד לְשֶׁרֶת מִפְּנֵי הָעֵנִי (מ"א ח יח). עָמַד וַיִּסְדֵּר אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם (מִקְנִי ג ו). — וְכוּתוֹמִם: עוֹמֵד וַאֲמַר זֶה זֶה אֲנִי נֹטֵל (צִמְד, חֲלָל צִי"ח ג'). מַעֲשֵׂה בְּאִישׁ אֶחָד שֶׁעָמַד עַל רֹאשׁ הָהָר וַאֲמַר אִישׁ פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי מָת וְכו' (צִמְד, ח ו'). מִרְחִיקִין אֶת הַנְּבִילוֹת וְכו' דְּבִית רַבִּי יִנְאִי אֲמָרוּ עַד מָקוֹם שֶׁעוֹמֵד וּמִרִּית (יִכּוֹסִי צ"צ ז ט). כִּמָּה אַתָּה נֹתֵן לְבִנְךָ כֶּךָ וְכו' וְכִמָּה אַתָּה נֹתֵן לְבִתְךָ כֶּךָ וְכו' עָמְדוּ וַקִּידְשׁוּ קִנּוּ הֵן הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִין בְּאַמִּירָה (צ"ג גִּידֵל צִס ר"ב, כִּחוּצֵי ק"ב). כִּיֹּן שִׁשְׁמֵעוּ שְׁתַּעֲבֹכְכוּ בְּמִדְּכָר מ' שָׁנָה הָיוּ מְבוֹרִים שֶׁבְּמִדְּבָר תַּהָא דִּירָחַם עָמְדוּ וְנִשְׁעִי נִשְׁיָעוֹת וְגִדְלוּ אוֹתוֹן וְאַח"כּ הַכְּנִיסָן לְאַרְץ (כִּי שְׁמֵעוּן נִכְלָשׁ צִס ר' יוֹמָנִי, מִדְּכָל שְׁמוֹ כ'). חִיבָהָה עָלֵי תַּפְלָה אַחַת שְׁאַתָּה עוֹמֵד וּמִתְחַלֵּל לִפְנֵי מֵאֶלֶף עוֹלוֹת שְׁעִתִּיד שְׁלֵמָה בֶּנֶךְ לַהֲעֹלֹת לִפְנֵי (מִדְּכָל כוֹס ג'). מָה עֲשֵׂה (אֲחוּ) עָמַד וְנָעַל כָּל בְּתִי כְּנִסְיוֹת וּמִדְּרָשׁוֹת שֶׁלֹּא לַהֲתַעֲסֵק בְּתוֹרָה (מִדְּכָל חֲסִי"ח). וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׁאִפְּלוּ עוֹמֵד וְצוּוֹת אֶל תַּכְתּוּבוֹ לוֹ שֶׁמֶר כּוֹחֵכִים עַל כְּרוֹחַ אֶף עַל פִּי שְׁאִין עָרְיוּ רוּצִים לִיֵּלֶךְ לַמִּיָּה (ש"ע ח"מ, סְכוּמִי נט ד). — וְעַם מִקִּי: אֵין עוֹמְדִין לַהֲתַפְּלֵל אֲלֵא מִחוּץ כַּכֵּד רֹאשׁ (נִכְלָשׁ ס ח). עָמַד תַּחַת הַצִּינוֹר לַחֲקֹר אוֹ לִידוֹת בְּמִטָּה מִמֵּאִין וּבִשְׁהוֹר כְּכִי יוֹתֵן (מִכְשִׁירִי ד ז). — ג) עָמַד עַל, נִגַּד פְּלוֹנִי: וַאֲמַר יוֹאשׁ לְכָל אֲשֶׁר עָמְדוּ עָלָיו הָאֲתָם תִּרְיֹבֹן לְבַעַל (שְׁמִי ו' ל'ח). וַיַּעֲמֵדוּ עַל עוֹהִיו הַמֶּלֶךְ וַאֲמָרוּ לוֹ וְכו' (דִּהִי"צ כו יח). לֹא תַעֲמֵד עַל דָּם רַעַךְ (וַיִּקְרֵי י' יו'). — ד) עָמַד לִפְנֵי, הִתְיַצֵּב: וַיִּקְמוּ וַיִּרְדּוּ מִצִּירִים וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף (נִכְלָשׁ יח יח). וַיִּקְחוּ אֶת פִּיֵּה הַכְּבִישָׁן וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי פֶרַעַה וַיִּזְרַק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׂמִימָה (שְׁמוֹ ט י'). וַתַּעֲמִידְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי אֱלֵעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי הַנְּשִׂאִים וְכָל הָעֵדָה (צִמְדִּי כז ז). וַיִּבְאֵ דָוִד אֶל-שָׁאוּל וַיַּעֲמֵד לִפְנָיו וַיֹּאחֲזֵהוּ מֵאֵד (ש"ח יז כה). — וּלְפָנֵי יי': וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי יי' (וַיִּקְרֵי ט ס). וַעֲמָדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וְכו'

לפני יי' לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים
ההם (דנ"י י"ז). ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה
וכו' ואמרתם נצלנו (ינ"ז י'). ויצא הרוח ויעמד לפני
יי' ויאמר אני אפתנו (מ"א כז כח). — כה אמר יי'
צבאות אם בדרכי תלך וכו' ונתתי לך מהלכים בין
העמדים האלה (זכ"י ג ז'). — ותאר לאנשים חשובים:
לפי שהיו להם מהלכים בין העומדים והכירו
בשפלותם וערכם (ר' ערמאס, יד חננלס על משלי יד, סולך
נישעו). — ולפני השופטים: ולא ימות הרצח עד עמדו
לפני העדה למשפט (צמ"ז ל"ז). — וכן *עמד בדיון:
נערה שנפתתה בשתה ופגמה וקנסה של אביה וכו'
עמדה בדיון עד שלא מת האב הרי הן של אב מת
האב הרי הן של אחים לא הספיקה לעמוד בדיון
עד שמת האב הרי הן של עצמה (כמו"ז ד ח). דור
המכול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין
בדיון שנאמר וכו' אנשי סדום אין להם חלק לעולם
הבא וכו' אבל עומדין בדיון ר' נחמיה אומר אלו
ואלו אין עומדין בדיון שנאמר וכו' (סנה"י ג). — (ה)
ובשורת לפני אדוניו: וישלח שואל אל ישי לאמר
יעמד גא דוד לפני כי מצא חן בעיני (ש"א יו כז).
יבקשו לאדני המלך נערה כתולה ועמדה לפני המלך
זתחי לו סכנת (מ"א ח ז). — ולפני יי': בעת ההוא
הבדיל יי' את שבט הלוי וכו' לעמד לפני יי' לשרתו
ולברך בשמו עד היום הזה (דנ"י י"ט). ופינחס בן
אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם (ספ"ט כ כח).
ויאמר אליהו התשבי וכו' חי יי' אלהי ישראל אשר
עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה מל ומטר כי
אם לפי דברי (מ"א י"ח). ויאמר אלישע חי יי' צבאות
אשר עמדתי לפניו כי לולי פני יהושפט מלך יהודה
אני נשא אם אביט אליך ואם אראך (מ"ג יד). לכן
כה אמר יי' אם תשוב ואשיבך לפני תעמד ואם
תוציא יקר מוולל כפי תחיה (ינ"ז י"ט). והכהנים
חלום בני צדוק וכו' חמה וקרבו אלי לשרתני ועמדו
לפני (יחזק"ל מז י"ט). — ועמד בפני, לפני, תחיצב נגד
פלוני, התגבר עליו: ויאמר יי' אל יהושע אל תירא
מהם וכו' לא יעמד איש מהם בפניך (יהוש"י י"ט).
וינתן יי' להם מסביב וכו' ולא עמד איש בפניהם
מכל איביהם (ס"ב כ"ז). ויתר אף יי' בישראל וכו'
ולא יכלו עוד לעמוד לפני אויביהם (ספ"ט ז יד). ויראו
מאד מאד ויאמרו הנה שני המלכים לא עמדו לפניו
ואיך נעמד אנחנו (מ"ג יד). — ועמד סתם: הנה שני

המלכים לא עמדו לפניו ואיך נעמד אנחנו (ס"ט). ותמש
הקשת לא יעמד (עמ"ז י"ט). — *ועמד ב': הירא ורך
הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה
(ר' עקיבא, סו"ט מ"ט). עשרה נסיונות נתנסה אברהם
אבינו ועמד בכלם להודיע כמה חיבתו של אברהם
אבינו ע"ה (לצ"ח ג). שאין גזרין גזירה על הצבור
אא"כ רוב ציבור יכולין לעמוד בה (צ"ג ס"ג). —
ובסתר"א: ולעולם אי ניתא ליה (לאבל) לעמוד
באבלו עד סוף היום אינה מגונה (ספ"ט סג"י ג"י, ס"ק
103). — וכן *עמד על: הנצרך לנכסיו אל יתפלל ואם
התפלל תפלתו תועבה וכו' במה דברים אמורים כשאין
יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על
עצמו תפלתו תפלה (נכ"י כג). — (ו) עמד מרחוק, מנגד:
וירא העם וינעו ויעמדו מרחק (סמ"י כ י"ט). והסג
אחור משפט וצדקה מרחוק תעמד (ינ"ט כ"ט י"ט). וקרובי
מרחק עמדו (ספ"ט ל"ט). למה יי' תעמד ברחוק (ס"ט
י"ח). ביום עמדה מנגד ביום שבות זרים חילו (ענ"י
ח י"ח). אהבי ורעי מנגד נגעי ויעמדו (ספ"ט ל"ט).
והמשים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מנגד מרחוק
(מ"ג צ"ז). — ואמר בן סירא: סרע אוהב מביט אל
שלחן ובעת צוקה מנגד יעמד (צ"ט נ"ז י"ד). — (ח)
עמדה הרגל: ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הויתים
(זכ"י י"ד). רגלי עמדה במישור (ספ"ט כ"ז). עמדות
היו רגליו בשעריך ירושלם (ס"ט קכ"ג). — והמים: על
הרים יעמדו מים (ס"ט ק"ו). — (ט) עמד ונשאר במקומו,
חדל מלכת, מלרוע, או מפעלה אחרת, stillstehen;
aufhören; s'arrêter, cesser; to stand still, stop
ותהר עוד ותלד בן וכו' ותעמד מלדת (נח"ש כ"ט ל"ח).
וראהו הכהן וכו' והנה הנגע עמד בעיניו (ויק"י י"ה).
ואם תחתיה תעמד הבהרת (ס"ט כג). וירם השמש וירח
עמד (יחזק"י י"ג). שמש ירח עמד ובלה (חזק"י ג י"ח).
ויעמדו איש תחתיו סביב למחנה (ספ"ט ז כ"ח). ושמואל
אמר אל שואל אמר לנער ויעבר לפניו ויעבר ואתה
עמד ביאם (ש"א ע"ב). ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד
אחרי ישראל (ס"ג צ"ב כ"ט). ויעמד השמן (מ"ג ד' ו'). ויאמר
קח החצים וכו' ויך שלש פעמים ויעמד (ס"ט י"ט).
ויעמד הים מועפו (יחזק"י י"ח). והותלתי כי לא ידברו
כי עמדו לא ענו עוד (חזק"י ל"ז י"ט). — ובתו"ס: עמד
עצם בגרונם נותן מאותו הסין על ראשו (ר' חייא,
יחזק"י ס"ט ט'). כותי אחד שאל את ר' מאיר אמר לו הן
אפשר המים העליונים תלויים במאמר אמר לו הן

ויוקר יאמר וכו' וקנים יעמדו מפני קטנים וכו' (קט"ז ע"ט). עשה בראשה (של קורת בית הבר) כסא טהור מפני שאומרים לו עמוד ונעשה את מלאכתנו (כל"ס כ"ג). כתיב וכתת נחש הנחושת וכו' לא עמד צדיק ממשה ועד חזקיהו להעבירו וכו' (יחז"ל דמלי ז' ח). בקש משה שיעמדו ממנו כהנים ומלכים (מד"כ טו"ז). לי מנשה זה משיח שיעמד מכניו של מנשה שנאמר וכו' (פס גמדי יד). כל מי שעומד על אהרן לא על הקב"ה הוא עומד (פס יח). מיד הביאו התינוקות שבמעו אמנו ומשרי אמנו ועמדו בריסן כוכבית (מדע ספלי, נזכר ט"ד). — ובספרי: אבל ישבו לפניך בעת דון ועת יקרב גמר דין יעמדון (דס"ג, ע"ט ס"ז). — ועמד על: שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו (הגדה של פסח). — עמד מאצל, קם והלך לו: א"ל שמא מפני אחת מתבייש הריני עומד מאצלך עמד ר' יוחנן והלך לו (מכ"א ז, א). — עמד למנין: אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין למנין (פס"ה פ"ה). — *ועמד סן השעה: שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות (בבבא סא ז' א). ישן ברשות הרבים ועמד כליו מטאמס מדרס (רי מליך, עכ"ל ז'). נגע באחד בלילה ואין ידוע אם חי אם מת ובשחר עמד ומצאו מת ר' מאיר משהר ותכמים מטמאים (ס"ט). הפהרה בלילה ועמד ומצא בשרו חם מטא (מקול"ס ג'). — וטחלי: וח גיטך מתימם אם מתי מחולי זה ועמד וחלך בשוק וחלה ומת אומדין אותו וכו' (גיט"ז ג'). — וטליזה, עמד השער, קם מפתח: ואיזהו שיאור כל שהבסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו (פס"ה ג' פ'). — *ועמדו חרברים, קמו, נתקיימו: ולמה ברך (יונה הנביא) אלא שפעם ראשונה שלחו לחשוב את גבול ישראל ועמדו דבריו שנאמר וכו' (תנחומי ויק' ט'). — ועמדה ההלכה, חבריתא: ועמדה תהלכת אימר קדושה והבדלה על הכוס (חז"ל הגל"ל, ל"ז ע"ח). אינה עומדת (הבחיאת) לא בר' ולא בר' תימא (תנחומי, ויק' ע"ט). — ודבור, "עומדת לנ"ו, קבוע לנו: והלכה כרב שעומדת לנו כל מקום שחלוקין רב ושמואל באיסורין ולא נפסקה הלכה כרב (תנחומי יחז"ל, נח"ל סק"י 104). ועומדת לנו שכל מקום שחלוקין רב אחא ורבנא בכל התורות בלא הלכה כמי שמיקל והלכה קאל

י"ט ט). ויאמר אלמם משה עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם (במד"ב ע"ט). ואחם אל תעמדו דרשו אחרי איביכם וזנבתם אותם (יחז"ל י"ט). ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושא אל תעמד (פ"ח כ"ס). — ועם מק' במשמ' המתין שתעשה בו איוו פעלה, היה עתיד ומוכן לאיוו פעלה: גול פרה מעוברת וילדה רחל מעונה וגווה משלם דמי פרה העומדת לילד דמי רחל העומדת ליגו (ב"ק ע"ח). כל העומד לזונק מרוק דמי (פס"ה י"ג). סוף סוף כל העומד לגו (ב"ק ע"ח). — *ועמד (כחונ' נח). במאי עסקינן אילמא בתרגולת העומדת לאכילה מאי טעמיהו דבית הלל אוכלא דאפרת הוא (ב"ב ג'). אמר רבה מסתברא מילתיה דשמואל בשור להרישה ועומד להרישה אבל בשור להרישה ועומד לשביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו (בבבא נ"ג). בעי ר' אבין שער העומד ליגו (בבבא נ"ג) כחונ' דמי ובשלישה או כחונ' דמי ובעשרה (פס"ה טו). מי סברת בהמה בחיית לאכילה עומדת בהמה בחייה לגדל עומדת (פול"י). עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר בחייה לאכרים עומדת ומ"ס בחייה לאו לאכרים עומדת (חז"ל י"ב). — ובמשמ' קם aufstehen; so le- עמדו: ויעמדו המים היורדים מלמעלה כמו נד אחד (יחז"ל ג"י). קרא אני אליהם יעמדו יחדו (ישעי' מ"ג). הוא צוה ויעמד (ספ"ל ג"ט). ויעמד פינחס ויפלל (ס"ט ק"ז). וית והעלה יעמד ליהודים ממקום אחר (ספ"ד י"ז). ארבע מלכיות מגוי יעמדה ולא בכחו (דנ"י כ"ג). ואחיה לך לקץ ותבוא ותעמד לגורלך לקין הימין (ס"ט י"ג). לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן לאורנים ולתמים (עז"ר ז' סג). ויפתח עזרא הספר וכו' ובסתמו עמדו כל העם (כח"מ ס"ט). ויהי אחרי כן ויעמד מלחמה בגור עם פלשתים (דח"א כ"ד). — ועם מלות תחם: בן אדם עמד על רגליך (יחז"ל ז' ח). ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם (ס"ז י'). ראיתי את כל התיים וכו' עם הילד השני אשר יעמד תחתיו (קס"ד י'). ועל שר שרים יעמד ובאפס יד ישבר (דנ"י ס"ה). ושר מלכות פרים עמד לנגדי עשרים ואחד יום (ס"ט י'). — ואמר בן מירא: ובעבור עמד אחרי בן משיביל שובן לבטח שלמה מלך בימי שלמה ואל הניח לו מסביב (ב"ב ג"י מ"ז י"ג). וגם אחרי עמד נתן להתיצב לפני דוד (פס"ה מ"ח). — ובתוימ: מי שישב בדרך ועמד וראה ויהי הוא סמוך לעיר וכו' (רי מליך, עכ"ל ד'). בעקבות משיחא חוצפא יסגי

כשר (ס' 109). ועומדת לנו שכל מקום שהלוקים רב ושמואל באיסורן הלכה כרב (ס' 111).—(יג) עמד לעור לפלוגי: כי יעמד לימין אביון (ספ' קט' ל). אשר נתן המלך ליהודים וכו' להקהל ולעמד על נפשם (ספ' ס' יח). ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד על בני עמך (דני' י"ז ח).—ואמר בן סירא: כי יש אוהב כפי עת ולא יעמוד ביום צרה (ז"ק ג"י ו ס).—וכן *עמד לפלוגי: הוו והירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דוחקו (חז"ל ז' ג). מבאן ועד שלשים יום אלהיהן של יהודים עומד להם (מד"כ דצ"י ז).—ובתפלה: והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו' והקב"ה מצילנו מידם (הגדה של פסח).—ודבורים שונים: עמד לפני בהמה, שכב אתה: ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה (ויק' י"ט כג).—עמד על הפקדים: ויקריבו נשיאי ישראל וכו' הם העמדים על הפקדים (נמ"י ז' ז).—על הקללה: ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל (דנ"י כז יג).—על חרב: עמדתם על חרבכם (יחזק' לג כו).—בברית: ויעמד כל העם בברית (מ"ג כג ג).—בסוד: כי מי עמד בסוד יי' וירא וישמע את דברו (יח"ט כג יח).—(יד) *ועמד בקומתו: מאימתי אדם יורש את אשתו קטנה ב"ש אומרים משתעמד בקומתה וב"ה אומרים משתכנס לחופה (יב"י פט:).—*עמדה תמיה: משל למלך שנוף בעבדו ועמד לו תמיה כך עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערות (ר' זכריה גסס ר' יהודה ז"ר קימון, מד"כ נחל"י יב).—(יה) *ועמד במחיר: משך ממנו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים נותן לו סלע וכו' (מ"ט ד' ו). כל המקבל עליו לספק סלתות מארבע עמדות משלש יספק מארבע משלש ועמדו מארבע יספק מארבע (ספ' ד' ט). א"ר חסדא מבר לו שוה חמש בשש וחוקר ועמד על שמנה וכו' לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר (ז"ב פג:). מעשה ועמדו קינים בירושלים בדיגרי זהב (ס' קטו). רבי דוסתאי בן יהודה אומר מברה לו במנה והשביחה ועמדה על מאתים מנין שאינו מחשב אלא במנה שנאמר וכו' (פרכ"ל). מברה לו במאתים והכסיפה ועמדה על מנה מנין שאין מחשבין אלא במנה שנאמר וכו' (ס' ט).—ובספח"א: ואמר לו מלוה ללוה חבית זו שאני מלוה לך עומדת בעשרה דינר עכשיו אני נותן ונושא כך עשרה דינר וכו' ואמר לו לזה למלוה

הלויני חבית זו ואם עומדת בסאה דינר לוקח אני לך במאה דינר (מלמידי יהודה גמון, ספ' סקו' 38). א"ר יהודה אמר שמואל ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן ככל אחד כדי שיהא בהן מויגת כוס ופה של ברכה שיעורו רובע רביעית לוג כדי שימוגגו ויעמוד על רביעית לוג (רש"י ס' פסח' קס:).—*וכמו עלה ט: א"ר יוסי מסתכרא בשן של זהב שעמדה לה ביוקר לא תצא (יח"ט סג' ו ח). לא דייכם שניוולתם פלטיין כאבנים ובעצים שעמדה לי בכמה יציאות אלא מתציפין אתם וקושרין עלי קמיוגוריא (מד"כ קס"י זס ימון העושה).—ובהשאלה: שמונה עשרה אפי' גדול אינו מכיל מפני שעמדה להן בנפשותיהן (יח"ט סג' ח ו).—*ובמשמ' שוה במחירו: לעשר שהיה לו אוצר מלא ויון ונכנס לבדוקו ומצאו כולו חומץ בא לצאת מתוך האוצר ומצא חבית אחת ויון טוב אמר חבית זו עומדת עלי כמלא אוצר (מד"כ נמ"ד ז).—(יז) *עמד על דבר, חשב, מצא אותו: הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר ואמר לו הילך מנה ואינו יכול לעמוד על הפרושרוט אסור (תוספ' ז"י ד י). משל לאדם אם מאכד סלע או כילדין בתוך ביתו הוא מדליק כמה נרות כמה פתילות עד שיעמוד עליהם והרי דברים קל וחומר מה אלו שהם חיי שעה של עולם הזה אדם מדליק כמה נרות וכמה פתילות עד שיעמוד עליהם ומצאם ד"ת וכו' אין אתה צריך לחפש אחריהם כמטמונים הללו (מד"כ ספ"ט, ס"ז הסיכס).—*ובמשמ' השיג, הבין אותו: וכו' אפשר לבשר ודם לעמוד על (חציה) חציו של לילה אלא א"ב יוצרו חלקו (מכ"י ז' ג). כיצד עומדים על הדבר רואין אותו כאלו הוא עומד באמצע בית כור ומדליק (ס' משפ' יד). ר' יוסי אומר בין השמשות בהרף עין ולא יכלו לעמוד עליו חכמים (יח"ט דכ"י ח ח). והמשלה חזאת תחת ירך דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אא"כ נבשלים בהן ישנן תחת ירך (כ' קטילא, סג' קב). ר' מאיר בדנו לא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו (ר' יוסקן, עיניו גג). למלך שהיה לו בן והיה מבקש ליתן לו ירושה ואומר אם נותנה לו אני עכשיו עדיין קטן הוא ואינו יודע לשמרה אלא עד שילמוד כתובין ויעמוד על עמקן ואח"כ אני נותנה לו (מד"כ שמו"ט). מה ברכה זו אין אדם יודע מה שבתוכה כך אין אדם עומד על דברי חכמים (ס' נמ"ד יד). מדבר לדבר משל למשל עמד

עומדת (נ"ד' ז'). — ובסה"א: אמר רב נחמן העמיד אכילות לעומת אכילות והעמיד נכסים בחוקת אבות (תלמודי ירושלמי גזון, הלכו' מסוק' 68). — *העמיד מלוה על דבר, להפרע ממנו: ש"מ דמעמידין מלוה על גבי פירות (נ"מ קג.). — *העמיד פלוני אצל פלוני, העבירו לפרע ממנו חוב: ראובן קנה סחורה משמעון ואמר לו אעמידך אצל לוי שאני עושה לו מלאכה פלוני ונותן לי כך וכך לשנה ולכשיגיע הזמן יתן לך שכרי במקומי (טומו"מ מעמד שלשן קכו). דמי שקונה סחורה ואין בידו מעות מעמידו אצל בעל חובו (סס). לוי חזן העיר חייב לראובן שני זהובים והעמידו אצל שמעון שה' גובה ופורע ממנו לחזן שיתן בשבילו לראובן ב' זהובים (סס). — *ובסה"א עשה שיעמד, שיחדל מהליכה או מפעלה אחרת: אמר אחד יש לי ללמד עליו (על הנידון) וכות הלה מניף בסודרין והסוס רץ ומעמידו (סס' ו ח). קשר את הספינה בדבר שהוא יכול להעמידה וכו' מביאה את הסומאה (הס' ס ס). מה אני שאני כשר ודם אצבעי מעמדת מים אצבעו של הקב"ה עאכ"ו (נ"מ, מדי' זכח' ד). אין מעמידין את עיני חגוס הגוגע בו וטויוו הרי זה שופך דמים (שמי"ח ד). — ב) עשה שישאר, שיהיה קים; ואולם בעבור זאת העמדתה בעבור הראתך את כחי (שמו"ע יו). כי למען דוד נתן יי' אלהיו לו ניר בירושלים וכו' ולהעמיד את ירושלים (מ"ח יא ד). משוה רגלי כאילות ועל בתי ועמידני (הס' יא נד). ועמידם לעד לעולם (סס קמ"ו). מלך בששפש ועמיד ארץ (משלי כד). באהבת אלהים את ישראל להעמידו לעולם (דס"ג ע"ח). — ואמר בן סירא: בהמה לך ראה בעיניך ואם אמנה היא העמידה (נ"ס ג"ז כג). — ובתו"מ: והם הם (ר"מ ור') יהודה ור' יוסי ור"ש ור"א בן שמעון העמידו תורה אותה שעה (נ"מ ס:). והארץ לעולם עומדת מה היא עומדת מעמדת (מדי' קס"ו וסל"ק). — ובסה"א: ועלי ועל יורשי אחרי להפיק ולהדיח ולסלק מעליו ומעל הבאין מכחו כל עורר וטוען בעולם בין בכתב בין בעל פה עד שאעמיד בידו וכיר אבאים מכחו העמדה גמורה בלא שום פסידא בעולם (סכ"ל לוי, ס' השער, 74). אם הרקו (את השופר שנשדק) הרבה בחוט או במשיחה כשר שהרי החוט מעמיד שלא יתבקע (כ"ח ע"ל ס"ף, כ"ח ו:). יצחק אע"פ שהיה נביא היה מתמיד במטעמים להעמיד בריאותו (כ"ח אנוני, מלמד הסלמי י"ס, סולות

י"ז). — ובתו"מ: לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית אלא אם כן יש על גביו גובה ארבע אמות היה מעמידו בעליוה עד שיהא תחתיו מעובה שלשה שפחים (נ"ז כג). היה מעמיד בהמה בחצר וכו' אינה חוקה (סס ג'). העמיד עליה (על האבן) עבודת אלילים וסילקה הרי זו מותרת (נ"ז ג ז). אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עבדים מפני שחשודין על הרביעה (סס ז ח). וראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשערי מורה (תמי"ס). היה נותנו (כלי חרס) על גבי האור והאור מעמידו בידוע שאינו כבונם משקה וכו' ר' יוסי אומר אם נתנה (כלי חרס) על גבי הרמץ והרמץ מעמידו בידוע שאינו ככונם משקה (מוקפי' נליס נ"ק ג). עושה אדם שני ציבורי מלח ומניח עליהן קורה שהמלח מעמדת את הקורה (נכס, נ"ז כ:). מלונסות של ארו שפעמידין בהן את הקורה (כ' יוסקן, סס סז). קנים המחולקין שמעמידים תחת הגפנים (דני ר"י ינאי, סס קע). עברו (ההכמים) באותו מקום אמרו לאחד חייך העמידנו עם אבא יודן (מדי' זכח' ד). א"ר יהודה בן פדייה בשעה ראשונה עלה אדם במחשבתו של הקב"ה להכרואות וכו' בששית העמידו גולם בשביעית גפת בו נשמה (תסחי' שמיני, נוצר י). — ועל רגליו: אדם מביא חיסין חיסין בוסם פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה (האשה) עיניו ומעמידו על רגליו (חלילה ינאי קג). — שהוא מחויקני ומעמידני על רגלי (ספיק' נ"ז לו). — ובסה"א: כלים שהן מפוצלין וכו' מעמידין אותן בי"מ (סל"ט, ח"מ סק"ט). — *העמיד בדיו: בעא מיניה אבבי מרבה האומר לחבירו אנסת ופיתית את בתי והעמדיך בדיו ונתתייבת לי ממון והוא אומר לא אנסתי ולא פיתיתי ולא העמדתי בדיו ולא נתתייבתי לך ממון (כס"ז ע"ג). — ובהשאלה: מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב לבו בתלמודו (לנו' ו) בא דוד והעמידן (את המצוות) על אחת עשרה דכתיב וכו' (מכ"י כד). לא חרבה ירושלים אלא על וכו' שהעמידו דיניהם על דין תורה (נ"מ לו). — ובסה"א: [משום שאינן] יודעין (הנשים ועמי הארץ) להעמיד איסור והיתר על מקומו (גמ' שט"ז ב, גיטל' 222). — *העמיד פלוני או דבר על חוקתו: העמד הגוף על חוקתו וחוקה אין אדם שותה ככוס א"כ בורקו (כס"ז ע"ה). מ"ט שמאי קסבר העמד אשה על חוקתה ואשה בחוקת סחורה

דבריהם (צ"מ סו:).—וכן העמיד תלמידים, בנים, פרות;
היו מתוונים בדיו והעמידו תלמידים הרבה ועשו
סיג לתורה (אנ"י ח א). כל המעמיד תלמיד רשע
סופו להתבנות ממנו (מד"כ ח"כ, ספי). ואילו שנתת
לו (לאדם הראשון) יום אחד משלך שהוא אלף שנה
היך נוקק להעמיד תולדות (כ' יחושע זכ כמ"ס,
סס זכ"ש כז). אמר (דוד) לפניו רבש"ע אם עתיד
אני להעמיד בנים ולהעציבך מוטב לי ונחני בדרך
עולם (סס מד). כל המעמיד בן רשע או תלמיד
רשע סוף שעניו כחות (סס סס). ובאותה עשה נשא
(נח) אשה והעמיד בנים (סס נח"ד). אוכל שדה
העיר אשר סביבותי נתן בתוכה נתן מה שבתחיו
טבריה בטבריה וכו' שכל ארץ וארץ מעמד'
פירותיה (סס, זכ"ש ל). ר' נחמיה אמר נתן בהם עפר
וקטניות דברים שהן מעמידין פירות (סס). —
והעמיד פלוני משנתו, העיר אותו, ע"י עמד יב: נכנס
(המלך) לחדרו בלילה אמר לקמן להעמידני עם
הנץ החמה ואמר לגדול העמידני בשלש עשרות בא
קמן להעמידו עם הנץ החמה (נכ"י נשלם ס). —
ד) *העמיד דבר לפלוני, הקים, המציא את הדבר
לiefere; procurer; to supply: הסוכר יין ושמן לחבירו
כל ימות השנה חייב להעמיד לו כדרך שמעמיד
בקטלון (תוספ' צ"מ ו יג). הנותן מעות לחבירו ליתן
לו פירות בגורן חייב להעמיד לו כשער בנינו
(סס עו). יבש המעיין ונקצץ האילן חייב להעמיד
לו מעיין אחר חייב להעמיד לו אילן אחר (סס ע
ג). מאה הבית יין אני מוכר לך חייב להעמיד לו
יין יפה כרוב היין הנמכר באותו חנות (י"ס צ"ו
ח). רשאיין החמרים להתנות שכל מי שיאבד לו חמורו
יעמיד לו חמור אחר וכו' ורשאיין הספנים להתנות
שכל מי שאבדה לו ספינה יעמיד לו ספינה אחרת
אבדה לו בכוסיא אין מעמידין שלא בכוסיא
מעמידין לו ואי פירש למקום שאין הספנות הולכין
אין מעמידין (נ"ק קעז). הגזול שדה מחבירו ושפפה
נהר חייב להעמיד לו שדה אחר (כ' אלעזר, סס קח:).
השוכר את החמור והבריכה או שנשאת לאנגריא וכו'
שאינה חוזרת חייב להעמיד לו חמור אחר (צ"מ
נח:). א"ל בן בית אני הלוינו ובאחריותו הם לשלם
אני מעמידך על הכל (מד"כ סמוס מג).—ובספ"א:
ראובן עשה מקח עם שמעון להעמיד לו סחורה
לופן קצוב (שער אפרים, ש"ס קלז). הביא זה המתווק

כד ז). וזה כמשל מי שהנחה המון הטוב והמשקין
הטובים המעמידים הבריות שהוא בלא ספק יתלה
וימות (סס, עקב קסו ח). והעצמות ההמה מעמידים
ומציבים את כל הגוף לבלתי ינוע מאליו אנה ואנה
(לינ"ל, כח"ס למודים ח ט).—ג) עשה שיקום, הקים,
קים: ותבוא בי רוח וכו' ופעמדיני על רגלי (יחזק' ג
ז). ויגע בי ויעמידני על עמדי (דני' ח יח). ומראשי
האבות וכו' התנדבו לבית האלהים להעמידו על
מכונו (עזר' ז סס). לרומם את בית אלהינו ולהעמיד
את חרותו (סס ע ט). ויקם אלישבע הכהן הגדול
ואחיו הכהנים ויבנו את שער הצאן המה קדשוהו
ויעמידו דלתתיו (כמ"ג ח א). והמקומות אשר בנה
(מנשה) בהם במות והעמיד האשרים והפסלים הנם
בתוכם על דברי חזוי (דני"ג לג יט).—וברית: ויעמידה
ליעקב חק לישראל ברית עולם (ספ"י קס י).—ורוח:
ויאמר ויעמד רוח סערה (סס ק כס).—ותוון: ובני
פריצי עמד וישאו להעמיד חוון ונבשלו (דני' יא יד).
—והמון: ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו וכו'
והעמיד המון רב (סס יא יח). — *ישם: ילד ועיר
יעמידו שם ומשניהם אשה נחשקת (צ"ס גני' מ יט).
—ובתו"מ: איהו גרנן למעשרות הקשואין והדלועים
משופקסו ואם אינו מספם משיעמיד ערימה (מעשר'
ח ס). המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אם יש בה
כדי להעמיד כרי חייב למפל בה (צ"מ ע ס). בי"ז
בתמוז נשחברו הלוותות וכו' ושרף אפוסטמוס את
התורה והעמיד צלם בהיכל (תנ"י ד ו). העושה
עבודה זרה המתחין והמעמיד המט וכו' עובר
בלא תעשה (תוספ' קס"ג יג). אמרו ב"ד היום ראש
השנה הקב"ה או' למלאכי השרת העמידו בימה
(י"ס כ"ה ח ג). אין לך כל שבט ושבט מישראל
שלא העמיד ממנו שופט (סוכ' כו:). — *והעמיד
עצמו: שראה צורת ע"ז ואהבה או אדם שהעמיד
עצמו ע"ז כהמן (כ"ס, שם עכ:).—ובהשאלה, *העמיד
גדר, דבר: א"ר ועירא הדא דאת אמר בשאינן
מעמידים (את הנדרים) אבל אם היו מעמידין
צריכין היתר הכם הרי זה מעמיד וזה אינו מעמיד
מאת שבטל אצל זה יבטל זה (י"ס נד"ג ח). א"ר לוי
אותו היום שנמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה
גדולה היו כל אוה"ע מרגנים ואומרים ראיתם זקן
יוקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנינו הוא
ולא עוד אלא שעושו משתה גדול להעמיד

עדים שאותו פלוני שסכר לו דר בה אפילו יום אחד או אפילו שעה אחת מוענין לו שלקחה אותו פלוני יטוענין ללוקח ומעמידין אותה בידו (לגוס, מו"מ קמ"ז). בראובן שעשה מעמד עם שמעון שיעמיד סחורתו למקום פלוני על אחריותו (פו"ע מו"מ, פס"י השו"ס, ס' ערכ קכ"ח). בגון מי שעושה מקח עם חברו שיעמיד לו סחורה פלונית ליריד (ס"ס מק"כ ז' ז'). — (ה) העמיד לפני פלוני, עשה שיתיצב, הציג; ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמידהו לפני פרעה (בראש' מ"ז). והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם (ויקרא י"ח). ולקח את שני השעירים והעמיד אתם לפני יי' (ס"ז י"ז). ואם סך הוא מערכ' והעמידו לפני הכהן (ס"כ ס'). ותקרא אסתר להתך מסריס המלך אשר העמיד לפניו (ס"ט ד'). — (ו) הפקיד, מנה: והעמידו (ורבכל בן שאלתיאל וישוע בן יוצדק וכו') את הלויים מבין עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית יי' (עזרא ג' ס'). ואלה אשר העמיד דויד על ידי שיר בית יי' (דברי הימים ב' י"ז). והעמידו הלויים את הימין בן יואל וכו' (ס"ט י"ט). והעמיד לו כהנים לכמות זלשעורים (דברי הימים ב' י"ט). — ואמר בן סירא: ביד אלהים ממשלת תבל ואיש לעת יעמיד עליה (ב"ב גמ"י ד'). — ובמשנה: המדיר את אשתו מליהנות לו עד ל' יום יעמיד פרנס יתר מכן ויציא ויתן כתובה (מכ"ז א'). והיה בכלות השומרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם ובעקבו של עם מעמידין זקופין לפניהם ואחרים מאחוריהם (קט"ו ס'). — והעמיד עדים; ומעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק וכו' העמיד עליה עדים ובא לפני רבי עקיבא וכו' (ב"ב ס'). מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים ובא לפני כ"ד (ב"ב י'). העמידו עושי הביתים לעשות הביתים (מנ"ח א' ג'). — (ז) העמיד את פניו, התאפק; והעמיד את פניו וישם עד בש' (ע"כ מ"ח). — *ובמשמ' התנגד, מרד: כל מי שהוא מעמיד פנים בגל הגל שומטו וכל מי שאינו מעמיד פנים בגל אין הגל שומטו (נפש ח' לוי, מד"כ בראש' נד'). כל שם מעמיד פניו במלך כאילו העמיד פניו בת"ח (בב"ב י' יו"ט כ"ג כ"ד). — *העמיד חלב ודבדו, עשה שיקפא: המעמיד בשורף הערלה אסור (כ"ח ח"ט). אמר ר' יהודה שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך אמר לו מפני מה אסרו נפית עו"א אמר לו מפני שמעמידין אותה

בקבת נבלה (ע"ז צ' ס'). המעמיד בעורה של קיבה כשרה אם יש בה בנותן מעם הרי זו אסורה (מולי ס' ס'). מפני שמעמידין אותה בחומץ (ד"ה סקל, ע"ז לה:). — ובסה"מ"א: נפשו בשאלתו אודות בן תורה א' דדחיקא ליה שעת' ואין פרנסתו כ"א מעשוית גבינה ורוצה מעלתו בתקנתו להמציא לו היתר להעמיד החלב בעו' קב' כי ההעמדה בקבה בלא עור מקלקל הגבינות (ס"ט, י"ד פ"ח). — *העמיד דבר, על, שנה והתליף אותו למצב אחר: גרדו (לשופר) והעמידו על גלדו כשר (כ"ח כ"ז). שתי אמות היה והעמידו על שתיים עשרה (כ"ח ימ"ט, נג"ל ע"ז). מאי מקולקלת אמר רבי אבא שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים (מו"ק ד'). — *העמיד פלוני מלפני פלוני, עשה שיעמד מאצלו, שיקום וילך לו, הרחיקו: אמר לו (לר' אליעזר בן הורקנוס) מפני מה אתה בוכה אמר לו (לר' יוחנן בן זבאי) מפני שהעמדתני מפניך כאדם שמעמיד מלפניו מוכה שחין (ש"ס"א ח' ח'). — *העמיד עצמו, עשה שיעמד בעצמו, התחוק בעצמו: אימתי בזמן שהי' מעמדת עצמה אבל אם אינה מעמדת עצמה מסבילין בה כמה שהיא (כ' יו"ט, קו"ל ו' ח'). — *ובמשמ' התאפק, התגבר: קום להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על' ממנו (ש"ס קכ"ג). — ובסה"מ"א: וזה (החותר במחתרת) להרנך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממנו בפניו ושותק (כ"ט, שמו"כ כ"ח). בקש להוציא רות מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו מהלך לאחוריו ארבע אמות ומסתין עד שתכלה הרוח (כ"ט, ס"ט, פס"ד ז'). השרוי בתענית יכול למעום תוך פיו עד כדי רביעית ויחזור ויפלטנו שאין זה חשיב הנאה ובלבד שידע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום (פ"ג, ח"ט ס"ח). — (ח) — וכן *העמיד על עצמו: שהיו (דניאל חנניה מישאל ועזריה) אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנבקהם (כ' חז"ל כ"ח, ס"ח, כ"ג). — *וכמו קל"י: שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס מי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו (ס"ח ק"ג). אשרי מי שאינו מעמיד על דבריו (פס"ק רבינו הקדוש, גי' ס"ה ג' מ"ח). — *העמיד משנה וכו', פרש אותה (י'): והקשו הכמים בדבר זה כריתא זו

(1) [מן הארמ' אוקים].

משנינו בכל שוחטין בין בת, ויש בין במחוכר במי נעמיד אותה (הבריתא) (והאמר, ויקרי' טו). (הבריתא) אינה עומדת וכו' והמשנה העמדתה באם שחט (ספ). ואם אין מקדש תקבר היא ועורה בירושלמי מעמידה במסכת מעשר שני כשהקדישה בשעת המקדש וחרב המקדש (סמ"ג, מ"ט קלו). אמרונן בפרק הפועלין עשר תעשר ואכלת ולא מזכר תבואת זרעך ולא לוקח ומעמידה רבינו יצחק בר רבי מרדכי כשלקח מישראל קודם מירוה (ספ קלג)—ובמשמ' עשה שובין, עי' קל יו; ובאה התורה והעמידתנו עליו בהערת זה המאמר (כ"י הקהל, ג"ע, קדוש"ס ד כ). הוא יוכל להעמידך על הרבה מעניני בית המדרש הזה (פד"ל, לגמיון קכח).

—הפעי, העמד, מעמד, יעמד, —שהעמידו אותו; והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני יי' (ויקרי' יו), והמלך היה מעמד במרכבה נכה ארם (מ"ח כז נס). —ובתלמוד: והעמיד צלם בהיכל אית תניי תני הועמד מאן דאמר הועמד צלמו של מנשה (ירוש' טעני' ד ס). —ובספ"א: ואל יחשוב (האדם) כי מרפו מעמד על סיבה ידועה ושאלם תמנע הסיבה ההיא ממנו לא יבא בסיבה אחרת אבל יבטח על האלהים במרפו (כ"י ח"ס, סו"ס, הנעמון ג). מן הירוע שרוב הב"ח הרגשתם יותר חריפה ומחודדת מהרגשת מין האדם להיותם מחוסרי שכל ומדע והיו עלולים יותר אל הנוק המועמד לעומתם אלו לא חודרין אותם הבורא ית' בהרגשה ומשוש מחודד (כ"ט ס, ירמיהו שלום ח ג). —"ובדקדוק, שהעמידו והפסיקו אותו על ידי נגינה, שיש לו נגינה; ודגשות הלמד ממנו בעבור שהוא מעמד לא להבלע כפל (כ"י ח"ס, ס"ט לריב"ג, זלנ). ולרבים לאמר הסו ואע"פ שהוא מלעיל אין לחוש עליו כי מפני ההפסק הועמד כמו ערו ערו עד היסוד בה השני הועמד מפני ההפסק והראשון מפני השני (כד"ק, ס"ט, ס"ס). ויש שקורין אותה בהעמדה וכן מצאנוה בספרים מדויקים הב"ה מעמדת בגעיא (ספ כרת). כי יפגשך עשו אחי הגימל בקמץ מעמד ורפה (ספ פגט).

—פעי, *עמד, רק צי' מעמד, מעומד, —א) ספ"ס וספ"ס, כשהוא עומד, כמו קל יו; אין דגין אלא מעומד ואין מעידין אלא מעומד וכו' (מספ"ס קס"ו ו ז). צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד (גסס שמואל, ירוש' נכ"כ ז ח). ולפי שדרך עבדים להיות אוכלין

ב*עמד, קל לא נמצא. —הפעי, העמיד, והעמדת, —כמו העמיד; והעמדת² להם כל מתנים (ימק' כט ז).

ג.*עמד, ס"י, —כמו אמר: מתני' מסייעא לר' יומי בן-חנינה עמדוהו למיתה וחיה מאימתי נותנין לו משעה שיקל (ירוש' נז"ט ע"א).

ד*עמד, כ"י עמדי³ מלת היחס, —כמו עמי: האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ (נחל"ג יז). ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי

(1) [אפשר שצריך להגיה מועמדת].
(2) [הקדמונים השתדלו לפרשו מן א.עמד, וגם הביאו שהוא כמין מעד בסרום אותיות; עי' רש"י, ריב"ג בשרשיו ורד"ק, והחדשים מגיהים והעמדת].
(3) קצת החכמים סברים כי היא המלה ענד⁴ הערב' במשמ' אצל, עס, ועי' גם Brockelm., Grundr. II, 418, [כל קדמונינו חברוהו עם הפעל עמד, וכך הערב' ענד הוא במקום עמד].

שמתוך אילותי אעמד על עמדי לא אט מסמלת (ילסק זן כלסון, סלסלס נלדל). וכאשר כלה ומירותיו עמו על עמדו לערוך תהלותיו ובסה פניו ולא מענוה ועמד בגאווה וכו' (כ"י סריז, סככנוני כד). ונבלהו רעיוני מאשר ראו עיני ונלאתי מרוב אירי ופחרי לעמוד על עמדי ואמרתיו אל השלותים הרפו ממני עד אנוח (סול, סלגס לשון סוסס, דצרי ססן, 3).

ב. *עַמְדָּה, עומד, מ"ד עַמְדָּה, עומדין, —כמו אַמְדָּה: משוך מן הקרן בלפי צפון ארבע אמות בעומד חמש סאין גחלים ובשבת בעומד שמונה סאין גחלים (תנ"י 3 ס). רבנין אמרין שני עומדין (1) רבים על עומד אחר ר' נחמיה אומר עומד האמצעי רבה על שניהם (יבוס' כז"ט ס). עמד (1) של טעות הית' (כ' סלסו גסס כ' יסי זן מניסס, סס).

א. *עַמְדָּה, או עַמְדָּה, ס"ז, בן העמד, —כנוי של גנאי: לא זכה להיקראות בן העמל הרי הוא נקרא בן העמד (2) אמר ר' יצחק בר נחמן תמן קריין לפעלה שבה עמלה ולהרהון של מימי רגלים עמדה (2) (מד"כ זכאש' לט, סילאוי).

א. *עַמְדָּה, ס"ה, כ"י עַמְדָּתו, —כמו א. עַמְדָּה: עברי לכס יושבת שפיר עריה בשת לא יצאה יושבת צאנן מספר בית האצל יקח מכם עַמְדָּתו (מ"י א יא).

ב. *עַמְדָּה, ס"ה, —כמו ב. עַמְדָּה: ובי עלת על דעתך שיהא זה מהלך בשוק והלה נהג על ידיו אלא אפי' מת מחמת עמדה ראשונה פסור (יבוס' כז"ט ס).

ג. *עַמְדָּה, —ס"כ: לא רצה להיקרות עמדה (3) קורין אותה עמידה (כ"ח, יבוס' שסס ס). —ובסהמ"א: אהובי חביבי עמדי רעי יקירי נכבדי גדולי ר' שלמה ב"ר יצחק קרובי (רש"י, חסוי, קבול קונעסס יג).

א. *עַמְדָּה, ס"ה, —כמו העמדה: ר' ירמיה בעא קומי ר' זעירה בהמה ממאה מהו שחישען עמדה והערכה (יבוס' מע"ס ג ט).

עמדה (1), ממנו *עַמָּה, *עַמָּה, *עַמָּה.

- (1) [בסנה' (סס ג): א מו"ר ין, עומד.]
- (2) [על הגרסות השונות עי' הערת תיאודור.]
- (3) [מהענין נראה שהוא כנוי של חבה וכבוד, ואולי הוא כמו חמדה במבטא הירוש'. על הגרסות השונות עי' הערת תיאודור (מד"כ זכאש' לט).]
- (4) [כמו ע"ס, ובארמ' עמא.]

(סס יט יט). מעשים אשר לא יעשו עשית עַמְדִּי (סס כ ט). זה חסדך אשר תעשי עַמְדִּי (סס יג). כחסד אשר תעשיתי עמך תעשה עַמְדִּי (סס כל כג). אם יהיה אלהים עַמְדִּי ושמרני בדרך הוה (סס כח כ). שבה עַמְדִּי (סס כט יט). ונתנה לך גם את זאת בעבדה אשר תעבד עַמְדִּי עוד שבע שנים אחרות (סס כז). ואלהי אבי היה עַמְדִּי (סס לא ס). ולא נתנו אלהים להרע עַמְדִּי (סס ז). הכר לך מה עַמְדִּי (סס נז). ויהי עַמְדִּי בדרך אשר הלכתי (סס לא ג). ועשית נא עַמְדִּי חסד (סס יא יד). מה תריבון עַמְדִּי (סמס יז ז). כי גרים ותושבים אחם עַמְדִּי (ויקרי כס כג). ואחת פה עמד עַמְדִּי (דצרי ס כח). הלא הוא במס עַמְדִּי (סס נז לד). ואין אלהים עַמְדִּי (סס לט). כי משמרת אתה עַמְדִּי (ס"ח כז כג). וכלכלתי אתך עַמְדִּי (ס"ז יע לד). כאשר עשיתם עם חמתים ועַמְדִּי (כוס א ס). וזיו שדי עַמְדִּי (ססל כ יא). עיני בגאמני ארץ לשבת עַמְדִּי (סס קל ו). כי חצי שדי עַמְדִּי (סליו ו ד). כי לא כן אנכי עַמְדִּי (סס ט לפ). חיים וחמד עשית עַמְדִּי (סס יז). ותרב כעשר עַמְדִּי (סס יז). מי הוא יריב עַמְדִּי (סס יג יט). אך שחים אל תעש עַמְדִּי (סס כ). אם לא התלים עַמְדִּי (סס יז ז). כי ידע דרך עַמְדִּי (סס כג י). וים אמר אין עַמְדִּי (סס כס יד). בעוד שדי עַמְדִּי (סס כט ס). וצור יצוק עַמְדִּי פלגי שמן (סס ו). כבודי חדש עַמְדִּי (סס כ). —ומעַמְדִּי, כמו ממני: בלכתך היום מעַמְדִּי (ס"ח יז) נשאל נשאל דוד מעַמְדִּי עד בית לחם (סס כ כח). —ובסהמ"א: וכבוד חבמי ישראל חדש עמדו (יל"ג, סלגסס א קנא).

א. *עַמְדָּה, ס"ז, כ"י עַמְדִּי, עַמְדָּה, עַמְדָּה, עַמְדָּה—מקום, דבר שאדם עמד עליו, Stelle, Platz; place; position: ויעמד המלך על עַמְדָּה (דס"ז לד לא). ויעמדו הכהנים על עַמְדָּה (סס לא י). ויבא אצל עַמְדִּי (דני ח יז). ויעמידני על עַמְדִּי (סס יח). הכן בדברים אשר אנכי דבר אליך ועמד על עַמְדָּה (סס יח). והעם על עַמְדָּה (ססס ח י). ויקומו (זרע ישראל) על עַמְדָּה (סס ע ג). ואקבצם (את הפגנים) ואעמדם על עַמְדָּה (סס יג יח). —ובסדר: אמר יונה לרג עמוד במקום עומדך שאני מבקש להתפלל תפלה (ססס ו יקרי ס). —ובסהמ"א: יהיו מזמנים להתיצב על עמדן (כס"י, סמס יע כז). אין צריך לומר שלא יעמוד על עמדו כי אם שכל כך יותש כחו עד גדר שלא יאסין בחיין (ר"מ אלשיך, סליו כד כז). —ואמר המשורר: ואני בעודי

שבין העמודים (מ"ג ג כ). טומאה תחת העמוד
טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת (ח"ו ו ו). ואם
היה (הבית) מרובע אפילו על ארבעה עמודים
מיממא (כ"ג י כ). עמוד שהוא מוטל באויר אינו
מביא טומאה תחת דופןו עד שיהא בחיקפו עשרים
וארבעה מפתים (חוספס' ח"ל י ג ט). ר' אליעזר אומר
לא היה שם כבש אלא עמודים של שיש היו
קבועין וכלונסאות של ארז על גביהן (ס"ס ס"ג ג ז).
משל למלך בשר ודם שבנה פלמין והבירות נכנסין
בתוכה ואומרים אילו היו העמודים נבזים היתה
נאה (כ"י שמעון בן יוסי, מד"כ כ"ח י"ג, חילוד').—ועמוד
להלקות עליו: כיצד מלקין אותו כופה שתי ידיו על
העמוד הילך והילך (מכ"ג ג ז). מלמד שבפאתו
אמו (של שלמה) על העמוד ואמרה לו מה ברי
ומה בר במני (כ"י יוסף מנחם י"ג בן יוסי, ס"ה ט:).—
ובספ"א: וראוי למחות אותו על העמוד כי הלך
בערכאות כותים (מדכ"י, ז"ק ק"ה).—*פירתי העמודים:
פירתי העמודים יודגנון ככרמלית (כ"י מניס, י"ח ט'
ס"ג א ח).—ובהשאלה: ואני הנה נתתיך היום לעיר
מבצר ולעמוד ברזל (י"ח ט י).—ובדמיון: שוקר
עמודי שש מיסדים על אדני פו (ס"ה ט י).—
ובמדר': שלח פרעה והביאו סוף שאין כמותה ונתנו
י' פעמים על צוארו ונעשה צוארו של משה כעמוד
השן ולא הויקחו (מד"כ ס"ח ט).—ובמליצה, עמודי
הארץ, משען לה (א): נמוגים ארץ וכל ישיבה אנכי
תכנתי עמודיה (ס"ה ט"ז ד). המרגזו ארץ ממקומה
ועמודיה יתפלצו (א"ז ט ו).—ובמדר': והראהו (הלוייתן
את יונה) עמודי ארץ ומכוניה (פד"ח א י).—ועמודי
שמים: עמודי שמים ירופפו ויתמהו מערתו (א"ז
כ ו י).—ובמדר': אמר לו (אברהם ליצחק) מה אחת
רואה אמר לו אני רואה עמוד של אש עומד מן
הארץ ועד לשמים (פד"ח א ח). ובאמצע הרקיע עמוד
אחד והעמוד הזה נעוץ מקרק' הגן עד שנאחד
פני כסא הכבוד (סדר ג"ע, נוספ"ז, כ"ה ט"ז ג, י"ב ט"ז 182).
—ובמליצה, עמודי בית החכמה: חכמה בנתה ביתה
חצבה עמודיה שבעה (מ"ש ט ח).—ובהשאלה, דבר
שיש לו קצת דמיון לעמוד, עמוד אש, עמוד ענן:
זו"ה הלך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך
ולילה בעמוד אש להאיר להם (שמו"ג כ א). והיה

(1) ואולי לפי אמונת ההמון שהיא עומדת על
עמודים.

*עַמֻּדָה, ח"י, —עָמוּס, רַפָּה; matt, schwach; mat, faible; faint, feeble: ההדיוט כל זמן שהוא הולך ותוקע
קולו עִמָּה וכהה ובאן הולך וחוק (מנחם יס"ג).

*עַמֻּדָה, קל לא נמצא.

—ספ"י, *העמה, —עשה שיהיה עמה ורפה, החליש: עמיאל
בן גמלי העמה כחו על שאמר כי חוק הוא ממנו
וגמל לעצמו שלא נכנס לארץ ישראל (מנחם ס"ז ט).

א.עַמֻּדָה, עַמֻּד, ס"י, כ"י עַמֻּדוֹ מ"ר עַמֻּדִים, עַמֻּדִים,
ס"י עַמֻּדִי, כ"י עַמֻּדִיו, עַמֻּדִיו, עַמֻּדִיה, עַמֻּדִיה,
עַמֻּדִיהם, עַמֻּדִיהם. —(א) עַמֻּד של עֵץ או של אבן.
עצם מֵעַץ או מאבן שמדת ארכו הרבה יותר ממדת
עביו, עגל או מַרְבַּע הצורה ועמד נצב וקוף ומשמש
עפ"י להיות משען בראשו, חלק מהבנין וביוצא בזה,
Säule, Pfeiler; colonne, pilier; column, pillar:
ונתתה אתה על ארבעה עמודי שמים (שמו"ג כ"ג). ועַמֻּדִיו
עֲשִׂים ואדניהם עֲשִׂים נחשת ווי העֲשִׂים והשִׁקִּים
כסף (ס"ג כ"י). עַמֻּדִיהם שלשה ואדניהם שלשה (ס"ס
י"ד). כל עַמֻּדִי התצר סביב מחשקים כסף (ס"ז י). ויתן
את בריחיו ויקם את עַמֻּדִיו (ס"ט י"ח). ויקראו לשמשון
מבית האסירים ויצחק לפניהם ויעמידו אותו בין
העמודים ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניתה
אותי והימשיני את העמודים אשר הבית נכון עליהם
ואשען עליהם (ספ"י י"ז כ"ו). וילפת שמשון את שני
עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם (ס"ט כ"ט). ויבן את
בית יער הלכנון וכו' על ארבעה טורי עמודי ארום
וכרתות ארום על העמודים (מ"ח ז ז). ואת אולם
העמודים עשה וכו' ועמודים ועב על פניהם (ס"ט ו).
ויצר את שני העמודים נחשת שמנה עשרה אמה קומת
העמוד האחד וחוט שמים עשרה אמה יסב את העמוד
השני ושתי כתרת עשה לתת על ראשי העמודים
(ס"ט י"ז). ועמודים אל האילים אחד מפה ואחד מפה
(יחזק' מ מ"ט). כי משלשות הנה ואין להן עמודים
בעמודי החצרות (ס"ט מ"ו). עמודיו עשה כסף (ס"ה ט'
ג י). חור כרסם ותבלת אחוז בתבלי בויג וארגמן על
גלילי כסף ועמודי שש (ס"ח ט ו).—ואמר בן סירא:
קנה אשה ראשית קנין עור כנגדו ועמוד משען
(ז"ב ג"י לו כ"ט).—ובת"י: איזו היא שבועת שוא וכו'
אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב (שנ"ג ג ח).
בית המטבחים היה לצפוניו של מזבח ועליו שמנה
עמודים ננסין וכו' ומשמימין על שולחנות של שיש

כבוא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהלה
(ספ' לג ט). *עמוד ענן ידבר אליהם (תהי' לו ט). —
*עמוד של קדרות: עמוד של קדרות שהוא עומד
בתוך הבית מן הארץ ועד הקירות וכו' (תוספ' חסיל'
י ז). — *עמוד כביה"כ: ואדם נכנס לבי' הכנס' ועומד
אחורי העמוד ומתפלל בלתישה (י'וש' זככי ט ח).
— ובסהמ"א: וסביב הקירות (של ביהכ"ג) מזה ומזה
ספסלים וכו' לשבת עליהם המתפללים איש ועמודו
מלפניו (י"ג, מנלות ומזרחות). — *ובמליצה, תאר לצדיק
שנמסכים עליו: אמר לו תלמידיו (של ר' יוחנן בן
זכאי) נר ישראל עמוד הימיני (י) פטיש החוק
מפני מה אתה בוכה (זככי כס). אמר לו הקב"ה
(למשה) במקום עמודו של עולם אתה עומד (מ"כ
טמוס ז). — ובסהמ"א: על דרך זה היה העולם הולך
ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם
אבינו (כמז"ס, נכ"ס ח ז). — וכן *עמוד התלמוד,
החוראה וכדומ'; ושם עמוד התלמוד והכנייה נהרסה
והמשנה לשנייה ברגלים נרמסה (כחז"ע, חס"י יד).
בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל
פה והם עמודי החוראה ומהם חק ומשפט ויצא
לכל ישראל (כמז"ס, מנ"ס ח ח). שהקבלה והמעשה
עמודים גדולים כהוראה ובהן ראוי להתלות (סו',
טמיעה ויוזל יו). אני זוכר תמיד באלה הסתרים מלה
אחת שהיא עמוד כל הענין (כ"י מתי, מ"כ ז). ידי
משה ביד שכל תמוכים ועמודי אמונה בו סמוכים
(ידי משה, ד"ח טז). — *עמוד עשן: והמשאת החלה
לעלות מן העיר עמוד עשן ויפן בנימין אחריו והנה
עלה כליל העיר השמים (ספ"י כ ט). — ובמשנה: ולא
נצתה הרוח את עמוד העשן (אזני ס). — ובסהמ"א:
מביא חתיכות בשר ומניחו לפניו ומרתית את הקדירה
עד שיעלה עמוד ונוטל חתיכה אחת וחוזר ומרתית
עד שיעלה עמוד (באזניס ז, גי'לנכונג 102). — *ועמוד
השחר²: מאימתי קורין את שמע בערבית וכו' רבן
גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר (זככי ח ח).
אמר שמואל שינה בעמוד השחר כאסמא לפרזלא
(ספ' טז). — וגלגל של עץ שגוללים עליו את המגלה:
גלגלן שבספר וכו' רבי יהודה אומר שבסוף אינו מטמא

עד שיעשה לו עמוד (י"ס ג ד). ועושין עמוד
לספר בסופו לתור; מיכן ומיכן (י'וש' מ"ג ח ח). מה
טעמא וזי העמודים שיהיו וזים של תורה דומים
לעמודים (ספ). ועושה בראשו כדי לגול עמוד
ובסופו כדי לגול היקף (ז"ז יג). — לב הבצל והשום;
שרשי השום והבצלים וכו' והעמוד שהוא מכוון
כנגד האוכל (עוק' ח ז). איזהו שום בעל ביכוי כל
שאין לו אלא תור אחד מקיף את העמוד (י'וש'
מעטרי ס ז). — ובסהמ"א: פ"י נחש שבצל העמוד
שבתוכו שמתעגל בראשו כמין גבעול ומתקבץ בו ורע
הבצל אותו העמוד נקרא נחש של בצל (כ"ס, ע"כ)
כע:). — *ועמוד של צואה יבשה בתוך הגוף, קלוח של
שתן: עמוד החזור מביא את האדם לידי הדיוקן
(כמז"ג, זככי כס). ספק מי רגלים וכו' דא"ר המנוגא
לא אסר' תורה אלא כנגד עמוד בלבד (ספ). —
"וקלוח של משה: כשנשף התבשיל של מקפה
ופוסק מלשפוך העמוד סולר וחוזר לאחוריו מתוך
שהתבשיל עב (תוספ' מ"כ ז). המערה כד של שמן
תרומה ה"ז מערה עד שיפסק העמוד ויתחיל השמן
לנשוף מעט מעט (כמז"ס, סנו"י יא טו). — *ועמוד של
שורות אכתב שבספר וכדומ': ראובן הלך והביא
פנקס אביו יעקב והיה כתוב בו בעמוד א' חוב
השטר (כ"י טון, תוספ' חס"י סג). — וחבל האנך:
וצדקה למשקלות כמו עמוד של עופרת או של
ברזל ששוקל בו הכונה הכנין כדי שיהיה על קו
היושר (כ"י די ודלס, חס"י חס"י, סק סדינין). — ובחכמת
הנדסה, קו וקוף העמד על קו מונח, מאנך, Senk-
rechte; perpendiculaire; perpendicular
עמוד הוא העומד על קו אחד ועל שני צדיו
שתי זוויות שוות (כחז"ס חס"י, סנו"י חס"י) וסמנכוס
ח 10). ולהראות אות לזה נוציא עמוד על זווית
נצבה מקו אד עד נקדת ט מרכז העגול והוא עמוד
טג (ספ 38). ידוע כי מרובע צלע המשולש השווה
בתוך העגול כמרובע עמוד המשולש השווה שכל
צלע כאלכסון העגול וכאשר הוא מרובע עמוד
המשולש השווה שלשת רבעיות מרובע הצלע (כחז"ע,
יקוד מורכ יא). ועל כן בחרנו בשמש יציאת העמוד
על גלגל הקפה (כ"י מתי, מ"כ ז יב). כל מה שאמר
אריסטו בכל הנמצאים אשר מתחת הגלגל היות עד
עמוד הארץ הוא אמת (ספ כג). וכל אחד משני
קווים האלה הנוצבים זה על זה כעין שאמרנו יקרא

(1) 'ע'י מ"א ז כא.

(2) [וכן בארמי, ובערב' עמוד אל צכח א].

*עמוף, עימול, סה"ס מן עפל, —התעמל: אין מתעמלין בשבת ואיזה עיסול שדורסין על גופו ככת כדי שיגיע ויוצק (הלכות, סכא מז).

*עמוד, עימום, ס"ז, —א) כמו עמעום: פיתן (של גוים) וכו' מהלכות של עימום היא (בס"ר יונסן, ירוש' סנה א ה). —ב) "סה"ס מן עפם, החלשה: ויותר מזה כולו השמיש עם הנקבה השנואה אשר יעמים זה מעצמו עימום כי הטבע יאסוף העצלה לזה העין (כי זכמים כר"י בן שלמהילל, שני מאלו השגל כרמ"ס, קראכר 19).

*עמוה, מוס"ז, נקי עמוה, מ"ר עמוקים, עמומות, —שהולך וכבה, כהה, חשוך; verloschend, dunkel; étaint, obscur; quenched, dim גחלים עמומות, שאינן לוחשות: ששה שנים היו אותן גחלים עמומות בידו של גבריאלי סבור שישראל עושין תשובה (כי יסוע דכנני בש"ר לוי, מדי"ר ויקר' כו). — ובסה"מ"א: מוחטין מקנת הרשן של פתילה כשהוא עמום (כגמ"ה, מנח' קז). ההפרש שבין פתם וגחלים הוא שפתם הם גחלים עמומות וגחלים הם גחלים בוערות (כר"ק, ספ' הסנ"ס, פסס). — ובהשאלה, יושב בחשך, רפה ואמלל: נהל מעוים עמים זרח אורח לעמומים נשכימה לברמים (אלס וכלס, יוני שנת מוס"מ פסס). —השוך, שאי אפשר לראותו, קשה תהבנה: כי נתתי אמרי שפר בתורת מורשה ובינתו פשר דבר בכל מענה סתום ועמום יראו מפני כי ראו כי יי' אלהים נתן לי לשון למודים (סלכי ספר מוס, גמ"ז מל"ס מע). הוא חכם ונבון וגבר ויודע פשר דברוגם כל הלום סתום ועמום פותר (כ"י זנאכס, עשוע"י, גריל 12). —ושם מחלה, כחות העינים: ומסיר (הצבר) את העמוסה מן העינים (אספ 82). להטף בתוך העיין טיפה או שתיים יטחר את הלובן ויאיר את המאפל ואת העמוסה (סס 47). יטחר את העיין מן הנשף והעמוסה והלובן (סס 48).

עמון, —מי שמחויק בדעה שהעם צריך לשלט. Demokrat

עמוני, ס"ז, —כמו עמון.

עמונות, ס"ה, —שלטון העם, Demokratie; démoeratie; demoeracy

*עמום, מוס"ז, נקי עמוסה, מ"ר עמוקים, עמומות, —טעון משא, ובהשאלה כבד, מלא, כוס עמום, כוס

ויאמר עליו כי הוא עמוד על חבירו (כ"י היסכאלי, יס"ע ו). הקו העמוד על הקו יאמר לו עמוד (כי יסודס הספן, אלקידי). — ובמשמ' גבה: והמשלשת בדי פנים בשני הצלע בקבע בעמוד בגג (משנת המדות א ג).

כי עמוד, —כמו א.עמד, עמדה: ותרא והנה המלך עמד על העמוד (1) במשפט (מ"ז יא יד). ותרא (עתליהו) והנה המלך עומד על עמוד (2) במבוא (דס"ז כג יג).

ג. *עמוד, —כמו מעמד ג: עשרים וארבעה אלף עמוד מירושלים וחצי עמוד מירוחו אף יריתו היתה יכולה להוציא עמוד שלם אלא בשביל לחלוק כבוד לירושלים היתה מוציא' חצי עמוד (ירוש' פס"ד ד א). ועל כל משמר ומשמר היה עמוד בירושלם של כהנים ושל לויים ושל ישראל (סס טע"ד ז).

*עמודי, ס"ה, נקי עמודית, מ"ר עמודיים, —א) כמו עמוד שנמצאים עליו, יסודי, עקרי, grundlegend; fundamental; standard ואם איננה (הכמת הלשון) קודמת במנין היסודי היא האדן העמודי וקודמת בסדר הלמודי (כ"י א"ס, סקד' המהכנס לס' הכקנס), וכ"ש בספרים העמודיים בהכמה כספרי התלמוד או הרי"ף ומור ומב"ם וכספרי ארוסוטו וכן ראשד בפלסופואה וכו' (כ"מ מ"ז, אלס ליש"ר 42). —ב) בהנדסה, זקוף, מאנך, senkrecht, perpendicular (aire): ותהיה קשת יכב עמודית על צבג (יש"ר חקדיס, מעין גניס, קוד היסוד א, סס 136). וגוריר מנקדת ג קשת עמודית גב (סס 138). גבאר שערך בקע תושבת אד אל בקע תושבת אב הוא כמו ערך נוגע הקשת העמודית חד אל נוגע הקשת העמודית גב (סס 142). ועל קצוות הקשתות העמודיות ד וב נעמיד ב' עמודים (סס 143). כמו שהעמודית או שמוחת (מעשס טוניס, מולס הגלגליס ד). אבל השכל אשר יטריד עצמו לדעת אם כדור הארץ עגול אמתי או עמודי או בעל צלעות (כ"י עמודי, מגדל עז, קע).

*עמוף, ס"ז, —כמו עפל, עני ואביון: ומשפחת החסרונ ישב לו ממול משפחת העמול וישגב אביון מעוני לחסרון משפחת החסרונ לעמול משפחת העמולי (3) לשאול משפחת השאולי (משא גי מזיון 10).

(1) [התרגומים והרבה מפרשים סברים שהוא אחד עם א.עמוד, ועי' רד"ק].

(2) [ברד"ק (מ"ז סס), הגרסה: עמדו].

(3) [מליצה במקום חצרון, חמול (במד' כו כא)].

— ומ"ר: תרגלת עמוסים ממצרים בצאתם שרים בחוללים ומברכים במקהלותם (מגלה, י"ז, ז ספק). בני בלי שם במברם עמוסים בזונה ובין ובשוד המסים (חזק חדיק, מוסף ח' כ"ה). אהובים שמרום עמוסים חקרום ככל לב נצרום בחכמה דרשום (חסונים, מוסף ח' שבע'). מה גדלו מעשים לעושה גפלאות ונסים לבנים אהובים ועמוסים נצלו מיד פתרוסים (מה גדלו, י"ז) שם פכש' הסדש). עמוסים כאחיו לעת בצור עדומו לשי יהא עצור (שם, חמימי עול). ענה זכים במעשה ודת בועם עמוסים כאתרוג בריח ובשעם (ענס חוסי, הושע' י"ז, ס סמ"ג). מיום אל יום זרע עמסים ירדים דלים ועלים ששים (יוסף חזן מוהגיר, חזון כל מעשי, שער הס' 120). — ועם כ': סגניך שריך סנסניך סביכך תרביץ עולליך עמוסיך עדרוך עמיד בשבץ (Kable, Masor. d. West, כז). יהללך עמוסיך ישבהך חוסיך (סופי ומקול' לס' רע"ג 28). נאור רחמיך על כל מעשיך נפלאים יתר את עמוסיך (מה חילו, י"ז, ז ספק). העתר נא ורצה לקרא לעמוסיך לך אכול ושתה כדיעה לחמך ועמסיך כי בכר רצה האלהים את מעשיך (כי יסודס, ידידיך מלמש, סמ"ג, ח'יו:). דגים האוכל התיך לחוסיו והכין ליותן לחבל הן עליו יכרו עמוסיו (Elbog., Stud. 144). נשמת אלי עמסיך חילי חסיך מאדרת את נסיך בקצוי אפסיך אין כמך באלהים אדני ואין במעשיך (יוסף חזן ח'יוסר, נשמת ישראל). — ובמש' בכר, קשה ההבנה: ואין דמיון גפלא אלהינו ואין חקר נשגב אדוננו וסתור מכל סתור עמוס מכל עמוס ומכל כמוס (ואין דמיון, שיר היסוד, י"ז ס'). אשר הוא (היוצר) גפלא לאין חקר וסתור מכל נסתר ועמוס מכל עמוס ועמוס מכל עמוס ונעלם מכל נעלם וב' (תכנס מוסס לר' ברכיוס הקדן, חו"ד של קס"ג). אמנם שאר הנסים העמוסים והמעשים החרוצים אשר הפליא לעשות עמנו צור מחסנו ומושיענו כל ימי משך המלחמה (ר' אליהו קשלי, REJ. LIV 181). — ועמוסי מעים, כמו עמוסי בשן: יום כפור מיוחס מיומים וועיל לכפרת עמוסי מעים ויוקשים וינצלו בצול תהומים (חג' חלסי, סליס' שסר' י"ז). ויטב לך עין הטוב את אצרו הטוב לעמוסי מעים ויגם כנחלי מים את השמים (חס' עמי, חוסי חילי, ב, קטו).

עמור, — עי' עמק.

א. *עמור, עימור, ש"ז, — סה"ס מן א. עמר: שאין השב' ה אלא בשעת העמור (כי יסודס, פס' ד ו'). מה קציר

מלאה פרענות: הלא הוא כמ' עמ' וכו' הלשון הזה לשון נוטריקון הוא כוס עמוס למאוסים (ר' אליעזר זנו סל ר' יוסי, מדי' סת'ס לז לז, הוספן). — ועמוס כלשון, בכר פה: למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס כלשונו (ר' פסח, מד"ר ויקר' י'). — ועמוסי בשן, תאר לבני ישראל, עי' עמס: וללכנה אמר שתתחדש עמרת תפארת לעמוסי בשן שהן עתידין להתחדש כמותה (כז יסודס, קס"ג, מ). — ועמוסי ירך, בנים, ורע: בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום ועמוסי יריכי נחשון בקשו לקבוע נציב אחד ולא הניתן אדומי הל' (ס"ג, י). — ובמהם"א, במשם' העקרות, מעון, מלא, ובהשאלה: ותועים במצולות הסכלות שבים במרוצות העצלה עמוסים במעמסות התאוות ומבקשים גמול העוברים במעשי העוברים (ר' ח"ס, חוסי, ספריס"ג). וגראה על פני הכעסן כאילו הוא עמוס ומהתם גופו הרבה ומתנגד לבו נדגוד גדול ודופק דופקו בחוקה ובמהירות (הוא, סקן מוס"ב לרע"ג, מ). כל דבור ודבור שיוצא מפייהם או מדי כתבם יצא עמוס בנקודים (מס' סני, פ"י צמחי עולם ח' ז, י). נקרא בנימוסו נלוה בדימוסו נחכפר בעמוסו נאה לקלוסו (חילת השמר, י"ז) שם ר"ס). — עמוס תלאות: ואני עמוס התלאות לא יאומן כי יסופר (ס"ס, חוסי קטו). — ואמר הפיסן: סלף בעצת שתום עין סגולים משבעים וחכם כיון עמוס בשכם חשו עצמות עלי עין (בגני שטע"ג, דודקן 103). אומץ כס רם עמוסות בארבע דפנים כסוכה מכוסות גויתם מכוסות ונכסות (ס"ג 112). — ואמר המשוור: וכאשר קשרנו המשאות והמעמסות ורחמנו המרכבות העמוסות (ר"י סרי, ח'יוסל' י'). ויצאו מלפניו שמחים בתהלתו עמוסים בנדיבותו (הוא, סחכמו"ד). בוויח ומאוסה כדמן כאשפה רמוסה ומכל תרפה עמוסה (ס"ס מל). כי בכפר ההוא הרפתים עמוסים צפירים ברורות וברבורים אכוסים (י"ג, מל"י יסודס"ג). — ותאר לאמה הישראלית העמוסה בתורה, או עמוסה מני בשן: ובעזו הדליל עמוסה בתוך אבן מעמסה (זכור חס, י"ז שם זכור). אמון עמוסה מלוי מצוות כרמון ואהיה ועודה לבני פצל לח ולזו וערמון (כי שומקן זכ יחק, וחס"ס שכוס, י"ז ח' שבע'). שמים כסה הודו והדרו ונפלאות עשה וירד על הרו והראה לעמוסה תפארת יקרו (רמז"ט, מי כמון, דיוסן רלס, צודל). יום נגלה כסיני אל רם ונשא אנכי אדני שח לעמוסה לא יהיה לך אל אחר למשא (לוי אל חזן, הסכל וסדה, שער הס' 120).

שאין אחריו קציר אף עימור שאין אחריו עימור (מדני תלמיס כע יע, ספמן). תולדות העימור איז וו היא (כי שמואל צר ספרטלי, ירוס' שנת 3). אין עימור אלא בגידולי קרקע (אזני, שנת עג:). כל מעשיהן של ישראל משוגין מאומות העולם בחרישתן בוריעתן בנטיעתן בקצירתן בעימורן בדושן בגרניהן ביקביתן (כ' לוי, מד"ר ספ"ט, סכו ממזקיס).

ב. *עמור, עימור, ש"ט—ספ"ט מן ביעמר: גנבו ומכרו ישן מהו מכר אשה לעובדה מהו יש דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך (כ' ירמיה, סכ"ט סט:). — ובספ"ט: שמיד אחר ביאהיראשונה מוזהר עליה (על יפת תאר) באסור עמור ומכירה (כ"ט ש"ט שלט).

עמות, חוש"ט נק' עמותה, מ"ר עמותים, עמותות, — קשור ומחבר, חבר, כמו עמית ורע: עדי עד היא לך רבני עמותה אותך רועה ואת בנוך עמותה מלפני מפתח בני תמותה לתתה לך ולדורותיך תמודה (ספדילנס, שנת 66). הוחק בארבע אותות הן לארבע שמות חרותות הנם ברותות ועמותות רבות עשית אתה ה' (מי ימלל, קלימות, ספ"ג ז, וספ"ט). שמו משתף בעם לו עמותים ועלו כל היום הם ממחים יעיר ויחשוף ורוע ויד ממחים בזיל נספי לקש להחיות מתים (מעמיק פלוסיס, יול' ספ"ט שקל'). צפה בבת תמותה צום העשור עמותה צאן בהענשה מיתה צרקה מממכר צמיתה (לפ"ט שנת, מחז' ליטלי ז, סא). תמך בורועו עמותים תרגלם כאומן בנחתים (למנח כנן, סט, קפט). הן כל זה שרי הכינו לעשות לאורת הבא הבא הביתה עת קראו שם נפש בנו עמותה הומין הלך להביאו (Elbogen, Stud. 144). היום שמתו מתים ונתבשרו העמותים בבאר מימיו שותים כל העולם באמת (היום שמתו, קינות על המתים, ספ"ט ספ"ט). וכן כל שני אותיות בתיבה אחת צבותות זו לעומת זו עמותות (סוכים סקול, דרכנו 66).

עמיו, חז"ט—כמו עמה: וכן כל ביוצא בהן מגיהין את האות עמי וחשוך מאיר אותו בדיו חדש (ר"ט זן סימס, מ"מ משקין, מק"כ, 98).

*עמידה, ש"ט, מ"ר עמידות, ספ"ט מן עמד, — (א) עמידה במקום, מצב העמד, בגודל לישיבה או להליכה: מקום עמידת תנור וכירים בחצר אין להן חוקה (ספ"ט ז"ט ז"ט). ואמר את האשה הוואת

מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידה (ספ"ט זכ"י רל"ה). אלא אימא עד על לכבך בעמידה מכאן ואילך לא (ברכ' יג:). אמרה ליה (לר' חייא בר אבא) אימא ישיבתה זו היא עמידה. (ירמי קו:). ואל תרבה בעמידה שעמידה קשה ללב וכו' אלא שליש בישיבה שליש בעמידה שליש בהילוך (כסופי קיא). בשעת גמר דין דברי הכל דיינין בישיבה ובעלי דיונין בעמידה (רצ סול, שנו"ט ל:). אמר קרא לעמוד לשרת לעמידה בחרתו ולא לישיבה (רצא למר רצ נחמן, זכ"י כג:). — ועמידה בדיון בב"ד: עד שלא עמד בדיון והשכיח אין לו אלא בשעת ניוקו משעמד בדיון הנחיש אין לו אלא בשעת עמידת בדיון (ספ"ט ז"ט ג' ס). מתוב ר' יוסי לר' חגי על דעתך דתימר בעמידה ב"ד הדבר תלוי (ירמי' כחז"ד ח). — ובספ"ט: מהו שיחזור ויאמר השליח בשעת עמידת הצבור להתפלל ברכו את ד' המבורך וכו' (אולר' גמל' ח, לין 6). וכאשר אמרו מפי סופרים ולא מפי ספרים מפני שנעזרים בדברים שבעל פה בעמידה במקום ההפסקה (כ"י ח"ט, סכחרי עג:). כי ראובן העוסד אצלנו הוא עומד ואין העמידה אז לו אפשרית אבל תדמה לדבר המחייב בזה אז (רמב"ט, מלוס סגין ד). — (ב) *תפלת שמונה עשרה שנאמרת בעמידה: אברהם תקן תפלת שחרית שני' וישכם אברהם בכרך אל הפקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שני' ועמד פנחס ויפלל (ברכ' כו:). אבל קדוש של עמידה וכו' אינו הדיון לאומרו פחות מי' (מס' סופרים ע"י). — (ג) *ובמשמ' הפסק התנועה, הפסק ההתפתחות, וע"י עמד ט: כשהחלי יהיה בעמידה צריך להנהיג הנהגה מאד דקה (לכונקט, כ"י נליון). בדבריו המפרש כן בעונות יען היות להם ד' עיתים פרטיים ר"ל ההתחלה עליה עמידה ירדה (ספ"ט). וכן עוד נקט רביה על שהון וזלת המגדל כי אחר העמידה רצוני אחר הארבעים שנה מחיי המין האנושי יסתלק הגדול לגמרי ותשאר ההונה (לכ"ט ז"ט, למו"כ 26). — שני העמידה: השוכן אחר הרון בשני העמידה הוא מהמין הזה (קלמן ח' ח' ו 3). — והפסק האמונה והחקירה, ספקנות: והרעה השנים עשר דעת העמידה אלה האנשים חשבו כי האמת הוא שיעמוד האדם ולא יאמין בדבר (ר"י ח"ט, למו"כ ז"ט יס:). — (ד) *ובמשמ' השארות באיזה מקום, שכן וישיבה במקום, ע"י עמד י: והרבה פעמים

ג. *עמידה, ש"י, עכ"ל של סימי רגלים 1): לא רצה לקרות עומדה קורין אותו עמידה וצווחין לדהון של סימי רגלים עמידה (כ' לעזר, שם ע"ז ג ט).

י. *עמידה, ש"י, כמו עמדה, מעמד: העגול השכיני נקרא עגול סרטן גם נקרא עגול עמידית הקיוצית (דוד גז, נחמי ונני מ), העגול השמיני נקרא עגול גרי גם נקרא עגול עמידית החורפית (שם מח).

י. *עמידה, ש"י, חסר ידיעה, עם הארצות, Unwissenheit; ignorance: אוי לו לעם הארץ שפעמים שבורות שלו גורם לו למות מיתה מנוולת שעמיותו מבואר לרוץ אחר נערה המאורסה (נכס נש"ג, ר"כ על הכ"י, א, פסח' טז:), אוי לו לעם הארץ שפעמים שיש לו כהמות ועופות ומתוך עמיותו שאינו יודע לשחוט ולבדוק אסור לאכול מהן (נכס ר"י דרלוויי, סס), ועם כל חרופיהם וגדופיהם גערותיהם וקללותיהם (של עקנאים) וכו' עמיותם והדיוטותם וכו' (לופל, ש"י ד 33).

י. *עמידה, ש"י, מ"ר עמילים, סוכן למכירת סחורה Vertreter; commissionnaire; agent, נהוג בדבור ובספרות החדשה: בפני באו לדון ראובן ושמעון וחבני שמעון לראובן שבזמן שהיה עאמיל ראובן הני נתן לו בתורת הלואה ארבעי פרחים וכו' (מוסכ"י, סו"ס צ רח).

*עמידה, ש"י, א) פת עמידה, שעמלו ועבדו הרבה בהכנתה, כמו לחם הפנים 3): אם אמרו (עובי טפת) בפת עמידה יאמרו בפת שאינה עמידה (ר' יוסף, פסח' טז).—ובחשאלה, בנוי לאשה בעולה: אדם אומר לחבירו כמה סעדת היום בפת עמידה או בפת שאינה עמידה (פסח' טז:).—ב) "ש"ס מן עמל, עבודה ויגיעה: ואפילו היה מוציא בעלה בנטיעתה ובעמילתה משלו כיון שאכל פירותיה קודם פטירתו לא היה לו לחשב מן ההוצאה כלום (ר' סנון, פסח' נאוכי מו"מ קנו).— ובפרט עבודה בהכנת הפת: רבי

כשלא היה להם ברור מקום הלירה היה אומר אל תכתבוהו כלל ומקום עמידה נמי אין צריך לכתוב דהא כל גיטין הכאי' מסדינת הים אין כותבין מקום עמידת האשה (מו"ר גיט' ג, ה).—במשמ' קיום, עי' עמ"ד י): אם אין אתה נותן תולו כסוד אין לו עמידה כך אם אין ישראל אין האומות יכולים לעמוד (מד"ר צמ"ד ג).—ובספח"א: וכל אלו הכחות מהותיהם בלים בכליון כליהם ואין עמידה אלא למדברת (ר"י ח"ט, סכוכי ה יב), שבגוף אישי האדם דברים מכוונים מהם מה שבזון בהם עמידת מינו (ר"ש ח"ט, חמו"ן ומהם מה שבזון בהם עמידת מינו (ר"ש ח"ט, מו"ח א עב).—1) *ועמידה מן מקומו, קימה, עי' עמ"ד יב): אמר הקב"ה מפני שיבה תקום וכו' אני הוא שקיימתי עמידת וכן תחילה (ר' קימון, ירו' צכ"י ג). ויאמר אליהו התשבי וכו' שלמד שכל עמידות שעמד לפני אחיה השילוני רבו כאילו עמד לפני השכינה (ר' ירו' עכ"ז א ח).—2) *ועמידה מן השנה: פיר' ר' נתן סבר שזה שאמר דוד קדמו עיני אשמורות לא על השחר שהוא עת עמידת רוב העולם מן השנה אלא על תחלת שעה שלישית מן היום שהיא עת עמידת המלכים (גמ' סוכ"ט ג, גי' נ"ל צכ"ג 369).—ובמשמ' עמידה מן הקבר, תחית המתים: תהא עמידתם בקרוב ומה עליהם השלום (JQR. NS. I. 48).—1) *ובכח העמידה: על דעתיה דרבי יוחנן היה שם שבע עמידות' וששה פירוקין (ירוש', יומ' א ח), המשכן נתקדש בעמידה ובפירוק ובשיחה (מד"ר צמ"ד יב).—ובספח"א: ואחר כן אמר מי צר מים בשמלה ויהיה מלת שמלה עמידת היסוד ההוא כלומר יסוד המים (ר' זרמי' מצנללונה, משלי ל ד, פסח' ג, 307).—ח) ובמשמ' הבנה של איוה ענין, עי' עמ"ד יו): כי קיום המצות כמשפטם מהבנתם ועשייתם לא יהיה כי אם אחרי העמידה על הדקדוק (ר"י ח"ט, סקנ"ס, הקדמי VI), סגולת זאת הנפש על רוב החכמות העיוניות אשר אין הרצון אלא העמידה על אמתתם לבד (הפסקת מנאזי העיונים לאסחמ"ד לאגלי, ח"כ ג, 196).—שעמידה על האמת בהתחלות היא נכבדת מאד (רלב"ג, מלחמות ה' הקדמי).

ב. *עמידה, ש"י, ש"ס מן ג. עמד, כמו ב. עמד: ובי עמל' על דעתך שיהא זה מהלך בשוק והלה נהרג על ידיו אלא אפילו מת בעמידה ראשונה פטור (ירוש' קט"ה ע ג).

1) [גזרוהו מן היוני ἀμεί-δος, אבל אין זה ברי, על הגרסות השונות עי' הערת תיאוד' (מד"ר נח"ש לט).—2) [מהערב']. 3) [כך יוצא מפרוש הערוך ורש"י, והוא כמו הסור' עמיל אית. רב החדשים מחברים אותו עם עמילן, אבל זה אינו הולם את כונת המאמר וגם אינו מתאים לצורה העברית].

כשהן משמשות למאכל בהמה¹): המוציא תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל עמיר כמלא פי מלה וכו' (שנ"ז ד), ובלבד שלא יאמר לו וכו' כך וכך עמיר תהא מוטיל לפניא (מוקס' דמ"א ח'), פול המצרי שורעו לעמיר וכן פולין הגמלונין וכו' מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית (כ' טעון שו"ק, ס"ס טע"ז ז' ג'), לקח לו אלוטה של עמיר נתנה על כתפו והיה החמור בא בדרך אחריו מקוה לאכול אותה אלוטה (מד"י מל"ס כד טו, הוטמן). תעוב הנח לפניו תבואה בקשה תלתן בעמיר (יב"ט פ"ד ח'). אמר המן משורען (את התלתן) לעמיר (ס"ס ז"ס ח'). וקרצית שבעמיר אינה פוסלת במי הטאת (כ' יומן) נסס כ' סלחסא דמן סוכא, גיט' סו:). — פקיעי עמיר: מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה (שנ"ז כד ז'). ועי' פקיע. — ואמר הפיטן: שפוך על ודים חמתך ודרושם כמו דוש עמיר (ימ"ק נוסח עוני, סלי"ט שנ"ט טו"ב, סמ"ל, סקמס). ***עמירָה**, ט"ז, — ס"ס מן א.עמיר: בכל מעשיהם ישראל משונין מן או"ה בחרישתן ובזריעתן ובקצירתן ובקצירתן ובזרישתן וכו' בעמירתן שג' וכו' (כ"י, סקי' דר"כ, ס"ס מ"ד).

עִמִּית, ט"ז, כ"י עִמִּיתִי, עִמִּיתָהּ, תָּהָּ, עִמִּיתָהּ, — עִמִּיתִי של אדם, חֲבֵרוֹ, מי שאינו הוא, וזולתו; der Nächste; prochein; neighbour: נפש כי תחטא ומעלה מעל ביו' וכחש פִּעֲמִיתָהּ במקדון או בתשומת יד או בגול או עשק את עִמִּיתָהּ (ויק' ס כח). ואל אשת עִמִּיתָהּ לא תחן שכבתך (ס"ס י"כ). לא תגנבו ולא תחשבו ולא תשקרו איש פִּעֲמִיתָהּ (ס"ס י"ח). בצדק תשפוט עִמִּיתָהּ (ס"ס י"ט). הוכח תוכיח את עִמִּיתָהּ ולא תשא עליו הטא (ס"ס י"ט). ואיש כי יתן מום פִּעֲמִיתָהּ כאשר עשה כן יעשה לו (ס"ס כד י"ט). וכו' תמכרו ממכר לעִמִּיתָהּ או קנה מיד עִמִּיתָהּ אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היוכל תקנה מאת עִמִּיתָהּ וכו' ולא תונו איש את עִמִּיתָהּ (ס"ס כ"ד י"ט). חרב עורי על רעי ועל גבר עִמִּיתִי נאם יי' צבאות (זכ"י י"ז). — ובתלמו': אין אדם כיהש בעמיתו עד שבופר בעיקר (מכילתא ד' כ"ח, מוקס' טו"ב ג'). עולא חבירנו עמית בתורה ובמצות (כ' יוסף, מד"י ס"ל). — ובסמ"א: ובעמירי על המעשים האלה וכו' ודחתיו ונהמתו לעמיתו ובני בריתי (מגן א' ד' יוסף כ"י נכסיו הנקדן, סמ"א).

¹ [בסור' עמיר, קש וחציר. ועי' Vogelstein, Landwirtschaft 74, ואילך.]

התיר ללוש ולקטף בחולו של מועד שלש וארבע עומרים ביחד בעמילות עץ לפי שממחר לעשות מלאכתו (משנ"ס סג"ל ט'). בפת עמילה שאינה ממחרת להחמיץ שעמילתה מעכבתה (רמ"י, סמ"א ט'). ומה שהם מקטפים בעמילה מה' וישיענו בה אחר כי העיסה גדולה ואינם יכולים למלטם מצד אל צד בזריזות (סמ"א סמ"א ג'). — ומ"כ עמילות: ואנו רואים כמה מחלוקות נפלו בהנחותיהם וכמה מן הלשונות הורות ויוצאי הכלל שנשארו בספרי תנ"ך אחר כל העמילות והזניקות שישו (רמ"ב, ירמ"ט סמ"א ח, סק"י). ***עִמִּילָן**, ט"ז, — בעין צפיתית שהמבחים מניחים על פי הקדירה לשאוב את הוהמה של הבשר¹: אלו עוברין בפסח כותה הכבלי וכו' ועמילן של טבחים וכו' (סמ"א ג' ח'). והיה לחם שלמה ליום אחד שלשים כור וכו' ואמר גוריון בן אסמון משמיה דרב הללו לעמילן של טבחים (ז"ט טו:).

***עִמִּימָה**, ט"ז, — סמ"א מן עמס: כמו שתקצר שלהבת הפתילה הקטנה הדולקת בעששית גדולה מלאה שמן על כל גדולתה אבל יקרה לה מזה החניקה והעסימה (כ"ח טו"ב, נוס' סמ"א י"ז טו:).

***עִמִּימָהּ**, ט"ז, — קהות של חרב וכדו'; Stumpfheit; état émoussé; bluntness: כי מריטת הראש מן השיער כמריטת החרב מעמיות' ומריקת הסיר מחלאתה (דונס טעני' והכנע' י"ח טז).

***עִמִּימָה**, ט"ז, — סמ"א מן עמס: ואין נשיאה אלא לשון עמיסה כמא דתימא ויעמוס איש על חמורו (מד"כ טו"ב ד).

***עִמִּימָה**, ט"ז, — סמ"א מן עמץ: ואמנם העפעפים לפי שהתחתון ממנו בלעדו מצטרף אל תנועה לפי שהכונה תשלם בתנועות בתכונת העליון לבדו וישלמו בו לבדו העמיצה והזרידה וכו' (קלמן ח"א ז' ס').

עִמִּיר, ט"ז, — במות השבילים שהקוצר קוצר בכח אחת: ונפלה נכלת האדם כרמן על פני השדה וכעמיר מאחרי הקוצר (ירמ"ט כח). הנה אנכי מעיק תחתיהם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר (עמו"ז ז' ג'). כי קבצם בעמיר גרנה (מ"כ ד' י'). וכלפיר אש בעמיר (זכ"י י"ז). — ובתו"מ שם קבוצ' במשפ' שבילים, בפרט

¹ [בך פרשו בגמ' (סמ"א ז' ג'). והחדשים מחברים אותו עם היוני ἔμυλον, עגה מקמה שנמתן בוהירות ובלא רחים. ועי' לו אצל קרויס (Lehnwörter II. 416).]

[illegible]

ובן א"ל עמיתנו בשם ר' ישע'י וכו' (מכ"מ נרתי, ספרי חסד' 141).—ואמר המל'י: מחל נא לעמיתך חמא וחובה ושובה אל תהי תמיד משובה (כ"ה, מוסר הסכל). ותובע לפניך עמיתו חקור מה היא ובהם מענתו (הו', טז"ט, 57). אל תחטף ירך כל מאכל אשר תראה ולא תתנגה בעמיתך בקערה (י"ז צ"ס לא כח).— ואמר הפיטן: טמאו אשת אב ברוע מוטסת זכרים נוקקים לזכר עמיתם (כ"ח חוקה, קנ"ז מעשי ידי גלוי קדמוני נ, 62). אעלה על במתי עב ולעמיתי אדמה (מנח' חילני' א, קנ:). עמיתה הפגיע בעדה קריאה עד עת בא דברו אשר ראה (ו"אסס חלון, קנ"ז לסריס).—ואמר המשורר: שאל כימה אשר תרע שבילו שאל צדק, למען הוא עמיתו שאל סהר חצי ירח ויגיד לך תקפו שאל שמש בצאתו. (כ"ט סגני, סכסס חסון). אני עמית לכל מוצא דבש סקרא ורדחו ורע כל אשר נלחם בתלמוד גם לכדהו (הו', חס"ב נס"י). כי האדמה הארורה אין בה רע ועמית וכל גריה עצרה החזיקו בתרמית (כ"ט צ"ע, מד י"י, דוקס 87). והגני עמך ברית כורת להיות לך עמית ומשרת (כ"י זכר, סעסעי נ, דוקס 85). עמית ורע אך להרע לבו ולא יחשוב לקץ ימיו (ס"י יג, 144). דאז היותך עמיתי בשיר בערבי וגילי (כ"ט נוקסיד, דכ"י ססן 22).— ומ"כ: ויער יי' את רוח כהני בני חשמונאי והיו כלם עמיתים ורע' (יוסיסן ססן). ועתה הנם לי לעמיתים כי ישבו על שלחני וערבתני לפניהם ארוחה מבשרך (ס"ג, סכסס).— ואמר המשורר: יחיר שלח עמיתים טרם יהיו בבוריך צמחים (כ"י סני, אל נעלה). לשון צדק ויחביר העמיתים ויקביע שלומים ביקומים (הו', דכ"י ססן, 12). עמיתי עבור בעדי יתנפלו סדור תחנות ויפגיעו ויתפללו (גני' סכ"ג, דוקס 78). משנאי ממידעי מצאתים ולכן אל תהי מרבה עמיתים (ס"ס 200).— ומ"ס נק': והאותות הראויות עמיתות חבורות מקבילות ומשיקות אלה לקראת אלה (מנח' סכס' פס"ג 7).

עמל⁽¹⁾, ממנו עָמַל, *עֲמִילָה, עָמַל, עָמְלָה, עָמַל, עָמְלָה.
עָמַל, עָמְלָה, *עֲמִילָה, *עֲמִילָה, *התעמלות.

(1) מִשְׁתָּף בִּלְשׁוֹנֵי הַשְּׁמִיּוֹת, בְּעֶרְבִי עֶמֶל (a)

جع (a

יוסורים (ספרי דברי 33), למח יקבים דרכו ויצמאו לפי שהיתה מארה מצויה בעמלו של רשע (כי חינו, מד"ר נחש' לא), אבל איוב שלא היה בעמלו גול היתה תפלתו זכה (כי יפוטע ספן דר' נחמי, סס שמוח כ3), מה יתרון לאדם וכו' אינו אומר אלא בכל עמלו בעמלו הוא שאינו מועיל אבל בעמלו של תורה מועיל (כ' שמואל דר' נחמי, סס ויקר' כס), נכרי ועבד אין מתעסקין עמו לכל דבר אבל קורין עליו הוי ארי ארי הוי גיבור ר' יהודה אומר הוי מבי הוי נאמן אוכל מעמלו (שמש' ח ט), ובספרי"א: צריך להעלות שכר עמלו ומוזנו (רמב"ם, שלושין ס ח), ואם אמר לו הרי הראש והאליה שלך בעמלך יתר על מחצית השכר מותר (סס), עמל ושבת: ושאינו קרוי שדה עבד ושאינו עבד עושה פירות ושאינו עושה פירות עם כל עמל ושבת ששם וכו' (כ"י נללוני, ספי ספערות 22), הכל משכנתי לו לפלוני זה בדינרין אלו הכתובים למעלה עם כל עמל ושבת ששם בעפר ובארמה (סס, 68), (ד—) מ"ר עמלים, כמו התעמלות: אחר עמלים קח מאכלך גם אחר צאת מותר וזבלך (שלום כופא, חנוי' חן סינא, כ"י נללוני), אל תשב למים אחר אכילה גם אחרי צאת מן הטבילה גם אחרי חזקת העמלים או הבעילה (סס), ותמשיץ בקיץ עמלים לבשר הלא גוף בוועה ידוקק ויאמר (סס).

עַמְלָה, מ"ר עמלים, *נק' עמלה, — (א) מי שעבד עבודה, Arbeiter; ouvrier; labourer: ידה ליתר תשלחנה וימינה להלמות עמלים (ספרי' ס כו), נפש עמל עמלה לו (משלי י כו), — ואמר המשורר: הוא רך כמשי ויכה מכה כהלמות עמלים (כא"נ, חסוד לננים), ויהי כאיש גם כאשת נמשל בדת ישראלים נהפך ושב כנקבה כי בא בארץ עמלים (סס), — (ב) מַעֲמָרָה, לא שמת בחייו: למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש (חיוני ג כ), כל יד עמל תבאנו (סס כ כ3), — ובספרי"א: אבל המנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה וכו' שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות (רמב"ם, פסיו יט ו), — ואמר המשורר: אנושים וענושים בקשים אסלים ועמלים במרים (רמב"ם, חנוי' סס חס), (ג—) צינ' שט': כי מה הוה לאדם בכל עמלו וברעיון לבו שהוא עמל תחת השמש (ספרי' 3 כ3), מה יתרון העושה באשר הוא עמל (סס ג ט), ולמי אני עמל ומחפז נפשי מטובה (סס ד ס), — ואמר: בן

(סס סו), הרה עמל וילד און ובטנם תבין מרמה (סס יס ס), — ובספרי: אפילו בית מלכותו עמל ואון (כ' חנוי' דר' ימק, מדסס סס' ל יס, נוכח), — ובספרי"א: לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום (רמ"י, נלק ככ כח), ויחוקקו עליהם חקקי און ויכתבו עליהם כתובי עמל (ד"ס יסודי מלכיס וס"י ג, מן 31), — ואמר המשורר: ברבות טובתך התרבה תדודתך התרע בי לפי רבה הוות ועמל בקרבה (ימק חן גילת, מס יסרון לחס), — (ג) בפרט מרחה ויגיעה והשתדלות שאדם יגע ועבד ומשתדל בחייו, Beschäftigung; occupation: ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שאנינו לאדם שיהיה אחרי ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלם בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש (ספרי' 3 יס-יט), — ופרי היגיעה וההשתדלות: זיתן לחם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו (ספרי' קס מד), — ועצם היגיעה וההשתדלות: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש (ספרי' ח ג), כי לבי שמת מכל עמלי וזה היה חלקי מכל עמלי ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הכל ורעות רוח (סס 3 י-יח), ומבתי אני ליאיש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש כי יש אדם שעמל בחכמה וברעת ובבשרון, ולאדם שלא עמל בו יתנונו חלקי (סס כ-כח), וראיתי אני את כל עמל ואת כל בשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו (סס ד 7), טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם (סס ט), כל עמל האדם לפיתו (סס ו ז), ושבתתי אני את השמחה וכו' והוא ילוננו בעמלו ימי חייו (סס ס יס), ראה חיים עם אשה אשר אהבת וכו' כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש (סס ט ט), עמל הכסילים תיגענו (סס י ח), — ובספרי"א: אין מושיבין תרנגולין למחצה ואין שמין עגלין ומיחין למחצה אלא אם כן נותן לו שכר עמלו ומוזנו (כ"מ ס ד), אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו (כי ימק, דרכי יז), אמר ר"א כל אדם לעמל נכרא שנאמר כי אדם לעמל וילד אינו יודע אם לעמל מה נכרא אם לעמל מלאכה נכרא כשהוא אומר כי אפך עליו פיתו הוי אומר לעמל מה נכרא ועדיין אינו יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיתח כשהוא אומר וכו' הוי אומר לעמל תורה נכרא (פסיו יט), כל תלמוד שלימדו (חוקיהו למנשה) וכל עמל שעמל בו לא הועיל לו אלא

סירא: יש עמל ויגע ורץ וכדי כן הוא מתאחר (צ"ס, גני' יח' יח'). עשיר לקבל הון ואם ינוח יהיה צריך עמל עני לחסר כחו ואם ינוח לאנחה לו (סס לא ג-ד). — ובתו"ם: וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים (ר' גמליאל בן ר' יהודה הנשיא, אבן' ז' ז'). הוי שקוד ללמוד תורה וכו' ודע לפני מי אתה עמל (ר' אלעזר, סס יד). כך היא דרכה של תורה וכו' ועל הארץ תישן וחיי עזר תתהי ובתורה אתה עמל (סס ו' ד). השונה ואינו עמל כאיש וזרע ולא קוצר (ר' יפסע, חספת' אסיל' ע"ס). שאני עמל והן עמלין אני שוקד. והן שוקדין אני עמל לירש בן עדן והן עמלין לבאר שחת (ירוש' נכ"י ד' ז'). בני אדם שעמלים בו (באש) ניכרים הם בין הבריות וכו' (ספרי דברי' ט"ז). שהנפש יודעת כל מה שהיא עמלה לעצמה היא עמלה (ר' חנינא בן יצחק, מד"כ קהל', ואלו סיס אלף ט"ס). מה הוויין וכו' כך ד"ת מתקיימת עם מי שעמל בהן (כל צרכן (סס, ספ"ט, יסקי' מנשיקות). — עמלי תורה: רבותינו באו לגבות לעסק מצות עמילי תורה ואין סיפק בידי ליתן להם (סס, דברי' ד'). כל מה שישראל נגזוין מעמלן ונותנין לעמלי תורה בעולם הזה לטובתן הן נגזוין (סס, ספ"ט, אל"ג י"ט אבן'). עשר בשביל שתתעשר עד שלא תתחסר רמו למפרשי ימים לחוציא אחד מעשרה לעמילי תורה (תכומי' דא"י, נ"ב). — *בן העמל: לא זכה להיקראות בן העמל הרי הוא נקרא בן העמד (ר' ליעזר, מד"כ בראש' לט, תיחודי). — ובספ"ט: ושאלתם האיד עמלים אצלכם בגויל וכמה שוחה במיד (ראב"ן סירסי, שו"ט גמ' ירושלם, ונעני' כז). כל העמל על תורתו אף תורתו עמל לה עליו (ספ"ט, פ"י משלי ג). — ואמר המקונן: גבורי כח עמליה (2) בטהרה דמם נשפך ונשתה גבורה (אבן' סלנון, קי').

עמל, ע"ס, עמלה, עמלת, עמלתי, עמלתי, עמל, עמל וכו', עמל האדם, עבד, יגע, עסק בעבודה, mühsam על הקיקיון אשר לא עמלתי בו ולא גדלתו (יו"ד י'). אם יי' לא יבנה בית שוא עמל בוניו בו (ספ"ט קכ"ו ח). נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו (משלי י' כו). מה יתרון לאדם בכל עמלו שעמל תחת השמש (ספ"ט א' ג). ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל

שעמלתי לעשות (סס ז' ח). ולאדם שלא עמל בו יתנו חלקו (סס כח). אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא (סס יז). — ואמר בן סירא: כי בעבודתה מעט תעמל ולמחר תאכל פריה (צ"ס גני' ו' יט). ראו בעיניכם כי קטן עמלתי והרבה מצאתי מנוחה (סס כח כז). — ובתו"ם: ואם עמלתי בתורה יש (לו) שבר הרבה ליתן לך (ר' אליהו, אבן' ד' י'). מאי קרא שנאמר נפש עמל עמלה לו וכו' הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר (ר' יצחק ב"ר אבדו, ספ"ט ט"ז). זו היא שילום עבודה של מ' שנה שעמלתי עד שהיו עם קדוש ונאמן (מד"כ דברי' יח). משלו ד"ת בוויין מה הוויין הזה מתקיים לבעליו בשעת מלחמה כך ד"ת מתקיימת עם מי שעמל בהן (ר' שמעון ב"ר נחמן, סס ספ"ט יסקי'). וכל עומלי תורה עומדים משנתם (בתצי הלילה) ויגיעים בתורה (ספ"ט כנס', ויסי' צפ"ט הל"ס). — ובספ"ט: קראתי ושמעתי ועמלתי בדברי מצות וכו' (גמ' שפ"ט ח, גי' כ"ג כ"ד). כי מרוב היות נפשו לאסוף הון עומלת יגדל חטאה וישרה ימעט (ספ"ט פלתיא, ראשית ספ"ט ד'). שיום השבת הוא סבה לזרז האדם במלאכתו בשאר הימים כי אם לא ידמה האדם קץ לעמלו יקוץ בו ויעמול בעצלה ובכאב לב (ר"י אבנון, מלמד סלמוני, ספ"ט).

— הספ"ט: *התעמל: כמו קל, עשה איוו פעולה עד שהתיגע: אין רצין בשבת כדי להתעמל אבל מטייל בדרכו (חספת' שפ"ט ע"ז י"ז כ"ג). — וכן התעמל בסוס, רכב עליו עד שהתיגע: ומעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן מובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו (ספ"ט דברי' קט"ו). — ובספ"ט: כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע ומעיו רפין אין חולי בא עליו וכחו מתחוק (רמב"ם, דעות ד' יד). אמנם הנשר הוא ידוע כי הוא מתעמל בכניו יותר מדאי (ר"י ערמאס, יד אשכול על משלי ל' ד"ה לעלוקה). נעם דבשי לחכי ואתעמל גם אני לעשות כפחכנתי (יל"ג, אבנון ח' ג). — *ובפ"ט שפ"ט את גופו בכח, massieren; masser; to massage, מניגעות, exersieren; prendre de l'exercice; to take, exereise: סכין וממשמשון בכני מעים אבל לא מתעמלין (1) ולא מתגרדין (ספ"ט כ"ו). הנכנס לביח

(1) [פרש ר"ת, וז"ל: אבל לא מתעמלין סי' פושטין ומקפלין וזרועותיהם לפנין ולאחריהן וכן וגליתן ע"ג ירכותיהן ומתחממין ומזיעין.]

(1) [בך בגליון, ובכ"י: עמלי.]

(2) [בדפ"ו: מנקד: עמלית.]

(ישעי' מו ח.) — ב) עַמָּם האדם, הרים משא, נשא את המשא: והיה ביום ההוא אשים את ירושלם אבן מעמסה לכל העמים כל עַמָּיָה שרוש ישרמו (זכרי' יג ג). — עַמּוֹם האדם, נשוא, שנשאים אותו; שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמסים מני בטן הנשאים מני רחם (ישעי' מו ג). — ועַמָּם לפלוני, כמו בעד פלוני: ברוך יי' יום יום יַעַמָּם לנו האל ישועתנו (ספרי' סח כ). — ובסדר': דורכי גיתות מצירין בהם (בגשמים) עומסי גרנות מצירין בהם (י' ח"ג, מד"כ סה"ט, טימני כחוס). — ובסמ"א: כי פורחת היא (האשה) ולא צומקת ונכמשת וכי בולח! עמסה נשאה וילדה (סעדיאנס, סכער 66), דקל נפל על דקל אחר והיה עמסו (2) והיה נקרא דקלא דסביל אחור (כ"ט, עיכורו נא). וכאשר עמדת על מה שהחזיר עליו השכל והכתוב והקבלה ממעות הלכבות החילותי להרגיל את נפשי בהם ועמסתי עלי משא ידיעתך ועשייתך (כ"י ח"ט, סו"ס סקדי). מאז גולדת בבית לבן הארמי עמסתי אתכם על זרועותי וכו' ולא כעבד'ם שהיו עומסים ונושאים את אלהיהם (כ"ט, ישעי' מו ג), הוא יי' אלקינו וכו' מני בטן עמסנו (י' יחק צ"י חכנס, חזק חמונה, סקדי תלמיד המסבד), משא כבד מסך לא תעסום ולעשיר מסך לא תתחבר (צ"ג, צ"ס, י"ג צ). — ובהשאלה: אמנם שאר הדברים אשר עמסו על עצמם שתי האומות האלה וכו' (כ"ט ח"ט, מו"כ ח עח). וכדי להרגילכם עמס עליכם מצות כאכילת חזיר ואסור הכלאים (כס"ח, מאכר על ישועאל, סרלס ל), שענין ההלצה הוא כח עומס על עצמו ההספקה האפשרית בכל אחד מהענינים הנפרדים (כ"י מסיק ליחון, כוס' לז' ח). ולא אעמס לגב יום מחרתו ולא אדאג עלי ערבי בשחרו (כ"ח דרש"י, חכר מלכות, חזק קדמון, ג:). ויצברו אותם חמרים חמרים ועמסום על תלמי לב הנער או על כל הלומד (צ"ג, סל"ט, סקדי), ואתה אל תבהל ברוחך לעמסנה ולגוללנה על לבך (מסו חס"ל כח). — ודבר עומס פרוש, סובל את הפרוש וכדומ': אלא כן אנו אומרים כי המדרשות יפין הן וכו' ובסל מקום ואף יש לנו לומר דבר אחד ודבר אחר כל זמן שהדברים עומסין לדרוש עליהן (כ"ט, מסו גוף הכניס כנס), וזה כמו שעומסת ההלצה לבאר שהדבר נמצא

תחתונות ועומסות נעשו עכשיו עליונות ולחשות והיינו מבעיר (גמ"ס, כרית' כ). כי חכמי האומות הם גחלים עומסות וכי במשפטיה תעו (כ"י מסיק, מנח' קנח' 14), ונגה לאיש סביב ולא עמסה היא (כ"ח מנכנלי, יחזק' ח יג).

— ספעי, הועם, יועם, — שעשו כהה וחשוך, התליר: איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב (ח"י ד ח). — ואמר הפיטן: עורגו יועם כחרס כקרק וגויתנו שמנו בארץ (ח"כ חספסו, קי'). יום ועם בו הועם אור עיני וצנת (ח"ד מוקדסי, חלכי עד"ל 209, 501). — ואמר המשורר: ראו נא זרעם אורכם הועם כי אתם עם אשר ועם יי' (כ"ח צ"ע, אל חל חקל). ויפיי כזהב הטוב לא יועם ודרכי דרכי נעם (כ"י מרזי, חסכמוני מו). ויחפש המלך נשיו ופלגשו וימצא בתוכן בחור נאה ויפה וכו' הכסף והזהב לפניו יועם (כ"י זכרלס, ספי שטעו', צר"ל 13).

— ספעי, "התעמם, נתעמם, כמו קל ב): הברים לא השליכם עד לאחר שש שנים לקבלתו שנתעממו הגחלים בידו כל שש שנים (כ"י, יחזק' י צ).

— ספעי, "התעומם, כמו התפע': והחושים מתהוממים ומתעוממים בל עת יותר ויותר (ספלי ח"י, יסרלס, ספיהס לקדסים).

— ספעי, העמים, — כמו קל א): וחם ושלום שהיו גאונים ויראי חטא אנשי אמת קדושי עליון ויודעים שדברים אילו אסורין שמעמיסין עליהם (כ"י חזק עקני, ספי מוסר ד ז). — ואמר הפיטן: לץ הכה ופתי העמים כלל להתיחס נדיבי עמים (ספייניס צפודס, יולכי שנת זכור).

עמס' 1) סמנו עמוס, עמס, *עמס, *עמס, *עמס.

עמם, ס"י, עמסים, עמסים, עמוסות, יעמס, עמס, —
א) עמס על החמור וכדומ', שם עליו משא, מען אותו, beladen; charger; to load: ויעמס איש על חמרו (את האמתחות שהורידו קודם) וישבו תעירה (צ"ח מ"ד ג). בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על החמרים (כמו י' יס). — עמוס החמור וכדו', מען משא: היו עצביהם לחיה ולבהמה נשאתים עמוסות משא לעיפה

(1) [כך בכנעני' (לידני 343), ובערב עמ"ש א], היה בבד וקשה].

(1) כך בגוף הב"י.

(2) [כמו עומסו].

לסבול ועמדו כנגדו (שזרם יסכאל ב). זה עמם יס עליהם (על היהודים) שיתנו י"ח אלפי ר"ט (סס). הוא לשעמי נמרצי' כחובים אצלינו בגליון הפסקי' האלה ולא געמים בהם הקורא במקו' הזה (מעמך רזא, צסקווי). ולמען לא אעמסך ברוב דברים לשעמ את התפלה צמצמתי אותם עד שהמועט מהם יחזיק את המרובה בענינים (ר"י מוסקאטו, נסולו יסודס, סקד' 4). הנה עלי עבדו העמים להשיב לך מענה (קוצן חגרות צוקסטרק IV, 38) — והעמים כונה ופרוש על דבר: והתנאים והחילוקים האלה לא נתבאר בכתובים כי הוא מעמים אותם לומר מה שלא נמצא בהם (ר"י חזקוניאל, מנעלות חלסי י"צ). אמנם דחוק להעמים כן בבוונת המג"א וכו' (ר"ע חייק, חשו' כג, ד"ס חגס דמוק). — ואמר הפישן: כי מרחם אותם נשאת ומבטן אותם העמסת כרעים ואחים הם לך (חלס, יולר צ. פסק).

— פשני, *העמס, — שעמסו אותם, רק צ"ל מעמס, מעומס; בותנין לו אשה ומוליד בנים ובנות וכו' והוא מעומס מן בנים ובנות (מנחם, סקודי ג).

— פשני, *העמס, — כמו קל: והיה מעמס על אומות שבא והודו וכוור להבינו ולעשות מה שכתוב בו (בספר התורה) (ר"י חלס, הכחזי ח ק).

— פשני, *העמס, הועמס, — שהעמיסו עליו: לשפוט יחום וריב אלמנה כצעתה הבאה אלינו להקל מעליה עול משא הנתינו' אשר הועמס עליהם עד היום הזה (פנקס ק"ק צנצנר ד). ויצא חפשי מאתם נקי מכל מה שיועמס על העיר (ר"ש מורסכונו, שמש דקס ב, ג). אין כח ביד אנשי העיר שיצא ממנה לשתפו עמם במה שהועמס אחרי צאתו (סס). — ואמר הפישן: נצלו מיד פתרוסים אשר אותם מעשים והועמסו היות ששים (חוס זס הסדס, מנחם חטיילי ח, פשני). נלאיתי נשוא עונותיכם כהוועמסו ואיסרכם כנפתי אם בחקותי תמאסו (חיסס חפאכסי, קיני).

— פשני, *העמס, — שעמסו עליו, ואמר הפישן: רעה גדיותו על אבן מעמסה צאנו על שם וחצן נעמסה (גדי סקור, מוסק פרסי סקליס). בני בלי שם במכרם עמוסים בזונה וביון ובשוד חסמים איך בדין יהיו נעמסים (חמץ חזירי, מוסק ר"ס ח). שברתי אל יריר איום מתי. שוב אל גן נחמס ואם נעצר אוחיל פדיום ואסכול. עול עלי בעמס (ר"י חלס, יקו חלס, פולס חמדי). כי נעמסו במשאת חסמים ונמסו בחסמים וידל ישראל. מאד (Monatsschr. 1894. 95).

(נאור ספר סטיריס לחריטו). — ועמס עליו, מען עליו טענות: העומסים עלינו דברים. אשר לא בן (חלס חלרי, מנחם קנח' סו). שהאומות עומסים עלינו משא קלם ולענ ואומרים שלא נוכל להושיע נפשנו בגלות אחר שאין שם קרבן (ר"י חטוולי, מלמד סתלמידס, לא). לא שהסכה על אריכות הגלות הוא הטענה שעומסים עלינו המשחקים עלינו (סס, קסא). — ואמר המשורר: ורב כים והוא קמן בעיניו ורם כהר יצפורן עמסו (רסצ"ג, צמר מוסלני). אם תפקוד עליו עון הנכמס אפך וגם קצפך איך ישא ועמס (חוס, י" מוסלס). נאספך יוסף ונבנו נהמסו וערלים עול עליהם עמסו ובטיש וחומר חוצות נרמסו (רלסצ"ג, חוסס חל). ואפסתי כל חבגדים אתי ועמסתי הכל על בתמתי (ר"י חריני, ססמכנו' ו). — ואמר הפישן: כגדי עצמו עמס וטבל וכלי ככום לסכי נטל (Elbog., Stud. 183). ואנחנו בשם יי' אלהינו עומסים עומסים ביראה ובפחד וברעד (שמע יסכאל, קליס' ער"ס). — וציני סטוי מיר: שמו ועטו בתלאות והיו על כנף רוח עמוסים (רסצ"ג, רציני דמט). ומנער שעיפיו על שחקים ורעיוניו עלי עיש עמוסים (כנוצ"ע, סריס מל). בעצם שחקים ובהר ברקים עלי עיש עמוסים ובימה נשואים (חוס, דיוחן, לחלסי ללני, צודלי 11).

— פשני, העמים, — העמים משא על פלוני, שם עליו, מען עליו, ובהשאלה העמים על על העם, במשמי' השתעבד בו בקושי, הטיל עליו עבודת פרך, מסים הרבה: ועתה אבי העמים עליכם עד כבד ואני אסיף על עלכם (מ"א י"ב). — ובסהמ"א: כי את מי לא העיקות בהעמיסך עליו משא לעיפה (רסצ"ג, ספר חגלי חכ' העגרי קסו). היעמים איש פרתו משא כבד כי לא תוכל שאתו (סלמס חוליוני, חגי חילי חסני, ג). וגם העמיסו הו (ישו) קורה לצולבו עליה (כסוק סכומר 10). כי העמים עכן על חמורו מחלב חטה (מסו, חס"ס ע). — ובהשאלה: כי לא העמיסה (התורה) על האדם שום מעמס (רלסצ"ג, משלי ג). לא כנימוסי הגויים שהיו מעמיסי' בהם דברים קשים (סס). והקשיות שהעמים לנמשכים אחרי הראייה כרי לבטלה (ר"ח סקנח, גיט, קדוה"ס ד). ואם אין יבולים להתקיים מעמיסין עליו לשלם כפל על מוהרה האחרון (סס, נסיס חל). שהיה המלך אוהב כסף ורצה להעשיר עצמו בממון היהודים כאשר מצינו שהעמים גם על עמל עול כבד אשר לא יוכלו

להבין בעמוקות האלה (כ"ט אבן יונה, שני יסודם 88).
—ואמר המשורר: הידעי נפלאות עמקים נמצא בתוך
מחשב יקומים בלב ודמים (כ"י סלוי, מודים נד). קראתך
לגלות סוד אשר לא סמך בעלם וגלית עמוקות
לי ולא שב עבדך בכלם (כאצ"ט, סנדק יס).

עֵמֶק, סמ"י מ"ר עֵמְקִי, כמו עֵמֶק, ובהשאלה עֵמֶק
השפה, שהוא מדבר בלשון זרה להשומע: את עֵם
נועז לא תראה עם עֵמְקִי שפה משמע (ישעי נב יט).
כי לא אל עם עֵמְקִי שפה וכבדי לשון אתה שלוח
אל בית ישראל לא אל עמים רבים עֵמְקִי שפה וכבדי
לשון אשר לא תשמע דבריהם (יחזק' ג טו).

עֵמְקִי, סמ"י כ"י עֵמְקָה, עֵמְקִי, מ"ר עֵמְקִי, סמ"י עֵמְקִי.
כ"י עֵמְקִי, — מקום עֵמֶק בארמה, שפל הרבה מהארמה
מסביב, ובכלל ארץ שאין שם הרים וגבעות, Tal,
Tiefebene; vallée, plaine; valley, lowland
למלים אחרות לשם פרטי למקום מהמקומות: עֵמֶק
השדים (צדאי יד ג). עֵמֶק שוה הוא עֵמֶק המלך (סס יז).
עֵמֶק ברכה, עֵמֶק יהושפט וכדומ'. — ובכלל מקום שפל:
והעמלקי והכנעני יושב בַּעֲמֶק (נמדי יז כס). וילך יהושע
בלילה ההוא בתוך הַעֲמֶק (יחזק' ט יג). ורכב ברזל
בכל הכנעני הישב בארץ הַעֲמֶק (סס יז יו). וירש את
ההר כי לא להוריש את ישבי הַעֲמֶק כי רכב ברזל להם
(שפעי ח יט). וילחצו האמרי את בני דן ההרה כי לא
נתנו לדרת לַעֲמֶק (סס לד). ויששכר בן ברק בַּעֲמֶק
שלח ברגליו (סס יס יס). ומחנה מדין היה לו מתחת
בַּעֲמֶק (סס ט). ובית שמש קצרים קציר חטים בַּעֲמֶק
(ש"א ו יג). ויראו אנשי ישראל אשר בעבר הַעֲמֶק
ואשר בעבר הירדן כי נמו אנשי ישראל (סס לא ז).
יען אשר אמרו ארם אלהי הרים זכו ולא אלהי
עֵמְקִים הוא (מ"א כ כח). ויהי מבחר עֵמְקִיךָ מלאו
רכב (ישעי כז ז). הנני אליך ישבת הַעֲמֶק צור המישר
(יחזק' כח יג). באה קרחה אל עוזה נדמתה אשקלון
שארית עֵמְקִי (סס נז ט). ואבד הַעֲמֶק ונשמד המישר
(סס נח ט). מה תתהללי בַּעֲמֶקִים וב עֵמְקֶךָ הבת
השובבה (סס נט ד). ונמסו ההרים תחתם והַעֲמֶקִים
יתבקעו (מ"ח ד ז). לבשו כרים חצאן וַעֲמֶקִים יעצמו
בר (סמ"י ס יד). עברי בַּעֲמֶק הבכא מעין וישיתו
(סס עז ז). התקשר רים בתלם עבתו אם ישרד עֵמְקִים
אחריו (איז' לט י). אני חבצלת השרון שושנת הַעֲמֶקִים

את הנגע בעור הכשר וכו' ומראה הנגע עֵמֶק מעור
בשרו (ויק' יג ג). והנה אין מראה עֵמֶק מן העור
(סס לא). — ובתלמו': איהו אדום כדם המכה שחור
כחרת עמוק מכן טמא (מ"ד ז). שחור כחרת עמוק
מכאן טמא (חזק' סס ג יח). מראה גבוה שבהן כמראה
צל בחמה מראה עמוק שבהן כמראה חמה בצל
(סס ננ"י ח ט). אי זהו אדמדם שבאדומים זה והורית
עמוקה (יחזק' סכ"ג ו). כמראה חמה העמוקה מן
הצל (מ"ל קג). — ובסמ"א: ואין הפרש בין שיהיה
עין הרם עמוק או יהיה גומה אל הלבנות (כ"ח
הקדמי ג"ע, עמ"ס ופס"ד ז). — ב' כלי עֵמֶק, כוס עֵמְקָה,
שדפנותיה גבוהות הרבה מעל לשוליה: כוס אחותך
תשתי הַעֲמֶקָה ותרחבה (יחזק' כג נב). — ובור עֵמֶק:
שוחה עֵמְקָה פי זרות ועום יו' פול שם (משלי כז יד).
— והשאל: גבהי שמים מה תפעל עֵמְקָה משאול מה
תרע (איז' יח ט). — ובתלמו': מרחשת עמוקה ומעשיה
רוחשים ומחבת צפה ומעשיה קשים (כי מנניס בן גמליאל,
מנסי ס ט). פליאה סמך מה תרע עמוקה משאול
מה תחקור (כי למור צסס צר סיה, יחזק' סכ"ג ז ח). לא
הגלה הקב"ה את ישראל לכבל אלא מפני שעמוקה
כשאול (כי חלוצה, סמ"א ז). — ובסמ"א: ובעת שבנה
שלמה את הבית וידע שסופו ליתרב בנה בו מקום
לגנו בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות
(דנ"ג ט, נס"ג ז ח). — ג' מים עֵמְקִים, שמפני המים
ועד קרקע המקום שהם נקיים שם רחוק הרבה,
ובמליצה חאר לדברים שקשה להבינם: מים עֵמְקִים
דברי פי איש (משלי יח ד). מים עֵמְקִים עצה בלב
איש ואיש תבונה ידלגה (סס כ ט). — ואמר המשורר:
גלתה ודלתי מעין פתחה ועוד עינה אלי מים עמקים
תלתה (כ"י סלוי, נפשי לניס חל). — ד' ודבר עֵמֶק
שקשה להבינו, להשיגו: רחוק מה שהיה ועֵמֶק עֵמֶק
מי ימצאו (קס"ז ז כד). — עֵמְקִי, דברים עמקים,
נסתרים: מגלה עֵמְקִי מני חשך ויצא לאור צלמות
(איז' יז כג). — לב עֵמֶק, שקשה לדעת מה שם: יחפשו
עולת חמנו חפש מחפש וקרב איש ולב עֵמֶק (סמ"י
סז ז). — ובסמ"א: וענין שני הגמרות הוא פירוש
דברי המטמוניות וביאור עמקותיה (כנ"ס, יד סמ"א,
הקדמי). כאשר החל ראש הפילוסופים לחקור ולעשות
מופתים בענינים עמוקים מאד וכו' (כ"ס ח"ט, מ"י
ח ט). יתקן (המתבר) להם לשונות עמוקים וצחים
(כנ"ג, מלמדות ס, הקדמי). ואין לאשה הסמוכה בפלך

(1) [השבע' גרמים: ענקים, וכן רב החדשים.]

להם סוף עומק ראשית ועומק אחרית עומק טוב וכו' (ספ' ילדס א ס). במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה (רמב"ם, ס"ח ד ס) — ועמק המלחמה: ויקרא יהודה אל יי' מתוך עומק המלחמה (ויסיון קמל). ויטבע את עצמו בתוך עומק המלחמה ויבוא בין רגלי הפיל וידקור אותו בחרבו (סס קז). — וע"ר עמקים, עומקים, עסקי: עשרה עומקים מוביר כאן כדכתיב עמק עמוק מי ימצאנו וכל העמקים שוים בהשואה אחת (רמב"ם, ס"ח ילדס א ס). גבהי ההרים ועמקי הנחלים והנהרות וכו' (רש"י על קירל, כלשית סכמס 44). כי המקום חוז מקום היראה והפחד לחשב עניניו ועמקיו (ר"י גיקאטיליס, סערי חורס, סס).

עמק, עמקו-א פ"י, עמק הדבר, היה עמק, ובהשאלה עמקה המחשבה, שקשה להבין אותה: מה גדלו מעשיך יי' מאד עמקו מחשבתך (הגל' לז ו). — (ב) *ש"י, כמו הפע': חפר בור עשרה מנחים ובא אחר ועמק בו טפה האחרון חייב (ירוש' ז"ק א ז).

—ספ"י, העמיק, העמיקו-מקו, מעמיקים, העמק, —א העמיק האדם, עשה עמק, ובהשאלה בדברו משלמו, העמיק להשחית וברו', השחית הרבה מאד, השחתה גדולה מאד: העמיקו שחתו כימי הגבעה (סס' ט ע). — העמיק שאלה, שאל דבר במקום עמק: שאל לך אות מעם יי' אלהיך העמק שאלה! או הגבה למעלה (יסע' ז יא). — העמיק סרה, עשו סרה גדולה מאד: שובו לאשר העמיקו סרה בני ישראל (סס לז ו). — העמיק לשבת, ישב בעמק במקום עמק: נסו הפנו העמיקו לשבת ישיבי דרן (ירוש' מע ס). — העמיק הסדורה, עשה אותה עמקה, סדורה גדולה: העמיק הרחב מדרתה אש ועצים הרבה (יסע' ל ז). — ובתו"ם: הבונה גדר בינו ובינו ר"ה מותר להעמיק עד הסלע (סניע' ג י). היו שרשיו יוצאים לתוך (סרת) של חבירו מעמיק שלשה טפחים כדי שלא יעכב את המחרישה (ז"ב ז י). ר' לעזר בן עזריה אומר עד שי עמיק שלשה או עד שיגביה שלשה (ירוש' מ"ק א ז). ורבנן אמרי העמיקו עצה שלא יפרע הקב"ה מהן כמים (מד"ר סמות ח). אמרה כנסת ישראל בשעה שאת מעמיק ענייך בי אני מרמבת מעשים טובים כשיושנה ואומרת שירה (מד"ר סה"ש, חגי סגללס ססון). כל מה שאתם רבים בעולם אף היא (התפתה) מתפתה בכל.

(1) [עקילס, סוסכו' ותיאודור': εὐδὴ, שאלה].

(סס"ש ז ח), ויבריהו את כל העמקים למורת ולמערב (דס"ח יז י). ויסיון עיד פלשתים ויפשוטו בעמק (סס' ז יג). ועל הבקר בעמקים שפט בן עדלי (סס כז כט). — עמקי שאל: ולא ידע כי רפאים שם בעמקי! שאל קראיה (מס"י ט יח). — ובתו"ם: גליל העליון וגליל התחתון והעמק יסכפר חנויה וכו' גליל התחתון זתחום מבריה העמק וביהודה החר השפלה והעמק (סניע' ט ז). הר והורו עמק ועמקו שפלה ושפלתו (סוספ"י סס ז י). סימן להרים מילין סימן לעמקים דקלים (רמב"ם, סס יא). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אני היא וחביבה אני שנתינה בעמקי הצרות (מד"ר סה"ש, חגי סגללס ססון). — ואמר הפיטן: חוקקי מגלת ספר הונה ומתמוגגת ונוחים אמרי שפר וזכרה זמתענגת פעם בפתח תקוה ופעם בעמק אחור (ילי' כלשית, יוס"כ סדור מיימני, כ"ב צריע' מוח'). בכום העסיסים זשל הרסיסים ורקח הרסים ושושן עמקים וזוהרה עשישות ופנים חדשות וכו' תהלות מטיבים (גנז' סכטר ג, דורסון 291).

עמק, עומק, ס"ז, —סגולת דבר עמק, Tiefe; profondeur depth: שמים לרוב וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר (מס"י סה ג). — ובתו"ם: תנא שפופרת היתה לו לר"ג זכו' הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת זמכיש בה וידע כמה עומקו של גיא (ערוכ' זג). זכמה עומקו של גיא א"ר יוסף ארלים (סס נח). — ובספ"א: ותו הגוף שיש לו ארך ורחב ועמק שלשתם (רמב"ם, ערוכ' סכמס ופרנס סמוסס סהנל ז, 58). —*ובהשאלה: למלך שהיה לו בן והיה מבקש ליתן לו ירושה ואומר אם נותנה לו אני עכשיו עדיין קטן הוא ואינו יודע לשמרה אלא עד שילמוד כתובין ויעמוד על עמקן ואח"כ אני נותנה לו (מד"ר סמות ז). —*ועמק הדיון: שבעה דברים מכוסים מבני אדם אלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדיון וכו' (ספ"י נד). — ועמק ההלכה: מלמד שלן (ס' יהושע) בעומקה של הלכה (מגיל' ג). וכן הוא אומר בעמק שלח ברגליו בעומקה של הלכה (מד"ר כלש' זט). — ובספ"א: עשר ספירות בלי מה מרתן עשר שאין

(1) [ואפשר שזהו מן עמק, או הוא כמו עמק].

(2) [כירוש' וס"א הגרסה: והגב].

(3) [בתוספ' הגרסה: שהלך ולן, ובערוכ' (סג):

רק שהלך, ושם כרש"י שלן, וכן בכ"י מינכ'; ועי' ד"ס הנהגה ת].

יום ומרחבת ומעמקת (לקרי ישע' חלו).—ובסב"א:
היו מעמיקין כל הלילה חכורה בחכורה עד שמגיע
זמן שהיטה (Elbog., Stud. 104). כך ראינו כל מזווה
שהעמיקה טפה פסולה (הסוד' סגול' גני, חסד 69).
—ב) העמיק מפלוגי, הסתיר ממנו: הווי העמיקים
מי' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם (ישע' כט יט).
—הספעי, *התעמק, — כמו הפע': אוי להם לרשעים
שהם מתעמקין עצות על ישראל (כי לוי, חסמוני
למור, נוצר יט).

*עמקרה, עומקה, ט"ז, —מקום עמק; ומצולה עומקה
בעלמא שיש בה מים שאינן ראויין לזריעה (כנע"ה;
ערכ' לב).

*עמקות, ט"ז, —סגלת העמק, תכונתו של ענין עמק
או של אדם המעמיק בענין, נהוג בדבור ובספרות
החרשה.

*עמקי, ט"ז, —של העמק (2) עורב העמקי, מין עורב
לבן: את כל העורב להביא עורב העמקי וכו'.
העמקי חיוורא וכה"א ומראהו עמוק מן העור (חולי
סג).—מגדל עמקי: מגדל עמקי (3) ובים של שנצות וכו'.
הרי אלו מיממאין ומיטהרין שלא באומן (כלים כו ח).

*עמקן, עומקן, ט"ז, —אדם המעמיק מחשבותיו
ומסתירן: בא לשותות ברבים הופך פניו לצד
אחר וישתה ולא יהא אדם לא נוקדן ולא עומקן (4)
ולא גרגרן (ד"ה ו).

*עמקן, ט"ז, —אדם היורד לעמקו של דבר, המעמיק
בלמודיו ובמחשבותיו, נהוג בדבור ובספרות
החדשה.

*עמר, ממנו *עמור, עמיר, *עמירה, אעמר, בעמר,
אעמר.

*עמר, ט"ז, —מדת היבש והלה, עשירות האיפה:
לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת (שמוס

(1) [כמו עומק בארמ']

(2) [בגמ' פרשוהו מן עמק].

(3) [רה"ג פרש על שם מקום כמו כפר עמקי,
וכן בערוך. ורמב"ם פרש וז"ל שילך בו בארץ הלחה
(העומקה). ע"כ].

(4) [בה"ג הנרסה עוקמן ופרשוהו עקם ועקש,
אבל זה אינו נאות לענין שעוסק במדות שבאכילה
ושתיה. קרוים (RBJ, XXXVII 51) מפרש אדם השותה
עד עמקה של כוס, ולפי דעתו נוקדן עומקן גרגרן
הם שלשתם אחד, אבל זה רחוק].

יו י), וימרו בעמר ולא העדיף המרבה והממעיט לא
החסיר (סס יט). והעמר עשירית האפה הוא (סס לו).
עמר (1) ראשית קצירכם (ויקרי כג י).—ובמשנה: העומר
היה בא בשבת משלש סאין וכחול מחמש (כי ישמעאל,
נכס"ה). מצות העומר לבא מן הקרוב (סס ז).
מפני הכיתוסים שהיו אומרים, אין קצירת העומר
במוצאי יום טוב (סס ג).—*ספירת העמר, עי' ספירה.
*עמר, עומר, ט"ז, מ"ד עמרים, עומרים,—אלמה קטנה:
Garbe; garbe; sheaf: כי תקצר קצירך בשדך ושכחת:

עמר בשדה לא תשוב לקחתו (דנ"י כד יט). אלקמה בא.
ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים (כז ז). גם בין:
העמרים חלקם ולא תכלימוה (סס יט). ערום הלכו בלי
לבוש ורעבים נשאו עמר (חיוז כד י).—ובתלמוד: נטל
מקצת פאה וזרקת על השאר אין לו בה כלום וכו' וכן
בעומר השכחה (פסד דג). הרוח שפורה את העמרים
אומרים אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן
לעניים (סס ח). שני עומרים שכחה ושלשה אינם:
שכחה (סס ו ט). עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית
המקדש וכו' ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם:
(חז"ה ס). לא נתן מן הקמה נותן מן העומרים:
לא נתן מן העומרים נותן מן הגרש (תוספ' פסח
ח ט). לא יטול בעל הבית לקט מן העניים על מנת
ללקט מבין העומרים (סס ז ד). את שיש לו שכחה.
קמה יש לו שכחת עמרין את שאין לו שכחת קמה:
אין לו שכחת עמרין (בסס כז ושמאל, יכ"ט סס ד ד).
ושמואל אמר בטוענו כמות עבר גדול כמות עבר
קטן עומרי שדה גדולה עומרי שדה קטנה (כ"ט
ק).—ובסב"א: ויפל את גבורי מקדון כאשר יפיל
הקוצר את אלומותיו ואת עמרי קצירו (יוסיפון,
כ). ויפלו ההרונים ארצה כאשר יפיל הקוצר קצור
ועומרי אלומותיו (מדרי ויקטו, צי"מ יליק, ג). ואין
מקריבין את העומר כי אם בכא התבואה (כ"י כז
סנתי, מלחמי הסכמי וסעודת, ג). עפו עמריו ברות חזקה
לחור שדה חבירו ושכת שם עומר אינו שכחה
שנאמר קצירך בשדך (כנע"ה, ממנו עניים ס ט). ומקום:
שאינו גמר מלאכה הוא המקום שמקצצין בו העומרים:
כדי לעשות מהן אלומות גדולות כדי להוליכין למקום:
אחר (סס יג). ופי' רבינו ישעיה וצ"ל שהיה אומר:
לאותן שקושרין העומרים בעת הקציר שישרו אותם

(1) [כך לפי קבלת ר"ל. וההדשים מפרשים אותו
כמו בעמר].

ב. **עמר**¹, ממנו ב. עמר, ב. עמור.

ב. **עמר**, קל לא נמצא.

—הפס', התעמר, התעמר, —התעמר בפלוני, התנהג בו: כאלו היה פלוני קנינו, שיכול לסכרו לכל מי שירצה; והיה אם לא הפצת בה וכו' לא התעמר² בה תחת אשר עניתה (דברי כל יד). כי ימצא איש גנב נפש מאתיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא (שם כד ז). —ובסמ"א: זה (לבן) נתעמר בנו ויאכל שר טרחך (שכל טוב, נחלשי לא טו). פן יעגב על הרוח המדומה ויתעמר בכספנו לקנין השמרים (רמ"ג, קרי"ס ספר, מכתב ז). —ואמר הפיטן: יפת תאר עניתה לא תתעמר לצערה (כ"ח סזקן, לזהבות, מעש' ידי גלוי' קדמוני' ג, 69). בעפרות תכל הטאים עמרת ובאחזך בני אביך נתעמרת (כ' עזרא הסגלי, חוכ' מוס', לה).

ג. **עמר**³, ממנו ג. עמר.

ג. **עמר**, פ"י, או עמר, — בלשון השומרונים השכין, עשה שידור: ועמרתיו זאת התורה על פי מן היא תחת ידו בעת עמרתיו יתה⁴

—הפס', "העמרי, עמרי, כמו קל: ויבאו ויעמירו את בית הארון (REJ. 1902 Jan. 220).

ד. **עמר**⁵, פ"י, —כמו צמר: פ"י מירמא דביני אטמא העמר שבין הירכות של בחמה (כ"ח, שנת מט).

ה. **עמר**, פ"י, —עבד בצמר: אני לכן אבי אבות כמו זייר כמו עמר (עמנו', מסדרי ט).

ו. **עמש**, ממנו עמש.

ז. **עמש**, פ"י, — כמו עמש: הבונים בחומה והנשאים בסבל עמשים⁶ באתח ידו עשה בסלאכה ואחת מחוקת השלח (נחמ' ד יח).

(1) [בערב' ע'מר א], היה אויב, וכן בעבר' פרושו השתמש בפלוני בגסות ובאכזריות. — (2) [כך תרגם אונקל': לא תתגר. אבל בספרי פרש' ר' יונתן לא תשתמש, ובמשנ' (ספי' יא ח) אמר: הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ר' יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנא' והתעמר בו ומכרו, תנא קמא פרש התעמר מן ג. עמר, ועי' פרוש' ר' משה הדרשן לתורה ורש"י בדברים. — (3) [כך בארמ']. — (4) [מראה המקום נשמט מכ"י המחבר]. — (5) [מן הארמ' עמר]. — (6) [בשבע' εὐδαιμονία].

בנשק, ולפי זה מניחים החרשים: המשימים.]

(a) غمر

מן המים לשם מצה שלא ישורו השבולים ויתמיצו (סגלי הלקט, פסס כ'). ויהי היום בחפשי אמתחות החכמה ועיקריה באגרי אלומיה ועומריה כדבריה ודריה (כ"י מפיקא, מנחם קנלוח 6). —ואמר המשורר: את הימים האלה בכליון עינים ספרו הנאהבים כימי העמר (י"ג, קולו של יד).

א. **עמר**, קל לא נמצא.

—פעי', עמר, מעמר, —עמר הקצר, עשה עמרים: שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר (ספלי קט ז). —ובתוי"ט: המעמר לגדיש יש לו שכתה (פסס ח ט). הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכתה (סס ו יח). אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הוורע והחורש וכו' והמעמר הדש וכו' (שנכ ז ט). כמה יגע אדם הראשון ולא טעם לוגמא אחת עד שחריש וורע וקצר ועימר ודש וזרה ובירר וטחן (מקסמי' זככי ז ט). שדה שעומריה מעורבבין ועימר ושכת אחד מהם אין שיכתה עד שיעמר את כל סביביו (סס פסג ד). החותך כריכות ועתיד לעמרן וכן אוגרי השום ואגודות השום והבצלים אין להן שיכתה (סס ח). עימר את הראשון ואת השני ואת השלישי ושכת את הרביעי וכו' (ירוש' סס ט ז). הפרד והצימוקים והחרובי' משיעמר ערימה (סס סטו' ח ט). הראשונים חרשו וורעו וכו' קצרו עימירו דשו וכו' ואנו אין לנו מה לוכל (כ' מג), סס סקל' ח ט). דאמר רבה א"ר תיאי פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה מקום דחוק לתלמידים ויצא לשדה וצא שדה מלאה עומרים ועימר רבי כל השדה כולה (שנכ קכז). ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר ודש וזרה ובירר וטחן (מ"ק יב:). בשדך פרט למעמר בשדה חבירו (ספרי, סל' נכז). הרי שחרשת וורעת ועדרת ובסתת וקצרת ועמרת ורשת ועשית תבואה בגרניה וכו' (כ' לוי, מד"כ ויק' כח). וכן מעשה בקוצר א' שהיה מעמר וקוצר בבקע' בית תופת (סס נדל' יח). — ובסמ"א: ודברים הללו שאני שונה ואומר לא מאלו אני אומר ולא כמשורר ומומר וכ"כ בלב דעות ולמסמסת מעמר (תלמודי' קס"ג, פסס דה"י, חלוק' ס' ד 315). בעפרות תכל הטאים עמרת (כ' עזרא הסגלי, חוכ' מוס', לה).

—הפס', "התעמר, נתעמר, — שעמרו אותו: עמורה שנתעמרו וישיבה ונקמפו אדמה שנהפך כמו אדמה צבויים שנפלו נפשות מן האש והגפרית והיו צבויים בדם (שכל טוב, נחלשי' יע כז).

עמֶת¹⁾

ממנו עֶמֶת, עֶמֶת, ואולי עֶמֶת.

עֶמֶת, מלל סיסמ, לְעֶמֶת, מִלְעֶמֶת, לְעֶמֶתוֹ, לְעֶמֶתָּה, לְעֶמֶתָּה, מלה להראות מעמד דבר כלפי דבר אחר, שהוא מכין ממש נגדו, neben, entsprechend; tout près, auf, conforme à; close by, corresponding to המסגרת ההיון הטבעת (שמות כס כז), ונתת אתם (את שתי טבעות הזהב) על שתי כתפות האפוד מלמטה ממול פניו לְעֶמֶת מחברתו (סס כס כז), ועשרים אמה ארך וקומה כרחב חמש אמות לְעֶמֶת קלעי החצר (סס לס יט), האליה תמימה לְעֶמֶת העצה וסירנה (ויק' ג ט) ושמעי הלך בצלע החר' לְעֶמֶתוֹ הלוך ויקלל (ש"ב יו יג), והאופנים ינשאו לְעֶמֶתָם כי רוח החיה באופנים (יחזק' א ט) — ובשם' נגוד: הנה נתתי את פניך חוקים לְעֶמֶת פניהם ואת מצחק חוק לְעֶמֶת מצחם (סס ג ט), והרצפה אל כתף השערים לְעֶמֶת ארך השערים (סס מ יט), וגרר אשר לחוץ לְעֶמֶת הלשכות (סס מז ז), וארך לְעֶמֶת אחד החלקים מגבול ים (סס מה ז), והלויים לְעֶמֶת גבול הכהנים (סס מה יג), על גבול ימה לְעֶמֶת חלקים לנשיא (סס כז), ויפילו גורלות משמרת לְעֶמֶת בקמן כגדול מכין עם תלמיד (דס"א כס ח), — וקול לְעֶמֶת קול: וקול כנפי החיות משוקות אשה אל אחותה וקול האופנים לְעֶמֶתָם וקול רעש גדול (יסק' ג יג), — ומלְעֶמֶת דבר: ובחרת על שני העמודים גם ממעל מלְעֶמֶת הבטן אשר לעבר שבכה (מ"א ז כ), — בל עֶמֶת יָמֵי בָן: וגם זה רעה חולה בל-עֶמֶת (2) שבא כן ילך (קס"ב יט) — ובמשנה: ונותן לה (לאשתו) חצי קב קטנית וחצי לוג שמן וכו' ואם אין לו פוסק לעומתן פירות ממקום אחר (בבב"ב ס ט), — ובתפלה: והאופנים וחיות הקדש כרעש גדול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם משכתיים ואומרים (תפיל' שמיים), —

(1) [הקדמונים שלנו הניחו שרש זה, אבל אין בדומה לו בלשונות האחינו, ולפיכך הניחו החדשים את השרש עֶמֶת, א.ע.מ., ופברים שְעֶמֶת הוא נסמך של צורה עֶמֶת; וכך ציין גם המחבר במלוננו הקטן. ועמית הוא שם נקבה במשקל דלית, וזוהי, שמשמש לזכר, באשור' אמות, יחד, וברת מחבר עֶמֶת עם הערב' אֶמֶס, אצל (Etymol. Stud. 15)].

(2) [במו בלְעֶמֶת; ואמר ריב"ג, וז"ל: עקרו לעמת והכף נוספת אלא שנכתב בשתי מלים, ע"כ].

(a) אמ

ובסה"מ א: נתוספו האונות במנינם אם היתה האונות היתירה בצד האונות או מלפני הריאה שהוא עומת הלב מותרת (כע"ס, שמיים ס ד), נחבט על פני המים אם שט מלא קומתו ממש למעלה לעומת המים אין חוששין לו (סס ט טו). — ואמר הפוסק: ברח שואף שוררי להמת שובה והשיבנו מכל עמֶת בשמים תפוחנו כי אפס צמֶת (דס"ב, חזק"ה, מעש' יד ג' קדמוני' ג, 64). ואל עם אהבתו תשיכון עומתו אבל הבין דחו ויערב בהלקחך (בבב"ב סכ"ג ג, דודקס 206). איה נדיבות אותך שויתו נגדי ועומתי ולא עברתי מצות שפתך ולא שכחתי (טמוני, מסכ"י ח).

עֶמֶת, קל לא נמצא.

— הפע', הַעֲמִית, עֶשֶׂה שיהיה עמית, חבר יחדו zugeseh-
len; associier; to associate, — ואמר הפוסק: מחכמי פתי יעמיתו לו לחנכו לשנונו בחוקי עשור (יוסי' בן יוסף, חזק"ה נזכרים, עמוד). וישב עם זקני גוי אחר אונדו לולב אחר ומעמיתים במ אתרוג אחר (כ"א סקליר, כי חקם מועד, ג סקוט). טתי לחציר בעמית תועה ומתעה להעמית שובי שובי השולמית (חסדק, יול' ח סקט). בחרתני סגל להעמית שפר נחלתך עולמית (חזק"ה, סס ג סקט). קרב מחסר כפרים ורצה לעבר בעברת כשרים להתחבר ולהעמית קדוש ידים ורגלים מן הביור פן במיתה חיות יצמית (כ' ילמק, חזק"ה, חזק"ה כ). — ואמר המפורסר: לשון עברי העמית בלשון הארמית והכשיל גם המית נפשות ופגרים (תלמודי מנחם, תפ"ל על דונס, 98). והחוק בחרמית ובין רעים הצמית ופירודו העמית לעומת הצרות (כע"ס, ולומר אל חסדק). — מן הזרע שנתי לך וברכתיו באה בברית עם פלשתים ורע הארורים ולהעמית עמו (פסוק כז, ויכ"ז).

— הפע', הַעֲמִית, הועמֶת, — שהעמיתו אותו, נתחבר: נצלו מיד פתרוסם אשר אותם מעשים והועמיתו חיות ששים שונאיהם בים דורסים (לוח זס סמך, יול' פכ"י סמך).

— הפע', הַעֲמִית, נעשה עמית, — כמו הפע': ראשי שבטיו (של בחד"ג) הם נעמיתו לו להשביעו בשם (יוסי' בן יוסף, חסד כונקס, מעש' יד ג' ח). הם נעמיתו לו בשבת אחים יחד להורוהו סדר (סס). על כי תועים למד (אברהם) תעוב מסכה ומאם רהבי גויה ונעמית לה יסכה (כ"א סקליר, חל"ס כספעין, ג סקוט).

— הפע', עֶשֶׂה, עשה שיהיה לְעֶמֶת פלוני, העמיד לפניו.

נגדו: עמחו להראהו ולא הכיר מראהו עד באצבע הראהו אז בן וראהו (לפי כל פחה, יול' שנה פסח' המדע). עמחו ונגדו בשיוון (כ"י סדק, אשכ"ז סעג).

עֵנָאֵל, — שם מלאך: ונכתבת (המזווה) בחמישי [בשבת] בשעה רביעית במלאך ענאל הממונה על אותה שעה (נש"י, סדוק סס). והה' נוגה ונפשו ענאל (פנחולל חי ריקי, משנה סקידס, המלכיס והנקיעים).

ח. קציאל על רקיע שבתאי צדקאל על רקיע צדק סמאל על רקיע מאדים רפאל על רקיע חמה ענאל על רקיע נוגה וכו' (כ"י מפיסל, מנח' קנא' 34). — ואמר המשורר: מחות נביאים שמעו אנוני מאת שר צבא אדוני מיכאל שמו ושר ענאל ורפאל זאיש גבריואל (כאצ"ט, שמים ומקדשים). רוממות אל בפי גבריואל והשר ענאל ורפאל ומיכאל ראש השלושים (הוא, אלוליס מהודק).

עֵנָבִי, ממנו עֵנָב, *עֵנָבָה, *עֵנָבֹת, *עֵנָבִיל.

עֵנָב, שו"י, מ"ר עֵנָבִים, קמ' עֵנָבִי, כמ' עֵנָבֹם, — א) הגרגרים, פרי הגפן שידרכום ויעשו מהם יין, Wein; traube; raisin; grape, בפרחת עלתה נצה הכשולו אשכלתיה עֵנָבִים וכו' פרעה בירי ואקח את העֵנָבִים ואשחט אתם אל כוס פרעה (נלחש' מ י"ח). כבס ביון לבשו וברם עֵנָבִים סותה (פס' מ"ט י"ח). את פסית קצירך לא תקצור ואת עֵנָבִי גזירך לא תבצר (ויק' כ"ט). וכל משרת עֵנָבִים לא ישתה ועֵנָבִים לחים ויבשים לא יאכל (צמח' ו ג). והימים ימי בכורי עֵנָבִים (ש"ס י"ג כ). זיכרתו משם ומורה ואשכול עֵנָבִים אחד וישאחו בסומ בשנים (פס' כג). כי תבא בכרם רעד ואכלת עֵנָבִים בנמשך שבעך ואל בליך לא תתן (דנ' כ"ה). ודם עֵנָב תשתה חמר (ש"ס ל"ז י"ד). כרם היה ליד ידי בקרן בן שמן ויעוקהו ויסלקהו וישעהו שרק וכו' ויקו לעשות עֵנָבִים ויעש באשים (יש"ע ס' א-ב). אין עֵנָבִים בגפן ואין תאנים כתאנה (ירמ' ס' יג). ואהבי אשויש עֵנָבִים (הוש' ג). *עֵנָבִים במדבר מצאתי ישראל (פס' ט' י). הנה ימים באים נאם יי' ונגש תורש בקוצר ודרך עֵנָבִים במשך הורע (עמ"ט יג). ואף יין עֵנָבִים ותאנים וכל משא ומביאים ירושלם ביום השבת (נחמ' י"ט). — ובהרחבה כל פרי שדומה קצת לענבים,

(1) משתף לרב לשוני' השמיות, בערב' ענב א.

(1) [כמו ביוג' αἰνῶδες αἰνῶδες] ענב.

וכן בארמ' עינבתא (פ"ז כפ.).

(2) כך הגרסה במשניות ובפירושו רגמ"ה ובערוך, ובמדרש"ם: ב' עיניו. ובגרמ': ענב.

ענבה (1) ישל שעורים (סאה וז), עדשין היו אלא שהיתה ענבה שלהן ופה כשל שעורין (כי יעקב דכסר סנן, ירוש' סאה צה), —ג) עֲנֵבָה שבעין, כמו ענב ב) ענב שיש בעינו כענבה שמנומר עינו כנחש (כגמ"ה, צכור' לח:). בפרק על אלו מומין חלוון נחש וענב פ"י שיש בעינו כענבה (הערוך ענד ענב), בליטת הענבות הוא ד' מינים הא' שתהי' הכליטה מעט והב' תהיה הכליטה יותר וחקרא ענבה (כסן סלקירא, לזי הגוף ג, חלי העין, כ"י צדע"י מוז'), צריך שיראה וכו' רביע קשת הענבה של גלגל העין (יש"ר מקדוה, ח"כ, 28).

עֲנֵבוֹת. ש"י, —כמו עֲנֵבָה ב): כתוב אחד אומר עדשים וכתוב אחד אומר שעורים ר' יעקב אומר עדשים היו אלא שהיתה ענבות (2) דומה לשעורין (מ"ד ר כח ד).

עֲנָבִי, ס"ה, נקי עֲנָבִית, עֲנָבִיית, —של הענב, דומה לענב, גון עֲנָבִי: גוואנין בין ועפראני ובין אלגבאר כמחי וכו' אלשרבי גפני ענבי ובין ועפראני ובין הייני ובין האדום והשחור חומרו מוטב וקיימור למזמאה כלם (ר"י צללוני, פ"י ספ' ירכס, 230). —אחרת המחצות שבעין: שנקב המחציה הענבית ובהירות הקרנים הוא מפני עכור הרוח הרואה עד שישגי מה שישגי (ר"ש ח"ט, מו"נ ב כס). —וכן הכתנת הענבית שהעין אמנם ברא ממנה הכתנת הענבית לראות (סכ"י משס לנעזס, כס). ועי' כתנת—וש"י: ויש בעין שבעה מחיצות ושלש ליחות השבע מחיצות הם אלף הרשת והשליא וכו' והענבית והקרנית וכו' (ר"י חלדני, ש"י ד, מח:). והמחיצה השלישית היא הקרנית לפי שהיא דומה לקרן לבן והיא קשה ולבנה וזכה ובהירה אלא שהיא נצבעת בעין המחיצה שתחתיה שהיא הענבית (סס מט). כענבית המקיף על האויר הנח שישמע הקול בגליותו (קאטון ב ד ג).

עֲנָבִל (8) עינבל, עֲנָבִל, ס"ה, מ"ר עֲנָבִלִים, ענבוליס. —לשון של הווג, כעין קנה של מחבת עם

כמשמעו עינב (1) כמשמעו (מוספת' סס ד ז), דק זה הדוק חלוון נחש עינב (2) מנין תלמוד לומר או דק (ספרא, חומר ג), —ועי' גפן, פָּרָם, יוֹן, פָּמָר, עֲבִיט.

בִּיעֲנָב (3) ממנו *עֲנָב, *עֲנִיבָה.

*עֲנִיב, ס"י, —עשה עניבה, קשר על ידי' לולאה, binden mittelst einer Schleife; attacher avec une ganse;

to tie with a loop חבל דלי שניספק אין קושרין אותו אלא עונבין אותו (מוספת' סס יב טז). נימא כינור שניספק וכו' משלשל מלמעלה ועונב מלמטה (סס עינב' יא יע). חבל דלי שניספק לא יהא קושרו אלא עונבו ור' יהודה אומר בורך עליו פוגדא או פסקיא ובלבד שלא יענבנו (סס קיג). וכמה שיעור גרדומין וכו' כדי לענבן (מכיל' לח:). —וצ"י פעו': בית הלגיונין ובית הכוסות התפור טמא קשור ועונב טהור (מוספת' כלים צ"ה ו). אמר להם (משה לישראל) הרי אתם קשורים עונבים תפוסים מתר בואו וקבלו עליכם המצוות כולן (מכיל' נדס ג). —ובסמ"א: והם החירו בחבל דלי שניספק לענב ופרקנו (גלוניקס ג, 12). —ואמר המליון: אפדתי דברותי בתוך כל דבור כמה מצות לענב (רסע"ג, חכ"י אש חכלה, חזק"י, קוצץ מעשי ידי גלוני' קדמוני ג, 50). צודי נפשות לענב עמלם מידם לקנב עמם לא תגנוב (חלסיס נהנמילך, יול' צ סבטי, מחז' חטיל' ח, קסא). קשורות משולבות אחוות וענבות ברשפי שלהבות (ר"י, ספ' היסד, סו"ס כו). —פ"י, *עֲנָב, —כמו קל: ידיו ורגליו קשר וענבה (4) פן בפרוכס יפסל לעולת חובה (חסנת עזוז, סליס' ה' ע"ס).

*עֲנָבָה (5) ש"י, מ"ר עֲנָבוֹת, —א) כמו עֲנָב א): אבל חצי וית תרענים וזגין מענבה אחת וכו' אבל כוית תרענים וזגין משתי ענבות וכו' (ירוש' מ"ז ו צ). ואין לך כל ענבה וענבה (5) שאין בה שלשים גרבי יין (כחז"י קיא:). —ב) *בהרבה, גרגר של שעורים או עדשים: קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים אפילו היא של מופח רואין אותה כאלו היא

(1) כך הגרסה בירוש' ובדכ"ס. וס"א: ענבה. עני ה. (2) —ואולי צריך לגרוס: ענבת ה. (3) [לדעת ר"ב מוספא ואחרים הוא מן היוגד μπουλον, דבר הנתן תוך דבר אחר. אבל יותר נראה שהוא נגזר מן ענב ע"ש צורתו בהוספת הסיוס הווער ל, כמו קרסול, רבצל; עי' יסטר, פרינקל (aram. Framdw. 96].

(1) כך הגרסה בדפוס ובהוצא' צוק"ס: אינב. (2) כך הגרסה בראב"ד, ובפנים: עינו. (3) רק בעבר', אולי הוא אחר עם א. ענב, ע"ש שענפי הגפן מסתככים כלולאות. (4) [בדפו' מנקד וענבה, ואולי צריך לנקד וענבה, קל]. (5) [במדר' תנאים (הוספת' לז' יד) הגרסה: עניבה].

ראש עבה שמקשקש בווג ומצלצל, Klöppel einer
: Glocke; battant de cloche; clapper of a bell

ההרצנים אלו החיצונים הוגים אלו הפנימים ד"ר יהודה רבי יוסי אומר שלא תטעה כוונ של בהמה חתיצון וזו הפנימי ענבל (מזכ"ר), הטמאין שבעגלה העול של סתבת והקטרג וכו' והענבל והצנורה ומסמר המחבר את כלן (כלים ד' ז), הווג והענבל חבור (פס"ז ט), העושה זגין למכתשת ולעריסה וכו' יש להם עינבל טמאין אין להם עינבל שחורין נישלו עינבליהן עדיין טומאתן עליהם (פס"ח ט) — ובספ"א: וכשתכרה אשה נכשלת בשלשלת ומתנודדת ונוקש הענבול כוונ ואווז וכלב צועקין ומתנערות המשמרות (הערוך ערך שלש), ופעמוני זהב זגין עם ענבלין שבתוכם (פס"י, טעום כח ל"ג), וזו העשויו לאדם וכו' ה"ז תכשיט ומקבל טומאה אע"פ שאין לו ענבול (פס"ט, כלים ט), ומביא שנים ושבעים זוגים ובהם שנים ושבעים ענבולים הכל זהב (פס"א, כלי המקדש ט ז).

עֲנֵנִי (אֵלֶיךָ, מִמֶּנִּי עֲנֵנִי, עֲנֵנִי, אֵלֶיךָ, *עֲנֵנִי, תַּעֲנֵנִי.
עֲנֵנִי עֲנֵנִי, — רָגַשׁ שֶׁל טוֹב כְּלִי גָבֹל כְּנוֹף וּבְרוּחַ
הַנָּחַל וְעֵדֶנָּה: Wonne, Vergnügen; délice, plaisance;
delight, pleasure: וְעֵנָה אֵימִם בְּאַלְמֻנוֹתַי וְתַנִּים בְּהִיכְלִי
עֲנֵנִי (יִסְעִי י' כז). וְקִרְאָת לִשְׁבֹּת עֲנֵנִי לְקִדּוּשׁ יְיָ מִכְבֵּד
(ס' כח ג). — וּבִתְלָמוֹ: עֲוֹנָה זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מִהוּ
כִּשְׁהוּא אֹמֵר וְקִרְאָת לִשְׁבֹּת עֲוֹנָה הוּא אֹמֵר זֶה
עֲוֹנָה שֶׁבֶת (כ' יְהוֹשֻׁעַ כֶּסֶס רז, שִׁנָּה ק"ח). — וּבִסְפ' יִצִּירָה:
אֵין כְּמוֹכָה לַמַּעֲלָה מִעֲנָה וְאֵין בְּרַעְיָה לַמַּטָּה מִנִּנְעָה
(ספ' יִצִּירָה ז). — וּבִסְפ'הֶאָה: וְסָה שֶׁהִתִּירוּ רֹדֵף תַּעֲנִית
חִלּוֹם בִּשְׁבֹּת וְכו' לִפִּי שְׁאִינוּ יוֹדֵעַ מִהוּ וְאֵין לוֹ
עֲוֹנָה שֶׁבֶת (חֲזוֹן נְחֻמִּי א, לוֹן 75). וְשֶׁבֶת יֵשׁ כֵּה מִצֹּחַת
עֲוֹנָה וְלֹא הוֹתֵרָה תַּעֲנִית בֵּה אֲלֵא לַחֲלוֹם (ס' א ג,
44). כִּשְׁתִּקִּישׁ בֵּין מִנּוּחֹת הָאָדָם וְעוֹנָוָה בַּעַת מִנּוּחָתוֹ
עִם מֵה שִׁיקְרָהוּ וְכו' (כ"ט ס' א, מוֹיִשׁ ג יז). — וְאִמֵּר
הַשְּׁשׁוּר: לֵבֵד אֲנִי מְכֻבֵּד יוֹם עֲוֹנָה לַעֲסִי וְכֵין אֵל
וְכֵין בְּנִיז אֲנִי הָאוֹת בְּעִצְמִי (כֶּלֶכֶז"ט, זֵין שִׁנָּה וּמוֹעֵד).
שִׁירָה רֵאשׁוֹנָה אֲדָם הִתְקִינָה בְּעוֹנָה מִתּוֹקְנָה וּלְעִתִּיר
לְכוֹנְנָה (בְּנִיז סִכְטִי ג, דּוּדֶסֶן 128). — וּמוֹר *עֲנֵנִים, עוֹנָנִים:

(1) [בך בארמ' היהודית, ובערב' ע'נג' a), עגב.]

ב. ענג¹, קל לא נמצא.

—הספעי, התענג, התענגו, —התענג על פלוני, לעג עליו
התקלס בו וכדומ', se jouer de; sich lustig machen; to make sport of
מנאף וחונה על מי התענגו² על מי תרתיבו פה
תאריכו לשון הלוא אתם ילדי פשע זרע שקר (ישע)
זג-ד).

ענד, ממנו ענד, ענוד, ענודה.

ענד, מ"י, ענדם, אענדנו, —ענד התכשים על הצואר,
העטרה על הראש וכדו', קשר וחבש אותו, umbinden;
attachen; to bind around קשרם על לכך תמיד ענדם
על גרגרתך (משלי ו כה), אם לא על שבמי אשאנו
אענדנו עטרת לו (איוב לא לו), —ואמר הפיטן: עורינו
נותן כוח ליעף ענדינו אור זוריה ושואף (Kahle,
Masor. d. West, ס), —ואמר המשורר: וסדתי כחכמתי
אשר הוא לא מדרה ולי הון רב והוד מלכות ושם
צדק ענדהו (י"ב סגיד, אהוב נפשי), ענודך ענק
השיר ולא כן אכל הם בענק שמך ענודות (י"י
הלוי, הספעי הזמן), —לכרוך בהודך עטרת ענדתי
וברצון עבדיך עד כה פקדתי (כחצ"ט, אס ספלי מלח),
אי שהן החן אשר על לויותיהם ואי קשר יקר ענדו
איה כלי מראה ואי בר נשקו כם רפדו שרים והתפרדו
(יעקב זן אלנעם, לא אהמסע על כלים), שמו רביד לצוארי
רבותיו ועל ראשי עטרת לי ענדתי ויעל לבי
בעט ברול חקקתי לכל יוכל אמר דמעי מחקתי
(י"י זכאס, טעטעי, קדי, דוקסון 2) —ועיני פני: לבשה
רוח אז יתודה לבו מלאו גבורה ענודה לחש ויקנא
קנאה כבדה (י"י יוסף זר שלמה, חודך כי אהש, יולי שנה א
מכס), סלסולם וצלצולם ענות שירות נקצבים ענודי
חן ולוית חן שמחים ולא נעצבים (אכונג עוז, יולי שנה
א חס"ה), היא לראשך חן ועטרת ענודים וסלסלה
ותרוממך ותושיבך בין נגידים (י"י אליעזר זרני נחן חילה
הזניס, Monatschr. 1895, 34), בשכם חשו עצמות
עלי עין ענודים בתמשה מיני ויון (נגזי שטיג,
דוקסון 103), ידבר בה ולא יבוש לעולם במלכי גיא
אשר לו הענודה (ד"י יסודי מלכים ולי"ב, זמן 85),
שמו משה והוא רופא ומשה לחולים מכאב חלים

כס 3), או התענג על י"י והרכבתך על כמותי ארץ
(סס כס י), למען תינקי ושבעתם משר תנחמיה למען
תמצו והתענגתם מזיו כבודה (סס סו יא), כטח כיו
ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה והתענג על י"י
ויתן לך משאלת לבך (סס"ז לו ג-ד), כי או על שדי
התענג וחשא אל אלוה פניך (איוב כז כו), כי מה
תקות חנף וכו' אם על שדי יתענג יקרא אלוה
בכל עת (סס כז ס-י), —ובמדר': עדיין לא בא בני
ביוזו שנשתנה מחליו אלא יתעדן ויתענג בני
כשלשה חדשים במאכל ובמשתה (מד"ר סס"ט, סכילי
אל זית היין), כל שהוא מתענג בשבת שואל והקב"ה
נותן לו משאלותיו (כ' יסודע דקכניס נסס ר' לוי, פסיק'
רנח' כג), —ובמשמ' התנהג כענג, כמפנק: בא וראה
היאך הצדיקים מתענגים וכו' והם מתענגים
ואומרי' כי אי אפשר לישן במטה הזאת (כ' טכחל,
מד"ר סס"ז קמט ס, צונק), —ובמסמ"א: והוא (אברהם)
מתענג עלי על כן ויתפלל בערך וחיה (כחצ"ט,
טמון 2), זכרו כי עשיר היה מהמתענגים המכלים
ימיהם בטוב ואוכלים ושותים וחוגגים (כס"ט פליקל,
המנכס כ).

—פעי, *ענג, עשה שיהיה ענג, שיתענגו בו: כל המענג
את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים (כ' יוסמן מטוס
ר' יוס', טמט קיס), כל המענג את השבת נותנין
לו משאלות לבו וכו' במה מענגו וכו' (כ' יסודס
נסס רנ, טס קיס), עתיד הקב"ה לענגם בנגן ערן
ולקשר לפניהם: מכל הבשמים (מד"ר צמד"י ג), —ענג
את השער, עשה שיהיה רך וענג: תלתן של תרומה
שחיפת בה כת כהן את ראשה אין בת ישראל רשאי
לחוף אחריה אבל מענגת¹ שערה בשערה (מוספסי
סרומ"י), —ואמר הפיטן: ובצדק הגה ערך כי תשא
ענגנו בנפש אל רם ונשא (לי יסא, מוקפ שנה שקלים),
ענג אומנים בטוב מעדנים ותאריך שנים לפני אלהים
זרה שופכי דם ואל תהי בסודם כי האדם בצלם
אלהים (כסצ"ג, אמן יוס זס, אהר"י כט),

—הספעי, *העניג, —כמו קע': מכל עיוני האדם עיון
החכמה הוא יותר שלם ונעלה ומועיל ומעניג
(הגמון יוסף כילאטיק, קילור טומ' חקיקל, א ב, הקדמי, זיס"ס
דוויניק' יוסטלים),

ב. ענג, ממנו ב. ענג.

¹ ע' הערה לסמן.
² הקדמוני' פרשו גם פעל זה כמשמ' התענג
של הפעל הקודם.

¹ [ס"א: מעגלת, מעגנת, ועי' עגל פעי.]

נעמי וי' ענה כי ושדי הרע לי (דוס פא כה).—ובסמ"א:
 אחנן ויקשה לאהב וישנא וא ען אמת בו ושוא
 יענה בו (דמנ"ט, עס סגניד, מחלוקה 129).—ג) במשמ'
 שב אל דבר, מוסב, מכון אל דבר¹, sich beziehen,
 entsprechen; s'adresser à, se rapporter, s'accorder;
 to refer, apply, correspond ומאי וטהר טהר היום
 כלומר פנה היום והוא יציאת הכוכבים ועונה וטהר
 ליום וכו' ומאי וטהר טהר גברא ועונה וטהר לגברא
 ועדיין לא פנה היום (פערק ערך אל). ושבת לפרש מה
 הוא ופניו מפני צפונה וכו' אך² ופניו עונה לכירום
 (כ"י קמפי, ספר סגלי 128). עוד יש מזה החלק דברי
 הנחגת אנושיות שינהג בהם האדם עם בני ביתו ועם
 שאר אנשים ומצאו על זה פסוקים צחים בעונם
 ומסכימים על אלה הדברים וכו' (כ' סלל מוירנא, תנאי
 סנס, כס:). והושיבו פסוקים עליהם כאלו יענו על
 כך ואעפ"י שאינם עונים על כך ואינם מכוונים
 לכך (סס כו). ותנאי המחאה עונה על הערעור ותנאי
 הכפיה הוא תנאי שני בלתי עונה על הערעור
 (דמנ"ט, ס"ט כס:). מה שכתוב בשער השכירות וקנינו
 משמעון על כל הכתוב לעיל אינו עונה על פרעון
 דמי השכירות (סס טיג). מכלל שמלת מחרת עונה
 תמיד על זמן היות השמש על הארץ (כ"א סקל, סג
 ג"ע, סג סנסוס ד, כס:). ואם כן נראה שזה המאמר
 אינו עונה לעשות הסבה (סס, סג סנסוס א, כס:).
 שמלת העצה אינו עונה סוף חוליות השררה וכו' ואיך
 אפשר להיות עונה למה שהוא נטוי (סס, ענין סמיטס כס,
 לז:). וחנה הראשון עונה לתשיעי ולשמיני מהקצרים
 והב' עונה לעשירי וכו' (כ"י אצננאל, פ"י סמוכה, נעלה,
 ד"ס ואסרי מידענו). ובסדר המשקל הזה שמו מגמתם
 אל ערכי הגנון כי יש גנון, ערוך שיענה הראשון
 עם הג' ויענה הב' עם הד' שוים בארך משיבת
 הניגון או בקצרו וכו' והנה מיסדי אלה השירות
 שמו מגמתם כל א' מהם לשקל האותות העינות
 כאחת בערך הניגון שלהם (למס סנסוס, ע"י מייני).—
 ובמשמ' כלומר, רצה לומר³: כי אין על השתיטה
 מג' הפנים האלה אחד בהם יענה כי לא בא
 צווי לא על דבר חדש וכו' (מנחם יגלי סגולה, לקו"ק,
 כספס' 59).

(1) [ע"י אוצ' הגא' כ"א ח"ב, ליו"ן 2, הערה ו.]

(2) [ברפ"ו: א.ה.א.]

(3) [מן הערב'.]

תמיד לענות תשובות מובנות—(סלמידי מנחם, חשו' על
 דונס, עטנן 28).—ואמר המשרר: מענות אלם אונך
 תעלם ויכלם כל מבקש וי' (דלז"ט, אל אל סקל).—
 ענה בקול, באש: ויהי קול השפר הולך וחוק מאד
 משה ידבר והאלהים יענו בקול (שמוס יע יט). והיה
 האלהים אשר יענה באש הוא האלהים (מ"א יס כד).
 —וענה בלא להמתין לשאלה, התחיל בדבור: וענו
 ואמרו (וקני העיר) וינינו לא שפכה את הדם הזה
 (דגרי כה ז). וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל
 קול רם (סס כז יד). ויענו חמשת האנשים ההללים
 לרגל את הארץ ליש ויאמרו אל אחיהם וכו' (סספי
 יס יד). ושמואל ראה את שאול וי' ענה הנה האיש
 אשר אמרתי אליך זה יעצר בעמי (ס"א ט יז). ויען
 זידבר אליו איש האלהים (מ"א ז יא). —וענה על
 טענות בוכות ודבר: אם יחפץ לריב עמו לא יענו
 אחת מני אלף (לויט ג ג). אלוה לא ישיב אמו וכו'
 אף כי אנכי אענו אבחרה דברי עמו (סס יד-יס).
 ועדיכם אתבונן והנה אין לאיוב מוכית עונה אמרו
 מכם (סס לג יג). מדוע אליו ריבות כי כל דבריו לא
 יענה (סס לג יג). —ובשאלה, ענה הכסף: לשחוק
 עשים לחם ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל
 (סלי י יט). —וענה על שיר, על הלל, ע"י דענה:
 אז ישיר משה וכו' לקטן שהוא מקרא את ההלל
 בבית הספר והן עונים אחריו על כל דבר, ודבר
 משה אמר אשירה והן עונים אחריו אשירה וכו'
 (כ' עקנא, ידו"ט קו"ט ס ו). הוא אומר הללויה והן
 אומרים הללויה מכאן שמעו לענות הללויה וכו'
 הוא אומר הודו לה' וכו' מכאן שמעו לענות
 ראשי פרקים (סו"ט לס:). —וענה אמן על כרכה: אם
 בירכך גוי ענה אחריו אמן (כ' סנסוסא, ידו"ט סוכי
 ג יג). אין עונים לא אמן חטופה ולא אמן קטופה
 ולא אמן יחוסה (כרכ' מו). —ב) ענה ב', העיר עדות
 בפלוגי: וענה בי צדקתי ביום מחר (נלס' ל ג).
 —ובפרט נגד פלוגי: לא תענה ברעך עד שקר (שמוס
 כ יז). ועד אחד לא יענה כנפש למות (נמדי לס כ).
 כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה (דגרי יט יז).
 וענה השירה חזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי
 זרעו (סס לא כה). הנני ענו בי נגד וי' ונגד משיחו
 (ס"א יג ג). ויאמר אליו דוד דמך על ראשך כי פיר
 ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח וי' (ס"א יז יז).
 הכרת פניהם ענה כס (יס"ט ג ט). למה תקראנה לי

הגלילי ור' עקיבא מסוכים בבית ערוד נשאלו מי גדול תלמוד גדול או מעשה נענו כולם ואמרו תלמוד גדול (סס מח). נענה ר' אלעזר ואמר ומה מילה וכו' (יומא פס). נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה (מגי יד). נענה ר' טרפון ואמר וכו' נענה ר' יהושע ואמר וכו' נענה ר"א בן עזריה ואמר וכו' (סס קח).

—ספ', הענה, רק צני' מַעֲנָה—כמו קל: כי האלהים מַעֲנָה⁽¹⁾ בשמחת לבו (קהל ס יט).—ומק' "להען, ואמר הפיוט: אשאלה בעדם מען גבורות טל להען טל אב הבטח לשען יתן להמתיק לען (כ"ט הקליר, חלום כסעין, ספלי על).

נענה נענו כ.ענה, ענו, *עניו, ענוה, *ענוי, ענוה, *ענותו, *ענותות, עני, *עני, עני, *ענייה, *עניות, *עניות.

נענה עניתי, אענה, יענה, יענו—א ענה מן פלוני, נכנע, כמו נפעי, gedrückt, demütig sein; être soumis, affligé; to be lowly, afflicted האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רעים מקולם לא יתח ומהמונם לא יענה בן ירד וי' צבאות לצבא על הר ציון ועל גבעתה (ישעי לא ד).—ובמשמ' היה שפל, סבל ענות: על כן נסעו כמו צאן יענו⁽²⁾ כי אין רעה (זכרי יג). האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד (ספלי קיו י). טרם אענה אני שנג ועתה אמתוך שמרתי (סס קיע מז).—ב ס"י, עשה שיהיה ענו, שפל: כחרב בציון שאון ורעם תכניע חרב בצל עב וזמיר עריצים יענה⁽²⁾ (ישעי כה ס).

—ספ', לענות, נענה, נענה, נעניתי,—א נענה מפני פלוני, נכנע: כה אמר וי' אלהי העברים עד מתי מאנת לענות מפני שלח עמי ויעבדני (שמות יג).—ב נפש נענה, אדם שלא אכל: ותפק לרעב נפשו ונפש נענה תשביע (ישעי נס י).—ג ובכלל שְׁמַעְיָהוּ אותו בצער, ביוסורים: נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה למבחן יוכל וכרחל לפני גוויה נאלמה ולא יפתח פיו (סס נג ז). נעניתי עד מאד וי' חינוי כדברך (ספלי קיע קז).—ובמדר': אלמנה ויתום שדרך לענות

⁽¹⁾ [אמר ראב"ע בפרשו, וז"ל: מן הכנין הכבד הנוסף על משקל מעלה נשיאים, ע"כ. ורש"י מפרש שהוא שם דבר. ומתהרשים מחכרים אותו עם גענה, או מניהים: ענה].

⁽²⁾ [אפשר שזהו הפע'.

—ספ', נעניתי, נענה, אענה, יענה,—א שֶׁעָנוּ אוֹתוֹ על קריאתו, על צעקתו: אשם אונן מועקת דל גם הוא יקרא ולא יענה (משלי סא יג). הן אצק חמס ולא אענה אשוע ואין משפט (חיוז יע ז).—וגענה הרבר: הרב⁽¹⁾ דברים לא יענה ואם איש שפתים יצדק (סס יא ז).—ובתו"ס, נענה על תפלה: עברו אלו ולא נענו בית דין גזרין שלש תעניות אחרות על הצבור (ספלי סו). גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו אעפ"כ לא נענה אלא בתפלה (רי שלעזר, צרכי נב). זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה מפני מה זה נענה וזה לא נענה זה התפלל תפלה שלימה נענה וזה לא התפלל תפלה שלימה נענה (כ' מלכי, ר"ס ט). כיון שאמר (דוד) ה' אלהים אל תשב פני משיחך וזכרה לחסדי דוד עכרך מיד נענה (מז"ק ט). ואם לחש ולא נענה מאי תקנתיה ילך אצל חסיד שברור וירבה עליו בתפלה (כ' חמי, ספלי ס). ג' הם שנענו במענה פיהם אליעזר עברו של אברהם ומשה ושלמה (רשב"י, מדרש נחלשי"ס).—ובספרי"א: ואנכרו קולי הענותו ממרום ואלאמה דאימא תדעי קשמי מרום תענינו⁽²⁾ (לפ"ט, ספ' פגלוני בסוף ספרי"א קט).—התפלה הנענית: כי התפלה הנענית אינה כי אם לקהל או בקהל (כ"י ח"ט, ספרי"א יז). ומתנאי התפלה הנענית שתהיה במה שיועיל העולם ולא יזיקה בשום פנים (סס יט).—ב כמו קל: אני וי' נעניתי⁽³⁾ לו בה ברב גלוליו (משק יד ד). כי איש איש מבית ישראל וכו' ובא אל הכניא לדרש לו כי אני וי' נענה לו כי (סס ז).—ורגיל בתו"ס: נענה אותו תינוק ואמ' וכו' (פוסק סוכי צו). נענה פגחם באותה שעה ואמר אין אדם כאן שיהרג ויהרג (ספלי צמז קלח). וכבר היה ר"א חולה וכו' נענה ר' טרפון ואמר רבי חביב אתה לישראל יותר מגלגל חמה (סס צמז נב). וכבר היה ר' טרפון ור' יוסי

⁽¹⁾ [התרגומים מנכדים: הרב, כלום' המרכה דברים].

⁽²⁾ [ובעבר': וגנו את מאמרי הענותו ממרום והאמה התפלל תמיד משמי מרום תענינו].

⁽³⁾ [כך פרש ריב"ג (נפשי), שהוא פ"י כמו קל, וז"ל: מתעברים כי ענין נעניתי לו הוא עניתיהו וענין נענה לו עונתה, ע"כ. ות"י מפרש כמו נפעי: אשתאול, וכן רש"י: אדרש, וכן רד"ק (נפשי), מפרש כמו נערתיה; ועי"ש גם בפרש עתר ובפרושו].

מ ע ו נ ה מעני (דש"י, ז"מ קיח:). — ואמר המשורר:
לכורה במוקש פתלחל ועקש נשאת סבל מענת
ככל אחות חבל ספרד ובכל ובגדי אבל לבשה (ד"י
הלוי, להם יי חלסים), שובב מה זה יענה יום במשפט
יעונה יכוון ויבנה לפני שחת יי' (כלצ"ע, אמונתך
כודעס).

—ספס', התענה, התענית, התענות, יתענו, התעני, —
(א) התענה האדם, ענה את עצמו בכלל, צער א"ע,
הניח לעצותיו: ויאמר לה מלאך יי' שובי אל גברתך
והתעני תחת ידיה (כלצ"ע י"ט). — צער א"ע: וביום
הזה לא אמינתך כי נשאת את ארון אדני יי' לפני
דוד אבי ובי התענית בכל אשר התענה אבי (מ"ח
ז כו). — ואמר בן סירא: יש מתעשר מהתענותו
ו[יש] יחיב שכרו (ב"ס גמ' י"ח). — ובמדר': כי מתו
כל האנשים וגו' מאי מתו שבת ענו (מד"כ שמוס
פ). עני ורובב על חמור זה משיח ולמה נקרא שמו
עני שנתענה כל אותם השנים בבית האסורים
(פסיק' רנח' לד). — (ב) התענה פלוני, ענה את נפשו
בהמנעו מאכילה, fasten; jeûner, to fast: אולים
מדרך פשעם ומעונותיהם ויתענו כל אכל תתעב נפשם
(ספ"י קז יז), לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא
בא אל פי וכו' אל תירא דניאל כי מן היום הראשון
אשר נתת את לבך להכין ולהתענות לפני אלהיך
נשמעו דבריך (דנ"י ג"ב). ואקרא שם צום על הנהר
אהוא להתענות לפני אלהינו (מז"ס כח). — ובתו"מ:
ואמרו עליו על ר' אליעזר שסיפור ועל ר' יהושע
שרחץ אמר להן ר' יהושע צאו והתענו על מה
שהתעניתם (ירוש' מגיל' ח' ו), וכי בתשעה מתעניין
והלא בעשר מתעניין אלא לומר לך כל האוכל
ושותה בתשעו מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה
תשיעי ועשירי (נדר' ס:). פעם אחת חל מ' באב
להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו
בו ולא השלמנוהו (ערוצי' מ"ח). אין גזרת המלכות
ואין שלום רצו מתעניין רצו אין מתעניין (כ"ה
יח:). כמה תעניות נתענית אסך (שרה) וכמה
תפילות [נתפללה] עד שלא באת לה (פסיק' רנח' מ').
— ובסה"מ: ומה שהתירו רז"ל תענית חלום בשבת
וזה כשיהיה החלום קשה מאד הרבה והוא שראה
אותו נפשו עגומה עליו לפי שאינו יודע מהו ואין
לו עונג שבת וכשהוא מתענה סובר שהתענית
מועיל לו (אז"ל סג"ל ח, ל"ז 76).

עמה לאבי הנער (שמצא בשדה) חמשים כסף ולו תחיה
לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו (סס
כט). הנה כתי הכתולה ופילגשוהו אוציאה נא אותם
וענו אותם ועשו להם הטוב בעיניכם (ספ"י יט כד).
ואת פילגשו ענו ותמת (סס כ ה). ויחוק בה (אמנון
בתמר) ויאמר לה בואי שכבי עמי אחותי ותאמר
לו אל אחי אל תעני כי לא יעשה כן בישראל וכו'
ויתוק ממנה ויענה וישכב אתה (ש"ז יג יח-יד). כי
שנא אבשלום את אמנון על דבר אשר ענה את תמר
אחתו (סס כג). כי אמנון לברו מת על פי אבשלום
היתה שומה מיום ענתו את תמר אחתו (סס לב).
ערות אב גלה כך ממאת הנדה ענו כך וכו' ואיש
את אחתו בת אביו ענה כך (ימק"ב כז יח). נשים
בציון ענו בתלת בערי יהודה (לכ"י ס"ח). — ובתו"מ:
א"ל רב פסא לאביו הא חשמיש גופה אקרי ענוי
דכתיב וישכב אותה ויענה א"ל חתם שעונה מביאות
אתרות (ימ"י עז:). שהיה (יהויקים) הורג את בעליה
ומענה את נשיהם (מד"כ יקרי יט). — ג ענה את
הרין, עכב ודחה הוצאה לפעל של פסק הרין: אין
מענין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד
(רבי יהודה, קנסי י"ד). אם משה חכם חכמים [גדול]
גדולים אבי נביאים לא נשא לו פנים ק"ו לשאר כל
אדם המענים את הרין והמעותין את הרין עאכ"ו
(ספ"י נגד' קלס). על ידי שאמר (משה) שמעו נא
המורים נגור גוריה שלא יכנס לארץ המענין את
הרין והמעותין את הרין עאכ"ו (סס דנ"י כט).

—פע', ענית, מענה, ענות, תענה, —ענה האדם, שענו
אותו, בכל המשמ' של הפע', במשמ' צום: כי כל
הנפש אשר לא תענה כעצם היום הוה ונכרתה מעמיה
(ויקרי כג כט). — ובענין של מאבובים ויסורים: אכן
חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנו
נגוע מכה אלהים ומענה (יע"י נג ד). — ובכלל צער
ויסורים: טוב לי כי ענית למען אלמד חקיר (ספ"י
קט ע"ח). ובור יי' לרוד את כל ענותו (סס קצ"ח).
— ובתלמוד: תשעה באב שחל להיות ערב שבת אובל
אדם אפילו כביצה ושותה כביצה כדי שלא יכנס
לשבת כשהוא מעונה (בי' יסוד, חוספי' ספ"י ז יז).
ספני מה הגרים מעונים ספני וכו' (בי' מיני' בן
גמלי'ל, מס'י גמ' ז יז). — ובסה"מ: ורעך יעונה
ויעובד ארבע מאות תמחה איך גזר עלימו זה בלי
חטאות (דס"ג, ספ"י על מוי הכלכי ז, דודסון 47). אבינן

קול עֲנֹת אֲנֹכִי שָׁמַע (שְׁמוֹת לז יח). בַּיּוֹם הַהוּא בָרַם
חֹמֶר עָצָו לֵה (יִשְׁעִי כז ז). שִׁיר מוֹמֹר לִבִּנִי קִרַח לִמְנֻחָה
עַל מַחֲלֵת לְעֹנֹת מִשְׁכֵּל לְחִימָן הָאוֹרֵחִי (מִסְלִי שֵׁם ח).
—וּבִמְשֹׁנָה: נָשִׁים בְּמוֹעֵד מַעֲנֹת־אֲבָל לֹא מִטְּפָחוֹת
וְכו' בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים כְּתוּבָה וּבַפּוֹרִים מַעֲנֹת וּמִטְּפָחוֹת
בֹּהַ וּבֹהַ אֲבָל לֹא מִקּוֹנֹנוֹת (מו"ק ג טו). — וְאָמַר
הַמְשׁוֹרֵר: וּבִמְלָכָה הַשְּׁלִישִׁית נָשִׁים שֶׁאֵנָּה מִגִּנּוֹת
וּמַעֲנֹת תּוֹפְשׁוֹת כְּלוּרִים וְעוֹגְבִים וּמוֹרִים (לֵאשׁוֹנִי,
לִכְתֵּב מִי בֶן עֶזְרָא).

עֲנֶה. ט"ז—מי שעָנָה: יִכְרֹת יוֹי לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָה
עַר וְעֵנָה מֵאֵהָלָיו יַעֲקֹב (וְלֹא' ב' יב), וְעַי' עַר.

עָנָו עָנָו, סמ"ז, ח"ר עָנָוִים, סמ"י עָנָוִי, — אדם נָחֵם לבריות, לא קשה, לא נמ, לא גָּחָה demütig, sanft; humble, doux; meek, lowly מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (צמד' יב ג). אם ללצים הוא יליץ וְלַעֲנָוִים (2) יתן חן (משלי ג לד). טוב שפל רוח את עָנָוִים (2) מחלק שלל את גִּבּוֹרִים (סס יט). — ובמשמ' צדיק, השפל בעיניו ונכנע לוי': יען משה יי' אתי לבשר עָנָוִים שלחני לחפש לבשרי לב (יסע' סח ט). כי דרש דמים אחם וזכר לא שכה צעקת עָנָוִים (2) (סמ"ז יג). קומה יי' אל נשא ירך אל תשכה עָנָוִים (2) (סס יב). תאוה עָנָוִים שמעת יי' (סס יז). ואכלו עָנָוִים וישבעו (סס כז). ידרך עָנָוִים במשפטם וילמד עָנָוִים דרכו (סס כט). ביי' תתהלל נפשו ישמעו עָנָוִים וישמחו (סס לד). ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו וְעָנָוִים יירשו ארץ והתענוו על רב שלום (סס לו יא-יג). מעורר עָנָוִים יי' משפיל רשעים עדי ארץ (סס קמז ו). כי רוצה יי' בעמו יפאר עָנָוִים בישועה (סס קמט ד). — וְעָנָוִי ארץ: בקשו את יי' כל עָנָוִי הארץ אשר משפטו פָּעִל (סמ"ז ג). בקום למשפט אלהים להושיע כל עָנָוִי ארץ (סמ"ז טו י). — ובמשמ' עָנִי, בדרך לדל, אביון: ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לְעָנָוִי ארץ (יסע' יח ד). ויספו עָנָוִים ביי' שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו (סס כט יט). וכלי כליו רעים הוא זמות ועץ לחבל עָנָוִים (3) באמרי שקר ובדבר אביון משפט (סס לז). השאפים על עפר ארץ בראש

ג. ענה¹). ממנו ג. ענה, ענין, ענין, עניני, התענינות.

ג. **עֲנֶה**, לַעֲנֹת, —עֲנֶה בְּרַבְר, הַתַּעֲסֵק בּוֹ, הַשְׁתַּלּ בּוֹ, sich m. Etwas beschäftigen; s'occuper de; to be occupied, busied with ונתתי את לבי ללרוש ולחור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לַעֲנֹת בו (קס"ו א ג). ראיתי את הענין אשר נתן אֱלֹהִים לַבְנֵי הָאָדָם לַעֲנֹת בו (ס"ג י). —ואמר בן סירא: על מוסר פותח וכוּסִיל ושב כושל עֲוֹנָה כֹּזֵנֹת (כ"ג נ"י ז ח).

ד. ענה²), ממנו ד. ענה, ב. *ענני,

דַּעֲבַדָּה עֲנֵה, עֲנֹת, עָנִי, יַעֲנֶה, תַּעַן, יַעֲנֶה, תַּעֲנִינָהּ, סֵעַ, הָרִים קוֹל בְּשִׁיר, בְּרַם בִּיתָר עִם אֲחֵרִים, singen; chanter; to sing וַתַּעַן לְחַם מְרִים שִׁירוֹ לִי׃ כִּי גָאָה גָאָה סוֹם וּרְבָבוֹ רַמָּה בָּיִם (שְ�מוֹס יֵה כֵּל), אוֹ יִשְׁוֹר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלַי בְּאֵר עָנִי לָהּ (בְּמִדִּי כֹל יֵי). וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי אֲכִישׁ אֱלֹהֵי וְכו' הֲלוֹא לֹוֹה יַעֲנֵנוּ בַּמַּחְלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שְׂאוֹל כֹּאֲלָפוֹ וְדוֹד בְּרַבְכָּתוֹ (שׁ"כ כֹּל יֵי). וַי' מִמְרוֹם יִשְׁאָן וּמִסְעוֹן קִדְּשׁוּ יִתֵּן קוֹלוֹ וְכו' הַיִּידֵד כְּדֻרְבָּיִם יַעֲנֶה אֵל כָּל יִשְׁבֵּי הָאָרֶץ (יִמִּי כֹס ל). נִשְׁבַּע יוֹי צִבְאוֹת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם מִלֵּאֲתִיק אֲדָם כִּילֵק וַעֲנֵנוּ עֲלֶיךָ הַיִּידֵד (סֵס כֹּל יֵד), וַעֲנֵנוּ לִי׃ כְּתוּדָה זִמְרוֹ לֵאלֹהֵינוּ בְּכֹנֹר (סֶהֳלִי קִמֵּי ז). וַיַּעֲנֵנוּ כִּחֲלָל וּבְהוֹדֵת לִי׃ כִּי טוֹב כִּי לַעֲוֹלָם חֲסֵדוֹ. עַל יִשְׂרָאֵל (עֲזִי ג יֵח).—וַאֲמַר בֶּן סִירָא: עַל כֵּן עָנֵנוּ לוֹ בְּנוֹת וַיִּכְנֹוּהוּ בְּרַבְּבָה (בִּ"ס גִּימִי מֵי זֵי).—וּבְמִשְׁמַ' צִעֵק: וַיֹּאמֶר (מִשְׁה) אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה וַאֲיִן קוֹל עֲנֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עֲנֹת אֲנָכִי שְׁמַע (שְ�מוֹס לֵב יֵח).—וּבְחֵלְמִי: אִיזוּהוּ עָנִי שְׂכוּלֵן עֲוֹנוֹת בִּאֲחַת קִינָה שִׂאֲחַת מִדְרַפָּה וּכְלֵן עֲוֹנוֹת אַחֲרִיָּה (מוֹיִק ג ט). לֵחֵם עָנִי לֵחֵם שְׁעוֹנִין עֲלֵיו דְּבָרִים הֲרַבָּה (כִּי שְׂמוּלֵן, סֶסֶי לֵז).—וַאֲמַר הַמְשׁוֹרֵר: אֵיךְ קוֹל עֲנֹת חֲלוּשָׁה מִפִּי אֲהִלִּיבָה וַיֵּד בֶּן הַגְּרוּשָׁה עַל בֶּן הָאֲהוּבָה (כֹּאֲצִי"ע, לִיד קוֹל).

—מַעַי, עֲפָה, עֲצוֹת, עֲצוּ, —כִּמוֹ קֵל בִּנְחָץ הַפְּעוּלָה: וַיֹּאמֶר
(מִשְׁחָה) אֵין קוֹל עֲנוֹת נְכוּרָה וַאִין קוֹל עֲנוֹת חִלּוּשָׁה

(¹) [כך בספר ענא; ובערב' ענא, עני א.]

(2) [בערב' ע'ויט], ובסור' ע'וי. ונמצא גם במצרית

עני, ואולי גם באשור, אנו.]

(a) عنا   (b) غنى

(1) [ס"א עניו קרי. ויש ספרים שכן גם כתיב.]

(2) כך הקרי, והכתיב: עניי.

(3) [בך הכתיב, והקרי: עניים.]

ענין עיגוּג (הענין ענין ענין). שברוב עשרך היה לך
אהבה בתענוגים לענג את בשרך וע"כ נהפך עיגוגך
לשחין רע בעורך ובבשרך (כ"מ אלסיד: פ"י חיוט טו טו).
—ואמר הפיטן: סגלת שבת לשמור בעגוג להשביע
בצחצחות נפוחי נשמות (כ"ל בן כחזן, עלה עלה, חזסי
י.צ.). —ומ"ר: שדורסת ואוכלת מיד לאחר הריגתה
שאינו מקפיד על תענוגים אלא אוכל בשר בלא
תכלין וכן שאר עיגוגין (כס"י, עיגוג כד). אבל
עיגוגיו ושמתת לבו בהגיון דת אלהים להסתכל
ולהבין באותיותיו ובכל מעשיו הגבוהים (כאז"ס הנשיא,
הגיון הספס, יס.).

עֲנוּדָה, ע"י, — ספ"ס מן ענ"ד: שגמיו ענין קישור
ועיגוד (הענין ענין ענין). — ואמר הפיטן: פאור
עגוד כלילי לבדני כתרני והכלילי פודי ועזו מגדלי
דודי לי (כי שנת צרי משה, אכעיס מדועי סידים, יולי א ספס,
מח"י חטלי א, קד.).

עֲנוּדָה, ע"י, — ספ"ס מן ענ"ד: סגולת הענו ומדתו, Demut
וְעֲנוּדָה: Sanftmut; humilité, douceur; humility, meekness
בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסרתו ביום אף יי' (למ'י
ג.ג.) ותחן לי מגן ישעך וימין תסעדני וְעֲנוּדָה (1)
תרבני (הסלי ימ לו). לפני שבר יגבה לב איש ולפני
כבוד ענוה (מסלי ימ י.צ.). עקב ענוה יראת יי' עשר
ובכבוד וחיים (סס כ.צ.ד). — ואמר בן סירא: בני בעשרך
התהלך בענוה ותאהב מנותן מתנות (צ"ס גמ"ג
י.צ.). תועבת גאווה ענוה ותועבת עשיר אביון (סס
י.כ.). באמנות ובענוה (2) כתר בו מכל ב[שר]
(סס מה ד.). — ובתו"מ: קדושה מביאה לידי ענוה
וענוה מביאה לידי יראת השם (כי פתח צן יאיר,
קוט"ט י.ח.). מה שעשת חכמה עמרה לראשה עשת
ענוה עקב לסוליסה (כי ילח צר' חלעזר, ירוש' שנת
ח.ס.). ענוה גדולה מכולם (עכ"ל טו:). הענוה
סיג לחכמה (לכ"ל, כלל כח"ג.ג.). מה ענוה הרבה
הקב"ה לאברהם שהיה יושב והשכינה עומדת (מד"ר
זכאש' ע"ס). — ובספ"ס: החכמה תוליד הענוה
(כאז"ע, קס"ל ס.ח.). אמר החכם קרן המשביל ענוה
(כ"י ח"ס, מנח' הפניני לכספ"ג, 10). אינני יודע עון שהוא
שוקל יותר מענוה (סול, מו"ס, ספניעס ח.). אדונינו
חכם כמלאך האלהים וענוהו תעביר על מדותיו

דלים ודרך ענוים ימו (עמו"ז.ז.). שמעו זאת השאפים
אביון ולשכית ענו (1) ארץ (סס ח.ד.) כי לא לנצח
ישבח אביון תחת ענוים (2) תאבד לעד (הסלי ט.י.ע.).
בו לרעהו חוטא ומחונן ענוים (3) אשריו (מסלי יד.כ.).
— ואמר בן סירא: כי רבים רחמי אלהים ולענוים
יגלה סודו (צ"ס גמ"ג.כ.). — ובתו"מ: ובשמת (הלל)
אמרו עליו הי עניו הי חסיד תלמידו של עזרא
(הספ"ס קוט"ט י.ג.). ענין שהוא עושה את הבריות ענוים
אילו לאילו (ירוש' עמ"ג.ג.). שם בן ארבעים ושתיים
אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו
ועומד בחצי ימיו (כ.כ. קדוש' ע"ל). ענוים הגיע זמן
גאולתכם (מסלי כח"ג.לו.). ונקי ענוה: מי שהוא עני
ואשתו ענוה ובניו ובני ביתו ענוים אף הכלבים
שלו אינן מויקין (כאז"ס כ.י.). — ובספ"ס: גרדן דלא
מיוון ענוים סתם גרדן אין לו כשת פנים (כס"י, ע"ז
כ.ו.). — ואמר הפיטן: רוצה בעמו ענוים יפאר וישב
תחתות כם להתפאר (אכעיס ומיכס). — ותאר למשה:
בה מופתים נתן לעניו ותחל רוחו לפעמו כאשר בא
ובשר המוניו כי פקד יי' את עמו (כאז"ע, חכ"ס
סדר ענוה). — ואמר הפיטן: או בקשוב ענו עלה
אל הר העברים בדעתו חשב בעלית סין בהדורים (כי
משה צרי שמואל, אז בקשוב, יולי ספ"ס). ויואל ענו להרים
ויקרא אליו אלהים וכו' דת היתה אמונן בשחק הוריש
ענו וירש (סס, חכ"ס).

עֲנוּה, קל לא נמצא.

עֲנוּה, "התענו, התענוה" — היה ענו, עשה את עצמו
לענו: שאף שידע (משה) התורה כלה עד סופה והיא
נקראת תורת משה על שמו עם כל זה התענו מאד
(פנחס זא, כהנאס). והוא כענוותנותו התענו מאד
עד כאילו חסרו לו כל העשרה דברים הרחניים (סס).
עֲנוּה, ע"י, — מ"ר "ענוהים, ענוהין, — ספ"ס מן ענ"ג: אף
הקורא מקרא בעיגוגו ובניגוגו עליו נא' דבש וחלב
תחת לשונך (כי לוי, מד"ר ספ"ס, נפת טפוספס). עשיתי לי
שרים ושרות אלו התוספות וכו' ותענוגות אלו האגדות
שהן ענוה של מקרא (סס קסלי, כנסתי לי גם כהן וחסד).
ותענוגות בני האדם זה ענוה של ישראל (סס). —
ובספ"ס: בהם אכנים שמתחטטות על בעליהן פי'

(1) [כך הכתיב, והקרי: עניי].

(2) כך הכתיב, והקרי: ענוים.

(3) כך הקרי, והכתיב: ענוים.

(1) [בש"ב (כ.ז.ז.): ענוה].

(2) [בגל' הגרסה: ובענוהו].

וימחול על כבודו (כ' יוסף בן סמס מירושלמי, נטמוני מחזקיס 19). הפכל טוב שביועצים והענוה טוב שבחכמים החרוצים (כס"ט פלוקרל, לבי סיון 9). הענוה היא שפלת רוח להחזיק עצמו פחות ממה שהוא הרבה (סלמס מייס חצר טוב, למס לדיק, לג:). שמי שוכה לבתר ענוה וזכה לרות חקרש וכו' ויש בכל נפש כסתר ובהעלם מדת הענוה ומדת היראה (כס"ה, יין לזכון ו, קס:). — ובמשמ' רבות ונימוס: ובאשר תתישב בה (כבניעה) וראו אותותיה על האברים סחם הלשון הרבה וחקול הנמוך והענוה בעת הכעס וכו' (כ"י ח"ת, סוים הכניעה ח). ולולי אשר לא מנעתנו הענוה מעל השלחן השלכנוהו זמן הכית גרשנוהו (כ"י מתיז, מסכמול 2). — ואמר השימן: אחי עולם מימות עולם לימדתה ענוה לכאי [עולם] (יניי, Kahl, Masor. d. West, 70). עם ענהה אענה על דבר אמת וענוה צדק ועל עקר דת וכל יקר שות (אלסי ימי סנתי, יו"י סנה ח חספ"ט). — ואמר המליון: במדות האנוש אין כענוה והיא יפה לכל משכיל ונאווה (כ"י מתיז, מסכמול יט). ופי יעש מעול הענוה ופי זה יארה בשמה ומורה (עמ"ס, נוסד"ר ח).

ב. ענוה ט"ה. — כמו ענבה ב: ואע"פ שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גדל השרה ולפי רוב העניים ולפי רוב הענוה (1) (סלס ח 2). — ובספח"א: וענוה אחד לא יעשה קין (פומס יס"ס, ס"ס לז, כד:).
ענוה ט"ה. — כמו ענוה: ותדרך צלה רכב על דבר אמת וענוה (2) צדק ותורך גוראות ימינד (סלס' מס ח).

*ענוה עינוה, ע"ה, מ"ר ענווים, עינווין, (א) ט"ס"ס מן בענה: אם ענה תענה אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט (מכ"י מנפ"י יס). למס נקרא לחם ענוי על שם עינוי שנתענו במצרים (כי שמעון, ספרי דברי קל). ולמס ששה דברים כנגד ששה עינווין האמורין בפרשה (ינ"ס ינ"ס ח). ענוי שהוא אכידת

הנפש ואי זה זה זה אכילה ושתייה דבי ר' ישמעאל תנא נאמר כאן ענוי ונאמר להלן ענוי מה להלן ענוי רעבון אף כאן ענוי רעבון וכו' דנין ענוי כיוי שמים מענוי כיוי שמים ואין דנין ענוי כיוי שמים מענוי כיוי אדם (ינ"ס עד:). הגה חמשה: ענווין כנגד מי אמר רב חסדא כנגד חמשה ענווין: שבתורה (סס פו). כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבנו של עולם זכור ענווין שעניתי ומרודי שסדרתי כך (מ"ד"ר ח"כ, זכר עניי ומרודי). — ענוי הדיון (1), ענוב ודרווי של חוצאת פסק הדיון: הרב בא לעולם על ענוי הדיון ועל ענות הדיון (לכו"ס ח). — וענוי נפש: ואלו נדרים שהוא ספר נדרים שיש בהן ענוי נפש: אם ארחק אם לא ארחק אם אתקשט אם לא אתקשט: אמר רבי יוסי אין אלו נדרים ענוי נפש (כר' יא ח). כל דבר שיש בו עינוי נפש כ"ן בינו לבינה וכן בינה לבין אחרים יפר (ספס"ט סס ח). — ובספח"א: ודע כד עינוי נפש ח"ם פנים פנים לחלל מאכולה ושתייה ולעמר על רגלים בתפלה הרבה הרבה עד עינוי נפש וכו' ולבכות בקול עד עשיפת רוח עד יהיה תום עינוי נפש (מספרות הלכה של הקדשים סקדמוניס, גנוי סכט 3, גילגול 488). — ואמר המליון: ואמר אחד מחכמי התנאים ענוי הנפש חותם הכריות (כ"י זכר"ס, ספס"ט ס, דודסון 89). — וענוי הכבל: אשר עבר עלינו צרות רבות ורעות וחבישת בית האסורים וענוי הכבל ומ(ל)כות עד לצאת הנפש (קטני בן מלי, 1593, MS. 1915, 555). — (ב) ס"ס"ס מן דענה: איוהו ענוי שכל ענוה באחת קינה שאחת מדברת וכלן ענוה אחרית (מ"ק ב ט).

*ענוין עינוין, ט"ז, — ס"ס"ס מן בענו, ענון: הניחושו והעיוון בכלל היו ויצאו מן הכלל לחילוק כלל בהיכרת ופרט בהיכרת (ינ"ס סנה 2 ב). בן לא תנהש ולא תענונו וחלא הניחושו והעיונו (2) וכו' (ינ"ס גניי סס"ז 258).

ענוק — כמו ענק: ויתנו להם את קרית ארבע. אבי הענק היא חפרין בהר יהודה (ינ"ס כ"י ח).

ענוק ט"ז, — ס"ס"ס מן ענק: פתיגול וענויל ברלי ענוק: פנוק קדלי פנים בפנים השרילי דודי לי (כ' סלמס). הצנלי, חור יע, יו"י 3 סס, נוס' חילי ח, קיב).

(1) ע"י בענה פ"י ג.

(2) כדפ"י: וזה ענוין.

(1) [ס"א: ענבה, ע"י רמב"ם ורש"י].
(2) [אמר ראב"ע, וז"ל: ומלת וענוה צדק בין עומדת ובין נסמכת, ע"כ. בלומי שהנקוד הוא מרכב מן נקוד הנפחד והנפסך. ולדעת רד"ק הוא משקל שונה מן הצורה ענוה. ובתרגו: וענוה וצדק, וכן בשפ"י והירוש'. ועיקלם והסורי תרגמו כמו וענוה צדק. ואולי בא הנקוד המקצר מפני המקף שמחבר את שני השמות וענוה-צדק לריבוי מרכב].

שהיה חסיד וענותות גדול ושפל ועשה טובות הרבה בישראל (כי עמידם לזן דלן, מאמר על סדר הדוכות, חמס גמס, ל).

עֲנוּתָנוּת, ענותות, עינוותנות, ע"כ, —מדת הענותות, כמו ענה: ומשה נגש אל הערפל גרם לו ענותותו שנאמר והאיש משה ענו מאד (מכ"י יחזי ט), ענותותך הביאני לחיי העולם הזה והבא (לדכ"ט טו), יר"מ ה' אלהינו שתצין כבשתנו וכו' ותבא לפניך מדת טובך וענותותך (כי יומן, דכ"ט טז), קדנותו של שמאי בקשה לשורדנו מן העולם ענותותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה (שנ"ל ל), כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענותותו (כי יומן, ונ"י ל), ענותותו של ר' זכריה בן אבקלם החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליחנו מארצנו (כי יומן, גי"ט נ), להכנס שנשל קרובתו ועשתה עמו י' שנים לא ילדה אמר לה בקשי לי אשה אמר לה יכול אני לימול חוץ מרשותיך אלא שהייתי מבקש ענותותיך (מד"כ שמו"ל), להודיעך ענותותו של משה שלא נשתאה לבקש עליהם רחמים (ס"ט צנ"י יט), למה לא נאמר כאן ביהושפט מלך להודיעך ענותותו של אותו צדיק שלא רצה לירד לפני הנביא בגדיו מלכות (ס"ט כ), היא (תורה) וכל כלי אומנותה ניתנה עינוותנותה צידקה וישרותה ומתן שכרה (כי מניא, ס"ט דכ"י ח), קדנותו של אבות ולא ענותותו של בנים (בס"ט כ"י שמואל כ"י יחזק, סקי"י דכ"י יז), —ובסמ"א: אבל הוא בענותותו יסיר התמיד להעמיד העתיד (כ"י סלוי, מכ"ט ל"י חסד, סכ"ט ח), מי שרב סבלו רב ענותותו יעצמו חומסיו וירבו עוריו (כ"י ח"ת, נבחר ספני"י לסכ"ג, סכ"ט סענוס), ומה שקדם לזה מסיפור ענותותו (של משה) (סול, סקי"י מנ"י סנ"י לסכ"ג כ), היודע בעצמו שהוא בקי בתורה וכיוצא בו בעיר ובשמיאין איסור והיתר אומר תביא לאחרים הרי עינוותנותו לחטא שמא אם היה הוא מורה היה אוסר מה שהם מתירים (ספר סקידים ספספסכס), ומי שימשול עליו צדק לא ולמד המלאכה למיאומו בעולם וענותותו ושהוא מסתפק במעט מדברי העולם (רס"ט סליקל, סמקס ל), —ואמר הפיוט: בארו בחור בגדלתו כבדו רענן ענותותו (לכומס, ס"י סידור, יוס"ד), בני בנים משולשים חסידים ומקידשים כאבות יהיו ראשים

עֲנוּקָה, נקי, ענוקה, —מקשט כמו בענק: גרון ענוק לשון למודים דברים רבירים באופן שקודים (כ"י שמואל כ"י יחזק, סלוי, יוס"ד סכ"ט), —וסמ"י: הקרנתי ויו שלוחיך ישרתי שמתי לנוחך הגות ענוק שיחיד באוו לחיך (כ"י שמואל כ"י משה, חכמי מוס"י סירס, יוס"ד ח סקס, מוס"י ח"ל, קג), ואת סתחבת בעיני בשביל ענק אחד אשר לצוארך יותר מאשה אחרת ענוקה בענק כפול (רסכ"ט, סס"ט, יוס"ד ד יח).

עֲנוּשִׁים, ע"כ, רק מ"כ ענושים, —כמו ענש, יין ענושים, יין שהוטל על אדם לתת בענש בשביל דבר מה: ועל בגדים חבלים ימו אצל כל מוכה ויין ענושים ישתו בית אלהיהם (עמוס ג ח).

עֲנוּתָה, ע"כ, —עני, סבל ויסורים, Leiden; misère; afflietion; כי לא בזה ולא שקץ ענות¹ עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשעו אליו שמע (סל"י כ"ט כ), —ואמר המשורר: והורני בעוד יש בי יכלת להתענות ואל הכזה ענותי (כ"י סלוי, חכ"י נגד), כרחמי יהי פנה לעבדו ואל יבזה ענותו בגרותו וצוקיו וקורותיו (לכ"ט ט, כס"ט ח"ל חסד חסד).

עֲנוּתָה, עינוותו, ע"כ, מ"כ ענותנים, עינוותו, —כמו עני, שאינו קפדן: לעולם יהא אדם ענוותן בהלל ואל יהא קפדן כשמאי (שנ"ל ל), בא (הגר) לפני הלל א"ל עינוותן הלל ינחו לך ברכות על ראשך שהקרבתי תחת כנפי השכינה (שנ"ל ל), רבן שמעון בן גמליאל ודאי ענוותן הוא (צ"מ ס), שלחו מתם איוהו בן העולם הבא ענוותן ושפל ברך (סכ"ט ס), שלשה ענוותנים הן ואלו הן אבא ובני בתירה ויונתן בן שאול (כ"י, צ"מ סד), שבומן שאדם ענוותן ובני ביתו ענוותנים כשבא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בבאן ואמרו לו הן בא והכנס וכו' (לדכ"י ז), —ובסמ"א: שלא היה ענותן כאביו (יוסקין סלס"ד), ומוסף על הכמתו (של ר' יוסף הלוי אבן מגאש) (ד).

¹ [קשה, ראב"ע פרש, וז"ל: מגות עני ויש אומרים כמו מענה לשון על משקל שבות, ע"כ, ורש"י אומר, וז"ל: צעקת דל כל ענייה שבמקרא לשון צעקה ועוד יש לפתור ענות לשון הכנעה כמו לענות מפני שהוא נכנע ומתפלל לפניך, ע"כ, וכפרוש הראשון תרגם הסורי, ועל פי זה מניחים החרשים צעקת, ועקילס תרגם כפרוש השני, ואפשר שבאמת נקד ענות, והתרגום והשבע' והירוני תרגמו כמו תפלות.]

ענין⁽¹⁾, ממנו עז.

(1) בערב' ענו a.

(2) عنز

עָנִי, ענין, עניין, ענינה, עניניה, עניוה, עניויה.
 נקי ענינה, — א) התפקד מן עשיית, מי שאין לו כבוד
 מחיתה, אלא בצמצום גדול, שאין לו נכסים ונדומה,
 Armer; pauvre; poor: אם בסף תלוה את עמי את
 העני עמך לא תחיה לו בנשמה (שמות כב כז), וכרסוך
 לא תעולל ופרט' כרסוך לא תלקט לעני ולגר תקוב
 אחם (ויקרי יט ז'), ואם איש עני הוא לא תשכב בעכומו
 (דברי כד יג). לא תעשק שכיר עני ואבייון וכו' ביורם
 תתן שכרו וכו' כי עני הוא ואילו הוא נשא את
 נפשו (שם יד יא). פתח תפתח את ירך לאחיך לענינה
 ולאביינוך בארצך (שם יט יא). ותחתם הדרם גולה
 העני בבתיכם מלכם תרכאו עמי ושני עניים תחבנו:
 (ישעי ג יד יא). להשות מדון דלים ולגזל משפט עני
 עמי (שם יג ז'). תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלי.
 (שם כו ו'). העניים והאביוניים מבקשים מהם ואין לשונ
 בצמא נשתה (שם מז ח). הלוא פרס ליעב לכם

(¹) אפשר ששייך למשמי' ב.).

יומנו, ספק קיג). ארבעה חשבוני כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים (גדל קד): עני היה (בעה"ב) באותה שעה (מול קל): העני הזה עומד על פתח, והקב"ה עומד על ימינו (כ' חזק, מד"ה ויקר' לד). החוק עשיר בדבר טוב תחלתו רעב הוא לו המתיש בו עשאו למרמס גם עני כי דל חלקו גם עני גבוה ממנו (סס קהל, וישע העסר). אמר לו אותו עני וכו' (מדעס טעסס סדנכוס ז, ציהמ"ד ילינק ח). — עני מדקדק: ראתה (כתו של לוט) עני אח' מדקדק ברחוב העיר ועגמה נפשה עליו (מד"ה כה). — מעשר עני, עי' מעשר. — ובסמ"א: כשהעשיר מכולה והעני מרויח בפעולה אינם שוים סלה (לחי וישע, טער ספסלס יג, כ). וכמה היה העני יגע להוציא פרנסתם ביום ובלילה ולא היה מספיק להם מוונות (כ"ס בן ר"כ מנסוס, ווען גניס, סי' חיצו כט יג). והעני הזה לא ראה לחם מעורו (כ"כ צרי' חלסנק, עה"מ, הקד, ד:). — *עני בדעת, בדעה: אלא לאו עני עני בדעת עשיר עשיר בדעת (כחז' סס). אין עני אלא בדעה (חז"י, נד"ר מל). — ובסמ"א: כי אם אתה עשיר במסון אתה עני בדעת (כס"ט סלקיח, סמקס יס). והעני בדעת הנה עניוהו חבניע אותו (כ"י בן ענמס, יד חסלסס על משה י יצ). — ובהשאלה: ואחריו רבי יצחק בן אלאואני הוא מאד עשיר אבל שירו דל ועני (כ"י סחיז, ססמנו' יס). — ואמר המשורר: אהה אבד לבל עשוק ולעני ולעניה ורב ססק בחק ו'אח ובכבד ובכליה (כ"ס סגני, סנמוס סלילס). — *נקי: וי' אלהי ישראל וכו' עזר נא אמתך אשר נשארתי יתומה בלי אב ואם ומשולה לענייה שואלת מבית לבית (מד"ר חסח, ומלמד חסח). — ומי, ואמר בן סירא: כסא גאים הפך אלהים וישב עניים תחתם (ב"ס גני' י יד). — ובתו"ס: תלש מלא קמצו הבחו קוין ונפל מידו לארץ הרי הוא של בעל הבית תוך היד ותוך המגל לעניים (סלס ד י). ויהיו עניים בני ביתך (יוסי בן יומן חיס יוסלס, חז"ר חס). לוף שעבדה עליו שביעית וכו' אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו יעשה חשבון עם העניים (כ' חליעזר, סציע' חג). אין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים (כ"ע, סכו' קו). ענייך ועניי עירך ענייך קודמין עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין (כ' יוסק, צ"מ עא). תמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר (צ"מ ס:). אמרו ישראל לפני

ועניים מרודים תביא בית (סס נח ז). דן דין עני ואביון אז טוב (ינמי כז יו). הנה זה היה עין סדס אחותך וכו' ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקי' יו עט). עני ואביון הונה גולות גול (סס יס יצ). מעני השיב ידו (סס יז). שמעו זאת השאפים אביון ולשכית עניי (ארץ עמוי ס ד). עליצתם כמו לאכל עני במסתר (סנקי ג יד). ואלמנה ויתום גר ועני אל תעשקו (זכר' ז י). צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עזר בן אתנות (סס ט ט). יארב לחמוף עני יחמף עני במשכו ברשתו (סהל' ט ט). משר עניים מאנכת אביונים עתה אקום יאמר יי' (סס יצ י). זה עני קרא ווי' שמע ומכל צרותיו הושיעו (סס לד ז). מי כסוך מציל עני מחוק ממנו ועני ואביון מגולו (סס לה י). וידן עמך בצדק וענייך במשפט (סס עב צ). כי יציל אביון משוע ועני ואין עזר לו (סס יצ). שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו (סס סג ג). יען אשר לא זכר עשות חסד וירדף איש עני ואביון ונכאה לכב לסותת (סס קט יו). ידעת כי יעשה יי' דין עני משפט אביונים (סס קמ יג). כל ימי עני רעים וטוב לב משהתה חמיד (משלי יס יס). אל תגול דל כי דל הוא ואל תרכא עני בשער (סס כז כז). דור חרבות שניו ומאכלות מתלעתיו לאכל עניים מארץ ואביונים מאדם (סס ל יד). פתח סיד שפט צדק ודין עני ואביון (סס לא ט). כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון (סס כ). ימו אבנים מדרך יחד תבאו עניי (ארץ חיצו כד ד). יגולו משר יתום ועל עני יחבולו (סס ט). לאור יקום רוצח וקטל עני ואביון (סס יד). לחבוי עליו צעקת דל וצעקת עניים ישמע (סס לד כס). יחלץ עני בעניו ויגל בלחץ אונם (סס לו יס). מה לעני יודע להלך נגד החיים (קס'ו ו ס). — ואמר בן סירא: קרב עני אל תכאיב ואל תמנע מתן מססכין (צ"ס גני' ד ג). — ובתו"ס: כיצד העני עומד בחוק ובעל הבית בפנים פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית וכו' העני חייב (סנח ח ח). אין פותחין לעני וכו' המסבב על הפתחים (סוקספ' סלס ד ס). כשר ודם יש לו קרוב אם היה עשיר הוא מודה בו ואם היה עני כופר בו (כ"ס בן לקיס, יוס' צכ"ז ט ח). לכושל בגופו ועני (כ' חסח, סס סכו' ט ג). שלשה מכריו עליהן הקב"ה בכל יום על רווק הדר בכרך ואינו חומא ועל עני המחזיר אכירה לבעליה וכו' (כ' י' כך הקרי, והכתוב: עניו.

(כ"ג"ח, ו)אמר על ישמעאל, מלכ"ס). התחיל אותו א'עני להצטער ענה אותו בעל הבית אל תצטער אני אסלא לך אחד משאוי מכל דבר שתמצא וכו' התחיל אותו העני להלך בשוק כמו המשווע (מפלי סנדלר, נד). הלך דרך שם יהודי חייט והעני לא ידע על מה היו עומדים ולעג עליהם ועל ענינם (כ"ג"ח אבן ויכנ, שט יסד"ס 4). והנה העני היהודי אמר שהרג הנוצרי ההוא והננו חי (ס"ס 49). וזה העני חתן בלא דמים (כל"ז"ח, טו"ס נג). וגם יורה לעצמו היתר כי עדין לא מלא כריסו לחם ובשר מהגמרא עד שהעני הזה כל ימיו לא יספיקוהו ללמוד קצת ממנו (כ"ג"ח כ"י אלסן, ע"ה"ט, סד, ט:). מה יעשה העני הזה אם לא נתן לו הקדוש ברוך הוא לב ושכל (ס"ס, שט קריס אכנע נה, נד:). — ונקי: מה נעשה באותה הענייה (יכ"ס, כח"ט ע"ב). היכי נעביד נגרשה יאמרו ענייה זו לשוא שמרה (כ"ג, כח"ט ע"ב). לא הספיקה אשתו (של ר' חנינא) לראותה עד שיצאת נשמתה אמר לפניו רבש"ע ענייה זו זו שברה (מד"ר ויקרי כח). ובשכנכם ר' חנינא בן תרדיון לאפיקורסת גזרו עליו שריפה ועל אשתו הריגה ועל בתו לישב בקופה אמר לחן מה גזרו על אותה ענייה אמרו לו הריגה (שמי"ח). — ובספ"ח"א: וגם יש בזה קצת תנחומין על הענייה המבווישת שתשאר עמו לעולם (כ"ח סלי מזכ"ל, ס"ס סמך סק"ו). למה ברא האשה הענייה הזאת שאין לה לא שכר ולא עונש וכו' (סקה, מ"ל"ט פ"ח, כב). — חמורה ענייה: אמר (ר' פנחס בן יאיר) ענייה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים (מ"ל: ז). חמרתיה דרבי פנחס בן יאיר נסבזה לסמאי וכו' כיון דעלת' נקתה וחכים קלה אמר פתחו לאותה הענייה ויהבו לה דתיבול (מד"ר נח"ש"ס פ). — ונפש ענייה: מאנה נפשי הענייה להפר מגופו ולסור ממנו אעפ"י שאני מתאוה לזה (כ"י ח"ט, ס"ס לרי"ב, נג). לו יראו ענין נפש ענייה זאת. עת כי רגליה מצלך יניסו איך אחריך היא תדבק (רמ"ח"ל, ליכ"ס ספ"ס, ע"כ ח, ספ"ס נח"ס נד"ס). — ועיר ענייה: מעת עברו מי המכונה המרים האלה על הענייה זאת עיר מולדתנו לא נח לבבי (ס"ס, סכ"ל יוס"כ). — ומ"כ: ומה תעשו עניים בהקשותכם את ערפכם (יוקס"פ מ"ו). אשתי יקרתי ממשפחת טובי' היא עמכם ואבי ואמי העניים הקדושים עמכם הם (ס"ס מ"ג). מקל ותומר מהסופרים הראשונים וכו'

הקב"ה ופי' הם עמך אמר להם העניים (מד"ר שמו"ס). נקמתן של אומות העולם ביד ישראל ונקמתן של ישראל ביד עניי ה' (כ"י אלעזר בן יעקב, ס"ס רוס"ס). — ובהשאלה: הנה יש בפיוטיו (של ר"א הקליר) חרוזים עניים ואביונים מחזורים על הפתחים (כ"ג"ח ע"ס"ס ח). כי יש בהם אנשים אכזרים וקשים נושבים בנחשים עניים ממעשים (כ"י ח"י, סמ"ס מ"ו). — ב) בהרחבה, בכלל אדם לחוץ ורחוק במסבות החיים; נרדף, שכאו עליו צרות, וכיוצא בזה Unglück-ליהר, Blender; malheureux; afflicted, unhappy: ואת עם עני תושע ועניך על רמים תשפיל (ס"ס כ"ב כח). כי יו' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו (יס"ע יד ל"ב). כי נחם יו' עמו ועניי ירחם (ס"ס מ"ט יג). ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דבריו (ס"ס ס"ב). והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם יו' (ספ"ב ג"ב). פנה אלי וחנני כי יחיר ועני אני (ספ"ב כ"י). ואני עני ואביון אדני יחשב לי (ס"ס מ"ט יא). ואני עני וכואב ישועתך אלהים תשגבני (ס"ס ט"ו). ישפט עניי עם יושעי לבני אביון וידכא עושה (ס"ס ע"ד). אל תתן להיות נפש תורד חית ענייה אל תשבת לנצח (ס"ס ע"ד יט). עני אני וגוע מנער נשאתי אמיר אפונה (ס"ס מ"ט יא). תפלה לעני כי יעמף ולפני יו' ישפך שיהו (ס"ס ק"ב ח). — ונקי ענייה: צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישע ענייה (1) ענות (יס"ע י"ב). לכן שמעי נא זאת ענייה ושכרת ולא מיון (ס"ס נח"כ). ענייה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בנך אבניך ויסדתיך בספירים (ס"ס נד יח). — ובהשאלה, עניי הצאן: וארעה את צאן ההרגה לכן עניי הצאן (זכ"י י"א ז). — ובמד"ר: באו וראו מאותו עני פרעה מה עשו כשירדו למצרים קבלם בסכר פנים יפות והושיבם במיטב הארץ וכו' בכל זאת לא היה יכול להם (מד"ר אס"ח, ח"ס על סמ"ך טו). — ובספ"ח"א: אמר לו בן סירא עני תנחומין של חבל אחת מתנחם (ח"ס על ג"ס ס"ח). ויביאו החרב לפני המלך וצוה וחתכו את ראשו ונהרג אותו הע"י (משיח השקר) תחא מיתתו כפרה עליו ועל כל ישראל (כ"ג"ח, ח"י ל"ח"י מ"ס"י"ח). כי האב העני ייגע גופו וישריד נפשו כדי לגדל בנו וללמדו וכאשר יקוה לשמות בו לחכמתו ולשוב שכלו יבאיו גופו ונפשו לסבלותו (כ"י כ"י אלעזר, מ"ל"ט ספ"ס מ"ד קא). והעני איננו יודע כי התורה האמתית יש לה על כל פנים תכליות שלשה (1) [החדשים מנקדים ע"פ הסורי ענייה מן א.ענה.]

עניינים על התבואות (כ"א הלוי מנכללות, ס"ה סק"נ)
 (קל"ג). — ובחשאלה; ואמר ר' ארונים שהוסרה נ'
 גבאים כאשר הוסרה כ' כסות ממלת ענבים סותה
 וזאת עניות גדולה (כ"ז"ע, ט"ס יס"ב). — ואמר
 המפורר: חנושה והצלעה מאין מרגעה והגאלאה
 מכבר משאה בחונת עניות ואלמנות חיות באשה
 מאישה גרושה (כ"י הלוי, א"ס א"ל"י י"י). — *דקדוקי
 עניות: ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל
 דעת קונו אלו הן עובדי כוכבים ורות רעה ודקדוקי
 עניות (עירוני כ"א). — ואמר הפוסק: צמצומו תריות
 בנקיות פדוה מדקדוקי עניות (תמוך עמוד מזין,
 סליח' מחס"י י"ב). — *ובחשאלה פְּעִינִית, פְּעִינִית הדעת:
 ר' עקיבה אומר יש סמור ביבמה שמואל אומר
 בעניותינו צריכה ממנו גש (י"ט קדוש ג' ט). —
 ובספח"א: בעניותינו בעניות דעתנו צריב' גש
 (ס"י, יצחק מע.). בעניותינו מתוך עניות דעתנו
 שאין אנו יודעים פירוש מקרא (ס"ג). ואני תכחתי
 בעניותי מאי דסבירא לי (גמ' מ"ד, הלכות ס"ה 41).
 ואנן לעניות דעתן חוי לן דצריך רחיצה כפו
 בחול (כ"ז"ד, האשכול א, הלכות ספלה וק"ט ז). ובעניות
 דעתין יפה עשו הגאונים (ס"י). אבל עניות דעתם
 ישים להם גאות לתפוס את החכמים כי גאות חבר
 לעניות (כ"ט פסוק, מחזק' ע"ס). ולפי עניות דעתי
 אומר כזה מה שהורוני מן השמים (כ' עמודי א"נ
 לחלוק' סודס גמול, ל"א).

עֲנִינָן עֲנִינָן, ט"ז, כ"י עֲנִינָן, מ"ח *עֲנִינָנוֹת, עֲנִינָנוֹם, Beschäf- (א) דבר שאדם ענה בו, מתעסק בו, עסק, figung, Sache; emploi, affair(e); occupation ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא עֲנִינָן רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו (קס"א ח יג), כי כל ימיו מַמְכָּבוֹם וכעס עֲנִינָנוֹ גם בלילה לא שכב לבו (ס"ג ז כג), כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמהו ולחושא נתן עֲנִינָן לאסף ולכנוס לתת לשוב לפני האלהים (ס"ג כו), ראייתי את העֲנִינָן אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו (ס"ג ג י), גם זה חבל ועֲנִינָן רע הוא (ס"ג ד ט), כי בא החלום ברב עֲנִינָן וקול כסיל ברב דברים (ס"ג ט ז), ואבד העשר ההוא בעֲנִינָן רע והוליד בן ואין בידו מאומה (ס"ג יא), כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את העֲנִינָן אשר נעשה על הארץ (ס"ג ט"ו) — ובתנ"כ: ד' דברים היה ר"ע דורשם

(כ' רמאל מילדלס, מ"ס רב"ס, שו"ת אור"ח כג.), להוציא ידיו
 חובת ענייה להמכרך (מלך יועז טז).—ואמר הפישן:
 הזרת ביאוף וענית שקר איש באחיו מן תעידוהו
 (כציו יסמק, אסוס דע"י, אזה"ר, כא.), בשבתו חור חכמים
 היד[ועים] הלא דומים ולא עונים עניה (ד"ס יהודי
 מל"ס וא"י, ב' מן 12).

עֵינֵיהֶם ע"כ, — כמו עֵינֵיהֶם, ואמר הפוסק: לחזור ללמוד עֵינֵיהֶם (1) קול אחד בשבתו בכסא שפוט גוי אחד (לחזור ללמוד, מוסף כ"ה ח).

עֲגִירוֹת, ט"ז, —בְּמֵו עֲנוּה, עֲנוּתוֹת: בְּעִנְיֹנִים כֹּאֵלָה
אֲנִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ אֲמֵר מִעֲבֻרֵיכֶל בְּעִנְיֹוֹת בְּתִלְמִיד
לִפְנֵי רַבּוֹ (מְדַלֵּי מוֹ"ס, מַעֲשֵׂוֹת נְיִמִּין טַשְׁלִיס ו').

עֲנִיּוּת ט"י, — מצב העני, דלות, מסכנות, Armut; indigence; poverty, בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן (כ' ישמעאל, כד' ע'). שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות (כ' מליך, קדוש' ד' יד), בת כהן לישראל אין וזוגן עולה יפה וכו' קוברה או קוברתו או מביאתו ליד עניות (כ' יוסמן, פס' מ'ט), אין עניות במקום עשירות (כס'ו' קו'), שכל מקום שחוכרת השם מצויה שם עניות מצויה ועניות כמיתה שנאמר וכו' (כ', כד' ז'). עשרה קבים עניות ירדו לעולם תשעה נשלה בכל ואתר כל העולם כולו (קדוש' מ'ט'). סימן לגמות עניות וכו' מאי עניות עניות תורה (ס'). אמר לו הקב"ה מה אתה רוצה עניות או ייסורין אמר לו איוב רבון העולם מקבל אני על כל ייסורין שבעלם ולא עניות וכו' אמר הקב"ה לא דיו עניותו אלא שאת' נוטל הימנו רבי' וכו' אין לך מדה קשה מן העניות שכל מי שהוא מדוקדק בעניות כאלו רבוקים בו כל ייסורים שבעולם וכו' ואמרי רבותי' אלו נתקבצו כל ייסורין לצד אחד והעניות לצד אחד העניות מברעת לכולן וכו' (נדר"ר שמוס' ל'). והחזיר הקב"ה שלא יגזול אדם מהם מתנות הראויות ליתן להם כי דל הוא דיו לו עניותו (ס' צמ' ס'). — ובספ' א': גבאי צדקה לזקתין מן הנשים ומן העבדים ומן התינוקות דבר מועט וכו' וכמה הוא מועט' שלהן הכל לפי עושר הבעלים ועניותן (רמב"ם, מחנ' עניי' ז' יב). לפי שהעניים והאביונים כתשם ובעניותם תולין

(¹) [כך מנקד בדפוס].

הסלמליים קסל). על כן אני צריך לכתוב בבאן
שכבר חשבתו אליהם כי אין הענין על הצד אשר
לקחהו (כצ"ט, ונאמר על יסעפאל, פרק לז), ואשוב
לענין הפרק ואומר וכו' (כ"י היסללי, יקוד גולס י"א),
בשם אשר מעשו לו עדים נתחיל ענין המועדים
והענין בתחלה בענין הפסח (כ"א היסללי, ג"ע, ענין
פסח, קסל, לז). — וימר *ענינות: בשחפליגו דעתן
לעניינות אחרים אבל אם היו עסוקין באותו עניין
גם הוא (יכוס' מ"ס ד ו). — ובספח"א: הנה זאת אשר
הבננו אם כאשר כתוב בשאלה זו כי שלשה עניינות
יש בה שני עניינות מהם לא שאל השואל עליהם וכו'
(כספ"ה, ספ"ה גלוני מ"ר"ג, י"ל מילר כ"א), ושבעו הספניות
ההיו למצרים פונות בשנה זו ברוע עניינות (ספ"ה
הסללי, JQR. NS. 1918, 177), ויש מי שמורה שדין
הגדרים והשבועות בעניינות אלו אחד, הם
(כצ"ס, דכ"ז ז י"א), וכן שאר העניינות שפירשנו
בשבועות כולן בגדרים כדרך שהן בשבועות (ס"ד ז י"א),
או תרצה הארץ או כשועברו עליכם שש גזרות
שבעניינות שהוכרנו מדה כנגד מדה וכו' (מקו"ה,
פ"י סוטה, צמק"ט כו לז). — ואמר הימין: חקר עונות
חלל ומעונות חק בי עניינות באין מעינות (י"א ח
סעונות, ספ"י קרונות י"א). — ועניינים: ואילו היה נהג
הספר וכו' היו נשארים רוב המדברים בלי דת ובלי
תורה מפני קוצר שכלם וחלישות הכרתם בעניינים
הרוחניים (כ"י ח"ט, סו"ה, יסוד י'), ומהם שהבוטח
באלהים יביאהו במחזו לפנות את לבו מענייני
העולם וליתד לבבו לענייני העבודה (ס"ס, הצמקון,
פמ"ח), לולי שלשה היו נתקנים ענייני בני
אדם וכן שאינו נשמע ותאוו שאינה נמנעת וגאות
אדם בנפשו (סו"ה, מנחם הפנינים לרצ"ג, 28). סבות
הנמצאות ארבע החסר והצורה הפועל והתכלית רמיון
זה בעניינים המלאכתים בבסא ד"ם חמרו הענין
ופועלו הגגר (כצ"ס, מלות הגיון ט), ואלו העניינים
אשר נפל בהם זה הכלכול הרבה מאד בעניינים
האלהיים ומעט בעניינים הטבעיים ונעדרים בעניינים
הלימודיים (כ"ס ח"ט, מ"ח ח ל"א), להישיר פעולותיו
לצד ההצלחה האמתית ונתינת רמיון העניינים
האלהיים וכו' (כ"מ סניז, דכ"ז נס"ס, ס), ועניין המסכתא
אמנם הוא לבאר ענייני יום הכפורים בשלמות
(המליכ"י, יונאס, פמ"ח), כי מי שיש לו זה השכל וישבתו

ומר עניניו (חסכה לדעת, יולי שנת צ"ח); ויספרו זה לזה ענינים זה אמר משבית ציונים שביתו שפחה לכושת שנים (ואם נ"י, ק"י). — (ב) *ענין של דבר, חן של דבר, מה שהדבר עסק בו, Gegenstand, Inhalt; sujet, context(e); subject ודבר הלמד מסופו (כ"י ישמעאל, ספרא ויקר, סמי"ח). החזיר בו דבר אחד או שני דברים מעניניו של שטר כשר (ספסי"ג י"א). — ובספסי"א: והפירוש בענין והענין בצרוף השכל (צ"ח, ד"ה). תפלת המוספין של ראש השנה מתפלל תשע ברכות וכו' ותחתם ככל אחת מהן מעניינה (רמב"ם, ספסי"ג). וביום הפרק שהכל באין לשמוע ענין אותו מועד הרי הוא (הרב) שאול להם (לתלמידים) והם אינן שאולין לו (סו"א, ספסי"ג וספסי"ג). ההקדמה הראשונה עניינה שהם חשבו שהעולם ככללו וכו' מחובר מחלקים קטנים מאד (ר"ש א"ח, מו"כ ח"ג). חגור אפור בד שהם קמוצים אינם סמוכים כאשר ידמה הענין אלא יחסר בית השמוש (ד"ק, מכלול, ד"ה, יג). — ומ"כ: ושפתים והפה מגידים עניני הכתב (צ"ח, ד"ה). קדושי עליון כגון ר' אליעזר בר קליר מקריא ספר ורבי שלמה הכבלי וכו' יסדו מענייני ימים טובים אזהרות דהג שבועות וקרובות ויוצרות מענייני מתן תורה (Beitr. z. Geschichte und Literatur, Eppenstein 215). ודע שהשירים המחוברים מאזיה לשון שיהיו צריך שיבחנו בעניניהם אם הם הולכים על דרך הדבור אשר חלקוהו (ר"ש א"ח, פ"א ח"י). אבל בימי קדם היו בהם משוררים רבים וכו' מלבד אלה אשר אין זכרון לשיריהם מפני חולש עניניהם (ר"י מר"י, ספסי"ג). הם אונך ושמע דברי חכמים וכו' כי עניניהם ערבים למאזין וכולם נכוחים למבין (סו"א, מוסרי ספסי"ג, סמי"ח). והנני מעירך על איגרת אריסטו וכו' ואלו הם עניני דבריו (ד"ס פליקל, ד"ה, ספסי"ג, 17). וכוונת החבור הזה על הדרך שיעדתי לדבר בו היא חדשה בעיני אע"פ שעניניו אינן חדשים כי הם מלוטשין מדברי הנביאים וכו' (כ"י חז"ל, ד"ה, ספסי"ג, 97). — (ג) *ובפרט כמשמ' חן של פרשה שבתורה וכדומ', פרשה: ואחן אותם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם אין לו אלא מה שאמור בענין (סו"א, י"א). מה ת"ל לפר לרבות פר יום הכפורים לכל מה שאמור בענין (ר"י, ד"ה, י"א). יחד הכתוב מצוה והוא ואמרה

ענין בפני עצמו ואי זה זה עבודה זרה (י"ב) צ"ח). בתחלת הענין מה הוא אומר ושבתה הארץ וכו' בסוף הענין מה הוא אומר אלה החוקים וכו' (כ"י ישמעאל, ספסי"ג). ת"ל מועד צאתך הפסיק הענין ובשלת ואכלת משחשכה (ספסי"ג). פטר (חמור) הפסיק הענין (כ"י יוסף סג"ל, צ"ח). במי הענין מדבר בחי (ד"ה יוסף, מ"כ צ"ח). לאביו ולאמו כמה ענין מדבר בנפשות אדם (ספסי"ג, צ"ח). ותקעתם בחצוצרות וכו' אמרת כמה ענין מדבר בשל צבור (ספסי"ג). ויאמר משה אל בני ישראל להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל שאם קורא אני לבד מנדרים איני יודע כמה ענין מדבר תלמוד לומר וכו' (כ"י ישמעאל, ספסי"ג). וזכרנו את הדגה וכו' יש בענין שהיו המצרים נותנים להם דגים כחנם (ספסי"ג). ג' כספים נאמר בענין אחד למעשר מהור ואחד למעשר ממא ואחד ללקוח ככסף מעשר (שני) (ספסי"ג). ממומאות בני ישראל וגו' יש לי בענין זה להביא שלש מומאות מומאת ע"א ומומאת גילוי עריות ומומאת שפיכות דמים (ספסי"ג). כתיב למעלה מן הענין ואלה המלכים וכו' (ד"ה צ"ח, ספסי"ג). מה כתיב למעלה מן הענין לך קח לך אשת וגו' וכו' וכל הענין וכו' (כ"י יוסף, ספסי"ג). מה כתיב למעלה מן הענין השמר בנגע הצרעת (ספסי"ג, מו"כ). (ג). באיוו ענין היה ר' אליעזר דורש באותה שעה אמרו רבותינו בזה הענין (ספסי"ג, צ"ח). — ובספסי"א: מיקלע ר"ח אדר בשבת מוציאין שלשה ס"ח וקורין א' ענינו של יום וא' בשל ר"ח (ספסי"ג, ספסי"ג, צ"ח). יו"ט שחל להיות בשבת במנחת באיוו ענין קורין בענינו של יום או בענין סדר פרשה של שבת (ספסי"ג, ספסי"ג, ספסי"ג). ושנית בזה הענין ביקרותיך אפעלמי שזכרתי בענין בית הנה עשיתי כן בענין יוד (ד"ה, ספסי"ג, ספסי"ג, 86). ולפי התרגום כל הענין מדבר במלך המשיח ובגאולה אתרונה (ד"ה, יוסף, מ"כ). ולא יהיו שנים קורין בשני ענינים אבל קורין בענין אחד שנים דווקא אבל לא שלשה (ספסי"ג, מו"כ, א"ה, מו"כ, ד"ה, ספסי"ג). וכו' *ענינות: ברכות אף על פי שיש בהם מאותות השם ומעניינות הרבה שבתורה אין מצילין אותן אלא נשרפין במקומן (ספסי"ג, ספסי"ג, ד"ה). מדלגין מעניינות הפסח הכתובין בתורה (1)

(1) [כך בדפוס, ובהוצ' צוקימ: בענין ספסי"ג האמורין בתורה.]

בעל נפש כמו בריאות ותחולו וכו' (כל מלאכת הסגיון
 ז.). — ומ"ר: ובריאות ותחולו נקראו ענינים בלשון
 המחבר (רש"י שפרט, עין כל, פסוק לקחון ח"ס א, כ"י
 זיט"ד שכתב). — ואמר המליץ: ויודעים (הרופאים)
 עניני הגוף ועסקו וכל חליו ומכאוביו ונוקו
 (כ"י זכא"ה, שפוט, דודסון 166). והנה חבר הקיני על
 סוס רוכב ובגדי מלכות סוחר ושני עבדים לפניו
 ויחרד לבי לשנוי עניניו כי כלילה ראיתיהו ביגון
 ומגנה ובערב ילין כבי ולבקר רנה (כ"י סניז, ספחמוס)
 כג). אלה הם כחות הנפש ומדותיה וכל עניינותיה
 (זכ"ר זן קעדיס, ספי המוסר, מחז"ו, כ"י טיען). — ח
 *במשמ' דרך ואפן של עשית דבר: למחר עשה
 כאותו ענין וכל העם עונין אתר העיבור לפני התיבה
 אמן הללויה וכו' (מ"ר צמד"ד). באותה שעה נוקק
 הקב"ה למלאכי השרת אמר להם מה לכם קושרין
 מספד בענין הזה שורות שורות (ס"א ח"כ פתי"א). —
 ובספח"א: וראוי עתה שנבאר מדבר הכניעה וכו'
 באוזה ענין צריך להתנהג בה וכו' (כ"י ח"ס, מו"ס,
 הכניעה, פתי"א). מין זה של אדם היה יחיד בעולם
 ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא
 מעצמו ברעתו ובמשבתו יודע הטוב והרע (כמ"ס,
 פסוקה ח). והרבה בני אדם נצולים בזה הענין
 (מסע"י כ"י זיט"ד, גרינסט 88). שאין אותה שחיקה שהיא
 ליומה נעשית באותה ענין שהיא נעשית לימים
 הרבה (כ"י על סני"ף, ציל"י:). — ומ"ר: ופניו שחכמת
 המצות שבתורה על שני ענינים האחד מהם גלוי
 והשני נסתר (כ"י ח"ס, מו"ס סק"י). ותדע דאלו הארבע
 לשונות שמתקיימות בהן הערכות אחת מוצאן על
 שני ענינים הענין הראשון כגון אחד מד' לשונות
 הללו על ממן ידוע כגון שאמ' הלוחו אלף זוו ואני
 פורע מאחר שנודע בתחלה כמה היה החלואה וכו'
 (כ"י הצללוני, ספי שפוט, 82). כי תכלית כונת בריאת
 האדם להיותו מדיני בשבע בתחלת ה' על אישי
 מינו ובשגחתו עליהם בשבע שבע ענינים (סוף
 מנחם קדאס, כ"י REJ. XXVI. 231). — זכן "בענין ש":
 ובשתרשיש הנפש בענין שיוסף לה אור בעצמה
 וכת בנפשה תמה במוימתה אליו (כ"י ח"ס, מו"ס, חס"ה
 יי, ח). שמהויקנו בענין שלא ינענענו הרוח (כ"י
 על סני"ף, סוכ"י יא:). בית חבר הבנוי על גבי סלע
 וג'נה על גביו ונפתחה הכיפה בענין שאין בעל
 הגינה יכול לזרוע גינתו וכו' (עוס"ו, עוס"ס צקרק

לה הרבה יין עושה (מ"ר צמד"ט). — והרבור אם
 אינו ענין... תנהו ענין: אם אינו עניין לו תנהו
 ענין לשלפניו (יט"ו צ"ב ח). אם אינו ענין
 לגופו תנהו ענין לכל התורה כולה (קדוש"מ).
 זעי' נתן. — (ז) במשמ' דבר קבוע, תכונה ומצב של
 פלוגי: הגיעה תורה לסוף ענינו של זה (של כן סורר
 זמורה). ואמרה זה ימות זכאי ולא ימות חייב (ספרי
 דצ"י כ). — ובספח"א: מפני שיצא מענין הענין
 והצער אל ענין המצבה והשלוח בעת שהכרתו בה
 גמורה (כ"י ח"ס, מו"ס הכניעה, פתי"א). וישאר המין
 האנושי על ענינו ואם יסדרו אישיו (ס"ס, ענודס
 סאלס"ס ז). שבקצת איי חודו מדינה אחת הסכימו
 יושביה למנות עליהם איש נכרי ככל שנה וכאשר
 תשלם לו השנה יוציאוהו מכיניהם ויחזור על הענין
 אשר היה עליו קודם שיחמנה עליהם (ס"ס ט).
 ובשיחור אל ענינו הראשון הטבעי ינהג כמוזנו
 המנהג השוה ואם יהיה חליו וכו' עד שישוב אל
 הענין השוה (ס"ס, ספח"א). ואחר כן היה מענין
 החבר שהסכים לצאת מארץ כוור ללכת ירושלם
 (סוף, הכניעה כ). ואין כן ענין הפלסוף כי אם
 הוא לא מצא סבות אלה החלופים לא יתכן שיקיים
 דעת החיוב (כ"י הצללוני, ספי מו"ס ח"א, יא). ומה
 שהוא מהם ממחר לסור כגון ירקון הפחד נקרא
 ענין או דבר עתי (כ"י ספח"א, ספי סיקודות, כ"י
 זיט"ד כזנא"ס). תחור חלילה אל השינה וההנהגה
 המדקדקת וכו' עד שתשוב אצטומכתו לענינה (קלון
 ג' יג ד). ואם תקצר (הנשימה) הנה כבר סרה הסבה
 המצריכה להאריך הנשימה וישבו האברים אל הענין
 הטבעי (ס"ס ט ט). איך נעשה נס לרועים כי התיירם
 המושיע והו' מורה אמתת עניינם ותהום כל העיר
 ושמו פניהם להציל הרועים (כ"י ח"ס, יונגל, ספי יוס"ס,
 6). חזות אפים ומלבוש יוביחו מה מעשיו צחקו
 ומחלכו יעידו מה ענינו (כ"י, צ"ס יע"ל). — ובגנוד
 לקנין: האיכות והיא תכונה באיש בה ישיב השואל
 ממנו איך הוא והוא ארבעה מינים אחר מהם תכונה
 אם כנפש כמו החכמה או הסכלות או היושר או העיל
 ואם כגשם כמו הבריאות או התחול וכל אלה כהיותם
 מהירי ההסרה יקרא ענין וכאשר נקבעו נקראו
 קנין (כ"י, ח"ס ח"א 6). אולם הקנין והענין הם שני
 מינים אחד מהם התכונה אשר כנפש כחכמה והמדות
 וכו' והמין השני התכונה אשר כבעל נפש, כמה שהוא

קסס). וכשמוד' דבר לו לא יעשה ב' ענין שתעלה
הרתחת ותראה המדה כאילו היא מלאה (סס, חונטה
ומקס עטות, כלל). קנה צמר ולבנו בגפרית או צבעו
ב' ענין שאינו חוזר לבריתו (סס, גולס, סס). איזהו חלב
כל שהוא פרום על הקרום ב' ענין שבשנקלף הקרום
נקלף עמו ושלם יהיה בשר חופה אותו (כ"ע זן זכס,
זס לדכ ז ז ס). אלה הם כללי השלמויות וחבליהם
הוא שיהיה האדם ב' ענין שיהיו נובעים ממנו
מעני השלמויות תמיד בלי מחשבה והתבוננות (כ"ס
זכ סדל, מאני לזק לאגוזי יד, 84). שכו להשקות
לו שדהו ובא מטר בליל' בענין שאינו צריך עוד
השקא' וכו' (סלנוס, סכיו ופועל' סלד ז). — ובלא ש',
באותה המשמ': כי קצת המוגים יהיה בהם מהרוע
והמרחק מהשווי ב' ענין לא יהיה אפשר שיקבל
אלא צורת המצבים לבד (סלד"ד, סלנוס"ר 86). —
ודבור בכל ענין, בכל אפן: וכולן שאומרים ללוקחין
להשמיין בה שקנה אסור בכל ענין (עומד, גניס
סכס). שאין חילוק' בין אם נתאנה השליח או חלוקה
בכל ענין המקח בטל (סס, גניס סוז מסימוניס קע).
— מ) "במשמ' פרוש והוראה: ענין אחר פיתא
והוא פת משמ' (סכנון עכ' סססל). וטהר כלומר וטהר
היום ש' עניניו והחשיך (גכזי סכסר ז, גינלכוכ 864).
ואל יתבעני תובע להביא כל מלה שתהיה תחת כל'
ענין כי אם הייתי עושה בן הייתי מביא כל המקרא
אך אביא מכל ענין מלות כפי אשר אראה שיש
בו די וכו' וי' פקד את שרה והוא ענין זכרון
ובקור (כ"י סלס, ס"ס לריצ"ג, סקד' 2). גם מטעם ענין
המקום כי מלת גדל בהיותה מבנין הקל לא יצא
הפעל אל אחר (סלד"ע, ססס יסכ, 15). ואינו יכול לומר
לו לא היה ענין דברי אלא שיהיה קרוב לנהר או
לשוק או למרחק (סססס, סכיוס ס ז). או יהיה משרש
פליטים ומ' ענינו כאשר כתבו רבי יהודה (כד"ק,
סס"ס, ססל). כלם ענינים ענין אחד (סס). והתכם
רבי יונה חלק השרש הזה לשלשה ענינים והשיב
על התכם רבי יהודה שכתבם כולם ענין אחד (סס,
סכס). מתרפקת על דודה ענינו לפי מקומו מתגעגעת
(סס, סקס). ובא כמחלך רישך ומחסוך כאיש מגן
והוא כפול ענין במלות שונות (כ"י זן סמילס, ס"י
ססל ו יס). והמשותפים הם השמות המורים על
הענינים יותר מאחר ואלו אין שתופים אלא בשם
בלבד והם משונים בענין כמו העין שהוא מורה

על עין המים ועל עין הראות ועל עין השמש (סס"ט
סלסילס, ססס סכסו 24). ראה כי בעצב יש ענינים
רבים גערה דאגה ואכל זכאב וצער ומרי (כ"ס
זדכס, סוסס סכסס, סלס). וענין יושב בסתר עליון
בענין מי יעמוד בסוד ה' (כ"י סזן לטיו, ססס"ס
כד, סססר ז, 102). — ומ"ר: כי פה לא הוא מן הפעלים
כי אם מן תיבות הענינים אשר לא יפעלו
ולא יקבצו ולא יסורו מבנינם (זוטס, ססו על מוסס
25). על כן צריך שיהיה כל מעתיק מלשון אל לשון
אחרת בקי ומלומד בשתי הלשונות ובכל עניני
דקדוקיהם ומנייני מיני שרשיהם והשתנות עניניהם
לפי מקומותיהם (כ"י סלס, סוסס, סקד' XVIII). וכאשר
הסיב מלת הפקדות על כל הענינים האלה לא
המצא מהם ענין שהוא דומה אליה (סול, ססס
לריצ"ג, סקד' 2). ולמלת אב ענינים מהם הענין
הנודע והוא האב המצטרף אל הכן וכו' (סס סלס).
וכן רוב בני עמנו יבזו לשון הקדש כי עניניו
מהם נפלאו ועינים להם ואורו לא ראו (כ"י סכיו.
סססססו, סקד' 10). כתב רבי סעדיה מה שצונו הכורא
יתברך לחקוע בשופר ברה"ש בזה עשרה ענינים
הענין הראשון וכו' (סלדכסס, סקד סקיו' כ"ס וסירוסס.
סלס: א). — י) "במשמ' שמוש הלשון, חלק הענין בגדור
לחלק הדקדוק, Syntax—(יא) "חלק משרי חזיון, כמו
מערכה ז: חלק ראשון ענין ראשון וכו' (ססססל.
סגל סס, 5). ענין ב' וכו' (סס, 11).

"ענין ס"י—משך את הלב לענין, עורר תשומת לב.
interessieren; intéresser; to interest
ונבלה שם דעותיהם ונענין רבים בדברי רוח אלה
(מנדלי מו"ס, סלדוס סלדמוניס, לוס סלסלסס סקס"ג, 156).
הנני מתאמץ להשיב ולענין את מוחי במחשבות מן
הצר (סזי דוד, סלסל סקס"ס, גל, 54).
— ססס, "התענין, ענין את עצמו בדבר: נחין רק
להקשיב היטב להתענין בדבקי (סס).

"ענינה ס"י—סס"ס מן ענין, ואמר חסיון: ציה אם
מלקשת ומלקוש אם מבקשת מל צוק עבים תהא
מאששת כבענינת קשת (כ"ס סקליו, לוס, ססל עז).
"ענינה ס"י, לך עניניה, — של הענין, מה ששיך
לחכן הדבר: אמר הכוזרי באמת נדחתה מעלה
שמעית בעבור מעלה ענינית (כ"י סלס, סכיוס ז
עז). וכתב חסיון הוא כתב עניני כגון שססססיון

שטעה הענן גלף מעליו והשמש זורחת עליו בתוך הקהל (מנחם זלמן יע). כל מי שהיה צריך שבילה היה הענן מפלישו חוץ ממחנה ישראל (פסל"א נד). — ובתשאלה, ענן של עצרים: ענן של ציפורי שכן עליהם וניקרו (כ' יב, יוסף יוסף נעס"א ז). — וענ"כ: מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלין מי מטר (כ' יוסף, נעס"א ע). הקב"ה וכו' משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים וכו' (מנחם זלמן נח). — וענני כבוד: שמע (הכנעני) שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכבוד ניתנה רשות להלחם בישראל (כ"ה ג). צדק ומשפט מכוון בסאו ושבעה ענני כבוד סוככים אותו (פסל"א ד). — ובספ"א: השמש מודיע את החוטאים הענן נספל והתם זורחת עליו (רש"י, נדל"א ד). יובט אל הענן אשר על פניהם (רש"י מלכות, הנקט"א). השתכרות הענן (וואלקענבורג) מתהווה אם הענן הקרוב אל היבשה נחלץ ונדרק למקום אחד מרוח סועה וסער (יאנוול, למודי טענע ז ג). — ואמר הפיוט: חושב פרוכת ובפורת כבודך בין שני כרוביה להענן במראה הקשת אשר יהיה בענן (רש"י, חזק"ה, חזק"ה, קנן מעש' ידי גלותי קדמוני' 39). תבור וברשל כהרי גלבוץ כלי מלך ומסרך ולא אור בענניך (כ' יוסף ליון נעס"א קי). — ואמר המפורר: והוא לאכיונים כמו אב לבנים וכפיו בעננים לעורבי השירים (זוטא, דעס לני סכנה). ועפעפי יולו מים ובכותי לילה ויומם לא תפוגנה עד אשר ענני שחק לא השיגוני בנשפיהם ולא נצחוני ברעף רביביהם (מנחם זלמן סדוק, חננ"א חל סדל"א, שט"ז XXVII). וגוי יהלך על ארמם ונשמי תהלך על העננים (רש"י, עט"א סוד). דאח אתה אחי מוסר וכונה והבט יום כלוחם בעננים (ס). חשר אשר לולי שמפך בענן ריו (ז) שרפנוך באש קצפנו (רמב"ם, חלוא"ה, 125, נסס חנן גנריאל, כ"י ילון). צאי בת אמוני מאפל ענני בי כבוד אדני עליוך זרח (כ"י סלוי, יען ווקיס). אשר בחנו יסובכהו בעננו ואשר צרפו יסככהו בכנסו (סלוי, מ"ז סס חסר יסכח). העם קראתו ביום להסתירו ממונים סכתה בענן הכאתו לחיך גן עדנים תחת שבעה עננים בעל שרי יתלונן (סלוי, יוס נחיס גלולים). שמה הזרקים יופיעו והרעמים ירועו והעננים סוככים והגשמים גתבים (רמב"ם, מ"ז מן מן). לולי דמי לבי בתוכם יולו לא אצרו בלחם עננים מים (שלמה חנן חל מועלים, ענ מסיק) אלי מציו גרוב הלב וכו' אשר עכיו

בדולחים יריקיון ומטרון זהב אוסר ענניו (ד"ה יסודי מלכים וד"ה ז, ון 19). — ונפ"א: בחר מהחלי מכתר שביסו ודי לך מענן בקר רסיוסו (רש"י, נסר נסחיל). שומו עד בלי חקר כי תכל ענן בקר ועד ארניעה לשון שקר (רמב"ם, חסנוני ונדעס). דחה תדחה משונה ותחיה בשמי ערובה ותתן לרמעה פוגה בהפיצר ענן דאגה (כ"י סלוי, ידע חדע). הפין עברות אפך ואת ענני ועסך (סלוי, חלס סופך לני). יוכס לחיי ענן שער כליל וחץ שיבה כברק יבקע את אפלי (כ"י חנן גיחם, מנין עשלים). ודי מענני קיץ רסיוסו ומן המהלל ראשי פרקים (טנדוס סלוי, קעט כ"י גני"ז). רוח אנחות נשבה בי עד התקדו בענן כני שמי (כ"י סלוי, חסנוני ט). — (ב) "בחסמת הרפואה, ענן השתן, אחד מסרואות השתן: וראית את ענן השתן עומד בתווך דע כי החולי יצא בתאצאות השתן (חסק 138). כל אדם אשר הוא קדוח והראך את מי רגליו וראיתו את הענן ברום השתן דע כי יארכיו ימי חוליו וכל שתן אשר תראה את עננו מכורכס ברום השתן והענן דק וריק ואת אות חדות החולי וחזק, מכאוב (סס 138). כל שתן ישוב אל השתרות הוא רע בתכלית הרוע וכו' וכשיהיה הענן שחור באמצע השתן הוא פחות גראה על האברון (פסקי מוסלמ"ס, ס). השתן הלבן הרקיק במים כשיהיה בעליונו ענן נח או שמרים שחורים וכו' הנה זה כלו סמית (סס). שתן אשה הרה בחדש הראשון או השני או השלישי יראה ענן באמצעיתו ואותו הענן הוא אדום מעט (כ"י זנלרס, טעמ"א, מכלוס ססון, לודסון 173). אותם שעתיד לכוא להם קץ החלי כשביעי ענן שתנס ביום הרביעי אדום (חזק"ה ד, כ"י גרלין). — ומחלה בעין: דע כי הלובן בעין יש ממנו ריקס מתחדש בשמח החיצון ויקרא הענן (קלסון 233 ט).

א. ענן, קל לא נמצא.

— סע', ענן, ענני, — ענן ענן, עשה ענן: והיה בענני (1) ענן על הארץ וגראתה הקשת בענן (נחל"א ט ד).

— סע' * ענן, רק ציני מנן, מעונן, מעוננים — מסכח בעננים, אפל, bewölkt; nuageux; cloudy: אין רואים הנגעים בשחרית ובין הערבי' ולא בתוך הבית ולא

(1) [אמר ראביע וז"ל: קל הנזין והיה ראוי להרגש כעבור שהוא סכנון הכבד, ע"כ.]

ביום ה' ע' ו' נ' ל' שהכחה נראית עזה (נצ"ב) ג.
(ג). גזירה משום יום ה' ע' ו' נ' (כנל, ספס' יב).
יום ה' ע' ו' נ' היה ומפציע לכאן ולכאן (דני' ר'
—שנעאל, יומא כס:). אמר לו שמעיה לאכטליון אכטליון
אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום
ה' מ' ע' ו' נ' הוא (סס לה:). — ובספס' א: וכן משמע
מדבריו רב שרירא גאון שכתוב בספר המקצועות מעשה
שהיה בימי אבותינו הקדומים ו"ל פ"א ע"ש היה
יום ה' ע' ו' נ' ובסבורין העם שחשיבה והדליקו את
הניירות וכו' (חור זרוע לר"ל מו"ס ג, ענכ סנח, ה:). בעת
שהיו שלשה ימים מעוננים ולא נראתה חמה בהם
ולא כוכבים אותה העת צריכין לברך עליהן בעת
שיתראו וזולתי זו העת לא (ר"מ, חול' הגד' ח, כס',
ליון 85).

— נסע', "ענן". — כמו פס': כבודך בין שני ברוביה להענן
(רסע"ג, חכ"י חס, חוסר, מעשי ידי גלוי' קדמוני' ג, 39).
— הפס', "הענן". — כמו פס': והם און לשועת מתחנן
ולב עגום תרגין אם פניך לא תענין מאומה לא
אבקש בלתי קשב (מנחם בן סרוק, חנכ' חל ספד' ח').
— הפס', "הענן". — נעשה ענן: כשהאוויר יתענן עד
הגיעו לארץ שאז יתרשם הקשת בכלל (ר"י חזקוני, חל'
פ' המורה, כס, ד"ה חס קשתי נחמ').

ענן, ממנו בענן, ענן, עננה, עננות, מענן.

ענן, קל לא נמצא.

— סו"ט, ענן, תעננה, — עשה מין בשוף 1), Zauberei
— treiben; pratiquer la divination; to practise sooth-
saying: לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעננו
(ויקד' יט כו). והעביר את בנו באש וענן ונחש ועשה
אוב וידענים (מ"ב כ"ו). — ובספס' א: עתה כל חכם
מדברין [י] יתבונן כי עלילות תתעולל ועונן תעונן
(רסע"ג, ספס' על מיו' הנלכי, דודסון 52). — ואמר המשורר:
הניד ראשו בעננו ונחשו ואמר בפרשו מה דבר יי'
וביתך חללי חרב מלא העל אלה תתאפק יי' (חזקוני,
חל חל חקד').

ענן, מ"י עננים, כ"י עננים, — כמו מענן 2): כי נמשחה
עמר בית יעקב כי מלאו מקדש ועננים כפלשתים
(שע"י ד' ו). ואתם אל תשמעו אל נביאיהם ואל קסמיהם
ואל חלמתיהם ואל ענניהם ואל כשפיהם (יחז' ט' ט).

[1] עי' מעונן הערה, והמאמר שם מן תוספת'.

[2] בהשגחת מ"ם הכנין.]

עננאל, — שם מלאך: ועל שערי רוח דרום שרים
ממונים עליהם ואלה שמותם מהוראל וכו'
ועננאל וקשיאל (ספ' דניאל, לו:).

עננה, ש"י, — ענן ככר: וגאלהו (את היום ההוא)
חשך וצלמות תשכן עליו עננה יבעתהו כמרורי
יום (חיונ' ג' ה). — ואמר המשורר: אך לבכי יקרע עת.
זכר מנעמי שיריו יום אשר נסע ופנה תחנה עליו
עננה (חזקוני, ענלי ריב'). צבית הן לבנה בלבנה
ושערה על מאור לחיה עננה (ר"י חזקוני, ספס' כ').
כמו עלמה אשר לחיה לבנה ושערה על מאורה
בעננה (סס לב').

עננה, ש"י, — כמו עננה: ואתם קרבו הנה בני עננה 1)
ודע מנאף ותונה (ישע' נז ג).

עננות, עוננות, ש"י, — מעשה המעונן: היא (חכמת
הכוכבים) נסמית בכחות ובמלאכות אשר בהם יוכל
האדם להוהיר במה שיהיה כמו פתרון החלום והניחוש
והעוננות והדומה לאלו הכחות (רש"י פלוקיאל,
חלס' חכמי' 45). ומה שיראה בניחוש ובעוננות
ובראיית המלחמות ובמעשי השם יי' ויי' אשר יורה
על כחו (חול, המנכס לה). מה התועלת בידיעת העתידות
קודם היותם ומה יגידו עליה' בזה באופני הקסם
הניחוש והעוננות וקלקול בחיצים וכו' (ר"י קלונימוס,
ענלי חיים ס' ס). המין הרביעי מהעבודת היא עבודת
הצלמים המיוחדים לגדול הצמחים ולעבודת האצמה
והיה ענין אנשי המין הזה מיוחד בעצמים ונקרא
מלאכתם עוננות ובעליהם מעוננים (ר"י חזקוני, חל'
פ' כנזאים, מ"ב יז).

א. **ענני**, ש"י, קי' עננית, — של הענן: הפלאתי לרבר
בלמודים טבעיים והנדרסים על הקשת העננית
והבל ערוך במענית (יש"ר מקדסי, מכנס חסד, מלל חכמים
לגזיר, 26).

ב. **ענני**, ש"י, מ"י עננים, — תלמידו של ענן, קראו:
הענניים מיוחדים לאיש ששמו ענן בן דוד
ראש גליות (ר"מ סינקר, לקו"ק ט).

ענף, ממנו עניפה, ענף, ענף, ענף, ענפי, ענפיהל.
ענף, ש"י, סמ' ענף, בנ' ענפכם, מ"י ענפים, כ"י ענפיה,
— (א) ענפי האילן, הנצרים והברים שיוצאים מגוף

1) ענף (a) בערב' בענין חסר כח גברא, ואולי
מזה עננה. [כל המפרשים פרשוהו כמו' קי' מן ענן].

שזה ההשתדלות יתחלק לשרשי וענפיו פירש שיהי כחלה זמן ההשתדלות לשרשים שבתולדות ואח"כ לענפים שבהם (כח"ל, דרך ס, ז ד). — ענפי ענפים: אלו עיקרים גדולים שיכולים דואג ואחיותפל וכיוצא בהם להוציא בהם ספקות וענפים וענפי כדמפורש בתלמוד (פסו גל' ליק יט).

ענף, ח"י, נקי ענפה, — שיש לו הרבה ענפים: אמר כנפן בדמד על מים שתולה פריה וענפה היתה ממים רבים (מזקי י"ז). — ואמר הפישן: סככום עשרה עדים במכה מריה פצו צאי כלה ענפה ופריה (כי יוסף עוז עטס, אז כחכס, יול' ספ"ג).

ענפי, ח"י, — עשה ענפים, רק ציט' ענפים, — כמו ענף, ואמר הפישן: בעין ארז לענפים כארז באווב לנרכאים באווב (כ"ח סק"ר, אין לשונם, יול' ספ"ה).

הענפים, — כמו קל: [ותשרי]שו ונתעניפו ותעשו שרשים למ[מה] וענפים למ[עלה] (רמב"ם, נפ"י הגלוי, ר"ג). שלום מעניף, ע[ל שמי] מרומים ומגליל עד יצוק הדומים (בן מאי, סס). קרן משיחו ירים ויניף ונצר שרשיו יפרה ויעניף יסיר אפר וישים הצניף החמור על ראשו (כי יחזק, יול' יוס, יול' ספ"ה, קרובי חכ"י). — האם גותרה שורש עקרו מלהשאר שורש מפריח ומעניף (מעטע נוסטנא, ד"ס וסלנס העלך).

הענף, — שהעניפו אותה, שנעשה לענפים: ושלום כבודכם יפרה וירבה וידגה ויעצם ויושרש ויוענף ויסולסל לעולם שלום (רמב"ם, נפ"י הגלוי, ככ). אשרי אבות כוח הענפים הורים עמסו אתו וילדו (סעדיאס, שכ"ט 68). ראש מצנף גבוה מוענף להנסה מרצה בן דומא הורן (כי מעש צרי צניעין, מתי אסמו הלמלה, שח"י י"כ, מתי א"ט ל' ז, עט:).

הענף, — כמו הפע': וכן האילנים אם היו נענפים ונפרחים מן מיני כאל (כי צרכים הנקדן, ספ"י סמיצור כל, גלללללל 21).

התענף, — עשה ענפים, נתחלק לענפים: כמו שהשתרגה והחלוקה הנוכרים מתחילים מסקום צר ויתענפו לרחב יחייבוהו ההתפשטות (קלמן ח"א 33). ויתענף מסנו אצל כל חוליית שריג ויכנס בה ויתפור וכו' והעורקים אשר יבואו לרחם מהצדדים מתענף סהם עורקים עולים אל השד וכו' ויתענף בו ענפים ושריגים (ס"א ח"א ס).

ענפי, ח"י, — של הענף, כמו ענף: והנה ראתה החכמה העליונה היות ראוי שזה ההשתדלות יתחלק

נוף האילן ושעליהם העלים והפרי, Zweig; branch(a) bough: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת (ויקרי כג ט). אל שדה טוב אל מים רבים היא שתולה לעשות ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת (מזקי י"ז). בהר מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי והיה לארז אדיר (סס כג). הנה אשר ארז בלבנון ופה ענף וחרש מצל (סס לא ג). ואחם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל (סס לו ט). כמו הרים צלה (של הגפן) וענפיה ארוי אל (ספ"י יא). — שרש וענף, הפל, כלום: אשר לא יעוב להם שרש וענף (מלכ"י ג יט). — ואמר בן סירא: כוית רעין מלא גרגר וכעין שמן מרזה ענף (צ"ס גני"כ י). וישים קנו בעופיה ובוענפיה ותלונן (סס יד כו). — ובתו"מ: כל שתכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן. שענפיו מרובין ושרשיו מועטין (כי אלעזר בן מזריה, חכ"י ג יז). את שענף עצן דומה לקליעה זה הדם (ספ"ה חמור סק"ט). אין תימור ורגונה ענפיו חופות את רובן ואינו עולה כמין קליעה ואי זה זה הדם (יכ"ט סוכ"י ג צ). ענף עץ עבות שענפיו חופין את עצו (סוכ"י כג:). — ובספ"ה א: שומיתא פי' ענף של הדם שמשחקין בו למשחה (ספ"ה ערך טט). — ואמר המשורר: נראו בני התור בארצנו מראש ענפים זה לזה יקרו (כ"ט סג"י, ספ"ה ע"י סק"ר). דעי כי אין בידך מאומה אבל עץ ייבשו מחר ענפיו היי לפני אלהיך ומלכך אשר באת לחסות תחת כנפיו (כ"י סג"י, ימ"ס ספ"ה). ומטה רשע צץ וענף חבלים חלק אל באפו (רמב"ם, סדר עבודה ל"ב, הנוסח לח"י א, 65). — (ב) "בהשאלה, חלק מדבר, פרש מן ענין, כמו סעיף ג: וישארו דברים אשר קו בו ישמרו בשבתם בארץ כי מענפי החקית הנה (סעדיאס שכ"ט, 5). ונמשך לזה ג"כ שלא ידעו שרשי הדת ועיקריה אשר בהם ראוי שיהיה רוב עיונם ודיוקם ולא ענפיה אשר יספיק בהם עיון מעט (רמב"ם, חמ"ר 2). ותלקי החכמה הטבעית שהם כמו הענפים מהם מלאכת הרפואה וכו' (רמב"ם ספ"ה, חלש' סכ"י 32). ענפי חכמת האלהות מהם ידיעת איכות הנבואה וההתעוררות האלוהי וכו' (סס 55). הנה הוא (האמונה בנצחיות התורה) ענף מסתעף משליחות השליח (ר"י חכ"י, ספ"ה ח"א כג). עתה נרצה להודיע שרשי המדות וענפיהם ותועלתם ונוקם (לחכמה לדיקס, סק"ר סוף). והנה ראתה החכמה העליונה היות ראוי

על כל גב ונחשב כענקים (ראש"ל, כדור חקיר חזני).
—ובהשאלה: וכל המשרורים הענקים הם כחנכים
בעיניו (כ"י חק"י, מחמ"ס י"ט). הענק הגדול שבכחות
החומר (כס"ז דוראן, משלם יסחל, סעודי, מוס, קנב).

ב. ענקי, ממנו **ענקי**, **ענקי**, **ענקי**, **ענקי**, **ענקי**,
ענקי, **ענקי**, **ענקי**, **ענקי**.

ב. ענק ש"ז, מ"ר ענקים, —א) תבשיט להצואר, בובה ואבנים
יקרות וברום, Halschmuck; collier; necklace: כי

לוית חן הם לראשך וענקים לגרנתך. (משלי ח ט).

לבכתי אחתי בלה לבכתי כאחד מעיניך באחד ענק

מצורניך (ס"ה ט ד ט). — ובתלמוד: אם משים אדם עצמו

בענק זה שרף על הצואר ונראה ואינו נראה תלמודו

מתקיים בידו (עירובי נד). וזה עושין לו צלצל לא

וכה עושין לו ענק וכו' וזה עושין לו ענק לא

וכה עושין לו קמיע (ד"ס ד"ס כ"י יוסף, כ"ז ט"ז). —

ובס"ה"א: מעשה כאחד שהיה מוכר ענקים באת

אשה אחת אמרה לו תן לי אחת אמר לה התקדשי

לי אמרה לו נתן תתן (תלמודי רב יוסף ב"ר, הלכ' שוק'

82). ושירותי אשר בהם עשיתם והבאתים אליהם

בבתולות יפיפות חרוזות בענקים הלא הנם כמו

וזנות חללות (ד"ס יהודי מלכים ו"א ז, מן 17). ויאמר לו

אדוני תרצה לקנות את הענק או תשיבנו ולוולתך

אמכרנו ויאמר לו איזה ענק הראית אחד מבני ענק

ויאמר לו ענק הפנינים אשר לקחת תמול מירי

(כ"י זכרם, טעמו, דודסון 49). בהיות הצואר לבן אין

צורך אל ענק (עמנו, מח"ס יד). — ואמר המשרור:

ופי דבר בצחות על לבב קדר וצדה ויון את דברי

על ענק מלכו רבדהו (כ"ס סג"ל, ס"ז נפ"י). אהללך

ואת מהלל אמרי וצואר טוב יופה ענקיו (כס"ג,

כ"ז נפ"י). נפשי ברלח אשר לולי יקוד האדוכם

חברו גרגריו בענק לגרנת (כ"י סג"ל, עין נד"ס).

— *ובמש"א א. ענק, וב. ענק יחד: רבנן אמרו שהיו

מרכים ענקים על גבי ענקים (מ"ר זכרם כו).

— ובס"ה"א: ודברי אהבים כקשרי ענקים אחבר

ששונים ואפירד יוגנים ואחריש מבינים ואוריז

לשישיו וענפיו וכו' (כס"ל; ד"ס י"ז ד), החלק הג'
מהקנה הוא חלק הקנה הנכנס לתוך הריאה ושם
נק' ענפיו כי כיוון שהוא נכנס לריאה או הוא
שולח פארותיו וענפיו לצירי הריאה (זכר' משקליו,
עמודי הסמים, תפארת חס, כד).

ענפיאל, שם מלאך; והמלאך הנאחז מן העטרה
שמו ענפיאל (ספ"ה, ספ"ה, ד'). ושם הכולל
בלם שיוצאים מהמקור ההוא ענפיאל (ספ"ה ספ"ה)
לכ"ס ע"ז, ע"ז י'). ונקראים שרפים על שם שנאצלו
מכח שרף גדול הנקרא לחכמי המרכבה ענפיאל
וסומן לדרך וענפים ארוי אל (כ"ז חזן בנ"י, עמוד
ספ"ה, ספ"ה י'). והמסונה על כל מיני השאלה שהיא
בתלום הוא הנקרא ענפיאל (כ"ס מנוח, ד"ס ס"ו).

ענקי, ממנו ענקי, א. ענק, ענקי.

ענק, ש"ז, מ"ר ענקים, —שם עם שבחברון לפנים,
שהוא גבה קומה סאד: ושם ראינו את הנפילים
בני ענק מן הנפילים ונהי בעינינו כחנכים וכן היונו
בעיניהם (במד' י"ג ג). עם גדול ורב ורם בענקים (דברי
ז' י'). עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה
שמעת מי יתיצב לפני בני ענק (ס"ז ט). — ובסדר',
בהרחבה, כל אדם גבה קומה ביותר; Riese; géant;
giant: ד' שמות נקראו להם אמים וכו' ענקים עווים
בפילים (מד"ר זכרם כו). מהם (מכנות קין והמלאכים)
גולדו הענקים המהלכים בגובה קומ' ומשלהים ידם
בכל גול והמם (כ' זכר, פ"ר כ"ז). — ובס"ה"א: הלא
אדם אחד כשמדבר עם ננס וענק הלא פונה כנגד
פני הענק ולא כלפי גופו (ס"ז ספ"ה, ספ"ה ספ"ה).
—ומשם (מטורמוס) הלכתי דרך שני ימים לעיר מרכונה
הקדמונית והיא היתה מבנין ענקים ויונים ולא
אמצא כבנין ההוא בכל ארצות ספרד (כ' זכר, ספ"ה,
ספ"ה ספ"ה). אדם ענק לפעמים בובב נחנק (עמנו,
מח"ס י"א). וירחיב (והורה מכבי) את כבוד עמו וילבש
שריון כענק ויתאזר בכל כלי מלחמה (מח"ס ספ'
ספ"ה, קצ"ז על י"ז). אירקולוש האחרון הענק וכו'
הרג לנחשים וכו' (יוספן ספ"ה). — גהר ענק: נהר
ענק שתי מלין הן ונהר ידוע הוא בכבל ותוא נהר
ענק ומנהר פרת הוא נושא (ספ"ה ג"ז, ספ"ה). —
ואמר המשרור: ואלו בא חגי יוג' במ שגב ורכב

(1) [אולי אחד עם בענק, ופרושו כעל צואר
בבונה, וכך גם פרוש הפעל ענק בערב].

(1) בערב: ענק א, צואר [וכן בארמ': עונקא,
צואר, עונקא, ובסור': עקא, תבשיט הצואר; ובכ"ש
ענקו, אכן טובה].

(כ"י חסא, מד"ר נחש' כו). ולידי הענק שראוהו שהיה עונק את השמש כשראו אותן סרגלים נתייראו (שם נמל' עז). — ובסהמ"א: מרוב גובה קומתן דומין כאילו צוארם גובק ועונק בנקב שהחמה יוצאה בו (רש"י, סו"י לד:).

הענק, הענקי, הענקי, הענקי (א) הענק לפלוני, נתן לו מתנה וכדומ': וכי תשלחנו (את העבד העברי) חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם הענקי הענקי לו מצאנך ומגרנך וסיקבך אשר ברכך יי' אלהיך תתן לו (דברי יס' יג' ד). — ובתו"ם: ומנין שאם הענקת לו פעם אחת העניק לו אפילו מאה פעמים ת"ל הענק העניק (שפי' שם קט). וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים הענקת לי לך ושנית לי לך אף אתה הענק לו ושנה לו (שם קכ). אילו שמעניקין להם היוצא בשנים ויבול וכו' אבל היוצא בנירעון כסף ובמיתת האדון אין מעניקין להן (ירוש' קדוש' א ג). ר' מאיר אומר בורח אין מעניקים לו ויוצא בגרעון כסף מעניקים לו ר"ש אומר ארבעה מעניקים להם וכו' (קדוש' עז). אם מתברך הוא על רגלו מעניק לו ואם לאו אינו מעניק לו (רמב"ם, ענינים ג). — ובסהמ"א, בהרחבה, נתן מתנות רבות: היה בורא אותנו מתחלה באותו העולם שכולו טוב וכולו אורק ומעניקנו אותו הטוב הצפון מעת היותנו (כ"י, נרכי, הקד'). השתדל בכתך לשבח ולפאר האמת והצדק ורודפיו ומחזיקיו ולגנות השקר והרשע ועווריו ומעניקיו (שלמה אלעזר, אגרות מוסר, ספר והלשון כג). לא תלכו ריקם כי הם יעניקו לכם מג' מינים כסף וזהב ושמות (מזקוני, שמו"ג כח). — ואמר הפוסק: לגאון ולגודל ארוחת העניקים להם הקדשים היות מזון חוקם (Elbog., Stud. 174). — ואמר המשורר: מי העניק להם כל ימי עולם נראה לרעיוני מי הקשה' אליו וישראל (רמב"ם, מי אל נסתר). כי כל מבקשי יוצרם כמה נעיונות העניק להם ומה נעשה יקר (כ"י, מרזי, הענן י). ובין העסרים תלשט ולא יכלימות ומברכתם יעניקין לה ומן הצנכנים שול ישולו לה (הוא, סמכמו"ד). כאלו בחלה בי או כאלו חמול לא העניקתני שללה (עמנו, נוסח' ח). — ובמליצה, *העניק חמה, לבש את החמה כענק על צוארו, היה גבוה יותר מן החמה: ילידי הענק שמעניקין (1) חמה בקומתן (סו"י לד:). — ואמר הפוסק: בצוארון ובחורת וגולה בסיל כימה וחמה

ענקים (גמ' סוכר' ג, דודסון 291). אלה בני הענק אשר הסכלות לצוארם ענק (כ"י זכארה, טעטוע, דודסון 180). בקרב תבונות אם זרעו יחשוף יחלוש בחרבות מאמריו כל ענק כי הם עלי ראש כל מתי שכל לציץ יקר ועל צואר מתי חמה ענק (כ"י זן חמסס הימסלמי, ממוני מסתריס יס). — ובמשמ' צורון: העבריות העניות יוכלו למכור בכל יום מצנפות וענקים שהם מעשה ידיהם ומלאכתם (מסנפי' קהל ברחקח ח, ספי' סהסס לדוד קויסמן, 69). — ב' שם לשיר מהשירים: קראתיו ענק (לשיר זה) שהענקתיהו אנוש גם כענק שמתיו עלי גרגרת (כסנאי, חתן לאל עוז). הנה ענק שירי אשר אורו יהי מאיר יד מחשב משה נתנהו על גרגרות אשר בנו מאיר (רמב"ם, נחש' ספי' סהססס). וששתים (את שירי) ככתר עלי ראש חמדיו ומוריו מלאים באבני שבחות ועל גרגרות מעלתו ענק הן (סס' א יג). ענדוך (ומירותי) ענק השיר ולא כן אבל הם בענק שמך ענודות (כ"י הלוי, הפשט הזמן). לקח יציאות הענק אשר לרכי משה בן עזרא ויחבר על כל יציאה מציאות חרווי שירה ערובה כדומן באשפה דרובה (כ"י מרזי, סמכמו"י יס). ענק שירים אשר שכל ושם טוב לעושיהם (נחש' ספי' הענק למרזי, קדמ' נדורי, ספי' סוכרון להכנז, 310).

עֲנֵק, קל, ספי', ענקתמו, — ענק את פלוני, היה לו לענק, — ובהשאלה במליצה ענקתמו גאווה וכדומ', שהיתה לו הגאווה כמו ענק לצוארו, שהיה גאה מאד: בעמל אנוש אינמו ועם אדם לא ינגעו לכן ענקתמו גאווה יעטף שית חסם לבו (ספס' עג' סו). — ואמר המשורר: הנה ענקתך גאווה על כלנו ומסרום תדבר לנו (כ"י מרזי, סמכמו"י ד). לבלי ירום לבו גאווה כל תענקתו (סלוס' ססס', ניר דוד ג, 28). — וכמו העניק א): בבטן יצרהו ודם אם להיניקו וטובו ענקו כאפלו וחנותיו (רמב"ם, עסס' אל אשכ' אשכ'). והקים מחלציו האלהים כמותו שר בתוך אום הקנויה ענקתו בחכמה עם תבונה ויראת אל אשר שוכן עליה (ד"ה יחזי מלכיס וספי' ג, ענ' 12). — *כמו העניק ב): שהיו (הענקים) עונקים (1) גלגל חמה ואומרים הורד לנו גשמים

(1) [קיהוט (נעמ"ס) מפרש שהוא כמו הערב' חנק כבנין הכבד, שפרשו אחו בצואר; וכעין זה יסמרו', שמפרש שהוא כמו אנק, חנק. אבל ברור שהוא אחד עם הפע' ב), ושם אי אפשר לפרש שבקומתן אהו: בצואר החמה כרי להנק אותה.]

(1) [ע'י' פרוש רש"י, הסוכא כפנים, קל.]

—סעי' י'ענש—כמו נפע', ואמר הפיטן: וענש (תאדם)
בועת אף לטרוף חקו (משולם כרזי קלוניוס, חמ"ן כס,
עבורה).

—ספסי' י'ענש—כמו קל: אחרי שדרך להיות נוקם
וגומר כנחש ושאלתך ובקשתך שאעניש את ישראל
ושאספה עלימו רעות לך מכאן ושוב למנהגך ודרך
שהוא לחשתלל להעניש את ישראל (כ"י חזקוניאל,
ס"י נביאים, מ"א יע), לפי שהיה רצונו ית' להעניש
את ישראל בימי אחאב ובימי אליהו (סס), שהשם
ית' נימן שלשה שלוחיו השתתחו להעניש את החמאים
האלה בנפשותם (סס).

י'ענש יי, ס"ה—של ענש: ולא יועיל הממון והשמירה
אחר שהגופות נאבדים בדרך מקרי או טבעי
או ענשי (כ"י זכמים מנכלונס, ס"י משלי יא ד, שסחר
ב, 283).

ע"ס—כ"ס: עשר ספירות.

*עסד, עיסה, ס"ה, מ"ר עסות, עיסות, עיסות, עיסות,
—(א) קמח מערב במים שגולש כרי לאפות לחם,
עריסה, בצק, Teig; pâte; dough: האוכל מעיסת
שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה (פ"י)
ט ע). עסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה
מן החלה תחלתה עסה וסופה סופגנין תחלתה
סופגנין וסופה עסה חייבת בחלה (חפ"א ס), עסת
הכלבים בומן שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה
(סס ס), האשה ששאלה מחברתה תכלין ומים ומלח
לעסותה הרי אלו כרגלי שתיהן (צ"ל ס ד), לא
יעשה לו (לעם הארץ) עיסתו תרומה בטהרה אבל
עושה לו עיסתו חולין בטהרה (תוספ' דמ"א ג ח),
העושה עיסה לרבים חייב בחלה העושה עיסה
לאוכלה בבצק חייב בחלה קמח קלי שקיבלו ועשו
עיסה חייב בחלה עיסת הארנונה חייבת בחלה
(סס ס"א ד), קב ומחצה חייב בחלה שני ראשית
עריסותיכם חלה כרי עיסתכם וכמה עיסתכם
כרי עיסת מדבר וכו' (סס ע"א ח), עיסה שקראה
שם חלתה בצפונה וכן קישות שקרא שם תרומה
בצפונה הרי זה אין חבור (סס ע"א יס ב), הראוי
ליתן לו פת נותנים לו פת הראוי ליתן לו עיסה
נותנים לו עיסה (ספ"י דכ"י קיס), המקמף שיבלין
לעיסתו לאוכלין מלילו נטבלי לעשות עיסה לא
נטבלי (יב"ט מ"ט ד ח), בנות לור היו לשות עיסתן
ועולות ומתפללות ויורדות עד שלא יחמיצו (סס ב ס).

נענש לך יחכם פתי ובהשכיל לחכם יקח דעת (פס כח
יח), —ואת הארץ: ויענש את הארץ מאה כבר כסף
וכבר זהב (ד"ס"ז לו ג), —ובת"פ: שמעתי שעונשין
שלא כהלכה ועונשין שלא כתורה (כ"י חלעזר בן
יעקב, יב"ט ס"ג ז ב), מלמד שלא ענש על הגסתרות
עד שעברו ישראל את הירדן (ד"י יסד"ה פס"י מ"ג),
פר סבר עונשין מן הדין ומר סבר אין עונשין
מן הדין (סס כ"ד), ק"ו מכלה מה נכלה שלא ענש
הזהיר חלב שענש אינו דין שהזהיר (זכ"י קו), —
וימי פטו: מנין שענש לפני המקום כבא על אשה
ואמה וכו' (כ"י חלעזר, תוספ' קדוש' א ד), על רחיצת
גופו ענש כרת ועל כיבוס בגדים בארבעים (ספ"ח
ספ"י פ"ק יב), אכלת חלב ענש כרת חללת שבת
ענש סקילה (יב"ט מ), —ובספ"א: חלילה לנו מלפניך
בפתרון מילה אחת מדברי אלוהים היום לריוק מכלי
דין ודיקדוק ושיקול כל מילה שלא נהא עונשין
(דוכס, ספ"י על קדוש' א), —ואמר הפיטן: השב גרושה
לבחלה ירשה ופקוד אנושה ביד צר ענושה (מזורים,
י"ל שם ג' חס"ה), ביד נוגש ענושה זמן ישעי
חושא ואקרא דרושה (בגלתי, י"ל שם ד חס"ה).

—נענש, נענש, נענש, נענש, נענש, נענש, נענש, נענש,
נענש: ענש יענש (המכה) כאשר ישית עליו בעל
האשה (שמו"ס כ"ב), ערום ראה רעה ויסתר ופתיים
עברו ונענשו (משלי כ"ג), —ובת"פ: כל שהכירו
נענש על ידו אין מכניסין אותו במהיצתו של הקב"ה
(כ"י יעקב דכ"ס יעקב, שם קט"ו), מפני מה נענש
שאל מפני שמחל על כבודו (כ"י יעקב כ"ב), המוסר
דין על חבירו הוא נענש בחלה (כ"י מנ"כ ב"ק ג),
על דבר זה נענש משה וכו' (כ"י חזקוניאל כ"י
יב"ט, ספ"י ס), וישא לחם נשים מואביות חני בשם
ר' מאיר לא גירום ולא השבילו אותם ולא היתה
הלכה להתחדש ולא היו נענשין עליהם (מ"ד"כ
כות, וישא לחם נשים), —ובספ"א: כי שם נענש
ארם על עברו מצות ה' לרמוז על כלל המין (כ"י
חלנ"ה, עק"ס ח יח), —ואמר הפיטן: עתה עלי המשח
עליה עדה נענשה עוד נענשת ענישה על עברו
על מורשה העיר נחרשה (חזק"ס דמ"י יח, לוס יח
סמ"ח, מ"א ח"ט ח, קס"א).

—סעי' י'ענש, מענש, גרם ענש, עשה שיענשו, ואמר
הפיטן: חולקי רביל שלשה מענשים ונאמני רוח
מכסים ומחשים (חמ"י כ"ב, י"ל ב"י סב"ע).

עיסת מברין חייבת בחלה (כי כל נר זדא, סס חלה ח ו). עיסת כותח חייבת בחלה (כז, סס). תיפתר שבא מעיסת הנשור (כי חשניס, סס ג ז). חפית שריסקו זנתנו לתוך העיסה ותימציח הרי זו אסורה (סס סנח ג ג). שכן עני אוכל פתו בעיסה בלופה (חז"י, צנ"י סס עו:). גלגל עיסה מערב יו"ם מפריש ממנה חלתה ביום טוב (רנב, צ"ט). שאין לך אשה שלא בעשית אפוסרופא שקה אחת בחי בעלה על פילכה ועל עיסתה (כחז"י סו:). לא שנו אלא דאין חלוקין בעיסתן אבל חלוקים בעיסתן אימור מעיסתו קימין (כי חסדא, צ"ג כז:). פעם אחת הלך רבי למקום אחר וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה א"ל מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה (קנ"ט ס:). כאשה הוואת שהיא משקשקת עיסתה במים ומגבהת חלתה מכנתיים (כי יוסי בן קלרס, נד"ר צרל"י יד). עלובה היא העיסה שנחתומה מעיר עליה שהיא רעה (כי חילא רכס, סס נל). והיה חופר בארץ ועושה גומא ולש בתוכה וחיו הצורות מדבקות בעיסתן (סס ח"כס, צנ"י סנכס). שם הנהר השני גיחון זה מדי שהעמידה את הסן הרשע שמשך עיסה¹ בנחש (סס ויק"י יג). — פת עיסה, פת נקיה, בנגוד לפת קיבר: מצא בה פת הולכין אחר רוב הנחתומין ואם היתה פת עיסה הולכין אחר רוב אוכלי פת עיסה ר' יהודה אימר אס. היתה פת קיבר הולכין אחר רוב אוכלי פת קיבר (מכס"ז ס). — ובסמ"א: זמותר לספר לו (לעבר עברי) שעריו ולכנס לו בסותו ולאפות לו עיסתו אבל לא יעשה אותו בלן לרבים או ספר לרבים או נחתום לרבים (רמב"ם, ענדים ח ז). יתבאר במקומו שאשה אינה רשאה ללוש עיסת מצה בחמה שמא תום השמש גובר עליה ומסורה לחמץ (הגא"ק, יונת ג פס:). אם אחד מהיורשים יש לו בנים יותר מאחר ואוכלים מעיסת השתפות (ר"ש מוסקונו, סס נדקס, ט"ס ב, יט). ונשאר פת חצרון בנו של דאובן שהוא היה חלוק בעיסתו ולא היה דר עם אביו (ר"ס פסח"א, סס עטס חסון, ט"ס ח, קט). — ואמריהפיטון: שילה רצה בחלה מעיסה ונמסא באשר בו נעשה (ר"ס סקל"ר, ח"כס חס חס, קי"י). קטוף העסה בחררה קטוצה

רצועה בראשיהם שלא חמצה (ר"י טו"ז עלס, יולא"י ספאון, יול"י סנח"ג). — *שאר שבקשה: שאור שכללו בשאר אחר וחיסך בו את העיסה אם אין בשאר בנותן טעם מותר (תוספ"י חזו"ו י ח). גדול הוא השלום שהשלום לארץ כשאר לעיסה (ר"י, צנ"י, חסד, סס סס). כל הגופות נוגעין בעפר הארץ עד שאינו משתייר מן חנוף אלא כמלא תרוד רקב והוא מתערב בעפר הארץ כשאר שהוא מתערב בעיסה (ר' שמואל, סדר"ח לל). — ובהשאלה, כנוי ליצר הרע: רבין העולמים גלוי וידוע לפנך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שב עיסה ושעבוד מלכות (כי חלכנדרי, צנ"י יז). — ואמר המליך: ואפניו חבלי העולם אשר בו צרפתי ותכבר עלי למאר יד שאור עיסתי (ר' צמ"י, י"י סמ"י חסמ, נקסס, צסוף ח"ס סנכ"י). — ובהשאלה, עפת החומר, עפת הנפש, במש"י מו"ז: והענין הוא לפי שהמונות הם עיסת החומר והתכונות במושכל וביראת אלהים ובמצותיו הקרות הוא עיסת הנפש והנפש והחומר הפכים גמורים הם כמו שכתבתי בראש הספר ועל כן בהתגבר עיסת החומר תחלש קצת עיסת הנפש (ר"ס חל"י מצרללונס, ססוף רמ"י). — וע"י עפת: ברשינו מעשר שני וכו' רבי מרפון אומר ויתחלקו לעסות¹ (י"ח סד). ראשית עריסותיכם כדי עיסותיכם וכמה עיסותיכם כדי עיסת המרבר (ענז"י סג:). כיצד שתי עיסות אחת מהורה ואחת ממאה וכו' (ר' אליעזר, קו"י ל). שאני עיסה הואיל וראויה לחמץ בה כמה עיסות אחרות (ר' זילא, ע"י סה). — ובסמ"א: שאילו היה חייב כשאר העיסות לא היה ראוי לר' זכ"י (פ"י רמב"ם, חלה ס). — *ועפ"י: עירס ראשי עיסות א"ר יוסי והתן נשור לאו כמעירס הוא (יו"ט חס"א ח). אמר לחם הקב"ה אני נותן לכם עפיות מרובות שתפרישו לי חלה ולא רציתם אני נותן לכם דבר שהוא פסול מן החלה (אד"כ צ טז). אין לוקחים סנחתום כותי במוצאי פסח אלא לאחר שלשה תנורים וכו' ולא מן הכפרים אלא לאחר שלשה עסיות (מס"י כו"ס כ). — *ועפ"י, ואמר הפיטון: ומי מעכב שאור שב עיסים ועיר קטנה ומלך גדול מוכבה באוכלים (י"י חל"י סנכ"ס, סס"י סס"י י"י).

¹ [בירוש' הגרסה: יתפרדו לעיסיות. ובהערוך: יתחלקו לעסיות, והוא מפרש, וז"ל: חסון הפבושלין נקראין עפיות, ע"כ, אבל ע"י בפרוש רמב"ם ורש"י.]

¹ [משבש, שם בראש', הגרסה: שף עינים, וע"י מ"ב ויפ"ח כאן, ותערת תיאור' שם, ולדעת אפסובצר (סנכ"ס לסכמ"י שכלל, כד"י 38) צריך לגרוס "שנשך עיסה, בל"י שהלשין.]

אודם שפתיך מגדי ועסות שך אינער (רמז"ט, חכמים ג.)

—פני, עפה, —שעפו אותו; וכאשר השתנה מראה וכו' יעוסה באצבע או בכלי עד יפתח ויוציא המוגלה (כרובי, לו"ס, נחליי קסם א, גיטמ"ד סכט). "והיא (העגלה) משני עורות הפנימי שבה פתיליו באורך למה שידעת מצורך המשיכה ולכן תעוסה האצטום' בעת הבליעה (קלון ג י א ח). בהיות מורסא כחול מונעת יציאת הרוח בעת שלא יעוסה עליו (ס י א ח).

עסוי, ע"י — סה"פ מן עפה, ובחכמת הרפואה שם מחלה שבקבה; ואמנם האצטומא הנה קצת הפתילים אשר בהם ימתח באורך בסכת המשיכה וקצתם נמשכים ברוחב בסכת העסוי (מקי נוסף לרמז"ט א, סוף). מי שימצאהו קדחת ויהיה קרוב חוסן בקבסא וימצא עקיצה ועסוי בצדי האצטומא ויהא בגופו מלוי מהדם וכו' (ס"י). ידעת כי העסוי נעשה בסכת ליחות עוקצות בשפל המעים ויתנועע הטבע לדחותם בעסוי ולא יוכל לבשרבה העסוי החיא יתנועע העובר ג"כ ותפיל (המפס לסקי אנקטע א, נט, כ"י נכלין). וחלוי העסוי הם חלאים יתחדשו מהולת החמרים בחוס הפנימי והחצון וכאשר יכה אותם קור נגלה יעסם (קלון א ג ג). ואם תעסה באצבע בכל מקום מגופו ישפל בעסוי (סס ג י ד ט). ראשית מה שיוצטרך שידוע מענין העסוי האם הוא עסוי אמתי או כוזב וכו' (סס ג י ד טו). הנה יתראה אליהם עסוי (סס ג א ב).

*עסוק, עיסוק, ע"י — סה"פ מן עסק; נמצא בעליל העיר היו מודדין שמצות עיסוק מדירה (מוקמ) קו"ט ע א). צא שעה אחת לעיסוקו ואת עבד מנחה שתי שעות ומחצה (כי יוקי, יוס' יוס' נכ"י ד ח). שור שעיסוקו רע יוצא בפרומביא שלו (כי זכ"ל גסס כי שמואל, סס סגס ד). בין הערבים כיצר חלק בין הערבים ותן לו שתי שעות ומחצה לפניו ושתי שעות ומחצה לאחריו ושעה אחת לעיסוקו (כי זכ"ל, סס סק"ס ח). אכרם ראה המלכיות בעיסוקן (מדי ויקר' י). — ובסמ"א: מקום שם משותף ענינו הראשון לעסוק הגוף וגבול העסוק יקרא מקום ויאמר ג"כ לגבול שאינו מיושב כי אם את כל המקום (כ"ח זן חלילה, עז מ"ס כ).

עסיס, ע"י — סה"פ מן עסיס, — מת שיסחט מענבים או רמונים וכו' וצא בהם ולא חסם ויהיה

(ב) *בהשאלה, כנוי למשפחה של תערבת, משפחה שאין לה עדות על מהותה; איוז היא עיסה כל שאין בה לא משום נתינות ולא משום ממורת ולא משום עבדי מלכים (מוקמ' קדו"ס ז). ספני מה אסרו עיסה פסולה לכהונה ספני שספק חלליו נטמנו בה (סס). כל ארצות עיסה! לארץ ישראל וארץ ישראל עיסה לבבל (כי יסודס גסס ר' שמואל, סס גמ"י ט:). — אלמנת עפה, אלמנה שהיתה נשואה לאחד ממשפחת עפה⁽²⁾: העיד ר' יהושע ורבי יהודה בן בתירא על אלמנת עיסה שהיא כשירה לכהונה (ע"י ח ג). אלמנת עיסה הרי היא כשירה ובתה פסולה (כי לעזר, יוס' כחצ"י א ט).

עסרה⁽³⁾, ממנו עפה, עפוי, ההתעפות.

עסה, קל לא נמצא.

—פני, *עפה, — כמו עסס, דחק ולחץ; ועוד שמע קליה דערבי דאמר לחכמה מה את מכסה בי והיה רוצה לומר מה את מעסה בי דכתיב ועסותם רשעים כי יהיו אפר (מ"ד כחלש' טע). — ובסמ"א: שהעור הוא מתקבץ אל המאכל ומעסה אותו ודוחהו למטה (אבי הרלב"ג, סה"פ ט, עג). ואם תרצה לעשות (להגרב שבעין) דבר זולת הכויה היותר נכון שתעסה ותוציא מה שיש בו ואחר ירוחק ביין (קלון ג ג ז). ובקרום החיצון אשר הוא אל מראק יש תועלות כי הוא מעסה האצטום' בתנועת העצלים עמו (עס ג א ח). ויעסוה על הלידה (סס). דע כי הבליעה תהיה בושט בכח מושך ימשוך המאכל בפתילים ההולכים באורך ויעזורה הפתילים וכו' ויעסוהו למטה (סס ג א ג). — ואמר הפיטן: כי קהלך עסה בכל צרה ודריסה (זכור אח אסר, יול' סגס זכור). שמעו עמים וששו ואוחנו באפר עסו תבא תתן להם גמולם כעשו כמה שגולו והחמסו (הכל אסרו נמנכה, יול' סגס חכס, נח"י איע"י א, קד). בעבור חרון בעסיד קורות חוסן תעסיד חכלם מפני רוע מעשיך ותתן חשבון לפני עושיך (כי עזרל סכנלי, מוכס' מוס' ס, ג). — ואמר המשורר: עופר תנה

(1) [העורד פרש: תולין, כמו עסה אחרי שנטלה ממנה החלה. ורש"י פרש: תערבת, ושם (ע) פרש, וז"ל: בעיסה מעורבת וכשם ר' משה מרומא"ט שמעתי עיסה כפסולת ענבים שנחטש ממנה משקה שלהם, ע"כ.]

(2) [ע"י רש"י ותוספ' (כחצ"י יי).]

(3) [כמו עסס; בארם' עמא, ע"י.]

1. — ואמר המשורר: אזכרה לנסים נפלאו בתוך אחיר
 יטפו עסיסים יולו במלקוחי (כ"י בן גיאת, יוס שלם
 ויחר, מחזיקי וישרי נח). ואיכה לא תומרה הזמורה ולמה
 לא תחלל העסיסים (רסנ"ג, רנני דענק). וברק
 או ברק כמות עסיסים והעבים יריקון הבשמים.
 ומראשי הדמים הרסיסים (רנצ"ג, הרים נור, שער השיר
 68). הרוח מור ואם ריח עסיסים ואם רוח מנופפת
 הדמים (כ"י הלוי, הרוח נור, 1851, 372, Orieut). ונמפי
 רסיסים ותורים וסיסים ובוסות עסיסים כמים לים
 מכסים (כ"י רנני, מחכונני, הקד). עסיסים הם בכוסות.
 דר מכסים ופיצו מאורים עד שחקים (סג). וכל
 גבעותי והרי גנות ופרדסים כמים לים מכסים ומהם
 יטפו ההרים עסיסים (סג מו). — ואמר הפיטן: כנן גן
 בעדן ומאכל עסיסים (רסנ"ג, הנצלי, למן דר, יול שגב
 חס"ס). ובובי מות יבאיש עסיסים וזונות ופשעים
 והרהורים תוססים. (י"י חלמי הנצלות, קלימי שמרי י"ב). לך
 שתה עסיסים אחרי אכול משמן אל זכור תחלה גב
 שנה במיכאל (קורלי "נגילה, קדר לפוריס, מחזיקי חטלי, ח
 מו). תשיבני במח גנות ופרדסים ותשקני צח רקוחי
 עסיסים (חחלמי על שנק, י"ב, קדור סינני).
 ***עסיסות:** ש"י, — כמו עסיס: ויועיל מכל שלשול
 דמיו כשמכלכלים בו או עושים ממנו תחבושת או
 שותים ממנו וכן עסיסותו המבושלת הנקרא רב
 בערבי (קלמן 33 ד).
 ***עסיסי:** ש"י, נקי עסיסית, מ"ד עסיסיים, נקי עסיסית.
 — של עסיס, כמו עסיס, נחוג בדבור ובספרות.
 ***עסיקי:** ש"י, מ"ד עסיקים, עסיקין, — א) מי שעסק
 בדבר: בני אדם עסיקין במין פראגמטי (מדי
 סגליס לג יב, הופען). ב) מי שרבו ומתקושט על דבר,
 ובפרט מי שעורר ערעור על מבידה וכדום: ראובן
 שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו עליה
 עסיקין א) עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו
 (חז"י, ז"מ, יד). ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו ובו
 זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין א) (כ' סמולק,
 סנצ"י לח). — ובסמ"א: אסור למוכר לסכור לחבירו
 קרקע או מטלטלין שיש בה עסיקין ויש בה דין.
 עד שיודיעו (רנצ"ג, מכ"ס י"ח). הקונה שדה מחבירו
 ויצאו עליה עסיקין ובא לבית דין וכו' (ש"ע ח"מ,
 הלוחות ע"י).

1) [ובדפו] ישנים עסיקין, וכן בערוך, והוא
 מפרש ערעורים.]

לשכר, Most; moüst; müst: והאכלתי את מוניך
 את בשרם וכעסם דמם ישכרון (שמי מט כו). הקיצו
 שכורים ובכו ותיללו כל שתי יין על עסיס כי נכרת
 מפיכם (יול' ח ס). אשקך מיין הרקה מעסיס רמני
 (סמ"ס ח ג). — ובמליצה, התרים הטיפו עסיס: והיה
 ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב
 (יול' ד יח). הנה ימים באים נאם יי' ונגש חורש
 בקוצר ודרך ענבים במשך חורש והטיפו ההרים עסיס
 וכל הגבעות תתמוגגנה (עמו"ט ג). — ובמרד: ולא
 עוד אלא אפילו השמים מטיפין להן עסיס שנאמר
 וכו' (מדרי חטלי עג). — ובסמ"א: ועסיסו (של ההדס)
 כמו כן וכו' שכן עסיסו זגרידיו ימנע שפית
 המותרות אל האצטמכ' (קלמן 33 ד). ומי חמוץ האתרוג
 בתור עסיסו הקרוש (סג ח כח). המבלי אין
 גפן ותירוש באשור יבואו הלום לאגור יינגו ולמצות
 עסיסו (סמ, חס"ל עו). — ואמר הפיטן: איום שבע
 שוקקות נחני עסיסו להשקות אלפני דת בגשוקות
 ישקני מגשוקות (כ' מנולס כר' קלנינוס, חסיק רנן, יול
 3 סמ). — ואמר המשורר: והשקני ביד שנה ערבה
 עסיס פיהו בכמי אחלמה (כ"י בן סדלי, הללני סן,
 שער השיר 28). ועוד תשתה עסיס רמין ותשכב במסות
 שן ומקלעת פקעים (ר"ס סנני, דנניך דמוד לני). ואם
 ימר עסיסו (של הזמן) לי אהלך כמתרונן בטוב
 יינגו רקחיו (רנצ"ג, דיוחן סן). ועפעפיו באה בקרבי קרבו
 אבל בשתות עסיס בפיו ובתור וסיס ונמפי מי רסיס
 בדלח לח ואחלמה יתחשו (כ"י הלוי, מני חס"ל ונח). כך
 אעיר ומחת כל ימותי ובעסיסך אשר מצו שפתי (חחל,
 33 חס"י). לך אכול ושתה בדיוצה לחמך ועסיסך כי
 כבר רצה האלהים את מעשיך (חחל, ידידך מחנע, קלימי).
 אמצה גביע עסיס רקח לקול תור וסיס מיין רקחיו
 ולא מיין ופרתיו (כ"י בן גיאת, מני עסליס, שער השיר 125).
 — ואמר המלוי: ומעי עקעק חוסה אדוני ללחם צר
 אשר אוכל באוני ולבי ואסוף ולדני יגוני לעסיס
 נאסף מפי ויינגו (כ"י זכארה, סנצ"י ד, דודקון 48). מאז
 השעמם כוס חמתך לא יוסיפו לשתות עסיס טובך
 (רס"פ, חרנע כוסק, כוס סמנעלס 3). — ונ"ר: ותשתה על
 הצום מעסיסי המגדים החמוצים (כ"מ חלני, ש"ח
 ס, ע"ד). והשקהו עסיסי המגדים החמוצים והאמוצים
 ובשול התאנים והצמוקים והעדשים הקלופים (סג
 עו). והצטייר העסיסים המבושלים החמוצים למזוג
 אותם בכל מים מהמחלפים הנהגה טובה (קלמן חג ג

הול ושבת כרבים מלאכותיו בשלוש באות קצבו עירות
הסמוכות עסק גדול לנאות (כ' נחיר כ' ילמך, לור יוס 44).
נעריב צ פסק) — ובתו"ם: מחשיבין על התחום לפקח על
עסקי בלח ועל עסקי המלח לנאות לו ארון ותכריכין
(שם כג ד). כל שעסקו עם הנשים לא יתוחד עם
הנשים (קדוש ד יד). הוי ממעט בעסק ועסקו בתורה
(כ' נחיר, לכו ד י). גוים שבאו על עירות ישר' יוצאין
עליהן בכלי זיון ומחללין עליהן את השבת אימת
בוטן שבאו על עיסקי נפשות לא באו על עיסקי
נפשות אין יוצאין עליהן וכו' (חוסד' ערובי ד ג) (א. ס.).
חנות של נחתומין ושל צבעין שלש שנים מפני
ש עיסקן מרובה (שם כ"ג ח כז). אמ' לעדים בואן
והעידוני שיש לי ביד פלוני מאתים זוז מעסקי
שבר שכיר (שם כנז"ג יא). רוצה הוא אדם לפקע
עסקיו בבית הראשון שהוא פוגע וללון שם (כ'
סלפסא זן שזר, ירוש' נעשרי ג). שהוא מבטל עסקיו
מפני משנתו (כ' לכו נסח כ' יוסקן, סס ו"ק ג ז). על כל
המתים כולן הוא דוחה במיטה ואינו מרבה בעסקיו
וכו' אם היה שעת דוחק או עונת גשמים אפילו על
אביו ועל אמו מרבה בעסקיו ודוחה במיטה (שם
ס). מעשה בי ר' אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבה
שעלו לחולת אנטוביא על עסק מגבת חכמים וכו'
(סס סו"ג ז). הנכנס להקין דם אוסר ורמי' אדתי
שיהא עסק זה לי לרפואה (כ' לחסל, כנזי ס). אסרה
לית איפרא הורמי' אימיה דשבור מלכא לברה לא
ליהוי לך עסק דברים בחדו יהודאי (פגנ' כד).
ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקו ימעט
ואם לאו יגלגל עמקו (מו"ק כו). משמיעין איתה
בכל לשון שהיא שומעת וכו' על מה נטמאת
על עסקי שחוק וילדות (קוט' לג). אכסנאי שבא
לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלים אותו או
על עסקי אשתו שואלין אותו (כ"ש כר נחמני נסח
כ' יוסקן, כ"ק לג). אמר להן אביהם בני שמא יש לכם
דבר או שמא יש לכם עסק אם' לו אבה אין לנו
דבר ואין לנו עסק (מד' מלאים ג לה, הוסקן). למה
נקרא שמו יקטן שהיה מקטין את עצמו זאת עסקיו
וכו' ומה אם הקטן שהוא מקטין עסקיו כך גדול
שהוא מקטין את עסקיו עכ"ו (מד' כדלש' לו).
זאבה יעקב את רחל בגין דאנא ידע דאנשי מקומך
רמיאן לפיכך אני מכר עסקי עמך (שם-ע). אותה
שעה נתברר משה על עסקיו שנתיירא אם ישארו

*עסלא — כמו אסלא, אסלה: מאי עור העסלא
וכו' עור ביסוי של בית הכסא (רנב"ס ח"כ יוסקן,
ערובי י:).

עסמי (י) ממנו עסה, עסים, *עסיסות, *עסיסי, עסם.
עסם, ס"י, עפותם, — עם דבר, לחץ והדק, drücken
עסם, pressen; presser, fouler; to press, crush
רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליהם (מלאכי ג כח).
— ספעי, *העסים, — עשה שיהיה כמו עסים, המתיק, süß
— macho; rendre doux; to sweeten — ואמר הפישן:
מים ברמים להעסים בנמצי חלב ועסים (כ"ח סקלרי,
יפתח חזק, מפלי גס). מל יעסים צוף הרים מעם
במאריך מבחרים (הוא, על מן ללזות חלזך, מפלי טל).
סיסרא אפס ובאברו שוש נשיש נחל קישון בחבלו
גת העסים שקוי מעין ירסום (כ' שלמה, גנזי שבער
ג, יודקסן 93).

*עססית (2), עסיסית, ס"י, מ"ר עססית, עסיסית, —
מין קטנית: לא תמלא אישה קדירה עססיות
ותורמוסין ותתן לחור התגור ערב שבת עם חשכה
(חוסד' שנג ג א). משלחין חיטין מפני שנאכל עסיסיות
זפול מפני שנאכל לחיות (כ' שבעין, סס י"ע ח כג).
— ובספ"א: עססיות וכו' ובבבלי אין מצויין לא
עססיות ולא תורמוסין (ערך ערך עסקיות).

עסקי ממנו *עפוק, *עסיק, *עסק, *עסק, *עסקין,
*עסקנות, *התעסקות.

*עסקי ס"י, מ"ר עסקים, — א) דבר שלעסקים בו, ענין,
עבודה, מלאכה, מסחר, דאגה, Geschäft, Beschäftigung, Angelegenheit; occupation, affair(e), métier,
besogues; business, concern ואמר בן סירא: הוציא
בת יוצא עסק ואל גפר נבון וברה (כ"ס גנז' ז כח).
כני למה חרבה עסקך ואין להרבות לא ינקה (שם
יא י). חכמת סופר חרבה חכמה וחמר עסק הוא
יתחכם (שם ל כד). — עסק גדול: עסק גדול חלק
אל ועול כבד על בני אדם (שם ו א). — ובמשנ': וכל
העיריות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא
(העמר) נקצר בעסק גדול (נח"י ג). — ואמר הפישן:

(1) [קרוב לך, עשה, בארמי' עסא, ובערבי' עש' a].

(2) [לא נתברר מקורו, ועי' גם כבר (ס' הספיק).

[141].

(a) עש

עסק

לו מה שמו מה ואמר להם (שם שמו 2). לאוחב ש
 מלך שהיה לו עסק הלך לצעוק לפני המלך (ר'
 יוסע, שם כח). בשעה שנתכרר (משה) על עסקיו
 הקב"ה בירר לו עסקיו (סם ויק' יח). באותה שעה
 קרא הקב"ה למלאך המות ואמר לו אעפ"י שעשיתי
 אותך קומוקמך על הבריות אין לך עסק באומה
 זו למה שהן בני (סם יח). משל לכן מלך שהיה לו
 מניגור כשהיה לו עסק היה מדבר על ידיו אחר
 זמן חבש המלך אותו המניגור והיה עסק לבנו
 אמר לו אביו עשה עסקך אמר לו הכן בבקשה
 ממך מניגור שהיה מדבר על ידי חבשת ואינו יכול
 לעשות כלום אלא הוציא אותו ואחר כך אתה עושה
 עסקי (נדר' אלה נדחש' כד). וכך היה שמואל עוסק
 בעסקיהם של ישראל וחולך בכל המקומות (סם
 כ3). — עסק רע, מעשה, מנהג רע; ומפני מה חכל
 רצין אחר העכבר מפני שעסקו רע עם הבריות
 (יח' ה' 2). חמור שעסקו רעים כגון זה מהו
 לצאת בפרומביא בשבת (ר' לוי נרים ד"ס צד מ"א, שם
 כ3). לשור אחד שהיו עסקיו רעים מה עשו קשרו
 לו ארי על אבוסו והוא רואה אותו ותש (נדר' ספלי'
 5). — ובסמ"א: טבעת של רצועה שתוחבים בחושים
 בהמה שעסקיה רעים (ספ"י, נדר' סג:). לשון אחר
 סוסיא מוס שעסקו רע (סוף, ע"ז ד). כדרך שעושין
 לבהמה עקשת שעסקיה רעים (תקוני, פ"י סוף, ס'
 צלק כז כז). — ואמר המל"ץ: אמר בעבור כי הוא
 חמור שעסקיו רעים וכל הלילה היה צועק ומרעים
 (כ"י זכארה, ספספ"י יח, דודסן 127). — ורגיל בסמ"א:
 ושם את עסקי הפלאים והנזולות סער לו (ספ'
 גח' סרכיז סה). בבקשה מרבינו שוירינו בעסקים
 אלו מה שיראה מן השמים (ספ' גח', סכ"ז סג). שאלנו
 מאדונינו לעסק מי שנשבע שלא ידון בדיני ישראל
 ולעסק מי שנשבע שלא ידון לפני דואן של אותה
 העיר וכו' (גמ' סכ"ז, גי' סכ"ז 62) נשאל מרב שרירא
 על עסק בני אדם שבאין ביום הכפורים ואינן
 יודעין תפלות בתקן וכו' (אלי' גח' ח, א, ל"ז 58).
 כדאמר ר"נ כשיש עסק שבועה ביניהן ה"נ כשיש
 עסק שבועה ביניהן (ר"י, צ"ח ס, נה). מי שרואה חברו
 כחפש על עץ לח אומר בדעתו שמא להכות אותי
 מה עסקו לכך שואל אותו מה עסקך והוא מדרק
 אחריו (ערן ערך נספ). כאדם האומר לחברו כל
 עסקי: של פלוני במלאכת פלונית (ספ"י, שמו"ל יח, י).

את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ימים שאת
 עוסק¹ בהן בחיים ולא ימים שאת עוסק¹ בהן
 במתים (כי זון, ימים נכבד ג ח). כל שעה שעוסק
 במילה חוזר בין על ציצין המעבכין במילה בין
 על ציצין שאין מעבכין (סס סנה יע ח). ונחיה אנחנו
 וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך
 ועוסקי תורתך וכו' (כ"י נסח ר' שמואל, נכבד יא:).
 יר"ט ה' אלהינו שהשים שלום בפמליא של מעלה
 ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך
 בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה
 (ר' שרגא, סס יז). מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי
 שעה (כסני, סנה לג:). קנין עד אימתי חוזר רבה אמר
 כל זמן שיושבין רב יוסף אמר כל זמן שעוסקין
 באותו ענין (כ"ג, קיד). ויחר אף יי' כס וילך מה
 ח"ל וילך מלמד שנחלק מזהרן ודבק במרים מפני
 שלא היה אהרן עסקן בדברים אבל מרים שהיתה
 עוסקת² בדברים מיד נענשה יותר (אד"כ: ע). בסוף
 אמר המלאך אני מודיעו עם מי הוא עוסק מה
 עשה וכו' (ר' הונא, מד"כ נחלש עז). למדני ר"י בן
 פדיוה בחרישת הקבר וכולן נשתכחו מפני כשכיל
 שהייתי עוסק בצרבי צבור (סס סנה ו). ר' ור'
 ישמעאל בר' יוסי היו יושבים ועוסקים במגלת
 קינות ערב תשעה באב (סס ויקרי עו). אמרו ליה (לבן
 עואי) שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק (סס עז).
 ותיו פועלים יוצאים ועוסקים במלאכתן (סס לה).
 זה עוסק בשרהו וזה עוסק בכרמין וזה עוסק
 בזיתו וזה עוסק בפחמו כולן עוסקים במלאכתם
 (סס קהל' ז, טוב סס ושמען). שני חברים שעוסקין בדבר
 הלכה וכו' (כי יונה, סס סה"ס, הביאנו אל בית היין). וכן
 היה שמואל עוסק בעסקיהם של ישראל (מדר' אגדה
 נחלש' נב). — וזכרי פנוי: היתה יושבת במטה ועוסקה
 במהרות ופרשה וראתה דם היא טמאה (נדה א ז).
 כמדומה אני שנתאשו מלקרות מפני שהן עוסקין
 בצורכי ציבור (כי יודקה, מוספ' נכבד א ד). וכל העוסקין
 להספד מפסיקין לק"ש (סס ז יא). הרי שהיה עוסק
 עם המת בקבר והגיע עונת ק"ש וכו' (יב"ט סס ז ג)
 אם היו עוסקין באותן עניין גם הוא (בסס כי
 הספיק, סס מ"ט ד ז). אנו שעוסקין בתלמוד תור'
 אפי' לקרית שמע אין אנו מפסיקין (כי יומן נסח

זכתב בהן שטר אחד עסק אחד של חמש מאות
 השביח מאתים וזו ועסק אחד של חמש מאות
 הפסיד מאתים וזו הפסידו של לזה (תלמודי רב יודאי
 בלון, סכ"ס סוק', 61). ראובן נתן ממנו לשמעון כתורת
 עסק שיסחר בו ויחלקו האמצע לאמצעו שיטול
 ראובן מחצה ושמעון מחצה וכו' (כ"י, סו"ס ע"א).
 בראה לו ממון אחד שנשבע שבועה זו ואמר של
 אחרים הוא או עסק הוא בידי אין שומעין לו
 (דננ"ס, מלוה ולוה ז ב). אבל אם היה האחד בלבד
 הוא שנושא ונותן בממון השתוף אע"פ שהממון משל
 שניהם הרי זו השותפות נקראת עסק (סול, שלומין
 דסמסין ו ח). — ואמר הפוסק: משכו לעדן עסקו
 בצפונות מופיע (כ"א בן ימקא, חדיכ ונלס, יול' סנה חסר
 שנוי').

עִסְקָא פ"ע, — עשה באיזה ענין, עשה דבר במשך
 זמן, היה מרוד בדבר, sich beschäftigen, befassen;
 s'occuper de; to be engaged in, occupied with
 אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה
 (כי יודק נסח ר' שמואל, נכבד יא:). לעולם יעסוק אדם
 בתורה ובמצות אפילו שלא לשמן שמתוך שלא לשמן
 בא לשמן (סול נסח נב, נזיכ כג:). א"ל הקב"ה במאי
 עסקתם אותם לפני רבש"ע הרבה שוקים תיקננו
 הרבה מרחצאות עשיתו (ע"ז ז:). וכן שכמותך יעסוק
 בדברים בטלים הללו (סס יו:). — ובסנה"א: פקדון
 ברשות רבו עומד וכמי שעסק בו, הוא דומה
 (תלמודי רב יודאי בלון, סכ"ס סוק', 88). אחד וכן אמר
 לאחד עסוק לי שיתנו לי פלונית הכתולה ולא
 רצה אמר לא אעסוק שלא תהא על ידי וכו' (סס
 חקידים חסג). — *ורגיל מאד בבני: שלש נשים
 עוסקות¹ בבצק אחת לשה ואחת עורכת ואחת
 אופה (פסס' ג ד). אוי להם לבריות מעלבונה של
 תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוף
 (ריב"ל, חזיו ו' ז). מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין
 בבית שער של ר' יהושע וכו' היו עוסקין כמה
 ששנה לחן ר' עקיבה (תוספ' נכבד ד עז). כל מי
 שאינו עוסק בפריה ורבייה מעלה עליו הכתוב כאילו
 טמעת את הרמות (בן עזאי, סס יב"ט ח ד). ההולך לקרש
 הרי זה נוטל מפתח ופותח וכו' וכשר מפני שהוא
 עוסק עם הקדוש (סס סנה ו ח). בתיב למען חובור

¹ [בירוש' ובמדר"ס, הגרסה: עסקות, אפשר

שוהו מן עסק, או מן עסיק, עי' ערכי.]

¹ [בכ"י נני' הגרסה: עסוק.]

² [בהוצ' שכטר: עסקנית.]

(י"ח ד ט). מי לזו גדול מיוסף שלא נתעסק
אלא משה (סו"ט ח ט), למה נאמר אשר חטא בה
פרט למתעסק (כ"י יסוד, כ"ח ד ג), שחטא בהמה
חיה ועוף נתעסקה בבתמים וכו' הרי זו תולה בה
(כ"ח ד ג), מי שיש לו עשרה מנה מתעסק בירק
בקררה בכל יום (כ"ח ד ג עז"ה, תוספ' ערכ' ד כ), שתי
נשים שנתעסקו בציפור הראויה להוציא דם בסלע
אחר זמן נמצא על גבי זו בסלע ועל גבי זו בסלע
שתייהן מקולקלות (שם תוספ' ד ג), אף על פי שהוא
מתעסק באותו המין אחר ששכל הרי זה טמא וכו'
(שם ע"ד ד ט), ולמה אינו גט אני אומר מתעסק
היה בשמרותיו (כ' יוס"י כ"י ז' זון, יוס"י סו"ט ח ט), הכא
לא נתעסק בכגורגרת שלמים (שם סנח"ל ט), מה
בכך שנתעסק בשמרותיו (כ' נחמ"ס, שם ע"ד ח), לא
אם אמרת בשאר מצות שכן לא מתחייב בהן שאין
מתעסק במתעסק וכו' (כ"ח ד ג ילקח, פסח' גג),
ניכר לרבים רבים מתעסקים עמו אינו ניכר לרבים
אין רבים מתעסקים עמו (כ"ח ד ג עז"ה, מ"ח כ"ד),
אלא מפני מה נענש משה מפני שנתעסק במלון
תחילה (כ"ח, כ"ח ד ג), עד שמלאכי השרת מדויינין
אלו עם אלו מתעסקין אלו עם אלו בראו הקב"ה
(כ' סו"ט כ"ח, מ"ד כ"ח ט), מתוך שראה אותן (הנחש
לאדם וחוה) מתעסקין בדרך ארץ ונתאוה לה
(כ' יוס"ט ז' קדשה, שם ע"ד), המתעסק בצרברי צבור
משבח תלמודו (שם סו"ט ו), מתחלת ברייתו של עולם
לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחלה (שם יוס"ק'
כח), כל מי שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו
אומה או שלשלת יוחסין היה המקום מתעסק בו
בענין הזה לכתוב בו תולדות (שם נח"ד ז'), כשהיית
מתעסק עמה נתנה עיניה בצורות הלכנות וילדה
כיוצא בהן (שם ע"ד), עמד (אחז המלך) ונעל כל
בתי כנסיות ומדרשות שלא להתעסק בתורה
(שם חס"י, יוס"י צ"ח חס"ט ו), —ובספח"א: ואף חכמ'
לעולם הבא מתעסקין בתורה שבעל פה בישיבה
שלמעלה (ג' צ"ח, ג"ח סק"ד ז' גילגורג 572),
שהבת לא הצריכנו להתעסק בזה המקום (תוספ' ו)
סלכה של הקד"ח הקדמונים, שם 468), לימא אפילו
שוחט להתעסק דלהתעסק גריע טפי מלהתלמד
וללהתעסק היינו כגון שנחכוון לחתוך שום דבר
אחר ושחט העור בלא מתכוון (תוספ', כ"ח ד י), כי
כל עסק וכל חכמה שהיא מועילה לאדם כדרכי

רש"י, עס טעג א ח. א. מפני שאנו עסוקין בהילכות
שבת אנו מתירין אשת איש (סוה, עס יצ.). ר' חייא
עסוק במצות הוה זר' סבר לא אפגריה (כחז'ו'
קנ.). אין הקב"ה וכו' דן את ישראל אלא ביום
בשעה שהם עסוקים במצות (ר' לוי, מדרש בראשית כ.).
שבתים היו עסוקים בכבירתו של יוסף ויוסף היה
עסוק בשקו ובתעניתו ראובן היה עסוק בשקו
ובתעניתו ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו ויהודה
היה עסוק ליקח לו אשה והקב"ה היה עוסק בנפשו
אורו של מלך המשיח (עס.ס.). והיה שם ר' אלעזר
המודעי עסוק בשקו ובתעניתו (עס.ס. ח'כ"ג, בלע.ס.). ראובן
שמה ושמעון עסוק בקדרותו בשרה (פסיקתא רבתי נ"ג.).
והיתה המגפה עסוקה בהן כל הלילה (מדרש ש"ס ע"ג,
בבבא קטן, כד.). — ובסמ"א: לפי שהפרשה עסוקה
ובאה בשכרותו של נח (רש"י, נח ע יח.). — ואמר
הפוסק: הוי עסוק בפסוק הראשון כריגנו (שמי
עמ"ס, יול' טז כחז'ו').

—הַפֶּעַי, *הַפְסִיק, —עָשָׂה שֵׁעָבָק, שִׁוְהִיה עָבוֹק; beshäftigen; occupier, employer; to engage, keep busy
אֹתוֹ (את כה"ג בליל יו"כ) עד שִׁנְיֻע זְמַן הַשְׁחִיטָה
(יומא א ז), תָּנָא לֹא הָיוּ מַעְסִיקִין אוֹתוֹ לֹא בִּבְבֹל
וְלֹא בִּכְנוּר אֲלֵא בַּח (סָס גִּמְר' יט); לפי שהיו (הבנות)
מַעְסִיקוֹת אוֹתוֹ (את שאול) עד שִׁבְאוּ שְׂמוּאל
(מדרי' חגי' ז י, צובר), —ובסמ"א: אילו היתה מעסקת
אוֹתוֹ לְתַשְׁמִישׁ הַכִּית וְהִיתָה נִזְרָתָה דַּעְתּוֹ לֹא הָיוּנָא
יֹכֵל לְמִיגְרֵם (כ"ח, ענו"ב סה.), —ואמר הפוסק: שְׁנוֹן
שִׁיחוֹת מַלְכוּת קְדָמוֹנִים אִם יִהְיֶה כָּעַר בִּם יַעְסִיקוּהוּ
(כי י"י, חסה כוננת), הַעְסִיקוּהוּ לַעֲוֶרָה עַד הָאֹרֶה
הוֹקְמוּ מַחְצוֹת אַחֵר לְנַעֲרָה (Elbog., Stad. 128), מתקדש
כְּעוֹצֵר שְׂבוּעַ וְלֹא יִגְעַל מַעְסִיק בְּרֵם וְקִשְׁרָה וְנִירוֹת
מֵאֵד מִנְתּוֹ יִגִּישׁ רֵאשׁוֹן וְלֹא בַחֲלָק (סס 162).

—פַּעַי, יַעֲקֹב, בְּכֹמוֹ הַפַּעַי: לֹא הָיוּ יוֹשֵׁבִין כָּל הַלֵּילָה
אֶלָּא שׁוֹקְדִין בְּנֹגֵד כְּחֹן גָּדוֹל לַעֲסֹקוֹ בַּחֲבֵרָא (תוספתא)
יוֹסֵפֹ כֹּחַ ט.) —וּבְסִתְמָא: שָׁאֵל (ר"ע) עַל בְּנוֹ אִמְרוּ
לֹו הָרִי עָרֵל הוּא אִפְּלוּ מִצֹּת מִלֵּה. לֹא עִיִּסְקֵנוּ
בֹּו (נמש' וויטרי קנע).

—הַמַּעֲשֵׂה, *הַתַּעֲשֵׂה, נִתְעַסָּה—כִּמּוֹ קֵל, הִיָּה עֹסֵק: מַעֲשֵׂה
בְּכֶהֱן אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְעַסֵּק וְרָאָה הָרִצְפָּה שֶׁהָיָה
מִשׁוֹנָה מִחֲבֵרוֹתֶיהָ וְכו' (סָקִל ו' 3). אִינן מַעֲבִיבִין אֶת
הַתִּינּוּקוֹת מִלְחֻקָּהּ אֲבָל מִתְעַסְקִין עִמָּהּ עַד שֶׁיִּלְמְדוּ
וְהַמִּתְעַסֵּק לֹא יֵצֵא וְהַשּׁוֹמֵעַ מִן הַמִּתְעַסֵּק לֹא יֵצֵא

שלא היה עסקתם אלא עסקת התורה ודקדוקיה ומעמיה (קונטרס דקדוק, מהגה"ק 11)

*עסקן ס"י, נקי עסקנות, מ"ד עסקנות, מי שעסק בדבר, מי שאוהב, שרגיל לעסק; ויתר אף יי' בם וילך מה ת"ל וילך מלמד שנחלק מאהרן ודב' במרים מפני שלא היה אהרן עסקן בדברים (לדכ"ט ע). והידים מפני שהידים עסקניות הן (שם יד). — ובספ"א: ולברך כל אחת ואחת בשעתה וכו' אי אפשר מפני שגופת הידים שהן עסקניות ועשויות לשמש (צרכים ספר, ספ"ג, כה). בתוארה עצמה אשר היא אשה גדולה וטובה עסקנית ובעלת משא ומתן (תנ"כ, דכ"ג, מכתב לו). — *ובמשמ' עשה נסיונות, מתבונן במכשם של דברים: אמרו עליו על ר"ש כי הלפתא שעסקן בדברים היה (חולין מ:).

*עסקנות ס"י, — סגלת העסקן, עסקן, נהוג בדבה ובספרות החרשה.

ע"ע — ר"ס: עבד עברי.

ע"א — ר"ס: עבד עבודה אלוהים.

ע"ז — ר"ס: עבד עבודה וזה.

ע"ערי ס"י, יע"ר, — כמו עורר: לבי למואב יועק בריחה עד צער עגלת שלשית וכו' כי דרך חרונים ועקת שבר יע"ר (שם י"ט). — ואמר המשוור: והי' לבבי בי כוער וכמוך מגורן יסוער ועקת שבר יע"ר ולמפקד מחמדי יתעצב (ענוני, מ"ח, ח). והנה בחיבל פריאם שם מר צרחו ועקת שבר ע"ע"ר עד שמי ערבות (נו"כ, ה' סיקוט ט"ח, 25). ובשיתו יריר ע"ע"ר ועקת שבר (חול, מהגה"ק, ס"ט, 96).

ע"פ — ר"ס: על פה, על פי.

(1) [ע"י הערה הכאה].

(2) [אמר רש"י: יעצקו ולשון ארמי הוא וכו', ע"כ. ורוב"ג ב"ש"ש עור אמר, שהוא מן עור, כי הוא כפל הפא וכו' וכבר נאמר בו שהוא מן וירע העם ושהוא הפוך וירועו, ע"כ. ור"ק בפרוש מוסף, וז"ל: ולפי דעתי שהוא מענין שבר מדברי רבותינו נמחק המגלה ואמרה אינו שותה מערערין אותה פירוש משררין ומכין אותה עד שתשתה אף על פי שביעוהו לא נכפלה בו כי אם הפא בלכד שניהם ענין אחד, ע"כ. ויש מהחדשים שתקנו באפנים שונים. אבל הנכון שהוא מן ערער, ע"י ערבו, ויע"ר הוא במקום יע"ר, ובא חולם במקום ר דוגמת שופרת במקום שפרת, וכדומ'; ע"י סגל (יקדי המוסיקה העברית § 142)].

החיים ובדבר מצוה ראוי לו ללמדה ולהחזיק בה (כא"ס ספ"א, סגור מנשיה והחזקה, סק"ד) והמתעסק בהן אינו מתעסק בדבר ריק אלא בדבר שהוא מצורך העולם והמצות (ס). הקשה כמה שאתה עושה למלכך כשאתה מתעסק בהוראתו ושבת' (ר"י ח"ט, ס"ח, חסנון ספ"ג). ולא התעסקו בו אלא לענין התורה (חול, סכ"ח ד כע). האוכל מאכל ממאכלות האסורות דרך שתוק או במתעסק אע"פ שלא נתכוון לגוף האכילה הואיל ונהנה חייב (רמב"ם, נאכלות אסורות י"ד, ז). והוא מתעסק ברמ"ח מצות שהם מנין אבריו (נניי שכת"ר, דוסק"ג, 321). [ח]לואה בדרך כל מתעסק שברמלה משותף בנכה וחתמו העדים ונתקיים (ד"ס יסודי חל"ס ו"י, ז, מן 29). ובשני ענינים אלה ישראל נאהבים וחביבים וקרוב להיות להם צלם בפועל לפי התעסקם בתלמוד לא זולת זה (ר"י ד"ר חנוני, מנחם ספ"א, ס"ט).

— נע"י, — שעסקו בו, שנעשה, ואמר הפוסק: הודך שם לשפמני על כל הניעסק והגיוני ברוב שגיו בכיור אש נסק (ר"י ילקח, יס"א, ס"ט, י"ט).

*עסקא עסקה, עסקא, ס"י, מ"ד עסקות, — א) כמו עסק ב, מסחר שנעשה בכסף של הלואה ושהמלוה נעשה בו שותף: שאם תאמר נעשה כולי עסקא הלואה אסור לו למלוה ליטול ריות שנראה בריבית ואם תאמר נעשה לכולו עסקא פקדון וכו' (תלמודי ר"י יסודי ג' ח' ס"ד, ס"ח, ס"ד, 89). וירינו אדוננו בראובן נתן לשמעון מעות בעסקא וכו' וידוענו מחסדו אם יכול ראובן לגבות עסקתו מהנדוניא הנז' וכו' אם לא שעשאה ממעות עסקת ראובן וכו' (ר"י ח' ס"ד, ס"ט, ס"ט). וכל שכן אם נתן ראובן לשמעון ממון בתורת עסקא ונתן שמעון מהממון ללוי בעסק שמשביע ראובן ללוי שבועת השותפין דהא הוא מרי דנכסי לבדו וזה שלוחו (ספ"ק, ס"ח, ס"ח, ס"ח). היה מחוייב לשלם לי במעות מומנים ואותם נתתי לו כשאר עסקותיו וגם אם הפסיד ביין אין לי חלק בו כי איך יתן לי ריוח מן עסקותיו אם לא הרויח ביין המכור לי (ר"י מ"ד ס"ח, ס"ח, ס"ח, ס"ח). — שטר עסקא, שטר של הלואה למלוה בענין שותפות העסקא: ואם המלוה אינו מאמין ללוה על ההפסד בקרן או בריוח או יכתוב בשטר העסקא שאין הלואה נאמן וכו' ומשמע דוקא הכא שהוא בשטר עסקא אבל בהלואה ממש וכו' (נ"י, י"ד ס"ח, ס"ח, ס"ח). — ב) כמו עסקא:

א. **עפה**⁽¹⁾ ממנו עפי.

ב. **עפה**⁽²⁾ ממנו *עפוי.

***עפוי**, עפוי, ט"ז, — עיפות ויגיעה ⁽³⁾; Müdigkeit; lassitude; weariness גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי שמא חם ושלום שתי רשויות הן (אלישע בן אבויה, מגי טו.).

***עפול**, ט"ז, — גבוה ורם, hoch; haut; high: להיכלנו היכל עפול לשית לו עז בהוך עז כפול (סעדיאנה, סכער 71).

***עפוי**, ט"ז, בקי, עפוצה, מ"ר עפוצים, — א) שעברו אותו ע"י עפצים, עפין; אם ניכר הגויל שהוא עפוז תופר ואפילו קרע הבא בתוך שלש (כמז"ס, ס"ט ט"ז). ב) שטעמו בטעם עפין, מר וחרף, עפין, ס"ט ט"ז: herbe, bitterlich sauer; âpre, âcre; sharp, sour כאכילת עפר ופתמים והדברים העפוצים והחמוצים מאד (כ"ט ט"ז, טענה פקיס לרמז"ס, ב). שגאלינוס מוכר כי הטעם העפוז והקובץ אמנם יתילדו מעצם ארצי קרוש (פי' אכן כעד על מרתי אכן קינא), ויש מן הלבנה ג"כ עפוצה וענינה הענין הזה כי לפעמים תהיה עפיוצותה לערוך המרה השחורה העפוצה וכו' (קאנון אכן קינא ח"א, במהות סלסה). שאי אפשר שיהיו אלו הטעמים המתוק והמר והחרף אלא לעצם הם ולא הקובץ והחמוץ והעפוז אלא מעצם קר (ס"ט זא ב). והעפוז והקובץ קרובים בטעם אך הקובץ אמנם מקבץ חיצוניות הלשון והעפוז מקבץ ומנהיר מבית ומחוז (ס"ט). שמה שהגבל אצל חכמי הרפואה חם או קר במעלה ראשונה או שניה או חר או עפוז או דשן או תפל וכו' (כ"י סווינללי, ט"ז ט"ז נדנך למוד הסכמות, ס"י ד"ט, קד). ושאר כל האילן משויצאו פרי מברכי' עליו בור' פרי העץ ובלבד שלא יהא מר או עפוז ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק (ט"ז ט"ז, נדנך סמיות כז ב).

(1) [בארמ' עפא, עפי.]

(2) [בארמ' עפא, עפי, והוא כמו עיף. ועי' הערה לערך עפוי.] — (3) [כך פרש הערך ורש"י. אבל הרמב"ם (קס"ט פ"י היסוד השלישי) פרש, וז"ל: לא עורף ולא עפוי כלומר לא פירוד והוא עורף. ולא תבור והוא עפוי מלשון ועפו בכתף פלשתים, כלומר ידחפו אותם בכתף להתחברם בהם, ע"כ; וכן ר"ם אלדבי (ט"ז י:). ור"ש א"ת (יקו) המ"ס יב) פרש: הכרת. ויש מחבר אותו עם הארמי עיף כפול, עי' קוהוט (ט"ז ט"ז).]

***עפוי**, עפוי, ט"ז, ס"ט מן עפין, — עבוד העור ע"י עפצים: ואומר ר"ת דתיקון שלנו (בהקלף) חשיב כעפוי (תוס' ט"ז ע"ט; ד"ס קלף). נראה מדבריו שאפילו בגויל שעפוצו נכר אין לו תקנה בחפירה ביתר משלש (ריב"ט, ט"ז ט"ז).

***עפוש**, ט"ז, מ"ר עפושים, — ט"ז מן עפש, — א) רקב, עבש, Schimmel; moisissure; mould: והיה בו העיפוש כמו ניקודים (עכוך ערך נקד). הקדמונים יקראו שנוי העצם אל מין אחר וזלת מינו עפוש בשנוי היין כשישתנה וישוב חומץ (פסקי משה לרמז"ס, כג). ומיני בעלי חיים המתילדים בפירות כשיתעפשו ומה שיתילד מעיפוש הלהיות ותולעים המתילדים במעיים וכיוצא בהם (כ"ט ט"ז, מו"כ א עב). וב"ש שלשה מינים מוליד כמותו ונולד מביצה ונולד מעפוש (רש"י סלקינא, הנדקס, ט"ז). ויהיה שם מקום תצא המוגלה ובמכות מגלות חדרי בטן הפצע ההוא כדי לנקות כל עפושיו (רמב"ם, משלי כ). וכתב הרמב"ם ז"ל כי בשרץ הנולד מוכרים ונקבות נאמר שורץ ואשר הוא נעש' מן העיפוש נאמר עלי' רומש (כ"ט ט"ז מנרללנה, ס"י סמיוך קס"ט). ארץ נתנה באמצעותם מערה שפלה אליה ישפכו כל מותרות הטבעים ועיפושיהם (ר"י סמיוך, נדנך ט"ז). לנקות מן המזונות וכו'.

בו מחמת העיפוש והם המביאות כל חולי (כ"ט חלדני, ט"ז ז, ל"ט). והטובה שבכלם היא שמורת הבריא' אשר הו' התרחק האד' וכו' מהרבות מהמאכלי' והמשקים אע"פ שהם קלים לפי שמרכי' בהם עפושים בבני אדם (כ"י אצוס, מוס"מ ו א ז). ואמר (גאלינוס) כשיהיה העפוש בקרבים או בעורקים הגדולים מכה או יוביל אל חדרי הלב (כרנני, ח"ט נדקחות יומיות, כ"י ציהמ"ד סכטר). — ובהשאלה: אולם הכסילים אשר לבם טרוץ בעסקים חומניים וכו' ולא נשאר בו מקום עם העפושים המתוריים אשר שם (כ"י ערמאס, יד אצלוס על משלי יד). — וכנוי לזבוב קטן: וכן יתמחו בני אדם על בריאת הפיל ולא יתמחו על בריאת צעיר הזבובים אשר נקרא עפוש יתוש אשר אין בריאה חלושה ממנה (רמב"ם, ט"ז ט"ז, נדנך, ל"ז ב, 136). — ומין צמחים: בסדר העפוש (אפטר מאוע) יבואו מיני צמח אשר אין להם גזע כלל רק עלים קטנים ירוקים שטוחים ומדובקים על פני העדמה או על פני הסלע או על עץ רקב (לינדל, ראשי למו"ס ח ז. לז). — ב) ריה רע שבא מן התעפשות הגופים:

המאכל הגם תגבר הליחה הרופה למוג אותו מאכל ותחדש קרחת עיפושית (כ"ט לזן ויכנל, טנע יסודס, 123). והשנית נקראת קרחת עפושית למה שיתעפשו גם הליחות ולכן היא יותר קשה מהראשונה (כ"ט לזנילס, ראש' דעס ס' ס, עס:). (והרוח) הדרומית מרפה הכת וכו' ומעוררת כאב הראש ומביאה השינה ומורישת הקרחת העפושיות (קלסון לז' ז', כחוקנים העשויים למחר ולבכס הנגע העפושיו שבמעי הישר (כ"ט כז, מעט טונים, ציט מדס ד, ק). מדוע קרחת העפושיות אינם מתרבות בגופות האדם (סס, מעטס סיסס נ, קטו:).—מלת מגפה אינו רק ענין מכה שענינה המגפה האמיתית שנולדה מכה עיפושית במקום אחד והיא ארסית וגמשכת לכל האברים (כ"טס נן מסס, סוס יליכי, טו"ס קל). התחמצות עפושיו או הרקבון (לינדל, ראש' למודיס נ, 31).

עָפִיף (כ"ט, מ"ר עפאים²).—הענפים או העלים המכסים את האילן, Laub; feuillée, feuillage; leafage, foliage: עליהם עוף השמים ישכון מבין עפאים³ יתנו קול (תהי' קד יצ).—ואמר בן סירא: וישים קנו בעופיה ובענפיה יתלונן (כ"ט גבי יד כו).—ואמר המשורר: ויורדני משם אל גת אגוזים וכה כל עין פרי וכל ארום עליהם העופות ישכנו מבין עפאים קולם יתנו (ראש' ט, סי נן מ"ץ).—אשכר מתלעותיה ואכרות עופיה להראות העינים—והשרים את דופיה (רי עזאל, ספצלי, סוכני מו"ס יו).

עָפִיף עפין⁴, ט"ז,—מין דג קטן: אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן בגון המולתנית והעפיאן⁵ הרי זה מותר (מולי סו).

עָפִיפָה ט"ז, מ"ר עפופות, ט"זס מן עפף,—כמו א.עפפה, עפפפות: תועפות וכו' לשון עוף יעופף המעופף ברום וגובה ותוקף רב הוא זה ותועפות ראם עפופת גובה (כ"ט, נמד' כג כג). גברואל שמעופף כל העולם בשתי עפופות (מסו' ויער, דפט). מועף ביעף מכאן שגברואל עופף העולם בשתי עפופות (פי' דכ"ט מיוסס לכסטיג, ע כח). ויהי לו משלמות החושים

ובהאסף הלב הולך וחסר ויציא האיד העפוש שנולד בו מהחמימות שבחלל אל אותו הגיד ומוציא אותו אל הקנה [נ]אל החוטם (כ"י לזן עקנין, קט' מוסק ס כח). ויצאתי עיר נחמדת נכונה לבראש הרים כל הרוחות באות וגושבות בה ומזויזים כל מיני עיפושים עד שכל השוכנים בה בריאי בשר וכו' (כ"י סמנרי, לקוטס, דרליכ 25).—ומחלה, דבר, חלי רע, Seuche; peste; plague: אחר רב המצר ימשך לאות הרבה בגופות וכו' וימהרו אל בעליו חולאי העפוש כי העפוש אינו דבר אחר אלא חולשת הכח המפעל וחושיו המתפעל (יעקב בן יוסף זנבל, סכ' סק' לזוקרט, כ"י ציסמ"ד סכט"ד 19). שלסכת רבוי החום יבוא העפוש שהוא אב החולאים (כ"ט ט סכט, עין כל (פרס על קלסון ח"ס), סס). רע ומר החורבן הגדול הזה יותר שבעתיים ממכות של העיפוש (Monatsschr. 1894, 188). שלע"ע אין שעת הכשר מחמת רעש מלחמה ורעש העיפוש ב"מ וכו' אם יתן ה' שלום בארצנו הן מחמת עיפוש ב"מ הן מחמת המלחמה וכו' (פיקס סקסלות של סונו, סית מסו). כל הרברים ששותים או אוכלים לרפואה צריך דוקא שישב בשעת אכילה או שתיה בלבד בשעת עיפוש ה"ו צריך לעשות דוקא מעומד (חולדות חס, כלל י). ובנסיעתם מגאלאץ לביתם נסעו דרך ק"ק יאם והיה שם עיפוש גדול והיה להם יסורים גדולים בכל עיר ועיר ובכל כפר וכפר (נגיד סימסס לסר"ט מנצקלס, כסיפסו לז"י 28). עפוש האוויר: והד' מכות האחרות באו עם ב' היסודות האחרים שהם האוויר והאש ובא בתחלה הדבר אשר הוא מעפוש האוויר והשתין אשר בא מחמום יסוד האש וכו' (כ"י לזוקרט, מוס"ט ג ד ג). לענין דינו אשר מתיירא על נפשו בסבת ירושת אשתו ו"ל אשר הלכה לעולמה בעיפוש האוויר וכו' (כ"ט, טו"ס קיג).

עָפִישִׁי ט"ז, קי' עפושית, מ"ר עפושיות,—של עפוש, שנגרם ע"י עפוש,—קרחת עפושית: אין מוקדח אחד בו קרחת עפושית תהיה קרחת יומית (כל מלכסס ססנין יס). ונחלק הקדחת אל קדחת יומית וקדחת עפושית וקדחת שדפון (סס כו). אמנם יעורר (הכעסן) חמימות הגוף ומחממו חמימו גדול ומוריש קדחת יומית וקדחת עפושית כי יתעוררו החלטים (כ"ט אלדני, ט"ס ס, טל:). ולכן היתה הראשונה (קדחת שבאה בעפוש הליחות) קדחת עפושית והשנית קדחת יום (כרנזני, קדחת יומית, כ"י ציסמ"ד סכט"ד). כי

- (1) [כך בארם' (דני ד ע) ובסור'.
- (2) [כמו חלאים, צבאים וכדומ'.
- (3) [על הנקוד ע"י מ"ש, גם גינצבורג.
- (4) [מן היוג' ה'טף.
- (5) [הערך גורם: אפיון, ע"י ערבו, ובערך אקונס הוא גורם: עפיון, ובע"י (ט) נשתכש לעפיון.]

עפל, ט"ז, — גבעה, כפרט גבעה בצורה: ויבא אל העפל ויקח מידם ויפקד בבית (מ"ז ס"ד). כי ארמון נמש המון עיר עוב עפל ובחן היה בלד מערות' עד עולם משוש פראים מרעה עדרים (ט"ז ל"ד). — ושם למבצר של ירושלים: ואתה מגדל עדר עפל בת ציון עדיך תאתה (מ"ז ד ט). והגתינים היו יושבים בעפל עד נגד שער המים וכו' מנגד המגדל הגדול היוצא ועד חומת העפל (כמ"ג כו-כז). ובהחמת העפל בנה לרב (דס"ג כז ג). ואחרי כן בנה חומת חיצונה לעיר דויד מערבה לגיתון בנחל ולבוא בשער הרגלים וסבב לעפל ויגביהת מאד (ס"ג ל"ד). — ובתלמו: שאלו את ר"א מאימתי מתפללין על הגשמים שילכו להם אמר להן כדו שיהא אדם עומד בקרן העופל (1) ומשקשק את רגליו בנחל קדרון (ינ"ט טע"ג יח). — ובס"ח"א: מצודת ציון היא מקום חזק ועופל ומבצר (כ"י, ס"ה ד ג). חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה במקום עפל (כ' זכ"ס הלוי, ס"ה סמ"ח, ס"ה ט). והשוערים חשבו כי הם מחיל הקיסר ויפתחו להם השער והמיתו מיד את השוערים ונלחצו לבוא תוך העופל הנקרא הרדאשין וכו' (ס"ח ט"ל כז). ויהי כל המקום אשר עברו לא נשגבה מהם קריה ולא נמלט כל עופל אשר לא לקחו וחשלימו (מולדוס אלכסנדר, קצן על י"ג, 19). — ואמר המשורר: מחוץ בבילתי מה הפל חושך סתרו לבוחן ועופל אמר לשכון בערפל (כ"ז ט"ט, אל נחין). למי יי' אחלי שודר ושפל בחן ועופל ונגדע לארץ כפרץ גופל (סוף, למי יי'). לולי שרי בצרך ועפלך כי אז גועת אכרת (כ"ט, ח"ט כו"ט, כ"ט כ"ד ט' ז).

עפל, קל לא נמצא.

הטע', יעפלו, — העפיל לעשות דבר, הרהיב והעז, — vermessen sein; être insouciant; to be reckless משה למה זה אתם עברים את פי יי' והוא לא תצליח אל תעלו כי אין יי' בקרבכם וכו' (יעפלו 2) לעלות אל ראש ההר (צמ"ד יד מ"ח-מ"ד). — ובסדר': אלא מאין היה (צ"פחד) מן המעפילים היה שנאמר ויעפילו וכו' (ספרי צמ"ד ק"ג). — ובס"ח"א: ואם יעפיל המעפיל (כ"ט טו"ט, חולד כחמד ג, 64). אמנם הות המעפילים

כח ההליכה ועפיפה כמו הסוס ודומיהם (כן המלך והנזיר, טע"ד). השנשר מלך שבועות ועפיותו גבוה מכל עוף (כ' צמ"י, צל"ט כז). וכתוב וכו' ובשתים יבסו רגליו ובשתיו יעופף עפיפה וכסוי באין כאחד (כ"י גיקטיליס, טע"ד ח"ט, מ"ג). ואשא אתכם על כנפי גשרים ואביא אתכם אלי ר"ל שהגביה עפיותם מעל שמים להגלות נגלות וכו' (כ"י מוקדטו, כמולות יסודס י). ועוף יעופף זה אליהו שהוא עף כל העולם בלו בדי' עפיות (ס"ס כט). — ואמר הפישן: קצובות בדי' שמים כמו עפיות שמים ומוצעות בנתיים (כ"ח קטליה, חקמה פ"ה יז"ח סבות).

עפיץ, ט"ז, — א) עור מעבר ע"י עפיצים, כמו עפיץ א): שמעת מינת שכל גויל שלספר תורה עפיץ (1) הוא (הכ"י ס"ט, גמ"י מ"ט כ"ג). — ב) כמו עפיץ ב), בטעם העפיץ: ויתחבר אל זה החוש במעלה חוש הטעם וכו' והוא אשר ישיב בו השעה טעמים המתוק וחדשן וכו' והעפיץ והקובץ וכו' (כ"ח ט"ד, ח"ט ט"ז). — רוב ישתאוו בו הוא כל דבר חמוץ וחריף ועפיץ (כ"י חלדני, ט"ח ט"ז ע"ד). — ואמר המלוי: והחמוץ ומליח ועפיץ" והחריף אשר יפריד ויפיץ (כ"י צל"ח, טע"ט ט"ז). — צמ"י הספס, 177 קטן 157).

עפיצות, ט"ז, — הטעם של עפיץ, של דבר שהוא עפיץ: שכלחות יתבלע טעם מן הנשעם בלשון או מתוק או מר וכו' והששנוניות והחריפות והקביצות והעפיצות והתפל (כ"ח ט"ד, פ"י ס"י י"ח ט"ח). — שהמרה השחורה יוחם ממנה בטעם וברית ובחמיצות גראת או עפיצות נקראת או בשני הדברים יחד ולא יקראו אליה ובובים. (פרקי משה למ"ג ט"ז). עור יש לה תועלת אחרת להסיר מן הספירית הנחור והעפיצות מסגוע הכתנות שנוגעות בה (א"י סל"ז ג, טע"ט ט). ואמנם הטעמים השמונה אשר זכרו הם באמת טעמים אחר התפל והם המרירות המתוקות החריפות המליחות העפיצות הקביצות וכו' (קלון צ"ח ג). וכל מנגב לעפיצות או קביצות וכו' הוא מצמיח הבשר (ס"ס).

עפל, ט"ז, — עפול, עפל, עפל.

וכן במובא: אנך בנתי קרתה חמת היערין וחמת העפל (כחצת מישש כ"ח כ"ט).

(1) [בכבלי (ס"ס כ"ט): בקרן אפל].
(2) [בדבר' (ח"ט מ"ג): ותודו ותעלו ההרה].

(1) [ע"י מיל' יט].
(2) [פרשוהו: היה חפזה, צבה, ובערב' עפל א].

(א) עפל

—עפֿל, —עשה שיהיה חוק וקשה, ואמר המקונן:
דרך קשתו וכלה בהרץ ובכרול עפל שמי ערץ (כ"ח)
הקליק, איכס מפלחם (ק"י).

עפֿל, ס"ז, מ"ר עפֿלים, עפֿלי, עפֿליכם¹ — בעין צמח
יוצא בתוך פי הטבעת או הרחם: וכנה י"י בשחין
מצרים ובעפֿלים ובגרב ובחרם (דצ"י כח כז). ויך את
אנשי העיר מקצן ועד גדול וישתרו להם עפֿלים
(ש"ח ס"ט). — עפֿלי זהב, דבר עשוי בזהב בצורת עפֿל
חמשה עפֿלי זהב וכו' ועשייתם צלמי עפֿליכם וצלמו
עכברכם (ס"ז ד-ט). — ובס"ח א: עפֿליים משמע
נקבים (ערוך ערך דצ"ו). ואמרו שכמו שהיה עפל
זהב בעד כל אחד מהסרנים כך ישלחו עכבר זהב בעד
כל עיר (כ"י אברבנאל, ס"ז ס"ח ו, ד"ס ויעשו סלסעים כן).

עפֿעקת, ט"ז, ס"ה מן עפֿקת, — תגורת העפֿפים;
העפֿעקת הזה יהי מחלאת בעין קלה ויהיה מיושב
וירבה בבקלי המתוחה (קלון ג ג י"ח).

עפֿעקת, ט"ז, רק מ"ז עפֿעקים, ס"י עפֿעקי, כ"י עפֿעקי,
עפֿעקיה, עפֿעקיה, עפֿעקיה, עפֿעקיה, עפֿעקיה, עפֿעקיה,
Augenlid; paupière; eyelid — וכהשאלה עינים: כה
אמר י"י צבאות התכוננו וקראו למקוננות ותבואינה
וכו' ותדרנה עינינו דמעה ועפֿעקינו יולו מים (כ"ח)
ט י"ז). י"י בשמים כסאו עיניו יתנו עפֿעקי יבחנו
בני אדם (ספ"י ד). אם אתן שנת לעיני לעפֿעקי
תנומה (ס"ז קל"ד). עיניך לבנה יכיתו ועפֿעקיה יישר
נגדך (מנ"י ד ס"ה). אל תתן שנה לעיניך ותנומה
לעפֿעקיה (ס"ז ד). אל תחמד ופיה (של אשת רע)
בלבבך ואל תחקך לעפֿעקיה (ס"ז ס"ה). דור מה רמר
עיניו ועפֿעקי ינשאו (ס"ז יג). פני חמרמה מר-

ועקלי. ובגלי של התנ"ך העיר המקבר: הנה העפֿל
בערב² עפֿל א, ע"ב. ורד"ק פרש ענין גבהות הלב, ובשם
אחיו ר' משה: תשים עצמה כעופל ובחן להשגב שם
מפני האויב; וכן בשרשו. ור"א מבלגנזי: נבצרה
ונתחזקה. וכן ר"י ערמאה (י"ז חסלוס על משלי כו, ד"ס אכ"ב)
דצ"ה. ועי' גם בפרושו של לוינגר לחב"י (סוף סה"ל).
(1) [כך מנקד במקרא, אבל נקוד זה הוא שלי
הקרי מחזרים. הכתיב עפל נראה שצריך לנקד עפֿל,
עפֿלים וכו'. ועי' גם ערך טחור, ובפרושו של סג"ל
(ש"ח ס"ט).] (2) — [כך ריב"ג ואחרים, ורס"ג ורד"ק פרשו
אישון, אבל לפי זה קשה למה בא במ"ז].

(א) עפל

והמעקשים אשר נאמר עליהם הנה עופלה לא ישרה
נפשו בו (כ"י עמוס, יד חסלוס על משלי יג). בזמנינו
העפילו אנשי איראפא לעלות בסולם אל ראשה
(של הספינקס) (כ"ט צלח, שני"ע ח, מזכ"ס, ל"א). אף
בזאת תהי חטאת הכותב רבה אל המעם הטוב ואל
דרכי המכתב אם יעפיל הכותב לרומם את מכתבו
במלות הגיונות (כמ"ב, קרי"ט ספ"ה, קד"י). לכל יעפילו
לבקש ממני לקנא את קנאתם (ס"ט ס). ולתנות עם
הסותר הג"ל על דבר פראוויזיאן אשר העפיל
לבקש ממני בדרך סותרים אשכנזים (ס"ט). — ואמר
המשורר: גאון לבככם השפילו וישרו ואל תעפילו
ואיכבה יתגבר שכבו למחר קבר (כ"י חגן גיחם, מס יסרון
לח"ס, שער השיר 22). מגדל עומ הפול ובלל שפת עם
העפיל והפיץ אתם והשפיל עיני גבהות אדם
(כס"ג, מ"י כמון ס"ו). ויעפיל לעלות אל הר
תבונה ורגלו מנשות אלו השוכים (סוף, זמ"י). געוי
שעה כי צרי העפילו המה כרעו ונפלו (גמ'
סכ"ט ג, דוקן 86). והלילות ירדו למצער ומקומם
השפילו והימים הגדילו ולעלות העפילו (כ"י סכ"י,
סכ"ט ט). הדורכים מפתן חסדי לעלות עד מעלותי
יעפו ויגעו על בן לכל הורם ומעפיל לעלות ואמר
רדו דודים והכניעו (עמ"י, מס"ג). יסיתוני ללכת
אחרי הצבאים וללבוש בגדי צואים כורעים ומתנפלים
ולעלות החרה מעפילים (ס"ט). ופיל יעפיל להלחם
ולעלות ועליו יתנו און וחורשים (כ"ט מנ"י טו"ב, ס"י על
סמוק סל"ט, דצ"י ס"ט 6). אנה וצר מעפיל תפיל
במבמורה (כ"י נאח"ס, יונת כדור, עולם שנה ס). ראוך
מים יחילו יום מפני נבקעו ומצרים עת העפילו
לבא אחרי טבעו (סוף, יסלחון לך רעיוני, עולם תמיד יצ).
עוך לארץ השפילו עלות בהר קדשך העפילו חשבו
להשיג ושוא עמלו (כס"ג, ל"ט פנחס, קוצן על יד
21). אם אומרת אעפיל אטה לצור קדמון כמי אשר
השפיל אבקע ללי ארמון (כ"י וחי, ספ"י כ"ג רננים, ס"ה).
יעפילו בשטף אף עלות שמים כמו עיט הרים על
כנפי רוח (ל"ט סכ"י לויזון, חסלוס חזון ער"ב). יך שרשו
כלבונן עץ גבוה המעפיל בשעפיו עד לב שמים
(י"ט, צ"ח מועד לכל ס"י). מקדקד איש חוקר וגלוי עינים
העפיל בשעפיו עד חקר אלוה (ס"ט).

—עפֿל, —עפלה נפשו: הנה עפלה¹ לא ישרה
נפשו בו וצדיק באמונתו ויהיה (סכ"י ד ד).

(1) אולי עפלה כמו עפלה [כך גרסו השבע'

נוגעות בקן ת"ל וכו' (מדני סנא' כג ו, סופמן). —
ובסמ"א: והוא אמרם היתה מעפעפת בזמן שכנפיה
נוגעת בקן חייב לשלח ומה נכון שמושם מעפעפת
בכמו העיפה הוואת אשר הוא ריחוף (כ"י ח"ט, סה"ט
לכ"ג, עוף). — "ועפעפה העין, הנידה את העפעפים:
והעין שנשארת פתוחה לא תעפעף כמו שיהיה וכו'
(קלנון ג ח א יג).

*עפ ממנו "עפפה, *עפף.

*עפף פ"י, ע. — כמו עוף, עופף: אל תיקרי אפפוני
אלא עפפוני הצרות מסות ובאות עלי כעוף
(מדני סנא' יח). — ובסמ"א: ויצא מן הדין הישר
שתהיה בריה זו גדולה מזו וזו קטנה מזו וכו'. זו
עופפת וזו הולכת זו קופצת על רגליה וכו' (כ"י
ביקאטיליס, טעמי לורס, כג).

עפין (ממנו "עפין, "עפין, "עפין, "עפיות, *עפין.
"עפין, "עפפה, "עפפות, "עפפין.

*עפין עפין, פ"י, מ"ר עפצים, — מין אגוז שגדל באילן
האלה ושששתמשו בו לעשות דיו ולעבוד עורות,
Gallapfel; noix de galle; gallnut: אילן בני מדינא
ערומין סגין כד חד מינהון בעי משלחה מילה
מסטריוקין לחבריה הוא כתב במי מילין וההן דמקבל
כתביא הוא שופך (2) דיו שאין בה עפץ והוא קולט
מקום הכתב (כ"י ס"ה נר גל, ירוש' סנא' יז ד). — ובסמ"א:
העפץ שנותן בשפופרת של קנה (הערוך ערך גנחא).
שיהא הקלף מתקן בעפצים בשעת עיבודו שעושים
אותו שחור (כ"י, גיטי יא). ומנהג היה לעבד בעפץ
אבל עכשיו שאין מעבדין בעפץ נראה שסותר לכותבה
על הקלפים שלנו (מכיל רנח, סורס נע). וזה כי סה
שיהיה מן השינויים פתאום כמו שהשלכנו על מי
העפצים מי הקומום וישתחור פתאום לא יקראו זה
תנועה (כ"ג, חנו"כ 18). ובשעת כתיבה שורחה (את
הדיו) במי עפצים וכיוצא בו וכותב בו שאם תחמקנו
יהיה נמחק (כ"ג, ספ"ג ח ד). ספר תורה שנכתבה
בו יריעה בתוך שתי שיטות יתפור בתוך שלש לא.

(1) [כך בארמ', ועבר' עפץ א].

(2) [אלו בני מזרח ערומים מאד כשאחד מהם
מבקש לשלח דבר סתר לחברו הוא כותב במי העפין
והמקבל את הכתבים שופך וכו'].

בבני ועל עפעפי צלמות (ח"ב יו י). — ובסליצה עפעפי
שחר, זריחת השחר: יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור
ואין ואל יראה בעפעפי שחר (סג ג ט). עמישתי
תהל אור ועיניו בעפעפי שחר (סג מא י). — ובתלמו':
פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער
בעפעפים (כ"י יוסי, טנא קט). הנכנס לישן על מטתו
אומר וכו' ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה
על עפעפי (כ"י פ:). — ובסמ"א: ברוך אתה וכו'
המפיל חבלי שינה על עיני ומשקיע שנת תרדמה
על עפעפי ומנוחה על אישון בת עין (לוי, סנא'
3, ליון 97). עשה לו נקבי העינים ועפעפים שיוביט
ויראה בהן כשהן פקוחות וכאשר יעצום עפעפיו
אינו רואה מאומה ועוד כאשר יחפץ לגום ולישן
יעצום עפעפיו שם לא יעצום אינו יכול לישן
(כ"י דונולו, סמנוני, ס"י ס' ילכס ח). וכתב אפלאמון
צריך האדם להתרחק מהחשק כי הוא תקוה מתעוררת
בלב וכו' ויהיו עפעפיו ככדות ומראה ברכומי וכו'
(כ"י חלדני, ס"א ס, פא). הרף תנועת העפעפים (כ"ד
דומא, מלון למח דוד, ערך סקף). — ואמר המשורר: אזרעם
ברגבי עפר ואמטור עלימו מימי עפעפי ותמיד ארום
ברמעי (מסמס נן סקוף, טעמא דכ"י, טעמא דס"ג 2). ואיך
אישן ועפעפי קשורים בגבותי ואישוני עקודים
(כ"ג, חסא לי נזמן). לאש עפעפך לראות מאורי
דיו כי מראות סגור תפשו (סנא, נחמא סנא'). אזיל
נצח דם עפעפים (כ"ג, חללנו נחמא). אם תגולי
גומי בליל חשקי הלא אתן שנת עיני לעפעפך
(כ"י סנא, מס לי נצח). ככדי זוכי ככדי ומעפעפי
דיו ומררתי קד הוקידי (כ"ג, ח' כי נצח). רגליהם
לא יגפון וברצונם לא ייעפון ומעפעפי שחר יעפון
למקומם לא גולים (סנא, חללנו נחמא). ואביט
אליו והנה השינה תצודר אישוניו ועפעפיו רוצים
לנשק בת עיניו (כ"י זכרס, טעמא דכ"י, דודס 116). — ומ"י:
שינוי לב עורו הסירו שינה מעפעף ואל יסית
נחכם זמן כצל עפעף (כ"י חללנו, חש' סנא, עולת
דודס כ). מי שירצה להביט ולכוון יפה אל דבר מה
וגר העפעף קצת כדרך מורי החצים (כ"י חללנו, חש'
דודס כ, סנא').

פעף ממנו "עפעף, *עפעף.

עפה פ"י, ע. — כמו עופף, עפעפה הצפור: והאם רב'
על האפ' פרט למעפעפת יכול אפילו כנפיה

שבו ירושלם (סס זג ז). וגחש עפר לחסו (סס סה כה). כי דמה בתוכה היה על צחית סלע שמתהו ולא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר (יחזק' כד י). ושחתו חומות צר והרסו מגדליו וסחיתו עפרה ממנה (סס כו ד). ואבניו ועציו ועפרה בתוך מים ישימו (סס יג). בבית לעפרה עפר התפלשתי (ויכ' א י). ילכו עפר כנחש (סס ז י). הוא לכל מבצר ישחק ויצבר עפר וילכדה (סכ' א י). וישף דמם בעפר ולחמם בגללים (למ' א י). ותכן צור מצור לה ותצבר בסף בעפר ותרוץ כמים חוצות (זכ' ע ג). מה בצע בדמי בדרתי אל שחת היוודך עפר היגיד אמתך (סל' ל י). כי הוא ידע יצרנו וזכר כי עפר אנחנו (סס קג יד). ויקרעו איש מעלו ויורקו עפר על ראשיהם (איוב ג יג). לבש כשרי רמה וגוש עפר עורו רגע וימאס (סס ז ס). וזכר נא כי כחמר עשיתני ואל עפר תשיבני (סס י ט). שק תפרתי עלי גלדי ועללתי בעפר קרני (סס יו י). אם יצבר בעפר כסף וכחמר יכין מלבוש (סס כז י). ברול מעפר יקח ואבן יצוק נחושה (סס כח ז). בצקת עפר למוצק ורגבים ידבקו (סס לח לח). ישובו לארץ ידמו וקני בת ציון העלו עפר על ראשם (איכ' ז י). הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קס' ג כ). ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו (דני' יג ז). — ודבור עפר ואפר: הנה נא הואלתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר (נחל' י כז). הרני לחמר ואתמשל בעפר ואפר (איוב ל יט). על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר (סס נג ו). — ובהרחבה, גרף עם ארץ, אדמה: אבנים שחקו מים תשטף ספיתיה עפר ארץ (סס יד יט). מקום מעפר דל מאשפת ירים אביון (ס"א ז ט). יען אשר הרימתיך מן העפר ואתנך בגיד על עמי ישראל (מ"א יו ז). בוא בצור והטמן בעפר (ישעי' ז י). ובאו במערות צרים ובמחלות עפר מפני פחד יי' (סס יט). ומבצר משגב חומתיך חשה השפול הגיע לארץ עד עפר (סס כה יג). הקיצו ורגנו שכני עפר כי טל אורת-טלך וארץ רפאים תפיל (סס יט). והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפץ (סס כט ד). רדי ושבי על עפר בתורת בת בבל שבי לארץ אין כסא בת כשדים (סס מז ח). ירדף אויב נפשי וישג וירסם לארץ חיי וכבודי לעפר ישכן (סל' ז ו). לפניו יכרעו כל יורדי עפר (סס כג ל). כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ במנו (סס מד כ). כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח

וכפרים וכו' (ק"י סכ"ז, סכ"ח, סכ"ט, קד' 11). אני רעיה בינותי בספרים שלוחים אלי מאת בני העפרים (עמנו, ממנר' ג). הגד עופר אם לא תדע כי בנודדי הכה לבי (סס ד). ולגות הידיד ירחב ויארך ויאסוף בו עפריו החמודים (ד"ע דרעי, חמור לזמן, לקו"ק סג). — ב) *בהשאלה, כחור, עלם: עפר וכו' עופר¹ עלם על מליאתו נברא (כי יסודם כר קיוון, מד"כ צדכ' יד, תיחזי). מי מנה עפר יעקב מי מנה עפרים ישיש כהן ישהגיעו לעונת אשה וכובשין את יצרן (למודנו, סוכ' צערו עכ' עכ'). כמה עפרים יש כהן בישראל שאין עסוקין ברברי ויון (סל"כ, רמ"ש 116). מי מנה עפר יעקב כמה עפרים יש כהן בישראל ועוסקין בדברי תורה שנאמר או לעופר האילים (ילק' נמל' סכ"ג).

ב-עפר² ממנו עפר, עפר, עפרון, עפרוני, עפרורית, עפרותי, עפרי, עפריות, עפריון, עפרירות, עפרותי, עפרות.

עפר, ש"ז, סמ' עפר, כ"י עפרה, עפרה, עפרם, עפרות, סמ' עפרות, עפרות, עפרים, — א) עצם החמר שממנו מרכב גוף האדמה: ויצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפה באפיו נשמת חיים (נחל' ג ז). על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך (סס ג י). בועת אפוך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב (סס יט). ושפכו את העפר אשר הקצו (סהבית שחרסו) אל מחוץ לעיר וכו' ועפר אתה יקח וטח את הבית (ויק' יד מל-מז). ונתן את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית (סס מה). ושפך את דמו וכסוהו בעפר (סס יז ג). ומן העפר אשר יהיה בקרקע הששכן יקח הכהן ונתן אל המים (צמל' ב י). יתן יי' את מטר ארצך אבק ועפר (דנל' כס כד). ויעלו עפר על ראשם (יהוש' ז ו). ותאכל (האש) את העלה וכו' ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לתכה (מ"א יח לח). אם ישפך עפר שמרון לשעלום לכל העם אשר ברגלי (סס כ י). וירץ משם והשליך את עפרם אל נחל קדרון (מ"ב כג יג). ורותה ארצם מדם ועפרם מחלב ידשן (ישעי' לד ז). ונחפכו נחליה לופת ועפרה לגפרית (סס ט). יתן בעפר חרבו כקש גרף קשתו (סס מ"א ז). התנערי מעפר קומי

(1) [פ' מ"ב: לשון עופר כחור וחזק עומד על מעמדו ותקפו].

(2) [משתף לרב האחייות, ונמצא גם במצור הייחזקת].

עפר ואילו שרפני נמרוד לא הייתי אפר (סס וט).
 ונחש עפר לחמו למה שהוא הוריד הכריות לעפר
 (סס לט). באישיית זו שאינה מספקת לראות שמש עד
 שהיא חוזרת לעפר (סס נח). מפני מה אמרה תורה
 הבא עפר לסוטה וכתה יוצא ממנה בן כאברהם
 אבינו וכו' לא וכתה תחזור לעפרה (כי מליכי, סס
 צמ"ד ט). אמר להם רבותי עפר אני תחת כפות רגלכם
 אומר לפניכם ד"א (סס ויק"ז ג). אמרתי להן רבותי
 עפר אני תחת רגליכם אומר אני לפניכם דבר אחד
 אמרו לי אמור (סל"ח כ"ג, רמ"ח ט). — ועפר הקבר:
 מיד הולכין צדיקים ועומדין על עפרם של רשעים
 ומבקשין עליהן רחמים והקב"ה מעמיד מעפרן
 על רגליהם (סס לו). — עפר לבן, שחור: ומרביצין
 בעפר לבן (כי שמוני, שני"ג י). כמה דברים אמורים
 באילו העושים בעפר שחור אבל באילו העושים
 בעפר לבן כונס את גורנו ומסתלק (כי נחמיה, חספ"ח
 צ"ח ס"ז). והן עפר לבן לא במרווחין היא (ירוש'
 מו"ק ג' ג). — וסמי: אין הבעל מיפר שלא מצינו שועל
 שמת בעפר פיר (כי חל"צ נח"א, כח"ב ע"א). ועי'
 פיר. — עפר כסוי לא מנה מפני שהוא הכשר מצוה
 ואין ממנו הנאה (מד"כ נמ"ד ט). ג' צריכין שיראו
 עפר סמי ואפר פרה ורוק יבמה (סס). — וכמשמ'
 אבק: יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק
 בעפר רגליהם (יוסי בן יעזר, חז"י א' ד). — וכמו אפר:
 רואים עפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המוכה
 (מד"כ צל"ח לז). — ובסחמ"א: וכן עפר הלבן מרביצין
 אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו
 (רמב"ם, שמיטה ויוגל א' ס). ורוחץ (אדם) ידיו בעפר
 הפירות ובווצא בו ובלבד שלא יתכוין להשיר השער
 (סו"א, שם א' ה). וזה שנוהגים לתת עפר ארץ ישראל
 בקבר מצאתי אני המתכבד עיקרו בירושלמי וכו' (כ"י
 מו"ק, א"ז זכ"ב, אגילות, ס"א). וכן הדין בתרגומים
 שהדמו והעלו עפר או צורות ושברו כלים (סל"ח, סל"ח,
 נזקי ממון ס"ד). אם היתה השומירה עפר שנפרץ אמור
 וכו' או הגדר [הוא] כמו גדר [דעלמא] ועפר כותש
 על גביו (כ"י בן מלכי לז"ל, כל"א א' ג). כמו מה שהתפרסם
 מהויות הגורל אשר יקראום חכמת העפר (רל"ג, חס"י
 ג' ז). עפר בורית (ויועץ ערדע) מראיהו לבן שחרחור
 (לינדל, ראש למודים א' ס). עפר ההצץ וכו' אינו מתרכך
 במים ואינו משתנה לסיד ע"י האש (סס). עפר
 המורק וכו' מראיהו לבן ויתקשה כאשר ייבש (סס).

עמל (חיו"ס ו). כי עתה לעפר אשכם ושחרתני ואינני
 (סס ז כח). אם יוקין בארץ שרשו ובעפר ימות גועו
 (סס י"ח). ואני ידעתי גאלי תי ואחרון על עפר יקום
 (סס י"ח כה). ושיית על עפר בצר. (סס כ"ז). — וכנוי
 לבגד האדם בנגוד להרות: וישב העפר על הארץ
 כשהיה והרות תשוב אל האלהים אשר נתנה (קס"י
 י"ו). — (ב) עפר שהודק ונעשה כמו אבק, Staub;
 poussière; dust: ושמתו את זרעך בעפר הארץ אשר
 אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה
 (צל"ח י"ו). נטה את סמך והך את עפר הארץ והיה
 לבכם (שמות ס"ג). מי מנה עפר יעקב (צמ"ד כ"ג י).
 ואשחקם בעפר ארץ כמיט חוצות אדום (ס"ז כ"ג נג).
 מי מדר בשעלו מים ושמים בורת תכן וכל בשלש
 עפר הארץ (שני"ג י). אפים ארץ ישתחוו לך ועפר
 רגליך ילחכו (סס מ"ב). וימטר עליהם בעפר שאר
 וכחול ימים עוף כנף (קס"י ע"ב). כי אתה המלכתני
 על עם רב בעפר הארץ (דמ"ז א' ט). — עפרת זהב,
 עפר שיש בו רסיסי זהב: מקום ספיר אכניה ועפרת
 זהב לו (חיו"ס ו). — (ג) כמו אפר, Asche; cendres;
 ashes: ולקחו לממא מעפר שרפת החטאת (צמ"ד י"ו).
 ואשרף אותו (את העגל) באש ואכת אותו שחון היטב
 עד אשר דק לעפר ואשלך את עפרו אל הנחל (דצ"י
 ט כח). וישרף אתה (את האשרה) בנחל קדרון וידק
 לעפר וישלך את עפרה על קבר בני העם (מ"ב כ"ו).
 — ובתו"מ: הבונה גדר בינו ובין רה"ר מותר להעמיד
 עד הסלע מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים
 ומתקנו (כי יסוע, שני"ג י). המכניע בוית לא יחפהו
 בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש (סס ד' ה).
 נוטל עפר מתחתית ונותן כדי שיראה על פני המים
 (סו"א ג' ג). מי יגלה עפר מעיניך ר' יוחנן בן זכאי
 וכו' (כי יסוע, סס ג' ג). מי יגלה עפר מעיניך אדם
 הראשון שלא יכולת לעמוד בציוויך אפי' שעה אחת
 (מד"כ צל"ח כח). אבניו (של בית סמוך לבית ע"ז)
 עציו ועפרו ממטאין בשרץ (פ"ג ו'). לפי שעפרו
 של הר קל ושל בקעה שמן (קס"י דצ"י לט). כשם
 שבין זהב לעפר כך בין דוריגו לדורו של אבא
 (כי יסוע, ירו"ש ג' ו ט). מרבה אני את אלו שהן
 מין עפר ומוציא אני את אלו שאין מין עפר
 (סו"א ס'). עפר זכר אדמה נקבה היוצר הוה מביא
 עפר זכר ואדמה נקבה כדי שיהיו כליו בריאין (כי
 יסוע, מד"כ צל"ח יד). אלו הרגני. אמרפל לא הייתי

עפרים: במדה בלחה וכל הרוחם בפלם שקדת (סוס' ותקוני לרסע"ג 24). קום ועלה אל הר העברים וטמן גולם בעפרים' כך לעתיד עם כמהים יגידו פועל אלהים (כ' שמואל, על משה חגו וחסם, מונו' לש"ח, קמא"ל, חרעל). — ואמר המשורר: בחכמתי אוריד מנחם לעפרים הלא יגעה רוחו בהכלו ובשיחו (סלמידי מנחם, הניבתי ניצן, שערן 16). וגם נהרו אליו ואל טוב מפעליו ותחת כף רגליו ילחבו העפרים (סס, לגנור חסעוזה). וכל מנף רחץ ותנינים לחץ וראשימו מחץ ודשם בעפרים (סלמידי דונס, חס מי חרעס, שערן 11). בעפרים ישכנו ובנצורים ולינו (כ"י חנן גילת, יס כל, שער הסיר 17). ודם על יבשה תכסה בעפרים (כעצ"ג, חנון יוס, חזרע). לאיש קץ בחיו וכל מאויו לגלל לחיו במבחר עפרים (כ"י הלוי, סינכלו פגריס). היהודים האמללים אשר מאהבתך חולים מתאבליך. ונוגיד החננים את עפריך (סול, ינסוליס למוגיד). מה לבן ימים ספורים אחרי נצח נצחיו כשתקים מעפרים גבהו מנו ארתיו (סול, חנכות סול). ובעודי באחת עריה ובשער ששעריה אחונן עפריה וזרעה עפריה ראיתי אנשים נקבצים וכו' (כ"י חנין, סחכמוני יח). ויאבדו הפגרים בעפרים ולעד ישכנו מדבר ישימות (סריומוס, דצרי ספן 27). — יצר אנוש מגוש ועל כל חי הקימו מושל בכל חיות ברואות מעפרים (כ' מנחם גילני, חג' לעקילס סבר, לקר"ק נספחי 55). ודעה כי לו אלף תחיה סופך לבא תוך העפרים וזכור את יום דין האיום אין בו פדיום גם כופרים (כ"מ חלדני, ש"ח ז, לו). והעפרים האלה (שיט אדומי וכדומה) אינם מצויים אצלינו (כננוני, חו"ס נקדסח מגפיש, כ"י ציהמ"ד סכעני).

עפר, קל אינו נהוג.

— סע', עפר, — עפר בעפר, פלוני ורק בו עפר באיבה: ושמי הלך בצלע ההר לעמתו (של דוד) הלוך ויקלל ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר (ש"צ יו יג). — ואמר המשורר: בן אל בין פלשת ותפלש באפר שמומתי בשמה מי וחוק בספר מסתער בשעיר ויעפר בעפר (כעצ"ג, חיס גולניו). — ואמר הפיטן: זרע נרמה לעופר מוניו לשחת עפר זרע פדיון וכופר אשכול הכופר (כ' סנתי צרי משה ממונו, חנעיס חדושי שיריס, יולי ח ססס, מוחי חילי ח).

— ססס', *התעפר, כסה את עצמו בעפר, באבק, ישב — או ישב בעפר, באבק: והם ישינם בארץ ומתעפרים

— ואמר הפיטן: קמתי על כן בקהל אשוע מבקש צדקה חנם רוגש בבית הועד ומתכפש בעפר (כ' צימין בר זק, חקוס חלוס, סליסי ססרי עכ, מוחי חילי צו קט). — ואמר המשורר: ומי יתנני על כנפי נשרים עד ארוה בדמעתי עפרך ויתערב (כ"י הלוי, יסס חוק). וי' שוכן גוש עפר יקימנו ונחלתו תשפר זרע יעבדנו יסופר (כעצ"ג, חיליס חנסי חוסיס). ומה נפלאה חכמה בארבע יסודותיו והם אש והרות ומים זה עפר (סול, נסס חל חסר חמר). גברה עלי תאות העפר האדום ואני עוצר נפשי ממנו (כ"י זכרעס, שסעסס ס, דודסון 90). ושמה נהרות מושכות גבירות וכל עפרה נעימה והדרה (עמנוני, מוחי ס). — פסקו למשחו ביין שרף וב עפר חשרפה ובגפרית והדליקום לבלותו (סנתי סוסר, סליסי כ"י סנס ס"ן, סססר צו, 152). — ומי *עפרות: שהיו בקיאים בעפרות כנחשים (מד"ר כעלש' חו). — ובסהמ"א: אי אפשר שיהיה צורת האדם מורכבת בחומר עכור יותר מחומר האדם ורב לו עפרות בהרכבתו מהיסודות כנגד חומר הגלגלים. וצבאם (כ"י צרי חננוני, מלמד סלמידי, ק). — *עפרות זהב: זמן העפר זה היה עפרות הזהב אשר מתן (משה) (מד"ר נמדי ט). — ובסהמ"א: ראובן קנה צרור א' מעפרות זהב מערבי אחד והראהו לצורף אומן אחד (ססס"ן צ קעל). ולא יזרוק עפרות זהב על האותיות שכתב העליון נקרא כתב ומבטל כתב התחתון (סלצוס, חו"ס נצג). — ואמר הפיטן: זכר ראש עפרות ותולדות ספורות רשום ספורות למספר חול יזכר (כ"י סקלי, זכר ססלס, מוסק כ"ס ח). — ואמר המשורר: וכל יום תלחך מנעלי העפרות (כעצ"ג, ססלעג חנוס, JQR. 70, 1913). שניהם (אש ומים) מוסר נשקו ורוח אש נושבת עפרות למים יוצקו לכבות אור. להבת (כ"י ח"ס, סק' מדס"ג לנס"ג יט). ויודו אורות מאין לשין חסד גמל אתם גשם כי הוציאם מעפרותם ולאט גדל להם גשם (כעצ"ג, סגניכ נכפלו כחורק). כל איש עשר אחר עפרות תבל לצבר לבו פנה (יוקף נן ססל, חיסס ינסס, ססר ססיר 86). הוא החי באין עפרות תבל והוא העשה והוא הסבל (כ"י הלוי, מי כנוך עמוקס גלה). מעט מאלהים חסרתו הכי חס לעד כחיים והוא עפר וישוב לעפרותיו (כעצ"ג, נסס חל חסר חמר). יחיה את סיתיו ישני עפרותיו מחכי אמרותיו (עמנוני, סחוסס על יג עקרי, JQR. NS. V. 540). — ועפרים, ואמר הפיטן: קו עליהם נשית ובנכינה אותם הקפאת וכל

תבצר עיר ציונה אם תסתתר במסתרים האנכי לא אראנה (סס). יום בהנשא עפרה לחסיל אמרו מה אל כימה ובסיל (סס ז).

עֶפְרוֹן — שם מלאך הממנה על המתים, מלאך דומה: וידבר אל עפרון וכו' זה המלאך הנקרא דומה ולמה נחנה שמו עפרון על שהוא ממונה על שוכני עפר (זוהר ח"י סנה, מדע העולם, קכד). ועתה אני הולך לרמות חלוק עפרון וזרם כי בהיות בעפרון עופרן יהיה מתנה נתונה לשוכני עפר (מלכות שלמה מילכו, חס קנה, ה:).

עֶפְרוֹנִי, ח"י, נקי עפרותי, עפרותי, של עפר, — מטבע העפר, מחצבי, — *terreaux, minéral; earthen, earthy*; וכל גוף יבש שיגבר עליו העפרותית יתלהב באש וישוב גחלת (כ"ט ח"ה, לוחם סמנים ד, כ"י כזנאקס, רומל). כי טבעה (של פרישת הקיבה) להתך כל קפוא מדם וחלב ולהקפוא כל דבר נתך וזה מפני היותה עפרותית (כ"ט ספיקול, המצקס לט). מי שנוטה לאחיותו במאכל ואשגל עצביו בבית נכרי כי זה נמשך לכחות הנפש הצומחת היא העפרותית והיא הנכריה (כ"י זרי אנטולי, מלמד הסלמיל, קע). ונראה לי שאחר שקלל אותו בשיאכל עפר כל ימיו בכלל זה האלמות, שמי שיאכל עפר ולשונו לועס לעולם עפר או איפשר שידבר שלשונו תהיה עבה וגסה ועפרותית (כ"י קאלו, מולדות יסאק, טו).

עֶפְרוֹנִית, ח"י, — עפר דק, צורות של עפר או חול שנמצאים בתבואה וכדומ', מטפת: המוכר פירות לחבירו חמין מקבל עליו רובע קטנית למאה וכו' עדשים מקבל עליו רובע עפרותית למאה (ג"צ ד:). — ובסנה"א: המנפץ נופץ עפרותית מן האוכל (כ"ט, שנה עד). מטיל אוכל ופסולת בכברה אם הפסולת כמין עפרותית היא יוצאה מהכברה ונשאר האוכל (עיון ערך קדק). — ובהשאלה: מי מנה עפר יעקב מי יוכל למנות עפרותיתן של יעקב הם הבנים (חזקוני פ"י הסוכה, צמד' כג י).

עֶפְרוֹתִי, עפרותי, ח"י, — עפרותיים, — כמו עפרותי: יחלישו דעציו (של בעל השפת) וירוקה אפו ופניו עפרותיים וכו' (כרנני, ח"י חס בקלס חלק, כ"י צימ"ד סעט). — ובמש"מ מחצבי: שישותי העצמי מתגלה ומוחש עכשיו יותר כשנחישן ונחשען מחלקים

בעפר וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר (מד"ר אי"כ פד"י). — ובסנה"א: ויאבק איש עמו פתרונו ויתעפר איש עמו (מנחם, מנח"ל, חלק). כשאין לה תרגול ומתעפרת בעפר ויולדתו ומאותן הכצים לא יצא מהן אפרוח (עיון ערך ספן). מפנא קולטת ביצים כשמתעפרת בקרקע (כ"י, צילה ז). בזמן שתלמיד חכם נכנס לעיר וכו' שתתעפר בעפר רגליו (מנח"ל, ויטרי, 467). עפר התפלשו וכו' באפר יתפלשו יתגלגלו בו ויתעפרו בו (כ"י ח"ה, סס"ט לריצ"ג, סלס). ויאבק איש עמו ויתעפר עמו והעלה עפר בדרך המנצחים איש עם חברו (כ"י קנסי, סס"ט סגליו, חלק). ורוצה כל אדם לזלף חצירו ולרבעו שלא יתאבק ויתעפר בחצירו לפיכך שופך שם אותן שופכין שמשחמש כס בכל יום (הלכות, ח"י סס"ט ח). וזה יתעפר באבק ספרים (שד"ל, כנור נעים, סוף, 629). — ונקי להתעפרה: כי שקולה הריגתם להתאכלה ולהתעפרה כשרופת בית אלהינו האולם והבירה (כ"י קלויניום ב"י יסוד, מ"י יתן, קי"ג).

— **עֶפְרָה**, שיעפרו אותו בעפר: רמוס ביד צר ובעפר מעפרה שכולה וגלמודת גולה ומורה (כ"י מנחם ב"י שמואל, מקום יסחל, קליט"ה ע"ה). ידע רמו הקורות לעם מעופר ומחורם כתב הסתר אסתור ומר דרור מפורדם (כ"י מנחם ב"י מוכי, חס צקס, קליט"ה חנ"י חס"ה). אכן הרצון בחלקת גבול א' בלי תחבולה שלא יעופר בגלל ושלא תהיה במקום גבוה אשר תמטט הרטיבות (כ"י חס"ה, חלק, ג"ע, הדל סס"ט שנה ז, יח:).

עֶפְרָה, ממנו עֶפְרָי, עֶפְרַיִת, עֶפְרַתִּי, עֶפְרַת, עֶפְרַתִּי, עֶפְרַתִּי.

עֶפְרָה — נקי מן עפר, ובמליצת השיר כנוי לאהובה: עפרת שניר ארכה תנומתך עלי ערש חלי התנערי התעוררי (כ"י חס"ה, חלק, חס"ה, חס"ה). בואי עפרת שירות אלי כי כל נעם בימינך בא (כנז"ע, הספיקס צ י). ראה מה נעמה עפרה תשורר עלי כנור ותופפות עלמות (סס מד). דוד בחלום נטה ללון בחיק עפרה מה נעמה משה לו החלום פתרה (כ"י חלוי, דוד חס"ה נעם). יום באה עפרת היופי אלי בצעיף החן צמה נמתי לה חסירי מסך מפניך יפה תמה (כ"י דנעי, יוס צה, לקו"ק מד). נפשי פדות עפרה לור תקרב הכין בפניה ללכדו ארב (כ"י זנארה, טעטעי, יצ, דוסקן 185). איך אחשוך עוד כבנות החן ותהי עפרת חן בי לויח (עמנו, מנח"ל ד). לא שגבה עפרה ממני לא

ועפריי ימשך בהכרח איבה בינך ובין האשה וכו' (כ"י אברנאל, פי' הסורה, ד"ס וילאמ יי אלסיל אל הכחש). פרעה המכונה בחומר ההיולי העפרי (כי כחן הכוסל, מצוי המלאכי, שנות, כג:). ובראש עומד התנין הגדול אשר הוא בים והיא הנחש אשר בים ואינו מוזק כל כך כמו נחש העפרי (כ"י אברנאל, ענ"מ, שער הקליפות, קעט:). והניחו (קופירניקוס וסיעתו) הברור הנכבד וכו' בטבור העולם והברור העפרי והמימי כאחד מצבא המרום במרום (זכר, כח ג, חילס ליש"ר מקדוה). נשיתו על הרוב מתחלת יצירתו היא הדברים העפריים והחמרים (כ"י מוקא, זכר אלס, יין לנכון 11). ואמרו ועפר תאכל ירמו להבדל השלישי כי ברוב יטה לדברים העפריים והחמרים כנזכר (ס 19).

עפרי, עופרי, ס"ז—של עפרת, עפרי, כמו שיטת ברור העופרי הנרוש מן קנה השריפה (כ"י זמנשן, כלם יסכל על החלמוד, כג).

עפריות, ס"ה—סגלת העפר, חמירות; ולא ימנע העפריות מהיות עמה אשיות מופלגת (קלמן ז א ג). ומוג הנחש לעפריותו לחוק מסנו (מן האדם) בקצה האחרון וכו' (כ"י אברנאל, פי' ד"ס וילאמ יי אלסיל אל הכחש). וחלילה שנפש שמואל הנביא הצרורה בצרור החיים את ה' תוכל הבעלת אוב להשיבה לעפריותה (סול, ש"ל כח, ד"ס ויחמסס שחול). האדם חוטא בגון בחושקו בעפריות זו התשוקה אינה באה כי אם מצד כוחותיו הבהמיות (כ"י אברנאל, לנ"מ, חסדו כג, קובן על יד א, 56). בדרכי והאבדת את הנפש ההוא מקרב עמה ר"ל מהמקום שנגזרה שלא תשוב שמה אלא תשאר בעפריותה ובחמרתה שחמדתה בהיותה בגוף (כ"י אברנאל, מנו"מ א ח א ז). כי טבע עפריותו יחייבו שיטה לבהמיות (כ"י אברנאל, ד"ס דע ד, סא). בהרבה מהב"ח חסרים מהם לארציותם ועפריותם (כ"י מין, ספ' חילס ליש"ר מקדוה 52). אדון הטבעים שלחו ראשונה מהשגת החלק המיוחד אשר בג"ע ונתנו עובר ושומר העפריות והחמירות (כ"י מוקא, זכר אלס, יין לנכון 22).

עפירות, ש"ה—שם מלאך: השר הששי עפירותו גונויו ברמות העפר (כ"י אברנאל, ענ"מ, שער קריס ארבע עו, 70:).

עפירות, ש"ה—צבע העפר: והנוטה אל רכיבה (רעובה) יביחות ועפירות מורה שהקור החוק

עפרותיים ותמוצים שמתדבק עמו מתחלת ברייתו (כ"י ספריים, ירעום שלום א, לז:). להיות שמהדודע שכל משקה יש בו ג"ב חלקים מקשיים ועפרותיים כמו שנראה אותם תמיד בשולי הכלי כשהמשקה עומד בו זמן מה בלי תנועה (ס 50:). העצם המימי מורכב בו מין עצם מלאי עפרותי וכו' כדורי הדם מעורבים עם חלקי ברזל (לינדל, רלש' לעודים 20). כי יאבדו (המתכות) והדם ואיכותם ולא נשאר מהם כי אם אבק עפרותי סודי כמו העופרת אשר יותך ככור ויתראה וכו' עור עפרותי (ס 38).

עפרי, עפרי, ס"ז, נק' עפרי, עפרי, מ"כ עפריים, עפרי, של עפר, מטבע העפר, עפרי; והוא מסוד השכל הכללי או מן הכורא אשר חנכו ואשר בנו מן האיברים המימיים והעפריים יתנועעו לעומת האמצע וידחקו הגופות במקומותם (כ"י ענ"מ, ענ"מ, ספס, ליון 3, 119). וחיבה ההכמה נפות הנפש בגופות עפריות מקבלות הגדול והתוספת במצוץ המונות הראויים להם (כ"י א, ס"ה, ספריים א). החלק הרביעי והוא האמצעי שבכלן קבל צורה עפריית ונהיה בה יסוד העפר (סול, כוס ס ז). וזה מה שיהיה חוק העובי והעפריית ובכלל מה שחסר הכבד לשנותו ומשבתו המחול אליו וכו' (ספרי מ"ס לנז"ס 3). ומהם חכמת הצלמים והכונה בה למוג הכוחות השחקים בכוחות מקצת הגופים העפריים כדי שתתחבר מזה כח פועל פעל זר (כ"י ספרי, רלש' סכ"י 53). ומה שהתקבץ בו שנים בהרכבה הרכיב הוא כמו כן השמות וקראו מימי ועפרי (ס 84). והדומם שלשה מינים עפריים שאינם נחכים ולא נשרפים כמיני קנקנתום והפוך והדומה להם (סול, אמצע עה). הוא הנכרי לא הור כי הור ההוא כבר הבטיח עליו שיהיה בהן רק על הנכרי והוא העפרי הצומח (כ"י אברנאל, מלמד סלמדיס, סג). לפי שחומרם עכור ועפרי הספיק לו מלבושו הנוצר עמו (ס 84). וכן דרך המתאוננים לתת מאכלם הדברים העפריים השפלים ויתאוו לרבו הכשר הם הם המבקשים תואנות לשוב מאחרי יי (ס 84). כי נראה העופות העפריים כמו חרנגולות ואווים כשיצאו האפרוחים מן הביצ' מיד ילכו והעופות האוויריים הפורחים והמקופפים לא יוכלו לילך עד זמן רב (א"י סלז"ג, ש"ס ד). החוש החמישי הוא מוש המשוש החוש הזה הוא עפרי וגם יותר מכלם (ס 84). הנח כאשר יהיה מוגר ארור שחוריי

עִפְרָתִי, עִפְרָתִי, מ"ז, מ"ז עִפְרָתִים, — יַל עִפְרָת
בצבע עפרת; והמראה העפרתי (של שמרי
השתן) אמנם יולד מקור, לכך (פרקי משה למצ"ס, ס"י
צ"ס"ד שבע"ל), לוח המלמד אדם דעת מראות השתן
וכו' (עפרתי¹) בעופרת ממש (כ"ט כ"ן, מעשה טוניה,
לחץ מדסה, קס.). פניהם ועורם. מוזהמים ושפתותיהם
עפרתיים (כ"י ענדין, ברכם נגדל עוז, לט.).

עִפְרָתִית, מ"ן, — סגלת העפרת, צבע העפרת:
והמעצלת והמפרה המשינה המראה אל
העפרתיות מביאה השינה והתנומה מורה שהיא
ליחה לבנה (קלון ג' ח' ט.).

עפש⁽²⁾, ממנו *עפוש, *עפוש, *עפש.
— פש, *עפש, עיפש, מ"ע, — נתקלקל ע"י ריב ורמיבות
והעלה עפש ועפוש, נרקב, schimmeln, schimmelig
werden; se moisir, être moisi; to moulder, be
mouldy, עפש הלחם: אין מחיבין אותו לאכול קנוכות
ירק ולא פת שעופשה ולא תבשיל שעכרה
צורתו (מוספי סו"ט ע"י). שלחו חכמים והביאו אומנים
מאלכסנדריא והיו אופין כיוצא בהן וכו' של אלכסנדריא
לא היו עושין כך ויש אומ' זו היתה מעפשת (ס'
יו"ט כ"ז). חלת הבצק שעופשו או שיבשו הרי
אילו אסורות (כ' יוסי ב"י יסוד, ס' מס' ז' ד'). על
הפת שעפשה ועל היין שהקרים וכו' אימר שהכל
(נכ"י מ"י). — ובסה"א: מרף גדול חמה בקלפי העלה
רקב ובספרים אשר עיפשו למד לכל לומדי יסודות
דת ודין (יסגו מזמזמי, ס' ד"ס עט.). — פ"י, עשה שיעלה
עפוש, שיתעפש: אולי מעפשים (המצורעים) האויר
(כ"א זכום, ס' יוספי סג' ס' 225). ואם אין יכולת
לרוחות על הנשיבה יהיו מוכנים להתעפש ולעפש
הליחות (קלון א' ז' ט.). כי דבר המעופש הנוגע דבר
אחר מעפשו ומכל זה עולה ליחות חם (כ"י להלון,
חול"ס ח' יצ"י). — ואמר הפיטן: שאור המעפש ומבאיש
העסה עקרהו נקרהו חטא בלי לשא (כ"ש ב"י ילסן, חול
המחטה, סליח עכ"ס).

— הספ', *התעפש, — כמו פש: בית גרמו היו בקיאי
במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד שלחו חכמים
והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים וכו' הללו
פיתן מתעפשת וחללו אין פיתן מתעפשת (עמא

באברים הפנימיים עד שהם כאלו הגיעו בגדר המות
(פרקי משה למצ"ס ו').

עִפְרָתִי, מ"ז, — של צבע העפרירות: ואמנם ההוראה
מדרך מראה הנוף הנה המראה חזק ההוראה
על ענין האצט' והבכר ברוב הענינים כי ברוב הלוי
והאצט' קרים ומראה בעליה עפרתי (קלון ג'
י' ח' יד').

עִפְרָת⁽¹⁾, עִפְרָת, מ"ז, — מתכת למה לבדיל שחופת
הגין, כבדה ונתכת מהרה, Blei; plomb; lead:
נשפת ברוחק כסמ' ים צללו עִפְרָת במים אדירים
(שמו"ס י'). את הנחשת את הכרול את הכדיל ואת
העִפְרָת (צמד' לא כז). נחר מזה מאשתם עִפְרָת לשוא
צורף צורף ורעים לא נתקו (ימ' ו' כט). קבצה כסף
ונחשת וברול ועִפְרָת ובריל אל תוך כור לפחת עליו
אש להנתיך (יסוקי כז כ'). תרשיש מחותך מרכ כל
הון בכסף ברול בריל ועִפְרָת נתנו עובדיך (ס' כז
יז). — צבר עִפְרָת, אבן המשקל של כבר עשוי עִפְרָת:
והנה כבר עִפְרָת נשאת וכו' וישלך את אבן העִפְרָת
אל פיה (זכ"י ס' ז). — עט עִפְרָת, עט עשוי מעִפְרָת:
בעט ברול ועִפְרָת לעד בצור יחצבון (ליו"ט י' כד). —
ובמדר: חרשעים שבהם היו מפורפין בקש הבינוניים
כאבן הפקחים בעופרת (מכ"י מסי' דס"ח ס'). ובשהוא
מושל את המצריים אינו מושלן אלא בעופרת
(ס' ו'). — ובסה"א: זמן המתכות העופרת השחורה
והכרול החלוד ואבנים שחורות (כ' זכ"י, לז' לזכ"י ח'
כט). וקצתם (של החצים) מקנה וחניתם מכרול ונחשת
ועפרת קלעי מקרן ומעצמות ומאבן ומקנה וכו'
(קלון ד' ד' י'). הששה מיני מחכות אם יושמו בארץ
יחסרו והעופרת לעולם תוסיף (תזקוני, ס' סח"ס,
צט"ס י' י'). יוצק עופרת רותח תוך גרון מי שכתב
בן על רבותינו חכמי ארץ ישראל. כי משם תצא תורה
(שאלים הסמל' כח). שדעות הרב רעות מדעות אריסטו
ועופרת רותח יוצק לתוך פיו ולמדברים תועה
כמוהו (כ"י די מוידל, ח"י נוס' ח'). עופרת המים וכו'
מראהו שחורחור וממנו יעשו עט עופרת (לינדל,
חל"ש' למודים ח' ח' לז').

(1) [כארט' אברא, ומה בערב' אברא]. ובאשור'
אברא, מין מתכת: [Magnesit]. (2) [בסה"א ג' ש"ז].

(1) [נראה שצ"ל: עופרתי].

(2) [כמו עפש, עי' שם].

העלים המעופשות ויקצין השאר ויתקן אותו לאכילה (כמ"ס, טזיחם עשור ח ג). והפה והשפת יצאו עליו הרפשים המעופשים והטנוף והאספסוף וכלייה (כ"י מריזי, חגזי לשון חסד, דברי ספן 4). עד אין תקוה בפשר תשום הלא מחר כמו רפשי יעופש פגד (למקצן מולקלח, וכוח הסוכני, טעם זקנים י). פעמים יתילדו במעים תולעים מהמשך הפסד המאכ' באצטומכה ממאכלי עוצרי מעופשים שיתקבץ מהם להח נאה במעים. (כ"מ חלדזי, ט"ח ד, כח:). והוא עפוש יקרה באויר דומה לעפוש מי המשרה המעופשים וכו' (קלחון ח ז ט). וכן נראה בשתן גם כן הכא מהדם שהוא מעופש ולכן הרופא מקו דם להוצי' דם מעופש שהוא סיבת הקדחת (כ"י לפלון, חלופה"ה יז:). בחולי התולעים הטנופות שבמעים הם מעופשות ובשלשול (כ"ע כ"ץ, מעשה טוביה, חפץ הסדפה, פח:).

—כפעי, "נעפֿש—כמו התפ': יין קרוש שנעפֿש וגקפש. (כס"י, סוכי מט.). בקל היו נסתמים צינוריהם מליחות גסות ורבקיות ואם שיאחר שם נעפֿשים (כ"ע כ"ץ, מעשה טוביה, ציל מדע, קד:).

עֶפֶשׁ, ט"ז, — כמו עֶפֶשׁ ועפוש, ובהשאלה, קלקול והשתחת, ואמר הפיון: בלבי אל יהי מפש בחובי אל יהי עפש גאוותיך משות מרפש (כסע"ג, חלסי חלל, פתיח, חזקתי, קוצץ מעש' ידי גלוזי קדמוני, ז 28).

עֶפֶת, ט"ז, — כמו א. עֶפֶת, עֶפֶתה, ואמר הפיון: שש' מעון ואצרותיו מלאים גת לצדיקים לאות ולמופת ואור גדוד ורבותים אלפי שנאן לעוף בעפת חל חלסי, יולי שצח לפני ר"ה).

עֶפֶתֶר, ט"ז, — כמו שִׁמְמָה, מקום שאין בו שום סימן של דברים או של צמח, של עקבות בֶּעֱתָה, מקום של הפקר שאין שליטה לשום אדם עליה, Wüste; désert: במדבר אלך ולא אשוב אל איץ השך וצלמות ארץ עֶפֶתֶת (2) כמו אפל צלמות ולא סדרים ותפע כמו אפל (חיוזי כח-כצ). — ואמר הפיון: על שואלי אוכלים ששה עת עניתי נפשנו יבשה עֶפֶתֶת:

(1) עי' הערה לקמן.

(2) כך בלב ספרי הרפוי' בלי יוד אחר העין, וכך גמס': לי' וחסר. ופרשו הקדמו' ורב הדרשי' במשמ' חשך, והסתיעו מהשם עֶפֶתה שבכתוב עושה שחר עֶפֶתה וכו'. אבל כבר העירותי בערך עֶפֶתה כי גם שם הדבר בספק אם באמת זוהי משמ' עֶפֶתה. ומלבד זה כאן כל מליצת הכתוב דחוקה מאד, כי אין זו לשון כנע-

לח). מתוך שהנדבה מרובה תיקנו להם שופרות מרובין כדי שלא יתעפשו המעות (כי יוסקו, מנח' קז:). היו מחזירין אותה (את הקמרת) למכתשת פעמים בשנה בימות החמה מזורה שלא תתעפש בימות הגשמים צבורה כדי שלא תפוג ריחה (כרית' ו:). מפני הפירות שאתה כונס שלא ירקבו שלא יתעפשו ושלא ישתנו (מד"כ צדאש' לח). ולמה היו נותנין קנים ביניהם כדי שישלוט הרוח בהם ולא יתעפש הלחם (ספ' צמד' ד). — ובספ"א: שביון שתדיר בהן להניחן אויר שולט בהן ואין מתעפשות מבפנים (כי יסודלי גלון, מוכחן סל רלשטיס ח, 46). אחת לשלשים יום שמתעפשי' כששוהים מלפותהן וכל ספרים שלהן היו עשוין בגליון (רש"י, ז"מ כט:). והב אינו מתעפש בארץ וזוכית שמא ישבר (ספ'). ומיני בעלי חיים המתילדים בפירות כשיתעפשו ומה שיתילד מעיפוש הליחות ותולעים המתילדים במעים וכיוצא בהם (כ"ש ח"ה, מו"כ ח עב). התעפשו גרגרי הורע (כד"ק, ספ"ה, עכס). והזרעונים שרואה שהם לחים וקרוכים להתעפש מפנה אותם לאוכלם מיד (כ"י צן נמניאש, פיי משי ו יא). הרמוגים המתוקים גם החמוצים מציצתם את' אכילה מועיל למו שמאכל נמסד באצטומכתו ומתעפש מלמעלה עיפוש הדומה לריח ביצים מעופשים (כ"מ חלדזי, ט"ח, עז:). ובאשר עלתה המורסא שם עליה הרפואות המרפות בתחבושות קמה החשה ומים ושמן ונתעפשה יד האיש ההוא ומת (קלחון ד ד ז). יותר מהרה יתעפש החי ששחט הנכרי ממה שישחוט היהודי מפני ששחיטת הנכרי לא הוציאה כל הדם שבחי (ר"ס צן וינגל, שטע יהודה פ). שלא יתעפש גופו (של הילד המת) (כ"י חכרננחל, פיי ע"ב ד, ד"ה ויהי היום). עוד אפשר שיתעפש הדם תוך הורדיון ע"ד שמתעפש בכועות ובנגעים (כ"י לפלון, חלופה"ה צ ח ח). אם אדם גופה בהבל פיו בכלי וזוכית מתעפש ומתחשך בשוכן עליו עננה (כי חליו סקסן, סכי מוסר יא). והפרוטות מתעפשות ואם יחזור ויחליפם בסלעים נמצא שלהני משחבר ב' פעמים ומעשר שני נפסד (כעמ"ט, עדו ח י). שתהיה המוגלה מסוגרת שם ותתעפש (כ"ע כ"ץ, מעשה טוביה, ציח מדע, קח:).

—קל, עֶפֶשׁ, יעפוש—כמו פֶּע': הוא סיגים לכן יסריח הוא עפר לכן יעפוש (מנח' ייני, דודסן 17).

—פעי, עֶפֶשׁ, — כמו התפ': מעופש והיה בו העיפוש כמו ניקודים (ערוך ערך קד). ומהו הקינוב שיסיר את

ד' יומין סס צמדי (ב).—ובסמ"א: סמן לפירות האילן כל שאתה נוטל פירותיו ועצו מתקיימת זהו אילן ומכריבין על פירותיו בורא פרי העץ (חז"ל סמ"א ח ג, לין 66).—(ב) עץ כרות, גזר של עץ: ויצעק (משנה) אל יי'. ויורהו יי' עץ וישלך אל המים וימתקו המים (שמות יס כה).—ואמר בן סירא: הלא מ' עץ המתקו מים בעבור להודיע כל אנוש בחו (ב"ס גני' לח ס).—ושל עץ ארז' למחר את המטא: וצוה הכהן ולקח למטהו שתי צפרים חיות טהורות ועץ ארז' ושני תולעת ואזב (ויקרי' ד ד). ולקח הכהן עץ ארז' ואזב ושני תולעת והשליך אל תוך שרפת הפרה (צמדי י"ו).—ג) משמש חמר לבנין או לעשית כלים, Holz; bois; wood; ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכה (שמות לח ס). מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא ומטא עד הערב (ויקרי' יא לב). וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עוים וכל כלי עץ תתחטאו (צמדי לח כ). בעת ההוא אמר יי' אלי פסל לך שני לוחת אבנים וכו' ועשית לך ארון עץ (דברי' יח). כה אמר יי' מופת עין שברת ועשית תתיתיהן ממות ברזל (יחזק' כח יג). ויעמר עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו לדבר (כחמי' ח ד). וישלח חירם מלך צר מלאכים. אל דוד ועציו ארוים וחרשי עץ וחרשי אבן קיר ויבנו בית לדוד (ש"ס ס"ח). ויוציאחו (את הבסק) לחרשי העץ ולבנים העשים בית יי' (יחזק' יב יג).—ובפרט לעשית אלילים: ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן (דברי' ד כח). המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר חרש חכם ויבקש לו להכין פסל לא ימושי (ישעי' מ כ). ולא ישוב אל לבו וכו' חציו. שרפתי כמו אש וכו' ויתרו לתועבה מעשה לבול עץ אסגוד (שם מד יט). הנשאים את עץ פסלם ומתפללים אל אל לא יושיע (שם מה כ). עמי בעצצ' ושאל ומקלו יגיד לו (סוסי' ד יג).—ובמשנ': פרשת המלך ביצר מוצאי יו"ט הראשון של חג בשמיני במוצאי שבועות עושין לו בימה של עץ בעורה והוא יושב עליה (סוסי' ז ס). מירוחו היו שומעין קול ה' עץ שעשה בן קטין מוכני לכיור (סמי' ג ס). עץ המשמש את המכתב מטא והמכתב המשמשת את ה' עץ טהורה ביצר פותחת של עץ והפין שלה של מכתב וכו' פותחת של מכתב והפין שלה של עץ טהורה (כלים יג).—ובסמ"א: אי נמי לולאות בלכד ומכנים בהן עץ ומתכרן וכשרוצה

בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה וכו' ויקנאחו כל עצי עדן אשר בגן האלהים (יחזק' לח ג-ט). למען אשר לא יגבחו בקומתם כל עצי מים ולא יתנו את צמרתם אל בין ענבים (ס"ד). וישבעו עצי יי' ארזי לבנון אשר נטע (סמ"א קד יו). נרד וכרכם קנה וקנמון עם כל עצי לבונה (סמ"א ד יד).—ויחז' במשנ' שם הקבוץ: ותוצא הארץ דשא עשב מוריע ורע למינהו ועץ עשה פרי אשר ורעו בו למינהו (ברכשי' ח יג). ויצו יי' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל (ס"ס ז יו). הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רגה יער וכל עץ בו (ישעי' מד כג). אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פרוי תאנה וגפן נתנו חילם (יוח' ז כב).—ונכמי': ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מוריע ורע עץ פרי עשה פרי למינו (ברכשי' ח יח). ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים (סמ"א קמ"ט). עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי (סמ"א ז ס). ויאכל (הארבה) את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד (שמות יס). ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל (ויקרי' כג ט).—ואמר המפורר: אני כל עת אבקש את שלומם והמה בקשו בפשי לקחתה ואמנם כי פרי ה' עץ בשרשו והמשל אמת כאם ככתה (רס"ג, לך נפסי חסר). עי' פרי.—ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר (שמות ט כה). עי' שדה. וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל (ויקרי' יט כג). עי' מאכל. אתן במדבר ארז שטה והדם ועץ שמן (ישעי' נ"א יט). צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים וכו' (כחמי' ס יס).—ואמר בן סירא: בוית רענן מלא נגרר וכעץ שמן מורה ענף (צ"ס גני' כ"י).—ושאר עץ יעדו מספר יהיו ונער יכתבם (ישעי' י"ט). כאשר עץ הגפן בעץ היער אשר נתתיו לאש לאכלה כן נתתי את ישיבי ירושלם (יחזק' יס ו). ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הוית לא נשא (מגי' ז יט). וידע כסביא למעלה בסבך עץ קרדמות (סמ"א עד ס).—*ובמשנ' חמר של האילן: צא וראה איוהו אילן שעצו נאכל כפריו ואין את מוצא אלא אתרוג (מד"ר ברכשי' טו). כיון שעמד לילך אמר לאילן מה לי לברךך ומה יש לי לומר לך שיהא ע' צד נאה נאה הוא שיהא צלך נאה כבר הוא נאה (רי' לוי כס"ס

לפרקן מושך העץ ההוא והן נופלים ונקרא עץ ההוא
לכתא (כ"ח, שנת קסג), וכן אם אמר האומן הא לך דמי
צמרך או דמי עצך ולך אין שומעין לו (רמב"ם, שכינות
יד), האדם יראה בעיניו וירגיש מעשיהם וחמריהם
כמו תרדוד הסיוף וברזלה ורבוץ המטה ועצה (רש"י
פליקסל, ראש חמ"י 49). —ורגיל נז"ר: עשה לך תבת
עצי גפר (בראש"י ויד), וזאת התרומה אשר תקחו
מאתם והב ובספ ונחשת וכו' וערת אילם מאדמים
וערת תחשים ועצי שטים (שמות כה ג-ה), עץ שמה,
ויהי חירום נתן, לשלמה עצי ארזים ועצי ברושים כל
הפצו (מ"א ס כד), ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן
עשר אמות קומתו (ס"ו ו כג), ולקנות עצים ואבני
מחצב לחזק את בדרק בית יי' (מ"ז יב יג), ואומר
למלך אם על המלך טוב אגרות יתנו לי על פחוות
עבר הירדן וכו' ואגרת אל אסף שמר הפרדס אשר
למלך אשר יתן לי עצים לקרות את שערי הכירה
אשר לבית ולחומת העיר (נחמ"ז ז-ח), ובכל כחי
הכינותי לבית אלהי הוהב לזהב והכסף לכסף וכו'
והעצים לעצים (דנ"ח כט ז), —ובמשמ' כלים של עץ:
והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים (שמות
ז יט), ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני יי' בכל
עצי ברושים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמנענעים
ובצלצלים (ש"ז ו כ), עץ ברוש, —ובמשמ' קורה של
בנין: ונתן (הכהן) את הבית את אבניו ואת עצי
ואת כל עפר הבית (ויק"י יז ח), וישאו (אנשי יהודה)
את אבני הרמה ואת עציה אשר בנה בעשא (מ"א
יב כג), כה אמר אדני יי' הנני מביא אל צר נבוכדראצר
מלך בבל מצפון מלך מלכים בסוס וברכב ובפרשים
ובי ושללו חילך וכוזו וכלתך והרסו חומותיך ובתי
חמדתך יתצו ואבניך ועצבך ועפרך בתוך מים ישימו
(יחזק"ל כו ז-ז), כי אבן מקור תזקק וכפים מעץ יעננה
(מק"י ז יח), ובאה (האלה) אל בית הגנב ואל בית
הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת
עציו ואת אבניו (זכ"י ס ד), —ובתלמו': היה חופר
בור ושיח ומערה קוצץ ויורד זה עצים שלו (צ"ג
ז יג), אבניו (של בית סמוך לבית ע"ז) ועציו
ועפרו מטמאין כשרץ (ע"ז גו), היורד לחורבתו של
חבירו ובנאו שלא ברשות כשהוא יוצא אומ' תנו
עציו ואבניו אין שומעין לו (מספ"י כח"ז ס ט), נתן
לאחר לעשות לו כסא ועשה לו ספסל ספסל ועשה
לו כסא וכו' ר' מאיר או' נתן לו דמי עיציו (ס

צ"ק י ט), פרק זה את עציו והציל משתנו של חבירו
נתן לו שכרו (ס"ב כו), קדרום מכקע בו את העצים
בלבר (ס"ב צ"ו ז כג), אבני בית המנוגע ועיציו
ועפרו מעבכין זו את זו (כס ונח"י ו י), שמש נחר
קוריו עציו ואבניו ונתנו בתוך שדה חבירו הרי
אלו שלו (צ"ג כג), —ובספ"י: רב יהודה צלחו ליה
פתורא פי' שולחן העשוי מעצי יונם והן יקרים
(כ"ח, שנת קכט), היה איש אחר בדמשק והיה חכם
גדול בתורשת עץ ויהי יום אחד מתקן את עציו
בשתי ידיו ופועל בעניניו (כ"י זכאס, שפנ"ג, דזקסן
26). —(ד) במשמ' יד של כלי: ואשר יבא את רעהו
ביער לחטב עצים ונדהה ידו בגרון לברת העץ ונשל
הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינום אל
אחת הערים האלה והי (דנ"י י ט), ועץ¹ חניתו (של
גלית) במגור ארגים (ש"א יז ז), ויך אלחנן בן יעוי
ארגים בית הלחמי את גלית הגתי ועץ חניתו כמגור
ארגים (ש"א כ"א יט), ואיש יגע בהם וימלא ברזל ועץ
חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת (ס"ב כג ז), —ועץ²
הפרור: על מה נחלקו על המלח בפני עצמה שבית
שמאי אומ' כפך ובעץ הפרור לצלי ובית הלל אומ'
וכו' (מספ"י י"ט ט טו), עץ פרור מנעילו ברותחין
ובכלי ראשון קסבר כבולעו כך פולטו (כ"י סוג"א נד"ב
דכ"י יס"ט, פס"י ל:), —ובספ"י: עץ פרור וכו' פי'
הרמב"ן ז"ל וכו' הוא עץ שתוקעין בו עצים ובולטין
ממנו אילך ואילך וממחין ומפררין בו כל מאכל עב
(כ"י על ר"ף, פס"י ס:), —(ה) עץ של תליה: בעוד
שלישת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה
אותך על עץ ואכל העוף את בשרך מעליך (בראש"י
נ"ט), וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית
אתו על עץ (דנ"י כ"א כג), ואת מלך העי תלה על העץ
עד עת הערב וכבאו השמש צוה יהושע ויורידו את
גבלתו מן העץ וישליכו אותה אל פתח שער העיר
(יהוש"א ס כט), ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם (בגתך
ותרש) על עץ (שפ"י ז כג), — ובתו"ם: כיצד תולין
אותו משקעין את הקורה בארץ זה העץ יוצא ממנה
וכו' (פס"י ו ד), מה ח"ל תקברנו יכול יקברו עצמו
ח"ל כי קבור תקברנו קבורה לו ולעצו ולאבנו וכו'
(יחזק"ל כ"ז ז א), נאה לך (להמן) העץ מתוקן לך
העץ מששת ימי בראשית (מ"ד שפ"י ט), —ובספ"י: א
הגיע העת והעונה לנקום נקמת התלוי בעץ אשר

[1] הכתיב: וחץ.]

הרגוהו אבותיהם (הגורם היסודי עשנוס עשנוס עשנוס) — וגוריו עצים לשרפה, להסקה: ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקשש עצים ביום השבת (צמד' י"ג). ויקם (אלוהו) וילך צרפתה ויבא אל פתח העיר והנה שם אשה אלמנה מקששת עצים (מ"א י"ז). ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים וכו' (דבר' י"ט). וילא יכרת מכם (מישבי גבעון) עבד וחטבי עצים ושאבי מים לבית אלהי (יהוש' ט כג). כי ערוך מאתמול תפתח וכו' מדרתה אש ועצים הרבה (ישעי נ' ג). — ובפרט לשרפת הקרבן על המזבח: ויבקע (אברהם) עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים (נכאס' פ"ג). ויאמר (יצחק) הנה האש והעצים ואיה השע לעלה (ס"ז). ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים על האש (ויקרי' ח ז). ויאמר ארונה אל דוד וכו' ראה הבקר לעלה והסרגים וכלי הבקר לעצים (ש"ז כד כ). ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם (נביאי הכעל) הפר האחד וינתתו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הפר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים (מ"א י"ח כ). — ובתנ"ך: כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן וכו' (כ"ה ז). ברוך משם עצי תאנה יפין לסדר המערכה (מנ"י ט"ז). וכו' כל העצים כשרים למערכה הין כל העצים כשרין למערכה (ס"ג). ומלקטין עצים משדותיהם ולא אמרן אלא בתיומי והיינו אבל בשאר עצים לא (צ"ק ס"א). לא נבראו המלכויות האלו אלא עצים לגיהנם (כ"י עזריה, סד"ח כ). — ובסמ"א: גוואז עצים יבשים וסילתא עצים קטנים דקים (כס"י, צ"ק כ). שני עצים יבשים ואחד לת היבשים שורפין את הלה (וסה"כ שמו, משפטים, מע). — ומיני עצים, עץ אבני: אמרו כי האלמונים הנקרא קוריוול בלע"ז כי הוא צומח בקרקע הים וכשמוציאין אותו מתקש' ועל כן קראוהו עץ אבני (כס"ט פלקיח, המנצק ט). — עץ ברזל: עץ ברזל (איוון האלץ) הוא חץ קשה כברזל (כ"ט צלוק, סני"ט ג, סוד, כד). — עצי גומר: עצי גומר (בובס בויס) (לינדא, ראש' למוד' ז כ"ט). — עץ הדונג: עץ הדונג והוא שוכה וכו' (כ"ט צלוק, סני"ט ג, מה:). — עץ לבנה: עץ לבנה (בירקען) גם הוא ממין עצי היער ועץ שלו טוב להדליק וקליפתו לבנה (לינדא, ראש' למוד' ז, כס:). —

א. עצב⁽¹⁾. ממנו א.עצב, א.עצב, א.עצב, *עצב, עצבה, עצבון, *עצבנות, *עצבות, *עצבון, ב.עצבת, *העצבות, *מַעַצב, *מַעַצב, מַעַצבה.

א. עצב, ש"ז, מ"ר עצבים, עצביות, עצבים, (א) צער ומכאוב גופני או רוחני, Kummer; douleur; sor-row: בעצב תלדי בנים (נכאס' ג י). ברכת יי' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה (משלי' כג). — ובמשמ' קשי ולגז: מענה רך ושיב חמה ודבר עצב יעלה אף (ס"ט י"ח). — להם עצבים, שאדם משיג בעצב ובדאגה: שוא לכם משכמים קום מאחרי שבת אבל ללחם העצבים כן יתן לידידו שגא (ספ"י ק"ז ז). — ובסמ"א: ושל כלאים האצבעות שוחקות מ' סרווחות בדרך השוחק שפוסק שפתיו והעצב [מדביקן] (כ"ט, עירוב' ד). פחות מזה שיתן לו (צדקה) בעצב (כנצ"ס, מחנוס עניי' יד). הדאגה איבוד הלב והעצב חולי הלב (כ"י סכני, מוסרי הפילוסופ' ז ט). וקראם עצבים לפי שהם עצב ויגון לקוראים אליהם ולא יעגום (כ"י אצנצנאל, זכ סס, ד"ס ספוק סמך). — ואמר המשורר: קבל בפה סגור לימות עצב ובעם בפה מלב יום תעצב (כ"י אצנ גיאל, סס ממס סוד, סער סס"ר 25). אשר חכו כיון הטוב ופיהו צרי עצב ועין חיים שפתו (כ"ט סגיד, הכנפס סזון). בקראי עגני יום שבתוך עצבי ישכחוני שלח אורך ואתהך חמה ויחוני (כס"ג, חלפס אלי סס). — ומ"ר: אמר השכל הטובות שלות נפשך ומנוחתה ממאפל קדרות העולם שהנאותיו

(1) בערב' ע'צ"ב (א) [התרגו, קצף; בכוש' היה קשה, ונמצא גם בארמ' היהודית במשמ' העברית].

(א) عَضِبَ

המשורר: מה תשאלני מה היה לילך שעשועים אבני
עצבו ויצו שלוחיו להשיבו (כחצ"פ, אל אל ועוזו). —
ונגיד: מתי? ועלת חן אהובה מימי נעורים די שכנה
עצובה במעון כפירים חושע בשוכה לבא תדרים
(לוי אלתן, השכל והדם, שער השי"ק 120).

וְעַתָּה, תַּעֲצֹבוּ, צְבוּ, נַעֲצֹב, נַעֲצֹב, יַעֲצֹב, נַעֲצֹב, פְּלוֹנִי, — נַעֲצֹב פְּלוֹנִי, הָיָה לוֹ עֵצָב, עֵצָב, בַּעֲקֵב דְּבַר מַהֲרֹבִים: וְחָתָה אֵל תַּעֲצֹבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם בִּי מִכְרַתָּם אֹתִי הִנֵּה כִי לִמְחִיָּה שִׁלַּחְנִי אֲלֵהֶם לִפְנֵיכֶם (בְּצִלְשָׁוִי מֵס פ.). יָדַע יָדַע אֲבִיךָ כִי מִצַּתִּי חֹן בְּעֵינֶיךָ וַיֹּאמֶר אֵל יָדַע וְזֹאת יִהְיוֹנָתָן (כִּי הוּא רָצָה לְחַמֵּת אֶת דָּוִד) פֶּן יַעֲצֹב (ש"פ ג כ.). — וְנַעֲצֹב אֵל פְּלוֹנִי, בְּשִׁבְלֹ: וַיִּסֶּם יִהְיוֹנָתָן מֵעַם הַשְׁלָחַן כְּתָרִי אָף וְלֹא אָכַל בַּיּוֹם הַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי לַחֵם כִּי נַעֲצֹב אֵל דָּוִד כִּי הִכְלָמוּ אֲבִיו (סֵס לז). — וְעַל פְּלוֹנִי: וְחָתָה הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא לְאֵבֶל לְכָל הָעָם כִּי שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר נַעֲצֹב חֲמֹלֶךְ עַל בְּנוֹ (ס"ט י ט.). לָכֵן אֲבָלוּ מִשְׁמָנִים וְשָׁחוּ מִמַּתְקִים וְכוּ' וְאֵל תַּעֲצֹבוּ כִּי חֲדָתָּ יוֹי הִיא מַעֲוֹכָם וְכוּ' הִסֹּר כִּי הַיּוֹם קָדוֹשׁ וְאֵל תַּעֲצֹבוּ (כִּסְמ"ו ס י.). — נַעֲצֹב בְּרַבְרָ, טָרָה כִּי, נְהִיָּה יָגַע וְעָרָף: מַסִּיעַ אֲבָנִים יַעֲצֹב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסְכֵּן בָּם (קִסְל"ו י ט.). — וַאֲמַר הַמַּשּׁוּרֹר: יִמְלֹךְ הַרְפָּא לְנַעֲצֹבִים מוֹנֶה מַסְפָּר לְכוֹכְבִּים (כִּזְש"ע, יִמְלֹךְ י"י לְטוֹלֵם). נַעֲצֹב אֲנִי עַל מוֹתָךְ אֵךְ וְזֹאת עֵצָב אֲשֶׁר לֹא אֶקְחָה מִמֶּךָ (סוֹח, חֲסִי יְסוֹדֶס, סִכְסֵל ח, 80). וַאֲמַר בְּקוֹל נַעֲצֹב אֵל הַנֶּעַר הַמַּחְזִיק מִצֵּב וְלִרְאוּת מִה אֲדַרְבֵּךְ בּוֹ וְמִה אֲשִׁיב עַל חוֹבַתְתּוֹ יִתִּיצֵב. (עֲנוּנִי, מִסְכ"י ג.). — וַאֲמַר הַפִּיטָן: גּוֹי מַעֲבִידִים נַעֲצֹב גּוֹי קָדוֹשׁ לֹא נַעֲצֹב (כִּי שְׁמוּאֵל, גִּזְיִי סִכְטֵר ג, 1707/82).

ססס) הַתַּעֲצָב, יַתַּעֲצָב — הַתַּעֲצָב אדם, היה לו עֲצָב גדול, צער ורגז; ובני יעקב באו מן השרה כשעם ויַתַּעֲצָבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה (נלמס' לרז). — וְהַתַּעֲצָב אֶל לִבּוֹ: וירא יי' כי רבה רעת האדם וכו' ויגחם יי' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו (ססו). — ובתו"מ: משה היה מתעצב בלבו שלא עמד אחד מבניו (י נח, ססז דנ"י סס). כיון שהגיע (אדם הראשון) לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו (רש לקס, קס"ז לז). — ובסה"מ"א: שהם שמחים בהם (בעצבים) ויתעצבו בו באהרית (סמ"ז, ס"ז על משנ"י). — ואמר המפורסד: ואל תסוג גבול לשום דמי שלום במלחמה והתעצב

מְעֻרְבוֹת בַּעֲצִיּוֹת וְחֻמּוֹתָיו נִפְסְקוּ ^{וְכִי חֹלֵם מְרִי} (ס). וּבַעֲבוּר זֶה יִהְיֶה הַמַּעֲלּוֹת אֲמַנָּם אֲצֵל הַהֲנָאוֹת
וְהַעֲצִיּוֹת (סענינו, סס) הַמְדוּם לִחְסִינָם (צ צ), וְחֻבּוֹשׁ
כָּל אֱלֹהֵי הָעֻשָׁיִם בְּמַכְתָּשׁ הַעֲצִיּוֹת (י"ז סניז,
ססכנוני ע"ס) — (ב) מִרְחָה, עָמָל; כָּל עֲצֵב יִהְיֶה מוֹתָר
וְדָבָר שֶׁפִּתִּים אֵךְ לִמְחֹסוֹר (מַשְׁלִי יד כב). — וּבִתְרַחֲבָה, פְּרִי
הָעֲצֵב, מִה שֶׁאֵדָם מְשִׁיג בַּעֲצֵב, בַּעֲבוּדָה, הוּן, נִכְסִים;
פֶּן תִּתֵּן לְאַחֵרִים הוֹדֵךְ וְשִׁנְתָךְ לְאֹכְלוֹ מִן יִשְׁבְּעוּ וְזִים
כִּתְךָ וְעֲצִיבָה בְּבֵית גִּבְרִי (ס ס ע"ז) — וּבִסְחָמָ"א: אֵךְ
לְנִשְׁיָם נָתַתְּ חִילָךְ וְעֲצִיבֶיךָ לְנִכְרוּהָ (צ"ג צ"ס מנ"ע),
נִגְשָׁה אֶת עֲצִיבֶיךָ, וְזֶם מוֹמָה: הֵן בְּיוֹם צִמְּכָם תִּמְצְאוּ
חֲסִין וְכָל עֲצִיבֵיכֶם (י' תנ"גו) (עֲשֵׂי נג א).

א. עֵצָב, ט"ו, עֲצָבָהּ—א) כְּמוֹ עֲצָב א): והיה ביום הניח
ו"י לך מֵעֲצָבָהּ ומרגוץ וסן העבדה הקשה אשר עבד
בך (שט"י ד' ג'). חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע שרעפי
וראה אם דרך עֲצָב בי ונחני בדרך עולם (סהל' קלט
מג' כד'). כי ילדתי מֵעֲצָב (דס"ח ד' ט').—ובסהמ"א: ובעם
ירבה עֲוָצָב בי קמה וגם נצחה תסובנו מחשבות לבי
לאֵלם אלומות אהבה (רענ"ג, סק' מדס"ב כ'). הבטחתי
אני מלכך מחזיקך ובתום מוליכך מֵעֲצָבָךְ מניחך
כְּמוֹצָא חכך (גמ' שטכ"ג, דוקסון 45).

א. **עֲצַב**, **עֲצֹבָה**, **עֲצֹבָה**, **עֲצָבָה** — עֲצַב את פלוני, גרם לו עֲצַב, עֲצָבָה, עֲצֹבָה, גרם בו — betrüben, kränken; chag-
לומר אני אמלך ויעֲשֶׂה לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו ולא עֲצַב־אביו מימיו לומר מדוע ככה עשית (מ"א ח טו). והיתה ירך עמי לעשות מרעה לבלתי עֲצָבִי (דס"א ד י). — עֲצֹב רוח, שיש לו עֲצַב: כי כאשה עוובה וְעֲצֹבֹתָ רוח קראך יי' (ישע' כד ו). — ואמר בן סירא: אשרי אנוש לא עֲצַב ו פיהו ולא אכה עליו דין לבו (ב"ר ג"ז ט ד). — ואמר

(1) [אמר ר"ק, וז"ל : עצביכם ממונכם כמו ועצביך בבית גברי וכו' ודגש צדי. עצבים לתפארת הקרוואה, ע"כ. ורש"י מפרש: בעלי חוב שלכם הנעצבים על ירכם ; וכן תרגמו סומכ' ותאוד' והירוש', השבוע' תרגמו : ὑποχρεῖσθαι, המשעבדים ; וכעין זה עקיל' : διαπονηματα, העמלים. וע"פ זה מפרש' כמה מהחדשים פועליכם, מן בעצב. ואחרים מגיהים את הנוסחה. והסודי נקד עצביכם, אליילכם, ועי' גם בפרושו של קרויס לישעיה. ובמלנו הקטן גור המחבר תבה זו מן עצב, ופרש ע ס ק.]

ואין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר (שם כו). מפני מה דלת שבמגרל של רופאים שמאה וכו' מפני שהוא מעצב עליה את התינוק (רי יקר כ"י יסוד, חוקתם כלים כ"ג ע"ט). — ואמר הפיטן: עץ ללבו יצור לייפות עיצבו גבים ושדראות בתועפות (רי שמעון כ"י יסד, חייח ע"ט, מחז' ויטרי ע"ט). — ואמר המשורר: אל יואל ויפעל ויעצבם יעט סות קנאות נחובכם מלאכיו בחכמה לו הללו (כ"ג ע"ט, חזקוני ע"ט). — הפע, העצב, מקי' להעצבה, — כמו ע"י: המכלער אנשינו עשינו לה (למלכת השמים) כונים להעצבה! והסך לה נסכים (ימ"ד ע"ט). — ובמדר': שמע קול אומר טעון וחרוש כי בשעה זו נולד משיח שמע האיש רחץ פניו וקם ושם הלך לביתו ולקח רצועות ארוכות של משי לתינוקות להעצבם בעריסם לקחם והלך לירושלים וכו' (מד"ר ח"כ, חזקוני ע"ט, חזקוני ע"ט).

ביעצב, ט"ז, מ"ר ע"צבים, — דבר שעצבו אותו, כלי², Gefäß; vase; vessel: העצב נבזה בפיו האיש הזה כניחו אם כלי אין הפך בו (ימ"ד כ"כ). — ואמר הפיטן: דרים מאוד הליצוני כעצב נבזה הפיצוני (לריום סדיו סוד, יולי ע"ט כ"כ חזקוני). — ומ"ר: פתיות המועכת אף עצבים גנובים מלשאף פקד לא תנאף (חזקוני ע"ט, חזקוני ע"ט).

עצב, ממנו ב"עצב, ב"עצבן.

ביעצב³, ט"ז, מ"ר ע"צבים, — רשת של חושים דקים שיצאים מן החו ומתפשטים תחת העור על כל הגוף ומשמשו להרגשה, Nerv; nerf; nerve: וכל זה הכח (המתנועע וכו') העצבים ומשכנו כמות (כ"ג ע"ט, חזקוני ע"ט, חזקוני ע"ט).

¹ [הא-רפה, ואמר ריב"ג שהיא נוספת, אבל רד"ק סובר שצריכה להנקד במפיק, וכן באמת בכמה כ"י מפיק הא, ע"י מ"ש, ופרש רש"י, וז"ל: דפוסים ברמות עציבה, ע"כ, וריב"ג פרש מן א.עצב; ובעין זה עקילס: להח"ע. ורד"ק מפרש שהוא כנוי בלשון סגי נהור ופרשו לשמחה. ות"י תרגם כמו לעצבים, וכן סומכ' וסורי' הכספארי' והשבע' והפש' משמימים].

² [כך יוצא מן התקבלת עם כלי, וכל קדמוניו פרשו מ"י מן עצבים].

³ [מן הערב', וראוי לנקד קצב, מ"ר ע"צבים. והראיה שכמה מקדמוניו כמו ר' זרחיה הלוי ור"ש פרחון מפרשים במש"ל זן ועצב' (מסלי' י').]

סביב לבשר בית עצפיהם ואת העם (ס"ח ע"ט). ויעובו (הפלישתים) שם את עצפיהם וישאם דוד ואנשיו (ס"ב ס"ח). הלא כאשר עשיתי לשמרון ולאליה בן אעשה לירושלם ולעצפיה (שם י"ח). ברע כל קרם נכו היו עצפיהם לחיז ולבהמה (ס"ט ע"ט). חבור עצפים אפרים (ס"ט ד"י). כפסם וזהבם עשו להם עצפים למען יכרת (ס"ט ע"ט). ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצפים מעשה חרשים כלה (ס"ט ע"ט). אפרים מה לי עוד לעצפים אני עניתי ואשורנו (ס"ט ע"ט). וכל פסיליה יבתו וכל אתגניה ישרפו באש וכל עצפיה אשים שממה (מ"י ח"ז). והיה ביום ההוא גאם י"י צבאות אכרות את שמות העצפים מן הארץ ולא יוכרו עוד (זכ"י ע"ט). ויעברו את עצפיהם ויהיו להם למוקש וכו'. וישפכו דם נקי דם בניהם ובנותיהם אשר זכו לעצבי בגען (ס"ח ק"ו-לח). עצפיהם כסף וזהב מעשי ידי אדם (ס"ט ק"ד). ויעברו את האשרים ואת העצפים (ד"י כ"ד י"ח). — ובתו"מ: ע"י נקראת בלשון פגומה חרם שקץ תועבה וכו'. עצבים גילולים וכו' (מ"י חזקוני ע"ט). מצבה על שם שהם עומדים עצבים על שם שנעשים פרקים פרקים (ספרא, קדוש' ספ"ח). שהיו משרתי ע"א נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרעיבים את העגלים ועושין דמות עצבים¹ ומעמידין בצד אבוסיהן ומוציאין אותן לחוץ (רי יסד ד"י ח"י, ספ"ח ע"ט). — ובספ"ח: ועוד אודיעך כי כל אלהי הנכר עצבים ולא פסילים כי הפסילים מעצי' ואבנים והעצבים מזהב ומכסף ומעץ ומאבן ומכל דבר (דוכס, ספ"ח ע"ט ספ"ח ע"ט). — ואמר המשורר: יסרוני בעקרבין חבורי עצבים ונפשי במוקשי רצועה לחוצה קצועה רצועה ופח ופחד חד בחד יתלדו (רי ספ"ח ע"ט, חזקוני ע"ט). ושגתך צבי החן שגה בעיני החכמים לא ועירה אבל יאסרו בני מוסר והשכל שגה בעצבים היא חסורה (עמנו, מחז' ח).

ביעצב, ט"ז כ"י ע"צבים, — כמו עצב: ואגיד לך מאו במרם תבוא השמעתוך פן תאמר עצבי עשם ומסלי ונסכי צום (ימ"ד ע"ט).

ביעצב, קל לא נהוג.

— ט"ז, ע"צבני, — עצב את פלוגי, עשהו עצב, נתן לו צורה ותמונה, עשהו, bilden; former; to shape, fashion; — וידך ע"צבני ויעשני (לוי' ח"י). — ובתלמוד':

¹ [ברש"י הגרסה: עצביהם, ועי' ד"ס הערה].

ההרגש ושרש העצבים (ר"י ל"ח, מ"ה, סמ"ה ס). ופזר העבדים מבית ומחוץ לעבדו ולשפרו (את ההיכל) הפנימיים המעים והגידים והמיתרים והעצבים והעורקים וכו' (ס, עזרת חלום ט). הדפקים והעצבים והורידים (סוף, סכמי נ כו). תראה התינוק מדבר כל מה שהוא שומע והוא אינו יודע באיזה אבר באיזה עצב זכאיזה מיתר ראוי לדבר (סס יח). העצב אשר יבא לעצל בכח החוש והתנועה מהמחשבה וחוש השררה מתחבר בכל עצל אם בחלתו או בין התחלתו ואמצעותו (מקי גמס למצ"ס ח). הכח הנפשי המשוכלל מהבדל המדבר שמשכנו במוח בעצבים (ובעורקים) וכו' (רש"י פליקס, מקור חיים למצ"ס ג). ובפסוק זה זכר הכח וכליו שהם העצבים ואמר שלא יטוירם ולא יכלם בעינים שהם בעיני הנפש החכמה בעינים זרים (כ"י זמ"י אנציקלופה, פ"י משלי ה, סמך נ, 172). ידוע ומפורסם כי הבורא יתברך ברא העצמות לצורך העסקת הגוף וחוקתו ויהיו הכשר והגידים והעצבים נסמכים בהם וכו' וכאשר אי אפשר לעצבים החם מפני רכותם להניע הפרקים עשה השם יתב' תחבולה ויצאו בעצב חומים וגמלאו החומים החם כשר (לצי סלכ"ג, סמ"ס ט, כו). כדי שיתנועע ממנו הכח המניע לעצלים ולעצבים (כ"י סכמי, מ"ח א כב). עשה לו (לאדם) עצבים לחוק את דבק העצמות והאברים (לחזקתם יו). אמנם המהוייב מועת אריסטו כי העצבים הוצאו למצע חמסמות הטבעי עד שיחיה בהם חוש אדם כלים לתנועה הרצונית (מן פליקס, ל"י סוף, כ"י ברי"י מו). והעצבים שני מינים המין האחד צומח מן הקרקע והם ו' זוגים שבהם יהיה חוש החושים וכו' והמין הב' צומח מן השררה וכו' ובוה המין ג' העצבים יהיה הרגש וכו' (סס). ועבדי המוח הנאמנים לעבדו והמכונים לשרתו הם העצבים היוצאי ממנו (כ"י סלכ"ג, ט"ד, סס). לפי שהמוח הוא שורש העצבים (סס). ויש בין הכליות ומקוה השתן מכסה מעצב דומה לקליפה דקה (סס נט). ויתילד פעמים חולי בגיד הנשה משפכת הליחות בעצב הגס הנקרא אל חבני אשר יקרא גיד הנשה (סס סז). אבל המרכה כשתיתו יכבה חום הטבעי וכו' ומחליש העצבי ומחלידים ממנו הרעש ומישוך העצב והיתר' והבהלה והרממה והמרה השחורה (סס ס, עז). תועלת העצב מהם מה שהוא בעצם ומהם

ההרגש ושרש העצבים (ר"י ל"ח, מ"ה, סמ"ה ס). ופזר העבדים מבית ומחוץ לעבדו ולשפרו (את ההיכל) הפנימיים המעים והגידים והמיתרים והעצבים והעורקים וכו' (ס, עזרת חלום ט). הדפקים והעצבים והורידים (סוף, סכמי נ כו). תראה התינוק מדבר כל מה שהוא שומע והוא אינו יודע באיזה אבר באיזה עצב זכאיזה מיתר ראוי לדבר (סס יח). העצב אשר יבא לעצל בכח החוש והתנועה מהמחשבה וחוש השררה מתחבר בכל עצל אם בחלתו או בין התחלתו ואמצעותו (מקי גמס למצ"ס ח). הכח הנפשי המשוכלל מהבדל המדבר שמשכנו במוח בעצבים (ובעורקים) וכו' (רש"י פליקס, מקור חיים למצ"ס ג). ובפסוק זה זכר הכח וכליו שהם העצבים ואמר שלא יטוירם ולא יכלם בעינים שהם בעיני הנפש החכמה בעינים זרים (כ"י זמ"י אנציקלופה, פ"י משלי ה, סמך נ, 172). ידוע ומפורסם כי הבורא יתברך ברא העצמות לצורך העסקת הגוף וחוקתו ויהיו הכשר והגידים והעצבים נסמכים בהם וכו' וכאשר אי אפשר לעצבים החם מפני רכותם להניע הפרקים עשה השם יתב' תחבולה ויצאו בעצב חומים וגמלאו החומים החם כשר (לצי סלכ"ג, סמ"ס ט, כו). כדי שיתנועע ממנו הכח המניע לעצלים ולעצבים (כ"י סכמי, מ"ח א כב). עשה לו (לאדם) עצבים לחוק את דבק העצמות והאברים (לחזקתם יו). אמנם המהוייב מועת אריסטו כי העצבים הוצאו למצע חמסמות הטבעי עד שיחיה בהם חוש אדם כלים לתנועה הרצונית (מן פליקס, ל"י סוף, כ"י ברי"י מו). והעצבים שני מינים המין האחד צומח מן הקרקע והם ו' זוגים שבהם יהיה חוש החושים וכו' והמין הב' צומח מן השררה וכו' ובוה המין ג' העצבים יהיה הרגש וכו' (סס). ועבדי המוח הנאמנים לעבדו והמכונים לשרתו הם העצבים היוצאי ממנו (כ"י סלכ"ג, ט"ד, סס). לפי שהמוח הוא שורש העצבים (סס). ויש בין הכליות ומקוה השתן מכסה מעצב דומה לקליפה דקה (סס נט). ויתילד פעמים חולי בגיד הנשה משפכת הליחות בעצב הגס הנקרא אל חבני אשר יקרא גיד הנשה (סס סז). אבל המרכה כשתיתו יכבה חום הטבעי וכו' ומחליש העצבי ומחלידים ממנו הרעש ומישוך העצב והיתר' והבהלה והרממה והמרה השחורה (סס ס, עז). תועלת העצב מהם מה שהוא בעצם ומהם

עֵצָבָה ש"י, — כמו עֵצָבָה, ואמר בן סירא: באין עצבה אל תתחר וברוב זדים אל תקום (צ"ס גכ"י יא ט). מדון יוצא אסון כן רע לבב יבנה עצבה (סס לס יח).

עֵצָבָה ש"י, — תבנית ודמות, ואמר הפיוט: עצבתם וקומתם וקופה בקומת חמר (יקודי לש, י"ז שנה ה סמ"ס).

עֵצָבָה ש"י, עוצבה, עוצבא, עיצבה, ש"י, — שמיח של עור, מבסה המרכבה⁽¹⁾, Reisedecke; couverture, de voyage; travelling rug כל מקום שאין חסרון מלאכה מחשבה טממאתן וכל מקום שיש חסרון מלאכה אין מחשבה טממאתן אלא העוצבה⁽²⁾ (כלים כו ז). והלא עוצבה⁽³⁾ שנו כאן ועוצבה אין צריכה קיצוע (כצ"ס, צ"ק סו:). עוצבא⁽⁴⁾ שחשב עליה לקצעה טהורה עד שישקיענה (שמעון בן נחמיה, זמ"י, לז).

עֵצָבוֹן ש"י, סמ"י עֵצָבוֹן, כ"י עֵצָבוֹנָה, מ"י *עֵצָבוֹנָה, *עֵצָבוֹנִים, — כמו אֵעֵב, במש"ם צער ומכאוב; אל האשה אשר חרבה ארבה עֵצָבוֹנָה והרנך בעצב חלדי בנים וכו' (כצ"ס ג"י). ארורה הארמה בעבורך עֵצָבוֹן

⁽¹⁾ [כך פרש הערוך (פנך סלכ"ג), וכן הרמב"ם וחר"ש בכלים. ורש"י (נצח"מ) מפרש, וז"ל: שמיח לאכול עליו או לשכב עליו ורובו מן העור ויש שעושים מן הבגד, ע"כ. ובבב"ק פרש, וז"ל: דולבקי שאוכלין עליו וכעין שולחן הוא, ע"כ.]

⁽²⁾ [בבב"ק הגרסה: העיצבה, ובערוך: העוצבא, ובמדרב"ם: העצבה.]

⁽³⁾ [כך הגרסה בבב"י מיגבן ובר"ש כלים (סס) וברפ"י: עיצבא. ובערוך: עוצבא.]

⁽⁴⁾ [בתוספת' צוק"ם (כלים צ"ד י), הגרסה: אצבע. ובר"ש כלים (סס): עוצבה.]

*עֲצָבוֹת, עֲצִיבוֹת, עֲצָבוֹת, עֲצָבִי, — כמו אֶעֱצֵב א':
אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך
עצלות וכו' אלא מתוך שמחה של מצוה (נכ"ל לא).
שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך
עצלות וכו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה (שם
ל'). אין עֲצִיבוֹת לפני הקב"ה שנאמר הוד והדר
לפניו עוֹ וחדות במקומו (ר' שם, חגי"ה). — ובספר"א:
לא אכלת באני וכו' ענין עצבות ואכלות המה
(מנחם, מנח"א, חן). וכשמוע האיש דברי מוסים כי נעמו
מסיר עצבותו מלבו (ר' אליהו הכהן, שני מוסר כד).
והעצבות הוא בא מיסוד העפר והיא מדת הפלונית
(פלא יועץ, ערך עצלות, ריד). מה זה ועל מה זה שהוא
בעצבות מן ר"ה עד עתה וה' יודע אם טוב הדבר
(מגיד סימון להר"ה מנח"ל, נביעתו לא"י).

*עֲצָבִי, ח"י, מ"ר עֲצָבִי, — של העצב, מטבע
העצב, nervig; nerveux; nervous: העצב הנקרא
(אלהג"ב) והוא הטרפשות הנה ראשו באמצעיתו והוא
המקום העצבי מהטרפשות אשר בו יתחברו חלקי
העצב (פנקי משה לרמ"ס ח). וההפלה במשגל ויוק
בעצבים ויפסידם והרגלים הם איברי עֲצָבִי ולזאת
הסבה לא יקרה לסריס"א כאב הנקרא בעבור שהם לא
יעשו המשגל (ר"מ חלדני, ש"א ד, סס). קרומי העורקים
האפיקים לא בעצמיותם העצבי (קלמן ח א ג ח).
והופקד לכל אחד משני העינים עוד עור עצבי
לחוש ועור כשרי לעכול והוושם העור הפנימי עצבי
והתצוני כשרי וכו' (שם למד"ה, נמוס סלכר). הקרומות
זהם גשמים ארוגים מפתילים עצביים בלתי מוחשים
(שם). ואלו היה עצבי יותר או יהיה יותר משתתף
למוח (קלמן ח א ג ח). וגרם המעים עצבי כפול (ר"מ
נר זרם, לרס לדרך ח א ג כד). ולפי שהרחם עצבי יהיה
ארוך או יתקבץ יותר כפי הנצרך (ר"ע כ"ץ, מעשה
עושים, בן נעול ח, קיס).

*עֲצָבִי, ח"י, מ"ר עֲצָבִי, — כמו עֲצָב, מלא עצבות:
ולא יהיו שניהם לא כשורים ולא עצלנים ולא
עצבנים ולא אחד מהן (רמ"ס, דעוס ח ד). בעלי
יגונים ועצבנים (ר"י עמדין, בירס מגדל, לט:). — (ב)
בעל עֲצָבִים, גבור, חזק: ואם הביט אליו מאדים
והיה טוב יהיה בעל התשואות וכו' אוהב הכבוד
עצבן בעל צווי (ר"י הכהן מעלישיל, לחושי השמן, משפטי

האכלנה כל ימי חיך (סס יז). זה ינחמנו ממעשנו
ומעצבון ידינו (סס ס כט). — ובמדר: עצבך זו יגיעת
הארץ לומר שיאכלו בעצבון כל מה שיאכלו בארץ
זכריה (מד"ר נמ"ט). ופקד עליו (על הנחש) שיהא
מפשיט את עורו פעם אחת לשבע שנים בעצבון
גדול והוא מוחף במעיו על הארץ ומאכלו מתהפך
במעיו (פדר"א יד). — ובספר"א: ולתור ללבי מנוחה
מלהג הרבה שהוא יגיעת בשר ולנפש עצבון ואנחה
(רש"י פקדיל, המנח"ט). העצבון והרגנה מדה
הפכית ומנגדת אל השמחה (שלמה סייס חזק עוז, למח
לזיק כו:). והנוגשים אצים הצדיקים לאמר כל מלאכת
העצבון דבר יום ביומו (אסרס מלך מודינא, ספי
המוסר ס). — ואמר המשורר: אל [בחר] בשירים מפי
גיל ולא מעיצבון (גנזי שכת"ג, דוסקן 813). איך
אעצור כח כי גדל עצבון לבי ואין דבר אשר
לנפשי יערב (עמנוי מנח"ז). — ומ"ר *עצבנות: ירבו
עצבותם אחר מהרו הרבית עצבנות לכני אדם
וכו' הרבית עצבנות לאכות העולם (מד"ה סג'י
נח ג, צנר). אמר דוד הרבית עצבנות לדורו של
שמד שמתו על קדושת שמך וכו' בני אדם שמטהרין
לפתח לבא ומאחרין לצאת הרבית להם עצבנות
(סס ד-ה). — ובספר"א: אבל זה ואם הוא מין ממיני
עצבנות האנשים לא עליו אחר (ר"א סדנש, נח"י
עול"ו). — *עֲצָבוֹנִים: ואם אמרתי תת לי דמי ולעיני
הפוגות עצבוני חסמי יעירו דמעותי (מנחם נן סרוק,
אנכס חל סקד"ה, טען XXVIII). לקחו ממני עטרת ראשי
א"א ז"ל ואני בן שלש שנים הרבו עלי עצבונים
חתת שעשועים צעצועים (ר"י מפיסל, מנח"ה קנ"ה, 5).
ומהכרח העצר ההוא יתחדשו בכטן המליאה עצמים
זרים וכבדים ואידים רעים נותנים לה עצבונים
ובאבים (ר"ד מוקל, זכוס חס, יין לנכון, 6). — ואמר
הפיטן: שמם מני קן רבצתי שנים בו על אפרוחי
בכלי עצבונים בא וטרפני זה אם על בנים (יונה
חלס, י"י סימני). — ואמר המשורר: אני אשתה ואישכח
ריש ואחריש ואסיר מלכבי עצבוני ומכל חי ולוד
אשה אברך אני נח ונמעי נעמני (עמנוי, מנח"ט).

*עֲצָבוֹנִית, ש"י, — מין שיה דוקר: משל להרס
ועצבנות¹ שהיו גדלים זה על זה כיון
שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו וזה נותן חוהו (מד"ר
נרש"י קג).

¹ [או עצבי, וכו': עי' הערה לערך בעצב.]

¹ [בתנחומי (פלא ד), הגרסה: עצמוני.]

חותך ויורד עד שמגיע לעצה נכנס לפנים מן העצה עד שמגיע לפרק חותך ונוטל את כולה (מוקפס: מולי ע יג). אי לעומת העצה יכול לא יכנס לפנים מן העצה ת"ל וסירנה יכנס לפנים מן העצה (פסלס כדצ פק יע) — ובסמ"א: ודע כי תליחה מושלת במרום הראש ויורדת ומושבת משורות הצואר עד כל שאר השערות של גוף עד העצה היא עצם המושב וכו' הדם והמרה מושלים גם הם ממרום הגוף עד שמנה שורות (פסלס 18). ולמדך על עצם העצה הוא העצם הראשון הנברא בנופו של אדם והוא יסוד בינין הגוף בעצמות והוא שישאר בסוף אחרי שימות האדם ויבול כל עצמותיו הוא ישאר אחר כל העצמות (סס 25). — ואמר המליץ: הפכתי ידי לקחת האליה לעומת העצה אמר לא טובה העצה כי היא מזוהמת ורעה (כ"י זאלס, טעשני מ, דודקון 96).

עצד ^א ס"י, סני, עצת, כני עצתי, עצתה, עצתו, עצתם, ו"ר עצת, כני עצתיה, — א) מה שיעין אדם לחברו לעשות כך וכך בענין מהענינים, Rat; conseil; counsel, advice: הנה כלכם בני ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם (סס"ז כז). סכל גא עצת אחיחפל וי' (ס"ז יס לא). והפרתה לי את עצת אחיחפל (סס לד). ויאמר אבשלום אל אחיחפל הבו לכם עצה מה נעשה ויאמר אחיחפל אל אבשלום בוא אל פלגשי אביך וכו' ועצת אחיחפל אשר יעין בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים (סס יו ככג). ויאמר חושי לא טובה העצה אשר יעין אחיחפל בפעם הזאת (סס יז). ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיחפל (סס יד). ואחיחפל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור וכו' ויחנק (סס כג). ועתה לבי איעצך גא עצה ומלטי את נפשך ואת נפש בנך שלמה (מ"א ח יג). ויעוב (רחבעם) את עצת הזקנים אשר יעצוהו (סס יז). וידבר אליהם פצת הילדים (סס יג). עזו עצה ותפר (ישי"ס י). ונחה עליו רוח יי' רוח חכמה ובינה רוח עצה ונבונה (סס יא ז). אך אולים שרי צען חכמי יעצי פרעה עצה נכערה (סס יע יא). נלאית ברב עצתיה ¹ יעמדו נא ויושיעך הברו שמים

שיכנס קנה של ירך בנקב שלהן הן בסוף השדרה מכאן ומכאן לפיכך נקרות כל אחת שורתא עומדין על ראש האליה, ע"כ.

¹ [אמר רד"ק: ברבוי הזכרים לכר, ע"כ. ובמו תהליך, (סס"ז ע ס). ואולי צריך לנקד עצתיהן.]

פכו"ג, ט:). ואם היה הכובע העושה שררות על הנפש מאדים לכרו יהיה הנוול חוק עצבן יש חולי מסוכן מאד בעצורו נכנע בוטה כנבחרתו בן לדברים מנצה (סס).

עצבת ^א ס"י, כני עצבותם, — כמו א. עצב, אליל: ירכבו עצבותם אחר מהרו כל אסיר נסכיהם מרם ובל אשא את שמותם על שפתי (פסלס יו ד).

עצבת ^ב עצבת, סני, עצבת, ו"ר כני עצבתם, עצבותם, — כמו עצבון: הרומא לשבורי לב ומחבש לעצבותם (סס קמ"ג). קרץ עין יתן עצבת ואויל שפתיים ילבש (מס"י י). לב שמש יושב פנים ובקצבת לב רות נכאה (סס יו יג). אם אמרי אשכח שיחי אעובה פני ואבליגה יגרתני כל עצבתי ידעתי כי לא חנקני (חיו ע כז-כח). — ואמר בן סירא: לב עקוב יתן עצבת ואיש ותיק ושיבנה בו (צ"ס ג"י לג כס). — ואמר הפיטן: בטוב רואי עצבותם חבש נטעם שתל רטוב (כס"ג, ג, חלזני ילדקו, ענודה, קונן מעשי ידי גלזני נ, 13). — ואמר המשורר: בתקו בנותי וישרקו יראו עצבותי וישחקו (כחצ"ע, טל חס).

עצד ¹ ממנו עצד, מעצד.

עצד ² ס"י, — הכה במעצד, ובהשאלה היב למיתח: עצד בלחמו מחללי עונג ושוחט ומעלה חוין ההראל (כס"ג, ג, חלזני, חס, חלזני, קוני מעשי ידי גלזני נ, 46).

עצד ³ ממנו עצת.

עצד ⁴ ס"י, קצה השדרה שבגוף ², Rückgrat; épine dorsale; backbone, spine: חלבו האליה תמימה לעמת העצה יסירנה (ויק"ג נט). — ובתו"ס: ואיוהו אליה

(1) [בערב' עצד' א], כרת עצים במעצד, ובכוש' עצד' עצד, קצר תכואה; השם עצד (-עצד?) נמצא בלוח החקלאי של גור, שהוא קדום לכתיבת השלה, וז"ל: ירחו לקש, ירח עצד פשת ירחו קצר שערם, חדש של לקש חדש עצד פשתים חדש קציר שעורים. פרושו של השם כאן אינו ברור, עי' לידצברסקי Ephemeris [III, 38].

(2) [כך תרג' אונק': שורתא. וז"ל פרושו בדרך דרש: מקום שהכליות יועצות (מולי יא). ואסף מפרש עצם המושב, ובן ריב"ג שמתרגם אלעצע"ב, ועוד בערב' עצא ³, עצם הנב; ובאשור' אצין ציר (I. A., Handw. 121), ור"ש פרתון פרש, וז"ל: שני אברים נקובים

(א) عَضِد (ב) المصعص (ג) عصا

החיים כבוגרים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך (סס מז יג). כי לא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא (ימני יס יח). ותורה תאבד מכהן ועצה מוקנים (ימני יז כו). אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים (סלי ח ב). עצת עני תבישו כי יי מחסו (סס יד ו). בעצתך תחנני ואחר כבוד תקחני (סס עג כד). מהרו שבתו מעשיו לא חבו לעצתו (סס קו יג). גם ערתיך שעשעי אנשי עצתי (סס קט כד). לא אבו לעצתי נאצו כל תוכחתי (מלי ח ל). לי עצה ותשיה (סס ט יד). דרך אויל ישר בעיניו ושמע לעצה חכם (סס יז יח). מים עמקים עצה בלב איש ואיש תבונה ירלנה (סס כס). מחשבות בעצה תכון ובתחבולות עשה מלחמה (סס יח). עמו חכמה וגבורה לו עצה ותבונה (חזק יד יג). לי שמעו ויחלו וידמו למו עצתי (סס כט כח). כי המה היו לו יועצים אחרי מות אביו למשחית לו גם בעצתם הלך (דני כז כד-ה). כי עשית זאת ולא שמעת לעצתי (סס כס יו). — ובתו"מ: בן ארבעים לבינה בן חמשים לעצה (רי יהודס בן מנחם, חנו"ס כח). נדב ואביהוא לא נמלו עצה ממשא איש מחתתו איש מעצמו יצאו ולא נמלו עצה זה מזה וכו' הבניסוה בלא עצה (ספרא שמיני, מכללסא דמילואיס). לא היה לו להסתכל כאלה שעשו דבר שלא בעיצה (סס פכטי כדז ופציה, כ"י ב"מ ס"ט ע"ב). ומבת פרושים זה שהוא נותן עצה ליתומים להבריה מוונות מן האלמנה (יכוש קו"ג ד). משמת ר' יהושע פסקו עצות טובות ומחשבות טובות מישראל (סס ע"ו). הלכו (יהודה בן שמוע וחבריו) ונמלו עצה ממטרוגית אחת שכל גדולי העיר מצוין אצלה (כ"י יע). אם אתה שומע לעצתי גרשה (גיטי נח). אם אתה שומע לעצתי רומם (אלעזר בן שועירס, קידוש סו). ועייין ליה עצות רעות (סס פ). עצה טובה השיאן הכתוב (לבנות צלפתר) שלא ינשאו אלא להגון להן (צ"ב קב). עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם (סנסי כו). בג' דברים אני אוהב את בני המורה שאינן נושכין ואובלין וכו' ואין נושלין עצה אלא במקום רווח (כסניג, מדי"ר בלס"י ע"ד). בעצה שנתן (בלעם) בה נפל (סס נמ"ד כ). מה ראה ממוכן לקפוץ בעצה תחלה מבאן שהדיוט קופץ בראש (סס חס"ד). ארורים הם הרשעים שהם מתעסקים בעצה רעה על ישראל כל אחד ואחד יועץ לפי דרכו ואומר עצתי טובה מעצתך (כי לוי, סס ו). אתה בחור נאה וחכם ובעצתי

אל תסתכן (ססחוני חזקוני ח). בני איעצך עצה נפונת ואל תט מעצתי (סס). ר' אלעזר בן ערך שהיה יועץ עצות ומתקיימות ומצליחות (מדני סלי ח). — ובספ"א: אמר החכם הטובה שבחכמות צריכה לשכט וכו' והדעתן שבאנשים צריך לשאול עצה (כ"י ח"ת, מנכר הפנינים לכסניג, 82). מי שכמה בעצתו תעה ומי שסמך בשכלו נכשל (סס 80). הטוב שבסופים צריך לרסן וכו' והפקה שבאנשים צריך לעצה (ספליני גימ ספליני, ס"י חנו"ס ז). שאפי' משכיל שבמשכיל צריך מעצת וולתו (סס). — ואמר המליץ: העצה במרם תחול הרעה היא עצת חכמה ודעה ואחרי בא הצרה היא עצה נבערה (כ"י בן זלכס, סעשע"ג, דודקון 21). אל תשמעו אישים עצת נשים אל יש לבככם אחרי דרכם מה טוב ומה נעים נאם אומר שאלו עצתן ועשו הפכן (יקי בן יהודה, כיז ספליס, כ"י Jews' College, לונדון). ואם לעצה יש למלך יועצים וחכמים ובמקום העצה שם היושועה (מסלי סנלסכר, ע"ב). היינו דאמרי אינשי ללועזים בלעו קת עצת החכמים וקיים כל דבריהם והזהר ולא תעשה כמעשיהם (ספליני ספליני 72). הקב"ה אינו רוצה שזה המקטרג יצא ריקם מלפניו הואיל והוא נוטל את חלקו וכו' יש לתת לו עצה וכו' (כ"י בר סס טו, סנכס ספליני יו). — ואמר הפיטן: עצתך אלישיב יבין (Kahle, Masor d. West, ח). משופרים ולו עצות יעוצים אשר במו ידידיו נעזרים (כ"י סעכ"ג, דודקון 249). ומה נענה אבי חכמה ומוסר ומה נאמר אבי עצה ומשרה ביום אהיה אני עם כל חשוקי ואתה עם חשוקיך בצרה (עמנו, מסכ"ח). — ואמר המשוור: אחי עצה כמו שחר מאירה בעת צרה לצלמות מרמה וכל מלך לאור פניו יהלך וכל פנים תכסמו כלמה (רי יוסף בן ססדלי, סלגני סו, סער סס"י, 28). — איש עצה, יועץ: מי תכן את רוח יי ואיש עצתו ידענו (סס"י מ"ג). — ובעל עצה, רגיל בדבור. — (ב) בינה, כח השכל להבין דבר לאמתו; Verstand; discern(ment): כי גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה לו חכמו וישיכלו זאת ויבינו לאהריתם וכו' (דנ"י לז כח-כט). — ובתו"מ: מיום שחרב בית המקדש וגליונו מארצנו נישלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לרון דיני נפשות (מנ"י יז). — אמר להם (תלמי המלך לע"ב וקנים) כתבו לי תורת משה רבכם נתן המקוש עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתך לדעת אחת (מס"י ס"י ח). — ובספ"א: המין השני הם המפורסמות והם

תכונה ואין עצה לנגד יי' (עס כל ז'). לכר חכמים כערמם ועצת נפתלים נמהרה (ליוס ס יג). ועל עצת רשעים הופעת (עס יג). יצרו צערי אונו ותשליכוהו עצתו (עס יח ז). עצת רשעים רחקה מני (עס כל יו). מי זה מחשיך עצה במלון בלי דעת (עס לח ז). וסכרים עליהם יועצים להפר עצתם (עזרי ד ה). וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים בעצת השרים והוקנים יחרם כל רבושו (עס י ח). והי כאשר שמעו אויבינו כי נודע לנו ויפר תאלהים את עצתם ונשב כלנו אל החומה (פחמי ז ט). כי בעצה שלחהו סרני פלשתים (דסי"ח יב כ). — ובמשמ' תורה: ועתה נכרת ברית לאלהינו להוציא כל נשים והנולד מהם בעצת ארני והחרדים במצות אלהינו (עזרי ג). — ובתו"מ: שלשה היו באותה עצה (לחץ את ישראל במצרים) בלעם ואיוב ויתרו (בסס כי קימא, קט"ו יא). בן יפונה הוא בן שפנה מעצת מרגלים (עס יא): מן הארץ ההיא יצא אשור מן העיצה ההיא יצא אשור (מד"ר בראש, סילודי 847). — ובסה"מ: לסדר מאיזה עצה קאץ הנחש עליהם (כ"ח, בראש ג ז). ואמר שחכם נכנס על אנשים שהיו חולקים ברברים אמר להם לא תשלם לכם העצה אמרו לו ולמה אמר להם שהעצה היא החכמה (כ"ח, מנחם הפנינים לרש"י ג, 10). כי אין העצה אלא הסכמה לעשות מעשה (כס"ה, יין לננון, פ"י חנו"ה, יב:). — (ד) "כמו מועצה ב", חבר של יועצים: ואתה תדע שכל מיני אופני היועצים האלה אשר זכרתי לך פה הגה הנם היום חוה בעיר הגדולה ויניציא כי יש ביניהם העצה הגדולה שהיא יותר מאלה איש ויש עצה אחרת נקראת פרגה"י שהיא מסאתים איש בלבר ויש עצה אחרת מארבעים אנשים אחרים וכו' (כ"ח, חננאל, פ"י סהרס, יסרו, ד"ס ולאנס צרינוי הסופעים). — ראש העצה: מהו שתועיל שכירות מראש העצה שבהמ"ד ג' לני לשכנו, שו"ס ח ו). — בית העצה: יצאו אשתו ובנוי לבית העצה בבכי וצעקה (כ"ח, סנתי סופר, קליח, סהסר ז, 151).

ב. עצה, ממנו עץ, ב.עצה.

ג. עצה, ממנו א.עצה, "עציות.

1. [קערב' ע'צ'א א], סגר את העינים, וככו"ה

עצו, סגר את הדלת.]

עצה

העצות ר"ל המצות הגלויות שנתפשטו בכל האוכות או ברובם (כ"ח, חס סו, טז:). ולא סרו הקדמונים מלומר שהעצה הוא ראש המוסר (סד סקודוס לכריסטו, IV, 48 בעט). והוכחנו שחקי החכמה והן חקי אלהים ותורתיו מתוארים בספרי הקדש עצות ושכבל מקום שנוכר לשון עצה סתם ענינו משפט התורה וחקותי (כס"ה, יין לננון, פ"י חנו"ה, טז:). ושמשו ת"ח בשיבה והגיעו לכלל עצת לדון להורות ואצלם נעשית התורה קנין נפש (עס ז, כז:). — (ג) ז"ס שאדם ז"ס במחשבות רבות ומחליט לעשות, Plan, Anschlag; projet; plan, scheme: בשנה אפרים יקח ויבוש ישראל מעצתו (סו"ס יו). והמה לא ידעו מחשבות יי' ולא הבינו עצתו כי קבצם בעמיר גרנה (מ"ד יב). האמרים יסתר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבא עצת קדוש ישראל ונדרעה (יפ"ס יט). הביאו עצת עשי פלילה שיתי כלול צלך בתוך צהרים (עס יו ג). זאת העצה (לשבר אשור בארצו) היעוצה על כל הארץ וזאת תיד הנשויה על כל הגוים (עס יד כו). כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד מפני עצת יי' צבאות אשר הוא יועץ עליו (עס י"ט). אודה שמך כי עשית פלא עצות סרחק אמונה אמן (עס כה ח). גם זאת מעם יי' צבאות יצאה הפלא עצה הגדיל תושיה (עס כט). הוי המעמיקים מיני לסתר עצתו והיה במחשך מעשיהם (עס כט יס). הוי בנים סוררים נאם יי' לעשות עצה ולא מני ולנסך מסכה ולא רוחי (עס לח). אמרתי אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה (עס לו ס). אמר עצתי תקום וכל חפצי אעשה (עס מו י). ואתה יי' דעת את כל עצתם עלי למות (ימ"י יב כג). ובקתי את עצת יהודה וירושלם במקום הזה והפלתים בחרב לפני איביהם (עס יז). גדל העצה רוב העלילה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם (עס לז יט). לכן שמעו עצת יי' אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב אל ישיבי תימן (עס מט כ). כי יעץ עליכם נבוכדנאצר מלך בבל עצה וחשב עליהם מחשבה (עס נ). אלה האנשים החשבים און והיעצים עצת רע בעיר הזאת (ימ"י יא ז). והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם (זכרי ו יג). עד אנה אשית עצות בנפשי יגון בלבכי יומם (פסלי יג). יתן לך כלכבך וכל עצתך וימלא (עס כ ס). יי' הוציר עצת גוים הניא מחשבות עמים (עס לז י). רבות מחשבות בלב איש ועצת יי' היא תקום (מסלי יב כח). אין חכמה וזיון

לא בחבן ולא בקש ולא בנכבה לא בעצה ולא בנוצה וכו' (חוספס חול' ו יא). ג' דברים התיר רבי חנינא בן עקיבא לאנשי טבריא ממלאין מים מגזוזטרא בשבת ושומנין בעצה ומסתפנין באלונגות (עירוב' פז:). — עצה שבים: ג' דברים התיר ר' חנינא בן עקיבא התיר עצה שבים והתיר בצוצרה והתיר הכאת לונגיות (ירוש' ג ח). — ובסהמ"א: ואנשי [מי] כריא היו רגילין להשכים להביא עצה לממון בו פירותיהן ופעמים שהיה הטל על העצה ההוא והיו מורים ואומרין להן כי הובש[רו] אותן הפירות (גזי' שכת' כ, גי' ככ"ב דף 77).

א. **עֲצִיב**, עיצוב, ש"ז, — סה"ס מן א.ע"ב, ואמר הפישן: גרו מסובכו בוכים ובוכה בעיצובו (Elbogen, Stud. 178).

ב. **עֲצִיב**, עיצוב, — סה"ס מן א.ע"ב: ואין מעצבין את הקטן וכו' פ' מושכין אבריו של קטן ומיישב בידו חוליות של שוירה אחת על חברתה וזהו עיצוב (כ"ח, טז קמז:).

עֲצוּם, מ"ר עֲצוּמִים, עֲצִמִים, עֲצָמִי, נק' *עֲצוּמִת, — (א) ח"ז, שְׁעָצָם, שהוא רב וחזק וכדומ', zahlreich, mächtig; nombreux, vigoureux; numerous, mighty ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועָצוּם וגברו בו כל גויי הארץ (נחל' יס יא). הנה עם בני ישראל רב ועָצוּם ממנו (שמות ח ט). ואעשה אותך לגוי גדול ועָצוּם ממנו (גנז' יד יז). ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עָצוּם מאד (ס לז ח). להוריש גוים גדולים ועָצִים ממך מפניך (דברי ד לט). שבעה גוים רבים ועָצִים ממך (ס ז ח). לכן אחלק לו ברכים ואת עֲצוּמִים יחלק שלל (ישי' נג יז). כי גוי עלה על ארצי עָצוּם ואין מספר (יואל ח ו). כי רב מאד מחנהו כי עָצוּם עשה דברו (ס ז ח). ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עָצִים עד רחוק (מיי' ד ג). ושמתי את הצלעה לשארית והנהלאה לגוי עָצוּם. (ס ז). ובאר עמים רבים וגוים עָצִים לבקש את יי' (זכרי' ח כ). אורך בקהל רב בעם עָצוּם אהללך (חזק' לז יא). שהבה

יש לחברו עם הסורי: עצוצא, מין קטנית (PSm, 2851). ובעברית נתיחד להפסולת של קטניות, עי' רש"י (עירוב' פז:), ועוד יש להעיר שבערב' עז' (א) הוא מאכל הבחמה, כמו תבואה וכדומ'.

(א) עצ' —

א. **עֲצָה**, ס"י, סגר, סחם, — כמו ג.עצם: עֲצָה¹ עיניו לחשב התפכות קרץ שפתיו בלה רעה (משלי יו ז). — ובסהמ"א: ראו שהעוצה עיניו והמסתירים מהביט אנה ואנה אם בכל אם במקצה הוא מחזק ראותו וחוש עיניו (כ"י כספי, טרכוס כספ, 28). — ואמר המשורר: קומה לשחר את פני עופר אחי ורית גן זכום ישן ושחה בעת עצו בני ימים עינם ומסך הזמן ישן (דמז"ט, הסכס"ט ז ויה).

ד. **עֲצָה**², ממנו ב. *עֲצָה. ב. **עֲצָה**, קל לא נמצא.

— סעי', *עֲצָה, — עֲשֶׂק ולחץ, ואמר הפישן: הכרת שושני לי יעצון שמך על כל יחדלך (כ"י נג' ארס, יסיד על כל צדוים, עולת חמיד, קסד).

— סעי', *נַעֲצָה, הַעֲצָה, — גלחם, רב בער³, ואמר בן סירא: עד המות תיעצה על הצדק וי' ילחם לך (צ"ס גני' ד כח).

ב. **עֲצָה**, ס"ק, — כמו עץ במשמ' שם הקבוץ: כי כה אמר יי' צבאות ברתו עצה⁴ ושפכו על ירושלם מללה היא העיר הפקר בלה עשק בקרבה (ינ"ו ו י).

* **עֲצָה**, או עֲצָה, ס"ק, — חבן של קטנית⁵: המוציא תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל וכו' (סזח ז ד). ושורף את הקש ואת העצה ומטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל (חזק' יח ז). אין ממסין

(1) [בך המיתם לראב"ע, רד"ק בשרשו, ורלב"ג ואחרים. ורש"י פרש לשון קריצה, וכן הסורי והתרג' רמז. שאר התרגומים תרגמו כמו א.עצם, מחזק את עיניו, כל' מביט בעינים עומדות].

(2) [מן הארמ']. — (3) [כמו בסורי].

(4) [אמר רש"י, וז"ל: לא מפיק הא וכו' לשון הרבה עצים כמו דגה לשון דגים הרבה, ע"כ. וכן למערכא, אולם למדנחאי מפיק הא, וכן כל התרגומים חזק מתי].

(5) [בך פרשו בגמ' (סזח טו). והנה בעלי המלוגים הקורמים נקדו עצה וחברוהו עם ב.עצא, אבל ר' לוי גינצבורג (גזי' שכת' כ, טרכוס), העיר שבנקוד העליון מנקד עצה, והוא סובר שזה מן שרש עציץ. סברתו נכונה שהוא מן הכפולים, אבל אי אפשר לקבל את הנקוד העליון כי אין משקל כזה בשמות של הכפולים. והנה במרב"ם מנקד באהלות עצה ולפיכך קרוב שהסופר הגה את השם עצה. ורה"ג בפרושו לאהלות כותב עיצה—עצה, ולפיכך נקדתי כמן בפנים, ובנוגע לגורונו של הערך

(ד ש"ה, כמו עָצַם, עֲצָמָה, ובהשאלה עָשָׂר: לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד א"ל כל עצומות שעצמת לא ממנו היה (ילקו זכאש קי"א). — ה) שנשברו עצמותיו, שנאכל כלו⁽¹⁾: סחי שמתנו מנים ולוקים עצומי גום ואכולי ולקים (כ' אליה בר שמועס, חומיך, קליח' ב).

***עֲצוּמִים**, עיצום, ש"ז, מ"ד עצומים, — א) כמו עָצַם ב), עצומי של יום: זכור את היום הזה מה להלך בעצומי⁽²⁾ של יום אף כאן בעצומי של יום (סנה פו:), וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עיצומי של יום הוא מוזהר ואינו מוזהר על תוספת מלאכה (יו"ט פא), עד עצם היום הזה עד עיצומי⁽³⁾ של יום (סוכי מ"א), — ובסמ"א: וכבר שאלתם על מהות כל הדבר ועיצומי (כ"י חזק, נע פליס, יז.), — ב) *כמו עָצַם, עֲצָמָה: שבר עצמותי עיצומי⁽⁴⁾ בני אדם שהיו כבני העצומים (מד"ר ח"כ, נלע זכרי). — ובסמ"א: כחום היום לכבודו של אברהם נכתב מקרא זה כלומר בעת עצמו וחומי של יום (מקוני, ס"י פחור, וילא יס ח), — ואמר הפיטן: אדברת גבורתיך בארש גיאומים אומרה, תהילתיך קצת מעיצומים (משולס בן קלוינימוס, Elbog., Stud. 126), לשבח בעיצומים לחי העולמים (יוספין של חמיטין, כיניסר ב, 111), — ג) מ"ד *עצומים, עיצומים, תשלום שמבטית אדם לשלם לחברו אם לא יקים איזה דבר, אסמכתא: אף על גב דרבי יוסי רבו גבי עיצומין מודה באילין דיהבון בניהון לאומנותא דאיוון גבוי עיצומין ספני חיי הבריות (כ' מנא, ירוס' גי' ס פ), עיצומים רבי אבהו גבי זכו' (סס ז"צ י ס).

***עֲצוּמִי**, ס"ז, — של העצמה, מתכונת המענה והוכחה, beweisend; probant; argumentative סוגי המאמר ההלצי שלשה עצתי ועצומי וקיומי עד כאן דבריו אמנם קוינטיליאנו בפרק רביעי מחלק השלישי אומר שלא ימנע אם שתהיה משמרת המליץ בדבר גוגע במשפט או חוץ ממנו אם ינתן הראשון יהיה בידנו סוג אחד מסוגי ההלצה וחוא העצומי או המשפטי (כ"י מקיר לילון, כוס' לוס' חג), מסוג העצומי וקודם מענין העול (סס נ פ), אמר הפילוסוף בקצור ההלצה אשר עשה לאלכסנדר שאם נכוון המאמר

גויים רבים והרג מלכים עצומים (סס קלח י), כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרגיה (משלי ז כו), שפנים עם לא עצום וישימו בסלע ביתם (סס ל כו), והשחית עצומים ועם קדושים (דכ"ה ס כד), ומלך הנגב יתגרה למלחמה בחיל גדול ועצום עד מאד (סס יא כה), — ומים: ולכן הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים (ישעי' ס ז), — ודברים מפשטים: כי ידעתי רבים פשעים ועצמים הטאיתכם (עמו' ס יצ), — ואמר בן סירא: רבות באלה ראתה עיני ועצמות מאלה שמעה אוני (צ"ס גני' י ס), — ובסמ"ד: וירשתם גויים גדולים ועצומים מכם גדולים בקומה ועצומים בכח מכם (ספרי דכ"ה ב), — ובסמ"א: ואם יבוא אדם שומה עצום ויברית עצמו ויאמר כי הנביאים האלו ראו את ד' כששמע הכתוב וכו' (אליה הגלי' ח א, ליון 16), אין מספידין אימה פלוגית לרבות ועצומות בישראל (סס ז, 22), וכן כח המשער אשר באדם שיגיד בו עתידות עצומות הוא משלמות כח המדמה (כ"י ח"ס, כוס מ' י), כן נאמר אנחנו כי צריך לאדם שלא יחרם לוח הענין העצום הנכבד מתחלת המחשבה בלתי שורגיל עצמו בחכמות וברעות (כ"ס ח"ס, מו"כ ח ס), ותבואה שואה עקבותיה להלמה וכמים תשיגה עברה עצומה כי מתה הארץ נעתמה ויהי העם כמאכלת אש שוממה (כ"ס זן עלי, חכ"י, חכני' ז, 72), השכים בבקר והלך אל הפרדם וישקה השקאה עצומה עד התכמות כל הצמחים (כ"י דעיס' דכדס', סכדס' ח, חולס"ס ג), ועתה מענו לפני ב"ד שאינו בטוח להם להגית אותו כתב של סך עצום בידו הזאיל שנכתב על שמו לבר (סמ"י חסונה על סו"ע מו"מ, סומס' קעט), — ואמר חמשורר: איך עוזבה עיר קורבה ותהי כיום שאיה ושם חכמים ועצומים מתו ברעב וציה (לכז"ב, חסה יכד), — ואמר הפיטן: מה אספר ואנתותי עצומות (חזלס, סמ"י נ"ג), — וס"ז מ"ד, אנשים חוקים: שבר עצמותי עיצומי בני אדם שהיו כבני העצומים⁽¹⁾ (מד"ר ח"כ, נלע זכרי), — ב) ש"ז, במשמ' שם מפשט, תהבולה ומאמות רשע וכדום: נדכה ישח ונפל בעצומי חלכאים (סמ"י י ס), — ג) מי שמתעצם עם חברו, נלחם בו, Disputierender; disputer; disputant: מדינים ישובית הגורל ובין עצומים יפירד⁽²⁾ (משלי יס יס), —

⁽¹⁾ [עי' ב.עצם.]

⁽²⁾ [ברש"י: בעצמו.]

⁽³⁾ [ברש"י: עצם.]

⁽⁴⁾ [חוקי וגבורתי (מ"כ).]

⁽¹⁾ [כבני הענקים.]

⁽²⁾ [פרש רש"י, וז"ל: אלו בעלי דינין כמו הגישו

עצמותיהם ובמשנה שנים שנחצצמו ברין, ע"כ.]

כסוג עצומי נתחיל הפתיחה באופן התבאר כמה שקדם (סס יב).

עֲצוּרָה, ט"ז, מ"ר קמ' עֲצוּרִי, עֲצוּרִי, טה"ס מן עֲצָר, (א) סתימת אכרי החולדה: שמענו בפרעה שלקה בצרעת ואבימלך בעיצור (כי אליעזר לו ר"ל בן יעקב, מד"כ בראש' ח). — "וסתימת הנקבים שבגוף: ובעל המין הזה יאכל אכילה גדולה ויפליג בתאות המאכל זאם לא יאכל יעקיצו אותו וימצא משכרים ועיצור זנעיצה וכאב תחת הטבור ובכטנו (כ"מ אלדני, ט"ח ד, סס:). — (ב) "במשמ' סחיטה והתכוצות: סליקוסתא פסולת עיצורי חמרים שעשו מהן שכר (כס"י, ג"ק לא). אך הדברים הרכים אשר לא יעשה בהם הסחיטה רושם שהוא לא יוצר ולא ישוב אל יצירה אחרת אם יאות לתכונה אחרת ולא יהיה רק מצד העיצור והעצור הוא התקבץ הגוף אל עצמו והתרבק חלקיו (כ"ס ח"ט, אומות ססמ"ס, כ"י סמ"י). ובן עצור העופרת לבדו אם יתמיד עשייתו יתיך המחרוזים (סס' סמחור' של סמנצ"ב, הול' קדנכ).

עֲצוּרָה, ט"ז, מ"ר עֲצוּרִים, נקי עֲצוּרָה, — (א) סגור: זביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה יבול יהא אדם עצור כל היום כלו בבית המדרש ת"ל לכם (ספרי דנ"ק קס). שש ימים תאכל מצות זביום השביעי עצרת מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור מכל מלאכה אף ששי עצור מכל מלאכה ת"ל שש ימים תאכל מצות זביום השביעי עצרת וכו' ו' עצור מכל מלאכה ואין ז' ימים עצורים מכל מלאכה (סס). מרבח אני בורות שיתין ומערות שהן עצורים⁽¹⁾ ככלים ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורין ככלים (חול' סז). — ובמליצה, עֲצוּרָה, כנוי לאשה: מיוחדת לי מהו מיוחדת לי מהו וכו' עצורתי⁽²⁾ מהו צלעתי מהו זכו' (קידוש' ז). — ותאר לישראל, ואמר הפיטן: כיושביו גמעים המה היוצרים ללמד כו צדק לעצורים⁽³⁾ (כ"ל סקלי, חסד מלך, מוסף ח' כ"ס). תמכה פועל צורים תמכת המה היוצרים תרופה תת לעצורים⁽³⁾ תבל להאפיל לצרים (חול, שסן ענף חיונה, מנח' חטלי, ב, עט:). — ובמליצה, תאר לחירק: גם א הסכורה גם א

(1) [שארין לחם מוצא ומכוא אלא עצורין ככלים (רש"י)]. — (2) [לשון עצרת באספת עמי בבית (רש"י)]. — (3) [שהם באספים בעצרת לפני יי, או שהם עצורים בגלות].

העצורה וסופם א החמורה (סוכים סקול, דננכוכ 66). — (ב) *מי שכלי הלילה או ההולדה הם פתומים, עקר: אמר לו מנוח (למלאך) עצורים היינו כמה דתימא כי עצור עצר יי' בעד כל רחם ואתה בשרתנו בהרחה נעשה עמך יום טוב (מד"כ נמדי י). — ומי שנקביו פתומים: קשין נקביו של אדם כשהוא עצור (כס"ס, סס"י קיס). ואלה הם הדברים העוצרים חבושים ותוחים ותפוח תמוץ וכו' ומי שהוא עצור יותר מאלה הדברים (כ"מ אלדני, ט"ח ד, נט). ואסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור (סס"י ח טו). ועי' עוד עֲצָר, עֲצוּרִי השתן: או השקה לעצורי השתן ויתיר השתן לצאת (סס"י 61). — עצור ועווב, עי' עווב.

עֲצוּרִי, ט"ז, — של עץ, hölzern; de bois; wooden: אמריו מקצת המים למשא על מקצתן וכו' היה מן המים שישאר שם (כי עוזים כ"ז, מעטס עוזים ס, עז:).

עֲצִיבָה, ט"ז, סס"ס מן א. עֲצָב, — כמו א. עֲצָב: שבעת ימים נתאכל הקב"ה ל' גולמו קודם שלא יבא מבול לעולם מאי מעמיה ויתעצב אל לבו ואין עציבה אלא אבילות (מד"כ בראש' כז). — ובסמ"א: והעציבה אם כן הפך החרדה (כ"י ח"ט, סס"ס לביצ"ג, ע"כ).

עֲצִיבִיתָא, ט"ז, — סס"ס מן א. עֲצָה: אין חוציצ' בסני התאוה בעצימת העינים ואין קיום לחברה בעציות העינים (מנכס סמוכ, ו:).

עֲצִילָה, ט"ז, — כמו עֲצָל: וחגיד הראשון הנחלק ממנו מגיע עד הריאה וגיד אחר אל העציל שבין הצלעות (כ"מ אלדני, ט"ח ד, נד:).

עֲצִילָה, ט"ז, — כמו עֲצָלוּת: מצד העצילה יספד ויבלה הבנין (כלנ"ג, סס"י ט). האותות מאלה החולאים בהתחלתו הם עצילות אבריו מאליו (סס"י דמיון הספואות ג).

עֲצִימָה, ט"ז, — (א) סס"ס מן א. עֲצָם: למדך הכתוב שקודם השעבוד גשתלחה בהם ברכה זו שריצה ועצימה ואחר שהתחיל השעבוד נפתח מהשריצה וחעצימה ונשאר בהם הפקיה ורכיה (כנונ' נמ"י,

(1) [מלשון: עֲצָה עֲצִינ' (מסלי טו ב)].

(2) [בערב' עֲצִילָה א].

(3) عَضِلَة

יִרְמִיָּהוּ (כלל ז ח). העביר חמשה עציצין שאינן נקבין תחת גפן אחת תפולגתא דרבי לעזר ורבי יוחנן (ס). — ומליצה, שותה בעציצו, יחזיק באשה שנמאסת עליו: האונס שותה בעציצו והמפתה אם רצה להוציא מוציא (כסני ג ד). ולו תהיה לאשה מלמד ששותה בעציצו ואפילו היא חגיגת ואפילו היא סומא (קסרי דברי רלח).

עֵצִירָה ^עס"ה ס"ה ס"ה מן עֵצֶר, — א) תמימת הנקבים שבגוף: כי עצור עצר נאמרה עצירה בפה עצירה בגרון עצירה באוזן עצירה מלמעלה עצירה מלמטה (מד"ר צלש"י נג). — וסתומת כלי הלידה: והיה אברהם מתפלל וכולם מתרפאים מן עצירתם (פסיקתא רבתי מז). — ובסהמ"א: מכה אשר לא תורגלה לבא על בריה באה לנו על ירך עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורועי ואוננים וחוטם (קס"ה, צלש"י כ ט). עצירת השתן יקרה אם בסבת הכליות ואם בסבת המקוה וכו' ואם יהיה עצירת השתן מפני דם קרוש וכו' יתמיד החולה לישיב במים (ר"מ אלדני, ס"ד ד, ס:). הנזק הראשון עצירת השתן השני איתור השתן (ר"ט כ"ז, מעשה עוזבים, צ"ח מש"ד ז). וירקנא וירקון חולי עביר פיזור המרה ותוליד אותו לפעמים עצירת השתן ובפרט אם אדם התחיל להשתין ולא שלם (י"ד חושל, מלון למס דוד, נכריות, סת). — ואמר הפימן: וירפא אותם מעצירת רחמים (אשכנזי יעשה כמעט, שח"י ז כ"ה). — *עצירת גשמים: ומה חרי אף האמור [באן] עצירת גשמים וגלות אף חרי אף האמור [להלן] עצירת גשמים וגלות נמציו למדים שכל מקום שנאמר חרי אף חמשה מיני פורעניות הם חרב וחיה ודבר ועצירת גשמים וגלות (קסרי דברי מג). נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה עצירה באשה נאמרה עצירה באשה שנאמר וכו' ונאמרה עצירה בגשמים דכתיב וכו' (י"ח לקיס משום צד קפלא, מעי"ח). — ואמר המשורר: ולמה בעצירה ישעה תפלת חסידיו (לכז"ע, סאלות, כסנא ז, 25). — *עצירת החוה, *שעול: במוניקא מין עשב ידוע מבעה חמה ויבשה יפה לכאב הראש גם להפירת המרה לעצירת החוה לקשי הכבד והטחול (ר"י למלון, חולס"ס ו כו). — *עצירת כח: ומליצת עצירת כח נופל מי שנבעת ומספר מעשות דבר כשהוא מחוק טבעו ועוצרו לעשותו (כסני"י, יין לכנון, פ"י חזני ג"ח, מ"א:). — ב) במשמ' סחימה: והוא שתשים אחר מאלו השפנים במכתה העופרת וכו' עד שיתעבה

שמוס ג:). — ב) סה"פ מן ג. עצים: אמר החכם הנדול שביחוסים השם הטוב ואין חוצץ בפני התאווה עצומת העינים (ר"י ח"ס, מנח"ס ספני לרש"י 21). ודעתו בעצומת עיניו כדי שלא יסריר אותו ראות עיניו מלחשוב היטב (ר"י זן כחמ"ש, פ"י משלי ע"ז). ואמרו בשמות עצומת העינים התאר לענין החוזה בכלל (ר"י כסני, שרשום כספ 28). גורל פלא השני בהם השמי' תמיד מתגלגלים הם ומתהלכין ולא שוקטים בעצומת עין (ר"י סדסי, חס"ס כ, טע"ג, ד"ס סה"ס).

עֵצִיץ ^עט"ז, מ"ר עֵצִיץ, עציצין, — מין כלי חרס: הסיר ששבת עציצין בבור ונתמלא מים אם היו המים צפים על גביו כל שהן ישבר ואם לאו לא ישבר (ר"י אליעזר, מקו"ה ז ח). — ובסהמ"א: פ"י כלי ברזל הוא ובריותו בעציצין של קנקן (פדוק ערך אצל). — *ובפרט לזריעה: אילו נישלחן אחד ממשנים גידולי תרומה וכו' ותרומת עציצין ותרומת אפטרמין (חוקמ"י פקו"ה ז). אין בודקין את הורעים בגללים ובעציצין אבל בודקין אותן באדמה (ס"ס טעני"א יז). — ובסהמ"א: כשרוצים לעשות חופה נותנין שעורין בעציצין עד שיצמחו ומוציאין אותן לפניהם כלומר כשם שצמחו אלו כך יפרו חתן וכלה (פדוק ערך אסנחא). אם הקנה בעל העציצין עציצו לבעל הבית כיון שמשך בעל הורעים העציצין קנה דהא עציצין מטלמלי ומטלמלי נקנין במשיכה (לכז"ע, מקס ומוכר כז י). — *עציצין נקוב: עציצין נקוב ה"ו בארץ חרס מהארץ על עציצין נקוב מעציצין נקוב על הארץ תרומתו תרומה (דמ"ה י). עציצין נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש וכו' המעביר עציצין נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אמור (כלל ז ח). עציצין נקוב אינו מכשיר את הורעים ושאינו נקוב מכשיר את הורעים (עוק"ז י). עציצין נקוב חייב במעשר ותרומתו אינה מדמעת ואין חייבין עליה חומש (חוקמ"י דמ"ה ס כה). הנותן עציצין נקוב על גבי עציצין נקובה חייב עליה משום קוצר ומשום זורע (צ"ס רבי שמואל זן לקיס, ירמ"ה סנח"ז ז). עציצין שאינו נקוב מהו (ר"י חנינא זן מנייני, מנח"ע). — ומ"ר: נטע חמש גפנים בחמשה עציצין שאינן נקובין ועשאן שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב את אמר כרם הוא הפכו ויש כרם מיטלטל (רבי יודה דר. פזי,

[1] [בערב' אציץ].

א) אציץ

הן והכא הדבר מסור לנשים והנשים עצילות הן (כי שמעון בן לקיש, ספ"ד). היא היתה נקראת בת עצלים (ספ"ד). הפיגול והנותר מטמאין את הידים רב הונא ורב חסדא חד אמר—מפני חשד. כהונה וחד אמר מפני עצלי כהונה (ספ"ד). — ובספ"ד: ובכר היטוב שלמה במשלי מאמרו בתאר עניני העצלים ועצלותם (כ"ט ח"ט, מו"ח א' לד). ואם היא עצלה אוי לה ואוי לביתה (שלל יונתן, כ"ד). — ובחשאלה חסר פעולה וריוח מתוך מחלה: ובקדחת הואת יש רוק מהפה הרבה אם ממום הבטן או המחול ובתחילה הרפק עצל ואחר כך זריו ומהיר (כ"י לפלון, ח"ט ס"ג ז'). אותות קדחת הואת הן מוג של לחות לבן וכו' שינה עמוקה חושים עצלים (ספ"ד). — ואמר המשורר: להשכיל ולהורת עצלים בתורת ולורוע אורת ולגור את נירם (כ"ט חגיגה, נחשומה ט"ז). כינה נריכו משלי אל גא תהי בעצלים וצרוף לבכך בכסף בנחר והסר בדילים (כ"ט חגיגה, נחשומה ט"ז).

עצל, קל אינו נהוג.

— במע' נעצל, העצלה. — נעצל פלוגי לעשות דבר, היה עצל, לא נודרו לעשות, *träge sein, zögern; être paresseux, hésiter; to be sluggish, hesitate*; קומו ונעלה עליהם כי ראינו את הארץ והנה טובה מאד ואתם מחשים אל תעצלו ללכת לבא לרשת את הארץ (שפ"י י"ט). — ובספ"ד: ומה מורח יש כאן למה נעצל מהן (מהכרבות) והוא כחסרו לא הלאנו ולא הוגענו בדכחי' וכו' (כ' שמואל ב' חס"י, שפ"י נכונה, ח"ט סג"א א' ז', לוי' 65). ואם תוך שלשים יום או דעתך לשוב או למנותו ולבער לא נעצלת אתה את נפשך הצלת (סג"א נח"י ונח"ס, כ"י כ"י מו"ח). ועד מתי תהי נעצל ונחלש אור כה כמו גבור והואל (מכ"י, ספ"ד ספ"ד).

— הספ"ד, *התעצל, נתעצל, — כמו נפ"ד: מפני מה הרחוקים מתרים מחצות היום ולהלן מפני שהיו יודעין שאין בית דין מתעצלים בו (בהקדמת העומר) (מכ"י י"ט). למה אתם מבנימין עצמיכם למספק הוח המרובה חזקה שאין ב"ד מתעצלין (כ"ד ספ"ד, יח"ט ספ"ד ח"ט). מימיו לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן (מכ"י ז' ב'). יצתה בת קול ואמרה להן כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי יהא מבושר. מחיי העולם הבא (יח"ט ספ"ד ז'). כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנאמר וכו' (כ' יח"ט ספ"ד ז', כ"ד ספ"ד). יחיד שנתעצל ולא בא מביא גדי וקרניו מצופו' כסף ועשרת של זית בראשו (כ' זעירא, כ"ד ספ"ד).

זוה הוא שיקרא עצירת העופרת (ספ"ד ספ"ד לספ"ד, ספ"ד קרוב). ועצירת התפוחים מחזיק האצטמו' ומונע הקי וזוהגין להשקותו למי שיש לו עלופים וכו' והרב העשויו ממנו והוא שלוקחים עצירתו ומבשלים אותו עד שיחסרו השלש רביעיות (מספ"ד ספ"ד, כ"י כ"י מו"ח).

ב. **עצירה**, ש"י, כמו עצרה: ביום השמיני עצרת תהיה לכם עצרו הכתוב מלצאת אין עצירה אלא בניסה שנאמר וכו' (ספ"ד ספ"ד ק"ח).

ע. **עצירתה**, ש"י, — סתימת נקבים גדולים, *Verstopfung*; *obstruction; constipation*. הרקה מועטת או עצירות חקרה כשהמרה נבדלת כמות מועט אל חלל הרקין (ספ"ד ספ"ד, מו"ח דכ"י ספ"ד, י"ז א').

א. **עצלי**, מפני עצילה, עצל, עצל, עצלה, עצלות, עצלון, עצלנות, עצלותם, העצלות.

עצל, ש"י, מ"ר *עצלים, עצלות, עצילות, קו' עצלי, נק' *עצלה, — מי שאין לו רצון לעבוד עבודה, לעשות מלאכתו וכו', אהב לשבת כשל, *Faulenzer; paresseux; seux; lazy*: לך אל גמלה עצל ראה דרכיה והכס (מכ"י ו'). עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך (ספ"ד). במחץ לשנים וכעשן לעינים כן העצל לשלחו (ספ"ד כו'). מתאוה ואין נפשו עצל ונפש הרצים תרשן (ספ"ד ג'). דרך עצל כמשוכת חרץ (ספ"ד י"ט). ממן עצל ידו בצלחת גם אל פיהו לא ישיבנה (ספ"ד כד). מחרף עצל לא יחרש ישאל בקצור ואין (ספ"ד כד). תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות (ספ"ד כ"ה). אמר עצל ארי בחוץ בתוך רחבות ארצה (ספ"ד כ"ג). על שדה איש עצל עברתי ועל כרם חסר לב (ספ"ד כד). הדלת תסוב על צורה ועצל על משכבו (ספ"ד כד). — ובתו"ם: מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הגמלה (מכ"י דכ"י ס'). היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק (כ' ערמון, ח"ט ז' טו). נשים עצמן הן נאמנות מפני שהן עצילות והן בודקות כל שהוא (כ' יח"ט ספ"ד זעירא, יח"ט ספ"ד ח"ט). תמן הדבר מסור לכהנים והכהנים וריוחין

(1) מראה המקום מאסף ד"ר מו"א.

(2) (בארמ' עטל עטלא. בערב' עטיל א) דבק

[לדבר.]

ושלא יתעצל בזה אם וסייעהו המול (כש"ע מלקיחא, כלש' סכמי 17). על כן יש לך לראות דרכיה (של הנמלה) ולהתחכם ואל תתעצל (כ"י בן נחמיה, ס"י משלי ו ח).

— ס"י, "עצל", — עשה שיהיה עצל: שאם היה קר ויבש רוב היה מעצל את הלב ומקרר את הרוח והדעת מלהבין ומלחשב (כ"ט דונולו, סכמי ד). האגסים קרים ובכדים מקררים את הגוף משפיעים להשביע ולהמריח על הגוף ומעצלים את האדם מכבים חום הקרכיים (ספ 30). ובאשר יתיאש היצר מספק אותנו בכל מה שקדם זכרו ושתדל לעצל אותנו כמעשי העבודה (כ"י ח"ס, סו"ס, יסוד סמטסס ס). ואל ישיאך מה שאתה רואה מהשתדלותם ואל יעצלך מה שאתה רואה מרפיון המקבלים (סו"ס, סכמי ג לו). הנה השומן המופלג מעצל הגו מהתנועה וההתעוררות וההתעסקות (קאנין ד ד ס).

עצל (ס"י, מ"כ עצלים, שריר, גיד שתחת עור הגוף שמשמש לתנועה, Muskel; mucle: כאשר יתנועע האדם ממקום למקום ויחשוב חושב שהמתנועע הוא המניע ואיננו כן אבל המתנועע אשר לא יניע דבר הוא העצמות ויניעו הם המיתרים ומניע המיתרים העצלים ומניע העצלים הגידים המשתרגים בהם וכו' (כאצ"ד, סו"ס 19). והנתיב הב' גשך מהנכב שהוא בין התוליא הא' והב' ויעלה עד שיתדבק בעור הראש ויתן לו חוש המשוש ויגיע גם כן לעצלים אשר בעינים ולפנים והוא ממשיך להם התנועה (כאצ"ד, ס"י ספ' יניסס ח). העצל הוא כלי לתנועה לבד ואיננו הוא כלי להרגש לפי שכל תנועה רצונית לא תהי אלא בעצל (פרקי משה להרמז"ס ח). במספר האברים והעצלים והעוקרים והמיתרים (כאצ"ג, מלחמי ס"ח ז). בענין אבריו ועורקיו וגידיו ועצמיו ועצליו (סס יג). אבל יצטרך עם זה אל רצון מתחדש ישולח טבח חשוקיו כדי שיתנועע ממנו הכח המניע לעצלים ולעצבים (כ"ט סכמי, מו"ס ח כג). ובאשר יחדש הקוין בעצל העפעף יסגר ואם בעצל העין יתעוות העין (סו"ס, חסס סיסס ג י, כ"י ציסנ"ד סכסס). אבל סוג הבשר שהיה קורא אותו גאלינוס עצל והוא הגידים המעורבים מעצבים ובשר היא אבר שהיא אצלו כלי לתנועה

(1) מן הערב' עצל'ה, מ"ר עצל'ה.

(2) عضلة عضל

יכנס' ניכיר ג. וישרוף בשחרית תחר שנת עצל ולא שרף (סס סס"ח ח). מה אם דבר שמצותו לכן היא היתה נקראת בת עצלים מי שהוא מתעצל במצוה על אחת כמה וכמה (כ' חנין, סס ס ז). האשה שאמרה הרי עלי קן מביאה דמי קן ונתנהו בשופר ואוכלת בקדשי' ואינה חוששת שמא נתעצל בהן (סס סק"ו ח). אם אומר את כן אף הוא מתעצל ואינו קורא (סס מ"ג ד ח). אנשי משמר שוכו בקרבן בשבתן נתעצלו ולא הקריבוהו מוציאין אותו מידן (סס צ"ק ט יח). ועל ידי שנתעצל משה במילה ביקש המלאך להורגו (כ' יודס, סס כד' ג יד). אמר המלך כל מי שמחבש במלאכתו יטול שכרו משלם וכל מי שמתעצל במלאכתו ינתן בדימוס (מד"ר שמוס ג). חביבה מילה שלא נתלה משה עליה אפי' שעה אחת לפיכך כשהיה בדרך ונתעסק במלון ונתעצל למול אליעזר בנו מיד ויפגשהו ה' ויבקש המיתו (סס ס). בעצלותם ימך המקרה על ידי שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי ירמיה וימך המקרה (סס יק"י יע). על ידי שהאדם הזה מתעצל לכסות את ראשו כראוי ימך המקרה (סס). על ידי שהאשה הזו מתעצלת מלכסות את עצמה כראוי ימך המקרה (סס). ולפי שנתעצל (משה) לא ידע איש את קבורתו (סס צמ"ד ס). עמד (העצל) משנתו בבוקר נתנו לפניו לאכול הוא מתעצל לתת לחור פיו (סס דנ"י ח). כך אמרו בבנין ביתו נתעצל בבנין ביה"מ היה זרוי ולא נתעצל (סס סס"ס ס"ק). ע"י שנתעצלו ישראל לעשות גמול חסד ליהושע (סס כוס ח). על ידי שנתעצלו ישראל מלחנות בהר סיני ימך המקרה (סס). — ובסה"מ א: [אמ' לו אגריפס לעכדו משום שנ]תעצלת בתבשיל אמ' לו לא נתעצלתי בתבשיל (גמ' סכסס ח, 2). והיו עומדין בדבריהן עד שנתעצל אחד מהן ולא פרנס שדה חברו וכו' (סס 124). ואני התעצלתי לכתוב אותם כלם כי אם כתבתי מעט מאגרותיהם (ויספון רנב). והוא מתעצל לעיין בחכמתו וסברתו ברפואת הרופא לדעת אם הוא מתעסק בעניניו על דרך נכונה אם לא (כ"י ח"ס, סו"ס, יסוד ג). והשנית שיהיה יודע בו עם אהבתו שאיננו מתעלם ממנו ולא מתעצל בחפצו אבל הוא יודע בו שהוא משתדל ומסכים לעשותו (סס סנטסון ג). אין ראוי לאדם להתעצל מלחקור כל זה בשכלו (סו"ס, כוס מן). ועל כן צריך שישתדל בזמן שהוא יכול להרויח

נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשם שני גדולי הדור שמעיה ואבמליון (פסיסו).—ובסמ"א: ואינם מעלים על מחשבתם להבין אמת ענין מה שיעבירו. על לשונם מפני הסבלות והעצלות (כ"י ח"ס, חו"ס, סיחוד ז). ואיך אמאם מי שאהבו האלהים ואגנה מי ששבתו הכורא ולא די לו עצלותי לקיים עבודתו במוהו עד שאשמוס מי שיעבדהו (פס, יסוד המעשה ס). השער הרביעי במדת המורך והעצלות (סוד, סק' מזה"כ לכש"ג, כו). ואנחנו כמעט נטיו רגלינו מן האמת המסור לנו מפי השם וזה מפני עצלותנו בקראנו התורה קריאה חלושה בקריאת הנערים (כ"י כ"י חנולי, מלמד הסלמדי, קדונו, ס).—ואמר המליץ: לרמיון איש יתאר רום שחקים כמו שפלות וסבוכם בעצלות (עמנו, מנחם, ס).

עֲצָלִי, עצלני, ח"י,—של העצל: צואר הרחם עצליו הבשר ובאלו הוא שחוסיו (קלון כ כה א ח).

עֲצָלָן, ס"י, מ"ר עצלנים, עצלני, נק' עצלנית עצלניות,—כמו עצל, מתעצל: מימיהם של כת שלישית לא הגיעה לאהבתי כי ישמע יי' שעמה מועטין והיא היתה נקראת כת עצלנין (כ"י יסוד, חוקשמי פסיס ג א). היא (כת שלישית) נקראת כת עצלנית (פס במי' סס). משבת אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל דכתיב וכו' (פסיס כז). ד' מדות נאמרו בנשים גרנרניות צייתניות עצלניות קנאניות (מד"כ נחאש' מפי). בני ישנה אלו העצלנים (כלל נחא' א).—ובסמ"א: והפועלים ששכר הם עצלנים ובעל הבית דוחק מ' דוחק את השעה (כס"י, יין לננון, מ"י אנוס ג יט).

עֲצָלָנוּת, ס"י,—מדת העצלן: והאופן הביאנו אותם במחלקת הוא שנספר שהחולקים עליו הם יושבי קרנות בעלי עצלנות והתרשלות (כ"י מקי' ליאון, נופ' לופ' א ח).

עֲצָלָתִים!—כמו עצלה: בעצלותים יטך המקרה ובשפלות ידים ידקף הבית (קס"י י"ח).—ואמר המליץ: חכמת אדם מרב הקרח ואולת אדם מעצלתיו (קטע כ"י גי' 172, 439, JQR. 1904).

(1) [לדעת ריב"ג (סדקמס ל 196), הוא קבין מן עצלה, אבל היה צ"ל: עצלותים. והחרשים מניחים מ"י: עצלה (Kōn, II, 172), או עצלת (Osh. 803), כעין נק' מן עצל.]

המקומות (נחן פלקירא, ל"י קוף, כ"י כריע' מוז'). ושאר הווג הזה יביא העצל אחורי הצואר והעצל הרחב יביא להם התנועה וכו' וכבר יתערכו בו כמו כן עצלי הצדעים ועצלי האונים וכו' והחלק הגדול ממנו יכפול לאחור וישקע בעומק העצל עד שיגיע אל הסנאסן (קלון א ח ג). כי העצב כשהוא קרוב אל האבר המתנועע יתמלא בשר ויקרא עצל ויתפשט העצב אחר העצל ואז יקרא מיתר (כש"ץ דולאן, מנחם אנוס, חלק יעקב ד, נז). כדי לעיין ופה בכל הגידין וכו' עצבים ועצלים וכו' (יעב"ז, מ"י ח, לז).

עֲצָלָה, ס"י,—סגולת מי שהוא עצל, Faulheit;

paraisse; indolence, laziness: עצלה תפיל תרדמה

(תפיל יע"י).—ובסמ"א: וכן שתי המדות העצלה והחריות ומקום השמוש בעצלה בתאוות הבהמיות אשר הנאותיהם חולפות מן האדם וכו' (כ"י ח"ס, מו"ס, עבודי סלסליס י). הוהר מן העצלה והרפיון ואל תסמוך על וולחך כי חשוב והרע ביכולתך (פס, יסוד המעשה ס). ואין מה שזכרתי שלא שגעתי מחכמי הקבלה מי שאבטח בקבלתו מקצורו ועצלתו לדרוש ולחקור כי אתם ידעתם חקרי והשתדלותי על הדרישה מימי עלומי (סוד, סדקמס כז). והכל משל לעצלה מבקשת החכמה (כ"י ח"ס, מו"ס א לז). התמדת הבריות תהיה להשמר מהמלוי מהמאכל ובעיבת עצלת התנועה (כ"י פלקירא, חננס הסלס, JQR. NS. I. 474).

שמצאנו שכתה בעצל על העצלה כחרישה בזמן החורף ועל העצלה באגירת הלחם בקציר ובקין (כ"י כ"י חנולי, מלמד הסלמדי, קסו).—ואמר הפישן: והשכים (אברהם) בכקר ולא נתעצל בעצלה וחבש החמור בעצמו בגילה (לשכ"י יעב"ז כמעט, יו"י צ"י).

—ואמר המליץ: אמרתי כמה טובות נעדרות מהאדם בעבור העצלה והאיתור (כ"י נחאש, פסעו' ס, דולסון 83). אמר הששי רוע העולם הזה והבא בשני דברים הענוות ועצלה וטוב בעושר ובוריות (כ"י כריי, מוקר' הפילוסופ' א יד).—ומשל: טובה עצלת השחיקה מעצלת הדיבור (פמליי, דים סחכיה לגזות א יח).

עֲצָלָתִי, ס"י,—כמו עצלה: צופיה הילכות ביתה

ולחם עצלות לא תאכל (תפיל לא כז).—ובתלמוד: שוה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה (כ"י יוסון, יו"י כלא' ס ד). אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק וכו' (כרי' לא). מי גרם לכם שאעלה מכלל ואהיה

לך מעמנו כי עֲצַמָּהּ ממנו מאד (נראה כי יו). ובנו ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אחם (שמות א ז). וירב העם ויעצמו מאד (ס). ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאד (שפי לא ח). עצמו לי אלמנותו מחול ימים (ימי יס). ואיבי חיים עצמו ורבו שנאי שקר (ספלי לא כ). רבו משערות ראשי שנאי חנם עצמו מצמיתי איבי שקר (סס סס). וצפיר העזים הגדול עד מאד ובעצמו נשברה הקרן הגדלה (דני ס ס). ועצם כחו ולא בכחו וגפלאות ישחית (סס כד). ועלה ועצם במעט גוי (סס יא כג). — ודברים מששמים: כי רבו פשעיהם עצמו משבותיהם (ימי ס ו). על רב עונך עצמו חטאתיך עשיתי אלה לך (סס ל יד). נפלאתיך ומחשבתך אליני אין ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר (ספלי עו). השיגוני עונתי ולא יכלתי לראות עצמו משערות ראשי ולכי עובני (סס יג). ולי מה יקרו רעך אל מה עצמו ראשיהם אספרם מחול ירבון (סס קלע י-יח). — ובמדר': אמר לו (אבימלך ליצחק) כל אותן עצמות שעצמת לא ממנו היו לך (מד"ר נחש' קד). — ובספ"א: ומי שיש לו עליך טובה וחסד את חייבת לגמלו עליה כל שכן מי שגדלו ועצמו טובותיו מגמולך עליהם (כ"י א"ת, סו"ה, ענודם ספליס ט). על כן אל ויחילך דברו (של היצר) ואם עצמו חייליו (סס, יסוד הענשה ס). — ואמר המפורש: הרתקת בליל חכמה וחברתך מאד נעמה וכן מחלת פרידתך עלי כל מחלה עצמה (נחש' ט, ספליס כליל). וגופו בעת עצם וחוק תרותיו ויקרם עליהם עור ובשר בשלמותו (סוה, נסס אל אסר אונק).

— ספ"י, ויעצמהו, — העצים את פלוני, עשהו עצום, רב וגדול: ויפר את עמו מאד ויעצמהו מצדו (ספלי קס כד). — ואמר הפיוט: בלב מהור וגוף נקי שם המפורש ארוםם וסוד שבעים ושנים על כל שם אעציםם (אמונתך יודיעו, תקון ליל שנה צן כ"ה ליו"ה, סרע"ג צ). בני מעלה מוראו יעריצון ויעציםון אדם נצח תהלה וקדישון וירומפון (ששונים, יול"א שנו"י). ען תוציא ארמה תיה ובהמה ושקץ ורמש ושרץ להעצמה (כ) צנימן, אלהינו אלהים אלה, יול"א שנה נחש' מנ"י איל"א, סד). צנוח מרפים וסוכרים וועצים קשרי אצבעותי נפשו מור להעצים (גמ"י סכט"ג, דודקון טז).

— ספ"י, העצם, שהעצמו אותו, שנעשה חזק: פשע אם העצם ונגזר עצירת מים (כ"א ספלי, סכסס, ספלי נסס).

א. **נצם**, ממנו עצום, *עצום, *עצומי, *עצומה, עצם, א. עצם, עצם, ב. עצם, ד. עצם, עצמה, עצמה, *עצמות, *עצמותי, *עצמותיות, *עצמי, *עצמיות, *עצומה, *מעצמה.

נצם, עוצם, ש"י, א) סגולת מה שהוא חזק ורב הכח והיכלת, Macht; pouvoir; might: ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את יי' אלהיך כי הוא נתן לך כח לעשות חיל (דבר"י ס ז-יח). תהפך לאכזר לי בעצם ירך תשמיני (איזנ"ל כא). — ובספ"א: מפני שלבם תלוי בעוצם מה שהם מקוים ממלאת תאותם והשלמת משאלותם (כ"י א"ת, סו"ה ספליס, ספליס 84). ובכמה יתערב דבר האסור ויאבד בעוצם מיעוטו כשיעור שנחנו בו חכמים יש דבר ששיעורו בששים וכו' (נחש' ט, נחש' ט ספליס עו ס). ומפני כן וגם מפני עוצם דקותו לא חשש לו ולא הקפיד עליו והורה לבני דורו וציוה אותם לסדר שנות העולם ולעשותם משמ"ה יום ורביע יום שלם בלי מנרעת (כ"י ספליס, יסוד עולם ג, לט). — ואמר הפיוט: [ערו] שמוחת להרסים עוצם ההרים עפים (Kahle, Masor. d. West, r). — ואמר המפורש: עצם כבודו הכיל כל וכן נקרא מקום לכל כי לא מקום יכולהו (כ"י ספליס, משגי' נחש' ט). ואז נחכנו אישים וצורות בעולמו בעצם מרוצתו וכח תנועתו (נחש' ט, נסס אל אסר אונק). בפרוד אחר וסור רע וגזר גום ורוב חולי ועוצם המצרות (ד"ה יסודי מלכים וד"ה ג, מן 15). — ב) כמו עצם א): לא נכחד עצמי (2) ממך אשר עשיתי בסתר (ספלי קלע יס).

א. **נצם**, ש"י, עצמה, עצמו, עצמו, עצמו, עצום, עצום, — עצם האדם, היה רב וחזק בכמות או באיכות, במספר, בלח, בעשר וכדומ', עצם ספלוני, היה יותר גדול בעשר וכדומ' ספלוני: ויאמר אבימלך אל יצחק

(1) [כך כנעני: עצם, עצם; בפני' חדרשה מ"ר: עצם, גם כנעני' נחש' אלה: עצמה, נבורות (ליוז' 845). באשור': אצמא, אצמית, עצם. בכוש': עצם, עצם; בארם': עטמא, עטמה, הלצים; ובהשמט ע', סמא, עצמות. בערב' עטמ"א), היה גדול, עצום: עטמ"א, עצם. (2) [כך רבי"ג בשרשויו וכן החדשים. והוא כעין שם קבץ, עצמות הגוף; וכן רד"ק בשרשויו: גופי. וראב"ע פרש כמו משמ"א].

ואת עצמות שריו וכו' מסביריהם (ימי ח א). וזרית
את עצמותיכם סביבות סביבותיכם (יחזק' ו א). ותתי
עונותם על עצמתם כי תתית גבורים בארץ חיים
(ס לז כז). ויניחני בתוך הכקעה והיא מלאה עצמות
וכו' והנה יבשות מאד ויאמר אלי בן אדם התחיינה
העצמות האלה וכו' העצמות היבשות שמעו דבר יי'
כה אמר אדני יי' לעצמות האלה הנה אני מביא
בכם רוח וחייתם וכו' ותקברו עצמות עצם אל עצמו
(ס לו ח-ט). העצמות האלה כל בית ישראל המה
הנה אמרים יבשו עצמותינו ואברה תקחתנו גגורנו
לנו (ס יא). ועברו העברים בארץ וראו עצם אדם
ובנה אצלו ציון (ס לט יא). על שרפו עצמות מלך
אדום לסיד (עמ' ז ח). —ושל בהמה: עצמו אפיקי
נחשה גרמיו כמשיל ברול (חיז' ו ח). —ועצמות בשר
בהמה שמבשלים לאכילה: בבית אחד יאכל וכו'
ועצם לא תשברו בו (שמו' יז ו). אסף נתחיה אליה
כל נתח טוב ירך וכתף מבחר עצמים מלא וכו' וגם
דור העצמים תחתיה רתח רתחיה גם בשלו עצמיה
בתוכה (יחזק' כז ד-ה). הרבה העצים הרלק האש התם
הבשר והרקח. המרקחה והעצמות יתרו (ס י). —הוא
עצמו ובשרו של פלוני, הוא קרובו מבני משפחתו
Verwandter; parent; kinsman: ויאמר לו לבן (לעקב)
אך עצמי ובשרי אתה (בראש' כט יד). מה טוב לכם
המשל בכם שבעים איש כל בני ירבעל אם משל בכם
איש אחד וזכרתם כי עצמכם ובשרכם אני (שפטי' טז).
ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד חבורה ויאמרו לאמר
הננו עצמך ובשרך אנחנו (ש"ס ח א). ולעמא תאמרו
הלוא עצמי ובשרי אתה (ס יט יד). —ובתלמו': עצם
כדי לעשות תרוד ר' יהודה אומר כדי לעשות ממנו
חץ (סנח' ס ו). השובר את העצם בפסח המהור הרי
זה לוקח ארבעים (סמ' ז יא). אבר שיצא מקצתו הותר
עד שסגיע לעצם וכו' ובמקדשין קוצץ בקופיץ
שארין בו משום שכירת העצם (ס יט). עמד עצם
בגורנו נתן על ראשו מאותו המין (מקסמ' סנח' ז ח)
כא). מי שיש לו עצם בגורנו מביא מאותו המין
ומניח על קדקדו (סנח' ס). מעלין עצם של ראש
בשבת (ירוש' ע"ז ז א). כל בריה שאין בו עצם אינו
מתקיים י"ב חדש (כז סוכא, מולי' כ). —ובסמ"א: עצם
קמן שעל כף הירך שאדם בולעו ונחנה (כס', גיט' ס).
על הארכובה מונה עליו עצם אלילי ונקרא גלגל
ואחרים קורים אותו ריחיים (כס' ע"ז בן יצחק מעורעוסה, סמ')

לג א). שמר כל עצמותי אחת מהנה לא נשברה (ס
לד כא). אין מתם בבשרי מפני ועמך אין שלום
בעצמי מפני הטאתי (ס לט ד). ברצה בעצמותי הרפוני
צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך (ס נז יא).
תשמיעני ששון ושמה תגלנה עצמות דכית (ס נא
ז). כי אלהים פזר עצמות חנך (ס נג ו). כי כלו בעשן
ימי ועצמותי כמוקד נחרו (ס ק ד). מקול אנחתי
דבקה עצמי לבשרי (ס ו). ותבא כמים בקרבו וכשמן
בעצמותי (ס קע יא). נפזרו עצמינו לפי שאול (ס
קמ"א ז). רפאות תהי לשרך ושקיו לעצמותיה (מסלי
ס). אשת חיל עמרת בעלה וברקב בעצמותי מבישה
(ס יד). צוף דבש אמרי נעם מתוך לנפש ומרפא
לעצם (ס יז כד). אולם שלח נא ירך וגע אל עצמו
ואל בשרו (חיז' א ס). פחד קראני ורעדה ורב עצמותי
הפחיד (ס ז יז). ותבחר מחנך נפשי מות מעצמותי
(ס ז יא). עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תשכני
(ס יא). בעורי ובבשרי דבקה עצמי (ס יט כ).
עצמותי מלאו עלימו (ס כ יא). עמיניו מלאו חלב
זמח עצמותי וישקה (ס כ כד). לילה עצמי נקר
מעלי ועקרי לא ישכבון (ס ל יז). עורי שחר מעלי
ועצמי חרה מני חרב (ס ל). והוכח במכאוב על
משכבו וריב עצמי אתן (ס נג יט). וכל בשרו מראי
ושפו עצמותי לא ראו (ס כא). ממרוב שלח אש
בעצמתי ויורנה (אי"ח א יג). בלה בשרי ועורי שבר
עצמותי (ס ג ד). וכו גוריה משלג צחו מחלב אדמו
עצם מפנינים ספיר גורתם (ס ד ז). צפר עורם על
עצמם יבש היה כעץ (ס ח). כאשר אינך יודע מה
דרך הרוח בעצמים בכשן המלאה (קס"י יא ס). —ובפרט
העצמות של גוף מת: פקד ופקד אלהים אתכם והעלתם
את עצמתי מזה (בראש' נ כה). ויקח משה את עצמות
יוסף עמו (שמו' י יט). וכל אשר יגע על פני השרה
כחלל חרב או במת או בעצם אדם (נמז' יט יז). ויקחו
את עצמותיהם (של שאול ויהונתן) ויקברו תחת האשל
ביבשה (ס"ח לא יב). ועצמות אדם ישרפו עליך (מ"ח
יג א). וקברתם אתי בקבר אשר איש האלהים קבור
בו אצל עצמותי הניחו את עצמתי (ס לא). ויגע
האיש בעצמות אלישע ויהי ויקם על רגליו (מ"ז יג
כא). וימלא את מקום עצמות אדם (ס כג יד). ויקח
את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח (ס יז).
הניחו לו איש אל יגע עצמותי (של הנביא) (ס יא).
בעת ההיא נאם יי' ויוציאו את עצמות מלכי יהודה

זו):—ובסהמ"א: תפח עצמותן של בעלי לשון הרע (כ"י קהר, חולדוס ילסק, לט:). ועי' נפח. —ב) עצם דבר פלוני, הדבר ההוא ממש, selbst; même; self, selfsame. בעצם היום, לא לפניו ולא לאחריו, כי אם באמת בזה היום: בעצם היום הזה בא נח ושם והם ויפת וכו' אל התבה (נחש' ז יג). ושמרתם את המצות בר בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים (שמות יב יז). ולחם וקלי וזרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה (ויק' כג יד). וידבר יי' אל משה בעצם חיוס הוה לאמר (דנר' לג מט). ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה (יהוש' יא). וישמו אבנים גדלות על פי המערה עד עצם היום הזה (ס' י כז). המה ואבותם פשעו כי עד עצם היום הזה (יסק' צג). בן אדם כתוב לך את שם היום: את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה (ס' כד ז). —עצם השמים, לא העננים וכיוצא בזה, אלא השמים ממש: ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ובעצם השמים לטהר (שמות כד י) —ואמר בן סירא: תואר מרום רקיע טהר ועצם שמים מרכיבי הדרו (צ"ס גני' מג ח). —ואמר הפיטן: קדוש מקורא ומשרתיו קדושים טהורי עצם בעצם תרשישים: פליאי צורה ולא כתבנית אישים לבלתי שלוש במ יסוד חמשה רגשים (לחומד, יו"ל פס, הגדס מליכס, כ"י צרי' מו'). —ואמר המשורר: כוכבי זהר עצם טהר ושמש וסחר חורים על גלגל (כ"י הלוי, יפעס מלכ'). —בעצם המה, כשהוא עודנו תם בלו, בלי שום חסרון: זה ימית בעצם תמו בלו שלאנן ושליו (ליוכ' כח יג). —ומצוי מאד בתו"ס עם כנ': הפתח הפתוח למרפסת אין לו אלא ארבע אמות מרפסת עצמה יש לה: ארבע אמות (חוקס' צ"מ יא יב). שלש שני יחיה לכם ערלים לא יאכל מכל מקום מה בינו למשמר פירותיו לעצים כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצמו ברם הבא רוצה הוא בפריו ואין רוצה בעצמו (יכוש' ערלי ח א). —והדבור כל עצמו של פלוני או של דבר: הלך אצל בני עשו ואמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה: א"ל לא תרצה אמרו לפניו רבש"ע כל עצמו: שלי אותו אביהם רוצה הוא (ספרי דנר' טו). כל עצמן (של מים מגלים) אסור להשהותן מפני הסכנה (טכ"ג). טנח קנח: —ובסהמ"א: לפי שכל עצמם להוציא דבה נחבוננו (רש"י, נמלי יג כג). מוצא חסין של

חלמלורי ללחלזי, טער העלמות, כ"י). —ואמר המשורר: הרפתה סמך עצם ומכתש ממקום להי וגם לחר כלילה כי כבר גם מבכי להי (כ"ש הנניד, חסה טנח). ועצמי כרקב תבלה ועיני שלחה וכלי בבי (כאצ"ע, חוסלחי נכזס). —ומ"ר: גם אני אצריח וארחיב קרחתי עצמי יכביון אלה על אלה וגתחי יהמיון (כ"י מנחס צן סרוק, לחרי אל סקדלי חנן טכט). ורעיוני רכים ולא אבין גלמי ועת גום ובהשכים כך עצם עצמי (כאצ"ע, חלחי הכומח). —*ועצמות: העצמות והגידון והנותר (של קרבן הפסח) ושרפו בששה עשר (ספרי י). המדליק בפת ושמן של תרומה ושרפו עצמותיו (כ"י שמואל נר' חסנן צסס כ"י יונקן, יכוש' חרומ' ח). —ושל מת: השומע על טתו והמלקט לו עצמות טובל ואוכל בקדשים (ספרי ס. ח). אמר ר' יוחנן בן זכאי ובי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד והרי הם אומרים עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים אמרו (הצדוקים) לו לפי חתנך היא מומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרודות (י"ס ד). —ובסהמ"א: והנה הלילה חזק חליי עד ששבר תחולי כל עצמותי כמו האריה ששובר עצמות היתה הנטרפת בפיו (כד"ק, יטע' לח יג). —ואמר המשורר: ושמו בקרבי כאש בכליותי קשור בלבי עצר בעצמותי (כ"י הלוי, ידעי' יגוני). אדם באהבת עולם רצונו דומה לכלב מוצץ גרמות דם משפתיו מוצץ ודומה כי הוא מוצץ דם העצמות (כ"י ק, סקל קדס' 96, גולנץ). —ודבור של ברכה למת, *תהיינה עצמותיו פרחות, ואמר בן סירא: וגם שנים עשר הנביאים תהי עצמתם פרחות (תח' תח' תח' צ"ס גני' מע י). —ודבור של קללה למת, *ישתחקו עצמותיו של פלוני: התחיל מחרק עליהם שינוי ואמר וכו' ישתחקו עצמותיו (של פריעה) (רש"י, מדר' שמו"ס). —ובסהמ"א: ישתחקו עצמות חוי הכלבי שאמר וכו' (כאצ"ע, שמוס יד כז). —*וישתחקו עצמותם: כי לא הועיל האיש הזה מהכופרים הראשונים ישתחקו עצמותם (כ"י סס טו, ספ' האמוס' ט ז). —*שתחק, שתחק עצמות: אדרינוס שתחק עצמות שאל את ר' יהוש' בן חנניא (מדר' נחש' כח). —ובסהמ"א: וכשהקורא אומר נבוכדנצר הם אומרים שתחק עצמות (מח' חלעי ח, סז). —ואמר הפיטן: ועצמותם בנהינם שתחקים ורב אנשי ומנינו חלוקים (לעזיקס אשר כחלי חזקים, ח"כ צ, 85). ועי' שתחק, שתחק, שתחק. —וכן *תפח עצמו של פלוני: תיפח עצמן של חששבי קיצין (כ"י שמואל נר' חסנן צסס כ"י יונקן, סנה

שצריך לשורפו וכול לשלטלו בידים ולבערו וכו' שהרי
 כל עצמו הוא מתעסק ומחור לשורפו (סלנוס, חו"ס
 חמוג.) *ועם מלת השלילה: חור שבין יהודי לארמאי
 וכו' פלימו אמר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה
 (פסמי ס:). כל עצמן של ב"ש לא היו מודים בעירוב
 עד שיוציא ממתו וכל כלי תשמישו לשם (עירוב: ל:).
 —ועם אלא: כל עצמו אינו כותב אלא יתן יי'
 אותך לאלה ולשבוכה (כי יסודס, קט"ז ג:). בא הכתוב
 וליסר על פסח שני שדחה את השבת וכו' אמרת
 כל עצמו אינו בא אלא מפני הטומאה (פסמי, צמ"ד
 ט:). כל עצמו של שני כתרים אין באים אלא מכתה
 של תורה (פס קט:). כל עצמם של מלכים אין בוררים
 להם אלא לחם קל (סס, דנ"ח ח:). כל עצמן לא
 התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני תלמוד (כי מ"ח
 צד ווה, ירמ"ז דנ"ג ד:). כל עצמו של דוד לא מלך
 אלא ארבעים (סס קט"ז ח:). וגונב מבית האיש ולא
 מבית האשה כל עצמו אין כתוב רעהו אלא בשואל
 (סס נ"ק ח:). למלך שבועם על בנו ומסרו ביד עבדו
 וכו' א"ל שומה שבעולם כל עצמו של אבא לא
 מסרנו לידך אלא ע"י שלא הייתי שומע לו (כי מ"ח
 מד"ר ט"ה, כרמי טלי). אני כל עצמי לא נתגרשתי אלא
 שלא מוגתי את הכוס (קד"ר כס ל:), רמ"ח ס:). —וסומך
 לשם במשמי' בנוי חזור לנושא של המאמר, eigen
 חס: sien; propre; own: אמר לשנים גולתי לאחר מכם
 מנה ואיני יודע איזה מכם וכו' נותן לזה מנה ולזה
 מנה שהורה פסי עצמו (צ"ג ג:). הוה הדיין ברשות
 שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן (אנ"י
 ג:). לא היו ישנים בבגדי קדש אלא פושטין ומקפלין
 אותן ומניחין אותן תחת ראשיהן ומתכסין בכסות
 עצמן (מנ"ח ח:). חסידים הראשונים היו מוציאין
 אותן לתוך שדות עצמן ומעמיקין להן שלשה טפחים
 (תוספס נ"ק ז:). לשעבר הייתם עומדים ברשות
 עצמיכם עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור (פסמי
 דנ"י ט:). כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות
 אחרים וכל התולה בזכות אחרים תולין בזכות עצמו
 (כי יוסן מוסס כי יסי בן זמל, דנ"ז י:). מוטב אמות
 מיתת עצמי ולא אעביר על דעת חברי (כ"ט, עירוב:
 כח:). אנוסת עצמו ומפזרת עצמו לא ישא ואם
 נשא נשוי (יב"י נט:). מעמים שאדם נשבע על מענת
 עצמו כיצד וכו' (כ"ח בן יעקב, כהנ"י יס:). וכוונא
 מתחת יד אחר אבל מיד עצמו לא (כי שמי צד אסי,

סס כ:). עשה בשביל כבוד עצמך (סס מז:). ובר
 לבב זה משה וכו' לבו ברור עליו שאינו חובק צורך
 עצמו אלא צורכן של ישראל (כי ילח, מד"ר דנ"י
 יח:). —ואחרי מלת היתם: אדם קרוב אצל עצמו
 ואין אדם משים עצמו רשע (פסמי ט:). בשעה שעלו
 ישראל מן הגולה ולא מצאו עצים בלישבה ועמדו
 אילו ונתנדבו עצים משל עצמן ומסרום לציבור
 (ירמ"י סק"ד ח:). —על פי עצמו: האומר פתיתי את
 בתו של פלוני משלם בשת ופגם על פי עצמו ואינו
 משלם קנס (מחז"ג ט:). גנב על פי שנים ומכר
 על פי עד אחר או על פי עצמו משלם תשלומי
 כפל (צ"ק ז:). האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו
 ואמרו לה הן בעליך והלכה ונישאת על פי עצמה
 והלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה הן בעלך
 והלכה ונישאת על פי עצמה וכו' (תוספס יב"י יח:).
 הורה על פי עצמו משלם קרן וחומש ואשם (צ"ק טג:).
 —בפני עצמו: ואל תהי רשע בפני עצמך (אנ"י ג
 יג:). הורה בפני עצמו ועשה בפני עצמו מתכפר לו
 בפני עצמו (סו"ר צ:). —ובמשמ' לבר, allein; seul;
 alone: כל קורה וקורה בפני עצמו אילן הוא (כי יוס"י,
 תוספס כלל"ד ז:). הקורא את הסגולה וטעה והשמיט
 בה פסוק אחד לא יתחיל ויקרא את אותו פסוק בפני
 עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סוף (סס
 מג"ל צ:). יחד הכתוב מצוה הזאת ואמרה ענין בפני
 עצמו ואי זה זה עבודה זרה (עכ"ל ס:). חשש שהיה
 בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריעו
 בה חכמים אם מין היה הוא אם מין בהמה הוא
 (כ"מ, שבת כס:). ב' בתי עדים המכחישות זו את זו
 וכו' זו באה בפני עצמה ומעידה זו באה בפני
 עצמה ומעידה (כס הו"א, צ"ג לא:). וחייב (הנו"ר)
 על היין בפני עצמו ועל הענבים בפני עצמן
 וכו' (מ"ר ו צ:). —וכן לעצמו, בעצמו, באותה המשמ':
 שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת לקח זה
 צפוגו וזה דרסו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן
 פאה לעצמו (פסח גס:). עושין כל צרכי מילה בשבת
 מזהלין ופורעין ומוציצין וכו' אם לא מרף יין ושמן
 מערב שבת ינתן זה בעצמו וזה בעצמו (פסח יע
 ג:). מדבריהם למדנו ששורפין תרומה מהורה עם
 הממאה בפסח וכו' ומורים ר' אליעזר ור' יהושע
 ששורפין זו לעצמה וזו לעצמה (פסח ח:). לשניהם
 כותבין שנים לזה לעצמו ולזה לעצמו (פסח, צ"ג

נבונים ושפלים וכו' ומתנחמים ונמלאים באש (תכונותיו לו ז). — וכן בעצמה: בראי היות לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל (זכ"ה ג). — וחדבור הגע עצמך: מתיבין לר' יודה הגע עצמך שהיתה עקרה ואין סופה ללדל (יבמות י"ד). ועי' יגע, הפע'. — ועם ל היום: חללת תודה ורקקי גזיר עשאו לעצמו פסאד לסכור בשאק חייב (חלה א ו). נערה שנמארה ונפגרה וכו' רבי עקיבא אומר יש לה קנס וקנסה לעצמה (סנהדרין ג). האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקדשה לעצמו מקדשה לשני (קידושין ג א). אל תבקש גדולה לעצמך ואל תתאמר כבוד יותר מלסודך (אבות ד). ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב (סו"ה). בשקצורה לעצמן אבל אה קצורה לישראל חייבת (יבמות פ"א ז). כיצד סדר הסבה אורחין נכפסין וישובין ע"ג ספסליו ועל גבי קתראות וכו' בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו וכו' (זכ"ה נג). לא תנשא ולא תתריבם וכו' ולעולם אמר ועירי לעצמה ג' חדשים לחברתה תשעה (יבמות קט). אלמנה ששמה לעצמה לא עשתה ולא כלום (ד' זכ"ה כ"ג, כחז"ל). והיא מרת נפש היא לעצמה כיון שנפקדה לא פקדה האלהים אלא לעצמה וכו' אני לעצמי שמתתי אבל אחר לא ישמח עמי (מד"ר שמו"ט). — ובמשמ' שייך לעצמו. ברשות עצמו: גופו של גמ שחרור הרי את בת חורין הרי את לעצמך (גיטין ג). אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני (פסל, אבות יד). — ובספח"א כותב לו על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את של עצמך או אין לי עסק כך וכן כל ביצא כזה (נזירים, עבדים ג). *על עצמו: אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו (יבמות זכ"ה ג א). הבערה לימדה על עצמה (כ"ל לעזר, סס שנה ז ז). זובח לאלהי יחרם יצאת זבית' ללמד על הכל השתחוה ללמד על עצמה שאינה מעשה (כ"ל חזקיהו. סס ז ז). — בעצמו: נשא אותו גר ק"ו בעצמו ומה ישראל שנקראו בנים למקום וכו' (צב"ה סס לה). וישכם (בלעם) קדם ועמד בוריות הוא בעצמו (מד"ר נזרי כ). אמר לו הקב"ה (למשה) וכו' למחר אני פורע לך כשעשה את המסכן תהא סכור בעצמך שאתה משמש ככהונה גדולה ואני אומר לך קרא לאהרן שישמש (תכונותיו ענייני ג). — בעצמו, מאליו: אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הגבורה

יד). חבל זוג של ספרים וצמד של פרות חייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו שני לא יחבל רחים ורכב מה רחיים ורכב מיוחדין שהן שני כלים המשמשים לו מלאכה אחת וחייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו אף החובל שני כלים המשמשים מלאכה אחת חייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו (סנהדרין כ"ג י"א). בשלש מקומות השמן מצוי לקשרג המהלך בדרך בעצמו והיושן בבית אפל לעצמו והמפרש בים הגדול (כ"ל, יבמות סס ז ג). לא נאמר כל חסידא אלא כשהוא בעצמו וכו' (כ"ה סס). — וכן כינו לבין עצמו, בתיודות: הלא דתימא כינו לבין עצמו אבל ברבים אמילו מצווה קלה לא ישמע לו (יבמות סני"ד ז). — ואחריו פ"י במשמ' כנוי חזור לנשיא, selbst; se; self: נשכית חייב לפדותה ואם אמר הרי גמה וכתובתה תפדה את עצמה אינו רשאי (סנהדרין ד ט). מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד (גיטין ד ס). אין העדים נעשים וזמנים עד שיופו את עצמן (מכ"ה ד). אל תעש עצמך בעורכי הדיונין (כ"ל יסודו בן עזאי, אבות א ס). והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך (כ"ל יס"י, סס ז ז). כי קדוש אני יי' אלהיכם לומר אם מקדישים אתם עצמיכם מעלה אני עליכם כאלו קידשתם אותי (ספרא קדוש פסוק א). קרא ומצא עצמו בלמען חוקה כיון וכו' נתפלל ומצא עצמו בשומע הפילה חוקה כיון (יבמות זכ"ה ז ד). מכור עצמך לעבודה זרה ואל תצטרך לבריות (סס ז ג). בדקה עצמה בשחרית ושימשה בעד בחצות וראת במנחה אין טמא אלא עד שעת תשמיש (סס נדה א א). לעולם יראה דיון עצמו כאילו חרב מונחת לו בין יריבותיו וגיחנם פתוחה לו מתחתיו (כ"ה כ"ג נמנ"י כס"י יונתן, יבמות קט). לימים עמרה וקדשה את עצמה (כחז"ל כ). כל מקום שאתה מוצא שני מקראות אחד מקיים עצמו ומקיים חבירו ואחד מקיים עצמו ומכבד חבירו מניחין זה וכו' ותופשין זה שמקיים עצמו ומקיים חבירו (נזרי סס). אמר לו הכנס ורחץ ושקול עצמך עד שלא תכנס וכו' כיון שיצא ושקל עצמו לא חסר כלום (מד"ר זכ"ה ד). ושלף (מיטות) חרבו וקיצץ את ספר התורה נעשה גם התחיל דם מבצבץ סמנו התחיל משתבח לומר שעצמו חרג (סס נזרי יס). לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אצל זקן לברכו (כ"ל יוסף, סס כח ו). וישראל על שעשו עצמן

המדברים עשרה והם מקרים והא' לבדו עצם סובל (סוף, ספי, ספס, ג, קצו, קונטרס). התכונות בעצם העולם מה הוא לחקור הבורא ואראה כי כלו שני דברים גרם ומקרה (סוף, ערכים, סכסום, ספרדס, סמוזום, סהסל, ס, 57). ובמה יבדלו שנים בלי זמן ומשכן וכן להיות שני עצמים לא יתכן (ס, 61). ולא יתאמת זה עד שגנוח תחלה שיש במציאות עצמית כלתי גשמיים וקדא מלאכים (כסל, ד, חמו"ר, 3). עצמי השמים רבים יודעים זה בעלי חכמת התכונה (ס, 41). וחשבו שאלה העצמים הנכבדים אם היו מניעים אלה הגשמים השמימיים באופן יחייב ג' תנועה בעצמות המניעים ופול הסכוב (ס, 61). וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה ואיך וכו' (כ"י, ח"ט, סוף, סימור, 2). והאחד מהשלשה פנים הוא מפני שנברא האדם מדברים שונים זה מזה ומכעים מהגברים זה על זה ומעצמים זה הפך זה והם נפשו וגופו (ס, עזרי, סלס, 3). שהנפש עצם פשוט רוחני נוטה אל הדומה לה מהאישיות הרוחניים (ס, סהס, יי, ספי). ומי לנו באמתת מה שהביאנו בשהנפש עצם שכלי לא יוגבל במקום ולא תשיגהו הויה ולא הפסד (סוף, סכזרי, ס, 17). אלא שנמצא בהם כח הצמיחה מוסף על הדומם והיא צורתם העצמית ר"ל המעמדת עצם שלהם (סוף, כוס סן, ח). וגדר העצם הוא כל דבר שמעמיד ומשלים אמתת הענין (ס, י). אמנם העצם הוא סוג העליון (ס). הבקשה האחת (של משה) היא בקשו ממנו יתעלה שיודעוהו עצמו ואמתתו (כ"י, ח"ט, מו"כ, 17). והקדמה הראשונה לקיים העצם הפרדי (ס, ענ). יאמרו שהשם יתעלה יברא אלו העצמים תמיד כשירצה (ס). ואחרי שהוכחתי שהיא עצם ראוי שנחקר עליו עוד איזה עצם מן העצמים היא כלומר אם היא עצם צורי או עצם חומרי גופי (כ, סלל מו"כ, סגול, ססס, ח, 3). למה יהיה הצנון מעכל ולא יתעכל מפני שאינו מעכל בכל חלקיו אלא בעצם הדק אשר בו וכשיכלה ישאר העצם העב ולא יוכל הכח לעכלו (כ"י, סקי, סלס, סמס, 17). והחמישי ידעת הדומם והוא ידיעת העצמים האבניים הנקפאים מהאדים הנעצרים בכמן הארץ (ס, 17). הרביעי העיון בישות העצמים הנצחיים הרוחניים אשר הם מחדושו ורוב יצוריו (סוף, סלס, סכס, 55). וחקר כמו כן השכל אם הוא נחלק כמו שהנפש והמכע נחלקים לעצם ראשי ולעצם משרת

(ספי, דכ"י, ט). ומעשה נמי בכריא שאמר כתבו גט לאשתי ועלה לגג ונפל זמח ארשב"ג אם מעצמו נפל הרי זה גט ואם הרוח דחתו אינו גט (סוף, סלס). אביך צוה לפני מותו לאמר ומעולם לא צוה יעקב מכל הדברים האלו כלום אלא מעצמן אמרו דבר זה (סכס, ס, י).—ורגיל מאד בסה"א: לעולם ימנע אדם עצמו מפירות האילנות (כס"ס, דעוס, ד, יח). הגלה שלא נשתנית אלא הרי היא כמו שהיתה וכו' הרי זו חזרת לבעליה בעצמה (סוף, גולס, ח). שזה הנמצא אין מציאותו אשר הוא עצמו מספקת לו שיהיה נמצא בלבד אבל שופעת מאתו מציאות רבות (כ"י, ח"ט, מו"כ, ס). ומאחר שאין דבר מאלה הכחות באדם לבטלה אלא לצרך הכרחי והם חלק מעצמו על בן וכו' (כ"י, סקי, סלס, סלס, 484, JQR). אם שיהיה העסק נכבד או נבוה הוא עצמו ומהותו של אדם לא דבר אחר בו (כ"י, סלס, סלס, כס, סלס, כד). והנה קדמות העולם הרב עצמו אומר שלא בא עליו מופת ושרבו עליו מחלוקות קודם זמנו יותר משלשת אלפים שנה (כ"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס). ואחשוב שרמו בזה לגאון רב סעדיה שזה עצמו היה דרכו (ס, ענ). לפי ירדת מדרגת אור חכמה שתחת הכתר עצמה תקרא חכמה לפי שירדה מדרגה אחת בכחיתת עצמה (כ"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס).—ואמר המשורר: לך אמה בעודה באדמה ויום תשוב לך כאשר נתתה לך עצמה ואתה הוא מקומה ואת עמה בכל קומה ושבתה (כס"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס). יפתה כל אנוש בפרוש צבע שער ראשו במספחת (כס"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס). בהגיעו לצוק לאחוריו דוחפו ומתגלגל לעצמו בו אות בהתפור אבריו כי רוצה יי' בעמו (כס"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס).—כל דבר ממשי, כל גוף, האכן הוא עצם קשה, הרוח הוא עצם אדי וכיוצא בזה, Wesen, Substanz; substance, העצם הראשון הנעלם מכל אישון (כ"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס). ועצם השכל הנכבד והפשוט מכל עצמי כחות העולם (כס"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס). ואין יכולת בנברא לברא עצם שיהיה גוף (כס"י, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס). ודע כי כל גשם הוא מורכב על דעת אנשי שיכול הדעת מעצמים רבים כי אין עצם נראה כי אם הגשם והנה האלף הוא כגשם כי הוא העקף—ונקרא כן שהוא מורכב מאלף עצמים והמעם רבים (סוף, סלס, סלס, סלס, סלס, סלס). ועוד מצאנו שכל הדברים שהם דברי

יסוד והתפרש בין העצם והיסוד כי שם היסוד נופל על הדבר המוכן לקבל הצורה שלא קבל אותה עדיין ושם העצם נופל על היסוד שקבל צורה מה והיה באותה הצורה עצם מסוגל (רש"ט פלקינדל, מקור חיים לכש"ג ז). — שם עצם, שם של פרטי, של אדם, ארץ, עיר ודומ', *Eigennamen; nom propre; proper noun*; ובארבע' דברי' יבדל שם העצם משם התאר וכו' והדבר השלישי שם העצם לא יהיה מכוון בה"א הרע' כאשר יבואר שם התאר וכו' והדבר הרביעי שם העצם לא יסמך כאשר יסמך שם התאר וכו' (כ"א"ג, טעום ג טו). דע כי זה השם הנכבד הוא שם העצם ואם כן מה טעם לאמרו פעם שנית והתשובה כי אדם שם עצם ושם מקר' שאינו כן ואם הוא נקרא מעצם האדמה (הול, דברי' ו ז). והנה חכמי המבטא הקימו שם העצם תחת העצם כאלו הוא עומד בעצמו והוא נושא המקרים בדרך קצרה (הול, ספ' טסס ח, קנול' קונטקט). והנה השם השלישי גם הוא מואת הגזרה והוא שם עצם נגזר מפועל ובעבור היותו יש אמת עם עצמו הנה הוא שם עצם (סס ח). — ושמות עצם: ומתי ראה הוא שני שמות עצם מתחברים או יסמכו אל אחד וכו' וכאשר תסתכל בשמות העצם שהם מתייחסים לא תמצא שהם כולם על דרך סברא (הול, למס', כד:). שעל שאר השמות תפול הא הידיעה ולא כן שמות העצם (ר"א בלמס, מקס לכנסס, במלוקס סטעום לעטיסס). — ובמשמ' שם דבר, *nom; nomen*; *Hauptwort*: שם העצם הוא הנכבד בכל חלקי הדבור (צ"י, סליט, ז ח). והוא מתחלק לשני מינים א) שם עצם פרטי וכו' והוא שם יכונה בו עצם פרטי אחד לכד וכו' ב) שם עצם כללי וכו' והוא שם יכונה בו כלל מוג או מין (סס). — ומ"ר שמות עצמים: ודע כי שמות העצמים שאינם שמות פרטים ישתנו בסמיכות (כ"א"ג, למס', כד:). מאמרנו ששמות העצמים אינם נגזרים וכו' בוונתנו חיתה על שמות העצמים שאינם מדברים בלבד אבל שמות העצמים המדברים הם על שני דרכים וכו' (כ"י ח"ס, סקקס ח).

בִּעְצֵמָה, קל אינו נהוג.

— **עֵצָה**, — עצם את פלוני, אֶל עצמו, שבר עצמי: שה פוורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל (ימ"י נ י). — ובספ"א: והוא דומה לסה שאומרין הערב

(סס 88). ואין במציאות אלא שלשה כלומר היסוד והצורה והעצם (הול, מקור חיים לכש"ג ח 8). אמנם מרחק הטוב והרע דע כי הטוב מקרה אינו עצם ולא גוף שיושג בה החושים (פ"י ספ' ילידס ללכנססל, כט). השמש סבת האור וכו' ולכן אין לחשך עצם נמצא (סס לא). ר"ל שהאות היא היולי או עצם או חומר לשום נפש מן הנכראים מן החיות והצמחים (הול, פירי סלמס, דוקס ח, III). שלא היה השינוי בעצם הגרם השמימי (כ"י ללכנססל, מפעלות חלסיס י ט). לכל מתנועע מניע בהכרח וכל העצמים הצריכים לתנועה ולמניע כמו הגלגלים שמציאותם היא לסבת תנועתם בתמידות יצטרכו אל מניע (כ"י מסיסל, מנסי קנול' 18). הנה בהיות כל אחת מהן עצם נכדל מחומר יתחייב שימצאו עצמים נכדלים רבים (כ"י ספורטו, לור עמיס, מג). — ובהבדל מן מקרה: והנה כל העצמים והמקרים צריכים למעמידו ושהיה לצצח ככה בלא שגוי (כ"א"ג, ספ' טסס ח, קנול' קונטקט). וק"ו שלא יתהוו מקרה מעצם ולא עצם ממקרה אע"פ ששניהם כלולים תחת הויות המציאות (כ"א"ג, סקד' לסיס ילידס, צ). ואין דעתנו לדבר בכל זה עד שנמקח עיני האנשים בענין העצם והמקרה (כ"א"ג, למו"ר 8). הנמצאים נחלקים תלוך ראשונה על עצם ומקרה (סס 4). ובאשר נתקור על היסודות הארבעה נמצאם מחוברים מחמר וצורה והמה העצם והמקרה (כ"י ח"ס, סו"ס, היסוד ו). הוצרכנו להאמין כי בורא אחד בראם שאי אפשר למציאות המחודשים מבלעדיו. ושאיינו דבר נראה בעצם ובמקרה (סס ז). כל הנמצאים לא ימלטו מהיותם או עצם או מקרה (הול, רוס מן י). והמין הזה מהשמות מורה על העצם ועל המקרה ביהר בעוד התחברות העצם עם המקרה והדבקו בו (הול, סקקס ח). והמקרה אינו נמצא כי אם עם עצם ואם לא לא ימצא כלל (סס). ההקדמה הרביעית שהעצם לא ימלט ממקרים רבים (כ"י ח"ס, מו"ר ח עג). כי כל עצם אם לא יהיה בו מקרה תחיים אי אפשר מכלתי היות לו מקרה המות (סס). וישום חקירתו בחכמת מעיינת בגופים ומבעיהם ועצמם ומקריהם וחומר וצורתו (רש"ט פלקינדל, רלס' סכמי, 4). אמרו עצם להפריש בינו ובין המקרה שהעצם אינו מודיע ממצוי דבר שהוא חוץ ממנו אלא מודיע אמתתו בלבד (כ"י ללכנססל, ספ' המוסר ס כל). — ובהבדל מן יסוד: פעם יקרא עצם ופעם יקרא

—פע', יַעֲצֵם, — עֲצָם את עֵינֵי פְלוֹנִי, כְּמוֹ עֲצָם קל : כי נִסַּךְ עֲלֵיכֶם וַי' רוח תְּרַדְמָה וַיַּעֲצֵם את עֵינֵיכֶם (ישע' כט י). — ובתלמוד : המַעֲצֵמוֹ עִם יציאת הנֶפֶשׁ הרי זה שׁוֹפֵךְ דָּמִים (שנכ' קנא). — ואמר המַשׁוּרֵר : האל הַשְּׁמִיךְ לָבוֹת מִכִּין או מִהִכִּים עֲצָם עֵינָיו (כי יוסף בן קהל, חִיכָה יוֹעֵס, שַׁעַר הַסִּיר 86). גַּעַר אֲשֶׁר מֵרָאוֹת עֵינָיו יַעֲצֵם וּמִהִקְשִׁיב אִמַּת יֵאָסֵם אֲוִנִי תְבוּנָתִי (כ"י חז"ל גי'א, וּבִין עֲפָלִים, ס' 124). וְלִהְרָאוֹתֶם רַקְחִים וּסְמִים וּמִינֵי עֲשָׂבִים וּבִשְׂמִים לַעֲצָם אֶת עֵינֵיהֶם וּלְקַחַת אֶת הַחוּגִיָּהִם (כ"י זכר'ה, שַׁעֲשׁוּעִי, דודקון 122).

—הַפֶּעַי, *הַעֲצִים, יַעֲצִים, —כְּמוֹ קל : יִכּוֹל יַעֲצִים עֵינָיו מִקְמִי דְלִימָטִיָּה וּמִן הַיּוֹבָא (קידוש' לנ). — ובסִפְטָמ"א : וכֹאשֶׁר יַעֲצִים עֲפִעְפִּיו אִינוֹ רֹאֶה מֵאוֹמָה וְעוֹר כֹּאשֶׁר יַחֲפִין לָנוֹם וְלִישׁוֹן יַעֲצִים עֲפִעְפִּיו שֶׁאֵם לֹא יַעֲצִימָם אִינוֹ יִכּוֹל לִישׁוֹן (כ"ס דוגלו, סִפְטָמִי ח, סג). שֶׁאֵם לֹא יַעֲצִים עֵינָיו אִינוֹ לֹא צָרִיק וְלֹא רִשַׁע (כ"ס, ב"ב נז). — ואמר המַשׁוּרֵר : לִהְבִּילָת שְׁרוֹן נִמְתִּי סָגְרִי עוֹנֵךְ גַּם הַעֲצִימִי נִכְלַמְתִּי לְנִשְׁוֹךְ דוֹד כִּי עוֹנֵךְ מִמֶּנִּי לֹא תַעֲלִימִי (כ"ס קרל'ה, לִסְלֵלָה שְׁוֹן, לְקוֹי"ק 74).

—הַפֶּעַי, *הַתַּעֲצָם, —עֲצָם וּסְגַר אֶת עֲצָמוֹ, נַעֲצָם : הַרוּצָה שִׁיתַּעֲצָמוּ עֵינָיו שֶׁל מֵת נּוֹפֵחַ לוֹ יוֹן בְּחוֹשְׁמוֹ וְנוֹתֵן שֶׁמֶן בִּין רִיסֵי עֵינָיו וְאוֹחוֹ בְּשֵׁנֵי גוֹדְלֵי רִגְלָיו וְהֵן מִתַּעֲצָמִין מֵאֲלִיהֶן (כ"סג, שנכ' קנא). — ובסִפְטָמ"א : וְעֲצוּמִים הַמִּתַּעֲצָמִים וְהַמַּחְרִישִׁים וְהַמֵּאֲפִקִים מִלְּהוֹרוֹת הוֹרְגִין אֶת דוֹרָן (כ"ס, ב"ב עז').

—הַפֶּעַי, *נַעֲצָם, —הִיָּה עֲצוּם, נַתַּעֲצָם : וְעֵין שְׂכָלִי אֲשֶׁר נַעֲצָם מִקְחָתִי לִמְעַן כִּי בִפּוֹךְ שְׂכָלִי קִרְעָתִי (כ"י בן זכר'ה, שַׁעֲשׁוּעִי, קרל'ה, דודקון 6).

ד. **עֲצָם**, קל לא נמצא. —הַפֶּעַי, *הַתַּעֲצָם, עֲשֵׂה שִׁיהִיָּה עֲצָם, בְּרֹא, יַצַּר : bilden ; former, façonner ; to form, fashion : מִמֶּנִּי (מִן נח) הַעֲצָמָה כָּל מִשְׁפָּחוֹת יַצוֹר וּבִהְנַתֵּךְ בּוֹ לֹא אֶקְלָל שְׁחָתָה (כ"י יוסי בן יוסי, חֶסֶה כוֹנֵנֶה). כִּבֵּר בִּיאֲרָנוֹ שֶׁהַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים מַעֲצִימִים הֵם בְּאֶדָם בְּגוֹפּוֹ וּנְפִשׁוֹ מִצִּיאוֹת שְׁלִימוֹת וּמַעֲלָה וְהַפֶּסֶם הַמַּעֲשִׂים הָרָעִים מַעֲצִימִים בּוֹ מִצִּיאוֹת עֲבִירוֹת וְחִסְרוֹן (כַּתְמ"ל, דרך סי' 33).

—הַפֶּעַי, *עֲצָם, —כְּמוֹ הַפֶּעַי : אִישִׁי כָּל מִין וּמִין הֵן הֵם אִישִׁי הַמִּין הַהוּא כְּמֵה שֶׁהֵם נִבְדָּלִים וּמִצִּיּוּרִים כִּהְבִּדֵּל הַמַּעֲצָם אוֹתוֹ הַמִּין וְהַמַּשֵּׁל שְׁאִישִׁי. אַחֲמוֹר הֵם אִישִׁי מִין הַחֲמוֹר כְּמֵה שֶׁהֵם נּוֹעֲרִים (כ"ס גי'א, דרך חֲמוֹנָה, כ"א). וְעַם הִיּוֹת שְׁאֲמִרְתִּי שֶׁהַמִּיר דָּתוֹ

עֲצָמִיתִי¹) הִשָּׂה כְּלוֹמֵר הַתְּכַתִּיָּה עֲצָם עֲצָם (כ"י ח"ת, ספ"ס לרי"ג, ע"ס). — ואמר המַשׁוּרֵר : כָּבֵל כַּחַם אֲכַלְוֶה יִרְבִּיכֶם וְעוֹרֶם יִדְמְנוּ שְׁרִית נְטוּלוֹת] כְּעוֹצֵם עֲצָמוֹהָ הַעֲצוּמִים עָלֶי חִילָה אֲשֶׁר הִיָּה בְּ[חִלוֹת] (כ"סג, ספ"ס) [ספ"ס]. סִסּוּכָה בְּמִצּוֹת כְּחוֹמָה וּמִצָּמִיתִי עֲצָמוֹ עֲצָמוֹ בִּי אֲבִלּוֹנִי וְאֵת נוֹי הַשְּׁמוֹ (בְּנִי שִׁכְעַךְ ג, דודקון 90). יִרְחֵם אֶל אֲצִילוֹת רַחֲמוֹנִי וּבְנִעֻמוֹת דְּבָרִים נַחֲמוֹנִי וְלֹא אֲכַדָּה אִמּוֹנָה מִלְּבַבִּי וְעַת צָר לִי בַחֲסֶדֶם קִדְמוֹנִי וְלוֹלִי הֵם מִשְׁנֵאִי מִשְׁלֹ בִּי וְעֲצָמִי רִצְצוֹ וְיַעֲצָמוֹ בִּי (כ"י חז"ל, סִפְטָמִי י). וְאֵם יִצְדָּק דְּבָרִי הַטִּיבוֹ מִתִּירִי וְהִבּוֹ שִׁכְרִי וְאֵם אֲשִׁקּוּ כְּנֵאוֹמִי עֲצָמוֹ עֲצָמִי וְשִׁכְכוֹ דְּמִי (סו"ה, מִחֲזָרִי חִסְיָאֵל יב).

ג. **עֲצָם**², מִמֶּנִּי *עֲצִימָה, ג. עֲצָם.

ג. **עֲצָם**, ס"י, עֲצָם, —עֲצָם אֶת עֵינָיו, סָגַר אוֹתָן, חָבַר עֲפִיעִיָּהֶן יחד, zusammenschliessen (die Augen) ; fermer les yeux ; to shut the eyes : מִשְׁמַע דְּמִים וְעֲצָם עֵינָיו מֵרָאוֹת בָּרַע (ישע' לג י). — ובתו"ס : אִיוֹהוּ הִידוֹר לֹא יִשָּׁב בְּמִקְוָמוֹ וְכו' יִכּוֹל אֵם רָאֵהוּ יַעֲצוֹם³) עֵינָיו כִּאִילוֹ לֹא רָאֵהוּ וְכו' (ספ"ס קדוש' ספ"ק ז). פִּתְחָה עֵינִיהָ בִּיּוֹתֵר אֶן עֲצָמָה עֵינִיהָ בִּיּוֹתֵר לֹא עֲלָתָה לֵה שְׁבִילָה (כ"י יוסף, כ"ס קנא). — ובכ"ס פֶּעַי : עֲצוּם עֵינֵי מֵרָאוֹת בָּרַע וְאוֹנִי מִלְּשִׁמוֹעַ דְּבָרִים בְּמִלִּים (כ"ס י"א, כ"י מִיכָה). — ובסִפְטָמ"א : אֲכַל בְּנֵי אָדָם מִבִּינִים וּבִיּוֹתֵרִים הַטּוֹב מִן הָרַע וְאֵם מִבְּקִשִּׁים וְחִפּוּצִים רֹאִים וְשׁוֹמְעִים וְלוֹעֲטִים וְאֵם לֹא עוֹצָמִים עֵינֵיהֶם וְאוֹמְטִים אוֹנִיהֶם (כ"י נסי קרל'ה, לְקוֹי"ק, נספ"ה 8). וְעַכְ"ז הֵינּוּ מַחְרִישִׁים וְעוֹצָמִים עֵינֵיהֶם לְטוֹמָאֵת הַקִּדְשִׁים לוֹלִי בִּיּוֹן תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ (כ"י זכר'ה, שַׁעֲשׁוּעִי יב, דודקון 142). — ואמר המַשׁוּרֵר : מִתְּמוֹךְ כְּשׁוֹחַד נּוֹעֲרִים כְּפִיהֶם וּמֵרָאוֹת בָּרַע עוֹצָמִים עֵינֵיהֶם (כ"סג, ח"י בן עזיק, חִילָה 143). — וְנִינִי פֶעַי : אֲבַקְשָׁנוּ וְהוּא בִּינּוֹת צִלְעֵי וְאֲרָאָנוּ וְעֵינֵי לֹא עֲצוּם הָוָה וְהוּא קִרְבִּי וְלֹא יִשְׁמַע צַעֲקָה (סו"ה, מִכְּלֵה לְכַסֵּה ספ"ס). — וְעֲצָם אֶת הַלְשׁוֹן : וְאִין עוֹצָמִים אֶת לְשׁוֹנִם מִדְּבָרֵי הַבָּאִי וְעֵינִיָּהִם אֲשֶׁר יִכּוֹל לְהַבִּיאֵם לִידֵי גִנְאִי (כ"סג, ספ"ס, ספ"ס חז"ל).

(1) [במקור ע"מ"א 2].

(2) [במו עצה, ע"מ, בארמ' ע"מ, ובערב' ע"מ' ב], ובאשור' א"מ'ג].

(3) [בקידוש' (כ), הגרסה : יַעֲצִים, הַפֶּעַי].

(a) عظمت (b) غرض

שם האם הם מתעצמים לגמרי עם מקורם באופן שאין שם זולתי מהותו הפשוט בלבד (סס טו). ואמנם התוארים היוצאים מה' ית' משמותיו או בנויו וכו' הם דברים מתעצמים במחשבת האנשים מכלי פעולה חושית (כ"י מפיסא, מנח' קנח' 28). אך בתנאי שהחלק השכלי יוכל המושכלות ויפריד העצמים מהמקרים עד שיתאחדו בשכל הפעל או יתעצמו יחד (סס 72). דע כי הי"ב מולות שהם בשמי' שבהם מתפרנסו' ברואי' של מטה מקבלי' כח מ"ב חותמו' שהשם הגדול ידו"ד ית' מתעצם ומתיחד בהם (כ"י גיקאטיליה, טעני' לונה, נ:). ולתיות ששכל בני אדם אינו מתעצם אלא מצד החוש והדמיון הרשו החכמים הראשונים לעצמם לצייר אותם בכתיבה כדמיון אילן המחפשט בענפיו אילך ואילך (עסיס דמויס ו ח, יז). קודם שנתעצם בהם איך נדע אמתת ענינם (כ"ח נן אליה, ען מייס ק'). ע"כ אמר לא נבחר עצמי סמך ירצה לא נסתר מנגד עיניך ענין הנפש השכלית שבה נתעצמתי (כ"י מוסקאטו, נסול' יסודי' ט). גלוי וידוע לפני כסא כבודך ענין צורתי העצמית שהיא נפשי השכלית אשר בה התעצמתי (סס לד). כיון לשלול ידיעת הכורא מאמתת מחות האיש הרמזו אליו מצד מה שהוא הפרטי הלו המתעצם בצורה ההיא המינית (סול). קול יסודס לכחזי ח, יח). ואם יזכה שישלים עצמו במושכלות יתעצם וישאר נצחי (י"ס מנקדיה, חילס, ססנס). והכונה לומר שיותר הוא ית' לנו לאב מצד שלמדנו תורתו אשר היא ניצוץ ממנו ית' המתעצמת בנו ולא מצד היצירה והבריאה שיצרנו (כ"י שלמס יזיח, ספאסס יסכאל ס, נד:). שהיותנו מתעצם מפועל בפנו ר"ל פעולותינו המורגשות לנו הם עצם החיות וכו' המשל בו חוש הראות וכו' ומתעצם בפועל הראות (סענסו, פי' ססי' סענסו לאריקסו ס ס).

—סטי' "עצם, זיכ' מעצם, מעוצם, —שעצמו אותו, נעשה עצם: כאשר נמצא את עצמינו מעוצמים בהשתכלות המושכלות אשר מתחלה סכלנום ושיחיה' כולם ודועים וקבועים במדענו ולא נשאר שום דבר נעלם ממנו וכו' (כ"י סלל מויוכאל, סגמי' סס', יח). א"ת שהיא (החכמה) מעוצמת מעצמים נבדלים בעצמם (סס נג). —ספטי' "העצם, יעצם, יועצם, — כמו סע': שהבורא אשר בחבורו זה מתענג על מעשיו או מואם כס וכו' שם בו כח שבהפסדו (של הגוף) יועצם חלק השכלי ממנו (כ"י חזיס די מויוני, קול סכל ז).

לא נשתנה טבעו נוכל לדקדק עוד ונאמר כי טבעו המעצם אותו כמו צורה אחרונה והבדלו האחרון ישתנה (סס סט:).

—ספס' "התעצם, נתעצם, נעשה עצם: וכמו התעצמם בשפעים השופעים מהראשון יתברך (כ"י ח"ס, הכחזי ס יד). וענין הצורה הוא דבר המוציא לאור הוויית החומר אשר בו היה מה שהיה ובו נתעצם רוצה לומר שנהיה עצם שלם ונבדל בו מעצם אחר (סול). כוח מן ס). אמנם צלם הוא גופל על הצורה הטבעית ר"ל על הענין אשר בו נתעצם הדבר והיה מה שהוא (כ"ס ח"ס, מ"ח ח ח). ויהיה כל מה שהוא קרוב אל האמצע כמו אשר הוא בו יסוד ומהותו אשר בו יתעצמו חסרים (כ"ס"ע סלקירל, כח"ס סכמי' 88). הגופים הטבעיים שני מינים הראשון אחרון מה שיתעצם בו הטבע אשר הוא מהוה כל אחר מהעצמים הטבעיים וכו' (סס 85). פאר עצמותך נעלה מהדבר אשר בו נתעצם וכאשר היה מה שבו יתעצם הדומם חומר לצומח ואשר בו יתעצם הצומח חומר לחי ואשר בו יתעצם החי חומר למדבר כן הדבר אשר בו נתעצם חומר אל מה שבו נתעצמת עד כי כוכבי השמים וסביליהם היו שרי יהודה (עמנו', מנח' יז). מפני שנתעצמו בו בה והיא הבדל. לנו יחויב שתהיה עצם (כל"ג, נלמתי' ס' ח ז). שהוא מתעצם באלו הידיעות אשר לו (סס זו). כ"ש שהוא מבואר שאינו (האלהים) מתעצם בזולתו ואין ידיעתו אותם מחייבת רבוי בעצמותו כי אמנם היתה מחייבת רבוי בעצמותו אם היה מתעצם בהם (כ"ס קססס, סול ס' ז ח ד). ואם היתה הנפש מתעצמת מאמתת המושכלות הנה בספר היסודות ובספר החרושים אמתת מושכלות הרבה מאד (סס סס). כי השכל החוה הנקנה באמצעותה הוא הנשאר אחר המות וזה כשיתעצם השכל והמשכיל והמושכל וישוב דבר אחד בעינו עם המושכלות (כ"י סלנו, סעק' ג ג). הסבה הראשונה בורא וממציא כל הנמצאים וכו' אינו אחד שיהיה מתעצם עם הוולת ויהיה לו דמיון ערך והתיחסות עם הוולת (כ"י סלנו, סע"ס ח ס). ובכלל שאין ענין החמר ומהותו דבר זולת מה שלא ימצא בפעל מכלעדי הצורה, כי הוא מתעצם בכחניותו כמו שאמר אכן רשד (כ"י סלנו, סע"ס ח ס). ואמנם אחרי אסיפת השכלים הנבדלים וגשמות המהורות אל מקורם וקודם יציאתם ואצילותם מה יהיה ענין מציאותם

עצמות הגשם ושטחו ונשפוט שעצמותו עצם ושטחו מקרה (כחצ"ד, חנו"כ 8). וכן אם נרצה להמיר הצורה אלף פעמים הנה זה אפשר לנו ונקרא עצמות הוהב חומר (ס 9). ואין אמצעי בינינו ובין עצמותינו ולא בין דבר מן הדברים ובין עצמותו כי עצמותו הוא הוא (ס 85). וראו שהשם ית' אחד שאין בו תואר נוסף על עצמותו הנה ידיעתו היא עצמותו ואחר שידיעתו היא עצמותו הנה אם יתברו ידועו תתרבה עצמותו (ס 87). אמרו כי המלאך הזה יש לו שתי מדות אחת שהוא יודע מציאותו בעצמותו והשנית ידיעתו שיש לו סבה (כ"י ח"ט, הכח"ד 7 כה). כל מה שימצא לדבר מה ביחודת האבן למטה וחיוב מות לב"ח בזביותו נקראהו בעצמות (כ"י ח"ט, מלות הגיון יח). הציור הוא הבנת הדבר במה שיעמיד עצמותו (כל מלאכת הסגיון, מנח"ג 3). והשם הוא מלה מורה בעצמות (ס 5 ט). ויאמר עצם לכל נמצא שעצמותו לא יצטרך במציאותו אל עצם אחר שיתחבר בו עד שיהיה בפועל (כ"י זמ"ס מנח"ג, ס' משלי מ ככ, השמר 3, 224). והיה כותב במצותה עיקר המצוה ועצמותה בתורה (המל"כ, ז"ס הנחמה לחנו, סמ"ס). וזהו העול האמתי המכניע נושאו לפי שימצא וידע לרב השתדלותו שלא ישיג מסנו. אמתה עצמו כשאר המושגים לרב גדולתו ועצמותו (כ"י זכ"י חנו"כ, מלמד הסלמ"ד, קס"א). היא (צורת השכל) אשר נתנה לכל דבר הצורה והמהות כמו שהיה הוא נתן לכל דבר העצמות (כ"י זכ"י חנו"כ, מוקד ח"ס לנח"ג 43). לפי שטבע הצורה הוא אחד בכל אישי המין בהכרח כי הצורה הוא עצמות הדבר והעצמות לא יקבל הפחות והיותר (כלצ"ב, מלחמ"ה יא ג). וזה כי מציאותו ואחדותו ועצמותו ומה שהוא בזה התאר הנה השם נאמר בו בקודם וכשאר הדברים אשר שם אותם בעצמות בתאר שיהיו נקראים בזה השם יאמר בהם השם באחור (ס 9 ג). והמשל שהיות הנחש מהמטה אוננו טוב מצד עצמותו (ס 9 ז). וכן היות הראשון ית' אינו מוקף מהשגות שום משיג וזולתו הוא מצד קצורם ולכן צריך שיהיה מושכל בבחי' אל עצמו ר"ל בעבור שעצמו משכי' אותו והעצמות ההיא המושכלת אשר היא שכל היא בעצמה המושכלת לה (כ"י חנו"כ, ס"ח א ו:). ואי אפשר גם כן שיהיה דבר עצמותי לו ונוסף על מהותו שאם כן היה עצמות האל יתברך מורכב משני דברים (כ"י חנו"כ, העקרים 3 א).

עֲצָמָה ס"י, סג' עֲצַמְתָּ, כמו עָצַם, בל וחזק: נתן ליעף כח ולאין אונים עֲצַמְתָּ ירבה (ישע' מ כט). כוש עֲצַמְתָּ (1) ומצרים ואין קצה פוש ולזבים היו בעזרתך (נח"ג ט). — ובמשמ' לב: ברב כשפים פִּעֲצַמְתָּ חבירך מאד (ישע' מז ט). — ואמר בן מירא: באין עצמה אל תתחר וברוב זדים אל תקומם (3"ס גנ"י יא ט). — ובסהמ"א: אתה האיש המסתפק בגזרת הבורא ושאוננו מאמין בגודל עצמתו וכו' (כ"י ח"ט, סמ"ס, סעמון 1). ואת עשה עשה דרי מהמוריהם ומסודותם רצונם ויעקשך לקנא בעצמתם וכעסם ויצך לעבוד עבודתם (כ"י זכ"י, זכ"י חנו"כ יד ח). — ואמר המשורר: צדקו יראה למאמין ובעלות בימין שם בעצמה צועק הגבה ימין ימין ה' רוממה (כחצ"ע, לחזקיה סדר עבודה). ומה אני ומה חיי ומה כחי ועצמתי כקש נרף מאד נהרף ואיך תזכר משוגתי (סוף, לך אלי סקופי, כחצ"ח, 206). — ואמר המליון: העצמה לחולה כצידה לאורה (כ"י זכ"י, סעמון 1, דודק 84). — ואמר הפיוטן: ועל אויביו יתגבר באימה בכך על זאת שוררה איזמה למוציאה מציון בעצמה (גנ"י סעמון 1, דודק 57).

עֲצָמָה ס"י, סג' ככ' עֲצַמְתִּיכֶם, — מענה, הזכחה, Beweis; argument; pleading: קרבו ריבכם יאמר יי' הגישו עֲצַמְתִּיכֶם (2) יאמר מלך יעקב (ישע' מל כח). — ובסהמ"א: ולפי הענין הזה התורה התמימה נתנה גבול בכל הנמשך לכה החיוני להשביח המדנים בינו ובין הכח השכלי ולהפריד ביניהם בסוף עד שלא יתעסק השכל במריכות בעל ריבו ובעצמותיו (כ"י זכ"י חנו"כ, מלמד הסלמ"ד, טו). — ואמר המליון: הגידו ענין מריבותיכם והגישו עצמותיכם (כ"י סכמון 7).

*עֲצָמוֹנִי ס"י, סג' — כמו עצמונית: למה היו דומין (יצחק ועשו). להדם ולעצמוני כל ימים שהם קמנים לא היה אדם מפויש בין זה לזה (כ' לוי, סכמון 7).

עֲצָמוּת ס"י, סג' עֲצַמְתָּ, — סגלת העצם, מה שהוא טבעי לעצם, הכוונה קבועה, שאינה מקרה, Wesenheit; essence; essence: כי אנהנו נחלוק בין

(1) [השבע' ות"י והסורי תרגמו: עֲצָמָה].

(2) [ס"א: עֲצַמְתִּיכֶם, ופרש רש"י, וז"ל: מענות בריאות והזקות שלכם ורשון ריב הוא זה בלשון משנה, ע"ב. ועי' גם רד"ק, וערך עצום כ].

בשהם אשר יוריעו מאישיהם עצמותיהם (כל מללח
הסגיון, מנול, ס.). ונאמר כי הצורה השכלית היא אשר
הבדילה הענינים קצתם מקצתם והעמידה עצמותיהם
והחושיות הבדילה העצם והפרישו מסה שאין בו גדול
(מלכר במהות הנסס לאנוכלר אלפלכרני, מנמס גננה, מו.).
— ואמר המלוי: הצור נצחנו בעימותו הנעלם סודו
ועצמותו יום נכספו לכות להגדילו ולרוממו איש
איש כברכתו (עממי, מנני, ד). הוא ירדן השכל כי בו
יטסה כל לב מצרעתו הוא עצמות השכל עליון הוא
איכותו הוא מהותו (סס ס.). אתם בני עליון שוגים
באהבתו התכוננו וראו נוחלים בתורתו נמצא מחוייב
יש סבת לכל מצוי אפשר בעצמותו ראוי בעלתו
(סול, סמס בני עליון, JQR. 1915. 538).

עֲצָמוּתִי, עֲצָמוּתִי, סִיג' נק' עֲצָמוּתִית, עֲצָמוּתִית
מ"ר עֲצָמוּתִים, עֲצָמוּתִיים, עֲצָמוּתִיות, — של
העֲצָמוּת, מה שבטבע, מה שבהכונה קבועה, wasent-
lich; substantiel, essentiel; essential, רבות הנה ההפרש שבין האחת מהן לאחרת יהיה
אם בדבר מקרי ואם בדבר עצמותי וכו' הנה איך
אינם נבדלות בדבר עצמותי (כלפידי, חנו"כ 86).
ואמנם יקרה להם זה מצד סבלותם בתנאי הקדמות
הפוסת ואחד מהם הוא שהיוו התארים עצמותיים
למתוארים (ס 42). אמנם האחרות העצמותיות
ממנה רחוקה שהאדם והאבן אחד. בגשמיות וממנה
קרובה שראובן ושמעון אחד באנושות ואלה כולם
אחריות כוזבות ביי ראובן איננו שמעון ואם כלל
אותם האנושות (ס 48). ובכלל הענינים הטבעיים
כלם אם יהיו על הרוב הנה הם עצמותיים (כונ"ס,
מלוז גנין יב), התנועה היומית לכל הנלגלים מקרית
ולגלגל הראשון עצמותית והיא תמידית להם (י'
ס טז, חנו"כ 3, הקדמי ס). אבל בבחינתו הפעולית
ושמשפט אלו הד' במשפט מלת הבורא אשר יודחו
הסכה שאינה תואר עצמותי (כ"מ הכינוי, ס 3 נג).
כי לא יניתו התארים עצמותיים כמו שיניתו
זה הנוצרים (ס נח). התנועה לה בחינות וזה אם
עצמותית טבעית היתה אם הכרחית וכו' ולזה
היתה התנועה הסבוכית לגלגל עצמותית (י' הקדמי
קס"ס, חנו"כ 10). ענין המציאות הנאמר על כל נמצא
מן הנמצאים נתלקו בו הפילוסופים אם הוא מקרה
קרה לנמצא או הוא ענין עצמותי לו (כ"מ אלכו,
הקדמי 3 א), ולזה יתחייב שתמשך ממנו על צד הרצון

וכמו ש עצמותו נעלם תכלית ההעלם כן חכמתו
 נעלמת תכלית ההעלם (סג ב). ובה' ית' לא יפול
 בעצמותו דבר נוסף שא"כ היה רבוי בא בעצמותו
 ולא היה מחוייב המציאות (ר"י מסיסל, מנח' קהל' 22).
 כמו שה' ית' נצחי כן הכסא נצחי אי"כ אין הכסא
 דבר חוץ מעצמותו ית' (סג 26). שהשכלים הם
 משכילים וחושקים עצמותם ובוה ידמו לאל ית'
 כמו שהוא משכיל וחושק עצמותו וכו' הם מתרמים
 לאל ית' כשהם משכילים וחושקים עצמותם וכו'
 על צד הכונה הראשונה מניעים לקיום עצמותם
 (סג 32). שענין שכל הפועל יאמר על שלשה עניני'
 הראשון הוא כמו עצמות גוף הנפש אשר הוא
 כמו צורה כללית לכל הצורות (סג 65). אם נדע רצונו
 נדע עצמותו (סג 97). ומעשה שדים הוא וכו' מראה
 לאנשים הדבר בהפך מה שהוא מכלי שישתנה הדבר
 בעצמותו (ריב"ז, ש"ס 35). ועצמות הראשון
 אמנם הוא כמה שישג' עצמותו על שעצמותו
 גלוי לעצמותו (ר"מ הכנזני, המלמד בנחמה, ד"ח לט).
 הברוכים היו מקשה מנוף הכפרת עצמו ובאמרו מן
 הכפרת תעשו את הברוכים על שני קצותיו להורות על
 שני חלקי השכל אשר זכרנו כי שניהם מעצמותו (כ"ה)
 מוסקטמה, נפול' יסודם יג). הנה ידוע תדע כי בעצמות
 המאציל יתעלה ויתברך אסור לנו לדבר ואין לנו
 צורך להכנס בו כלל (דמס"ל, מוקד ומקל 8). — עצמות
 היין: אותן המים שקורין אייגוא"ת ארדינמ"י שעושין
 אומנים גוים לרפואה מעקרי' ירועים ובתערובת יין
 נסך אם מותר' בהנאה דרך רפואה שלא במקום סכנה
 דאין עצמות היין בהן אלא הויעה שלו (ריב"ז, ש"ס
 כה). — עצמות המליצה: אמר ניקולאוס היתורים היו אם
 המליצות כאשר גדלו קטניהם על ברכי סמרי הבריביא
 והיא עצמות המליצה (ר"ש סגן וינגל, שטע יסודם 57).
 — ערך עצמותם: ושהחכמות מועילות לאדם ומאשרות
 אותו מצד ערך עצמותם שהן מזהירות השכל (יסודם
 גן יוסף לניח' יעלם, כ"ע ע"ס קט"ט, 188). — ומי': והשם
 המשתף הגמור הוא הנאמר על שני עצמיות אין
 שתוף ביניהם בענין מן הענינים כלל (כמ"ס, מלות
 סגיון ג'). — עצמותיהם, כמו עצמותם: ואולם חסוד והמין
 וההכרל כבר ימצאו בעצם ובמקרה ואולם מציאות
 בעצם הוא מאשר יודיעו מאיש עצמותו כחיות
 והאנושות והדבור אשר כל אחד מהם יודיע מראובן
 רמח אליו עצמותו ולזה יורשמו כללי העצמים

זה לפי פיטגורס היתה עוברת מנוף לנוף אמנם זה סותר הפילוסוף בהראותו היות לנפש יחס מה עצמי אל הנוף להיותה נותנת ישות עצמי ומיניו לנוף (ס). ועל המקביל הששי נאמר היות השלמת העצמי מהמציאות במינים והמקרי בפרטים אם כן בלתי היות רבוי הנפשות לפי מין מתחלק כי אם לפי מספר לבד ישאר בלתי היות נוסף שלמות על השלמות העצמי מהמציאות לסבת היות נבראות נפשות רבות כי אם על המקרי לבד וזה אינו בלתי נכון (סג:). ועם כל זה לא יבצר ממנו לשוב עוד בהודעת מהו כדי לבארו בהוראתו המיוחדת לו שהיא הוראה עצמית אליו (כ) הלל מוידנאל, תנ"י הנפש, ג). והיא (התנועה) מדבר ואל דבר והיא במהלך ובסוף והיא מקרה בעצם גשמי והיא נמצאת ממניע הצורך לחקור אלו כולם אחד אחד והגשותיהם העצמיות (דכ"ט) פלקיאל, ראש סכני 82). לפי שאין שום דבר פרטי עצמי או מקרי. יכול להתחדש בלי סבה אמצעית קודמת לו (כ"י לנן לטיק, סכני 82). כמו שפירסם (99). עם שהבאור שעשינו בזה הוא יותר עצמי ויותר מיוחד בזה הדורש (לננ"ג, מלמס"י סג ו). דע כי האותות והמופתים האמיתיים הכריחו את כל החכמים להודות ולומר שתנועת כל אחד מנגלגלי צבא השמים ומרוצתו העצמית וכו' הוא שזה לעולם בלי חלוף (כ"י סימכאלי, יקוד עולם, למ:). כמו שפירסם האחד ילקח ראיה על כל אישי המין בירידת הדברים שהם עצמיים והברתיהם למציאותו וקיום מציאותו (כ"י חלנז, סקקיס א יא). ואולם אשר מצד השלוח הנה הוא בשיתאמת הגעת הנבואה אל הנביא והיותו שלוח להנתן דת על ידו אמות עצמי וכו' והאמות העצמי הוא שיתאמת הדבר אם מצד סבותיו ואם מצד סגולותיו העצמיות (סס יס). כי התואר לא ימלט משיהיה אם ענין עצמי ואם ענין מקרי (סס ז ט). אני לא ראיתי להאריך במה שאינו צריך לעקר הדין ובתבתי המענות העצמיות ושהדין נתלה בהם (כיצ"ס, סו"ס סג). כי התואר הוא מה שיתואר בו הדבר ויכונה אם מקרי ואם עצמי (כ"י סכני, מו"ס א נס). לפי שהאות היותר עצמי באהבה (כ"י סכני, מו"ס א נס). הסוכה, וילא, ד"ס וישמע יעקב). אבל הכאב העצמי לא היה על הנער כי אם על שאול (סו"ס, מ"ס א יד"ס נלכסך). שאין הנפלאות משיג עצמי בנבואה כי הם נעשי' כפי הצורך (סו"ס, מ"ס א יד"ס י ט). כל אלה

כמו שהם בפועלים השלמים אבל לא שנבין רצונו היאך היא לפי שהיא עצמותית בו (סס ג). והנה א"כ בסבות העצמותיות שני הנאים שיהיו בעלות תכלית ושהיו יחד (כ"י סכני, מ"ס א יד"ס ט ז). וכוה ג"כ יש לדעת כי שם יעקב נשתנה באמונה הנתונה לו אשר הוא היה השינוי במהות עצמותי ליעקב שקנה האמונה האמתית בלי חלף (כ"י סכני, מ"ס א יד"ס ט ז). דרך אמונה, נח:).

עצמותיות, ט"ז, —גלגל העצמותי: ואם היו הנפש רבות הנה ההפך שכן. האחת מהן לאחרת יהיה אם בדבר מקרי ואם בדבר עצמותי ואם הובדלו בעצמותיות אי אפשר שההינה כלן נפש אדם (לכ"ג, מו"ס א יד"ס 86).

עצמי, עצמי, ט"ז, נקי עצמית, עצמית, מ"ס עצמיים, עצמיות, — כמו עצמותי: והצורה היא הצורה הראשונה הכללית אשר היא שרש כל צורה עצמית וכל צורה מקרית (כ"י סכני, מו"ס א יד"ס ט ז). אך באור המדות האלהיות המושכלות והכתובות שמסופר בהן הבורא ית' הוונות בהם רבות מאד וכו' והן מתחלקות לשני חלקים עצמיות ופעליות (סס י). והתבדלם במטות האלהים העודפות והתגלגלם בהם עד ששבו אצלם רגילות וידועות כאילו הם עצמיות להם בלתי סרות מאתם ולא נפרדות מהם כל ימיתם (סס, סכני, סכני, יס). ואח"כ נענין בתעלותיו (של האדם) ובכל מדה מפרותיו וכתות נפשו ואור שכלו והדברים עצמיים והמקריים אשר בו (סס ס). איני רוצה לומר אלא מעלה תפריד את בעליה פרידה עצמית מהפרד הצמת מן הדומם והפרד האדם מן הכהמה (סו"ס, סכני א ט). ואין בצורות העצמיות רב ומעם (סס ס ז). התום והיושב אינם צורתו העצמית רק הם איכות נמשכי' אחר צורתו (סו"ס, מו"ס א יד"ס ט ז). ולפי דעתם אשר יראו שיש לו תארים עצמיים כמו שהתחייב שיהיה עצמו יתברך בלתי דומה לעצמיים כן ראוי שיהיו תארי' העצמיים אשר יחשבו בלתי דומים לתארים (כ"י סכני, מו"ס א יד"ס ט ז). ולא יזיק אם ישתמשו הנה לפי מנהגם בהפרדה בין הנשואים העצמיים אשר יודיעו מן האיש עצמותו מקום המציאות וההפרדה (כל מלכס סגני, מו"ס א יד"ס ט ז). והנפש היא גבול ההווה האנושית כמו כל צורה אחרת עצמית מהדבר המתהווה (מלכס על הנפש לכ"ג, סו"ס א יד"ס ט ז). היות נפש האדם לבושה מהנוף ולסבת

ועוצר המעים (כ"י זכרס, שמוע"ס, דודסון 99). והם המר והמתוק וכו' והעצר והשמן והגם טעמים נבראו תשעה למינם (סוף, נהי ספס, טס 157). ולא תאכל מאכלים הרעים המרבים תערובו ולא העוצרים והקובצים כדי שלא תצטרך לשלשל על ידי משקה (כ"י חלדני, ט"א ס, עד). — **עצרת החיה**, שם לאחר המולות: והי"ג עוצרת החיה וכוכביה כ"ד (רז"ט, רל"ט, חכ"א ח). ראיתי לבאר במקום הזה שמות השלושים וששה צורות הנוספות ואוציא בספר צבאם ואלו הן הדוב הקטן הדוב הגדול וכו' עוצרת החיה וכו' (דוד גז, נחמי ונע' טה).

— **נפעי, נעצר, נעצרה, העצר, העצר, העצר** — **נעצרה** המגפה וכו' וכו' נפסקה, חלה: והנה החל הנגף בעם ויתן את הקמרת ויכפר על העם וכו' ו**נעצר** המגפה וכו' ויהיו המתים במגפה וכו' וישב אהרן אל פתח אהל מועד והמגפה **נעצרה** (נמד' י"ג-יט). ויעמר פנחם ויפלה ו**נעצר** המגפה ותחשב לו לצדקה (ספ"ל קו ל-ל). — **ונעצרה** המגפה מעל פלוגי: ו**נעצר** המגפה מעל בני ישראל (טס כ"ט). לבנות מוכח לוי' ו**נעצר** המגפה מעל העם וכו' ו**נעצר** המגפה מעל ישראל (ט"ז כ"ח-כ). — **נעצר** פלוגי לפני פלוגי, נתעכב שלא ילך מלפני פלוגי זמן מה: ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא **נעצר** לפני יי' (ט"א כ"ח). — **נעצרו** השמים, לא הורידו גשמים: **נהעצר** השמים ולא יהיה מטר (מ"ח ס לט). — ובתו"ם: בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הגשמים **נעצרו** הן מביאין להן זקן אחד כגון ר' יוסי הגלילי והוא מפגיע בערן והגשמים יורדו (כ"י שמואל זכר נחמי, ירוש' זכ"י ס ג). בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים **נעצרו** מלהוריד מל ומטר (סנה לז). אין הגשמים **נעצרו** אלא א"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה וכו' (סנה ז). כל זמן שישראל **נעצרו** בבתי כנסיות יכבתי מדרשות הקב"ה עוצר שכינתו עמהם (כ"י יודן זכ"י י"ג, יס, ספיקי דכ"י, הוספ' ד). למה **נעצרו** עוד יום אחד רב אמר וכו' (ילק' נמד' טס"ז). — ובספ"א: כי יוצר הכל גבורת ידו לא תקצר ולא יירא ולא יגור מן האדם ה**נעצר** (רע"ג, ספ"י על מוי הסלכי ג, דודסון 89). והעברים אומרים למי שמחמיר לשבת במקום העבודה לעבוד את השם **נעצר** ושם איש מעבדי שאול **נעצר** לפני יי' (כ"י ח"ס, ספ"ס לריב"ה, נל). ופירש ר"ם בלימה **נעצרת** ועשה בלימה תיבה

אחת (כ"י ספ"י לזכרס, כד). ואם עשית כל אלו והגוף עדיין **נעצר** תעשה החוקן הנזכר למעלה (ספ"י הקדמס, כ"י זכר"ן). כמו שמים המעצרים טובים לחולה הנחלה בתלי השלשול ורעים ל**נעצר** והמשלשלים טובים ל**נעצר** ורעים למשלשלי (1). — ואמר המפורסם: גביר דומה בשחק על אדמה וגם כפיו להמטיר כעננים בהעצרים ימותון הנפשות וימלאון בהמטירם רננים (רע"ג, ולא יזכר). ברה בכלוא הגוף **נעצרת** התכונני כי העולם מעברת (רע"ג, נפסי חויתך). הן אם אחר פועמי מרכבותיו ו**נעצרו** יחד נכמרו נחומי עליכם וגברו (כ"י ספ"י, יס למיז"ס).

— **נע', *נעצר** — כמו קל: מוליך ומביא כדי לעצר רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצר שללים רעים (כ"י ספ"י זכרס, טס כ"י יוסי זכ"י מניח, סוף לז). כיון שירדו משה ואלעזר נתקצבו כל העדה עליהם ואמרו היכן אהרן אמרו להם מה אמרו להם היואך יכול מלאך המות לפגוע בו אדם שעמד במלאך המות ועיצרו (מסומ' סק מ"א, נזכר). — ובמשמ' ס"ע: כל זמן שישראל מעצרון בבתי כנסיות וכבתי מדרשות הקב"ה עוצר שכינתו עמהם (ספיק' דכ"י, נזכר).

— **נפע', *העציר** — כמו קל, גרם עצירת הנקבים: ראוי לאכול בתחילת הסעודה מאכלים דקים לתים הקלים לעכל שמהרה יורדים למטה באיסטומכא ואחר כך העבים גסים ויכשים והקשים לעכל ומעצמים ומעצירים באחרונה (כ"י לזכר"ס ח ג).

— **נפע', *העציר** — שהעצירו אותו, ואמר הפיטן: כיס אבים במ גיא לעטר לכל יעצרו בנשיון שטר (כ"י ח הקליר, חף זכ"י, ספ"י גס).

ב. **נעצור** (2) ס"י, — **נחט, pressen; presser; to press** קפיפות שעוצרין בהן הויתים (מכוד ערך קטע).

— **נפע', *נעצר** — שעצרו וסחטו אותו: המוכר בית חבר מכר וכו' ואת הים שהשמן יורד לחובו כל **נעצר** (עומ"מ מכירס רעו ד).

— **נפע', *נעצר** — כמו קל: והוא שיצא מהן קצת לתלוחיה כשמעצרין אותן (סס, קדוש רעב).

— **נפע', *העציר** — כמו נפע': כשיש לו (לחפוג) בית

(1) [מראה המקום נשמט מכ"י המחבר.]

(2) [כך בארמ', בערב' א] ובבוש'.

המלך היוורש את כסא המלוכה: הנותן תשועה למלכים וכו' הוא יבצר וישמור וכו' את אדוניו הקיסר וכו' ובנו יורש עצר וכו' (מי שנכח להקיסר, חסלם טמם).

ב. יְעָצָר, ט"ז, — כמו עֲצִירָה, עצירת גשמים: חֲכִיתִי בַעַת עֶצֶר לַפּוֹתָהּ וּמִשְׁמִיר בְּמִשְׁבֵּי רוּחַ לִילָד אֲבוֹד מוֹכְרוֹן (י' יוסי בן יוסי, חֲפֶזֶד בְּנֵי־עֲשִׂי, מוֹסֵף ז' כ"ט), — ובמשמ' עצירות הנקבים: ומהכרת העצר ההוא יתחדשו בכמן המליאה עצמים וזים ואידים רעים (י"ד מוקד, זכות חסם, יין לנכון 6).

א. יְעָצָר, ט"ז, — בלשון בני קדם שם לפי הרחם: שלוש הנה לא תשבענה ארבע לא אמרו הון שאול ועצר (2) רחם ארץ לא שבעה מים ואש לא אמרה

(1) עי' הערה לקמן.

(2) כך הנוסחה המסורה וכך תרגמו השבע: ἔργος, ר"ל: תאוה, ואין להכריע אם זו תרגום המלה עצר או היתה בנוסחתו מלה אחרת, אך בנוסחת עקילס בודאי כבר היתה מלה זו, כי הוא תרגם: ὁ ἄρχων, במשמ' עצירה, וכך ת"י: אחרת, ובעין זה גם רסע"ג: ותבם אל רחם, במשמ' רחם שאינו יולד, כמו עצר בעד רחמה. וכך ריב"ג, וראב"ע ורד"ק. רש"י: תשמיש, ורוב החדשים פרוש כמו רסע"ג, במשמ' עצירת הרחם מלדת, אעפ"י שכלם הרגישו הדחק שבמליצה זו, כי אין שום טעם להוביר כאן דוקא רחם של עקרה. יותר לפי פשוטו של המשל הוא פרוש רש"י: תשמיש המטה, ומלבד זה באר מהו ענין עצר רחם לתשמיש המטה, ומלבד זה שלשה האחרים שאינם שבעים שבמשל זה ששלשתם הם עצמים: שאול, ארץ, אש, מעידים על הרביעי שגם הוא שם עצם ולא שם פעולה, ולפי הרוח הכללי של אלה נראה כי הכוונה בהמלים עצר רחם הוא להרחם סתם שאינו שבע תשמיש, ואם אין ראיה לדבר ובר לדבר יש בהמשל הערבי: חילאתה לא ישבעוג מן ת'לאת' פרג' מן דבר וחטב מן נאר (פריסג, משלי ערבי, ח"ג, משל שמו), ובערבי: שלשה לא ישבעו משלשה רחם מזכרות ועין מאש. — וכבר דעה אחד החדשים למחוק המלה עצר, אפס זה יקלקל משקל הכתוב. ולכן יש לשער: כי הכוונה בהמלה עצר היא חלק סחרהם בעצמו, והיותר נאה לפי הענין הוא פ' החדש, ומקור השם עצר במשמ' זו אינו משרש א.עצ, אלא משרש אחר, או השרש ע'ר' (א) בערב, והשם ע'ר' (ב) שמשמש במשמ' בתולים ועד' במשמ' בתולה, אמר אלג' וחרי: ואלעד'רה אלכבארה ואלעד'רה אלכבר, ע"כ, ובעברית: ועד'רה היא הבתולה ועד'רה הבתולים. ואמר אבן אלת'יר: אלעד'רה מא ללכבר מן אלתלתחאם קבר

אחיה ואחיון אותו בו אינו מת עצר ולא נחמם כשמתפגין בו (ר"ש ל"ח, פ"י פנסי לרנ"ט, סנה, קנא). — ובמשמ' התעבה, נעשה עבה וסמך: והעצור הוא התקבץ הגוף אל עצמו והתרכב חלקיו והמתעצר יתעצר מפני אחת משתי סיבות אם שלא היו חלקיו בלתי אפשר שיתקרב ובשיתקרב מפועל מתחדש עליו יאמר אז שנת עצר (הוא, חותם פסוקים ד, כ"י ז"ה"ס כזנחסי).

ע. יְעָצָר, ט"ז, הרוחה של רכוש וחיים טובים, Wohlhaben, Reichtum; aisance, opulence; prosperity ויראו את העם אשר בקרבה יושבת לבשה במשפט צידנים שקט ובטח ואין מכלים דבר בארץ יורש עצר (2) ורחקים המה מצידנים ודבר אין להם עם אדם (פס"י י"ז). — ובמשמ' "שלטון: כי באמרי פיו הוא אמר ויהי הוא בקול ממשלה וברוח עצר (כסנז לרנ"ט א ל"ג ט). — ובמשמ' בן מלך: לא יורש העצר רק הישר בעיני הנסיכים (כ"ט בלך, סנ"ג, ג, ל"ג). — יורש עצר, בן

(1) בערב' ע'צ'ר' (א), ע'צ'רה' (ב), ועי' הערה לקמן.
(2) כך הנוסחה המסורה, ונחלקו בפרוש מלה זו הקדמונים והחדשים. השבע: ἔργος, במשמ': אוצר. ת"י: ירותין ועורין, כנראה קרא: צעיר במקום עצר. הירוש' וולג': ἔργος, כמו השבע'. מתרגום עקילס לא נשאר תרגום פסוק זה. מנחם חבר עצר זה עם זה ועצר בעמי, כנראה במשמ' שלטון. וכן ריב"ג: זה יעצר בעמי וכו' יורש עצר ענין הכל הממשלה, וכן רלב"ג ורד"ק. רש"י: יורשין מועטין, כמו ת"י. והנה דחק פרוש עצר במשמ' מלוכה וכמו"ב במשמ' מועט נראה גלוי לעין, כי אין כאן מקום כלל לא לענין מלוכה ולא לענין קטנות, רק מה שתרגמו השבעים ולפיזהם הירוש' כאן במקומו, כמו שמעיד ע"ז ספור האנשים בפסוק י: מקום אשר אין שם מחסור כל דבר אשר בארץ, וכבר אמרו קצת החדשים כי השבע' קראו אולי אוצר במקום עצר, וקצת החדשים הגיהו עשר במקום עצר. אך אין צורך בכל זה, כי עצם המלה עצר של נוסחת המסורה משמשת בערב' במשמ' הרוחה ומיב החיים, והיא המלה ע'צ'ר שתרשמה למעלה, ויאמרו: עיש ע'צ'ר, חיים כהרוחה ובשפע של טובה, וכבר העיר על זה גוג, ואעפ"י שעוד גם כזה לא נרפאה כל מליצת הכתוב, ובפרט המלה יורש קשה כאן, מכל מקום במשמ' השלה עצר כאן אין לפקפק, ורגלים לדבר כי המלה יורש משבשת. [הנראה שיורש עצר הוא שבוש של אשר בארץ, והוא כפל של בארץ, עי' סגל (מנצח, ג, עמ' 19).]

(a) عذر (b) عذرة

(a) عذر (b) عذارة

חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל אין ועצרה¹ חדשים ומועדיכם שנאה נפשי (ישע' א יג-יד).

עֶצְרוֹן, ט"ז, מ"ר עֶצְרוֹנוֹם, — כמו מַעְצֹר, עֶצֶב: רב כמועט אפרוש ולי נאה לדרוש מלין בלי עֶצְרוֹן מכל צדדים בלו מחמדים משלם בלי חסרון (מנחם צן סרוק, חגרי אל כ' סדלתי) — ומ"ר במשט' חסם ועשק: מתי עֶצְרוֹנוֹם אנעל אוי נא לשודדים פני בהם אשים המה ואכלוני בכל פה (נומשלין, גולים סוככי דך, מלח ספנים לניגד, 51).

עֶצְרָן, ט"ז, נק' עֶצְרָנִית, מ"ר עֶצְרָנִים, — מי שעוצר ומונע מלהוציא את כספו, כילי, קמצן, Geizhals; miser; avare: כעכבר זה שגונו דינרים כל שמוצא בחורים ושובב עליהן כך זה עֶצְרָן אינו נותן מכל נכסיו כלום לעניים (ערוך טכז עכנז). פר"ח דהא דאמר שמואל שמין באב לא ליפוט כח הכת ליתן לה יותר מעשור נכסים אם האב היה וותרן אלא לגרוע בותה וליתן לה פחות מעשור נכסים אם אביו יורעין שהוא עֶצְרָן (מוס' כחז' כ:). קיטין עֶצְרָן ביותר ולכך נתעשר וחיה לו ממון לבדו שאין לאחיו חלק בו (רשב"ם, צ"צ נצ:). עֶצְרָן וקפדן עינו רעה בשלו ובשל

אחרים (ס' קמס:). כל אדם שהוא עֶצְרָן ומקפיד שלא ירויתו עליו ושלא ליותר כלום לחבירו משלו וכו' לא יצליחו כל אותם שבידם מאותו ממון וכו' אבל מי שהוא וותרן כממנונו אצל אחרים שנהנים ממנו והוא שמת ומלוה למחצה ואינו עֶצְרָן אצל אחרים שנהנים ממנו וכו' (ס' סקידים סחמג). אחר היה עשיר ובנו היה עשיר והאב עֶצְרָן במאכל ומשתה שלו אמר לו החכם לכן אע"פ שיש לאבך כיון שהוא עֶצְרָן תזכה בו ותאכילתו ותשקהו משלך ותכסחו (ס' סחמג קכ). בני באו וראו כמה קשים העֶצְרָנוֹם וצרי העין שכל מי שעינו רעה הרי הוא כשופך דמים (ס' מעלות סמדות, מעלת הנדיבות, סו). ע"ד שאלתי זאת בדבר אשת פלוני הידועה לרום מכ"ת בשמה ובמעשיה דיה רגזנית קפדנית ועצרבנית ולסיכה זו לא היה דעת אדם סובלתה (סו' ילתי, שו"ס קנ).

עֶצְרָנוֹת, עצרונות, ט"ז, כילות וקמצנות, Geiz, Hab-sucht; avarice: אחר היה עֶצְרָן והיה מנפח את הריאה והרם בפה הריאה [ולא היה חותך קצת מן הריאה] אמרו לו בעבור עצרונותיך² תכנים

הון (משלי ל יג-יד). — ובסהמ"א: עשה האלהים שאול כנגד עוצר רחם והוא נתקח אצל הערלים פי רחם והוא נאמר על פי האבר הקולט הורע ועוצר אותו לקבל צורת הולד (כ"י צ"י חטובי, מלמד החלמדי, ו:). ותמיה אני מסך איך לא תתכיש לעבוד מי ששכן ברחם אמו ובעוצר הבטן החשך והאפלה מ' חרשים ויישן במטה והוא עולל ויונק (נחמד סכומה, 11).

בִּיעֶצֶר, ט"ז, — כמו א.עצור: נגש והוא נענה ולא יפתח פיו בשבט לבטח ויובל וברחל לפני גזויה נאלמה ולא יפתח פיו מַעְצֹר ומשפוט לקח ואת דורו מי ישוחה כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו (ישע' נג ז-ח). — ובסהמ"א: סר מעליהם הוד מלכות וימשכו עליהם ימי עוצר ומשפט ואותותם לא נראו בארץ (מנחם צן סרוק, נכחז' כ' סדלתי למלך סכוריס). — ובשתי המשמ' של שלטון ושל עֶשֶׂר: עשר אתן לך ועוצר עוצר טובות בקץ אושר (יוסף סינסה, חסיני סהקס, 11).

עֶצֶר, ט"ז, — לחץ ומצוקה, Zwang; Elend; misère; oppression; constraint: וימנעו וישחו מַעְצֹר¹ רעה ויגון (ספ"ל קז לט).

עֶצְרָה², ט"ז, ביאה למקום מהמקומות ועמידה שם כדי להוועץ בדבר מהדברים וכדום; Anwesenheit; presenece: ויאמר יהוא קדשו עֶצְרָה לבעל ויקראו וישלח יהוא בכל ישראל ויבאו כל עבדי הבעל (מ"ג י כ-כא). קדשו צום קראו עֶצְרָה אספו וקנים כל יושבי הארץ בית יי' אלהיכם וועקו אל יי' (יואל א יד).

אלאקתצ'אצ', ע"כ, ובעברית: ער'ה היא מה שיש לבתולה בעין ארוגה קודם שיקרע. ואולי הוא משרש כמ'ר א) בערב', והשם כמ"ה, המשמש במשט' שפת הרחם, וגם במשט' עצם הרחם. על כל פנים אנו רואים, כי שני הצרופים, ער'ה, — ב/מ', ששניהן קרובות להצרוף ע צ ר, משמשות בערב' במשט' שם לחלק מבית הרחם, ואפשר שכלשון בני קדם שמש הצרוף דומה לחן, עצר, במשט' דומה לו.

¹ [ריב"ג פרש ב.עצור וג.עצור, בית הספר. וראב"ע פרש כמו עצר רחם, כלומר עקרות של רחם, ועי' פרלס (Analekten 85)].

² לפי דעת חכמי הלשון מהשרש א.עצור, במשט' עֶצֶב, עכבה, התעככות במקום, ומה אספה. ואפשר שהוא משרש חצ'ר ב) בערב', שהכונה בו היה במקום.

א) حظار, ב) حضر

¹ המליצה קצת קשה. — ² (כמו: עצרונותך).

הדם בפיר לא ראוי לעשות כן (ספ' מקדים סתתתה).
 בי בעונותינו כך היה בסוף בית שני גבר הכילות
 ונזל הקמצנות גם העצרות עד שהכהנים עובו
 העבודות ודרשו המונות (ספ' דבר למוד הסכנות, דס'
 עד). בני הלא תראו מה העצרות וצורת העין
 עושה הרי שבא דבר מצוה לידו כגון סוכה ולולב
 וציצית וביצא בו והיתה עינו צרה בממונו וכו' (ספ'
 מעלת המדות, מועלות הכדינות, סו:).
 ראש השנה ויום הכפורים כשבת (מ"ק גו). עצרת
 שחל להיות בערב שבת וכו' שלא לקיים דברי האומרים
 עצרת אחר השבת (מ"י ז ד). נדר לפני עצרת עד
 שיעבור עליו עצרת וחג ופסח ועצרת וחג (מוספ'
 כ"ה א ז). והשמן מוכרין אותו מן העצרת ועד החג
 (י' יסדס, מוספ' ז"מ ד יס). עצרת פעמים שחל להיות
 עצרת בחמשה ובששה ובשבעה לא פחות ולא יותר
 וכו' אבא שאול אומר כל זמן שיום טוב של עצרת
 ברור סימן יפה לעולם (מוספ' ערכ' א ט). המינין
 האסורין בבית שאן הקצת והשומשום והחרדל וכו'
 מן העצרת ועד חנוכה (י' יס' דכס דן גס דני מעליה,
 יוס' דמ"ז א ח). הבא תישים כיכורים בעצרת שיתברכו
 לפניך פירות האילן (ספ' כ"ה א ג). ג' דברים צוה
 אחיתופל את בניו אמר להם וכו' ואם היתה העצרת
 ברורה ורעו חטים וכיתן (ספ' כה"ג ז). ולדה בעצרת
 היכי משהו לה וכו' כגון שהיה חולה בעצרת (כס' זניד
 נסס ננל, כ"ה ג). אין בין עצרת לעצרת אין בין ר"ה
 לר"ה אלא ד' ימים בלבד (ספ' ו:). משה רבינו אוהב
 ישראל היה וידע שעצרת יום אחר הוא (מנח' ספ').
 כך עלתה דעתו של הקב"ה ליתן לישראל רגל אחד
 בכל חודש שבקיין בניסן פסח באייר פסח קטן בסיון
 עצרת (כ' לוי, פס' דכ"ז ב). — ובספ' ח"א: ומשכחת
 לה שנה בלא רגלים כגון שניהם מלאים ואירע עצרת
 בח' בסיון והקדישה למחרת בו' בסיון ולשנה הבאה
 היו שניהן חסרים ואירע עצרת בו' בסיון והשנה
 מלאה ביום ו' בסיון משהקדישה ועדיין לא עבר
 עצרת עליו (דס"י, כ"ה ו:). ומצינו שקראוהו עצרת
 בדגרסינן במסכת פסחים פ' אלו דברים וכו' (כ"י
 חנוכה, מנח' ג' ד דס). ובעלי הקבלה קראוהו עצרת
 שלא כדון גזרת התורה באמרם לא נה"י עצרת
 והמון העם גם כן נמשכו בו הקריאה ולא כן האמת
 כי לא נקרא עצרת אלא שביעי עצרת של חג
 המצות ושמיני עצרת (כ"ה א קדקל, ג"ע, ענין חג הסניעין
 ז, כן:).

עֲצָרָה, עֲצָרָה, מ"ז, מ"ר עֲצָרָה, — של עֲצָה, מה
 שיעץ, raigebend; conseiller; advisory: סוגי
 המאמר ההלצי שלשה עצתי ועצומי וקיומי וכו'
 והדבר אשר הוא חיון מהמשפט לא יסנע גם כן אם
 שיהיו בערך אל זמן העתיד ויולד העצתי שהעצה
 היא בדברים העתידים (כ"י מסי' לילון, כופ' לז, 12). שכל
 מי שיעץ בין לאחר מאנשי המדינה בין לכלל המדינה

עֲצָרָה, ס"ה, עֲצָרָה, מ"ר כ"י עֲצָרָה, — א) כמו
 עֲצָרָה, ליום האחרון של סבות: ביום השמיני מקרא
 קדש יהיה לכם והקרבנם אשה לוי' עֲצָרָה היא כל
 מלאכת עבודה לא תעשו (ויק' ג' ב). ביום השמיני
 עֲצָרָה תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו (נזיל'
 כט לט). ויעשו חג שבעת ימים וביום השמיני עֲצָרָה
 במשפט (נחמ' ס יט). ויעשו ביום השמיני עֲצָרָה כי
 חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים
 (דס"ג ז ט). — ויום האחרון של פסח: וביום השביעי
 עֲצָרָה לוי' אלהיך לא תעשה מלאכה (דנר' יו ט). —
 ובתו"ס: ראוייה היתה העצרת של חג שחתה רחוקה
 חמשים יום כנגד העצרת של פסח אלא עֲצָרָה של
 חג על ידי שהן יוצאים מן הקיץ לחורף לית ביומיהו
 דיולולין וייתון (כ"ג ב, מ"ד ס"ה ט, מ"ז יט). — ובספ' ח"א:
 ושמיני של סוכות הוא הנקרא עצרת מיוחד לפי
 שלא היה בו דבר לכנות אותו וכו' (כ"ה ק, ספ"ט,
 ע"ד). — ב) הקפדת של ימי מועד וחג: שנאתי מאסתי
 חגיכם ולא אריח בְּעֲצָרְתִּיכם כי אם תעלו לי עלות
 ומנחתיכם לא ארצה (עמ"ס כ"ה ז). — ג) בכלל אספת
 עם, ועצם הקהל שנאסף יחד: מי יתנני במדבר מלון
 אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם
 מנאפים עֲצָרָה בגדים (י"מ ט. ט). — ואמר המשוור:
 אלהים אלי אתה גדודיך בעצרת ישבו געים כצאן
 היום וקשבו (דס"ג, חלפ"ס ח"א חס). — ד) גתיתך בזמן
 מאוחר בפרט לחג השבועות: עד אימתי חורשין בשדה
 האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שהיא
 יפה לפני וכית הלל אומרים עד העצרת (פניני'
 ח א). אין סבאין כבורים קודם לעצרת אנשי הר
 צבועים הביאו כבוריהם קודם לעצרת ולא קבלו
 בהם (ניכור' א ג). בארבעה פרקים העולם נידון בספח
 על התבואה בעצרת על פירות האילן וכו' (כ"ה
 ח ב). רבי אליעזר אומר משהרב בית המקדש עצרת
 בשבת וכו' וחכמים אומרים וכו' עצרת כרגלים

אורעווא רוכותי ואיפער שרצה העקבים כי
הקסלים בארמית הם היתרות שממעל לרגלי העיף
הרומים לשני בהנות (כ"י ח"ט, קה"ט לרי"ג, קשה) —
בהשאלה קצה המחנה, hintere Teil; arrière-
garde; rear וישימו העם את כל המחנה אשר מצפון
לעיר ואת עקבו מים לעיר (יחזק' ס יג) — ובמשנה:
ומקדו שרי צבאות בראש העם ובעקבו שם עם
מעמידו וקופין לפניו ואחרים מאחוריהם (סו"ה).

— ג) דשם שעשה בע"ה בארמה בלכתו ברגליו,
Fusitrit, Spur; empreinte du pied, trace; footprint
אם לא תדעי לך היפה בנושים צאי לך בעקבי הצאן
(ספ"ט ט"ח). בים דרךך ושכילך במים רבים ועקבותיך
לא נודעו (ספ"ט ט"ח). אשר חרפו אויבך יי' אשר
חרפו עקבות משיחך (ספ"ט ט"ז). כל היום דברי יעצבו
עלי כל מחשבתם לרע וגורו יציפנו המה עקבי ישמרו
(ספ"ט ו-י). — ואמר בן מירא: אם רע קראך נמצא
שם באיש מוסך יחפש עקב (ב"ס גני' יז יז). — וי"ר:
עקבת גאים טמטם אלהים וישרשם עד קרקע ארץ
(ספ"י י). — ובהשאלה: עקבת לב טוב פנים אורים
ושיג ושיח מחשבת עמל (ספ"ג יג יג). — ובסמ"א:
הבט נא אל האפר אשר פרשנו על רצפת הבית סביב
השולחן נראה את מדרכות העקבות האלה למי
המה זכר ויבט המלך והנה עקבות אנשים ונשים
וטף (יקיפ"ס לח). — ואמר המשורר: דרך נכונות צרפית
לבי בתי על משענותם תעמדי בשעריך ובעקבותם
תרעי את ערריך (כחצ"ט, יעלה יסח קול). — חזון לעקב,
חור בדרך שבא: כל העולים למוכת עולין דרך ימין
ומקיפין ויורדין דרך שמאל חוץ מן העולה לשלשה
דברים אלו שהיו עולים וחוזרים לעקב (י) (צמ"ג וג).
— ובסמ"א: עכשיו חזר על עקב לפרש מה שחיסר
מספר התאים וישובם מפה ומפה (כ"א מנגל"י, יחזק'
מ ט). ויחבמו וישיכילו ואת כי חזר לו המודר על
עקב למדוד רחב השער בפתח המערב (ספ"ג יג). —
וכן שב עקבים, ואמר הפוסק: דרך מצרים משוב
עקבים כל יחסמו ירא ורך הלבב לב לא יסמו
(כי חליטו סזק, חזקיהו, קובץ מעש' ידי גלוי קדושי, 85). —
ובמשמ' אחרית, כמו עקב, ואמר בן מירא: אל תאמין
בחייהם ואל תבטח בעקבותם (ב"ס גני' יז ג).

עֶקֶב, ע"י, עֶקֶב, יַעֲקֹב, יַעֲקֹבִי, — עֶקֶב את פלוגי,
חכם אותו בערמה ובתחבולה, hinterlistig betrügen;
הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בברתי לקח
וחנה עתה לקח בברתי (בראש' כז לו). איש מרעהו
השמרו ועל כל אל תבטחו כי כל את עקוב
יעקב וכל רע רבול יהלך (יחזק' טג). בבטן עקב (2) את
אחיו (סו"ה יז ד). — ובתלמוד: בשלשה מקומות הלכה
עוקבת (3) מקרא התורה אשרה בעפר והלכה בכל
דבר וכו' (כי יוסמן משום כי ישמעאל, קי"ז י). א"ר נחמן
בר יצחק כי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא הא
עוקבת מדרבנן היא רב פאא אמר כי קא חשיב
הלכה עוקבת ועוקרת הא עוקבת ומוספת היא
(ספ"ט). מאי עוקבה מדם וכו' שהיו עוקבין (4) להרוג
נפשות (כי חלעז, מכו"ג). — ובמשמ' הלך בעקביו,
הלך אחריו, כדי לשרת אותו: אוהרה לעוקב (5)
אחר נואף מנין ת"ל לא תנאף לא תנאף (כ"ט כז כ)
טרפון, שנוי מו: — ובסמ"א: מי שנטה אחר התאוה:
יעקבה הראות (כ"י ח"ט, מנחם ספניניס לקט"ג, 28).
— ואמר המשורר: פיהו יישר מעקש דרך השיר ואורו:
לב בעת יעקב מושן לבבות מבלי חבל גם כל
אנוש נחפו לאט יעקב (רמז"ט, סמ"ט יקס).

- (1) [רש"י, ראב"ע ואחרים פרשו כמו איעקב-
אבל אין זה נמשך היטב לפסוק הבא].
- (2) [אפשר גם לפרש: אחו בעקב].
- (3) [פרש הערוך, וי"ל: פי' מל' ויעקבני
זה פעמים כלום עוקרת לשון אחר עוקטת לא עוקפת,
ע"כ; ועי' גם הערת רמ"ש (ספרי דבר קצב), ורש"י
פרש, וי"ל: מקפת את עקבו מעמדו ועוקרתו וכו' ורש"
(קידוש' ח' ג), הגרסה: עוקפת, וכן מדר' תנאים (הושע' כד)].
- (4) [פרש הערוך: מערימין, ורש"י פרש: אורבין].
- (5) [כך פרש הערוך, וי"ל: פי' שמרדף ותולך
על עקביו ומומן לחבירו נואף, ע"כ, ורש"י פרש, וי"ל:
נעשה לו אפוסרופוס להרגיל לו נשים לניאוף, ע"כ.
ובערך בעקב פרש הערוך: מערים; ועי' הערת רמ"ש:
(מכ"י ט"א). ובמכ"י (ספ' הגרסה: עוקף, וכן בזהוהיב
שנוה' לח), ועי' עקף.]

(1) [במשנה שבגמר: ויורדין על העקב (ספ"ט, א).]

גיא ינשא, וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה (יט"ז נ"ד).—ובסהמ"א: ויעש המלך מישור סביב לבית וימלא את כל העקב ויעש את כל המקום מישור (יסימון טז). כאילו אנשים הלכו אל ארץ רחוקה בדרך עקוב' ויש להם ללון במחנים רבים וכו' (כ"י ח"ט, מו"ס, מסגרת הספ"ג).

עקב (כ"י), ממנו ב.עקב, *עקב, *עקבה, *ב.עקוב, **עקב**, פ"י, קל לא נמצא.

—שע"י, *עקבם: אחריו ישאג קול ירעם בקול גאונו ולא יעקבם⁽²⁾ כי ישמע קולו (חיוז לו ז').—ובסהמ"א: פ"א עקוב שמו שמו עקב את הגשמים (ערוך עקב עקוב). ברוכים יהיו ולעקב עקבהם⁽³⁾ עד סוף כל הדורות (כ"י שמואל ב' ע"ג, חסד' 51).

—קל, *עקב, התאחר, — ואמר הפיטן: חילים מועים בחלם חלוצים חושים מלעקוב מחשים וממללים בקלם מבקעים רקיעים לקב (מנחם בן מכיר, מלכ"י זכרון, יולי שנת הספיקה ח).

עקב, ש"י, — כמו עקבה, עקב שמו, קצת שמן שנחשבה ונשאר בבלי: מי כבשים ומי שלקות ומי זיתים ממבילין בהן ובלבד שאין בהן עקב שמן (מספ"י מקו"ה ט).

עקב, קל לא נמצא.

—שע"י, *עקב⁽⁴⁾, בחכמה המספר, בפל מספר והעלה אותו למדרגת המעקב: מעוקב מעוקב הוא כשנעקב המעוקב (ח"א וירוש', מספ"י סלג' 178 מספ"י).

עקבה, ט"י, — מרמה, ערמה, תחבולה; Hinterlist; ruse; artifice, deceit: ויקבץ יהוא את כל העם ויאמר אלהם אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה וכו' ויהוא עשה בעקבה למען האביר את עבדי הבעל (מ"ג י"ט-י"ט). — ובסהמ"א: כי חבינו כי בודון היה הדבר ובקבה וניחו אותו ליום נקם ועברה השמור

(1) [נראה שהוא כמו עכב].

(2) [ריב"ג, ראב"ע ורד"ק חכרוהו עם עקב ופרשיוהו: ואחרם. וכן רלב"ג. וי"ת: יעכבניון, אולי כמו יעכבם; וכן פרש ר"ש פרחון, ור"א בתור בנמוקים לשרשי רד"ק, ור"א בלמש (מקס' חנכס, סמוכה סמיתית). וכן נמצא בכ"י אחרים]. — (3) [כך נמצא במקור].

(4) [אולי יש לחברו עם הערב' כעכ'א באותה

המשמ'.

—ספ"י, *העקב, *העקב, *העקב, *העקב, *העקב: יעקב [שמך] תונקב וגם לא תועקב וישרת לשרי אל תקרא ישראל (כ"י י"י, Kahle, Masor. d. West, כס).

—ספ"י, *העקב, — בא זה בעקב זה, בא תכף אחרי דבר: מדרכו שיתעקבו עליו הצורות ולא תתישב בו צורה אבל יומר בחליפה או הפכה וכו' שאלו הצורות הסתעקבות וכו' (אזן זילא, פ"י ח"ב בן מקיץ לאזן סיכא, קצ' על יד ב' 12-13).

—נפס"י, *נעקב, — אחוה בעקב: להנצל כצבי מידו ובאחרית יום לשחק יום אידו ועד ירצה עקב בעקב נעקב ועברו (גנז' שפ"י ג' דודסון 47). — ובסהמ"א שרמו אותו: הותל נעקב (מלון למס' דוד, כד:).

עקב, עקוב, — א) פ"י, נקב, עקבה, עקובה, — ארץ עקבה מרם: גלעד קריה פעלי און עקבה⁽¹⁾ מרם (ספ"י ח). — ב) לב עקב, עקש, לא ישר: עקב הלב מכל ואנש הוא מי ידענו אני יי' חקר לב בתן כליות לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלליו (י"ט י"ט). — ואמר בן סירא: עקובה היא (חכמה) לאויל ולא יכלכלנה חסר לב (צ"ס גנ"ז כ). לב עקוב יתן עצבת ואיש ותיק ישיבנה בו (ספ"י ג' כס). — ובסהמ"א: עקוב הלב מלא תואנה ועקובה מכל רעה (כס"י, י"ט י"ט). מה תעשה בהפוך עליך הסון ים שאוניה חיל רודפיה מסביב ועתה עוף ויגע עקוב מכל ואנוש (כס"ס, ד' כוסק, כוס ציד ה' ב'). — ואמר הפיטן: חון יחון כי יבחון לב עקוב להכינה (יחזקאל, קלי' נעיל' יו"כ). חלים וועים כלם חרדים מבלי עקוב (מנחם בן מכיר, מלכ"י זכרון, יולי שנת הספיקה ח). — ואמר המשורר: אלהים אלי אתה רפא משובת לב עקב רפא עצם עשש וגם נרקב רקב (כס"ג, אלפים חלי חסם). — עקב ראש: שני לאמים כך לתרוש זה מזה להבדיל ולפרוש זה עקוב ראש וזה קדוש ראש (כ"י שמואל, גנז' שפ"י ג' דודסון 38). — ג) ש"י, מקום לא ישר, עולה ויורד⁽²⁾, כל steil, uneben; raide, escarpé; steep, uneven,

(1) [בירוש' (פ"י ח' י), פרשו: מלכלך, ובבבלי (מכונ' י).] אמר ר' אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות, ע"ב; ועי' רד"ק, ור"א מבגנצי פרש, וז"ל: חולבים בעקבי אדם אל מקומו אשר תהיה שם רגלו, ע"כ. ויותר נראה לפרש: מלא עקבות ורשמי הדם השפוך. (2) [בערב' עקבה, שכול שבהר; כבוש' עקב,

נבעה].

ואני עקדתי שבעה מובחות (ביט' מו:). כל מה שהיה
א"א עוקד את יצחק בנו מלמטה היה הקב"ה כופת
שריהם של עבדים מלמעלה (רבי מפני כך ילסק, מד"ר
נלש' נו). בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק בנו
(י' ילסק, סס). אמר לה (יצחק לשרה) נטלני אבא
ובו' ובנה מוכח וסדר מערכה ועקדני עליו ונטל
מאכלת לשוחטני (מד"ר קהל, לך חכול בשמס לחמד). קשר
שתי ידיו ושתי רגליו (של יצחק) ועקדו על גבי
המזבח (מד"ר לל). — ובסהמ"א: אברהם שניצטער
כל אותו הצער השליך עצמו לאש עקד את בנו
על גבי המזבח וכו' (גמ' ספרי ח, ג' בלנכונג 45). —
ואמר הפיטן: והיום הזה לפניך יופקד בשר מפעלות
עוקד ועקד (לשכ מי יעשה כמעטק, יל"ב ר"ס). — ואמר
המשורר: שתליו עקד להיטיב הקשר (רש"י, סולנים
יספה, מנסי יס"כ). לפני אליהו עקד אותו ולקח
המאכלת להמיתו (ר"י סלוי, חס נתיבי רעיון). גסה בכנו
יחידו ובהר המוריה עקדו ולמאכלת שלח ידו כי
כן צוה לו המלך (רש"י, מי כנוך לשכ יס). משנה
ברכה בכפלים הם עקוד לעקוד פעמים (י' שמואל,
גמ' ספרי ג, דודקון 40). — ונכ"י פ"ו: לא יצא גמל
במשומלת לא עקוד ולא רגול וכן שאר כל הבהמות
(שנח סג). עקד שתי ידים ושתי רגלים רגול שלא
יכופ ידו על גבי זרועו ויקשור (סס גמ' כד). כשנכנסו
ישראל לים כפר חר המוריה נעקר מקומו וכו' ויצחק
כאלו עקד עליו ונתן על המזבח וכו' (מכ"י נסח
ג). — ואמר הפיטן: זמן עדנה בו בשרה חנוט לקצו
עקוד למוסרה (לזון מקדס, יול' פס' סמולד). שמאלו
רמה וימינו לרום ותחת ויעד בכס עלי שורה עקודה
ובה תעשו ליום סקודה (רש"י, חס ילסק, חס ילסק, קונן
מנסי י"י בלוי קדמוני ג, 40). — ואמר המשורר: פנו אלי
בכל עקוד וקשור ורו אסור ואתיר מאסריו (כ"ס סנני,
עלי כל חס, סכני כז). ואיך אישן ועפעפי קשורים
בגבותי ואישוני עקודים (רש"י, חס לי). — ובמו ש"י,
ואמר הפיטן: ראה ערום ועירה ונאנח ולעקודו
סוד זה פיענה (כ"ס סקלי, חס סלש). והקשרים
הנקראים עקוד¹ אשר אני עתיד לזכור אותם
בספר הזה (סוד סקודות ללכסעו, 62 IX).

— נכ"י, *נעקד, ש"עקדו אותו: וילכו שניהם יחדיו זה
לעקוד וזה ליעקד זה לשחוט וזה לישחט (מד"ר
נלש' נו). פתח יצחק ואמר רבונו של עולם וכו' לא

לכל מדיח (רש"י, ספ' המועדים, ספ' ילסק 11). — ועוקבה:
וישלח (ניקנור) אל יהודה ואל [אחיו] בעוקבה
דברי שלום לאמר לא לי ולבם תהיה המלחמה וכו'
וירא יהודה את עורמתם וידע כי בעוקבה באו
(ספ' ספ' ספ' ספ' קונן על יד 11).

עקבה — ע"י עקבה.

עקבה, עקובה, — כמו א. עקב: כפול כתנת בד יכסה
שארן ספסי יד עד עקבות רגל (י' ילסק, ילסק,
חס סכני).

עקבי, ס"י, מ"ר עקבים, — של העקב, שפל, ארציו:
היצר הרע יפסיד ויאבד לב השכל העיוני
באמצעות הרבדים החמורים תחתיות ועקבים (כ"ד
מקול, זכס, יין ללכונ 20).

עקד¹, ממנו עקד, עקד, *עקדה.

עקד, ס"י, מ"ר עקדים, — תיש עקד, שיש כרגלו למטה
כעין טבעת, שצבע השערות סביב הרגל במקום הזה
מתחלף מצבע שערות שאר הרגל, והוא נראה כאלו
היה קשור שם בחבל: ויסר ביום ההוא את התישים
העקדים² והטלאים ואת כל העוים הנקדות והטלאות
(נלש' ל לל). ותלדנה הצאן עקדים נקדים וטלאים
והכבשים הפקיד יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל
חום בצאן לכן (סס לט-מ). אם כה יאמר נקדים יהיה
שכרך וילדו כל הצאן נקדים ואם כה יאמר עקדים
יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקדים (סס לל ס). והנה
העתרים העלים על הצאן עקדים נקדים ובררים (סס י).
— ואמר המשורר: חק פזורה כי תפקד כתמי שלוא
ועקד חמר משם כל שיה נקד (י' ילסק, ילסק, קונן
מנסי ילסק, סכני סכני 60).

עקד, ס"י, יעקד, — עקד כבש או את פלוגי, קשרו
בתכל ידיו אל רגליו, biaden; lier; to bind, ויבן
שם אברהם את המזבח ויעקד את העצים ויעקד את
יצחק בנו וישם אותו ממעל להמזבח (נלש' כז ט). —
ובתו"ס: ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם
לפני (י' ילסק, סס י' עקבה, כ"ס טו). — ועקד מוכה,
עשה עקדה על המזבח: אמרה לו (חנה לבנה) בניי
לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מוכה אחד

¹ [בערב' עקד א], קשר, וכן כבוש', ובארמ',
ברע על ברביון. — ² אולי: הנקדים.

א. עקד

¹ [אולי צריך לנקד עקוד].

המתים (סל בן מלכיה, לקו"ק, נפש 82). — ובמשמ' אסף וקבוץ: 'שלמים הם' (חכמי המזרח) אונתו ומאריה גברו בכל הידיעות הכתובות והנרשסות בעקד ספרי ישראל הגדול והנורא (פאליס הנמלה נג), ועתה צריכים אנו אל עקד אנשים גדולים בקיאים עצומים בהכמת לה"ק (סס נסד). עקד הספרים האחד היה נחלת המועצאום והשני בהיכל סער אפים (גוטלונד, מולכיס של פניקל 181). — בית עקד, מקום אספה 1): תלים בית עקד לנמלים וגלים לבחש שרף ועקרב (ר"י סטנוז, חפ"ג טו ב). ואיש רביעי מאריך עסמוריו וכו' אשר לו בקאירה בית עקד דברים השייכים לקורות הטבע (נאטור היסטארישעס קאבינעט) וכו' (גוטלונד, מולכיס של פניקל 27). — ומקום אספה לחכמים, Akademie; academy: שלשה מיליון מספר תושביה עשרת אלפים טירות וכו' בית עקד לתוכנים ולרופאים וכו' (כ"ט כולך, שני"ג ג, ע). וכל אחד מחברי בית העקד הזה יתנדב לחבר ספר בחד ספרטי ההכמה ויבנה כל בנינו (פאליס הנמלה נסד). — ומ"ר: ויוליכחו ההלך מפנה לפנה ומרחיב לרחוב ויראהו את הגשרים הרחבים והארוכים וכו' בתי נכות ובתי עקד וכו' (ריז"ל, פתח דנשכלל, הקד"מ). — בית עקד ספרים, בית אסף לספרים, Biblio- theque; library: ומנהגם כמנהג אמאר הכלוף הערבי אשר גור אמר במשפטו על בית עקד הספרים המפואר אשר באלכסנדריה לאמר וכו' (סס). — ומ"ר: באחת ערי אשכנז הגדולות העריכו המצירים עליה והמציקים אותה את כלי משחיתם בראשונה על בתי עקד הספרים (גוטלונד, מולכיס של פניקל 181).

עקד * עקדה, ש"י. — ס"ט מן עקד, קשירה: לא היו כופתין את המלה וכו' וכך היתה עקדתו ראשו לדרום ופניו למערב (פמ"ד ח). — ובסמ"א: הידים ורגלים ביחד היא עקידה (כס"י, נחש"כ ע). — ובפרט עקדתו של יצחק: וראיתי את הדם רואה אני דם עקדתו של יצחק (נכ"ז ז). וי' יראה את נזכר להם עקידתו של יצחק ומתמלא רחמים עליהם (כ"י יומין, ירוש' תנ"כ ז). למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק (כ"ה עז). באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה רבון כל העולמים וכו' הריגה הם חייבין וכו' להם עקדתו של יצחק וכו' (מ"ד ס"ה ש"ח יח). —

(1) [מליצה לקוחה מן שם המקום: בית עקד

הרעים (נ"ב י"ז-י"ד)].

עכבתו על דבריו ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח (סס ח"כ, פמ"י). והקב"ה היה יושב ורואה לאב שעוקד ולבן שהיה נעקד (פד"ח ח). רבש"ע וכו' רחם על יצחק שהוא אדם וכן אדם נעקד לפניך בכהמה (ילק' נחש"כ קח). — ובתפלה: שנשבעת לו בהר המוריה ורע יצחק ויחידו שנעקד על גבי המזבח (נכנס הסמך). — ואמר הפיטן: שש אב לעקוד וכן להעקד (כ' יוסי בן יוסי, סס כונת). עוד יזכר לנו אהבת איתן אדונינו ובכן הגעקד וישיבת טריגנו (מוסף ר"ס). שעה קרבני בשה הנעקד חליפת חגיגת יום זה תמורתו (כ"י בן רחוב, סמ"ח דע, חזק"י כח). וכות עוקד ונעקד ותומת זר נזיר חשוב היום לשוגה ולפוחה וכו' ויוד (כ' חליה נר שנועיס, חין סלוס, סליס' יוס"ז). — ואמר המשורר: מרום כהבים עוקד ונעקד השח עקוד והאש תוקד כחון טהור לב וזכר ופקד (כס"ג, חז נסח, סליס' ער"ס). רב וצער גולדו לנעקד גנינו התפקדו ובשבעים מצרימה ירדו כי מיי' היא (כאצ"ע, ססד נהח חונתך).

— הפע', העקיד, כמו קל: לא היו כופתין את המלה אלא מעקידיו (1) אותו (פמ"ד ח). בשעה שהעקיד אברהם אבינו את בנו על גבי המזבח תלה עיניו וחבים בשכינה (מ"ד נחש"כ קח). נטל את יצחק בנו ועלה לראש ההר וכו' והעקידו על גבי המזבח (פמ"י דכ"כ כז). יצחק שהעקיד עצמו על גב המזבח (ילק' סס"ז קצו). — ואמר הפיטן: האב מעקיד והבן נעקד בחילה הן אראלים צעקו חוצה כיללה (אשר מי יעסק כמעשך, יול"ז כ"ה).

עקד * ש"י. — כמו עקדה, ואמר הפיטן: יחיד אשר בעקד נשפט מלאיו בו יחגנו מלהשפט (כ"ח סקל"י, ססן נמכון, מוסף ח"ה). וך המשלים בעקד נפש בווקן לא מצא נפש (סח, חומץ חל"י, סס). קיחת עליה עקד היא נצבה במקד (קיסס, יול' פס"י סמ"ד). יראה לפניך עקד מיוחד טובה וטובה מברריך פחד (סלוח נס"י, יול' יוס"כ). — ומ"ר: עקדים, קשרים, קשורים (2): ומקשרים לפניהם על הלבנים וקשורים עקדים על התמר של הצדיק לכל מיני חלאים וחונגים על קברי הצדיקים

(1) [כך הגרסה במשנה שבגמ' ובמדר"ם, ובדפ' המשניות: מעקדין].

(2) [כך בערב עקדה, וס"ד עקד א].

(א) عَقْدَة عَقْد

ב. *עקוב, ש"י, — שם של דבר אנדוי שבולע מים או שמעקב את הגשמים; ואם מן השמים הוא מביא (את המבול) יש לנו דבר ועקוב¹ שמו ואמרי לה עקוש¹ שמו (כח, פס' קח:).

עקובה², עיקובה, ש"י, — עקום, עקוב: כחב אפלאטון מי שצמחו³ עגול נופח אל פאת פניו הוא רוגז כל דבריו ועניניו ואם הוא ישר בלא עיקובה הוא בעל מריבה (ר"מ חלדני, ש"א ד, מז:).

עקובי, עקובי, ש"י, — כמו מעקב, מספר בפול שלש פעמים ע"י עצמו, Kubik; cube; דרך הוצאת השרשים המעוקבים ואנחנו מציעים לכאורו שקצת המספרים אין להם יסוד מספרי עקובי וכו' (כלצני, מעשה מוסע, 86). — שרש עקובי, Kubikwurzel; racine. — הנה נבאר איך ימצא השרש העקובי למספרים המקופים בשלמים המעוקבים וכו' (סס). והתבאר בכמו זה הביאור הקודם במספר המורד להוציא שרשו הרבועי ושוהו השרש העקובי וכו' (סס, 81).

עקול, ש"י, מ"ר עקולים, שם"ס מן עקל, — א. עוות. Krümmung; courbe; crookedness, ואמר הפיסן: הוחגר אכנז שש כולי הקיפו בשילוש כנחש בעיקולו (משולס בן קלונימוס, 129, Elbog., Stud.). — ובמשמ' מוסרית: והמתערבים עם הגוים כדי להדריכם בדרך ישרה ולהפסירם מעיקולם ולהורותם וכו' (ר"י כללנוי, ספ' השט"ר, 8). בידוע שהעידו בלא רמייה ועיקול מוסבין עליהן (סגסו חסות יז:). עובות ונלך איש לאהלו כי נגע אל השמים משפטו ועיקולו וגשאו עד שחקים עדי רום וכולו (מספרות הלכה של סקלח'ס הקדמונים, בנזי שט"ז, ב. גינלצורג 495). — ואמר הפיסן: הקתי לא תנאף מזהר מנאף בעיקולו לא יעקבם כי ישמע קולו (כ"א חזקו, חמס יסגס מכי, חזקו, קונץ מעשי י"ג גלוי קדמוני, 88). נשקר בעיקולו והשכיבו וצות צרים

ובחפלה: ותראה לפניך עקדה שעקר אברהם אבינו את יצחק בנו על גב המזבח וכו' ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תכור (נוסף ר"ס). שאלו נא וראו ההיתה עקדה מרובה כזאת מימות אדם הראשון עד הנה (הזכרות פסוקים מסיו), 9.

א. עקדה, ממנו מעקה.

ב. עקדה, ממנו א. עקה, ב. עקה².

א. עקה, ש"י, מ"י עקה, — עוקה ולחץ; Bedrängnis; oppression; pressure: מקול אויב ממני עקת רשע כי ימיטו עלי און ובאף ישממוני (ספ' גס ד). — ובמדר': אלו גריסין של פול שבאין על עקת נפש (לקי נדלש' קנב). — ובספר"א: מעקה מעמו ידוע מהמקום ואין ריע לו ומדקדק הוציאו מגורת עקת רשע והביא עצמו בעקה (כלצני, דברי כח ס). — ואמר המשורר: ויהי לזעוה הבא מועון ורבה עקת הבא מעקן (סול, מי צן מקין). — ומ"י עקת: כאשר ראה העקות העת ושלא יגיע לו מהשתתפים עמו בדת עור כי אם התנגדות וכו' (ר"מ הנדבני, המלחם צמח'ס, ד"ס מח). — בית עקה: ואני עשרתי מרעיד תצילגה שתי אוני יצאתי מבית עקתי בשמעי קול הברה (ר"ס דברי"ם, מנסי קנח' כלצני מרי מח).

ב. עקה, קל לא נמצא.

— ש"י, עקה, — העיק והציק: פנח אל רהבים ושמי כוב כדמות בלים יעקוהו אל ההצלחה המדומית (ר"מ הנדבני, המלחם צמח'ס, ד"ס מח). — ואמר המליין: על סתני תשים מועקה ותשליך עלי את המעקה לפני פעמי תחפור העוקה ואת נפשי העניה תעקה (רי עזרא הסבלי, חוכמי מוסר יח).

— ש"י, עקה, רק ציף מעקה: מאשפות ירים רש ואיש תככים ומעקה גופלים מוסך וזוקף כפוף מוסר ונלקה (רי יסמק, חזקו סטה, סליחי ה ע"ח).

א. *עקוב, ש"י, — אולי מקום אצל הגרן: אם באו³ עד שלא תחזור חלילה עומדין על העקוב⁴ וגומלין (רסניא, מוספס' סס ד ג).

(1) [בערב' עקא א], ע"כב.

(2) [פעל נגזר מן השם: עקה במשמ' עוק].

(3) [הכחנים אל הגרן לקבל סתנות כהונה ולווח].

(4) [ר"א שוארץ בפרושו הניין אריה שרש, וז"ל:

(א) عَقَا

סמוך למחיצת הגרן מקום שאין דשין בו, ע"כ. ורש"י מין כהאוצר, פרש: מקום דריסת הרגל, ואולי הוא כמו עקב, כל' עומדים במקומם, המלונים התלמודיים לא הביאו ערך זה כלל.]

(1) [כך גורס הערוך, ובדפ' עקב, עקש. ופרש הערוך, וז"ל: מין סמוג ושואב את המים וכו' פ"א ועקוב שמו שמעקב את הגשמים, ע"כ.]

(2) [נראה שצ"ל עקוב, ש"י.]

(3) [א"ל: שם צחו וטעות הדפוס אינו]

בהם וכו' (מז"ר נחש"ח) — ובסהמ"א: היתה הקורה בתוך המבוי ועקומה חוץ למבוי או שהיתה עקומה למעלה מעשרים או למטה מעשרה רואין כל שאילו ינמל העיקום וישארו שני ראשיה אין בין זה לזה שלשה אינו צריך להביא קורה אחרת (רמב"ם, סנה יא כו). המעי האחרון שהוא שוה ואין בו עיקום והוא שהרעו יוצא בו מן הערוה (ר' חנניס הידושלמי, ספ' הנספיק, הקדמו, נכר 8). — ועקום אותיות, חספת אותיות בדבור של עקופים¹: ויש כאן עיקום י"ו אותיות (רש"י, ספ"ג, פס"ג).

עָקוּם², ט"ז, נקי עָקוּמָה, וי"ר עָקוּמִים, עָקוּמִית, — מח שאיננו ישר, עקול, מעוות, kramm; courbé; bent, orooked, היתה (חקורה) וכו' עָקוּמָה רואין אותה כאלו היא פשוטה (עירובי א"ס), אכתה הוא סימוק. הוא והא כמון בקיפוס עָקוּם הוא (יב"ט דמ"ג ז ח). מבוי עָקוּם ומפולש וכו' נותן לחי או קורה מיכן ועושה צורת פתח מיכן (ר' יוחנן, ספ' עירובי א"ח). שלשה עשר שופרות וכו' תני השופרות הללו עָקוּמִות היו צרות מלמעלן ורחבות מלמטן מפני הרמאין (ספ' שק"ו ח). כגון שנעץ שתי יתירות עָקוּמִות על שני כותלי מבוי (עירובי א"ס). כוונתו דרכ' הונא מסתברא דאיתמר מבוי עָקוּם (כך נמנון כר' ינח, ספ"ג), דאמרין דופן עָקוּמָה היינו הק' מהו דתימא דופן עָקוּמָה מרות אחת אמרי' אבל כל רוח ורוח לא קמ"ל (סוכ' ד). לולב כפות קוץ סדוק עָקוּם דומה למגל פסול (ספ' לח). רדיו בוחקניות לא ישא את כפיו עָקוּמִות עקושות לא ישא את כפיו (מג"י כד). מפני ששינויה (של החולדה) דקות ועָקוּמִות³ (כך הושעיה, מולי נז). — ובסהמ"א: של חויר פרים ששפתו עָקוּמָה למעלה כשל חויר (בכור ערך סמוך). — ואמר הפיטן: טוב אשר מטיב לכל וקום ואין בשביליו נתיב עָקוּם יועץ ואומר עצתי תקום (ר' ינ"י, גמ' ספ"ג, דורסון 20). ועי' עָקוּשׁ.

עָקוּן, עִיקוּן, — עי' אקון.

עִיקוּר, ט"ז, סה"ס מן עָקַר, — עָקוּר צמחים: אין תימר דיבון כעִיקוּר בולו לבעל הבית אין תימר

להסביבו (הכל אכחו נמצא, מחזיקי אש"ח, קסד). שמעיה סלחה דופי עָקוּלי חוק מאמיריך ולרצון יהא מלולי (ר' ינח, אריה צינר, סליח' יוס ד). מרד זר בעָקוּלו מה לי ולקולו ולא הרצני בשקלו (ירמ' להליל, ינ"י טה"ג). — ומי"ר: קצין לבל יעזו מול מקהלים קרא לומר הוני פדאני מעָקוּלים (קלוצה היח, ינ"י טה"ג, סק"ל). להתגולל ולהתנפל עליו לעקשו בארחות עָקוּליו להאשימו באשמת געוליו (מי ינח, ינ"י יוס"כ). רבו קלקולי דורשי עָקוּלי ואנכי קולי אל יי' אקרא (אל סוכ', יוס"כ, סדור תימני). — ב) עָקוּל של נהר, מקום שהנהר מתפתל בליטה של נהר¹: ונ"מ מ' סאה בעי בעִיקוּל שיהא כל גופו עולה בהן ולא להיבאין (כ"ח, ספ"ו 85). — עָקוּב של חפץ בשביל חוב וכדומ', גורה, תקנת העָקוּל: על אשר טען ראוובן לשמעון להשיב לו מעות שהפקיד בידו למחצית שבר וחייבתם את שמעון להשיב הכל יפה דנתם יפה חייבתם מפני גזירת העִיקוּל (ספ' 55). אך מה שכתבתם אפי' יש כאן מיגו לא היה מועיל כלום מפני תקנת העִיקוּל הא ליתא (ספ' 56). ויפה חייבתם לשמעון מפני תקנת העִיקוּל אבל לא יפסיד שמעון בכך (מסכ"ס מרענונגר, ספ"י טענות א"ג). *כמו עָקַל: מוחל היוצא מעִיקוּל² בית חבד טמא (טהר קמ"ד).

עִיקוּל³, ט"ז, נקי עִיקוּלָה, — עָקוּם, מה שאיננו ישר, kramm; courbé; bent, ובהשאלה: וכל אחד וא' מן הימים והלילות אשר אינם שוים הם נהלקים לדעת כל העולם על יי"ב חלקים וקוראים לכל חלק וחלק שעה עִיקוּלָה להפריש בינה ובין הישרה (נחש"ס הנשיא, נזח' הסכך, ספ"ו). — ואמר הפיטן: מששת את כל חררי לב עָקוּל מה מצאת מכל (אלהים יי' חילי, סליח' ד עי"ח). — ובמשמ' עצור, שעכבו אותו: גם שם (המשרת) גפשו בכפו להביא אשתו של אייבנשיצר מפראג אחר שהיתה עָקוּלָה שמה מהקיר"ה (ר"י מנדין, ספ"ח צדקות).

עָקוּם, ט"ז, וי"ר עָקוּמִים, סה"ס מן עָקַם, — כמו עָקוּמָה: נתיב צדיק כתימר יפרח מה התמרה הוה וארו אין בהן לא עָקוּמִי⁴ ולא סיקופים כך הצדיקים אין

¹ [מחארמ': עקולא, עי' כתוב' (לז), ב"ב (כד).]

² [בתוספת' (טפ"י יג), הגרסה: מעיקת].

³ [כך נקד המחבר במלוננו הקטן, ואפשר לנקד גם עָקַל, עָקַלָה].

⁴ [בס"א: עוקמי, ובערוך (ערך קסס), גרסו עומקי, ועי' הערת תיאוד'].

¹ [עי' עָקַם סע"ל].

² [כך נקד המחבר במלוננו הקטן, ואפשר גם

לנקד עָקַם, עָקַמָה וכו'.

³ [רש"י גרס: עקושות, וכן בכ"י, עי' ד"ס

הערה, ועי' גם עָקוּשׁ].

מה שאין לו תולדות, שאינו עושה פרות, שאינו מכיז תועלת, הלכה עקורה: א"ר חמא בר גוריא אמר רב הלכות מועד כהלכות כותים למאי הילכתא אמר רב דניאל בר קמינא לומר שהן עקורות ואין למידות זו מזו (מ"ק יג.) — חפלה עקורה: לא יהיה בך עקר מן התלמידים ועקרה שלא תהא תפלתך עקורה לפני המקום (כ"י יטעם צן לוי, נכז' מד:).

עֲקוּשָׁה ^א ח"י, נקי עקושים, נקי עקשויות, — עקום ומעוות, — ידים עקשויות, ידים שהן כפופות לצדדים: ידיו וכו' עקשויות לא ישא את כפיו (מג"י כד:). — ובסנה"א: אלו הן שפסולין לישא כפים מי שיש לו מקום בפניו או בידו וכו' או שהם כפופים או עקשויות והוא שאינו יכול לחלק אצבעותיו לא ישא את כפיו (הלכות חו"מ קס"ג). — ושנים עקשויות: ובלשון משנה חולדה ששניה עקומות ועקשויות (כ"ש"י, דנ"י לג ט). כלומר הקשה עונשי כנשיבת שועל ששיניו דקות ועקשויות ועקיצת עקרב שדרכו לעקוץ מן הזנב (מס' יטרי 501). — ואותיות עקשויות: גסתפתי עוד בענין התגין המופלגין בספרי התורות משונים חדשים גם ישנים ובאותיות עקומות ועקשויות ושאר צורות בשינוי האותיות נדרשות (כ"י ס"ס טו, ד"י לכו, ס"י תינ, 80). — ונצאתי בהם מרגליות טמונות אשר אין להם סוף בתגין המנווין וכדקין ולא בדקין וב עקשויות ועקומות ומלופפות (ס"ס 82). — פרות עקושים: והבישול הוא לחלות דבר מקושר ויבש כמו פירות עקושים ומקושרין שמתבשלין באש ומתפתחין ורכין (מס' גלוני סכני סג).

עֲקוּשָׁה — עי' ב. עקוב.

עֲקוּשָׁה ^א ח"י, — ס"ס מן עקש: ישרני מעקוש והיהם חשכנו מכול שוהתים (כ"י משולם ד"י קלונימוס, לפיק דין, יול"י נ סס). — ובתגין האותיות ועקושן ולפושן ושאר תקוני ספר תורה (כ"י ס"ס טו, ד"י לכו, ס"י תינ, 20).

עֲקִיב ^א ח"י, נקי עקיבה, מ"י עקיבים, עקיבות, — מי שהולך בעקבות עצמו וכדומ', ובהשאלה, מי שאינו נוטה הצדה מהעקבות, מי שהולך עד הסוף בדבר, בדעה וכדומ', folgeracht; consequent.

(¹) [כך נקד המחבר כמלוננו הקטן. ואפשר גם לנקד: עקש, עקשויות]. (²) [כך פרש רש"י שם].
(³) [מן חול' (כ"י), ולפנינו הגרסה: עקומות, ועי' עקום, הערה].

אין דיכון בעיקור אין כולו לבעל הבית (ירוש' סבי' ה' ג). — ומ"י עקורות: מעונן איוהו מעונן וכו' בגין אילו האומ' לימודי ערבי שביעיות להיות יפות ועקורות (¹) קטניות להיות רעות (כ"ש, חוקמ' סג' ז (ס' יד). — ועקור פרסות הכהמה: כל עיקור שיש בו טרפה אסור באכילה ומותר בהנאה וכו' איוהו עיקור שיש בו טרפה מן הארכובה ולמטה (ס"ס כ). — עקור סימני השחימה: דם נחירה ודם עקור ודם הקוה שהנפש יוצאה בו חייבין עליו (פ"י ס"ה). ואלו הן הלכות שחימה שהיה דרסה חלדה הגרסה ועיקור (כ"י יסודם עשם שמואל, חול' ט). והאיכא עיקור סימנים (כ"י פסל, חול' מד). — ובכלל קלקול ודישחתת אברים שגורמים מיחה: ואיוהו עיקור גומל דלת לפניה והיא מתה מאליה (יו"י סו).

עֲקוּרָה ^א ח"י, — סגולת העקרה, Unfruchtbarkeit; stérilité; barrenness והזכיר הנקבות כי בהן ימצא חשכול והעקור יתר מן הזכרים (כ"ש"י, שמוס כ"ס).

עֲקוּרָה ^א ח"י, מ"י עקורי, עיקורי, — כמו עקר, ראש ושלש: ועל ההסכמה הנ"ל תתומוס בער"כ כ"ח אנשים ראשים וממונים ועקורי הק"ק העומדים על משמרת פקודי הק"ק וכו' בא הנער ראובן הנו' ובוכה ומתחנן ומתנפל לפני כל א' מהראשים והממונים ועיקורי הק"ק שיתירו לו ההסכמה וכו' ועיקורי הק"ק וגם התתומים רובם ככולם מתחרשים על ההסכמה הנו' (צ"י לפרים, שו"ס טז).

עֲקוּרָה ^א ח"י, נקי עקורה, תלוש, שאינו מחבר לקרקע, שאינו קבוע ומחבר למקומו: מאה תבואה עקורה זמאה שאינה עקורה וכן באילן והשום והבצלים אינן מצמרפים לסאתים אלא של עניים הם (פ"א וט). אין נותנין אונין של פשתן בתוך התנור וכו' והוא שתהא היורה עקורה (כ"י יסודם עשם שמואל, ירוש' סג' ח ט).

עֲקוּרָה ^א ח"י, נקי עקורה, מ"י עקורים, — כמו עקרי, עקרה: יצחק אבינו עקור היה וכו' מלמד ששניהם עקורים היו וכו' מפני מה היו אבותינו עקורים וכו' (כ"י ילקח, יצ"י כד). — ובסנה"א: דעכו"ס חס על בהמתו מלרובעה מאחר שקנאה כדי שלא תיעקר שנעשית עקורה בריבועה (כ"ש"י, ע"ז טו). — *ובהשאלה,

(¹) [בסנה"א (ס"ה) הגרסה: עיקורי, ובספרי (דנ"י ח"א): עקירות].

השם (כש"י, ויקי' כה' ז). ואם מבקש הלוקח זמן לחור
אחריו נותנים לו עד שלשים יום ובלבד להוציא
הדין לאמיתו ושלא לבא בעקיפין (ש"ע ח"ט נ"ח
סו' ק"ד). בא הכנעני בעקיפין על ישראל ולקח
שרה ולא היה מסור בידו להרגו ומכרו לוישראל או
נתנו צריך להחזירו לבעלים (ס' חנא' כ"ו). מאחר
שבא על בתו בעלילות דברים ובעקופים⁽¹⁾ הרשות
נתנה לו להציל את עצמו ובתו (נחש"ל, ש"ס י"ח).
וכל מה שמעלילין האומות על ישראל וכו' שאין
נותנין עיניהם אלא על ממונם של ישראל ולכך
באין עליהם בעקיפין ובעלילות (פנחס, שו"ע נקדקע
קס"ג). ואתה באת אלי בעקיפין ותהפך דברי (ל"ה,
חג' ח' ד). — ואמר הפוסק: באו בעקיפין עלי תוך
גלותי להנמישו דתך קדושת יראתי (איומ"י שו"ע, קונ"י
הפוסק' מס). כנחש חתקש בעקיפוך ואני ביסודותי
אקיפוך (כ' עזרא ספדלי, מוכס' מוסק, ס').

עקיפות, ש"י, — כמו עקיפים, עקמומית וערמה;
ולא עוד אלא ששסעון זה מוחזק בכשרות יתירה
ולא יצא שבועה מפיו מעודו ובע"ד הירש מוחזק
בעקיפות (כ' ילק' ב' ברוך, מוכס' של ראשונים ז' י'
הורב"ז).

עקיצה, ש"י, סה"ס מן א.עקץ, — כמו נשיכה (א);
וחזי זהיר בגחלתן (של חכמים) שלא תבוה
שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב (י'
חליעזר, חז"י ז'). כך הם הצדיקים כל מי שאינו משמר
עצמו מהם נשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת
עקרב (מד"ר צמ"ד ג). כי הוא (אריסטו) עוקץ עקיצה
כנגד חלב, (שו"ע נדבך למוד הסכמוס, ד"ס סו). — עקיצה
החבובים; והיה אם נשך הנחש את איש וחזי לא
יטרידוהו עוד עקיצת החבובים (כש"ס, חרצ' כוסקו,
כוס ציד' ס').

עקיצה, ש"י, סה"ס מן ב.עקץ, — כריתת הפרות מן
האילן; אין לו אלא שכר לקימה אין לו אלא
שכר עקיצה (ירוש' מ"ס ד').

עקיצה, ש"י, מ"י עקירות, סה"ס מן עקר, — כמו
עקור; אמר לי (ר"ע ל' אליעזר) למדתני נטיעתן
למדני עקירתן (פנ"ח, ס'). למודי ערב שביעיות
להיות יפות עקירות⁽²⁾ קטנות להיות רעות (פנ"ח

עקיבה, ש"י, סה"ס מן א.עקב, — עקימה, סגלת
העקב; מישורים אהבוך אהבה עזה אהבת מישור
בלי עקיבה ורכסים (כש"י, סה"ס ח' ד').

עקיבות, ש"י, — סגלת מי שהוא עקיב, folgerich-
tigkeit; consequos.

עקימה, ש"י, סה"ס מן עקם, — כמו עקום; בערים
המעוקם שנו על ידי עקימה תרתי מתבלען
(רז"י שו"ע ז' ליק' ירכ"י כ"ח ד' ח'). — עקימת שפתים,
דבור בלחש, לזות שפתים; עקימת שפתיו גרמו
לו (למוציא שם רע) (כ' ילק' ב' חז"י לו ב' חל' כחז"י
מ"ס). מגדף מאי מעשה איכא עקימת שפתיו הוי
מעשה (פנ"ח, ס'). מעקימת שפתין אתה ניכר שת"ח
אתה (כ"ט, מ"י י"ז). — וקריאה לבהמה; איחמר חסמה
בקול והנהיגה בקול ר' יוחנן אמר חייב ר"ל אמר
פמור ר"י אמר חייב עקימת שפתיו הויא מעשה
ר"ל אמר פמור קלא לא הוי מעשה (ב"מ 5:). —
ובסה"א: קפיצה עקימת שפתים שנא' קצצה פיה
ואינו סימן ניכר כרמיוה (כש"י, גיט' נט).

עקימות, ש"י, מ"י עקימיות, — כמו עקומה; אבל
הבא דלא חזי לדופן ועקימותו משום דליתחזי
למהויו דופן הוא לא אמר (כש"י, סוכ' ד'). — ומו"ר: צורת
הברק שהוא עקום בעצמו ויש בו מיני עקימיות
מחולפות ופגימות מתחלפות (כש"ס, יריעות שלמה ח' ז').

עקיף, ש"י, רק מ"י עקיפים, עקיפין, — הקף וסבוב,
Umkreis; circuit; למלך שגור ואמר על מי שיאכל
פני שביעית יהיו מחזירים אותו בעקיפים⁽¹⁾ הלכה
אשה אחת בת טובים ליקמה ואכלה פני שביעית
והיו מחזירים אותה בעקיפים וכו' (פנ"ח צמ"ד כו).
— ובהשאלה, בדרך לא ישר, בעקמומית⁽²⁾; ישראל
ועכו"ם שבאו לדון וכו' באין עליו בעקיפין ד"ר
ישמעאל ר"ע אומר אין באין עליו בעקיפין מפני
קידוש השם (צ"ק ק"ג). שלשה באו בעקיפין על
הקב"ה (תנחומ' מולד' כד, נזנל). — ובסה"א: שמעולם
לא היה לו חלק באותן טעות שהלוינו לו לאותו
חגיו ולא ידע מן החלואה כלום ולא השתתתני עמו
מיום שנולדתי לא בעקיפין ולא בשותפות (ס'ו
גל' מ"י קנ"ז). ובגוי שתחת ירך הכתוב מדבר ואף
על פי כן לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול

(1) [ב' בד' בדפ', ובנראה שצ"ל: ובעקיפין].

(2) [ועי' א.עקיר, הערה].

(1) [ג"א: בקוספון, עי' הערת רמ"ש].

(2) [ב' פרש העירך, ורש"י מפרש: בחכמה].

עקלתון

(של המורסה) כבר יהיה שוה וכבר יהיה עקלקל ופעמים יהיו לו פיות (כרצוני, ארס חיים צמירוס, כ"י ציסמ"ד כעסק).

עקלקלה ש"י, מ"ר כ"י עקלקלותם, — דרך עקלקל, ובהשאלה בענין מעשים, לא לפי הצדק:

היטיבה יי' לטובים ולישירים בלבבותם והמטים עקלקלותם יולכים יי' את פעלי האין (ספ"י קס"ד-ה), — ובתלמו':

והלכ יודע אם לעקל אם לעקלקלות (מוקפ"ט שניי ג ט), — ובספ"א: שהורה עקלקלות גדולות יש

במעגלותיו ולפיכך אמרו חכמים שמש ידע מבואו ית לא ידע מבואו (רמב"ם, קדוש"י כד), להתהלך במישורים

ולנמש עקלקלות ועשק עם זמירו (רש"י פקידה, סננס, סקדמי), עד אשר נער חצנו וישר העקלקלות

וסקל המסלות (ב' פנחס סירושלמי, ספ"י פקדוק, סקדמי, ככ"ה).

ועין ויאמר אין מביאין ראייה מן השופים אשר עקלקלותם ממים (כ"י כ"י שניי ספ"י, סכמס וספ"י ס:).

ואם הקרבן היה של איש רשע והיה דומה לצדיק והיה עושה הטאתיו בסתר ולא היה מביא קרבן, על אלו התמטת או העשן לא היה עולה כ"א בעקלקלות והיה אומר הכהן ללוי

הרף ידך מן השיר (בכ"ס, מוסק, נקד ספ"י), — ואמר המשורר: וגם שם סלמלות כמו סל החלות ושת

לעקלקלות ועקב מישורים (זונס, לזונס סכמסות), עקלקלות כריכו וחוכו ישים ארכו כי יחנן קולו

אל תאמן בו (כ"י בן ראובן, ספד"י וילנר, עטר הס"י 59).

עקלתון מ"ר עקלתונים, עקלתונות, ס"י, — נחש עקלתון וכדומ' שמתעקל ומתעקם: ביום ההוא

יעקד יי' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויית נחש ברח ועל לויית נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים

(ישעי כ"ה), — ובתלמו': דרך עקלתון: מהו שישאלנו דרך עקלתון (כ' יוסף, יוסף דמ"ד ז), גורא שמה

יתן להן דרך עקלתון (בכ"ס, ככ"ה, ז"צ ט:), כל מן הצד דרך עקלתון הוא קרובה לזה ורחוקה לזה

(ב"א ש"י, ס"ק), — ובספ"א: עקמו את הדרך לביתו דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין (רש"י, ככ"ה)

י"ז), — ואמר המשורר: דרך עקלתון כגבורים ירוצון או בלי אחר וגם לא עצלה (ככ"ה, ע"י, אש"י

בקול ש"י, ככ"ה ח, 154), — וכנוני לשמן, ואמר הפיסן: נחשב כצנ באיתון דחית בפלולי עקלתון ונקדישך

בשבת שבתון קדוש (כ"ה סק"י, אש"י ד"י למכחוק, מוסק יוס"כ), עקלתון נושף קלע ופיתום מכשף נצלע ערב

יותן (מכ"י ס"ז), — ג) ענן של ספינה: והעושה כלים מן העקל שהוא עשוי להכביר בו את הספינה ומכלי גדול שעשאו לגבות בו את המכס ר' מאיר מטמא וחכמים מטהרין (תוספ"י כל"ס ז"ח ח), — ד) "חבל" ים אוקיינוס יש בו מקומות שאינו מקבל ברזל ומחכרין לוחי הספינה ע"י חבלים ועקלים שתוחבין בנקביו (רש"י, ככ"ה ס), — לכתא עין קמן שכפוף ראשו וצריך לחמורים נושאים דרדורים של יין שתוחבים אותו בשני עקלים שהדרדורים תלויין בהן משני צידי החמור ומתברים בו הדרדורים שיחזיק זה את זה (סוף, שנה קצ), וגף החביות כדרכו בלא שינוי ומקשרן בעקלים ועושה כל הצריך לו כדרכו בלא שינוי (סלנס ח"ס סקל ח), — ה) "ה" במש"י חטא: וסוד שקל מחה עקל וגם פרה למהרתן (סעך לעז, יול' שנה ספ"ק ס).

עקל ש"י, — דבר מעקל חלק של כוכב שהוא עקום כעין טבעת: כנחש עקלתון והעקל שלו באמצע ארכו בחצי (כ"ש זונל, סכמס, ס"י ספ"י יל"י ו), וקצות העגלה דבקים הם בטבעת התלי הוא העוקל ומתגלגלת העגלה לצד צפון של תלי (ס"י), כי עשה לו הקב"ה ראש וזנב ונטהו ברכיע רביעי במעון החמה והעוקל שלו באמצעו (רש"י, ס"י ספ"י יל"י ד ח).

עקלן ש"י, — כמו עקל: הוויד וכו' ועקלן וקלבן והיקשן פסולין באדם ובשרין כבהמה (תוספ"י ככ"ה ס ט), שבר רגל אין לי אלא שנשברה רגלו הקשן והעיקלן והקולבן מנין (סכ"ה חמור ספ"ה ג), **עקלקל** ס"י, נקי עקלקלה, מ"ר עקלקלות, — ארח עקלקל, לא ישר, מעקם הנה והנה: בימי שמגר בן ענת בימי יעל חרלו ארחות והלכו נתיבות ולכו ארחות עקלקלות (ספ"י ס ו), — ובספ"א: זבעת שבנה שלמה את הכית וידע שסופו ליתרב בנה בו מקום לגנוז הארון למטה במסמנציות עמוקות ועקלקלות (רמב"ם, ככ"ה ד ח), — ואמר המשורר: והסוס בקרב רגלו מאד קל ויתהלך עלי דרך מעקל עקלקלות דרכיו לא סלולות בתוך כתים שלשה לו גבולות (ככ"ה, אשכ"י, ס"י, ככ"ה ח, 157), שסבת החוטא הוא בסבת הנכשל בדרך מישור שאין בה לא אבן גגף ולא עקלקל (כ"י כ"י אשכ"י, מלמד הסלמ"י, כ:), וחללו

(1) [כך בערב: עקל א].

(2) עקל

כשעוקם אותה (את השפופרת) כגון שמוריד את חקצה החוק מכלפי עיניו מעט וחקצה הקרוב אל עיניו עולה כנגדו ומביט בראש העליון צופה הוא מקום רחוק לפי אותו השיפוע ששופע אותה* (חט"ו) לחלוף, הכני כח). במים חללו שאדם צופה בהן רואה בהם פנים כפניו אם הוא שוחק הם שוחקות ואם הוא עוקם הם עקומות כן לב האדם לאדם אחר (כס"י, יצ"י קיז). יוצא המצר ועוקם לצד צפונה של עולם באלבסון (סוף, צמד' לז ד). — ואמר הפיטן: ואת אויבתי אכלה העוקמת עקום הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום (יקס, שמי' לו"ג, ספרד'). — וכמו עקף: היה לאותו האיש עשר והובים ואת עוקם עליו וגו' (מס' פסוקי דז"כ טו).

— פס', עקם* — כמו קל: שלשים ושתים אמה היה בו (באבנט) והיה מעקמו⁽¹⁾ לכאן ולכאן (יחסי' יו"ט ז ס). במה הראה להם (לשומרים את מבוא העיר) חזקיה אמר בפיו עקם להם ב' יוחנן אמר כאצבעו הראה להם (סו"ט מו:). כשתיו מחלכין בדרך נשאלה שאלה זו בפניהם מנין להם השרץ שהוא טמא עקם⁽²⁾ פיו ר' אלעזר בר רבי יוסי ואמר וזה לכם הטמא (נע"י ז:). כשבא בלעם לקלל את ישראל עיקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך (מד"כ צמ"ד כ). — ובהשאלה, עקם דרך: אף המלכות מעקמת דרכיה (תנחומי ואלה ד). — והלך בדרך עקלתון, בסבוב: ויסורו אליו ויבואו אל ביתו הדא מסייע' להתוא דאמר רב הונא עקמו עלי את הדרך כדי שלא תהיו נראים באים אצלי (מד"כ צמ"ד כ). — ועקם אותיות, הוסיף אותיות כדי לדבר בעקיפים: שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו (רבי"ל, פס"ג). מצינו שעיקם הקב"ה ת' אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו ובמקום אחר עקם שתיים ושלוש תיבות בתורה כדי שלא להוציא דבר של שומא מתוך פיו (סוף, מד"כ ויקר' כו). — ובסהמ"א: ודרך המלך אין לה שיעור אלא כפי מה שהוא צריך אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה או מפני שדהו של זה (רמב"ם, מלכים ב ג). — ואמר הפיטן: הנה כיריעה ביד הרוקם ברצותו מישר וברצותו מעקם כן אנו בידך אל קנא ונוקם (כי הנה, עכ"י יח"כ).

— פס', עקם* — שעקמו אותו, רק ציני מעקם, מעוקם:

שלשול בהקדע יונתי בחנוי הסלע (כ' שלום הצנלי, סוף יטע, יו"ט א פס). — ומעי עקלתון: ויאמר הדרע למה אין בהם עקלתון כ"א א' לכר אמרתי לו בעבור כי העקלתון קרוב מן הכבד וממנו ימשוך הכבד את מיץ המאכל (כ"י זמל"ה, טעמ"ט, דודסון 104). ומעה זה עקלתון לברו בעד כבד אשר נתן לצדו לבלתי מאכל דרך. ישראל יהי מוצא ויצא קל מהרה (פס צמ' סנס, 161). והששי (העצב) כמו כן רובו יתפור סביבות המעי ושאריתו סביבות הליפות הקקות הדבקות במעי העקלתון וימשך המזון (קלטון א א ס ג). — ומ"ר עקלתונים: ויש ספרים שאומרים כי ב' תליוס הם בשני תנינין גדולים וכשני נחשים עקלתונים והעוקל-שלהם בשני טבעות זה כנגד זה אחד נטוי בצד דרום ואחד בצד צפון (כ' שמי' דונולו, סכמוני, ס' פס' יליסס). — ועקלתונות: אלו ידעו האנשים ענין הנמלים איך יחפרו תחת הארץ ויעשו להם בתים ויתקנו חדריו ועליו ומחיצות ושכילים בעלי עקלתונות וכו' (כ' קלוימוס, צ"ח ד ג). צואר (בהמקוה להשתן) דוחה המימיות אל האמה מעוקל עקלתונות רבים (קלטון ג י ט). כי הוא (הצואר) בהם (בוכרים) בעל שלשה עקלתונות ובנשים בעל עקלתון אחד (פס צ י). וכל מין שהיה המעי צר ורב העקלתונות היה זמן עמידת המזון במעיו יותר ארוך. (כס"ג דונק, מנן חצות, חלק יעקב ד, ס).

עקב⁽¹⁾ ממנו *עקום, *עקום, *עקימה, *עקם, *עקמיות, *עקמיות, *עקמן, *עקמנות, *התעקמות.

עקם⁽²⁾ פ"י, — עשה שיהיה עקום, לא ישר krümmen; ל' להיות פותת ונועל טמא התקינו לשמירה מהור (סופס' כלים צ"ח ז יד). כל מה שהפדה פושטת צוארה הגמל עוקם צוארו (יחסי' עיניו צ ח). עקמה צוארה ואכלת משלם מה שהוויקה (כז, טס צ"ק ז ד). ראשו לדרום ופניו למערב היבא משכחת לה אמר רב בעוקם את ראשו (יו"ט לו). — עקם חטמו שלא יריח ריח רע: כי על אפי ועל חסתי היתה לי העיר הוואת וכו' כזה שהוא עובר במקום המטונף ועוקם חטמו (כ' סילל צר סילני, מד"ר ויקר' יב). — ובסהמ"א: אבל

(1) [כך גם בארמי, וקרוב לעקב, עקף, עקל].
(2) [אולי זה פ'ע].

(1) [בסדר' (ויקרי' י), הגרסה: ועוקמו].
(2) [ברש"י: עיקם].

של רבן גמליאל להביט בנשים אלא דרך עקמומיות היתה (יב"ט ע"ז א ט). — ובסהמ"א: בגון עקמומיות של אגמון שאין בנבחו י' ולא בעקמומיות י' (כ"ח, עירובי ט). אבל המתוך בעקמומיות לא חלים (ערוך ערך חלם). מבוי עקום וכו' ובקמסומויות צריך צורת הפתח וכו' וצריך לעשות לחי לעקמומיות וכו' שרובת פתיחת עקמומיות יתר מעשר (כ"ח, עירובי ג). — ובחכמת החכונה, עקמומיות הגלגל: ויש לך לדעת שאין אנו שמינים מהגלגל העליון אלא שטח עקמומיותו בלבד (ד"י סיפראלי, יקוד עולם, כ:). והיא או כל עקמומיותה מתלונן בצל עצמו (שם ל"ג). ושתי תכליתות מעגולות יש לו (לגלגל הירח) מקבילות בשטחיהן זו לזו בחיצוניות מהן והיא הגבנונית וכו' ובפנימי' והיא עקמומיותו הוא פוגש לגבנונית (שם מה). — ואמר הפיסן: שרירות לב ישר ופשוט עקמומיות לא ירגו עוד בהרהור שעמומיות (כ"י שלמה סנבל, חמנו נאמנו, סליס, ד ע"ח). מכנים בני אל חי לבות ברו מעקמומיות רחוק גבהות לב שברו (אלא חלסי, סליס, ססלי יס"ח). — *אז"כ: אין לך דרך שאין בה עקמומיות וכו' ואין לך דרך שאין בה פרשות (ספרי דברי כ). ולא נמצאו שתי רשויות משתמשות ברשות אחת אלא אילו משתמשות דרך עקמומיות (יב"ט עירובי א ח). — ובסהמ"א: שני עצמות יש בצוארו של דג ועקומין הן ושני צירי ראשיהן דקין ואם ח"ו נכנס לחוך פיו של אדם אינו נמשך עם האוכלים מפני עקמומיות שבו אלא ינעץ בגרונו (ערוך ערך חלח). ויש עקום שהוא מרובה בעקמומיות שמיני העקמומיות שבו אינן שוין אפי' הן בעצמן זו לזו (כ"ח, י"עוה שלמה א ז).

עִקְמוּמִיּוֹת. ש"כ. — כמו עקמומיות: כתמי ולא בעקמומיות (מדרי ספרי ז ח, בוצל). — ובסהמ"א: וכמו שאשר אישוני עיניו אינם על קו הישר יראה הדבר האחד שנים וכו' לחולשת חושיו ועקמומיותו (1) כן יקרה לשכלנו אנהגו (כאז"ד, חמ"ר 68). והוא גלגל הלכנה ולפי שאו תקן שטח עקמומיותו אפי' ויקש אלהים את הרקיע (ד"מ חלד"ג, ש"א כ: כ). והקו הישר אשר אין בו עקמומיות הוא הנמשך לזכות הנקודות העומדות על תכליתו אחת אל אחת (כאז"ח ספרי, סנור פאז"ח, והמשכיות א ז). ובפנימיותו והוא העקמומיות הוא נוגע בגבנונית גלגל נוגה (ד"י סיפראלי, יקוד

בערים העיקום שנו (כ"י שטעון בן לז"ס, ירמ' כח' ו ח). אם היה גיא מעוקם מקדור ועולה מקדור ויורד (עירובי כח). מה ראו להקיש מלכות מצרים לנחש"מה הנחש הולך מעוקם אף המלכות מצרים מעקמת דרכיה לפיכך אמר הקב"ה למשה כשם שהנחש מעוקם כך פרעה הרשע מעוקם (פסח' ולא ד).

— הפס', *התעקם, — עקם את עצמו, ובהשאלה, התנהג בעקמומיות, התעקש; ובישובא (פרעה) להתעקם וכו' עד שמשש בסנה תראה לו הקב"ה האיק פרעה עתיד להתעקם (ס'). — ובסהמ"א: מוכרי עצים והקורות מתקנין אותן אחד על אחד סדורים, כדי שלא יתעקמו (ערוך ערך סור). מי שיש לו מום בפניו או בידו כגון שהם בהקניות או שהם עקומות שנת עקמו אחורנית (סלזוס ח"ח קס"ל).

— הפס', *נעקם, — כמו פס': חוינן ליה להאי סבך באילו הוא מן הדפנות שבעקמו למעלה ובאו עד סבך כשר (כ"ח, עירובי ג:). פ"א נעקמין שדרך הנסרים בזמן שאינם בריאים ואינם עבים כיון שדורסין בני אדם עליהם נעקמין בקשת (כ"י מוינס, חור זרוע, שו"ס ז, חליות, ס:). — ובהשאלה, אדם נעקם, אמלל: ולא יתאבל כל עשוק ורצון ובעקם כי יש לאל להחליפו טוב ולא ישוב ריקם (קט"ג, סג"ג על חוי סנבל, דודמן 42).

— הפס', *העקום, כמו פס', העקים פה: לא תעשה דבר שילעוו בו חבריות ויעקמו עליך פיהם (כ"ח, עש"ד ד כד).

*עִקְמוּמִיּוֹת. ש"ז, מ"ר עקמומיות, — כמו עקום, עקומה Krümmung; courbe; curvé, והוא שתהא עקמומית מן הצד עקמומי' שאינה מעקבת את המבוי אבל עקמומית שהיא מעקבת את המבוי הרי זו אסורה (ירמ' עירובי א ח). כגון שנעץ שתי יתירות עקומות על שני כותלי מבוי שאין בגובהן ג' ואין בעקמומיותן ג' (כ"ח, ס' סנבל ט). היא למעלה מעשרה ועקמומיתה למטה מעשרה רואין כל שאילו ינצל עקמומיתה ואין בין זה לזה שלשה א"צ להביא קורה אחרת (כ"י זיכ"ל, ס' יד). — ובהשאלה, עקמומית שבלב: לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומיות (1) שבלב (נש"ר ריב"ל, נרכי נע). — דרך עקמומית: מעשה ברבן גמליאל שהיה סמייל כהר הבית וראה אשה אחת גויה ובירך עליה וכו' דרכו

(1) [ג"א: עקמומיות, ע"י ד"ס הערה.]

(1) [כך ברפוס.]

*עֶקֶן, ט"ז, מ"ר עֶקְסִים, —רמאות, כמו עֶקְסִים: אורך וי' אלהי בכל לבי ביצר טוב וביצר רע שלא יהיה בהם עקף⁽¹⁾ (מדרי סה"פ). —ובסה"א: שלא יהיה לך עקף ועקב עוקבה ותרמית (הדוקס, טרש טהסה). —ואמר הפישן: אוהרת רצה ועקף שמענו בארשת (רי מליך בן ילסק, אליך ונחש, יולי טנת חסר טנטי). —ומ"ר: והשתא דקשישנא איני יכול לצאת ולבוא בעקפים⁽²⁾ וגלגולי דברים ולהתוכח בדבריו הפוסקים (כ"ט מוכפונא, טמש לדקה, שו"ס ז, ו:).

*עֶקְפָה, ט"ז, — כמו עֶקֶף: ראובן שהוא חזר על הקרקע תחלה לקנותו והבטיחו שמעון שלא יקנהו והלך בעקפה וקנאו מה שעשה שמעון עשויו אלא שנהג בו מנהג רמאות (כ"ט מוכפונא, טערי טסוני, 202).

עקן⁽³⁾, ממנו א. *עֶקֶיצָה, ב. *עֶקֶיצָה, *עֶקֶץ, א. *עֶקֶץ, ב. *עֶקֶץ.

*עֶקֶן, עוקן, עוקן⁽⁴⁾, ט"ז, מ"ר עֶקְסִים, עוקצין, עוקצים, דבר חד שעוקץ ודוקר, —אבר הדוקר של בעלי חיים, Stachel; aiguillon; sting, עֶקֶץ עקרב: מה עקרב מכה בעוקצו כך היין מכה בסופו שנא' אחריתי כנחש ישר (מדרי בנדי י). —ובהשאלה, שם של צמח דוקר: לוקטין לו עוקץ עקרב בשבת (ירוש' ט"ז ז ב). —מה הדבורה הזו דובשה לבעלה ועוקצה לאחרים כך הן דברי תורה סם חיים לישראל וסם המות לאומות העולם (מדרי דנרי ח). —ושל נחש מלאכותי: הרחוש שנפרץ ושנוטל עוקצו טהור (תוספתי כלים ז"ט א ט). —ובסה"א: ועל כל חליה וחליה יש בו (בניהגם) שבעה עשר אלפים עוקצים ועל כל עוקץ ועוקץ יש בו תשעים ושנים אלף כרי מרה וכולן מווסנין למי[ני]ן ולמשומדין ולאפיקורסין (בנזי טכטר ח, גיכלצורג 184). ומהם (מן הרמשים) אשר אין להם עוקץ. היונק (וויג טאטבל) ומהם אשר להם קנה ארוך (בנון ליכדא, ראשי למודי ה, כד). —ומשל:

(1) [במדרי שוח"ט, הוצ' בובר: עקב].

(2) [אולי צ"ל: בעקפים].

(3) [כך בארמ', ובסור': עקס, ובערב': עקצ'א].

(4) [המחבר במלוגו הקטן הביא שתי צורות אלו

בלא להכריע. המלוגים התלמודיים מנקדים: עוקן, וכן בסור': עוקסא].

עולם, מל:). הוא (גלגל הירח) פוגש לכל עקמימות גלגל כוכב הנקרא עמרא"ר בלשון הגר (סס מה).

*עֶקְמָן, עיקמן, עֶקְמָן, עוקמן, ט"ז, מ"ר עֶקְמָנִים, עֶקְמָנִים, —(א) בעל עקמומית שבלב, עֶקֶשׁ: אמר להם משה לישראל עוקמנים אתם פתלתולים אתם אין אתם הולכים אלא לאור (פסרי דנרי סס). אבנט היה מכפר על הגנבים ואית דבעי מימר על העיקמנים⁽¹⁾ (ירוש' יומי ז ס). —(ב) ובנין של עֶקְמוּמִית: ובנה עליה מצודים גדולים עקמן⁽²⁾ (מדרי כחש' לב).

*עֶקְמָנוּת, ט"ז, — סגלת העֶקְמָן: רבי יהודה פתר קרא כאברהם אבינו וכו' בשעה שבא בתמימות הקב"ה בא עמו בתמימות ובשעה שבא בעקסמות הקב"ה בא עמו בעקסמות (מדרי ויקרי יא).

*עֶקְרָה⁽³⁾, ממנו *עֶקֶף, *עֶקֶף, *עֶקֶף.

*עֶקֶף, ט"ז, —(א) סבב, הקיף, umgehen; tourner; to go round: כשהיה הדבר יוצא מפי הגבורה היה יוצא דרך ימינו של קודש לשמאלם של ישראל ועוקף את מחנה ישראל י"ב מיל על י"ב מיל (פסרי דנרי טנג). —ובסה"א: החמישי נקרא זקף ממשיך המלה ועוקף והוא מכל טעם שקף (מיוסס לכסע"ג, הורית הקודק, דכנצורג 72). —ובהשאלה, הלך בעֶקְסִים, רמה: מפני הרמאין שלא יהא אדם רואה את שדה חבירו יפה ומלוה אותו מעות ועוקף ונוטלה ממנו וכו' (ירוש' גיעי ח ס). —ובסה"א: לפני הסוסא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו (כס"י, ויקרי יע יד). —(ב) *במשמ' עֶקֶם, עֶת⁽⁴⁾: עד מתי אתה עוקף את המקרא (רי כחמיס, מדרי ויקרי לב).

—פסרי *העֶקֶף, — הערים, עשה בערמה: שומים היו הראשונים שמעקפים עצה על ישראל ולא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים (מדרי סה"פ ז).

—סס', *העֶקֶף, — הסתובב, התעקס: וגם הצולגן המסתעף בראשו לסוף כאגמון אות' ומופת הוא כי כל המלכים יבנעו לפני (חולדי חלכסנדר, קונן על יד ז, 12).

(1) [במדרי (ויקרי י), הגרסה: העוקמנים שבלב].

(2) [ג"א: עיקמן, עוקמן; ובס"ב: עקמן, וכן

במדרי (פס"י ט).] —(3) [קרוב לעקם, עקב].

(4) [ע'י כבר (עכ"י מדרש 89)].

(סס). ורבינו יצחק הלוי סבור דפיטמחו היינו ונכו ועוקצו נמי היינו ונכו (ר"י מו"ק, לור זכור, ב, סס). —ומ"ל *עקצים, עוקצין, שם של המסכת האחרונה של סדר מהרורה.—ותרה של אות: מה ב' זה יש לו שני עוקצין אחד מלמעלה ואחד מלמטה מאחור. אומרים לב' מי בראך והוא מראה בעוקצו מלמעלה ואומר זה שלמעלה בראני ומה שמו והוא מראה להן בעוקצו של אחריו ואומר יי' שמו (מד"ר בראש' ח). —ד) חד של השדים, Warze; mamelon; nipple: איזהו סימניה וכו' כדי שיהא נותן ידו על העוקץ והוא שוקע ושוהה לחזור (כ"י יו"ט, דס ס ח). מאר עוקץ וכו' עוקצו של דד (שמואל, סס גמ' מו). —ה) האחרונים של גוף הכהמת עם הזנב, Hantke; hanche; haunch: הפים השני מי שוחט וכו' ומי מעלה אברים לכבש הראש והרגל ושתי הידים העוקץ והרגל וכו' (יו"ט ג). בא לו לעוקץ חתכו ונתנו למי שזכה בו (מ"י ד ס). חוטין שבעוקץ אסורין (כ"י יסודס, מול' לג). ויהי האדם לנפש חיה נכו' מלמד שיעשה לו עוקץ כחיה (יסודס כ"י, מד"ר בראש' י). —ובספח"א: חמשה חוטין יש' בעוקץ שלשה טמין ושנים משמאל (תלמודי כ"י יסודס גלון, סלכי סקוי' 146).

עקץ, ע"י, דקר, בשר, stechen, beissen; percer, מורד, to sting, prick: מימו לא יאמר לך אדם שעקצו חברבר ותיה נשכו בלב שומה ותיה (יב"ט כ"י ס ו). מה שושנה זו כשהיא נתונה בין ההוחים רוח צפונית יוצאה ומטה אותה כלפי דרום והתוח עוקצה רוח דרומית יוצאה ומטה אותה כלפי צפון והתוח עוקצה ואף על פי כן לבה מכון כלפי מעלה כך הן ישראל (כ"י מניכס דרים דרני חזק, מד"ר ויקרן כ). אף פורטענה לא עקצה בהם (סס סס"ט, ספטיאס כמניח). כנוהג שבעולם אדם נושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה משמוציא יציאותיו הוא בא לוקק לה והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש—ממנה מיד וכו' איזה נחש נשכו איזה עקרב עקצו שלא יקרב לה (כ' לוי, סס, סס"ד). והלך אותו עקרב ועקץ אדם ומת. (תנחומי סקס ח). והיו המצריים הרשעים מביאין קטנים ומכניסין אותו בבתיהם של ישראל ועוקצים אותם ובוכים (כ' יוסף דליסוקי, סס בראש' כ). אמרו לה שכנותיה בעליך אינו כאן למי את מתקשטת ומיתקנת אמרה להן בעלי בולדסוס מעט הוא עוקץ את סוכו ונמצא עומד על ראשי

אומרים לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך (רש"י, נח"י כ"י). —ואמר הפיש: צערו כעקרבי עקצים וצערו כנמלי שקצים (כ' שלום הכנלי, חין לור חלק, סס ח סוכי). —היעשו הדבורים צוף דברו באין עקץ רממתי ויערו (כ"ח סדרש, סכז מחסכת, צקוק ס' חוסס מכניס). —ב) *חד של מחט, Spitze einer Nadel; pointe d'aiguille; point of needle: מחט שנטל חרירה או עוקצה טהורה (כלים יג ס). —ג) עקץ של פרי, ונב הפרי, חבד הדק המחבר את הפרי לענף, Stengel; tige; stalk: המוציא אוכלים כגורגרת חייב ומצטרפין זה עם זה מפני ששון בשעוריהם חוץ מקליפתהן וגרעיניהן ועוקציהן וסוכן ומסנן (סנה' ד). עוקצי תאנים וגורגרות והכלוסים והחרובים הרי אלו מטמאין וכו' יוסי אומר אף עוקץ דלעת עוקצי האגסין וכו' ושאר כל העוקצים לא מיטמאין ולא מטמאין (טוק' חו). חמשה דברים נאמרו בדלעת אונית אסורה בסיבוב על גבי זרעים עוקצה טמא אסרת כל שהוא וכו' (תוספ' כלא' חו). אין נוטלין שרביט של רמן ולא עוקצין של רימון בצד סדן של שקמה (סס י). עוקץ *עניב מטמא ומיטמא ומצטרף (סס עוק' ח). ר' היה לוקח קישואין בכורות למלכות וקובע מעשר שני שלהן על כל עוקץ ועוקץ (כ' סכניס, יב"ט ד ח). אי זהו בצל של רכפה כל שעוקצו נמך לחיבו. (סס מעש' סז). אילו הן הקרקס כל שעוקציהן מעושין והלקטיהן מרובין (סס). כל המרבה כבדק' וכו' כמה לקטן בעוקציהן לקטן וכו' (סס סכניס סז). מעשה וברך בן זכאי בעוקצי תאנים (צנז' סס מל). אמר להן תאינה זו עוקציה דקין עוקציה גסין (סס). מה התאנה הוו אין לה פסולת אלא עוקצה בלבד (כ' יודן, מד"ר בראש' מו). כמות תמרים זו רבקה מה תמרה זו יש בה אוכל ויש בה עוקצין כך העמידה רבקה צדיק ורשע (סס יק"י כ). —עקץ של אתרוג: עלתה חווית על מיעוטו (של אתרוג) ניפץ עוקצו ניקב ולא חסר כל שהוא כשר (סוכ' ו). —ובספח"א: וכפיאמה שלדד או עם העוקץ במקום הדבוק באילן קודם שבוחרין את האתרוג וכו' (באזיקס, ג, גילבורג 271). פיטמחי ועוקצו שניהן בונב עוקצו שניטל העץ מה שחון לגומא שבאתרוג, כשר פטמחו שניטל העוקץ מתוך האתרוג הוי חסר ופסול (מניס כ"י, סליוג). גיטל עוקצו (של אתרוג) ניקב ולא חסר כל שהוא חסר

א. עקרה⁽¹⁾ ממנו ב. *עקור, ב. *עקור, *עקירות, עקרי, ב. עקרה, *עקרות.

עקר ש"ז, —זכר שאינו מוליד, באדם ובבהמה, unfruchtbar; (מזכר) ; stérile (maso.); barren (maso.) לא יהיה כך עקר ועקרה ובבהמה (דכ"ז יד). —ובתלמו: שני נקבים יש בו באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע וכו' אם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר (צכ"ז מד:). —ואמר הפיסן: קנינך עזוז ונבור ופרוד וחבור באונך ויחיד וצבור ועקר ועבור בלאונך (כ"י) חנן גילת, קנינך חזק יקודם, שם סט"ו 20. —ובהשאלה: הנוול הזה מלבד אשר הנהו עקר מטבעו (בלומר נקי ממיקרובים מוכשרים לפריה ולזביה ומזרעם) עוד הוא נוח להתכבש וכו' (ילמך טו"ז. הדיפת"ס 46). —ומ"ר *עקרים: צא ולמד מאברהם אבינו ושרה אשתו שהיו עקרים פ"ה שנה (תד"ל יט).

עקרה⁽²⁾ ש"ז: ובי תשוב יד גר ותושב עמך ויבך אחיד עמו וגמבר לגר תושב עמך אז לעקר משפחת גר (ויק"י כ"ט מ). —ובהשאלה, עב"ם⁽³⁾: בקש עקר רק לעקור ולעקר אויה לי (כ' מנחם בן מכי, חזק חזק, ק"י).

ב. עקרה⁽⁴⁾ ממנו *עקור, א. *עקור, *עקירה, א. עקרי, *עקרה.

עקרה קל לא נמצא בהמקורות הקדומים. ש"י, עקרי, תעקרי, יעקרי, עקרי את הסוס, השור, הסיר ממנו כח את פרסו, einem Tiere die Sehnen zerschneiden; couper le jarret d'une bête; to hamstring an animal: כי באדם הרגו איש וברצונם עקרו שור (נח"ל מ"ו). את מוסיהם תעקרי ואת מרכבתיהם תשרף באש וכו' (סו"ט יא). את מוסיהם עקרי ואת מרכבתיהם שרף באש (ס"ט ט). ויעקרי דוד את כל הרכב (ס"ט ז). —ובתלמו: שורפין ומעקרינ⁽⁵⁾ לפני מלכים ואין חוששין משום דרכי האסורי (שנ"י

(מזכ"ר שט"ו, נח"ל מ"ד). — ובמהמ"א: מאן עקין שעקצני שלא רצה לומר הלכה בשמי (נגמ"ס, נכ"י לא). מי הוא שעקצני ונשכני שלא אמרה משמי (רש"י, ט"ס). כאב עוקץ בצדו (כל מלחם הסנין, ט"ז). —ואמר הפיסן: וראם דמה והכרוע עוקצי להלאותם חכיר קשת צר והרבץ גדוי במרעיתם (גמ"י שט"ו ג, דודסון 81). —ונ"י פשוט, עקוצה, שיש לה עקץ, חדה: זגופן האל"ף מעט עקוצה — לצד אחד (ס' יח"ס י"ו, ד:). —עצה עקוצה: מזה הפסוק התירו לאח אחותו שפרו תורתו והתלילו מצותו גם זאת עצה עקוצה (כ' יט סלי, לק"ק, נכס"ס 28).

נכס', *נעקץ — שעקצו ודקרו אותו: וחמאן המלכה ושתי וכו' רמותו ולא נרמו עקצתו ולא נעקץ (מז"ר חס"י, ומנח"ל המלכס). — ובמהמ"א: חסור רועה באחד ההרים והנה סביביו ערד דבורים והצרעה מרתפת לפגיו אשר נחבאת באחת מאוניו וירעם ויגעש ובקולו גוער ואנה הולך וסוער וימאס בחייו ויקץ כי היה נשוי ונעקץ (מנח"ל טע"ס כו).

פ"י, *עקץ — כמו קל: כניכול היו מעקצין את הארון בערלותם וכו' והיה (האזר) מעקץ לירמיהו אמר לפניו קוצים יש בו והן מעקצין אותי ואני מצטער אמר לו הקב"ה ולא כך עשו בני בירדן כשהכנסתי אותם בין שני בדי ארון והיו מעקצין את הארון בערלתם בקוצים (אג"ס נח"ל מ"ו). —ואמר הפיסן: שדרגו מדור לדור ומקץ לקץ שרש צפע אותנו עקץ תקיף משפטיר העירה והקץ (חזק"ה, סח"י ל"ו"ג).

ספ"י, *העקץ — כמו קל: ובעל המין הזה יאכל אכילה גדולה ויפליג בתאות המאכל ואם לא יאכל יעקיצו אותו וימצא משברים (כ"מ חלד"י, ט"ד ד, כח:).

ב. *עקין ש"י, — כרת את הפרי מן העץ: היה בוצר עקץ את האשכול הסוכך בעלים נפל (סידרן לארץ ונפרט הרי הוא של בעל הבית (פס"ז ג). ופרט כרפך אין פרט אלא מחמת הבעיר מיכן אמרו היה בוצר עקץ את האשכולות (פס"ה קדוש' פס"ג). כי תניא ההוא דפסור באוסר עקין (לך) תאנה מתאינתו וכו' (כ"מ נ"ט, נ"ק ע:). כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה קא מיקטיל (סו"ה, סח"י מ"א).

*עקציני עוקצני, ש"י, — שעוקץ ודוקר: ובפי ספרתם כאב עוקצני בא מלוחות חד ובסבת דם (כ"ט כ"ץ, מנח"ל טו"ז, כ"ט חס"ה, ל"ד).

(1) [כך בארמ' ובערב', כל קדמונינו תברוהו עם ביעקרי, וכן החרשים].
(2) [סתם המוכר ולא פרש כונת ערך והו' ועי' במפרשים לויקרא].
(3) [עי' אוגל' (ויק"י ס"ט)].
(4) [כך בארמ', ובכוש' עקרי, סס לרפואה, בערב' עקרי (א), חבל השמיר].
(5) [בתוספת' (שנ"י ט) (ס) (ט), הגרסה: עוקרינ'.

ס). — **עָקַר** את מימני השחיטה: השוחט ונתנבלה בידו והנותר והמקור פטור משום אותו ואת בנו (מולי' ג). השוחט ונתנבלה בידו והנותר והמקור שחיטת נכרי מותר בהנאה (מוקפת' סס ז טו). — **עָקַר** את הנשעים: למלך שהיה לו כרם אחד ונודדו לו 'ג' שונאים הראשון מתחיל מקטף בעוללות והב' מונב באשכולות והג' מעקר בגפנים (מד"ר נחש' מז). — **עָקַר** אמה, השמיד: אם תעקרה מכל האומות אתה מתכבד ובענים ומצרים הכל משתחווים לך (תנחומי נלק' ד). — ואמר הפיתן: שאור המעפז ומבאיש העסה עקרהו נקרהו חטא בלי לשא (כ' שמעון נר ילסק, חויל המעשה, קלים' ער"ה).

— **נָסַע**, **נָעַר**, **נָעַר**. — **נָעַר** דבר מתוך הארמה וכדומ', הוציאוהו משם בכח חוק, ובהשאלה **נָעַרְהָ** עיר, נחרבה: כי עזה עזובה תהיה ואשקלון לשממה אשדוד בצחרים יגרשוהו ועקרון **נָעַרְהָ** (לפ' ז ד). — ובתו"מ: (הרואה) מקום שנעקרה ממנו ע"ו אומר ברוך שעקר ע"ו מארצו (נכ" ע ח), נעקרה (ע"ו) ממקום אחד ונקבעת במקום אחר מקום שניתנה בו אומר ברוך ארץ אפים ומקום שנעקרה ממנו אומר ברוך שעקר ע"ו מן המקום הזה (יוס' נכ" ט ז). — ובהשאלה: ואינה מסהרת (מן) הוסת עד שתעקר ממנה ג' פעמים (נכ" ט י). שחור כחרת וכו' לא מתחלת בריתו הוא משחיר אלא שנעקר המשחיר (מוקפת' סס ג יא). ומה בלשצר שנשתמש בכלי בהמ"ק וכלי חול הוא נעקרו חייו מן העוה"ז ומן העה"ב (ספרי דצ"י מוס). שני יצירים. ברא הקב"ה בעולמו יצר ע"ו ויצר זנות יצר ע"ו כבר נעקר ויצר זנות הוא קיים (נכ"ס כ' דוסף נכ עשה, מד"ר סה"ש, זלם קומתך). אם נעקרה הגומא (של זרע הפול) מותר (ר' יוסף נ' ר' צון, יוס' שני' ז ח). — ובמשמ' חוסר ממקומו: שאי איפשר לגורן שתיעקר אא"כ נהרסה (סס מעשר' ג ג), לא שתעקר ויצאת מצרים ממקומה וכו' לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב משל לו (נכ"י יב:). בעי רבי יוחנן זרק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלה מהו (נכ"ס ה). נעקרה (שכבת זרע) בהרגשה ויצאה שלא בהרגשה (נכ"ס מג). כשהשלהבת נעקרת מן הגהלת מורחת והולכת היא למעלה (מד"ר נמד' ד). קשה היא שלשלת יוחסין לפני הקב"ה להעקר ממקומה (כ' סימון, סס סה"ש, קמתי חני למחוס). האוכל משקל דיגרי קצה לבו נעקר ארבעים אגוזים

לבו נעקר (ארבע) ארבעים ביצים לבו נעקר רביעית של דבש לבו נעקר (כל' נח"א ח). — ובסה"א: גפן ממצרים תסיע מה הגפן הזאת נעקרת ממקום [פחות] ונתלשת! במקום טוב כך ישראל וכו' (גמ' סכט"ח, ביבבבב' 101). ואין ירושה נעקרת מן היורשים כי אם בעדים ב[ורחים] (סס ז 217). ותעש הארץ בתרגומו ואין הלשון נעקר מלשון עשייה (כ"ט, נחש' מא ז). עיקור כיצד כגון שנעקרה הגרורת והיא הקנה או הושט ונשטט אחר מהן או שניהן קודם גמר שחיטה (מנצ"ס, סחיט' ג יד). ומפני גלויות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו לירושלים מעברין את השנה (סוף, קדס"ח ד ס). אבל אם אמר לו (לנשבע) מופר לך או נעקרה שבועתך וכל כיוצא בענין זה לא אמר כלום (סוף, סנו' ו ס). אמר איני חפץ ליתן הרי נעקר משותפותם (שו"ע סו"מ, שומ"ס קטו מא). — ואמר המשורר: בנוי לתלפיות מגדל היקר שכן פריץ חיות בו ונעקר (כא"ש, חס אזכרה).

— **קָל**, **קָרָה**, **לָעָקַר** — **קָרָה** את הנטע מהארמה, תלש אותו, הוציאו בכה, *ausreissen; arracher; to uproot*; עת לשעת ועת **לָעָקַר** נטוע (קס"ג ג). — ובתו"מ: עוקר שתי שורות ונטע שורה אחת (כ' ישמעאל, כל"י ג י). ואם נטע או הכריך או הרביב (ערב שביעית) יעקור (שני' ז י). וכן פואה של עידית בש"א עוקרין אותן במארופות של עץ ובה"א בקידומות של מכתת (סס ד). המקבל שדה מחבירו מקום שנהגו לקצור יקצור לעקור יעקור לחרוש אחריו יחרוש הכל כמנהג המדינה (צ"ט ח). אילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרות באה ועוקרתו והופכתו על פניו (כ' חלמור נן עזריה, חנו' ג י). המדיר את שדיהו עושה סהר בית סאתים נתמלאת עוקר מתוך הסהר וכו' (מוקפת' שני' ז יס). מועלים שהיו עוקרין בבצלים ואוגדין בבצלים אוכלין ופטורין (סס מ"ז ז י). נטעו לפני ראש השנה [של] שביעית עשה ביצים לפני שביעית ודיכנו בשביעית עקרו במוצאי שביע' וכו' (יוס' שני' ג ג). תיפטר שעקרון עד שלא צמחו (כ' יוס' נכ"ס כ' לא, סס ד). כל מי שאינו עוקר ארז מלבנון אל יכתב באסטרטמא שלך (של בן כוזיבא) (מד"ר ח"כ, נלע' ה). — ובסה"א: כל זמן שירצה אומר לו עקור אילנך או הרוס בניינך (מנצ"ס, סכ"ס י ג). *— וזני' עמי: רוצה בהן כאלו עקורין ומונחין לפניו

(1) [כך בדפו'; צ"ל: נשתלח].

עקר מזהב פסול (סס מו"א ג ז), היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנו מצד זה מפסיק (כ' חיי"א זכ' חלל, יוש' סי"א ז ז), ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר חגדה (כ' סיני זכ' חש' פסח' קעו:), או שהכוישה במסל ורצתה לפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה (ז"ז ע"ב:), קערה זה יעקב אל יתקרי קערת אלא עקרת שעקר הימין ממנשה בעד אפרים (מד"ר צמ"ד י"ד), — ובסחמ"א: ועושה (הקטע) כמין כסא נסוך ויושב ובשהוא מהלך נסמך על ידיו כספסלים קטנים ועוקר גופו מן הארץ ונדהף לפניו (כ"י מו"ק, חזק זרע, ה' שנת), — ובהשאלה, "עקר לבו, דעתו: ב' שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהן ויצא מבית הכנסת וכו' ונותר חבירו לבדו בבית הכנסת כיון שרואה שנותר לבדו מטרפת דעתו ומתורא מן המזיקין ועוקר לבו מן התפילה (גאון ע"ג, 81), וכיון שנשל ידיו עקר דעתו מן היין ושם דעתו על הפת (תשו' הגא', חש"ק 72), — *עקר את הרגלים, הלך מן מקומו: בראש חדש אם עקר את רגליו חוזר לכתחילה ואם לאו חוזר לעבודה (ז"ס ר' יוסף זכ"ה ז), הסיע דעת כמי שעקר את רגליו (כ' יוסף זכ"ה ע"ג, ס"ג), בני חבורה שהיו מסובין ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהן יוצאין אין מעוניין ברכה למפרע (פסח' קא:), — ובקשמט הרגלים: אורחין שהיו מסובין אצל בעה"ב וקידש עליהם היום עקרו עם חשכה לבית המדרש וכו' (תוספ' זכ"ה ג), עקרו להביא את הכלה והניחו שם אפי' וכן אחד ואפי' חולה אין צריכין לברך (שם ד י').

— סספ', "העקק, נתעקר, — כמו נפע': ואם נתעקרו הסימנים לאחר ששחט כשרה (ומוסרי, ויקר' יד:), מי שהוא בעל חמה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל ויילך בדרך זו זמן מרובה עד שיתעקר החמה מלבו (רמב"ם, דעות ז ז), מוררים שכנו צחיחה להתעקר (חזק' חיים, יול' ז שנועו').

עֶקֶר, קל לא נמצא.

— נספ', *נעקר, — געשה עקר, געשחה עקרה: ביקשו לעקור את הטבילה הזאת מפני נשי הגליל שהיו נעקרות מפני הצינה (כ' חזק' זכ"ה סספ' חזק' י"א, יד' זכ"ה ג ד), עכו"ם חס על בהמתו שלא תעקר (משנ"ס דכ"ג, ע"ז כז:), — ובסחמ"א: גם יכולתי לומר תן דעתך שהן מרמין כך ולא היה פורש ממני אלא

(כ' חזק' זכ"ה י"א, יד' זכ"ה ז), שהוא רוצה בהן כילו עקורין ומנחין לפניו (כ' שמואל זכ' נחמן זכ"ה י"א יוסף, סס ז"ה ח א), — ובסחמ"א: ודוקא מקשאות עקורין אבל מחוברין אינו אוכל כלל (כ"י, ח"ג, ז"ה זכ:), — ואמר המליץ: החיים זורע המות קוצר החיים נוטע וחמית עוקר (זכ"ה זכ"ה, נכ"ה נכ"ה), — *ועקר אמה: וזה אכזרי עמד לעקור אומה שלימה חנם על לא דבר (מד"ר צמ"ד כ), אומה שלימה שאתה מבקש לעוקרה שיש לה זכות וברית אבות (סס), אמר משה רבון העולמים ולכלותם אתה מבקש עקור העליונים והתחתונים ואח"כ עקור אותם (סס זכ"ה ג), שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולכן בקש לעקור את הכל (הגדה של פסח), — ואמר המשורר: ומחדשת (החמה) נפלאות בעולם אם לשלום אם למלחמה ועוקרת מלכויות ותחתם אחרות מקימה ומרימה (כס"ג, כס"ג מלכות), — *ובהשאלה, הוציא, פטל: עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה (כ' חזק' זכ"ה סס"ג ז), הורו ב"ד לעקור את כל הגוף אמרו אין גדה בתורה וכו' הרי אלו פטורין (סוכ' ח א), אם אמרת כן עקרת את כל הכתוב (מכיל' זכ"ה ג), הרי שהלכה זו ונשאת לאחיו של זה שנאסרה עליו ומת בלא בנים לא נמצא זה עוקר דבר מן התורה (כ' חזק' זכ"ה סס"ג), הביאו לי ספר תורה ואעקרה מתוכה לא יבוא עמוני (מד"ר שמואל יד ז), עלה יו"ד ונשתתף לפני הקב"ה ואמ' רבון העולמי עקרתני מן הצדקת הזאת וכו' (כ' חזק' זכ"ה סס"ג ז), ביומיו דרבי יהושע בן לוי בקשו לעקור את הטבילה הזאת (כ' חזק' זכ"ה סספ' חזק' י"א, יד' זכ"ה ג ד), ביקש רבי לעקור תשעה באב ולא הניחו לו (כ' חזק' זכ"ה סספ' חזק' י"א, יד' זכ"ה ג ד), ספר משנה תורה עלה ונשתתף לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע עקרי שלמה ועשאי פלסמר וכו' והרי שלמה המלך ביקש לעקור יו"ד ממני (כ' חזק' זכ"ה סס"ג י), — ובסחמ"א: שכיון שנישואין הראשונים עקורים לגמרי הוו להו נישואין בתראי נישואין גמורים כדמעיקרא (כ"י, ח"ג, שו"ס סס), — ואמר הפימן: יקדו כהבחי עלק חרחר ריב וחלק עקור מתן חלק חג ומנורה דולק (כ' שלמה סספ' חזק' י"א, יד' זכ"ה ח א סספ'), — *ובמשמ' העביר והסיר מן מקום למקום: אין עוקרין בהמה חיה ועוף ברשות היחיד ואין צריך לומר ברשות הרבים (תוספ' שם עו ח א), הטביל בו את הסגים וזבו היסנו שלשת לוגין למקוה צער

אמרתי אם איני כדאי שיבנה העולם ממני יבנה מאחותי ולכך נעקרת י!.

הספ', *התעקרה, נתעקרה. — כמו 'נפץ': ולמה נתעקרו האמהות וכו' שהקב"ה סתתא להם לתפילתן ומתאווה לשיחתן (כ' חלני צסס ר' יוחנן: מד"כ צלסס' מה). מפני מה נתעקרה רבקה וכו' (כ' יסודס צר סימון, סס סס"ס, יוכני צמנוי ססלע). מפני מה נתעקרו אמהות כרי שיהנו בעליהן בנויון שבזמן שהאשה מקבלת הריון היא מתקצרת ומתעבת (סס). — ובסה"א: הגה אמרו רבותינו ו"ל על עדה וצלה שבימים ההם היו נוהגים לבקש אשה יפה וכו' שחתעקרו ולא תלד (כ"ט חלסיד, חיוז כד כח).

קצעי, העקיר, עשה עקרה: מפני מה העקרת י אחכן (מד"כ סס"ס, יוכני צמנוי ססלע).

עֵקֶר, עיקר, ש"ז, מ"ר עֵקְרוֹת, עֵקְרִים, עֵקְרִים, עֵקְרִין, — (א) החלק התחתון של האילן או הצמח שמתחת לאדמה, שָׁרֵשׁ, Wurzel; racine; root; ושוממל לאדמה, נוע, Stamm; tronc; stem, stock: אם יש שם ארבע אמות מעקרו גפנים ולגדר בותנין לו את עבודתו וזורע את המותר (כ' יוחנן צן כורי, כלל' ו ח). הארכובה שבגפן אין מודרין לה אלא מן העיקר השני (סס ז ח). כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ וכו' ואיזה זה עקר הלוף השומה ועקר הדנדנה וכו' (שני' ז ז). כל המוציא עליו מעיקרו הרי זה מין ירק וכל שאינו מוציא עליו מעיקרו הרי זה אילן (חוסס' כלל' ג יח). המשרש עיקר חרוב וסדן שקמה לעצים מותר לשרה אסור (סס שני' ג יז). עיקר חרוב ועיקר הגא ועלי האוג ופרח לבין והאורז אין להם כיעור ולדמיהן כיעור (סס ס ז). אוכלין בויתים וכו' כרי שיהא עני יוצא ואינו מוצא לא בגופו ולא בעיקרו (פסס' ג). זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית וכל שאין לו עיקר אין לו שביעית (גדס סג). ורוק מטה לאויר לעיקרו נזיל (מד"כ צמד' כ). — ובסה"א: וכמעט קט היה העיקר ששחל אברהם בעקרו וחזרין בני יעקב לשעות העולם ותעיותן (כמזכ"ס, עכו"ס ח ג). — ומ"כ *עֵקְרוֹת, ואמר בן סירא: עקרת תחבולות לבב ארבעה שבמים יפריחו (צ"ס גני' לו יז). — ומ"כ עֵקְרִים: המבדיר שלש גפנים ועקריהם נראים ר' אליעזר בר צדוק אומר וכו' (כלל' ז ז). כל

(1) [מראה המקום נשטט מכ"י המחבר.]

האילנות בשעה שהם לוקים מכמים עיקריהם והם חיים (סס'ק' דכח' יח). — ועֵקְרִים של צמחים. שרשים שמשמשים לרפואה וכדום': בין קמיע שנכתב ובין קמיע שבעיקרין יוצאין בו (חוסס' ססס' ד ט). ושמן וית הין שהן שני' עשר לוג שכו היה שולק את העיקרין (כ' מליכ, יכס' סוט' ח ג). שמן המשחה שעשה משה במדבר היו שולקין בו את העיקרים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר והלא לסוך את העקרים אינו סופק אלא שורין את העקרים במים ומצוף עליו שמן (סו"ר' יח). ראה כמה יורה בולעת וכמה עקרים בולעים (כ' יסודס, סס). הביאו העיקרין ושלקום במים והצוף עליהן שמן המשחה וקלט את הריח וקיפחו (כ' יוסי, כריס' ט). מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרביצין עליה מים והיא (רוח תויות) בורחת (תנחומ' סקס' כו, צוכ). — ובסה"א: התבלין כגון כמון ופלפלון מותר לאצור אותן בארץ ישראל ולהוציא אותן ממקום למקום בשאר העיקרין (כמזכ"ס, מכירס' ז ז). — כוס עֵקְרִים, משקה שנשרו בו שרשים של צמחים וששמש נגד ההולדה וההריון: האיש אינו רשאי לשותת כוס עיקרין שלא יוליד והאשה רשאה לשותת כוס עיקרין שלא תלד (חוסס' יצמ' ס ד). מיילד' מבחין אבל לא מכפנים וכו' ולא תשקינה כוס של עיקרין (יוס' ע"ז ח). קילורית לעין מלוגמא למכה כוס עיקרין לבני מעיים (כ' מילי, מד"כ דכ' ס). — ואמר הפישן: סמך סס חיים רמיה מופלאה למלגית עקרי כוסך יסין וקלורי מטלגית (חמץ יוסף, סליס' ס ע"ס). — *עֵקֶר קרחא, שם צמח: עשב נקרא עקר קרחא הוא פיריתרין (חסס' ז ז). — *ועֵקֶר של שער: שתי שערות עיקרן משחיר וראשן מלבין טהור (כנע' ד ד). וגילח את כולו ושייר בו שתי שערות והיה כהן כרי לכוף ראשו לעיקרו שני פעמים וגלח מהן פעם אחת וכו' (ירוס' כ"ז ו ג). היכי דמי אינו נראה עם הגיוה וכו' כל שעיקרו הפוך כלפי הראש (כ' חלעז צסס' כ"ס לקיס, ככול' כו:). — ובחשאלה, *עֵקֶר של הארס, מוצאי, יחוסו: אמר דוד לפני הקב"ה עד אימתי הם מתרגזים עלי ואוסרים לא פסול משפחה היא ולא מרות המואבית הוא וכו' אף אתם לא באתם משתי אחיות אתם ראו מה עיקרכם (כ' חלס' צר כסל, מד"כ כוח' ח). — ובספדות הקראים: דע שהאב והאם יקראו בשם עקרים מפני שהם שורש האיש

ועמר מקור מקום נוקרתו וחוצבתו (אסם ציילי הקדש).
 קמל עריום (קדש ג, 70). אסור לשחוט העקר עם
 הפרת ב"א אחד שנאמר ושור או שה אותו ואת
 בנו לא תשחטו ביום אחד (כ"ט קדש, ג"ע, טה"ט ג,
 פג:). ואולם קרובי האדם הם לשלשה מעלות פרחים
 עקרים וכנפים (סס, ירושה, פסח, קסס). — *ועקר
 של נחשת, מקום מוצאה בארץ: מאי מצרף נחשת
 רב אשוי אמר השלי דודי רבב"ה אמר זה המתחך
 נחשת מעיקרו (פסח, טז). — (ב) *בהשאלה, יסוד
 ובסיס של דבר, Fundament, Basis; fondement, base;
 foundation: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו
 של עולם שמוני בניך בחולדה זו הדרה בעיקרי
 בתים (ר"ט זן לקיש, פסח ק"ט). — ובסחמ"א: בהמה
 שנשטט הירך שלה מעיקרו ויצא מן הכף שלו
 אם נתאכלו ניבין וכו' הרי זו טרפה (רמב"ם, שחיטה
 יג). המעי האחרון שהוא שות ואין בו עיקום והוא
 שהרעי ויצא בו מן הערוה והוא רבוק בין עקרי
 הירכים (כ"י פמסוס הירושלמי, סמספיק, קד"ק, זכר 8). ושנים
 הנשארים אשר חמה העקרים האחד במורת קצתו
 והשני במערב ראשיתו (כ"ט, ח"ב זן מק"י). — (ג) *וכונו
 לאלהים: מה מגדף מיוחד שפשט ידו בעיקר
 והוא נתלה כך כל הפושט ידו בעיקר הוא נתלה
 (ספרי דברי יצחק). ולפי שהנציא את עצמו מן הכלל
 וכפר בעיקר אף אתה הקהה את שיניו (מכ"י, נח
 יט). יש לך אדם שיש בו כל המידות הללו אבל
 אינו כופר בעיקר ת"ל וכו' הא כל שיש בו כל
 המידות הללו סוף שהוא כופר בעיקר (פסח נחקי,
 פסח 3). כל אדם שיש בו גסות רוח וכו' כאילו
 כפר בעיקר שנאמר וכו' (כ"י יומן, סוף ד:). כופר
 בעיקר היה (אדם הראשון) (כ"י יומן, סוף נח:). —
 (ד) *עצמותיו וממשותו של דבר, הדבר עצמו: כל
 השוכה עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה כשבתות
 הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת (פסח 2 ח). אי זהו
 שאינו יודע עיקר שבת קמן שנשכח בין הגוים
 (ירוש' סס). הכא עיקר התם אנב גררא נסב' (צ"ח
 ד:). עיקר מטרין¹ לא היה לה (לשרת) וגלף
 לה הקב"ה עיקר מטרין (כ"י יוסף, פסח כ"ל, מד"כ
 גרש' ג). שיעקרה (של הברלה) בתפילה (ירוש'
 גרש' 3). בעי רב פפא המשתחוה לבהמה וכו' קרניה
 מהו לחצוצרת שוקיה מהו לחלילין וכו' אליבא דר"ד

[1] [רחם].

עיקר שירה בכלי לא תיביעיא לך דודאי אסור כי
 תיביעו לך אליבא דר"ד עיקר שירה בפה (ע"ז מז).
 רית רע שיש לו עיקר¹ רב הונא אמר מרחיק
 ארבע אמות וקורא ק"ש וכו' רית רע שאין לו עיקר
 וכו' (גרכ' כה). — ובנגוד למעם: משרת לית, מעם
 בעיקר וכו' ומה נזיר וכו' עשה בו מעם בעיקר
 בלאים וכו' אינו דין שיעשה מעם בעיקר (פסח'
 מד:). לא נצרכה אלא למעם בעיקר דבקדשים
 אסור (חולין נח:). — ובנגוד לתולדות: נניפה נגיהה
 עיקר הן ואת עכיד להון תולדות אלא מתחיל
 בעיקר ומסיים בתולדות (כ"י יומן, ירוש' צ"ח א ח).
 — ובנגוד לחוספת: גט גובה עיקר בתוכו גובה
 חוספת (רב, חזון טע). שתוספתו של הקב"ה יתירה
 מן העיקר בנוהג שבעולם אדם לוקח מחבירו ליטרא
 של בשר ואמר לו הוסיף לי כמה הוא מוסיף לו
 אוניקא אבל הקב"ה תוספתו יתירה מן העיקר
 (מד"כ דברי ח). — ובמשמ' החשוב, החלק החשוב של
 דבר: מי סבריתו דגדול מברך עיקר² שבסעודה
 מברך (רב, גרכ' מז). — ובסחמ"א: נמצאו אותם שהביאו
 מן השוק הם עקרים על הובח (ר"ח, פסח' לז:).
 — *רחל היתה עיקרו של בית (מד"כ גרש' טח). —
 ובסחמ"א: שכל צרכי הבית על ידה נעשים והיא
 עיקר הבית וכן שור עיקרו של שדה (פסח', גיט'
 נב). — *ובנגוד למפל: שלא לעשות עיקר מפלה
 ומפלה עיקר (כ"י יוסף, מכ"י גא 2). ודברת צם עשם
 עיקר ואל תעשם מפילה (ספרי דברי יצחק, ריבה על
 הראשון וביטלו נעשה עיקר מפילה ומפילה עיקר
 (ירוש' ערל' ג ג). לעיקר אין מקדוין למפילה מקדוין
 (סס עירוצ' 3). זה הצלל כל שהוא עיקר ועמו
 מפלה מברך על העיקר ופוטור את המפלה (גרי'
 לט:). ב' בני אדם היו עיקר ועשו עצמן מפילה
 ונעשו מפילה (מד"כ גרש' ט). — ובסחמ"א: ולמדונו
 אדונינו על מי החובה (לחפיש חלה) וכו' האיש
 שהוא בעל העיקר או האשה שהיא בעלת המלאכה
 (גמ' סעכ"ג, ג' נלנלונג 62). בשתרצה לידע מקום השמש
 במהלכה האמצעי בכל זמן שתרצה תקח מזון הימים
 שמתחלת יום העיקר עד היום שתרצה וכו' (רמב"ם,
 קדש"ח יז 3). עקר שם הונח על דבר שעמידת דבר

[1] [שהצואה מונחת שם ומסרתה ושאיין לו עיקר
 הפחת רוח (פס"י)].
 [2] [אחד מאותן שהיו בתחלת ההסבה (רש"י)].

(ס.) בן נכתב בפרשת בראשית ג' ענינים הלוקים וזו
 מזה יתבאר בכל אחד מהן עקר מאלו העקרים
 להורות כי אלו הם שרשים ויסודות לתורה אלהית וכו'
 כי מבראשית עד אלה תולדות השמים הוא ענין אחד
 ונכתב להורות על העקר האחד שהוא מציאות
 השמי הפועל ברצון לכל הנמצאות (סס ח ח). —
 בנמש' מעם ופרוש; מי שמתו מופל לפניו מפור
 מקריה שטע וכו' ועיקר הדבר משום לזקק להש
 חרף עשהו (אויג' הנל' ח ח, לז' 44). שילה צבור נהגו
 לקרותו חזן ועקרו מלשון שמירה (אזכרסס, סה).
 — וכן עקר, כך נזין: ויש אוסרים שמשערין בבדי
 שיגביהנה וירביצנה וישחטנה וכן עיקר (מירד' ה'
 סה' סד). — וברקוק, שרש ויסוד: וכבר הסכימה
 דעת מחבר לשון הקודש להיות חצי האותיות עיקרים
 לעולם וכו' וחצי האותיות פעם עיקרים ופעם
 משרתים (רש"י, לז' ס, ע). — ואמר המסודר: ושם מס
 אדם כמו מס אורים ותיו וישתומם בתוך העקרים
 (זוט, לז' ססכנות). ובחדו אל שדי באמרם כי יש
 די בארבע מופדי אשר הם עקרים להמציא הנעדר
 (רש"י, סלס ססכמה). — ואמר הפיוש: חשוף לעם מיקר
 לעמר על עקר רעבים לפענה דתיה (קסלון מה, יז' סס
 סה). — ה) כל עקר, תה"פ אתרי מלת השלילה לחזק
 ולהגדוש את השלילה, לא כלום, לנמרי לא, *Archais*
keineswegs; point du tout; not at all אין שותפין
 לזומא כל עיקר אבל עושה גומא בתוך ביתו (חז"י
 ט). פתר לה באוסר אי איפשי ליתן מתנה כל עיקר
 (ירוש' דמאי ו ג). אם אינו יודע כל עיקר פסור (י'
 יצור, סס סנה ז). כל ימים של שמחת בית השואבה
 לא היו מועטין טעם שינה כל עיקר (י' יסעס ג'
 חגיגה, סס סוכ' ו ט). מאי לא אמר כלום אמר רב לא
 אמר כלום כל עיקר (עירובי מע'). בימות הגשמים
 עוקה מחזיק' סאתים וכו' בימות החמה מחזיק סאתים
 ונותנין לו סאתים סאה אין נותנין לו כל עיקר
 (י' נחמן, סס סה). תגרי טבריה הן התמידו על עצמן
 שלא יהו מוכרין כל עיקר (י' ירמ' ע"י ע'). הלוקה
 עבד מן הנכרי ולא רצה למול וכו' אין משהין אותו
 בא"י מפני הפסד טהרות ובעיר הסמוכה לכפר אין
 משהין אותו כל עיקר (רש"י, יב' מח). אמר להן
 בני כוזא ואומר לכם שלא להתאבל כל עוקר איז
 שכתב נגזרה גזרה (ג"כ ס). את ראשו לא יפרע
 נגדיו לא יפרוס שאינו בפריעה ופריסה כל עיקר

עֶקְרָבִי, שם זכר עֶקְרָבִי, — דוטה לעקרב, עֶצֶל עֶקְרָבִי; ובכר נולד מהראש הימני מהיורק עֶצֶל וידבק באחד משני עצלים העקרבניים ואח' כך יסדר מהם כשעובר בכטן השוק (קלמן א ח ז ט).

*עֶקְרָבִי, שם זכר עֶקְרָבִי, עקרבני, שם צמח: והעקרבני (2) והחלצין והבוכריא וכו' יש להם שביעית ולרמיהו שביעית (סני' ז). וכן שמעתי ממנו (סר' אליעזר) שיוצאין בעקרבני (3) בספה (כי חלצתי, עירוב ז ו).

עֶקְרָה, שם זכר *עֶקְרָה, — נקבת שאינה יולדת, באדם ובבהמה, stérile (weibl.); unfertbar (weibl.); barren (fem.); ותהי שרי עֶקְרָה אין לה ולד (בראש' יא ז), ויעתר יצחק לוי' לנכח אשתו כי עֶקְרָה היא ויעתר לו יי' ותהר רבקה אשתו (ס' כז כח). וירא יי' כי שנואה לאה ופתח את רחמה ורחל עֶקְרָה (ס' כט לז), לא תהיה משכלה ועֶקְרָה בארצך (שמות כג כו). ואשתו עֶקְרָה ולא ילדה (שפי' יג ז), עד עֶקְרָה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה (ס' יא ז ט), רעה עֶקְרָה לא תלד ואלמנה לא ייטיב (ס' יז כד), — ובבהמה: לא יהיה כך עקר ועֶקְרָה ובבהמתך (דנ' ו יד), — ובמליצה לעיר, וישביה: רני עֶקְרָה לא ילדת פצתי רנה וצהלי לא חלה (ישע' כ יד). — ובתו"ס: מתיבין לר' יודה הנע עצנך שהיתה עקרה ואין מופה לילד (ירוש' יג ו ד), והיתה אשתו של פומיפוע עקרה (מדרש' לם), — ומ"כ: אברהם היה מתפלל על עקרות והן נפקרות (מדרש' נחש' לט), בשעת שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה (ס' נג), — ובהשאלה, ואמר המשורר: והמשכיל אבי סכלות ומוליד בשכלו אם תבונה העקרה (כ"ס הכניד, יכיוני אשד ידעו), וילדי המומות לא מצאתים ולא היתה מומתי עקרה (כ"ס סלוי, שפתי חסד), — ואמר המליץ: ואיך

זכו' עקרב וכו' (מדרש' ו), — ובספר יצירה: המליך אות ג' וקשר לו כתר וצר בו עקרב בעולם ומרחשוון בשנה ומהול בנפש (ס' יליס' פ ז), — ובספר ח"א: כשסניע למרחשוון עקרב משמש בתחלת היום ושור לשעה שביעית (ערוך ערך כנס), ורע כשהחמה הולכת במול עקרב וקשת וכנגדו קציר כשהחמה בשור ותאומים (רל"ג סני' א, ס' העבור כ, 81), וג' ממים זהם סרטן עקרב דגים (רל"ג ס' לנשאלה בקדוה, ז), עקרב סמולות המים נכזה ובחלקו מנוף האדם האשכים והמקום הנסתר וערות האנשים והנשים וכו' ובחלקו מבני אדם כל איש בליעל ונכזה (סוף, כל' סכ"ס ז), ואם הית האורך במול עקרב או במול אריה תגרע מן האורך השלישי חמשיה (כמ"ס, קד"ס יז יג), וכי נכספה נפשך להכין שביוליו ולמנו' תייליו ומוצאם ומובאם וסדור צבאם ועקרב ושוורו וכו' (סוף, אגרי, ט), ויש אומרים כי עקרב מתגרע עם אריה ועקרב משליך מפת דם במים כשאומרים תקופה גופלי (לדודקס, קו:), וידוע כי מול חרוה הוא מאונים ומול המים הוא עקרב (כ"ס, נחש' א ז), עקרב סמולות המים נקבה ממול הלילה (כ"ס זן אהרן, לז לזכ' א ח כח), וכן כתבו חכמי התכונה שעקרב הוא מול בני ערב הישמעאלים וקשת הוא מול פרס וכו' (כ"ס לזכ"ל, כחל אבות ג, ד"ס ר' עקיבא), התמונה השמינית אשר שמה תבוא השמש בכ"ג לחודש אקטאבער נקראת עקרב (יאזעל, למודי קנצ' ז א, כג), — ואמר המשורר: גם לאריה נתת מהורד עליו ולאחתוה בתולה הקרובה אליו וכן למאונים ולעקרב אשר בצדו הושט (כמ"ג, כסר מלכות), ועקרב יוצא מהעגולה הנאמנה לפאת נגבה תימנה ונגידו ישיבנו לעגולה בת רבים למעלה עקרבים (רל"ג, ס' זן מקץ), וחשכתי מאונים כשחק מאונים ונשך לעקרב מלשוני עקרב ותופש הקשת יירא אלי מגשת (כ"ס סריו, סכמנו' כז), ואני אשכון למול עקרב בשחר ולערב נכח העגלה (עמנו, מנצי א), — ואמר הפיוט: כון עש בצפון ועקרב בררוס מנוחים ליחוד שמו כלם מוכתים (אלה על כל אלהים, יול' אהרן סק), עקרב לבש פחד ורעהה כי בעקרבים יסרונו צרינו (אז כמסליו, קליס' עכ"ז ט), ורגו חתקים מסכים יום תשיב למי משאבים במול עקרב בת דבים למעלה עקרבים (אל ח, שני"ג, קרוב צלגוני), — (ה) ושם מחלה (?): אך קשים הם (הכרפסים) למוכים בעקרבים ומחרד את הנפש (אס' 32).

(1) [או עֶקְרָבִי, בערב' עקרבאן א]; עי' לו (שמות הל' ס' 100).

(2) [בירוש' הגרסה: הערקבלין, וכן ברש"י, במדב"ם יש נסחה אחרת לגמרי].

(3) [במשנה שביורש' הגרסה: בערקבנין, וכן במדב"ם: בערקבנין, שבוש מן בערקבנין, ובמשנה שבבבלי (כג): בערקבלין, וכן שם בגמ' (כו): ובספח' (לט): ערקבליים].

סתתסעטל). ותסיר עצמך מן המהירות ומן העקשות (כ' אלעזר אנדמיזל, הווקא, הקד'י). כי תמצא בו מרסות שועלים וגנבות התולים וכו' ועקשות חסור וסבלות שור (כ"י חזקוני, תכונותיו מו). ומכריחות אותך להורות בהם על פני עקשותך (רנב"ן, מלחמ' ה, הקד'י). והרי עשיר זה עקשותו לא תניחהו להכין צדה לעולם הבא (כ"י בן נחמיאש, פ' משלי כח). כי אין בלשונות מענות מכריחות לבעלי הצורות להורות על פני עקשותם (כ"י קטקש, חור, ב ח ג). וכי קודם שתשלחם אתה רוצה לדעת כי אכזה מצרים בשביל עקשותך (חזקוני, פ' שמות יו). וכי ימצא איש אשר בדמי הסבלות יתגלגל ובעפר העקשות יתבלבל (כ"י מפיסא, מנחם קמלות, 11). — וי"י עקשיות: ומאנו במודעי מרמות ומזמות ודקרוקים ועמוקים עקשיות ותושיות (לחם הלמנ"ס). נפתלים וכו' עקשיות גדולים נתעקשתי ונפתלתי עם אחותי לאה (כ"י אגנצאל, גראס, ל, ד"ה וירא כי שוואס).

עקשן * עקשן, ש"י, — א) אדם שרגליו עקשות ועקומות, כמו עקל: הוויור והליפיו וכו' ועקלן ועקשן¹) וקלכן והקישן פסולין באדם וכשרין בבהמה (חוקט' זכור' ה ז). — ב) *קשה ערף, אדם שעומד על דעתו, עי' עקש, obstin-; opiniatre; Eigensinnig; até: וכל אדם יוכל לזכו' אם ירצה למעלה מופלגת מאד אע"פ שנרמ' לו שקשה וכבר עליו העבודה מאד וכו' אע"פ צריך שיהיה עקשן בעבודתו ולכלי להסתכל על כל זה (מגיד סימון להר"י מנדלס, יג). ובמו שמצינו שיש עקשן כגון חינוך וכו' (סע"ה), סענדריל לא היה עקשן בטבעו זה אומר כך יהא כך ואינו מקפיד (מנו"ס, מסעות בנימין סעליס ד).

עקשנות * ש"י, — סגלת העקשן, כמו עקשות ב): כגון חינוך שבשביל עקשנות לבד יכול להפקיר עצמו לגמרי וכו' כמו כן יש בכני אדם שיכול להפקיר הכל ולסלק כל התאו' בשביל איוה תאוה או עקשנות שהוא רוצה (מגיד סימון להר"י מנדלס, ע"ה).

א. ערש * ש"י, — כמו עיר, בפרש בלשון הקדומה: כי אש יצאה מחשבון. להבה מקרית סיחן אכלה ער מואב בעלי במות ארגן (צמ"ד כל כס). כי בליל שרד ער מואב נדמה כי בליל שרד קיר מואב נדמה (שע"י ח' א).

¹) [כך בדפו', ובחוצ' צוק"ם חסר. ואולי הוא כפל מן והקישן.]

²) אולי מזה מ"י ערים מן עיר.

אחר מוכרה אני ולבאר ולהוציא מלב המת עקש (כ"י) סופר, חסס סופר, לו"ס, קטק). — ואמר המליץ: כנחש צפעוני נתעקשת בשבילך ובפשעך החסיל אבל יכולך (כ' עזרא הגבלי, מוכס' מוסר ח, י).

עקשות ¹) ש"י — סגלת העקש, — א) עקומות, ערמה Verkehrtheit, List; tortuosité, perversité; crookedness, perverseness. עקשות פה, דבור של ערמה ורמאות: הסר ממך עקשות פה ולוות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד). אדם בליעל איש און הולך עקשות פה (סע"י ז). — ובסמ"א: שאין לו דעת הנפש השכלית לשוב מדרכי העקשות לא טוב הוא (פ' המינס לראש"ע, סע"י ז). החונף ספתת העקשות והעקשות ספתת האשמים (כ"י חזקוני, מוסרי הפילוסוף' ז צ). ההתפקרות אשר הוא נמשך אל דעותיהם והוא עקשות ונלוות דרכם (כ"י ערמלס, יד גזשום על משלי ז). בעל המבישה אם היה בחברתה הוא נלחם תמיד בעקשותה (סע"י ז, ד"ה וסנצני). — ואמר הפיטן: שלוך לים עקשותי שיננתי חיצו קשתי שמע תפלתי ורחישתי שאילתי ובקשתי (כ"י הקליק, Elbog., Stud. 120). — ב) * כמו עקשנות, קשי ערף, עמידה על הדעת, opini-; Hartnäckigkeit; Eigensinn, atreté; obstinacy: חור ואמר תמה אני דבית מקדשא חרב ואת קיים בעקשותיך (מדרי' סע"י ח, גריסוטו י). — ובסמ"א: וכל ימי אשר נגע העקשות בלבבנו ולא נודה לרצון אלהינו להשלים חפצו וכו' (יוסיפון סע, סרכקס). מי שיוכל למנוע עצמו מארבע נוצל מארבע נמנע מארבע המהירות והעקשות והגאווה והעצלות וכו' (כ"י א"ס, מנחם סמיניס לרענ"ג, 60). ואין הגבורה העיקשות בדבריו שקר והתחמדה על השוא וסבל היגיעה (סול, חק' מדס"י, מו). דור עקש ופתלחל חאר כפול העין והלמר וענין הכל עקשות והתמדה על הדבר (סול, סס"ס לריצ"ג, סח). ומן הדומה שהעקשות הוא דבר מורה על שני ענינים הענין האחד הוא שהוא הפך לדבר הישר וכו' והענין השני הוא שהעקשות באה ג"כ על האדם העקש בחכמתו ושאינו מודה על האמת (כי זרמ' מנדלס, פ' משלי, ססמך ז, 170). ומניין שלא יתחיל לדבר עמו שנאמר באוני כסיל אל תדבר הואיל ורוב פעמים מדבר בעקשותו הלך אחר הרוב. (סע"י סמיניס,

¹) [הדגש לחוקק הקריאה, עי' ריב"ג (סרכקס

סער כז); דר"ק (מנדלס סס"ס, קס"ה א).]

א. ער, ח"י, נק' *ערָה, נ"י ערים, ערוֹת, — שאינו ישן, שמואל (לשאל) ולמה תשאלני ווי' מר מעליך ויהי ערָה⁽²⁾ ויעש יי' לו כאשר דבר בידו (ש"ח כח י"ז). — ומ"ר: ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי ערָה⁽³⁾ (מיכ' ג יג). אשר יסרוך למזסה נשוא לשוא ערָה⁽⁴⁾ (סהל קלט כ). — ואמר המשורר: ברות אלהינו פיו יפער לאכל הצד ולטרף הער (סעדיאס, שטער, 72). צמותי קדקד מרומי שער חלצם בחסדך מכף צר וער (ד"י אגן אגיתור, חכסם שטח, טער פטיק, 18). וכל רעיו לחפצו הם דרושים וכל עריו כבור אפו אסורים (כונ"ע, ספרש"ט לו). ומפיו ימשכו רעיו חרופה מנהו יהיו עריו מחולים (ס"י יס). וראשם יהיה שמור לעולם ויפדה בכל שוטנים וערים אשר בחר בשם טוב משמנים וטוב מכל בדולחים ודרים (פלאצ"ע, כ"י גני קסיר). ובמה ראתה עניו אהובים השיבם השחוק שונאים וערים (כ"י סקלוי, לק"ק סד). וכל אויב ורע ישפיל לרגלם וימשילם עלי שונאים וערים (ס"ג). למה הרגזתני לענות אל מאמרך וחשקי מר מעליך ויהי עריך (עמנו, מנצ"ג). נפשי עורי לקראת ערי זקן המתיר, פי דרפי (ס"ד). הא הא ערי עלי אשרי לי על דתי דמי הוזה (עמ"ס פרכסיס, לזי מודס, קצן על יד ח, 103). מאז אהבתי מבור מלמתי עתה נשחתי ביד ערי וכו' חון עלי ועל עולי בישועתך הראיני (כ"א ערסקי, ספר הפזמונים, כה). חושה לנקום מכל צרי וערי אדעה תוכל יכול פארי נורי (ס"ג). השב חדרי ועל ראש ערי מחר הנך חרמש צור מגן ושמש (כ"י גילדה, יס ח"ט, עולם חויד, קלג). ובקע אז אורי ויהי מכל גודע סבי תקים ערי פור לו יתודע (אורי נכ, כנף כניס, 3). בהפך לב שאל לדוד ויהי ערהו (פלוס ספס, כי דוד, 51). ערי ימצו כוס שממה רעי ייגנו משד נחמה (ריב"ל, יס אגוע, גלר יסח, 181).

ג. ער, ט"ז, — שם אילן, דפנא, Lorbarbaum; laurier. שמן ער, שמן שמוציאים מן עלי הער; שמן ער הוא דפני אלואין והוא לאורני כהו חם ויבש **ועיל** לכאב הכבד והטחול והכליות ויפוצץ האבן **שבכליות** (חפ"ק, 69).

ב. ער, ט"ז, נק' *ערָה, נ"י ערים, ערוֹת, — שאינו ישן, שמואל (לשאל) ולמה תשאלני ווי' מר מעליך ויהי ערָה⁽²⁾ ויעש יי' לו כאשר דבר בידו (ש"ח כח י"ז). — ומ"ר: ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי ערָה⁽³⁾ (מיכ' ג יג). אשר יסרוך למזסה נשוא לשוא ערָה⁽⁴⁾ (סהל קלט כ). — ואמר המשורר: ברות אלהינו פיו יפער לאכל הצד ולטרף הער (סעדיאס, שטער, 72). צמותי קדקד מרומי שער חלצם בחסדך מכף צר וער (ד"י אגן אגיתור, חכסם שטח, טער פטיק, 18). וכל רעיו לחפצו הם דרושים וכל עריו כבור אפו אסורים (כונ"ע, ספרש"ט לו). ומפיו ימשכו רעיו חרופה מנהו יהיו עריו מחולים (ס"י יס). וראשם יהיה שמור לעולם ויפדה בכל שוטנים וערים אשר בחר בשם טוב משמנים וטוב מכל בדולחים ודרים (פלאצ"ע, כ"י גני קסיר). ובמה ראתה עניו אהובים השיבם השחוק שונאים וערים (כ"י סקלוי, לק"ק סד). וכל אויב ורע ישפיל לרגלם וימשילם עלי שונאים וערים (ס"ג). למה הרגזתני לענות אל מאמרך וחשקי מר מעליך ויהי עריך (עמנו, מנצ"ג). נפשי עורי לקראת ערי זקן המתיר, פי דרפי (ס"ד). הא הא ערי עלי אשרי לי על דתי דמי הוזה (עמ"ס פרכסיס, לזי מודס, קצן על יד ח, 103). מאז אהבתי מבור מלמתי עתה נשחתי ביד ערי וכו' חון עלי ועל עולי בישועתך הראיני (כ"א ערסקי, ספר הפזמונים, כה). חושה לנקום מכל צרי וערי אדעה תוכל יכול פארי נורי (ס"ג). השב חדרי ועל ראש ערי מחר הנך חרמש צור מגן ושמש (כ"י גילדה, יס ח"ט, עולם חויד, קלג). ובקע אז אורי ויהי מכל גודע סבי תקים ערי פור לו יתודע (אורי נכ, כנף כניס, 3). בהפך לב שאל לדוד ויהי ערהו (פלוס ספס, כי דוד, 51). ערי ימצו כוס שממה רעי ייגנו משד נחמה (ריב"ל, יס אגוע, גלר יסח, 181).

ג. ער, ט"ז, — שם אילן, דפנא, Lorbarbaum; laurier. שמן ער, שמן שמוציאים מן עלי הער; שמן ער הוא דפני אלואין והוא לאורני כהו חם ויבש **ועיל** לכאב הכבד והטחול והכליות ויפוצץ האבן **שבכליות** (חפ"ק, 69).

ערא, ער"י, ט"ז, — דבר שבמקרה, שאינו קבוע, דבר טפל שאין לו חשיבות, Zufälliges, Neben-
לכלאים (כל"ז 3). כל שבעת הימים אדם עושה
(1) דבור נהוג אצל השומרונים לפנים (Dahm.,
ZAW. XXXI, 181). [ועי' בפרושו של מרגלית למלאכי
(הול' כהנא)].

(2) غروب

וּשְׁלֵא לְהַעֲרִיב אִינוֹ רְשָׁאֵי לְכוּפֹן (כ"ז ז ח). הַשֶּׁמֶשׁ
וְצֵא הָעֶרֶב וְצֵא כְדֵי שְׁלֵא תִתְרַקַּם מִשְׁמֵשׁ (בן עזאי,
זרכ' סב). כְּמִי הֵן מִתְקַיִּימֹת (דְּבָרֵי תוֹרָה) כְּמִי שֶׁמִּשְׁחִיר
וּמִעֲרִיב בָּהֶן (כ' יְהוֹשֻׁעַ, מִדֵּי וְיִקְר' יט). לְמוֹד מֵאֲלִיָּהוּ
ע"י שֶׁהִשְׁחִיר וְהָעֲרִיב בְּתוֹרָה לֹא כִּבְר וּמִנְתִּי לוֹ
עוֹרְבִים (כ' שְׁמוּאֵל ג' חמ"ג, סס). — וּבִתְפִּלָּה: אֲשֶׁרִינוּ
כְּשֶׁאֵנוּ מִשְׁכִּימִים וּמִעֲרִיבִים כְּבָתִּי בְּנִסּוֹת וּבְכָתִי
מִדְּרָשׁוֹת (לְפִיכָךְ, זֶכֶךְ הַשֶּׁחֶל). — וּבִסְמִי"א: וְשִׁמְנִי מִבְּנֵי
הָעוֹלָם הֵבֵא מִן הַמִּשְׁכִּימִים וְהַמִּעֲרִיבִים לְבָתִּי
בְּנִסּוֹת וּלְבָתִּי מִדְּרָשׁוֹת (כַּסֵּ"ג, קד' כע"ג, ז קס). כֵּעֵם
זֶה תַּחֲוֶה הוֹלֵךְ בְּרֶגֶשׁ לְבֵית הָאֵל וְגַם מִשְׁכִּים וּמִעֲרִיבִים
(כ"י זִלְחָסָה, שְׁעִשׁוֹע' יג, דוּדֶסֶן 144). — (ב) *כְּמוֹ קָל: אוֹכֵל
(הַמְצוּרֶע) בְּמַעֲשֵׁר הָעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בְּתוֹרַמָּה (כַּסֵּ"ג
יד ג. ג. ג. — ג) ס"י, עֲשֵׂה שִׁיחִיָּה עֶרֶב, וּבִתְפִּלָּה: אֲשֶׁר כִּדְבָרוֹ
מִעֲרִיב עֲרִיבִים בַּחֲבִמָּה פוֹתֵת שְׁעָרִים וְכו' (תַּפְל' עֲרִיבִים).
— וְאִמֵּר הַמַּלְאִיִּן: מַעֲבִיר יוֹם וּמִבְּאֵי לֵילָה מִזִּרְחָה חֲמָה
וּמִעֲרִיב לְבִנְהָ (כַּסֵּ"ג, קד' כע"ג, ח, סס:).

ע"י, *עֶרֶב, רַק זֵינִי מִעֶרֶב, מִעֶרֶב שִׁמְשׁ, — מֵמָּא שֶׁמֶכֶל
וְהָעֶרֶב לֹא הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁנִּשְׁחָר לְגַמְרִי, בְּגִזּוֹד לְמִבּוֹל יוֹם
שֶׁצִּירֵךְ לְחַמְתִּין לְשִׁחְתּוֹ עַד שִׁיִּעֲרִיב לֹא הַשֶּׁמֶשׁ:
וּמִטְמָאִין הֵיוּ אֵת הַכֶּהֱן הַשּׁוֹרֵף אֵת הַזֶּהֱרָה מִפְּנֵי
הַצְדוּקִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים כְּמִעֲרִיבֵי שֶׁמֶשׁ הִיתָה
נַעֲשִׂית (פֶּסֶח ג' ז). כִּיצֵד הוּא מִבְּאִיָּה אוֹתָם אֵל פֶּתַח
אֶחָל מוֹעֵד אֵלָּא אִם כֵּן תִּהְיֶה מִעֲרִיבֵת שֶׁמֶשׁ מִלְּמַד
שֶׁהִיא מוֹבִילֵת מִכְעוֹד יוֹם (קַסְלָה מִלְּרַע מִקָּד ע).

— כַּסֵּ"ג, *נַעֲרִיב, — כְּמוֹ קָל: שֶׁמֶשׁךְ יוֹרֵחַ בַּחֲשֶׁךְ וְאִם זֶה
יִמִּים נַעֲרִיב (כ"י גִּילְחָסָה, יוֹנָס מְדוּדִים, עוֹלָת תַּמִּיד ל).

— קַסְמִי, *הַסְתַּעֲרֵב¹, זֵינִי מִסְתַּעֲרֵב, מִסְתַּעֲרֵב, — שְׂבֵא
מִן אֶרֶץ הַמַּעֲרָב, מֵאֶפְרָיִקָה הַצְּפוֹנִית: וְאֶחָ"כּ כֹּא פֶה
מִצְרִים וְיִשְׁמֹו אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם קָהֵל הַמִּסְתַּעֲרֵבִים לְרֹאשׁ
וּלְקִצְיוֹ וְיִסּוֹב אֵת שְׁמוֹ הָר' יוֹסֵף קִבְנָדְרִי (לְקוֹע' מִדְּבָרִי
יוֹסֵף סִמְבָּרִי, זֶרְלִינֶכ ז'). אֲלֵעֵזֶר סִבְנָדְרִי, אֲשֶׁר אֹזֵר כִּגְבֵר
חֲלָצִיו בְּעַד עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּמִצְרַיִם עַל אוֹדוֹת
בֵּית הַכִּנְסָת שֶׁל הַמוֹסְתַּעֲרֵבִים (סס זר).

בִּיעֶרֶב, מִמֶּנּוּ עֶרֶב (?), אִיעֶרֶב, בִּיעֶרֶב, בִּיעֶרֶב,
זִיעֶרֶב, *עֶרֶבֶכּ, *עֶרֶבֶכָּה (?), *עֶרֶבֶכּ, *עֶרֶבֶכּוֹבֵא,
בִּיעֶרֶבֶכּוֹ, *עֶרֶבֶכּ, בִּיעֶרֶבֶכּוֹ, *תַּעֲלִיבָתָה.

(1) [בְּעֶרֶב אִשְׁתַּעֲרֵב (1), הַתְּנַהֵג כְּמוֹ עֲרִיבִי]

חֲוָרִשִׁין בְּשִׁדָּה הָאֵילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית ב"ש אִמְרִים
זְכו' (סִינִי ח ח). אֵין צוֹרֵךְ לוֹמַר חֲדִישׁ וְקִצְוֹר שֶׁל
שְׁבִיעִית אֵלָּא חֲדִישׁ שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁהוּא נִבְנָם
בְּשְׁבִיעִית וְקִצְוֹר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁהוּא יוֹצֵא לְמוֹצָאֵי
שְׁבִיעִית (סס ז). — *יוֹעַם כִּז': וּבְעֶרְבוֹ רֹאשֵׁי חֲדָשִׁים
וְחִנּוּכָה נוֹהֲגִין לִפְּוֹל עַל פְּנֵיהֶם בְּעֶרְבֵיהֶם וּבְיוֹם
מוֹצָאֵיהֶם בֵּין בִּשְׁחֵרִית בֵּין בְּמִנְחָה (קִדֹּר מַסְלוֹת הַשֶּׁחֶל,
לְמוֹדָסָם, כ:). — וְאִמֵּר הַמַּלְאִיִּן: וְהַעֲתִים אֲשֶׁר לֹא יִשְׁפֹּטוּ
בָּם יָמֵי שָׁבַת וְיוֹם טוֹב וְעֶרֶבֶם (כַּסֵּ"ג, חֶסֶלֶל חל,
סד"מ, קִבְנִי קוֹנִטִּי 48). — וְאִמֵּר הַמַּשְׁוֹרֵר: עֲבַד לֵילָה
מִדֵּד עֲרָבוֹ וּבְכִית מַחֲלוּלָה גִלָּה רִיבּוֹ (כַּסֵּ"ג, עֲבַד
לֵילָה). — וְיַעֲרִיבִים: רַחֵן וּסְפֵג עֲמָה כְּלִי מִזֶּה וְיִקְדֵּשׁ עוֹד
יָדָיו וְרַגְלָיו רְצוֹי תַּמִּיד הַגֶּשׁ בְּעֶרְבִים וְהַקְטִיר קִסְרֵת
בֵּין נִתְחִים לְנֶסֶךְ (יִסְכ' בֶּן יוֹסֵף, חֶסֶלֶל קוֹנִטִּי). — (ב) כְּנוֹי
לְכִשּׁוֹף: וְיֵשׁ מִכְשָׁפִים הַנִּקְרָאִי 'עֶרֶב קָמֹן כְּנוֹי' כְּוֹהֵר
פ' כִּי תִשָּׂא דְאִית עֶרֶב רְבֵא וְעֶרֶב זְעִירָא אֵלוֹ
הִיָּה כִּישּׁוֹף שֶׁלָּהֶם בּוֹמֵן הַתַּחֲלֵת מִנְחָה גְדוֹלָה וְאֵלוֹ
הַכִּישּׁוֹף שֶׁלָּהֶם בּוֹמֵן מִנְחָה קְטַנָּה (כ"י זִלְחָסָה, עֶסֶ"מ,
קִרִּים לְכַנֵּס קס, קז).

עֶרֶב, פ"ע, עֶרְבָה, עֶרֶב, — עֶרֶב הַיּוֹם וּבְדוּמָה, נִהְיָה
עֶרֶב, שִׁקַּע הַשֶּׁמֶשׁ: to become evening
וְאִמֵּר לוֹ תַּחְנוּ אֲכִי הַנַּעֲרָה הֵנָּה
נָא רַפָּה הַיּוֹם לְעֶרֶב לֵינוּ נָא (שְׁפִי יט ע). — וּבִשְׁאֵלָה,
עֶרְבָה שְׂמַחָה: צוּחָה עַל הַיּוֹן בְּתוֹצוֹת עֶרְבָה (1) כֹּל
שְׂמַחָה גִלָּה מִשּׁוֹשׁ הָאֶרֶץ (שְׁפִי כד יל). — וּבִסְמִי"א:
לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם זֹהִיר כְּשִׁזְיוֹן בְּתַפְלָתוֹ וּבְמַעֲשָׁיו
הַמּוֹבִים וְיִדְעֶה כִּי עָתָה קִצְרֵי יוֹמוֹ עֶרֶב וְיִתֵּן אֵל לְבוֹ
לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה (כ"ח ד' וִילָחֶשׁ, כֶּלֶם מְכֹה, זֶכֶךְ לֶכֶךְ, כַּסֵּ"ג).
— וְאִמֵּר הַמַּשְׁוֹרֵר: אֲנִי הַגִּבֹּר הַנִּדְרָאֵב בְּלֹא עֵת יוֹמִי
עֶרֶב וְעוֹד לֹא יוֹמִי מִלֹּא יוֹמִי (מִנְחָס בֶּן סָקוֹ, מִכָּה'
חל סִסְדִּי לֶכֶן שְׁפִיטֵי). וּמִרְבִּי מִצְוִיֹּת בְּחִיּוֹ יִרְבֵּוּ וּמוֹתוֹ
עֶרֶב וְיוֹמוֹ עֶרֶב וְקִצְוֹ בְּקִרְבוֹ לְנַפְשׁוֹ אֶרֶב (כַּסֵּ"ג,
לְמוֹדָסָם וְעִנְיָנִים). וְאִשְׁרֵי פָנוּ לְעֶרֶב יָמֵי עוֹלָמִים
וְהַמָּאִי נַעֲוִירִים הִיוּ בְּתוֹלַע אֲדוּמִים (כַּסֵּ"ג מִלְּקִיָּלָה,
הַמְּנַקֵּשׁ, ע).

פֶּסֶע, הָעֶרֶיב, הָעֶרֶב, — א. עֲשֵׂה דָבָר בְּעֶרֶב, et
Abends tun; faire quelque chose le soir; to do at
evening: וְיִגֵּשׁ הַפְּלִסְתִּי הַשֶּׁמֶשׁ וְהָעֶרֶב וְיִתִּיצֵב אֲרַכְעִים
יוֹם (ס"ח ז י). — וּבְתוֹחִים: הַשּׁוֹכֵר אֵת הַמּוֹעִלִים וְאִמֵּר
לָהֶם לְהִשְׁכִּים וּלְהָעֲרִיב מְקוֹם שֶׁנִּהְגוּ שְׁלֹא לְהִשְׁכִּים

(1) [הַחֲדָשִׁים מִנִּיָּהִם: עֶרְבָה].

ערב, ט״ז

—המכה הרביעית מן מכות מצרים¹): הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובכתיך את הערב ומלאו בתי מצרים את הערב וגם הארמה אשר הם עליה והפילתי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב וכו' ויבא ערב כבוד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב (שמות ט יז-כ). ויעש יי' כדבר משה ויסר את הערב מפרעה מעבדיו ומעמו לא גשאר אחד (שם כז). ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם (פסלי עם מל). שרץ ארצם צפרדעים כחדרי מלכיהם אמר ויבא ערב כנים בכל גבולם (שם קס ל-לז). — ואמר המשוור: קמטם בערוב ודבר ושחין אבעבועות ושכר (רמב"ם, מ' כמזק אשכ יט).

א. ערב, ט״ז

— אנשים נכרים שמתערבים בתוך האמה, Gemisch; mixtion, mélange; mixture: ויסעו בני ישראל מרעמסס מכותה כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף וגם ערב רב עלה אתם (שמות יב לז-לח). ויהי כשעמם את החזרת (שכתוב בה אשר לא יבוא עמני ומואבי בקהל יי') ויבדילו כל ערב מישראל (שם יג). חרב אל סוסיו ואל רכבו ואל כל הערב אשר בתוכה וחיו לנשים (יח' כ לז). — ואמר הפיוס: ערב אשר עלה את עם הסכבת בכשלו גזקשו עשות זרות תעבת (יח' הקליר, עכז אשכ, יול' ז פסס). — ואמר המשוור: ביציאת מצרים הלכו בישמון ושם כל ערב רב כי בן כתוב וכו' (רמב"ם, אל תכונסך).

ב. ערב, ט״ז

— חוטי הארג שחלכים לרחב היריעה, מבעד לחוטי השתי, Einschlag d. Gewebes; trame; woof: והבגר כי יהיה בו נגע צרעת בכבד צמר או בכבד פשתים או בשתי או בערב לששתים ולצמר (ויקרי' יג מז-מט; גס מט). ושרף את הבגר או את השתי או את הערב בצמר או בפשתים (שם כז; גס נא; כג; נז) — ובתלמוד: השתי והערב מיטמאין בנגעים מיד ר' יהודה אומר השתי משישולך והערב מיד וכו' (נגעי' יח ט). אפי' ערב שבה לא היה בו לא קשר ולא תימט (כ' סנהדרין, ירוש' סנה' ז). עלה בשל ערב ושני זרועותיו כב' חוטין של זהורית (כ' עומק, נדס כס). — ובסהמ"א: פי' עירין צמר שנותנין בראש הקנה שפולכין בו את הערב שלא יצא הערב

מן הקנה אלא על יד על יד (ערוך ערך נכ). ומלית שהשתי פשתן והערב צמר גפן מה דינו (למדא. סנהדרין ג). — ועם כן: בגד ששתי צבוע וערב לבן ערבו צבוע ושתי לבן הכל הולך אחר הנראה (נגעי' יח ז). לוקמין מן הכובסין מוכין מפני שהן שלו ולא יסרוק את הבגר לשתי אלא לערבו (מוקפת' ז"ק יח יג). — חוש של ערב: פירש ממנו (בן האדם) אבר שאין עליו בשר כראוי וכו' ר' יהודה אומר אם יש בו במקום אחד כדי להקיפו בחוש של ערב יש בו להעלות ארובה (כלים א ט). (בית קדש הקדשים) ממוכז הזהב ועד העורות כחוש של שתי מן העורות ועד מפתן הבית כחוש של ערב (ירוש' סקל' ו ז). איוו היא שיליה שאמרו כל שהוא דומה לחוש ערב וראשה תפוח כתורסם (שם נלס' ג). — ובסהמ"א: יש לו לאורג עץ שראשו חד ושמו כרכר וכו' ושובט בו את החוטין ומקרב את הקנים שמבדילין בין שני חלקי חוטין העליונים והתחתונים וכו' ונפתח שער לירות ביניהן את חוט הערב (ערוך ערך שבע). ובדי שלא יפסד הבגר בחצטרף שתי עם ערביו על כן אסר אלו שני המינים (יח' הקליר, ג"ע, ענין עומק וטהרה ו. קיט). — ואמר המשוור: כמה תציקני לעת ערב עד אחיה ערב לסול שתיה (רמב"ם, חונ' אשכ נ) עזר, 65. 1918. JQR). אם יהיה ערב אנוש תם יהיה השכל שתי וירון בכל כח קנות חכמה ויסאם לו שתי (רמב"ם, סנהדרין ז). משי חבר מהדבר הבין שתי התם ערביו הנה כל שיר יקר כנוף נגדו אך הוא רוח קרבו (סוף, ילדי ימים). לבשו יחידתי כמות צדק ושימי האמת ערבך והישר שתי (סנ'ס, סנ'ס רמב). — (ב) *ובהשאלה, לחב של דבר בנגד לשתי, ארך: גל מתיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מתיצה (י' יקני בר יסודס, מ'רוב' א י). כותל שבין שני מקואות שנמדק הערב מצטרף והשתי אין מצטרף (מוקפת' יקו' א טו). מירוג שתי וערב מיתוח או שתי או ערב (מקיס, ירוש' מו"ק א ט). — וספ"ס, לרחב: אם היו זרועין שתי זרועין ערב ערב זרועין שתי (כס' אש' סנה' סה). מאימתי תורמין את הענבים משהילכו בהן שתי וערב (ירוש' סנה' ג ד). היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפיה גמום ופרסותיה חתוכות בודק בבשרה אם מהלך שתי וערב בידוע שהיא טהורה ואם לאו בידוע שהיא טמאה (כס' סנה' סוף, נט). כיצד קורעו וכו' קורעו שתי וערב ופחו בכותל (כס'

¹ [המחבר לא פרש את השם, ויש בו חלוקי רעות. כל קדמוניו פרשו ערבוביה של חזות רעות. השבע' פרשו: מין ממיני הזבובים, וכן נמצא מן החדשים.]

זן סקוק, אנכי רי סקדל אל סכחרי). רבנו ש[ל עול] וחלא לפניך ערבתי אתו (גנוי סכטר ח, בינלצורכ 240). והשיב לי ראו' הדא חומוש סה ואני אערבם עימ כסף ציוף ונצא מהן יפו... (סס כ, 273). ותלמוד זה שפדרנו וכו' כמו שערבנו על נפשנו למעלה וכמו שיתבאר לקורא בו (סס 408). כי האל יתעלה ערב לעמו על העבודה הנראית על האברים גמול נראה מהר בעוה"ז וכו' וכן ערב להם על העבירות הנראות הגלויות עונש נראה מהר בעולם הזה (כ"י ח"ט, חו"ט, סג' סג' טו' טז'). האומר להבירו ערבתי לי והוא אומר לא ערבתי או שאמר הערב ללוח אתה הרשיתי לערוב אותך וליתן והוא אומר מדעתך ערבתי. או לא ערבתי כלל וכו' (מנצ"ס, מלוס ולוס כו ח).

האשה שלוחה בשטר או ערבה בשטר חייבת לשלם אחר שנשאת (סס יז).—ואמר המלוי: הלא יום וליל ממנים אנשי חיל כערבי משאות ואם זמן יאריכו משפט יאריכו (מנכס זן סקוק, אנכי אל כ' סקדל). ואתקע את כפי אל כף עופר כי. הוא לבי עורב (מנצ"ע, ספסרס 2 קט). אמולה עד מתי תסעד לבוב חברים ערוב בעדה לכל תתמעד הורך גלה כסתחה להעד (גנוי סכטר ג, דודקן 91).

—סע', *ערב, ציני, מערב, מ"ר מערב, מערב, מערב, — שנעשה ערב ומשכון: ואת ערובתם תקח תני רב יוסף דברים המעורבין בינו לבינה (כמוז"ע). ובני אמוריו שהיו תמורות של אבותיהן וכן הוא אומר ואת בני התערובות שהיו מעורבותיהן של אבותיהן (מד"ר חס"ח ח).

—סע', *נערב, — כמו פע': למחקרת ריבות נפשות נערבות ודין ארבע אבות נזיקים נשמים (מנצ"ג, חמון י"ס זס, חס"ח).

—ספס', *התערב, נתערב, — כמו קל, נעשה ערב: אם בא ראובן עם מערופאי ללוות משמעון ונתערב ראובן בשביל העובד כוכבים עבור הקרן והרבית וכו' (מנכס, צ"ט סג). וערב בשעת מתן מעות אפילו לא נתערב בהדיא וכו' חייב לשלם לו (לנוס חו"ט קטט ז). ראובן קנה שדה משמעון ועשה לו שטר ואמר לו שיעשה לו שטר גם על אשתו ולא היתה אשתו כאן ונתערב לוי בשבילו שלבשכא שתעשה היא גם היא שטר עליה ובאה ולא רצתה וכו' (סס קלא יח). עבד או אשת איש שנתערבו לאחריים וכו' אין חייבין לשלם (סס קלא ח ג).

ועמדתי עמו ימים לבלות שנתי אתו בנעימים עד צחק בינינו עורב הפרודה ונסתתי מאתו בנפש חרדה (כ"י סג' טו, סכמוני ח). ומחר יקראו עורבי הפרודה ביני וביניך (סול, מנכס' חס"ח כו).—ב) שם לקבוץ כוכבים: והשמינית היתה וכוכויו חמשה ועשרים והעשירית העורב וכוכויו שבעה (כ"צ"ע, כ"ש' סכמ' ח). העורב תחת הבתולה בתוכו נכנס מאה כוכבים מגודל משונה (יחזעל, למודי סעצע, ט).

ד. ערב, מסנו ג. ערב, ב. *ערב, ערפה, א. ערבון, א. *ערבות, מערבה.

ג. ערב, סע', ערבתי, ערב, ערבים, ערב, ערבני, אערבנו

—א) ערב דבר, ערב למלוגי דבר, היה ערב, לקח עליו אחריות 'הדבר' שאם אבד הדבר וכדום' יהיה עליו להשיב, לשלם וכדום', *Bürgschaft leisten; por- ter garant; to become surety*: אבני אערבנו מירי תבקשנו אם לא הבאתי אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים (נכ"ש' טג ט). כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים (סס מד זג). דלו עיני למרום אדני עשקה לי ערבני (ישעי' ל"ד י). ערב עבדך לשוב אל יעשקני ודים (סס' קיט קכז). בני אם ערבתי לרעך תקעת לור כפיך וכו' עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך (משלי ו אג). רע ירוע כי ערב זר (סס י"א י). אדם חסר לב תקע כף ערב ערבה לפני רעהו (סס י"א י). לקח בגדו כי ערב זר ובעד גכרים חבלהו (סס כ"ו). אל תהי בתקעי כף פערבים משאות (סס כז כו). שימה נא ערבני עמך מי הוא לירד יתקע (ליוז יז ג).—ב) ערב, נתן ערבון, *verpfänden; mettre en gage; to pledge* ויש אשר אמרים שדותינו וברמינו ובתינו אנחנו ערבים ונקחה דגן ברעב (כמוז"ע ט). — ובמדרש: מבקשין אתם שנתערב אתכם שאם אתם מפרושים מעשרותיכם כראוי אין עכברים אוכלין עוד אמרו לו אין ערב אותן והלכו העכברים ולא נראה עוד (מד"ר דב"י ג). אמרו אבותינו עורבים אונתו א"ל הקב"ה אבותיכם יש לי עליהם (סס ס"ט, מנכס' חס"ח). א"ל (יוסף ליהודה) מפני מה לא ערבתי את אחיך כשמכרתם אותי לישמעאלים (סכמוני ויגס ט).—ובספס"א: ואותם שני אנשים אשר מארץ הגבלים מר שאלו זמר יוסף אשר ערבנו לי להוביל אגרותי אל אדוני המלך (מנכס

הערב

מפני ד.ערב, ב.מערב.

ד.ערב, מ"י, ערב, לערב, —ערב מערב, עשה מערב,חציא סחורה למקום מהמקומות⁽¹⁾; exportieren;

exporter; to export; כל אניות הים ומלחיהם היו

בד לערב מערבך (יחזק' כז ט). מחזיקי בדקדק וערבי

מערבך וכל אנשי מלחמתך וכו' יפלו בלב ימים

(ספ' כז).

ה.ערב, מ"י, ערב את לבו, העיו, מצא את לבו,

wagen; osen; to dare; והקרבתי ונגש אלי כי

מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי (יחז' כח).

י.ערב, קל לא נמצא.

—הספ', התערב, התערב, התערבו, התערב, יתערב,

יתערבו, —א) התערב את פלוני, המרה אתו אם יוכל

לעשות דבר מה, wetten; gager; to wager, bet;

ועתה התערב⁽³⁾ נא את אדני המלך אשור ואתנה

לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רכבים עליהם

(ישע' לו ט). —ובספ' א: ויל ובהנה כלומר התערב

עמהם בדברי חכמה ועשה תנאי עמהם אם תנצחם

שילבו עמך (כנע"ס, צח"ס, כ"א). —ב) התערב בפלוני,

בדבר, הכניס את עצמו לתוך פלוני, לתוך הדבר,

ויתערבו: sich mischen; se mêler; to mix oneself

בגוים וילמדו מעשיהם (ספ' קולס). כי נשאו מכניהם

להם ולבניהם והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות (עזר'

ט ז). ובשמתה לא יתערב זר (משנ"י יד י). —ולפלוני:

גולה סוד הולך רכיל ולפתה שפתיו לא תתערב (ספ' כ

ט). —ועם פלוני: ירא את יי' בני ומלך עם שונים

אל התערב בו פתאם יקום אידם (ספ' כד כח-כז). —

ובתו"מ: נתערב אחד מהם בכל המינים הרי זה

עובר בפסח (ספ' ח ז). שתי חבורות שנתערבו

פסחיהן אלו מושבין להן אחד ואלו מושבין להן אחד

(ספ' ט י). רוצה שנתערב באחרים כולן פשוין

ר' יהודה אומר כונסין אותן לבפה וכל חייבי מיתות

שנתערבו זה בזה ידונו בסקילה (ספ' ט ג). אפה

(1) [כל המפרשים פרשו לסחר, החליף סחורה

בסחורה, והוא אחד עם א.ערב, עי' רש"י וראב"ע].

(2) ואולי זה באמת מן ג.ערב, כאלו נתן את

לבו בערבון. [כך רש"י: לשון ערבון, וכן החדשים.

ורב"ג ורד"ק פרשו כמו הימ"ב, מן ה.ערב.]

(3) [ריב"ג, רש"י, רד"ק ואחרים פרשו מלשון

ערבון ומשבון.]

בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות כולן

אסורות בהנאה (ע"ז ג ט). שלשה מקואות וכו' ויורו

שלשה ומכלו בתן ונתערבו המקואות מהורין (מקיל'

וג). תרומת חבר ותרומת עם הארץ שנתערבו כופין

את עם הארץ לימול חלקו (חוספ' דמ"ג ז). מעשה

שנתערבו (לי) פירות טבולין בפירותיו וכו' (כני

שנעון שזרי, יחז' סס ט). מרכבו ארגמן זה הקב"ה

וכו' והוא אורג את העולם שיצאו כולם למיניהם

ולא יתערבו מין בשאינו מינו (מד"ר צמד יצ). מה

השמן הזה אין מתערב בשאר משקין כך ישראל אין

מתערבין באוה"ע (ספ' ספ"ט ח ג). הכותים אסורים

לבוא בישראל מפני שנתערבו עם כהני הבמות

(מס' כחיס ג, קירכס"ס). —ובספ' א: פירוש ערב הוסן

שהצורות מתערבות ואינם נפרשות למראה העין

(כחצ"ט, חג"י ספ"ג, קבול' קונטר'). ונאמר על אחד

מהמלכים שהיה מתערב בין עבדיו ולא היה ניכר

ביניהם (כ"י ח"ס, חו"ס, ספ"ט ד). ביוז שגלו ישראל

בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויוז ושאר

האומות (רמב"ם, ספ"ט ד). נפש החוטאת תכשל בערבה

ומתערב במענים שונים (צ"ס כע כ). —ואמר

המשורר: לכן אשמה ויתעצב לבני ותתערב רגנה

עם ועקה (כ"י ח"ס, גי'ס, כדיוסף רמב"ם).

—ספ', *ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

—ב) ערב, —א) הכניס דבר בתוך דבר, בלב, בלבב,

ז. ערב, ממנו ז. ערב, א. ערב, ב. "ערבות, א. "התערבות.

עֶרְבָה, עֶרְבָה, עֶרְבָה, יַעֲרֵב, תַּעֲרֵב, יַעֲרֹבוּ, יַעֲרֹבוּ, עֶרְבָה דָּבָר לַפְלוֹנִי, חֵיה לֹא הֶעֱרַב עֶרְבָה, נָעִים וְרָצוּ לוֹ: לֹא יִסְבּוּ לִי יֵין וְלֹא יַעֲרֹבוּ לוֹ וּבְחֵיהֶם (סוֹס' ע' ד.) עֲלֵתִיכֶם לֹא לִרְצוֹן וּבְחֵיכֶם לֹא עֶרְבּוּ לִי (יִמִּי' ו' ב.) עַל זֹאת הַקִּיצוֹתִי וְאֵרָאָה וּשְׁנֵתִי עֶרְבָה לִי (סֵס לֹא כֹה). וְעֶרְבָה לִי מִנַּחַת יְהוּדָה וְיִירוּשָׁלַם כִּימִי עוֹלָם וּכְשֵׁנִים קִדְמִנִיּוֹת (מִלְכָּה ב' ד.) אֲשִׁירָה לִי בַחֲתִי אֹמֶרְתָה לֵאלֹהֵי בְעוּרִי עֶרְבָה עֲלִיו שִׁיתִי (סִסְלִי קד לִג־לד). אִם תִּשְׁכַּח לֹא תִפְחַד וּשְׁכַבְתָּ וְעֶרְבָה שְׁנָתְךָ (מִסְלִיג כד). תֵּאוּהָ נָהִיחַ תַּעֲרֵב לִנְפֶשׁ (סֵס יג יט).—וְכִמּוֹ עֵנֵב: לֹכֵן הִגִּנִי מִקִּבֶּץ אֶת כָּל מֵאֲהַבֶּיךָ אֲשֶׁר עֶרְבָתָּ (י' עֲלֵיהֶם (יִסְחָף י' לז).—וּבְחֵתִים: אֵיתָתִי אֶתֶת לִגְבִּיהָ רַבִּי יוֹחָנָן אִמְרָה לִיה אִנַּסְתִּי אִמֵּר לָהּ וְלֹא עֶרְבָה לָךְ בְּסוֹף וְכו' (יִמִּסִּי קט"ז ד'). לִמְלֶךְ שְׁהִיחַ מִשִּׁיא אֶת בָּתּוֹ וְעָשָׂה לָהּ חֻפּוֹה וּבֵית וּמִסִּידָה וּבִיִּירָה וּבִיִּירָה וְצִיִּירָה וְרָאָה אוֹתָהּ וְעֶרְבָה לוֹ (כ' יוֹסֵפִי, מִדִּיכַר כִּלְשָׁם ט'). לִמְלֶךְ שַׁעֲשָׂה סְעוּדָה וּזְיִמָן אֶת הָאוֹרְחִים וְהַכְּנִים לִפְנֵיהֶם תַּחֲתוֹ מֵלֵא כָל טוֹב אִמֵּר כָּל מִי שְׁהוּא אוֹכֵל וּמִכֶּרֶךְ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֵבֵל וִיעֶרְבָה לוֹ וְכָל מִי שְׁהוּא אוֹכֵל וְאִינוּ מִכֶּרֶךְ אֶת הַמֶּלֶךְ יוֹתֵנוּ רֵאשׁוֹ כְּסִיפִי (כ' שְׁמוּאֵל ג' יִסָּס, סֵס). לִמְלֶךְ שִׁנְכַּנֵּם לַמִּדְיָנָה וְקִלְסוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הַמִּדְיָנָה וְעֶרְבָה לוֹ קִילוֹסֵן הֶרְבֵּה לָהֵן בְּרִיצָה הֶרְבֵּה לָהֵן בְּהִדְיוּכִין (ס' יס'). רִבִּינוּ עָשָׂה סְעוּדָה לְאִנַּסְנוּגִינוֹס צִשְׁבַת הִבִּיא לִפְנֵינוּ תַבְשִׁילִין שֶׁל צֹנִן אֵכֵל מֵהֶם וְעֶרְבָה לוֹ עָשָׂה לוֹ סְעוּדָה כְּחֹל הִבִּיא לִפְנֵינוּ תַבְשִׁילִין רֹתֻמִּין אִמֵּר לוֹ אוֹתֵן עֶרְבּוּ לִי וְיֹתֵר (סֵס יח). לִמְלֶךְ שִׁבְנָה פִּלְטִין עִי' אֲדַרְכֵּל רָאָה אוֹתָהּ וְלֹא עֶרְבָה לוֹ עַל מִי יֵשׁ לוֹ לְהַתְכַּעַס לֹא עַל אֲדַרְכֵּל (כ' נִכְכִּים, סֵס כז). כִּיּוֹן שְׂרָאָה שְׁמִים וּרְאֵץ אֵלּוּ עֶרְבּוּ לִפְנֵינוּ (סֵס שְׁמוֹס ל). בְּנוֹחַג שְׁבַעֲלוֹס מֶלֶךְ בִּי' נִכְנֵם לַמִּדְיָנָה כָּל בְּנֵי הַמִּדְיָנָה מִקְלָסִין אוֹתוֹ וְעֶרְבָה לוֹ קִילוֹסֵן (כ' תַּנְמוֹס נ' מִיִּלְכִּי, סֵס יִקְרִי כו'). וְאַחֵר שְׁהֶלֶךְ י' יִמִּים צִפָּה אִילָן אַחֵר מִרְחֹק אִמֵּר שְׁמָא יֵשׁ תַּחֲתוֹ מִים כִּיּוֹן שְׁהִנְעִי אֲצִלּוֹ מִצָּאוֹ עוֹמֵד עַל הַמַּעֲיִין וְכו' וְאֵכֵל מִן מִירֹתוֹ וְשָׂחָה מִן הַמַּעֲיִין וְעֶרְבָה לוֹ וּשְׁבַת נִפְשׁוֹ עֲלִיו (כ' לִי נִסְס' ד' יִמְסֵן, סֵס נִמְדִי ג'). לִמְלֶךְ שַׁעֲשָׂה סְעוּדָה וְחֻמִּין אוֹרְחִים זֵהִיתָה עֵינֵינוּ יִפָּה בְּאוֹרְחִים וְהִיחַ מִחֹר עֲלֵיהֶם וְאוֹמֵר לָהֶם יַעֲרֵב לָכֶם וְכִסֵּם לָכֶם (כ' יִלְכִּי, סֵס יג). לְגַבִּיִם שִׁגְנֵבוּ חֲבִיתִי שֶׁל יֵין הִרְגִּישׁ בָּהֶם כַּעַל חֲבִית אִמֵּר

(1) [אולי פשוט מ"ס במקום עגבת].

להם יֵעָרֵב עֲלֵיהֶם אֵלֶּה בְּחִיכָם מִשָּׂאתָם שׂוֹתִים
את הַיּוֹן הַחֲזִירוּ אֶת הַחֲבִיבֹת (הַקִּנְקֹן) לִמְקוֹמוֹ (ס'
דנ' ח). לַמֶּלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וּזְמַן אֹרְחִין אֲצִלוֹ
וְהָיָה מְחֻזָּק עֲלֵיהֶם וְאָמַר לָהֶם יֵעָרֵב לָכֵן וַיִּבְסֹם
לָכֵן (ס' סה"ט, בַּחַיִּי לַגִּנִּי). הָיוּ מְקַלְסִין לַפְּנִי (לַפְּנֵי
הַצֵּלָה) וְאֹמְרִים לוֹ יֵעָרֵב לָךְ וַיִּבְסֹם לָךְ (כ' יו"ט,
ס' ל"ב, עוֹמָסָה צְלוּתִי). שָׁמַע אֲדוֹן הָעוֹלָם וְעָרַב
לוֹ (סדנ"ג א).—וּבִסְה"מ: וְדַע כִּי כָל תַּאוֹת מֵאֲכָל
וְגַם מִשְׁתָּה אֲשֶׁר יֵעָרֵב לִפְנֵי הָאֵלֹהִים הוּא מִיחֹם
הַמְרִירָה הָאֲדוּמָה (ס' קפ"ב, 20).—וְאָמַר הַמְשׁוּרֵר: וְהַצִּלְתִּי
דְּרָכֹו שְׁלַחֹו בֹו מִלְכֹו וְעָרַב חֵין עָרְבֹו בְּמִנְחַת כְּפָרִים
(תַּלְמִידֵי נֹחַם, לַגִּזְרֵי בַּעֲזָרָה, סֵפֶר הַסֵּדֶר 6). מֵאוּר. עֵין
יֵעָרֵב הָקִים וְהַעֲמִיד הַזֶּמֶן רַב וְכֹלָם מְמוּרָה וְזַמְעָרַב
כִּרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ (כַּסְח"ט, מ' כַּוֹן אֶל).

—הפעל, *העריבו—עשה שהיה ערב ונעים, ואמר בן מירא: חלל ונבל יעריבו שיר ומשניהם לשון ברה (ב"ס גני' מ' כח).—ובתלמו': ור' יוחנן מסיים בה הכי הערב גא' ה' אליהו את דברי חורחק כפינו ובפיות עמך בית ישראל (נרכי י:).—ובסהמ"א: כי הם (הדם והמזרה האדומה) מעריבים את האוכל ומרעיבים את הנפש בחומם (פס', 20). הלשון תשיבהו ותעריבהו יותר לשומעים (המאזני, פי' משני יס ב).

—מַעַל, *עֶרְבָּ, —עֶשָׂה שִׁוְחִית עֶרְבָּ לוֹ, שִׁוְחַעֲנָה: לַמֶּלֶךְ
שֶׁהָיוּ לוֹ אֲמוֹטְרוֹמוֹסִים בַּמְדִּינָה וְהַשְׁלִים לָהֶם אֶת שְׁלוֹ
וּמִסֵּר לָהֶם אֶת בְּנוֹ וּמִסֵּר לָהֶם כָּל זֶמֶן שְׁבַע עֻשָׂה לִי
רְצוֹנִי הָיוּ מַעֲרָבִים וּמַעֲדָנִים אוֹתוֹ (פֶּסְקִי דְבַרִּי טו).

מִעַי, עֲלֶיךָ, רַק נִימֵי מַעֲרֹב, מִעֲרֹבָתָהּ, מְעֹרְבָתָהּ—הַמֵּי
עֲרֹבָ: וְהִיא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר יִרְאוּ דְבָרֶיהָ מְחֻכָּמִים מִשְׁנֵי
רַעֲיוֹ וְחִדְרֹתָהּ מִעֲוֹרָבָתָהּ עַל חִדּוֹת אֲחִיו יִהְיֶה לְמֶלֶךְ
(יוֹמִסוֹן ג, סִנְכֶסֶף, כג:).

מַעַל, יִנְעֹרֶב, — כְּמוֹ קֵל, וְאִמֵּר הַמְּשׁוֹרֵר: וּלְגֹוֹהַר יִקְרֶב
בְּשִׁמְשׁוֹ עֵקֶב רֶב וּבְאֹזֶר הַנְּעֵר בְּיָשִׁים מִכְתֻּרִים
(רַעֲשָׁנִי, אֲמוֹן יוֹם זֶה, אֲזַכֵּר). רִנְנִי בְּכּוֹב רַחֲשֵׁךְ אֲשֶׁר
מִדְּבַשׁ נְעֵר בְּ (רַ"י מִיִּלְכָּה, יוֹנָתָן כְּדוּדִים, עוֹלָם תְּמִיד ל.) —
מִשָּׁה קָבַל תּוֹרָה מֵרֹאשׁ אֲמֵנָה כְּלוּל מִכֹּחַת אֲוִצֵּר
נֶחֱמֵד וּמְגֻלָּה וּמִתַּק לְשׁוֹנוֹ נְעֵר בְּ וַיְהִי כִסֵּל בְּיוֹם
שָׁרֵב (רַ"י מִשָּׁה מִיָּד, סֵפֶר חֵילִם לִפְנֵי מַקְדִּישׁ).

אֶרֶב, סוּז, נָקִי *עֶרְבָהּ נִיד עֶרְבִים, עֶרְבֹת, — קוֹל עֶרֶב, לֶחֶם עֶרֶב, נְעִים, טַחֲקוּ; *unse, angenehm*; *suave, agréable; sweet, pleasant*.
בְּסֵתֶר הַמְדֻרָגָה הָרְאִינוּ אֶת מְרַאֲךְ הַשְּׂמִיעִינִי אֶת

לכם אלא בשביל הריח שתהיו ערבים וגו' לפני בריח נוחות (שם נזכ' כח). אלו תלמודות של תורה שנראו בעזרות ושחורות מלאומין ברכים אמר הקביה עריבות הן עלי (שם, שם"ש, ראש כספ' פ). — ובספר"א: אבל חווק גופך ותקונו שתפקדנו במיני המאכלים הטובים הערבים והמשקים הראויים למוגו (כ"י ח"ט, חו"ס, משנן ספס"ג). וידוע כי המאכל הערב יטעמו האוכל אותו בחבו ולא יבלע ממנו מאומה בלא טעימה (כ"י צבי אטעול, מלמד ספלימדי, ה). נפש שבעה מהנאות הגוף בלומר שאינה מתאוה מערבי הגוף ואינה נמשכת אחריהם תבוס נפש (כ"י זכס"ס מזגלונס, פ"י משלי כז, השס"ד, 804). והאהבה תחלק למינים ממנה אהבת הערב ממנה אהבת המועיל וכו' (כ"י מסיקא, מנח' קנ"א 1). — ואמר הפימן: שירת ערבות מלערב אמנות אבות ערב שירות נכונ הרב כלם אחוי חרב (כ"י שלמה סגל, חור יט). למקדשי בניך שבים מכוונים כלך צדקים נעימים נאהבים נצחית ירצו ובלילה ערבים (גנזי סכט"ג, דודק"ג, 78). — ואמר המשוור: בזכרי ים סוף אשר לא יסוף ערב וכסוף שיר אימיבה (כ"י סלוי, יען ומקיס). הן הומן ערב לעשות הפציר לכן בישע רב שמח קבוציר ושנתך תערב מי זה יקיצר (ראש"ע, סמן מדס, כהנ"א 128). — ואמר המליץ: ועל כן יאמרו המושלים כי כל ערבי קול חסרי מות (עמנו, מחבר' כ). ירפא צור משוכתם בחיבות ויאהבם נדיבות לקבל תשובתם ושיתתם במנחות ערבות (כ"י סן עלי, אלרי, חרצ"ג, 46).

ב. ***עֶרְבִי** (ש"י, מ"ח עֶרְבִים, ערביין, — מי שעורב ונעשה אחראי בעד חברו, מי שמקבל עליו לשלם חוב אם הלזה לא ישלם, Bürge; garant, caution; surety: המלות את חברו על ידי ערב לא יפרע מן הערב ואם אמר על מנת שאפרע ממני שארצה יפרע מן הערב וכו' ערב היוצא לאחר תחום שטרות גובה מנכסים בני חורין וכו' ואיזהו ערב שהוא חייב וכו' (צ"י יח). ישראל לוות מן הגוי וגוי לוות מישראל ישראל נעשה לו ערב ואינו חושש (חוקט"י צ"מ ה. כ). וברת מן המיאונים ומלהות ערב כעל פיקדון (יכנס' יצ"א ח). אמר הקב"ה אני ערב לך בדברי זה (כ"י סנך צס"כ יוסמן, צ"מ סה). אמר להם הקב"ה כל מי שמקריב לי קרבן בעולם הזה אינו מקריב: על תנא. אלא מקריבו והוא ערב עלי גם לעולם

קולך כי קולך ערב וזמראיך נאווה (ספ"ש צ"ד). ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חציץ (משלי כ"ז). — ואמר בן סירא: חיד ערב ירבה אוהב ושפתי חן שואלי שלום (צ"ס גנז' ו). — ובתו"מ: הליל שבמקדש של קנה היה ומימות משה היה פעם אחת ציפיהו זהב ולא היה קולו ערב כמות שהיה (חוספ"י ערכ' צ"ג). אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל וכו' ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורת ובנביאים ובכתובים (טעני' טז). כבד את ה' מהונך שאם היה קולך ערב פרום על שמע ועבור לפני התיבה (פסיק' דכ"י יא). רבי ירמיה בעא מיבדוק לרבי ועורא אמר ליה כיצד הוא אומר על שמן ערב אמר ליה אשר נתן ריח טוב בשמן ערב (יכנס' צכ"ו ו). שצריך ת"ת להיות ערב לכל אדם ולא יהיה בקדרה שאין בה מלח (כלס' צכ"ג). אימתי העולם ערב בשעה שהאלונות (מ)נצנצים את עליהן (מדרי' ספ"ש, ג' גרינסט' כד). אמר להן הקב"ה כך אמרתם חייבכם ערב עלי ריח של אותו דם של ערלות ממור ולבונה (חגז' צכ"א יט). מי שסוכתו ערב בה עליו מקדש בלילי יום טוב האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו (כ"י חס"א צ"י סנינא, יכנס' סוכ' ד ה). מה מים אם אין אדם צמא אינה עריבה בגופו כך תורה אם אין אדם עוף בה אינה ערבה בגופו (מד"כ ספ"ש, כי עזבים). ששינות העצרת עריבה וחלילה קצרה (כ"י יוסמן, שם, פסטי"א סח' סחתי). כאדם שהוא מהלך בחמה ביום הצינה והיא עריבה עליו (פסיק' צכ"י לפ). בשעה שדברי תורה יוצאין מפי בעליהן כתיקנן הן עריבין לשומעיהן (יכנס' סנ"א יח). כל מי שהוא אומר דברי תורה ברכים ואינן ערביין לשומעיהן הן כסולת זו שצפה על גבי נפה נוח לו שלא אמרן (כ"י אלעזר, מד"כ ספ"ש, נסח טפסנא). כל מי שאמר דברי תורה ברכים ואינן ערביין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה נוח לו שלא אמרן (כ"י יוסמן, סס). לוח היה ארכי הדיונים שבבולן בשעה שהיה אומר להם דברים שהם ערבים להם הן אומרין לו גש הלאה סק לעיל וכשעה שהיה אומר להם דברים שאין ערבים להם היו אומרין לו האחד בא לגור וישפוט שפוט (סס צכ"א כ). שהיה בורא שמים וארץ והיה מסתכל בהם ולא היו ערבים אליו והיה מתוירן לתוהו ובוהו (סס שמו"ג). אמר הקב"ה בני לא מפני שיש לפני אכילה ושחיה אמרתי

(1) [ס"א מנזקים: ערב, ערבים.]

יֶעֱרַב, ממנו עֶרֶב, אֶעֱרַב, גִּעֲרַבָה (?), עֶרְבִי, עֶרְבִי בִּי־עֶרְבִית.

עֶרֶב, ש"י, שם הקבוץ ליושבי ארץ ערב⁽¹⁾; Arabes; Arabs: ואת כל מלכי עֶרֶב ואת כל מלכי הערב השכנים במדבר (יחזק' כה כד), עֶרֶב וכל נשיאי קדר המה סחרי ירך (יחזק' כז כח). — ובסהמ"א: וכן הרחיבו הערב בזה והם קוראים לכל כן צפור גוול (כ"י ח"ט, סה"ט לרי"ג, גזל). דומה למה שאומרים הערב וחל ממקומו כשהוא סר ממנו ווחל הגמל בחליכתו כשהוא מתאחר (סס זחל).

בִּיעֶרְבִי⁽²⁾, ש"י, מ"ל עֶרְבִים, סמ' עֶרְבִי, — אילן גדל בפרש על נחלי מים, ארוך העלים, Weide; saule; willow: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת ועֶרְבִי נחל ושמתם לפני יי' אלהיכם (ויק' כג מ). על כן יתרה עשה ופקדתם על נחל העֶרְבִים ישאום (יט"ז י"ז). וצמחו בבין חציר בִּיעֶרְבִים על יבלי מים (סס מ"ד). על נהרות בבל שם יושבו גם בכינו בזכרנו את ציון על עֶרְבִים בתוכה תלינו בנורוהינו (ספ"י קלז ח-ט). יסכהו צאלים צללו יסכהו עֶרְבִי נחל (חיו"מ כג). — ואמר בן מורא: וקיפוחו בערבי נחל כל בני אהרן בכבודם (צ"ס ג"י כ י). — ואמר המשוור: על ערבים תלינו כנור באנחה כי שאלונו ישובנו דברי שיר ותוללנו שמחה (כ"ח צ"ט, וזכן על נהרות צצ).

עֶרְבִי, ש"י, — כמו וְעֶרֶב פֶּעַ: הדראולים לא היו במקדש מפני שמערבב את הקול ומקלקל את הנעימה (כס"ג, חוספ' ערכ' א יד). ויהומם הממס' וערבבם נטל מגפות שלהם ולא היו יודעים מה היו עושים (מכ"י צלח צ). ויהם את מחנה מצרים הממן ערבבן נטל סגנוות שלהם ולא היו יודעים מה הן עושין (סס ה). מה עשה משה עירבב את המולות (יחזק' י"ח ג' ח). למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השמן (ר' יסמ, ר"ס ע"ז). למלך שהיה משיא בתו ובמצא בשושבינה דבר של שמצא אמר חמלך אם

הבא (מד"כ צמ"ד י). לאחר שהלך ללוות מן המלך א"ל הבא לי ערב ואני מלוה אותך הלך והביא לו ערב אחד א"ל ערבך צריך ערב (סס סה"ט א ד). מי שנעשה ערב לחברו צריך למנות מעות מכיסו תחלה (מד"ג שבע, ויג). — ובסהמ"א: ויאמר בעל דינו דינו לי בדיו בעלי עירי ואני אתן לך ערב אם יבוא מגאון חילוף הדיו יחזור לך הערב כל מה שנשלתי ממך (גמ"י שבער צ, גיטלצונג 68). אני אהיה לך ערב בשוקא (כגמ"ה, מו"י מה). והלשון שבין הערב לקבלן ערב הוא כגון שאמר הלוהו ואני ערב הלוהו ואני פורע הלוהו ואני חייב הלוהו ואני נותן (כ"י צללני, ספ' הסע"י 81). ויש הפרש בין ערב ובין קבלן שהקבלן אומר לך תן לי ואני אתן הוהובים זהו קבלן והמלוה נפרע ממנו תחלה אבל אם אמר הלוהו ואני ערב נפרע תחלה מן הלוה כל זמן שיש לו נכסים (כ"ח סקל"י, ג"ע, דין סע"ב, ק:). המלוה את חבירו ואחר שהלוהו אמר לו אחר אני ערב או שחבט את הלוה בדיו ואמר לו אחר הגה ואני ערב או שהיה חובק את חבירו בשוק ליתן לו ואמר לו הגה ואני ערב אין הערב חייב כלום (שו"ע מ"מ, עכ"כ קט"א). ערב בעד רעהו איש חסיד ועווב רעהו עז מצח (צ"ג, צ"ס כט ע"ז). — ומשל: כל ערב חרב (הוא, מלון ברמ"י עכ"ל). — *ומ"י: המלוה את חבירו על יד שני ערבין לא יפרע מאחד מהן (חוספ' צ"מ י"א ע"ז). שומע אני יתן ערבים ויטייל בשוק ת"ל אם יקום והתהלך בחוץ מגיד שהובשון אותו עד שפרפא (מכ"י חספ' י). וכשלו איש באחיו בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה (סנו"ע לט). אני נותן לכם את התורה אלא הביאו לי ערבים טובים שחשמרוה ואתנה לכם אמרו לפניו רבש"ע אבותינו ערבים לנו א"ל אבותיכם צריכין ערבים (מד"כ סה"ט, חספ' י). השמר שלא תלוה אותם (את המעות) בערבים אלא על משכונות (כ"ח צ"ד, תמים דעים נג). הכל נתון בערבים (ר' יוסף אשכנזי, סה"ט על אב"י ב ע"ז, Monatsschr. 1898, 45). וכן שנים שקבלו חבירות מגוי ונעשו ערבים זה לזה והגוי מצא אחד מהם וגבה ממנו מייב חבירו לפרוע חלקו (שו"ע מ"מ, עכ"כ קל"ח). ולבטחון לר' שאלתיאל הגו' ברשות ר' יצחק הגו' נבגסו ר' יודה ור' מרדכי ערבים קבלנים ופרענים לר' שאלתיאל הגו' (כ"ח סטק, מוכח חמ"ה שו"ה כ, ע"ז).

(1) [כך בערב; אֶעֱרַב א].

(2) [כן בארמ', בערב' עֶרְבִי ב, מ"י הוא עֶרְבָה.

כמו בתו"מ.]

(a) عَرَب (b) عَرَب

אם יש בו לכזין שתיים כנגד שלש הרי זה כרם (הוא, כל'ס ז'ט).—ואמר הפיתן: כונו רמז למינהו בלי צאת מערבים כי טוב פעמים בפרשה כתובים (א'סיס) צדק, יול' שג' ד חס'ט).—ובמשמ' מכלכל המז: הוללים משתמים ובלשון משנה מעורבין (כ'ש', חל'ס ו').

א. עֶרְבָה, ש"נ, כני עֶרְבָה, עַם ה' המקום עֶרְבָה, מ"ר עֶרְבָה, סמי עֶרְבָה, רבות, — מקום מישור לא מישב, דומה למדבר, Steppe, ובפרט עֶרְבַת הירדן, עֶרְבַת יריחו, עֶרְבַת מואב: ויחנו בְּעֶרְבַת מואב מעבר לירדן ירתו (גמ' כ' ח). בעבר הירדן במדבר בְּעֶרְבָה מול סוף (דנ' ח' ח), פנו וסעו לכם וכאו הר האמרי ואל כל שכניו בְּעֶרְבָה בהר ובשפלה (ס' ז). ונעבר מאת אחינו בני עשו הישבים בשעיר מדרך העֶרְבָה מאילת ומעציון גִּבֹר (ס' ז ס). בארץ הכנעני היושב בְּעֶרְבָה מול הגלגל (ס' יא ו). ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בעֶרְבָה בְּעֶרְבַת יריחו (יס'ס י'). ויקח יהושע את כל הארץ הזאת החר ואת הנגב ואת כל ארץ הגשן ואת השפלה ואת העֶרְבָה ואת הר ישראל ושפלתה (ס' יא ו). ועבר אל כתף מול העֶרְבָה צפונה ויירד העֶרְבָה (ס' יס י'). ואבנר ואנשיו הלכו בְּעֶרְבָה כל הלילה ההוא (ש"ז ז כט). אבל אמללה ארץ החפיר לבנון קמל היה השרון בְּעֶרְבָה ונער בשן וכרמל (ש"ז ג' ט). ויששכר מדבר וציה ותגל עֶרְבָה ותפרח כהכבולת (ס' ל' ח). קול קורא במדבר פנו דרך יי' ישורו בְּעֶרְבָה מסלה לאלהינו (ס' ע' ג). אתן במדבר ארו ששה והרם ועץ שמן אשים בְּעֶרְבָה ברוש תדהר ותאשור וחרו (ס' נ' יט). כי נחם יי' ציון נחם כל חרבותיה וישש מדברת בערן וְעֶרְבָה כנן יי' (ס' נ' ג). כי נבקעו במדבר מים ונחלים בְּעֶרְבָה (ס' ל' ו). על כן הכם אריה מיער ואב עֶרְבַת ישרדס (י'מ' ו'). והיה כעֶרְבָה בְּעֶרְבָה ולא יראה כי יבוא טוב (ס' י' ו'). המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה ויורדו על העֶרְבָה וכאו הימה (י'מ'מ' ו'). ויב כל הארץ בְּעֶרְבָה מנבע לרמון (זכ' י').—ובתו"מ: כשהייתם בארץ ערבה ושחתה לא בקשתם לכם מרגלים (ספ' דנ' כ). לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשנייה כדרך שהראה להן בראשונה וכו' בעֶרְבָה בְּעֶרְבָה לכו ולא בהרים ונבעות (י"א ז' יעקב, ספ' ל' ג).—ואמר המשורר: ותגל הערבה ותפזר כתנובה לראש כלה כי בא בשמחה ובשירים (תלמוד' מנחם, לגנוז במעודה, שער השיר ט).

הורגו אני עבשיו אני מערבב שמחת בתי (י' מ'איר, מד'ר ויק' כ).—ובספ'מ"א: שכל מקום שאינו "ראוי לערבבו עם שלו להיות אחד אין בו משום דינא דבר מצרא (גמ' שער ז, ג'לצור 125). ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותוות דעתו עליו ותמרף (כ'ש', צד'ס' כ' ז). למה אחר מלהראותו מיר כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום ומרף דעתו (ס' ז). ויריעו בשופרות תרועה לערבב שטני (י' ס'ו, חס'ס כוכב). ושמן תערבב ופי עולה תכלום (ס'ס). והששי שבעל הכימא"ה אינו בטוח מהחללים והמדויים ש מערבבין עליו שמחתו בעשרו (י' ס' ח'ס', ס'ס, ספ'ס, ספ'ס). שישתדל (היצר) לספק עליך אמתותך ולשבש מה שנחבר לך ולערבב את נפשך במחשבות כזבים (ס'ס, יסוד הנעשה ה').

—פעל, *עֶרְבַב, רק ציני מערבב, מעורבב, — שערבבו אותו: יותן נחלתו שומע אני מעורבבים ת"ל בגזל (ספ'י צמ' קצ). כשהנחיל הקב"ה העולם לאומות העולם פירש תחומן לכל אומה ואומה כדי שלא יחיו מעורבבים שילח בני גומר לגומר ובני מגוג למגוג (ס'ס, דנ'י ט"א). אף על פי כן לא היו יושבין מעורבבין אלא יושבין כל אומנות ואומנות בפני עצמה (י'ס' ס'ס ח'). היו עליה (בני ישראל בא"י) ולא היו מעורבבין שבט יהודה בבנימין וכו' (ס'ס גי' ד ג). מה מעורבב השחקן שאומות העולם שוחקים בכתי קרקסאות ובכתי תיאטריאות שלהם (מד'ר קהל, לשחקן אומות).— ובספ'מ"א: מהו שיכנסו בני אדם לבית המשתה או לגמילות חסדים ויאכלו במעודה האנשים עם הנשים מעורבבין כך המעשה אם בוסן שהנשים יושבות כאחת בפני עצמן והאנשים בפני עצמן מותרין וכו' אבל אסורין הן במעודה בזמן שהן מעורבבין אלו ואלו (מעשים לבני ח"י, ספ'י ח' א, 97). ונשאר המקום שמארבע רוחותיה מעורבב כולו כאחד שאינו מחותך בתלמים (ספ'י הגל' ספ'י ח'ס'). שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט אלא כולין יושבים כתקן (כ'מ'ס, ספ'ס וינל' ס'). עזרת הנשים היתה מוקפת גזומרא כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטן כדי שלא יהיו מעורבבין (הוא, צ"ח הנחירה ט). מי שראיית עינו מעורבת עד שרואה את החרד ואת העלייה כאחת וכו' הואיל זיש בין שתייה שינוי מ"ס פסול (הוא, צ"ח ספ'ס ס'ס). כרם שאינו נטוע שורות שורות אלא מעורבב

ב. *עֵרְבָה, ש"י, מ"ר עֵרְבָה, —כמו ב. עֵרְבָה: העשירים מביאים ביכורים כקלות של כסף ושל זהב ועניים בסלי נצרים של עֵרְבָה קלופה (ספרי דברי ט.) —ובפרט העֵרְבָה שנצריה נקחים יחד עם הלולב: עֵרְבָה גזולה ויבשה פסולה (סוכי"ג). לולב ועֵרְבָה ששה ושבעה וכו' יום השביעי של עֵרְבָה שחל להיות בשבת וכו' (ס"ד ח). עֵרְבָה של בעל ושכניהם בשירה וכו' איזו היא עֵרְבָה פסולה קנה שלה לבן עלה שלה עָבֹל (חוספי' ס"ז). איזוהי עֵרְבָה ואיזוהי צצפה עֵרְבָה קנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק (סוכי"ג). —חבט עֵרְבָה: שאין ביתוסין מודין שהיבט עֵרְבָה דוחה את השבת (חוספי' ס"ג ח). —ומ"ר: שלשה הדסים ושתי עֵרְבֹת לולב אחד ואחרון אחד (ס"ט מש"ג ד). —ובשתי המשמ' יחד, ואמר המשורר: ובהביאם עֵרְבָה שת עֵרְבָה לבן עֵבְדו בעיר חומות וחלים (ר"ש הפגיל, סלי טעס). ג. *עֵרְבָה, ש"י, רק מ"ר עֵרְבָה, —שם מליצי לשמים¹: שיורו לאלהים זמרו שמו סלו לרכב בעֵרְבֹת כיה שמו ועלו לפניו (הפ"ל ס"ה). —שם של הרקיע השביעי העליון: א"ר יהודה שני רקיעים הן וכו' ר"ל אמר שבעה ואלו הן וילון וכו' מכון עֵרְבֹת וכו' עֵרְבֹת שבו צדק משפט וצדקה וכו' (חגי יג). —ובספ"א: וכן לרוכב בעֵרְבֹת עניני השליט על עֵרְבֹת והוא הגלגל העליון המקיף ככל וכו' אמנם המכוון הנה הראותם תמיד ש' עֵרְבֹת הוא למעלה מן הכל (ר"ש ח"ט, מ"י א' ט). ובפרקי רבי אליעזר אמרו שבעה רקיעים כרא הקב"ה ומכולם לא בחר כסא כבוד למלכותו אלא עֵרְבֹת שנאמר סולו לרוכב בעֵרְבֹת (ס"ט). ועוד כתיב אתה עשית את השמי' ושמי השמים וכל צבאם וי"א כי הוא הנקר' עֵרְבֹת (ר"י היסדלני, יקוד עולם ג' ח). —ושם אחד הגלגלים: ולמה בעֵרְבֹת לא כוכב ולא מול (רמב"ם, שולחן, כסדר ג' 22). הגלגל העליון הנקרא עֵרְבֹת (ר"י חזקוני, שם חסידים ד' ט). וקרב לשמוע כי על כן נקרא הגלגל התשיעי עֵרְבֹת על שם עֵרְבֹת הנגון הנמשך ממנו (ר"י מוסקט, כפלי יסודס ח' ח). —ואמר המשורר: אצולה לפנים ככסא עֵרְבֹת

לארין משוכה בחבלי אהבות (רמב"ם, אצולה לפנים). אל רוכב עֵרְבֹת ושמי השמים מסלול בעֵרְבֹת שים לירושלים (ר"י נבחרה, אודך יום חדות, עולם חדש כד).

עֵרְבָה, ש"י, כ"י עֵרְבָה, —א) ש"ס מן עֵרְבָה הפעולה להיות עֵרְבָה לחברו בדבר מהדברים; Bürgschaft; garantia; surety: אדם חסר לב תקע כף עֵרְבָה לפני רעהו (מש"י י' יח). —ובספ"א: והיום נפרע המלוה מהלואתו ולקח המפקיד עֵרְבָתו וקבל הנותן מתנתו (ר"י חגי' חסכמוני' ט). בעֵרְבָה רבים יורשו והוגם בגלי הים (ר"י, כ"ט כ"ט יח). —ב) בהשאלה, משכון לסמן שנעשתה השליחות: ואת אחיך תפקד לשלום ואת עֵרְבָתם תקח (ש"ס י' יח). —ואמר המשורר: צפה רוח בקרבנו לפקדון גבינו ובמעט עין תפקח ואת עֵרְבָתו תקח (ר"י חזקוני, מס יסודס, ספר הסיר 22).

*עֵרְבָה, עֵרְבָה, ש"י, מ"ר עֵרְבָה, —א) כלי גדול ושטוח כעין משארת וגוגית שמשמש לתשמישים שונים, Mulde, Trog; baquet, cuve; tub, trough: אין דורכין ענבים בנה אבל דורך הוא בעֵרְבָה (שנ"י ס' ו). שברי עֵרְבָה לכסות בהן את פי החבית (שנ"י י' ט). בצק שבסדקי עֵרְבָה אם יש כוית במקום אחד חייב לבקר וכו' וכן לענין הטומאה אם מפקיד עליו חוצץ ואם רוצה בקיומו הרי הוא בעֵרְבָה (ספ"י ג' ז). זיתים של שביעית וכו' ר' שמעון אומר כותש ומקפה בעֵרְבָה (חוספי' שני' ו' ח). עֵרְבָה של טיט כפה עליו (ר"י יק"י ד' יסודס, ס"ט ס"ט יג). כיצד בורדין כלי חרס לידע אם אינו כבונס משקה היה ממלא עֵרְבָה מים ונותן את הקדרה לתוכה וכו' (ס"ט כליס ז' ק' ג). עֵרְבָה שהיא פחותה משני לוגין הרי היא כקערה (ס"ט י"א ח). כסא שקבעו בעֵרְבָה בדרך ישיבתו טמא שלא בדרך ישיבתו טהור (ס"ט י"א יג). עֵרְבָה גדולה של עץ יש לה בית הצביעה (ר"י טכסן, ס"ט ג' ח). ועֵרְבָה גדולה שהנדות שוככות בתוכה (ספ"א מ"ד, ז"ס ס"ק ג'). כל הכלים יש להן אחוריים ותוך ויש להם בית צביעה ר' טרפון אומר לעֵרְבָה גדולה של עץ (יב"ט ס"ג ג' ח). כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ע"ש מביאים לו עֵרְבָה מלאה חמין ורוחץ פניו ודיו ורגליו וכו' (ר"י יסודס, ס"ט כב, ס"ט כג). למח"ד לעֵרְבָה מלאה דבש נותן לתוכה רמונים ואגוזים והיא מקיאה (ס"ט קנ"ג). כלי אחד דומיא דב' כלים ה"ד כגון עֵרְבָתה של חרנגולין (מנ"י כד). לא יכול עֵרְבָה מלאה חמין ויתנה על

¹ [כך פרשו קדמונינו ע"פ הגמרא וחפשו מעמים שונים למליצה זו, ע"י ריב"ג, ראב"ע ורד"ק, והשבע' והפש' והוולג' תרגמו כמו מערב השמש. וסומכ' תרגם εὐρύς αὐτὸν ἔχει, במדבר, כמו א.עֵרְבָה, וכן החדשים.]

העוים ביד רעהו הערלמי לקחת הערבון מיד האשה (צכס' לח יז ב). — ובת"מ: הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים (כ' עקבא, חז"ל ג ע). הנותן עירבון לחבירו על הכית ועל השרה וכו' והלה כותב לו אם אני חוזר כך הריני כופל לך ערבונך היגיע זמן ולא נתן יתקיים נתנו דברי ר' יוסי אמר ר' יהודה וכו' נתן לו עירבון שלו אמר רבן שמעון בן גמליאל כמה דברים אמורים בזמן שכתב לו ערבוני יקון (ספספ"א ח יז). אמר לו הקב"ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך מיד גרפם נחל קישון והשליבן לים (כ"ג נד מ"י, פס"י קיס:). הנותן עירבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים (כ' יוסי, צ"ג עז:). יש אפרכייה שהיתה קשה גזיה נוטל ממנה (בן הדר) שנים ועושה אותן עירבון תחת ידו (מד"ר חס"א ח). מנהגו של עולם הרבו של לוקח ליתן ערבון למוכר ברם הכא המוכר נתן ערבון (ס"ז ע). — ואמר המשורר: פקדתינו לערבון כפקד ביד איש נאמן יצא ירבו (כס"ג, שאלתם על צצ"י). יחשב לבבי בעלות שמש כי מעשהו מעשה נבון עת האדמה שאלה אורו יקח בני עיש לערבון (סוף, יס"ז ע"ג). — ומ"מ: ויתרחק משלשה דברים מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערבונוֹת (כל קס"ח, יצ"י קט). — ובספ"א: אמנם בשירובין כיוון דמנהג העולם להקנות בערבונוֹת בסודר מן הדין אפילו בלא מעכשיו החזור בו קני (מכ"ד, צ"ג ע"ג סכ"ג).

עֶרְבוּן, ש"י, — כמו עֶרְבּוּב, עֶרְבּוּבִי: מאי חילק אמר רב נחמן בר אבא אמר רב זו סולתנות ומפני מה אסורה מפני שערבונה (עולה עמה ע"ז לט).
עֶרְבוּת, עֶרְבוּת, ש"י, — פעולה של העֶרֶב, הבטחת העֶרֶב, Bürgschaft; garantie; surety: וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו (כ' עקבא, חוספ"י נכ"י ד י). הלוה ואני קבלן תן לו ואני ערב מאי אמר ר' יצחק לשון ערבות ערבות לשון קבלנות קבלנות (צ"ג ע"ג קעד). והואיל והכנסת עצמך לערבות זה ליעשות ראש לך התרפס באבק רגליהם של גדולים ממך (מד"ר שמו"ח כז). ומה היתה ערבותו אלא בשעה שהקב"ה בא ליתן את התורה לא קבלוה אחת מן

האומות אלא ישראל וכו' ואם לאו תענשו בערבות (ס"ז). א"ל (יהודה ליוסף) כל זאת שאתה רואה בשביל הערבות שערבתי אותו (תכומי יוג"ס). — ובספ"א: כולן לשון ערבות הן (תלמודי רב יסודלי גאון, הלכ"י עסקי, 41). ובכל אחד האלה (הבדלות) יש ששים ריבוא שכולם נתערבו זה בזה על חובתם ועל ערבותם נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ששים ריבוא בשביל חובות של חבירו (כ"ט, קט"ז לז:). והגאון ר' שמואל בן חפני כתב ספר הערבות שחיבר (כ"י ספרלונדון, קס"ה ספ"ט, 82). וכבר הבטיחנו הכורא ויתעלה כאדם הנכנס ערב לחבירו ודי לנו בערבותו (כ"י מערכי, חג"י חיון למצ"ס, 14). כי ערב זר בשני ענינים מענין ערבות מסון וערבות מצות (כ"י זן ממילא, ס"י משלי יא עו). כי הוא חייב יותר לצאת מערבותו אשר ערב לנפשו ממה שהוא חייב לצאת מערבות זר וכו' והוא ענין נאות מאד אל הערבות הפנימי (כ"י ערמלא, יד אצטלוס על משלי כג, ד"ה כלל שליש). ועקר רצונו לשום כל מענותינו ומחלוקותינו מענין הערבות וכו' ביד אנשים נכבדים עד מאד וכו' (שכ"ד מע"י, ז, קצ"ז על יד ע). לא עשה לו הערב שטר בפני עצמו אלא כתב הערבות בשטר החוב עצמו וכו' (ש"ע ח"ט, עק"ב). יש מי שאומר דערבות וקבלנו היינו כשתבע הלוה מהמלוה שילוונו ונכנס הערב עמו בדבר כלשון ערבות או בלשון קבלנות (ס"ז ע).

עֶרְבוּת, עֶרְבוּת, ש"י, — כמו עֶרְבּוּב, עֶרְבּוּבִי: מאי חילק אמר רב נחמן בר אבא אמר רב זו סולתנות ומפני מה אסורה מפני שערבונה (עולה עמה ע"ז לט).

עֶרְבוּת, עֶרְבוּת, ש"י, — פעולה של העֶרֶב, הבטחת העֶרֶב, Bürgschaft; garantie; surety: וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו (כ' עקבא, חוספ"י נכ"י ד י). הלוה ואני קבלן תן לו ואני ערב מאי אמר ר' יצחק לשון ערבות ערבות לשון קבלנות קבלנות (צ"ג ע"ג קעד). והואיל והכנסת עצמך לערבות זה ליעשות ראש לך התרפס באבק רגליהם של גדולים ממך (מד"ר שמו"ח כז). ומה היתה ערבותו אלא בשעה שהקב"ה בא ליתן את התורה לא קבלוה אחת מן

(1) [דגים שמאים מעורבים בה ועולין עמה (כ"ח).]

נוכל בלשון ערבית כי לשון הערבית רחבה וצחה מאד (סס). ולפעמים ישנו מחלכ הגמלה הערבית (קאנן ג' י' ד' ח). — (ב) ס"ז: ויהי כאשר שמע סנבלט וטוביה והערבים וכו' כי עלתה ארוכה לחמות ירושלם וכו' ויחר להם מאד (נמו"ד ח). גם הערביאים מביאים לו (ליהושפט) צאן (דמ"ז י' ח). ויער וי' על יהורם את רוח הפלשתים והערבים אשר על יד כושים (סס כל י'). כי כל הראשנים הרג הגרוד הבא בערבים למחנה (סס כז ח). ויצא (עויהו) וילחם בפלשתים וכו' ויעזרוהו האלהים על פלשתים ועל הערבים (1) היושבים בגור בעל (סס כו י' ח). — ובתלמי: ערביות (2) ווצאות רעולות ומדיות פרופות (סנ"ו ו'). שלשה תריסין הם וכו' ודיצת הערביין מהורה מכלום (כלים כד ח). עשרת מקומות אין בהם משום מדור עובדי כוכבים אהלי הערביים והסוכות והצריפין וכו' (חסי' י' י'). ומה לנו ללמד מן הערבי (3) הוה ולא מקרא מלא הוא וכו' (כ' צון, יוס' נכ"ז ז' ד). נתגרשה תלך וחידיבק בערביי' שחשקה נפשה בהם (כ' יוסק, סס נד"י י' י'). לאתווי ערבי' מהול וגבכוני מהול (כ' שמע"ל, יצמי ע"ל). — והלשון הערבית: שאלות רבות הם בלשון הערבי עם קשר אחר ובלשון העברי עם קשר אחר כמלת דמה שנתקשרה בערבי כבי"ת ועבריו בלמ"ד או באל"ף וכן קבל נקשר בערבי בלמ"ד וכן עשה שיקשר בערבי במקומות בלמ"ד וכו' (כ"ש ח"ט, פסי' לחכ' מ"י). — ואמר המלין: ואחרי הדור ההוא נסתמו מקורי השירים בלשון הערבים ומליצת השיר שלח במשמנית רזין גם נביאיה לא מצאו חוון (כ"י מכו"י, חסכמו"י יח).

א. ***עֶרְבִית**, ש"י, מ"ר עֶרְבִית, — כמו א. עֶרֶב: אם אומר ליתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום וחלילה שוין (כ' יוסי' ז' י' צון, יוס' נכ"ז ח' ח). תפלת ערבית רש"י (צכ"ד:). איזהו בן העוה"ב זהו הסופר גאולה של ערבית לתפלה של ערבית (כ' יוסק, סס ט:). קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית (סנ"ס קיס). אמר להן הקב"ה לישראל אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם (דכ"י, קוט"י מ"ז). — ובתפלה: אלו דברים שאדם

בערבות גדול מהלשון מהרמב"ם ומהרמב"ן ע"ה שהיו יותר גדולים מהם בתכמה (כ"י פרוצ' כללי, ש"י צדכר למוד הסכמ', ספ' ד"ס, ע'). ויש אומרים שאין מברכין עליו כלל שאין ערבות זו ממינו אלא שקולט אותו מדבר אחר (טו"ח"ס צרכות כ"ו). ואחשבה כי אין זה רק בדרך המשתק משמחת לבו שהוא מגלה בחיצוניות השחוק פנימיות הלב וערבותו כן חיות התורה ממשכת ומגלה חוצה משפע אורה (כ"מ אלט"ך, משלי ח' כ). אך לא יהיה הוראת שמחתה ושחוק עריבותה (של התורה) חוזר ומתפשט עד למטה לארץ (סס ל). כיהו במקום שדרך למוחש שאר פירות לשחות מימיהן לצמא בדרך משקין אפי' לתענוג ליהנות מערבותן דינם כחותים ורמונים (פלגוס, ח"ט סנ"ס סכ' ח). הנה מהרתי לבא היום להתראות לפני אדוני בעשרת הדברים האלה נעדרתי כל היופי והערבות (קונצ' חג' נוקסנוקף ז). — ונ"י: ותהיה שמחתו ותענוגיו במה שהשיג יותר חוק וכו' מן הערבות מה שלא נעריכהו אל שאר הערבויות ואין לו אליהם יחס כלל (כלצ"ג, מלכמ' ס' ח' י'). עם היות שאין יחס שתי הערביות כלל כי ערבות החכם הוא מצד מה שיושיג מוולתו וכו' והוא יתברך שמחתו בעצמותו מבלי הכמה אל הוולת (כ"י אלצ"ג, העקרים צ' טו).

עֶרְבִי, ש"י, — תושב של הערבה: ולא יהל שם עֶרְבִי ורעים לא ירבצו שם (ישי' י' כ). על דרכים ישבת להם עֶרְבִי במדבר ותחניפני ארץ כונותיך וברעתך (ימ"ג ז' ז). — ואמר המשורר: לאט משכה גמליך ערבי הלא עמך כבר נמשך לבכי (גמ"י סכער ז', דודקון 301).

עֶרְבִי, חס"י, מ"ר עֶרְבִי, עֶרְבִי, עֶרְבִי, נקי *עֶרְבִית, עֶרְבִית, מ"י *עֶרְבִית, של עֶרֶב, איש מארץ עֶרֶב, — (א) ס"ז: וישמע סנבלט התרני וכו' וגשם העֶרְבִי וילענו לנו ויבנו עלינו (נמו"ד י' ע'). ויהי כאשר נשמע לסנבלט וטוביה ולגשם העֶרְבִי וליתר איבינו וכו' (סס ח). — ובסהמ"א: ואם לא תוכל לומר (האשה את הברכה) בלשון הקדש תאמר אותה בלשון ערבי (גמ"י סכער ז', גינצבורג 52). פעמים יקרה במלה אחת שתהיה בלשון העברי על לשון זכר והיא בלשון הערבי על לשון נקבה (כ"י ח"ט, פסי' לחכ' מ"י). וכל קהילות ישראל וכו' פירשו רוב מה שפירשו מספרי המקרא וסדרי המשנה והתלמוד בלשון ערבית (כ"י ח"ט, סק"י לחכ' מ"י). לא נוכל להוציא כל מהשכות לבנו וכו' בלשון העברית כאשר

(1) [קרי: הערבים.]

(2) [נשים ישראליות שבערב (כ"י).]

(3) [כ"י גמ"י הגרסה: הערביי.]

עֶרְבִי (ערבי), ממנו א. ערג, ב. ערג, ערגה.

אֶרֶב, פ"ע, תַּעְרֹב, ירג, — ערג האיל, ערגה ובהמה : גם בהמות שדה תַּעְרֹב (2) אליך כי יבשו אפיקי מים ואש אכלה נאות המדבר (יזל א כ). כאיל תַּעְרֹב על אפיקי מים כן נפשי תַּעְרֹב אליך אלהים צמאה נפשי לאלהים לאל חי (ספ"ג זב ג). — ובמד' במשמי' ועק: מה האילת הוואת כשיושבת על המשכר היא מצטמרת ועורגת להקב"ה והוא עונה לה כך קרא בני קרה מצרה להקב"ה והוא עונה אותם (מד' ספ"ג זב ג). אסתר בשעה שגור הפנ הרשע על ישראל גזירות קשות התחילה עורגת לפני הקב"ה מתוך צרה (מד' ספ"ג זב ג). — ובספ"ג: האריה שואג והאיל עורג והדוב שוקק וכו' (דנש, ספ"ג זב ג). וזו"ל כי אנכי מסתרת ללכת אחריי והולכת בדרך אשר הלך בביתי וזעקתי ו ע ר ג ת י (כ"י חז"י, וז"ל ספ"ג זב ג). כאיל צועק על אפיקי מים כאשר יצא ויבוא לאפיקים שהיו בהם מים והיה שותה בהם וכימי הכצרות לא יצא שם מים והוא עורג וצועק מרוב צמא (כ"י קמח, ספ"ג זב ג). בני קרה התנבאו בכאן על הגלות הזה שישראל צועקין ועורגין מחיבו כאיל תערב על אפיקי מים (כ"י חז"י, כד ספ"ג זב ג). להדרת קדשך הביון בחוג שמם לשוני תַּעְרֹב, הטף מרוחי מה תהמי ולא תנחתי (צלוטענפעלד, הלשון, ליון ג, 1). — ובמשמ' השק וזמא: היא מתאוננת ועורגת על ידידה אשר נתרק הימנה מפני חברותי והן גוערות אותה ואומרות לה הדבקי באחרים ואל תתאוי ותַּעְרֹב אליו והיא משיבת השבעתי אתכם ויעותי הכתולות בנות ירושלים וכו' (דס"ג ס, ספ"ג זב ג). יורד הים באניות י ע ר ג אל גלי הים כאיל תַּעְרֹב על אפיקי מים (דס"ג ס, ז' קוקט, כס יס"ג ג). נפש אמנון גם היא ערגה לחסר באהבה נסתרה (ספ"ג זב ג). עשרים שנה ערגה לך נפשי (ספ"ג זב ג). וישמח לב הקוראים בפרי עטו הנעים אשר

(1) [בערב' ערג' a] עלה, נטה אל; ובכוש' ערג, עלה, ומוה אולי פמה, השתוקק אל.
(2) [דנש' פרש' שפעל זה מסמן צעקת האיל. וכן רש"י ורד"ק. אולם ביזאל בא פעל זה עם בהמות שדה סתם. וכן השמוש במדרש ובספ"ג במובן צעק. ויש לפרש במה והתאווה אל, וגם שמוש זה נמצא בספ"ג א.]

(a) ערג

אוכל פרותיהם בעולם הזה והקץ קימת לעולם הבא ואילו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש שהרית וערבית והכנסת אורחים וכו' (נרכס הספ"ג). — ובספ"ג א: כמו שהיו קורים קצת הקדמונים הוקנה ערבית החיים ויקראו הערבית וקנת היום (נאור ספר ספ"ג זב ג). — ומ"ד, ערבית שבת, כמו ערבי שבתות: שאני י"ט של דבריהם מתוך שמתעניין בו שעות משלימין בו ערביות שבת הואיל ואין מתעניין בו שעות אין משלימין בה ערביות (נכ"ל, עירוב' מ"א).

ב. עֶרְבִית, ט"ה, — הלשון של הערבים, נהוג בדבור ובספרות.

עֶרְבָן, נק' עֶרְבִית, מ"ד עֶרְבִית, — כמו א. ערב; ולא יחפון ללות על ידי חקיעת כף שישבע חלוח ובומח העשיר שלא יענש על נעילת דלת באומרו תצא אשתו ערבנית (כ"י אלס"ד, מנ"י יא ע). וליפות כחו של שמעון נכנסת פלגית אשת ראובן הנוכר בעד בעלה הנוכר ערבנית קבלנית פרענית (כ"י א ספ"ג, טו"ס סוכה אמת קבל, קלס:). — ואמר הפוסק: רצה לזכות כי הם ערבנים ושלמותם קונים בכלל על ידי עסק התורה (כ' עמס, אשר טרס, כ"י ושמח, קט).

עֶרְבָנוּת, ט"ה, — פעלת הערבן, כמו א. ערבית: אם יבוא לוי ויערער בכלום דבר ערבנותו עלי וכו' כך ראינו כי זה אשר אמר שמעון לראובן ערבנות לוי עלי וכו' (ספ"ג זב ג, ספ"ג זב ג). ואם הוא מתביעות סתם כותבין הכי מחמת שקבלתי ממנו כל חובות ותביעות שהיה לי עליו ולא נשאר לי עליו שום כח משום כל שטר חוב וזשטר כים וערבנותם וקבלנות וכו' (כ"י ספ"ג זב ג, ספ"ג זב ג). ר' יצחק אמר לשון ערבנות ערבית לשון קבלנות קבלן (ספ"ג זב ג). הן לו ואני קבלן הן לו ואני פורע הן לו ואני חייב הן לו ואני ערב כולן לשון ערבנות הן ואינו חובקו תחלה ולא נפרע ממנו במקום שיש נכסים ללוה עד שיופרש ויאמר ממי שארצה אפרע (דס"ג ס, הלוחם וזו ספ"ג). קמן שערב את אחרים הורו הגאונים שאינו חייב לשלם כלום אף בשיגדיל וכו' שאין לקמן דעת כדי לשעבד עצמו בדבר שאינו חייב בו ולא ערבנות ולא ככל כיוצא בזה (ספ"ג זב ג). שנים שהם ערבים בשביל אחד וזשטר המלוה את אחד מהם זה ערבנות יש אומרים שיכול לגבות כל החוב מהערב השני (שו"ע ח"מ, הלוחם עז ח).

בִּיעָרָה, רק זיני פֿען, עָרוֹג, עָרוֹגִים—מסדר בעֶרוֹגָה : ענה וזקק זמני חגים החשובים כגנה עָרוֹגִים (רסע"ג, 518, Monatschr. 1893). וככבים ונלגלים עָרוֹגִים בצדק על מסילותם הנוגים (רס"ג, שד"ם וש"ס 11, קנול' קונטקט).

עֶרְדָּה (1) ממנו *עָרַד, עָרַד, *עָרָד.

עָרַד, ש"ז, — כמו עָרַד, ואמר הפיטן : זכור יושב נגב בלי עול בעֶרְד (זכור ליש, יול' שנת זכור).

עָרַד, ש"י, — כמו מרד, גרש, to *verjagen*; *chasser*; *drive away* : ויולד לחנוך את עירד וגומר אריב"ל כולן לשון מרדות הן עירד עורדן אני מן העולם מחויאל מוחן אני מן העולם (מד"ר שש"ט כב). — ובסמ"א : ועושין מחיצה בין השדה ליע' בשביל שאם יצאו חיות עורדין מן היער כדי שירעו באותה הרחקה שיש מן המחיצה ליער (רמב"ם ז"צ נב).

עֶרְדָּה, ש"י, מ"ר עֶרְדָּלִים, ערדלון (2) — סנעלים של עור או צמר וכדומ' שלובשים מתחת להנעלים : ערדלון אין בהם משום כלאים (רצ מפא, זילב טו). — ומ"י *עֶרְדָּלִים, במשמ' נעל של גושי שנועלים אותו על הנעלים, — רגיל בדבור ובספרו החדשה.

עֶרְדָּה, ממנו א. עָרָה, *עָרוּי.

עָרָה, קל לא נמצא.

— סע', עָרָה, תַּעַר, יַעַר, — עָרָה הם וכדומ', שפך המים שבכר, שפך נוזלים, יצקם לכלי השני, *übergießen*; *verser*; *to pour out* : ותרד (רמב"ם) העונה ותמלא כרה ותעל וכו' ותמחר ותַּעַר כרה אל השקת ותרץ עוד אל הכאר לשאב (נב"ש' כד יז). — עָרָה את הארון, הריק אותו מן הכסף שבתוכו : בעת יבוא את הארון אל מקדת המלך ביד הלויים וכו' ויעַר את הארון (דסי"ז כד יא). — ובהשאלה, עָרָה את נפשו של פלוני, שפך אותה מקרבו, חסיתו : כי אליך יי' אדני עיני בכה חסיתי אל תַּעַר נפשי (תהי קנח ט). — זבתו"ם : עִירָה דם הפר לתוך דם השעיר ונתן את המלא בריקן (יומ"ה ד). עִירָה של מים לתוך של יין ושל יין לתוך של מים יצא (סוכ' ד ט). הם עָרָה מכלי אל כלי אחר.

(1) [בערב' עָרַךְ א], ברח. — (2) [בך חגרסה ברוי] : ובר"ח, ועוד, והערוך גרס : ערילרין. וברש"י : ערדילין, וכן בב"י מינב'. ועיי' הערת ד"מ.]

(א) עָרַד

אליו נפשם תֶּעֱרֹג (בועזבזר, ממלכים של מנקהל, סקד'). אחת היא תאותו אשר אליה נפשו תֶּעֱרֹג (סס 168). ושאר אנשים ישרים ויקרים וכו' עודם שמורים בזכרוננו ולבי עָרַג אליהם (יל"ג, חגנוח ח מס). — ואמר הפיטן : כאיל עורגים ועליך נהרגים ואיך אנחם (כ"ח הקליד, חיד' תחמונני, קיני). אום גלות סובלת ביד אויב נחשלת גועשת וזחלת דופקת על דלת ועורגת כאילת על אפיקי נהרות (כי ילמק, ימדה מנסגרות, סכע"ג ג, ס). ועורג בחיל' והומה בקולו אם יורש אין לו אם אין לאיש גואל (כי יחוס, כלכד צמוקס, סס ח, כב). זרונות חשוב כשנגות חשון מורים נפשות לך עורגות (אך צמח' דין, קליט' ער"ה). חי עליך הרגנו וכללי ריק הצגנו נפש עליך עָרַגנו אל דמי לך (רש"י זכ' חנו, חל חל ס, יול' שנת ג' חס"ה). טובך יעיר לעורגים כמו איל על מים אלהים צבאות שוב נא הבט משמים (אלהים ברז סקד, קמ"ל, הקמד). בביתי ואתנפל כאיל עָרַג אז הצלת לקוחים למות ומשים להרג (תלמודי ביום לוגי, סס, חרפ' :). — ואמר המשורר : ככל עֲנוֹת עֲרֹגוֹת ואין להם פִּגּוֹת לרות העֲרֹגָת כמים מגרים (דונס בן צכט, דעה לזי חכמה). ועָרַג לאילים כנחם לשחלים וגעה לעגלים ופרות עם פרים (סוף, לזוטס הסכמות). ומפשעך דאגו ועל חמאך שאגו ולצורך תֶּעֱרֹג בערג אילים (רסע"ג, עדי מס). אכבה ונפשי תֶּעֱרַג אליו ומן אז חושקים על מי כבי עָרַגו (רמב"ם, כ"י צול' ל). ויש הורגים וגם עורגים מקום אנה ואנה מקום תפלה ותהלה לבית תפלה נחבנה (רמב"ם, חס"ה ירד). לוחם מלחמתי אֶעֱרֹג בסברה מגיחי באפסם גן ארוז לשברה (גנזי שכתב, דודסון 83). אם יש לי מעוג לבנים עורגים כאיל תֶּעֱרֹג (כ"י סריז, מס' חיתאל ג). עָרַגוּ יֶעֱרַגוּ מביני פתרון מיד מגששים באפלה בעורון (יסס, לקו"ק, קס"י 22). ועורגות גנה עָרַגוּ אלי מים (רמ"ס הסק, קול סמון הנסס). ער יך בי לבי ער לא נפשי נפחה לך ינחו יֶעֱרַגוּ אש במ קרחה (מכ"ל, עוד לזי). הן נפש אין במ כי תֶּעֱרַג כי תכל (סוף, הספלה). אך בצמא למים יֶעֱרַג לאשר מכל אדם יעלם (יל"ג, סוף חלום). לא עוד יֶעֱרַג הדב לרדש ומבר (סוף, דודסון נחמות יער). קולו (של הארית) כרעם ישמע ברוח לרם יֶעֱרַג כצמאון למים (סוף, דוד ושיכל ד). אך עיני אחד בהם כשנת לא נעצמו הוא שמה הגבור נפשו לקרב עָרַגָת (סוף, מלחמות דוד נפלאים ג, קי סס).

(ה) — ובספח"א: ותשתי כל הכוס עד שתערו כל הכוס (כ"י קכא, ס"י ח"כ, ד"ח, כב). וחבית שאין מכניסו לקיום ועירו ממנו וין והדחתו (כ"ס, ט"ס ע"ג). המערה כד של שמן תרומה ה"ז מערה עד שיוסוק העמוד ויתחיל השמן לנשוף מעט מעט (כמ"ס, חנוני י"ט ע"ו). אם עירה היין מכלי אל כלי גותן שמרו לתוכו (סוף, מכילת י"ט ס). ישראל הבא לערות כלי גדול מלא וין אסור לומר לעובר כוכבים לכתחלה לסייע לערותו (מדכ"י, ע"ז ספח). כל זה לא איירו אלא בשלא עירה הלוקח את היין לתוך כליו אלא הניחו בתוך כליו של מוכר אבל אם עירה לתוך כליו וכו' (טומו"ע, מכילת כל). יש להסתפק אם צריך לערות על הידים ג"פ להעביר הרוח הרעה (פלגוס ח"ס, כע"ד ע"ו). אסור ליתן תבלין בקערה ולערוט עליהם מכלי ראשון (ס"ס סנה ט"ז). — ובהשאלה: כאדם שהוא מערה מפי החבית כך היתה מערה לנו את המצות (והסיר שמן לג' יסו). — ואמר המשורר: יוקשי בכתודתי כפלין וצער יערב לך שיחי ונפשי אל תער (כ"י חזן חזקוני, חכ"ס ספח). את דם זה כרם זה לערות הלכה למשה סמיני את המלא ברית בתורות מלא אחרי יי' (חכ"י, חזקוני, חכ"ס ספח). אחיה הימח בערות ים מימיהו (חכ"ס ספח, חכ"ס ספח). — ובספח"א הסיר: ומאימתי התחלת מרחץ אמר רב אבין משיערה מעפרתו הימנו (ס"ס ט). — והריק, ואמר הפוסק: טוב ערה מנצלת עגלה גוי מפצלת מלאו סך כבחוצלת אני חבצלת (משולס נ"י קלוימוס, חכ"י כ"ן, י"ל ז' ספח). חרב תער מתוך תער ותעביר תער על גו נבלים (כ"י חלוי, יבשו חלוי, קונטי ספח). —

— בפ"י, נערה, יערה, — נערה המשקה מהכלי וכו', שערותו ממנו, ובהשאלה, נערה על פלוני רוח מסרו, בא עליו רוח הקדש, עברה משמים: עד יערה עלינו רוח מסרו (ש"י ל"ז י"ח).

— נערה, — בהשאלה, הערה נפשו למות, מסר את עצמו למיתה: תחת אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה (ס"ס נ"ג י"ז). — ובתוס': מניין שהוא זקוק להערו' וכו' הכל מודין בשבוע הואית שלמטן שהוא צריך להערו' דכתיב וכו' (י"ט י"ט ס"ה). לפי שהערו' ישראל נפשם למיתה בגלות כמה דתי' וכו' (מד"כ נמ"ד י"ז). — ובספח"א: דרך ארץ עשתה שלא הערתה תוך הסעין מה שהותיר אליעזר (מקוני, ס"י כח"ש כ"ד כ).

שעירה ממנו מותר ואת שעירה לתוכו אסור (ע"ז ס"ז). אחד שבישל בו (בכלי נחשת) ואחד שעירה לתוכו רותח (נמ"י י"ז). נפל לתוכה (לצלוחית) משקין ומי פירות יערה וצריך לנגב (ס"ס ע"ח). המערה מכלי לכלי ונמצא שרץ בתחתון העליון טהור (ס"ס ד"ד). המניח קנקנים בראש הגג לנגב ונתמלאו מים וכו' ר' יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר או יכפה אבל לא יערה (עקוב"י ז'). והמערה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה ר' עקיבא מבשיר (ס"ס ג"ג). בראשונה היו אומרים היושבת על דם מותר היתה מערה מים לפסח וכו' (כ"ס י"ו). המערה מחם לחם ומצונן לצונן ומחם מצונן טהור מצונן לחם טמא (מכ"ס י"ט). אין מערין בכברה בשבת (מקס"י ס"ט ע"ז). מודים חכמים לר' יהודה בזמן שהצלוחית ביד חינוק ותנוגי מערה לתוכה שמן ונפלה ונשברה שהיוב על השמן ופסור על הצלוחית (ס"ס כ"ז ע"ז). בימינו היה שוחט ונותן הסכין לפגיו אומ' לזה שעומד בימינו מקבל בימינו ומערה בשמאלו מזה באצבע הימנית (כ"י ספח, ס"ס נמ"י ח"ט). מלא דלי לשתות חשב עליו עד שלא הגיע למים וערה צריך לנגב אם משהגיע למים חשב עליו מערה ואין צריך לנגב (ס"ס ס"ז ע"ד). מהו ליתן תבלין מלמטן ולערוט עליהן מלמטן ר' יונה אמר אסור וכו' אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח (י"ט י"ט ע"ז). לא יקוב אדם שפופרת של ביצה למה משום וכו' שמה יושבת ויערה (ס"ס ס"ז ע"ח). מהו לערות מן הקילות א"ר חנניה ברית דר' הלל מחלוקת ר' יונה ור' יוסי (ס"ס ג"ג). גוי תופש בפי הנוד וישראל מערה (ס"ס ע"ז ס"י). א"ל ר' ירמיה כך הורה רבי אמי הלכה למעשה ממלאן מים שלשה ימים ומערן ואמר רבא יצריך לערן מעת לעת (ס"ס נמ"י ג'). היה הכהן מקבל בו דבר של קדש והכלי מתקדש וכו' ומערה בכלי חול ובלי חול מתקדש (מד"כ ספח ע"ו). ונתת טהורך במערה מכלי לכלי (ס"ס נמ"י כ'). — ושכבת זרע: אמר לה (לאשתו) על מנת וכו' שתהא ממלא ומערה לאששה ויציא ויתן כתובה (כמ"ז ע"ח). — וגתלים: בכל יום היה חותה בשל כסף ומערה בתוך של זהב וכו' בכל יום חותה בשל ד' קבין ומערה בתוך של ג' קבין וכו' (י"ט ד"ד). מי שזכה במחתה נשל מחתת הכסף ועלה לראש המזבה ופנה את הגהלים הילך החולך וחתמה יתר ועירן לתוך של זהב (תנ"י ס

ביערה (מסנו כ. ערה, ערה, ערה, הערה).

ביערה קל לא נמצא.

—ספ, הערה, —הערה את גופו, גלה אותו, עשהו עלם, entblößen; mettre à nu, dénuder; to lay bare אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקרה הערה והוא גלתה את מקור דמיה וכו' וערות אחות אסך ואחות אביך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו (ויק' כ"ט-ע). —וכתובים, מהודוגות וכו' לנקה, הערה באשה, הערה את אשה, עשה הערה, הכנים ראש העמרה²: אחד המערה ואחד הגומר קנה ולא חלק בין ביאה לביאה (יבמ' ו'). המסלסלת בכנה קטן והערה בה בית שמאי פוסלין (מקספ' קוט' ס' ז). ואם שכב ישכב לרבות שתי שכבות אם שכב ישכב לרבות למערה (ספד' מוטע סק' ז). הערו בה עשרה בני אדם ואחד גבר את הביאה כולוהו בסקילה (יבמ' כחז' ג ו'). המערה בזכור מהו בזכור משכבי אשה כתיבא אלא המערה כבהמה מהו (דניאל, יבמ' נד:). תני רב יוסף שהכל הערו באמו (של גלית) (קוט' מנ:). אם לא שכב איש אותך לרבות המערה אותה מכל צד (מד'ר צמ' ט). —ובספד' א: המכנים ראש העמרה בלכר הוא הנקרא מערה מלשון את מקורה הערה (לענ' ס'. סקרי גילפ' א). אין העדים נזקקין לראות המנאפים שהערו זה בזה (ס' יט). —ובמספ' העקרות, גלה: ולו נמצאה עמי יכלת להערה מזרי לכוני (ס' יג, JQR., NS. I, 233).

—ספ, ערה, יערה, ערו, מק' ערות, —ערה את הדבר, גלהו, עשהו עלם, שיראוהו: ושפת יי' קדקד בנות ציון ווי' פתחן יערה (שע' ג יז). ועילם נשא אשפה ברכב אדם פרשים וקיר ערה³ (ס' כג ו). קול ישורר בתלון חרב בספ' כי ארוה ערה (למ' צ יד). —ובמספ' עשהו ערם, עקר והחריב: וכו' יי' לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה (ספ' קל' ז). מהצת ראש מבית רשע ערות יסוד עד ציאר (ספ' ג יג).

(1) [כר בכנעני' (Lidzb. 345), ובערב: ערה] היה ערוב.
(2) [הערוך חבר את זה עם ספ' מן ג. ערה, אבל מן יבמ' (נד), מוכח שזה מן ב. ערה, וז"ל: אמר עולא מנין להערה מן התורה שנאמר וכו' את מקורה הערה, ע"ב.]
(3) [בת"י: דבקי, מן ג. ערה: ועי' רד"ק.]

— ואמר הפיטן: פלגי סוף זכרה כערו יסודיה פחד חטא שילה חכפ סודיה (כ"ח סקילה, שנת סורו מני, קיני). הובר לערים נוה נארו צרים אשר חומות ערערו ועד היסוד ערו ערו (לילי' מרעי, יול' שנת זכור). זרע סרעים ועם לא בינות ערו יסודותיה והרשו כל פנות (יי' אלפים, יול' שנת הפסקה צ). העביר חמונו וערה גאוונו וביטונו (יי' יבני קדחוני, שחז' לו"ג). — ואמר המשורר: פזורים חקבן מעולם ומשנער בבוא לפניך חפלת הערער רצין שמנים האמרים ער ער חק מריקי אבת מתער (כ"י חנן לביטור, חלשם ספד'). היום בקרב מועדי אל שאגר האמרים להם ערו ערו (כסנ"ג, ציני' יקומילס). וישתומם המלך בראות פני הנער ערו כל מעיניו לכו ורוחו נפעמו (סלוס ספד', כ"ח דוד 48). ותער עין שאול ברור וקנאתו ערה (ס' 87).

—ספ, התערה, תתערי, —ערה את עצמו: שרשי ושחחר בת אדום ויושבתי בארץ עיון גם עליך תעבר כום תשכרו ותתערי (למ' ד כח). — ואמר המשורר: שבך בני או כום עליכם עברה אל תשכרו בה עוד ואל תתערר (כסנ"ג, ציני' יקומילס). יומם חתמו למו בגד ילבשר כלילות ותערו לא יתבשרו (ליג, צינ' כלילס). — ובמו הפע', עשו הערה: ממאה ערלות גוים שנתערו בה (בערפה) כל הלילה (כ' ימק, מד'ר כוס צ).

—ספ, "הערה, הערה, —הערה היסוד, ערו וגלו והחריבו אותה, ואמר המשורר: היום יסוד היכל פנימי הוערה היום בתוכו מוקדים בערו (כסנ"ג, ציני' יקומילס). — והוערת, ואמר המקונן: וערו ערו עד היסוד הוערת ותמור עוי וזמרת קנים עליה נחרת (כ"ח סקילה, ליכב יבנה סבללס, קיני).

יערה מסנו ג. ערה.

יערה קל לא נמצא.

—ספ, התערה, —מתערה, דבק, ובהשאלה, משריש: ראיתי רשע ערוץ ומתערה כאורה רענן ויעבר והנה איננו ואבקשנה ולא נמצא (הס' לו להלו). — ואמר המשורר: כחם צדיק נרכה ונכאה ורשע מתערה ומתנאה (לכנ"ט, ס' בן מקיץ). לנן רענן ומתערה באי צניה שם תשבעי קול קורא כי הנני בא (ד"ר נחלס, לנן רענן, ר' סביללס 4).

—ספ, "ערה, עירה, —חבר והרכיב: עירה כל הפרשה כולה (ספד' קוט' סק' ס). אבל עי' כ. ערה, הערה.

בעירוב או שנתנו דמי קניהן. לכהן ולאיוה שירצה כהן יקריב חטאת ולאיוה שירצה כהן יקריב עולה (כ"י ישי, קי"ח ד). ערוב מקואות בשפופרת הנוד כעוביה ובחללה בשתי אצבעות חוזרות למקומן (מקואי וז). אילו נישלח אחד מששים גידולי תרומה ועירובי תרומה (חוקשי חנוני ה ז). על חמץ ברור חייב כרת ועל עירובי סופג ארבעים (יכ"ט פס"ג ח). על חמץ דגן גמור ענוש כרת על עירובו בלאו (כ"ח, פס"ג ג). — ערובי דברים: כל פרשה זו עירובי דברים מה שאמר זה לא אמר זה (חוקשי חנוני ע ז). — ערוב פרשיות: עירוב פרשיות¹ כתוב כאן וכו' (כ"י מי"ח כ"י יוסף, ז"ק קז). אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן לביעו נמי מוסחין ואי קסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן שלשה ל"ל וכו' (פס"ג ז). — וכו': ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא יש דך קדשים שאינו אוכל בהן פרט לעירובין וליתר מסאה (יכ"ט ע"ל ז ח). מה בין עירובין מה בין גידולין עירובין בעינין הן גדולין כבר בטלו כמה דרבי שמעון מודי לרבנן בעירובי מעשר אבל בעירובי ביכורין כגידולין הן וכן היה ר"ש אומר אין הביכורין אוסרין את עירוביהן וגידוליהן מלובל בירושלם (ס"ט זכור ז ג). — ובספ"א: קבל ודע כי הרכב הזה שברון להכמת' כי האבן הלא הם יאמרו כי היא מד' עירובי הארץ ואם השמים הם כמין האבן הנקראת מגנימים והם מארבעה עירובי קשורם איך יעמדו הם על כרימה (כ"י פס"ג חס"כ סע"ג). שהם אומרים כי כל היצורים מארבע עירובים הם (ס"ט י). דרך ארץ כמשמעו והוא עירובו עם הכריות עירוב יפה ומקבלן בסבר פנים יפות עד שאוהבין אותו רבים (כ"י חזן עקיף, פ"ט מוס"ג ז). אחר כך חקר המעורבים מהם העירוב הראשון אשר לא יצא בו אחד מהמעורבים ממהותו וחקר מיניהם (פ"ט פל"ח). חס"י חכ"י 84). — ב) *הסוון המשמש לערב ולחבר שתי רשויות או שני תחומין או את תבשיל וי"ט ושבת: השולח עירובו ביד חרש שוטה וקטן או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב וז"ל אמר לאחר לקבלו ממנו הרי זה עירוב (פ"ח ז ג). מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו עובדי כוכבים מן המדבר עירובי למערב מן המערב

¹ [פסוק שהוא מפרשה אחת נתערב בו שאינו

מקומו (רש"י).]

— פ"י, *ערה, רק צ"ל מערה, מעורה, — דכ"ק ומחבר: אוכל שנפרס ומעורה¹ מקצת ד' מאיר אומר אם אותו בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו (ע"ל י"ט ג ח). יחור של האנה שנפשה ומעורה¹ בקליפה רבי יהודה מטהר וחכ"א אם יכול להיות תבואה שנעקרה ומעורה אפילו בשורש קטן מהור (ע"ל ג ס). בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללן להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעוררים זה בזה ואומרים להן ראו חתכם לפני המקום כחבת ובר ונקבה (כ"י ע"ל, יומ"ד). מהו כמער איה ולויות אמר רבה בר שילא כאיש המעורה בלווייה שלו (ס"ט נד). השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות לאכלן בחלב ר' יעקב אומר אם היו מעורות² בגידין אסורות (כ"י ז). גדללה ככר ומעורה במרפשי מהו (כ"י ז"ק, ח"י מו). האבר והבשר המדולדלן כבהמה ומעורין בהם השערה יכול יטמאו מומאת נבלה ת"ל וכו' (ס"ט קסו). — ובספ"א: ואת האבר המדולדל כלומר שנתחך ממנה אבר ומעורה במקצת (כ"י ח"י, ח"י ע"ג). אבל ביצה מעורה הוא באשכול (חוקשי חנוני כ"ח). השתחוה לחצי דלעת וחצי האחר מעורה בו הרי זה אסור מספק שמה זה החצי כמו יד לחצי הגעבר (כ"י ח"י, ע"כ ס ג). ואח"כ פסק עיקרו שהוא מעורה באילן הוקן (ח"י, ע"כ ו"ח, טו). — ואמר המליץ: ומה לי על פרשיותם ולבם להחזיק במער אש מעורים (פ"ט ס"ט, ל"ז נודם, ק"ן על יד ח, 112).

ערה¹ ממנו ערה.

ערה — פ"י, *עיר, ערות: ערות³ על יאור על פי יאור וכל מורע יאור יבש נדף ואינו (ע"כ י"ט). — ובספ"א: מקום גלוי: כי ממערת צוריו האורבים קמו ומערת שיחיו ערות העיר ראו עת כיהודי אחיהו איש נלחמו (י"ג, חס"כ דוד ומיכ"ל ג).

ערב, עירוב, *ער ערובים, עירובין, — פ"ט מן וערב, — א) ערבוב, ערבוביה: שתי גושים שלקחו קניהן

¹ [ר"ה"ג פרש: כמו מעורב, ע"כ: וכן פרש הערוך.] — ² [בירוש' גנ"י (ע"י 154), מנעד: סעירות.]

³ [פרש רש"י, וז"ל: לשון דבר המעורה ונשרש יפה יפה ודומה לו רשע ערץ ומתערה כאורת רענן וכן חכמו מנחם במחברתו ורעים הנשרשים על גילום, ע"כ. וכן פרש רד"ק וגם רס"ג, והחדשים מפרשים: מקומות חשופים וגלויים.]

ערוגות קטנות מקיפין אותן חרדל (כסנ"ג, מוסקא; כלא"ז ט). פירות ערוגה זו לבשתיבוא שליש ותיעקר עשוין תרומה ומעשרות על פירות ערוגה זו לבשתיבוא שליש ותיעקר (כ"א נן יעקב, טס סמו"ג ט). ערוגה שמקצתה נמוך ומקצתה גבוה לא יולף מן הנמוך שבה לגבוה שבה וישקנה (סס, מו"ק ח א). ערוגה בין הערוגות שנינו (שמואל, טס סס). אם משים אדם עצמו בערוגה זו שהכל דשין בה ובכושם הוה שהכל מתבשמן בה תלמודו מתקיים (כ"א, עינו"ז כד). אפילו אמר פירות ערוגה זו תלושים יהו תרומה על פירות ערוגה זו מחובבים וכו' דבריו קיימין (יב"ט ג). לא יצית הקנים בלבד אלא אפי' ערוגה קטנה של בשמים ויש לה שם בפני עצמה אינה נמכרת עמה (כ' מ"א נכ כלא"ז כ"ד יוסק, ז"ב ט). שנעשה כביצה המזורה והיא היתה בערוגה מליאה מים (סנ"ה ט). עד עכשיו אם יקלוט אדם מטר מאוירו של סדום ויתן בערוגה אינה מצמחת (ר"ב, מ"ד נכ"ט נא). לאחר שהיתה לו ערוגת ירק מלאה השכים בבקר ומצאה שהוריקה (כ' סנ"א נכ סנינח, טס ויק' יט). הוי נכד בקוע שאינו נפתח להכניס את הרוח ובערוגה עמוקה שהיא מחוקת את מימיה (כלא"ז טג).—ובספר יצירה: שלש מים מרוח תקק ותצב כהן תהו ובהו רפש וטיט תקקו כמין ערוגה (ספ' יל"ד ח א).—ובספ'מ"א: עקר דבר זה כי הערוגה היא הנזרעת תלמים תלמים ואינה נזרעת משרים משרים וערוגה זו שאמרנו יש בכל רוח שני שני תלמים מכל מין ובאמצע תלם קטן טפח על טפח (טס"ו גלו"ה הכנ"ס סס). והיה אומר לבעל המוסיקה תראה לנו זמן הצויצים בציוציו והערוגות במיני בשמיהם (כ"י סנ"ז, מוסק' הפילוס' א יט). ויש מורעוני גינה ורעונים שאין דרך בני אדם לזרוע מהם אלא ערוגות ערוגות קטנות כגון הלפת והצנון וכו' (כנ"ס, כלא"ז ט).—ואמר המשורר: וגלות ננעלות ומקות ותעלות עליהן אילות כאילות היערים בכל ענות ערבות ואין להם פוגות לרות הערבות כמים מגרים (דונס, דעס לני סכמס). כשושנה סוגה נפוצים בערוגה ויצוץ במחנה עלי קו כברים (כ"ש סנ"ד, נאסמנח עכ"ג). ולך תוכה ערוגה מן וידית מלאה על נחר אהב נשועה (סו"א, כסמס מאכ"ס סס"א). הלא תראה מירעו שחקים בערוגת גן וכוכבים כשושנים והמהר כמו אגן (כסנ"ג, סל"א סס"א). על

עירובי למטה (סס ט). נתנו עירובין במקום אחד ושבת אחד בין מן הפנימית בין מן החיצונה ולא עירב שתייהן אסורות (סס ו). במה דברים אמורים בתחילת עירוב אבל בשיירי ערוב כל שהוא (כז יקס, סס ז ט). —וזהו: במה דברים אמורים בעירובי תחומין אבל בעירובי חצירות מערבין לדעתו ושלם לדעתו וכו' (סס ז יא). בשעה שתיקן שלמה עירובין וגטילת דים יצתה ב"ק ואמרה וכו' (ססז יד). את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וכו' מכאן סמכו חכמים לעירובי תבשולין מן התורה (צ"י טו). מאי לאין נכון לו וכו' למי שלא הניח עירובי תבשולין (סס). קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשולין שנאמר וכו' (יו"ט כה). אפילו הלכות עירובי חצירות היה אברהם יודע (צסס כ"ה נהן, ע"ד צלחש"ט). —ובסהמ"א: העירוב שעושים בני החצר זה עם זה הוא הנקרא עירובי חצירות (כ"ז צ"ס, עירובי ז' ז). אין מערבין עירובי תחומין אלא בדבר מצוה (סס ו). —ואמר הפוסק: עדתי הטה נא אוניך לתגבורת שלמי עליונים ערוב הנערב להוצאת שבת תקון ערובים אשר יתקנו חוונים (כ"י צד כחצון, חקיקה לחכס, חזקה, כג.). —ג) *ערובין, שם אחת המסכות במשנה.

עֲרֻבֵי, עֲרֻבֵי, ס"ז, נק' עֲרֻבִית, —ש'ל עֲרֻב, מֵעֲרַב ומֵעֲרֵב: לפי זה יאמר בהם שהם צורות עם השמים לא זולת וכמו שביארתי מהתקשרות המציאותי לא העירובי (כ"ח צ"חצון, דרך חלוקה, סע.). הרכבה שבונית כמעשה האלדוגיא או הרכבה ערובית כמעשה התריאק (כס"ט ספסוק, עין כל, מ"י על קלחון ח"ס, פ, כ"י ציהע"ד ספסוק).

עֲרוּגָה ט"ה, סמ' עֲרוּגָה, ע"ר עֲרָגָה, עֲרוּגוֹת, — (א) עֲרוּגָה בשמים ובדומ', שורה של אדמה תחומה שזרעים ונטעים בה הנטע; Beet; plate-bande, carré; והנה הגפן הוואת כפנה שרשיה עליו ודליותיו שלחה לו להשקות אותה מִעֲרוּגוֹת מַטְעָה וכו' הלא בנעת בה רוח הקדים תיבש יבש על עֲרָגָה צמחה תיבש (ימקו' יז-י). לחיו בִּעֲרוּגַת הבשם מנגדרות מרקחים (ס"ט ט"ג). דודי ירד לגנו לִעֲרוּגוֹת הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים (ס"ו ז). — ובתו"מ: עֲרוּגָה שהוא ששה מפתים על ששה מפתים וזרעים בתוכה חמשה וזרעונים ארבעה בארבע רוחות העֲרוּגָה ואחד כאמצע (כלל' ג א). כל מין זרעים אין זורעין בעֲרוּגָה וכל מין ירקות זורעין בעֲרוּגָה (ס"ט ז).

לך (ימק' יז ט). יען השפך נחשתך ותגלה ערותך בתונותיך וכו' לכן הנני מקבץ את כל מאהביך וכו' וגלית ערותך אלהם וראו את כל ערותך ושפמתיך משפמי נאפות (סס לו-לס). לכן נתתיה ביד מאהביה וכו' המה גלו ערותך (סס כג ט-י). ותגל תונותיה ותגל את ערותה ותקע נפשי מעליה (סס יח). ונגלה ערות ונוניך (סס כט). והצלתני צמרי ופשתי (שנתתי) לכסות ערותה ועתה אגלה נבלתה לעיני מאהביה (סס יג-יז). — ערות אפה, כדבור של חרוף: הלא ידעתי כי בחר אתה לכן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך (ש"ל כ ז). — ובחשאלה, ערות הארץ, מקום התרפה שלה, שדרך שם קל להאויב לבוא בה: מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם ויאמרו אליו לא אדני וכו' לא היו עבדיך מרגלים ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות (נכאל, מז ט-יז). — ובכלל, חרפה: בן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערומ ויהפך וחשושי שת ערות מצרים (ישעי כד). חטא חטא ירושלם על כן לנידה היתה כל מבכדיה הזולות כי ראו ערותה (איכ' א ט). — ערות דבר, דבר מנהג, פער: והיה מחנוך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברי כג יז-יח). כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת (סס כד ח). — ובתו"ס: האיש (היוצא להתלות) מכסים אותו פרק אחד מלפניו והאשה שני פרקים אחד מלפניה ואחד מלאחריה מפני שכולה ערוה (קמ"ר דברי רבא), א"ר אבהו שעשה לה דרים במקום בינה מעמא מאי א"ר יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה (נכ"י י). שפח באשה ערוה וכו' (י' ימק, סס כד). קול באשה ערוה (י' שמואל, סס). שער באשה ערוה (י' כג זש, סס). לבו רואה את הערוה מותר (סס כד). אר"א לעולם אין האשה מתעברת מביאה ראשונה והכתיב ותהרין ב' בנות לזם מאביהן אר"א שלמו בעצמן והוציאו ערותן ונתעברו מביאה שנייה (מד"ר נכאל, מה). שהיה זה בא ובוועל והיה זה בא ובוועל עד שהגו את מכתה והיא מר לה מר לה לערותה (מד"ר איכ, דכ"י לין). ראו המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים את בנות קין מהלכות גלויות בשר ערוה ומכילות עיניהן כוונות ותנו אחריהן ולקחו מהן נשים (י' פרשו שם אפילו באשתו ולקריאת שמע, בלוי ימאסור לקרא קריאת שמע אם הוא מגלה לעיני הקורא).

(סד"ח כג). קיבל עליו מורדין אותו לבית הטבילה וכסוהו מים עד מקום הערוה ואמרים לו מקצת דקדוקי מצות וכו' (מסכ' גרים א, קיכס"ס). — ובסה"א: דוקא יושבת כדי שיהיו פניה שלמטה כבושות בקרקע וערותה מתכסה ואינה נראה (ר"ס, חז"ל, סג"ל, ח, כסס"א, לין 25). ועשה את הערוה לזכר ולנקבה כדי להשתמש במשגל ולהוריע ולהוליד (ר"ס דונולו, חמנו"י א, סג"ל). לאחר החבו אכן מערותו וכשגדל בקש לקחת אשה ונתן החכם עצמה שלא יתנו לו (קמ"ר סמ"ד סמ"ד סמ"ד). כי כאשר יראה הערוה יכיר אם הוא בעל מלה או איש אשר לו ערלה (כ"י זכא"ס, שטע"י י, דודסון 184). חמני האחרון שהוא שוה ואין בו עיקום והוא שהרעיו יוצא בו מן הערוה והוא דבוק בין עקרי הירכים (ר"י חמס"ס סיוסלמי, סס"ד סמ"ד סמ"ד, סס"ד סס"ד). — גב הערוה: כשתראה השתן כמראה הדם דע כי ניתק גיד בכליות או במקום השתן ויש לו כאב כגב הערוה (י' כ"י זכא"ס, מלאח סס"ד, שטע"י, דודסון 172). — *ובמשמ' אשה האסורה על גבר מטעם של שאר בשר: איהו מעות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממור (ר"י שמו"ס זן מ"ס, ח"א ז). כלל אמרו ביבמה כל שהיא אסורת אסור ערוה לא תולצת ולא מתיבמת (ינ"י זג). אמרו להן ב"ש (לבה"א) התרתם ערות חמורה לא תתירו את הממון הקל וכו' (סס עו ג). הכל מודין באשת אחיו וכו' קנה בה ערוה היא וערוה פושרת צרתה (ר"י ימק, ינ"י סט"ו ז). היו יושבין ומחשבין איוו ערוה חמורה (ר"י חלנאי, מד"ר דברי ז). — ובמשמ' זנות: שהוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה (ר"י ע"ז, חז"ל יז). האשה שהלך בעלה למדינת הים וכו' קנס קנסו בה שתהא בודקת יפה וכו' מריח ערוה נגעו בה (ר"י ימק, ינ"י ינ"י י). גיחוי אדם גדול בחורה היה אלא שהיו בו ג' דברים עין צרה ופריץ בערוה וכו' (סס קס"א ז). שמשעת שלקה העולם בדור המבול עמדו אומות העולם וגיורו עצמן מן הערוה הדא אמרת שאנשי מורח גדורים מן הערוה (מד"ר נכאל, ע). אמר הקב"ה אתם לחושים אחר הערוה חייכם שאני סביא עליכם אומה שאינה מבקשת מכם לא כסף ולא זהב (סס אס"ה, יוסף סמ"ל מ"ד). — דבר ערוה, דבר שבערות: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה (גיט' י' דודסון סוכר שצ"ל: גרם בערוה).

(י' דודסון סוכר שצ"ל: גרם בערוה).

העירווי מחמת הגוי (כי שמואל, סס ע"ז ח'). — ובסהמ"א: שאין העירווי דרך פליטה (כלז"ד, שמים דעיס יח). ערווי נמי לא מפליט אלא כדי קליפה (סחנומס, שנת דלד). לפי שהן מתקררין בעירוויין (כ"ג על הכי"ף, שנת כ). כיון דלהרבה פוסקים ובראשם הרשב"ם וכו' עירווי אין מבשל כלל (כי חייס דרי נחנ נטע, קונני חנן סעועיס 2). אינה סרה (רוה רעה) מן הדיים אלא בעירווי דוקא ולא בשבשוך (הלכות חו"מ, נט"ז ד יב).

עָרוּף, עָרוּף, שו"ת, נקי עָרוּבָה, מ"ר עָרוּבָה, — (א) מי שמוכן, מה שמסודר בסדר הגון: כעס עצום עָרוּף מלחמה (יו"ל 3 פ). — ובתו"ם: אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שהן עושי' היתין היתין ועיינין אין אם היה לשוננו ערוך מותר (ירוש' נדכ"ע ד). עשיתם שלחן אני מציל אתכם מן הערובה! ואערוך לפניכם שלחן לע"ל (מד"כ שמו"ס כ). — ובסהמ"א: ויאמרו עשירי ארם אל פסילו חנה לך ספינה ערוכה בים ללכת לדרבה המלג ארץ יהודה (יוסיפון נס). — ואמר המשוור: משה בשירה ערוכה ישורר מי כסכה בצאתי ממצרים (כלז"ט, חסי טענו). ויצאנו אלי גנות ערוגות ערוכות בה כמו מורי מגלה (גנני טענו, דודסון 218). — *לפזו. תלמוד ערוף: ליסוד ערוך הוא בידינו שהשנה קובעת בין בדבר שנגמרה מלאכתו בין בדבר שלא נגמרה מלאכתו (כז נחמן, נ"ל לד). תלמוד ערוך הוא בפיו של ר' יוחנן הא מני אדמון הוא (שנוט מ:). — שלחן ערוף: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר וכו' (כי יוסי דר יסודס, שנת קיט:). — "שם של ספר הלכות לר' יוסף קרוי ועי' ערוף. — (ב) "שם למלון, כמו הערוף של ר"ג מרומא וכדומ': עד שעמד חיוג ו"ל ומצא ערוך שעשאו הכמי לשון ושמעאל ללשונם וקרא אותו ולמד דרכיו ועשה כן ללשון הקדש (ר"ס סחנמן, מנח"ס סח). נתכונת לעשות ערוך ובכל ערך וערך אדבר בו כל צרכו (סס, הקדמי). כל זה אוסיף בזה הערוך (סס). הערוך הזה וכו' (סס, כסוף הספר).

עָרוּם, שו"ת, מ"ר עָרוּם, — מי שיש לו עָרְמָה, שיוודע לרעות בני אדם בחכמה ודעת, שלא ירגישו בו, חכם

(1) [הגיהנם שנאמר ערוך מאתמול (מ"כ), ועי'

עָרוּבָה].

פ"י. שנייא היא שאין אדם עושה בדבר ערוה (ירוש' סס"ח 3). הוי דבר שב ערוה ואין דבר שב ערוה פחות משנים (גיט"ז 3). — ומ"ר עָרוּת: אין דורשין בעריות בשלשה (מג"ז ח). היתה בתו או' אחת מכל העריות האלו נשואות לאחיו וכו' (ינמי"ח 3). שש עריות המורות מאלו מפני שנשואות לאחרים צרותיהן מותרות (סס"ג). כל העריות שאמרו צרותיהן מותרות (גיט"ס ו). מלמד שכל העריות קרויות טומאה (ספר חסי עק"ג). יבמה וכו' עליה שומע אני אפי' באחת מכל עריות האמורות בתורה הכתוב מדבר (ינמי"ג). מפני מה נסמכה פרשת עריות לפרשת קדושים אלא ללמדך שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (כינ"ל, מד"כ ויק"י כד). — ובסהמ"א: ונות: ולא תתירך אשה עמה (עם גוים) מפני שהן חשודין על העריות (פ"ז 3 ח). גול ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן וסחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה (מקבל שכר) (מכ"י ג טו). המוציא את אשתו משום שם רע לא יהויר שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות (סחסי גיט"ד ג). כל הגותן עינו בכוסו עריות כולן דומות עליו כבישור (כי חמי, יומ"ע). רוב עובדי כוכבים פרוצים בעריות וכו' אין אפטרופוס לעריות (כחז"י ג). — ובסהמ"א: כל מי שהוא להוש אחר כולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו (כסי, כחסי י"ט ג). — גלוי עָרוּת: על אלו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה וחקרן קיימת לו בעולם הבא על עבודה ורה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים (סחסי סס"ח 3). על שבע מצוות נצטוו בני נח וכו' ועל קיללת השם ועל גילוי עריות (סס ע"ז כד). ירושלם כנין הראשון מפני מה הרבה מפני עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים שהיה בתוכה (סס נחסי י"ב כ3). ויושיעין (את בנות יתרו) וכו' דבר של גלוי עריות באו לעשות עמהן. (מד"כ שמו"ס ח). ועי' גלוי. — ומ"ר עָרוּם, עריון, ואמר המליון: ורוב שחית היין ישבר עצמותיך בעריון וחמור תאות המשגל ישים אותך כשגל (כי עזרא סבגל, סוכס וסח"ס נט).

עָרוּף, עירווי, ש"ס, — ש"ס מן א. ערוה: מהו ליתן תכלין מלמטה ולערוה עליהן מלמעלה ר' יונה אמר אסור ועירווי! ככלי ראשון הוא (2) (ירוש' שנת גג). כל גרמא אמר שאסור שפעמים שישראל מרמא וידו ונמצא כל

(2) [בגנ' מנקה: וערווי. — (2) [כלום' כמו בשול].

האשה נקלת ערומה (קני' נ ח). האילם והשיכור
והערום והסומ' ובעל קרי לא יתורמו (יבום' מרומי'
א ו). תופתר שהיתה אשתו של עם הארץ יושבת עליו
ערומה (כי יסא, סס מגי' ז). האוחז ס'ת ערום
נקבר ערום וכו' אימא ערום בלא אותה מצוה
(סנה' יד). רצונכם לראותה (את ושתי) אמרו אין
וכלבד שתהא ערומה (מגי' ז). שהיתה ושתי הרשעה
מביאה כנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן
מלאכה בשבת (סס). אלו אנשי ברבריא ואנשי מרטנאי
שמהלכין ערומים בשוק שאין להם משוקן ומתעב
לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק. ערום (ינמי'
סג). מעשה באדם אחד שנתן עינוי כנאשה אחת וכו'
אמרו חכמים ימות וכו' ואל תעמוד לפניו ערומה
(סנה' עה). ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה
לבושין צדיקים שנקברים בלבושיון עאכו"כ (סס ז).
ותקראן לעם לזבחי אלהיהן רבי אלעזר אומר ערומות
פגעו בהן (סנה' קו). כיון שראיתיה ערומה ובצרה
גדולה נתמלאתי עליה רחמים ונתתי לה על שום
ומבשרך לא תתעלם (מד' יד ויקר' לד). הנכנס לבית
הערומים חולץ את תפיליו ורוחק ארבע אמות
מבין הערומים (מס' ספילין, קידושין). ובסנה' א:
מעשה בר' עקיבה שהיה מהלך בין קברות ופגע באדם
אחד ערום ושחור כפתום (גמ' שבת א, גי' ג' כ"ג).
*ובלא הרבה בגדים: המשיא את בתו סתם לא
יפחות לה מחמשים זוז פסק להבנימה ערומה לא
יאמר הבעל כשתבא לביתי אכסנה בכסותי (כסוד'
ו ס). ובהשאלה: ומכספיו ומחמדינו אנו ערומות
מהם וקלופים כבצל הנקלף (מד' ז' כ"ג). כנס
(דוד) למרחץ וראה את עצמו ערום אמר אוי לי
שאני ערום מן המצוות (ספרי דני' לו). ובסנה' א:
ידענו בשכל שאין דבר מאלה לצורה אנושית כל עוד
שיקחה השכל מופשטת ערומה מכל זה (כ"ג ז, אהר"י
35). והיסוד אי אפשר שיחא נמצא ערום מהצורה
(כ"ג ז' סלקירא, תקו ח"ס לכ"ג ז' ד). ויועיל עוד למען
דבר בלשון נקיה אם בוא יבוא לידנו ענין אשר
לא ניתן להאמר ערום כאשר הוא (מנחם סס, כוס
חדש מג). — ואמר המשורר: ויולד אנוש ערם וילך
ונפשו מעמל חבל ערמה ויעוב כל פקדתו לאחר
ולא ישא ביום לכתו מאומה (כ"ג ז', סנה' ל"ג סג).
כך זלי כי ממך אני יד אל תרפי מערום שכל
ובמדו בשתי תחמי (כ"ג ז', אהר"י חל).

שיודע להזהר, hinterlistig, gescheit; ruse, prudent; crafty, sensible
במשמ' רמאי: והנחש היה ערום מכל
חית השדה אשר עשה וי' אלהים ויאמר אל האשה אף
כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן (בראש' ג ח).
מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תשיה (ליוז'
ס יז). כי יאלף עונך פוך ותבחר לשון ערומים (סס
יס ח). — ובמשמ' חכם, פקח: אויל ביום יודע כעסו
וכסה קלון ערום (משלי יג יו). כל ערום יעשה בדעת
וכסיל יפרש אולת (סס יג יו). חכמת ערום הכין דרכו
(סס יד ח). פתי יאמין לכל דבר וערום יבין לאשרו
(סס יס). נחלו פתאים אולת וערומים יבתרו דעת (סס
יח). ערום ראה רעה ויסתר ופתיים עברו ונענשו (סס כז
ג). — ובתלמוד: חסיד שומע ורשע ערום ואשה פרושה
ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם (כי יוסע, קנ"ג ד).
לעולם יהא אדם ערום ביורה מענה רך משיב חמה
(חז"י, כ"כ יז). אין דברי תורה מתקיימין אלא במי
שמעמיד עצמו ערום עליהן (רי"ק צ"ח סיניא, סו"ט כח).
אדם ובהמה תושע ה' וכו' אלו בני אדם שהן ערומין
בדעת ומשימין עצמן כבהמה (ר"ב יוסף אג"ר, סו"ט פ).
— ואמר המשורר: מלל ערום אלי שמעו תאכלו מן
העץ ולא תגעו (כ"ג ז', אהר"י חל). — שכל ערום: אמנם
השכל הערום יענין ויחפש (כ"י עמדין, מגדל עז, קו).
עָרוֹם, עָרָם, ח"י, נק' עָרָפָה, מ"ר. עָרוֹמִים, *עָרוֹמֹת,
— מי שאין כסות לגופו, שאינו לבוש, לבוש, naakt;
naked, גמ: והיו שניהם עָרוֹמִים ולא יתבששו (בראש'
ז כה). ויפל עָרָם כל היום ההוא וכל הלילה (ש"א יט
כד). ויאמר יי' כאשר הלך עבדי ישעיהו עָרוֹם ויחף
שלוש שנים וכו' כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים
ואת גלות כוש נערים וזקנים עָרוֹם ויחף וכו' (ישעי'
כ ג-ד). פן אפשיטנה עָרָפָה והצגתיה כיום הולדה
(יוב' ז ס). ואמין לבו בגבורים עָרוֹם יגום ביום ההוא
(עמו' ז יו). אילכה שילל ועָרוֹם אעשה מספר כתנים
(מ"כ ח א ח). עָרָם יצאתי מבטן אמי ועָרָם אשוב שמה
(ליוז' כ ח). כי תחבל אחיך הנם ובגדי עָרוֹמִים תפשיט
(סס כז ו). עָרוֹם ילינו מבלי לבוש ואין כסות בקרה
(סס כז ז). כאשר יצא מבטן אמו עָרוֹם ישוב ללכת
כשבא (ספ"י ס יד). — ובחשאלה, הדבר עָרוֹם לפני
פלוני, שהדבר אינו מכסה ואינו נסתר מעיני פלוני;
עָרוֹם שאל נגדו ואין כסות לאבריו (ליוז' כו ו). —
ובתו"מ: ומפרשין אותו (את הדמאי) ערום בין
השמשות וכו' (דמאי א ד). האיש נסקל ערום ואין

עֲרֹמָא, ש"י, מ"י עֲרֹמָאִים, — אדם ערום, ריק ופוחו: מעשה היה בשני בני אדם שהיו שונאים זה לזה והלך האחד והשני ערמל אי אחד שווציא לעו על בתו של הכירו שקדשה (מלככי, קידוש' מקס), והשונים בוסן הקבועי' עם אוהבי' וידועים ועם חסידים וצדיקי' ולא עם ערמלאים ורקים כי היין יוסף חכמה וכו' (קס' אורסה לדיקים, שער הסמחה, כז').

עֲרֹמֶל, ש"י, — עשה שיהיה ערום ומגלה: לעתיד לבא הקב"ה מערמלו (את השמש) ומהשתקו ומנרתקו ומלהם אותו ברשעים (כי יקן, מד"כ קהל, וזכר השמש). — ואמר הפיון: דביר קדשי ערמל וקרבי נכמל ותמירי גימל (חלסי לזכרה, יוס"כ, כ"י צריעי מו"). — **הַעֲרֵמֶל**, *הַעֲרֵמֶל, נתערמל, — נעשה ערום: וידעו כי ערומים הם אפילו מצוה אחת שהיתה בידן נתערמלו הימנה (מד"כ צחש' יט). בא ליכנס לחיבה והיו רגליו מתערמלות (1) (לק' חיצונו). — ובסמ"א: הלא דבר ידוע לכל ומפורסם שכבר נתערמלו הנפשות מן הגוף הסת והניחוהו לרקבון (כמז"ה, שער הגמול, צוק), ונקרא צבור תבואה שנדושה ערימה כמו ערמת חטים וכו' ע"ש שנתערמלה מן הקשים (כפ"ה, יגיעות סלמה ח' ללח). — ואמר הפיון: אור יום הבא אמתי יתערמיל ויניץ בגוים יבער ויבהל ויולהט ותניץ (Kahle, Masor. d. West, כז').

עֲרֵמֶל, *עֲרֵמֶל, יעורמל, — כמו חתף: בכבוד לשבת אז חוטל שבוע ירבוד כמום ונעוה יעורמל בהיכל אומר כבוד (כסעי"ג, צלחי ילדק, לזכר, קונץ מעשי ידי גלוי קדמונים ג, 14).

עֲרִי, עריי — עי' עראי

עֲרִיבָה, ש"י, — סה"פ מן א. ערב: ולשון בין הערבים נראה בעיני אוהן שעות שכן עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחילת ו' שעות וכו' עריבת הלילה בתחלת הלילה (כס"י, שנות יב). אם כן איך יקרא מעת ערב שהיא עריבת השמש עד בקר יום והנה הוא לילה (כאש"י, סס עז כה). והערב האמתי הוא בשקוע השמש גם יקרא ערב על דרך מקרה עד עריבת האור (סס י"ג). כי אז יראה אור הירח אחרי עריבת השמש (כ"ח

(1) [הערך גורם: מת ערכ לו ת, ובמ"כ: מת עכלות].

עֲרוֹם, עירום, ש"י, — סה"פ מן עָרַם: ובערך [ערך כותש] פ' אם [הנפוח] מסתכבין זה על זה ומערבין זה עם זה אסור וכו' מיהו קשיא דכי האי גוונא מיקרי עירום וכו' ועירום דקשיא לא קשיא מירי דעירום מיקרי על ידי אדם כותש מעצמן (כ"י גן מלכי לזק, כלא' ה ג).

עֲרוֹץ, ש"י, סמ' ערוץ (2): מן גו יגרשו ידועו עלימו כנגב בערוץ נחלים לשכן חרי עפר וכפים (ליזנל הו). — ואמר הפיון: סימן שני למשולה בערוץ למדחפת איש שעיר (כסעי"ג, צלחי ילדק, לזכר, קונץ מעשי ידי גלוי קדמוני ג, 15). הופע יו' הגלה בערוץ שנבך והט אונך (סח, גוף ספר הגלוי, סעדילס, סכער 6). — וכמו ש"ס: בסוד אלוה ירוץ. אז לשער היסוד סגן וראש בית אב ערוץ. לשמע טוב מגלה סוד (סח, צלחי ילדק, לזכר, קונץ מעשי ידי גלוי קדמוני ג, 15). — בערוץ יקחת לחיך עת כי תשחקי ירד הנעם לשכון משמים (יל"ג, סה ח, 6). — ונס' ערוצה, ואמר המלוי: לתת גדר למחסיה הפרוצה לשומה כפרם נוראה וערוצה לעור שונה העשק והמרוצה (קטע מזמן הגלוי, סעדילס 66). והוא פעל עומד מענין ערוץ כלומר תהיי ערוצה (כד"ק, יסע' מז יב).

עֲרוֹר, עירור, ש"י, — סה"פ מן עָרַר: ולא יעורר על מתי או זהו העירור מוכרתו בין המתים (י"וש' מייק ח א).

עֲרוּת, עירות, ש"י, — שקידה וערנות, Wachsamkeit; תמורת שחוק בכיה תמורת הרחור מחשבה vigilance: שמחת הלב תמורת שינה שקידה הוא עירות (כ"ש דוכולו, סכמוני ה, עג).

עֲרִמָל, (3) ממנו עֲרִמִיל, עֲרִמִילאי, *עֲרִמֶל. **עֲרִמִיל**, ש"י, — ערום, בלא לבוש: פתאום ראתים במקום הירח שליח רע וערמיל (4) ויטל (חאח מארי, נחמ' קנח, ספר סירס, סקדמי, 122). עוד מעט ונשאר הדור נעור ורק שליח וערמיל (4) מעט מעט מתנונה והולך קמא קמא כטיל (כי קלוימוק, חנן צמן, סג).

(1) [המחבר לא פרש ערך זה, וע"פ פרושו בערך עָרַץ יש לפרש: נורא, שעורצים ונבהלים מפניו. וכן ראב"ע והחדשים, ושאר מפרשינו פרשו מלשון שכר ונקיק]. (2) [לדעת רד"ק בפרשיו גם הנפרד ערוץ, במשקל גבול]. (3) [מן הארמ', — (4) [מן הארמ' (סעי' ה:)].

וכו' וב' עריבת גר לבן ישי משיקה (חפזי הנינו, כ"ב כט). אמר הקב"ה בזכות הערבים אני מציל אתכם מעריבת גיהנם שכתב בה כי ערוך מאחמול תפתח (תנחומי נקדוהי ח, נוצר). — עריבת שפתים, שפה; והתורה (נקנית) בארבעים ושמונה דברים ואלו הן בתלמוד בשמיטה האון בעריבת שפתים בכינת הלב וכו' (אבוהי ח). — ואמר הפישן: פרים וכבשים לשלמים ועולה עריבת שפה גערוך בתפלה (י' שמעון נר ילקח, מוסי מעלך, יול' ב ר"ה). — "ובמשמ' סדור של ספר וברומ': והשלישי שיפלות הסדירה וסיעוט כח העריבה שאותו תלמוד סדירת יסודי עולם תלמידי הנביאים (בני' סכסר נ, גינלכונג 408). — (ב) עריבת העסח: כל המנחות וכו' ותייבום על לישתה ועל עריבתה ועל אפיתה (ננס' ח ס). אחת שתי הלחם ואחת לחם הפנים לישתן ועריבתן בחוץ ואפיתן בפנים (סס, גמל' לט). חביתי כהן גדול לישתן ועריבתן בפנים ודוחות את השבת (תנחומי יקרי' ז, נוצר). — ובסמ"א: מקטמין מחין פניה (של העיסה) לאחר עריבתה (כש"י סס"י לו). וכן לענין העריבה יש להזהר שאותו הנוטל העיסה לפניו לחתוך לחתיכות קטנות לעורכין ולמרדרי הרקיקין (סס"י ג, יד). היה נראה להקל אם בשעת הרדיה והעריבה הקטת הנוק מתערב ומתגבל בעיסה (כ"ש מוספונג, שמש' דקס, סו"ס א ט). — (ג) "כמו ערבה, הערכה: ויהי היום אשר רבו כמו רבו ביניהם הקטמות והמריבות מחמת היות בק"ק הנוב' הסכמה קדומה שמשלש שנים ועד ג' יעשו עריבה ובהגיע תור וזמן זאת העריבה יחד אוספו כל אנשי הקהל לתקן באיזה אופן שיעשה העריבה (מסכסד"ס, סו"ס יו"ד קנב). ופטרנו את כל עובדי ה' שלמה הנו' בכל מקום שהוא מלפרוע וכו' אם מעט ואם הרבה בין אם תעשה עריבה בין אם לא תעשה עריבה (כ"א סטון, מונס' אלוס, סו"ס א לו, נז). מי שמח וכן אין לו לקבל עליו העריבה המוטלת על המת לוקחים מממונו סך ידוע ופוטרים את ממונו (סס ג מח, ע). וכת אחד מהם מתעצמת עם שבנדה על אשר עשו המשה ממונים לבטל העריבה תוך זמן שלש שנים וכו' שאין יכולת לממונים הנז' לשנות העריבה בתוך זמן שלש שנים וכו' (כ"י מנכ"ל, סו"ס א נז). בני העיר שיש להם הסכמה לעשות עריבה בכל ג' שנים על ידי ד' מעריכים שיוצאים בכל עריבה בכל קהל (כ"א, ססס מנס' אסון, סו"ס א נז).

הקרא, סס' ג"ע, ענין קדוש"ח ג, ד). כי אחרי המולד תהיה ראיית הלבוה אחר עריבת השמש (סס ח).

עֵרִיבָה, ע"י, — סס"ס מן א"ערג: עריבת האיל הוא קול וגם מצאנו העריבה ליתר הכהמות (דונס, על מנס, ערג). ודונס שאמר כי עריבה לאיל ולא לאדם לא מלא דבריו (כ"י ק, סס' פגלו, יג). ולשון עריבה לאיל כמו לשון געיה לשור ולשון שאגה ונחיתה ונעירה לאירה (כ"י ק, סס"ס, ערג). ומרוב עריבת נפשו עליך להסתופח בחצרות אהלך (נשמיס' ראש קיג).

עֵרִיבָה, ע"י, — (א) מעמד אדם ערם, Blösse; nudité; nakedness: ותבאי בעדי עדיים שדיים נכנו ושערך צמת ואת ערם ועריה ואעבר עליך ואראך ותנה עתך עת דרים (ימקי' יז-ס). לא וברתי את ימי נעוריך בהיותך עירם ועריה מתבוססת ברמך חיות (סס כז). והפשיטו אותך בנדיך ולקחו כלי תפארתך והניחוך עירם ועריה (סס נט). — ואמר המקונן: פצו מעשה עריה לנדיה פרשה ציון בודיה (כ"א פקליה, שנת סוכו מני, קי). — ואמר המשורר: וגפן וכו' אשר נותרה ימי תרף וזרע מפרי עריה התמאס ויינה טוב ורב לשנות ולרויה (כ"ש הנגיד, הנמנע פליליה). או בת שבע מעל הגג אראנה רוחצת עריה לא אתחיל על חשק תמר לא אחשוב רע על אוריה (עמנו, מנס' ד). — (ב) כמו ערוה¹, במשמ' אכר המין: נפגם הזוכן או עריה של נקבה במוקדשים נפגם הזוכן מן העצם אבל לא מן הפרק (בכור' ו ס). — ומ"י ערוה, עי' ערוה. — ובמשמ' זנות: ולא נפקד ממנו איש לערייה ולחטא (מד"ר סס"ס, כמנדל דוד). — ואמר הפישן: למי השויבה גות יפוציה לי איך תיסרוני ברמיה לערל וממא תשגילוני עריה (כ' יוסף נר שלמה, חודך כי אנסת, יול' שנת א מנכ').

עֵרִיבָה, ערייה, ע"י, — כמו העראה, הערייה: לצורך יצאת לידון בערייה שלא תאמר הואיל ואין חייבין עליה אלא משום מומא ערייה לא נעשה בה את המערה כגומר (ירוש' קנח' ס ז).

עֵרִיבָה, ע"י, — סס"ס מן ע"י, — (א) סדור של דבר: נאמר כאן עריבה ונאמר להלן וערך הכהן אותם מה עריבה שנא' להלן בתמיד של שחר אף עריבה שנא' כאן בתמיד של שחר הכתוב מדבר (ירוש' יומ' ג ס). וישמחו צדיקים בבנין עירך

(1) [ע"י גם ביבכר (סס' היוכל לר"י לו).]

מותר פיסקי ערים מותר אפיפירות (סג 2 ג). — ונ"כ 3
איוהו היא שיכתה בעריסין גדולים כל שאינו יכול
לפשוט את ידו וליטלה בעריסין קטנים משיעבור
הימנו (מוקפת' פלס 2 יו). — ובסה"מ: א. אבל העושה
כמו משה או כמו שכנה גבוהה מעל הארץ כדי
שיהיו האשכולות והשריגים נמשכין עליה והגביה
נוף הגפנים מעל הארץ על אותה המטה והדלה
אותו הרי זה נקרא ערים (לענ"ס, כל"ס ס ח). — ובנוי
לגן עדן, ואמר הפיסן: מצוה בהפרים מורד מערים
מורתי החרים מנוח החרים (י"ט צ"ג ילחק, חילת השמר,
יולי שנה ר"ס). — (ב) כמו ב, עריסה: ולקח רצועות ארוכות
של משי לתינוקות להעציבם בעריסם (מד"י ח"ס),
אין לה מנחם, (נזכר 188). חמלא בטנך ותשכב בערים
ובו' (כ' עזרא הסגלי, סוכס' מוס' י, נע:). — ונ"כ: עתה
אל ימלא להם שריר ופליט עולל ויונק שבעריסיהם
(הגזרות הישנות (מכ"י), 5).

ב. *ערים, ס"ז, מ"כ עריסם, עריסין, כמו ארים: הבויר
והכלן והספר והספן בומן שבאין מכות בעל
הבית נוטלין מכות בעל הבית מכות ערים נוטלין
מכות ערים ואין משנין ממנה המדינה (מוקפת' י"ט
ע יד). האדמה פרט לעריסין ולהבורות וכו' שאין
מביאין בבורים משום אותו המעם שני ראשית בבורי
אדמתך (מד"י סכ"א כו 3).

ג. *ערים, ס"ז, — כמו א, עריסה: לתת תרומה וראשית:
עריסך והלולי קדש מוקח (לענ"ס, חרי"ג מלות, קצו,
מעט' יד גלוני קדמו' 3, 80). ותאכל את שארית הערים
בחרונך תשאג עלי כלביא ועל אבותי קללת תביא
(כ' עזרא הסגלי, סוכס' מוס' י, נע:).

א. *עריסה, ס"ה, כ"י עריסתינו, עריסתיכם, — פצק,
עסה, Teige; pâte; dough: והיה באכלכם מלחם
הארץ תרימו תרומה ליו' ראשית עריסתיכם (2) חלה.
תרימו תרומה בחרומת גרן כן תרימו אתה מראשית:
עריסתיכם תתנו ליו' תרומה לדרתיכם (במ"י ס יע-כח).
וראשית עריסתיכם תתנו לבחן להניח ברכה אל ביתך
(יסקי מד ל). ואת ראשית עריסתינו ותרוסתינו ופרי
כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהנים (כמ"י י"ס). —

(1) עי' הערה לקמן.

(2) אונקל' תרגם: אצות בון, והוא כנראה
חכלי שלשין בו הבצק כמו משארת נאעפ"ב לפי הקבלה
הכונה בערסה הוא בצק [וכך השבע], ואולי זו היא
המלה עסה, יהושע' שם הוא במקום הריש (?).

*עריכות, ס"ז, — כמו עריכה, עריכות שפתים: ודבר
גבורות ותין ערכו הן ניתן בעריכות (1) שפתים
בשעה שבקש רחמים על הסדומיים (מד"י כנא"ש מט).
— ובסה"מ: עריכות מלשון עריכות שמעריכין
עליהם הלחם (ערוך ערך חכב).

*ערימות, ס"ב, — כמו ערמה: איש מצוי גבר ערום
ומה היתה ערימותיה אמ' ככל מקום גרמוני
מוכר כושי וכאן כושי מוכר גרמוני אין זה עבר
(מלס"ג סכט"ק כנא"ש לע ח).

*עריץ, עריין, ערים, ס"ז, — חלק של העל שמשבר
גושי עפר: הנוגע בעול וכו' בלחין ובעריין (2)
טמא (כל"י כ"א 3).

א. *ערים (8), ס"ז, מ"כ עריסם, עריסין, — (א) השתרנות
הגפנים שעולות ומפסמות על כהל או גדר ועושות
כעין סכה מלמעלה, Weinlaube; herceau, espalier;
arbour: אי זו היא שכתה בערים כל שאינו יכול
לפשוט את ידו וליטלה (פלס 2 יו). איוהו ערים הנוטע
שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה עשרה
מפתים וכו' (כל"י ו ח). ערים שהוא יוצא מן המדרגה
וכו' (סס 3). ערים שהוא יוצא מן הכותל מחוץ הקרן
וכלה וכו' (סס 2). הקנים היוצאים מן הערים וחס
עליהן לפסקן כנגדן מותר (סס 2). שלשה דברים אמר
ר' ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה על ביצה מרופה
וכו' ועל גנה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה
חמלא בוצר וסלו מכאן וסלא בוצר וסלו מכאן תורע
ואם לאו לא תורע (ע"י 3 ד). ערים שהיה לו נוטע
כהילכתו או שהיה מכוון כשוכך הוה עגול ואינו
ערים (כ' שמעון, מוקפת' כל"א ג 2). ערים שהעבירו על
גבי קנים הרי הן קנים מחיצה (כ' יהודה, סס 7 ד). ר'
שמעון בן לקיש אמר בערים המעוקם שנו וכו' ר'
יוחנן אמר בערים המכוון שנו (יב"ש סס ו ח). — פסקי
ערים: פסקי ערים (4) שמונה אמות ועוד (מש"י סס ו
ו). אלו אוסרין ולא מקדשין מותר חרבן הכרם וכו'

(1) [ס"א: בארובות, ועי' הערה תיאוד'.]

(2) ככ"י בודל' מנקד: והעריין. [במרב"ם: ובעריים]

וכן בערוך. ועי' בפרוש רמ"ג וברמב"ם.]

(3) [אמר הרמב"ם (פלס 2 יו): נקרא כלשון ערב]

ערוש 4, ע"ב; וכן בכושית: עריש.]

(4) [בתוספת' (סס 7 ח) הגרסה: חרים.]

זבתלוי: אלא עריסותיכם למה לי כדי עריסותיכם פאה (מולי קלה): — ואמר הפישן: עריסת החמץ וחלתו תתם כאשר עלעו והוצאתי את בלעו (אשאלה רעיון, יולי לס"ב). — ובמשמ' משארת, עריכה: עיסה שנילושה בשתי קצות העריסה ואין באחד מן החלקים שיעור חלה אינה מתחייבת בחלה (כי אסון מנכרללוי, קפי סמינך עסה).

עריסה, ע"י, מ"ר עריסות, — מטה קטנה של תינוק, Wiege; berceau; cradle: כלי עץ מאימתי מקבלים מומאה המטה והעריסה משישוםם בעור הרג (כלים עז ח), בנות כותים נדות מעריסותן (קדס ח ד), המיטה והכמא והמספל והקתררא ועריסה שנתפרקה וכו' אין מסתפקין מהן ביום טוב (הקספ' י"ט ע יא), לא היה יודע שיש תינוק בעריסה וישב עליו והרגו וכו' הרי זה גולה (סס מכו' ז ד), העושה וגן למכתשת ולעריסה ולמטפחות הספרים זלמטפחות התינוקות מהורין (סס כלי' ז"א ח י), עריסה מאימתי מקבלת מומאה משתמרה מלאכתה (סס ה יב), עור העריסה שהוא עתיד לעשות לו טיבור מהור (סס ו ז), שלשה עריסות הן העשויה לשכיבה מומאה סדרם ושל בנות מומאה ממה מת ושל סיידין ושל ציורות מהורה מכלום (סס ז"ב ז ע), לווחי' שבספונה ושבעריסה ונקליטי המיטה וכו' הרי זה לא יחזיר (יו"ט סג ע ח), וכוור אפי שהיתה אמו (של ריב"ח) מולדת עריסתה לבית הכנסת בשביל שיתרבו אוניו בדברי תורה (כי דקא' צן סכניס, סס יצ"א ח ו), אדם מפריש על בנו הקטן והוא נתון בעריסה (כי עסקן, סס קו"ט ז ח), אפילו בנו קטן המוטל בעריסה (כי עמאל, צ"ב קל"א), ספני מה ראשיהם של כבליים ארוכים ושל בני מדינה זו מגולגלים וכו' ספני שאין במקומן עריסות וכל ימיו מתגדל על חיק אמו (אדכ"ג נוסף ז כב), לבן מלך שהיה ישן על גבי עריסה והיתה מינקתו תוחא ובוחא (כי סמחוא, מד"ר צל"א' ז), לא נדגדה עריסה תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו (כי לוי, סס נג), לבן מלכים שהיה ישן על גבי עריסה זהו וזובים שוכנים עליו זכיון שבאה מניקתו שחה עליו וברחו מעליו (כי אזהו, סס קט), — ובסמ"א: לנו ולמולדתנו למשפחותינו זמדרשו אפילו עצי עריסות יבו גלה לנו (רש"י, צל"א' מג ז), הכותב כל נכסיו מתנה לאחר מבניו וכו' אפילו היה בן קטן המוטל בעריסה לא עשאו

אלא אפטרופוס (שו"ע חו"מ מחנה רמז ד), — ב) כ"סו א.ערים: אפיסירות הם האריגות שעשו מן הקנים והעצים כגון עריסות להשכיב עליהם סריגי זערים וענפיו כשיאריכו (ס"י סמנצ"ס, כלל' ו ג).

*עריסות, — עי' אריסות.

עריה, ע"י, מ"ר כ"י עריפיה: וינהם עליו כיום ההוא. כנחמתי ים ונכט לארץ והנה חשך צר ואור חשך פערפיה (י' יט"ו ה ל), — ובסמ"א: והקדר נפשו בעריפיה (רספ"ג, JQR., NS. III, 96), כל אויבינו יצערו להפיצנו צר ואור חשך בעריפי זמננו (כ"ט צן וינאל, סגט יסודס, 127), ולמה זה תדכא לב ילדך ותהיה חץ בכליותי כמביא ותחשיך בעריפי אור ותשים וזיחחו למול עיני בערבי (ר"י אצנצנאל, זמן סכס צנן, א"י' ז, 72), סוכי רפידת רקיע תעורה מסך לושי על פי עריפיד שריון (כדכו של כ"א עסקן, שו"ס סוכס אעס, קד"י), ופי אשר לו עינים לראות ולב להבין לא יורין אדרי, קול הקורא ובפרט בעת הזה אשר נחשך אור החכמה בעריפיה בין אחינו בני ישראל (יחזעל, למחי סעצג, קד"י), — ואמר הפישן: צוה אור בעריפיים בגדודי חילים (אנוס צלסליך, יולי סגס ס אסס"ס), יצוריו חבל צר והוא משגב מבצר ומאיר אור נס צר חשוכים בעריפי (ר"י גילאס, אקדס אל, עולס סמי, קד"י), — ואמר המשרור: יכלה עפר ארץ והם יתחדשו יצרו עריפיה וישתקעו (רספ"ג, עס"י דעמק), וחשך האור בעריפו והדרך שם על פניו צעיפו (ר"י סמי, מסנר' אסילס יו), ובעת שיאמרו פלוגית בין שרדיה נאפופיה צר ואור חשך בעריפיה וכו' יאמרו פלוגית שמש צדקה ומרפא בכנפיה (עמנו, מסנר' ח).

***עריפה**, ע"י, מ"ר א) סס"ס מן א.עריף: כל היום כשר לקריאת המגילה וכו' ולעריפת העגלה ולטהרת המצורע (מגיל' ז ס), זקני אותה העיר רוחצין את ידיהם במים במקום עריפתה של עגלה ואומרים וכו' (סוט' ס ו), סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלשה (כי סמנון, קס"א ח ג), אין לי אלא זריקת דם והקטר חלבים מנין יציקות וכו' השקאת מומה ועריפת העגלה וכו' תיל בני אהרן כל עבודה שבבני אהרן (הקספ' דמ"א ז), אין מקדדין לא בערי הלויים ולא במקום עריפה בנחל (כי סדלס, יוס"י סוט' ס ו), ירחצו

[1] ריב"ג חברו עם א.עריף ופרש: הריסותיה. רש"י ורד"ק חברוהו עם ב.עריף ופרשו: שמים א: אפל. והחדשים מחקנים באפנים שונים.]

(a) عربك (b) ممركة

שהוא למטה ממך עם השתיות הערבים (הוא, חו"ס, עמודם סלחיס ס). וזה יהיה מן הכסילים שבבני אדם ועמי הארץ מפני מעוט ידיעתם וחלישות הכרתם את נפשם וערביהם וזה נקרא כניעה. מדרך ההכמה (סס הכניעה ג). אלהי לא נשאני לעמוד לפניך סבלי בפחיתות ערבי ומיעוט ידיעתי בגדולתך ורוממותך (סס חסנן ססס ג). והכונה היתה באומה הזאת שיהיה ערבם מן האומות ערך המלך מן העם (סוף, הכוזרי ג). והמשכלת היא שיודעת ערכה אצל הבעל ומתנהגה עמו כפי המכון בה (כ"י זכ"ל חנולי, מלמד סלמוני, קא). ערך האדם כפי מה שיש לו ואם אין בידו מאומה ואינו חשוב לכלום (כ"י סרוסא, מעלות המדות, מעלת סלדיוס, קט). תתחבר לחבר מי שיכיר ערך עצמו ומי שאינו מכיר את עצמו אין טוב בחכמתו (ספי אורחם לזיקים, סלססס, יז). ואמר הפימן: בדרך חיים הדריכו ופתן שנה ערך דתחו מגן וישלכו אל כל ראש דרך (ססס"ג, סלסס לזקו, עמודה, נעסי יד סלס' קדמוני' ג, 11). ואמר המפורס: והצליח דרכו שלחו בו מלכו וערב חין ערבו כמנתת כפרים (סלמוני נחסס, לגזור סמססס, ססס ססס 6). יהיה נמאם ערבו ויקם אל אחיו ויבו וכל בשר השחית דרכו (ססס"ג, מי כמון ססן). אתה אחד לברך אחד מאין חקר אחד מאין ערך ודמיון (כ' סחי, י"י ספי סססס, סקסס, ססס חו"ס, סוף סססס). אין לך דמיון ואין לך ערך יהיה אשר לך תכרע כל בך (סלס"ס, סלס סלסס). אמט כי חוריות אין כערבה ואשרי איש אשר ילך בדרכה (כ"י סחי, ססססס יע). —וערך דבר אל ערך דבר: ערך לאיש גבור לבלתו מבני אדם כערך הארי אל האיל (סס"ס סלקירס, ססססס ס). שכל הקנינים הם חבל בערך קנינה ולמודה הנפשי (כ"י סססס, יד ססססס על ססלי יב, ד"ס ססס ססס). ש"ה ערך בין האמת לאותם הגדולים במה שלא צדקו גדול ססססר שיש בינו וביניהם (ססס סססס, סו"ס, לד). ג) כחכמת השיעור, כססס' ססס, Dimension: הנקודה אני אומר אותה על דבר שאין לו ערך כלל לא אורך ולא רוחב ולא עומק וכו' והקו הוא ערך שיש לו שיעור באורך ולכד וכו' הגולם הוא ערך אשר יש לו אורך ורוחב ועומק (סלס"ס סססס, ססססס סססססס ס). ויבין (בשכל) הערכים והקשיות שבהכמת השיעור וצורות הסופות אשר בהכמת הדבר (כ"י ססס, סוף ססססס ס).

עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערךך חמישים שקל כסף בשקל הקדש ואם נקבה הוא והיה ערךך שלשים שקל (ויקרא כז-ז; גס ס; יב; יג; כג). איש כסף נפשות ערכו (מ"ב יב ס). איש פערפו נגש את הכסף ואת הוזהב את עם הארץ לתת לפרעה נכה (סס כג לס). והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה לא ידע אנוש ערכה (1) ולא תמצא בארץ החיים (סיוג כח יב-ג). לא אחריש בדיו ודבר-גבורות וחין ערכו (סס סל ד). —הוא כערפו, דומה לו בסעלה: ואתה אנוש פערפי אלוף ומידעו (ססס' סס יד). —ובתלמו: והערך בומן הערך (ססס' ד ס). העשיר, שאמר ערבי עלי ושמע העני ואמר מה שאמר זה עלי נותן ערך עשיר וכו' נותן ערך זקן וכו' נותן ערך ילד וכו' נותן ערך אלה וכו' נותנת ערך איש (סס ג-ד). ערך ראשי וערך כבדי עלי נותן ערך כלו וכו' חצי ערבי עלי נותן חצי ערבו ערך חצי עלי נותן ערך כלו (סס ס ג-ג). בערך ערך כולו הוא נותן ולא ערך אברים (סס ססס' ד). האומר ערבי עלי על מנת שלא לסדר מה שעל אשתי ובני וכו' (ססס' ג"ק ס ס). —ובססס"א: סססס דאין ערבן (של עכו"ס) נכנס לברק הבית (ססס"ס, ססס' ס). —ססס"ר: הערכין המסלמלין בשלשה (ססס' ס ג). אין בערכין פחות מסלע (ססס' ד ס). יש בערכין להקל ולהחמיר (סס ג ס). שלשה גיוכרין מה היו עושין בהן היו פורין את ערבין את חרמין את הקדשות ואת מעשר (ססס"ס סל' ג טו). לח' אלהיך אלו הערכים והחרמים והקדשות (ססס' דס' ססס). אמר דמי שדי עלי נשמענה מן הדא ערכים המסלמלין בג' ויש ערכים שאינן מסלמלין (ססס' ססס' ד ד). כל הלשונות שסססין לשון ערבין חוץ מלשון דמים (סס סו"ס ג ס). —ובססס"א: כססס' שווי וחשיבותו של פלוני או של דבר: ואל תתעלם מן המעשים הסססססס כפה ובעין ובלמד שלחן וערכה לפי ערכה ואופניה ודרכה (ססס, סס' על ססס"ג 38). ואז עלה ערך אסציה לחות וערך יואש לארו (ססססן ססס סס, ססססס). מי שיוכיב החיים וידחה האבל שידע האדם ערך העולם אצל עצמו וערך עצמו אצל העולם וכו' (כ"י ססס, סססס סססססס סססססס 64). מה שאת רוצה שיקבל ממך עליו מי

בשמוש וכו' שאיננה סססססס אליה כמך כף עכר וכו' וכו' והסססססס לזרו את הסססססס אלו, ע"כ.

(1) 'השבע' והתדשים גרסום: דרפסא.

מספר מה כאשר תכפיל על מספר אחר תיה מין ה' (מהמספרים) והוא הערכים (כ"י זן זיגה, קסר מספר, כ"י זריי מוח). המין הה' בערכים הכוונה ב' לדעת ערך מה שנעלם קצתו מפני ידיעתנו ערך אחר דומה לו בכללו (סוף, קיז מספר). דע כי החכמים עיינו במחקרי מוסותם ומצאו כי אין שום ערך קשות העגולה זו אצל זו כערך יתירהם זה אצל זה (כי כדון משקללוח עמודי שמים לח). ואולם הערכים ההווים מהם חדלו לספור כי אין מספר (כ"י מוקקלטו, קול יסוד לכוחי א, יז):—בערך, ביחס אל: עיקר אפשר הוא ויכול להיות בין חמשת הדברים האלו ערך ידוע שהוא בערך מספר פלוני (כ"י סיכרלי, יסוד עולם א, ז, ו). ויש מין אחד קל וכבד בערך אל דברי אחר רוצה לומר כמו האויר שהוא קל בערך אל המים וכבד בערך אל הארץ (אזי סלכזג, שס"ט יג, ג). והאויר הוא דק בערך אל המים ועב בערך אל האש וכן יסוד המים הוא עב בערך אל האויר ודק בערך אל העפר (כ"י א"ס, רוס סן ז, יט).— ובחכמת הנגון, ערך הקולות, הסדור היחסי שלהם, (y) Accord, Harmonie: קרוב לשמוע שצורות הטעמים הן לבושי לבושים אל האורה המשתלשלת מהקדשה על הגלגלים ככבי השמים וכמיליהם היינו לאותם אשר מהם יתחדשו ערכי הנגונים למיניהם (כ"י ס חקוולטיזדו, ערונס הכסס כז, זג). גבלו ראשונים אנשי השם בחכמת המוסיק"ה כי הנגון הנקרא אצלם (קונסונאנצ"ה) הוא מיוסד על אדני הערך וההסכמה בין הקולות (כ"י מוקקלטו, סוף יסוד א, ח). כי בחכמה בתכונה וברעת מה' מצעדיהם כוננו על יחסים וערכים נגוניים שלמים (סס, א:). רוחי בקרבי סובב הולך להמשילו (את האדם) לכנור הנקרא אורגאני בלשון לעז נעשה ביחסים וערכים ראויים להוציא קולו בנעימה רבה (סס ז:). כי ההגדרה מסתייעת מן החשבוות וכן המוסיק"ה לצורך ערכי נגונית (סס יד, נט). התנועה המהירית אשר מיני כ"ו ישמעו כאשר יופעמו בקול עמוק או גבוה וסובב ע"י ג' ערכים (פערהלשניסע) ותמה האורך העובי והפשטה (יאחוטל, למודי הטנע ז ד, עח).—ובמלאכת השיר, בניה החרוזים בסדר ידוע, (y) Proodie: לבי אומר לי כי יש בלי ספק סדות וערכים לשירי הקדש (כ"י מן הסדומים, מאור עיניס ס, קד:). כן יש לנו לעשות בשירים אשר נחבר על משקלי התנועות שיהיו ערכיהם

והערכים ההם אין אנו יכולים לשער אותם וכו' כל שכן אם נדע הערכים הגלגליים ומעשיהם העתירים על דעת החווים בכל מה שרוצים להראותו בעולם הזה (סוף, סכח"י כג). מה שאין לו תכלית אין לו חצי ולא כפל ולא ערך מספרי (סס ס יט). וכל מספר לפני חמשה יהיה ערך המעוקב וכו' (לכז"ט, שמוס ג טו). כי החזק והחלוש מתדמים במין בהכרח ויקבצם גדר אחד וכן כל ערך אמנם יהיה בין שני הדברים תחת מין אחד ככר התבאר זה ג"כ בחכמות הטבעיות (כ"י א"ס, מ"ז א לס). ושעור זה בלו בחצי קוטר הארץ עד שיהיה הכל מערך אחד בעצמו לא שיערך יציאת כל גלגל אל גלגלו (סס ז כד).— ובמשמ' יחס גוף או מספר אל גוף או מספר אחר, Proportion: והקשת מנין אל מנין או תמונה אל תמונה הוא ערך האחד אל השני (לכז"ט סכס"א, המסיסס והסססססס ח). מתרככות בו צורות ומוגים וסדות מאביו ומאמו וקרוביו ואיכויות מן האוירים והארצות והמוזנות והמיסות עם כחות הגלגלים והמולות והחיילים בערכים ההווים מהם והכל שב אל הסכה הראשונה (כ"י א"ס, סכח"י א ח). כי הטבעים מורמנים לקבול המעשה ההוא כפי ערכם מהתחם והקור והלחות והיובש (סס כג). רק היודע וכו' הכללים זכו' וחכמת המולות וכו' וחכמת הערכים אז יוכל לעלות אל מעלה גבוהה (לכז"ט, יסוד מוח א). כי כוכבי הגלגל הגדול המקיף תנועתם אחת וערך מרחקיהם זה אל זה אחת שוה לעולם (סס יז). והנה העולה מכפלנו מ' ביו' הוא ג"כ קב"ג וערך זה אל רמ"ו בערך המספר הראשון אל המרובע רמ"ו (סוף, סס' מספר ס). מיני הערכים על ג' דרכים האחד ערכי החשבון והם על הסדר כמו א' ב' ג' זכו' השני ערכי הסדות כמו ד' ו' מ' וכו' והדרך השלישי ערכי חכמת הנגינות והיא חכמה מפוארת מאד כי ערכיה מורכבים מערכי החשבון וערכי הסדות (סס ו). ונאמר כי זה יגרם להיות ערך צלע א"ב אצל צלע ד"ג מזה כערך צלע א"ב אצל צלע ד"ח מהנשאר מזה (כ"י סיכרלי, יסוד עולם זג, י:). השער הששי (עוסק) בערכים והוא הקש קצתם אל קצת (לכז"ג מטעס מוסס ו). שלא יתחייב איזה דבר שיוזמן מאיזה דבר שיוזמן אבל אמנם יהיה לעולם בין העלה והעולה קצת ערך בהכרח (כ"י לנכנלל, שמיס מדסיס ג, זג). בהכפל כפלים או חלקיהם על

(סס לז יד), אם תוכל השיבני עֲרֵכָה לפני התיצבה
(סס לג ס), הוריענו מה נאמר לו לא עֲרֵכָה מפני חשך
(סס לז יט).—ואמר בן סירא: תן מִנְחָה וגם אוכרה
ודשן ערוך בכנפי הוניך (צ"ס גני' לס יא).—ובתו"מ:
יכול יהא כהן אחד עורך את כל האיברים ת"ל
וערכו (ירוש' יומ' ג ס). למלך בשר ודם שכנה ד'
פלטרין בד' מדינות וכו' בשבא לרביעית אכל ושתה
ושלף געלו א"ל צאו והביאו לי כל אנשים גדולים
שיש במדינה הזאת ויערכו לפני לח' (מד"כ צמד'
יד). ואני פותח ומשיב רוחות מעלה עננים ומוריד
גשמים וכו' ומדשן פירות ועורך שלחן לפני כל אחד
ואחד (י' מנח"ס צרי' דרי' חצי, סס ס"ט, מס יפו). ואערוך
לפניכם שלחן הוא שאמר דוד' וכו' (מנח"ס צחק' ו).
—וכנוו לתשמיש: ההיא דאתא לקמיה דרבי אמרה
לו רבי ערכתי לו שלחן והפכו (גד' כ:).—יש בן
בח' לערוך תפלה (ר' יהודה בר' כיוון, מד"כ צחק' עט).
—ובסה"מ: והתקין ברכה אחת וכו' וקבע אותה
בתפלה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל (רמב"ם, הלכה
ז ח). לאדם מערכי לב וכו' פ"י האדם עורך בלבו
כמה מערכות וחושב כמה מחשבות כדי להוציא בפה
בפי מערכתו ומחשבתו (ר"י בן מנח"ס, ש"י משגי' עז ח).
—ואמר המשורר: אלהים אמץ אם תחנות ערבת
במאה ברכות בכל יום שמך מברכת (ר"י חזן חצימור,
אלהים חזן, שער הסיכ' 15). והכל בתוכו נתונים ערובים
ונכונים ברב כחו וכניעם ובגודל אונו ויסיעם (ראש"ש,
חי' בן עקיף). עלו חמושים ביד עורבי ערך עמם העלו
עצמות אברך (גני' שבע' ג, דודסון 132). ושמחה תבואתו
ברגנות וגילות להרעיף לו ברכות שלולות וממלאכי
שחק עורבי זמירות ותהלות (ר' שמואל בן עלי, חזני,
הרצ"ח 3, 48).—וערך השיר: והוא לאביונים כמו אב
לבנים ובפיו כעננים לעורבי השירים (דונס, דעה לני
סמנס). ידידי אל תריבני ותאמר ערוך השיר והחל
המחולות (ד"ס יהודי מלכ"ס ור"י בן מן 16).—ב ערך מלחמה,
וערך לבר, במשם' זו: ויצא מלך סדום ומלך עמרה
וכו' ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים (גנלס' יד ס).
ויערכו אתם איש ישראל מלחמה אל הגבעה וכו' ויספו
לערך מלחמה במקום אשר ערכו שם ביום הראשון
(שפ"י כ כצ). ויערכו פלשתים לקראת ישראל ותמש
המלחמה וינגף ישראל לפני פלשתים (ס"ח ד ז). ושאל
ואיש ישראל נאספו ויחנו בעקם האלה ויערכו מלחמה
לקראת פלשתים (סס יז ז). למה תצאו לערך מלחמה

(סס ס). ותערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת
מערכה (סס כח). ויצאו בני עמון ויערכו מלחמה פתח
השער וכו' ויערך לקראת ארם (ש"צ * סט). ויערכו
ארם לקראת דוד וילחמו עמו (סס יז). כי הנה אנכי
מקיר ומעלה על ככל קהל גוים גדלים מארץ צפון
וערכו לה משם תלכר (ירמ' כ ט). ערכו על ככל סביב
כל דרכי קשת ידו אליה אל תתמלו אל חץ (סס יד). כי
חצי שדי עמדי אשר חתמם שתה רוחי בעותי אלוה
ויערכוני (חזק' ו ד). אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמה
(דסי"ח יב ט). מובלון ויצאי צבא ערכי מלחמה ככל כלר
מלחמה חמשים אלף (סס לד).—ובמד"י: יש בי כזה
לערוך מלחמה (י' לוי, מד"כ צחק' עט).—ובסה"מ:
ואחת בעורכי המלחמה אוסר אל תיראו ואל תחפור
(רמב"ם, מלכ"ס ז צ). עת שעורכי בן המערכות והם
קרבים להלחם משוה מלחמה עומד במקום גבוה וכל
המערכות לפניו (סס ג).—ובהשאלה: ואמר החוקתי
החכמה כימיני והשיר בשמאלי והיה כל העורך
עמי מסכן (ר"י הסודני, ספ' השלח ס, חזק"ס ג).—ג
ערך לפלוני, היה כערפו, היה דמה לו: כי מי בשחק
יערך לוי' ירמה לוי' בכני אליו (ספ"י סט ז).—ובמשם'
ס"י, ערך לפלוני, דמה לו: ואל מי תדמיון אל ומה
דמות תערכו לו (ישע' מ יח).—ערך אותו, היה בערכו
לא תסלה (החכמה) ככתם אופיר כשהם יקר וספיר לא
יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז וכו' לא יערכנה
סמדת כוש ככתם טהור לא תסלה (חזק"ס כח יו ט).—
היערך שועך לא בצד וכל מאמצו כח (סס לו יט).—
ובסה"מ: אין לסלואת התכונה בכל פניני הדר ומר
ערוך יערך לה מן כוכבי גיה (רמב"ם, ספ' הגליל,
הנוף הערבי, קפא). באחד מחמשה דרכים סתקיים השמר
וכו' החמישי שיהא כתב ידם יוצא משמרות אחרות
ועורבים כ"ד זה הכתב לאותו הכתב שבשמרות
אחרות (שו"ע חז"מ, הלוא' מו ז).—ד * ערך בצק, לגלגל
וסדר אותו במערוך; rollen (den Teig); rouler (la pâte);
to roll (dough): שלש נשים עוסקות בצק אחת לשה
ואחת עורכת ואחת אופה (ספ"י ג ד). נחתום שהוא
עושה כמנומא לא לשון ולא עורבין עמו אבל
מוליכין עמו פת לפלטר (ע"ז ד ט). כיצד ראית הנגע
האיש נראה כעודר וכמוסס ויתים האשה בעורכת
וכמניקה את בנה (נפ"י ג ד). עריכה שהיא טמא טמא
מת אין לשון בה קמה של חולין ואין עורבין
בתוכה בצק של תרומה אלא אם רצה מביא קמה

ושובות ונעיונות לו ח' ערך ובנתיבות יושר יודרך (י) שמואל, חג'ר, חרצ'ן, 58. — (ב) היה ביחס לדבר, כמו (פע' ב): כי המסוכים מהברואים ג' חלקים מהם מי שהוא מסוך באור לבד וכו' ומהם מי שהוא מסוך באור מ' ערך לחשך (משכים הלכות לזכו סמך חגגלי ג, נסוף. שירי שלום לזקס ח' IX). — (ג) שהערכו אותו לצד מס: ובשנת תצ"ו פסקו שכל מאה וזו יו ערכו ששים וששה וזוים ושני שלישים (ר"י עמודין, סחילת יענן ח, כ).

*ערך, עורר, ש"י, מ"ר קמ' ערכי, מי שעורר ומסדר דבר, ערך הדינים, מי שמסדר הטענות בבי"ד. Rechtsanwalt; avocat; advocate: אל תעש עצמך כעורכי (י) הדיינים (כי יהודים בן עטלי, חזני ח' ס). שפתותיכם דברו שקר אלו עורכי הדיינים (ר"י) בן מלחי משום ר'ל, שנה קלט). עשינו עצמינו בעורכי הדיינים (ר' יוחנן, כמתי' נב:). — ובסמ"א: עורכי הדיינים הם אנשים שלומדים הטענות והדיינים עדי שיהיו בקיאים בני אדם בדיניהם (ר"ס ח"ס, חזני ח' ס). אך מה שאמר אחרי רבים להטות והוא ברמות שאלה ותוכחה לעורכי הדיינים והמליצים (ר"י ארנצנאל, ש"י ספרים, משפטים, ד"ס לא סמך). וטענות עורכי הדיינים לא יצילו ולא יועילו להגיד לאדם ישירו (כי קלוגימוס בן קלוגימוס, חזן נמך, עט:). — וכן "ערך דין: אודיעך כי בכבוד גדול נבחר לעורך דין מושבע וכו' (י"ג, אגרות לו). — ערך ספר, עתון וכדום; Redakteur; éditeur: רגיל בדבור ובספרות.

*ערך, ש"י, מ"ר ערכות, כמו ערך, מ' ערכה: למודי ערכת לחם טהור מטהרים ומתקדשים (י' שמואל, חרצ'ן, 80). ואמנם העצלים אשר בכף עצמו הם ערובים קצתם על קצתם בשתי ערכות (קלחן ח' זכ).

*ערבוב, — ע' ערבוב. א. ***ערב** (2), ש"י, מ"ר ערכים, ערכיים, ערכאים, ערכיות, ערכאות, — בית דין של נכרים, משרד של בי"ד לקיום שטרות וכדום' ושמיירתם, ארכיון: אף מ' שהיה תחום ע' בערכי הישנה של ציפורי (י' יוס' קידוש' ד' ס). כל השטרות העולים בערכאות (3) של עובדי כוכבים אע"פ שחותמיהם עובדי כוכבים:

(1) [במדרב"ם: כערכי, וכן בערוך דפו' רומי. ובפרוש למס' אבות במח' ויטרי (עמ' 470), אומר, וז"ל: ויש גורסין כארכי באלף, והיא היא, ע"כ].
(2) [מן היווני: ἀρχαῖον, ἀρχή] — בקטע כ"י גני', מנקד: בערכיות [ובמדרב"ם: בארכיות].

זנערכין. וכו'. שאינו נערך. אלא זכר ודאי ונקבה ודאית זכר' מחות מבן חדש נידר אבל לא נערך (ערכ' ח'). מרובה מרת מערכין ממדת נערכין שומטום ואנדרוגינום מערכין ולא נערכין אף הכותי יהא מעריך ולא נערך (מוקמ' ס'). — ובסמ"א: ונערכו כל הקהלות ע' הרב הגו' ונגבה על ידו ונתון אל גנוז המלך (ר"י קמברי, קד' סמכ' ח, כו'כור 138). — ומיד נפל מחלוקת גדול בין הנערכים הכופרים — זה עם זה (ר"י סיכין, חג' REJ., XXVI., 218). אם לא נחרצה הנערך להערכתם (דברי סמכים ודעת סמכים י' ד). אם איזה מהנערכים יהיו לו חוץ לעור זה איזה קרן או הכנסה ישיקפו המערכים והנכנסים ג"כ על הקרן הג' (ר"ס מורפורנו, שמש לזקק, סו"ס, יו:). — ובמסמ' היה שוה, היה דומה: אמר לו האיש היהודי (לשר) ומה כבוד תעשה לי שידומה ויערך למה שיעשה לי אדון הנשמות כאשר לא אתנצר (ר"ס בן יונה, שנת יסוד, 65). — (ב) היה בערך וביחס אל דבר, Verhältnissmässig; proportional: כל איש הוא נערך האברים על הרוב (ר"ס ח"ס, מו"י ז' מו:). — ובחכמת השעור: וכבר הראיתיו בתחילת הפרק דמיונות מכל זה מהמספרים הנערכים (ר"י היסחלי, יסוד עולם, י:). אמור מעתה כי הנפש הלזו חוברת לה ממספרים נערכים נגוניים (ר"י מוקלעטו, כפול' יסוד ח' ד, ז:). הבורא יתברך מכה ברוח פיו על גוף האדם השלם כהרכבתו במספרים ושועורם נערכים (סס ז:). ויה' מזה ששני מרובעים שצלעותיהם נערכים ר"ל שערך צלע הא' מזה אצל הא' מזה בערך צלע השני מזה אל צלע השני מזה (נמך משקלחו, עמודי סמכים, ז:). — (ג) דבר נערך, ממצע, לא גדול ולא קטן ביותר, mittelmässig; moyen; medium: הלא ידעת כי כל דבר מתענג בדברים מתיחסים ודומים למבצע ונפשו מתענגת בדברים הנערכים חוש הראות מתענג באור נערך וממוצע ומתפעל מאור גדול (ר"י מוקלעטו, נסול' יסוד, ח' ד, ז:).

— פע', ע' ערך, — כמו קל א', ערך מנחה: וגם בימים ההמה היה לבשרים אלוה והוא תנין גדול יושב במערה אחת והיו מערכים לו מנחה (יוסיפון ל:).

— הפע', ע' ערך, — א) שהערכו וסדרו אותו: דין טרם הערך מראשית קרמה למלך שובבים מחרישית (ר"י סקלי, ח' חרס, מוק' ר"ס ח'). שלום יקירנו השר היקר מ' מסעוד איש הוריות והיראה מוב עין הוא יברך

ערלי (ערלי), ממנו ערל, אֶרֶל, עֶרְלָה, *עֶרְלָה, *עֶרְלָה.

ערל ט"ז, סני ערל, ערל, מ"כ ערלים, סני ערלי. —

(א) מי שלא נפול - unbeschaiten; incoircois; uncoir-

eumeised: וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו

ונכרתה הנפש ההוא מעמיה (צדקס' יז יד). המול לו

כל זכר וכו' וכל ערל לא יאכל בו (שמות יב טז).

כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך (יהוש' ט ז).

— ובפרט כנוי לגוים שאין המילה נהוגה אצלם:

ויאמר לו אביו ואמו האין בכנות אחיך ובכל עמי

אשה כי אתה הולך לקחת אשה מהמלשטים הערלים

(שפט' יד ג). ועתה אמות בצמא ונפלת ביד הערלים

(ס' יס יח). ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה

ונעברה אל מצב הערלים האלה (ס' יז יו). כי מי

הפלשתי הערל הזה כי תרף מערכות אלהים חיים

(ס' יז כו). ויאמר שאול לנשא כליו (במערכה עם

הפלשתיים) שלף חרבך ודקרני בה פן יבואו הערלים

האלה ודקרני והתעללו בי (ס' לא ד). אל תגידו בגת

אל תבשרו בחוצות אשקולו פן תשמהנה בנות פלשתיים

פן תעלונה בנות הערלים (ס' צא כ). עורי עורי לבשרי

עוז ציון לבשרי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש

כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא (ישע' נב כ).

כי כל הגוים ערלים (ירמ' ט כה). מותי ערלים חמונה

כיד זרים (יחזק' כס י). — ובהשאלה, ערל שפתים.

ששפתיו כאלו יש בהן חתיכה יתרה שאינה מניחה לו

לדבר בשגירות לשון: ואיך ישמעני פרעה ואני ערל

שפתים (שמות ו יב; גס ל). — ערל לב, בשר, שאינו

רוצה לשמע ולקבל מרות: או אז יכנע לבכם הערל

ואז ירצו את עונם (ויק' כו טח). וכל בית ישראל

ערלי לב (ירמ' ט כס). בהביאכם בני נכר ערלי לב

וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את ביתי וכו'

(יחזק' מד ז). כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא

יבוא אל מקדשי (ס' ט). — אונן ערלה, מסמן לשמע.

להכנע: על מי אדברה ואעידה וישמעו הנה ערלה

אונם ולא יוכלו להקשיב (ירמ' ו י). — ובהשאלה, לאילן

שלא נומר: וכי תבאו אל הארץ ונשעתם כל עץ מאכל

וכי שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל (ויק' יב

כג). — ובתו"ס: הערל וכל הטמאים לא יאכלו

(1) בערב' ערל a).

a) غرل

בשירים (גיט' ח ד). וכותב (המלוה ברבית) ומעלה

בערכאים וכופר במי שאמר והיה העולם (מוקמס'

ז"ו יז). הכותב נכסיו לעשרה וכו' כתב והעלה להם

בערכאים וזה להם הערכיים (ס' צ"ח כז). גוים

שאננו אחד ונמלו ביתו והעמידו בו עבודה זרה

דמיו מותרין וכותב ומעלה בערכיים (ס' ע"ז ו ז).

ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכים בא אחד

וערער כנגדו על השרה וכו' בוא ואני כותב ואני

חותם ואני מעלה בערכים (פסי' צמ"ד קי). — ובסהמ"א:

כל הדין בדיוני עכו"ם ובערכאות שלהן אפי"ש שהיו

דיניהם כדיוני ישראל הרי זה רשע' (רמב"ם, ס' כ"ז כו ז).

וכן שטרי הודאות שפלוני הודה לפלוני שהוא חייב

לו או שטרי מחילות או פשרות שנעשו בערכאותם

אינו כלום אפי"ש אם נמסרו בפני עדי ישראל וכתב

א"א הרא"ש ז"ל אם הנהיג המלך שלא יעשה שום

שטר אלא בפני הערכאות או כל שטרות הנעשים

בערכאות בשרים (טור"ם ס' ק). — ובמשמ' דין וסופר

של הערבי: גוא"ן פרום מומר אשר מקדם בחיותו

יהודי היה במיורקה שמו אברהם יחיון לפי מה שראינו

עשה צואה ביד אנטוניו אשלו"ן ערבי מיורקה (ריצ"ש,

ט"ס כז, ד"ס וסנס אודיעק). וגם דוקא שיאה השמר נעשה

בפני הערכאות דהיינו עדי ע"א תתומים על השמר

ואחר כך יביאו השמר אל הערבי שהוא דיון ממונה

על פי המלך (ללנס מו"מ, טע"ז ק"ח). — ספר, שטר

הערבי: וספר הערבי שכותבין בו כל דבר כשר בשמר

הערבי דמסתמ' לא היה כותבו בספרו אלא אם כן

הוא אמת (ס'). — סופר ערבי: והעלו בכתב כל מה

שהניח להם הן חוקת בית הן מטלטלין עפ"י סופר

ערבי (פסקי יקאנטי, לז, עט).

ב. עֶרְבִי, עֶרְבִי, ס"ז, נקי עֶרְבִית, — של עֶרֶךְ ויחס,

verhältnissmäßig; proportionné; proportional

דומה לדבוק שדבקה כגוף שהי' באמצעות הרוח אותו

שהוא בטבעו כמו אמצעי בין החומר והצורה באופן

ערביי בין עולם העליון לעולם הגופות (ה' הלל

מיוניולס, צמ"ה חפס ג, כו). הכמותי משתנה לערבי

ולכן תשאר ההשוואה הערבית לעולם (ס' טע"ב, ס')

ס' העדות, לאינסטו צ"ח). כי מהות הסדר הזה הוא

ענין ערבי ר"ל שהסדר מעריך הדבר' המתדמים

זה לזה (סוף, דברי ריבון יג).

עֶרְכָּן, ס"ה, — מי שערך את הצק ומגלגל, חדש ע"י

ר' שלמה בר' שמואל (לקוט' מוסף העלילה, זכר 67).

הפיטן: לא תרביע ותורע ותלכיש בלאים הערלים
עצים נמועים (קטע"ג, בחדשי ידקו, חזקו, קונן מעשי ידי
גלזני קדמוני, 3, 53).

—הספ, "ההערל": נעשה ערל: הדיוט אחד שהיה מוהל
ולא פורע ומוציא מת ערל הילד בכתחלה (חנן
ירמי, סמס"ג, מילס קטע).

ב. ערל, קל לא נמצא.

—הספ, הערל, — כמו הערל: שבעת קלון מכבוד שחת
גם אתה והערל (1) חסוב עליך כום ימין יי' ויקלון על
כבודך (ספ"ג, 3 י').

ערלה, ס"ח, סמי ערלת, כ"י ערלתו, ערלתם, ערלתכם,
מ"ר ערלות, סמי ערלות, כ"י ערלתיהם, — עור ראש
הגוייה, Vorhaut; prépuce; foreskin: לא נוכל לעשות
הדבר הזה לתת את אהבתנו לאיש אשר לו ערלה כי
חרפה הוא לנו (בראש' לו יד). וגמלתם את בשר ערלתכם
והיה לאות ברית ביני וביניכם (ס"ז י"ח). וערל זכר
אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא
מעמיה (ס"ז). וימול את בשר ערלתם וכו' ואברהם בן
תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו וישמעאל בנו
בן שלש עשרה שנה בהמלו את בשר ערלתו (ס"ט כג-
כס). ותקח צפורה צר ותכרת את ערלת בנה (שמות
כס). וימול את בני ישראל אל גבעת הערלות (יחזק' כ
ג). אין חפץ למלך במטה כי במאה ערלות פלשתיים
(ס"ח י"ח כס). ויך בפלשתיים מאתים איש ויבא דוד את
ערלתיהם (ס"ח כ). ופקדתי על כל מול בערלה (יחזק' ט
כד). — ובתו"ם: שאין הערלה קרויה אלא לשם
עבדים (כד' ג יח). מאוסה הערלה שנחגגו בה הרשעים
(רש"י, סס). יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות
וכו' מחללין עליו את השבת (שם קלס). נמשכה
ערלתו (של נכודנצר) שלש מאות אמה והיתה
טחורת על כל המסיבה כולה (ס"ט קטע). הפורש
מן הערלה כפורש מן הקבר (סמ"ג, כג). בשעה
שמל אברהם אבינו את עצמו ובניו ובני ביתו עשה
ערלותיהן גבעה וזרחה עליהן החמה והתליו (י'
חנן חז"ל, מ"ר ס"ח, עד שיפוס סיוס). — ערלת הגוף:
התהלך לפני והיה תמים אם ימול מן האוון אינו
תמים וכו' מן הלב אינו תמים וכו' הוי ואמר זו
ערלת הגוף וכו' (י' עקב, ס"ט כחש' מו). — ובספ"א:
ערלה זו אין לך מחלעת ובמאשת (באבר זה באדם)

בתרומה (י"ח ס"ח). קונם שאיני נהנה לערלים
מותר בערלי ישראל ואסור במולי עבדים קונם
שאינה נהנה למולים אסור בערלי ישראל ומותר
במולי אומות העולם (כד' ג יח). שחטו על מנת וכו'
שיאכלוהו ערלים שיקריבוהו ערלים וכו' (זמס'
ג ו). לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על ערל זר
וכו' על מה נחלקו על ערל גוי (י' יוסי כ"י יסודס,
חוספ"י ספ"י ז יג). הכל בשרין לשחוט אפילו כותי
אפילו ערל ואפילו ישראל משומד (ס"ט מולי ס"ח).
ולא גורנין ערל ישראל משום ערל גברי (ספ"י
כג). איזהו עבר ערל שסותר לקימו זה שלקחו
רבו על מנת שלא למולו (י"ח מ"ס). הנבעלת לערל
קשה לפרוש (כ"ח מוכח, מ"ר כחש' ט). — ובספ"א, ואמר
המשורר: רחום הדרך ירשו ערלים במקום כרובים
נחנו אלילים עד אן אלחי חסדיר ותעלים (כחש"ט,
יס"ד מוכח). נאסף יוסף וכניו נחמסו וערלים עול
עליהם עמסו (ס"ח, חומס' חל). — ערל שפתים: אם היה
רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים
מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה (רמב"ם, חפ"ס ח'
ג). — ואמר המשורר: רב לך ערל שפתים עד אן
חמלל אלה (כחש"ט, חומס' חל). — ובמשפ' גוי, גברי,
שאינו יהודי: הנני ראוין צועק על שמעון על סוס
אחד שהיה ממושקן כידיו והפקיר אותו לערל
אחד לשמרו ובא לוי ואמר אל הערל שישאיל לו
את הסוס וכו' הנני שמעון משיב כי ודאי הסוס
הפקדנו ביד ערל אחד ובא לוי ושאל הסוס מן
הערל ובא אלי הערל שלא יקשה בעיני כל
[כך] טובת הנאת לוי (כ"ס, ס"י ס"ס ס"ס). ובקוד שהיה
שוקל העופרת לתת לראובן כא מועד חג השבועות
ואמר שמעון לערל אחר שהיה חייב לו עופרת
להוליכו למקום המיוחד הנזכר בימי חג ואומר הערל
שלא סר מכל אשר צוהו שמעון וכו' (כ"ח ששון, חומס'
חומס, שו"ס ס"ס).

א. ערל, ס"ט, ערלתם, — ערל ערלה, הניח את הערלה,
ובהשאלה באילן, לא זכר אותה, לא אכל מפריה:
וכי תבאו אל הארץ ונשתתם כל עץ מאכל וערלתם (1)
ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא
ואכל (ויק' י"ט כג).

—הספ, "הערל", הערלה, — עשה שהיה ערלה, ואמר

(1) [והא נחשב בעיניכם כדבר ערלה (כחש"ט),
וכן ריב"ג בשרשיו: ענינו האסור וההיעיב.]

(1) [ע"י רד"ק.]

מרת הערימה ידועה וכו' הרי זה ממכרו קיים (שו"ע חו"מ דע ח). — ואמר הדין: זה גם שלישי עש קוצותיו תלולים תור ונעשה ערמות ותללים (גמ' כטעם ג, דונקין 57). — משולי ערמת, תאר לחכמי ישראל: כלמדו ספר מפי משולי ערמת והבין ודקדק בדת רשומת (אלה אזכרה, קיני). — ואמר המליץ: פניו פני שור זקנו על כמנו ערמת חמים (ר"י זכרס, שטענע' יב, דונקין 131).

עֲרָמָה, ש"י, — כשרון של חכמה ותרופות השכל ברמיה ותחבולה, List, Klugheit; ruse, prudence; craft-iness, cleverness: ובי יוד איש על רעהו להרגו פערמדה מעם מוכחי תקחנו למות (שמוס כל יד), וישיבו גבעון שמעו את אשר עשה יהושע ליריהו ולעו ויעשו גם הם פערמה וילכו ויצטירו ויקחו שקים בלים לחמוריהם ובאדות יין בלים ומבקעים ומצרים וכו' (יהוס' ע ג-ד). — ובמש' פקחות וחכמה: לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה (משלי כ ד), הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (סס ח ה), אני חכמה שבתני ערמה ודעת מזמות אמצא (סס יב). — ובמדר': אף אתה נתת ערמה למים והיו המים נלחמים בהם (בהמצרים) ככל מיני פורעניות (מכ' מנכ' דסיר' ו), לפי מה שהיתה ערמתו של נחש כך היתה מכתו (ר' מנחם, מדרי' שמואל ז), אמר שלמה פתי הייתי ונתן בי חקב"ה ערמה נער הייתי ונתן בי מזמה וכו' מכמה שנים ואילך צריך אדם להיות בו ערמה מכן עשירים שנה (מדרי' משלי ח). — ובספח"א: שאחיו לא החזיק בשדה זו ולא נכנס אליה אלא ערמה היא מאתו (ר"י"ף שו"ס עס). אם יראה לדיין שיש בו ערמה דווקא את המלוה (שו"ע חו"מ, מלכות קטע נח). — ואמר המשורר: ככת חכמותיו ומעו ערמותיו ורב תחבולותיו בחלק מאמרים (דונס, דעה לבי מכמה), לך חכמה לך רוח יתרה לך דעה לך בינה וערמה ורחב יד כמו יורה ומלקוש ורחב לב כבין מזרח לימה (ר' יוסף חנן סקלר' הלנצי סק, שער השיר 28). לרב לו ים חכמות ובינות גם ערמות ועצות ומזמות ולכל מצויים (ד"ה יסודי מלכים וכו"ג, ענ 21).

עֲרָמוּמִי, ס"ז, נק' ערמומיות, — ערום, של ערמה: יתארוה (את חכמת החלצה) כשר צורות המליצה ובחידוד ערמומי ויפלה (ר"י סטענע, דברי כינוס ג), והנה חכמתם זו הערמומית יושיל המלך לוונה (סס).

גם כנ), והפשיטו אותך בנדיך ולקחו כלי תפארתך והניחוך עילם ועריה (סס לט; גם כנ כע). — ובספח"א: כל בר ישראל דקרי ק"ש מיחייב כתפילין לבר מי שעושה מלאכתו ערום בשעת עירום (חול' הנא' ח א, לוי 41). **עֲרָמָה**, ערימה, ש"י, קמ' ערמה, מ"ר ערמות, ערמים, — ערמה של תבואה, של עפר, הרבה תבואה, עפר וכיוצא בזה, מקבץ יחד זה על זה כעין כרי, Haufe; tas, amas; heap: ויבא (בעו לגרן) לשכב בקצה הערמה (כוס ג ז). כמנך ערמת חמים סוגה בשושנים (סס"ה ג ז), בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות כשבת ומכזאים הערמות ועמסים על החמרים (כחמ' יב ים), ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם הם וכו' הביאו ויתנו ערמות ערמות וכו' ויבאו יתוקיהו והשרים ויראו את הערמות ויברכו את יי' וכו' וידרש יתוקיהו על הכהנים והלויים על הערמות (דס"ז לא ג-ט). — וערמת עפר במקום עי מפלה וכדום: ויאמר (מנבלט) מה היהודים האמללים עשום וכו' היתו את האכנים מערמות העפר והמה שרופות (כחמ' ג לד). — וערמים: פתחו מאכוסיה מלוה כמו ערמים וההריומה (יכו' כ כו). — ובתו"ס: איהוה גרנן למעשרות הקשואין והדלועים וכו' משיעמיד ערימה (משנ"ס ח ס). — תורמין מן המון על הכרי אבל לא מן הכרי על הערימה (מוספי' סנו"ג יז) היתה לו ערמה מורחת רצה לעשותה תרומה על מקום אחר עושה (סס ד עו). היתה לו ערימה של בצלים ושל גרונרות ושל חרובין בראש גגו וכו' (סס מ"כ ז יע). נעשה (הים) ערימות ערימות שנאמר וברות אפוך נערמו מים (מכ' נשלם ד), בא הכתוב ללמדך על מקדיש ערימותו עד שלא מירח שהוא פטור מן התרומה ומן המעשרות (דבי ישמעאל, ספרי נמד' ה), גרפו עליו (על דמו של זכריהו הנביא) כל עפר ועשו כל ערמה ולא נח והיה הדם תוסם ומרתיה (מד"כ ססל', ועוד נלחמי ססס ססמס). — ובספח"א: אפילו ערימות של חמים שנמשא מקצתה תורמין מן הטהור שבה על הטמא שבה שתי אגודות או שתי ערימות אחת טמאה ואחת טהורה כצידה לא יתרום מן הטהור על הטמא לכתחלה (כחמ"ס, סנו"ג יז). היה העוף ספק טרפה כל הביצים שתלד בערימה ראשונה משהיו אותן אם טענה ערימה שניה והתחילה לילד התורו הראשונות (סוה, מנח"ס חסור' ג יח), ערימה זו של חמים אני מוכר לך בכך זכר וכו' אף על פי שאין

הם אשר לערמונים כינויים (כ"מ ד"ה, אומי יסכ"ב).
וערמונים הם הקשטין הגדולים הנאכלים בין חי
בין מבושלים וצלויים (סס, סנסס). עוד כתב המשיג
שהערמונים צלויים וקלויים במרחשת של גוים
נקובה ככברה לית בהו משום גיעולי גוים (מ"ס דניס,
ס"ה י"ד י"ט). — ודבור שוה חצי ערמון, לא שוה כלום;
הוא אלי ארז שלח נתון כתו לבנו לאשה בן יאמר
משל קדמון הטיל בקושיות שוא מומין בקדשו אין
כל אשר חשב שוה חצי ערמון (כ" זכריס כהן, סנסס
למס, Monatssohr, 1894, 418).

ערמונית, ס"ה, — של הערמון: ובראש הגדול רשת
א של פארוקא וזנב של שערות מחובר לה
מגוון ערמוני וכו' שמצאו זה הרשת והשערות
מגוון ערמוני וכו' (פקקי ריקלנטי כה, מ"ז).

ערמונית, ס"ה, מ"ר ערמונית, — פרי הערמון: וכן
אותן ערמוניות וחבושים שאין ראויין לאכלן
חיון כמו מבושלין וכו' אך אותן ערמוניות
שקורין לומבירד"ש מברך עליהן בורא פרי העץ (סנסס)
זכ"ל למ'.

ערמונית, ס"ה, — מצב של הערמ, ערמ: שאחר שאכלו
מפרי עץ הדעת נפקחו עיניו שניהם והבחינו שהיו
ערומים לא שקדם זה לא היו מפרישין בין ההלבשה
והערמות אלא כי בהיות שלא היה שולש בהם
היצר לא היו יודעים שתרפה היא לאדם להראות מקום
הערוה (כ" א"ס ויעירנו, אנוכס סנסס, עטס זכריס, כה).

ערמונית, ס"ה, מ"ר ערמונית, — א) כמו ערמה,
ערמונית: הבה נתחכמה לו אף אחת נתתה
ערמונית למים וברוח אפיך נצבו כמו נד נוזלים
(גנ"ז שבער א, גינלנדר 352). כי מכת דמיון האדם יכא
תחבולות רבות וערמוניות (כ"י ס"ס, דוס מן ד,
— ב) כמו ערמות: המבייש את חבריו. בערמונית
שמגלה ומערימו בבית המרחץ פטור (לנסו ס"מ סכ לז).

ערמם, לא נמצא.
— סנסס, ה"ה ערמם, — געשה ערמ: מתוך שיפשוטו
זית ערממו סבגריחם לא יחגרו על בגדיהם כי
על מתניהם (ס"ה, יס"ט לז ח).

ערמונית, ס"ה, מ"ר ערמונית, — ערמה, ערמונית:
בילסדנו בריש שלה לך אנשים מפני שנכנסו
עליה בטיבני פירוש לשון וון ערמונית (ערוך ערך
ערמונית). תחבולה ומלאכת ערמונית (סס ערך ערמונית).

ערמונית, ס"ה, מ"ר ערמונית, — כמו ערמה: כיון
שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמונית
(כ" א' אבהו, קוט' כה). מתוך שהתינוק מצוי בבית רבו
נכנסת בו ערמונית תחלה (כ"י שמואל צמ"ט ילמק,
כדס מס). — ובס"ה"א צמ"ר: הלא שמענו בן ראינו
שהרשעים ידרכון קשת וגו' וישתדלו בכל מיני נכלים
וערמוניות לבלע רשע צדיק ממנו (כ"י מוסקלסטר,
כסול' יסוד' יט). — ואמר הפוסט: וברוח סוף הרתיח
מעלפים ערמונית נלקחה (יוטע לזכ, יול' שנת א
לס"ה"ס), מזה המין ומוולתו מהערמוניות כי חיות
הנה חיי הסלסול והשעשוע (כסלס לניס דוד, סקדני, ס).
ערמון, ס"ה, מ"ר ערמנים, ערמונים, — שם אילן גבה,
חוק, Platane; plane-tree: ויקח לו יעקב מקל לבנה
לח ולוח וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות (נלחש' ל
לז). ארוים לא עממוהו בנן אלהים ברושים לא דמו
אל סעפתיו וערמנים לא היו כפראתיו (יסוק' לא ס).
— ובתלמוד: הוסיפו עליהן אלוניים ערמונים אלמוגים
אלוניים בלושים ערמונים דולבי אלמוגים אלוים
(יוט' כס"ז ז"ח). — ואמר המשורר: להצהול הפנים
חנו עוד ערמונים אגוזים בתאנים שבורים ומגקים
(לחש"ע, כדוד סקיר לוני). — ובמש"מ מין עץ אגוז, Kas-
tanien; châtaigne; chestnut: ערמונים בלע"ז
נקשמניא בערבי שמה בלוט (כ"מ אלדזי, ס"ה ס, מ"ז).
הערמונים נושים לטבע חם ויבש מולידים הרבה מוון
אך קשים הם לעיכול (כ"י ללסון, אולס"ס א ג טו). וקנו
בושה לצבע הערמונים (מ"ץ, ס"י חילס ליסר מקדניס).
ערמון בל"ר ובכל לשון הגוים נקרא קאסמניא
(ובל"א קעסמין בוים) ובל"ת קסמטאניא אנאג"א ר"ל על
הערמונים פירותיו הם עוצרים מחזיקים האצטומכא
(כ"ט כ"ץ, מעטס עוציס, פכדס כמזיס ח). האיראפי הוא
צמח בעל פרחים יפים שונים וכו' אם יקלוהו כאש
ייראבד חריפותו והיה טעמו כטעם הערמונים (ס"י סלסוק,
יחול' סלסוק ג, כו). ערמון (קאסמאניען בוים) גדל
במדינת שפאניען צרפה פורטוגאל הרבה מאד (כ"ז
יחול', לחש' למודיס א ז, כו). — והפרי של הערמון:
ערמונים פרי הם כאמצע (פכדס סנסקדניס, כ"י). והר"ם
מרוטנבורק כתב ערמונים וחבושים כיוון שאין דרך
לאכול חיון אלא מבושלים חיון שהכל מבושלים
בורא פרי העץ (סולוס"ס זכ"ל כז). והמיני קשטין האמור

(1) לפי דעת קצת חכמי לשון אשורית כמו המלה
ירמאן באשור, קצת החכמים גורים אותו משרש גערס.

ליה (מלכי עה:). — ובסמ"א: דהא ודאי הירושלם מיירי בא"י ואפילו הכי לא. קא אסר אלא היכא דלש אבל ערס שרי דהיינו גלגל (חוס' צ"ל ט.). — חספ', *התערס, — כמו פ'ע': [ראשית] ערסתכם משייתערסו מכאן אמרו אוכלים עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחיטים ותטמטם בשעורים (פסרי צ"ל ק'). — סע', *ערס, צ"ל מערס, מעורס, — שערסו אותו: עורס ראשי עיסות אמר ר' יוסי וההן נשוד לאו כמערס הוא (יב"ט חלפ' ח א). — ובסמ"א: עד שנמל כמה פירורין דעירסן עד שנמצא בידו מעורס בוית (חול' הגל' ח א, לוי' 88).

*ערס, ש"י, — א) כמו ערש: שמואל מטען מן ערס ל' ערס (יב"ט יו"ט ח ו). — ובסמ"א: אלו עורות מתטמאין במדרס עור שחשב עליו לשמיחה וכו' ועור שמניחין בערס תחת הקטן ועור הכר וכו' (כעצ"ס, כלים כד ח). — ואמר המשורר: רבד ערסי סועד באהבים (גנזי סכטר ג, דודמן 91). — ב) כמו ערסן: מעצתך אחלה ואוכל ערסי וכחמור אתפשט על ערסי (כ' עזרא הכנלי, מוכחי מוסר, עכ').

*ערסאל, — שם מלאך: והשר של גיהנם שמו ערסאל (כ"ג צ"י חלפ'נ, עה"ט קיז). ואינם שמים על לבם ערס' דוויס מה שיוגיע להם מהממונה ערסאל הבא לקחת נפשם אל פתחי גיהנם (חז"ל ויטע', הספד' ח).

*ערסל', ש"י, — קליעה של חבלים המתוחים בין שני אילנות וכדומ' לשמש למטה, Hängematte; hamac; hammock: סולם העשוי לעלות בו בערס ל' והוא שכתוב כמלונה במקשה והוא מלונה לשומרי פירות (ערוך ערך חמלח').

*ערסל, לא נמצא. — חספ', *התערסל, — נסתבך כמו בקליעה: הגיבורים היו נותנין רגלם על התהום וסותמין אותו והיה בא ליכנס אל התיבה והיו רגליו מתערסלות (2) (מד"ר בראש' לח, סיחודי 286).

*ערסן, ש"י, — מאכל של גריסוס, של שעורים (8): אי זו היא מעשה רותחנה וכו' סולת ואורו זריד וערסן (יב"ט צ"י וצ). איכא דאמרי בערסן וכדרכה

אין באין עליו בעקיפין פי' בערמנות (1) (סס ע"ד עקף). ולא יודמן איוה זכר על איוה נקבה על דרך מקרה כמו הבהמות כי היה זה גורם להתנרות מין האדם קצתם לקצת בלי רחמים מצד ערמנותו והיה נפסד מין האדם (כ"ח סקל' ג"ע, כסיף, פסיס, קמ"א:). — וי"ר: והוא הרשע המשיחיד לגוי סובב בערמנותיו ונושא אותה לעצמו (כ"י סדקי, חס"כ, דבור ל"א תפוד' ט).

*ערמתן, ש"י, מ"ד ערמתנים, — ערום, רמאי: עב"ז חשד אותנו לערמתנים ולא נאמנים (שאלים הכחלה כב).

*ערנית, — כמו עירנית, ואמר המלוי: ובעת שיאמרו פלונית היא גררנית ובניה פניהם אחרנית יאמרו פלונית היא אהרנית, סהרנית ערנית (עמנוי, מחבר' ח). ועי' עירנית.

*ערס, סמנו *ערס, *ערס, *ערסה, א. *ערס, *ערס, *ערסל, *ערסל. א. *ערס, קל לא נמצא.

— סע', *ערס, — עשה שיסתבכו הענפים, עשה ערס: ודרך היחיד ודרך הרבים כאמצע וגרר שהוא נמוך מעשרה מפתים הרי אלו מצטרפות גבוה מעשרה מפתים אינן מצטרפות רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה הרי אלו מצטרפות (כלל' ד ז). — ובסמ"א: הנושע שורה אחת של חמש גפנים או יותר וערסן על גבי כותל גבוה עשרה יבוצא בו וכו' (כעצ"ס, כלל' ח ז).

*ערס, סמנו ג. *ערס, א. *ערסה, ב. *ערס, *ערסן. ב. *ערס, קל לא נמצא.

— סע', *ערס, — עשה עריסה, גלגל את הכצק: אף על פי שהיה רבן גמליאל פוטר את האריסין בסוריא אסר היה מל' ערס ואם עירס פטור (כ"ח ע"ד צ"ד, חוספ' חלפ' ח). תנ' ר' חייא כן וכולן שכללן תבואה קטחים ובציקות מצטרפות עירס ראשי עיסות (יב"ט סס ח א). לשה מערב יו"ט וכו' עירס לא אמר אלא לש הא עירס לא (סס סס' ג ג). הבא במאי עסקינן בשעירסן (2) אי הכי היינו בקתני עלה והוא שאכלן בכרי אכילת פרס ואי בשעירסן (3) שאכלו מיבעיא

(1) [אצל קוהוט: בערמוניות].

(2) [הבא במאי עסקינן דיוצא בהן כגון שעירסן שקיבץ הפירורין ביחד ולשן וחברין והווי בוית (כעצ"ס)].

(3) [ואי בשעירסן שנבלן דהוה התיבה אחת (סול)].

(1) [מן הארמ', ועי' תוספ' (עירוס' כס:)].

(2) [ג"א: סת ערכ לו' ח, עי' הערת תיאוד':

וקוהוט (ע"ס)]. — (3) [עי' בבלי (סס ע"א)].

ואלגומים מתוכנים ערערום כשדים ויניעו ראש
שכנים (גנזי סכער ג, דודקון 68). — ובתלמי' בהשאלה:
נמחקה המגילה ואמרה אני שותה מערערים¹
אותה ומשקין אותה בעל כרחא (קט"ג ג). לכשתמא
מים מערערין אותה ובודקין אותה (ספ"ג נ"ח יח).
— ובספ"ה א: וכן החולה שהרית דבר שיש בו חומץ
וכיוצא בו מדברים שמערערין את הגפש דינו
בעוברת (רמב"ם, מחל' חסדי יד עו), לבריא שהרית
וערערה נפשו (ר"ח על ספ"ה, יומ"ג). — ואת האדמה:
עורו פילי פ'י המפה הורדת ככה מערערת פילא
כמו פילתא כדכתיב כמו פולח ובוקע בארץ (ר"ס, ספ"ג
ד). — (ב) *פ"ע, עורר, ביהוד עורר התנגדות לדבר, טען
נגד דבר, einwenden; objecter; to object; נקבע
הלכה כרבן גמליאל ולא ערער אדם על דבר (מוקפ"י)
ספ"ג א. האוכל שדה שש שנים ועירער עליו שלש
שנים הראשונות באחרונה אמר לו אתה מכרתה לי
אתה נתתה לי במתנה וכו' (ספ"ג ד). לפי שבא
ראובן ועירער אמר די שיקמני יהודה למסעות
(ספ"ג נמ"ד כג). למלך בשר ודם שהיה לו בן בית ונתן
לו שדה אחוזה במתנה ולא כתב ולא חתם ולא העלה
לו בערכים בא אחר וערער כנגדו על השדה אמר
לו המלך כל מי שירצה יבוא וערער כנגדך על
השדה בוא ואני כותב ואני חותם וכו' [כך] בא קרח
וערער על הכהונה כנגדו אמר לו המקום כל מי
שירצה יערער כנגדך על הכהונה [כאן אני] כותב
ואני חותם (ספ"ק). אם בא וערער עררו בשל (כ'
מנא, יקום' ספ"ג ד). שאם בא ועירער עררו בשל
(כ' יקום' ספ"ג א ח). ואותו היום גברה ידן של ב"ה
וקבעו הלכה כמותן ולא היה שם אדם שערער בדבר
כלום (נ"ח כ:). תני בר קפרא ערער חור וערער
חור וערער אם מחמת טענה ראשונה ערער אין
ל' חוקה (נ"ח לט:). מעשה בבני ברק באחד שמכר
בנכסי אביו ומת ובאו בני משפחה וערערו לומר
קמן היה בשעת מיתה (ספ"ק ד). והלא משמך אמרו
יפה ערערו בני משפחה (ספ"ק ד). ואם היה כהן
מטמא כחוצה לארץ לזון ולערער עמם (ע"ז יג).
בוסן שאדם בא לבית המדרש ולא היו נוהגין בו
כבוד או שערער עם חברו אל ילך ויאמר לאשתו
כך וכך ערערתי עם חבירי (אנ"ח ז). שלא יעמוד

¹ [לפי פרוש רש"י ור"ב מוספא שיר זה
ל"ב. ערער, ועי' ג. ערער.]

בר יונתן דאמר רבה בר יונתן א"ר יהואל ערסן
יפה לחולה (יומ"ז).

ערער קל לא נמצא.

— פ"י, *ערער, כמו א. ארע, פ"י: נמצא פסח עירע
להיות בערב שבת וכו' אם עשית ראשונה כסדרן
יערע הפסח בשיני בשבת (קטעי בן מליך, JQR. NS.
V. 1915. 548).

א. ערערה, ט"ז, מ"ר ערערוים, ספ"ס מן א. ערער, — א)
כמו ב. ערער, מחאה, טענה לבטל דבר או פלוני,
Einwand; objection: אין לי וכו' לא דין ודברים וכו'
ולא ההורד ולא ערעור לא בבית דין של ישראל
ולא בבית דין של אומות העולם וכו' (ר"י ספר הלכות,
ספ"ה ספ"ג כז, 74). וכל מי שיערער שום ערעור על
תקנה זו ועל השויה זו יהיו דבריו בטלין וכבוסלין
(ספ"ה, 137). הם דברים יש בהן עיון וחקירה וראיותיהם
נעלמות וכו' ולטוען בהם טענות ולמערער בהם
ערערוים (ספ"ה ספ"ג ח טז). אין תשובה וערעור
דברים לומר שאין קול השמים והרקיע נשמע להורות
על היותם בעלי תכלית (כ"י מוקפ"ה, ספ"ל יסוד' ד, יג:).

ב. ערערה, ט"ז, מ"ר ערערוים, ספ"ס מן ב. ערער, —
שפשוף והדחה ע"י גוול: ובתנאי שנכווין להגיר
חמורות מגופם וכו' ולנקות הראש בערעורים
ובלעיסות בקצת העתים (ספ"ה ספ"ג כז, 74). ערעור
לזה מיץ תפוחים מתוקים וכו' יעורב יתר ויערער
(נכדוני, ח"ס נקדמ"ה שלשים, כ"ז ביהמ"ד סכער). ובה נבינה
למרות הפצנו מקומות חדשים מאד יפים לגידול
המתנים הנשארים וכו' אחרי כל המשיחות הצריכות
והערעורים (ימק טובים, ספ"ה ספ"ה, 29).

א. ערער, ממנו א. ערעור, א. ערער, א. ערער (?),
ב. ערער, ג. ערער, ז. ערערין.

א. ערערי, מקי ערער, — א) ס"י, ערער חומה, ועוץ
אותה, umwälzen; abattre; to overwhelm, destroy
כה אמר יי' צבאות חמות ככל הרחבה
ערער תתערער ושעריה הנבחים כאש יצתו (ימ"ה כל
כס). — ואמר הויטן: הוכר לערים נזה נארו צרים אשר
חומות ערערו (חלני מנע, י"ז שנה זכור). ספוק ברושים

¹ בערב: ערער א, ועוץ, למשל, הפסק בבקבוק,
ותלש מהאדמה וכו'.

שפער בין בנכסיו בין בנכסיו אביו ומת ובאו קרוביו וערערו לומר שקטן היה בשעת המכר וכקשו לבדוק אין שומעין לו (שו"ע סו"מ, אגדה כ"ה יג). ישלא יהיה להם לערער ולתובע זוליו שום דבר שבעולם מענין הבית הנ"ל (שכ"ד מע"ב, 4 קונן על י"ט). ויהיה לו רשות לאחזקא חוואה ולמחאה מחאה וכו' ולגזור ולהשביע ולערער ולדון וכו' (ס"ד, ג) *במשמ' עשה שיפגש, הפגיע 1): כי עת ופגע יקרה את כלם עת היא שפוגעת האדם ומערערת בו כל הדברים האלה (מד"כ קהלת, שמי וכלה).

הפ"י, התערער, תערער, התערעה החומה, גודעוה ונהרסה: כה אמר יי' צבאות חמות ככל הרחבה ערער תערער ושעריה הגבהים באש יצתו (ימ' נא נח). ואמר בן סירא: פועל זאת לא יעשיר וכוזה מעומים [ית' ערער (צ"סג"י י"ח)]. ואמר המשורר: אל תעבירו קול בארץ הצבי פן ירגזון הריו ויתערערו (כס"ג, ג) זימ' יקומיאל. ואמר הפיוט: להר שעיר אסעיר וערער יתערער (ימ' שמו"י, י"ל סג"ח חס"פ). ובמשמ' גדלים כמו ערער: אך תולעת השני ותולעת עצי יער בחרף כלים ונאספים ומורעם בקיץ עוד נשרצים וגרמשים והיי' ומתערערים כערער (י"י ספ"י, חס"כ כ"ז).

מלפ', ערער, עורער, שערערו וזעזעו והפילו אותו: למה לנצח עורער ביד עמים ונהיות כשונא וצר ואיה אוזי מושב פה (ר"ח קה"ל, חס"ל חס"י, קי'). על שני מקדשי יסודם כהיום עורערה ועל חרבות מעט מקדשי ומדרישי התורה (י"י יסן, קי'). סוד מנהרי ערער וקנים שבתו משער סכית לבנון יער (כס"י כ"י חזון, חל חל מ' י"ל סג"ח חס"פ).

ב. **ערער** (2), ממנו ב. ערער, ב. ערער, ד. ערער. **ערער**, מ"י, שפסף והדית את הגרון, הפה וכדומ' בגזולים, gargeln; gargarizer; to gargle. החושש בגרונו לא יערערנו (3) בשמן אבל גותן הוא שמן הרבה לתוך אניגרון ובלע (חס"פ סג"ח י"ג י). ובסמ"א: אם ישחק הסרמן הנהרי וכו' ותערער בו על בעל המחנק וכאם השקדים יבדוהו (כס"ג).

(1) [מן הארמ' ערע, פגש].

(2) [בערב' ערער, א, באותה המשמ'].

(3) [בתוספת' (חמו"ט י"ג), הגרסה: ירדנו

ובכבלי (צכ"ל לו): יערעני].

עלי עשו ויערער על הבכורה (כ' סוף, מד"כ בראש' קס). מיום שנבראו שמים וארץ היתה והכוכבים והטול' עולין להאיר על הארץ ואינן מערערי (1) זה עם זה (פד"ל כג). — ובסמ"א: כתב בחלויו ולא ויכה אותה לבעליה וכו' בסולין הן וכו' אבל אם אין שם יורשים לערער עימהן מה שכתב בכתב ינתנו להן (מע"ס לנצי"ח, תכנין ח, לוין 96). ראמי בר חמא ורב עוקבא בר חמא לקחו שפחה אחד נשתמש בה שנה ראשונה שלישית וחמישית ואחר נשתמש בה שניית רביעית וששית בא ערער ומערער בה בא לפני רבא אמר להם וכו' (מל"י כ' יסודי גלון, סל"י מסוק, 74). וכיון שקנו העדים ממנה כי ידו כידה אין לשוב ולערער במה שנעשה (בג"י שטר"ב, גילגל"ב 188). וערערה הבת ואמרה שמכרה בכח אחת (מס' גמ' סכ"י, וף האנשים שהיו עמו בשיארא מעידים שלו נפלו ליסמים על השיארא ושל א יצא לשמעון זה שום גנבה בכל הדרך כל עיקור ולא צות ולא עירער (מס' גמ' ג"י, חס"פ 146). שוף לי דאיקום בארעא כלומר אל תערער עלי אתה כלום וכו' (רס"י, צ"צ קט). ולא עירערו ולא מיחו מחמדים בלו ממתיקים (סוף, מע"ס גמ' ס"א, 56). מען זה הישראל הבא מחמת העכו"ם ואמר בפני לקחה העכו"ם שמכר לי מזה הישראל המערער עלי הרי זה נאמן (כס"ג, טיען וטען י"ד). שראה אותו בונה וסותר כל שהוא ומשתמש ולא מיתה בו ולא ערער הרי זה מחל (סוף, סכ"י י"ג). ועדיין בעל הספר הזה מערער על דבריו (כס"ד, תמ"ס דע"ס, כ). בענין התפלות ונוסח שבהם ומנהגים ישנים שערערו עליהם קצת מפרשים (מל"י, יומ"ס, סוף). לא כה האחרון מהם לערער דעת הראשון ויקרב אל היושר והנכון ראשון ראשון עד שעמד על זה דעתם אשר הוא ירושה עתה בידם אשר לא ערער בו מערער מני אלף וחמש מאות שנה (כס"ד, חמו"כ, 63). ובני אחות אמו ירדו אל רמל[ה] וערערו והכל עורו אותם (ד"ה יודי נ"ל"ס וס"ג, מן 148). ויש לנו לערער למערער בעז"ה (כ"ח קה"ל, ב"ע, שמיטה כ"א, לו). יום יום הביעו ואלהי תשעו ואך לא לערער ובני הקטורה אלהים נתנה לענו מתנה (כ"י מסיק, מנח' קה"ל, 8). כי אפשר לבעל דין לחלוק ולערער שלא יתחייב מצד המענות האלו שיהיה חדוש מן האפס המוחלט (ס"ס, 96). מי

(1) [בפד"ר עם פרוש הרד"ל, הגרסה: מערעין].

עס יי' (דבר' לא כו). — ערפּו גיד ברזל, הוא קשה ערף: אדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפּה ומצחך נחושה (ישע' מח ד). — הקשה ערפּו, נהיה קשה ערף, מאן להכניע: וסלתם את ערלת לבכם וערפכם לא תקשו עוד (דבר' יו). ולא שמעו ויקשו את ערפכם כערף אבותם אשר לא האמינו ביי' אלהיהם (ע"ז יז). ולוא שמעו אלי ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם הרעו מאבותם (יחזק' כו). כי הקשו את ערפם לבלתי שמוע את דברי (ס' יט יח). איש תוכחות מקשה ערף פתע וישר ואין מרפא (משלי כו ח). ואבתיו הוידו ויקשו את ערפם ולא שמעו אל מצותיך (נחמ' ט י). ויתנו כתף מורת וערפם הקשו ולא שמעו (ס' כט). וגם במלך נוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים ויקש את ערפם ויאמץ את לבבו משוב אל יי' (דני' ג יג). — נתן ערף, במשם' פנה ספלוני, עזב אותה, וזה מאחריו: כי מעלו אבתיו ועשו הרע בעיני יי' אלהיו ועוועבו ויסבו פניהם ממשכן יי' ויתנו ערף גם סגרו דלתות האולם (ס' כו ו). — נתן את האויב ערף אל פלוני, עשה שהאויב ינוס מפני פלוני: ונתתי את כל אויבך אליך ערף (שמו' כג כו). ואיבי תתה לי ערף (ס' כז מח). — הפך, פנה ערף לפני פלוני, הפך וגם לפניו: בי אדני מה אמר אחרי אשר הפך ישראל ערף לפני איביו (יחזק' ח). ולא יכלו בני ישראל לקום לפני איביהם ערף ופנו לפני איביהם (ס' יג). איך תתה הילילו איך הפנה ערף מואב (יחזק' מח כט). — הראהו ערף, שהוא פנה ערף: כרות קדים אפיצם לפני אויב ערף ולא פנים אראם ביום אידם (ס' יח יח). — אחז מערפּו, כדי לגענעו, לזעזעו: שלו הייתי ויפררני ואחז בערפי ויפצצני (איוב יו יג). — ובעקף: וסלק את ראשו ממול ערפּו. ולא יבריל (ויק' ח ח). — ובתו"ם: השוחט מן העורף שהיטתו ספולה המולק מן העורף מליקתו כשרה (חול' ח ד). גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי (חליט' בן אבוה, מבי' טו). ואיוו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף הוי אומר זו קשת (כ' יוסקן, פ"ז כה). מצות מליקה מחזור סימנים לאחורי העורף ומולק (בב' ד' מ"ח, חול' יט). עד עכשיו קורין את ישראל בחוצה לארץ האומה של קשה עורף (ב' חזק' מדר' שמו' מז). — ערפּו של עולם, המערב: יערף כמטר לקחי זה רוח מערבית שהוא ערפּו (של

עולם שכולו לברכה (ספרי דבר' ט). — ובסמ"א: משמוע ספוק חיד על ערפך ירעשו הרואים מקול חוקניו ב[פס (רס"ג, פ"ג סגנו, כל). כמו שאמרו חכמי הערב אין בעורף בעבור כלומר שאם חלה האוחז את פני חברו לעשות דבר בעבורו מיד שהפך פניו ללכת שבת ציוויו ואין בערפו כתוב בעבור שיראחו כתוב שם (המלכ'י, פ"ג משל' כו יט). כדי שלא יתהנו מעורף שלי הקליפות (כ"כ ב"י סלמק, ע"ה טו). — ערפי חזירים: מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב ערפי חזירים וכיוצא בהן (רמב"ם, מלכ' ח ח). — ערף של חזרת: ויש ששונין הא דמגילה קדיל דחזירי ומפרשין עורף של חזרת כלומר ראש של חמא (ערוך ערך קסל). — ערף של קדרום: קדרום שנפל עושפו הוא. העורף אשר לעמט חזרו (כ"י ח"ה, ספ"ט לרי"ג חס). — ואמר המשורר: האת הדפתנו ואין כח בך או יד יקותיאל עלי ערפנו (רס"ג, כוכב אשכ דרך). ביום כלות וחמות ריב יגרון באהל איש אוי תשכון בעתה ואשת חן באישה עין ימינה הלא תשית וערפה לחמותה (ל' (לכ"ט, ציוס כלות, כהנא ח 85).

ערפּה, מ"י, ערפּה, ערפּו, ערף, ערופה, יערף, — ערף את הבהמה וכדום, שבר את ערפּה, כרת את ראשה ממול ערפּה: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפּה (שמו' יג יג). ותורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן וכו' וערפּו שם את העגלה בנחל וכו' וכל זקני העיר וכו' ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה (דבר' כד ד-ו). — ערף כלב: שוחט השור מכת יד וזכה השה ערף כלב וכו' (ישע' סו ג). — ובה"א, ערף מוכה, הרס אותו: הוא יערף מוכחותם ישדר מצבותם (חזק' יג). — ובתו"ם: ועורפין אותה (את העגלה) בקופיץ מאחוריה (סו"ט ט). אשה אומרת ראיתי (את ההורג) ואשה אומרת לא ראית היו עורפין עד א' אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית היו עורפין וכו' (ס' ס). אין שורפין את הפרה ואין עורפין את העגלה וכו' (חזק' ספ"ג ד). חלל ולא חנוק חלל ולא מפרפר וכו' ר"א אומר בכלום היו עורפים (ספרי דבר' דה). בעי רב ירמיה ערף עז מהו

ורש"י פרש, וז"ל: אני שכעתי מחזקו של עולם על שם שהשכינה במערב ס"ל ואני אומר מאחוריו של עולם שהמערב קרוי אחור, ע"כ.

(1) [ער' רות ח (ד)].

בי. ערף¹⁾ ממנו ערף, ב. ערף, ערף, ערפל, ערפל, ערפל, ערפלי, ערפליות.

בי. ערף, טיי, הויל, טאפן, tröpfeln; tomber goutte à goutte; to drip: אף שמוי יערפו טל (דנר' לב' כח). — ואמר המשוור: יבכו צמאיה עלי ענן אשר סיהם למלקוש יערף פערז (כצ"ג, ציני יקוסאל). ומה יועיל בכות על הצצקים ומה יועיל לדשקה הערופה ומה אוהיל ועד כמה אוהיל והיום עוד ולא מלאה תקופה (הול, מליט' דלגה). לפירוד הגבור אעיר ואערף דמעות בערף ידי ערופה (הול, זכורי עב כנס ימים). יום הגדוד עיני כעבים ערפו ואמצאה תוך פי וחכי לענות (כצ"ג, הסכס' ז' מד). עב תערף או יולו עינים וברק שחקים או יקוד מעים (שכנס חבן חלמועלים, עב חערף, שער סעי' 130). אם לא כתבתיהו ועיני תערף וזמן מקנא יחרק שנים (ס). — ואמר המליץ: הנה עיניהם כמטר יערפו יוובו מים וגחלים ישטופו (עמנו, מס' ג). הטוב כי תערופנה על שנינו בטוב המעשים פועה ושרפה (ס ס). — ובהשאלה, פ"ע, ערף הלקח כמו מטר: יערף במטר לקחי תול כסל אמרתי (דנר' לב' ג). — ואמר הפיוטן: יערף טובך כאמריך כי בי בעורף (כי נכנס צד מכלי, חסר וקדס, יול' טנח הספס' ח). יול' עיני יערף על סור לאן ולאן רכב אלפי שנאן על חמא לישראל (טוב עוה, כנף כניס, כ:). — ואמר המשוור: אויל מי דברתי ותערף בתחנתי כמל אמרתי (כצ"ג, עמנו ס' ס' ס'). נספי דמעות מעורף נגרעו או גחלי אש משרוף שקעו (הול, נספי דמעות). דמעי יערף כעבים על עם האלהים משלבים לבד בעשבים ארוי הגבהים (כ"י סלוי, נספי עס לבני). יערוף לקח כגשם כי אל חמך והשואל בטובו לשם יקום נאמך (כצ"ג, אי יסן). — ואערף וב. ערף יחד: עיני כמו מטר עלי אהל אהובי ערפו הלבו כמו נחל עלי הוד משכנותם ערפו (כצ"ג, סכס' ד ס). כזה וכזה אספדה מהם עדי יתבוננו כי הם ויתפלאו אשית חמסי על דמעות ערפו עד ערפו אותם ולא גרפאו (הול, עד מה צננו, Monatsjahr, 1896, 93). אשר יהרם דביר בצעו ויהיה מובחי ערף ועל רשעו ענן דמעו כמו מטר יהי ערף (סכס' לסרטי, ט).

בי. ערף, טיי, גטיפה, מוילה, מטר: מים ערף ראשיתה המטר לעוברים שמה לרשתה (כ"י סקלי, יסחם חבן).

(1) [כסו רעף. באשור' ארפ, ענין]

אוויין ותרגולין טעמא מאי ובי' (צמ' ע:). — וערף אדם. הרג אותו: אם תלמיד חכם הגון הוא כמל ואם לאו ערופה¹⁾ כמטר (כנל, טע' ז). — ובהשאלה: ולמה נקרא שמה ערפה שהכל עורפין²⁾ אותה מאחריה (קו' מנ:). — ובסמ"א: הוא הפסיד ממנו של בהן שלא רצה ליתן לו שה כפריונו מה שיוכה לו המקום לפיכך יופסד ממנו שיערפנו ולא יהנה ממנו (כנ"ס, צכר' י:). שלא יערפנו עד שיפריש הבהן שה תחתיו (ס' יב:). — ואמר המשוור: לו כם (בהלולים) זמן ישפט ודינו יצדקו אז ערפו אותם ולא שחטו (כצ"ג, דיוח, כ"י גדולי). — ואמר הפיוטן: ערף (עמר וקרק) כבש וורק והקטיר והיטיב ערכו וגמכו (והביתין) בכושר ולא בפסול (לזכר קלס, קד' עבודה, מנח' חיל' ג, קל). עוזו הדריך בנעלים יופי פעמי נעלים ערף קמי בשעלים אחוז לכו שעלים (כ' משלס צר' קלוינוס, חסיק רנן, יול' ג סס). ערפת המון קמים פרעת דין ענבים (כ' משלס צר' קלוינוס, חלולים מוסך, יול' חסיק סס). פתלתול המנפש ומעקש דרכים צרפהו ערפהו בלי היות סרוכים (כ' שוענן צר' ילסק, חויל סמסעס, קליח' עכ"ס). — ערופה, העגלה הערופה: אמרה סנונה וצרופה ברולה ברחה מערופה גדלה כרענן לתרופה (חמס' סנונה, יול' פי סה).

— נספי, *הערף, שערפו אותו: נמצא ההורג ער שלא נערפה העגלה חצא ותרעה בעדר משנערפה העגלה תקבר במקומה (קו' ט ז). אמר הקב"ה יבוא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות (כ' יוסן צן שחול, סס גמ' מו). מהו והנה עם קשה עורף הוא א"ר יהודה בן פולויה כשם ר' מאיר ראויין הן להערף (מד"ר שמוס מנ). וערפו שם את העגלה בנחל הוא הורג והיא נערפת אז אדם חמא בהמה מה חמאת (ס' קסל' ג, ד"ס חל מצי לדיק סכס').

— סספי, *התערף, נתערף, — כמו נפעי: למה הרבר דומה לעגלה ערופה שאעפ"י שנתערפה ואח"כ נמצא ההורג הרי זה יהרג (ספסל ויקי' סק כח). הרי שנתערפה עגלה ואח"כ נמצא ההורג שומע אני יתכפר להם ח"ל ולא רץ לא יבושר (ספסי צמ' קסח).

(1) [פרש רש"י: הרגהו; וכן מוכח משם; ואין עריפה אלא הריגה.]

(2) [הפקירה עצמה כחממה פנים כנגד עורף (כש"י).]

הנמצאים המתחדשים באויר והוא ידיע איכת שנוי האויר וכו' והיאך גולדים הרוחות והערפל והענן והמסר (כש"ע פלקיאל, הענקס לו), ושחן הנשים המעוברות צלול ויש עליו כמו ערפל בראשו (כי נסן פלקיאל, לרי סנוף, ג ה, כ"י צריע' מוז'), ואמר הפימן: והעמידו ונגש אל ערפלו ופנים בפנים דבר לו (חלה העדות, יול' ח' סנועות). זה סיני כך לא הכלים והטה אליו ובולים העטירו עננים וערפלים דר בו בשגאן אראלים (חמו קול עוז, קרוב' צ' סנועות). איש גש לערפלי בורא ואמר לו עלה וסות בהר (חיש חשך הקקן, מוז' חיעלי צ, קלד). כבוד אלהים ברום גבוהים שבולי אש במעלותיו לברו דר בעו נאדר ערפל שח למרגלותיו (חציר סנציר, יול' סנס ר"ח). — ואמר המליץ: וראינו אוי משה בגשתו לערפלו ועמדנו תמהים (עמנוי, מוז' ט). במסתרים נעלמים שמה בערפלים רבותים אראה נהר עדן היא עין החיים (עלי חמי הסרים, ליון ח, 18).

*ערפל, לא נמצא.

— הספ', *הערפל, נעשה עבה בערפל (?): תרחיב צעדי תחתי ולא סעדו קרסולי לא ירחבון ולא ירחפון ולא יתערפלון (מדני ספלי יס). — פני, *ערפל, רק זיני מערפל, — עבה וחשוך כמו ערפל: ומה שנראה שאינו משכיל אותם אין זו המניעה אליו מצד עצמו אלא מצד החומר שהוא הסך הסעורפל המבדיל לבינו ובינום (כי סלל מוירכאל, סגני סנס, יס). א"כ מעתה תגור כך אפילו בהקטנה שכל נמצא בחומר שהוא סך עב וטחיצה מעורפלת בינה ובין האור הנצחי היא מרבקת בפועל שום דבוק (סס כד). וזה המעמד הרע המעורפל שעמדה נפשותם כן י"ב חודש הוא הי' עיקר עונשם הגדול (סס לא). הגה המין האנושי היה מציאות יותר רחוק ויותר מעורפלת אלף פעמים מציאותם (סס נב).

*ערפלי, פני, מ"כ ערפלים. — של ערפל, מתכונת הערפל: וזה האות (הקשת) מתיתחם מאד שהעננים העבים הערפליים יהיו סבה להמסיר תמיד עד שתשתת הארץ (כ"י קלכו, מולדות ילמק, כב). *ערפליות, פני, — תכונת הערפלי, סגלת הערפלי: כי היו או העננים כל כך חוקים מן הערפלויות שנוצצי השמש לא היו יכולים להפריד בין חלקיהם

המלי גסס). סכס אחו ציר חתום בברכת מל שריריו להתבודד בבמה ערף שמי מל (סול, חלגנס, ספלי על). — ומ"כ ערפס (?): הכי מצא (המלך שיצא למלחמה) אנוש זקן וישיש משחר לעבור ארץ ערפס (זכר' צן סעדי, ספי סמוכר מוז, כ"י סימני).

יערף, ממנו ג' ערף.

ג' *ערף, פני, — ערף סלע, פרט אותו לפרומות: ואין יערף אלא לשון כנעני משל [אין] אדם אומר לחבירו פרומ לי סלע זה אלא ערוף לי סלע זה (ספרי דצרי טו).

*ערפד, פני, — סין חיה: עמלף לאחר שבע שנים נעשה ערפד ערפד לאחר שבע שנים נעשה קימוש (כ"ק עז). — ואמר המליץ: עפר ואפר תחתיו ירפד ומשבורתו יתפך דמותו כערפד תכסחו כליוסה חרפה ועליו תקונן ערפה (כי עזלס סנצלי, סוכס' מוסר ג, כו).

ערפל, פני, מ"כ *ערפלים, — ארים המתנשאים מהארמה וממלאים את האויר, Nebel; brume; thick cloud:

זמשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים (סמוס כ סכ). וההר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל (דצרי יא). ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו (ס"ב כז י). ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד יי' את בית יי' או אמר שלמה יי' אמר לשכן בערפל (מ"ח ס יא-יב). הגה החשך יבסה ארץ וערפל לאמים ועליך יורח יי' ויכבודו עליך יראה (יסעי ק צ). וקויתם לאור ושמה לצלמות ישות לערפל (יכמי יג י). והצלתי אתהם מכל המקומות אשר נפצו שם כיום ענן וערפל (יסזקי לד יב). יום השך ואפלה יום ענן וערפל (יול' צ צ). ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו (ספלי לו צ). ואמרת מה ידע אל הבער ערפל ישפוט עבים סתר לו ולא יראה (חיוז כז יג-יד). בשומי ענן לבשו (של הים) וערפל תתלתו (סס נח ט). — ואמר בן סירא: וישמיעהו את קולו ויגישעהו לערפל (צ"ס ג"י ח סה). — ובתו"ם: וכסא הכבוד מלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם בערבות וכו' וחשך וענן וערפל מקיפין אותו (מג"י יב). מיד פתח הקב"ה את הרקיע ואת הערפל ויאמר בי בשבעתי וכו' (סנסי ויכל כב). — ובתפלה: מן השמים השמעת קולך ונגלית עליהם בערפלי מחר (חסה נגלית, מוסף ר"ס). — ובספרי: והרביעי ידיעת

וישבו אתו לארץ (ס' כב). ובקצת הלילות יעלו עליהם אורים נוצצים משמי ערץ ולשונם תחלך בארץ (ס' לט). לבשה האדמה גאון וגאה ותעט כמעיל קנאה ובמעט עלתה לרוב ערץ ותגעש ותרגש הארץ (ס' נג). שוכן גבהי רום שמי ערץ בורוע עוון חולה ארץ (כ"י ג' אהר, יסלמו זמירוס, עולם חמיר כג). ידו יסרה ארץ וגם טפחה ערץ סוכב סוכב כמרץ בלי לאות ויגיעה (סוף, סס' חל, עולם חמיר מד). אם על פני שדה בציץ פורה הן פורחות אורות בהדרת ערץ (אנן דמוס ספיר, כפך כניס, סמוזי, קו.).

א. ערק, מסנו ערק.

ערק, ע"י כ"י ערק, — גירי הרם, Blutadern; vein(s): לילה עצמי נקר מעלי ערק (י' לא ישכבון (ליצ' ל' יי). — ובס' חמ"א; ופזר העכדים מבית ומחוץ לעכדו ולשמו (את ההיכל) הפנימיים המעים והגידים והמיתרים והעצבים והעורקים וכו' (כ"י ח"ט, מ"ה ענודת סלסל' ט). שהכבר מדרכו לבשל המזון מן האצטומכא ויהיה נמצא מן האצטומכא אל הכבר בעורקים הנקראים בלשון ערבי לאסירוסא (פ' ספר יצירה ללנספל, עד). עורקי הלב משתי קרומות מפני חנועת הרוח החזקה אשר בהם (רש"י מלקיח, ספנקס נט). ומחוק הלב הנחשל ומעורקים וכליות ליתות ושל (כ"י בן זכר, ח' דוסון 12). יש מן האילנות שיש בהם בעורקיו ושרשיו וכו' ויש בשרשיו ועורקיו מן הרפיון והם חלושים ויכלו להטיל מן הלחות הרבה כמו אילן חמר ודומה לו (אנן סלסל' ג, ספ"ט ג). אמנם העורקים להיות שמירתם לבר הדם נסתפק הטבע בעור אחד. מהם (כ"י אגננאל, ס"ז כג, ד"ס ויכדו). עשה הש"י תחבולה שיצאו בעצב החומים ונמלאו החומים בשר ושם עורק אחר כן יסלא

(1) [גירי אין להם מנוחה, גיר בלשון ערב עורק], כך פרש דונש. לשון אחר ערקו רודפי הסבריותין אותי (רש"י). ולשון אחר הוא דעת מנחם במחברת, וז"ל: ענין מנוס הם וכל מנוס בלשון ארמ' ערק כמשמעו, ע"ב. והשיג עליו דונש, וז"ל: העורקים הם הנסים כמשמע בלשון ארמית ועורקי לא ישכבון הם הגידים בלשון הערבי, ע"ב; ועי' הכרעת ר"ת (פ"ט 85). ובמו דונש פרשו ריב"ג, ראב"ע, ר"ק ואחרים. ולב החדשים מפרשים מן הערבי ערק'ט, כרסם, ומפרשים 'שחכונה לסכאובים המכרסמים את גופו, וזה רחוק.]

(2) عورق (3) عرق

י"י שנה לפני סנוד). תוקף וירדה עשירות ורץ שכמי ילקטו לאחד אחד בחרץ רנן ירגנו כצבא ערץ (גמ' סכט' ג, דוסון 81). ותנצל מכל ערץ ויאמרו כחכל ובערץ ברוך הבא בשם יי' (אל חשך לו סדדוס, סמ"ג ספס'). קול שבר וקול החרץ ויללה וגיל בערץ ודבר האלהים במרץ (על משה, סס, סרעב). חרדו צבא מרום בכסא ערץ עת שמעו כי בא שאון הקרץ (ספד זכור, סס, ספס'). אם לא בריתי יומם ולילה תלמדו חוקת ערץ ושמי פאר בלי פרץ (Monatsschr. 1894). ושחק וערץ יחדש בארץ בעוון ויהרץ חמני אשחים (כ"י הקדמי, חסדס שנחוס, לקו"ק עז). — ואמר המשוור: ארץ וערץ ערבית ושחרית יום ולילה יביע אמר (כ"י אנן חניסוק, חלסיס חל, סער ספיר 11). ואל שוכן ערץ לך יגדור פרץ ותהיה בארץ ברכה לדורות (רש"י, וזמור חל ספס'). חדשיו חצץ שכן שמי ערץ ועד נועד וגרץ קרץ קטט נקטט לבלה וחרץ וברו אבד מני ארץ זה חלק אדם (סוף, חנוסוס וענוסוס). אשר נעלה עלי ערץ ונשגב ושת בינו ובינינו גבולות (סוף, קטע כ"י וסגני, JQR. NS. 1918. 71). יפיץ אורו פני ערץ לאחו ככנפות הארץ. (רש"י, לגזיר דעות, דיואן, גדלי'). וחסיתי בשוכן ערץ והחוסה בו ינחל ארץ (סס). והתלונן בצל בנה בשמים עלי כל עץ בנן האל וקופה וכו' סעפיה בלב ערץ ולארות בשמיה ערי ארץ כפופה (סוף, נרספי סכ"י). יום לכלה וחרץ יקום שוכן שמי ערץ למען הרגיע את הארץ (סוף, ספסוננו ונדפס). מי בנה רקיעי ערץ מי גדר ים מאין פרץ מי הקים כל אפסי ארץ אלהי עולם ארני (כ"י סלוי, מ"י כמוד חין כמוד). במרומי ערץ כסא שבתך ובשכונני ארץ עז ממשתלך (סוף, נמרוני ערץ, מוסף יוס"ב). העמדתם (את צבא מרום) ברום שמי ערץ לעלות אורחים ותצו עלי פני ארץ להיות ורחים (סוף, יסכר פלדן). דג ועוף ובהמה ושרץ הרבה ויברכם מערץ פרו ורבו כי לשלאת הארץ (סוף, מ"י כמוד ולין כמוד). ועליו נגזר חרץ וקרץ משמי ערץ וגופו השלך אל ארץ אחרת כיום (כאנ"ט, ספסו משיכילס). והשרפים בשש עפים ברום ערץ יפארו בקול (כ"י בן זכר, חלסיס וסמלס, סער ספיר 189). והחושבים להבין סודות שמי ערץ נבוכים הם בארץ (כ"י מני, ספסמוני, סקמי 6). עלו בסלם שכלם עד חוג ערץ ויחן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ (סס' ח). כל כוכב איש על דגלו באותיותיו ובמעט ברעו לו כוכבי ערץ

ומשאה (חיז ל ג).—ובמדרש: כשהיה דוד נלחם היה זורק והורג שמונה מאות איש בזריקה אחת וכו' היה (דוד) מתנאה וכו' מה עשה לו הקב"ה זימן לו צבי אחד עורק לפניו וכו' (מדר' גולים פסלסח, צ"ח"ט ילינק 7, 140).—ובספר"א: ומהושיבות וכו' האויר אשר בהם דבקו ומרוב הון שקבצו והטפו וגנבו וערקו האם נמצא באחד מהם שהוליד עמו דבר לקבר (כי חליטו הסכן, טעם מוסר ח, ג:). אנשי הון הריקת ועל ערבתם מארצם ערקו (צ"ח צ"ח ט"ט). ולואת לכבי בחיל גמס ונדבה וגם יסוג לאחור ביד בושח ועורקת (כי שמואל חקוולטידו, ערוג' פנחס לך, קי"ה). — ואמר המשורר: ואנשי לב מוטו והיוס נמעטו אבל שמנו בעטו אשר ציה עורקים (כחצ"ע, כדוד סקי). ועת הם יחשבו רוץ לפדות מהפדות ערקו (עמנוי פנכסי, לצי מודס, קונץ על יד 3, 100).—ופ"י, כמו הפע': נשמר לדורות נוגשים לה ערק וי' עליהם יצא ככר (גמ' סכט ג, דודסון 60).

—פסע, "העריק, —עשה שינוס, הכריח: כי גם בלילה לא ישכבו אך ירדפוהו ויעריקו את איוב (כ"ח, טסו' דונס והכנע" כ"ח, עורקי).—ואמר הפיטן: חלד האריק חור הוריק חץ המריק חלף סעריק (כי שלום פנצלי, חל נשא, יול' טעם נחלש').—ובמסמ' אויב, ואמר המקונן: מפה ומפה הביא עלי מעריק ובלעגי מעוג שני צר החריק (כ"ח פקלי, ח"כס פסלסח, קי").

***עֶרְק**, עֶרְק, ט"ו—נפה 1, Sieb; tamis; sieve: הקופה משיעשה שתי צפירות לרחב שלה והערק 2) משועשה בו צפירה אחת (כלים עז ג).

***עֶרְקוּב** 3), ערכוב, ט"ו—כמו אֶרְבּוּבָה, פֶּרֶךְ; וגם העגל שאינה מגיע לערקוב אמרו חכמים כל מרכיבה

והשבע: והוא כמו בארם' עֶרְק, והערב' עֶרְק א, אבל רב החדשים מפרשים כמו שפרשו עֶרְק, מכרסמים את הציה, וזה רחוק.

1) [בך לפי פרוש רח"ג והערוד. ורמב"ם פרש: בלי משעם ג"כ כדמיון קופה וכו' ולזה יקרא ערק חרגום שרוך נעל ערק מסאנא, ע"כ. ור"ש הביא לשון התוספת' בקטוע, והוסיף: משמע שהם בליים שנעשין מנצרים דקין ואורגין אותן בשק, ע"כ. והלשון בתוספת' (כלים צ"ח ט"ו), הוא כך: הערק משיעשה בה צבירה אחת חוץ מזה שעל גבי הארוג, ע"כ.]

2) [בכ"י פרמה מנקד: והערק.]

3) [בך בערב' עֶרְקוּב ב, באותה המשמ'.]

א) عرق b) عرقوب

העורק מקצה העצב (רמב"ן, לופס משפט, נאורי לאיוז י, כ:). שבאין בודאי לידי הפשט העור ג"כ בתחלת הניתוח או בסופו כדי לעיין יפה בכל הגידין והוורידין והעורקים וכו' (ר"י עמדין, סאלי יענץ ח מא, לד.). —ועם תארים שונים: העורקים הדופקים ובלתי דופקים בכל הגוף מתחברים כאברים אשר יתחבר בהם והם שוקעות בהם (פקי משה לכמנ"ס ח, ח). שהקרום האחד המורכב מעורקים דופקים וזולתי דופקים וכו' (רש"י פלקיח, סנצקס לט). העורקים הדופקים צומחים מן הלב גופם עצבי ואין להם חוש ולא תנועה (כי נחן פלקיח, לצי הגוף ס י, כ"י ציטע' מתי). והיה העורק המגיע אל הריאה מהלב מקרום אחד והוא הנקרא העורק הווריד (רש"י פלקיח, סנצקס לח). והיה העורק הווריד מקרום אחד מפני שיהיה רך ויקל עליו להתקבץ ולהתפשט (סס לט). העורק המדיני הוא חולי ימצא בארצות החמות וזה כי יתהווה בשוק עורק גדול יצא קצתו בשוק ולא יסור מהיות צומח (מנח' סנצקס, ס"א סנצקס). בעורק המדיני הוא שיתחדש על קצת הגוף נגע מה שיתנפח ואחר יבעבע וכו' (קלנין דג צ כח). שאם יתערבו שיפנו במזון אל העורקים ולא יוכלו להפנות הלחות ולעלוני העורקים ולא בצד השתן שיקח בצד העורקים האלקים אלא אם ישחה (סס ז ד ו), וכאשר ירבה בו יציאת הדם ראוי לו להקין העורק הנקרא מאכץ והו' בין האצבע הקטן ושכנו (כ"ח סלדניק"ס"ח ד, כ:). עורק הגדול (כ"ט כ"ז, מנח"ס טוניה, קי"ס). הגיע וסת וכו' עורק זהב וכו' אי תללות ימים הראשונים או דלמא כיון שבימים מועטים יעברו אלו הדמים של עורק זהב אין הפסד שתמתין למספור (כ"ח קוסר, ססס קוסר יו"ד, קס"ח). —ואמר המליון: ובגוף אחרי כן דם ישלח וכו' בעד עורקים אשר מנהו מקורם מלאים דם להשקות את שארם (כ"י צן זכרס, פנצטוע, צ"ח ספס, דודסון 163). ובמטוה עורקי לחיר לא רקסה יפעת ארגמן הכלולות השחר (לי"ב, ססס ח, א). יתר עפרת תבל מבטנה היא יצאו ובה ערקי החלד על כן התלכדו (פסל, מלחמות דוד פנלסח, סס"ו, 12).

***עֶרְק**, ממנו עֶרְק.

***עֶרְק**, ס"ט, עֶרְקִים, —עֶרְק למקום, ברח שמה, הלך לו שמה: בחסר ובכפן גלמוד העֶרְקִים 1) ציה אמש שואה

1) [וכר מפרשים כל המפרשים העברים. וח"י

מנופה של קרקע קנו מידו (כמוני סג). לוימי אלכסנדרוס מוקדן באו בני ישימאל לעורר על ישראל על הבכורה ובאו עמם שתי משפחות רעית כנענים ומצרים (נז"כ כחש' סח). — ובסהמ"א: לא אמר כלום לא קנאה (ולשדה) זה העורר ולא אחר כל המחזיק בה (רנ"ט"ס). כח"ס כד: שנים שהיו עוררין על השדה זה אומר שלי וזה אומר שלי ואין לאחד מהן ראיה וכו' (רנ"ט"ס). טוען ונטען טו 7). ולא יהא בו כח לא בדיני ישראל ולא בדיני אומות העולם ועלי ועל יורשי אחרי לפצות ולהדיח ולהפזין מעליו כל עורר וטוען בעולם (כ"י הכללוקי, ספי' השער' 46).

— ששעי' — שערער — שערעו וחרסו אותה, ואמר הפסין: פור ונותרתי בתורן בראש ההר צדק מלוגי שערר בתל הר (כ"ח הקליק, חלה חזכרה, יו"ל שנת סקלי).

ערר, קל לא נמצא.

— השעי' — שערער — עשה אותו לערירי: רעל מור המירור וחרבון הארירו וחרסו הערירו ולשחת גררו (כ"ח הקליק, חוהו מנחלם, קצו"ל למוריס).

ערר* ש"י, כמו א.ערער, ב.ערער: קרא ערר על חתימת ידו העדים על חתימת ידו הדיונין (יו"ט ר"ס ג ח). הקורא ערר על מעשה בית דין לא הכל הימינו (שס כ' יוסקן, סס כחז' ט יח). א"ר יוסי חומר שהחמרת עליה מתחילה שיהא צ"ל בפני נכתב ובפני נתחם היקלתה עליה כסוף שאם בא ועירער עררו בטל ר' מנא סבר מימר ב ערר שחוק לגופו אבל ב ערר שבגופו כ ערר שאין בו ממש וכו' לא שנייא הוא ערר שחוק לגופו הוא ערר שבגופו הוא ערר שאין בו ממש הוא ערר שיש בו ממש (סס גיט' ח ח). רושם לפניחן במים אם בא ועירער עררו קיים (סס ג ג). מעשה בשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערר ושלה ר' את רומינוס לבדוקה וכו' (רי"ב"ל, סס קידוש' ד י).

ערשי⁽¹⁾, ממנו ערש.

ערשי, ערש, ש"י, כ"י ערשי, ערשנו, ערשו, מ"ר כ"י ערשתם, — ערש שישכב עליו אדם, מטה, Bett.

⁽¹⁾ [כמו ערס וכו', באשור' ארש, בארמ' ערסא,

כבוש' ערת, מטה, בערב' ערש' א, סכה וכדומ'].

⁽²⁾ عرش

העגלים כן כל זמן שהן מגדילין הם נמתחות לאוהה ערקוב אמרו רבי חנינא כן אנטיגנוס אומר לערקוב שבאמצע הירך (בכוכ' ו יח). לא היה שובר בו את הרגל אלא נוקבו מתוך ערכובו ותולה בו (תנ"י ד ג). — ובסהמ"א: צומת הגידין מתחילין למעלה מן הערקוב והוא עצם קטן המחבר את הירקיים (כ"ט טן חסד' ל"ס לדרך ז ח י).

א.ערר, ממנו מערה⁽¹⁾.

ב.ערר⁽²⁾, ממנו ערירי, א.ערר, ג.ערר.

א.ערר, ערה — עשה את עצמו ערום, התפשט, התערמל, כמו ב.ערר, התעיר, sieh entblößen; se dénuider; חררו שאננות רגזה בטחות פשטה וערה⁽³⁾ וחגורה על חלצים (ישעי' לז יח).

— ספי', ערר, עזרו, — עשה שיהיה ערום, גלה, ערער, כמו ב.ערר, ספי', ובהשאלה ערער והרס: הקימו בחוגיו עזרו ארמנותיה שמה למעלה (ישעי' כג יג).

ב.ערר, ספי', — ערר על דבר, או פלוגי, כמו א.ערער ב): ר' יהודה אומר אין מעלין לכהונה על פי עד אחד אמר רבי אלעזר אימתי במקום שיש עוררין אבל במקום שאין עוררין מעלין לכהונה על פי עד אחד (כמוני ג ט). העורר על השדה והוא חתום עליה בער אדמון אומר וכו' (סס יג ו). המביא גט בארץ ישראל וכו' אם יש עליו עוררים יתקים בחותמיו (גיט' ח ג). בו ביום נקבעת הלכה כדברי בית הילל ולא היה אדם עורר על דבר (מוסד' ספי' ג יח). מודה ר' יוסי בשנים שהיו עוררין על הבית ועל השדה וכו' (סס ג"ט ח י). מטמא כהן ויוצא חוצה לארץ לדיני ממונות וכו' ולהציל שדה מן הגוי ואפילו ליטור יוצא ועורר עליה (יו"ט נכ"י ג ח). המביא גט בארץ ישראל וכו' מי עירר רב חסדא אמר הבעל עירר א"ר יוסי הלכות עוררין שלא תיטרף מידו (סס גיט' ח ג). מסתברא מילתא דרב יוסף בעורר אבל בעומד

⁽¹⁾ [עי הערה לערך ההוא].

⁽²⁾ [קרב ל"ב.עור, ב.ערר].

⁽³⁾ [אמר רד"ק בפרושה, וז"ל: צווי הנקבות בא בגוין' הא ולפעמים בגוין' לבדה כמו קראן לו ופעמים בה"א לבדה כמו רגזה וכן פשטה ועורה וחגורה ויש אומרים כי ארבעתם מקור, ע"כ. ובפרוש השני תפש בשרשיו, וכן רש"י, אבל הנכון בפרוש הראשון, עי' [Kö, I, 168.

נאמן והשיבוני על ערש מוורים ויסורני בשבט חלאים ויסורים (כ"י סריו, תחמוני נח). אשר ילכש לבוש רקמה וישכב בערש שן ועטה פו ודר. דר הלא יזכור בעת ירד שאולה ושם ירקב ויעלה קיץ ודדר (סג' העק' לסריו, חסד ד). מכס דרי נפשי ועל עפר שבי ערש לך רברתי תמול שם תשכני מצרף וזכור לאל וכו' תכחני (ענוני, נחני ד). — ואמר הפיטן: שיטה דמעתה בנאדך ערש מססה עוו לי כך מעוו ומחסה (חקר) בשוק, קלימי יוס ג). רדוף מעשה הצדקה והחסד ולבקר פני חולים אשר בערש דוי מוסרים מקום אשר אסירי המלך אסורים (כ"י צרי, נחוני, חס קולך, חזקני, ט). לכן קום אנוש דוה מערש רך ונאוה קומה בעור לילה והיה נבון לבקר (כ' יסראל, אשיר עוו, ספי הסמוני, ג).

עֵשׂ, עֵשׂ, עֵשׂ — בעין וזכור רק שאובל בגר ודומי, *Motte; teigne, mite; moth*: הן כלם כנגד יבלו עֵשׂ יאכלם (יסעי, ט ט). כי כנגד יאכלם עֵשׂ וכצמר יאכלם סס (סס נא ט). ואני כְּעֵשׂ לאפרים וזכרב לבית יהודה (סוסי, ט ט). בתוכחות על עין יסרת איש ותמס כְּעֵשׂ חסודו (ססלי, ט ט). אף שכני כתי חמר וכו' ידכאום לפני עֵשׂ (חיוז ד ט). והוא כרקב יבלה כנגד אכלו עֵשׂ (סס יג טח). — ואמר בן סירא: בי מבגר יצא עֵשׂ ומאשה רַעַת אשה (כ"ס גני' טז ג). — ובמדר': כל חמדה שהיה מתאוה משה ליכנס לארץ המסת אותו בעש הזה שנכנס בכלים וסרקוב (עדר דצ"ג). — ואמר המשורר: יעזב לאחרים רכושו יצוקו רמה ועש לבושו יקר פדיון נפשו ישוב עמלו בראשו יום ענות אדם (כסני, ג). חלני מה חסם). ועשש בעש עצמו וזר מאנוש מעמי ופרץ זמן כרמו ונשתחו וסירותיו (כסני, ג). צס אל אשר חסר). ולו תעלה אל עש בשאול כרקב תכלח כנגד אכלו עש (כ"י צן זכרס, סעטני, ג, דודקון 16). מי יערוך עש להעיש ובסיל לכבב בסילי או בן חסור לגמלי וכו' (כ"ס צונסיד, חטון צסני, דכרי ססן, חללני 22). — וז"ל "עֵשִׂים: מביא או את העשים ויתושים קבוצים קבוצים (כ"י חסי, חסי"כ מז, כד).

עֵשׂ, עֵשׂ, עֵשׂ — כמו עֵשׂ: עשה עֵשׂ כסיל וזימה וחדרי תימן (חיוז ע ט). — ובססה"א: החוקק אשמן לי את כסילי עש המגביה שבת וכו' (כסני, ג, ספר הגלוי, כ"י). יודוך ה' אלהינו מאורות רקיע ויו חמה בהלכתו ולבנה בתחלת חרושה וכו' עש ובסיל עם סדר כימה (כסני, ג, סוס' וחקוני, 24). ולא יסוף עדי עש תחי ססה וחיי צדק ומאדים (כ"ס חקני, לקו"ק סס). — ואמר המשורר:

Diwan; lit, divan; bed, couch
מלך הבשן) עֵרֶשׁ כרוז וכו' תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה (דצ"ג יא). כי אמרתי תנחמני עֵרֶשִׁי ישא בשיחי משכבי ותחתני בחלמתי (חיוז יג-יד). הגך יפה דודי אף געים אף עֵרֶשֶׁנו רעננה (סס"ס ח יו). השכבים על סמות שן וסרחים על עֵרֶשְׁתָּם ואכלים ברים מצאן ועגלים סתוך מרבך (ענוני ד). בפאת מטה ובדמשק עֵרֶשׁ (סס ג יג). יגעתי באנחתי אשתה בכל לילה מטתי ברמעי עֵרֶשִׁי אמסה (ססלי ו ז). אם אבא באהל ביתי אם אעלה על עֵרֶשׁ יצויעי אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לוי' (סס קלז ג-ח). מרבדים רבדתי עֵרֶשִׁי חטבות אטון מצרים גפתי משכבי מר אהלים וקנפון (עסלי ו יו). — עֵרֶשׁ דוי, מטה שהחולה שכב עליה בחליו: וי' יסעדנו על עֵרֶשׁ דוי כל משכבו הפכת בחליו (ססלי ו ט ד). — ובססה"א: הפוחת את המעויבה עד שעשה ארובה סתוך תקרת הכית כדי שתכנס בה רגל הערש והיתה רגל הערש סוחמת את הארובה וכו' (כסני, ג, עומלס מנעו ד). ושיום הארץ ערשך והכוכבי נרך והחכב' בקשתך ולמוד זעשה מהתורה עסקך ותהיה מבהר אנשי דורך (כ"ס חלדני, ס"א ט, סס). ואם ישעם לי מעם מעדנות שרים הסרוחים על ערשותיהם כמעם עוגת רצפים תחת על רתם (כסני, ד כסות, כוס ישועי ח). שמושי עֵרֶשׁ: ראובן נשא את רחל והכניסה לו בכתובתה מבית אביה קצת מדודין ותבשימין ושמושי ערש (כ"ס ססמ"א, סוסס ססד, סו"ס ט). והתבשימין והשימושי ערש וכל מה שהכניסה האלמנה הנזכר לבעלה מדודים בעין (כ' אהרן הכהן, ססס מנע חססן, סו"ס ח קיד). — ואמר המשורר: זכרתיך בכור אבי בערש ליל הנחתי וגול זכרך סתוך שתי עיני תנומתי (כ"ס חגניד, יוסר יוס סקדמי). והמטה מקמרת לבונה והערש בכל בשם פטומה וגעמתי בחיוני עדי כי הקיצותי והנה אין מאומה (כ"י צן סקדלי, ססלי סן). שבעתי נדרים על ערשות אנושים הריצני פעמי למענות קדשים (כסני, ג, כסני חיוסן). אם התנגב לראות אורה ספיר לחיה אדם צפה עדן חשק חברתם כי בהרסיו את ערשם חמה (כ"י סלוי, סלס לנניס). חברון בחלוק ולקח מאב חטון השקלים צעיר וערשו כסרת ערש גביר הגפילים (כסני, ג, חסוד לנניס, כסס ח, 89). ואל חולה כפי כחי ססכתי ועל ערש דוי אתו סערתי (כ"י צן זכרס, יאלו ססר, ססר ססיר 166). קורות חטון תקעו כלבי ציר

זכרתימו (את הידידים) והמדבר כסותי ועל ראשי כסיל ערום ועריה ועש יורה נתיב שחק לבניו (כ"ט הנגיד, הכל היום). ודמיתי מעידה כערות עש לבת עיני אשר היא לבניה ערי בקר שקדה (הוא, ואל סנסי). ואצקדה תחי עש על זרעו ובניה רבידי צורני (כנצ"ט, שקינמי סנומת). איש יהיה משביל ככל מדע וספר יחזה נפתל יהי עם עש ובית שמש לבכו יחזה (הוא, הסנסיס יי). ועש עם כסיל לפנות בצפון ובדרום קצותיו ועל גבם הליכיו ועקבותיו (רלצ"ט, צסס אל אשכר אשכר). נותי היא באלון צעננים ולי נפש עלי ראש עש מכונה (כ"י סנסי, סמכוני ג). מי זה ירחם דל יליד שועים צנח לארץ מגדלתו היה תמול דורך עלי ראש עש ויסקלו אורים מסלתו (סס כג). — ועם כני: והאפל יבס שמש וסחר ולא יחשיך כסיל שחק ועשו (כנצ"ט, דיואן קס, צול). קומה צלח ורכב ודע כי הומן רתם למרכבתך בנות עשנו לא נחון לבן ימי נעם ככל חבל יגיל כי אם ביום סגשנו (הוא, לפני זמן סני). — בני, בנות עש¹: אשר לבש מעיל צדק ואכן בנות עש ארגו אותן וסו (הוא, דיואן כד). צלח ורכב נשיאי כי בני עש וסולות למרכבתך רתומים (כ"י נן קסל, ויס אסיס, JQR. 1913, 80). חמשה חביו חבית בני עש ונגדם כתרות עיש כפופות (כ"י הלוי, יסי קול). לנחל בין אשר מלא גדותיו וכוכב בין בני עש משכנותיו (רלצ"ט, לנחל צין, כסל ח, 63). — ובשחי חמשמי יחר: כללי של דבר הבוכים כבה אורם מוזהר חמותו ועש נמסה כעש לפני חמדתו (הוא, סי נן מקיץ). ושיאו רם ערי היה בעיניו גבול לשאול ועש אל עש חשבו (טדרוס הלוי, קטע כ"י גניי צידי סמירח). בקום עש ורמה עלי עש וכימה (כ"ס בונלפיד, סנו קול רקיעים, דברי סמנים, סו).

עֵשׂ, ע"י — קן של צפרים, Nest; nid: כנה כעש ביתו ובסכה עשה נצר (איוז כז יח).

עֵשׂוֹן, ע"י מ"ר עֵשׂוֹנִים, עישונין, — סה"ס מן עֵשׂוֹן: כל מיתח שיש בה עישון ושריפה יש בהן ע"ז ושאין בה עישון ושריפה אין בה ע"ז (יחוס ע"ז א ג). — ובסמ"א: ואין לך עישון בית גדול מן הדליקה (רס"י, ציל כג). כשמואל דאובל נפש הוא עישון פירות זה ושוה לכל נפש (סס כג). כל העלות עשן ועישון (כ"י א"ס, סה"ס לריצ"ה, קטר). או בהדחה או בשתייה או בתחבושת או בעשן (רלצ"ט, ססי הסניכוס ח, כ"י

(1) [ע"י עישן].

עֵשׂוֹנִית, ע"י מ"ר עֵשׂוֹנִית, — מקום חזק וקשה בקרקע הים: תהומות יבסומו וכי תהומות יש שם והלא עשונות היא ומה תיל יבסומו אלא שעלה תהום התחתון ותהום העליון וכי יררו במצולות וכי [מצולות] יש שם והלא עשונות היתה (מכ"י מסי דסיס ה). וכי תהומות יש שם והלא עשונות היא וכי (סנמו' צסלס יד).

עֵשׂוֹק, ע"י — מי שדרכו לעשות עשק; Bedrucker; oppresseur: עשו משפט וצדקה והצילו גוול מיד עשוק וגר יתום ואלמנה אל תנו אל תחממו (יח"י כג ג).

עֵשׂוֹק, ע"י מ"ר עֵשׂוֹקִים, — מי שעשקו אותו, גוול. חסום: כה אמר יי צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדו (סס כ ג). האספו על חרי שמרון וראר מחומת רבות בתוכה ועשוקים בקרבה (עמו"ג ט) עשה צדקות יי ומשפטים לכל עשוקים (ססל קנ ו). לאיש כמוך רשעך ולכן אדם צדקתך מרוב עשוקים ויעיקו ישועו מורוע רבים (איוז לה ט). והנה דמתי העשוקים ואין להם מנחם (קסל ד ח). — ובסמ"א, ואמר המשורר: אהה אבד לכל עשוק ולעני ולעניו ורב ספק בחק דאח ובכבד ובכליה (כ"ס הנגיד, סנמוס פליסס). צני המאריך לילי עשוקיו והוא יישן עלי משכב מלוניו (ד"ס יסודי מלכיס ולי"ג, ז, מן 19).

עֵשׂוֹת, ע"י — ברול עשות, תחיתכ עבה (1) של ברול ברול עשות קרה וקנה במערבך היה (יחיק כז יע). —

(1) [כך פרש ר' מנחם בר חלבו (הסמך ססס ג, 207), וז"ל: ברול עבה ולועזין אוויר, ע"כ. ריב"ג מפרש:

(שס יד כ), החנונים ידבר רש ועשיר יענה ענות (שס יח כג), עשיר ורש נפגשו עשה כלם יי' (סס כג ז), עשיר ברשים ימשול ועבד לוח לאיש מלוה (סס ז), נתן לעשיר אך למחסור (סס יו), טוב רש הולך בחמו מעקש דרכים והוא עשיר (סס כח ו), חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יתקרנו (סס יח), עשיר ישכב ולא יאסף (ליוג כז יט), היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי החבורים אם דל ואם עשיר ועתה בתי אל תיראי (כוס ג יח), מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר אינו מניח לו לישון (קס"ה ס"ח), נתן הסבל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו (סס יו), גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר כי עוף השמים יוליד את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר (סס כ) — ואמר בן סירא: כבר סמך מה תשא ואל עשיר סמך מה תתחבר (צ"ס ג"י יג ז), סאבל ארי פראי מדבר בן מרעית עשיר דלים (שס יט) — ובתו"ס: איזהו עשיר השמח בחלקו (לכו"ד ח), עשירים היו בתשובות (כ' חיימי, יו"ט כלאים ז), העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים (כ' יודה, שס טע"ה ג), איזה עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו (כ' מליה, שס כה), רבי מכבד עשירים ר' עקיבא מכבד עשירים (עירובי פו), עשיר אומרים לו וכו' כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר (יו"ט לה), נמצא הלל מחייב את העניים רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים (סס), עשירים מקטנין (מנ"ס פו), לעשיר שיצא בשעת הקיץ היו אנשים אומרים בגוון הוא וכו' (כ' טוואל צד כסען, מד"כ טווא"ט), למה הדבר דומה לעשיר שהיה לו אוצר מלא ויין ונכנס לבדוקו ומצאו כולו חומץ וכו' (כ' לכהו, שס צמ"ד ז), וכל מי שהוא עשיר אינו [משגיח] על דין דלים (פסיק' רנ"ב לג), — עשיריו של עולם: ועשיר יענה ענות עשיריו של עולם זה הקב"ה ענה אותו ענות (כ' הכחומל, מד"כ דכ"ז ז), ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר עשיריו של עולם (שס קס"ג, גס נמדען) — ובסהמ"א: עתיר נכסי זה הוא עשיר נכסים וזכרמים שבחיוץ (רנ"ה"ה, צ"צ קמ"ה), מלך אחר אחר לחכם אלו היית שואל ממני הייתי מספיק לך כל ימך אמר לו ולמה אשאל לך ואני עשיר ממך אמר לו המלך ואיך אתה עשיר ממני אמר לו מפני שאני מסתפק במעט שכירי וכו' (כ"ה יח"ס, מנחם המניח' לרש"ג, יא), העשיר

ובסהמ"א: ויש אומרים לשון מקרא נקרא ברזל עשות (מנוך טכך חטמ"ח), כי כאשר תעשה מס מברזל עשות ותלמשהו עד שתמור קדרותו ותמשהו וזמן ארוך במשיחות רבות ואח"כ תעמידנו נכת פניך אז יראה לך מן הצורה העליונה מה שנעלם ממך (כ"י ח"ס, מו"ס, חסנן סנפס ד), והמס העשות היא הגפס האנושית והלמישה היא הנהגתה בהכמות ובמסוריים השכליים התוריים (סס).

עֲשִׂיָּה, ט"ז, — כמו עשון: חפצנו מאד לדעת את דרך עשינת החאשועש (גוטלוצר, מוולגיס של סדקל, 20).

עֲשִׂיָּה, ט"ז, — כמו עשק, גולה: ואז ימות מיתת עשיקה שנאמר וכו' שגורם שיעשוק לילית הבנים על שלישים ועל רבעים (ר"נ צ"י קלחנן, טס"ה, רישא דזעיר חספין ל, קמ:), — עשיקת הילדים, גולת הילדים ע"י לילית: והנה המחשבה רעה גורמת עשיקת הילדים שנאמר עליהם דמעת העשוקים ואין להם מנחם (סס, מקו"ס חספונה, יט), אפרש בסוד תיקון ליל שבת כל הפרטים של החמטאים הגורמים עשיקת הילדים (סס, רישא דזעיר חספין ל, קמ:), אין לך דבר שגורם פגם וקלקול למעלה כמו מחשבת הזווג ומחשבה רעה גורמת עשיקת הילדים על ידי לילית (חמ"ס פנינים ח ט, קז:).

עֲשִׂיר, ט"ז, מ"כ. עשירים, סמי עשירי, כ"י עשירות, — מי שיש לו הון, נכסים, מקנה, ממון וכדומ', החפץ מן עני, דל, רש, Reich; rich(e): כל העבד על הפקדים וכו'. יתן תרומת יי' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל (טווא"ט יד-ה), שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד ראש לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה (ט"ז צ"ח-ג), ויתן את רשעים קברו ואת עשירי¹ במתיו (יט"ז כג ט), אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו (יט"ז ט כב), אשר עשירות מלאו חמס וישיבה דברו שקר (מ"י ו יצ), ובת צר במנתה פניך יחלו עשירי עם (סס"ה מה יג), גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון (שס מט ג), הון עשיר קרית עזו (משלי י"ה), גם לרעהו ישנא רש ואחיה עשיר רבים קלל, ורד"ק: זך וקלל, וי"ת: בעדקין דברזל, חוטי ברזל.]

(1) אולי פשעים, או עריצים.

אשר כמו מסולא ועל כל העשירים בעשרו נעלה (רש"י מלקיח, סמקס עו). והעשיר במסכנות מבטחים ועשה לו חלונות ועליות מרווחים (סס עז). כשיצטרך העשיר אל תרם ישבור כדו (סס). ודברי העשיר כסולת נקיה (סס יז). כי אם אתה עשיר כממון אתה עני בדעת (סס יט). כיון להעירנו ע"י שלמה בהסירו עשיר ככסיל ללמדנו שכל עשיר הוא כסיל (כ"י חזן כספי, שרשום כקף, 32). ובדרכי שיר מומזר אשיר דל או עשיר יהיה יודעם (כ"י חזן חנינ, דרכי כעס, ח).

*עשיר ש"י, מ"ד עשירות, — אשה בעלת נכסים וסמון: המדיר את אשתו שלא תתקשט באחד מכל המינין ויציא ויתן כתובה רבי יוסי אומר בעניות לא נתן קצבה ובעשירות שלשים יום (כתוב' זג). תרם את השלישית ואם הרי זו לשום בבל ולשום סדי וכו' זו היתה עשירה מכולן (מוקמס' סקל' ז ד). אלמנה בין שהיא ענייה ובין שהיא עשירה אינו רשאי למשכנה (סס ז"מ י). יש מהם שהיו עניות והולכות המילדות ומגבות מים וזמון מבתיהם של עשירות ובאות ונותנות לעניות והן מחיות את בניהן (מד"כ שמוס ח). — ובהשאלה, חרוזה עשירה: הוצרך לומר איווימה בעבור שתהיה חרוזתו עשירה (רמב"ם, סקל' ח ח).

*עשירות ש"י, — מצב העשיר, עשר: אין עניות במקום עשירות (כי חסד נר יעקב, שנה קד). עשרה קבין עשירות ידרו לעולם תשעה גמלו רומיים קדמונים ואחד כל העולם כולו (קידוש' מע).

עשן ממנו *עשן, *עשונה, עשן, עשן, עשן, *עשני, *עשנויות, סמ"ע עשנה.

עשן ס"י, עשן, עשן, כ"י עשנו, עשנה, מ"ד *עשנים, — (א) מה שעלה למעלה כמו ענן שחור מכל דבר בער באש, כמו עץ וכיוצא בזה, Rauch; fumée; smoke ויהי השמש באה ועלמה היה והנה תנור עשן ולפיד אש (בראש' יז י). ויעל עשנו בעשן הכבשן (שמוס יט יט). וימהרו ויציתו את העיר באש ויפנו אנשי העיר אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה (יחסי' ס יט כ). והמועד היה לאיש ישראל עם הארב (הרב) (1) להעלות [2] משאת העשן מן העיר (ספ"י כ לט).

(1) כפול מן הארב.

(2) כפול מן שאת.

וההשאה החלה לעלות מן העיר עמוד עשן (סס י). ותצת בסבכי היער ויתאכבו גאות עשן (סס ע י). לילה ויומם לא תכבה לעולם יעלה עשנה (סס לז י). ענן יוטם ועשן ונגה אש להבה לילה (יס"ד ד). והבית ימלא עשן (סס ו ד). כמץ יסער מגרן ובעשן מארכה (סס' יג ג). דם ואש ותמרות עשן (יח"ב ג ג). והכערתו בעשן רכבה (כמ"ז ז יד). מי זאת עלה מן המדבר כתימרות עשן מקטרת מר ולבונה מכל אבקת רובל (סס"ג ג ו). — כלה בעשן: כי רשעים יאברו וכו' כלו בעשן כלו (ספ"ל לו כ). כי כלו בעשן ימי ועצמתי כמוקד נחרו (סס ק ד). — גמלת בעשן: כי שמים בעשן גמלחו והארץ כבגר, תבלה (יס"ט נח ו). — כהנדרף עשן נדרף כהמס דונג מפני אש יאברו רשעים מפני אלהים (ספ"ל סס ג). — ומשל: כתמץ לשנים ובעשן לעינים כן העצל לשלחו (משלי י כו). — ובהשאלה, לארץ ההכל שיוצא מהמה, מהאף של בע"ח: מנחיריו (של חליותן) יצא עשן כדוד נפוח ואגמן (חיו"ב ע"א יז). עשן באפו, פֶּעַם וחרון: ותגעש ותרעש הארץ מוסדות השמים ירגזו ויתגעשו כי חרה לו עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל (ש"ב כג ח-ט). העם המכעסים אתי על פני תמיד וכו' אלה עשן באפי אש יקרת כל היום (יס"ט סס ג-ס). — עשן כא, צרה גדולה, אויב: חילולי שער ועקי עיר נמוג פלשת כלך כי מצפון עשן בא ואין בורד במועדיו (יס"ט יד לז). — ובתלמוד: חמשה דברים נאמרו באש של מערכה הבוצה בארי וכו' ואינה מעלה עשן (יומ' כא). במצואי יו"ט האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה נוטה כלפי צפון וכו' (כי ילקח צד אכדיו, סס). — ומ"ד עשנים: והיו ב' העשנים מתאכבין ועולין לשמים (מס'יק' דמס' כט-ל). — ובמשמ' פוח: כל העשנים יפין לדיו ושמן וית מן המוכתר (כז שמואל צד זוער, שנה כז). — ובתפלה: והרשעה כלה בעשן תכלה כי תעביר ממשלת זרון מן הארץ (וצכן מן מסד, ר"ס). — ובספ"ה"א: בעל הכימיה צריך למעשים ולמלאכות לא ישלם לו חפצו וולתם ואפשר שימיתיהו ריחם ועשנם (כ"י ח"ס, סו"ס, סנטמון, ספ"ס). שאין עשן בלא אש (כ"י ח"ס, יקו המיס מ, 84). משל לעשן העולה מן הקדירה כשיעלה למסכה וילו מיד מים (כד"ק, ספ"ס, חור). בעלות העשן נודע האש ושכל אנוש בשיחתו (צ"ח צ"ס כ"ז ס). — ובמשמ' הכל ואד של הנוף, Dunst; vapeur; vapor: והעשן היוצא והוצרך

עלו שאוניה אנה תשלח רעיוניה תהמה ותדמה כעלות
אש שיעלו תמיד עשניה (רס"ג, כס"ח), לך
תשפך דמעה כנסך ואנחתה מקום עשן קטרתה (ס"ח,
לך נפשי חסד), לולי בת הנפנים כסה על הלב עשן
היגונים ופנו אלינו הששונים ערף ולא פנים (כ"י חר"ז,
חסכמוני כז), נעורים עת בלות כבלות עשנים ויחולו
להראות וקונים (כס"ט פליקס, סמק"ש יח), עוד לא
תחליפו בתימו שרף לרשן את אור שמשם עוד הקרירו
משאת העשן (ח"ב, מלחמות דוד בפלסטים ח' ק"ו, 4).

עֶשֶׂן, ע"י, מ"ר עשנים, — שֶׁעָשֵׁן עולה סמנו: וכל העם
ראים את הקולות ואת הקולות ואת קול השופר
ואת החר עשן (שמו"כ יח), — אוד עשן: אל תירא
ולבכך אל ירך משני זנבות האודים העשנים האלה
(יט"ו ז' ד).

עֶשֶׂן, ע"י, עשנת, יעשן, יעשן יעשנו, — עלה סמנו
עשן, העלה עשן, rauchen; fumer; to smoke: והר
סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יי' באש (שמו"כ
יט יח), המביט לארץ וחרעד ונע בהרים ויעשנו (חפ"י
קד כג), יי' הש שמיך וחרד נע בהרים ויעשנו (ס"ס קמ"ד
ס), — ובהשאלה, עשן אפן, חרה, בעם: לא יאבה יי'
סלח לו כי או יעשן אפן יי' וקנאתו באיש ההוא
ורכבה בו כל האלה הכתובה בספר הזה (דבר' כ"ז יט),
למה אלהים זנחת לנצח יעשן אפך בצאן מרעיתך
(חפ"י ע"ח), — ועשן סמנו, במש"מ, עשן בדבר פלוני,
בעם עליו: יי' אלהי צבאות עד מתי עשנת בחפלת
עמך (ס"ס ס), — ובמדר': כל מי שנותן עינו עושנות
יצרות בתלמידים כע"ז מתמלא חופתו עשן לעולם
הבא (מדר' צמד' כח), — ובספר"א: ועשנו כותרי
הבית מחמת האש שהרליקו בבית (עומ"מ, חזקוני כ"ב
ס), והנה עושנות איתו (את השאבאק) ככלו
מקטרת מפוארים (בטלני, מלכים של פירקל 146), —
ואמר המשורר: ויעל מצלעו אש ולא אכלו רק
יעשנו עינו באורים (רס"ג, חס"י לי מזמון), שחקים
בתותם עשנו חלוי דמעי הם אשר יאמנו (רמב"ם,
ח"ס חפ"י נד), — ואמר הפיוט: כס לרצות הקרימו אלהים
ונרצה לכם ואל ככם ובכניכם יעשן אפן עשן
(יחידה, פליקס י"ח, סמ"ל חנוכה), — וצ"ל סמ"ל נקי: בותרה
כסוכה נתגודדה כמלוגה שרופה באש כסוכה עשונה
(לכ"ה י"ח, ס"ס חנוכה).

— סמ"י, אעשן, — עשה שיעלה עשן, הקטיר: מיבלין
מפרקין מאבקין מעשנין עד ראש השנה (שני"ב כג).

לבער מותרי המונות אל כלים מכוחות דוחות (כ"י
ח"ט, סכ"ח כ"ו), שאם יהיה הראש קרוב מאד לתוח
ולא היה דבר מפסיקו היה קיטור הלב ועשנו הם
מאד ועבי הצואר מרתיק זה מזה והחום מתקרר ויהיה
מוג ברוחק המקום ודם העשן העבה מורכך ונחלש
ברוחק המקום (כ"י נון זכ"ה, סמ"ט ט, דודסון 107),
האדם בשתבואחו מהומה גדולה יחשכו עיניו ולא יכול
לראות מפני עיבור רוח הראות ועשן האנחות העולה
לראשו (כ"י סמ"ז, מו"כ כ"ז), אם יארך איש לבנו וליושן
ראשו ימלא ליהות ועשן (סמ"ט כוס"א נגדו, סמ"י סכ"ז
לכן סמ"ח), כשהאדם עמל ומתנועע עשן האצטומא
מתפור ויוצא דרך נקבי הגוף (סמ"ח, ס"י מס"י, ד"ס
ע"ה), ורצונו באברי עשן לא עשן האש אלא אידים
יבשים (כח"ד, חמ"ר 44), — ומ"ר: הבל הם עשנים
עולים אל מוחם המוחם ממרה שחורה המחרה
אותם (כ"י זכ"ה ס"ו, ח"כ כ"ז, 128), אדמיות העננים
והירה וכו' אינו אלא אות רבוי העשנים היבשים
באור (כ"י כ"ז, מעשה טובה, עולי הגלגל, כ"ה), כי האד
העשני הנכנס שם כבר נתך ונפסד ועולה אל המוח
עם יתר העשנים ונמות שם (לכ"י סמ"ג, סמ"ט ט,
לכ"י), אמר אפלטון בספרו כי הבורא נתן הצואר בין
התוח והראש לבל תשחת הנפש האלהית ואשר יסודה
זשרשה כמות הראש מקטורי הלב ומעשניו (ס"ס
לכ"י), והעקב השלישי הוא באברים ומותריו הם הויעה
והעשנים היוצאים מהם (ס"ס לט), שערות הראש
הם גולדים מאחר העשנים העולים מן הלב דרך
הקנה והם מלחיות אשיות שאינן נרגשות (כ"י חלד"י,
ס"ח ד, מד"י), אמנם בראש האשה לא נמצ' כי אם
תפורה אחת עגולה וכו' לפי שהיא קרה אין לה כל
כך עשנים כאיש ולכן די לה בעגולה אחת להוציא
העשן ההוא (ס"ס ס), לפי שמרוב חמימותו מעלה
עשנים ואדים עבים ונאים כלתי מבושלים אל
המוח ומחשיכין אור השכל (ס"ס ע"ז), — ואמר הפיוט:
למה תהיה כבשושנים מבקיר עשנים זכור ברית
ראשונים במל מברך השנים (כ"י הקליר, זכור ח"כ,
קינ), וסינך מפחה אותם על חוה ועמודיהם ירופפו
ויתמהו מערתך בעודם ובעשן תמלחם באחרית
(רס"ג, סמ"ל סמ"י, רע"ה ח, קד), ומס"ל הורדו בבקרת
עשנים (ס"ס ח, יול"ס סמ"י חס"ה), עשן גאות תתאכך
ורקב יעלה על גבך והוא ימשול בך (כ"י מס"ל ח"ה,
ס"ס מ"ז, מ"ז, סמ"י יוס"כ), — ואמר המשורר: נפש אשר

מהו שיחא בו משום בישולי גוים וכו' (סג). —
ובסהמ"א: אבל בימות התמה יהיה האויר כאלו הוא
מעושן מפני האבק ויראה הירק קמץ (למנ"ס, קדוסיס
י"ג). וענבים מאובקות ומעושנות לא נתקדשו (סח).
זיכור' ג. מליח אינו כרותה כגזירה זו והמעושן
אינו כמבושל (סח, מלכ' חקור' ז' י'). צלי או שלוק
או כבוש או מעושן ואפילו מין דגים קטנים (למנ"ס
לוי"ס חקור' ס). — ואמר המליץ: בשר מבאיש ונושן
ומאכל מעשן (כ"י חקור' חסכוני' מו).

—סס"י, *העשן, — עשן את עצמו, נעשה מעשן: נותנין
מגמר תחת הכלי מערב שבת והן מתעשנין והולכין
בשבת (י"ט' סג' ח ג). אין מבכין את הבקעת כדי
לחוס עליה ואם בשכיל שלא יתעשן הבית או
הקדירה מותר (גיל' כג). נסכים שמא יתעשנו ועולת
העוף שמא תמות בעשן (כ' יומקן, זכ"ה סד). הקונקל הזה
כמה כלים ניתנין עליו ואת נותן מוגמר תחתיו וכלם
מתעשנים (כ"י לוי, מד"ר דכ"י י). בשבכנס עשו מצא
יעקב שהוא עומד ומבשל וענינו מתעשנות (מנ"ס
סכט, גלגל' כ"ס לח). — ובסהמ"א: בהמה שנתעשנה
בעשן וכו' ושחטה וכו' (זוסיק, ויקר' מו). ראה משה
שאמם מתעשנת לנגדו נשא עינו למרום (מנ"ס
ויקר' 825). ואין מבכין את האש כדי שלא תתעשן
הקדירה או הבית (למנ"ס, י"ט' ד ו). שמא יתעשן
המים והיון או שמא ימות העוף בעשן המוכח (סח).
מעט הקרנות ז' י). ואם הוא מבושף יתעשן בעשן
של מת (כ"י חלדז, ס"ח ד, סו). כמגפה ריח רע יתעשן
מחורי הגוף כמו כן סרוחים על פטותם תולאים
האלו (כ"י כ"ן, מעט טוניה, ג' סג' יח). ממחרין לצאת
וכו' כדי יתעשן הבית והקדירה (מנ"ס מוסי, אין
קורין). — ואמר הפוסט: אש בער ומתעשן עת
נער ועת ישן ואכל ושבע ודשן (כ"י ג' חלדז, סדמי
מילי, סג' סג' 59). ורם מי מעין ויון ישן להנסיכה
נסך ולתעשן וגמר לכר להשליך בתוך הכבשן
(לקו"ק נספח' 18).

—ספ"י, *העשן, — כמו חס': לולי שאתו פני עובר
בעוברים ובעשנו נעשן (יצחק) והכהה מאורים (כ')

—ספ"י, *העשן, פ"י, — כמו קל, העלה עשן: כי לשון
פעל הוא העשין בלו (למנ"ס, שמוע יע יט). — ופ"י,
כמו פ"י: המעשין את הפירות עד שהבשירן היו
ספק (למנ"ס, מעשר' י' ד). המאבאק לא יעשינו אף

חרטסקאות מעשנין מערב יום טוב וכשאורחין נכנסין
היו פותחין אותן (חוקמ' י"ט' ז' יד). מאבקין עושה לה
אבק מעשנין מתנינין לה (י"ט' סג' ז' ג). המעשן
המחלע הקוט' הסך וכו' (סג' סג' ז'). הצולה והמטבן
השולק זה מעשן כולחן משום מבשל (סס). מניין
שאין מובלין ואין מפרקין ואין מאבקין ואין מעשנין
באילן ת"ל וכו' (מו"ק ג). עישינו עלינו בית עישינו
עלינו מערה הוא מת ואני נצילתי אינה נאמנת (ינ"י
קטו). אדם שנכנסה בו רוח תווית וכו' מביאין עיקרין
זמעשנין תחתיו ומרכיצין עליו מים וחיה בורחת
(פסיק' ד"כ' ד, נוצר). והיו נשוי (של עשו) מעשנות
ומקטרות לעבודה ורה שלהם (תנחומי' חולד' ד). — ובמשמ'
עשה פיה: כל השמנים ופין לדיו וכו' איבעיא להו
לגבל או לעשן (סג' כג). — ובסהמ"א: בדרך שאנו
עושין במים לעשן שמעשנין כלי זכוכית בעשן
השמן עד שנשארין ומגדלים אותה שחוריות ומשימין
בריו (סכך כגל). דג שמלחו עכזים ופירות
שעישן עד שהבשירן לאכילה הרי אלו מותרין
(למנ"ס, מלכ' חקור' ז' י). לכאב השנים ושים עליו
שומים כתושים וכו' או יעשנהו בלבונה או בורע
בצלום (כ"י חלדז, ס"ח ד, נח). להתבודד בירכתי הספינה
ולחשוב מחשבותיו לעשן לשון וכו' (גוטלדז, מנ"ס
סל סכך' 8). — ואמר הפוסט: וכתתי צריך לעשן
ידעתין לאפור ולחשן צוארך כמגדל השן (מנ"ס כ')
קלוימוק, חודך כי עמיתך יול' ג' סס). ועשן לפניהם
קטרת סמנים וינחם אל מחו חפצם שאננים (חנן
בנוחוסק, יול' חס' סס). באו אכן פריצים ללשן בחרי
אף המלך לעשן (כ' יוסף כ' סג' חודך, כי חספ, יול'
סג' ח' סוכ' י). פרו בין ברים סחתו ועישן ויכמו
צללים (למנ"ס, חלדז, י' 125, Elbog., Stud.). מרם עישן
רוקח בשתיית אכן פלל (למנ"ס, סס 138). צק ושם
מחתה ועישן דקה (סס 163).

—ספ"י, *עשן, רק צ"י מעשן, מעושן, נקי מעשנת, מעושנת,
מ"י מעשנים, מעושנים, מעשנות, מעושנות, — שעשנו
אותו: אין מביאין לא חתוק ולא מעושן ולא
מבושל ואם הביא פסול (ננ"ס מו). אחוות הרם
והמעושנת (!) והמצונגת וכו' כשרה (חולד' ס). ענבים
מאובקות ומעושנות אין מביאין (י"ט' זיכור' ח ג).
הנודר מן המבושל מהו שיחא קותר מן המעושן
וכו' (סס נדרי' ח). רבנין דקסרין שאלון מעושן

(!) [היתה במקום עשן ונכתבה (רבנ"ה)].

ויתום גר ועני אל תעשקו ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם (זכר י'). והייתי עד מטהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר (מלכ' ג ה'). ישפט עניי עם וישוע לבני אביון וירבא עוֹשֶׁק (תהי' עז ד-ה'). לא הניח אדם לעשקם ויוכה עליהם מלכים (ספ קה יד'). עשיתי משפט וצדק כל תניחני לעשקי ערב עבדך לטוב אל ועשקני ודים (ספ קט קכז-קכט). עשה משפט לעשקים נתן לחם לרעבים (ספ קמז י'). עשק דל חרף עשהו ומכברו חנן אביון (משלי יד לח). גבר רש ועשק דלים מטר סחף ואין לחם (ספ כג כ). המוכ לך כי תעשק כי תמאס יגיע כפיך (חזק' יג). ומיד עשקיהם כח ואין לחם מנחם (קהי' ד ח'). — עשק כדם, מעל, חיב: אדם עשק כדם נפש עד בר יגום אל יתמכו בו (משלי כח יז). — עשק נהר: הן יעשק נהר לא יתפו יבשה כי יגיה וירן אל פיהו (חזק' י כג). — ובסדר': והיתה (ואשת פוטופר) אומרת (ליוסף) בדבר הזה עשקתיך חייך שאני עושקתך בדברים אחרים (ר' הונא גס רב חסא, עז"ר גדאש' סז). — ובספספ"א: ויש עשק שהוא טוב לעשוק ואין עון מגיע אל העושק עליו כאדם העושק מחלת רעהו ברפואה (ר"ח דרשי, מוסס תכתי ט, עשק, 28). אותו איש הגורם: לעשוק ילדיו הוא מגולגל עצמו בעונש הגובר (כ"ג כ"ד חלחן, עס"מ, רישא דזעיר חלפין ל, קמ:). מי זה מצא ידו לעשוק ולא עשק לעול רעהו ולא עול (צ"ז צ"ח לא טו). — ואמר המשורר: אשר עשק לבב חכמי לבבות והייתי אני מראש עשקיו (כסנ"ג, כאן נשאל). — ואמר הפיטן: תרקו ברקו ארקו סדקו עקו תרקו חקו עושקו לחשוקו קדוש (ר' ליחזקאי צד' חלחם, חלחם נהמילך, יול"ב שנוני נחמ' חטיל ח, קהה).

— כספי, *נעשק, — שעשקו אותו: מרוב עשוקים ויעקו אלו הנעשקים ישועו מרעו רבים אלו העושקים (ווד"ר גדאש' לח).

עֶשְׂקִי ס"ז, מ"ח עשקים, — כמו עשק: ושכתי אני ואראת את כל העשקים אשר נעשים תחת השמש (קהל' ד ח').

בִּיעֶשְׂקִי סמנו ביעש

בִּיעֶשְׂקִי, — עשק לפלוני, המה לו חסד, מחל לו מה שעשה שלא כהוגן, nachsichtig sein; être indulgent; to be indulgent. כסם ענור כן אצפצף אהנה

תשחד כי לא יקח ואל תבטח על זבח מעשק (ספ לז יד). — ובתו"ם: מה הגול מיוחד שהוא של מסון אף עושק דבר של מסון (ספר קדושים שרש"י). עשק א"ר חסדא כגון שיחד לו כלי לעשקו (צ"ח מ.ס.). איזה הוא עושק ואיזה גול א"ר חסדא לך ושוב לך ושוב זה עושק יש לך בידי ואיני נותן לך זה הוא גול (ספ קה). — ובספספ"א: ועשק זה שבא מסון חברו לידו ברצון חברו כגון כהלואה או בפקדון או שכירות וכשבא לתובעו אינו מחזירו ומחזיק בו בחזקה (טומו"מ גזילה שנט). והעם הזה מפור בין הערים מהם מוכרין שמן ומהם עושים שעוה ומהם עושים גרות ואבוקות ואינן מוכרין בשווי (ספ"ג, עמ"י). — ואמר הפיטן: וראה את עניי ואל תראה את עוני פנה אל עשקי ואל תיפן אל קשוי (כסנ"ג, ספסל, סדע"ג צ, קה).

א. עֶשְׂקִי ס"י, עשק, עשקו, עשקתנו, עשקתי, עשקו, עשקי, עשק עשקי, עשקי, עשקתי, עשקת, עשק, עשקים, עשוקות, עשקם, העשק, יעשק, יעשקני, תעשקו, — עשק אתו, עשה לו עשק, עשק שכרו, לא שלם לו: ובחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגול או עשק את עמיתו וכו' והשיב את הגולה אשר גול או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו (ויקרא פ כג-כד). לא תעשק את רעך ולא תגול (ספ יע יג). לא תעשק שכר עני ואביון מאחריך או מגרך. אשר בארצך בשעריך (דברי כד יד). והיית אך עשוק וגול כל הימים ואין מושיע (ספ כח כט). חגגו ענו כי גבר יי' וגבר משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי את מי רצותי ומיד מי לקחתי כפר וכו' ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה (ספ"ז צג-ד). מצרים ירד עמי בראשנה ואשור באפס עשקו ועתה מה לי מה באם יי' (יעזר עז ד-ה). גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה (ירמיה ז). דינו לבקר משפט והצילו גול מיד עוֹשֶׁק פן תצא כאש חמתי (ספ כח יג). עם הארץ עשקו עשק וגולו גול ועני ואביון חונו ואת חגר עשקו בלא משפט (יחזק' כג כט). עשוק אפרים רצון משפט (ספ"ח יח). כנען בידו מאוני מרמה לעשק אהב (ספ יח). שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שחרון העשקות דלים הרצות אביונים (כמו ד ח). וחשדו שדות וגולו וכתים ונשאו יעשקו כבר וביתו ואיש ונחלתו (מכ"ב ז). ואלמנה

(סס יא יד). טוב העושר אם אין עון ודע העוני על
פי ודון (סס יג כד). ללב קטן לא באוה עושר ולאיש

אם הסורה משוני סופו לקיימה מעושר (ב) יונס:

[illegible]

פיו ומוציאן באבק (ד' חזין, מד"ר בראשית 5). — ובסהמ"א: ובתבת עששיון ואין הוא כן אלא עששיות של ברזל (תש"ג גוף סרכני טו). בתלק בגמ' דדור המבול ואם מן הארץ הוא מביא יש לנו אשיות ברזל שאנו מחפין את הקרקע פירוש כמו עששיות של ברזל והן התיבות של ברזל (ענוך ערך אשיות). אמר לדבק טוב הוא על אותן שהיו מחזירי אחר קרקע טובה לדבק בה עששיות ברזל (רש"י, יט"ו ח"ז). היה כהן גדול זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש (רמב"ם, עבודת יוס"ט ז ד). אלא עששיות של ברזל ר"ל תתיבות עבות של ברזל שלשון עשת שן היו מחמין מבערב ומנחין אותן באש עד למחר (פמליך, יומ"ג ג, 13). — ושל זכוכית ומתכות אחרות: עששיות של זכוכית מש"ש בלע"ז ואע"פ שהעששיות משתברין וכו' (רש"י, ט"ז קד:). היתה (בהמה) מעונה עששיות של זכוכית מחיר השקים והן גופלין (רמב"ם, ס"ס כ"א י). הרגיל לבכור שיפול בו מום וכו' שהלך בין ברזל ועששיות של זכוכית כדי שתקטע ידו ונקטעה וכו' (סוף, בכו"ז ז ח). ובתוך [הבמה] עמודים של כסף וזהב ועששיות של כסף וזהב (מסעות כ' צימין, בריסאטו 19). חומי מאונים של מוכרי עששיות של מתכות וכיוצא בהן שלשה מפתים (רמב"ם, כל"ס כ"א פ).

ב. *עֵשֶׂשִׁית, ש"י, מ"ר עֵשֶׂשִׁית, — א) בעין בית קמן עשו זכוכית להדליק בתוכו נר שלא יכבה מפני הרוח (1), Lantern: עששית אע"פ שלא כבתה מברך עליה (תוספ"י ב"מ ו' פ' י). צואה בעששית מותר לקרות ק"ש בנגדה (ב"ב, נ"ב ס'). עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למ"ש מכבה וסדליקה (כ"ב, ט"ז). אבל כוס וקערה ועששית לא יזיזם ממקומם (ס"ט מד). — ובמו אֶשֶׁשׁ: ראינוהו במים ראינוהו בעששית ראינוהו בעבים אין מעדין עליו (כ"ט כד). — ובסהמ"א: מנהג שלנו נרות של בית הכנסת נותנים (אותם) בעששית ושמן צף על פני המים ודולק שמן והולך עד שסמיך למים וזוכה (פס"י גוף טע"ז טע"ז טע"ז). וזכר שתקבל האשה קודם שתשכ על המשכב איוה מצוה להיותה זריה בה כגון ראש חודש שמשמרות הנשים וכו' ולנקות עששיות (2) של בה"ב ודברים הדומים לאלו (ד' אליס, טע"ז מוקד

(ד' מ"ס ד' ס"י, כל"ס ספ"י יוס"ט). עיניהם מעששים ורוחותם מבקשים ומהוגם למו מרששים (ד"ס יהודי מל"ס ו"א ז, ע"ן 344).

ב. עֵשֶׂשׁ, ממו א. עש.

ג. עֵשֶׂשׁ, ממו ב. עש.

ד. עֵשֶׂשׁ (1) ממו עשש, עשש, א. עששית, ב. עששית.

עֵשֶׂשׁ, קל לא נמצא.

— ספ"י, *הַתְּעֵשֶׁשׁ, — התחוק, התעמל והתגושש: לגבור שנכנס במדינה ולא היו יודעים מה כחו אמר להם בקח אחד מאכנא דהווא מתעשש (2) אתון יודעין מה כחו (מד"י ספ"י י"ט ח).

— נפ"י, *בְּעֵשֶׁשׁ, — שעששו אותו, שוסדו אותו, ואמר הפיוט: כנינו על תחו חשית כחו שם לממש ועב בעששית שמים וארץ בראשית ברא אלהים (כ' חסין סקטן, קונטי קפ"ט פ' ס).

*עֵשֶׂשֶׁת, ש"י, מ"ר עֵשֶׂשֶׁת, השך, Finsterniss; ob- seourité; darkness: כפות משיחם בוששות חרפוני מוחי עששות כלפיד אש בחששות מסכוני באששות (כ' מטולס ד' קלוימוס, חסין כ"ן, יול"ז ספ"ס).

א. *עֵשֶׂשִׁית, ש"י, מ"ר עֵשֶׂשִׁית, — כמו עֵשֶׁת: היתה בהמתו מעונה מכל ועששיות מחיר את החבלים והשקין גופלין (ט"ז קד:). יש לו מכל יש לו עששית וכל דבר שאינו גימל בשבת אינו אוסר (עירובי טו). — ובסהמ"א: ויש מי שסמחל במראה של ברזל או בעששית ומדמין ואומרים (רמב"ם, עכו"מ י"ו). — *עֵשֶׂשִׁית של ברזל: עששיות (3) של ברזל היו מרתיחין מערב יום הכיפורים ומטילין לתוך הצוגן כדי שתפוג צינתן (כ' יוס"ט, תוספ"י יוס"ט ח"א ב). אם מן הארץ הוא מביא (את המבול) יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ (ב"ב, ס"ה קס:). אין מוכרין להן עששיות של ברזל מ"מ משום רחלי מינייהו כלי זיוין (כ' ח"ל ד' חס"ה, ע"ז טו). בשעה שהיה יהודה מעלה הסה היו עקרות לבו בוקעות כליו ויוצאות והיה נותן עששיות של ברזל לתוך

(1) [כמו אשש. ואולי ממנו גם עֵשֶׁת, עֵשֶׁת, והת' ממנו גוף]. (2) [בהוצ' בוכר: מתגושש, וכן בולק' (ספ"י טע"ז); ועי' הערת בוכר].

(3) [בידוש' (יו"ג ב), הגרסה: עששות, עשתות, וכבר העירו על זה בתש"ו הנא' (א"ש 99)].

היתה עשויה מן מתכת ומן עששיות של זכוכית. :

(2) [כך ברפ"י צ"ל: עששיות].

(כד). דבותא נמי בנ"ד הואיל ונהגו היתר בעשיות של זכויות להשתמש מהם הבעלי בתים לצורך מילה ונישואים או אכל ודומיהם ה"ל לב ב"ד מתנה עליהם וכו' ומה לי עשיות ומה לי המנורות של נחישות וזרועות של עץ ודומיהן (כ"ט מורפורגו, שו"ס ל"ק א ו). — ואמר הפוסק: ערך מאורי מופתו עשיות וזהירות בעיפתו (כ' יוסף בר שמואל, חרן ססד, יולי סנה צלסה"פ). — (ב) אחת המחצות שבקעין: ויש בקעין שבעה מחיצות ושלש ליחות השבע מחיצות הם אלו הרישת והשילא וכו' ויריעת העשיות וכו' (כ"ח חלדני, ש"א ד, מס:).

עשת ממנו עֶשֶׂת, עֶשֶׂת (1).

עֶשֶׂת, ש"י, מ"ר עֶשֶׂת, — התיכח פחות או יותר עבה וארוכה, כמו אֶעֱשֶׂת; וידו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מקיף עֶשֶׂת שן מעלפת ספורים (ש"ס ה יד). — ובתו"ס: העושה כלים מן העשית ומן החררה וכו' מהורין (כלים י"ג). מנורה היתה באה מן העשית ומן הזהב (מנח"כ). — ומ"ר: אין לי אלא שהרגו (ישראל בברול) [בבלי ברול] שיהא חייב השליך עליו עשיות וגולמים מנין ת"ל רוצה הוא מות יומת הרוצח מכל מקום (ספרי צמ"ד קס). לאדם שהביא שתי ספינות וקשרם בהוגנים ובעשיות והעמידן על גביהן ובנה עליהם פלפורים (רש"י, פס דנ"י סמו). לשנים שנכנסו לעיר ביד זה עשיות של זהב וביד זה פרפורט זה שבידו עשיות של זהב אינו מוציא וחיה וזה שבידו פרפורט מוציא וחיה (ירוש' ה"י ג ז). לעשיות שאנן שהיו (בני דור המבול) קשים בעשיות (מ"ד נחל"ש). — ובסה"מ: אבל בגד לאו זרב ששת אמר אפילו בגד וכו' אבל עשית לאו זרב פפא אמר אפילו עשית אפשר שמכיון משקלותיו (חלומי רב יהודאי גאון, הלכ' פסוקי 49). מעשה בבני ר' חונה בר אבון שלקחו שפחה בפרוסות ולא היה עמה והניחו עשית במשכון לסוף הוקר באו לפני ר' חייא אמר להם פרושות אין כאן עשית אין כאן (סס 81). כמו סדן של נפחים כלומר עשית וחיבור הקרקע חד הוא דהא בולה מחוכרת (רש"י, קידוש כז:). את הולם פעם הוא המתחיל בה כשהיא עשית וסבה בכל יחדו (סו"א, יפני מ"א ז). מקשה תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האברים מן העשית לבאן ולבאן בהקשה הקורנם (סו"א, שו"ס כה לא). עשית זהב לקח ופעל בה קנים

וגביעים בקורנם (רש"י, סס). החצוצרה היתה נעשית מן עשית של כסף (רמב"ם, כלי המקדש ג ה). מסמרות שאין ידוע אם נעשו מן הכלים או מן העשית. הרי הן מהורין (סו"א, כלים מ ט). העושה כלים מן העשית של ברזל או מן החררה של מתכת וכו' הרי אלו מהורים (סס). שכל אחת מהן מהעשית והכבר הראשון נשתלשלו (רי שלמה יר"ו, R.E.J. XXVI, 221). וכל עשית מחשבותם כוער מאש אהבתו (רי חליעזר ונכנ"ז, ספי הרוק, שו"ס חסנה). עשית ברזל וחצוצרה (י"ג, נעלי יהודה ג ד). — עֶשֶׂת בשמים: ויישב לך זכר מבושם כל עשית קציעיה וקנמוניה וגם מר דרוריה (חש"י גא, J.Q.R. 1918. IX. 159). — ואמר המשורר: ויתרער לרץ משד וחמס עלי כסף עשיות עשית ופירות (רמב"ם, דיוון קסה). השקי ושקי עפרה את פי בשפת שני ובלבנת שן ובגוף נקי אותי חבקי כי אין חשקי רק עשית שן (סו"א, ספרים ד פו-פז).

עֶשֶׂת, עֶשֶׂת, — ע"י עֶשֶׂת.

ביעשית (1), ממנו אֶעֱשֶׂת.

אֶעֱשֶׂת, ש"ע, עֶשֶׂת, — עֶשֶׂת האדם, נהיה עֶשֶׂת ונספ שמו עֶשֶׂת גם עברו דברי רע (ירמ' ה כח). — ש"י, עֶשֶׂת, רק צ"י מֶעֱשֶׂת, מֶעֱשֶׂתִּים, מְעֻשִׂים, — נעשה שמן מרב שמתה, ואמר המסונן: ציון מעושים בצערך ובפוך מעושים אשר יורח חרם חריך (רי מ"ר צן חלמז, ליון למית, קינ). — חס"י, הֶעֱשֶׂת, — כמו קל: ותהיה כל כוונתו ביקת אכילה שיאכל כדי לחיות בעוה"ו למען יוכל לבלות ימיו בעבודת חבורא כרי לזכות לחיי העוה"ב ולא יכוון להתענג במיני מעדנים למען יתעש (רי הל"ל מורינוח, חגמ' הס', כצ:).

ביעשית (2), ממנו בִּיעֶשֶׂת, עֶשֶׂת, עֶשֶׂת.

ביעֶשֶׂת, קל לא נמצא.

— חס"י, הֶעֱשֶׂת, — הֶעֱשֶׂת האדם לפלוני, נמלך מדעחו עליו, חשב אתה, חמל עליו, התפ"ס לו: sich bedanken, יקרב אליו (אל) וונה הנביא רב החבל ויאמר לו מה לך גרם קום

(1) שח"א (a) בערב' שאינו יודע לאות וכו'.

(2) [בך בארמ'.

להשמיד קהל המוני (כ' משולם, במסי מוסר, קלימ
מעני חסתי).

—פני, "עֲשֵׂה", כמו פֶּעַ: תְּשִׁי שֵׁם אוֹר יֶזֶק בְּמַתְנוֹ
תַּחֲבֹשֶׁת מֵהָר לַהֲדוּיָע יִשְׁנֵי מִכְּפָל אֲבוֹת שְׁלֹשֶׁת נַחֲץ
לְרוּעָה נֶאֱמָן מִה לֶךְ גִּרְם לַהֲעֵשֶׂת קוֹם קִרָּא
אֶל אֱלֹהֶיךָ אֲוִלִי יִתְעַשֶׂת (כ' מִנְחָם בְּדִי מִכִּיר יִסְחָל, חֲדָם
נָקוֹם, טו).

עֲשֵׂתוֹן, ש"ז, ע"כ כִּי עֲשֵׂתוֹתָיו, —תַּחֲבֹשֶׁת, תַּחֲבֹלָה,
Gedanke, Anschlag; pensée, projet; thought, plan

אל תבטחו בגדריכם כבן אדם שאין לו תשועה תצא
רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אברו עֲשֵׂתוֹתָיו (ספרי)
קמו ג-7. — וי"כ קו"י *עֲשֵׂתוֹנִי, ואמר בן סוירא:
כי רבים עֲשֵׂתוֹנֵי בני אדם ודמונות רעות
מתעות (ב"ס גמ"ג כד), — ובספ"א: אם באונם הלך
לאותו מקום אין עליו כלום שהרי אנוס רחמ'
פטריה ואם יסור האונס יעש כל עֲשֵׂתוֹנָת בעצה
טובה לשוב אל דעת שותפו שהתנה (ספרי בלז"י ספרי
סכו). וכולן כשמתבארים אכריהן מודעוין ובה הגוף
בשל ועֲשֵׂתוֹנֵי הַיָּהֱם מתטרפות ותשאר הרעת
פנויה להבין מה שתראה (כע"ס, יקרי ספרי ג-7).
ועֲשֵׂתוֹנֵי מטרפות והאונים תצילנה עד נחרשו
והעינים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו (כ' יוסף בן
מנחם היכושלני, מכת' חל כ' דוד בן אברהם בן דנ"ס, קובץ
על יד ג, 22). ויהי כאשר התעו אותי סעיפי מחשבותי
ועֲשֵׂתוֹנֵי לחצוני לא יתנוני השב רוחי עד אוציא
לפועל מויפות לבי (לכד, הסגור, ג). כבר כתבתי לך
כני במה שקדם שהארם נפעל כפי פעולותיו שיעשה
תמיד ורעיוניו וכל עֲשֵׂתוֹנֵי תפשות אחרי פועל
ידיו (כ"ח הלוי ונצללוה, ספ' הסגור סכד). תגיל הלב
במלוי השמחה וימלא הפה שחוק מעֲשֵׂתוֹנֵי הלב על
החשק ובעֲשֵׂת רצונה (כיואל המלך, י). ומדברי אנשים
חשאים לא תיראו כי כבודם עמל ואון כי היום...
ומחר איננו כי שב אל אדמתו ואברו עֲשֵׂתוֹנֵי
(תרגי ספ' משמונים, ספרי ופליט, קובץ על יד ג, 8). אכן בבוא
רעיו (של איוב) לחמו עֲשֵׂתוֹנֵי מִשְׁתַּנּוֹת עֲבָרו
על מחשבתו (כ' יוסף בן יס"ח, ס' חיוג, הקדמי). תתעצם
תשוקת משביל ועֲשֵׂתוֹנֵי מִשְׁתַּנּוֹת (ב"ח מקסס,
16). עיניו כל תצפיה וכל עֲשֵׂתוֹנֵי אדם יבחון
(צ"ז צ"ס ע"י). לב נכון בעֲשֵׂתוֹנֵי כל הדרה
לא הועענו (סס כד ע"י). אכרתי הנה עת ללדת היריון
מחשבותי ולשלח רצוני עֲשֵׂתוֹנֵי מִשְׁשִׁים (כ"ח,

קרא אל אלהיך אולי יתְעַשֶׂת האלהים לנו ולא נאבד
(יז"י ח'ו). — ובספ"א: ויניחו אותו ליום נקם ועברה
השמש לכל מדינה ולא התעֲשֵׂתוּ לַקַּחַת אִיגֻרֹת
מֵאֵת הַמֶּלֶךְ לַחֲסִירוֹ (כע"ג, ספ' מוועדים, ספרי חס"ה 11).
וספר להם (מר רב יהודאי גאון) כי מר רב נחשין
גאון מחסיה נ"ע תבע ממנו לכתוב להביא משם
ארבע איסרות מן האיטלקי ואף הוא כתב אל אספטיא
ל ה ת ע ש ו ת 1) ולשלוח אליו (כד ספרי חס"ה וכן ספרי
באון, ספרי בלז"י ספרי טו). והנחם התעֲשֵׂת מחשבה
אחרת להשיב להם (כ"ח, ספרי טו לז ג). וינחם האלהים
בתעֲשֵׂת על הרעה לשוב ממנה (ספרי יז"י ג'י). וכמו כן
העקמות אשר על ראש הגבעה תצדד ותתעֲשֵׂת
להוציא תשברתה על דרך השטח בארץ ישראל (כ"ח
ספרי, ספרי ספרי וספרי טו). ועל הדרך הזה היו
מתעֲשֵׂתין למדוד הקרקעות אשר אינן שמוחות וכו'
וכשנודע המיטר הזה נתעֲשֵׂת לדעת את חצו להתגלגל
ממנו אל דעת הקוטר (סס). ועליו הרבר להתעֲשֵׂת
אל המלכות לתקן דבר לחוק האמת במליצתו (ד"ס
יסקי מלריס ופ"י ג, 353). אם תאמר בלבבך תחת מה
יתעֲשֵׂת האלהים להצליחנו ומה העבודה היתירה
שנעבדנו לזכות להצליח בטובה מאתו יתב' וכו' (כ"ח
חלשיך, מפלי גו). תוועדנו כולנו וכו' לחקור לדרוש ולתקן
בל צרכי העיר בתקנות וגדרים וכו' אולי יתעֲשֵׂת
האלהים לנו ולא נאבד (כ"ח צ"ח ספרי, ספרי טו ספרי,
ספרי טו). התעֲשֵׂת לרצותם (את אבותיך) אם יש בך
חסד (מפלי טו, ספרי דרך מוניה). — ואמר המליץ: יִשִּׁית
עֲצוֹת ויתעֲשֵׂת (כע"ג, ספרי טו, 88, JQR. NS. III. 88).
ואמר המשורר: למי אנדו יגון לבי ומי ורגו לקרתי
ומי ישמע מרי שיחי ויתעֲשֵׂת להותי (כ"ח ספרי,
ימסר יוס). התעֲשֵׂת האלהים התעֲשֵׂת והופיע והרף
מאף לרהים מיום דין והרגיע (כע"ג, ספרי טו לז ג)
השפלות. יבאר בעד חובים על עצמם ערובים ויתעֲשֵׂת
ליונים בנלותם נכובים (ספרי, ספרי טו לז ג, כ"ח צ"ח
מח). — ואמר המקונן: קדוש יתעֲשֵׂת אמת לנו
בושת (כ' מנחם בן יעקב, מוטי שמים, קי'). — ותפעם רוחו
בקרבו יתעֲשֵׂת בטוהר נפשו (ספרי, ספרי טו, כ"ח
ספרי, 40). אחינו מנדינו התעֲשֵׂתוּ לָנוּ (ל"ב, ספרי
יוסף בן סתמן ט).

—פני, "עֲשֵׂה", השב מחשבות, לקח עצה: צר ואיוב
הלמיש עיניו פיהו ספר לשאף עניו עֲשֵׂה בשל

1) [אולי הוא התפ' מן עשה].

הקוצים כי לא הובא וגדל כי קרובה ניצתו לארץ (חֲסֵף 78:). ס"א פטמים פ"י עֵשֶׂב ששמו יבלא ובלשון קודש (חצובה) (ערוך נרך יבל). לא דשא לשון עֵשֶׂב ולא עֵשֶׂב לשון דשא (רש"י, צלח"א ח'). כלה דשא צמחים ומלה עֵשֶׂב הוא פרשי (רדב"א, לקו"ק, נקמה 107). לא יתכן לאמר תעֵשֶׂב יען דשא הוא הקטן הצומח ועֵשֶׂב הוא הגדול המוריע (רמב"ן, פ"י צלח"א ח'). דשא והוא עֵשֶׂב בלתי גורע (ר"י לזכנגל, פ"י צלח"א, ד"ה וחסר צלח"א), סלקא וברפס ועֵשֶׂב יהודי והגדלי (קטין ג' ד' ז'). ויערב עמו (עם השמן) עֵשֶׂב יהודי (קטלי ג' יג' כ"י פרי). עֵשֶׂב המוחל (ר"י להלן, חלוקה ט' ד' עד:). עֵשֶׂב הובוית (יוסף ויחל, גס סמעות, רפואה, כ"י פרי). — ואמר הפוסק: טענת עצי עֵשֶׂב ישאו היום מובח להסב (ר"א סקלי, ח"א פ"י חסר צלח"א, יול' א סוכי). ולבו גס בו ידע סיג סבו וסר באוכל עֵשֶׂב עד שהמלך בססבו (ר' שלום סגלי, ח"א פ"י חסר צלח"א, יול' א סוכי). — ומ"ר עֵשֶׂב: גלה חציר וגרואה דשא ונאספו עֵשֶׂב הרים (מסלי כ' כה). — ובסהמ"א, ואמר המפורסד: ורע אשר גורע וכל עץ אשר נטע וכל דשני ארץ ושיתיו ועשבותיו (צלח"א, גס ח' חסר צלח"א). — ומצוי בתו"מ, מ"ר עֵשֶׂב: בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו וכו' (שני' ד' ח'). המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק (ס' טו'). אין מוסמין לא בגפת וכו' ולא בעשבים בומן שהן לחין (שני' ד' ח'). המוציא וכו' עשבים כמלא פי גדי וכו' (ס' ז' ד'). המלקט עשבים אמר לתקן כל שהן אם לבהמה כמלא פי גדי (ס' ז' ז'). אין מלקטין עשבים מגבי הובל אבל מלקטין היסנו קישושות (מוספי שני' ז' ד'). (מצא) טלית מונחת בצד הגדר וכו' וחמור רועה בין העשבים אין זו אבידה (ס' ז"מ ז' ט'). עשבים שתלשן והניחן בתלון וכו' הרי אלו ממעטין (ס' חסר צלח"א). שהתכלת דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים דומין לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד (יו"ט צלח"א ח'). קצר לצורך עשבים חייב משום קוצר (ס' שני' ז' ז'). היתה (בהמה) מהלכת ופולטת עשבים מהו (ר' יצחק, ס' ז"ק ח'). תלתן שהעלת מיני עשבים אין מתייבין אותו לנבש (ס' ז"מ ח'). ארבעה מלקטין עשבים מ"ם ובלבד שלא ישרשו (ר' לעזר, ס'). אלו זכות היית גומל עשבים מתוך גן עדן וטועם בהם כל מעדניהם שבעולם עכשיו שלא זכות ואכלת את עֵשֶׂב השרה

לאדם, צמח, Gras, Kräuter; herb(e), herbage, במשמ' שם קבוצ: הנה נתתי לכם את כל עֵשֶׂב ורע ורע אשר על פני כל הארץ (צלח"א ח' כט). ונתתי עֵשֶׂב בשרך לבהמתך ואכלת ושבעת (דני' י"א י'). גפרית ומלה שרפה כל ארצה לא תורע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עֵשֶׂב (ס' כט כז). יערף כמטר לקחי תול כמל אמרתי כשעירם עלי דשא וכרביבים עלי עֵשֶׂב (ס' לז ז'). ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כתנים בלו עיניהם כי אין עֵשֶׂב (יחז' י"ו). בפרח רשעים כמו עֵשֶׂב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד (ספ"י לז ח'). מצמיח חציר לבהמה ועֵשֶׂב לעבדת האדם להוציא לחם מן הארץ (ס' קד י'). ויאכל (הארבה) כל עֵשֶׂב בארצם ויאכל פרו אדמתם (ס' קה לה). וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עֵשֶׂב (ס' קכ כ'). נהם ככפיר ועף מלך וכמל על עֵשֶׂב רצונו (מסלי י"ז יז). — עֵשֶׂב השרה: וכל שיה השרה מרס יהיה בארץ וכל עֵשֶׂב השרה מרס יצמח (צלח"א ז'). וקוף ודרדר תצמיח לך ואכלת עֵשֶׂב השרה (ס' ג' י'). ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל הבהמה ועל כל עֵשֶׂב השרה (שמו"ט, כז: גס י'). וישכיהו קציר יד חתו ויבשו היו עֵשֶׂב שדה וירק דשא (מ"ז י"ט כ'). יתן לחם לאיש עֵשֶׂב בשרה (זכרי' י'). — עֵשֶׂב הארץ: ויאמר יי' אל משה נטה ירך על ארץ מצרים בארבה ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עֵשֶׂב הארץ (שמו"ט יז: גס י'). והיה אם כלה לאכול את עֵשֶׂב הארץ ואמר (שמו"ט ז'). ויציצו מעיר בעֵשֶׂב הארץ (ספ"י ע"ו). וירעת כי רב ורעך וצאצאיו בעֵשֶׂב הארץ (חזק' ח' כה). — דשא עֵשֶׂב: ויאמר אלהים חדשא הארץ דשא עֵשֶׂב וכו' ותוצא הארץ דשא עֵשֶׂב מוריע ורע (צלח"א ח' יז:). — וירק עֵשֶׂב: ולכל חית הארץ וכו' את כל ירק עֵשֶׂב לאכלה (ס' ל'). כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה בירק עֵשֶׂב נתתי לכם את כל (ס' ט' ג'). — יבש העֵשֶׂב: עד סתי תאכל הארץ ועֵשֶׂב כל השרה ייבש (יחז' יז ד'). ימי כצל נשו ואני בעֵשֶׂב איבש (ספ"י קנ יז). — הוביש עֵשֶׂב: אחריב הרים וגבעות וכל עֵשֶׂבם הוביש (שני' ז' י'). — ובמדר': אין לך כל עֵשֶׂב ועֵשֶׂב שאין לו מול ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדול (ר' סימון, מדר' צלח"א י'). פעמים שעושה (מטר) בזכות איש אחד בזכות עֵשֶׂב אחד בזכות שדה אחד (ס' ויקר' ל'). — ובסהמ"א: עֵשֶׂב הנקרא כלשון ארם אריוא וכלשון יון במסיליון והוא כמו קוף ושפל הוא מכל

(a) نسبی

לצורך **וַיַּעֲשֶׂהוּ** פסל ומסכה (ספ"י ד). כספס והכספ
עָשָׂה להם עצבים (ספ"י ח ד). עָשָׂה מלאכו רוחות
משרתיו אש להם (ספ"י ק ד). — עָשָׂה פלוני בלה:
ותחס עיני עליהם משחתם ולא עָשִׂיתִי אותם בלה
במדבר (יחזק' כ יז). עִי בלה. — ובתו"ס: הזורע את
שרהו מין אחד אף על פי שהוא עושהו שתי
גרות נותן פאה אחת (ש"ס ב ד). היה קטן לא יעשנו
גדול אחד לא יעשנו שנים (ב"ב ג ז). וכשאחה
מתפלל אל תעשה תפלתך קבע (כ"י מעטין, חז"י ב
ג). הלוקח יין ליתן לתוך הקילור וקטח לעשות
מלוגמא ורמייה פטור מן הרמאי ותייב בודאי (תוספ"י
דמ"ח ח כ). המשה אחין שהיו מלקטין ורק אחד מוכר
לכולן ובלבד שעשאו פלטר (ס"ס שנינו ב כ). ודברח
בם עשם עיקר ואל תעשם מפילה (ספ"י דברי' לד).
שעו שיון למדותיו של הקב"ה רחמים (כ"י יס"י ב
כ"י בון, יס"י דכ"י ס ג). ברח (ר"מ בן הורקנוס) והלך
לו אצל רבן יוחנן בן זכאי והיה אוכל קוזוות אדמה
עד שעשת פיו ריח רע (מד"כ ב"ש נז). עמד המלך
ונטלה לאשה ועשאה ממרוגה ונתן לה שלשלה
אחת של י"י מרגליות (כ"י חז"י ב"ש כ"י ח"ס, ס"ס שמוס
מד). — ובסהמ"א: כתבן עליו בכתובתה עשאתו
עליו צאן ברזל (תלמודי כ"י יסודאי גאון, ספ"י סקוק, ס"ס
האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין. והוא אומר
לא עשאתי חוששין (כ"מ"ס, עכ"ס ו ג). שאם
יעשו הכתים עגולות כדמות אסטואנ"א סמוכות
זו לזו ישאר מקום רב ביניהם שלא יקבלו חועלת
ממנו לפיכך בנאום בתמונת הששיות ולא עשאו
מעגלים (כ"י ח"ס, עקרי, סק"י). — והמפ"ע השני עם
ל: לך מרעך ומסולדתך וכו' וַאֲעֲשֶׂה לגוי גדול
(ב"ש י"ב ח ג). ועתה הניחה לי וכו' וַאֲעֲשֶׂה אותך
לגוי גדול (סנ"ס ב"י). על חציו בשר יאכל יצלה צלי
ווישבע וכו' ושארייתו לאל עָשָׂה לפסלו (יס"י מד"י-ז).
וכסף הרביתי לה וזהב עָשָׂה לבעל (ספ"י ב י). — שמוח
שונים בתור מפ"ע: ויקח אברם את שרי אשתו וכו'
ואת הנפש אשר עָשָׂה בחרן וכו' (ב"ש י"ב ח). לקח
יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עָשָׂה את
כל הכבוד הזה (ס"ס ח"א). כחי ועצם ידי עָשָׂה לי את
החיל הזה (דנ"י ח יז). וַיַּעַשׂ (שאל) חיל ויך את
עמלק (ש"ס יד נח). וַיַּעַשׂ לו (אדניה) רבב ופרשים
(מ"א ח"א ס). ומשה ואהרן עָשָׂה את כל המפתים האלה
לפני פרעה (ספ"י י"א). מי במכה באלים יי' וכו'

ירחמנו עָשָׂהוּ ויצרו לא יחננו (ס"ס כו יח). עשך דל
חרף עָשָׂהוּ ומכבדו חנן אביון (פסלי יד לח). האנוש
מאלוה יצדק אם מַעֲשָׂהוּ יטהר גבר (חז"י ד יז). —
זאמר בן סורא: תחלת גאון אדם מועז ומעשהו
יסוד לבו (ב"ס גמ"י י יז). — ויחז"ר: כי בעליך עָשִׂיף יי'
צבאות שמו (יס"י כ"ד ס). ולא אמר איה אלוה עָשִׂיף
נתן ומירות בלילה (חז"י כ"ד י). — ובתלמוד: באומרת
יקדשו ידי לעושיהם דידים איתנהו בעלמא (כ"י
סנ"ס ב"י ד"ב יס"ס, יצ"י ב"י). — עָשָׂה דבר ל': ויהי
ביום השלישי יום הולדת את פרעה וַיַּעַשׂ משתה לכל
עבדיו (ב"ש י"ב כ). לא תַעֲשֶׂה לך פסל וכל חמונה
אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת (שמוס כ ד).
בעת ההוא אמר יי' אלי פסל לך שני לוחות אבנים
וכו' וַעֲשִׂיתִי לך ארון עֵץ (דנ"י ח). ומעיל קטן תַעֲשֶׂה
לו אמו (ש"ס ב"י). וַעֲשִׂיתִי לך שם גדול בשם הגדלים
אשר בארץ (ס"ס ז ט). והגיד לך יי' כי בית יַעֲשֶׂה
לך יי' (ס"ס יח). השליכו מעליכם את כל פשעכם אשר
פשעתם בם וַעֲשׂוּ לכם לב חדש ורוח חדשה (יחזק'
יח לח). — עָשָׂה מלאכה, עִי מלאכה. — עָשָׂה מעשה,
עִי מַעֲשֶׂה. — עָשָׂה מלחמה: ויהי בימי אמרפל מלך
שנער אריון מלך אלסר וכו' עָשָׂה מלחמה את ברע
מלך כדם ואת ברשע מלך עמרה וכו' (ב"ש י"ד ב ג).
ואם לא תשלים עמך וַעֲשִׂתָה עמך מלחמה וצרת עליה
(דנ"י כ יב). ימים רבים עָשָׂה יהושע את כל המלכים
האלה מלחמה (יס"י י"א יח). ויבא רחבעם וירושלם
ויקהל את בית יהודה ובנימן מאה ושמונים אלף
בחור עָשָׂה מלחמה (דנ"י ח"א ח). — עָשָׂה שלום: וַיַּעַשׂ
להם יהושע שלום ויברת להם ברית לחיותם (יס"י י"א
יח). המשל ופחד עמו עָשָׂה שלום במדומיו (חז"י כ
ב). — ובמד"ר: אומה שעשת שלום ביני ובין עולמי
שאלולי היא היותי מהריב את עולמי (ב"ש י"א יז).
גד"כ ב"ש י"א ח). — ועם מפ"ע בפול, עָשָׂה דבר שיהיה
לדבר אחר: לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי
עוים טבים וַאֲעֲשֶׂה אתם ממעמים לאביר (ב"ש י"א
ז). ואתה קח לך בשמים ראש וכו' וַעֲשִׂיתִי אתו שמן
משחת קדש (שמוס ל כג-כד). שמן העם ולקטו (את
המן) וטחנו ברחים וכו' וַעֲשׂוּ אותו עגות (ב"י י"א ח).
אמר אל אלעזר בן אהרן הכהן וירם וכו' את מחתות
החטאים האלה בנפשתם וַעֲשׂוּ אתם רקעי פחים (ס"ס
יז ב ג). ותקח אמו (של מיכה) מאתים כסף ותתנהו

(1) [המחבר רשם בגליון התנ"ך שלו: עשם]

(כז ז ח). כל שלשה אילנות לבית סאה אם ראויין לעשות כבר דבילה של ששים מנה באימלקי חורשין כל בית סאה בשבילן (שני' ז ח). היה אחד עושה כבר דבילה ושנים אין עושין או שנים עושין ואחד אינו עושה (סז ד). מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו עשה הבכור חותר האפול (סז ו ד). המקבל שדה מחכירו והובירד שטין אותה כמה ראויה לעשות ונותן לו (צ"ט טג). אין פוסקין על החלב ועל הגזיון אלא עד שיעשו (תוספ' צ"ט ו ד). מאימתי התבואה מתקדשת משתשריש וענבים משועשו כפול הלבן (סזי זכ' זל). לסלך שהיה לו כרם והיו בו מאה גפנים והיו עושות כל שנה ושנה מאה חביות של יין וכו' (יוט' זכ' ז ח). מעשה באחד שורע סאה של אפונים ועשת שלש מאות סאין (סס פס' ז ד). רוב השדות הללו עושות המזיגין הללו (כ' יוס', סס דמ' ז ח). ולמה אמרו תאנינן על ידי שפירותיהן גסין והן עושות הרבה (סס שני' ז ח). כמה דברים אמורים באילן שהוא עושה שתי גרנות בשנה אבל באילן שהוא עושה גורן אחד בשנה וכו' אף על פי שחננו קודם לזמן הזה הרי הן בלתיחד לבא (כ' נחמ' סס ז ח). בגות שוח שביעית שלהן שנייה מפני שעושות לשלש שנים (כ"ט טו). אדם נומע כי (בפרה) נביעה והיא עושה לשלוש יום וזרע כי ירק. והוא עושה לג' ימים (צס' ז' לוי. מדר' צלש' עז, מילודי). מעשה בחמרה אחת שהיתה עומדת באמתה ולא היתה עושה פירות וכו' כיון שהרכיבו אותה עשת פירות (סס טו). מה קינמן הזה כל זמן שאתה מזבלו ומעדרו הוא עושה פירות כך וכו' (כ' שמעון ז' לקי', סס טו). וישיבים ומתפללים שתעשה ארץ ישראל פירותיה כדי שיטלו מעשרותיהם (סס צמ' ז ס). כלום שמעת מימך אומרים השקה את היות הזה שמן שהוא עושה שכן הרבה (כ' מיד' זכ' צלש' פסיק' דכ"ו). —ג) במשם' הכין מזון: ויקח (אברהם) בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער ויסהר לעשות אתו (צכס' יס' ז). ויעש להם משתה ומצוה אפה ויאכלו (סס יט' ג). ויעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו (סס כו' יט). ויאפו את הבצק וכו' כי גרשי מטעמים ולא יכלו להתמחמה וגם צרה לא עשו להם (שמו' יט' זט). וגדעון בא ויעש גדי עוים (שס' ו' יט). ויאמר מנחם אל מלאך יי' נעצרה נא אותך ונעצ' לפנך גדי עוים (סס י' יט). ויבא הלך לאי...

נורא תהלת עשה פלא (סס י' יח). ויעש לה (יפתח לבתו) את נדרו אשר נדר (שס' י' זט). ויבא (הלוי) הר אפרים עד בית מיכה לעשות דרכו (סס י' ח). אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל (מ"א כח' ז). והיו שתתית מרכאים כל עשו שכר אנמי נפש (ישי' יט' י). לעשות עצה ולא מני ולנסך מסכה ולא רוחי (סס ל' ח). ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים (שמו' י' יז). עי' שפ' — אם תעשה לי הדבר הזה אשובה ארעה צאנך אשמר (צכס' ל' ל' ח). ושחרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם (ויק' כ' כג). אם שמעו תשמע בקול יי' אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת (דבר' י' ס). אלה הדברים עשיתם ולא עובתים (ישי' נב' י). מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו ויעשם כצל (קס' ו' יג). כני הוהר עשות ספרים הרבה (סס י' יז). על אשר לא עשית את מאמר המלך אחשוורוש (פס' י' ס). —ואמר בן סורא: כל העושה צדקה יש לו שכר (צ"ט ג' יד). לא תמוש עד יפקוד אל ושופט צדק יעשה משפט (סס ל' כ' כג). *ועם ב: אל תעש עצמך כעורכי הדיוגין (יוס' פ' טז' ח). חז' י' ס). עשאו כמין גאם ר' עקיבא מטמא (כל' סס' כס' ז). רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצינן (פס' י' ח). —ב) ובמשם' הוציא מחוך עצמו, פרי, תבואה, חלב וכדומ': ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו (צכס' ח' יח). ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים (סס מ' מ' ח). וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשית את התבואה לשלש השנים (ויק' כ' כח). ויספה פלישת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פרי למעלה (מ"ז י' ז). ויקו לעשות ענבים ויעש באשום (ישי' ס' ג). והיה מרב עשות חלב ויאכל חמאה (סס ז' כג). נטעם גם שרשו ולכו גם עשו פרי (ישי' י' ז). ותהי לגפן ותעש בדים ותשלח פאתר (יזק' י' ו). אל שדה טוב א' מים רבים היא שתולה לעשות ענף ולשאת פרי (סס ח). קמה אין לו צמח בלי יעשה קמה אולי יעשה זרים ויבלעו (סס' ס' ז). כי תאנה לא תפרח ואין יכול בגפנים כחש מעשה זית ושדמות לא עשה אכל (סג' ג' יו). מרית מים יפרח ויעשה קציר כמו נטע (חזק' י' ט). כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל (סס י' כז). —ובתו"ם: ר' אליעזר אומר קרקע בית רובע חייב בפאה ר' יהושע אומר העושה סאתים (פס' ג' ז). במעשיו שהוא עושה תרבה במקומו

הסכת תַעֲשֶׂה לךְ שבעת ימים (ס"ו י"ג). ויחנו בני ישראל בגלגל וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח (יט"ו ס"י). וישלח (פרדכי) ספרים אל כל היהודים וכו' לקיים עליהם להיות עֲשִׂים אֶת יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו (ספ"ט ט כ"א).—ובתלמוד: אותה שנה (בחנוכת הבית בימי שלמה) לא עשו ישראל את יום הכפורים (רי יוחנן, מ"ק ט.).—ה עֲשֶׂה אֶת פלוני: ויאמר שמואל אל העם יי אשר עֲשֶׂה אֶת משה ואת אהרן וכו' (ש"א י"ז).—ובמשמ' מנה: וַיַּעֲשׂ (ירבעם) כהנים מקצות העם אשר לא היו מכני לוי (מ"א י"ח). וַיַּעֲשֶׂה (מנשה) אוֹב וידענים (מ"ב כ"א).— ובתלמוד, שמות שונים: בתי הרבה ויון עושה הרבה שתוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושים וכו' (סו"א ד). חלות תורה ודקיק נזיר מה הן בחלה וכו' עש אן לעצמו פטור (סו"א ס"א). דבר שחייב על דונו כרת ועל שגגתו חטאת ועשאו בשבת בין בשוגג בין בסויד אסור לו ולאחרים (רי יסמעאל נ"ז ס"י יוחנן בן זכור, ס"ט ס"ב). (ג) וי. אין אנו יודעים מה חשבון עשה עמכם אכה (ס"ב י"ח). כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט (מקסא, י"ח ס"ב). כל מקום שעשית קישות ופול המצרי כדלעת יוונית את עשה דלעת מצרית כדלעת יוונית (ס"ב ס"א). שאין לך עושה שלחבת אלא פשתן בלבד (רי יסמעאל, נ"ז י"ח). ס"ט ס"ב). אשה שעשת כחונת לבנה צריכה לפטור לציבור (ס"ט ס"א). אפילו הרב של שלום שכ"ר עשת רועם בימי יאשיהו (ס"ט ס"א). אל העש מום בעצמך (רי יסמעאל, נ"ז י"ח). פסח קינ). אבל אם אמר לו עשה עמי מלאכה היום מציאתו לכעיה"ב (נ"ח ק"ס). ב' אחין אחד עני ואחד עשיר והנית להן אביהן מרחץ ובית הבר עשאו לשכר השכר לאמצע וכו' (נ"ב י"ג). שהרוצה לעשות רפת בקר עושה ד' אמות על שש (רי יסמעאל, ס"ט ס"א). אם אמרת כאם על הבנים שכן לא עשה בה מוזמן כשאינה מוזמן תאמר באותו ואת בנו שעשה בו מוזמן כשאינו מוזמן (מולי ע"ס). כמותך ירבו עושי רצון המקום בישראל (מ"ד נ"ז י). — לא עֲשֶׂה בלום: המוכר מעשרו שדהו לחבירו לא עשה בלום וולד שפחתו לחבירו לא עשה בלום וכו' (רי יסמעאל, נ"ט ס"ב). נז לקים, ירוש' דמאי ו ג). יהומים שמכרו סדור אלמנה לא עשו ולא בלום (רי יסמעאל, נ"ז י"ח).—ועם מלת

ויחמל לקחת מצאנו ומבקר לעשות לארה הכא לו ויקח את כבשת האיש הראש וַיַּעֲשֶׂה לאיש הכא אליו (ש"ב י"ד). ויאמר לו יהונדב וכו' ובא אביך לראותך ואמרת אליו תבא נא חמר אחתי ותברני להם וַיַּעֲשֶׂה לעינו את הכריה (ס"ט י"ט). וחנני מקששת שנים עצים וכאתי וַיַּעֲשֶׂהוּ (את הקמת) לי ולבני ואכלהו (מ"א י"ז).—ובסדר: מה עשת עשתה סעודה גדולה ושיכרתו יותר מדאי ורמזה לשפחותיה ואמרה להן שלו אותו לבית אבא וכו' (פסיק' ד"כ כ"ב).— וי"ט שמות אחרים: ואני אַעֲשֶׂה את הפר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים (מ"א י"ח). ואתה בן אדם עֲשֶׂה לך כלי גולה וגולה יובם לעיניהם (יחזק' י"ג). ואבינה ברעה אשר עשה אלישיב לטוביה לעשות לו: ושכה בחצרי בית האלהים (נחמ' י"ז).—ובפרט קרבן: יאמר משה גם אתה תתן בידו זבחים ועלת וַיַּעֲשֶׂה לוי אלהינו (שמו"ט כ"ט). וירד (אהרן) מַעֲשֶׂה החטאת והעלה והשלמים (ויק' ט כ"ב). ויצא (אהרן) וַיַּעֲשֶׂה אֶת עלתו ואת עלת העם (ס"ט י"ד). וַיַּעֲשֶׂה אֶת עֲלֵה או זבח (צמ"ד י"ג). ביום החוה קדש המלך את זוך החצר אשר לפני בית יי כי עֲשֶׂה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים (מ"א ס"ד). ויעשו (הגוים) שמלך אשור הושיבם בערי שומרון להם מקצותם כהני במות ויהיו עֲשִׂים להם בכמות (מ"ב י"ב). ולכהנים הלויים לא יכרת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה וַיַּעֲשֶׂה זבח כל הימים (ירמ' ל"ט). שבעת ימים תַעֲשֶׂה עֲשִׂיר חטאת ליום ופר כן בקר ואיל מן הצאן תמימים וַיַּעֲשֶׂה (יחזק' נ"ג כ"ט). עלות מיחים אעלה לך עם קמרת אילים אַעֲשֶׂה בקר עם עתודים (ספ"י קו"ט).—ואמר הפיטן: ונפשים מתפלשת בדמים מתבוססת ומאבות לבנים מורשה מסיני לעשות להם שלמי נדבה לרצון להם לפני יי (י"י ר"ח, חנני נ"ז, מ"ח). ויטל' ג, ר"ז).—ובמשמ' פקן: וראית בשכית אשת יפת חאר וכו' וגלחתה את ראשה וַיַּעֲשֶׂה את צפרניה (דנ"י כ"א י"ג). ומפכשת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עֲשֶׂה רגליו ולא עֲשֶׂה שפמו ואת כגדיו לא בבס (ש"ב י"ט כ"ט).—ד) עֲשֶׂה חג: וכו' יגור אתך גר וַיַּעֲשֶׂה פסח לוי המול לו כל זכר ואז יקרב לעֲשֶׂהוּ (שמות י"ח). ושמו בני ישראל את השבת לעֲשֶׂה את השבת לדרתם כרית עולם (ס"ט ל"י). וירבר משה אל בני ישראל לעֲשֶׂה הפסח וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח וכו' (נחמ' ט"ז). על כן צוה יי אלהיך לעֲשֶׂה את יום השבת (דנ"י ס"ט). חג

העברה על האנשים ויעשו¹) בת ואל ישעו בדברי שקר (שמות טו). ואמלא אתו רוח אלהים וכו' לעשות בזה ובכסף ובנחשת (שם לא ד). ויהי עבדך עשה הנה והנה והוא איננו (מ"א כ ט). דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה (משלי לא ג). איפה לקטת היום ואנה עשית ימי מכירך ברוך (דוס צ יט). חצי נערי עשים במלאכה וחצים מתוירים והרמחים המגנים וכו' (נחמ' ד י). — ונני: מה יתרון העושה כאשר הוא עמל (קהל' ג ט). — ובתלמוד: עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחבור (שני' ג צ). אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה מוחנת ואופה ומכבסת וכו' (מנח' ס ס). כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ודבר שאינו עושה ואוכל ימכר (ג"מ צ ז). שפין פרה וחמור וכל דבר שדרכו לעשות ולאכול למחצה (ס ס ס). אלו אוכלין מן התורה העושה במחבור לקרקע בשעת גמר מלאכה וכו' (שם צ). היה עושה כתאנים לא יאכל כענבים בענבים לא יאכל כתאנים (ס ד). עשה בה (בבבא של חכרי) כל ימות החמה ומבקש למוכרה בימות הגשמים יכול לעכב על ידו עד שיעשה בה כל ימות הגשמים (תוספ' ס ס ט). השוכר את הפועל לעשות עמו לגורן העם בדינר ולגורן יפה סלע אסור ליהנות הימנו (ג"פ פו). עשה עמו בפומבי ובקש לעשות עמו בצינעא יכול לומר לו כפומבי אעשה עמך בדרך שעשית עמי (ס קמא). — ט) ובמשמ' כללית, עשה מעשים, התעסק ביחס לפלוגי או לדבר, התנהג עם פלוגי, tun, handeln; faire, agir; to do, deal. ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חטאתי לך (נחמ' כ ט). וישבת עמו (עם לבן) ימים אחדים וכו' עד שוב אף אחיך ממך ושבת את אשר עשית לו (ס כז מד-מה). ולבנתי מה אעשה לאלה היום או לבניהן אשר ילדו (סם לא מג). מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים (שמות יד יח). מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו (יש' ד). והמלך מה יעשה לנו (הוש' י ג). מה יעשה בשר לי (סהל' כ ס). אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעך מה מעשה לו (איז' כ לו). מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו (חפ' ו). — ובסדר: מה הפרי נאכל אף העץ יוא נאכל והיא לא עשת בן וכו' (רי יסוד' כ' שלום, מד' כ נחמ' ס, חסודי). לשואלת חפץ שנכנסה אצל אשת חבר אמרה לה מה בעליך עושה עימך א"ל כל טוב הוא עושה

(1) [בשמי' ובשבע': ישעיה]

השאלה: מה אעשה שבנגדי חלוק עלי (רי יוסף, ס ס ד). למלך שבוקש לבנות פלטין והוא אותו מקום אפל מה עשה וכו' (רי יסוד', מד' כ נחמ' ג). מה עשתה מלאה את הכר קמח (רי לוי, ס ס מט). — ובסמ"א: לעשות קיבוץ ולאגור ולספות פירשתי בתשובות אסופות (דונס, סמ' וסכנ' כ"ט, 74). היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ ויהיו מעשיו מסורים לו ובי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו (נחמ' ס ס ד). — ויש מפשט בתור מפעל: ושמרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט (נחמ' יט). עשו משפט וצדקה והצילו גוול מיד עשוק (רימ' כז ג). — עשה חסד, עי' חסד. — ויתעצבו האנשים ויתר להם מאד כי נבלה עשה בישראל (נחמ' לד ז). ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה יי' לישראל (שמות יט ט). וזכרתם את כל מצות יי' ועשיתם אתם (נחמ' יט גט). ושמרת ועשית את החקים האלה (דברי יו"ט). זאנכי לא חטאתי לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי (ססעי' יח כו). עשה יי' פרץ בשבטי ישראל (סס כח יט). כי נבלה נבלה ידבר ולבו יעשה און לעשות חנף ולדבר אל יי' תועה (ימעי' לז כ). ויתן את רשעים קברו וכו' על לא חסם עשה ולא חרמה בפיו (סס נג ט). ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו (מיי' ס יד). עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו (סהל' מו י). — ז) ובלא שם מפעל: ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה אולי יעשה יי' לנו (ס"ח יד). ברוך אתה בני דוד גם עשה תעשה וגם יכל תוכל (סס כו כה). רגו שמים כי עשה יי' (ימעי' מד כג). בה אמר יי' צבאות הנני צורם ובחנתיים כי איך אעשה מפני בת עמי (רימ' ע ו). אם עונינו ענו בנו יי' עשה למען שמך (סס יד ז). יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה (סהל' כז כז). גול על יי' דרכך ובטח עליו והוא יעשה (סס לו ס). דעצם כחי ולא בכחי ונפלאות ישותי והצלית ועשה (דני' ס כד). קום כי עליך הדבר. ואנחנו עמך חוק ועשה (נחמ' י ד). — ולפני פעל: ועשה פרעה ויפקד פקדים על הארץ (נחמ' מ"א לד). ואתה תשמע השמים ועשית ושפפת את עבדיך (מ"א ס לב). — ובמשמ' סבב וגרם פעלה: ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו (יחזק' לו כו). והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהל' ג יד). — ח) במשמ' עבד, היה עוסק: ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי (נחמ' ל ל). תכבד

(סבי' ח ו). שיעור בלי חרם ליטח העשוי לאוכלין (כל'ס ב ח). הרי זו עשויה תרומה ומעשר על פירות שיש לי בתוך ביתי (מספ' ממו' ז ס). העקל שהוא עשוי להכביר בו את הספינה (סס כל'ס ז'מ ח ח). עם הארץ שקבל עליו והיו לו טהרות ואמר בריא לי שלא נטמאו אלא בומן שהן עשויות על גבי אחרים אסורות (סס עס' טו). רב אמר בעשויון צובר ושמאל אמר בעשויה שורה (יב' סבי' ח ז). הרי עשוי בכדור הרי הוא פסול ללולב ותייב כמעשרות (סס מעש' ח ד). שחוקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים (כ' ח'ס זכ ח'ס ח'ס יוסק, זכ' ג). ולמה היו הקנים עשויים כחצי קנה חלול כדי שלא יתקרו על חלחם (מד'ר זמ' ד). והלך לביתו בפתי נפש כשהוא עשוי דוגמא (מסמ' קד' ס). ובסמ' א: שחיתה העשויה באלכסון כקולטוס או כשני המסך בשרה (טו'ד כז). *ובגד עשוי לפלוגי, לפי מדת: כיון שהלבישו (שאל לדוד) בגדיו וראה שעשויון לו מיד הכנים בו עין הרע (מד'ר וק' כו). ובמסמ' רגיל לעשות, או להעשות: ובור ספינה קטנה והארון אף על פי שמקבלין ממאין שאינן עשויון ליטמל אלא במה שבתוכן (כ' יסוד, כל'ס טו ח). ובתב לו את משנה התורה הזאת על ספר כתב שהוא עשוי להשתנות (יב' סבי' ח יח). הבא בשומא העשויה להשתנות לאחר מיתה קמפלגי (יב' קכ). סימנן עשויון להשתנות לאחר מיתה (כ' עקנא, ז' קכ). מאי מעמא דרב חסדא קסבר תרנגולת עשויה להטיל ביצתה באשפה ואינה עשויה להטיל ביצתה במקום מדרון (כ' סנ' מ' ז). הואיל ושוקי ירושלים עשויון להחכר בכל יום (כ' סמ'ס ז'ר, פס' ז). באשפה העשויה להפנות בלילה ואינה עשויה להפנות ביום (כ' סס, ז'ק לז). דברים העשויון להשאל ולהשכיר ואמר לקוחין הן בידי אינו נאמן (כ' סנ' ז'ר לז'ק, מ' ז'ר כז). שאשפה של רבים אינה עשויה להפנות (כ' סנ' ס, סנ' ז'ר). — ואדם עשוי רגיל: שלא בשעת מלאכה אדם עשוי לזוהק (את המקל שעשאו יד לקרדום). לבין העצים (כ' ז'ר, סנ' מ' ז). אדם עשוי למשמש בביתו בכל שעה (כ' יח'ק, ז'ק קי' ז). שאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושוהק (כ' סמ'ן, ז'ק ס). אדם עשוי שלא להשביע את בנוי (סו'ל, סס קט' ד). אדם עשוי שלא להשביע את עצמו (סו'ל, סס' כט). מר סבר אדם עשוי להטיל

עיני (סס' ט). אולון ואמרין ליהויקים נכוד נצר בעי לך אמר לחו כך עושים דוחים נפש מפני נפש לא בן כתיב לא חסגור עבד אל אדוניו (סס' לז). — והשבועה, בה יעשה... ובה יוסף: בה יעשה (לך אלהים ובה יוסף אם תחד ממני דבר (ס"א ג יז). עי' יס' הפע'. — ועם תאור העשויה ע"י שם עם ב': ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים בן עשה (כ'ל'ס' ו כז). אוציאה נא אתהן (את הבנות) אליכם ויעשו להן כטוב בעיניכם (סס' ט' ס). כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי (סס' כ' כג). ואם טובה עשיתם עם ירבעל ועם ביתו ואם כגמול ודיו עשיתם לו וכו' (סס' ט' יז). אולי יעשה יי' אותנו ככל נפלאותיו (יב' כ' כ). ויעשו (היהודים) בשנאיחם כרצונם (סס' ט' ס). ויעשה (האיל) כרצונו והגדיל (דני' ח ד). ואת מלכיהם ואת עממי הארץ (נתת בידם) לעשות בהם כרצונם (סס' ט' כד). — ועם ב': אם באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את אבימלך (סס' ט' יז). ויהוה עשה בעקבה (מ"ב יט). ויהיו מבשלים לפניך בעת אפר עשה בהם (יב' י' כג). וגם אני אעשה בחמה לא תחוס עיני ולא אחמול (יס'ק' ח יח). לגר עשו בעשק בתוכך (סס' כ' ז). ונתתי קנאתי בך ויעשו אותך בחמה (סס' כ' כ). יען עשית אדום בנקם נקם לבית יהודה וכו' (סס' כ' יז). — י' וז'י' סנ': פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים (סמ' ג יז). כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש (סס' ל' כד). עלת חמיר העשויה בהר סיני (זמ'ד כ' ו). ותקח (אביגיל) מאתם לחם וכו' וחמש צאן עשויות (ז' וכו') וחמש על החמרים (ס"א כ' יח). ויצו המלך וכו' להוציא מהיכל יי' את כל הכלים העשויים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים (מ"ב כ' ד). את עשויה לברק מעטה למכת (יס'ק' כ' כ). והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר סביב סביב (סס' מ' יז). מהארץ עד מעל הפתח הכרוכים והחמרים עשויים (סס' מ' כ). אחריו החזיק נחמיה בן עובד וכו' עד נגר קברי דוד ועד הברכה העשויה (סמ' ג יז). — ובתו"מ: פועל שאינו מאמין לבעל הבית נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על השעים שאני אוכל זו עשויה תרומת מעשר עליהן (זמ' ז ג). עשר נמיות וכו' היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להם אלא לצרכן

(1) [עי' בפרושו של סג' (סס').]

(2) [כתיב: עשויות. קרי: עשויות.].

(¹) [בתנח"ו' (ויחי ו, כונר) הגרסה: עושה].

לדעה מה יעשה לו (שמוס ד). כמשפט הזה יעשה לו (סס כל ל). כאשר עשה כן יעשה לו (ויקרי כד יט). כאשר עשיתי כן יעשה להם (יחזק' יז יח). אשר איננו יצא אחרי שואלי ואחר שמואל כה יעשה לכקרו (ש"ח יז יח). כה יעשה לאיש אשר יבנו (סס יז יח). כה יעשה להם (יחזק' יז יח). ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו (לחזק' יז יח). *נעשה כה, נחשב כמו: למה הוא חותם בה (בברכה מעין שלש) בארץ בעשית כברכת הפועלים (יחזק' כד יח). כלתה מרתו בסוף העיר בעשית לו העיר כולה כד' אמות (כי לדי נסס ריב"ל, טיכז' ס). ב"ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שמעו בדבר משנה וחזרון (כי חנוני נססס דלי יוסף, כחז' ק). שחט במקום נקב נעשה כמי ששחט עכו"ם וגמר ישראל שחט ופגע בו נקב נעשה כמי ששחט ישראל וגמר עכו"ם (כי יוסף, חז' יט).

—ספ', עשה, עשיתי, —כמו נפע': לא נכתר עצמי כמך אשר עשיתי כסתר רקמתי בתחתיות ארץ (תהי קלט יח). —ובתלמו' בני מעשה, מעשיות, שנעשה באדם נגט מעושה בישראל כשר ובנכרים פסול (בני' ט ס). חליצה המעשיות בבית דין של ישר' כשירה ובבית דין של גוים פסולה (תוספת' יצמ' יג). —ואמר הפוסק: בגדנו והרבינו חסות וכעסים למרמס אנן מעשים כי אין בנו מעשים (כי חליס דר' שניס, לחה חלקי, קליס' ס ע"י"ס). —ואמר המשורר: איך אבוא עריכם ובגדי תפשימוני בגדי אמת הם אם לבשתי וירצוני וכו' ובאין לי גם המה לראות לא עשיתי (לחס הכהן, חז"ל י, 196).

—ספ', *נעשה, —גרם שיעשה, הכריח לעשות: מעשה בחוקיהו המלך שעושה את הצבור לעשות פסה שינוי (תוספת' סס' מ ד). אין מעשין אלא לפסולין וכו' אין מעשין אלא אלמנה לכהן גדול (כי שמואל, יחזק' יט ט). ישראל שעיסו כמעשה גוים פסול (כי יחזק' יט ט). מוצא שפתיך תשמור ועשית תשמור ועשית להוהיר ב"ד שישוך (כי שמואל דרי' דרי' יוסף, סס ר"ס ח). ועשית אזהרת לב"ד שיעשוך (סס דגל' י).

—ספ', *העשה, העשיתי, —כמו פע', גרם שיעשה: אף מפני שהעשיתי את הצבור לעשות פסה שינוי (כי שמואל, תוספת' סס' מ ח). אף מפני שהעשיתי את הצבור לעשות פסה שינוי (סס' כי שמואל, סס קס"ז).

(1) בכ"י גני', הגרסה: שיעשוך.

ונעשת ארובה (דרי' סו). אמר הקב"ה עד שלא נעשית אימה שלי מועדי ה' מכאן ואילך אשר תקראו אתם (כי יוסף, מד"ר דג' ג). בעולם הזה מי שהוא כלב לעשות ארי הוא יכול ומי שהוא ארי יכול להעשות כלב (סס כח ג). אמרת לי העלהו עולה לפני ונעשיתי עליו באכזרי ולא ריחמתי עליו אלא אני בעצמי כפתתי אותו (סס ח"כ, פס"ס). היה מכה בפטיש ומעצמה נעשית לכך הוא אומר מקשה חיעשה המנורה יוד מלא (תנח"ך דסס"ג). —ובתפלה: וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כלם אנדה אחת לעשות רצונך בלבב שלם (וצנן מן פסד, כ"ס). —ובמה"א: לא עשה כלום כי לא נעשית מחשבתו (כ"ס, סס"ד). מקצת הארץ הקרובה מן המים משתנית ומתפוררת ונעשית מים (כ"ס, יסודי הסוס"ד). ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא תפצו (סו"ל, סס"ס ד). סוכה שנעשית בהלכתה סבל מקום כשרה אע"פ שלא נעשית לשם מצוה (סו"ל, סס"ס ט). אשה שהיתה אלמנה ונעשית גרושה ונעשית חללה ונעשית זונה ובא עליה כהן גדול אחר כך לוקה ארבע מלקיות על ביאה אחת (סו"ל, ח"ס"ס יח). וכן חבית של שוימים וחבית הדפונה בשולי המחץ הואיל ונעשית כמו בית יד שנושאין בה המחץ ולא נעשית לקבלה אינה מקבלת מוטאה (סו"ל, סס"ס ח). כי בהסתכל האדם בשמש היטב או בכל אורה ידמה לו שיעשה הוזהר קרנים (רד"ק, סס"ס קרן). שלא בדרך הבקיעה הנעשית על ידי הרעש שהיא נשאת כך בקוע תמיד (כי חלנו, עקריס כג). חמשה מעשים תמים יש כבהמה ואם הועדה לאחד מהם נעשית מועדת לאותו מעשה (ש"ע חז"ל, מקי עמון סס"ו). —*נעשה דמים, גערך, נשום במחיר: כל הנעשה דמים כאחר כיוון שובה זה נתחייב זה בחלופיו (קידוש' ח). פסקה להבנים לו שני סלעים נעשית מששה דינרים מה שהתן פוסק פחות חומש (תוספת' כחז' יח). אין ממבע נעשה חליפין (כי יוסף, ד"מ מו). —ובמש' נתמנה למשרה: למלך שבקש לעשות אופימטמא חוץ מרעתו של אפרכוס אמר לו עשה דבר פלוני אל"ל כבר נעשית (כי לוי, מד"ר שמוס כח). —ג) בלא נושא: ויאמר לבן לא יעשה כן בסקומונו (נחמ"ס כט כו). נבלה עש' בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה (סס לד). אל תעניני כי לא יעשה כן בישראל (ס"ג יג). ותחצב אחתה מרחק

לעשות מצות עשה מצות לא תעשה (כ' חלעזר, מכ' מעטעס כ), כל לא תעשה שהוא בא מבח' עשה עשה הוא (יכוס' קידוש' דו), וכא את אמר אין מצות עשה קודמת למצות לא תעשה (סס' צ"מ צ"ח). — ובסב"א: העשה הזה וכו' כאשר בתחילה מצות עשה (סמ"ב' צ, מ"ע יז). — ומ"ר עשויים: רצוני לומר לעורר אתכם על מעשי המצות ולהזהיר על איזה ענייני' לא תעשים ועשויים (סל"ה, חס"ז צ).

עֲשֹׂיָה, ש"ז, — שח"פ מן עֲשֹׂה, כמו עֲשִׂיה: כניסתי עמך והו עשוי שירבה לפסוק בשביל כבודי (כס"י, כחצ"י נג), פי' עבודת הצדקה הוא העשוי שיש מורת שם (סמ"ב' צ, מ"ע קצב). — ובמשמ' הכרח ואנס: וע"ד העשוי לא נתברר שהיה מעושה בשעת תחיית הגמ רק נמצא לפי העדויות שהתלתו היתה באונם (כמ"ח, סו"ח כס).

עֲשֹׂרָה, עשור, ש"ז, — עשרה, קבוצ' של עשרה יחד, Zehnzahl; década — א) במשמ' עשרה חרשים: תשב הנער אתנו ימים או עשור (כח"ס' כד כס). — ב) ושם כלי וזר בעל עשר נימים: עלי עשור ועלי נבל עלי הגיט' בכנור (סמ"ב' צ ד). — נבל עשור: הדוד לוי' בכנור כנבל עשור וזמר לו (סס' לג צ). אלהים שיר חדש אשירה לך בנבל עשור אזמרה לך (סס קמד ט). — ובסב"א, ואמר המשורר: קחי חתף והגבל ושירי בנגונך עלי עשור ומנים (כס"ג, ולא יוסף). — ג) כמו עשירי, היום העשירי לחדש: פעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שיה וכו' (סמ"ב' צ א). בחדש השביעי פעשור לחדש תענו את נפשתיכם (ויק' יו כט). ובפעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם (צמ"ד כט ז). והעם עלו מן הירדן פעשור לחדש הראשון (יסוס' ד יט). בחדש העשירי פעשור לחדש: כא נבכרנאצר מלך בבל (מ"ב כה ח). ובחדש החמישי פעשור לחדש וכו' בא נבזראדן רב מבחים (יכ"ו נב יב). בחמשי פעשור לחדש באו אנשים מקני ישראל לדרש את יי' (ימק' כ ח). — צום העשור, יו"כ, ואמר הפיטן: עשה בבת תמותה צום העשור עמותה. צאן בהענשה מיתה (סס, מוס' יו"כ). מסטין בכבל' אסור ותקות אסורי בשור ונקדישך בצום העשור קדוש (נחשכ, סס). — ובלא צום: אמצת עשור לכפור תמה (כ' משולס נד קלוינוס, חללח, יול' יו"כ).

עֲשֹׂרָה, עשור, ש"ז, — מ"ר עשירים, עשורין, — סה"פ מן עשור, כמו מעשור: עשור שאני עתיד למור נתנך

ח. גדול¹ המעשה² יותר מן העושה (כ' חלעזר, צ"צ ט). וראה ועשה וכו' משה עשה את המשכן וכו' ליתן שכר למעשה בעושה (מד"ר סמוס לט). כן עשו בני ישראל מעצמן לא הוצרכו שיעשיאום משה ואהרן (כ' חלעזר צ"י שנועון, סס צמ"ד ז). [השופט] דן את הדין והשומר מעשה את הדין (כ' חלעזר, סקי' רנתי לג). — ובסב"א: מעשה צדקה מורת המעשים את הכיריהם (כס"י, צ"צ ט). והודיע לו את הדרך אשר הלך בה. ואת המעשה אשר עושה ומעשה לעם (כ"י סנוצ"ר, לקוט', צרלינר 14).

עֲשִׂיָה, פ"י, — משל, מעך, כמו עשה, עפס: ותפקדי את זמתי נעוריר פעשות ממצרים דרך (ימק' כג כח). — ואמר המשורר: ורמונים בגן שושן ואכן בראשי משמרות בשם הפושט וידיך בעברם על פניהם לאטם מעבים אתם ועשים (כמ"ב, סקי' מל). תושיט ימינה כוס וידי מחתת פתיגיל שד לאט תעש (סו"ח, סמ"ח טס צ קט).

— פ"י, עשה, — כמו קל: שמה מעכו שדיתן ושם עשו דדי בתוליתן (ימק' כג ב). ואת חונותיה ממצרים לא עזבה וכו' והמה עשו דדי בתוליה (סס ט). — ובסב"א: חרציו החלב וכו' ואפשר שנקראו כן לפי שמעשין אותן כשעושים אותם ודומה מלאכתן למלאכת החרוץ בדישה (כד"ק, סה"פ, סח). — ואמר המשורר: בתמדות עולם אפדה ליל אשר עשיתי דדי בו צני החן וארדה משפתיו צוף יין כרמי ואנשק לחי אדומי (כ"י הלוי, סח"י מעטרי). — ובמשמ' לחץ ועשק: נצלו מיד פתרוסים אשר אותם מעשים והעמדתו היות ששים (לוח"ז סמ"ט, יול' טעם פס' סמ"ט). רמסוני ועשוני ודמיתי לקאת מדבר (אשר עשה, קליח' טעם טעם, סמ"ח, סקלח:).

— פ"י, עשה, רק בני' מ"ר מעשים, — שעשו אותו, שלחצו אותו: מלם ממנו בניך ה מעשים מתח דינך המר לעם מתבוססים (י"י חלחי הלצחות, קליח' סמ"י יו"כ).

עֲשִׂיָה³, ש"ז, — מצות עשה, מצות חיובית: Gebot; command(ment), בנגוד למצות לא תעשה, אוהרה, Verbot; défense; prohibition: וכל מצות עשה שהומן גרמה אנשים חייבים ונשים פטורות (קידוש' ח ז). אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש (סו"ה צ ד).

¹ [באלפס, הגרסה: יותר בח.], — ² [גראה שוהו פ"י, וכן מנקד בפרוש אצל ר"י אלנקאזה (מנוה"מ ח, סו"ה ענללו 36)]. וכך צריך לנקד גם במאמרים הבאים. ³ [צווי של הפעל עשה, שמשמש כעין שם].

עד ארבעה עֶשֶׂר יום לחדש הוה (שמוס יו). ובארבע עֶשֶׂר שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה (מ"ג יו ג).—חמשה, חמשת עֶשֶׂר. חמש עֶשֶׂר: בחמשת עֶשֶׂר אלף כל הנותרים מכל מחנה בני קדם (ספ"ט ח י). ויחי אמציהו וכו' אחרי מות יהואש וכו' חמש עֶשֶׂר שנה (מ"ג יז יז).—ואברה לוי בחמשה עֶשֶׂר כסף (ספ"ט ג ז).—וסדוריו: ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין וכו' בחמשה עֶשֶׂר יום לחדש השני (שמוס יו ח). בשנת חמש עֶשֶׂר שנה לאמציהו וכו' מלך ירבעם וכו' (מ"ג יז כג).—ששה עֶשֶׂר, שש עֶשֶׂר: ותלד (ולפה) את אלה ליעקב שש עֶשֶׂר נפש (בראש' מו יח). ששה עֶשֶׂר אדנים (שמוס כו כ).—סדוריו: לאמר ששה עֶשֶׂר (דס"ח כד יז).—שבעה עֶשֶׂר, שבע עֶשֶׂר: שבעה עֶשֶׂר אלף ומאתים יצא צבא למלחמה (דס"ח יז יח). יוסף בן שבע עֶשֶׂר שנה (בראש' לו ז).—סדוריו: בחדש השני בשבעה עֶשֶׂר יום לחדש (בראש' יז יח). בשנת שבע עֶשֶׂר ליהושפט מלך יהודה (מ"א כג).—שמונה, שמונת עֶשֶׂר, שמונה עֶשֶׂר: וירק (אברהם) את תניביו וכו' שמונה עֶשֶׂר ושלש מאות (בראש' יד יד). ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב שמונה עֶשֶׂר שנה (ספ"ט ג יד). וישחיתו (בני בנימין) בבני ישראל עוד שמונת עֶשֶׂר אלף איש ארצה (ספ"ט כ).—סדוריו: ובשנת שמונה עֶשֶׂר למלך ירבעם בן נבט מלך אכזים על יהודה (מ"א יח א). להפצין שמונה עֶשֶׂר (דס"ח יד יח).—תשעה עֶשֶׂר, תשע עֶשֶׂר: ויפקדו מעבדיו דוד תשעה עֶשֶׂר איש (ס"ג ז ב). ויחי נחור אחרי הולידו את תרה תשע עֶשֶׂר שנה ובאת שנה (בראש' יח כ).—סדוריו: לפתחיה תשעה עֶשֶׂר (דס"ח כד יו). היא שנת תשע עֶשֶׂר שנה למלך נבכדנאצר מלך בבל (מ"ג כה ח).

עֶשְׂרִי, יְעֶשֶׂר, ס"י.—לקח את החלק העשירי, המעשר, den Zehnten nehmen; prander la dîme, décimer; to tithe: וזרעיתם וברמיכם יְעֶשֶׂר (ס"ח ח יז).

—ספי, עֶשֶׂר, מִעֶשְׂרִים, עֶשֶׂר, אֶעֱשֶׂרנוּ, תֵּעֶשֶׂר, —הבדיל את המעשר, כמו קל: וכל אשר נתן לי עֶשֶׂר אֶעֱשֶׂרנוּ לך (בראש' כה כז). עֶשֶׂר תֵּעֶשֶׂר את כל תבואת זרעך (דנ"י יז כז). והם הלויים הִמְעֶשְׂרִים ככל ערי עברתנו (נחמ"ל ח).—ובתלכו: גבאי צדקה בש"א נוחנין את המעושר לשאינו מעשר ואת שאינו מעושר למעשר (דמ"א ג ב). תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשרו לא יאכלו למצואי שבת עד שיעשרו וכו' (נחמ"ל מו כז).

וחלא ממון עשרת השבטים מעורב בו (בשלל סנחריב) (ספ"ט:). עשרה מכות הביא עליהם בנימס המלכות וכו' לפי שהיו מעורבין איש אחד בא על עשרה גשים וי' אנשים באים על אשה אחת (מד"ר שמוס טו).—ומ"כ: ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עֶשְׂרֹת (שמוס יח כח). שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עֶשְׂרֹת (דנ"א יח).—ובספ"ט: וכן העשרה כי הם תחלת כלל העשרות והיודע חשבון חודו יבין זה (כח"ט, לחוס, ס:). וכן אם יהיו במנין המסלול אחדים עם העשרות תקח מן היותר שבין שתי המנות האחדים (נחמ"ס, קדוש"ס טו ז).—ונכנ': כי כל אדם נותן לבו בעשרותיו כי ישחנו בהן הטבעים (נחמ"ז, נהעלסך, ד"ס ועטס).

עֶשְׂרִי, ס"ז, יק' עֶשְׂרִי, —כמו עֶשֶׂר, עֶשְׂרִי, בחבור עם האחרים למספרים מן עֶשְׂרִי עד עֶשְׂרִים, אחד, עשתי עֶשֶׂר, אחת, עשתי עֶשְׂרִי: ויקח (יעקב) את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עֶשְׂרִי ילדיו וכו' (בראש' לז כג). עשתי עֶשְׂרִי ירעת תעשה אתם (שמוס כו ז). וביום השלישי פרים עשתי עֶשְׂרִי אילים שנים וכו' (נחמ"ל כט כ). בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עֶשְׂרִי שנה מלך בירושלם (מ"ג כג לו).—ובספ"ט: מספר סדוריו: ויחי בארבעים שנה בעשתי עֶשְׂרִי חרש באחד לחדש וכו' (דנ"א ח ג). ובשנה האחת עֶשְׂרִי בירח בול וכו' כלה הבית (מ"א ו' א). עד תם עשתי עֶשְׂרִי שנה לצדקיהו בן ואשיהו מלך יהודה (ימ"א ח ג).—שני, שנים עֶשְׂרִי, שתי, שתיים עֶשְׂרִי: ויחיו בני יעקב שנים עֶשְׂרִי (בראש' לט כז). ויבן (משה) מזבח תחת ההר ושתיים עֶשְׂרִי מצבה לשנים עֶשְׂרִי שבטי ישראל (שמוס כד ד).—ובספ"ט: מספר סדוריו: והוא (אלישע בן שפט) חרש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העֶשְׂרִי (מ"א יט יט). בשנת שתיים עֶשְׂרִי שנה ליורם בן אחאב וכו' מלך אחוזהו וכו' (מ"ג ח כ).—שלשה עֶשְׂרִי, שלש עֶשְׂרִי: והקרבתם וכו' פרים בני בקר שלשה עֶשְׂרִי וכו' (נחמ"ל כט יג). ואת ביתו בנה שלמה שלש עֶשְׂרִי שנה (מ"א ח ז).—ובספ"ט: סדוריו: שתיים עשרה שנה עבדו את כרלעמר ושלש עֶשְׂרִי שנה סדרו (בראש' יד ד). ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עֶשְׂרִי יום בו (אס"ג ג י).—ארבעה עֶשְׂרִי, ארבע עֶשְׂרִי: ארבע עֶשְׂרִי שנה (עברתיך) בשתי בנתיך (בראש' לא מה). אלה בני רחל אשר ילד ליעקב כל נפש ארבעה עֶשְׂרִי (נחמ"ל מו כז).—ובספ"ט: סדוריו: יהיה לכם למשמרת

—ספס, *התעשר, — כמו פֵּעַ: ואלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדכילה והתשרים והתרובין וכו' (דמאי ז ח). האורו והדותן והפרגין והשומשמן שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה (סניני ז ז). רבי אליעזר אומר הצלף מתעשר תימרות וכו' ר' עקיבא אומר אין מתעשר אלא אבינות מפני שהן פרי (מעשרי ד ו). מעשר בחמה נוהג בארץ ובחוצה לארץ וכו' ונוהג בבקר ובצאן ואינו מתעשרין מזה על זה בכבשים ובעזים ומתעשרין מזה על זה (בכורי ט ח). בוסבר שזרעה לזרע וחשב עליה לירק מתעשרת זרע וירק (תוספתא זכ"ג ז). אילן שחננ קודם חמשה עשר בשבט מתעשר לשעבר (רשב"א, ירו' סניני ז כח). ומה בכשים ועזים וכו' חדש וישן שאינן כלאים זה בזה אינו דין שיתעשרו מזה על זה (בכורי גג:).

עֶשְׂרוֹן, עֶשְׂרֹן, ס"ז, מ"ר עֶשְׂרוֹנִים, *עֶשְׂרוֹנוֹת, — חלק העשירי: ועֶשְׂרֹן סלת כלול בשמן כחית רבע ההין (שמו"ט כט ט). וביום השמיני וקח (המטה) שני כבשים וכו' ושלשה עֶשְׂרוֹנִים סלת מנחה כלולה בשמן (ויקני י י). מנחה סלת עֶשְׂרוֹן כלול ברבעית ההין שמן (נמל' יס ד). — עֶשְׂרוֹן עֶשְׂרוֹן: ועֶשְׂרֹן עֶשְׂרוֹן סלת מנחה כלולה בשמן לכבש האחד (סס כח י). — ובתו"מ: הרי עלי עשרון יביא א' עשרונים! יביא שנים פירשתי ואינו יודע מה פירשתי יביא ששים עשרון (מנח' יב ח). יביא מנחות של עשרונים! מאחד ועד ששים (רבי, סס ז). — ומ"ר עֶשְׂרוֹנוֹת: אם הביא עשרון אחד משני עשרונות ולזוג אחד משני לוגין יצא (סגמחא, קה:). אם למדתי לכבש העומר שאף על פי שבפל עשרונותיו לא כפל נסביו [אף איל העולה אעפ"י שבפל עשרונותיו לא כפל נסביו] (ספרי נמל' קו). — ואמר המשורר: ומרוב עשרוני יתמהו השומעים שלש מאות וששה ושלשים ידועים (לחז"ע, זין סג ומועד). ומי כרב משה זכות לקח בשיר תשע עשרוני הזכות לא נפל ארצה מכל דבריו ובלשון נופל על לשון לא קם איש כמחו ולא יקום אחריו (כ"י פלכאס, נסח ספריס, 104).

עֶשְׂרוֹנִי, ס"ז, — של עֶשְׂרוֹן, של עֶשְׂרֵה, decimal, נוהג בדבור העברי ובספרות החרשה.

[1] [במשנה שבגמרא ובמדכ"מ, הגרסה: עֶשְׂרוֹנוֹת.]

ר' יהודה אומר אף הלוקט את הכלכלה לשלוח לחבירו לא יעבל עד שיעשר (מעט' ד ז). שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתן ערבתן הדלוקו את הנר וכו' אין מעשרין את הודאי וכו' אבל מעשרין את הדמאי ומערכין ומסמנין את התמין (ספס ז ז). עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות (כי גמולא, לחז"ס טז). מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה (סס ט ח). היה לו באמצע מביא ומעשרין באמצע (בכורי ט ז). אינו נאמן לומר לו עישרתי ואינו נאמן לומר לו לתוך ביתי אני מכניסן (ירוש' מעשרי ז ח). — ואמר הפוסק: פרח משבטיו לשרתך עשרת תמור עשירו לך חונו במצבת (ב' יוסי בן יוסי, ספס כונח). — ובמשמ' עשה עֶשְׂרֵה, אפר שהוא עֶשְׂרֵה: ולפיכך אודיעך שבועלי הקבלה הספירות חשבו ליתר השם ולברות מאמנות השלש ועשרהו וכו' מקצת בעלי הקבלה מאמינים ואומרים כי האלוהות עשר ספירות והעשרה הם אחד (כ"י חזקוניס, בגי' הקבלה, יליק 19). — ספס, העשיר, רק מק' לעֶשֶׂר, פֶּעֶשֶׁר¹, — כמו פֵּעַ: כי תכלה לעֶשֶׂר את כל מעשר תבואתך וכו' (דכ"ו כו יז). והיה הכהן בן אהרן עם הלויים פֶּעֶשֶׁר הלויים (נחמ' י לט).

— מַעַר, *עֶשֶׂר, רק צי' מַעֲשֶׂר, מעושר, — שֶׁעֶשְׂרוֹ אותו: לא סקרו במיקרא ולא מנאם בשבט או שמנאם רבוצים או עומדים הרי אלו מעושרים וכו' קפץ אחד וכו' מן המעושרים לתוכן כולן ירעו עד שיסתאבו (בכורי ט ז). לא ישמש חבר במשתה עם הארץ ולא בסעודת עם הארץ אלא אם כן היה הכל מתוקן זמ עושר מתחת ידו (ירוש' דמאי ז ז). — ובחכמת השעור, שטח בעל עשר צלעות: והשטח המרבה צלעים נחלק למינים רבים מהם מחומש והוא אשר צלעותיו חמש ומהם משושת או משושא אשר צלעותיו שש וכן המשובע וכו' עד המעולה ממנו (לחז"ס הנסיון, הנסיון והספירות ח כ).

[1] [ריב"ג בפרשיו חבר אותו עם הקל, אבל הוסיף שאפשר שהוא הפע' וי"ל: על משקל לשכב וכו' בשכב וכו' בשפל קול השחנה אלא שהצרי הנה במקום הפתח שם וכו' ואיננו עוד נמנע שיהיה בעשר לעשר שני מקורים לפעל כבד על דמיון הפעיל רצוני לומר העשיר ויתיה העקר בהם כהעשר להעשר והסגה הוא מן הכל אחד מהם והעתקה תנועתה אל מה שלפניה, ע"כ. הברכה זו שהוא הפעיל אחזו ראב"ע ורד"ק ולב החדשים.]

עֲשָׂרִים—עשרים עֲשָׂרָה, zwanzig; vingi; twenty:

זה עֲשָׂרִים שנה אֲנִי עֹמֵךְ (צִדְכָא לֹא כח). עוֹמֵם
מֵאֲחִים וְחִשּׁוּם עֲשָׂרִים (סס לז יח). עֲשָׂרִים קִרְשִׁים
לִפְתָּה נִגַּב תִּימָנָה (שְׁמוֹה לו כג). וְשִׁלְשָׁה נָתַן לְחִירָם
עֲשָׂרִים אֶלֶף כֶּרֶם חֲמִים (מ"ח ס כח). — הָעֲשָׂרִים: לֹא
אֲשַׁחֵת בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרִים (צִדְכָא יח לח). — וּבְמִשְׁמִ'
סְדוּרִית: וַיְהִי כִשְׁנֵה הַשְּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי פְעֻשָׁיִם
בַּחֹדֶשׁ נִעְלָה הָעֵנָן (צִדְכָא יח). וּבְשִׁנַּת עֲשָׂרִים לִירֵבְעָם
אֶלֶף יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ אֲמָא מֶלֶךְ יְהוּדָה (מ"ח יס ט). —
וּבִתְלָמוֹ: סְנַהֲדְרִין גְּדוֹלָה הִיתָה שֶׁל שְׂבָעִים וְאַחַד
וּקְטָנָה שֶׁל עֶשְׂרִים וְשִׁלְשָׁה (סְנַהֲדָא ו'). בֶּן עֶשְׂרִים
לְדוּדָף (כ"י יִסְדוּרָא דִּן מִימָא, חֲנִי ס כח). מִכָּר לֹו עֶשְׂרִים
וְחִמְשָׁה דִּנָּר שֶׁל כֶּסֶף בְּדִינָר שֶׁל זָהָב אַע"פ שְׁמִשְׁךְ
אֵת הַכֶּסֶף לֹא קָנָה עַד שִׁימְשֹׁךְ אֵת הַזָּהָב (צ"ח עס:).
— וּבִסְכָּמָא: עֶשְׂרֵה דוּמָה לְאַחַד וְעֶשְׂרִים דוּמָה
לְשָׁנִים שֶׁהֵם שְׁנֵי עֶשְׂרוֹת וְחִיה רָאוּי שִׁיקְרָאוּהוּ עֶשְׂרִים
כֹּאשֶׁר יִקְרָא מִמָּה מֵאֲחִים וּמֵאֶלֶף אֲלֵפִים וְכו' (חֲצִי"ט,
פ"ה הַמְּסָפָר, 1). — עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע, שֵׁם לְסַפְרֵי הַמְּקָרָא,
תנ"ך: וַיְהִי כִי אָרְכוּ לִי שָׁם הַיָּמִים לַעֲשׂוֹת מִלְּאכְתִּי
מִלְּאכְתִּי שְׁמִים הָעִיר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רוּחַ הַשֹּׁהַן אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי
עִמּוֹ וְאִמְצִי לְבָבִי לְהַדְפִּים עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע (כ"י יַעֲקֹב בֶּן
חַיִּים, "מִקְרָא גְּדוֹלָה, סִדְק", וְלִבֵּן כָּל מַה שִׁיכּוֹלְתִי לְמַצּוֹא
וְלִלְקַט מֵהֶם מִכָּל סַפְרֵי הַמְּסוּרָה שֶׁהָיוּ לִי כּוֹלֵם לְקַטְתִּי
וּשְׁמִתִּים בְּעֶשְׂרִים וָאַרְבַּע זֶה (סס).

עֵת—עֵת, כִּי עֵתָּה, עֵתָּה, עֵתָּה, עֵתָּה, עֵתָּה,
מִי עֵתָּה, עֵתָּה, כִּי עֵתָּה, כִּי עֵתָּה, כִּי עֵתָּה, עֵתָּה, עֵתָּה,
עֵתִי, זֶמֶן, Zeit; temps; time: לִבֵּן הַמִּשְׁכֵּל בַּעֲת
הַזֵּאת יֵדֵם כִּי עֵת רַעָה הִיא (שְׁמוֹ ס יג). לִבֵּן כֵּה אֲמַר
יִי הַנְּנִי חֲשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רַעָה וְכו' כִּי עֵת
רַעָה הִיא (מִיכָא בג). וְאַתָּה דִּנְיָאֵל סָתֵם הַדְּבָרִים וְחִתָּם
הַסֵּפֶר: עַד עֵת קֵץ (לִנְי' ז' גס ט). גַּם עַד הָעֵת הִיא
דִּלְתוּת לֹא הָעֵמֶרְתִּי בְּשָׁעִים (כִּמְו' ו ח). מִן הָעֵת הִיא
לֹא בָאוּ בִשְׁבַת (סס יג כח). — וְאַמֵּר בֶּן סוּרָא: כִּי יֵשׁ
אוֹהֵב כָּפִי עֵת וְאֵל יַעֲמֹד בְּיוֹם צָרָה (צ"ס גי"ו ח).
עֵת רַעָה תִּשְׁכַּח תַּעֲנוּג וּסּוּף אֲדָם יִגִּיד עֲלָיו (סס יח)

(1) [כך כִּכְנַעֲנִי (Lidzb. 347). רֹאבִי"ע (שְׁמוֹה כח י)
חֲבֵר אוֹתוֹ עִם עֵנָה וְהַדְּגֵשׁ בְּת' בְּנִטְיָה לְחִסְרוֹן אֲנָוִן.
וְקָרֹוב לֹזֶה בִּארְמִי: פְּעִינִי, בַּעֲתָה, וּבִאשׁוּרִי: אֲנִי, אֲתִי,
עַת (Del., Handw. 96-97), וְיֵשׁ גְּזוּרִים אוֹתוֹ מִן יַעֲד,
בְּחִשְׁמִשְׁתִּי בְּמָקוֹם עֵדָה.]

(2) [עֵי הָעֵרָה כְּפֹה הָעִירָה.]

(כז). — וּבִתְלָמוֹ: אֲמַרְו עֲלָיו עַל ר' עֲקִיבָא מִימִיו לֹא
אֲמַר הִגִּיעַ עַת לְעֹמֹד בְּיַהֲמִיד חוּץ מִעֲרֵבֵי סְסוּתִים
וְעֵרֵב יוֹם הַכַּפּוּרִים (סְסוּי קט). — וּבִסְכָּמָא: וְכֵן דְּבִרְתִּי
בְּנֵי הָאָדָם אֵין הָעַת מִכָּה לְקַדֵּר אוֹ לְזוּרֵעַ וְכֵן
כְּשִׁישְׁתָּנָה הַיּוֹם בַּעֲנָן וּבִזְוֹלָתוֹ וְאַמֵּר נִשְׁתַּנָּה הָעַת
(כ"ח צִדְכָא, סוּסֵס סְכִינִים, עס). כִּי יֵשׁ אֲתוֹ נִימוּס הַנִּמְצָאוֹת
וּסְדֵרִם בְּהוּוּתָם וּבְטוֹל הַנִּימוּס הַהוּא בְּעַת יָדוּעַ
(כ"י חֲצִי"ט צִדְכָא, ס' מִשְׁעָל' חֲלִסִּים י ח). — וּבְמִשְׁמִ' חֵלֶק מִן
הוּמָן, עוֹנָה: אֲבָל הָעַס רַב וְהָעֵת גְּשָׁמִים וְאֵין כֵּה
לְעֹמֹד בַּחוּץ (עֲזִי' י יג). — וּבִסְכָּמָא: וְהִדְבֵּר הַפְּרָטִי
אֵינוֹ נִמְשָׁךְ אֲלֵא בְּחִשְׁךְ הָעַת וְהוּא חֵלֶק מִתְּלָקִר
הוּמָן (פְּסִיט פִּלְקִירָא, לִנְי' סִיגוֹן 22). — (ב) נִסְמָךְ לִשְׁם אֲדָ
לְמִקְרָא שְׁבֵא לְהַגְדִּיק וְלִהְגִּבִּיל אֵת הוּמָן: וְיִאמֵר (יַעֲקֹב)
הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עֵת הָאֲסָף הַמְּקָנָה הַשְּׁקוֹ הַצָּאךְ
וְלִבֵּן רַעָה (צִדְכָא כע ז'). וַיְהִי יִי דְבַר כִּישְׂרָאֵל מִהִבְרָךְ
וְעַד עֵת מוֹעֵד (פְּסִיט כד יח). וְתוֹר וְסוֹס וְעִנְיָן שְׁמֵרוֹ
אֵת עֵת בִּאנְהָ (יִרְמִי' ח ז). וְעֵת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה
יִשְׁעִי (סס ל ז'). יוֹם אִידָם כֹּא עֲלִיהֶם עֵת מִקְדָּשָׁם
(סס נו כח). עֵת נִקְמָה הִיא לִיִּי (סס נח ו'). כֵּה בְּבָל
כִּגְרִי עֵת הַדְּרִיכָה עוֹד מִעַם וְבִאֵה עֵת הַקְּצִיר לֵה (פְּסִיט
לג). וְאַעֲבֹר עֲלֶיךָ וְאַרְאֶךָ וְהִנֵּה עֲמָךְ עֵת דִּידִים (יִמְקִי'
י' ח). כְּשֶׁרֶם תִּגְלָה רַעָתְךָ כְּמוֹ עֵת הַרְפַּת בְּנוֹת אֲרָם
(סס נז). וְאַנִּי תַּפְלִי לִךְ יִי עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרַב
חִסְדְּךָ עֲנִנִי בִּאֲמַת יִשְׂרָאֵל (סְסִל' סט יד). הִידְעַת עֵת
לְדַת יַעֲלִי סִלְעַ חֲלָל אֵילוֹת תִּשְׁבֵּר תִּסְפּוֹר יִרְהִים
תִּמְלֹאנָה וְיִדְעַת עֵת לְדַתְנָה (חֲזִיב' לט א' ז). עֵת הוּמָר
הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ (סְסִי'ס ז יג). וְכַעַת
הִיא יַעֲמֵד מִיבָאֵל הַשֶּׁר הַגְּדוֹל הָעֹמֵד עַל בְּנֵי עַמְּךָ
וְהִיתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא נִהְיָה מִהְיוֹת גּוֹי עַד הָעַת
הִיא וְכַעַת הִיא יִמְלֹךְ עִמָּךְ כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בְּסַפְרִי
(דְּנִי' יז ח). — וְאַמֵּר בֶּן סוּרָא: בְּעַת מִפְּקֵד אֵל תִּתְאַחֵר
פִּטְר לְבִיתְךָ וְשִׁלְם רָצוֹן (צ"ס גי' לז יח). — וּבִתְלָמוֹ:
מֵאִי דְכָתִיב וְאַנִּי תַּפְלִי לִךְ ה' עֵת רָצוֹן אֱוִמָתִי
עַת רָצוֹן בִּשְׁעָה שֶׁהַצְּבוֹר מִתְּפַלְלִין (רַשְׁי"א, צִדְכָא י ח).
אִפְּלוּ מִצָּאוּ חֲבֵרוֹ וְאַמֵּר לוֹ לִין פֹּה עֵת חֲמָה הוּא
עֵת צִינָה הוּא לְמַחֵר מִשְׁכִּים וְהוֹלֵךְ (כ"י יִסִּי צִדְכָא, יִסְדוּרָא
עִינִי' זג). — וּבִסְכָּמָא: לַעֲת הַרְחִיצָה לֹא מִצָּאוּ
בּוֹ בְּאוֹר מִסְפִּיק רַק שְׁכַמְטָא יוֹם אֲוִמֵר הַכְּתוּב וְרַחֲמֵי
בְּמִים וּמִמָּא עַד הָעֵרֵב וּמִרָאָה שְׁמַעַת הַרְחִיצָה עַד
בִּיאַת הַשֶּׁמֶשׁ יֵשׁ עֵת (כ"ח סְסִל' ג' יג, עִינִי עוֹלָם וְעוֹסֵת
ג' קי). — וְנִסְמָךְ לְאַמֵּרְתָּ הָעוֹרֵץ: נִסּוּ הַפְּנֵי הָעַמְּקוֹ לְשִׁבְתָּ

או מן הדברים שאינם נמצאים כי אם לעתים רחוקות (כי זכרים הלוי, קט' המלך, הקדש). אי אפשר של עתים רחוקות לא ישתמש בהן בחמין (כ"ג). על הכ"ף, פס' ח:). העולם הזה כמו בגד כלוי ישן אם תתמיד לבישתו ישבר (צ"ל ישחת) ויקרע ותשאר ערום ואם תניחהו בעצמו (צ"ל לעצמו) ותלבשהו לעתים רחוקים וכו' (כי ידעם בדרכי, הסדרס ח, חולס"ס ג). ויש לומר דאף אם לעתים רחוקים מצאו שם אדם יחשוב אותו ביותר לאלוה (פנחס זול, וולף, כז). — צוק העתים: ושבעים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרון ובצוק העתים (דנ"י ע כס). — ובספח"א: יצעק מצוק העתים ולילה ויום לא יחרש (כס"ע פלקיאל, סנזקטע). שהרי במח סופרים יקרים (ומלמדים) חשובים מחמת צוק העתים וכוכב הזמן משכירין עצמן רק עבור היציאה (נכדכי, כ"ג ספח). — עתים מומנים, מופנות: יעמדו נא שרינו לכל הקהל וכל אשר בערינו החשובים נשים נכריות יבא לעתים מומנים ועמם וקני עיר ועיר ושפטיה (עזרי' יד). ולקרנן העצים בעתים מומנות ולבכורים זכרה לי אלהי לטובה (נמ"י ג לח). — ובספח"א: יקרא בעתים מומנים תורה שככתב ודברי שמועה כרי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה (נמנ"ס, ס"ח א"ג). — ובספח"א: מאורע: ויאמר המלך להכמים וידעו העתים וכו' (אס"י ח ג). עם כל מלכותו וגבורתו והעתים אשר עברו עליו ועל ישראל ועל כל ממלכות הארצות (דס"ח כט ל). — "ובספח"א, עתי: וידוך וי' אלהינו עתי היום ושעות לילה שבתות וחדשי השנה (סוס"י נקוני לטכע"ג 25). וסדר זריחת השמש וכווא להעמיד עתי היום והלילה ועליתך וירידתך להמציא הקור והחום והקיץ והחורף (כ"י א"ס, סוס"ס, סימון). של כל עת ועת מעתי השנה וכו' לא נתכרה במשכתנו ולא עלתה ברעיונינו צורתו (סס עזרי' סלח"ס ח). וכספח"א הוח הם מתגלגלים עיתי היום והלילה (כ"י סינזללי, יקוד עולם, לו). וכמו שהסכמו ע"ז חכמי האומות החוקרי' ששמו ליבם לידע ולכוין עיתי הלכות ושאר אותות צבא השמים (סס לו). והמקום שאין למטה ממנו הם ערב ובקר שהם עתי הקרבן וכו' וכן לערב מפני שהם עתי זמן הקרבן הקרבן (כ"ח הקדש, ג"ע, ענין מפלס, ספס"ס, ע"ו). הדבור השלישי בעתי בקר וערב (סס). הואיל ואמר באמרו על נדתה עת השנית מן עת נדתה וכו' ומה שעם להגביל עתי היום ולא יום נולתו (סס, ענין עולם ועסס

בלא עת (זן נלכו, נמ"י סכטר ג, נילנזוכ 545). כל המוסיק חרי זה מהרף ומגדף וכל האומר הלל בלא עתו הרי זה מהרף ומגדף (סס). — ואמר המשורר: אני הגבר הנדבב בלא עת יומי ערב ועוד לא יומי בלא ימי (נמס, חגכה לרי ססל"י חנן ססרוע). — "חלק של העונה: העונה אחד מעשרים וארבעה לשעה העת אחד מעשרים וארבעה לעונה (יחסי נכ"י ח ח). — (ח) וי"ר עתים: סדוק משדי לא נצפנו עתים זירעו לא חוו ימיו (ח"נ כד ח). ולקץ שנים יתחברו זכת מלך הגנב תבא אל מלך הצפון לעשות מישורים זלא תעצור כוח חורוע ולא יעמד ורעו ותנתן היא זמביאיה והילדה ומחוקה בעתים (דנ"י יח ו). ושב מלך הצפון וכו' ולקץ העתים שנים יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב ובעתים ההם רבים יעמדו על מלך הגנב (סס יג יד). ואחה משמים תשמע ותצילם כרחמך רבות עתים (נמ"י ע כס). ומכני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (דס"ח יג נג). ובעתים החם אין שלום ליוצא ולבא (דס"ח יס ס). — ובח"ס: וכו' באיזה שעה הממונה בא לא כל העתים שוות פעמים שהוא בא מקריאת הגבר או סמוך לו וכו' (ממ"ד ח ז). איזהו מעונן וכו' ר' עקיבא אומר אילו נותנין עתים כגון אילו אומרינו היום יפה לצאת מחר יפה ליקח היום חמה נחתה מחר גשמים יורדין וכו' (סוס"ס שס"ג יד). מעונן וכו' ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר וכו' (סס"י סס). העושה תורתו עתים הרי זה מופר ברית (נמס כ"י סימון, יחסי נכ"י ע ח). בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת במד"ר וכו' (נכח, סס"ח ח). בשר ודם שאינו יודע לא עתיו ולא רגעיו ולא שעותיו הוא מוסף מחול על קודש אבל הקב"ה הוא שיוודע רגעיו ועתיו ושעותיו נכנס בו כחוט השערה (סס"ג, נד"ר נכח"י י). — ובתפלה: כחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים ומחליף את חומנים (ספ"י ענין). — ובספח"א: ובשם שהרעב בערב ודוחה אכילתו לערב שני אין יכול לאכול אפילו אכילה שלעת אחד וכל שכן שלכמה עתים (סס"י סס"י סס"י ס"ו). חקור חכמה ודע משפט ועתים ואף כי את בסוף ימים ועתים (כס"י פלקיאל, סנזקטע יג). — עתים רחוקות, רחוקים: בן אדם הנה בית ישראל אמרים החוון אשר הוא הוה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נכא (יחסי יג כז). — ובספח"א: שהוא כבורת מן הספקות

של שניים ואחד צריכין שיהיו יושבין כולן כאחד במקומן שבמקדש אלא בעת שיהיו צריכין להתקבץ מתקבצין כולן ובשאר העתות כל מי שהיה לו עסק יצא לעשות חפצו (רמב"ם, סנה' ג ז). ואמרת המקרה וענינו שלא ישאר ולא יתקיים שני זמנים ר"ל שתי עתות (כ"ס ח"ט, נו"כ ח עג), מחפלים על חיי אחינו בכל רגעי עיתותינו להפיקם רצון בגיל ועלצון נצח (כ' שמואל בן עמי, אגרי, חכ"ז ב, 46). כתב רבינו האי גאון ז"ל יש עתות הבאות לפועל ויש עתות שאינם מהנות כלום (הרמב"ם, חזן יקנה, פ"י הסוטה, טו:). כי כל העולם כולו למקומותיו ועתותיו כגוף אחד מחובר אברים וכלים לכלים שונים (רמב"ם, ד' כוסות, כוס ביד יו:). — ואמר המשורר: בידך עתות ומה זה פי יענה וקצרו שפתותי וכל רגע הנה בקרבי אתותי ואן לבי יפנה (רמב"ם, חלבי הסוטה). — ואמר הפיוטן: מתי תנשא ותתרום וזכר אמר פיך קומם בשלש עתות עמלק להם (חלבי חל דמי, פס' זכור). — והדבור *לעתותי¹ ערב: ר' יהודה אומר שחרית בעל הבית צריך שיאמר כל מה שילקטו עניים מן העומרים הרי זה הפקר ר' דוסתאי אומר לעתותי ערב (סוטה פ"א ב' ס'). השוכר את הפועל לעשות עמו מלאכה ולעיתותי ערב אמר לו הליך את הלגין זה במקום פלוני וכו' (פס' ע"ז ז טו). למלך ששכר פועלים הרבה וכו' לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן וכו' (ר' זעירא, ירוש' זכ' ב' ס'). — ובסנה"א: מה גאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מרחוק בחצרותי בעתותי קרב (אייכנוס, אגרי לריב"ל, בלח ילחק 18). — ואמר הפיוטן: מסגרת סגרה בעתותי פסח נשמרה מדין בצליל שעורי עמר פסח (אע"ג גזכוסך, יו" ב פסח). — ואמר המשורר: ואצדיק על אשר בא אל אמונה במסורו בעתותי מצוקה (ר"ס סנה' ידיוקן נסוך לז'). — ועתותים: גשתינו עדיך ברויות ולא בעצלותי דחות רוע פורעניות המתרגשות לעתותים (כ' בנימין, אונקס, לו"ג).

עתד²

ממנו עתד, עתוד, עתיר, עתידה, עתידות.

(1) [נכפל סיום הרכיב כמו: מראשתי, בסותי].

(2) [עבר: עתד a] כחש' הכלה, [וכך בארמ'].

ז, קינ:). — *עתים... עתים, לפעמים... לפעמים: עתים שהוא שונה כיצד היה השרץ תלוי בין הקירות וכו' (רמב"ם, מוספי טה"ד ז). מפקח בגל עתים פטור עתים חייב כיצד וכו' (ר"ס שו"ע ב' יוסמן בן ברוך, פס"י לז). חיות אש ממללות במתניחא תנא עתים חשות עתים ממללות (מג"י:). עתים חלים עתים שומה כשהוא חלים הרי הוא כפיקם לכל דבריו (ר"ס כס'). עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה מלאכה ומתחייב מיתה לשמים (ר"ע, אר"י יח). — ובסנה"א: עתים ביום ובערב ובחצי לילה ובשחר תצא בלא סדרים עתה! תראה משמי שפרים ועתים נכסתה (עשרות הלכה של הקהלים הקדמונים, גמ' שכתר ב, גי'לכורג 496). — בעת מן העתים: שחבל פעל האל ומעשהו וכו' והוא שנהו בעת מן העתים להיותו או יותר טוב השינוי מהתמדה (ר"י ארזכנאל, נוספי חלבי י ט). — ואמר המשורר: אחרד לעתי וארגו תהתי וקול בן אמתי לך אקריבה (ר"י הלוי, ישן ומקס). הלא עתים אחדים הם יעופון כחלום גומה ותעש כל אשר תוכל לעיני כל ביד רמה (פס"ע, קרס ס"ז). — מכתב עת, נו"כ מכתבי עתים, עתון: ושלא לקרוא ארבעה מכתבי העתים שהם כנגד ארבעה אבות נזיקין (ר"ל לויטל, טע"י ב, 34). ועי' מכתב. — וכן בכתב עת, כתבי עת, עי' כתב. — ונו"כ עתות, עיתות: ויהי יי' משגב לך משגב לעתות בצרה (פס"י י). למה יי' תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה (פס"י ח). בידך עתתי הצילני מיר איבי ומרדפי (פס"י יו). — ובמדר': היודע שעותיו ועתותיו הוא חלקו (כ' יוסף בן צדקיה, מנ"י זל יג). — ובסנה"א: ועכשיו לענין הטאה וכו' לאו כולו רבגן נהיגי ביה אלא אנשים חשובים בלבד ולא ככל עיתות אלא בימי בעיית ותעניתא (חול' אגרי ח ח, לוין 83). וכמו שהפקח לא יוכל לראות השמש וכו' אלא בעתות היום ובמקומות נשקפים שהשמש זורחת אליהם כך הפקח באור האלהי יש לו עתים ומקומות בהם רואה האור ההוא והעתים הם עתות התפלות (ר"י ח"ט, סנה"ד ז). — ואל תטעון במה שיקרה למעטים ובעתות מועטות ובררך המקרה מאבוד המשתדל והנצל המופקר הפתי (פס"ס ב). והדמיון בעבור שהוא פנימי וקרוב להרמות אל השכל ישאר עמו כמנהגו בשאר עתות השונה (סו"ט, לוח ס"ד). אין בית דין

עֲתָה קל אינו נהוג.

עֲתָה, עֲתָה, עֲתָה, — עֲתָה את הדבר, הכין אותו בכל שיהיה מוכן ומזמן, *bereiten; préparer; to prepare, make ready*: הכן בחוץ מלאכתך ועֲתָה כשדה לך אחר ובנית ביתך (משלי כד כז). — ובסחמ"א: ועתודותיהם שומתי סגלתם שעֲתָהוּ לפגעי הזמן. (כ"י ח"ט, סה"ט לריב"ג, עמך). ושלה הברכיה לבקש דמו ועֲתָה הרוצחים ששחקו ממנו והכיר בהם הקרוב להם והודו בהריגתו (כ"י חזקוני, מוסרי המלוכה אג). לפתע פתאם ראו אנשים דבר ערוה או עון או דבר מצוה שלא זמננו ועֲתָהוּם אנשים להעיד בפניהם (כ"י הדק, חס"כ סקט, דבור לא חסוד). — ואמר המשורר: מי עֲתָה למוד ארץ וחרד וכו' מי עֲתָה אצרות שלג וברד (רמב"ט, מי אל נסתר). דרכו במסלה כוכבי רום ועלו בית דלי בתחלה אורו עז ומשלו עֲתָהם עת גאלה אל בכחו ונתלו (כ"י הלוי, יש חס"כ). אתה כוננת מישרים ועֲתָה ד יום פקדֶךָ. (סוף, חס"כ כוננת מישרים).

הֵסֵט, הִתְעַתָּה, הִתְעַתָּה, — הִתְעַתָּה הדבר, הוכן, נועד, *beraitet, bestimmt sein; être préparé, destiné; to be prepared, destined*: וישכון ערים נכחדות בתים לא ישבו למו אשר הִתְעַתָּהוּ לגלים (חזקוני, חס"כ). — ובסחמ"א: שבתם מן המלחמה הקשה שוללים שלל הִתְעַתָּהוּ למלחמה הגדולה וכו' (כ"י ח"ט, חס"כ יסוד המעשה ס). — ואמר הפיוט: גלתה גהוצה לעשות עדי מחפה לגלות בהִתְעַתָּהוּ גדר בעדי (כ"כ סקליר, חס"כ חס"כ קי). — ואמר המשורר: ידיו מהרו אל יין ידירות שתות היום במזוק המשושים ועוד הִתְעַתָּהוּ לכפל שמחות ופתחו ההנחות מאבסים (רמב"ט, חס"כ נכ). הנם לצורות התכבדו נועדו והִתְעַתָּהוּ זו עם זו יתאחדו ואלה מאלה נבדלים (רמב"ט, חס"כ חס"כ).

הֵסֵט, *עֲתָה, ציף מֵעַתָּה, מֵעַתָּה, — כמו התפ': שני בתים לא ישבו למו אשר הִתְעַתָּהוּ לגלים ולמי הן מֵעַתָּהוּ לאלו שהן גולין ישראל שלו ממצרים (מד"כ במד' יח). מחר נהא מֵעַתָּהוּ ועומדים על ראש הגבעה כמשמעו דברי ר' יהושע ר' אלעזר המודעי אומר מחר נגזור תענית ונהא מֵעַתָּהוּ על מעשה אבותי (ילק' שמוס רסד). — ובסחמ"א: שורה שלישית שאר הקהל והמקום הוא מֵעַתָּהוּ לדבר ומספידין שם לפי כבוד המת ונקרא שדה בוכים (ערוך ערך טז). כי יוסיף באיש

וכו' רעות ומעלות המדות יותר מאשר עֲתָהוּ והוכן אליו קודש (רמב"ט, ס' הענינים, יז). גלוה לזה שלא היו (שאר הנביאים) מֵעַתָּהוּ ומזמנים כמחו (ס' יג). ומסרתים (את האגרות) ביד סוחר אחד מנינואה אוהבי שמצאתי בעיר בולונוויא שהוא מֵעַתָּהוּ לעבור באלכסנדריאה (כ' הלל, חס"כ גנוס, כא). אך לשקר שמרנו מֵעַתָּהוּ ההכרתי ואין לאל ידינו לרחותי הגורה אמת ואנחנו כדאים (כ"י הסדרים, צמ"י עול' טז). ומפני ההנהגה הדקה הזאת (שלא היו להושים אחרי תאות המשגל) היו מֵעַתָּהוּ לאריכות ימי חייהם (כ"י חס"כ, ס' הסוד, כח"ט, ד"ה יוסי חס"כ). — ובחכמת הרפואה, במשמ' עלול ל': הכבד והמחול הם אברים היותר מהירים והיותר מֵעַתָּהוּ לם לקבל הקושי כשירשל האדם בהם עשיית המאכלים הדבקים (ס' ס' נס"ה לסרמב"ט א). עוד אמרת כי בימי החורף יען אתה מֵעַתָּהוּ לנזילות אינך מניח כי אם תפלה של יד (ריב"ט, ס' חס"כ קל). ויש מהגופים גופים מֵעַתָּהוּ לכאב הראש והם גופים חלושי הראש וחלושי אברי העיכול (קאנון א ח ז ח). והביצה השלוקה למו שהוא מֵעַתָּהוּ לרעיופה (ס' חס"כ ד). — מֵעַתָּה, מֵעַתָּה למשנה, *eandit-dat(e)*: מֵעַתָּה לחבורה (דס"י יסודי מלרים וס"י ח, מן 278). — ואמר המלחין: משנאי הם כהר ציון ואני בהר עיבל מֵעַתָּהוּ לקללה (עמנו, נח"כ ח).

עֲתָה — עִי' עֲתָה.

עֲתָה (בתיב), עֲתָה, חס"כ של הזמן, — עכשיו, כוּמָן זה, *nam, jetzt; maintenant, à présent; now*, at present (א). — וְעֲתָה הנה אשתך קח ולך (בראש' יב יט). עֲתָה ידעתי כי ירא אלהים אתה (ס' כז יז). עֲתָה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים (שמוס יח יח). עֲתָה ידעתי כי יושב יי' לי (שפ"י יג). עֲתָה ידעתי כי חושיע יי' משיחו (סהל' כ ז). עֲתָה הרחיב יי' לנו ופרינו בארץ (בראש' כו כז). אתה עֲתָה ברוך יי' (ס' כט). — ואמר בן סורא: אל תאמר [מה] כי עש[ית]תי חפצ[ו] ומה עֲתָה יעזב לי (צ"כ גי' יח כג) — ובגנוד לזמן העבר: כי במקלי עברתי את הירדן הוה וְעֲתָה הייתי לשני מחנות (בראש' לז יח). אביך הקשה את עלנו ואתה עֲתָה הקל מעבדת אביך הקשה (מ"א יז ד). צדק ילין בה וְעֲתָה מרצחים (ישעי' א כח). ויאשם (אפרים) כבעל ויטת וְעֲתָה יוספו לחטא וכו' (סוף יג

(1) [בנראה מקורו זחם המפעל מן עת.]

(1) [ע' גם מבי' (ממלך ח).]

לִידִידִי בִקְרֵן בֶּן שָׁמֹן וְכוּ' וְיִקְוּ לַעֲשׂוֹת עֲנִיִּים וְיַעֲשׂוּ
בְּאֵשִׁים וְעֵתָה יֵשֶׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוֹ נָא
בִּינִי וּבִין כְּרַמִּי (יִשְׁעִי ח-ג). מַצְדִּים יִרְדַּע עֲמִי וְכוּ'
וְאֲשׁוּר בְּאֶפֶס עָשְׂקוּ וְעֵתָה מָה לִּי פֶה (סֵס כז-ד-ה).
שָׁאֵל מִסְּנִי וְתַתְּנָה גִּוִּים נֶחֱלָתָךְ וְכוּ' וְעֵתָה מַלְכִּים
הַשְׁכִּילוּ הוֹסְרוּ שִׁפְטִי אֶרֶץ (סֵסל ז ח-י). אֲךָ כִּצְלָם
יִתְּחַלֵּךְ אִישׁ וְכוּ' וְעֵתָה מָה קוֹטִי וְי' (סֵס לע ז-ח). —
וְאֲמַר בֶּן סִירָא: וְגַם בְּרִיתוֹ עִם דָּוִד וְכוּ' וְעֵתָה
בְּרַבּוֹ נָא אֶת־י' הַטּוֹב (צ"ס גכ"י נה כס). — וְעֵתָה
הִנֵּה, לְהַבִּיעַ אֶת הַטַּעַם וְהַסְבֵּחַ: וְעֵתָה הִנֵּה צִעֲקַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי (שְׁמוֹת ג ט). וְעֵתָה הִנֵּה הַחִיָּה י' —
אוֹתִי כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר (יִסְעִי יד י'). וְעֵתָה הִנֵּה הַסֶּדֶךְ מִתְּחַלֵּךְ
לִפְנֵיכֶם (ס"ח יז ז). וְעֵתָה הִנֵּה יִדְעָתִי כִּי מֶלֶךְ תִּמְלֹךְ
(סֵס כד כח). וְעֵתָה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מֶלֶךְ (נ"ח ח יח). וְעֵתָה
הִנֵּה תַּחֲתִיתִךְ הַיּוֹם מִן הָאוֹקִים אֲשֶׁר עַל יָרֵךְ (יִצְח"י ז'
ד). — וְעֵתָה זֶה: וְתֹאמַר הָאֵשֶׁה אֵל אֱלֹהֵי עֵתָה זֶה
יִדְעָתִי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אֵתָה (נ"ח ח כד). אֲדֹנִי שְׁלַחֲנִי
לְאֹמֶר הִנֵּה עֵתָה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי נַעֲרִים וְכוּ' (נ"ח ז'
כז). — ח) גַּם עֵתָה: וְיֹאמַר (יִסְכָּף) גַּם עֵתָה כְּדֹרִיכֶם
כֵּן הוּא (נִלְשָׁה ז' י'). גַּם עֵתָה הִתְיַצְבוּ וְרֹאוּ אֶת הַרְבֵּר
הַגְּדוֹל הַזֶּה (ס"ח יז י'). וְמָה גַּם עֵתָה (נ"ח יד יד). וְגַם
עֵתָה נָאִם י' שָׁבוּ עֲרֵי כָּל לְבַבְכֶם (יִזְח"י ז יג). גַּם
עֵתָה הִנֵּה בְּשָׂמִים עָרִי (לִינֵז יו יט). — ט) מַעֲתָה:
הַשְׁמַעְתִּיךְ חֲרָשׁוֹת מַעֲתָה וְנִצְרוֹת וְלֹא יִדְעָתֶם (יִשְׁעִי ז' ח'
ו). הֲלוֹא מַעֲתָה קִרְאתִי לִי אֲבִי אֲלִיָּף נַעֲרִי אֵתָה (יִצְח"י
ג ד). וְאֲנִי מַעֲתָה לֹא יַעֲמֵד בִּי כַח (דִּנִּי יז י'). כִּי מַעֲתָה
יֵשׁ עִמָּךְ מַלְחָמוֹת (דִּס"י ז ט). — מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:
מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם קִנְאֵת י' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת (יִשְׁעִי
טו ו). וְדַבְּרִי אֲשֶׁר שָׁמְתִי בְּפִיךָ לֹא יִסּוּשׁוּ מִפִּיךָ וְכוּ'
מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם (סֵס נט כח). וְמֶלֶךְ י' עֲלֵיהֶם בְּהַר
צִיּוֹן מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם (מִיכ"ד ז י'). יְהִי שֵׁם י' מְבָרֵךְ
מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם (סֵסל קיג ז). גַּם קִיָּה; קִלְסָה; קִלְסָה;
קִלְסָה ג). — וְרִגִּיל בְּתוֹם בְּשָׂמִי אִם כֵּן: מַעֲתָה זֶה
מִשְׁעֵלָה עֲמֹד הַשָּׁחַר וְכוּ' (יִסְעִי זכ"י ז ח). מַעֲתָה
אֲפִילוֹ מִשְׁפָּסְקוֹ עֹבְדֵי עֲבוּרָה יֵהָא אֲסוּר מִפְּנֵי מִרְאִית
הָעֵינַן (סֵס טצ"ט ז ח). מַעֲתָה לֹא יִדְחוּ לַיּוֹם הַכְּנִיסָה
שְׁלֹא יֵהוּ אוֹמְרִין רֵאיוֹנִי כְּפָרִים וְעִיּוּרִי קוֹרִין כֹּאחַת
מַעֲתָה חַל לְחַיּוֹת בְּשֵׁנִי חַל לְחַיּוֹת בְּחַמְשֵׁי וְכוּ' (נִכְי'
סֵס ז' ח' ג). הַנּוֹתֵן מַעוֹת לְחַבִּירוֹ לִיקָח לוֹ חֲטִיִּים
וְלִקָּח לוֹ שְׁעוּרִים אִם סָתְמוּ פִתְחוֹ לוֹ וְאִם הוֹתִירוּ.
וְהוֹתִירוּ לוֹ וְכוּ' מַעֲתָה אֲפִי אִם לוֹ לִיקָח לוֹ חֲטִיִּים

לִי (ז-ג). וְעֵתָה שָׁחַקוּ עָלַי צַעֲרוֹרִים מִסְּנִי לַיּוֹמִים אֲשֶׁר
מֵאִסְתִּי מִכּוֹתָם (לִינֵז ל ח). — אַחֲרָי אוֹ: עוֹדֵנִי הַיּוֹם
חֹזֵק וְכוּ' בִּכְתִּי אוֹ וְכִכְתִּי עֵתָה (יִסְעִי יד יח). זֶה הַרְבֵּר
אֲשֶׁר דִּבֶּר י' אֵל מֹואָב מֵאֹ וְעֵתָה דִּבֶּר י' לְאֹמֶר
וְכוּ' (יִשְׁעִי יו יג-יד). וְאִמְרָה אֲלֵכָה וְאֲשׁוּבָה אֵל אִישִׁי
הַרְאִשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אוֹ מַעֲתָה (סֵסל ז ט). — וּבִנְגֻד
לִזְמַן הָעֵתִיד: אֲרֹאנוּ וְלֹא עֵתָה אֲשׁוּרֵנוּ וְלֹא קְרוֹב
(נִמְדִי כד יז). הַכֶּף זָכָה וְצִלְמִנֵּעַ עֵתָה בִּידֵךְ כִּי נָתַן
לְצַבָּאָךְ לַחֵם (שְׁפִטִּי טו). עֵתָה תִתֵּן וְאִם לֹא — לְקַחְתִּי
בַּחֻקָּה (ס"ח ז יז). — ב) וּבְשָׂמִי מִן הֵנָּה כֹּאחַת
אֲלִיךָ עֵתָה הֵיכַל אוֹכֵל דִּבֶּר מֵאוֹמֶת (נִמְדִי כז לט).
מָה עֲשִׂיתִי עֵתָה כִּכֶּם הֲלֹא טוֹב עֲלִילוֹת אֲפָרִים מִכְּצִיר
אֲכִיעוֹר (שְׁפִטִּי ח ז). וְיֹאמַר (י') לְמַלְאָךְ הַמִּשְׁחִית כַּעַם
דֶּבַע עֵתָה הָרַף יָדֶךָ (ס"ח כד יז). וְיֹאמַר (אֱלֹהֵינוּ) רַב עֵתָה
י' קָח נִפְשִׁי (נ"ח ח יד). הֲלֹא שִׁמְעַת לְמִרְחוֹק אֵתָה
יִנְשִׁיתִי לַמִּימִי קֹדֶם וְיִצְרִיתִי עֵתָה הַבִּיאתִיהָ (נ"ח ז יט
כח). עֵתָה גַם אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם (יִצְח"י ד יז).
עֵתָה מִכְּבוֹדִים מַעֲלִילֵהֶם נִגְדַּר פְּנֵי הָיוּ (סֵסל ז ח). — ג)
מִן הָעֵתִיד הַקְּרוֹב: הָאֲחֵר בָּא לְגוֹר וְיִשְׁפֹּט שְׁמוֹט עֵתָה
בְּרַע לֶךְ מִחֵם (נִלְשָׁה יט ט). וְתֹאמַר (לֹאָה) עֵתָה הַטַּעַם
יִלּוּהוּ אִישִׁי אֵלַי (סֵס כט לז). עֵתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה
לְפָרְעָה (שְׁמוֹת ו ח). עֵתָה תִּרְאֶה הַיִּקְרֵךְ דִּבְרֵי אִם לֹא
(נִמְדִי יח כג). עֵתָה יִלְחֲבוּ הַקְּהָל אֶת כָּל מִכְּבִּיתֵינוּ (סֵס
בז ד). עֵתָה יִרַע לָנוּ שֶׁבַע בֶּן כְּבָרִי מִן אֲבִשְׁלוֹם (ס"ח
ז ו). הִנֵּנִי עֹשֶׂה חֲרָשָׁה עֵתָה תִּצְטַח (יִשְׁעִי ז' יט). עֵתָה
יִרְעֶם י' כִּכְבֹּשׁ (סֵסל ז יז). גַּם סֵסל ז יג. לִכֵּן
עֵתָה יִגְלוּ בְּרָאשׁ גִּלִּים (שְׁמוֹת ו ז). עֵתָה תִּהְיֶה מִכּוֹכְתָם
(מִיכ"ד ז י). — ד) לִפְנֵי צוּרִי, כְּעֵין מֶלֶךְ הָרוֹרֹן, בְּשָׂמִי
זִכְנוֹ: עֵתָה קוֹם צֵא מִן הָאֶרֶץ הַזֹּאת (נִלְשָׁה ז' יג). עֵתָה
שִׁמְעַת בְּקִלִּי אִיעֲצֵךְ (שְׁמוֹת יט יט). עֵתָה לִכְהֵן קֶבֶד לִי
אֲתוֹ (נִמְדִי כז יח). עֵתָה בּוֹא כְּתֹבָה עַל לִוִּי (יִשְׁעִי ל ח).
— וְאֲמַר בֶּן סִירָא: עֵתָה בְּרַבּוֹ נָא אֶת אֱלֹהֵי הַכָּל
וְהַסְּלִיאוּ לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ (צ"ס גכ"י נה כס). — ח) וְעֵתָה,
בְּשָׂמִי וְלִפְיִיכָךְ, לְהַבִּיעַ כְּעֵין הוֹצֵאָה שֶׁל הַקּוֹדֶם: הֵן
הָאֲדָם הִיָּה כֹאחֵד מִסְּנִי לְדַעַת טוֹב וְרַע וְעֵתָה מִן יִשְׁלַח
יָדוֹ וְלִקָּח גַּם מִעֵין הַחַיִּים וְאָכַל וְחָי לְעֵלָם (נִלְשָׁה ז'
כז). הֵן עִם אֶחָד וְשִׁפְתָה אֶחָת לְכָלם וְכוּ' וְעֵתָה לֹא
יִבְצֹר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יוֹמֹו לַעֲשׂוֹת (סֵס יח ו). וְעֵתָה הִנֵּה
יִדְעָתִי כִּי מֶלֶךְ תִּמְלֹךְ וְכוּ' וְעֵתָה הַשְׁבַּעָה לִי בִּי' וְכוּ'
(ס"ח כז כח-כז). וְאֲבִשְׁלוֹם וְכוּ' מִתְּבַלְחָמָה וְעֵתָה לְמָה
אֲנִי מַחְרָשִׁים לְהַשִּׁיב אֶת הַמֶּלֶךְ (ס"ח יט יח). כִּרָם הִיָּה

(ח) וְהַעֲתוֹת אֲשֶׁר הָיָה נִסְמָר מִן הַעֲבֹדָה בַּיּוֹם עֲבֹדָתוֹ הָיָה הוֹלֵךְ בָּהֶם אֶל הַמֶּרְחָץ וְנִשְׁאָרָה אֲדַמְתֵּר שִׁמְמָה (סוף, חו"ס, סנסינה ג). הַהֲקִדְמָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁהוֹמֵן מִחוּבֵר מַעֲתוֹת (כ"ט ח"ס, מו"כ ח עג). הַהֲקִדְמָה הַשְּׁלִישִׁית הוּא אֲמָרֵם שֶׁהוֹמֵן מִחוּבֵר מַעֲתוֹת רוֹצִים בּוֹה שֶׁהֵם וּמִנִּים רַבִּים לֹא יִקְבְּלוּ הַחֲלֻקָּה לְקוֹצֵר מִדוֹתָם (סס). כְּשֶׁתִּשֹּׁם הָרֶדֶךְ מִרְבֵּקָת יִתְחַיֵּב כִּהְכִּירָה הַתְּחַלֵּק הָעֵתָה מִן הוֹמֵן אֲשֶׁר הוֹשֵׁם בְּלִתִּי מִתְחַלֵּק וְכו' וְכֵן הוֹמֵן יִגִּיעַ אֶל עֵתוֹת לֹא יִקְבְּלוּ הַחֲלֻקָּה (סס). כִּי הוֹמֵן אֲצִלֵּם כִּמוֹ שִׁידֵעַת מִחוּבֵר מַעֲתוֹת לֹא יִחֲלָקוּ (סס). אִלּוּ נִמְנָאוּ¹ כָּל הַנִּמְצָאוֹת עַל יַד הַתְּלִמִּיד בְּעֵת הַהוֹמֵן תְּהִיָּה כְּרִיָּאת תִּמְרָ בְּשִׁתִּים עֲתוֹת עַל יַד הָאוֹמֵן (מִמּוֹן, מו"כ ז). שֶׁהוֹמֵן מִחוּבֵר מַעֲתוֹת ר"ל הִדְעַת הָאֲמִתִּית בּוֹמֵן הוּא שֶׁהָעֵתָה אֵינוֹ זֶמֶן וְאֵינוֹ מִחוּבֵר מִמֶּנּוּ כִּי יִחַם הָעֵתָה אֶל הוֹמֵן כִּיחַם הַנְּקוּדָה אֶל הָקוֹ וְכִמוֹ שֶׁבְּרַבּוּי הַנְּקוּדוֹת לֹא יִתְחַבֵּר הָקוֹ כִּכָּה בְּרַבּוּי הָעֲתוֹת לֹא תִּמְצָא הוֹמֵן (אֲפֻדִּי, מו"כ ח עג). וְלֹה תִּמְצָא שֶׁכָּבֹא יוֹסֵם יִסּוּתוֹ בְּרַגַּע וְכִמוֹ שִׁיעוּר הָעֵתָה אֲשֶׁר יִחֲלָק הַלִּילָה לְשֵׁנִי חֲצִיָּן שֶׁאֵינוֹ בּוֹמֵן אִלָּא כִּמוֹ שֶׁהַנְּקוּדָה בְּקוֹ (כִּלְכִּי, חִיּוֹב לֵד לו). וְהָעֵתָה אֵינוֹ נִמְצָא בְּעֵצְמִי כִּי הוּא תְּכִלִּית. הָעֵבֶר וְהַתְּחַלֵּת הָעֵתִיד (כִּסְטֵן, מו"כ ג, סקדמ). וְהוֹמֵן יִדְוִמָּה שֶׁהָעֵתָה מִחֲלָק אוֹתָהּ בְּעֵבֶר וּבְעֵתִיד וּמִשְׁתַּחֲבֵּן בִּינִיָּהֶם (כִּלְכִּי, חִיּוֹב לֵד לו). אֲבָל הָעֵתָה לְמָה שֶׁלֹּא יִמְצָא בְּפִעַל לְפִי שֶׁהוֹמֵן עֵצְמוֹ בְּלִתִּי נִמְצָא בְּפִעַל וְכִי"ש בְּעֵתָה וְכו' וְלֹה יִתְחַיֵּב שִׁיָּהִי הָעֵתָה הָרִאשׁוֹן יִחֲלֹק הַקּוֹדֵם וְהַתְּאֵחֶר (כִּסְטֵן קִיִּסְקֵס, חִיּוֹב לֵד לו). מִתְּשִׁפְקוֹ עַל הָעֵתָה כְּשֶׁאֲמָרוֹ כִּי הָעֵתָה הוּא אֲשֶׁר יִחֲלֹק בֵּין הוֹמֵן הַקּוֹדֵם מִן הַתְּאֵחֶר וְכִי יִהְיֶה זֶמֶן קוֹדֵם לְעֵתָה הָרִאשׁוֹן (כִּי חֲלֵנוּ, עִקְרִיס ז יס). מִשָּׁל בְּהוּיִית הָאֲפֻרוֹת מִן הַכִּיָּצָה שְׁעוֹיִבַת הַחִיּוּלִי צוֹרֵת בִּיצָה וּלְכִישְׁתוֹ צוֹרֵת אֲפֻרוֹת לֹא יִמְלֵט אוֹ הוּא בְּעֵתָה אֶחָד אוֹ בְּשֵׁנֵי עֲתוֹת שֶׁבְּעֵתָה א' נִפְשָׁם מִמֶּנּוּ צוֹרֵת בִּיצָה וּבְעֵתָה אֶחָד לְכִישׁ צוֹרֵת אֲפֻרוֹת וְנִמְנַע שִׁיָּהִי בְּשֵׁנֵי עֲתוֹת שֶׁאֵי אִיִּשְׁפֹּר ב' עֲתוֹ מִסּוּכּוֹת זֶה לֹו אִלָּא שִׁיָּהִי זֶמֶן בְּנִתִּים שֶׁאֵם אֵין זֶמֶן בִּינִיָּהֶם אֲלֶף עֲתוֹת יִהְיוּ בָּלֵם עֵתָה אֶחָד וְכו' וְהַתְּשׁוּבָה שֶׁהָעֵתָה אֵינוֹ זֶמֶן אִלָּא תְּכִלִּית זֶמֶן וְהוּא עֵצְמוֹ הַתְּחַלֵּת הוֹמֵן הָעֵתִיד וְכו' וְהָעֵתָה

(1) [כך בדפוס; בהוצ' ברודי הגרסה נמצאת

ואולי צריך להגיה: במגו]

ולקח לו חטים לא נתכוון המוכר לזכות אלא לבעל המעות וכו' (סס ז"ק ט ס). הרי למדנו שאין האשה דנה מעתה אין האש' מעידה (סס סנסינה ד ח). אמר לה (ר' יהושע) כבר סעדתי מבעוד יום אמרה לו (האלמנה) מעתה אם סעדתי מעמך בפת ובגרוסין (דח"ו). — וכן אלא מעתה: אלא מעתה העושה סוכתו בעשרתו קרנים וכו' (אצ"י, סוכס ז). אלא מעתה אשם יחא פסול שלא לשמו דגמר עון עון מחטאת (מנסי ד). — אמר מעתה: אי אפשר לומר אלפים שכבר נאמר שלשת אלפים וכו' אמור מעתה אלפים בלש שלשת אלפים כיבש (כ' יק"י, חוקמס' כל"ס ז"מ ט ז). כמה לקו באצבע עשר מכות אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות וכו' (כ"י תגלילי, הגדה של פסח). כימים הראשונים מה הראשונים מרוצים אף שניים מרוצים אמור מעתה אמצעים בכעס (ס"ט ו). — "בעתה, כמו עתה: וטוב לו ביטול קאכ" מה שמקדם היו שותים בכאן הישמעאלים וכעתה נתפשט בכל ארצות הגוים (כ"ט כ"ן, מעש' טו"ז, ז"מ סדס ג). וכעתה נדבר אם למעלה מהמבור אות היא שהננע במעיים הדקים ויותר מסוכן (סס ד ג). — יעד עתה: עם לבן גרתי ואחר עד עתה (זכרש' לז ס). כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה (דכ"י יז ט). ולא השליכם מעל פניו עד עתה (מ"ז יז כג). — ואחרי מן: אנשי מקנה היו עבדיך מנעוריו ועד עתה גם אנחנו גם אבותינו (זכרש' מו לז). ורעה לך זאת מכל הרעה אשר באה עליך מנעורך עד עתה (ס"ז יט ס). ונכלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה (יסק"ד יז). לא היה במהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה (סמטו ט יס). מיום עובד את הארץ ועד עתה (מ"ז ס ו). ותבוא (רות) ותעמוד מאז הבקר ועד עתה (כוס ז יז). — יא כי עתה, להציע את הסיפא בפסוק של תנאי: לולי אלהי אבי וכו' היה לי כי עתה ריקם שלחתי (זכרש' לז מו). עי' ב"י.

עֵתָה, עֵתָה, מִנִּי, מִיָּד עֵתָה, עֵתָה, — בלשון הפילוסוף נקודה של הזמן, רגע שאין לו ארך, שאי אפשר לחלק אותו, Zeitpunkt; moment; point of time. הזמנים שלשה חולף ועומד ועתיד ואף על פי שהעומד מוחל מכל עתה שמתה העתה כנקודה (כ"י ח"ס, ח"י ח). הפעל החולף נפרד מהעתיד ב"ע"ת וכו' אשר הוא הנכול בין שני הזמנים ו"ע"ת לא יתחלק כי הוא כנקודה במלאכת הזמנת השעורים (סוף, סקמס

הנני שפט בין שה לשה לאילים ולעמודים (סס לד יז). לא אקח מבינת פר מסכלאחיתך עמודים (ססל נ ט). האוכל בשר אכירים ודם עמודים אשתה (סס יב). עלות מיחים אעלה לך עם קטרת אילים אעשה בקר עם עמודים סלה (סס קו יח). כבשים ללבושך ומחוד שדה עמודים (משלי כז כו). — בהשאלה, גדולי העם, תקופו, שריו: עורר לך רפאים כל עמודי ארץ הקים מכסאותם כל מלכי גוים (ישעי יז ט). בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו אילים ברים ועמודים פרים מרואי בשן כלם (יזקף לט יח). על הרעים חרה אפי ועל העמודים אפקוד כי פקד יי צבאות את עדרו את בית יהודה (זכרי י ג). — ובתלמוד: בשעה שתלמידין קטנים כבוש לפניו דברי תורה הגדילו ונעשו כעתודים גלה להם רזי תורה (בבס כי סנאל צכ נחמן, יבס' ע"ז צ ח). לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור אדם עתודים ויקח שדה (חול' סד). — ובסמ"א: כאשר מצינו המלכות והמלכים והשרות והשרים נמשלו לפרות ולפרים כן נמשלו לעתודים ואלו העדים וכו' (דונס, תסו והסכני' כ"ט, 22). — ואמר המלוי: חון על עניים ומרודים שמו עליהם גדודים-הבט וראה העתודים כל העולים על הצאן (כי ישכלל, ידידי רועי, ספי ספומני, קו).

עֵתוּד, ע"ז, סה"ס—מן עֵתָד, ואמר הפישן: עֵצָה זה לזה שמע במעמד עתוד שקלים מראש חדש ללמד (מעתיק פלוסיס, יול' טנח סקליס).

עֵתוּדוֹת, ע"ז, מ"ר עתודות, כ"י עתולתיהם, — מה שמוכן ומוזמן אצל אדם לצרכיו, Vorrath; provi- sion: כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנתי ואסיר גבולות עמים ועתולתיהם⁽²⁾ שושתי (ישעי י ג).

עֵתוּם, ע"ז, סה"ס מן עתם, מ"ר עתומים⁽³⁾, — חשך ואפל: יקרר והודך כל יום ויכפלו וידי כן עלי בידוך

(1) מן עתד, בערב' עתידה^(א), כלי שאשה שומרת בו כל צרכיה מובנים לה [בפרט בשמים ותמרוקים, נרתיק]. (2) כך הקרי, והכתיב: ועֵתוּלְתֵיהֶם, ובאן רגלים לדבר כי הקרי היתה קבלה בפיהם יען הכתיב הוא יותר דומה להמלה הרגילה עתיד ולא היה עולה על הדעת לשנותו למלה לא רגילה. ולכן יש לחשב כי בזמן הקדום היו אמרים באמת עתידה ואח"כ התחילו לאמר כשם' זו עתודה, אך הכתיב לא זו מסקומו. —⁽³⁾ [ואפשר ג"כ שהוא צ"ל סנ' ושצריך לנקד: עתומי].

(א) عتده

אינו מתחלק (כ"י קלון, חולדות יסוף, נכלס, יח:). וא"א להיות עתה שתהיה ראשית זמן וכו'. העתה שבה התחיל מציאות הזמן (כ"י אברנאסל, פ"י נכלס, ד"ס נכלס, נכל). ואם אינו מהנמנע שימצא איש שלם בשכלו כל כך שישפיק בעתה אחת להנתיג דברים מתחלפים (סס, ד"ס ויכא חליו י"י). כמו התנועות ההפכיות והנושות והמתחלפות כפי המהירות בגלגל אחד ובעתה אחת (סול, מ"ח ג, סלמס סלמס סע' צ). ויותר טוב היה שמיד יענם כדי שתהיה ההמלכה באותה עתה (סס יב ס). אחר כך אוכור מה שטענו מהזמן והעתה שהביאו בשמיני מהשמש גם כן (סול, משע' סלמס ס ח). ואמנם מפאת העתה אמרו אם היה הזמן הוה היתה שם עתה ראשונה אין לפניו זמן והוא שקר לפי שטבע העתה ומהצתה אינו כי אם מה שהוא תכלית הזמן החולף והתחלת העתיד (סס). והוא (רסע"ג) מבטל ענין העצם הפרדי והרקות ותכור הזמן מעתות ומקיים מציאות החמר והצורה (סס ע ג). הנקדה מתברר הקו והעתה מתברר הזמן (כ"י אפן לטיף, רכ סעליס כב). הרגע הוא העתה והעת הוא חצי העתה (כ"י ע' סלמס, חנני' עסור, סעמיס ס). שהנה העתה אין דבר יותר קטן ומהיר מאנה (כ"י חנני' לטלס, רלס' דעס ג ג, עס). ובדרך צחות נאמר כי העתה שלהם והוא הרגע הקטן כמימריה הוא יהיה העולם (כ"י מוסקלס, כפול' יסורס מ, קיס:). אמנם בהניחנו המציאו' השופע תמיד לתנועה לא יתחייב טוה היות הזמן מחובר מעתות כמו שאמר זה החכם (נוס סלס ח י, יב:). **עֵתִיד**, ע"ז, מ"ר עתידים, עתדים, עתיד, — זכר מן העוים, Bock; boue; he-goat: וארא בחלום והנה העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים וברדים (נכלס' לא י). אילם חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה (נמ' ו י). אילם חמשה עתדים חמשה (סס כג). חמאת בקר וחלב צאן עם חלב ברים ואילים בני בשן ועתודים עם חלב כליות חמא (דכ' לז יד). לסת לי רב זכאיכם ואמר יי' שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי (ישעי ח יח). חרב לוי' מלאה דם הרשנה מחלב מדם ברים ועתודים מחלב כליות אילים (סס לד ו). גרו מתוך כבל ומארץ כשרים יצאו והיו בעתודים לפני צאן (יכ"י נ ח). אורידם בכרים למכות כאילים עם עתודים (סס נא מ). ערב וכל נשיאי קדר המה סחרי ירך בכרים ואילם ועתודים כס סחריך (יזקף כז כח).

מתמידות עמו (כ"י אכנזנאל, נפעל אלהי ז ד). — כתב עתי, ע"י כתב. מכתב עתי, ע"י מכתב. — וק"י עתית, מחברת עתית, כמו מכתב עת; ההכנס שד"ל הפיץ השיר הזה ראשונה במחברת עתית לישראל בלאט וב' (דוק, הערה נסיי שלמה, 30). וחלק אחד מפ' הזה שלחתי אל ההכנס יוסף קובאק נ"י בעיר לעמבערג למען יתן לו מקום במחברת העתית אשר בשם ישרון תבונה (שס פתיח). — וכן ספר עתי: ספר העתי אשר יש בלכבי ליסד י"ג, אגרות ח' ג). לספר עתי נדרש ראשונה למצא ושיין (שס פח).

עֲתִיד, מ"י עתידים, *עתידין נק, *עתידה, עתידות. — (א) ס"י, שנועד לדבר מהדברים, — ובמשמ' מוכן appointed: כמלך עתיד לכיור (חיוג יס כד). יקבהו אררי יום העתידים ערר ליתן (סס ג ח). — ובמשמ' מוכן ומזמן, bereit; prêt; ready: להנחן דת בבל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתידים ליום הזה (אשתי ג' ד). ולהיות היהודיים עתידים (א) ליום הזה להנקם מאיביהם (סס טיג). — ובסח"א: כל הדברים שהקדמנו כדי שיהיו עתידים ומוכנים לירידת הראיה (כנז"ס, קדושים יז ח). — ובתנ"ח, רגיל מאד לפני עקי להורות שהפעלה תעשה או מוכנת לעשות בזמן הבא: בן עיר שהלך לכרך וכן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא במקומו (מגיל ז ג). עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי (כ' יומן נן זכאי, סו"ט ז ט). מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבריו (צ"מ ז ד). דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון (כ' עקידה נן מהללאל, חנו' ג ח). התורם ענבים לשוק עתיד לעשותן צמקין תאינים (סוספי חנו' ג יו). מה שאני עתיד לאכל מחר הוא מעשר (סס דמליס ד). מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הוא מעשר (סס ט). החותך ובלתו של חבירו ועתיד לחותכה לא ואמר לו תן לי מה שחבתה בי (סס צ"ק ו כ). בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות (סס קס"י יא ו). והיה אם לא חפצת בה הכתוב מבשרך שאתה עתיד לשנאותה (סס"י דמ"ד). קול ה' שובר ארום שהוא עתיד לשבר כל בעלי שערים (כ' אלכסנדר, ירוש' נכ"י ז ד). אפילו מה שתלמיד וותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה במיני

(א) כך הקרי, והכתיב: עתודים, ואפשר שזה י"ית.

יתקפו עתומי דרכיך באורך יניהו לערך באביו הורמו והונפו (סע"לס, 69).

עֲתוּן, ס"י, עתונים, — גליון של חדשות וכדומ' המופיע לעת קבועה, Zeitung; journal; newspaper, נהוג בדבור ובספרות החדשה.

עֲתוּנָא, ס"י, מ"י עתונאי, — סופר בעתונים, Jour-nalist(6), נהוג בדבור ובספרות החדשה.

עֲתוּנוּת, ס"י, — קבוצין של העתונים, Press(e); jour-nalism(6): מה היא תעודתה של העתונות העברית (העודם סטיונס סטנרס, סולנינג עג ז). מלבד תנאי החיים היתה גם העתונות העברית גורם כביר מסיף ומוכיח (סס). כי אלה הם מעשי עתונותנו להתפאר (סס).

עֲתוּנִי, ס"י, נק' עתונית, — (א) של עתון. — (ב) כמו עתונאי, נהוג בדבור ובספרות החדשה.

עֲתִיר, עיתור, ס"י, — (א) סה"ס, מן עתיר, תפלה: ישעי ואורי ענינו וקרב היה לי בעיתורי ועול ברול השכירה ברחמים מצוארי (גמ"י כסע"ג, דוקסן 116). והחובה עלינו ועל כל ישראל להתמיד השאלה והעיתור בעד ממלכתה אל אלהי השמים (דוד בן דניאל, 1 JQR). — (ב) במשמ' עשר וגדל(2): מה יהי הכל במלים עתור מלאכתו גמר והשלים פנה ליציר גדלו במפעלים ציווי פקדו וחביוא במאכלים (אל אדון, קוטני ספיו"י, 6).

עֲתִי, ס"י, — איש עתי, שהוא מוכן ומזמן להעת הנצרכה לשליחות מה וכיוצא בזה, bestellt, bestimmt; prêt, désigné; ready, appointed (ויק"י יז כח). — ואמר הפיטן: רגיל ועיתי הריצו להר צוק רץ מהיר למלאכתו (Elbog., Stud. 164). — ואמר המשורר: מה רבו גילי בעדתי כי נטהרתי מדוני משולח הוא ביד איש עתי (כאצ"ט, ארכינס קד ענדוס). וכסיל אשר הוננו תמול שלח ארץ גזרה על ידו עתי ואמר אלי אחיו ראו הושב כספי וגם הנה באמתחתי (כ' עמנו מרכסי, עמק ספתיס, קד"י 23). — ומ"י עתיום, עתיות, של העת, שעובר ואינו קים; zeitweilig; temporaire: ויזהר בו (בבורף) מהפירות העתיים (קאנן ח' ח). הפעולה ראוי שתדמה לפועל כל מה שאפשר ובפרט הפעולה המתמדת הפועל אותה שראוי שתדמה יותר אליו מהפעולות העתיות הכלתי

(א) [מראה המקום נשמט בכ"י המחבר].

(2) ומו הארמ'.

(רצ"ל, סס ס"ח ז). מכיון שהוא עתיד לעשותו בצק חייב בחלה (כ"י יק"י, סס ס"ח ז). ויודע מספר כלכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם (כ"י נמנן, נכ"י נס). עתיד מן זה שתיפת במעיהם (יומ"י סס). פרשה זו אליהו עתיד לרורשה' (כ"י יומנן, מנ"י מס). — ובסהמ"א: אם עתיד לנקה (את הממט) הרי היא כשאר גולמ' כלי מתכות (נמנ"ס, כל"ס ס ד). — *ונק': שאול ויהוא נמשחו מן הפך מפני שמלכותן עתידה לישבר (תוספ"י סס"י ד יח). עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא (סס ע"ח א). בשורה רעה נתבשרו ישראל באותה שעה שסוף התורה עתידה להשתכח (מכ"י נל יג). אבל התשובה העתידה להיות אין אחריה שעבוד (סס נשלס מנ"י סס"ה ח). לכן מלך שהיה ישן על גבי עריסה והיתה מניקתו תוהא וכותא למה שהיתה יודעת שהוא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו (מד"ר נלס"ג ז). — ובתפלה: לבר הגשמה הטמורה שהיא עתידה ליתן דין וחשבון לפני כסא כבודך (נכ"י ססמל). — ומ"י: כפה גרים ועבדים עתידים להיכנס תחת כנפי השכינה (פס"י נמ"י ס). עתידין הן חבירין להתייגע מבתי בניסיון לבתי מדרשות (כ"י ס"ה נר אש"י יוס"י נצ"י ד י). עולם כמנהגו נוהג ושומרים שיקללו עתידין ליתן את הדין (ע"י נד). מלמד שצפה הקב"ה שעתידין אומות העולם לעשותן אלוהות (כ"י סנינל, מד"ר נלס"ג ו). שהיה גלוי לפני הקב"ה שעתידין ישראל שיהיו משועבדים תחת אדם (סס נמ"י יח). לכשיגיעו הגלויות לשורם אמנם הן עתידות לומר שירה (כ"י יוסטל נר סנס, יוס"י סלס ד ח). עתידות נפשהוהן של אלו ליגשל בנשיקה (מד"ר סס"ט, יסק"י). — ובסהמ"א: כי מלת אין לא תפול על העובדים כמו שאנו עתידים לבאר (נד"ק, מכלול, סס"ט, ס). — *העתיד לבוא, הזמן הבא: ואם נעשית אפטרופיא יורשין משביעין אותה על העתיד לבא ואין משביעין אותה על שעבר (כסנ"י סו). — ובסהמ"א: והיום אין לנו להתפלל שירות עד זמן העתיד לבוא (נמ"י ססנ"ג, נילס"ג 440). — *וכן לעתיד לבוא: ועל מה נחלקו על התורמל שבית שמאי אומר לשעבר ובית הלל אומר לעתיד לבא (נמנ"ג, תוספ"י סנ"י נ ו). מחשב אדם יצאותיו כמה הוציא בתוך ביתו וכמה הוציא לפועליו וכמה הוציא לאורחיו מן לשעבר אבל לא מן לעתיד לבוא (סס סנ"י ו). — ובספר

במשמ' העולם הבא, או ימות המשיח: ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא (כ"י סנסן, סנ"י ז י). לעתיד לבא מביא הקב"ה ס"ת [ומניח] בחיקו ואומר וכו' (כ"י סנל"י, ע"י ז). לעתיד לבא באין עובדי ומתניידין (כ"י יוס"י, סס"ג). אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מגתיקה וכו' (כ"י סנ ל"ק, סס). לעתיד לבא כשיפתח הקב"ה לצדיקים אוצרות גן עדן הרשעים שאכלו נשך ותרבות עתידין להיות נושכין בשיניהם את כשרם (מד"ר סמ"ח סל). אלו שהם נוהגים היתר בשפחות בעולם הזה עתידין הן להתלות בקרקדי ראשיהן לעתיד לבא (כ"י יודן נסס כ"י לוי, סס יוק"י סס). לעתיד לבא נהיה מספר בני ישראל כחול הים (סס נמ"י כ). — (ב) ס"י, "הזמן הבא לאחר הזמן הזה עתה, Zukunft; futur(e): לשוא איסרך בדברים כי רואה אני את העתיד כי לא תעזוב את הרעות (יוס"י סו, סס). — ומ"י: אישר בתמורות מועצותם זמן החולפים אשפות עתידים (סלס"ג דפ"י, סנ"י נלס"ג, סק"י כ"י נצ"י ע"י מנ"י). — ובדקדוק, הצורה של הפעל שפעלתו תעשה בזמן הבא: שיהיה העתיד מקצת הפעלים יפעל ויפעל יחדיו כאשר נאמר בעתיד נשך וכו' (כ"י סלס"ג, סקס"ס"י). והצוין מן הפעל חקל אשר עתידו יפעל (סס). — זמן העתיד: ושמו [ועשן] לזמן העתיד יאמר ישמור יאכל וכו' וזולת אלה מהכנינים המורים על העתידות (סס ח). להורות על יתד מדבר בעדן או יתודה מדברת בעדה שפעלתם לזמן עתיד (נד"ק, מכלול, סס"ט, י). — ומ"י עתידים: באחד לארבעה עתידים תעבור (אות האלף) (נמנ"ג, ססן סלס עו). נבח העתידים אנבח ינבח (נד"ק, מכלול, סס"ט, עט). ויש פעלים ימצאו מיותרים עתידיהם בחולם כמ"י ישמר וכו' (סס יו).

עתידה, ס"ה מ"י עתלת, "עתידות, — מה שיקרה בעתיד לבוא: כי קרוב יום אידם וחש עתלת למו (נכ"י נל, סס). — ובסהמ"א: על כי יזמו דע ותחשבנה שרירותם להזהר מאל שדי מן יפיצם בכל פאתי ארץ ויביא מנורותם ויפצו בהם ויתמחרו העתידות (נמנ"ג, סלס"ג, סק"י נג). כי הביא מה שנתחלף בלשון והשזה בטעמים שהביא המאמרות העומדות שהם לא עכרות ולא עתידות (זנס, סס"י על נמנ"ג, 122). והיה האיש ההוא הוא המלך גתנבור משכיל וחכם וראש על כל הרוממי מצרים ואכיר המכשפים ומוריד כחות הכוכבים ויודעי העתידות (יוס"י סו, ססנ"ג, סו). —

ולא פשעה באלהיה כי חממה ודעת וערטה בקרבה ומרוב חממתה פעם כפעם עתידות ידעה (סס), גילגלונג (כ), וכן כח המשער אשר באדם שיגיד בו עתידות עצומות (כ"י א"מ, רומ סן ד), ויתחזק כח המשער הכא מכה המרמה בעבור שקבל שפע אלוהי עד שיוודיע עתידות גוראו' שאין מטבע כח משער (סס), ואם יודע האלקים עלולתך אל מכות גדולות וגאמנות מסחר האלקים לשמות עתידותיהם במי המרים אשר בידך (כס"ס, די כוסות, כוס ציד ס' ו), קומת איש גמר הנבחה אל ראש כוכבים על חוג שמים יתהלך לחוג חוקי מסלוליו הליכותיו ועתידותיהם (סס, כוס יעונוט נ), — ואמר המשורר: הקיצותי תנומת רעיוני לישן תאות נפשו ועיני וחלפות חוסן תרתי בלבי להשמיע עתידותיו לאוני (כעכ"ט, שקילות'), אלהי תן בסודות בגלוי העתידות לילדים וילדות (כאצ"ט, ועל כל הסודות), מדבר באין לשון ומכיש בלי אישון וחשב באין רעיון וצופה עתידותיו (פול, נסס אל, כהנל ח, 200), למה און ותרפים מגידים העתידות ולמה היסודות ארבעה ולא חמש' (פול, שאלות, סס נ, 21). — ומ"י: אף אין מגיד אבל אין ככם שיגיד עתידה ותחקים (כס"י, יעני מח כו), כשראה הנביא העתידה והטיב שיכא לישראל לעתיד וכו' אמר ארומסך (כד"ק, סס"ט חנון), אמר הנביא כנגד אנשים שהיו רע' שמעו זאת העתידה שאמרת שאחריב ככל בעבורכם (פול, יעני מח ח), — וס"ס: זה הפסוק הוא נבואה העתידה בימי המשיח או אולי היתה כבית שני אך הקרוב כי היא עתידה (סס כג יט).

עֵתִיקָה ס"ו, — כמו עֵתֶק: כי לישבים לפני יו' ויחיה סתרה לאכל לשבעה ולמכסה עֵתִיק (יעני כג יח).

עֵתִיקִי ס"ז, מ"כ קנ"י עֵתִיקִי, — עֵתִיק מדבר, לקוח ממנו בכת, מופרש ממנו, losgerissen; enlevé; removed: את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עֵתִיקִי משדים (סס כט), — ואמר הפוסק: נשמת עוללים משדים עֵתִיקִים טס על כרוב קל שלו (כ' שמואל, קונט' הפיט' סל).

בֵּעֵתִיקָה ס"ז, מ"כ עֵתִיקִים, — א) יָשָׁן, מומן קדום, alt; ancien; old, וויקום ואנשי כובה יוואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עֵתִיקִים חמה היצרים וישבי נשעים וגדרה (דס"ח ד ככ-כג), — ובספח"א: כי כל הכותב אשר יכתוב ספרים ואשר יגיד דברים עֵתִיקִים ראוי לכתוב בסדר

בנחת לבלתי שכוח המעשי' אשר נעשו (יוסיפון דד). — ואמר הפוסק: בשר ומוסר מחנכים ומחוקים לשון למודים ודברים עֵתִיקִים (אמן, יול' ג שצנעות), — ומ"י: ספק עֵתִיק מפגינה הפק ממחיק פניה סלת סלת ספוגיה (לזכ, יול' א ססס), — *עֵתִיק יומין, תאר לאלהים' ופעמך ירוצו לשמוע דברי עֵתִיק יומין (ככ' יז), זה המכסה דברים שכיסה עֵתִיק יומין וכו' זה המגלה דברים שכיסה עֵתִיק יומין (סס' קט), — וכן עֵתִיקו של עולם: הדברים האלו אמורים מעֵתִיקו של עולם (לקו' דס"ח סחצנד), — ובחכמת הקבלה: ועל ידם נעשו פרצוף אחד שלם מ"ה למניו ונקרא ובר וכו' לאתוריו ונקרא נקבה אחוריהם ביתה ופניהם לחוץ ושמו עֵתִיק (כ' עמנו' מי ריקי, משנ' סקיד' עתיק א נ), והנה נודע כי שם בעֵתִיק לית שםאלא כי בולא ופינא (כ"ס ויעל, עץ חיים, לא).

עֵתִיקָה ס"י, — סס"ס מן א.עֵתֶק: וזו העלה היא חדשה וכו' ואנחנו נדע במילתה עם עֵתִיקת הגופות כי העֵתִיקה לא יתם בה וכו' וזו ראייה על חידוש העלה וגם כי אנחנו נדע חידושה בעֵתִיקת הגוף כי לולי חידושה לא נעֵתֶק (Stud. über Jeschu'a ben Jehuda, שריינר 29).

עֵתִיקוֹת ס"י נע"כ, — דברים וענינים השייכים להומן העתיק, קדמוניות, anti-Altertümer; antiquités; quities, נהוג בדבור העברי ובספרות החדשה.

עֵתִיקוּת ס"י, — סגולת העֵתִיק, Altertümlichkeit; antiquité; antiqueness, נהוג בדבור העברי ובספרות החדשה.

בֵּעֵתִיקוֹת ס"י, כשיחיה (כאב הכבד) מן החום עושה אנצה גדולה ושריפה ויובש וצמאה ועֵתִיקוֹת (2) הלשון והתך והחומם (כ"מ אלדזי, ש"ל ד, נ).

עֵתִירָה ס"י, מ"כ עֵתִירוֹת, — סס"ס מן עֵתֶר, תפלה: בנה ביתך ושמע עֵתִירָתִי ורצוני בתוכי (כיצ"ל, ירוס' ככ' נ ד), והקב"ה שמע עֵתִירָתִי של ישראל (סד"ח מו), — ובספח"א: והגני אשתחזה אפים ארץ ואשפוך את עֵתִירָתִי לבקש פחילה ומליחה על דברתי (כ"י צכ מ"כ, נסח' קנל', חלג מ"כ לט), ויתחנן ממנו בעֵתִירָה ובחננו דברים רבים ומחוקים (כ"י סדס', חס"ה כ, לא סחמוד סקטו), — ובתפלה: ותעֵרֶב עליך

(1) [מן דני' (ז ט)].

(2) [ע' אולי כבוש מן עֵתִימוֹת, ע' עתם].

עתירתנו בעולה ובקרבן (ספ"י ט"ט) — ואמר הפוסק:
 עתירתי ברצונך הטיבה ענותי לא תבזה ואדוכבה
 (כ"ח הקליר, לדמק צלהים, Elbog., Stud. 120). עתירה
 העתר בבל [תקופה] עשות ורוע קודש חסופה (Kahle,
 Masor. d. West, יח). שפכתי שיה לבקש עתירה (כ'
 המעון כז' ילמק, סלחסי במלכות, יול' ז כ"ח). אתה המאזין
 עתירה ביטה להושיע מהרה (מסז' חלעז' ח, מנחם
 כ). און תחן וחסכת עתירה אף הפר ושכך עברה
 (אזון סקן, קליס' ה עשי"ח). — ואמר המשורר: ראה היום
 בצרתי שמע ושעה עתירתי ובר דבר ועבדך זאל
 אבוש בשברתי (כ"ח סניד, כלס היום). ותנתן לי היום
 בשפכי את עתירתי בפשו בשאלתי ועמי בבקשתי
 (כנז"ב, נורח וכל וליוס). שמעה תפילתי ושוועי האון
 שער עתירה אל תהי נגעלת (כ"ח כ"ח, יוסנ נכסל
 סוד, עולה חדש לח). — ומ"כ: ומי יתן ויהיה בי אשר כך
 תהיינה חלאיך עצורות בעצמותי ותשוב את לכותך
 ודי לי ממך שפוך עתירות (ד"ס יסודי מלכים ול"י
 נ, מן 15). וזכרתי ביום זכרון תרועה ידידי ואחוזני
 מאירות ויום התענית נפלה ענותי כבין שופכי תחנונ
 ועתירות (דמונו כי יכילוני מנוכוס, סמל"ל, סעז').

עתל

ממנו השם עתליה.

עתם⁽¹⁾

ממנו עתום, עתם.

עתבו

נפע, נעתם, — נעתמה ארץ וכדום: כי בערה כאש
 רשעה שמיר ושית תאכל ותצת בסככי היער ויתאכבו
 גאות עשן בעברת יי צבאות נעתם⁽²⁾ ארץ ויהי העם

(1) [ע'י הערה הבאה].

(2) [אמר ריב"ג בשרשיו, וז"ל: אעתמת אלארצ'
 אי אמ' למת, ובעבר: עתמה הארץ כלום' השבה, ע"כ.
 וכן ראב"ע ורד"ק בשרשיו, וז"ל: השבה הארץ מלשון
 ערבי אל עתאמה, ע"כ; וכן בפרושיו. וכבר קדמו
 ר"י בן קריש (כסלס, 79). גורון זה קבלו רב החדשים,
 אבל אחרים מספקים אם יש באמת מובן זה לשרש
 הע"ב עתם ב). השבע' תרגמו: συγγαυθησεται, או
 συγγαυταύται, נשרפה. וכעין זה בח"י: חרובת (אבל
 בס"א: חרובת, וכן בשרשים לריב"ג ובשרשים לרד"ק).
 ולפי זה יש מהתרגמים גרסים: נצתה, ורש"י אחרי שפרש
 לפי ענינו הוא מוסיק, וז"ל: או לשון נתך ותגיע לארץ,
 ע"כ. ועי' פינסקר (לק"ק קנז); שניאור וק"ש (אלו"ס
 ד, 149); וגם בפרושו של קרויס].

למאכלת אש אוש אל אחיו לא יחמלו (ישע' ט יח-יט).
 — ובמשמ' חשך, ואמר המשורר: וכל העולם חשך
 ונעתם ואחרי כמה שנים, כתבו משנתם (סלס צן
 מללים, לקו"ק, 26). ואחבי מפלתם השקם קבעתם וגלה
 קץ נחתם והאר אור נעתם (כ"י הלוי, יוני גליות).
 אור דעתו נעתם וקץ ישעו נסתם (רלז"ב, אל ישכאל
 נקלח, כ"ח מסז' רומי ב). — ואמר הפוסק: גרון שרי
 מכתם לדוד. לא יסף ושיר היםן נעתם ודמם שיר
 אסף (לספו חנוכים, יי"כ סימני 6). יוצר אור בהיר לא
 נעתם שפתי הודך יגאמו (ספ' ספומני סימני כח).
 בצעיף הוד תתעלפי חם נעתם אלוף געתם וכו'
 (ד"י מילרס, ינסיף מה לך כדודס, עולה ממיד יו). חלקי חשקי
 האר נא אור נעתם וכחתם שים זרע איש חם
 (לז חיס"ס, סס לל). וזיני מ"ר: פיוט מוולולת כנכבי
 ים אני אורה לנעתמים ואם הורד זמן עדים אני
 ישר אני חמים (יחודס, יס טוזה כלזי, כני וסומני, לט:).

— קל, עתם, תעתום, ס"י — החשיך: והר יפול ביום
 אפך וארץ תאפול תעתום וכו' נא לי ברית אבות
 אשר הם הלכו בתום (שומע ללזיונים, קליס' ל"ג, סמל"ל,
 מקי).

— ספ"י, עתמים, — כמו: קל: מזיו בלה נעימה חשבו
 כסל וכיטה איך ירית האדימה הארתה העתים ה
 חמה בתקופתה קרן הפוך ויסימה קנאו מצורתה (כ'
 עונס עמל, ענו סבת, כני וסומני, יט:).

א. עתקי, ממנו א. עתיק, ב. עתיק, עתיקה, עתיקות,
 א. עתיקות, ב. עתיקות, א. עתק, ג. עתק,
 העתק, העתקה, בעתיק.

א. עתק, קל לא נמצא בהכתובים הקדומים.

— ספ"י, העתיקו, בעתיק, יעתק, — א) ס"ע, העתיק
 ממקום למקום, עוב מקום אחד והלך למקום אחר,
 fortziehen; avancer; to move forward
 ההרה מקדם לבית אל (גלס' יב ח). ויחפרו. באר
 אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה ויעתק משם
 ויחפר באר אחרת (סס כו כח-כז). — ובסמ"א: ולא
 יתכן שיעתיק כי לא יעתיק אך מי שיש.

(1) [באשור' אתיק, נסע, הסיע, Del., Handw.).
 159), בארמ' עתק, זקן, בערב' עתק א), קדם, עבר, זקן,
 חיה פשו וכדום].

לו מקום (כ"ז"ט, ע) טענה הסכמה וסדרה הנומרה, כסל"ב, 60). — ואמר המשורר: אנחנו עם דלות וקלות ענ סבלות בגלות תוך גלות ככל עת מעתיקים (כ"ז"ט, ע) גדול סקר (כ"י). (ב) ס"י, העתיק דבר, עשה שהדבר יוסר ממקום אחד למקום אחר, versetzen; transfer; to remove. — והעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו (ליז ע"ס). — ובתו"ם: הרובות על צדיק עתק הדבורות על צדיקו של עולם דברים שהעתיק מכריתיו (יכ"ט מג"ז ח). והדברים עתיקים וכו' הדברים הללו נאמר ממעתיקו (1) של עולם (כ"י ליז, ע) מד"ר רות (3). — ובספ"א: ואמר רב האי אין מנהגנו להעתיק את המת מקבר במקומו (ד"ס יסודי מל"כ וס"י, 3, 335). על כן ארתיקנו משכונתי ואעתיקנו מגבולתי ואבלענו ממקומו שרם יבלענו (כ"י צן זכ"ר, עש"ע, 21, דודקון). — ובשאלה: אין הצווי מעתיק את הדבר מרוע אל היופי וכו' כי הדבר אשר הרעת מתעבת אותו לא יעתק מהרוע אל היופי (כ"י גל"י, לק"ק, 60). כמה גדולה מעלת המלה שתעתיק ממדרגת הבהמות אל מעלת המלאכים (כ"י ס"ח, סכ"ר ח"ק). יאמר עליה (על הצוסיקא) שהיא מעתקת את הנפש ממרה אל הפכה (ס"ז ס"ס). כי איוב וכו' העתיקוהו אלו הרעות הנפולות אל שיתליט המאמ' שאין השם ית' משגיח בתחתוני' (כ"ז ג, ס"י ליז, 3). כשם שהעיר ענין הראייה על דעתם בתורה כן היה ראוי להעיר ענין החשבון וכו' ועוד על איות אופן היה חרצון להעתיקם אל החשבון (כ"ח סכ"ח, ג"פ, קדו"ס ז). והי' מתחיל עמהם בניחותא מעט מעט באזהרות גדולות ומעתיקם מטבעיהם הרעים מדרגת אחר מדרגת כדי שלא יבהלו ולא יחרדו על העתקה (כ"י סלל מו"כ, חג"י ספ"ס, כג). ונ"ל שהעתיקו (את אברהם) הקב"ה מענין לענין בדרך שמתחנכין התינוק כי אולי יהיה קשה עליו לקבל הכל בבת אחת (כ"י יק, ס"י זכ"ש, יז ח). ועתה בעתיק עצמינו לזה אשר העליל השוען (כ"ח ס"ס, ספ"ס למע"ג, ענכ"כ, ט). ואם ח"ו ויעבור איות יחיד אר"בים ויעתיקו עצמם מפנקם כהרא"ג ויקבעו עצמם בפנקם קהל אחר (חג"י יכ"ס ס"ס, ר"ג ס"ס). — ומל"ס, העתיק מפלוגי מל"ס, חסירה הפסיק: ולא ערך אלי מל"ס ובאמריכם לא אשיבנו חתו לא ענו עוד העתיקו (2) מהם מל"ס (ח"ז

לכ"י י"ד-י"ס). — "ובמשמ' העביר את המלה מן כונה אחת אל כונה אחרת: אחד כן הפלוסופים העתיקו שם התנועה ג"כ אל כל שינוי יהיה לגשם מעט מעט בדבקות והדרגה אם בכמה כמו הצמחים או הבעלי חיים יעתקו מהם מן הקומן אל הגדול או מן הגדול אל הקומן (כ"ז"ט, חג"י, 17). והעליה והירידה וכו' כל אחד מהם יורה בשרש הנחת חלשון על הענין וזולת הענין אשר עליו אצל המדקקים כי הם העתיקו אלו השמות לענין אחר (כ"ז"ט, מל"ס סה"ק יג). ובאר לנו דברים שלא התבארו תחלה מהן העתיקו מסלת חיות למלת כרובים (כ"ס ח"ס, מו"כ ג ג). בעבור שהעתיקו מאחים ממש לאחי משפחה על כן הוצרך כיון שאמר החוצה לאיש זר (כ"ח סכ"ח, עק"ח, ג"פ, נס"ס לח"ק). — ג) והעתיק דבר כתוב. כתב אותו על גליון אחר כמו שהיה כתוב בהראשון, copier; copier; to copy. גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חוקיה מלך יהודה (משלי כ"ס ח). — ובספ"א: ולא כטופסי דשטרא כלומר לא כמו שטופא שטר ומעתיקו דאין. אדם יכול לגבות באותו טופס (כ"ז"ט, ס"ז מ"ד). החכמים הקדמונים כל אחד ואחד העתיק לנפשו מה שלמד בין דבר שהוא הלכה בין שאינו הלכה וכשנא רבינו הקדוש להעתיק הוצרך לכתוב אותן הדברים שאינם הלכה (כ"ס סכ"ד, מנ"ס סלמור). כל הספרים שהעתיקו הקדמונים אחר המשנה (ס"ס). וספר שסמכו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים וכו' שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו (כ"ז"ט, ס"פ מו"ס ד). — "ובמשמ' העתיק מלשון אחת אל לשון אחרת, חרג, übertragen; tra- duire; to translate. פנו אליו כל יודעי דעת ומביני מדע ושיתו לבבכם ונפשכם להשכילו וכל המליצים אליו נהרו ועליו העתיקו כל לשונות הארץ הבאה והיוצאת מתו עד תו (כ"ס, ג, ס"פ סלמור, קד"י נו). ואע"פ שצווי המת בלשון ארמית נאמר לא למדו רבותינו פירושו מלשון ארמית אלא העתיקוהו ללשון הקדש ולמדוהו ממנו וכו' (ס"ס, חס"י גל"י מו"ס). לתרגם את הפסוק ולהעתיקו מלשון ללשון זה הוא שאנו מציגין אותו כי יש דברים שהן משוקלין להעתיק בכמה טעמים ואי אפשר למעתיק מלשון ללשון לאמרם כלם (חס"י גל"י סכ"י נח"ס). ומה יעתיק איש

(1) [ע"י גם כ. עתיק].

(2) ואולי זה פ"ע: המלים עמו מהם.

לדבר בטענות אחרות (הוא, שנים מדעים ח, ט), ואחר שדבר עמו כל זה וכו' נעתק לומר אליו כי מי שלא יצויר לו כן הנה באמת אי אפשר לו להיות שליח נאמן (כ"י עמנואל, יד אצלנו על עש"י, ד"ס ברכה), והנה אחר אשר דבר מענין השליחות וכו' נעתק לדבר עמו מענין זה (ס"ס יא, ד"ס לדקה), ואחרי שובי לדרוש שבעת קתי ממנו שלא במתכוין אומר אני וכו' (כ"י עמנואל, כסא' לז"ס דוד ח ג, י.) — ונעתק מלשון ללשון, בחרגם: רוב לשונות של בשמים מלשון עברי נעתקו אל לשונות נכרים (ענין ערך חלנן), ולו נראה שמלת בלסמן אצל העמים נעתקה מלשוננו (ס"ס ערך מוספלטמן), בלשון יוני מין תולעת ואולי נעתקה מלה זו מלשוננו ואכלם ס"ס (כ"ז מוסקיל, ס"ס ערך זי).

—הסע', "העתק, הועתק, — שהעתיקו אותו, שהסירו והעבירו אותו: עתיקי משרים מועתקים מהשר רוצה לומר גמולים (כ"י ח"ס, ס"ס לז"ס, עמק). — ובהשאלה: אמנם הוא מועתק ממה שאתה זוכר מדברי וולתך (כ"י ח"ס, הכוזבים ט), וזו החכמה היתה מועתקת מקדם מאומה לאומה וזכרו שהיתה בכשרים ואחר כך במצרים ואחר כך הועתקה ליון וכו' (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 69), אשר יועתקו ממה שהם עליו מההנהגות והעצות אל האמת וההנהגות הטובות (ס"ס 77), לפי שהועתק מן המורגל היינו מן הרברים הנפויים שהורגלה בהם (כ' כסאל עמנואל, מרסל לכ"ס, לז:). — ושהעבירו אותו מענין לענין: ואחר כן הועתק אל יקו המים ותראה היבשה (כ"י ח"ס, הכוזבים ט י.) — שם מועתק, שם המשמש כהוראה משאלת: והמועתקים הם השמות אשר הועתקו מדבר אחד לדבר אחר (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 26), לא ישמחו בעליה (של חכמת השיר) אלא בשמות המושאלים והמועתקים אשר הם מהודות על האמת רחוקים (הוא, המדקס נז), ואולם השם הבא על המעט המועתק הנה הוא העתק שם נכרי (צאור ס"ס פסיקס לכ"ס עמנואל), — שנמסר מדור לדור בקבלה: ואחיו הם כמונו מה שבסוד המועתק מפי משה רבינו מפי הגבורה (ס"ס גלו' ליק ח), העבו היה מועתק להם (לבני ישראל) מן משה רבינו ע"ה להתנהג בו בגלות (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 77) — שהעתיקו אותו מלשון אל לשון: הועתק גופו שלגמ ותורפו אל לשון אחר ותקרנוהו ומצאנו בו את הצרכים שתקנום חכמים בשר הוא (ס"ס גלו' סכנו, כסא'). במשעול ההעתקה הצר הלזה

כיון שנשחט נעתק שם שה מעליו (כ"י, סכ"ס פ"ט). וצריך שתבין הפרק הזה של שמע ישראל עד סופו ותראה היאך נעתקו בו דבריו מענין לענין (כ"י ח"ס, מ"ס, סימוני פמ"י), ואחר שתובנו להאמין ולקבל שלשת הענינים האלה אשר זכרנו נעתק מהם אל מה שאנו חייבין לחבר אליהם (ס"ס), ואחר כן נעתק מחובות האברים אל מה שיש בו מעשה בלבד (ס"ס), ואז תראה כי חסד האלהים עליו (על האדם) המציאו אחר אפסו והוא צאתו מתכונת היסודות אל תכונת הצמח ואחר כך יעתק מנכונות הצמח אל תכונת המון וכו' (ס"ס, הנמסר ט), רוב בני אדם בעת זקנתם אינם נעתקים ממה שהיו בו בימי בחירותם כאשר הם נעתקים רוב בני אדם מעת הנערות אל עת הבחירות אל המנהג הטוב (הוא, סק"י מד"ס לכ"ס, כל), ולא היתה החכמה כיון אלא מעת שנברו ונעתקה החכמה אליהם מפרם (הוא, סכ"י ח סג), אחרי כן נעתק הקש כזה אל השמים (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 8), ואחרי כן זה השם נעתק אל כל שנוי (ס"ס 18), ובכלל בכל מיני האיכות אשר כבר תארנום כאשר נעתק הגשם ממין מהם אל הפכו' (ס"ס 17), שהוא האחד הקיים שלא ישתנה ולא יעתק מלא פועל אל פועל (ס"ס סכ"ס, יד), ואילו היה מצויר אליו האמת כזה לא היה נעתק בשום פנים (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 3), שאנו מבירים זמן שנעתקו ישראל מן הראייה אל החשבון לדעת גם כן מאיזה זמן נעתקו מן החשבון אל הראייה כדבריו (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 7, ס"ס). — והסתלה: קדחת יום אם יהיה הצורך שיוון בעליה ויחמא הרומא עליו ולא יוונה תעתק בגופים המרריים אל הדקה (קלנון ד ח א ז), באותות העתק קדחת יומית אל קדחות אחרות (ס"ס), כי בהכרח חשכל העיוני יעתק מהשתמשותו האמיתי והמיוחד לו וישתמש ויאכל מפרי עץ הדעת (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 19), — ובמשמ' עבר לדבר מן ענין אחד אל ענין שני: ויהיה עליהם עוף השמים ישכון כאשר יבוא העוף ואחר נעתק אל תדשא הארץ (כ"י ח"ס, סכ"י ח ס"י), ואחר כן נעתק אל יהי מאורות באשר עשה ירח למועדים (ס"ס), ויאות האיש עמי להתוכח ואנתה לו מקום להיות נוצח וכו' ונעתקנו ממאמר אל מאמר (עמנואל, מנכ"י ז), ואחר שהשלים בכני לאה נעתק לדבר בכני השפחות (כ"י עמנואל, כסא' סכנו, 77), וזו נזון למק' ייסי, ויעד להשיב עליהם בסוף הפרק אחר שנעתק

עֶתֶק, ט"ז.—הון עֶתֶק וכיוצא בזה, רב, גדול, מתקין: עֶשֶׂר וּבְכֹד אֲתִי הוּן עֶתֶק וְצִדְקָה (מל"ג ט"ז). — ובספר"א: שלשת האחים המתאחים האורחים המשובחים מהון עֶתֶק וחוט משולש לא במהרה ינתק (כ' שמואל בן עלי, חגרי, חריץ ב, 54).

עֶתֶק, ט"ז.—(א) עֶתֶק האדם, הצליח, היה במעמד טוב מאד, glücken, gedeihen; prospérer, réussir; to prosper, succeed — מדוע רשעים יחיו עֶתֶקוּ גם גברו חיל ורעם נכון לפניהם עַם וצאצאיהם לעיניהם (איוב כ"ז). — ואמר המשוור: אבד יקוֹיאל אשר האבדים בו עֶתֶקוּ חֵיל וגם גברו (כפ"ג, ימי יקוֹיאל). אוצרותי בהון עֶתֶקוּסִים ופירותי כדֶשׁ מתוקים (כ' עזרא סבבלי, חוכם, עוס', סס:). — (ב) התגאה, התנהג בגאווה ובגסות רוח: מאד עֶתֶקוּ מֵלֵוִי בהכבד המכות עליו והוא מתעַתֵּק בהתליו (כפ"ג, יי כנוח אל). חמד פדה וכמוררי אורך דרה נפשם צדה עֶתֶקוּ דבריה (חול, ח"ס צני עניון). עונך עצם על עון עֶתֶקִי עֶתֶק סבכו צדים סביבך סוררים סילו ניגך (גנזי סכט"ג, דודקן 151).

— ט"ז, עֶתֶק, עשה שיחיה רב, שיחיה הון עֶתֶק; דת שופרות תקלין חרתין ועתיקין נדבות אשר במ היו מעֶתֶקִין סרו כמה מני והדברים עתיקין (חלם לזכרה, יז' ט"ז).

עֶתֶק, עֶתֶקָה, — עֶתֶקָה העין 1): עֶשְׂשָׁה כְּבֶעֱס עֵינֵי עֶתֶקָה בְּכָל צוּרֵי (מל"ג ט"ז). אך נפשה לא עֶתֶקָה עֶשְׂשָׁה מְכַשֵּׁת אֶהְבָּה לְבַעְלִיהָ מִנִּי וּשְׁמִשׁ (י"ג, חזו"ט, ס' ב, 91).

עֶתֶר (2), ממנו אֶעֱתֹר, *עֶתִירָה, אֶעֱתֹר, אֶעֱתֹר, בֶּעֱתֵרָה.

אֶעֱתֹר, ט"ז, — עֶתֶר לאלה, התפלל אליו הרבה, בקש ממנו דבר, beten, flehen; prier, implorer; to pray, supplicate, — ויֶעֱתֵר יִצְחָק לַיהוָה לֵנֹכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הָיְתָה (נח"א כ" כל). ויצא משה מעם פרעה ויֶעֱתֵר אֵל יְיָ ויֹעֲשֶׂה יְיָ כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה (שמות ס כו-כו). ויֶעֱתֵר מֹנֹחַ אֵל יְיָ ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר שלחת לבוא נא עוד אלינו וכו' וישמע האלהים בקול

אשר גדר מזה וגדר מזה גדר צורך ידיעת הלשון המועתק ממנו ואופני שמושיו וכו' וגדר צורך ידיעת הלשון המועתק אליו וכל שרשיו ומעופיו וכו' (כ"ש ח"ט, מו"כ סמ"ט). — ושהעתיקו מכתב לכתב: גם ההעתק שחזק ממנו זה הספר היה מימים רבים ישן נושן ולא מתבארים אויותיו (כפ"ג, ספ"ט יח"כ 41). מופס השטר שביד הסופר שהתומים עליו עדים ולא הועתק השטר אין דין שמר לאותו מופס וכו' (פ"ט חו"מ הלואה ס"א ב).

— ט"ז, עֶתֶק, צ"ל מֶעֱתֶק, מעותקה, — כמו הפע': מר וות מי שנפשו מה ודעתו וזה ומעותקה מעליו (כ"ש, כח"ב ט:).

עֶתֶק, ממנו עֶתֶקִי, עֶתֶקִי, עֶתֶקִי, בֶּעֱתֶקִי.

עֶתֶק, ט"ז, — דברים של גאווה וגסות ומרי, freeh; insolent; arrogant — אל תרבו תדברו גבהה גבהה יצא עֶתֶק מפיכם כי אל רעות יי' ולו נתכנו עללות (ש"ח ב). — תאלמנה שפתי שקר הדברות על צדיק עֶתֶק בגאווה ובזו (סל"ג ל"ט). עד מתי רשעים יי' עד מתי רשעים יעלו ויביעו ודברו עֶתֶק ותאמרו כל פעלי און (ס"ז ג-ד). — וס"ז: אל תרומו למרומ קרנכם תדברו בצואר 1) עֶתֶק וכו' כי אלהים שפט זה ישפיל וזה ירים (ס"ט ט"ז). — ובספר"א: אבל לא יגיע אל הלבד הזה באמצעות חכמת ההגיון והפילוסופיית כאשר חושבים רבים מבני עַמִּנוּ הדוברים עֶתֶק על ר"ל 2). — ואמר המליץ: ואל פי באמר צדק חסמתיו ועדיי מדבר עֶתֶק בלמתיו (כ"י זכר, טע"ט, סקדני, דודקן 4). כי בני עַמִּנוּ דברו עֶתֶק עליו וחזרו חץ הלעג עליו ופלחו כסליו ואמרו כי לשוננו קצרה ומליצתה חסרה (כ"י חריץ, סכמ"ו, סקדני). — ואמר המשוור: והשפילו קומה ואל תלכו רומה כנפש רע הומה ועֶתֶק צוארים (סלמ"ד דונס, ס"ט, טע"ד). — וס"ז: ועתה מקרוב בא חנה סוחר איש עב בצואר עֶתֶק והשלמיני עד מאד בעל פה מצידך (סל"ג סכמ"ו וסל"ז נד, מ"כ ט"ז סכ"י סכמ"ו, ס, חמד גמ"ה, י"ט). — וס"ז: ברוך אתה וברוך מעמך אשר בליתני היום מבא בספקות חוקות ועֶתֶקוֹת (שמות יס"ט, ט"ח ב, י"ט).

1) [החדשים מגיהים ע"פ השב"ע: בצור, כלומר: באלהים].
2) [מראה המקום נשמט מכ"י המחבר].

ידידותך). פני אדם וצח לבבי לבכו חמסי על צבי נתנני שבי כפרך ירד בי ולא נעתר לאח קרכיו נצרכו (כ"י סלוי, פני חס ולם).—ואמר הפיטן: אברהם וכל הנמהרים יצחק וכל הנעתרים יעקב וכל הנבחרים שבטים וכל הכתורים (גמי שבע ג, דולקן 186).—ואמר המליץ: לכן העירו והתעוררו והעתירו אולי תעתרו וביום תרון אף יי' תסתרו (כ"י סלוי, חסכוני ב).

—פעי, העתיר, העתירי, העתירם, העתירו, אעתיר, העתיר, — העתיר לאלהים, כמו עת: ויקרא פרעה למשה ולאחריו ויאמר העתירו אל יי' ויסר הצפרדעים ממני וכו' (שמות 7). הנה אנכי יוצא מעמך והעתירי אל יי' וסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר (שם 8). העתירו אל יי' ורב מהיות קלת אלהים וברד (שם 9). ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו לי יי' אלהיכם ויסר מעלי רק את המות הזה (שם 10). כי אז על שדי תתענג ותשא אל אלוה פניך העתיר אליו וישמעך ונדרוך תשלם (חזק כז כו). — העתיר לפלוגי, בשביל פלוגי, לעזרת פלוגי: ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבחיך (שמות 8). — ובעד פלוגי: ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וכו' העתירו בעדי (שם 7). — ואמר המשוור: יד תתיר לכן מעתיר בבית קרשך ופנית בני בכרי ובחירי שמו שמת וכניה (כ"י סלוי, יד חסיו, שער סלוי, 20). — ואמר הפיטן: אהבת יושב אהל בהעתירו מאהל אל אהל למבטח בה יהיה ורעך ייחל ושם שאר שבט ממנו ניתל (גמי שבע ג, דולקן 44). — צור קוננו מבחורים צרכנו כפלל מעתירים חזה נחזה בברורים חשבנו לעד מאורים (לחיה וכלים, יול' 3 שס, מס' חסיו, ח, קיג).

—פעי, עתיר, — כמו קל: והנה בי בן יאיתה לנו להיות מעתרים עליהם גם אנו כמוהם שגם הם יוכו לחות בנועם יי' (סלוי ג, ס).

—סס, העתיר, העתיר, — כמו נפע: ובאתריות ביאור בקודה זאת נעתר אליך ונקשיב אונינו אל כל אשר תשייל מאתנו (שליח הסמל קס).

ביעתר⁽¹⁾, ממנו ב. עתיר, ב. עתיר, ג. עתיר, עתרת. **ביעתר**, קל לא נמצא.

נחז (פעי יג חס). ועתר אל אלוה וירצהו (חזק לג כו). — ובסמ"א: ואולם צריך להשתדל בשני המינים האחרונים ר"ל העותר והשר על אנשים אם האחרון והיא השר על אנשים צריך לכל אשר לפניו אם לא (כ"ש ח"ס, יקו המיס עז). ואמר כי העותר בלשון פגיעה הוא קשור עם בית בנעתר כמו ואל תפגע בי (ד"ק, ס"ט, פגע). ומנהג חסידים הראשונים ו"ל לעתור ולרצות בקרב היםים האלה ועל ורעם להיות לבם פתוח בחכמה ובתבונה וכו' (ס"ט ג, נח). — ואמר המשוור: צורו בשוכו עתרו בהתודותו ממעל קשרו נכה מרס דבורו ופרש כפיו אל הבית (כ"י סלוי, חזק קל). — ואמר הפיטן: מרס קראוך ענינם יורעים לעתור ולרצן (חסי חסיו, סלוי יוס ס). למה תצק האחזה אשר לי בדרודים האלה ואין עותר ומפניך אסתר (כ"י סלוי, עמק שמים 103).

—פעי, נעתר, נעתור, העתיר, ועתיר, תר, נעתר פלוגי, נעתר האלהים, נתרצה למי שעתיר לו, קבל בקשתו ועשה רצונו, erhören; exauere; to be entreated: ויעתר יצחק לי' לנבח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו יי' ותרה רבקה אשתו (בראש' כה כח). ובג' יי' את מצרים בג' ורפוא ושכו עד יי' ונעתר להם ורפאם (שם יע כז). ובצומה ובבקשה מאלהינו על זאת ויעתר לנו (שם ח כג). כי לאלהים עקו במלחמה ונעתור להם כי בשחו בו (דס"ח ס). ויתפלל אליו ויעתר⁽¹⁾ (אלהים) לו וישמע תחנתו (דס"ג לג יג). ותפלתו והעתיר לו וכל חטאתו ומעלו (ס"ט). — ובסמ"א: ובני אדם המסיימין תפלתן קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים שליח צבור תפלתו וכל אחד ואחד אומר לחבירו תעתר בתפילתך (חז"ל סג"א ח, לוין 75). ואני תמה על מה שנהגו בנתינת שלום במוצאי יו"ט אחד לחברו תענה ותעתר ותעתר רוצה לומר תקובל תפלתך וכן אמר הפייט תוכו לשנים רבות תענו ותעתרו ואין זה על דרך לשון הפסוק כי הקב"ה הוא הנעתר בשמקבל התפלה (ד"ק, ס"ט, עמק). ויפוע לקשות משפט מדמי זאת נודע מני עד כי כל משוע נעתר וכל שופך שיח ישמע (עמס, חגי' חל סלוי). נפתולי אלהים נפתלתי (בתפלתתי) בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי (דס"י, בראש' ל ח). — ואמר המשוור: וכל רל' מובח פר ובכש יחזי נעתר בחורי המליקה (כ"ש סלוי, ⁽¹⁾ [מסמ' קג]. משמע שגרסו: ויתר).

(1) [כך בארמ', וכמו עשר, קדמונינו לא הפרידו את שני השרשים האלו.]

וקדה וברק או ברק כסות עסיסים (כמנצח, פנים מר).
כאש אשר תשא קנה בשם ואך תשא עת ריתו
ותמציאנו ותחזק רוח ואל אף תעביר רוח נרדנו
ודודאינו (הול, על אף ומשכאני). בעלות כקנטון רוח שפני
יור כבוד עליון בעת ענני (כ"י סלר, נודע בכל סמון).

א. ***עֵתֶר**, ש"י, — בעין מולג או קלשון שהופכים בו את
התבואה, Heugabel, Gabel; fourche (à faner);
pitchfork: תבואה שפססה בגורן וכו' מצטרפת מפני
שהופכה בעת (כ' יוס, חוספס' מוק' ל ס). הואיל
וראויות להפך (את ראשי חשבילים) בעת (כ"ש צנ
לקיפ, סוכ' יד). למה נמשלה תפלתן של צדיקים בעת
מה עתה זה מהפך התבואה ממקום למקום כך תפלתן
של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגונות
למדת רחמנות (כ' יוס, יצמ' קד). — ובסמ"א: כמין
עתר שקורין פורקא (כ"י, על הכ"ף, שנה מז: — ואמר
הפיטן: תחרות ברחמנות יחפוך בעת לתבואות (כ'
מנחם נן מכיר, אדע כי אין זולתך, יולי שנה משונה).

ב. ***עֵתֶר**, עיתר, ש"י, — תפלה, כמו עתירה: וקראו בסתר
ותינן לו בעת עזרי שפטיה ורפא בתי מתולייח
(יוספין של אסמיעץ, יניבואר, 116). — ואמר הפיטן: ראויים
לרצות בעת ששטנו בארבע פנות תרופה לא מצאנו
(לחש' אהנה אדנו, קרע"ג, 3, סלימ' יוס ס). עיתר מוסף
היסקתי בשיתה עיוני למענך מלחה ענני כי עמך
הסליחה (כ"ל סקלי, אדע, 120, Elbog. Stud.).
כאשמורת נמצאתי בביתך שופך עתה ואתה המצא לי
אל חוקר כל סתר (כ' אהנס, אל סמיק מנני, סדנ סלימ'
רע"ג, 5). גא כל מדה נכונה נפשי נעם עליהם תבקשי
נורא מרומ וקדוש בעת אליו תדרשי (כ' שלמה, שלם
עשרה מדות, סלימ' ער"ס). ראשו עטור פו בחר מהור צופה
כל סתר ומאווין לקול עתה נערץ בשפת יתר (כ' שמעון
נר יוסק, דודי, יולי מוסמ"ס). ומרבים חתן ועתה סלל
לחשנו העתה אתה אל מסתתר (לחל אלהים סייס, יולי
יוס"כ). חלו פני בעתה לתבוע עלבונם (גומסלין, גוליס
סולכי דרך, חלל סמיס לגינר, 61). — ובסמ"א: דבור, דבריים:
למען כי רפואת מחלתי כמו עתה שפתיך שמורות
(ד"ס יהודי מלכיס וס"י, 3, מן 15).

ג. ***עֵתֶר**, ש"י, — כמו עתרת: ושמתני בשוקים וברחובות
עתה מלוותיך וראיתך מבקש גדולה לעצמך בתוך
קהלותיך על כן נמלתיך בהכירי עלילותיך (כ' יוס
הלוי, לקי"ק, נספס' 24).

— נסע, נעתר, צי"י מ"ר יקי נעתרות, — היה רב יוחר
מדי, מיתר: לאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות
שונא (משלי כז).

הסע, העתיר, העתרה, — עשה שיהיה רב, שיהיה
יותר מדי, הרבה יותר מן הצרך: ותגדלו עלי בפנים
והעתרתם עלי דבריהם (יחזק' לט ג). — ובסמ"א: הגה
העתרת עלי דבריו ודברת תועה ותחלת דבריו
סכלות ואחרית פוך הוללות רעה (רס"ט סלקיאל, המעקס
יס). ואמרו כי נקראו אל בית המלך שני משוגעים
לצחק בהם והעתירו עליו דבריהם והכעיסוהו
בהבליהם (כ"י זכאלה, טעשע' ז, דודסון 75). הנקבצתם
והעתרתם דברים וכל איש רע ירב מכם משליו (ד"ס
יהודי מלכיס וס"י, 3, מן 18). ואל תקוה ממני שאעתיר
ואאריך בדברים להראותך זה (סודס אהיס די מודינל,
אלי נוסס ג ל). — ואמר המשורר: ויען העשירו לשונות
הגבירו בעל צור העתירו בחזק דבריהם (כמנצח,
ליונן נב, צולל). — ובסמ"א: א. עתה, וב. עתה יחד: כיום
אשנה בעד נפשי לדודי אהיה מעתיר ועלי אם יהי
מויד במדבריו אהי מעתיר (הול, סמס"ס ו לז-לס).

א. ***עֵתֶר**, ש"י, רק מ"ר כ"י עתרי, — מי שעותר, מתפלל,
Anbeter; adorateur; worshipper, עתרי בת פוצי,
תאר לישראל בגולה: מעבר לנהרי כוש עתרי¹ בת
פוצי ויבולון מנתתי (לס"ג ג י). — ואמר הפיטן: לגויי
הארץ תחיש שאת נס יונן תגבר וסתנוו תשנם עתרי
תאסוף וגפוצות תכנס (סדודיס נדודיס, סדוק סעני ליוס"כ
כ"י צינטי מוז).

ג. ***עֵתֶר**², — ממנו ב. עתה.

ב. ***עֵתֶר**, ש"י, — עתה העשן וכדום, קטור, ריח, Duft;
odeur; odor: ואיש מקמרתו בידו ועתה ענן הקמרת
עלה (יחזק' ס יל). — ובסמ"א: והיה מקום חולה שומן
חלבי הקרבנות ועתה ועשן ענן הקמרות והשמנים
בדרך האש (כ"י א"ס, סכורי נ כו). ואמר שמוכח העולה
היה להרבק בקרבנות שעליו האש הגלויה והיא
המסתבכת בשומן חלבי הקרבנות ועתה (כ"י מוקקלטי,
קול יסודס לכורי נ כו). — ואמר המשורר: הריח מר מאחו
האפסים ואם רוח תנפף ההרקים וענן או עתה קנה

¹ [המתפללין אלי (רס"י), וכך חברו מנחם.
ורד"ק ואחרים פרשו שם אמה, ועי' בפרושו של מרגלית,
הוצ' כהנא.]

² [בארמ': עטר, עשן.]

ותלי בצוארך שמות הקדושים האלו עתריאל וריאל
הורריאל וכו' (קפי ריזאל סמלך, עד:).

עֵתֶרָה, ט"ז-א) עֶשֶׂר, שְׁשֶׁע, עֵתֶרָה שלום וכיוצא בזה,
Reichtum; abundance; abundance : ונליתי להם
עֵתֶרָה שלום ואמת (ימ' לג ו). — ואמר הפיטן: עשה
לישבאב מחולים עֵתֶרָה שלום להיות נחילים (Kahle,
Masor. d. West, יח). צריף אמר חסד ואמת צניף
עֵתֶרָה שלום ואמת (ס יו). — היה והצלח בברכה
ועֵתֶרָה אתה וכל הפלטה הנשארת (י"ג, חג' א קנד).
— כמו עֵתֶרָה: עֵתֶרָה זו תפלה בוסן העֵתֶרָה
יש בה שלום הרי היא אמת ואם לאו אינה אמת
(פ"י אלנקלוס, מנוסח"מ ב, עכלאו 40).

עֵתֶרָה, ט"ז, מ"כ עֵתֶרָה, — תפלה, כמו עֵתֶרָה:
והנראה שצריך לעֵתֶרָה כמו שאמרנו וכו' וכן
העותר אם צריך על עֵתֶרָה להצלת המלאך וכו'
רק העותר מספיק בעֵתֶרָה בפני עצמו (כ"ט א"ט,
יקו סמ"ס 107). — ואמר הפיטן: האוינה ושמע את
סיחתנו האוינה ושמע את עֵתֶרָה נז הביטה ושמע
את פגיעתנו הביטה וראה את צרותינו (סוקסי וסקוני'
לסדר כע"ג, 30). — ומ"כ: למען כי אני אשוב ואשבח
נמר איבה ואקשיב העֵתֶרָה (כע"ג, סלעג לאנוס,
JQR. 1918. 70).

עֵתֶרִיָּאל, — שם מלאך: קמיע אחרת שלא ישלום
בארם שום בלי וין כתוב בקלף של צבי כשר

תם כרך תשיעי

Date Due

007 18 1941

~~MAY 25 '42~~

[illegible]

Sch.R. 492.43 B456T v.9 411039

School of Religion.

DECO

FOR REFERENCE

Do Not Take From This Room

